

32
2 K
15

PAVLI AEMYLII VE-
ronenſis, hiſtorici clariſſimi de

REBVS GESTIS FRANCORVM, AD CHRI-
ſtianiſſimum Galliarum Regem FRANCISCVM Va-
leſium, eius nominis primum, libri Decem,

Ex poſtrema authoris recognitione.

ADDITVM EST DE REGIBVS ITEM FRAN-
corum CHRONICON, ad hæc uſque tempora ſtudioſiſſimè dedu-
ctum, cum rerum maximè inſignium indice copioſiſſimo.

LVTETIAE

Ex officina M. Vaſcoſani, uia Iacobæa ad inſigne Fontis.

M. D. L.

Cum priuilegio Regis.

PRIVILEGII SENTENTIA.

REGIO diplomate cautum eſt,ne quis alius præter Vaſcoſanum, hanc Pauli Aemylii hiſtoriam de rebus geſtis Francorum cum eiuſdẽ hiſtoriȩ Chronico, à Pharamundo uſq; ad Henricum ſecundũ,ante ſex annos in hoc Frãciæ regno imprimat, néue uendat:qui ſecus fecerit, libris & pœna in ſanctione æſtimata mulctabitur. Lutetiæ Pariſiorũ XII Cal. Mart. M. D. XLVIII.

Guiot.

CHRISTIANISSIMO GALLIARVM REGI FRANCISCO VALESIO HVIVS NOMINIS primo Michaël Vascosanus felicitatem.

RANCORVM res gestas in memoriam crebrò reuocanti, Rex Regum Christianissime, in iis permulta meo iudicio inesse uidentur, quæ cùm priuatim & publice utilia, tum uerò summa omnium admiratione digna esse possint. Etenim si uel belli uel pacis artes quibus usi sunt Francorum principes in rebus gerendis, diligẽter quis spectare uoluerit, neque fortius atque generosius, neque maiori sapiẽtia quicquam excogitari aut administrari potuisse iudicabit. Aut certe amor erga patriam me fallit, aut nullum usquam Regnum fuit, in quo uel plura sint uel meliora exempla, ac ubi tãtus uirtuti ac religioni habitus sit honos. Vnde enim tot clari Heroës exorti, qui lõginquis in regionibus sedes quæsierint, Ducatus ac Regna sibi cõpararint, ac constituerint? Ex qua tandem gente alia, quàm Francorum, cæteri totius ferè orbis terrarum Reges ac Principes, nullo etiã fœdere nec amicitia cõiuncti, in suis rebus afflictis præsentius auxilium senserunt? Quinã pari uirtute ac constantia contra nostræ fidei hostes, pro CHRISTI religionẽ propaganda plura & grauiora bella terrà marique gesserunt? Quæ omnia uera esse comperiet quisquis Francorum historiam uel cursim à principio ad finem legere uoluerit. Verùm quo admirabiliora sunt, & ad exemplum digniora, tanto magis expediebat illa non solùm nostris, sed penè omnium gentium linguis atque literis celebrari. Præclara enim facta in luce collocari uolunt: & quo præstantior est uirtus, eo maiori uerborum honore commendata ad posteros transmitti debet: quod Græcos ac Romanos summo studio factitasse uidemus: quorum alii de patria, quidam etiam de rebus à se gestis scribere aggressi sunt, nouo more suorum facinorum inuerecundi præcones. In quo tamen ferendi mihi uiderentur, si non egressi cancellos quos ueritas circundederat, fabulas rebus gestis admiscuissent, nec uana commenta impudenter asseuerassent. Illi enim amore sui, ac patriæ, deinde ut uis illa ingenii qua ualuere plurimùm, se exerceret, postremò ut lectori ocioso magis placerent, quàm ex rebus ipsis materiam nancisci non poterant, ipsi excogitarunt sibi, raram, inauditam, admirabilem. A quo uitio tãto remotiores Franci fuere, quanto promptiores ad faciẽdum quàm ad dicendum extiterunt. Sola enim factorum suorum conscientia freti, uirtutémque ipsam sui precium esse amplissimum existimãtes, laudem ad posteros per elegantium scriptorum monumenta quærere sibi neglexerunt. Verùm quanto maiori cura ac studio gloriam ex recte factis aspernabantur, tanto illi certe quidem digniores erant, ac laudari ab omnibus merebãtur.

Historia igitur Francorum hactenus,siue gallico, siue latino sermone conscripta,nihil ferè aliud fuit,quàm confectio annalium retinendæ memoriæ publicæ causa, in qua res omnes singulorum annorum mandatæ sunt literis,sine ullis dicendi ornamentis,addita tantùm locorum,temporũ,ac personarum ratione.Tentarunt quidem nonnulli eam latina lingua illustrare, sed,ut res docuit,parùm felici euentu.Etenim & rerum gestarum ueritatem non satis bona fide persecuti sunt,affectu nimirum abstrahente animum à recto:& scribendi genus affectarunt parùm elegãs,nec historiæ satis accõmodatum.Neque enim tenebãt quibus ornatur oratio:& dum intelligatur quid dicant,magnam se laudem assecutos esse arbitrantur. Verùm ut neque hoc scribendæ historiæ,neq; quoquã alio ornamento Francia careret,singulari Dei fauore,ac uirtute tua plane regia effectũ esse uidemus.Etenim ut tu Regum omnium qui ante te Galliarum sceptra tenuerũt, lõge optimus es, ac maximus:ita præstantissimo ingenio, & in omni rerum artiumq; genere quibus magna imperia regi solent,excellẽtes homines sub te principe quãplurimos esse cõstat.Quod inter alia plurima, quę & tuam maiestatem exornant,& felicitatẽ augent,uel præcipuũ esse existimarim:in quo tibi,quod in Græcia Alexandro magno,quod in Italia Cæsari,& Augusto,idem plane in tua Gallia contigisse uideo Nã ut circa eorum tempora magnus pręstantium uirorum numerus extitit, ita sub te principe tantus in doctrina literarum,& Reipublicæ gubernandæ scientia, excellẽtium hominum prouentus uelut emersit,ut plures hoc tuo felici seculo, quàm ab aduentu Frãcorum in Gallias,reperiri possint.Nam ut alios omittã,quis lectissimos tuos copiarum duces non nouit? quis Equitum alacritatem, quis Legionariorũ robur non audiuit? Quis disciplinam militarem in antiquum statum restitutam esse ignorat? Nam de literis ac linguis nemini dubiũ est eò iam peruenisse,ut nihil aut parum admodum restet, quò ulterius progredi possint. Verùm laus hæc tota tua est:huius gloriæ sociũ habes neminem.Omnes enim tum exemplo,tum præmiis amplissimis ad maxima quæq; & honestissima inuitas.Inter eos autẽ qui præstantia ingenii,& scribendi facultate nomen sibi famamq; pepererunt, unus potissimũ recensendus est Paulus Aemylius:qui cum Francorũ rebus præclare gestis,orationis ornamenta,& eloquentiæ lumẽ deesse animaduerteret,sibi honestum,cæteris uerò utile simul & iucundum fore putauit,si ad eam rem ingeniũ atque industriã conferret.Quo in negocio sic uersatus est uir eloquẽtissimus,ut non solùm recentiores omnes qui eandem materiam tractarũt,superauerit,sed etiam ueterum historicorum permultos, qui populi Romani res gestas scripserunt, longo interuallo post se reliquerit.Etenim si uel rerum gestarum fidem,uel dicendi genus studiose uelis expẽdere,nihil per deos immortales hoc quidem genere scribendi absolutius inueniri possit.Res gestas libere quidem, sine ulla tamẽ aut simultatis aut gratiæ suspicione narrat.Ordinem temporum ita diligenter obseruat , ut hoc nomine Liuio sit præferendus , quòd semper sibi constet,nec usquam pugnantia loquatur:quod plerunque in illo deprehendere licet. Regiones porrò & loca,quũ res postulat,ita describit, ut illa oculis lustrare uidearis . Ad hæc,consilia, deinde acta,postremò euentus

euentus ita suo ordine inseruntur, ut lector etiam parùm attentus turbari nullo modo possit. Genus dicendi fusum atque tractum, & cũ lenitate quadam æquabili profluens, ita ut eum Liuio aliquantò magis compositum & perspicuum sentire possis. Quod opus adeò ex omni parte excellẽs & egregium, elegantius à nobis excusum & castigatum, ex officina nostra cũ proditurum esset, putaui me non absurde facturum, si maiestati tuæ, cui omnia debeo, uenerabundus offerrem, atque nuncuparem. Nam Paulus ipse si uiueret, tuæ maiestati, cuius auspiciis cœptum opus ferè absoluit, consecraret. Quare quoniam morte præuentus id non potuit, uicariam illi operam in hac re pręstabo. Cæterùm cui iustius operis huius nũcupatio debetur, quàm tibi? qui Francorum res tam felici memoria tenes, tanta linguæ suauitate, tãta eloquentia, tãta deniq; oris ac uultus maiestate narrare soles, ut te omnes differentem non minus admirentur, quàm ueteres quondam Galli Herculẽ illum cuius meminit Lucianus, admirari solebant. Cũ enim uirtutes omnes in te sunt Heroicæ, tum uerò eloquentiam summam, ac plane Regiam esse, nemo non prædicat ac testatur. Quamobrem nihil mea quidem sententia aptius fieri potuit, quàm rerum Francicarum scriptorem disertissimũ, Francorum regi Francisco, ut in cæteris omnibus, ita in eloquentia eminentissimo, consecrare. Eo etiã nomine gratior esse debet, quòd accessit liber Decimus, ad nos nuper ex Italia missus à Petro Danesio, uiro cùm morum candore amabili, tũ uerò utriusque linguæ cognitione admirando. Porrò quoniam ad historiæ faciliorem intellectum, & memoriæ subsidium, aduertẽda etiam orationis ornamenta, denique ad rerum certitudinem conducit summatim prius legere historiam obseruata in primis temporum ratione, adiecimus Chronicon de rebus gestis Francorum, magno studio, summa cura, multisque uigiliis cum ex gallicis latinisque aliis scriptoribus, tum ex Aemylio maxime desumptum, à Ioanne Tilio, uiro non minus ob morum ac uitæ integritatem, quàm ob facundiæ & literaturæ utriusque peritiam commendabili. Accipe igitur Francorum historiam, Francisce Regum maxime, eo cultu atq; ornatu uestitam, ut in conspectum regium prodire, & de maiorum tuorum rebus gestis graues & iucundos sermones cum tua maiestate conferre gestiat. Etenim eo ingenio & eloquentia sempiternæ ad posteros gloriæ Francos hic noster Aemylius commendauit, ut in eis commendandis propriam ingenii gloriam sit consequutus. Atque utinam quod Alexander de se pingendo atque fingendo constituit, id in scribendis Regum & magnorum Principum rebus gestis aliquando sanciretur. Permulti enim minuti scriptores, non solùm dicendi & faciendę orationis, sed etiã rerum imperiti, magna scribere aggressi, eorum dignitatem, dum ingenium extollere conantur, non mediocriter labefactant. Quare sapienter fecisse Sylla mihi uidetur, cui cum malus poëta de populo Epigramma obtulisset, iussit quidem ei præmiũ tribui, sed sub ea conditione, ne quid postea scriberet. Atq; hoc etiam nomine præstantius esse debet hoc opus, quòd non ingenium solũ Frãcorum Regibus suppeditatum est, ut Cyro à Xenophõte, sed etiã authoritas spectatissimi atq; in primis probati uiri. Nõ enim magis in eo fuit admiranda eruditio excellens cum pari eloquentia, quàm per-

petua uitæ integritas atque sanctimonia. Porrò longe maior gloriæ fructus ex latine quàm gallice scriptis percipi meo iudicio potest, propterea quòd latina in omnibus ferè gentibus leguntur, gallica suis ferme finibus continentur. Tantum igitur & tam excellentem rerum à Francis gestarum scriptorem, quanta potuimus fide & diligentia à nobis excusum, qua soles liberalitate accipe Rex potentissime. Sic enim suarum uigiliarum & laborum præmium amplissimum, se, si quis Manibus sensus est, consequutum putabit. Vale Rex æquissime, & diu felicem uitam age. Lutetiæ Parisiorum III Non. Maii, an. M. D. XXXIX.

SERIES ET ORDO REGVM FRANCORVM IN GALLIA.

420	1	PHARAMVNDVS Marcomiri filiꝰ Sicāber, regnauit annos 11.	fol. 2.a.
431	2	Clodio Comatus fil.	ann.18.fo.2.a.
449	3	Meroueus fil.	ann.10.fo.3.a.
459	4	Childericus I. filius.	ann.26.fo.4.a.
485	5	Clodoueus Magnus fil. primus Rex Chriſtianus, fidei protector electus. Lutetiæ ſepultus in baſilica quam apoſtolis Petro & Paulo erexerat: hodie tēplum D. Genoueſes appellatur.	ann.30.fo.4.b.
415	6	Childebertus Pariſiorum ſepel. Lut. ad S. Germani quam erexit. Clotarius Sueſſionum Clodamirus Aurelianenſium Theodoricus Mediomatricum filii.	ann.45.fo.9.b.
560	7	Clotarius I. ſolus Regni Monarchiam tenuit. in baſilica S. Medardi Sueſſionibus quam erexerat, conditur. regnauit	ann.5.fo.12.a.
565	8	Cherebertus Pariſiorum Chilpericus Sueſſionum Guntranus Aurelianenſium Sigibertus Mediomatricum filij.	ann.9.fo.12.b.
574	9	Chilpericus I. ſolus, à Fredegunde uxore ſua & Landrico occiditur. cōditur Lutetiæ in templo S. Germani.	ann.14.fo.14.a.
588	10	Clotarius II. fil. cum patre ſepelitur.	ann.44.fo.15.b.
632	11	Dagobertus fil. ſepelitur in baſilica D. Dionyſij quā extruxit.	ann.14.fo.20.b.
646	12	Clodoueus II. fil. cum patre inhumatur.	ann.17.fo.22.a.
663	13	Clotarius III. fil. ibidem ſepelitur.	ann.4.fo.22.b.
668	14	Childericus II. frater, in uenatione interficitur, cum uxore pregnante. uterque ſepultus eſt Lutetiæ in æde S. Germani.	ann.12.fo.22.b.
680	15	Theodoricus frater, Atrebati ſepultus eſt in D. Vedaſti æde, quam extruxerat.	ann.14.fo.22.b.
694	16	Clodoueus III. fil.	ann.4.fo.24.b.
698	17	Childebertus II. frater, Cāciaci cōditur, in æde D. Stephani.	ann.18.fo.24.b.
716	18	Dagobertus II. fil. ibidem conditur.	ann.4.fo.24.b.
722	19	Chilpericus II. fil. ſacerdos, aliàs Daniel, Nouioduni ſitus eſt.	ann.5.fo.25.a.
723		Carolus Martellus Francorum Princeps, conditus in Mauſolæo Dionyſiaco in ordine Regum.	fo.26.a.
727	20	Theodoricus II. Cala, filius Dagoberti ſepultus eſt in æde Diui Dionyſij.	ann.15. fo. 25. b.
742	21	Chilpericus III. fil. ſtupidus, ultimus huius familiæ, regno exactus, monachus efficitur.	ann.9.fo.30.a.

PIPINORVM GENVS.

751	22	PIPINVS BREVIS Caroli Martelli Franciæ Principis fil. Pariſiis obiit.	ann.18.fo.32.a.
769	23	CAROLVS MAGNVS fil. Imp. Au. Aquiſgrani ſepelitur.	ān.46.f.36.b.
815	24	Ludouicus I. Pius, fil. Imp. Aug. in Mediomatricibꝰ ſepelitur.	ann.26.f.52.b.
841	25	Carolus II. Caluus fil. Imp. Aug. Mantuæ ueneno interiit.	ann.38.fo.55.a.
879	26	Ludouicus II. fil. Balbus, Imp. Aug. Cōpēdij obiit. regnauit	ann.2.fo.57.a.
881	27	Ludouicus III. & Carolomanus eius frater nothi ex Balbo, Poſt Carolomanū nōnulli aiūt Ludouicum eius fil. inertē ann.5. regnaſſe.	ann.5.fo.57.b.
886	28	Carolus Craſſus Imp. Aug.	ann.5.fo.58.a.
891	29	Odo, Roberti Andium Ducis fil.	ann.9.fo.58.a.
900	30	Carolus Simplex, fil. Lud. Balbi, Peronæ obiit.	ann.27.fo.58.b.

927	31	Rodulphus Burgundio, fil. Ricardi, nepos Balbi ex filia, Senonibus sepultus. regnauit ann. 2. fo. 61. b.
929	32	Ludouicus trāſmarinus, Caroli Sĩplicis fil. Rhemis cõditur. ann. 27. f. 61. b.
956	33	Lotarius V I. fil. Rhemis obiit. ann. 31. fo. 62. b.
987	34	Ludouicus V. fil. Theuto, Francorum poſtremus, ueneno periit. Compendij ſepelitur. an. 1. fo. 63. b.

CAPETORVM GENVS.

988	35	HVGO Capetus, Comes Pariſienſis, ui & fauore militum Ptimns Gallus Gallotum Rex. ann. 9. fo. 63. b.
997	36	Robertus fil. obiit Meloduni. trāſlatus eſt in ęde D. Dionyſij, ann. 34. f. 63. b.
1031	37	Henricus fil. ibidem ſepultus. ann. 30. fo. 65. a.
1061	38	Philippus I. fil. Meleduni decedit. tranſlatus ad D. Benedicti propter Ligerim. ann. 49. fo. 66. b.
1110	39	Ludouicus V I. Craſſus fil. Lutetiæ moritur. ann. 28. fo. 96. a.
1138	40	Ludouicus VII. Iunior fil. Pariſiis obiit, ad Barbeli cœnobium tranſlatus. ann. 43. fo. 103. a.
1181	41	Philippus II. Auguſtus fil. à Deo datus, Medunte interiit, ad Dionyſij delatus. ann. 43. fo. 116. b.
1224	42	Ludouicus VIII. D. Lud. pater, Montiſpenſerij moritur. ann. 3. fo. 138. b.
1227	43	DIVVS LVDOVICVS in obſidione Thunetis ex profluuio interiit. ann. 44. fo. 140. b.
1271	44	Philippus III. D. Lud. fil. Nauarrę Rex, Perpeniani decedit. ann. 15. f. 154. b.
1286	45	Philippus IIII. Pulcher Nauarræ Rex, ad Fontem Blaudi locum natiuitatis decedit, in æde D. Dionyſii ſepultus. ann. 28. fo. 162. a.
1314	46	Ludouicus Hutin⁹ fil. Nauarrę rex, ad Vicenarũ ſaltũ moritur. an. 2. f. 175. a.
1316	47	Philippus Lõgus frater, Nauarrę Rex, in ęde D. Dion. cõditur. an. 5. f. 178. b.
1321	48	Carolus Pulcher frater, Nauarræ Rex, ad ſaltum Vicenarũ moritur. ſepultus in æde D. Dionyſij. ann. 7. fo. 179. b.
1328	49	Philippus Valeſius VI. Caroli Valeſij fil. nepos Philippi III. ex Carolo fil. obiit ad Nogentum Regium, ad Dionyſij delatus. ann. 22. fo. 182. a.
1350	50	Ioannes fil. Lõdini moritur, ad D. Dionyſij ædes trāſlatus. ann. 14. fo. 192. b.
1364	51	Carolus V. Sapiēs fil. obiit ad Saltũ Vicenarũ, ibidē cõditur. ann. 17. f. 197. a.
1381	52	Carolus V I. fil. ibidem ſepultus. ann. 42. fõ. 204. b.
1423	53	Carolus VII. fil. deceſſit Magduni Biturigum. apud D. Dionyſium conditur. ann. 38. fo. 221. b.
1461	54	Ludouicus XI. fil. obiit Pleſſiaci ad Turones. Cleriaci ſepelitur in æde D. Mariæ. ann. 23. fo. 230. a.
1484	55	Carolus VIII. fil. repente Ambaſiæ moritur. conditus eſt apud D. Dionyſium. ann. 23. fo. 242. b.
1498	56	Ludouicus XII. Dux Aurelianenſis, ſororius, fil. Caroli Aurelianenſis nepotis Caroli Sapiētis, apud D. Dionyſinm ſepelitur. ann. 17. in chronico.
1515	57	Franciſcus I. Valeſius, Dux Engoliſmenſis, gener, fil. Caroli Valeſij pronepotis Caroli Sapientis, omnium magnatum artinm ac ſcientiarnm parēs, pie, & ſanctè animā Deo reddidit in Caſtro Rembolleti, pridie Cal. Aprilis 1546. ad D. Dionyſij ædes celebri pompa tranſlatus eſt, unà cũ duobus liberis, Franciſco Delphino Viennenſi Duce Britanniæ, qui obiit 4. Idus Auguſti 1536. & Carolo Duce Aurelianenſi, qui animam egit 5. Idus Octob. 1545. Faxit Deus Opt. Max. ut in cæleſtium ſpirituum ordinibus adſeribantur. regnauit annos 32.
1547	58	Henriens II. fil. Rhemis ſaeratur & coronatur 7. Cal. Auguſti. Faxit Deus Opt. Max. ut Regnum eius ſit fauſtum, felix atque fortunatum.

PRAEFATIO.

VM genere humano bene ac præclarè ageretur, si summi Duces Regésque ac Imperatores quæ gerunt, ea uelut in omnium gentium theatro, ac posteritatis oculis se gerere arbitrarentur: & quæ maximè excellunt, historicorum monumentis consecrata, cæteri uirtutis studio accensi lectitarent. Pulcherrimum enim certamen per multa secula intermissum tandem repeteretur: ac utrum illustres opibus proceres sua ætate præclara facinora edendo, an nobiles fide scriptores in omne tempus profutura memoriæ prodendo, plus utilitatis mortalibus afferant, ambigeretur. Illud quoque accedit, quòd gustata semel tantæ rei dulcedine, totius præterea antiquitatis cognoscendæ cupiditate facilè omnes incenderemur: minusq; iuris Fortunæ libidiniq; in nos esset. In primis bella rarius consideratiusq; susciperentur: incruentiusq;, ac maiore uirtute minoréque uastitate gesta, facilius, & magis festa pace dirimerentur: quòd qui rerum potirentur, dum se quisque incorruptis futurorum seculorum iudiciis, claráque in luce spectandos componerent, plura fidei clemētiæq;, quàm flagitiorum atrocitatísue exempla ad ueram magnitudinem, nominisq; immortalitatē contendenti proposita esse cognoscerent: nec nouorum semper armorum terrore cognitioni mortalium clausus maxima ex parte, imperuiúsue orbis terrarum foret: quem, à quibus incolitur, ignorari, turpissimum duco. Simul uita tutior, & minore cupiditate degeretur: sanctiúsque homini cæleste numen esset, cognitis semel ueræ religionis initiis, ac quibus rebus publica fœlicitas, & animorum integritas constituta conseruataq; fuerit. Et quia non tam pietas, conscientiáque sui animus, quàm sua quenque commoda damnáue mouent: antiquitatis ignoratio uel eos qui in cæteris liberalibus artibus cōsenuerunt, semper pueros, & sensus uitæq; communis ignaros uideri cogit, & in patria ipsos sua peregrinos, & à reipublicæ gubernaculis, consiliorumq; consociatione ablegandos: quandoquidem ciuilis militarisq; disciplina: ad hoc, instituta iuraq; Regnorum: simul artes & quibus pariantur, & quibus breuis æui, & quibus longioris sint: simul quibus floreant, quibus intermortua reuiuiscant: omnia hæc una historiarum fide continentur: & eorum inscitia contemptióque, maximorum incommodorum, publicíque excidii persæpe causa extitit, futuraq; est, quoad erit dulcior iuncta cū bonarum artium negligentia, sui admiratio, quàm antiquitatis omnium proborum rerum inuentricis contemplatio. Quæ tot támque magna frugiferaq; ex multis quidem, sed in primis ex rerum à Francis gestarum explicatione percipi summa cum iucunditate possunt. In his enim fortuna uirtutis consiliique modò dux, modò comes, modò aduersaria, modò ipsa per se utrasque uires suas domi forísque ita ostendit, ut, tanquam in una omnino gente illustre in omnes partes documentum præbere omnibus terris uel-

let,omne sit exemplum complexa, quo mortales edoceri instituiq; luculentius aduersus omnes casus possiut,quàm ullis sapientium scholis,præceptísue.Quid enim aliud est seculorum,rerum,procerum memoria,obseruatióque,quàm non modò quædam uitæ magistra, sed ipsius etiam sapiétiæ studii moderatrix?Et cætera cum semel ad summum peruenerint,scriptionem deinceps non desiderant:Historia non prius finem memorabilia facinora literis mandandi habeat necesse est,'quàm genus humanum quietis impatiés facere scribenda desierit: suúsque exorientibus subinde scriptoribus locus relinquitur.Nec mihi fraudi sit, si, quas uetustissimæ bellicosissimæq; gentis res gestas,animi studiorúmque caussa mihi notas efficere contendi,eas mortalium usui cognoscendas proponam. Continens quidem erit temporum Regûmque ac stemmatum enarratio:sed is & rerum & authorum delectus, ut neque tam multa,neque tam multis uoluminibus,quàm & comperta, & cognitione digna,complectar.Cæterùm quia primordiis rerum Franci non erant Galliarum indigenæ,incolæ'ue: non antè propiora certioráque dicere ordiar,quàm & quæ ipsi de primis originibus suis produnt, paucis præfatus fuero:& quæ externa illis adeò cohærent,ut silentio præteriri nequeant, recensuero.

PAV-

PAVLI AEMYLII VERONENSIS DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER I.

RANCI SE Troia oriundos eſſe contendunt. Ea capta, incenſaq́;, nobiliſſimam ciuium manũ, quos ferrum hoſtiũ ignisq́; non abſum-
B pſiſſet, duce Francione ad Mæotin paludem ſe contuliſſe: nec procul ab ea urbem condidiſſe, quam ad Valentinianũ uſque Cæſarẽ Valentiniani filiũ incoluerint: ab eo primùm honore auctos, ac in decẽ annos immunitate donatos, quòd rebellãtes Alanos in ditionem nominis Romani redegiſſent: deinde cum circumacto eo tẽporis ſpacio ad uectigal penſitandũ reuocarentur, imperiumq́; detrectarent, ſedibus pulſos, duce Marcomiro in eam
C Germaniæ regionẽ quæ nũc Frãconia eſt, cõceſſiſſe. FARAMVNDVM 420.
Marcomiri filium, primũ omniũ Regẽ gentis, anno ſalutis quadringenteſimo uiceſimo appellatum: Ab eo procreatũ CLODIONEM cognomi- 431.
ne Comatum, in Galliam tranſgreſſum: quæ illis patria eſt. Cicero uerò (ut nos ab eo, tot ante Valentinianos Cæſares ætatibus, initium anſpicemur) ad Atticum ſcribens, Francones nuncupat, eosq́; ex his Germanorum gentibus eſſe ſignificat, unde in Galliã ad Aurelium ab Hircio præpoſitum ueniſſe legati dicerentur, qui ſe quod imperatum eſſet, facturos profiterentur. ſed ea tantùm oſtentatio fuit: ſua enim illis libertas incolumis tutaq́; permãſit, bel-
D lis inter Romanos ciuilibus continuò renaſcentibus. Diuus quoque Hieronymus tanto pòſt interuallo author eſt, inter Saxones & Alemãnos Franciã incoli non tam latam, quàm ualidam: ut manifeſta fides ſit eandẽ & Fraconiam fuiſſe, ac indidem ortos qui Francorum poſtea in Gallia cõſedere. Nec mirum uideri poteſt eorum famam compluribus ſeculis minus illuſtrẽ extitiſſe: quòd imperii Romani ſplendor, uireſq́; orbem terrarum complexæ, multas gentes obſcuriores efficerent: quæ quòd poſtea repentè in lucẽ prodiere, nouæ exiſtimantur: & ambiguis originibus, liberum fuit aliis alias cõfingere. Quod primum memorabile ſit, Aurelianus etiamnũ Tribunus mi-
E litum, ac Probus Cæſar, multiq́; deinceps Romani duces cum Francis Galliam tentantibus euentu ſecundo dimicarunt: quoad aliæ ſuper alias gẽtes, iam cõſeneſcens, nouiſq́; ſemper Tyrannis & cum iuſtis Cæſaribus, & inter ſe de ſumma rerum certantibus, lacerum Imperium Romannm adortæ, ingenti ab antiqua maieſtate inclinatione cum euertere non poſſent, in ordinem propè coegere: nouaq́; ſubinde Regna exorta. Anno ſalutis quadringenteſimoquarto, Franci relictis patriis ſedibus Rhenũ tranſgreſſi, in Treuiris ac circumiectis finibus conſedere. tertio ferè pòſt anno à Stilicone initium malorum ortum. Is enim magnis opibus Comes, cum Theodoſii Cæ-

ſaris filii duo, Arcadius in oriente, Honorius in occidente imperitarent: ut F
perturbatis rebus, occidentis imperium ob Honorio Cæſare, cuius & tutor fuerat, & ſocer erat, in domum ſuam ad Eucherium filiũ pertrahere poſſet: quòd in pace nouis rebus nefariiſq; conſiliis locus non uideretur, Vandalos, unde oriundus erat, Alanoſq;, ac Sueuos, & Burgundiones ad Gallias euaſtandas ultro exciuit: coactique ſunt Franci tot ſimul gentibus nequaquam pares, in præſens eorum furori cedere, ac domũ remigrare. Nec reliquis regionibus res quietæ extitere. Radagaſus Gotthorum Rex, noſtræ religionis hoſtis, Thraciam, Pannonias, Illyricumq; populatus, Italiæq; uaſtitatem inferens, plus ducenta millia armatorum ad euertendam urbem Romam duce- G
bat. Erant & aliæ Gotthorum manus, nec unius omnes regebãtur imperio: & Hunnum ueterem hoſtem habebant: & Stilico non euerſam, ſed reſeruatam ſibi rem Romanam uolebat. Duo igitur duces, Vldinus Hunnorum, & Sarus Gotthorum, ingenti mercede accerſiti, auxilio Romanis affuere. Barbarus Rex in Fæſulanorum montium uertices compulſus, dum omniũ rerũ inops, ſuis clàm deſertis fuga elabi abiectis Regiis inſignibus conatur, locorum iniquitate prodente ab hoſtibus interceptus, ac paulò pòſt occiſus eſt: milites eius incruenta uictoria capti, & ut uiliſſimum pecus uenũdati. Alteras Gotthorum copias, Alaricumq; eorũ Regem à Chriſti nomine non alie- H
num, Italiam ingreſſos Stilico quũ primo quoque tempore aut in perpetuũ amicos facere, aut internecione delere poſſet, ſæpe circumcluſit, ſæpe paſſus eſt euadere: bellumq; trahendo alere maluit, quàm protinus profligare. Cognita cupiditate ab Honorio iuſſus eſt illis pacem, ac Aquitaniã, cui Vandali eorumq; ſocii imminebant, ad ſedes concedere. Ita per ſpeciem pacis illis datæ, cũ ſoluti animi eſſent, die reſurgẽti Domino feſto ab eo Saulus Hebræus dux immiſſus, Gotthos nil tale metuentes repentè inuadens, cædem ingentem edere cœpit: quoad Alaricus ſuorum animos cõfirmans, armis arreptis in hoſtes ſtragem uertit: coactuſq; Stilico ſupplementum ab Honorio pete- I
re. Noui duces cum nouo milite aduenientes aduerſus barbaros nihil præclarè geſſere. Stiliconem, filiumq; Eucherium, ut meriti erant, hoſtes iudicatos occiderunt. Nec Gotthi interea conquieuere. Omiſſo adeundæ Aquitaniæ conſilio, arcem rerum urbem Romam Alaricus petiit: eamq; cum obſediſſet, fame domitam, Calendis Aprilibus Anno ſalutis quadringenteſimo duodecimo in poteſtatem redegit, ac ſuis diripiendam conceſſit. In ea capta eſt Honorii Cæſaris ſoror Galla Placidia, magnificè alioqui & reuereter habita. Ipſe Honorius tam atrocibus temporibus caput ſuũ nõ obiecit. Tertio pòſt die profectus Alaricus, quicquid Italiæ reliquũ erat, populationibus fœ K
dauit. In eius ad Cõſentiã repentè defuncti locũ, ipſius propinquus Athaulphus ſuffectus, Placidiam ſibi matrimonio iũxit: cuius forma uictus, & blãditiis captus, cum nomẽ Romanum tollere ſtatuiſſet, urbem Romam recoluit. Procella in Galliam uerterat: Sueui, Vandali, Alaniq; eam diripiebant, euaſtabantq;: ſimul Conſtantinus gregarius miles à militibus Romanis qui Britanniæ præſidebant, fauore nominis Cæſar ſalutatus, filium Conſtãtem, antea monachum ſacratum, conſortem Imperii facit. Vterque cum in Galliã tranſmiſiſſet, ut Vandalos ſociaſq; eorum gẽtes uel fœdere ſibi iungeret, uel
bello

A bello deleret, ab illis spe pacis illuditur. Cõstans filius Didymo Seuerianoq; fratribus Hispanorum nobilissimis opulentissimisq;, qui transitu Pyrenæi montis eum arcere conabantur, deiectis occisisq;, in Hispaniam transcendit. Cõtinuò eadem Vandali, Sueui, Alaniq; subsecuti, Hispanias tenuere. Burgundiones in Gallia in Heduorum, Matisconensium, Lingonum, Cauillonensium, Vesontionum finibus remansere. Interea Athaulphus pacem fœdusq; ab Honorio petebat, pollicitus se Galliã, quò iam copias traducebat, Hispaniamq; pacaturũ. nec impetrare potuit. Misit ille ad recipiendã Galliã Cõstantium Comitum suorum fidelissimũ, summumq; bello ducẽ. Athaul-
B phus etiam in Hispaniam transgressus, Barchinone à suis occisus est, quòd Gotthicam rem perditum ire illum diceret charitate Placidiæ, & amore nominis Romani. Segericus successit, & is eadẽ suspicione cæsus à suis. Vallia deinde electus Rex, ut bello Romanos persequeretur, bellũ sustulit: Placidiã fratri Cæsari reposcenti reddidit. Nupsit Constantio Comiti. Ab eo Constantinus Arelate occisus: filius Constans à Gerontio Comite suo Viennæ cæsus est, cũ ex Hispania reuertisset. Pax Gotthis data, & Aquitania omnis, ac quædam præterea Narbonensis prouinciæ urbes ad incolendũ datæ: ibiq; certas tandẽ sedes habere cœpere: aliquanto pòst & Hispania potituri. Hiq;
C ipsorum lingua Visigotthi, nostra in occidẽtem uergentes Gotthi: qui uerò paulò post Italiam tenuere, Ostrogotthi, id est latina rursus interpretatione in orientem uergẽtes Gotthi dicti: simul duæ illustrissimæ Regiæq; familiæ, inter Visigotthos Balthi à moribus uocitati: (ita enim dicuntur apud eos audaces) inter Ostrogotthos Amali ab Amalo summo & duce & Rege nuncupati. Constantius ob res bene fœliciterq; gestas ab Honorio Cæsar declaratus, septimo pòst mẽse obiit, relicto ex Placidia Valentiniano filio Cæsare futuro. Bellorũ cura Aetio patricio magno uiro demãdata. Is Francos Rege Clodione Galliã rursus tentantes, transitu Rheni prohibuit: Burgundiones
D non contentos finibus semel insessis, arma passim circumferentes coercuit: non eadem fœlicitate in Hispaniis rebus gestis. Vandalis enim Alanisq; ac Sueuis ulteriorem euastantibus ripam, milites suos in citeriore continuit. Id ignauiæ adscribens Honorius, Castinum ei successorem dedit. Is & cũ nouo exercitu aduenit, & ueterem ab Aetio accepit: nec tamen est antè ausus in ulteriorem Hispaniam contra hostem ducere, quàm ei auxilio affuit Bonifacius, cui ab Honorio procuratio Africæ mandata fuerat. Aliquandiu communi animo consilioq; res gessere. Virtute prudentiaq; ac fœlicitate Bonifacius præstabat. Gloria in inuidiã uertit. Magnitudine præclari ducis of-
E fensus Castinus, quòd ipse summam illius belli obtineret, superbo immodicoq; imperio illum premere cœpit, ac de eius pernicie nefaria inire consilia: coactusq; est Bonifacius, ut saluti suæ prospiceret, secessione facta in Africã se surripere. His motibus Honorius obiit. A Placidia Valentiniani Cæsaris pueri matre missi Mauortius & Gallio aduersus Bonifaciũ, dũ eũ obsidere parant, ab illo occidũtur, Anno salutis quadringentesimo tricesimoprimo. Magna clades ea fuit: ad cuius famam Frãci uelut nouo classico exciti, duce MEROVEO in Galliam regressi sunt. Valẽtinianus aduersus Bonifaciũ 449.
maiores copias, nobilioresq; duces misit. Ille diffidens rebus suis, Vandalos

Alanosq; in Africã exciuit:à quibus breui Africa Arriana hæresi polluta est. F
Aetius à Cæsare post uarios fortunæ fluctus rursus Patricius creatus, ac Galliis, bellisq; circunstantibus administrandis Dux datus est. Et ne quis motus in tanta rei Romanæ inclinatione, Galliæq; fortuna deforet: qui Britannorum Romanis parebant, cum legiones Romanæ ad bella Gallica Hipaniensiaq; deductæ inde essent: Scotorum Pictorumq; continenti bello exagitati, Anglos Saxonum gentẽ pacta mercede exciuere: & quia à doctoribus sectæ Pelagianæ solicitabantur, duos ex Gallia sanctos episcopos, Lupũ Tricassiũ, Germanum Altisiodorẽsium, missis legatis ad se perduxere. Ita apud eos religio sancta & inuicta permansit. Angli uerò coercita Scotorũ Pictorumq; G
audacia, Britannos, à quibus accersiti receptiq; fuerant, per causam quòd sti pendia cum fide sibi non persolui dicerent, fortunis exuebant: postremò indignitate cogebant eos nouas in Gallia sedes spectare: & nouæ semper Frãcorum manus authoritate Merouei adductæ, relicta netere patria se ad eum in Galliam conferebant. Primos Francorũ circa Toxiandriam, secundos in Tungris, ac mox & ad Axonam fluuiũ cõstitisse reperio. Coactus est Aetius Patricius exercitus Romani dux, cum pristinis hostibus Francis Burgũdionibusq; fœdus ferire, nec ullius uirtutem auxiliaq; aspernari: quòd quantus antè nullus terror Romanos inuaserat. Attila Hunnorũ Rex, nõ populariũ H
modò, sed deuictarum latè gentium iuuentutem ad quingenta armatorum millia in Galliam duxit. Non agris, non oppidis, non mortalibus parcebat. Rhemos nobilissimã urbem, cæde, ruinis, incendioq; fœdauit. Nicasium ciuitatis pontificem uirũ sanctissimum securi percussit, hymnos suprema uoce concinentem. Vastitatem eandẽ inde circunferens, Aurelianũ primo impetu expugnare non potuit: obsidere cœpit: castrisq; positis omni ui minisq; territabat. Ciues extrema metuentes, Annianus ciuitatis Episcopus celeri spe subsidii, in fide officioq; cõtinuit. Nec ipse suos, nec eum sanctitas, numinisq; fiducia fefellit. Cũ in mœnia hostis euasurus uideretur, ingẽti nube pulueris I
procul conspecta, Annianus exclamauit, id quod prædicarat, urbis salutem cordi deo esse: auxilia aduentare. Theodoricus Rex Visigotthorũ, quòd uicta hac Galliæ parte, Aquitaniam, Regnum suũ, proximam Hunnico furori, prædæq; expositam prospiciebat, opem obsessis ferebat. Proinde reliquit obsidionem Hunnus, seq; in Catalaunos cãpos recepit. Et euestigio cõtraitum est. Romani Aetio duce non procul ab hoste castra metantur. eis aduersus Hunnos aderant ueteres Galli, Burgundionesq;, ac cæteræ sociæ gẽtes: & in primis Franci unius Merouei iam Regis ductu, imperioq;, qui anno salutis quadringẽtesimo duodequinquagesimo Clodioni Regi, siue filius, siue (quãdò uariant authores) alienus successerat, summa cõtentione ànimi dimicatũ K
est. Meroueus Francorũ Rex cum suis filioq; Childerico dextrũ aciei cornu tutatus est, Aetio iunctus: alias aciei subsidiorũmque partes alii Reges ducésq; firmarũt. Atrox dimicatio, cruẽtáque. Centũ octoginta utrinque armatorũ millia eo prælio cecidere: cecidit & Theodoricus Visigotthorũ Rex. Nox præliũ diremit. Hostis spe orbem terrarum ac prædicatione cõplexus, quia nõ uicisset, pro uicto se in castra recepit: ac ea quàmaxime ualidis potuit munitionibus firmauit: simul ne uiuus in potestatem hostiũ ueniret, si quid

A grauius accideret,sibi mortem cōſciſcere cōſtituebat.Hoſtis beneficio haud
ægrè Gallia exceſſit. internecione deleri poſſe uidebatur. Thoriſmundus
Theodorici filius necem patris ulturus,caſtra hoſtium aut oppugnare,aut
circunſidere contendebat:& Franci gloriam confecti belli abſumptis tantis
reliquiis petebant. Deterruit ab eo animorum ardore ſocios Reges Aetius
dimiſſis cum eximiis laudibus Francis,Merouecoq; author etiā Thoriſmūdo,
ut antequam fratres domi relicti allata morte patris Regnum ſuum efficere
poſſent,ad ſuos eueſtigio rediret.Suſpicio fuit uereri eum ferociam ſociorū
Regum,ne tanto ſublato hoſte,tamq; nobili parta uictoria,uires ſuas fortu-
B namq; experti,ac diſciplinam Romanam edocti,animos tollerent:néue non
minus quàm Attila ſpei animo conciperent,remq; Romanā copiis coniun-
ctis in nouum diſcrimen adducerent. Huic conſilio Aetii cruenta merces à
Valentiniano Cæſare perſoluta eſt.Is Hunnū emiſſum in Pannonias rediiſ-
ſe,ac ſuppleto exercitu arma in Dalmatiam,Illyricumq;,& florentiſſimā Ita-
liæ partē uertiſſe, qui opprimi in Cathalaunis campis potuiſſet, ægrè ferēs,
Aetium occidendū curauit, eum appetitæ tyrannidis inſimulans. Ipſe anno
inſequenti,qui fuit ſalutis quadringēteſimus quinquageſimus ſextus,Romæ
intereēptus eſt à Thraſila Aetii milite per ſpeciē ulciſcendæ ſummi uiri necis,
C ſed quē Maximus tyrannidem affectans,ingentibus pollicitationibus one-
ratum immiſiſſet.Is Eudoxam Valentiniani inuitam ſibi toro iunxit:ut eius
maieſtate prouincias exercitusq; ſibi conciliaret.ſed ea prioris uiri ſuiq; uin-
dex extitit.Ab hac ſolicitatus Genſericus Vandalorum Rex,Afrorum,Nu-
midarum,Maurorum,populariumq; delectu habito,ad trecenta millia mor
talium in Italiā tranſmiſit:urbem Romam metu trepidā ingreſſus,Maximū
occidit,tertio à nece Valētiniani menſe.Cum Latium Campaniamq; depo-
pulatus eſſet,ac Capuā euertiſſet,in Africam regrediens,Eudoxā ſecum du-
xit:eiusq; filiam ex Valentiniano procreatam, filio ſuo nuptum dedit. Tam
D multiplici iactura,& in primis Aetii ſummi ducis morte, ingens in occidēte
præſidium amiſit res Romana.Franci lōgius ſpe promota, Senonum etiam,
Pariſiorumq; ac Aurelianenſiū ciuitates occupauere.Britanni cæſis ab An-
glo ſuæ gentis proceribus,req; Romana,omniq; ſpe in ea inſula cōplorata,
ingentē nauigiorū uim nacti,in eam Galliæ partem quæ peninſulæ modo in
Oceanum excurrit,generatim commigrauere: nouisq; eorum ſedibus,Bri-
tanniæ nomen inditum.Religionem incorruptā integramq; beneficio Gal-
lorum patrum ſeruauere. Exin Anglia fuit,quæ Britannia fuerat: ac paſſim
non res modò,ſed & nomina mutata. Burgundiæ nomen in Gallia celebre
E factum,finibus gentis imperioq; promoto.Quicquid Galliæ Merouеus Rex
cum ſuis tenuit,Francia dici cœpit.Viſigotthi non Aquitaniam modò,nobi-
liſſimasq; Narbonenſis prouinciæ urbes,ſed & perbonam Hiſpaniæ partem
obtinebant:circa Ligerim quædam Romanum nomen adhuc ſequebātur.
Nec tranquillæ diu res eſſe poterant,in tot imperia,támque diſcrepantes le-
gibus,inſtitutis,lingua,animis, cauſa, gentes Regesq; diſtractæ. Expecta-
tione magnorum nouorumq; motuum conſiliorumq; Merouеus obit:ſuc-
ceſſit filius CHILDERICVS,uir bello clariſſimus,pacis artibus minus 459.
nobilis. Cum pudicitiam illuſtrium fœminarum attentare diceretur, con-

iuratione procerum ſibi longinqua fuga conſulere coactus , in Turingiam F
ad paternos amicos ſe contulit, expectaturus fortunam aliquam redeundi,
datiſque occultis mandatis amico Vidomaro acerrimi ingenii uiro , num-
múmque aureum cum duas in partes diuiſiſſet,alteram ſibi retinuit,alteram
illi dedit,ut nulli nuncio fides haberetur,niſi qui partem nummi deferret:id
pignus documentumq́;,ne capi fraude aduerſæ factionis poſſet,futurū.Nec
bello opus fuit ad recuperandum Regnū.Plus amicitiæ neceſſitudo, quàm
461. ulla arma,ualuit.Franci AEGIDIVM ciuem Romanum,Sueſſionū præ-
fectū,Regē ſuum ſalutant.Nec procerum ulli uidebatur cedere Vidomarus
odio in Childericum:nō maior ueriorq́; amicus, quàm amicitiæ diſſimula- G
tor.Octo annos Frācis iura dixit Aegidius,in amicorum cohortem recepto
Vidomaro ob ſolertiæ famam,aſſiduitatemq́;. Quo temporis ſpatio, eorum
qui in Childericum coniurarant,alii fato obiuere:aliorum iræ reſedere:alios
Romani externiq́; Imperii tædere cœpit:alios fictis criminibus falſiſq́; ſuſpi-
cionibus apud Aegidium largiter potens Vidomarus inſectatus , cum tol-
lendos curaſſet , ac paucos ſupereſſe uideret, tunc cum parte nummi mittit
nuncium omnium in Turingiam ad Childericum.Is à maxima ſuorum par-
te ſecundiſſimis animis receptus,congreſſum Aegidium fundit fugatq́;. Vi-
ctus,ad Viſigotthos refugit,eorū,quòd ſocii eſſent , auxilio aduerſus uicto- H
rem uſurus.& extemplo redintegraſſet bellum,niſi Britāni, noui Galliæ in-
colæ,non contenti finibus primo ſuo aduentu occupatis,cum Andium,Pi-
ctonum,Engoliſmenſiumq́; fines euaſtaſſent, ne Garumna quidem flumine
coerceri potuiſſent,quo minus omnia infeſta Viſigotthis facerent. quorum
conatui contrà eundum erat. Nec illud bellum incruentū fuit.Aegre coer-
citi ſunt Britāni.Childericus pacatis domeſticis rebus, adeò doloris memor
fuit,ut quòd ſolicitatæ pudicitiæ ſuſpicione exactus domo fuiſſet , nullam è
Francorum nobilitate ſibi matrimonio iungere in animum induxerit. Biſ-
ſinam Turingiæ nobiliſſimam uxorem duxit. Patri ſuperfuit triginta annis I
485. partim in exilio,partim in regno. Succeſſit ei filius CLODOVEVS,
conditor utique Francicæ religionis.Franci nondum noſtra receperāt ſacra:
necdū ad eos miſſos ſanctos uiros reperimus:credo,quòd nullis certis ſedi-
bus permultas egiſſent ætates.Galli iā uulgò CHRISTVM agnoſcebāt:
cum iam inde ab initio Chriſtianæ religionis & ſanctiſſimi & doctiſsimi uiri
uita orationeq́; ueram pietatem intuliſſent:nec poſtea æmulatio intermiſſa
ſanctorum eſt,ad diuum uſque Remigium Rhemorum Pōtificem,iam inde
à iuuenta ſanctum.Ab hoc Franci ſacro lauacro initiati ſunt , ex bellicis re-
bus religionis ſpe exorta. Syagrius Aegidii filius bellum Clodoueo mouit: K
Sueſſiones fauore nominis domeſtici occupauit, quòd pater eius Aegidius
eam urbem,Regiam ſuam effecerat. Victus Syagrius ad Viſigotthos & ipſe
refugit,ſed infeliciore quàm pater euētu:repetentíque atrocibus minis Clo-
doueo redditus,& ſecuri percuſſus.Simul Viſigotthi,Frācique,ac Oſtrogot
thi affinitate iuncti ſunt. Theodoricus Oſtrogotthorū idem ac Italiæ Rex,
ex Hiſpania(ubi maxima ex parte ſedes Viſigotthorum erant) Eutharicum
Regia Balthorum familia ortum,ad ſe in ſpem hæreditatis Regníque Italici
accerſiuit:eíque filiam Amalaſiuntam deſpōdit.Duæ reliquæ eius filiæ,alte-

ra Viſi-

A ra Visigotthorum Regi Alarico, altera Sigismundo Gundebaldi Burgundionis Regis filio nupserat. Ipsi uerò Theodorico Regi Audefleda Clodouei Regis soror despõsa fuerat. Bello Syagrii cõfecto, Francus uictor Suessiones diripuit. Rhemis finitima ciuitate temperatũ: nisi quòd cum ad eam diẽ ædes sacræ ueneratione & inopia tutæ inuiolatæq; mansissent, tunc miles quidam Frãcus è templo calicem rapuerat. Gallis ueteribus dolori erat, initium spoliãdi fana fieri: & Remigius sacerdotes misit, qui ea de re apud Clodoueum agerent, causámque religionis Christianæ defenderent. Rex ipse procerésque facilè exorabantur: cumque placuisset in medium referri
B prædã, ut (qui mos gentis erat) pro cuiusq; uirtute ea diuideretur, ac omnes milites ob id cõuenissent: Clodoueus author erat ut calix seponeretur, Remigio reddẽdus. Miles, siue uecordia ingenii, siue sacrilegii pœnis agentibus, in mediũ progressus, ferociter negat religioni alienæ restituendum uideri bello uirtuteq; partum. simul, ne quid furoris deforet, calicẽ hasta (anchonã patria lingua Franci uocitabant) petit. Dissimulauit in præsentia irã Rex, suo tempore maiore acerbitate erupturam. Consensu optimatiũ redditus nostris calix. Anno circumacto cũ recenseretur exercitus, idemq; miles in armis prodiret, oblitũ contumaciæ Regem ratus: tum Clodoueus ha
C stam eius quasi inspecturus cum prehendisset, inutilẽ bello dictitans, in terram proiecit: illumq; è uestigio eam tollere conatum, demittentémque se, elata altè securi, quo telo Reges utebantur, in caputq; deiecta, strauit, repetitumq; interemit: nemine damnare auso pœnas truci memoriq; sumptas ira. Et nostri sperare cœpere Regẽ Christianum effici posse: & accessit nõ modicum ex uirgine momentũ, Regiaq; Burgundionum. Eos Orosius tradit diuino consilio sua ætate Christianos effectos, sacerdotes nostros recepisse, eísque dicto audientes fuisse. Eius gẽtis religio pietasq; persancta: Reges minus bene audiebant. Gundebaldus Gundenci Regis filius maximus natu,
D Gundemari Chilpericiq; fratrum armis impiis petebatur: qui ipsi ætate medii, Gundebaldũ, Odesillúmque, hũc stirpis minimũ pellere domo, ac uniuersum Regnum occupare contendebant, adolescentia feroces, ac Transrhenanarũ gentium subnixi auxiliis. In Heduorũ finibus uictus Gundebaldus, depositis insignibus Regiis, se ad tam certos amicos, in tam fidas tutasq; latebras contulit, ut cum nulla fugæ indicia extarent, cæsus in acie creditus sit. Proinde cum uelut confecto bello Transrhenana auxilia se domum recepissent, tunc Gundebaldus in lucem rediit. Ad eum uelut miraculo restitutum, qui interemptus ferebatur, cum concursus undique fieret, Viẽnam,
E Burgundiæ tunc contributã urbem, fratrésque, qui uictoria freti illucusque progressi erãt, in ea obsidet. Oppidani haud ægrè cessere. Gundebaldus primo tumultu cõprehensum Chilpericum securi percussit: Gundemarum in extrema spe è turri se defendentẽ, subiecto igne, exustisq; foribus, cõcremauit. Chilpericì filia maior Mucutima, sacrata uirginitate ueste mutauit: minorem Clotildẽ excellẽti forma, & uerè indole regia, occultis nunciis permouit Clodoueus ut fidẽ nuptiarum acciperet, daretq;: se quoque, quòd illa Christiana esset, Christianum futurum. Iam enim ueterum Gallorũ religione ipse, Franciq; recentes Galliarum incolæ mouebantur, ad eam diem

falsorum deorum cultores: & Gundebaldus nemini minus quàm Franco F
Regi in matrimonium daturus erat occisi à se fratris filiam: & si peteretur, religione impediri se dictitasset. Vt uerò adstātibus Frācis oratoribus ad id ipsum, sed gratulandi simulatione profectis, ausa est uirgo patruo confiteri se Clodouei baptisma pepigisse fide speq; matrimonii: tunc Burgundio, ne nondū firmatis opibus suis Francum Regem in se denegata puella iritaret, ementiente lætitiā uultu, eam ad Francū apparatissimè magnificētissimeq; misit. Diuturna festaq; pace floruit Francia. Iam quintum decimum annum Clodoueus regnabat, cum arma Francorum in Alemannos mota, quòd Sicambris ipsorū sociis bellum inferebant, quos euerti non sinere, è re fideq; G
sua Clodoueus ducebat. In Alemanniā egregiæ copiæ ductæ, simul Frācorum, Sicambrorumq;. Pugnatū est acriter ad Tilbiacum oppidum. Miraculo utrunque extitit, primum, duas gentes instructissimas bellicosissimásque ab una uinci, deinde perturbatis ordinibus fusas fugatasq; in unum rursus coire, ac uictoriā uictoribus uictos statim extorquere. Etenim Clodoueus & acie instruenda, & subsidiis collocādis, & loco temporeq; pugnæ deligēdo, incitādisq; populariū ac sociorū animis omni arte bellica usus, signa cū hoste contulit. Equitibus ipse præfuit. Peditibus præfecit Sigibertū amicorum principem. Plus fauor superûm, quàm uirtus arsq; ducum gentiumq; H
ac nobilitas ualuit. Equitatus peditatusq; cessit, & apparebat ingentem cædem imminere. Sigibertus graui uulnere accepto, uix à filio, qui & ipse paterno nomine erat, ereptus è telis hostium, metum suorum trepidationémque auxit: nec equitem Clodoueus à fuga cōtinere poterat. Humana iam spe destitutus, ut miseris rebus assolet, ad opem cælestem implorādam uersus, fidei uxori in paciscendis nuptiis datæ memor, & opinione sanctitatis religionis nostræ imbutus, CHRISTVM seruatorē se professurum uouet, si uictor domum redeat. Cōtinuò alacritate noua exorta, turmā quam corporis sui tegēdi causa ex delectissimis coēgerat iuuentutis proceribus, I
in hostem circumegit: signáque, quasi tunc primùm pugna committeretur, canere deintegro iubet. Tunc uerò uelut cælesti numine rem Frācicam respiciēte, mutata prælii fortuna, qui terga passim dederāt, exhortantibus ducibus obliti uulnerū, laborísque, ad delēdum dedecus in prælium restitutis ordinibus rediere. Attoniti hostes miraculo, ut segnius secuti fuerāt, primū constitere, deinde impressione ualida loco moti, certiorē effusioremq; ipsi, acrius instāte Franco, fugā capessere cœperunt. Ingens cædes insecuta. Cecidit & Alemannorū Rex. Alemānia fracta, ingēs tributū pendere iussa: leges etiam graues, magistratúsq; ab irato uictore accepit. Reuertens domum K
Clodoueus, occurrēte ei in Leucorum finibus Medardo uiro sanctissimo, nihil antiquius habuit, quàm ut se uoto liberaret. Præstò & Clotildis gratulabūda affuit cū Remigio, & ætate, & uitæ sanctitate, & eruditione, & Pōtificatu unerādo. Dignitate enim & probitate ac literatura efficiēdū erat, ne uoti dānatus Rex, ab Arrianæ hæresis assertoribus, qui iam eius sororē Lantieldem impietate infecerant, fraude caperetur, ab eisq; Christi nomine accepto, solutum uictor existimaret, quod fusus fugatusq; uouerat, militaris imperatoriæq; disciplinæ peritus, religionū discriminis ignarus, quod ex-
cellentia

A cellētia ingenia,nobilißimosq; Reges,summosq; Imperatores,ac lõge maximã terrarũ partem circũuenisset.Hic quoq; fortuna Galliæ, numenq; res bello seruatas,in pace seruauit. Remigius & Regẽ in sui admirationẽ, uerasq; religionis cultũ fando adduxit:& milites concione perpulit, ut ad tria eorũ millia catechumeni extẽplo fierent.Rhemos ut uentũ est, die lustrico urbs ea omni ornatu celebritateq; ac magnificẽtia exculta cernebatur , ad excipiendũ,prosequẽdumq; ad sacrã lotionẽ Regẽ,ingenti maximi belli uictoria insignẽ.Plausu,faustisq; acclamationibus & gratulationibus ac ludis cũcta plena erãt.Aedes maxima uelis albẽtibus circũuestita,cereis accensis B collucebat,hymnis cãticisq; sacris personabat,acerrarũ odoribus fragrabat. Sacerdotes in amplißimis uestibus circunstãtes Remigium humano propè cultu augustiorẽ,cœlestis chori speciẽ introgreßis uisentibusq; præbebant. Rex inter cãdidatos & ipse cãdidatus ad baptisteriũ amplißimè apparatũ proceßit,sublimi ceruice,cæsarie promissa,discriminataq;,simul & unguẽtata,eadẽ calamistro comentionumq; arte per gradus in suggestũ uerticis cõcinnè decoreq; formata.Etenim apud Frãcos,tantùm Reges Regiaq; stirps crine intõso ornatoq; agebãt:cũ Alani,Burgundiones,Sicãbri incultiorem promitterẽt.Hos Regios spiritus , de Christiana ciuilitate mansuetudineq; C uerba faciẽs Remigius ita demisit,in uulgusq; æquauit,ut Clodoueus omni fastu deposito,in humilitatemq; priuati hominis descendẽs, se purificandũ abluendumq; Remigio mitißime tradiderit.Ita sacra lustratus aqua,& uelut cœlestis muneris chrismate delibutus. Cumq; tribus diadematibus rubris in alba parma depictis ad eã diẽ usus fuisset,pro gẽtilitiis insignibus Liliata signa accepit:eiq; è Clodoueo Ludouicus nomẽ factũ. Lantieldis etiã reiectis ueteribus præceptoribus,syncerã religionẽ baptismate nostro agnouit, & ingẽs Frãcicæ nobilitatis uis insecuta est.Breuiq; omnes Frãci,nostri effecti,& Romanis institutis disciplinæq; dediti, Gallorũ æmulatione. Nec D ulla publica lætitia maior unquam Gallis affulsit, quàm quòd unius secum corporis effecti Franci,eisdẽ mysteriis uterentur. Alemãni uerò mœrebant, armis uictis,nondũ animis domitis.Et Francorum fœlicitatem , florentesq; in dies magis res,certam sempiternamq; seruitutem sibi allaturas existimabant.Eorum non contemnenda nobilitatis pars,ac eorum quibus libertatis cura præcipua erat,iniquo animo ferentes graues sibi leges à Frãco impositas,ueriti etiã ne in caput suum , ut qui nimis cõmunis salutis decorisq; auidi essent, durius à Frãcis dominatus semel parti retinẽdi cupidis cõsuleretur:in Ostrogotthorũ fines se cõtulere.Theodoricus Ostrogotthus Italię E Rex,miseræ gentis aduentu ne pax turbaretur,æquiores parẽdi leges Alemãnis à Franco,ac reditum in patriam, ueniamq; seceßionis per literas petiit,quas ipsas,alterasq; simul binas à Franco rescriptas attexere non alienũ sit.Pro Alemannis Ostrogotthus Ludouico in hanc sententiam scripsit.

" TVAE de Alemãnis uictoriæ gratulor,eãmq; mihi tecũ statuo cõmu-
" nem.Tuam enim uirtutem,meam existimo fœlicitatem:quandoquidem ita
" postulat neceßitudinis ius,meũmque de animi tui magnitudine iudiciũ ex-
" cellens,&,qui omnia superat, meus in te singularis amor . Hostium duces
" authoresq;,amentiæ pœnas dedere:scelus eorum cruore expiatum est.Tuæ

summæ prudētiæ est, ita præterita agnoscere, ut futuris prospicias. Magnifi- F
cus triūphus, ac te dignus est, multitudinē insontem, cui fortuna belli ac nu-
men pepercit, tibi supplicare, teq; illi salutem ac incolumitatē cōcedere, ut
secundum superos nullus sit cui plus se acceptum referre ipsi prædicēt. Tu
quoque cæteras admirabiles uirtutes tuas hac clemētiæ palma, ac cōdonan-
dæ uitæ laude cumulare statuas, qua una re quamproxime potes ad Deum
optimum maximū accedere, ut te & sibi natum, & regnare seculum nostrū
lætetur, glorieturq; se cum ueterū fœlicitate certare. Gentis Alemannorum
antè nobilissimæ reliquiis ignosce, quæ (ut calamitosorum fata sunt) uano
metu perculsæ, in meū hominis tibi coniuncti sinū se contulere: erroremq; G
hūc misericordia dignū iudices, eosq; pace tua perfrui, & finibus suis uti, ac
quas à liberalitate maiestatis tuæ proficisci par tibi uidebitur, legibus pa-
rere iubeas. Spōdeo nihil eos in posterum nisi pia erga te & grata beneficii
tui recordatione acturos, cogitaturosq;. Sin quid secus agitarēt, nō magis ti-
bi salutis eorū conditori, quàm mihi uoluntatis illorum sponsori & quasi
uadi hostes forēt: & qui deprecatoris munere fungor, ultoris partes uicém-
que susciperem. Integros, florentésque uicisti: quæ gloria accedat si perse-
qui exangues & cōfectos, in animum inducere magnitudo tua posset? Ni-
hil pro popularibus, nihil pro affectibus meis deprecor: sum tantū tui glo- H
riæq; tuæ memor. Nec quicquam persuadere tibi studerem, nisi mihi prius
probassem, id & laudi & gloriæ tuæ cōducturum. Hæ literæ Franco red-
ditæ: legatorumq; preces, causæ miserorū conuenientes nihil non impetra-
runt apud Francū Regem nouæ religionis ardore succensum, ac cōcilium
Episcoporū Aureliani habētem, cum iam certatim sancti Patres, qui multi
supererāt, undiq; ad eius edictū cōuenirent, illiq; uelut iusto sanctoq; Re-
gi parerent. Igitur Francus ad Ostrogotthum literas huiusmodi dedit.

MEAM de Alemānis uictoriam, nō minus piam quàm fœlicē tibi ui-
deri, gaudeo, agnoscóque & beneuolentiam & humanitatem tuam. Quod I
prius naturæ meæ dederā, ut Alemānis uictis ignoscerem, nūc honoris tui
causa eorum secessioni defectioniq; ignosco: tibiq; eo magis debebūt, quòd
qui semel uita donati, continuóque ad furorem reuoluti, nullam sibi spem
iterū impetrandæ ueniæ reliquissent, de illis, te agente, nulla piacula expe-
tam: sed in patrias eorum sedes, fidemq; meam, ac mitissimā iuris conditio-
nem illos recipio. in futurū si plus consuetudo amentiæ quàm officiū apud
eos ualebit, lenitas mea & pristina & præsens, & hæc authoritas tua, graui
cruentoq; in eos exemplo sancienda erit. Hæc partim per literas, partim
per legatos acta. Pace, patriaq;, ac æquissimis legibus impetratis, maior ad- K
uersus Visigotthos exorta est cōtrouersia: quos magis cordi esse Ostrogot-
tho, quàm Alemāni fuerant, apparebat. Franci noua religione pii, Visigot-
thos Arriana impietate pollutos oderant. Accedebāt quæ animum Franci
Regis magis ac propiore causa iritarēt, quòd Alaricus Visigotthorū Rex,
cuius pater auusq; amantissimi Francorum Regum fuissent, exules hostésq;
Frācorum recipiebat, colebatq;: & cum de colloquio ageretur, insidias ui-
tæ suæ Francus Rex paratas ab eo comperisse se dicebat: & finitima Regna
ferocibus Regibus pacata diu esse non poterant. Ac eousque cōtentio ani-

morum

A morum exarsit,ut fama,quæ nec falsa fuit,increbresceret, cæteris submotis ad ostentationē uirtutis Reges ipsos Ludouicum Alaricumq́ inter se concursuros,nobilissimoq́ pati fortunam utriusq́ gentis decretum iri . Quod ubi Ostrogotthus accepit,in hanc sententiam ad Francum scripsit.

ANIMVS meus,ingēs altúmque uulnus accipit,cum audio omnium mortalium mihi charissimos, te tātæ maiestatis,ac Alaricum Visigotthorū Regem,leuibus aut saltem expiabilibus caussis concitatos, pugna certaturos . Quæ quàm atrox ancepsq́ futura sit, mente prospicio . Nullius ex rei spectaculo maiorē uoluptatem capere possunt ii qui fœlicitati uestræ inui-
B dent,quibúsue uirtus uestra magnitudóque formidini est,quàm ex hoc cōcursu uestro,cum uidebūt uos mutuis digladiari odiis,ac utrūque,dū alteri præsens molitur excidiū,cadere posse.Qui uerò uos diligunt , resq́ uestras florentes , gloriæ præsidioq́ sibi esse ducunt , quàm magno omnes iustoq́ dolore affici necesse est,cū tristis affertur fama,uos à stirpe cōiunctissimos, tā atroces inter uos hostes esse,quā sancta patres maioresq́ uestri iura amicitiæ societatisq́ seruarūt?Ex meis enim sensibus de reliquis capio cōiecturam.Tanto mihi mœrori est dissensio disiūctióque hæc uestra,ut quia ambo & mihi & inter uos necessarii,arma infensa infestáque capitis, tela in la-
C tus meum stringi intendíque putem , bellúmque suscipi,quo & uincere & uinci,peræquè miserum luctuosumq́ est.Sæuius finiuntur quàm inchoātur bella:nec ut initium illorum,ita & exitus in mortaliū manu reponitur.Vbi tantum armorum corporúmque sub signis stabit,quis cruori legem dabit, unde,& quantus fluat?Qui unum hostē sponte suscipit,multos inuitus habet.Amici singuli in periculis,hostes gregatim occurrūt. Dicam amantius quàm libentius.En ego ille,cuius magno dolore in ferrum ruitis,communis amici fiducia denuncio:amicis,qui rebus uestris integris multi sunt , rem cognoscēdam componendamq́ credite,arma ponite: per utrum stabit quo
D minus ab armis discedatur,in eum pro altero coactus dextrā meam meósque armabo.Hæc mea charitatis plena denūciatio,uestræ uestrorúmque ac orbis saluti prospiciēs, uos uel terreat, uel, quod malo,moneat. Superbū existimauit Ludouicus, totius orbis moderatorē Ostrogotthum uideri,ac paulò antè eo contendente ueniam secessioni Alemannorū datam,& nūc arma Francorum absterreri ne in Visigotthos ferrentur. In hanc igitur rescripsit sententiam.

NON alio animo erga Alaricū sum,quàm te uelle æquū est, cū domū suā statuerit hostibus domus meæ esse certissimum receptaculum.Nō ego
E illi,sed ipse mihi bellum indicit . Indictum ne capessam, gerámque,oro ne mihi author sis,contrà atque patrius mos,naturaq́ mea suadet.Quod uerò par hoc nō probas,me cum illo,si casus ferat,cōcurrere: non uideo cur æquius sit illū in me,quā in illum me pugnare . Ego uerò cū tu me ad pacē, ille ad bellū uocet: si duas habeam dextras,altera ab eo me tuter,alterā uoluntati tuæ inermem dem: sed hoc rerum naturæq́ statu, cum propè signa ab eo canāt,uerba de pace audire quî possum? Hoc respōsum,causæ Visigotthi Ostrogotthum magis cōiunxit. Isq́ euestigio ad totius orbis Reges literas,quarū exemplum nunc quoque legitur,dedit, inclementes in Fran-

cum:eius aures æquo iuriq; clausas:in iniuria uiribúsque ac ferro eũ omnia F reponere. Cõmunem gentium causam agi, ne opes Francorum nimiis augescerent incrementis: futuras exitio reliquis Regnis, si euersis Alemánis Visigotthi tollantur. Omnium reliquorum Regum unum concilium corpusq; constituendum esse, ad cuius iudicium Frãcus euocetur: singulorum salutẽ, uniuersorum prouidentia contiueri: mittendos undique in Frãciam oratores absterrendi Ludouici causa. In primis solicitabat Burgũdionum Regem consocerum suum Gundebaldũ. Is dum per legationẽ nimia contentione rem apud Francos inuisam agit, alienas simultates suũ fecit bellũ. Vtq; duos fratres quamuis sontes morte mulctarat, ita ipse à fratre reliquo G proditus Regnũ domumq; amisit. Odesillus, quòd precibus nullá Regni partẽ impetrare ab eo posset, Ludouicum Regẽ iam Gũdebaldo infensum occulta legatione solicitat. Pacto conuenit, uti ei Burgũdionis Regis filio dimidia Burgundiæ pars daretur, altera pars Ludouico eiusdem Regiæ genero cederet. Ludouicus deposito in speciẽ Visigotthico bello, in Gundebaldũ mouet, eúmque urbibus Cisararicæ Burgundiæ spoliat. Intermissoq; paulisper, ac mox redintegrato bello, quod atrocius futurũ uidebatur, nihil non ausuro per desperationem Gundebaldo, Clotildis Regina, non hominis, sed nominis patriæq; commiseratione, ut apud eius gentis scriptores H inuenio, adducta, simul pudore, quòd eius dos belli causa prætenderetur, bellum tollere conata, à suisq; prædocta, ita Regem maritum allocuta est.

„ IAM dimidiam Burgundiæ partem Rex obtines, satis amplum in præ„sentia præmiũ & uirtutis & fœlicitatis tuæ. Quæ(malum)ratio est te & tuo„ & tuorum sanguine, quod reliquum Burgundiæ est, nec tibi nec tuis para„re? Vis tu Gũdebaldi qualiscunq; patrui mei cruore perfusus, Odesillo al„teri patruo meo imbutũ fraterna cæde soliũ insidendũ tradere? Cupiditate „cæcus ille iniquum fœdus tecum percussit. Tantí ne tibi illud est fœdus, ut „omnia euertere malis, quàm non sanctum piúmque id ducere, in quo nihil I „sancti piiq; e? Magnificentius tibi omnium maximo Regi foret, quicquid „Burgũdiæ nunc tibi habes, Odesillo tradere, quàm parricidiũ Odesilli, qui „morte Gũdebaldi fratris funestum diadema induere optat, tuum scelus fa„cere. Eius enim in fratrẽ scelus, tuorum ferro admissum, ac te contrà arma„to perpetratum, cui demũ homines superósque crimini daturos putas? sed „illæsa integráque fœderis fide, quod Burgundiæ telis, ac periculo tuo rece„pisti, retinebis, simul finem incunabulorũ meorum sanguine domestico ir„rigandorum facies. Spopondisti te bello confecto uictorem Burgundiæ di„midium Odesillo traditurum. Quantum in te est, fidem persoluisti: quan- K „doquidem omnia expertus es, ut posses persoluere. Fortunæ nec tu, nec ul„lus mortalium imperare potest, quãdo nec superis ullus nostrũ potest. Ipsa „arbitrio suo pacẽ, sed maximè bella regit. Non semel eã tentasti: uires con„tulisti. Quid præterea aliud expectare ille abs te debet? Tandem sit aliquis „meorum malorum modus. Imminuere te domus quæ me tibi genuit, mala, „par est. Quibus mederi te æquius foret, oro ne augeas. Nescio utrum magis „indignum sit, quòd patruus meus patruũ meum tua dextra occidere cona„tur: an quòd tu fratrẽ in fratrẽ armare, ac inter se cõmittere dicare. Quod

A non antea fama credere desinet, quàm impio Odesilli conatui auxilio esse
desieris. Quòd si mortem nostris cruentam imprecari fas nobis esset, simul
optare deberemus, ne nostris, sed alienis occūberent telis. Tuæ quoq; pru-
dentiæ est, ne quid in quenquam nostrorū piè impiéue statuas, ut non idem
liberos nostros inter se in suosq; paterno exemplo statuturos præsciscas. Tu
hac sapiētia, his parentibus maioribúsque ortus, inuictæ gentis Imperator,
ipse summæ uirtutis fœlicitatisq;, modò religionē Christianam professus,
à rerum gestarum clementiæq; gloria deficies, ac existimationem expecta-
tionemq; hominum frustraberis, qui uelut cælo demissum te intuentur, ab
B ore tuo pendent, ac numen esse in te ferunt, quòd nulla te nisi pia necessa-
riaq; suscipere bella prædicāt, & uera uirtute administrata, admirabili man
suetudine conficere: ut etiam uicti te parentem sibi rebúsque suis sentiant.
Alemannis atrocibus hostibus semel atq; iterū ueniam impertisti: Burgun
diones persequi nō desines nisi euersos? Tu hac indulgētia & pater & Rex
fratrem in fratrem armas? Quin, ut te dignum est, liberis tuis pia in te & in-
tet se facinora imitanda proponis? Tuis illi uestigiis insistent. Paternum iu-
dicium pro præcepto legeq; uiuendi accipient filii. Regnum tuum finibus
Burgūdiæ Cisararicæ auxisti. Erit, cum quod armis obtinere nondum po-
C tes, affulgente occasione sine contentione obtinebis. Tu uirtute uicisti: est
qui sui sceleris inuidiam intorquere in te conatur. Bellotum tibi tuisq; opu
lētissimorum causa & iustior & sanctior dabitur. Citius pacis quàm belli
materia nos deficiet. Verbis lachrymas precésque addebat, Ludouici ge-
nibus aduoluta, nihil à uiro Rege non impetratura concors uxor. Et Gun-
debaldus ab omni re occasioneq; petēs auxilium, quum armis se imparem
Frācico bello sustinēdo sentiret, ut arte falleret, nullas conditiones etiam
uectigalis pensitandi aspernatus, pacē impetrauit. Mox uelut confecto bel-
lo dimissis à Franco copiis, fratrē repentè adortus trepidum Viennam fra-
D tribus fatalem urbem cōpulsum obsidet: ac antequam coacto rursus exer-
citu Franci auxilio uenire possent, expugnate omnibus uiribus contendit.
Ille contrà eruptionibus fortunam prælii non tentabat: tantùm mœnia tu-
tabatur: & ne commeatus deficeret, quoad Ludouicus Rex perspecta Gun
debaldi perfidia occurrere posset, inermem turbā ex urbe eiicit: in qua erat
aquæductus curator, qui se per iram ad Gundebaldū in castra cōtulit, pol-
licens se furto Viennam in eius potestatem redacturum. Fides ei habita est
à cupidissimo uel cum periculo confestim debellādi Rege. Erant in editio-
re urbis parte, quorum nunc quoque uestigia extant, spiracula, specusq; ab-
E diti, ac immissaria, quibus ex lōginquis fōtibus aqua operibus deriuata, in-
tra mœnia recipi solita fuerat. hæcq; tūc suis obicibus clausa obstructaq; ac
imperuia nisa, nisi ars, ac indignatio, ingeniúmque omnia domās peruade-
ret. Aquæductus curator à Gundebaldo delectissimos Burgundionū acce-
pit: eosq;, silentio noctis occultum iter ingressus, paruo molimine amotis
quæ intersepiebant, in urbē duxit: hique refractis portæ quæ ptoxima erat
foribus, reliquas copias iam præparatas recepere. Mox muri occupati deie-
ctis uigilibus præsidiisq;, & cædes, cum lux oriretur, fieri cœpta. Odesillus,
cum in extrema spe ad tutelam templi confugisset, ipse, Episcopusq; Arria-

næ diſciplinæ uir occiditur. Triſtis nuncius is fuit Frãcis. Maiore igitur ira, F
iuſtioreq; quàm ante cauſa coactus, ac ductus in Burgundionem exercitus,
tanto omnium ardore, tantáque minatum mole, ut ultima deſperatio Gun-
debaldum ceperit, nullo ultrà fallendi loco relicto. Ad Oſtrogotthos fuga
elapſus eſt priuſquam copiis hoſtium circumuallaretur: nec multo pòſt in
exilio deceſſit. Tunc proceres gentis Regibus Ludouico Clotildiq; com-
mendarunt Sigiſmundum Gundebaldi filium, cui (ut oſtendimus) nupſerat
filia Theodorici Oſtrogotthi Regis generi Franciciæ Regiæ. Ea affinitas in-
ter Francum Oſtrogotthumq; ſimultatum certamina diſtulit potius quàm
ſuſtulit. Sigiſmundo Regnũ Tranſararicæ Burgũdiæ datũ: qua in re Oſtro- G
gotthi in præſens gratia quæſita, ne pronior in Viſigotthum reſpiciendum
quàm in Francos foret. Ita compoſitis ex ſententia rebus, omni ſimulatione
depoſita, in Viſigotthicum bellum omni conatu curaq; incubuit. In Picto-
nibus decimo ab urbe lapide in campis Vogladenſibus ad Hilarii obuium
pari ferocia hoſtem habuit. Extẽplo utrinque acies ſtrui cœptæ. Nec mora
dimicandi ulla interceſſit. Pugna æquo Marte commiſſa. Procedente certa-
mine, impetum uelut præcipitis torrentis inuehentium ſe Francorum Viſi-
gotthi ferre minimè poterant. Senſim primùm cedebãt. nec ordines iniecta
trepidatione perturbabantur. Deinde Francis, ut ſemel loco motos ſenſere, H
acrius gradum inferẽtibus, hauddubiè, obliti decoris ordinumq;, terga uer-
têre. Alaricus fugientibus obſtare: in pugnam redire iubere: non à pedibus
tergoq; imbelli, ſed ab armata dextra præſidium ſaluti quærendum: in uir-
tute audaciaq; uictoriam, prædam, gloriam poſitam: in fuga ignauiaq; ſer-
uitutem, dedecus, exitium collocatum. Metus quàm pudor, premẽte nec la-
xamentum dante hoſte, apud pauidos plus ualuit. Tũc Alaricus effuſa ſuo-
rum fuga, & ipſe, ſed poſtremus, inter aliquot equites abreptus eſt, ad id uſq;
tempus ſummi Ducis & ſtrenui militis partibus functus. Rex Francus in pri
mo agmine rem gerens, eum cõſpicatus, memor minarum, ferociumq; uer- I
borum, gloriæ etiam cupiditate ſtimulante, certaq; iam ſuorum uictoria ela-
tus, cæteris uelut uilibus capitibus omiſſis, in eum unum tanta ui, ramq; in-
feſtus equum admiſit, ut ad primum incurſum equo deiecerit. Tũc duo Vi-
ſigotthorum equites Regis ſui caſu magis irritati quàm territi, antequã Rex
Regem conficere, ac opima ſpolia capere poſſet, diuerſi haſtas, equorumq;
curſum in utrunque eius latus dirigunt. Beneficio loricæ, ac auxilio Clodo-
rici iuuenum fortiſſimi æquato Marte, incruẽtus periculum euitauit. Stratũ
Alaricum pedes Francus attollere ſe conantem confodit. Hoc triſte his qui
aderant, ſpectaculum: moraq; intercedẽtis ſpatium Viſigotthis fugam præ- K
buit. Qui eorum Engoliſmæ in præſidio relicti erãt, dum urbem muniunt,
repentina ſtrage territi, cum pars murorum uetuſtate corruẽs, miraculi ſpe-
ciem præbuiſſet, Francos mœnibus admiſere. In Burdegalenſiũ finibus Vi-
ſigotthi qui prælio abfuerãt, auſi fortunã prælii tẽtare, tanta cæde uicti ſunt,
ut is locus Campus Arrianus etiam ſeculo hoc noſtro uocitetur. Igitur Bur
degala, Veſates, Cadurci, Rutheni ſe ſtatim dedidere. Aruerni amiſſo in acie
Apollinare duce, Sidonii Aruernorum Epiſcopi conſanguineo, iritati, po-
ſtremi omnium ſe Ludouico tradidere. Iam præter Toloſates, ubi Regia Vi-

ſigotthorum

A sigotthorum erat, in fidem omnia uenerant. His tandem & ipsis receptis, regressus Rex ad minora etiam domi sananda tollendáue mala animum conuertit. Cánacarius Cameracẽsium idem & Atrebatium Regulus, uetustissima generis nobilitate tumebat. Clodionis Regis Franci abnepotem se prædicabat: ac ad se legibus Francorum Regnum peruenturum fuisse dicebat. Non uires hominis, sed causa ingrata Regi erat. Is ipse, fratresq; Ludouico proditi, necatiq;. Proditoribus, ne exẽplum prodendorum Regum iudicio Ludouici sanctum haberi posset, munera, quæ aurea dari cóuenerat, adulterina data. Sigiberti è proceribus Frácis ferocia maior, sed causa minus inui-
B sa. Pro Regis gloria se sanguinem fudisse uulnere ingenti accepto iactabat: nec ullam sibi relatam gratiam. Huius filium in paternum dominatum (Agrippinẽsibus imperitabat) succedere iussit. Iuuenis Regis imperium ita interpretatus, ut fata patris approperare se iuberi crederet, patrem occidit. Ludouicus supplicio filii necem senis est ultus. Charaticus magnæ cognationis uir, minus reuerens Regis uidebatur. Is ipse, pubescensq; filius, monachos se profiteri coacti sunt. Adulescens lanuginem suam, abrasumq; caput contrectans, Mi pater, inquit, hæ frondes in uiréti florenteq; arbore strictæ, sua maturitate succrescent. Deus faxit, ut author putandæ comæ tam citò arescat,
C ipse, stirpsq;, quàm fœlici uere hæ reuiuiscẽt. Cellularũ arcana minimè surda mutáue fuere. Gnarus ferocis dicti Ludouicus, patri filioq; mortem indixit. Ita in cædes ibatur. Hæc domi patrabat externis bellis profligatis animus quietis impatiens: quoad Græca legatio aduenit. Anastasii imperatoris oratores Franciá ingressi, in Turonibus Regẽ cóuenere: atque ita uerba fecere.

TE Augustus Consulem Patriciumq; salutat: qua tituli maiestate secundum Cæsarum decus, nullum maius excelsiúsue fastigium excogitare potuit. Regium enim nomen sanctum esse meminit, sed tibi cum multis commune. Magnitudo uerò tua cæteros supergressa, nouam gloriam postulat.
D Defendisti Christianũ nomen, ac potius orbem terrarum à Visigotthorum furore, qui & urbẽ Romam euerterũt, & Imperiorum Regnorumq; hostes erant: tantiq; Superis pietas tua uisa est, ut tua unius manu, Dei hominumq; hostem occidi uoluerint, inter tot tela hominũ, tot cæli fulmina Cum igitur gentium salutem unus constitueris, ac generis humani patrem te numen & religio tua effecerit, accipe hæc Consulatus insignia, & Patriciatus nomen, simul hác auream coroná, qua honoris gratia donaris ab Augusto quidem, sed orbis terrarum approbatione. Cumq; causam mortaliũ semel defendendam susceperis, noli dubitare sæpius hæc mortalium immortaliúmque de te
E iudicia promereri. Sella curulis, fascésque, ac corona suscepta, nummúsq; in populũ sparsus. Coronam eádem gemmis margaritisq; distinctam Romã Rex ad tẽplum Lateranẽse misit. Nec tunc Græca defuit facundia. Legatorum Princeps, O Rex, inquit, in orbis arce lauream sempiternam locas, qua uirtutis ergò donaris. Non uis eam in obscuro iacere, aut memoriam rerum cum rebus extingui. Inde societas amicitiaq; inita: quæ non suspecta modò, sed formidolosa etiam Ostrogottho fuit, uerito ne cum Augustus nihil cupidius moliretur, quàm ut nomẽ Imperii in antiquam maiestatẽ restitueretur, res Græcæ cum Francis recenti fœdere coniunctæ, Visigotthica regia

propè euersa, Ostrogotthis ac cæteris regnis internecioni forēt. Anteuertēdum igitur ratus, cū Italiæ Siciliæq́, ac circuniectis Italiæ insulis, simul Illyrico Dalmatięq́ iura daret, ac Ostrogotthos populares suos exercitatissimos in armis haberet ad octoginta armatorum millia, Almarico Alarici à Fráco Rege cæsi filio, duce Ilba Gepidarum Comite, auxilio misit: qui Visigotthis coniuncti, uictoriam reportarūt. Francorum millia uiginti desiderata. Prouincia ad Ostrogotthos, Vasconia ad Visigotthos rediit. Reliquas Francorū opes tentare non est ausus: apparuitq́ eum tantùm quærere, ut finibus suis se Ludouicus cōtinens, cæteris regnis abstineret. Isq́ antequá ulcisci posset, obiit tricesimo regni sui anno. Sepultus est ad Lutetiam Parisiorum in æde Petri & Pauli suburbana, quam Visigotthico nouerat bello, Genouefæ nūc est: in cuius diuæ tutela urbs est: quam regiam esse iusserat. Ex eo tēpore arx caputq́ regni est habita, in qua plurimum authoritatis maiestatisq́ foret. Ostrogotthus post uictoriam de Fráco partam, nihil uera uirtute gessit: minas non modò in Græcos, sed in ipsum numen religionémque uertit. Iustinus Augustus Anastasio fulmine icto succedens, Arrianos toto Oriente exules esse iusserat. Centesimum iam plus annum utraque Gotthorum gens sectam Arrianá sequebatur. Id Iustini edictum Theodoricus Ostrogotthus tam indignè tulit, ut Ioannem pontificem maximū cum Episcopo Rauennatium & aliquot Senatus principibus ad Augustum Græcū legarit cum mandatis & minis grauibus, nisi restituerentur domum Arriani, se templa nostra solo æquaturum, urbem Romam noménque Italicum deleturū. Ioannes reuerentissimè exceptus, Augustū coronauit. Expositis mandatis consultari cœptum: eoq́ descensum est, ut induceretur decretū potius quàm furens Ostrogotthus rabiem in innoxiá gētem uerteret. numen ipsum causam suam defensurū, quandò pietas humana nō posset. Reuersum nihilo secius confectis mandatis Ioannem Theodoricus in arctam custodiam Rauennæ coniecit, uelut Augustorum nomini deditū, & ab Augusto cultū, humaniq́ generis pareutē salutatum. In carcere obiit Pontifex. In eadem causa fuere uiri clarissimi Symmachus & Boetius: quos suspicatus Theodoricus Augustorū rebus æquiores, ac à Gotthicis alieniores esse, antè legatos Constantinopolim missos in custodiá coniectos, tunc necari iussit. Pietas ipsa se & sanctissimos uiros ulta est, nulla mortaliū ope, paucis diebus superstite Theodorico, nomineq́ Gotthico aliquot pôst annis obliterato: Ludouici sobole in multa secula superstite, regnaturáq́, nec ulla grauius re, quàm multitudine liberorū, atq́ inde domesticis bellis laboratura, fœlicitate tēporum suorū, rebusq́ nimis lætis corrupta, Fráciæ uerò nobilitate religioneq́ immortalitatē nacta.

Inter Ludouici filios paternū regnum ita diuisum uelut in tetrarchias est,
515. ut CHILDEBERTO Parisii, Clotario Suessiones, Clodamiro Aurelianū, Theodorico Mediomatrices Imperia forent, Regesq́ omnes appellarentur. Nec illa ciuitatū modò nomina, sed rerū arces opulētissimæ erát, unde sua cuiusq́ longè lateq́ fusa regio iura peteret. Sed dū singuli magnitudinem paterná æquare studēt, seq́ angustis finibus clausos putát, primū externa, mox & domestica exorta bella: quoad unius ad arbitriū sunt omnia reuocata. Primum omnium pax cum Almarico Alarici filio firmata ab Regibus Francis,

A bus Francis,data illi in matrimoniũ ipsorum sorore nomine materno Clotilde,Tolosatiumq́; præfectura restituta. Augendi Francis in Gallia Imperii materia propior,aut iustior causa nulla uidebatur,quàm ut Burgũdia peteretur,Aurelianensiũ regno cõtinens. Et Clodamirus Rex arma in Burgũdionum Regem,Sigismundũ pia capere sibi uidebatur,quòd eum populares coarguebant Sugeriũ filium ex filia Theodorici Ostrogotthorum Regis procreatũ,superinducta nouerca non conferendæ nobilitatis,necauisse. Sugerius nõ ut priuignus modò nouæ nuptæ inuisus erat,sed quòd impro uidè matrem defunctã laudaret nimis,generosioremq́; eam fuisse cõtende-
B ret,quàm cuius mundo ornamentisq́; illam excoli conueniret,adeò stimulos nouercales in perniciẽ suam acuit,ut ea illum appetiti Regni insimulãte,pater uxori deditus,ad quiescentẽ filium duos suorum intromiserit, qui laqueo ceruici iniecto spiritũ intercluderẽt. Hic finis fuit liberæ nimis linguæ,& incauti in matrem amoris. Clodamirus hoc parricidio Regem infamẽ bello est adortus.nec in difficili res fuit. Pugna cõmissa,desertus ab suis Burgũdio.Ipse,liberiq́;(hi ex posteriore uxore procreati fuerant)capti Aurelianum ducti,ac in puteũ coniecti, nece saltem Regiorum puerorum,indigna,sed nõ diu authori læta,impunitáue. Gundemarus Sigismundi frater
C à popularibus Rex salutatur. Clodamirus ulteriorẽ Burgundiã cum uictricibus copiis penetrans,in prælio occiditur,cum secũdis rebus ferox,ac certaminis studio cũ paucis procul ab suis temerè eueheretur,hostesq́; cõsultò uiã perrumpenti darent,ut ab suis interclusum circumuenirent. Nonnullæ etiam Burgũdionum cohortes insignia ornatumq́; Francorum induerant, ut tanquã inter suos res gerentẽ minore negocio adorirentur. Vndiq́; dolo captus,egregiè pugnans cecidit. Aliquãto pòst Clotario Childebertoq́; necem fratris persequentibus,Gundemarus regno spoliatus in Hispaniam ad Visigotthos sibi cõsciuit exilium:quod cum parum tutum arbitraretur, in
D Africã ad Vandalos trãsmisit. Burgundiam uictores Reges inter se diuisere,nulla ratione habita filiorũ Clodamiri. Tres admodũ pueri erant,Theodobaldus,Gũtarus, Clodoaldus.apud auiã Cloltidem educabãtur. Ab hac extorserunt uictores patrui,ut eos ad se mitteret,polliciti se illis regnũ paternum reddituros. Clodoaldus ex itinere à paternis amicis futura prospicientibus in tutũ subreptus,aliquanto pòst necessitatẽ in uirtutẽ uertens, tõsus cœnobio se sacrauit. Reliquos duos cũ in potestate haberet Clotarius, occidit(quò maius nefas esset)manu sua corã ipso Childeberto,initiò consilii participe,sed tunc scelus detestante,illachrymanteq́;. Ita etiã defunctus
E Clodamirus,morte insontium filiorum pœnas dedit,necatis innoxiis Sigismundi filiis. Hæc domi. Nec peregrè sanctius. Theodoricus iã inde ab inito regno tãta cupiditate flagrauit amicitiæ societatisq́; cũ Turingis gẽte ferocissima,& tunc latioribus finibus ntẽte,sanciẽdæ,ut eis obsides in fœdere paciscẽdo petentibus daret. Tres fratres erant illius gẽtis Reges, Badericus,Hermẽfredus,Bertarius. Hermenfredus Bertariũ repẽtina ui aggressus oppressit,à nullo minus quàm à fratre metuẽtem. Ac iam alterum fratrem aperto Marte petebat,fratris casu edoctum,ac egregiè se tutantem. nec suis uiribus euertere poterat. Theodoricũ Regem accersit,promissa illi dimidia

ſraterni regni parte. Auxilio Theodorici cæſo Baderico, tota Turingia po- F
titus, fidẽ mutauit, fratrum pœnis inſectãtibus: exituq; (ut in ſcelere aſſolet)
infœlici, partẽ Turingiæ ex fœdere Theodorico petenti, bellum anteuertẽs
mouit, in prouinciasq; Frãcorum Trãſrhenanas excurſiones fecit. Cæde, in-
cendiis, ruinis, direptione omnia miſcuit: obſides quoq; Francorũ fœdẽ ex-
cruciatos interemit: iã opibus ſuis fretus, quòd triũ Turingiæ regnorũ po-
tens eſſet, ad tam inſanã cupiditatẽ perleui momento impulſus. Ei nupſerat
Amalaberga filia Honorici Vãdalorũ Regis, genita ex Amalãfreda Theo-
dorici Oſtrogotthorũ Regis ſorore. Adeò Oſtrogotthus maximas totius
orbis terrarũ regias & ſibi, & inter ſe affinitate deuinxerat, omniũ Regum G
prudẽtiſſimus: ueritus ne ſi res Romana reſtitueretur, Reges à quibus euer-
ſa eſſet, euerteret. Hæc Amalaberga Hermẽfredo uiro cõuiuiũ habituro, di
midiã omnino triclinii partẽ ſtrauerat: interrogãtiq; quid tandẽ id rei eſſet,
nihil cũctata reſpõdit, qui parte regni exueretur, eũ etiã triclinii parte cede-
re conuenire. Theodoricus in ſpẽ prædæ accerſito Clotario, Turingiã totã
uictoriis peragrauit. Fide etiã accepta Hermẽfredus ad eum cum ſe contu-
liſſet, ex editiſſima turri deiectus eſt. Clotarius Radegundã uirginẽ ſanctã,
dignamq; quæ uel una merces belli peteretur, filiam Bertarii Regis, uxorẽ
duxit, nihil conſulto fratre, cuius eo bello primas partes eſſe oportuerat: ſi- H
mul eiuſdẽ uirginis fratrẽ occidendum curauit. Hæ, ſuperioresq; res omnes
exempli ſceleriſq; tragici. Ex eo tẽpore exorta ſimultas inter fratres, ſolicitã
Franciam habuit. Quin Childebertus Theodoricusq; communi animo cõ-
ſilioq; fratri bellum intulere: nec obſecratione matris ad memoriam germa
nitatis reuocari poterant. Cum copiæ ſtricto ferro paratæ ad pugnam ſub
ſignis ſtarẽt, repentè ex ſumma ſerenitate tranquillitateq;, tanta cum horrẽ-
do fragore grandineq; deiecta eſt cælo tempeſtas, ut ea in religionẽ uerſa, id
bellum depoſitum, ſalutatioq; militum mutua inſecuta ſit, & dextræ inter-
iunctæ, paceq; domi parta pium lõginquumq; bellum ſuſceptum. Clotildis I
Regum Frãcorum ſoror à Viſigotthis Arrianis, in quos enupſerat ipſa pia,
ignominioſè duriterq; tractabatur. Via euntẽ, cœno lapidibuſq; inceſſebãt.
Saucia imbutũ cruore ſudarium ad fratres Reges miſit: quibus ueluti lite-
ris ſanguine exaratis perciti ira Frãci in Viſigotthos ducunt. Cæſus Almari-
cus: reducta in Frãciam Clotildis: nec ita multo pòſt Viſigotthi bello repe-
titi. Cæſaraugusta obſeſſa, coactaq; ſynceram religionem profiteri. Tunica
Vincentii martyris, uelut ingẽtes exuuiæ, Lutetiam aſportata, eiq; diuo ædes
ſuburbana extructa, quæ nũc Germani eſt: qui fuit annus ſalutis quingẽte-
ſimus & uigeſimuſquintus, cum biẽnio antè Theodoricus Rex Oſtrogot- K
thorum magno ſuorũ malo obiiſſet. relicto nepote Atalarico ex Amala-
ſiunta filia octauum annum agente. Pater Euthar icus deceſſerat. Mater o-
mni laude à ſcriptoribus cumulata, immaturam filii ætatẽ regebat, erudien-
dumq; ciuilibus prius quàm bellicis artibus curabat. Ac ut ſanctum fœdus
cum Francis (quorum uires formidoloſæ iam Italiæ erant) feriret, Prouin-
ciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio
attribuit, ne quid in Gallia Oſtrogotthos Frãci poſſidere indignè ferre poſ-
ſent. Proceres gẽtis inter arma nati, quos perpetuus à Græcis Auguſtis me-
tus in

A tus in consiliis bellorum cōtinebat,non satis æqui matri erāt. Tandem neq; bello neq; pace boni,sed perditissimi assentatores,ut pueris regibus assolet, dominabantur,animumq; Regis ac aures possidebant:quorum alios exilio, alios morte mulier multauit. Theodatū amitinum tātum uerbis castigauit, Hetrurię Prætorem à Theodorico Rege creatum.Cui nihilo secius octauo à patris obitu anno,mortuo filio,nupsit,cū eoq; res administrabat.Burgūdiones Liguriam Aemyliamq;, Alemāni Venetiā missu Theodoberti euastarunt,nec nisi pręda pleni à Theodato reiecti domū sunt.Illud unum uirtutis opus Theodatus edidit,literis quidē eruditissimus,sed uita inerti,igna B uaq;.Is tamē,seu ut solus regnaret,seu beneficii oblitus,castigatiōis memor Amalasiuntā in insulā lacus Volsiniensium relegauit: ibiq; occisam ab eorum liberis,quos illa malos filii suasores neci tradiderat,haud moleste tulit, nullo de illis sumpto supplicio,sed dissimulatione præteritis.Aduersus hūc Iustinianus Augustus summum ducem Bellisarium trāsportare exercitum iussit,& ad Francos Reges oratores misit, qui miserarentur fortunā Italiæ, quòd nobilissimum Regnum ad indignissimos,&(quod nefas sit)Arrianos recidisset:ageretq; cum Clotario & Childeberto ut Theodobertum fratris filium ipsi patrui à rebus Italicis capessendis,iuuādisq; Gotthis deterrerent. C Mox affuerunt Ostrogotthorum legati opē implorantes,ac edocentes, nō charitate nominis Italici,religionéue ulla,sed auiditate Imperii propagādi, iuraq; Regibus dādi,Græcum capessere id bellū. Interea ex sententia bellū gerebat Bellisarius.De Ostrogotthis Siciliā receperat,Neapolim obsederat, arteq; ceperat,aquæductu ibi quoq; occultū ingressum præbente. Tali rerū statu Gotthi desidiam Theodati perosi,Vitigitē nobilitate nequaquam parem,sed rei militaris artisq; Imperatorię peritissimum,Regē creauere:à quo immissi qui Theodatū occiderent tertio quàm regnare ceperat anno. Nouus Rex Matasiuntā filiā Amalasiuntæ Atalarici Regis sororē inuitā,quòd D impari nobilitate nubere indignū existimaret,sibi matrimonio iungit. Bellisarius Romā secundissima ciuium uolūtate receptam,eorū fide uirtuteq; defendit,cum eā Gotthi undique cōtractis copiis obsiderent.Inter hos motus Theodobertus Rex Italiam prouinciā ipse suscipit,recēti gloria nitens, quòd Danos maritimā Franciæ orā classe appulsa publico latrocinio uelut iusto bello infestam facientes,cæde fugaq; affecerat.Tunc Italiā terrore nominis sui impleuit.In magnarum rerum expectationem erectis omniū animis,morbo correptus domū rediit, relictis Austrasianis ducibus Lotario, Amingo,Bucellino : qui digresso Rege decoris imperiiq; cupido,prædæ si- E bi quærēdæ,quàm illius gloriæ opūq; studiosiores,formidolosi tamē utrisq; partibus erāt,utris se iunxissent,ad eos uictoriam inclinaturā.Gotthis Mediolanum,quòd Augusti partiū mallet esse,prementibus, decem millia armatorū stipendiis acceptis dederunt.Austrasianorū arma erant galea,scutum:tela,gladius,bipēnis. Vrbs nobilissima fame domita,Vitigiti Regi deditionem fecit.sed breui rebus Gotthorū in peius ruētibus, cū induciis impetratis per oratores in Græciā missos de pace ageret Gotthus,Iustinianus Galliam Togatā ei permittebat ubi regnaret,dimidiamq; publicorum ex illa uectigalium partē sibi haberet,reliquam Augusti fisco inferret.Austrasiani

duces omnia se suis armis,uiris,telis,equis cōpleturos, ipsosq; Reges Fran- F
cos ad id bellū publicè capessendū excituros aduersus Grecū pollicitaban-
tur,eūq; ex Italia trepida fuga ad mare cōpulsuros:ne tam turpis Gotthicò
nomini pax acciperetur.Bellisarii oratores Austrasianorū fidem maledictis
incessebant:& Gotthus,si Franci Reges ductu suo id bellum gerendū susci
perent,nō minus eorū quàm Bellisarii arma horrēda cēsebat, euentu tristi.
Paci enim ab Augusto datæ subscribere noluit Bellisarius.Tantum in uno
uiro momenti erat,ut nihil nisi eo authore ratū uideretur futurū.Ille bello
redintegrato,Rauenna Gotthorū Regia urbe potitus,Vitigitem Constan-
tinopolim deportat,Italia decedens uelut confecta prouincia.Relicti ab eo G
duces, nequaquam illi neque bello neque pace pares, auarè superbeq; im-
perabant.Vixdum exacto biēnio Gotthorum proceres incerto rerum statu
facta coitione à Græco defecere:primumq; Ildebaldum, deinde Ardaricū,
iisq; intra biennium per seditionē absumptis, Tottilam Regem creant, ui-
rum acerrimū.qui fuit annus salutis quingentesimus tertius & quadragesi-
mus.aduersus quem nouos duces,ac(cum in his parū fiduciæ esset)Bellisa-
riū rursus Iustinianus misit.Virtus Tottilæ nihilo secius fœlicitasq; perspe-
cta est.Multa clemētiæ,multa impotentiæ exempla edidit.Vrbem Romam
obsedit,Bellisario graui morbo implicito:ac cum eā recepisset, ad Iustinia- H
nū oratores ciues Romanos misit de pace iungenda.Paciscebatur Gotthos
eosdē hostes amicosq; habituros,quos Augustus:sineret Gotthos suis legi-
bus uiuere,ac Regio nomine.sin pacē aspernaretur, se urbem Romā euer-
surū.Romani,quali pro salute patriæ oratione cōueniebat,suppliciter apud
Græcum cum lachrymis miserabiliq; habitu egerūt.Nihil impetratū:re in-
fecta reditum.Nec irritæ Gotthi minæ cecidere.Vrbē muris propugnacu-
lisq; nudauit,incendiis ruinisq; fœdauit:ciues alios aliò in exilium diuersos
exegit.Dum ad reliquias belli persequendas proficiscitur,aduenientiq; Lu-
cani,Calabri,Brutii metu se dedunt:Bellisarius (iam enim conualuerat)in- I
fero mari ostia Tyberina classe inuectus,uestigiaq; Romæ ingressus,urbem
incredibili celeritate restituit, munitq; , ciuibus exilio reuersis , omniq; ope
reficiēdæ patriæ intentis.Iam Tottilas ad Frācos Reges oratores miserat de
affinitate iungēda:aliquam eorum filiam in matrimonium petens,nobilio-
rem se ratus recenti urbis Romæ excidio,quæ Regibus imperasset.Cumq;
à legatis de nuptiis missis Rex Italiæ uocitaretur,respōsum à Frācis est,cum
Italiæ Regem urbe Roma euersa nō esse.Clotarius Rex filiā Clotosindam
Alboino Regi Longobardorū collocauit.Aliquanto antè duæ Vacchonis
Longobardorū Regis filiæ nupserant duobus Regibus Francis:maior Vi- K
segarda Theodoberto Mediomatricū Regi,minor Vaderada Theodobal-
do eiusdem Theodoberti ex Deuteria amica suscepto filio.Ita tria affinitatis
Francorū pignora Longobardos nouā gentem nobilē effecerant,præcipuè
apud Germanos Pannoniosq;,cum Francorū imperium ad Bauarorū usq;
fines pertineret.Ita Alboinus Rex aduersus Gotthos duodecim millia egre
gię iuuētutis auxilio misit Narseti,qui & Narcissus ab aliis uocitatus,Belli-
sario ad Parthicum bellum reuocato successurus,Græcorum exercitū du-
cebat subnixū auxiliis Thracum,Hunnorū,Herulorū,Gepidarum.Addita
erat

A erat etiam Persarũ non cótemnenda manus Guiuade duce. Longobardorum procella ab hostibus sustineri nõ potuit. Hi cum cæteris copiis Narsete Flaminiam petente, ipsi ad Brixellum Tottilam Regem nonum annum regnantem occiderũt, exercitu eius partim cæso, partim longinqua fuga se tegéte. Remissi cum summis laudibus amplissimisq́ muneribus domum sunt Longobardi uictores. Fuitq́ suspicio, eorum uirtuté Græco formidolosam, uerito ne aliæ atq́ alia appetere loca soliti, fœlicitate cæli soliq́ Italici caperentur, néue si diutius sub signis tenerentur, summã uniuersi belli mercedé sibi uincendo quærerent, fato quidem, sed suo tempore debitam. Cæterùm
B mox desideriũ eorum Græcos cepit, quòd Teias in locum Tottilę suffectus, auxilia à Buccellino impetrauit, bellũq́ uelut illibatũ trahebatur. Moræ tædio aduersus Narseté in Campaniã profecto Teia, Buccellinus Foroiuliensem pręfecturã, Amingus Veicetiã, Veronam, Mantuã, Brixiã, Bergomum, Lotarius Ticinum, & uicinas urbes præsidiis tenẽtes, prædã iuxtà ex pacato hosticoq́ abegere, odiaq́ hominum in se cócitarunt. Cæso in acie à Narsete Teia altero regni suì anno, aliquot Gotthorum proceres restituta belli specie accitis Austrasianis, Tannetum hostilium partium oppidũ obsident: appropinquãtiq́ ut obsessis auxiliũ ferret, Dagisteo inter Græcos magnę au
C thoritatis duci, relicta obsidione occurrunt, nullo negociò oppido potituri si auxilia profligassent. Collatis signis, primo impetu hosté perculerunt. Recepto deinde animo, ac crescẽte certamine, æquis uiribus res gerebatur. Tãdem uictoribus Græcis, Buccellinus cecidit. Amingus fuga sibi cósulens, in Veronensiũ finibus, cũ urbis ingressu à ciuibus arceretur, ab insecutis procul hostiũ copiis cæsus. Lotarius Tridẽtũ petẽs, in morbũ incidit, decessitq́. Austrasianorum ducum morte, Gotthorum res deploratę sunt, Gotthicum nomen abolitum: omnes promiscuè Itali uocitati. Mortuo quoq́ Theodoberto Rege filius Theodobaldus succedens, curas externas omisit. Vacuam
D possessioné Venetiæ, Aemyliæ, Liguriæ Narcissus nactus, Prouinciæ quoq́ Amatum ciuem Romanum pręfectum dedit. Alterum ciué Romanum nomine Francillionem Subalpinis præfecit, ut transitu Alpium Frãcos prohiberet. Theodobaldus moriẽs unicum hæredé testamento instituit Clotariũ magnum patruum Regé: quæ res offendit animum Childeberti Regis. Isq́ fœdus icit cũ Grano audacissimo iuuenum à patre Clotario deficiéte, quòd ad eum ex Vasconia de Visigotthis recepta reuocatus ire noluisset, metu ne pœnas minimè indulgẽti patri daret, apud qué coarguebatur eam prouinciam auarè superbeq́ administrare. Pater cũ Saxonico bello ipse distringe-
E retur, Cherebertũ & Guntrãnum itẽ filios aduersus eum misit. In Lemouicibus castra castris collata. Neutrius partis læta poterat esse uictoria. Facilè diréptum est in præsentia bellum. Submisit Granus qui spargerét famã, patrem à Saxonibus cæsum. Is mox pacatis in Saxonia rebus, in filium mouit. Mors Childeberti fregit animũ iuuenis. Sic quoq́ patri credere se nõ ausus, ad Conabum Britãniæ Comitem se recepit. Victis prælio Britãnis Granus à lõginquiore fuga interclusus, tuguriũ proximũ petiit: ibiq́ igne coniecto crematur. CLOTARIVS iã solus Frãcorũ Rex, ãno quàm regnare cũ 560.
fratribus cœperat quinquagesimo obiit, filio annũ superstes. Rursus Fran-

corum regnum in Tetrarchias eodem quoq; exitu diuisum est. Chilpericus F
Clotarii filius correpto auro paterno (quæ ingens uis emercandorũ militũ,
conciliandorúmque procerum uidebatur) Lutetiam regni arcem occupat.
Optimates Francorũ nulla ui artéue expugnari potuerũt, quo minus primo
in spem regni nato primas partes maiestatis darent. Simul celeritate cóspi-
565 rationeq; fratrum oppressis cõsiliis, incepto destitit. CHEREBERTO
Parisii, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Suessiones, Gũtrãno Aurelia-
num, regiæ urbes euenere. Sed nullũ propè unquam regnum nisi domesti-
cis bellis insecutis diuisum est. Quies tamen ab intestinis armis Franciæ ali-
quãdiu tenuit: quã etiã externa bella præbuere. Narses magnis rebus gestis G
ingẽs sibi toto orbe terrarũ nomen pepererat: postremò ex splendore orta
inuidia. Ingenrẽ uim auri cõgesserat, non sine querela multorũ ciuium Ro-
manorũ. Ea fuit materia eius incusandi apud Iustinũ Iustiniani successorẽ,
uxoremq; eius Sophiã Augustam, quæ mariti potens nimis æqua erat Nar-
setis accusatoribus, affirmãtibus, si diutius in rerũ Italicarũ administratione
teneretur, fore ut iniuria auaritiáq; Narsetis optimates Romani coacti, na-
tionem aliquam externam euocarent, eamq; in locum ac opes Gotthorum
sufficerent. Nec satis habuit Augusta reuocare Narsetẽ, sed addidit cõtume
liam, quòd eunuchus esset, semimarem eum dictitãs, nescire priuatũ uiuere. H
Præfuturum igitur Gynæceo, & pensa nentibus diuisurũ. Non latuit Nar-
setem quàm probrosum dictũ mulieri excidisset: nec iram cõtinere potuit,
quin pari amaritudine remorderet. Ordiar, inquit, telam, quã semel textam
quicquid muliebrium sophiarum est, non retexat. Nec factum quàm minæ
segnius: nec magno ingenio opus fuit. Cõsilio ab aduersariis capto, externis
armis Italiam exposuit diripiẽdam, magno rerum humanarum exemplo lu-
dibrioq;, Eunuchum seruare, ac propè euertere Italiã potuisse: Gotthorum
nomen sustulisse: nouamq; gentem induxisse, fœmineam iniuriam permi-
stione terrarum ultum. Fœdere iunctus erat Alboino Lõgobardorum Re- I
gi, omnium mortalium ferocissimo. Hunc ad maiora fata ex Pannonia ad
occupandam Italiam accersit. Ipse Iustino reuocanti nõ paruit. Neapoli de-
sedit cum uenisset iam successor Longinus nouum imperii nomen in Italiã
gerens, Exarchus dictus. Is Rauennę more Gotthorum sedẽ sibi legit, unde
ab se iura peterẽtur, Romam nunquam ipse adiit uiuo Narsete. Suum cuiq;
urbi magistratũ dedit, qui Duces uocitabantur. Quem Romæ præficiebat,
Præses appellabatur. Maiorum rerũ moles imminebat. Alboinus nouas se-
des quæsiturus, nihil temere egit. Quos in Pannonia tunc incolebat fines,
Hunnis finitimis fœderatisq; cõditione tradidit, ut eos uelut fiduciarios in- K
terea illi haberẽt. si redire cogeretur, repetenti sibi redderent. Viginti præ-
terea millia Saxonum cum liberis cõiugibusq; ad eãdem secum subeundam
fortunam permouit, ueteres socios, amicosq;. Ipsi Longobardi è Scandauia
septẽtrionalis oceani insula oriundos se contendũt: inde maiores suos pro-
fectos: cũq; per multas deinceps ætates uagati fuissent, uictoria de bellicosis
simis gẽtibus parta, tandẽ in Pannonia cõsedisse. inde cũ liberis uxoribusq;
publicè in Italiã emigrasse, anno salutis quingentesimo & duodeseptuage-
simo. Alboino Forũ Iulii, & quæ circã sunt, metu se dedidere: quorũ exem-

plum

A plum nobilissimę deinceps urbes insecutæ sunt. Iam Ticinum usque omnia nouæ genti parebant, & longius progressa eorū arma, Hetruriam infestam faciebant. Cursum rerum secūdarum est paulisper remorata mors Alboini. Is Clotosinda mortua Rosimundam Comundi Gepidarum Regis à se prælio cæsi filiam uxorem duxerat. Ex soceri calua, more gentis, poculum fecerat, quo in solennibus epulis uteretur. In conuiuio uino grauior coëgerat Rosimundā calua patris bibere. Ea mox illam indignitatem ulta est, Amechilde formosissimo ac audacissimo iuuene in necem uiri dormientis impulso, pactione nuptiarum. Mortem Alboini tali tempore proceres Lōgo-
B bardorum indignē tulerunt. Parricidæ ad Longinum Rauennam se proripuere. Clephes uirtute sanguineq; nobilissimus, Rex creatus, duodeuiginti menses imperauit. Eo quoque, quòd in suos sęuiret, ab intimo familiari interempto, Duces numero triginta, nō Regem, creauere: qui maximam Italiæ partem suæ ditionis fecere. Græcus Augustus uiribus suis diffisus, Frācis Regibus Prouinciam reddidit, ut partem belli aduersus terrorem nouæ gentis capesserent. Et Amatus Prouinciæ à Narsete præfectus, Guntranno Regi Aurelianēsium parebat, quòd Aurelianense regnum Burgundiæ citerioris fines contineret, ac Rhodanū etiam transcēdēs Allobroges com-
C plecteretur, quibus Prouinciam cōtributam Guntrannus contendebat. Sigibertus Mediomatricum Rex superiorem Burgundiam, Alpiūmque non contemnendam partem obtinebat: & recenti memoria Theodobertus ab Amalasiunta Prouinciam acceperat, Mediomatricum Rex. In huius ergo partē uocari se Sigibertus æquum censebat: & ciuitates illæ contrariis studiis distrahebantur. In hac animorum fluctuatione anteuertêre Longobardi, ultróque trāsgressi Alpes, Prouinciam populati sunt: occurrentemq; cū exercitu Amatum, prælio conserto interemere, cædémque ingentem eius exercitus ediderunt. Guntrannus Mumolum uirum clarissimum in locum
D Amati suffecit. Dulcedine Gallicæ prædæ Longobardi semel illecti, inuictósque se rati, iterum, sed non eadem fortuna, transcensu Alpium tentato, cum in Ebrodunensium agrum peruenissent, circunuenti à Mumolo locis opportunis adorto, non minorem quàm priore expeditione intulerāt, cladem accepere. Ita iritatis utrinque animis Saxones etiam socii commilitonesq; Longobardorum, belli prædæq; studio Alpes ipsi quoque per se transmittunt. Procul à pręda paranda abfuere. Turpiter à Mumolo reiecti, cum Sigiberto pacem iungunt: à Guntrāno irato ęquas cōditiones impetrare non potuere: & in Sigiberti gratiam promerendam proniores ani-
E mo erāt, quod Longobardis, quicquid Italię ceperant, sui iuris facientibus, non quas spe pręceperāt opes, sibi pariebant, participes periculorum, & do mo exciti in partem ęquam conditionis, fortunæq;. Iam ueterem patriam spectabāt, in quā beneficio Sigiberti restitui posse uidebātur, quòd is Trāsrhenanis Francorum prouinciis imperitaret, & in agro unde Saxones emigrarant, uelut uacante, à dominisq; derelicto, Sueuorū aliquot millia, quòd aggrauāte domi multitudine angustis finibus uterentur, collocarat. Tunc desertis Longobardis Saxones cum coniugibus ac liberis patrium solum repetituri, rursus Alpes tentāt: cúmque à Mumolo uia arcerentur, pecunia

transitum redimũt.Per Sigiberti deinde regiones itinere facto , Rhenóque F
transito,antiquas sedes petunt, quartumdecimũ iam annũ à Sueuis posses-
sas, charitate assuetudinéque soli cælique deuinctis, nouáque sobole aucto
numero,sed qui uirtute, belliq; artibus pares se tot támque longinquis bel-
lis exercitatæ genti non existimarent . Sigibertus magis dissimulare coge-
batur,quòd refragari Saxonibus sua repetentibus uix piũ arbitrabatur: &
oppugnare Sueuorum causam possessionémque, cuius ipse author extitis-
set , parum regium . Saxonibus propalam æquior erat Chilpericus Rex,
eósque ut à Longobardis secessionem facerent,solicitarat,Tyberio Augu-
sto Iustini successori gratificatus,ad quem nouas semper res moliens Lega- G
tos cum muneribus miserat : qui reuersi uicissim munera ad eum à Græco
reportarant: in quibus,quãdo id memorabile scriptoribus uisum est,quin-
quaginta librales nummos aureos quadrigatos cum imagine Tyberii,addi-
tis utrinque circùm titulis in hæc totidémque uerba , hinc , TYBERII
PERPETVI AVGVSTI.illinc,ROMANORVM GLORIA.
Sed Saxones uincerẽt an uincerentur à Sueuis,perparui Græcorũ Franco-
rumq; intererat,quòd utroq; casu respecturi Lõgobardos ultrà non erant,
uictoresq; domi permãsuri,uicti nullo iam receptu in acie perituri:id quod
usu uenit.Nã legatos Sueuorum primùm dimidiã agri,deinde duas partes, H
ad postremum & omnem reddentium,dum remigrãdi cum his quæ agere
ferreq; possent,potestas fieret,aspernati,tantũ ex desperatione rabiei furo-
risq; potius quàm uirtutis genti iniecere,ut cum in aciẽ descensum esset,ab
eis ad internecionẽ cæsi sint:impotentia & improuida rerum suarũ fiducia
talem exitum nacti,ac ne ultorem quidẽ mortis,hęredémue caussæ suę ade-
pti.Cũ Saxonibus cæteris qui domi manserant,pax Sueuis fuit. Saxonũ se-
cessione,itinereq; per mediã Franciam illis cõcesso, magis iritati Lõgobar-
di sunt.Tres eorum duces tertiam expeditionem in Galliam fecere, relicta
satis ualida manu ad Eporediam aduersus Francillionẽ,ne aut in præsentia I
adoriri à tergo proficiscentes, aut prohibere reditu deinde posset . Cæteræ
Alpes nullis infestæ ualidis præsidiis,peruiæ illis erãt.Amo in Prouinciam
flexit,& Masiliã usque cætera populatus , ab Aquensibus uiginti põdo ar-
gẽti accepit,ut ipsorum agris parceretur.Zabanus Diniẽsium fines deusit,
Valẽtiam obsedit.Rhodanus ad Gratianopolim sedens, prædam undiq; a-
gebat.Mumolus coacta Frãcorum manu Rhodanum primùm adortus,cę-
teris cæsis,ipsum graui uulnere affectũ cum quingẽtis semiermibus in pro-
ximos montes cõpulit : isq; per inuia peruiáque ad Zabanum se ex fuga re-
cepit,nuncius cladis & iam acceptæ, & imminentis nisi continuò abiretur. K
Ita duo duces Seccusionẽ peruenere, quod oppidum Sisinius Præfectus in
fide Græci Augusti continebat,uiribus suis impar Longobardis trãsitu ar-
cendis:& antequam Mumoli copiæ Sisinio sociò amicoq; iungerentur,ho-
stes præpropera fuga ad salutẽ contendêre.Amo tertius dux tardius itine-
re facto,cum transcensu ea parte prohiberetur , alia iuga Alpium emensus,
magnaq; parte prædæ amissa,ægrè ad suos euasit . Et in Tridentinorum fi-
nibus extremaq; Italia oppidũ nomine Magnum se Chronico Franco de-
didit . Is Rugillonẽ Longobardum maximi nominis uirum cum non con-
temnendis

A temnendis copiis prælio occidit. Tridentum lætis rebus ferox dum adoriri parat, à duce eius ciuitatis Ennio acie uictus cecidit. Hæc à ducibus Francorum in externum, ac nō suum, sed Græcorum hostem gesta, non magno conatu, quando è re Frācorum erat neutram earū gentium uniuerso bello ab altera uinci. Ipsi Reges domi maiore mole uirium irarúmque inter se gerebant bellum, à morte Chereberti Regis Parisiorum initio exorto, cuius Regnum nulla uirili sobole superstite defuncti, diuidundū erat. Primum omnium conuênit, ut Reges fratres iureiurando inter se obligarentur non ingressuros se Lutetiam, quoad ea de hæreditate req; statueretur, quæ cuiq;
B pars adiudicāda uideretur. Guntrannus author erat, ut concilio Episcoporum Lutetiæ habito, eorum arbitratu ea controuersia dirimeretur. Id inceptum uanum cecidit. Armis actum. Francis iam inde ab initio nota erat cupiditas Chilperici, æquioréſque Sigiberto Guntrannóque erant. Sed Guntrāno domestica pace læto, Sigiberto Transrhenanis bellis aduersus Hunnos infestam Turingiam populatione faciētes occupato, Chilpericus Cisrhenanas eius urbes occupat. Reiectis Hunnis frater regressus, caput belli, Regiamq; illius Suesiones statim ad se deficere cogit, ibique deprehensum Theodobertum Chilperici filium dimittit, tantùm iureiurādo adactum, se
C nunquam arma in patruum laturum. quæ fides leuis fuit. Iuuenis iussu patris bellum incautè redintegrans, à Bossone patrui duce circunuentus cecidit. Chilpericus amisso filio perculsus, & uiribus iam inferior, Tornacum concesit. Victor frater cum filio Childeberto uxoreq; Brunechilde Athanagildi Visigotthorum Regis filia Lutetiam ingressus, quum festis faustisq; acclamationibus exceptus, paucis diebus ibi sedisset, præmisit cum ducibus copias ad fratrem, si sui potestatem nō faceret, obsidendum. ipse mediocribus itineribus cum paucis subsecutus, Victoriacum se confert. quo in loco longè maxima pars Frācorum procerum, qui sub imperio Chereberti fue-
D rant, ei præstò affuere, Regem illum suum salutantes. Nullus in tanta consensione metus propinquus uidebatur. Cuncta mutua gratulatione plena erant: neminiq; adeundi Regis potestas non fiebat. Tunc in tam mira patrandi facinoris occasione, fiduciáque in tanta turba elabendi, duo iuuenes (ut postea cōpertum est) à Fredegunde Chilperici uxore expectatione ingentium præmiorum submisi, Sigibertum, cum quartumdecimum regnaret annum, obtruncant, continuò à circunfusa multitudine descerpti, minutatimq; cæsi. Hæc salus obsesi Chilperici fuit. Brunechildis noctu filium Childebertum è fenestra in sporta per funem demisit, excipientibus fidis
E amicis. Hi in Austrasiam detulere. ita uocitabant Mediomatricum Regnū. Superueniens CHILPERICVS Lutetia potitur. Brunechildem Rotomagum in exilium misit: utq; Parisiensis Regni urbes sibi adiungeret, ad 574
eas recipiendas misit Merouenm filium. Iuuenis in nouarum rerum statu à patre desciscens, Rotomagum profectus, Brunechildem sibi matrimonio iungit, id cōnubium iustum arbitratam, quòd auspice Prætextato eius prouinciæ Archiepiscopo propalam ac publica gratulatione iniretur. Continuò iuuenis celeritate aduenientis patris oppressus, cum noua nupta in tutelam locorum sacrorum confugit. nec inde auelli potuit, nisi patre fidem

dante, matrimonii per dedecus incestúmque contracti rationem aliquam F inuenturū se, ut iure pieq; contrahi posset: interea diuersi inter se degerent. Ipse Suesiones (quam urbem hostes adhuc tenebant) profectus, secum filiū duxit. Vrbe ea recepta, oratoribus Austrasianis Brunechildē Regis sui matrem repetētibus, reddi Rotomago accersitam iussit: conatúsque hostium cōsiliis clandestinis filii regi suspicatus, eum totondit, ac cœnobio Cœnomanorum clausit: unde iuuenis ad ædem diui Martini Turones transfugit, uelut maiore sanctitate templi se tecturus, Qua ex re Gregorio Turonum Episcopo post eam diem nunquam æquus pater fuit: simul coacto Episcoporum concilio, Prætextatum Rotomagensium Episcopum accusauit, cri G mini dans, ab eo omnium gnaro iunctam Merouceo mulierem, quæ patrui eius uxor extitisset: largitioneq; solicitatos quosdam ut à patre deficerent, filiúmque Regem salutarēt. Ad hoc, furti arguebat, quòd cum Brunechildis multum apud eum preciosæ supellectilis deposuisset, repetenti partem dederit, reliqua retenta. De incestis nuptiis quo pacto se purgarit, non liquet: reliqua facilè diluebantur. Munera se aulicis gratiosis dedisse, ut eorum commendatione acceptior Regi fieret: quædam Brunechildis retinuisse se fiducia munificentiæ Regiæ, & tenui re domestica. Ita dum hæc partim incerta, partim leuia cū frequenti assensu à se remouet, illud graue cer- H tiúsque de incestis nuptiis filii à patre Rege deficiētis, & ab ipso propè per silentium, & à concilio per dissimulationem prǣteribatur: nec reo quicquam magis proderat, quàm accusatoris uis opésque, qui dum reum nimis ferociter premere uidebatur, hoc ipso subleuabat. Dolo uictus est Prętextatus, submissis qui uelut uicem eius soliciti, per speciem amicitiæ monerent, è periculo per uera per falsa se eriperet. Regem animo pacatum, ac probè scire eum insontem, sed causa inuictum uideri uelle: fatendo culpam, ueniam ac gratiam insuper Regis promeriturum. Patribus iam compertam innocentiam, collusionem futuram deinde, nō iudicium. Igitur postridie in pa- I trum cōsessu præsente Rege, Merouceum, inquit, quòd è sacro delubro eum exceperam, impuli ut regnū appeteret: quem etiam Angelum cælestem facere optassem. Tunc Rex testatus patres quid ipsi coram audissent, postulabat ne uoce sua damnatum absoluerent: & reum, ne quid ultrà effari posset, regii irrūpentes obuoluto capite abstraxerunt. In insulam Oceani Constantiensis diœcesis relegatus. Merouceus uerò regio more uiuere assuetus, tædio tutelæ templi, qui teter ei carcer uidebatur, suasu etiam eorum quos Fredegundis Regina nouerca (nam ipse ex Audouera susceptus erat) submiserat, nimis etiā memor Brunechildis, relinquendi aras consilium cepit. K Cum illò Bosso eadē æde se continebat metu Chilperici, cuius filiū Theodobertum bello regum fraterno ipse Sigiberti dux, ut ostendimus, occiderat, eo nomine gratior acceptiórque Fredegundi, & huius adolescentis cæsi nouercæ. Bossone igitur comite, adiutoréque infido fugæ, trecentósq; armatos dante, paruam, si pugnandum foret, manum, nimis magnam si fallēdum, iter ingressus, in finibus Altisiodorensium ab Herpone duce Guntranni Regis intercipitur. Inde effugiens in Mediomatrices proficiscitur. Bosso egregius bello uir, ab Austrasianis, quorum dux fuerat, secūdissima uoluntate

A uolūtate in pristinā familiaritatem recipitur. Merouens illinc facessere iussus,cum in Rhemorum fines peruenisset,hęsit.Certior enim factus Rex ab iis qui iuueni se per fraudē quasi ad eum à patre defecturi aggregarār,cum copiis profectus,eum oppresit. A quodam Gaileno fugę comite uulgò cre ditur interemptus,cum exorasset ut se à reliqua patris superbia, nouercæq; cruciatibus præsenti nece uindicaret. Grauiores authores sunt,patrem, ut iussu suo interempti filii inuidiam à se auerteret,fabulam illam confinxisse. Herponem ducem Guntrānus & pecunia & abrogato imperio multauit, quòd Merouenm hostem à patre iudicatū recepisset uerius quàm cepisset,
B addens, aut non comprehendendum utique fuisse, aut semel captum ad se perducendum,non per dissimulationem loco fugæ dato dimittēdum. Successor datur Herponi duci. Duces enim initio Comitesq; ab Regibus præficiebātur gentibus,ciuitatibusq;, ac cum uideretur, dimittebantur:deinde inueterauit cōsuetudo,ut nisi sceleris conuicti abire imperio non cogerentur:idq; postremò,ut quisque eo munere donabatur, iureiurando Regū ca uebatur. Quod exemplum etiam ad Magistrum militiæ, ac eum peruenit quem Maiorē Magistrūmue domus Franci uocitabant. eundem Comitem stabuli,uoce etiā à Iustiniano Cæsare,ac nescio an & antè usurpata, dicunt:
C Magistrum equitum appellamus.Equitatu nobilitas gloriaq; ac uires Francorum constant. Duces tunc Comitésque, atque adeò ipsi populi diuersis studiis iactabantur,inter dissensionesq; Regum alii aliis aderāt, quòd non liquebat quæ cuique ciuitas attribueretur,incertúsque erat rerum status.In tumultu omnia uersabātur. Dux in ducem,urbs in urbem armabatur.Populationes,cædes,incendia,& cætera belli exempla edebātur.Plures quàm nobiliores expeditiones factæ.Childebertus Sigiberti Regis filius Rex nō pauca contemnendáue oppida reposcebat, quæ hinc Chilpericum, illinc Guntrannum iniuria occupasse ipsos ducésue eorum coarguebat. Spe pa-
D truorum regni Austrasianis opibus adiungendi, incepto destitit. Chilpericus enim Rex filios partim bello,partim fato amiserat. Vnicam filiam Rigūdam Ricaredo Lemugildi Visigotthorum Regis filio minori per legatos desponderat. Guntrannus Rex animum adolescentis prior eblanditus est,mentione adoptionis illata. Mox maioris nobiliorísque regni expectationem illi Chilpericus Suessionum idem & Parisiorū iure an iniuria Rex obiecit.Ita dum diuersus agitur,incruentæ res ea parte permāsere. Chilpericus deinde auctus filio Clotario, quatuórque pòst mensibus occisus, res animosq; mortalium multo maiori solicitudine affecit. Domesticis insidiis,
E probróque uxoris cecidit. Eam scribunt,dum formæ curandæ intenta, capillum in Sole siccat,pectitq;, à marito per lusum furtim superueniēte uirga ab tergo leuiter percussam,risu oborto,mi Lādrice, dixisse, frontem uir fortis pete.mox discriminatis capillis conuersam,marito conspecto attonitam reticuisse:illum caput quassantem ad suos in equis præstolātes regressum,uenatum,ut constituerat,contendisse.Landricus erat prócerum longè pulcherrimus,idem Magister equitum.Is continuò edoctus à Fredegunde, sua eam uoce proditam,amorésque deprehensos, imminēs certúmque periculum à se auertens,duos ex fidis percussores extemplo Chilperico para-

uit: qui eum sera iam nocte redeũtem, ut ex equo ab adulescentulo aliis di- F
gressis fessus mœrensq; excipitur, singulis omnino uulneribus cōfoderunt,
re tā prouidè acta, ut quasi externis insidiis interēpto discursum sit in syluam,
quòd eò parricidas se proripuisse, ex composito conclamabatur. Cæterùm
illi per dissimulationem se trepidātium cursitantiúmque turbæ immiscuerant.
Hæc ad Calam Parisiorum uicum acta. Ementiebatur Fredegundis
immissos à Brunechilde id scelus perpetrasse, ut Childeberto filio
588 id quoque regnũ morte Chilperici eueniret. CLOTARIVS Chilperici
filius infans Rex salutatur. Landricus nullo conscientiæ signo edito,
quibus assueuerat rebus administrandis se reddidit: nec muliebre scelus ulli G
prius suspectum quam mulieri fuit. Prima Brunechildis uociferari cœpit,
uxoris cōsilio, sed alterius dextra Chilpericum cecidisse. Guntrannus Rex
patruus tutelam infantis Regis suscepit, summâque fide gessit. Simul fœdũ
de regno exortum bellum. Gũdoaldus se Clotarii superioris Regis filium
ferebat. Paruum admodum eum mater regio cultu educarat, promissaq; coma,
quod Regiæ nobilitatis insigne habebatur. Clotarius Rex à matre, cui
assueuerat, eum ad se Suessiones delatum nō agnouit. Lutetiam adductum
Childebertus Rex Parisiorum, cum sine liberis esset, uelut patruus in aula
educabat. Clotarius extēplo fratri in hæc uerba scripsit: Gundoaldũ re- H
mitte ad me, siue meum, ut à patre alatur: siue alienum, ne abs te ut Regius
puer cultus, cæteros fallat. Receptũ totundit. Defuncto Clotario Cherebertus
Rex diligebat colebatq;. Sigibertus ad se in Austrasiam euocatum,
succiso iterũ, qui rursus promittebat se, capillo, Coloniā ablegauit. Inde tā
uariis casibus in Gallia iactatus, ad Narsetem in Italiam elabitur: exin Cōstantinopolin
ad Cæsarem profectus, uenerationem sibi ac maiestatem cōciliarat.
Cōperta morte Sigiberti, spem nactus turbatis in Gallia rebus opũ
quærendarũ, regressus, fama ingentium diuitiarum, auriq;, quod ex Oriente
attulisse credi uolebat, omnium animos in expectationē magnarum rerũ I
erexit. Theodorus Episcopus Massiliēsium mari uenientem, portu mœnibusq;
admisit. Desiderius Tolosatium Princeps, Mumolúsque ac Visigotthi
& Romani Hispani limitis custodes conatui adsunt. Childebertus Rex infensus
Guntrāno, qui Fredegundem exposcentibus Austrasianis, ut scelerũ
pœnas exigerēt, se dediturum Regis pupilli sui matrem negarat, Gũdoaldum
Regē per legatos salutat: ac eundem, ne quid maiestatis deforet, Clotarium
regio paternoq; nomine nuncupat. Atrocia domesticorũ simul externorumq;
bellorũ exempla animis mortaliũ proponebātur: sed intestina
mala magis terrebant. Guntrannus eo metu animos liberauit, Childeber- K
tumq; adoptās, spe certiore nouæ hæreditatis in officio senex orbusq; iuuenem
florentē cupidumq; continuit. Engolismenses, Petrochorii, Burdegala,
in fide Gundoaldi erant. Guntrannus Cōuenas compulsum obsedit, oppugnauitq;.
Vinci nisi suis prodentibus nō potuit. Eo interēpto, quæ defecerant,
nullo negocio recepta. Lemouicibus, Cadurcis, Aruernis Comites
dati. Prouinciæ, occiso ad Cōuenas Mumolo, Leudegillus præfectus à Gũtranno
creatur. Cauillonũ Rex Guntrannus se recepit, quam Burgundionum
Regiam urbem sibi iā inde ab initio delegerat: proceresq; pupillo suo
attribuit,

A attribuit,qui eius regni pacem cõsilio tutarentur.Sed ut ferè accidit Regibus pueris,misera erat temporum conditio. Prætextatus Rotomagensium Episcopus, ut mutatione temporum , mortéque Chilperici in patriam sedemq; restitutus fuerat,die Resurrectioni festo in tẽplo uulnus mortiferum accepit:in cubiculúmque inter manus deportatur.Continuò Fredegundis, quæ fortè Rotomagum uenerat,cum aliquot proceribus animam propè agentem inuisit Episcopum,uelut uicem eius miserata. sed dissimulationẽ non tacitã tulit.Nam cum diceret se illius casum molestè ferre, mirúmque esse tam celebri die in æde sacra non modò ei opem latam nullã,sed ignorari etiam parricidam:tunc,ut in morte,nihil timẽs Prætextatus,respondit eius scelere se percussum,quæ & reges sustulisset. Ad iusta defuncto soluẽda Romacharius Cõstantiensium Episcopus affuit.Secundum ea consultis finitimarũ quoque ciuitatum Episcopis , hisq; authoribus templa ciuitatis Rotomagensis omnia clausa, quoad parricidæ inuestigarentur , cædésque ea lueretur: & Guntrannus Rex nuncio rei accepto, tres suæ ditionis Episcopos ad rectores pupilli sui misit legatos de quæstione habenda. Vile caput pœnas dedit,iuuenis nullius nominis qui uulnerauerat,filio fratris Prętextati deditus.expressa ei tormentis confessio est,ipsius manu parricidium

B

C factum pecunia accepta à Fredegunde, & Melanthio,qui exuli Prætextato subrogatus fuerat,& ab eiusdem factionis Archidiacono.Tũc filius fratris Prætextati contineri præ ira non potuit, quo minus reum extemplo confoderet stricto ferro.Sed tam ualida fuit coniuratio,ut & cum in oculis cædes fieret,nemo prohibere ausus sit:& facta,omnes percussorem ipsum, & à quonam immissus credi posset, ignorasse uideri præ metu uellent. Melãthius etiã, quò indignitas indignitate cumularetur, sedi rursus imponitur, & Archidiacono per dissimulationem impunitas data. Recrudu erat uerò Fredegundis odium in Prætextatum,quòd cum reuocatum in sedem exu-

D lem uocitasset,ille libera uoce,sed alieno tempore,respondit, se etiã in exilio Episcopum fuisse:illam non perpetuò omnium potentem futuram. Factionibus distrahebatur Francia.In Italia Austrasiana arma non cõquiescebant.Childebertus Rex in ea & per duces & ductu suo res gessit.Longobardi fessi interregno decem annorum , in quo eorum duces bene fœlicitérque aduersus Græcos Romanosq; bellarant,à Francorum uerò ducibus Galliam tenẽtes, fœdè fusi fugatiq; fuerant, cum maior tandem iustiórque metus & à Francis eis impenderet , Regem creauere Antharin Regis Clephis filium,uirum qui non minus consilio,ac ubi res posceret,cunctatione,

E quàm uirtute armisq; regnum tutaretur.Mauricius Augustus Tyberii successor omnia agebat moliebaturq;,ut Longobardos Italia pelleret:nec exiguam pecuniam ad Childebertum misit,multo maiora præmia,& tãto conatu digna pollicitus,si id Italiæ saltem quod inter Alpes & Padum iacet, exactis Lõgobardis Imperio restitueret . Facile fuit iuuenem Regem ad id fœdus feriendũ impellere.Is in Italiam descendit,nullam moram pugnandi facturus.Arma circunferebat,si fulgẽtibus signis elicere ad prælium hostem uolitans per campos posset . Antharis suos intra mœnia abditos cõtinebat. Legatos etiã cum muneribus ad Austrasianum misit, ne fidem ami-

citiámque Græcorum quàm Lõgobardorum ſanctiorem duceret:ſe para- F
tum,fœdus,quibuſcunque conditionibus Childeberto placeret,ferire:nullas ſuas eſſe inimicitias Francis cum Longobardorum nomine:indignũ eſſe,Childebertum pro aliena cauſa nullo ſuo dolore pugnare in gentẽ quæ fidem Frãcorum imploraret.His adductus iuuenis Rex copias deduxit, ac propè ſine reſponſo Græcos oratores fidem datam conuentáque teſtantes dimiſit. Mox,ut res humanæ ſunt, caſus tulit,ut Græcos tunc aſpernatus, mox ultro ad redintegrãdum bellum excitaret. Eius ſoror Iugundis Hermẽgildo Lemugildi Viſigotthorum Regis maiori filio nupſerat. Regia ea Arrianã(ut oſtendi)ſectam ſequebatur.Sanctitate uxoris Francæ, & Lean- G
dri Epiſcopi Hiſpalẽſis uoce Hermengildus adductus,religionem noſtram profeſſus,metu patris ob id ira ſuccẽſi, cum Mirone Galleco Rege, & ducibus quibus à Mauricio Hiſpani limitis cuſtodia credita erat, fœdere icto, uxorem è recenti partu lãguentem,filiũmque infantem apud eos depoſuit, ipſe Emeritam cõceſsit cum quingentis delectiſsimis uiris. Pater ea paucitate contempta, prius quàm ad fauorem maieſtatis filii plures confluerent, iuſtúſque exercitus fieret,adueniens, eum comprehenſum ſecuri percuſsit. Nurus ab Auguſti ducibus in Africam cum filio tranſuecta eſt. Spes recuperandæ cum ſobole ſororis Childebertum amicitiæ Auguſti reſtituit.Ipſe H
in Viſigotthos mouit,iniuriã uiri ſororis ulturus.Duces in Italiã pro cauſa Græcorũ pugnaturos miſit, maioris animi quàm cõſilii:qui omnia in dextra poſita rati,cum hoſtis initio poteſtatem pugnæ non faciẽs,eorum fiduciam contemptionemq; auxiſſet,improuidè congreſsi tantam cladem accepere,ut eo ſeculo nullam maiorem fuiſſe conſtet. Sed numerus amiſſorum nec tunc initus eſt,nec ab authoribus traditur.Cõtinuò Antharis uictor cũ ampliſsimis muneribus rurſus oratores in Franciam miſit de pace affinitatéque iungenda.Cum demiſſe agerent, altera ſoror Childeberti Clotoſinda ei pacta eſt.Id quoque breui interiecta mittendæ puellæ mora in cõtra- I
rium uertit. Mortuo ſub recẽtem maioris filii necem Lemugildo Viſigotthorũ Rege, Ricaredus minor eius filius, cui filia Chilperici pacta fuerat, nullis inſecutis nuptiis, & ipſe Leãdri ſancti uiri diſcipulus noſter effectus, edocens ſe cõſiliorum patris in Hermengildum cruentè ſæuientis participem non fuiſſe,fratriſq; uicem ſe fraternè ingemuiſſe:eandem puellam iam Anthari pactam,ſibi uxorem dari orabat.& cogitatio Frãcos ſubiit diuerſorum ſacrorum matrimonia infœliciter infauſteq; iungi,ac Lõgobardum adhuc Deorũ ueneratorem eſſe.Ricaredo igitur collocata eſt.Anthari deſtituto ſpe Auſtraſiani cõnubii,nupſit Theodelinda Charibaldi Bauarorũ K
Regis filia, pia,ac piam gẽtem in quã enubebat, factura.Viſigotthico bello in pacem repẽtinam rurſus uerſo,uires in hoſtes Imperii Auſtraſianus miſit,ut ea certior iam merces redimẽdæ ſororis eſſet.Primum omniũ ut Antharin ſpe fidiſsimi certiſsimiq; auxilii nudaret, in eius ſocerũ Charibaldũ Bauaróſque mouit:uictorq; aliquanto pòſt Taſillonẽ Regem Bauaris matre agente dedit,iuſſum Sclauos religione impios arcere ab ope Lõgobardis in Italiam ferenda. Exin uiginti ſuorum duces in Antharin miſit:qui ut diſtinerent uires hoſtis,iſq; ignoraret quò primũ occurreret, tres in partes diuiſi

A diuisi sunt. Vnam manum Holo Bilitionem Mediolanensiũ oppidũ duxit. ibi in primordiis rerum iaculo transfossus,suorum animos turbauit.hi se ad alios duces recepere.Cedinus cum maxima collegarũ ducum parte Aemyliam Venetiamq; emensus,populationes effuse fecit. In Tridentinorũ finibus oppida decẽ cepit,oppidanos abduxit.Aldoaldus cum reliquis ducibus in conspectu urbis Mediolani castra locauit, Mauricii Cæsaris auxilia operiens,ut ex cõposito hostẽ aggrederentur,urbemq; præualidam oppugnarent.Nullus Augusti dux milesue,ut conuenerat,cõparuit, cum facile fuisset Augusti copias Austrasianis iungi,quòd Smaragdo Exarcho è Gręcia in
B Italiam misso,Rauenna,Patauium,Mãtua,Cremona,Bononia,Parma,Comum,& quædã aliæ,nec ipsæ contẽnendæ,urbes parerent.Cum ultra constitutam diem expectatum esset,pestilentiàque exorta ingrauesceret, neque hostis pugnæ potestatem faceret:re infecta in Austrasiam reditũ.Rex Childebertus id ægrè patiebatur,semélque ac iterum expertus,complurium imperium rei militari officere,ipse rursus eam prouinciam suscepit,longè alia quàm prius ratione administrandam,ueriúsque arte quàm copiis conficiẽdam.Ratus nullam præualidam armis gentem inter se cõsentientem uinci ab externo hoste quanuis feroci opibúsque præstante posse,solicitauit pro-
C ceres hostium,ut nomen Regium,cuius antè eos pœnituerat,tollerent,ducesq; rursus crearent,ad quos summa rerum deferretur.Quosdámque metu, si florentissimo Regi aduersarentur,in suam sententiã perduxerat, pollicitus se extemplo deducturũ exercitum, & illorum arbitrio regendam Italiã relicturum: sin Antharin ipsius hostem tutari perseuerarent, eos cum illo perituros.Tres Duces ex professo ab Anthari defecerunt,ac reliquorum fides suspecta erat.Ita inter se cõmissis hostibus ea prouincia decessit.Nec ludificatio Græcorum diutius tenuit.Certis authoribus palam factum est,Iugundem in Africa decessisse.Filius infans Cõstantinopolim deportatus,quẽ
D exitum habuerit non liquet.Childebertus quoque Gripponem uirũ clarissimum cum aliquot collegis in Africam miserat,ut inde ad Mauriciũ re explorata nauigaret.Carthagine dum sedet,quidam ex eius comitibus in frequenti emporio uni mercatorum odoramenta quædam propalam abstulit, in diuersoriumq; suum se proripuit. postridie cum in publicum prodeuntẽ mercator circũstitit, manuq; iniecta suum repetebat. ex altercatione iurgiũ rixaq; orta.Austrasianus Afrum interimit.In manifesta cæde, tota urbs armis correptis ad ædes in quas deducti oratores erãt,cõcurrit:qui ignari totius rei meridie cõquiescebant,sed repẽtino tumultu exciti,egressi se ab ar-
E matis armis tuẽtur.Duobus collegis Gripponis ab efferata multitudine occisis,ipse se, quoad uirtute potuit,tegebat. Vbi crescenti turbæ nulla uirtus obsistebat,Præfecti urbis opportunè ad hunc motũ occurrentis fidẽ obtestatur:se legatum cum collegis Francorum optimatibus de pace ad Augustum missum,armis oppugnari,ignarum quæ causa huius tumultus,cuiúsue culpa esset.Inde mitescẽte ira,per colloquium res cognita,sedataq; est. Cõstantinopolim Grippo profectus,uim Carthaginiensiũ,uiolatumq; ius gentiũ conquestus,peractis mandatis dimittitur,mulcente iratum,affirmanteq; Mauricio ipsius arbitrio Regisq; Franci noxios pœnas daturos. Duodecim

uincti ab oratore Græco in Franciam ducti sunt ad Childebertum Regem, F quos sontes adstãte Grippone esse diceret,seq; eorum deditionẽ facere,siue
» Rex capite,siue pecunia multare uellet. Tunc Grippo, Quinam isti sint,i-
» gnoro:illud satis scio,me legatione Regis Franci fungentẽ,nõ à duodecim
» tantũ Afris,sed à tota Carthagine oppugnatum, collegasq; meos nobilissi-
» mos uiros cæsos. Paucorũ & ignobilium capitum deditione ut urbs tã pol-
» lens potensq; pœna nefarii sceleris defungatur,postulat Cæsar uester,quod
» excidio omniũ qui in noxa sunt,luendũ sit:Læsa enim Frãcorum maiestate,
» si his ausis id impune sit,inuium orbẽ terrarum,clausaq; omnia itinera Frã-
» cis pacis internunciis erunt,qui armis cuncta sibi patefaciũt. Ita ea deditio G nõ accepta. Vultu tamen in speciem pacato Rex Græcos ita dimisit, ut ei se crederẽt satisfecisse,& grauiter uerbis quidẽ increpitos Afros, re ueniã impetrasse. Post eam diẽ nihil rei fuit Frãcis cum Mauricio. Antharis plus negocii habuit in cogẽdis in ordinẽ ducibus suis,quàm aduersus hostes. Vixdũ circumacto à Theodolindæ nuptiis anno, qui sextus ei ab initio Regno fuit mortuo,tãtũ Theodolindæ sanctitas ualuit apud Lõgobardos, ut Regẽ comitiis creare,cum casus ferret,soliti,tunc iure suo ultro decesserint, cõsenserintq;,ut quencunq; ipsa uidua maritũ optione data legeret, is Rex ab uniuersis salutaretur. Agilulphum Ducẽ Taurinorũ delegit,eumq; Regem H matrimonio fecit:gentemq; omnem tandẽ perpulit ut Christiani efficerentur. Missi sunt in Galliã oratores Hagnellus & Ennius, Tridentinorũ alter Episcopus,alter Dux:hic de pace iungenda,ille de redimendis captiuis, qui quãplurimi partim à Frãcis in finibus præcipuè Tridentinorũ capti fuerãt, partim ciues Romani à Lõgobardis more canũ(quãdo id diuus Gregorius Põtifex maximus eisdẽ uerbis deplorat)reste tracti in Franciã,uenumq; dati. Vtrunq; confectum,& accepta pecunia dimissi captiui,& pax nouo Regi Agilulpho data,cũ ea de re Antharis quoq; Rex supremo uitæ tẽpore per legatos agere cœpisset. Clotarius uerò Chilperici filius inter tot motus tu- I tus fuit,Guntrãno Rege patruo tutelã gerente. Eo,cum Childebertũ hæredẽ instituisset,defuncto,mater Fredegũdis pueritiã filii regebat,mascula mulier,& periculis præliisq; se intermiscẽs. Ea primum omniũ urbes circũibat quæ in Chilperici ditione partibúsue fuerãt, eásq; ac proceres in filii uerba iureiurãdo adigebat. Nec deiecit animum,Childeberto secundũ Guntrauni obitum bellum inferente,necemq; patris scelere Fredegundis interempti persequente, seq; ab eius scelerũ ministris & ueneno & ferro tentatum, qui deprehensi in tormentis id cõfessi sint,dictitãte. His minis terroribusq; plenus,ferox etiam duorum patrũ Regnis,ab altero procreatus, ab altero ad- K optatus,Burgundionum Austrasianorumq; coacto exercitu,in Suessionum qui in Clotarii fide erãt,finibus castra posuit. Dux Clotariani exercitus erat Landricus Magister equitum. Sed uiriles animos gerens Fredegundis,ordines ipsa circũibat,circunferénsque puerum filium Regem,illum eorum fidei uirtutiq; commendabat:pueritiam eius hosti contemptui esse,quasi exercitus sine suo Rege,& Rex sine fido milite foret:ostenderent Reges Frãcorum Burgundionibus Austrasianísque inuictos esse,non ætatis flore,roboréue ullo suo,sed nominis ipsius maiestate,suorúmque armis. Qui nunc

annis

A annis puer sit,sed indole mira:sobolē esse magni Clodouei: à quibus minimē deceret,bello indigno lacessitū,ut Frācia ad eā diē inuicta,pareat quibus imperare solita esset:laudē præmiaq; quæ uictoria parta dare soliti sint amplissimi munificentissimiq; Reges fortissimis militibus, ea se illis in præsens daturā:in futurum eos ut tutores propugnatoresq; Francici nominis,ac salutis Regis,& reliquam impuberē eius ætatem recturos,resq; administraturos,& parem meritis mercedem ipsos sibi sumpturos. Tantū ardorem animis & ętas Regis,& uox fœminę militaris uisa subdidit,ut collatis signis ad uiginti millia hostiū Frāci interemerint,paucis suorum desideratis. Vulgus B scriptorum tradit ipsam Fredegundē copiarum ducē iter sub noctē ingressam,equorū collo crepitaculis suspensis,tinniētis ac pascētis temere armēti speciē præbuisse:cumq; hosti appropinquaret,frōdosis ramis ab antesignanis prælatis,quod syluæ instar ubi iumēta pasci uiderentur, procul uisentes falleret,mane hostē incautū oppressisse.Propius fidē est, Burgūdiones Austrasianosq; , quòd Francorū dux fœmina esset,ac puer Rex, nimia uirium suarū fiducia,& cōtemptione hostiū,per negligētiā apparatum belli, ardoremq; pugnādi remisisse,atq; ideo facilè oppressos. Insequenti anno bellatū est aduersus Britānos nulla memorabili re gesta,nisi quòd hostis nō increuē C to milite Frāco cessit,qui ultro lacessierat. Tertio, Childebertus ipse uxorq; nō sine ueneni suspicione obiuere. Quarto,parantes bellū eius filios,Theodobertum Austrasianorum,& Theodoricum Burgundionum Reges, in ipso conatu ultro adorti Clotariani ad Lotofaum (id loco nomen est) fuderunt,fugarūntque,Burgundiámque Cisararicam de hoste recepere. Hactenus Fredegūdis domi militiæq; res gessit. Is enim annus finis uitæ fuit magno iam natu mulieri:nec ulla bellica,siue sua siue Landrici laude redimere potuit dedecus anteactæ uitæ, prius pellex iustis uxoribus, deinde uxor uiro fatalis. Audoueram primam Chilperici uxorem fraude euertit. Absen- D te Chilperico cum fratre Sigiberto Rege ad Saxonicum tumultum, Audoueræ puerperæ morum imperitæ, sub recentem fœtum persuasit, ut die lustrico ipsa mater filiam quæ nata erat, è sacro delubro exciperet : nullam maioris nobilitatis inueniri posse dictitans,quæ Regiam sobolem sacra imbueret aqua. Reuersus uir, Fredegundis forma blanditiísque expugnatus,uxorem in cœnobium sanctarum mulierum ablegauit,uelut incesto futuro deinde matrimonii usu. Hoc astu: illud audacia, quòd Galsontam Athanagildi Visigotthorum Regis filiam,eádem Brunechildis sororem maiorem, Chilperico nuptam, ipsa pellex Regis potens, iurgiis incessere ausa E est. Quam indignitatem cum noua nupta ferre non posset, noctu in cubiculo mortua inuenta est. Inter multa scelera flagitiaque incolumis,ac omnium hostium aut uictrix,aut superstes,florentem filium reliquit. Ea tanta hoste defuncta,inimici spiritus sustulere. Duo Reges Childeberti filii, ne arma quoque nisi ducibus mulieribus tractarentur, sub tutela auiæ Brunechildis contractis copiis,in Senonum finibus cum Clotario signa cōtulere. Vtrinque magna cæde edita,Clotarius haud dubiam uictoriam hostiū cernens,Meledunum quos reliquos ex prælio potuit,reduxit. Super aciem utranq;,ut fertur,est uisus iuuenis humana specie augustior constitisse minaci

uultu,ſtrictóque ac cruento gladio:id quod niſi in maximis cladibus neque F
credi neq; fingi ſolet. Et uictum magna ſtrage Clotariū leges illi impoſitæ
facilè oſtēdunt.Conuênit enim,ut imperium Theodorici ad oceanum uſq;
Ligeri flumine terminaretur,Theodoberto accederet quicquid Frāciæ,Iſaræ
Sequanæq; item oceanū uſq; interiacet.Iſara Belgicus fluuius in Sequanam
influit,eodē quo alter nomine procul in finibus Allobrogū. Eā ignominioſam
pacē neceſſitas impoſuit,atq; idcirco non perpetuā.Nouē omnino annis
feſſa domeſticis malis Frācia,conquieuit.Exin idē orbis repetitus.
Landricū id finium quod Theodoberto attributū fuerat,tentantē,Bertoaldus
Magiſter militū,Theodoberti Regis irrito conatu,abire procul coegit, G
Aurelianumq; uſq; perſequutus,ad pugnā æquo loco elicere nō potuit.Aduenieti
auxilio ſuis Clotario Regi,nō Bertoaldus modò cum Auſtraſianis,
ſed & Theodoricus Rex cum Burgūdionibus ad Stāpas occurrit:nec cōtinuit
ſe mœnibus Aureliani Lādricus.Præſtò affuit & Clotarius.Sūmo certamine
pugnatū eſt.Bertoaldus fortiſſime dimicans occubuit. Eius uirtute
cæteri accēſi potius quàm morte territi, eripuere hoſti iā propè uictori
uictoriā.Rē hoc bello præclarè geſtā fraternę cædes excepere.A Theodoberto
iam pubere,iiſq; qui eius animū auresq; poſſidebāt,Brunechildis auia ex
aula pulſa,ad alterū nepotē Theodoricū ſe contulit: reuerentiſſimeq; ab eo H
excepta,cultaq; eſt.Pubertas,receptaq; tutela, utriq; calamitatē importauit.
Theodoricus & ipſe ætate florens,ociiq; diuturni impatiēs audebat iactare
Theodobertū adulterio cōceptū,haud dubio conatu eius è Regno eiiciendi,
Auſtraſianiq; Regni Burgūdionibus adiungēdi.Caſtra nō procul ab hoſte
locata.Paci ſtudentium cōſilio Protadius Magiſter militum paci aduerſarius
occiſus eſt.eam cædem indignè ferente Theodorico, ſed qui ſuorum
cōſpirationi unus obſiſtere nequiret,pax iuncta eſt.Theodoricus à fratre in
ſanctos uiros uim uertiſſe fertur,Deſyderiūmque Viennenſium Epiſcopum
obrui lapidibus iuſſiſſe,exilio reuocatū,quòd non deſiſteret uitio dare pro- I
broſam eius uitam:cum lapidibus in necem uti ſoleat ſolùm turba repentino
furore percita,& aliis telis deſtituta, miniſtri uerò Regū latuſ uel ceruicem
telo petant.Idem creditur Columbanū (in quo multum numinis eluceret)è
finibus Regni ſui multis indignitatibus abire coegiſſe,quòd dixiſſet
eius nothos in Regnum nō ſucceſſuros,quanuis Regio cultu educatos.Iuſtam
utique uxorem Bertrici Regis Hiſpani filiam Hermembergam ad patrem
remiſit integram à ſe,aduerſo rumore,quòd ferretur pellicibus ad inſaniam
uſque deuinctus,ſancti nobiliſſimiq; connubii uſu perfrui,& uirginis
florem delibare non poſſe, uelut maleficis artibus carminibúſque pro- K
hibitus.Quod ſatis conſtat, Hiſpanis oratoribus Regias omnes circumeūtibus,
quatuor Reges in Theodorici perniciem conſpirant,Clotarius uetus
hoſtis,Theodobertus memor ignominiæ periculíque, Longobardus Agilulphus
(cuius filio Adalualdo admodū adoleſcenti filiam & ipſam immaturam
in ſpem nuptiarum Auſtraſianus deſpōderat)& Hiſpanus filiæ uindex.
Tūc fracta Theodorici ferocia.Fratri igitur,ut pacem redimeret,tradidit
quatuor nobiliſſimos Comitatus,Turonēſem, Campanum,Alſatiēſem,
Sugitenſem.A fratre pace impetrata, Hiſpanus Lōgobardúſque tanto ter-

A rarum tractu disiuncti minus obesse poterant, & Clotarius conquiescebat. Anno quintodecimo Regni sui Theodoricus iam liber metu, fratri excidiū iterum moliri cœpit: ac ne ope propinqua iuuaretur, Clotariū suū tempus operientem adduxit ut aut se iuuaret, aut tacitum spectatorem se præberet, mercedē habiturū quæ uictor Childebertus de eius ditione oppida finesq; pace infami abstulisset. Quiescente Franco, inter Burgundiones Austrasianósque duobus cruentissimis præliis debellatum est. Victor semel atque iterum Theodoricus fratrem Trāsrhenanas gentes petentem, ut earū auxiliis bellum redintegraret, assecutus, retractū Cauillonum in custodiā misit, de-
B tractis regiis insignibus: duorumq; amplissimorum Regnorum potens, immemor recentis fœderis, ut uniuersæ Galliæ solus iura daret, in Clotarium mouere cogitabat. Interea dum Theodoberti filiam ducere uxorem statuit, dysenteriæ morbo decessit. Alii meram tragœdiam cōcinunt, & non modò quicquid usquā impiè sceleſtéue in numen mortalésue peccatū est, sed quæcunq; fingi dicíue de perditissimis quibusq; possunt, ea uni Brunechildi adscribunt: eam fuisse facē accendēdi belli inter nepotes, quòd diceret Theodobertum nō ex Childeberto Rege, sed quodā olitore procreatum. Auertisse animum Theodorici à colēda uxore Hermemberga. Vt una apud ne-
C potem omnia posset, minus pellices formidās, oppressum Desyderium, Columbanumq; exactum. Eadem impellēte Theodobertū Coloniæ occisum, quem uita donatum, Cauillonum in custodiam missum ostendi. Addunt fabulæ, reliquos Theodoberti filios eā necasse: cumq; illius filiā sibi Theodoricus iungere uellet, Brunechildem in scelere piam dixisse incestum futurū coniugium: illum furore succēsum, iu eam stricto ferro ruisse, ac subiecisse, Atqui fratrem eum negabas. quasi uel alio incusante res per se ipsa non loqueretur, si non ex patre, saltem ex matre fratrē fuisse. Eandē tunc intercursu optimatium seruatam, paulò pòst ueneno nepotē sustulisse, quem dysen-
D teria decessisse authores habeo. Adeo ad portenta prodenda plerique scriptores, & ad accipienda imperitum uulgus blandiente mendacio inclinant. Ea mulier præterquam quòd à diuo Gregorio eius tēporis æquali Pontifice maximo laudibus effertur ipsa, nepotesq; Reges, captiuos sua pecunia redēptos cultosq; domum remisit, ædes sacras permultas partim nouas cōdidit, partim uetustate labētes restituit: & tot pòst seculis nō temere uenit in mētē Boccatio poetici quidē ingenii authori, sed antiquitatis cognoscēdæ studiosissimo, cōtēdere eam externā mulierē tēporibus perditissimis alienorū scelerū flagrasse inuidia. A Burgūdionibus Austrasianisq; ducibus adductā
E ad se Clotarius (si uera tragœdia est) supplicio tradidit. Caudæ indomiti calcitrosiq; equi capillo religata periit, cōcitato equo exacta ætate mulier distracta. quod suppliciū de Fredegūde matre Clotarii erāt sumpturi Austrasiani Reges, si uniuerso bello uicissent: ab illis sæpe ad pœnas exigēdas petita: & ne Clotarius defendere posset meritas pœnas exactas, Sigibertū Corbumq; Theodorici liberos paruos necauit: tertiū Meroueū, ut finis tragici cōmenti sit, quòd se patrē uocitaret ab eo sacra aqua imbutus, uita donauit. Clotarius uniuersi regni potēs, nihil antiquius duxit, quàm ut affectis rebus quies ab omni motu metuq; daretur. Aut exatiato, aut deposito in omnes

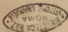
odio, parentis uerius quàm Regis animum induit, obliuionemq; iniuriarũ F
& præstitit,& exegit. Austrasianis Magistrum equitum,rerúmque administratorem dedit Rhadonem,uirum bello pacéque bonum: Burgũdionibus Varnarium, magni in eorum, cum florerent regnaréntque, aula nominis: Trãsiuranis uerò Herponem, sobolé eius Herponis,quem Guntranni Regis ducem ostendimus. Habitisque harum trium separatim gentium conciliis, quod è re dignitateq; cuiusq; esse uideretur, constituit:nec quicquam quod dari honestè posset, petentibus denegauit. quousque Magistros equitum illis præficiebat,propalam,per sanctéq; iurauit eis se magisterium illud non abrogaturum. Ea benignitas comitasq; adeo Austrasianorum Burgũ- G
dionumq; animos in illum confirmauit,ut nullus unquam rex maiori fide religioneq; cultus obseruatusq; ne ab suis quidem fuerit,nec ultrà desiderio Regum suorum tenerentur,sub Regibus nati, Regiamq; domi habere soliti,quæ illos honoribus commodisq; cumularet. Transiurani ferox genus hominum Burgundionibus antè rerũ potentibus attributi,& tunc sui propè iuris effecti,Herponé interemere, uitia licentia temporũ nata emendare conantem.& Aletheus Burgundionum nobilissimus popularium suorum sensus non secutus,magnis apud Trãsiuranos opibus, quòd author extitisset Herponis occidendi, pœnas metuens, audendumq; aliquid maioris rei H
ratus,per Leudemundum Sedunorum Episcopum Bertrudem Reginã solicitat,ut relicto Clotario uiro Rege,quem eo anno periturũ mathematicis authoribus,fortibusq; fatorum scire se diceret,ad se cum regia gaza trãsiret: eam se in matrimonio habiturum. Scelus scelere nõ redemit,expiauítue. Illa,ut par erat,ægrè tulit se à Leudemundo his moribus existimari,ut tẽtata expugnari posse uideretur:& Rex Episcopum sanctitate templorum se tegenté,deprecãtibus sanctis uiris uita ueniáque donauit,iussum diœcesi sua pedem nõ efferre:in Transiuranosq; profectus, quæstionem acriter habuit. Procerum iudicio Aletheus condemnatus, cum cæteris qui in noxa erant, I
capite scelus luit. Transiuranas Alpinasq;,Subalpinæ Lõgobardorumq; res excepere. Eporedia Seccusióque tunc in fide Francorum erant. Agilulphus Lõgobardorum Rex oratores ad Clotariũ misit,Hagnulphum, Pompeiũ, & Catonem:qui æquum esse dicebãt,hæc duo oppida de Augustorũ ditione,pulsis eorum à Longobardo ducibus,recepta sibi reddi. Ab rege ad proceres reiecti sunt,oppida reddita Longobardo,cũ eius oratores circiter triginta auri põdo pepédissent Regi,& singula pondo tribus proceribus quos in magna authoritate apud Regé esse acceperãt. Addit Annonius historicus remissum eis tributũ,quod duodecim millium solidorũ singulis annis pen- K
dere Francis Regibus consueuerant. Nos suprà cum fide ostendimus quàm uarii motus bellorũ tumultuumq; inter Frãcos Longobardosq; exarserint, utq; munera non modò à Longobardis,sed & ab Augustis data sint Frãcico nomini:ab his,ut Francorum arma Longobardos opprimerent:ab illis, ne pro alienis opibus ueteres suos amicos premerẽt,nulla inter se suo nomine inimicitiarũ causa. Fœdere cũ Clotario à Lõgobardis icto, in multas ætates pax ea parte fuit. Paulus Diaconus tradit,circa Astam urbem,Frãcorũ exercitũ tãto pòst à Grimoaldo Lõgobardorum Rege fraude circunuẽtum ad interne-

A ad internecioné cecidisse.cum hostis simulata fuga castra plena omni gene-
re cómeatuum reliquisset,ea Francum ingressum,ac epulis somnoq; graua-
tum,superueniente per silentium noctis hoste, clade sua insignem locú fe-
cisse:riuum Frácorum uocitari.Potiores apud me authores sunt, qui fœdus
cum Agilulpho à Frácis ictum,sanctum ad Pipinum usque Francorú Regé
fuisse ferunt.Tunc Clotarius Rex domesticas res curæ habebat, externarú
immemor.Dagobertus eius filius admodum adolescens Sadresigillum cla-
rissimum uirum à patre designatum Aquitaniæ præfectú,detracta ueste lo-
ris cecîdit,& ut ille barbam more eius ætatis aluerat,totódit,abrasitq;,quòd
B non quàm reuerenter filiú Regis oporteret,se ab eo obseruari existimaret,
offensus in primis, quòd ille conuiuio frequenti contra se accumbendi lo-
cum legisset,poculoq; ex eius manu,oblitus per uinum maiestatis, id quod
tantum inter pares fieri assoleret,ultro sumpto,bibisset.Ille deformatum os,
lacerumq; recentibus uerberum uestigiis tergum Regi ostendit.Qua fœdi-
tate percitus,comprehendi filium iussit: apparebatq; nó leui defuncturum
pœna.Filius solicitus per amicos sanctosq; uiros tentabat indulgentiam pa-
terni animi,qui nullis obsecrationibus flecti,mitigari,expugnariue poterat.
Perstabat in séntétia Rex uindicádæ audaciæ insigni aliquo exéplo, effera-
C baturq; in dies magis.Adolescés mœrebat,iram patris deuitabat,aliis atque
aliis deinceps latebris se tegebat.Perdiu pœnas metu,periculoq; ac expecta
tione magni mali pependit:nec ulla ope humana placabatur atrox ira.Tá-
dem unico filio,qui formidine,fuga, pœnitentiaq; satis pœnarum dederat,
reconciliatus est Rex:id quod miraculo multis fuit:traditúmque frequenti
fama,missos à Rege ad Catuliacum Parisiorum uicum,qui filium ex speIú-
ca ubi latitaret,retraherent,suborto horrore,omnibúsque membris captos
ingredi non potuisse: patrem ratum eos gratificantes filio regnaturo, uo-
lentes,non inuitos arceri ab ingressu,cum illuc se contulisset,eodem repété
D pauore correptum,non anté quàm uenia filio data ingressum.eo loco cor-
pora martyrum Dionysii,Rustici,& Eleutherii códitorio alta terra obruto
ad eam diem ignorata iacuisse.à martyribus per quietem admonitum Da-
gobertum ædem illis uouisse,quam rerum potens excitatam magnificentis-
simé excoluit.Nihilo secius Clotarius mortua Bertrude uxore Sichildé no-
uercam superinduxit Dagoberto,Austrasiámque,nec totam,regnum dedit.
parté enim Arduénæ syluæ à Rhemorum finibus,& quod terrarú ad Vo-
segum montem pertinet,retinuit.Filius Austrasianos trans Rhenum duxit:
utq; indolem suam patri gentique probaret, cum Bertario Saxonum duce
E prouincias Francorú urente pugnauit.Graue in capite uulnus accepit. Ca-
pillum cruore infectum Austrasiani ad patré detulere.Qua uelut regii insi-
gnis dehonestati fœditate conspecta pater ira percitus,suorum delectu ha-
bito in hosté ruit,dato(ut fertur)præcepto,ut procerioris staturę hostes ensi
quo quisque pugnaret,æquarentur:eo etiam in pugna exacerbatus, quòd
nondú quinquaginta natus annos, sed iam uelut extrema canicie uetulum
iumétum uocitari se ab hoste audisset. Bertarius in acie cecidit magna suo-
rum strage.Clotarius uictor domum regressus, auctusq; ex Sichilde uxore
filio Ariberto,ut quàm maximo posset pignore necessitudineq; totam do-

mum inter se deuinciret, sororem Sichildis Cometrudem Dagoberto nuptum dat: & quicquid reliqui Austrasiani regni erat, illi reddit, eousque deinde filio deditus, ut omnia illi permitteret, indulgerétque. Arnulphus sanctus uir literis imbuerat Dagobertum, Rhodoaldúmque amicum illi tradiderat. Is tenui loco fortunáque ortus, ubi ad amplissimos honores beneficio Dagoberti peruenit, spiritus sustulit, intolerabilisq; Austrasianis erat, iramq; ea ex re in se Dagoberto motam, ad Clotarium fugiens in præsentia euitauit, eiusq; commendatione rediturum se in pristinum gratiæ authoritatisq; locum apud Austrasianos sperabat. Deprecáti pro eo patri Dagobertus respondit, illū uitæ spē habere posse, si malefacta benefactis resarciret. Ita quasi uenia impetrata Rhodoaldus in Treuiros, qui ditionis Dagoberti erant, profectus, pro foribus regiæ illius iussu interimitur, fortassis supplicio dignus, sed indicta causa, nulloq; iudicio facto: idq; tam nō indignè tulit pater Rex, quàm antè acer uindex Sadregisilli uisus fuerat. Dissimulante quoque Clotario Godinus Varnarii anno tertiodecimo quàm creatus fuerat Magister equitū Burgundionum, mortui, filius occisus est, qui nouercam uxorē duxerat: ac ea iussu Clotarii dimissa, incesti matrimonii deprecāte Dagoberto ueniam impetrauerat. mox ea deferente illū in animo habere, Clotariū, si propius admitteretur, interimere, nihil ultrà in eū initio statutū est, quàm id quod & præstitit, ut in Suessionibus & Lutetiæ tactis aris, illic Medardi, hic Vincentii, iureiurando adigeretur se nihil male de Rege cogitaturum. Deinde iussus idem iusiurandū Aureliani ad Anniani, Turonibus ad Martini repetere, dum illuc pergit, Carnuti in conuiuio frequenti occiditur, nō iubente, sed conniuente Clotario. Quisnam in locum Varnarii sufficiēdus esset, in communi Burgundionum concilio cum ageret Rex, undiq; succlamatum, ei uni se dicto audiētes fore: illum unum sibi omnia futurū. Id gratum iucundumq; Regi accidit. Hanc lætitiam imminuit commune aularū uitium, inuidia, factioq;. Hermarius rector pueritiæ Ariberti minoris Regis filii, ab Anniano aduersarum partiū principe occiditur: totaq; aula in armis erat, alteris factum probantibus, alteris uindicibus futuris. Exardescentibus contrariis studiis, in perniciosum tumultum res spectabat: ægrè edicto Regis recōditi enses. Annianus præsidio ab Rege, ne uiolaretur, accepto, in tutū se recepit, re impune lata. qui fuit annus supremus Clotario Regi, à patris obitu quadragesimusquartus, à totius Galliæ imperio parto sextusdecimus.

632 DAGOBERTVM difficilia tēpora excepere, quòd Clotarius nouissimis uitæ suæ annis curam rerū, quod regnis calamitosum est, remiserat: licentiáque & audacia ueluti libera legum regúmque frenis moderationeq; omnia sibi uendicabat: neq; reuiuiscere patrius mos pudórque poterat. Securitas Regis irritatura gliscēs domi malū, indulgētia uires cōtumaciæ petulantiæq; additura erat. Aribertus Dagoberti frater puer admodum consiliis regebatur auunculi Brunulphi. Is cum suæ factionis hominibus id agebat, ne Dagobertus à iudicio Clotarii Regis discederet: eum illi Austrasiam regnum dedisse, quæ esset ferè & nobilitate urbium, & gentis uirtute, & ubertate agrorum, & locorum opportunitate potissima Galliæ pars: quæ etiam Transrhenanis imperitaret: ut reliqua Ariberto euenirent. Id si fieret,

A uera germanáque Francia,& Parisiorum regnum,spésque uniuersarum opum,nomine puero,re ipsa auunculo dabatur. Satius erat Dagoberto rem ferro decernere,quàm non meminisse se filium Clotarii maiorem esse: nec decedere iure suo,quò minus primas sibi speíque suæ partes uendicaret. & numen fortem uirum,ut ferè fit,iuuit.Ex Austrasia continuò Burgundiam petiit,summáque benignitate cum ea gēte egit.ius ipse dicebat.orbos liberos,uiduas tenuiores,egentes à potentiorū ui iniuriaque asserebat.optimates pro sua quenque maiorúmue nobilitate,dignitate,uirtuteq; coluit. His artibus utens,urbes circumiuit,Lingones,Cauillonum,Eduam,Altisiodo-
B rum,Senones. ita nō minus Burgundionibus quàm Austrasianis acceptus, Lutetiam uenit.ætas militaris,nobilitasq; propè omnis, & qui integri à factione Brunulphi erāt,præstò ei fuere,fortunā Franciæ collaudantes,quòd Regem sibi Deus optimus maximus daret ætate ac cōsilio præstantem. Ne materia tamen improbis, rerúmque nouarum cupidis,tumultus motúsque alicuius præberetur,Aquitania Ariberto regnum datum est,his finibus, ut Ligeri flumine,& Pyrenæo saltu terminaretur. Nec bellum ullum suscepit Dagobertus quoad frater uixit,tranquilla pace,legúmque moderatione,ac priscis institutis res fouens. Octauo regni anno Seruatius & Paternus Cō-
C stātinopolim oratores missi rediere, renunciantes fœdus cū Heraclio ictū: eum Imperatorem amicissimum esse Frācici nominis.Persarum bello eum præclara facinora edidisse. Sunt qui ferant eosdem legatos uerbis Heraclii retulisse metum ingentem impendere Christianis imperiis à gente circuncisa:quicquid eorum hominum in Gallia esset,cogendos effici Christianos. In Gallia,& cæteris ab Asia magno interuallo disiūctis regionibus,Iudęorum uetus mos cognoscebatur: Mahumetis uerò Saracenorúmq; gliscens circūcisio ignorabatur: cuius uim Christianis formidandam,sortes,an magicæ uanitates, an Mathematici per ambages Heraclio cecinisse feruntur:
D qui sibi etiā à Saracenis,sed alio,reor,consilio cauerat. Cosdroë enim Persarum Rege deuicto,in quem diuinos honores sibi uendicātem Mahumetes pugnans uulnus accepisse fertur, pacatísque ea parte rebus, quatuor millia delectæ iuuentutis ex Saracenorū nobilitate excitos, militi suo coniunxerat per speciē militarium munerum, re ipsa obsidum loco habiturus, ne quid impune moliri gens ea latrociniis assueta posset. Iudæos uerò peruicacius hominum genus,ueræ religionis causa,non Cęsaris,id quod nonnulli scribunt,gratia coactos,in Gallia sacro baptisterio imbui facilè crediderim, initio ab Hispania & Sisebuto Rege Visigotthorum orto. Is enim
E Hebręos Regni sui coëgit CHRISTVM agnoscere. Eorū tamen aliquot millia in Galliam effugerunt,iundique ueteribus suæ sententiæ incolis ingenti numero conspiciebantur. Turpe uidebatur Franco, à Visigotthis eiectos religionis nostrę hostes indomitos,finibus suis receptos diutius retinere,ac Visigotthis religione cedere. Dagobertus igitur diē præstituit, intra quam quicquid mortalium religionem nostram non profiterentur, hostes iudicarentur, comprehensiq; capite luerent. Plures eorum exilium pietati antetulere: reliqui Christiani effecti incolumes mansere. Hoc ueræ religioni datum certo documento est Sisebutus Rex,qui hanc palmam Iu-

daorum uel animo sanādorum, uel procul exigendorum prior ferens, milites Imperii Romani, qui Hispano limiti tutādo præsidebant, eiecit: quasq; in extremis finibus urbes, oppida, castella, arces, uicos, fines, iuga montium tenebāt, Regno suo adiunxit: & Aribertus Rex tutore Brunulpho Vasconia recuperata, quę officio decesserat, Regnum suum ad ultimos fines Sisebuti regni propagauit. Octo annos regnauit Aribertus. moriens filium infantem reliquit paucis mensibus superstitem. Ducem Aquitaniæ Sadragesillum nonnulli priuatis inimicitiis occiderant. Filii necem patris non persequebantur. Bona paterna Dagobertus fisco adiudicauit, ad leges Romanas liberorū querimonias legans, quæ impunita nece parentis, liberos hæreditate arcerēt. In Aquitaniæ morte Regum, cædeq; Ducis uacuam omnino possessionem iuit Dagobertus: resq; Gallica in unum coiit, armaq; trans Pyrenæum saltū promota, quòd mortuo Sisebuto Regi clarissimo haudquaquam pari gloria successerat Sentila, cuius cum Visigotthos ferocē gērem puderet, pœniteretque, Sisenandus æmulus Regni in Franciam ad Dagobertum profectus auxilia impetrauit. Abundantius & Venerādus Duces nobilitatem Burgundionum Cæsaraugustam duxere, continuóque Visigotthi à Sētila ad eum quem Dagobertus dabat Regem defecere. Is decem pondo auri Francis appendit, quæ ædi diui Dionysii absoluendæ attributa sunt: ad eámque excolendam, ex Pictonibus, qui Aquitanico motu contumacius egerant, sacrorū locorum nobilia ornamenta sunt asportata. Pacatis Visigotthis, non diu Vascones in fide officióue mansere. Cum defecissent, Burgundiones duodecim Ducibus profecti acie hostē strauere. Ex rebus initio lætis negligētia orta. Nouus hostium exercitus Arembertū Ducem à cæteris procul nagantem, iniquo loco adortus, ipsum militemq; occidit. Reliqui Duces iunctis copiis ulcisci ferro igneq; parabant, cum optimates Vasconum ad eos supplices uenere, se extra huius belli cladisq; culpam dictitantes: leuium & egentium noxam esse: orare, innoxiis agris urbibúsque parceretur, reiicerenturque ad Regem: eum optimè causam cogniturum, staturumq;. Id impetratum. Ad regem cū Duce Amando uenere, magna initio spe causæ suę probādæ: mox ex tristitia uultus Regis nihil boni augurantes, capitiq; suo extrema metuentes, ad ædem arásque Dionysii confugere. honoris martyrum causa uenia supplicibus data. Fidem suam Dagoberto, futurisq; Francorū Regibus iureiurādo obstrinxere. Incruentè Britannia prouincia confecta est. Iudicaildis Rex à suis salutatus, contumax Francis uidebatur. Ad eum ab Rege missus orator Eligius uir sanctus, qui grauiter ei, nisi cōtinuò in fidem rediret, minaretur, tam dexter munus illud obiit, ut ultro Britānus ad Regem ueniens, leges parendi ab eo peteret. pacem, fœdusq;, & amplissima munera domum retulit, deprecatore, annitenteq; altero uiro sancto Andoëno: cuius fidei custodia usus Regis annuli creditus fuerat. Rerum florentium gratulationem interpellauit Sclauorum falsos Deos adhuc ueneratium uis. Fuisse feruntur hi, qui nunc Poloni Bohemiq; sunt, maioribus eorū ex Scythia profectis. Progenies eorum sunt hi, qui oram Istriæ Dalmatiæq; incolunt. Complures erant eorum ciuitates. Quæ earum finitimæ prouinciis Francorum Transrhenanis erant,

paucæ

A paucæ amicitiam cum Dagoberto iunxerant, reliquæ infestissimæ prædam ex sociis Frãcorum agebant:itineráque Francis mercatoribus ea parte partim clausa,partim infesta erãt. Missus Francorum fœcialis ad Samonẽ gentis Regem,cum à proceribus ad eum non admitteretur, sempérque differretur:deposito cultu Francico, sumptoq; Sclauico,ut unus ex illis prodeũtem in publicum Samonem adiit.Tunc aperiens se quisnam esset,fretúsque iure legationis,endociter res repetit. Cumq; Rex diceret à Francis iniuriam ortam, se in posterum paratũ esse cum Dagoberto fœdus ferire:seu elatus intemperantia linguæ,seu quia ita mandatum esset,respondit fœdus cũ ca-
B nibus ictum,sanctu esse non posse.Id contumeliosum dictum tota gens altissimè in pectus demisit. Illæso fœciali dimisso,atrocius ortum bellũ. Velut ex composito diuersis regionibus Saraceni eadem uerbi contumelia lacessiti, implacatiores hostes religionis nostræ effecti sæuiere. Ea quatuor millia Saraceuorũ, quæ obsidũ nomine Heraclium abduxisse ostendimus, militarem uestem ex Iustiniani(quę adhuc extat) sanctione poscebant. Eunuchus corruptissimo seculo fisci præfectus, Quid, inquit, reliqui est Romano militi,quod dari cauibus his possit? Eã effœminati hominis petulantiam tam indignè tulere ipsi uiri,armatíque, ut domũ agmine se surripien-
C tes,cõiunctis suis quisque sibi popularibus,Arabiaq; omni ac finitimis gentibus cõcitatis,iura diuina humanaq; miscuerint. Propinquas Romani Imperii urbes, Aegyptúmque cepere. Persas nuper à Romanis Heraclioq; deuictos,& cladibus fessos,ipsi integri ferocesq; prælio superauere, coëgereq; & ipsos Saracenos uocitari,ac Mahumetis sectã profiteri: Syriamq; totam suarum partium effecere.Ita simul audita est,& pietatẽ magna ex parte oppressit illa procella. Sclauorum causa conatúsque par,sed fata non eadem, fortunáque minor.Ad eorum furorem coërcẽdum Austrasianus exercitus missus cum auxiliis sociorum Transrhenanis. Cum ignominia discessum.
D Coacti qui Sclauorum proceres cum Franco ad eam diem senserãt, tunc in eũ pugnauere.Saxonibus maiores uiribus spiritus erant.Petierunt à Dagoberto, leuarẽtur uectigali quod pẽdere quotannis consueuerant: se Sclauicam prouinciam cõfecturos suis copiis,sumptúque. Fidem præstare conati nequiuere.Necesse fuit Dagoberto suam Austrasianis Regiam reddere, uti cum Transrhenanæ prouinciæ Austrasianis attribuerentur,tanquã pro domesticis opibus gloriaq;, maiore animo constantiúsq; in Sclauos bellarent. Dedit illis Regem Sigibertum maiorem filium:& eum in Austrasiam cum fidis amicis misit.Ea res inuictos Austrasianos fecit.Sexdecim annis regna-
E uit Dagobertus: Filios reliquit Sigibertum, CLODOVEVMQVE. 641
Regnũ duorum fratrum,quod non semper usu euenit,inter se cõcors erat. Sigibertus maior, cum Dagobertus eadem in causa cedere minori fratri in animum nõ induxisset, ipse Austrasianis opibus fouendis,Transrhenanísque prouinciis in fide officioq; continendis,ac ab hoste tutandis,modũ cupiditati suæ statuens, cæteram Galliam fratri minori reliquit,gazę tantùm paternæ tertiam partem sibi dari uoluit,reliquam matri fratríque concessit. Transrhenani hostes nihil mouere, nõ ausi quietos lacessere Austrasianos. Apud Clodoueum Regem proceres uacui à cogitatione externorum bel-

lorum, fœlicitate temporum abutebātur: ac de principatu inter se conten- F
debant. In Egę Magistri equitum Francorum demortui locum suffectus est Ercembaldus, per Dagoberti Regis matrē Clodoueo cognatione iunctus: Burgundionibus Magistro equitum dato Flaucato, qui etiam Transiuranis imperitaret, gloria belli feroci gēti: cuius Dux Vilebardus præfectus ad nouum Regē euocatus, cum suæ factionis non contēnenda manu Flaucato in Eduorum finibus occurrit: pugnaq; commissa cecidit. Et alii perparui motus exorti, sedatiqne, partim incruentis dextris, partim paucorū nece, quos referre nullum sit operæprecium. Sigibertus Rex cum nullos procreasset li
beros, à Magistro equitum Austrasianorū Grimoaldo adductus fuit ut Il- G
debertum eius filium adoptaret: cæterùm legibus & adoptione patrem factum, mox natura filio donauit. Dagobertus procreatur. Mortuo Sigiberto Rege Austrasiæ anno Regni sui undecimo, Grimoaldus Ildebertum Regē salutat, eiúsque causam nou adoptionis modò iure, sed armis etiam tuetur, Dagobertúmque attōsum ad amicos in Scotiā ablegat. Ercembaldus prælio Ildebertum occidit: Grimoaldū captum Lutetiam ad supplicium misit. Childericus trium Clodouei Frācorum Regis filiorum ætate medius, Austrasianis Rex datur. Clodoueus pater sextodecimo Regni sui anno deces-
663 sit. CLOTARIVS stirpis maximus quatuor deinceps regnat annos, H
nulla re, nisi (quod pręcipuū est) festa pace nobilis. Quo defuncto & Regum gloria intermortua est, ac Magistri equitū simulatione Regiæ maiestatis tegendæ, de administratione rerum pro opibus quisq; suis maiore audacia decertarunt. Ebroinus mortuo Ercēbaldo ualida factione subnixus, quòd, si Clotarii defuncti fratrē Childericum Austrasiæ iam Regem, Franciæ quoque Regē appellaret, arbitrium rerum ad Vlfoaldum Austrasianorum equitum Magistrum peruenturum existimaret: eo pręterito Theodoricum fratrem eius natu minorem Regem Franciæ salutat, ab illo Magister
equitum dictus. Causa inferior, armis etiam uictus ipse in Burgundiam ad I
Luxouiense cœnobium tondendus ablegatur: Theodoricus depositis Re-
668 giis insignibus ad Dionysii Parisiis ponere comam cogitur. CHILDERICVS ingenti mortalium assensu Regnum iniuit, magnáque expectatione. Spem de se cōceptam fefellit, superbè sæuéque imperitans. Cum in se odium populariū accēdisset, clarissimis uiris Vigoberto & Amalberto authoribus mota seditione, Bodillus (quem è Frācica nobilitate palo alligatū uirgis ceciderat) eum inter uenādum adortus occidit, duodecimum regnātem annum. Ac ne uindex exoriri posset, utq; spes animantis tolleretur, Reginam Blitildem uterùm ferentem cōtinuò interemit. Vlfoaldus Magister K
equitum fuga in Austrasiā se proripuit, subsecuta magna eius factionis manu. Leudesium Ercembaldi filium Franci Magistrum equitum creauere,
680 THEODORICVMque in solium reposuere. Ebroinus dum recens Leudesianorū gratulatio deferuesceret, fruticante capillo se cœnobio continuit: Cōuenientibus deinde ad eum iis quorum ex sententia res nō erant, Magistrumq; equitum rursus salutantibus, castra in aperto posuit, ratus undique ad se concursum futurū hominum nouarū rerum cupidorum. Confluebatur quidem ad maximi nominis Ducem: sed neque uiribus, neque dignitate

A gnitate æquare Leudesium facile erat,qui Regem in potestate,gazamq; haberet. Ita incertus pendénsque animi, in dies tamen propius castra mouebat,si quid agẽdo moliendóque efficere posset : per literásque clàm consuluit ueteres amicos,quos ei in aula reliquos fecerat longa dies, & interiecti sui cuique casus,quidnam cõsilii capiendnm uideretur.Illi perplexè, ac his tantùm duobus uerbis respõdere ausi sunt:Memineris Fredegundis. Intellexit uir militaris,ueteranúsque dux, & ingenio solers,ex breuitate dicti, se hosti contemptui esse:audendum,ac in celeritate positam uictoriam . Cum delectissimis igitur equitũ,& uelocissimis peditum sub noctem iter ingressus,Isaram fluuium cæsis custodibus uado transmisit,hostésque inopinátes oppressit.Gaza capta:Rex ægrè effugit initio,mox ultro citroq; commeantibus Legatis se Ebroino commisit, Magistro equitum ab se dicto,& periculorum socio.Is receptum reuerentissimè habuit. Qua simulata clemẽtia adductus Leudesius,fide accepta ad eum in colloquiũ descendit,quasi duo Magistri equitũ æmuli incruentius quàm duo de Regno cõtendentes,sanctè colloqui pacisciq́ue possent.Medio in colloquio trucidatur. Ita sublato aduersario Ebroinus unus rebus Regiq;,quando ad id deuentum erat,præerat:sæuiebatq; in eos quos sibi in calamitate insultasse sentiebat,nec dignitati nec sanctitati cuiusquam parcẽs.Primus omnium Leodegarius Eduorum Episcopus in tetrum carcerem coniectus, quòd Ebroinum tyrannidis ausus esset coarguere,lingua abscissa,oculis erutis,ad postremũ ceruice cæsa luit.Leuissima exilii pœna erat, quo plerique metum cruciatus necésque præuertebant.Plures in dies in Austrasiã ultro exulatũ ibant. Simul mortuo Vlfoaldo Martinus, & Pipinus cognomine Crassus, fratres patrueles, ab Aùstrasianis Duces salutantur, eisq; & miles & nobilitas dicto audiẽs erat: nec ex pristina simultate ad Theodoricũ Regem Ebroinumq; pro Imperio euocati,singuli,paruáue manu cõueniebant.Cum uniuersis copiis in Laudunensium finibus cum Ebroino conflixere.Egregiè utrinque pugnatum est.Ebroinus bellicis artibus cuilibet ueterum Ducum æquaretur, nisi laudẽ Imperatoriam,crudelitatis,impietatis,perfidiæ infamia fœdasset. Pipinus cum nihil sibi uicto fidum tutumue à uictore scelesto,nisi procnl,esse sciret,longinqua fuga se texit. Martinus in propinquum oppidum se recipit:nec Leudesii casu satis edoctus,euocatus in colloquiũ ab Ebroino, nullum pignus postulauit, nisi sanctissimi iurisiurãdi super sanctorum corpora concepti. nec ille conditionẽ aspernatus,ad conditoria sanctorum,prius exemptis clàm corporibus,in quę adegerunt Martini oratores uerba,adiurat se illi minimè offuturum:sin fidem falleret,in caput suum detestatus terrores, perniciémque, ac exitium,inferorúmque pœnas. Sic diuos eludens, hostẽ improuidum excepit,interemitq;, cæde hostiũ sitim domestici cruoris accendens,donec ab Ermemfredo è Francica nobilitate per insidias interimitur. Varrato uir clarissimus Magister equitũ dictus, pacem cum Austrasianis iunxit non diuturnã, à filio Gislemaro mox Principatu deiectus, imperandi libidine iura naturæ numinísque permiscente,quando extincto scelerum authore Ebroino,exemplũ tamen manebat.Cum Gislemarus intra paucos dies leuibus prœliis expertus,ac uniuersa iam mole belli Austra-

ſiã euertere cogitans deceſsiſſet, Varratone reſtituto fida pax renata eſt,ſed F
& hæc perbreuis. Mortuo Varratone Bertarius eius gener Magiſter equitũ dicitur:& in Auſtraſia amiſſo Martino, rerum arbitriũ ad Pipinum delatũ eſt:meliúſque ab uno res adminiſtrabatur,quàm à duobus geſta fuerat. Ex ampliſsima familia,& tam uetere nobilitate natus erat,ut cum anthor gentis,origoq́; prima ignoraretur, quòd multi eius ſtirpis Anchiſii uocitati inuenirentur,ab Anchiſe Troiano eos oriundos plerique iactarent. Andreas monachus illud ſtemma his uerbis digerit, Auſbertum ab orientali Francia Senatorẽ ex Blitilde Clotarii ſecundi Regis filia procreaſſe Arnoldum: ex hoc Arnulphum Ducem natũ,qui cum Anſigiſum Ducem genuiſſet,Pontifex Mediomatricum ſit factus. Anſigiſum in matrimonio habuiſſe Beggam Pipini perbonę partis Auſtraſię Principis unicam filiam,unde hic Pipinus, cuius mentionem facimus, ſuſceptus, ac ab auo materno in nomen opeſq́; adoptatus,mira audacia. Pater eius Gunduinum ad ſummos militię honores promouerat, quem infantem expoſitum ſuſtulerat, educaratq́;, ab eodem poſtea adoleſcente interemptus. Parricidam ſe longinquo exilio tegentem Pipinus nõ magna manu,nec conatus palàm fieret,ulteriorémque ille ſemper conſciſceret fugam,ſed uno tantum comite multorum dierum iter emẽſus,repentiua nocturnaq́; ui adortus,in cubiculo ipſum familiamq́; interemit. Nec audaciæ cõſilium deerat:celeritatẽ præcipitibus rebus, cunctationem immaturis,dubiis fortè animum experiẽtémque adhibebat. Cæſo Martino uniuerſam rem Auſtraſianã capeſſens, quòd ſpes erat Bertariũ Magiſterium equitum inſtituto ſoceri adminiſtraturum, pacémq́; ſeruaturum:ne locus cõquerendi, materiáue bellandi extaret,purgandæ exulibus Francis Auſtraſiæ conſiliũ cepit. quod ut mitiſsima uia,& uoluntate Regis Bertariiq́; fieret,extorribus author fuit, ut cõmunem legationẽ in Frãciam mitterẽt,quæ obliuionem iniuriarũ,reditũmq́; ſuppliciter peteret: quòd id ſalutarius uideretur,quàm minis denunciationeq́; belli extemplo agere. Sin I
hoc parum lætè caderet,aliam rationẽ ineundam. & tunc oratores Francia recepti,introductiq́; ad Regem ſunt,quorum Princeps ita exorſus eſt.

» TVI ciues,Rex clementiſsime,nos ad te oratores mittunt,ut quod perpetuis precibus,cõtinentibúſque lachrymis à Deo optimo maximo petiuerunt,id abs te impetrent. Nõ orant magiſtratus, non diuitias, non magnũ in aula tua uel gratiæ uel potentiæ locum, quãuis te liberaliſsimo Rege hæ preces non inuerecundæ uideri poſsint:ſed liberos,coniuges,parentes,domum,patriam,cęlum,ſolúmque:ut ubi nati ſunt, ibi quum quod uitæ reliquum eſt,egerint,te Rege moriantur:ne in exilio, ſed tuo in Regno ſepulti K
» æternùm conquieſcant. Si quid repentini periculi eis ab aliqua externa impenderet ui,ęquum foret illos abs te Rege ſuo auxilium implorare:in unóque te collocare ſpem uitæ ab omni calamitate tegendæ. Nunc domus deſiderio acti,tuam unius fidem manſuetudinémque implorant. Eos procul abſentes cõtemplari oculis nequis: ſed finge animo te cernere illos flentes genibus tuis aduolui,pedibuſq́; tuis circũfuſos,cauſam ſuam tibi commendantes: tametſi malint in te lenitatéque tua, quàm in cauſa ipſorum ſuam uerſari fiduciam. Vt homines nati,uel errore ſuo,uel communi temporum calamitate,

A calamitate,uel insuperabili ui fatorũ, necessitateq́; patria excesserint potius
» quàm pulsi sint.Quo grauiora eorũ errata uideri possunt, eo maior tibi mi
» tissime Rex gloria erit,miseros populares tuos in fidem recepisse,acceptósque seruare:ac,si dicendum ita est,peccato furoréue suo extinctos,ad uitam
» ex sepulchro reuocare.Vera enim mors diceda ea est,uel,ut uerissimè dicã,
» morte durior uita.Eo potissimùm tempore,quo tu regnas, domo,suis, seq́;
» ipsis carēt. Ad te inermes uenissent,restíque collo circumiecta illaqueati, ut
» te uel ea specie lachrymisque mouerent,qui pro tua immensa clementia le-
» uioribus permoueris,uel tandem morte iussu tuo obita semel uitæ finem ac
B malis pariter facerent: sed ueriti sunt, si ad extremam ueniæ petendæ spem
» conditionémque descenderent, ne cui uideretur animus tuus immitior eis
» uideri,quàm qui posset nisi extremis remediis mitigari.Per oratores agi,di
» gnum mansuetudine tua & spe sua duxerunt. Eorum preces supplicésque
» fletus deferimus.Tu eorum Rex,tu patriæ ac ciuium tuorum pater,& pro-
» pè creator,certè,quod maius est,uitæ restitutor recreatórque sis, per maie-
» statem Regiam,per sanctissimum huius Regię nomē,ac si uerè dici pateris,
» numen:per humanitatem,lenitatem,facilitatem,indulgentiã. Hæc una mi-
» hi,ac ciuibus tuis miseris calamitosisq́; adsit apud te deprecatrix. Finem ego
C dicendi faciam,illa tecum Rex clementissime loquatur.Illam tu audi,quam
» tu & audire, & in consilium adhibere non rarius quàm cęteras pręstãtissi-
» mas uirtutes tuas soles. Moueri potuisset Rex: sed peruicit factio eorũ qui exulum bona inuaserãt,& Bertarius Ebroino quàm socero similior, ut responderetur legatis exulũ, ne deinceps agerentur desiderio ueteris patriæ, cuius charitate se exuissent, quamq́; exilio & diminutione capitis amisissēt. Hæc illis in Austrasiam renunciata,tantum indignationis mouerũt,ut Duce Pipino cum Rege Bertarioq́; ad Textritium congressi, egregiè uicerint. Sua Regi maiestas liberiorem fugam dedit, & quòd hostes eum non pete-
D bant.Magister equitum uictus, suis contemptui & odio esse cœpit in causa quam & iudicia mortalium,& fortuna belli damnauerat:& exulibus fauebatur,quòd supplicibus eorum precibus tam superbè repudiatis,necessaria cepissent arma. Interimitur Bertarius tam frequenti suorum coniuratione, ut socrus quoq; eius Ausefiidis suspicione aspergeretur,nec ulla postea cōtrouersia fuerit,quo minus Pipini fidei se Rex crederet.Reducti exules, & Francia in unum deinceps coit,quæ in tot ueluti membra dissecta fuerat, ut propè nomen sublatum esset. Veteres enim Reges secundum Clodoueum ita alii alia Regna sortiti erãt,Parisiense,Rhemense,Suesionense, Medio-
E matricum,Burgundionum,Aquitaniæ,illa ambiguis finibus, hæc duo postrema multo incertioribus, ut tamen Reges Franciæ uocitarentur omnes, primis tantùm maiestatis speíque partibus Parisiẽsi datis. Bellis Magistrorum equitũ exortis,parem maiestatem sibi omnes arrogabant,& Parisiense regnum,Neustrię(quę postea Normánia maxima ex parte fuit)Regnum reliqui uocitabant.Victor Pipinus uniuersam Galliã moderabatur.Curam aulæ gazæq́; atque adeo ipsius Regis Nordeberto amicorũ principi commisit: Drogonem filiorum maximum natu Campanis Ducem dedit. Ipse Transrhenana bella suscepit, quòd per bella Francorum ciuilia hæ gentes

animos sustulerant. Saxones Sueuosq; perdiu dissimulatione prætеritos, cū F
in fidem reuocati redire nollent, uariis præliis fatigauit: & cum inuicti uiri-
bus uiderentur, perseuerātia, longaq; tandem die coëgit dicto parere, quòd
nullo moræ tædio abduci ab ea prouincia nisi confecta potuisset. Eius per-
petuo labore, domi pacis diuturnæ bonis perfruens Francia floruit, & foris
pristinam dignitatem recuperauit. Theodorico Regi defuncto successit fi-
694 lius CLODOVEVS, breuis qui: qui moriēs CHILDEBERTVM
698 fratrem suum sibi successorem habuit, decem & septem annorum Regem.
716. Huic DAGOBERTVS filius successit: ut Regū iam nomenclatura
tantùm sit, omni ui dominandi in Magistris equitum sita. Ad id fastigium G
conscenderāt, Regibus socordiæ luxuriæq; se mācipantibus, ac illa magni
Clodouei indole exolescēte. Quantúmque maiores gloria, & finium pro-
pāgatione ducebantur, tantum hi remissione curarum, & uoluptatum ille-
cebris fœlicitatem metiebātur. Calendis tantùm Maii in publicum prodi-
bāt, copiam sui facientes: muneraq; uicissim & accipiebant, & dabant, nul-
lo alio publico, uirorúmue munere functi. Cōtrà Magistri equitum, Impe-
ratorum Regúmque legationes audire, responsa reddere, fœdera icere, pa-
cis, belli, legum, institutorum arbitri moderatoresque. Quantoq; magis il-
li summam rerum ab se ut grauem molestámque reiiciebant, tāto maius hi H
suum ius, incrementáque uirium authoritatísque ampliora faciebant. ac (ut
animus mortalium inexplebilis est pręsentis fortunæ muneribus, semperq;
ad ulteriora contendit) ab exiguis initiis Magistri equitum profecti, ut qui
Magistri aulæ uocitati fuissent, nouas semper sibi uires parientes, ad summa
paulatim enitebantur: & Regibus desidibus, quò cupiditas feret, euadent:
quòd etiam ut Reges excertam semel licētiam frenare in animum induxis-
sent, iam sui non potentes, uix inhibere potuissent coalitas netustate, atque
ideo uelut legitimas uires Ducum suorum. Adeo summis Imperiis nihil ne-
gligendum est, audaciáque antè quàm radices agat, in ipso exortu uindicā- I
da: quando eū inueterarit, uelut iure suo sæuit: nec euertitur nisi magna sua
cōtinentiúmque ruina, sæpeq; oppressis ipsis uindicibus. Hæc magnis Re-
gnis Imperiisq; sint documēta: frustráque conscriptio esset, & memoria re-
rum, nisi eam sequerētur regnandi præcepta, suaq; cuique reipublicæ Re-
giæ'ue exempla frugifera. Pipinus quidē ita paci Franciæ consulebat, ut si-
bi posterisq; prospiceret: iisq; tantum opum circumdedit, ut uiā sibi ad Re-
gnum facturi sint. Religioni initio deditus, Rabodū Frisiorū Ducem præ-
lio uicit, falsorum deorum ueneratorem: coëgitq; ut reciperet Clementem
uirum sanctissimum, concionantemq; de CHRISTO ipse popularesq; K
audirēt, ab Sergio Pont. Maxi. Episcopum illi genti datum. Parte multitu-
dinis religionem nostram professa, Rex procerésque in peruicacia manse-
re. Eius filiam Theodosindam nostram factam Grimoaldus legitimorū Pi-
pini filiorum minor uxorem duxit. Lambertum uirum sanctum Traiectē-
sium Episcopum ab Ebroino uirtutum hoste sede pulsum, & in cœnobiū
uelut portum trāquillitatemq; profectum, in pristinum locum restituit Pi-
pinus, & domesticis curis repetitis, in Drogonis Campanorum Ducis de-
functi locum Theobaldum eius filium sufficit. Mox Nordeberto mortuo
Grimoaldum

A Grimoaldum Regiæ aulæ præfecit. Omnibus rebus lætis diuturnitas fœlicitatis,ut assolet,libidinem negligentiamq; numinis importauit. Et patri & filio pellices magis cordi quàm uxores erant.Pipinus spreta Plectrude cõiuge Alpaidem colebat.id ausum culpare Lambertum Dodo pellicis frater interemit.Quod parricidium continuò manifesta numinis ira,pœnáque atrox insecuta est.Ille enim tineis toto corpore repentè scaturientibus,fœdo odore cruciatúque uexatus,in Mosam per furorem rabiémque se præcipitẽ dedit,Lamberto iam enitescente multis diuinitatis signis.Pro aris eius nomini iam dicatis Grimoaldus occiditur à Rangario immissu Rabodi pelli-
B catui generi Alpaidis infesti.Obiit Pipinus septimo & uicesimo Magisterii sui anno, cum iam instituisset Austrasianorum ducem Carolum à uiribus martiis cogomẽto Martellum, ex Alpaide procreatum. Plectrudis Theobaldi Magistri equitum adhuc adolescẽtis ex Drogone nepotis opibus subnixa,& memoria mariti freta,non minus in aula Regis quàm in Austrasia poterat:& Carolum,ne Austrasianã rem capessere posset, per factionis suæ uiros in custodiam tradit. Et tota Gallia dicto audiens fœminæ erat.Ac ne quid posteris exempli ad cauendum deforet,aulæ proceres(nam nutus Regis nullas uires habebat)factionibus nouis distringebãtur.Alii Theobaldo,
C alii Ramanfredo alterius factionis principi aderant:rupto semel obsequio nemine à partibus integro,in communéue cõsulente:nec, quemadmodum antea,Francicum nomẽ cum Austrasiano,sed Franci in Francos ferrũ stringebant.Ab aulæ altercatione rixáque in aciem iustam descensum.Ad syluã Cociam pugnatum cruento Marte.Theobaldus multis suorũ millibus desideratis effugit.Scriptores neque hoc,neque aliis præliis numerum, neque pugnantium,neque cadentium,neque artes bellicas tradunt.Sed etiam hostis adeò non incruentam uictoriam tulit,ut uti cõtinuò uictoria, & uictos conficere non posset.Sumpta necessaria quiete, per Carbonariam syluam,
D quæ ipsa Cociáque Arduennæ partes sunt,ducto exercitu,non prius quàm ad Mosam fluuium populandi finem fecere. Mortuo etiã Dagoberto Rege CHILPERICVS,Rex à uictoribus salutatur,quem Austrasiani dictitabant Danielem uocitatum monachum in cœnobio adolescentiã egisse.ab hoc Ramanfredus Magister equitum dictus,cum Rabodo Frisiorum Rege fœdus icit,ut ille suis copiis ea parte Austrasianos premeret,ipse à Frãcia instaret.Aduersus hos hostes opus erat summo Duce,quẽ & casus præbuit.Martellus è custodia Plectrudis elapsus, adueniẽtibus utrinque hostibus iuuentutem armat,priúsque Rabodum adortus,ab eo fusus fugatusq;, 722
E nihil territus,quòd in ipsis rerum uelut auspicãdarum primordiis offendisset,quod reliquarum copiarum erat, in tutum recepit: nec Chilperico Ramanfredóque Austrasiæ agros urentibus,potestatem pugnæ æquo loco fecit.Plectrudis à mœnibus Coloniæ urbis,ut domum redirent,finemq; populandi facerent,dato certo pondere auri peruicit. Dũ incompositi per negligentiam se recipiunt,ac uelut in pacato iter faciũt,in finibus Samarobrinensium magna parte armorum aurique exuuntur,Carolo pręparatis insidiis irruente.Ita recepto animo Martelli miles aperto Marte, uteráque uirtute in Tricassibus Chilpericum Ramanfredúmque magna clade castigat:

Coloniámque regressus,cum à Plectrude mœnibus non reciperetur , euo- F
catis ciuibus persuasit,ut portas uictori sibi aperirent. Receptus nihil aliud
quàm cum Plectrude uerbis disceptauit.Hostes,cum in Frisiis plus ferociæ
quàm constantię cernerent,Eudonem Aquitanię Ducem in societatē con-
siliorum armorúmque & fortunæ adsciscūt: quandoquidem Aquitania in
tot motibus Franciæ,tantaq; de Magisterio equitū concertatione , non in-
digniorem se Austrasia existimabat,quæ & ipsa suum belli ducem haberet.
Aquitanus ab Austrasiano signis in Campania collatis uictus,ne domū nul
lo operæprecio rediret,deserto Ramāfredo Chilpericum Regem cum ga-
za secum in superiorem Aquitaniam ducit.Chilpericū per fœciales res re- G
petenti Martello reddidit cum parte gazæ, reliquo auro & pace cōtentus.
Chilpericus quinque annis Regium nomen obtinuit, siue uera Clodouei
magni soboles,siue falsa.Tantum ualet in bello certamen animorum,& o-
mnium rerum,præterquam uincendi,discrimen sublatū. Quod satis con-
727 stat,THEODORICVS Dagoberti filius Rex salutatur,& ipse in cœ-
nobio tonsus an intonsus educatus,cognomento Cala. Ramāfredus undi-
que salutem quærens,Lutetiam, inde Aurelianum , ad postremum Andes,
semper premente hoste cum petiuisset,cætera spe destituente, se fidei Mar-
telli commisit.Venia,Andibúsque,ne omnino priuatam degeret uitam, do- H
natus: tantum coacto Franciæ uniuersæ concilio, ei Magisterium equitum,
quòd nec cōsensu gentis,nec à iusto Rege creatus diceretur, ei abrogatur.
Martellus gloriæ suæ augendæ,opibusq; Francorum tutandis intentus, Sa-
xones arma parantes,finitimósque solicitantes,antequam plus belli exori-
retur,ad sanitatem officiumq; redire coegit. Hæc ad octauum à Pipini obi-
tu annum gesta.Interea Plectrudis cum Sonichilde nepte ad Danubii acco-
las se contulerat.Etenim cum initio spes ei fuisset , Martellum ancipiti for-
tunæ nouisq; semper casibus caput ultro obiicientem,breui periturum,ubi
fœlicitatem cum uirtute certantem uidit,tunc ut indomitarum gētium ar- I
ma longinqua in eum concitaret,illas circumibat, deplorabátque se iustam
Pipini uxorem, Sonichildémque iustam neptem notho Pipini prædæ esse.
Terrebat etiam,cauerent sibi communíque libertati à iuuene sibi armis o-
mnia uendicante.Eam cum exercitu expedito insecutus , pacémque perpe-
tuam amicitiámque genti pollicitus,ut concitatrix faxq; belli sibi florentis-
simo Duci dederetur effecit , cum causam belli nullam suam haberent. In-
terea illud bellum funestum perpetuumq; futurum ratus Eudo, multa ho-
stilia in Francos ausus est.Celerius omniū opinione reuersus Martellus,pri-
mum omnium conuentum uniuersæ Franciæ rursus habuit : ab eóque non K
Magister equitum,sed altiore fastigio Princeps Francorū salutatus est.Ita ad
unum Martellū summa rerum delata est,perspicuo exemplo,quātum quis-
que opibus ualet,tantum & iuris sibi arrogare.

A

LIBER II.

AROLVS Martellus Fräcorum Princeps
noua nominis nobilitate inclytus, Aquitani-
cũ bellũ ſuſcepit. Eudo Aquitaniæ Dux ſuis
uiribus diffiſus,ad extremam ſpem deſcendit,
Saracenosq́; inexpertã adhuc armis Francorũ
gentem,cum qua nulla ſpes pacis ſocietatisq́;
eſſe Francis poſſet,ex Hiſpania excit.Saraceni
B enim Aegypto potiti,ac nobiliſſimis opulen-
tiſſimisq́; Oriẽtis regionibus ad ſectam ſuam
adductis,Africam ſæpe tentarũt uariis cona-
tibus,modò uictores,modò uicti. Abimele-
chi Regis ductu etiam Cyrenaica regione occupata,mediam in Africã pro-
greſſi,Carthaginem magnam cepere,euertereque.A Ioanne præfecto Præ-
torii Africæ procul exacti,copias maiores ualidioresq́; parabant. Aduerſus
quem conatu Ioannes ſupplementũ à Leontio Cæſare petiturus,Conſtan-
tinopolim nauigat anno ſalutis circiter ſeptingenteſimo.Relictus in Africa
C exercitus,tædio lõgioris moræ feſſus,tumultu exorto Apſimarũ cognomẽ-
to Tyberium,ciuem Conſtantinopolitanum ,primò Ducem creat, deinde
Cæſarem ſalutatũ Conſtantinopolim ad res capeſſendas contra Leontium
tranſportare milites iubet.Inſecutis apud Græcos bellis ciuilibus, Saraceni
uacuã Africę poſſeſſionem nacti,Numidiã quoq;,Tingitaniamq́; ac Mauri-
taniam occupauere,oceanum Atlanticum, & terrarum finem,opum ſuarũ
terminum ſtatuentes.Vt uerò aliquot pòſt annis in aliũ orbem Europamq́;
traiicerent,ampliorem ſemper præſenti fortunam tentantes,author extitit
Iulianus Comes Viſigotthus,qui ira ſtupratæ ab Rhodorico Rege ſuo uxo
D ris,Saracenos euocatos nauibus per fretũ Herculeum traduxit.Dura prælia
& cruentiſſima facta.Omnis Viſigotthorum nobilitas, Rhodoricusq́; Rex
cecidit, tota Hiſpania in ditionem Saracenorum uenit,præter Aſtures &
Cantabros,qui mortalium ultimi in Romanorum ditionẽ uenerant,& no-
uiſſimi ab eis defecerant:& cum Viſigotthi Hiſpanis iura darent,nunquam
imperatum fecere,ſuis ſemper legibus uſi. Poſſeſſa Hiſpania, barbari orbis
terrarum imperium ſpe cõplectebantur,domitores Orientis,Africæ domi-
ni,Hiſpaniarum uictores.ecquem mortalium contraire auſurum?quæ Re-
gna uim latura?Ipſo nominis fulgure reliquum mortalium genus perculſu-
E ros.Decimo à uicts Hiſpaniis anno,qui fuit ſalutis ſeptingenteſimus trice-
ſimus,ultro uenturi, accitu Eudonis uelut fœlici omine in Aquitaniam ad
uberiores ſedes magna pars cum coniugibus ac liberis deſcenderunt, mi-
grãtium modo,ductu Regis Abderamæ ad quadringenta mortalium mil-
lia uelut explorata uictoria.Saracenorũ autem nomen iam non gentis erat,
ſed ſectæ,quæ maximam orbis terrarum partem teneret, initiis nimis lætis,
atque ideo impotenti ſui fiducia,ſuperbaq́; noſtri contemptione. Aduerſus
tantum terrorem belli non demiſit animum Francia.Martellus nihil trepi-
de temereue egit:ſed forti animo,ſummóque conſilio omnia adminiſtrans,

circunſpiciénſque,primum omnium delectum tota Francia habuit.Omnis F
præcipuè nobilitas in armis erat.Miſit etiam ad Aquitanum Eudonem,qui
admonerent quantum in ſe ſuoſq; ac numen ſceleris conſciſceret:ſatius eſ-
ſe reconciliationem gratiæ fieri,ſimultatumq; memoriam patriȩ Galliæ re-
ligioniq; condonare,quàm ſecum cuncta in omne tempus euerſum ire.His
motus Eudo,& quòd quos Barbaros Aquitaniæ uindices ſperarat,hoſtes
experiebatur,Burdegalámque dirutis templis euaſtaſſent, clãdeſtinum fœ-
dus cum Franco icit,fidémqne dat, communi ſaluti ſe non defuturum. Iam
Barbari Vaſconiam emenſi,Engoliſmenſium,Santonum,Pictonúmque fi-
nes omni clade belli euaſtabant,regionem uberrimam, opulentámque,&, G
quæ erat incolentium ſanctiras,templis auro excultis ac refertis ditiſſimam.
Sacrilega cupiditate ædes ſacras ſpoliauere,odio religionis euertêre.Turo-
nes ciuitatem finitimam, diuiq; Martini opimo fano nobilem petebant, &
quòd trans Ligerim eſt,Aquitaniæ tunc cõtributam.Martelli conatus erat
ipſam Franciam incolumem ab auaritia ferróque Barbarorum præſtare:&
quia utique bellandum erat,in Aquirania Eudonis Ducatu res gerere, ut à
quo tempeſtas illa orta erat,in eum procella & belli mala uerterent,coge-
returq; Eudo recens occultumq; fœdus ſanctè colere, & popularium ani-
mos reſpicere,quibus illius cauſa nefaria inuiſa erat. Tranſmiſſo igitur Li- H
geri,ante urbem Turones caſtra poſuit:& ipſi cines excellentem fidem,re-
ligionem,uirtutemq; præſtitere, læti quòd propugnatricẽ urbis fanorumq;
Francicã pubem in armis cernerẽt.& Martello fluuius in duas maximas in
bello res uſui futurus erat,& ad commeatus ſubuehendos,& ad prælii op-
portunitatem,ut uelut pro munimento obiectus hoſti arceret eum ne mul-
titudine ſuperante circuire ea parte poſſet.Nec antè inde mouit,quàm quæ
ei cum Eudone fieri conuenerat,parata eſſe exploratum habuit.Tunc pau-
lo propius hoſtem iam in propinquo omnia euaſtãtẽ caſtra poſuit, copiam
pugnandi facturus:& antequã in aciem educeret,talem orationem habuit. I
» LAETOR milites incidiſſe tempus,quo nullo noſtro periculo ingentẽ
» gloriam parare,& patriam tutando,orbis terrarum defenſores,& numinis
» uindices à genere humano uocitari poſſimus.Gens in quam pugnaturi ſu-
» mus,ſola multitudine freta in campum deſcendit,quaſi ipſo conſpectu de-
» bellatura.Cæterùm ſi non numero,qui nimius rei militari obeſt,ſed pecto-
» re dextráque uirtutem metiemur,non uanum pectoris mei augurium cer-
» tam ſibi uobíſque uictoriam ſpondentis ſentietis. Ruunt ultro in ferrũ ſpe
» obruendi aciem hoſtium. quòd ſi primorum ſe morti deuouentium perti-
» naci ſtrage cæcum reliquorum impetũ cohibueris, uelut muta pecora tru- K
» cidantur,ut citius cæde quàm certamine laſſitudo ſatietaſq; ſubeat.Nullam
» regionem niſi uel domeſticis malis ruẽtem,uel externis bellis exanguẽ oc-
» cupauere.Et nunc ita proditos à ſuis Viſigott[illegible] ſuperauere,ut ab Aſturi-
» bus Cantabriſq; pulſi in nos ferantur,tanquã [illegible]uribus Cãtabriſq; uirtute
» bellica religioneq; cedamus, & certiores tutioreſq; ſedes ſibi coniugibuſq;
» ac liberis inter nos quàm apud illos habituri ſint:cæci cupiditate prædæ,la-
» trociniis,non iuſto bello uictitantes. Nec quòd ingenti numero uagentnr,
» duceſq; & caſtra & ſigna habeãt, idcirco minus prædones.Quæ illis cauſa
belli,

A belli,quæ ira,niſi ut templa diripiant,humanū genus deleant?In Eunuchos
» aut ſeruos Orientis Regum pugnare ſoliti, in Francia uiros armatosq; nos
» ſentient:non congreſſuri,niſi,quæ maxima omnium pœna exigitur, mentē
» illis Deus optimus maximus abſtuliſſet, ut tot nefaria ſcelera ſuo ſuorumq;
» ſanguine luerent,& numen à nobis ſtaret.Eſt quoque occultum in eos telū
» paratū,quod nunc ſileri ſatius ſit.In ipſa dimicatione cognoſcetis me nihil
» ad uictoriam reliqui feciſſe.Tantùm pleni humana diuináque ſpe in certa-
» men procedite, memores patriæ,quæ etiam antequā Chriſtiana efficeretur,
» nuquā Chriſtiani nominis hoſtis extitit:quod neſcio an ulli alii genti uſu
B uenerit: & ſemel ueram pietatē profeſſa,nullum hæreſis monſtrum genuit,
» & quæ prima omnium pro religione non uotis tantùm,ſanctitateq;,ſed ar-
» mis,exercitu,periculoq; capitis ſui cum CHRISTI hoſtibus ſigna cōtu-
» lit,Arrianorumq; potētiſſimum ac ferociſſimū Regem in acie occidit, exē-
» plùmque pietatis uirtute tuendæ mortalibus princeps præbuit:ut quicquid
» deinde ſanctæ æmulationis apud exteras gētes extitit,id omne illi uni acce-
» ptum ferri conueniat. Et cum aliæ nationes documēta à maioribus noſtris
» ac uelut præcepta piorum bellorū petierint:ea ut domeſtica & ingenita,&
» quæ euelli inſita non queant,nunc nobis uendicanda & promēda ſunt ad-
C uerſus hos hoſtes,qui ab ultimis terrarum oris in Franciam acerrimam reli-
» gionis propugnatricem irrumpunt:nec conatibus ſuis quicquam proſperè
» ceſſurū incolumi Francico nomine arbitrantur:& in quam,nondum paca-
» ta Hiſpania,cum coniugibus liberisq; , & imbelli alia multitudine genera-
» tim commigrant.Nobis igitur,quāuis explorata uirtuti de turba colluuio-
» neq; latronum ſacrilegorumque uictoria,neceſſe eſt uiris fortibus eſſe, me-
» miniſſeq; quibus parentibus,& in quam gentium de nobis ſpem orti ſimus:
» & quænā terra nos genuerit,exceperit,aluerit,armarit.Nullus eſt nobis re-
» ceptus.aut quam dedit nobis natale ſolum,uita illi reddenda:aut qui maio-
D ribus de impietate triumphatoribus nati ſumus,id quod futurū eſt,uincen-
» dum:nec pacis ſpes cum his beluis concipienda: cruor hauriendus,& cæde
» campi ſternēdi. Hæc inter ſuos Frācus.Barbari uerò ab Rege ſuo pugnā
poſcebant,ſi differrētur,iniuſſu præliaturi.Nec Abderama Rex trahere ul-
terius tempus poterat,cōmeatibus iam deficientibus tantæ multitudini, &
omnibus circà euaſtatis.Lætus igitur apud ſuos cupiditate pugnæ ardentes
» ita exorſus eſt: Veſtra,milites,alacritas nullam poſtulat orationem:hoſtiū
» uerò mens male ſana facit ut pauca dicenda ſint.Dimidiā Galliæ partē,no-
» ſtram effecimus.Eadem Gallia quę ſe uniuerſa tutari rebus ſuis integris illi-
E batisq; nō potuit,nunc imminuta ſemianimisq; uideri uult id ualere, quod
» florēs uigensq; ſe poſſe diffidebat.& qui Galli Imperio populi Romani per
» tot ſecula inuicti paruere,nobis illius uictoribus,ac propè euerſoribus obſi-
» ſtere conātur.Flumine Ligeri freti aduerſus nos,qui maria domuimus,Rho
» dum cepimus,Siciliā ſpoliauimus,diuerſiſſima freta,Herculis, Helleſpōtiq; 751
» traiecimus.Sed breuitate fugæ,propinquitatéque urbis Turonum aliquid
» audent.Cum uerò ſingulos ſe cum denis pugnaturos uidebūt,qui uix deni
» ſingulis tot gentium uictoribus pares eſſent:tunc quā ſpe præceperunt fu-
» gam capeſſent,nec latebris clauſtrisq; urbis tuti à nobis , qui Carthaginem

» magnam, qui tot urbes arcésque tam inuictas inexpugnabilesq; cepérimus. F
» Quam igitur nūc uideo in uobis alacritatem, & certam uictoriæ spem, eam
» in aciem ferte, freti uirtute fœlicitatéque uestra, & fortuna fatísque Sarace-
» ni nominis, ac gloria parentum, memoresq;, non pro laude tantùm, de Im-
» perióque nos dimicaturos: sed cum tam procul à domo, tanto terrarū tra-
» ctu disiuncti, mariq; diuisi cum coniugibus ac liberis absimus, ad uirtutem
» etiam necessitatē uincendi accessisse. Secundum concionē in aciem quic-
quid roboris in exercitu erat, educit: reliquos castra impedimentaq;, ac tur-
bam sexúmque & ætatem imbellem tutari iubet. Signa in campos patentes
efferuntur. Sequuntur pedites equitesq;, noua hominum facies, pars camelis G
insidentes prælongis ensibus rectisq; utentes, pars sagittis, auerso in ueram
aut simulatam fugam cum opus esset, equo, certissimè hostem figentes, pars
infrenatos equos uirga regētes. Peditum alii cum iaculis, alii fundis, alii fal-
catis etiam ensibus in aciem processerant. Vestes permulti in morem patriū
aduersus ictus hostium confectas induerant, faciles succinctu, faciles demis-
su. Maxima pars hastilia acutissimo ferro præfixa, uexillumq; ad terrorem
uentilantia ferentes, certamen irritabant, aut ardore solis ora membraq; tor-
ridi ac perusti, aut promissa barba, capitéque linteis turrito, monstra Francis
ea cernere insolitis: ac in omnem feritatem ad terrorem hosti iniiciendum H
compositi, in pugnam prodiere, ululatu tympanisq; fragorem cæli imitan-
tes, obstinati uel uincere, uel emori alieno cęlo, ubi nulla fuga, nullum rece-
ptaculum, nulla nisi in dextera spes: ut feræ tetræ, diræq; belluæ dimicaturi.
Nec terrores minæq; cælestes deerant. Beda illa ætate Sacerdos uenerabi-
lis, his propè totidémque uerbis scribit: Sub quod tempus grauissima Sa-
racenorum lues Gallias uastabat, bis septenis diebus Cometæ duo fulsere:
alter Solem matutinus antecedens: alter uespertinus subsequens, face ignea
Aquilonem spectantes. Francus primum omnium castra incendit, & ne
sui ea respicere ad fugam possent, & ut eo, quod cōuenerat, signo Eudo iam I
propinquus iter acceleraret. Instruit deinde aciē. Equitibus Martellus præ-
fuit: Pedites Childebrandus Martini filius regebat. Præceptum datum, ne
quis extra ordinem pugnaret, ab signis nemo dilaberetur: & à tergo positi
erant, qui, siquis retrocederet, ferro in hostem redigerent. Martellus & ita
præconium circummisit, & ipse à quibus exaudiri in extendēte iam se acie
poterat, pronūciauit iussu suo clausas esse Turonum portas, nec eas nisi ui- «
ctorem recepturas. hinc Ligerim, illinc hostes claudere. nullam spem nisi in
uictoria ponerent: nullam alteram Galliam, nullam aliam patriam respice-
rent, quam uel ipsi tutarentur, uel qua se tegerent: in hac, quæ una foret, uel K
cadendum, uel illo die uincendum. Peditatus omnis in frontem instructus, «
sed frequentibus introrsus ordinibus. ab his pugna ingētibus animis cœpit. «
Pedites hostium & ipsi egregiè initio pugnabāt: media deinde eorum acies «
sensim pedem consilio referebat cornibus stantibus, si inferētibus se in ua-
cuum desertúmque locum Francis, rumpere aciem, & distrahere iunctos, &
intercludere possent. Simul equitatus Saracenus à cornibus se effūdit: nec
defuit Martellus suos cohortatus, ne uanis rerum simulachris præstigiisque
mouerentur. Camelos uastis corporibus, iumenta uerius esse quàm bellicū
animans,

A animans,& hostium equos latrociniis quàm prælio aptiores.Dextrum cornu ipse promouet, sinistro egregiis ducibus tradito, promouerique pariter iusso.Nec uim Francici equitatus Saracenus eques ferebat:sed refugiebat,si insequentem hostem ludificando, dissipare ordines turmásque posset. Vbi uerò temeritati nihil committi uidit,redeundo in pugnam,circumuolitandóque tempus terebat: & mobilitate quidem equorum, arteq́ regendi eos Barbari præstabát,cum superior uirtute haud ambiguè Francus esset.Tunc à dextro cornu circumire,ut & à tergo adorirentur,cœpere.Nec æquare signa hostium extendendis turmis Martellus poterat:& Barbari quod uiri-
B bus deerat,astu numeróque explebant:& qui eorum in castris remanserát, oculis animoq́ uersi in certaminis spectaculum,ut quaq́ in parte lętæ tristísue rei aliquid suis accidebat,ita animo afficiebátur,suam salutem in pugnantium fortuna dextráque positam rati. Nec uocis modò exhortatione acclamationéq́ suos iuuabant,sed ueluti pars dimicantium,ac quid è re foret admonentium,essent,corpore uariè nitentes, mente etiam aderant. Ita in hanc aciem uersa animo castra repentè Eudocum expeditis aduolans,ab aduersa à prælio parte adortus,prius penè cepit,quàm aduétus eius ab hoste cognosceretur.Mox cædes promiscuè uirorum fœminarumq́ fieri cœ-
C pta:& ad captorum castrorum, cædísq́ clamorem sublatum, fortuna iusto marte dimicantium mutata est. Martellus inter suos exclamat,Hoc illud esse quod per ambages iecerat,perplexéque prædixerat,occultum in hostem telum:Eudonem respexisse nomen Francorum, opem salutémque dubiis rebus attulisse,& quæ intulisset uulnera, sanare.Tunc Franci ueluti recentes,diuináque ope adiuti,clamorem renouant,impetum uelut torrentis faciunt,gradu hostem mouent:& Eudo edita in castris ingenti cæde,à tergo pugnátes adoritur.Fuga haud dubia fieri.Equorum pernicitas paucis saluti fuit.Peditum strages maior.Ad trecenta septuagintaquinque millia Bar-
D barorum cecidere.Francorum mille quingenti desiderati,pauci quidem,& minor quàm pro tanta uictoria numerus:sed hi factis sanguinéque nobilissimi,& perpauci integri à uulneribus discessere. Saracenorum quoq́ calamitas multitudine militū,& splendore ducum occisorum,nescio an omniū seculorum memoriam superarit.Rex Abderama inter coaceruatos corporum tumulos repertus est, & omnes propè proceres ruina suorum superfusa occubuere.Ne ab impubere quidem ætate tēperatum. Perpaucæ mulieres captis castris superfuere.Earum animus tolerando in fuga trepida malo fuit:nec ulla ferè in potestatem uiua uenit,uiris uel morte, uel perpessione
E aduersarum rerum sociatæ.Secundum pugnā,lectaq́ spolia,facta inter milites ducesq́ gratulatione,pleni cadaueribus campi conspiciebantur.Strages omnia tenebat.Arma,tela,corpora quędā adhuc spirantia,ut quē cuiq́ casus,cōsiliūmue,aut animus metúsue miscuerat,dissociarátue, partim accumulata,partim dispalata.Truci artus,perfossa ferro pectora,terga, latera uulneribus lacera,uiscera disiecta,quidā integri ictu clauarū uel in mortem sopiti,uel animā agentes cernebantur.Tellus cruore atra,& nudatis corporibus ipsa longè latéque,& quoad metiri oculis poterant,cōtecta.Post uesani martis furorem,cælum mutum,dirum spectaculū, inhumana uastitas,

ac,si in alio contigisset hoste, uictori etiam miseranda. Hic dies gloriosissimus Francis illuxit,celebrataque est in reliquis Christianis imperiis lætitia, quòd deuicta Hispania,Barbari reliquæ Europæ domādæ conatus à Francia tentanda auspicati fuissent. Qua laudis dulcedine semel gustata,Martellus alterum bellum pro religione gessit.Frisii nondum publicè consentientibúsque omnes animis Christianam pietatem profitebantur. Eos terrestri bello è continenti pulsos Francus,insulis etiam Rheni, quibus se tegebant, classe expugnatis,deditionem facere coegit,ac euersis Deorū ædibus famulos CHRISTI de religione publicè concionaturos deintegro recipere, audiréque.Tuta erat ea parte pietas,uel sanatis uel domitis Rheni accolis, cùm alia parte Visigotthicum bellum,quod extinctum maiorum memoria credebatur,renatum est,altero bello Saraceno cumulatū.Eudonis fato functi Ducatum Franci imperio suo adiecerāt. Eius filii Hunnoldus & Vaifarus Narbonēsem Prouinciā solicitantes,in primis eos Visigotthorum populos,qui antè Gotthicani,nūc Ocitani uocitantur, à Francis sæpe uictos, nondum perdomitos,perpulere ut Francicum bellum capesserent:non defuturos socios,qui Francos armis opprimerēt. Affuere Gallicis Visigotthis Sueuorum,Alanorum,Vandalorumq; reliquiæ, sobolésque, quorum maiores Stilicone solicitante tot ante ætatibus Galliam euastarant,atque inde in Hispaniam irruperant,easq; sibi ac liberis sedes occuparant.Vandali etiā maiora ausi in Africam transmiserāt,regnarantq; ad Iustinianum usq; Augustum.A Bellisario deuicti,opes amisere,à persuasione Arriana non defecere.Pars Hispaniæ nobilissima Vandalosia nūcupatur.Portugalliam,quæ Lusitania fuerat,à recipienda classe Gallorum dictam ferunt:sed à Gallecis, non Gallis,nomen natum,ut uoce paulo remotius,ita regione multo propius,sit.Cathaloniam certiore fide pro Gotthalania dictam prædicāt:quòd ibi post multos errores Gotthi Alaniq; cōnubio,& indecōgnatione,& nomine & domicilio misti cōfœderunt. Constat,qui Arrianorum in Hispania reliqui Galliaq; erant,eos in Francos coniurasse:iunctisq; copiis consultasse inter se,qua ratione bellum ineundum gerendumq; sit. Non dubium erat quin Saraceni ad delendam ignominiam,pœnasq; expetendas, in Galliam rursus descēsuri essent. Auerio philosophus Saracenus dū Ethica Aristotelis enarrat,literis tradit. Antè igitur quàm gloria eorū fieret,debellandum esse:satis uirtutis,satis copiarū apud ipsos esse.Transmisso Rhodano,terrorem belli circunferunt:quicquid in fide Francorum erat,diripiunt,diruunt, incendunt:non uiris,non mulieribus,non pueris,nō senibus parcere, cædē nostrorum opimam & acceptissimam numini uictimam arbitrati:in templa auro ornamentisq; nudanda,& solo æquanda,uis auaritiaq; sæuiebat.Allobroges præcipuè eam procellā sensere.Vienna ægrè defensa est.Cętera circà fœdata,nudumq;,uel ruinis cumulatū solū.Vbi materia ibi debacchandi deerat,nec fessi nec satiati cis Rhodanū regressi interiorem Galliam petere audent:adeò in dies augescēte rabie, ut metu Lugdunensium animi labare Franco uiderētur.Plus animi uiriumq; Senonibus fuit,qui non contemnēdam Visigotthorum manum illuc usq; progressam,agrosq; urentem,ductu Episcopi ciuitatis repentina eruptione fuderūt fugaueruntq;,quosdā etiam

A nobilissimos à suis interclusos occiderunt. Sed sic quoque omnem propè
Burgundiam euastarūt hostes,antequam Martellus iusto cum exercitu oc-
currere posset. Tunc quoque Visigotthus solitudine uastitateq́; Franco re-
licta, Allobroges repetit, ac si quid integri à priore populatione reliquum
erat, excidit,spacio dato dum Martellus auxilia sociorum operitur. Prin-
ceps amicorū erat Luitprandus Longobardorum Rex, non magis Regno
quàm cōsilio artéque bellica nobilis: & paulo antè Martellus filium Pipi-
num Regiæ indolis adolescentem in Italiam miserat, adductus cupiditate
summæ necessitudinis per filium cum Longobardo cōtrahendæ. Iuuenem
B Rex ille magnificentissimè exceptum coluit, paternamq́; animi indulgen-
tiam religionémque sibi in eo constituit, capillo eius (quem morem fuisse
Paulus Diaconus est author) succiso: qua ex re Luitprādus Pipinum filium
sanctè salutauit, ac ab eo pater uicissim resalutatus est. Et tunc Lōgobardus
ualida auxilia ipse in Galliam duxit,& charitate Francici nominis, & odio
impietatis. Lanfredus quoque Alemānorum nobilissimus, simul & Odillo
Bauarorū Dux, cum popularium uterque manu aduenere. Iam enim cum
omni Barbaria bellandum Francis uidebatur, quòd ad famam ustæ à Visi-
gotthis Galliæ, Saraceni denuo ex Hispania mouerant, nihil improuidè te-
C merèue acturi: nec, ut prius, sexu ętatéue imbelli armatis intermista, sed flos
iuuentutis, militúmque robur, ut uirum à uiro lectos diceres. Terrestres na-
ualesq́; copiæ instructæ. Cōmeatui prospectū. Obsidibus quoque utrinque
cautum, ne Gotthi Eudonis exemplo amicitia societatéque decedere pos-
sent: néue Saraceni in Arriana Visigotthorum templa sacrilegio ruinisue,
aut in liberos coniugesq́; libidine uel ferro aut alia indignitate odium dis-
sentientis religionis explerent. Bellum summa fide, concordiáque para-
bant. Mauricius prouinciæ Massiliensis Comes Athinum Saracenorū Re-
gem noctu Auenionem ignaris oppidanis introduxit. Duæ uelut arces bel-
D li delectæ sunt à Barbaris, Auenio, & Narbo. Childebrandus à Martel-
lo præmissus cum ualidis copiis ad cognoscendum quid animi Barbarus
haberet, quídue consilii cepisset, qua ratione bello insisteret, iussus, si uide-
retur, fortunam tentare. Is primo statim aduētu hostem intra mœnia com-
pulit, mox iuxta urbem castris positis eum obsidebat, inexpugnabilem illā
se defendente ratum, nec segniter res administrantem. opportunas oppidi
partes præsidiis insederat, portas stationibus firmarat, muros turrésque
propugnaroribus complerat, suos cuique loco, rei, muneri duces præfece-
rat: & ipse custodias uigiliásque circumibat: patientia peruigiláriáque cum
E humillimo quoque certabat: exēplo potius & pudore quàm uoce malóue
militem ad uirtutem decusq́; acuebat: conatusq́; Childebrandi ausi muros
tentare, irritos cruentosq́; effecit, eruptionibúsque ferro & igni armatus a-
deò infesta hosti fecit castra prope urbē posita, ut ea procul moueri necesse
fuerit. Vbi uerò Martellus recepta Burgundia Lugdunensibus iureiuran-
do adactis cum sociis ducibus aduenit, copiæ'que iunctæ, & quæ in rem e-
rant, explorata sunt, tunc non modò erūpentes intra mœnia fœdè compel-
luntur, sed castra in pristinū locum promota muniuntur: & dum recēs ter-
ror erat, nulla militi quiete data, omnis simul procella hosti effusa: sublato

undique clamore, concinentibúsque signis mœnia oppugnant, scaláſque F erigunt. Multis sua sibi audacia necem attulit, quòd saxa ingentia ad id pręparata deuoluebant Barbari, quibus aut scalas perfringebant, aut certatim enitentes conficiebant. Nec sagittis arceri à muris poterát, quòd præ mortis contemptu sauciis cadentibusq; recentes semper succedebant, & ut quęque pars maximè laborabat, eò Athinus omnia oculis lustrās subsidia mittebat. Frācorum tres summi duces erant, Carolus Martellus, Childebrandus, & alter nomine Carolus: hi, Luitprandusq;, ac Bauarus, & Alemānus, diuisis inter se partibus, timiditaté quisque suorum increpantes, ignauiámque exprobrantes, si magis inuictum Athinum Saracenum muri unius oppidi Gallici facerent, quàm quadringenta millia bellatorum, omnesq; oriētis. Barbariæq; uires in Turonensi prælio Abderamam effecissent, pudore G patem hosti contemptum uitæ iniecerunt: & dum prò se quisque in oculis ducum uirtuté ostentat, furentes uelut iniecta rabie certatim pericula subeūnt. Multæ scalæ onere aliorum secundum alios scandentium fractæ, ruinam corporum stragémque edidere. Paucos pertinacia in summum tulit: quibus, ubi in muros euasere, impar dimicatio aduersus multos erat. Vbi paulatim plures facti in æquo cum hoste loco constitere, ac propè in complexu res gerebatur, tunc uirtus uicit. Tunc cæsis aut deiectis propugnatoribus, pręsidiísque amissa spe dilabentibus, Athinus cum proceribus, nauibus quæ instructæ ornatæq; in Rhodano stabát, exceptus, secundo flumine deferebatur. Cęterorum clades speciésque uisu fœda, apud animum alteris miserabilis, alteris læta fuit. Dum primū sibi quisque conscendendi classem locū instante hoste petit, multi aliorum super alios ruentium turba obtriti sunt: maior pars, dum nautæ, & qui primi conscenderant, pontes nauium, ne simul Francus uictor conscenderet, retrahunt, uel in altū nauim agunt, pręceps rapiditate altitudinéque fluminis interiit: alii dum adnatant, uorticibus absorpti. Athinus in mare delatus, cursum in Hispaniam, unde profectus initium belli fecerat, dirigere cœperat: mox satius duxit Narbonē petere, urbem inuictam, opulentamq;, & mari auxiliisque intromittēdis propinquam, quamq; alia Saracenorum manus insederat: nec una urbe nequaquam pari nobilitate amissa, uniuersam deponere spem. Iam non minori utrinque certamine oppugnabatur defendebaturq; Narbo, quàm modò Auenio: & cum adhuc exitus in dubio foret, necesse fuit Franco omissa obsidione aduersus nouas hostiū copias mouere castra. Amoreus Saracenorum Rex opem obsessis ferebat. Ad Illiberim signis collatis pugna atrox commissa, quòd una atque altera de Barbaris ingenti uictoria parta, hosti non cedere in animum induxerat Francus, externis etiam auxiliis subnixus. Primùm pari fortuna res gerebatur, Amoreo suos adhortāte, ut uetus belli decus amissum uirtute recuperarent: nunc primùm ęquo loco cum Francis pugnari. Rege Abderama Saracenos uictos suamet ipsorum turba, mistóque muliebri sexu & ætate imbelli militaribus uiris. Auenionem se inclusisse Athinum: nō ausum acie dimicare, obsidendum se præbuisse, qui ut alios oppugnaret aduenerat: nec nūc tergo hostis instare. Nunc primū pugnæ uera uirtute committēdæ fortunam oblatam. inuictum animum præstarent,

A ftarent, fortunam fortes adiuturam. Nec dictis quàm factis ferocior inter
antefignanos uerfabatur, pudoréque militem accendebat: paríque Marte
pugnabatur. Vbi uerò is egregiè pugnans cecidir, haud dubia Francorum
uictoria hoftiũ acies inclinauit:& primò fenfim cedebat hoftis:deinde cum
Frãcus motos femel gradu fentiens, renouato clamore acrius fe ui intole-
rabili inferret,tunc funduntur fugantúrque:nec pugna,fed cędes erat.nulli
mortalium parci.ira, furor, rabies, fitis cruoris pafsim graffabatur. Hoftes
quacunque re poterant falutem fibi quærebant, cætera pericula præ hofte
contemnebant. Qui è media cæde euaferant, eorum alii fluuium ingrefsi,
B dum in ulteriorem cõtendunt ripam, graues ornatu armífque rapti gurgi-
tibus periere: alii in paludes delati, uoraginibus profundóue limo haurie-
bantur:alii cum claffem fuorum in alto ftantem uiderẽt, falo fe committũt.
nemo effugit,infequente hofte in nauiculis plano alueo ad uicinalem ufum
fuperandáque æftuariorum ftagna ab incolis fcitè fabricatis, deprehenfifq;
à Franco nihil tuti Barbaris reliquum faciente. Omnes internecione deleti:
nullus ex prælio nuncius rerum perditarum domum rediit. Athinus Rex,
ac qui cum eo Narbone obfefsi fuerãt, comperta per exploratores fuorum
fortuna,repetita claffe,Gallia deceffere. Martellus Longobardum amplifsi-
C mis uerbis collaudatum, fimul Alemãnum Bauarúmque cum muneribus
domum remifit. Mauricium prouincia Mafsilienfi exuit, quæ ne prouincia
Narbonenfi contineretur,prouincia Phocẽfis dicebatur. Narbonem, Aga-
then,Nemaufum combufsit,& Biterras Septumanorum coloniã nobilem,
& à qua tota ea regio nomẽ nacta uideri pofsit,quæ tunc Septymania, nũc
pro Gotthicana(ut edocuimus) Ocitana eft. Altero Saraceno bello confe-
cto, CHILDERICVS Theodorico fratri Regi defuncto fuccefsit: & 752
Francus à Barbaris defenfa religione, initium tutandi Pontificis Maximi
fecit, fœlici ad pofteros exemplo. Luitprandus urbi Romæ infeftus erat,
D quòd Romani proceres Thrafymundũ Ducem Spoletinum cum à fe de-
feciffet, copiis iuuiffent. Gregorius Pontifex Maximus imminente Vrbi à
Longobardis obfidione, fidem Martelli uelut acerrimi religionis defenfo-
ris implorauit. Armis opus nõ fuit. Martelli authoritati Lõgobardus fuum
dolorem condonauit, pace Romæ data. His tanta cum gloria rebus geftis
Martellus obiit,anno falutis feptingentefimo primo & quadragefimo. Sex
& uiginti annis rebus Frãcicis præfuit. Quatuor reliquit filios, Carloman-
num, Pipinum cognomine Breuem,Aegidium Rotomagenfium Archie-
pifcopum, Griphonem. Carlomannus Pipinúfque continuò in Aquitaniã
E exercitum duxere, nequid noui Hunnoldus recenti ipforum Principatu
agere moliríue poffet. In Pictonibus paterna opes inter fe diuifere. Carlo-
manno Auftrafia Tranfrhenanæq; gentes obuenere, Pipino reliqua. Cum
iam Gripho minimus ftirpis,adolefcentia ferox,fuadente matre Suanachil-
de Bauarorum Ducum ftirpe orta,Laudunũ occupaffet,ex ea urbe maiora
aufurus, fuperuenientibus fratribus oppreffu, in munitum Arduennæ fyl-
uæ oppidum,nomine Nouumcaftrum mittitur cuftodiendus. Mira fuit fra
trum quatuor diuerfitas. Cæteri opes uel facras uel profanas appetebant,
Carlomannus fe Deo optimo maximo uouit. Paternis interfuerat bellis,

multa ipse præclarè gesserat: integra ætate, florentissimis rebus Regna patriámque reliquit:illo, illo seculo quo cœnobium lachrymis pœnitētiæ rigabatur,laceratáque uoluntariis uerberibus terga mox cilicio tegebantur, lōgè alio quàm Martelli instituto.Gloriæ studuerat Martellus, mortalibus se ostentarat. Summi uiri prædicabant eum omnium Ducum Imperatorúmque gloriam transcendisse. Contrà, sancti splendorem eius uitæ oculis uulgi amplissimum,re inanem dictitabant:quæ in Saracenos impietatemq; gesserat,nequaquā pro dignitate accepta numini eum tulisse. Decumarum sacrū ius militaribus uiris attribuisse. adeò militibus suis omnia permisisse, ut dum hi magis quàm hostes Visigotthi sacra profanáque diriperent, per aliquot annos Lugdunensis Viennensisq; sedes uiduæ suis Episcopis fuerint,militaribus iniuriis altero defuncto nemine suffecto, altero cœnobii portum ingresso. Cum ad belli Barbarici necessitates, templorum auro uteretur,spopondisse se,re in tranquillum restituta,multiplex redditurum: post ditissimas ac gloriosissimas uictorias adeò fidē mutasse, ut sanctos uiros afflixerit, ueterum offensarum memorem, quas sempiterna obliuione delesse uideri uolebat. Eucherium Aurelianensium, Robertum Rhemorum Episcopos è sedibus eiecisse, quòd Ramanfredo studuisse eos diceret. Huiusmodi tempora erant,ut Pontificatus sanctos uel acciperet, uel efficeret.Igitur Eucherio facilè tunc fides habita, id quod per quietem uidisse se diceret,enarrāti.Is enim in sedem à Pipino restitutus, Fulradum ædis Dionysii Antistitem ad se uocatum ire ad sepulchrum Martelli iubet,ac corpus quęrere,sicubi compareret: animam enim sempiternis suppliciis destinatā. In conditorio Martelli serpens inuentus est, siue quòd ex hominis spina id animantis genus enascatur, siue id diuinæ iræ testimonium eo certius fuit, quòd secundum tam recēs funus, sepulchrum alioqui inane, & nullis humani corporis uestigiis reliquiisue apparuisse dicitur: intus uastitas, solitudo,horror,diraq; species:ac uelut incendio atrum,clausum deintegro conditorium, ac suis redditum tenebris, Eucherióque de Manibus creditum, qui de corpore uates uideretur. Carlomānus monachum se professus,procul à domestico uitę splendore Soracte Italiæ montem petiit.Cúmque quicunque Francorum Romam religionis causa inuiserent, eum diuertentes adirent, ex illa quoque celebritate in uastiorem longinquiorémque solitudinem Casinum mōtem refugit. Pipino cum Griphone fratre bellandum fuit:qui ex Arduenna elapsus trans Rhenum se contulit, Saxonúmque armis se à fratre tegebat. Victus, in maternam patriam Bauariam profectus, Tassillonem Ducem domo pellit,Ducatum ipse sibi inuadens. Tunc quoque uictus, restitutóque Tassillone in Franciam ductus, Ducatu Denteliceusi, cui inter Sequanam Isarámque duodecim Neustriæ Comitatus contribuebantur, à fratre donatus, non diu conquieuit. ad Vaifarum in Aquitaniam profectus,gentem inter arma semper uersantem in Pipinum concitat. Maiore labore quàm periculo fratris,ac propè incruento milite Franco,nec ingenti cæde suorū,qui se fuga texere, uictus: cum ei neque in Gallia neq; in Germania quicquam prosperè cederet, Italiā petens, in Alpibus à Theódino Transiuranorū nobilissimo interimitur.Interea Pipinus opes, gloriam,

F G H I K

A gloriā, triumphos animo uoluebat: eique decoris quærendi sancta obtigit materia. Saraceni clades acceptas ulturi, in Franciam tertiùm redibant. Piū bellum etiam piè suscepit. Obsecrationibus habitis, copiisque contractis, egregio apparatu in hostem cōtendit, non temere communem salutem fortunæ prelii commissurus. Hostium audaciam excursionésque coërcens, eos ad inopiam redegit. Tādem summoti trans Pyrenæos saltus. Adeóque formidabile impiis esse cœpit Pipini nomen, ut deinceps inter se Galliámque Pyrenæum limitem statuerent sanctum, quem transgredi nefas ducerent. Gratiæ igitur superis demississimè cōstantissimeq; actæ. Templa quæ prio-
B ribus bellis Saraceni euerterant, nec restituenda Martellus curauerat, restituta. Sanctis uiris honores habiti. Iam Pipinus etiam sanctis sanctus uideri. Ipse primùm pietate sua gaudere, hominúmque de se iudicium defensa pietate nō refugiendum fructum cum iucūditate ferre. Deinde ut animi mortalium proni in spem maximarum rerum sunt, Regium nomen non dissimulanter affectare. Childericus enim Rex, mente stupens, uita ignauus eius cupiditati uidebatur, ac Regio nomine indignus, solíque dehonestamentum. Vna ea res Pipinum deterrebat, quòd Regium nomen in quocunque ac qualicunque foret, sanctum, augustúmque semper fuerat. Quemnā tantę
C ceruicis, támque sublimi uertice inueniri posse, qui de Regno transferendo à magni Clodouei stirpe, uerba facere audeat? Nimirum hanc tantam tamq; noui exempli rem alibi tentandam esse, quàm in Francia, quæ sacramento Regi dicto deuincta, religione teneretur. Vbi autem melius quàm in urbe Roma, tūc uirtutis sanctitatísque seminario, rationem uirtutis haberi posse? quam unam umbræ Regis imaginarióque sceptro ac stupido Childerico statuebat opponēdam: & beneficia patris erga Pontificem Romanum, sedémque Petri à Longobardorum Rege socio amicóque defensam, non parum ponderis habitura confidebat. Simul sua quoque recentia in Chri-
D stianum nomen merita, ac Magisterium equitum, quod Regium fastigium excessisse uideri poterat: hæc omnia motura. Ergo Burchardū Visiburgensium Episcopum ad Zachariam Pontificem maximum, oratorem misit ut Franci soluerentur iurisiurandi religione qua se Childerico deuinxerant. Is Romam profectus, ac ad Pontificem maximum admissus, potestate dicendi facta, ita locutus est.

" NVPER in rebus gerendis beatissime pater à Deo optimo maximo
" Francia precabatur, ut quod bellum piè sanctéque cum Saracenis suscipie-
" bat, id fœliciter sibi religioníque Christianæ eueniret. Nunc uerò post ui-
E ctoriam cælesti beneficio partam, & templa restituta, optat, ut quātum fie-
" ri maximè potest, grata superis sempiternùm sit, ac tam præterita iuuet me-
" minisse, quàm uentura formidare non liceat. Hæc autem Franciæ & bello
" seruatæ, & pace in pristinam amplitudinem reuocatæ lætitia, nō magis in-
" ter Francos diuinitus adiutos, quàm tecum, qui summi Sacerdotii iure ac
" sanctitate quamproxime ad superos accedis, communis est. Nulla enim or-
" bis terrarum pia regio est, cuius pater sanctissimus non sis, cuíque magni-
" tudo ac fœlicitas tua charior sua esse nō debeat, & pericula huius sacrosan-
" ctæ sedis solicitudinem non iniiciant. Saraceni semel, iterum, tertiùm Py-

» renæos mõtes tranſgreſsi,in Galliam eo conſilio deſcenderunt, quo Con- F
» ſtantinopolim incredibili multitudine diutiſsime obſederũt,ut diuerſis re-
» gionibus,illinc nouæ Romæ,hinc Frãciæ excidium molientes, huius ueræ
» germanæq; ac ueteris Romæ,ac quaſſata iã Italię fundamenta cõuellerent.
» Quare cum nulli regno Chriſtiano non hoſtes ſint, & immanitate,ac ter-
» rarum tractu,imperiiſq; ac opibus,& animorum conſenſu multo plus poſ-
» ſint,cum omnibus,tum tibi, quem in hac arce ac prę ſidio tãquam in terra-
» rum ſpecula Deus collocauit,die noctũque proſpiciendum,ne in tanta pio-
» rum imbecillitate,ac terrarũ quas illi nobis reliquas fecere, anguſtiis,ullus
» locus neglectus incuſtoditúſue ſit,quò aut ui irrũpere,aut dolo ſerpere,aut G
» ignauia noſtra aditum ſibi munire queat illa inſomnis, & in latus noſtrum
» uelut telum ſemper intenta pernicies ac peſtis terrarum. Si paulum tituba-
» uerimus offenderimúſue,nõ nutatione periclitabimur, ſed (quod omẽ ab-
» ſit)ruina obruemur.Et niſi Carolus Martellus Pipini pater rem Francicam
» geſsiſſet, eo ipſo tẽpore, quo illud à Saracenis diluuium terras obibat,nul-
» lum tam atrox exemplum ullo bello ulla urbs perpeſſa fuit, quàm miſeræ
» Chriſtiani nominis reliquiæ ceruicibus ſuis pertuliſſent. De Pipino, quia
» præſentem eum noſtra intuetur ætas,nihil dicam præter hoſtium de eo iu-
» diciũ. Quandiu Martellus Imperator uixit,nullus ſanguis effuſus,nulli ca- H
» dauerum tumuli deterrere Saracenos potuere, quo minus nouam ſemper
» belli fortunam tentarẽt, cruorémque ſuum cruore noſtrorum ulciſceren-
» tur:Pipinus incruento milite Chriſtiano bellũ finiuit, quod ſummum Du-
» cem Martellũ omni uira in armis tenuerat. Sed & bella renaſci poſſunt, &
» Pyrenæus ſaltus factus eſt nimis peruius,ac uelut iuga ſubſederint, nullum
» impiis iter ęquius,nulla uia magis trita,cuíque maior uirtus & clarior Im-
» perator obiici debeat. Regem Childericum, quando præter preces nobis
» nihil reliquum eſt,utinã aut Carolis Pipiniſq; uirtus adæquaret, aut abſque
» terrarum damno,ſilentio præterire poſſem. Sed abs te peto beatiſsime pa- I
» ter, uti me de Theodoricis Childericiſque neceſſariò dicentem ſic audias,
» ut ſcias Francos extrema mala ſuo nomine pati ſemper maluiſſe, quàm in
» ſpem Regni natis ſceptra non demandare: patientiámque, ne quid grauius
» dicam, ſuam ab omnibus accuſari, quàm à quoquam fidem requiri. Cæte-
» rùm iam non noſtram,ſed religionis uicem deflemus. Horret animus cum
» præterita mala diſcriminaq; memoria repeto, quæ uel ingenio, uel quia ita
» ſuperis uiſum eſt,fortuna parùm fœlices Theodorici Childericique intule-
» re,ſine ſpe fortitudinis pietatiſq; maiorum ſaltem adumbrandæ.adeò pro-
» ximos quoſque parentes malunt imitari,quàm ueterum illum ſummum ac K
» remotũ locũ poſsint uel conatu aſſequi, uel animo cogitare, intueriq;.Ma-
» gno cũ dolore hæc, Põtifex,ac inuitus loquor, & iam futura magis uereor
» quàm præterita tuliſſe Francos querar. Hoſtes religionis, omnes Orientis
» regiones tenent.Africam totam occuparunt. Boſphorum utrunque propè
» ponte iunxerunt.Hiſpanias tenent.Pyrenæũ ſaltum uelut domus ſuæ fores
» ubi uiſum eſt perfringunt,perrumpuntq;:in Franciã iam expoſitam illis pa-
» tentémque manus iniiciunt.Si in ſolio ſegnities & inertia ſedeat,ut dici ue-
» riſsime ſolet,etiã Leones rege Ceruo uincemur. Continebũtne deinceps

Alpium

A Alpium niues Saracenos,quos nullum mare arcuit, nulla iuga submouere,
» nulli cadaueribus strati cāpi exclusere?Et sic de Saracenis loquor,tanquam
» nō inuenti sint in hac ipsa Italia, qui Romam religionis arcem obsederint.
» Quæ omnia si te ad lachrymas (uideo enim oculos tuos, beatissime pater)
» impellūt:suscipe oro pietatis causam,suscipe iurisiurādi ac fidei quæ ad co-
» gnitionem sacrosanctæ potestatis pertinēt,disceptationem. In uerba Chil-
» derici iurarūt Franci.si forti, si experienti,quíque impiis obsistere, pios te-
» gere didicerit, iurarunt, pareant: eius ductu auspicióque religionem ferro
» tueantur. Sin eo duce neque conseri pugna,neque omitti in impios dulce-
B dine Franciæ semel illectos potest, tutum est Francos illo iurisiurandi uin-
» culo soluere,testariq́, nulla eos,qui orbis terrarum saluti obsit,conceptio-
» ne uerborum teneri.Et ut eò redeat oratio mea,unde initium fecit, gratias
» superis agimus,tibi magis gratulamur,quàm gratulari alios nobis postule-
» mus,quòd res Francica & antè Martelli ductu seruata, & nunc Pipini pie-
» tate in pristinam dignitatem sit restituta: in futurum Deum optimum ma-
» ximum oramus,ut hoc gaudium publicè potius quàm priuatim perpetuum
» sit,& sempiternum.& quantum humano consilio prouideri potest,tuarum
» est partium: cui nō tanta diuinitus data potestas esset,nisi incidere possent,
C qualia sunt tempora, cum uti ea necesse foret: tuum est inquam,impiorum
» furori obiicere quod maximè formidēt, & res Christiana firmissimum sibi
» præsidium sit experta. Nos si te nulla alia de causa adiuissemus, nisi ut &
» nos collachrymaremus,& tu nos miserarere,satis tamē iusta ueniendi cau-
» sa foret:ut in fletu & orbitate solatium Pontificis,& humani generis parē-
» tis,haberemus. Sin opem ferre, & in medium consulere potes: nimirum si
» negligis cōmunem gentium salutem,quoniam cum seruare possis,non ser-
» uas, occidisti.Quod uerbum quanuis graue dictu sit, tamen quia dolor ac
» necessitas semel expressit, iterum, quod uenia dictum sit tua,occidisti. Tu
D tamen etiam atque etiam beatissime pater,cum te non minus Franciæ sub-
» leuandæ, quàm toti terrarum orbi, cuius in tantis angustiis quota sit illa
» pars nostri,adiuuādo, Pontificē Omnipotens dederit: sic apud animū tuum
» cōstitue, te uno ex edicto,soluendisque iurisiurandi religione Francis,plus
» apud mortales immortalesq́ gloriæ inuenturum, quàm inter mortales ex
» impietate uicta Martellus reportauit.Illa enim Martelli uictoria aliud bellū
» peperit:tua prouidentia etiam futura bella deleuerit.

Oratione Episcopi motus Zacharias, initio minimè audebat tam magni momenti cogitationem suscipere. Deinde cum Frācos proceres mira con-
E sensione animorum Pipino adesse cupereque, compertum exploratúmque habuisset, unúmque Childericum Regem reliquam esse Magni Clodouei sobolem,sine liberis,sine ingenio, cuíque ingenuo dolori amissum Regnū ipsi futurum nō esset, nec usquam esse,qui eius uicem quererentur: Francos sacramento Regi Childerico dicto soluit. Hique conuentu habito P I P I- 751
N V M Regem salutauere. In decimū tamen ab inito magisterio Equitum annum tātæ molis res protracta est, nec ullus alius motus exortus est,quales cum terrore ac formidine magnorum Imperiorum mutatio afferre solet.Tātæ opes Pipini,tanta Childerici contemptio. Et Pipino gratiæ Pon-

A men indidit. Et Pipinus ad tertium à Carisiaco oppido lapidē obuiam progressus, pedes, ut ferũt, exosculatus, coerceri non potuit, quin in equo sedentem ipse pedibus ad frenũ prosecutus in Regiã deduceret. Per aliquot dies nullũ genus honoris, religionis, comitatis prætermissum fuit. Antea ad Cæsares ibant Pontifices maximi: hic primus ex Italia ad exteros Reges se cõtulit. Ad eum uisendum adorandumq; tota ex Gallia & finitimis gentibus concursus omnium mortaliũ fuit. Hac celebritate Pipinũ ad Dionysii Parisiorum coronauit, sacráque unctione imbuit, Childericumq; Regem detõsum cœnobio sacrauit, nulla cuiusquam querela, sed nõ sine admiratione.
B Sigibertus scribit Pipinum à Bonifacio Magũtinorũ Episcopo uiro sancto sacris Regiis initiatũ anno salutis septingentesimo primo: eundē anno pòst à Stephano ipsum filiosq; Carolum & Carlomannum inunctos, toti soboli eorum benedicente, omniaq; fausta fœliciáque in omne tempus sacris ceremoniis apprecante: simul diris detestationéque insectante si quis quid contrà moliri auderet. Ita prius acceptũ ius regnandi, tunc quasi diuinitus confirmatum, & immortale factum in ea familia uidebatur: ut in Pipino nõ magis inuictas uires formidarent mortales, quàm religionē reuererentur. Progenies Merouei clara fuit sedibus in Gallia partis, religioneq; genti tradita,
C & bellis per trecentos amplius annos domi forisq; partim suo ductu auspiciisq;, partim Magistrorum equitum consilio uirtuteq; gestis. Sequitur multo maior & rerum gloria, & Regũ nobilitas, & sanctius culta propagataq; religio, & certior authorum fides, quæ ambigua initiis prodēdis uideri poterat. Stephanus Pontifex maximus, & uita admirabili, & recēti erga Pipinum merito sanctus, de rebus Italicis agere cœpit, cũ superuenit Carlomannus monachus Pipini frater, quem pro Aistulfo deprecantem & piè & fraternè cogebatur audire Rex Francus. Prior Pontifex iniurias Lõgobardorum Regum in Italiam urbémq; Romam, conquestus est: quòd eorum cu-
D piditati nullus unquam modus fuisset: nullum fœdus illis sanctum fuisse: sæpe fidem fefellisse: cum Gregoriis, cum Zacharia pacem eos nuper cõposuisse, quã nõ diutius, quàm maioribus occupationibus districti, seruassent. Flaminiam propè omnem de partibus Romanorum, & aliquot nobilia oppida ducatus Romani sui iuris ui effecisse: ausos esse uectigal indicere urbi Romæ, & tributũ in singula ciuium incolarumq; capita præscribere: Apostolorum Petri & Pauli famulos, mancipia futuros Longobardorũ, nisi auxilium religio Francorũ, & Pipini pietas numine ad Regnum uocati afferat: & quorum cælestium præsentem opem bello pacéque senserint Franci,
E eorum aris templísque gratiam referant: nec patiantur ex sacra libertate in seruitutem recidere gentis, quæ ducentos propè iam annos Italiam incolens nulla bella pro salute libertatéue Italię gesserit: quæ fessa Longobardorum malis, oneri esse Frãcis cogatur: eosq; demississimè orare, ut cõtra CHRISTI hostes pugnare soliti, pro CHRISTI Apostolis arma capiãt, bello magis pio quàm aut dubia aut difficili uictoria. Hæc Põtifex. Carlomannus uerò uenia dicendi à Stephano fratreq; impetrata, nihil se sui dicturum, sed mandata tantùm Aistulfi expositurum ostendit: cũ perorauerit, tunc depositurum omnem animi contentionē, munere legationis perfunctum, quam

ſe,quàm quenquam turbidi ingenii,& à Pôtificia maieſtate alienum, & cui F
» nulla ratione ſatisfieri poſſet,ſuſcipere gereréque maluerit.Primùm omniũ
» fateri Aiſtulfum,Lõgobardos à religione alienos initio fuiſſe,nec uerã pie-
» tatem CHRISTVM q;,& Apoſtolos numinis agnouiſſe.Eos tamẽ tales
» etiã tunc fuiſſe,ut Reges Frãci iam religione nõ minus quàm armis inclyti
» ſibi iungi affinitate illos,nõ ſibi turpe gentiq; Frãcorum exiſtimarint.Mul-
» tas externas gentes Italiam ingreſſas,alias excidio urbium, direptioneq; ac
» uaſtatione finium non prius finem belli quàm deficiẽte ſæuiẽdi materia fe-
» ciſſe,deceſſiſſeq; cruore ſatiatas:alias ita in Italia remanſiſſe,ut earum nomẽ
» ob impotentiam aboleri neceſſe fuerit:Lõgobardos primùm auxilio Italiæ G
» aduerſus impietatem Oſtrogotthorum ueniſſe,ſolóſque debellandi cauſam
» extitiſſe.Internecione deleto Gotthorum nomine , cum Narſetis Eunuchi
» auaritiam,tyrannidem,indignitatem Romani proceréſque Italiæ ferre non
» poſſe ſe dicerent,tunc rurſus ipſius etiam Narſetis uocatu cum coniugibus
» ac liberis in Italiam uelut uacantem , quæq; nec Oſtrogotthos tuliſſet , nec
» Græcos ferret,commigraſſe,exemplo multarum nobiliſſimarumq; gentiũ,
» quæ relicta uetere patria,cum diu uagæ erraſſent,aliquo tandem certo loco
» conſediſſent.Neminem mortalium in cælo,è terráue natũ,aut ut ſtirpes ra-
» dicibus actis tellure teneri , ut ſolum uertere nequeat:ſuam cuiq; uirtutem H
» fortunámue,patriam dediſſe:eos indigenas credi,quorũ origenes ob uetu-
» ſtatem ignorẽtur.Longobardos ipſo aduẽtus ſui initio ueteribus Italis cha-
» ritate cæli ſolique non ceſſiſſe. Maluiſſe uano terrore minisq;, quàm atroci
» bello execrabilique odio in partem agrorum urbiúmque recipi, ſaluis do-
» minis,quorum internecione qui priores Italiam inuaſerãt,eas uacuas occu-
» parãt:ut nõ mirum ſit,inquit Aiſtulfus , cùm Italis quàm maxime per bellũ
» licet,maiores noſtri parcerent,nec agrorum cultum intermiſſum,& plenas
» nobilitate militariq; ætate urbes fuiſſe. Tandem ſedibus partis,patriaq; no-
» ua deuincti,religionem profeſſi,fœdera , pactaq; & fidem ſancta duximus. I
» Nõ excitabo alios teſtes,quàm Francorum ueterem memoriam. Cum pri-
» mo Clotario Frãcorũ Rege fœdus icimus,quis criminari coargueréue po-
» teſt,qua in re graui leuíue illud unquam per tot ætates uiolauerimus?At re-
» centi memoria Gregoriis Zachariæq; fidem fregiſti. Mirum eſt, nos, quos
» reliquis teſtes eſſe oporteret,cæterorum teſtimonia deſiderare:defunctos ci
» tare,noſmetipſos nõ audire.Petiit ſanctitas tua pacem ab Aiſtulfo, eã pro-
» palam indiſſimulanterq; denegauit.Si uilia illi fœdera eſſent,pacem fœdúſ-
» que uerbo dediſſet:re,armisq; incautum inopinãtemq; oppreſſiſſet.Nõ ue-
» tus Rex eſt Aiſtulfus,& tu nouus es Pontifex. Regnum à uiolandis fœde- K
» ribus non eſt auſpicatus. Negans nouo Pontifici pacem, documento eſt, ſe
» ea,quæ cæteri,ſancta habere.De fide an perfidia ſuperiorum Regum ipſum
» dicere cauſſam indignum eſt.Luitprandum dicet ſanctitas tua fœdifragum
» fuiſſe Græcoriis,Zachariæq;. Adde, ſi libet , etiam Græcis fœdifragus uiſus
» eſt.Rauennam enim de illis cepit.Res militaris caſusq; perſæpe fert,ut fides
» dum ſeruatur,cõtentione animorum, & minus æquis iudicibus uiolata ui-
» deatur.Aiſtulfus tamen pro maioribus ſuis cauſam dicere non grauatur, i-
» pſorum memoriam fraude liberare,& luere ſi quid ſecus actum eſt:pro illis
ſe reum

A ſe reum cõſtituit,ſi quid Lõgobardus quod ſanctitatis tuæ aut populi Ro-
» mani iure legibúſue ſit,in poteſtate habet,à maioribus parentibúſque reli-
» ctum,decedet,deducet præſidia.Rauennatem præfecturam occupauit,cum
» tuarum partium,ſanctiſſime pater,non tuæ ditionis eſſet.Græci ſui iuris eſſe
» dicunt.Si in ditione Aiſtulfi Longobardi quidem nomine,ſed animo nata-
» líque ſolo Itali,erit,liberius magiſque audacter tuarum partium erit, quàm
» ſi ſub imperio Conſtantini. Quantum attinet ad oppida neſcio, an uicos,
» ducatus Romani poſſeſſa , & uectigal urbi Romæ præſcriptum : nolo uti,
» dum uerbis diſceptatur, eo iure quo ſummo poſſem. Gregorius Pontifex
B uetuit pendi uectigal Cæſari Græco,quòd impiè de diuis ſentiret. Pio ergo
» Cæſari pèderetur. Rauenna potitur Aiſtulfus ſede Exarchi:nec dãnari po-
» teſt quòd ius Exarchi,qui longe latéque imperitabat, tributumq́; impone-
» bat,ab impio Principe ad piam Lõgobardorum Regiam reuocarit.Sed ſuo
» iure mauult Aiſtulfus decedere,ac illud Apoſtolis Petro & Paulo condo-
» nare,quàm inuita ſanctitate tua retinere.Rauẽnam uerò,& quæ circà ſunt,
» cur non habeat,non uideo:niſi tota Italia exigere Longobardos conſilium
» eſt,& malle ſolitudinem cerni,quàm celebritatem:& iura belli tolli placet,
» & præcipuam eſſe Longobardorum inuidiam,qua pari in cauſa conflagra-
C re quamplurimæ nobiliſſimæq́; gentes poſſint,& memoria ſummorum Re-
» gum damnari. De ducatus Romani agris,oppidiſque,formula diſceptandi
» poteſt arbitrio ſanctitatis tuæ & Regis abs te ſacrati conſtitui. Decernite,ſi
» uidetur,inter uos:à iudicio ueſtro non diſcedet Longobardus.At pacẽ de-
» negauit. Luitprandus armatus petente Principe Francorum ſigna ab urbe
» Roma propè capta retulit:Voluntati Regis Franci nihil non dabit Aiſtul-
» fus.Reliqua oratio eſt nihil ad cauſam,aut non magnopere pertinens: bel-
» lũm ne in excidium, an pro Italiæ libertate ſalutéue geſſerit Longobardo-
» rum Regia. Nunquam magis libera incolumiſue Italia fuit, quàm incolis
D Longobardis.Prius erat prædæ cuilibet genti. Nulli nõ erat expoſita mor-
» talium audaciæ terra marique. Ita patet prominetq́;, ut undique ad eam fa-
» cilis ſit terreſtribus maritimiſque bellis aditus:nec iuſtis modò bellis,ſed la-
» trociniis. Vel metu uel uirtute Longobardorum tuta permanſit. Sclauos,
» Auaróſque,& quicunque eam tẽtarunt,armis repulimus. Bellauimus qui-
» dem in Italia,quãdo nulla magna regio eſt ſemper immunis bellorum:nul-
» lúſque mortalium uniuerſam uitam peccati expertem degit : ſed affirmare
» auſim,nullius in Italia gentis prælia minus cruenta quàm noſtra fuiſſe, aut
» tardius enſes ſtrictos,& citius reconditos,dextraſq́; interiunctas. Victi facilè
E arma abiecimus:uictores clementer uſi uictoria.Dubiis rebus,iudicio com-
» munium amicorum arbitrioq́; ſtetimus. Quod etiam nunc expetiatur ſan-
» ctitas tua.Senties Aiſtulfum filii maximè pii erga te animum gerete,& Re-
» giæ Francorum obſeruãtiſſimum.Pro religione in Saracenos Viſigotthóſ-
» que pugnauit in Gallia iunctus Francis Luitprandus, Gregorio Põtifice.Et
» cum Cæſares damnẽt diuorum effigies, ipſe diui Auguſtini corpus magno
» emptum,ne in poteſtatem Satacenorum deueniret,illiſque ludibrio foret,è
» Sardinia Ticinum deportauit. Rachiſius Rex oppida quæ de ducatu Ro-
» mano contra ius fœderis ceperat,Zachariæ tam piè cumulatéque reddidit,

» ut etiam in cœnobium se cōtulerit,non armis modò,sed & Regni insigni- F
» bus depositis:ut errata Longobardorum Regum summa uitæ sanctitate ac
» rebus cum fœnore restitutis expientur. Authoritas Carlomanni ualuit,ut ad explorandum Longobardi animū Legati mitterentur,si rebus restitutis pacem æquis legibus cum Pōtifice iungere in animum induceret. Erat extremus autumnus,quod anni tempus transmittendo exercitui minimè cōueniret.Legatis comiter exceptis, Aistulfus cum mandata exposuissent ,se quoque Pontificiæ maiestatis reuerentissimum esse respondit:& pro illa,si quis oppugnet,dimicaturum.Si quid de ditione Romanorum Pontificisue ipse parentésue cepissent,restituturū. Sed quodnam esse Romanorū Pon- G tificúmue Imperium?Græco Cæsari eos recenti etiam memoria paruisse:tamen uoluntate gratiaq; Francorum deducturum è ducatus Romani finibus præsidia.Rauennatem præfecturam tam procul ab urbe de impio Cæsare captam,iureq; belli suam factam:Rauennam utique ipsam non restiturū:nec iccirco minus liberam florentémue rem Romanam futuram. His in Franciam renunciatis,apparuit omnibus,retenta Rauēna,unde iura petere tota Italia iam solita erat,spem omnium rerum potiundarum non destituturam Longobardum . Igitur patrio more capessendorum bellorum Franciæ uniuersæ Carisiaci habito concilio exercitus decretus.Vere ineūte H Pipinus copias in Italiam ducebat.Nemo hanc ueluti sacrosanctam militiā detrectabat,ultro arma capiebant,certatim Stephano aderant.Pipinū hortabantur ne dubitaret experiri suorum uirtutem, pietatémque:& ipse Stephano Alpibus superatis ad se sacrādum cū ecclesiæ proceribus profecto, nullumq; pii officii genus reliquum facienti,parem laboris amplitudinisq; gratiam referre contendebat:fratrem Carlomannum, uxoremq; Reginam Bertam Viennæ reliquit. Aistulfus non ignarus apparatus Frācorum,in Pipinum Pontificémque omnem Longobardorum iuuētutem ad arma uocabat.Duces Spoletinus Beneuentanúsque Imperium aspernati, Aistulfum I terruere,ne ipsi cum suis plus negocii quàm cum hostibus immineret,cum etiam ad primum aduentū leuis armaturę Frācorum Longobardi,qui pręsidiis Alpes insederant ut hostem transitu prohiberent,nullo facto uirtutis periculo desertis suis quisque stationibus refugissent. Ita per ocium traducto etiam graui agmine,Francus urere cœpit agros , nihilque intacti relinquere.Tunc Cōstātini Cæsaris legatus Gregorius Princeps ab arcanis ca-
» stra ingressus Pipinum orare,ita tegeret Romanum Pontificem,ut Augu-
» storum maiestatis meminisset.Cæsares,nō Græcorum, sed Romanorū Im-
» peratores dici. Multo melius de re Christiana meritos esse Augustos qui K
» Byzantii sederint,quàm qui Romæ:nec Cōstantinopolim Coloniā Roma-
» nam ductam,nisi ut tanquam ea ex arce aduersus Scytharum Orientisq; ar-
» ma rem gerentes Cæsares sanguine suo Italiæ urbíque quietem tutam pare-
» rent.Præfecturā Rauennatium tam esse iuris Augustorum,quàm Lutetiam
» Regum Francorum. Aistulfum eadem iniuria illam occupasse,qua maiores
» eius reliquam Italiam.optare se,considerreque huius belli uictoriam Fran-
» corum fore:eos nōn dominandi cupiditate Italiam,quod bonum ipsis, Pi-
» pinóque,ac faustum sit,sed iuris & pietatis causa ingressos bellare:iuréque
suo

A suo Augustis restituendo, posse Imperii Romani nomen immortali benefi-
" cio in omne tempus Regiæ Francorum deuincire: memoria nostra trecen-
" ta Saracenorum millia Constantinopolim oppugnarunt, ac per continens
" biennium obsederunt: quam tempestatem in Latina Regna Italiámque &
" Vrbem ingruentem, in nos auertimus. Turcæ, si famę credimus, noua gens,
" qui inaccessis clausi montibus intra Caspias portas domi se continuerant,
" ueluti effractis loci naturæq; repagulis, in apertum erupere, fœdatámque &
" Saracenorũ armis & pestilentia Asiam insuper euastarunt. Fama est eos Sa-
" racenorum nomen è Perside tollere conari, ut nobilissimo antiquissimoq;
B Regno suum nomen decusq; restituatur, Persarumq; Regnum rursus, tan-
" tóque ex interuallo dicatur, quod quondam Parthorum, nuper Saraceno-
" rum, tametsi diuersissimæ sint gẽtes, appellabatur: & ipsos Turcas in Persa-
" rum nomen abire uelle, nobilissima patria obscuram mutaturos. Tãtarum
" rerum moles, & incertus semper maximarum inclinationum euentus, nunc
" suspenso animo tenet Augustum Italię Regnorumq; Latinorum pro com-
" muni salute antesignanum, ut momento temporis auertere aliam in partem
" oculos, decederéue specula semper formidãdi periculi sine terrarũ damno
" nequeat. Vt Martellus omnis memoriæ summus dux, dum bello Saraceno
C teneretur, optasset, siqua alia uis reliquos Francorum fines adorta fuisset,
" sibi fato præberi qui eos uel integros tutarentur, uel amissos recuperarent:
" sic occupato Barbarorum armis Cæsare, pietatis tuæ est, cum fructum belli
" huius tibi nullum præter decus petas, bello ex sententia confecto suã etiam
" Augusto seruare maiestatẽ. Respondit Francus Legato, uictoria parta se
cogitaturum quidnam sit officii sui. Se enim nõ gloriæ mortalis cupiditate, sed religionis causa, promerendæq; cælestis gratiæ, in Italiam descendisse. Ita ad consilia belli cogitationes uersæ. Papiam Regiam Longobardorum urbem (quæ eadem & Ticinum est) Pipinus infesto agmine petit, quò se in-
D cluserat Aistulfus uiribus hosti impar. omnia circà uastabantur. nullũ belli iræ'ue exẽplum non edidit miles Francus, ruinis, incendiis, siqua indignitate elicere ad prælium ex urbe, conferendaq; signa posset hostem, aut ad deditionẽ compellere: ea omnia piè agi ratus, quòd in gratiã Pontificis uiri sancti fierẽt: qui lõgè aliter animo affectus, ubi omnia igne ferroq; plena uidit, & cuncta resonare ploratu puerorum mulierumq;, tunc ultro pacẽ Lõgobardis à Frãco petit. Nec Aistulfus sibi deerat, omnia Pipino Pontificiq; per oratores pollicẽs. Pax igitur illi reddita, & cõditiones impositæ, ut Stephano cederet Rauennatiũ præfectura, & oppidis ducatus Romani: idq; se fa-
E cturũ iureiurando sanctissimo adactus est reclamante Græco oratore. Finis pio bello pius impositus uidebatur: omnia plena erãt gratulatione, & quòd Aistulfus ab insano conatu premendæ sacrosanctæ potestatis destitisse crederetur, & quòd Stephanus beneficio Francorũ cõditor Romanæ libertatis & Põtificii Imperii uocitari posset: ac quòd Pipinus ipse cum liberis dextra Pontificis sacratus, regnandi ius à diuini numinis causa tegenda fuisset auspicatus. Stephanus in urbem reuersus ueluti triumphãs de hostibus nullo cruore hausto domitis, à Romanis excipitur. Pipinus domum gloriã retulit, se omnium mortalium, primum nullo suo dolore bellum externum

aduerſus gentem rebus geſtis nobiliſſimam pro religione ſuſcepiſſe,nulloq; F
ſuo pręmio confeciſſe.Aiſtulfus diſceſſu Francorum liber metu,ut obſidionem periculúmque ſuum excidio authoris ulciſceretur,immemor fidei iureiurando datæ,coacto exercitu urbem Romā obſidet.fines perpopulatus, ſuburbana omnia ædificia,publica priuataq; ſolo adæquat,ſperans Francos ſemel officio functos,arma iterum pro aliena cauſa non ſumpturos , nullo ſuo fructu. Nulli barbarorū ſaluis urbis mœnibus plus cladis calamitatisq; urbi Romæ intulere, quàm tunc præ impotēti atrociq; ira Aiſtulfus.Quod ubi in Franciam nunciatum eſt,tunc Pipinus nō Stephano, ſed ſibi, qui pacem dediſſet,legéſque præſcripſiſſet,bellum inferri ratus,milites rurſus co- G
git,indignè & ipſos ferentes uirtutem ſuam Aiſtulfo ludibrio haberi.Redi- tur in Italiam.Ita Romæ ſoluta eſt obſidio,uerſa in hoſtem eâdem fortuna. Qui modò urbem obſederat,Papiæ mœnibus ſe rurſus clauſit,obſiderique cœpit.Supplici cōditiones eædem impoſitæ:ſed nudæ uerborum fidei ſtari non placuit:obſides quadraginta accepti:ad radicéſque Alpium ſe contulit Frācus.ibi ſedebat quoad res Lōgobardus reſtitueret.Præfectura Rauēnatium reddi cœpta,ac Pontificis fidei tradita,finibus longè maximis,ut non Flaminia modò,ſed Aemylia quoque omnis illi contribueretur.Omnes illius fines urbéſque,præter Fauentiā Ferrariamq;,redditæ erant , cum Lon- H
gobardus inter uenandum ab apro ictus cecidit. Ita idem finis hominis, & Græcæ in Italia Præfecturæ.Francorū arma trans Rhenū lata, quòd Saxones Bauariq; in Francos coniurarant.Numen Pipino maiorem gratiam retulit.Victi primum acie,caſtríſque exuti Saxones , bellum nouo delectu redintegrabāt:cum optimates in caſtra uenêre,ueniámque uniuerſæ genti ab Rege impetrarunt,& ſuos ſemel uictos à fortuna belli rurſus tentanda deterruere.Lex parendi data,ut quotannis trecentos bellatores equos ad Frācum adducerent:quóſque Franci,ſocios hoſtéſque haberent. Taſſillo quoque Bauarorum dux,Saxonum auxiliis deſtitutus,quorum fiducia rebella- I
rat,in fidem reuerſus,nō comiter modò,ſed indulgenter exceptus habitúſque,quòd filius ſororis Regis eſſet , ſe Frācorum beneficiarium profitetur. Obiit interea Viēnæ Carlomānus monachus frater Pipini.Rhachiſius uerò,qui diademate depoſito in cœnobiū ſe contulerat,mortuo fratre Aiſtulfo Rege,cum Deſiderius Hetruriæ dux,idem Magiſter militū, auxilio Stephani Pontificis regnaret , depoſito cilicio ſe Regem dicebat , procerumq; concurſus ad eum fiebat memoria maieſtatis ipſius fraternæq;. Itum ad arma foret,niſi authoritas Stephani ualuiſſet, ut Deſiderius rerum potiretur, reddita Pontificatui Fauentia Ferrariaq;.In Stephani defuncti locum ſuffe- K
ctus Paulus decem ſedit annos quiete à bello Italiæ data,cum Frācus ut intermiſſione externorum bellorum exercerētur arma Francica,diſciplinaq; militaris continenter uigeret,in Gallia pias cauſas bello tegeret,earū ſemel patrocinio peregre ſuſcepto. Vaifarus Aquitaniæ dux infeſtus Sacerdotum opibus iam inuidioſis & renaſcētibus erat:& multa iure ambiguo iactabātur,quòd non pauca paruáue & Viſigotthi quondam cum Aquitania uniuerſa potirentur,impiéque de numine ſentirent,occuparāt, & nuper Saraceni euaſtarant,inter tot caſus dubüs limitibus,& incerta mortaliū memoria,

A ria,famáque uetustatis uaria. Cùm Pipino Rege Sacerdotes in possessioné maximarū rerū redirent,Vaifarus dominatui suo decedere arbitratus quicquid in Aquitania ad templorum opes reuerteretur,eas Franco tutáte oppugnabat.Primum leuibus prœliis paruisq; expeditionibus bellabatur.Exardescentibus paulatim contentionum studiis,indigné ferens Frācus peruicacem Vaifari cótumaciam,pro maiestate sua bellum gerebat.Pictones,Bituriges,Gergouiam,oppidaq; in earum urbium finibus sita recipit, cæsis in pugna Chilpingo & Amingo Comitibus,altero Aruernorū, altero Pictonum.Carolus Pipini filius eo bello res gessit excellēti uirtutis pietatisq; in-
B dole. Ex Aquitania etiam in Hispaniam aduersus impios Cātabris opé tulit,eorumq; animos auxit,ut in dies minus suæ fortunæ pœniteret. Ad bellum Hispaniense intererat pacari Aquitaniā.Pax Vaifaro data acceptis obsidibus eius gētis nobilissimis Adalgario & Icterio.Mox dum Cātabricum bellum animos armaq; Frācorum in se uertit, Vaifarus nulla obsidum cura tactus,excursiones ultro in Franciā Burgundiamq; facit:nec redit nisi præda ingenti parta,nobilis prædo,minimé generosus hostis.Cū Franci subitario exercitu occurrerēt,muros oppidorum quæ uicina Frācis reliqua in ditione habebat,diruit,ne sedem belli ea capiens Frācus,ex tuto rem gereret.
C Sed dum his prius se,quàm hostem nudat,interius Francos recipit. Pipinus Niuerni cōuentu habito Aquitaniam penetrat,& quibus integris maximé Vaifarus fidebat,urbiū muros uicissim solo adæquat, Ageni Petrochoriorum,Engolismæ,misero utrinque belli exemplo :Ramistanúmque Vaifari patruum comprehensum resti suspendit,quòd à Vaifaro ad se,ab se ad Vaifarum transisset,infirma semper fide. Ad supplicium de fonte sumendū accessit etiam alia exempli prodendi causa, quòd Tassillo dum apud auunculū militaret,simulato morbo cómeatum impetrauit, domumq; reuersus ex professo defecerat.Aduersus hunc iterum hostem cùm nouo exercitu opus
D esset,in Vangionibus habitus cōuentus. Bellum illud differri placuit, quòd nullus inde propinquus metus ostenderetur: & Græcus Augustus nulla re deterreri poterat,quo minus diuorum statuas tollendas é templis contéderet.Gentiliaci Parisiorū conuentus patrum habitus.Græci oratores Cæsaré suum admonere iussi,ut cū cæteris piis sentiret.Ab hoc concilio in hostem reditū.Cadurci,Tolosa,Albii,hæc & quamplurima ignobilia oppida recepta.Rursus in Biturigibus cōuentu habito, ad reliquias belli persequendas Rex contendebat:atrociaq; ad finiendū bellum exempla metui hominum proponebātur,cū Vaifarus nulla reliqua finiendi belli spe, occiditur à suis,
E gratiámne uictoris ualidi potentiorisq; quærentibus,an iustioris causæ gratia scelus ausis.Continuò & Pipinus obiit anno eius seculi duodeseptuagesimo,cum non multo anté Paulus Pontifex decessisset. Carolus Carlomannusq; de regni diuisione uerbis disceptabāt:& anté quàm certi utriusq; fines Imperii essent,Hunnoldus Aquitaniæ nobilissimus,fauore etiā nominis,quòd Eudonis filius maior Hunnoldus uocitatus fuisset,Dux salutatus omné Aquitaniā subnixus reliquiis exercitus Vaifari facilé occupat, quòd munitissima quondā oppida partim Vaifarus,partim Pipinus muris nudasset.Sperabant qui Francorū Imperium aspernabantur,sub suis ducibus mi-

litare prædariq; soliti, fore ut inter feroces fratres Reges infida semper re- F
gni societate,cõtinuò bellũ exoriretur:in hoc uelur interregno locũ auda-
ciæ datum iri.In ulreriore Aquitania Lupus pari nobilirate Vasconiæ dux
salutatur.ea res effecit ut maturius opes diuiderẽtur.Carolo maiori Nouio-
dunũ,Carlomãno Suessiones,Regiæ euenere: Trãsrhenanæ nationes Car-
lomanno parebant,Carolo Aquirania contribuebatur:ad quam ab iniuria
uindicandã celeritate opus erat,quòd in regnandi primordiis positũ sit re-
rũ discrimen:ac ut initio animi populariũ afficiuntur,ita ferè deinceps Re-
ges uel cõtemnantur,uel metuãtur.Carolus à fratre auxilia ad illud bellum
precibus impetrare nõ potuit.delectu habito in sui iuris Gallia,in hostẽ du G
xit egregias copias,suiq; amantissimas, quòd adolescẽtiæ maiorem partem
militiæ quàm domi egisset,omnibusq; paternis,ubi primùm per ętatẽ licuit,
interfuisset bellis:quædã etiã ductu suo unius gessisset.simul uigor animi,ro
burq; corporis,indolesq; maxima quæq; de se spõdẽs,milites nobilitatemq;
sibi mirè conciliarat.quo fauore motus Carlomannus,uel metu uel inuidia
offendebatur.Sed fortuna uirtuti fauit.Hunnoldus cum Sãtones,Pictones,
Engolismẽses capere arma iubet,aspernãtibus illis imperiũ,negantibusq; se
aduersus Francos Regemq; pugnaturos,ad Lupũ se recepit,ut in causa cõ-
muni cõmuniter bellarent.Plus merus pœnæ,& spes ueniæ à nouo Rege, H
quàm societas consiliorum ualuit Rex Aquitaniã ingressus,urbes tradẽtes
se benignè recepit,prohibuitq; iniuriis militum.Ad Dordonã fluuiũ castris
positis,ad Lupũ misit legatos qui Hunnoldũ repeterent, grauiterq; minita-
rẽtur,nisi euestigio redderetur.Dum expectatur reditus legatorũ, Rex edi-
to loco opportunoq; ad frenandã ea parte audaciam, Fronciacum oppidũ
condidit, præsidiumq; imposuit. Mox adductus Hunnoldus in custodiam
traditur.Lupus in uerba Regis iurauit.Reliqua parte anni quies à bellis te-
nuit,conuentúsque Francorum in Vangionibus habitus. Berta mater Re-
gum Romam religionis causa profecta,in itinere cum Desiderio Rege egit I
de Theodora eius sorore Carolo collocanda. Hanc uxorem magnificẽtis-
simè ductam repudiauit anno circumacto incerta causa,summa nõ Deside-
rii modò,sed & matris Bertæ indignatione,magnoq; rerũ motu insecuto.
769 CAROLVS,mortuo,cũ iã tertiũ regnaret annũ,fratre, proceres Regni
eius ad se ultro uenientes,Regemq; se unũ omnis Galliæ salutãtes, benignis-
simè excepit,amplissimísque uerbis collaudatos,muneribus etiam prosecu-
tus, in Vangionibus rursus conuentum habuit. Exin Saxoniam ingressus,
Eresburgum nobile oppidum expugnauit,duodecimq; obsidibus acceptis
in Franciam reuersus,Hildegrandem Principem Sueuæ nobilitatis uirginẽ K
uxorem accepit: pacatisq; omnibus cogitationem rerum Iralicarum susce-
pit.Berta Carlomãni cum duobus paruis ex eo liberis, comite Audomaro
summæ tota Gallia dignationis gratiæq; uiro , ad Tassillonem Bauarum,
&,cum in eo plus animorum quàm uirium cerneret , ad Desiderium Re-
gem se contulit Carolo iratum sorore repudiata, & Francorũ opes metuẽ-
tem,cum antea etiam morte Pipini,diuisaq; inter duos fratres male cõcor-
des re Francica,liber metu rem Romanam perturbasse feratur, eiusq; opera
conflatum esse in Põtificatu maximo schisma, quòd mortuo Paulo Ponti-
fice

A fice ſedem inuaſiſſet Conſtantinus Totonis Nepeſini ducis frater profanus adhuc,aliis largitione corruptis,aliis ui aperta coactis. Annum munia Pontificia obiit,quoad Stephanus III incorruptioribus ac liberioribus comitiis Pontifex deſignatus,ad pios Principes,& in primis ad fratres Reges in Galliam miſit , qui patres in concilium Lateranenſe euocarent. Duodecim delecti Epiſcopi è Frācia iuere. Authoribus patribus ius ſedis Stephano adiudicatur,deiecto Conſtantino. Abrogata etiam Conſtantini Cæſaris Græci Synodus,ubi corrogatis impietatis ſociis,illiſque ex compoſito certatim acclamantibus,Ab Idolorū ſeruitute aſſere nos Cæſar,decretum fuerat,qui
B imagines in templis retinerent,eos Idolorum cultores uideri. Conſtantinus Patriarcha Byzantiorum ſeruili cruciatu interemptus eſt,quòd cum noſtris ſentiret,Nicetéſque Eunuchus ſuffectus. Romæ uerò uerbū facere, aut aliquid pro poteſtate agere Cæſaris cubicularius Paulus Ephialta non audebat,nec ſe ducem præſidémue Romanorū dicere:ut cæteri à Cæſare in urbem miſsi ante arma à Pipino pro Romana libertate ſuſcepta. Deſiderii intererat authoritatem Francorum in Italia imminui,ſedem Romanam ſeditionibus laborare,Græcorum nomen Francis opponi:ut his rerum alienarū fluctibus,ipſe Regni ſui fines lōgius propagaret. Eam ob rem quicquid ſe-
C cus fiebat,id uni Deſiderio exprobratur , coniectura mortalium, & ſuſpicione magis quàm re comperta inuiſo. In urbem accitu Stephani præclarè de illo ſentire uiſi,profectus,pacē cum eo ſanxit iureiurando uerbis concepto pro Apoſtolorum ara:ſimul Ephialtam clara uoce coràm ſocordiæ increpitauit,quòd conniueret in ſedis Romanæ procellis,deſideretq́. Ille lætus occaſione ultrò oblata aliquid pro imperio agendi, Chriſtophorū Primicerium,& Sergium Secundiceriū comprehenſos luminibus priuauit,& aliquot alios in exilium egit partium Frācicarum uiros. Et ex urbe perturbatio Rauennā nullius rei faciliore quàm mali exempli cōtagione tranſiit.
D In defuncti Sergii Rauennatium Archiepiſcopi locum largitione ſuffectus eſt Michael Scriniarius, nullis dum initiatus ſacris,Mauricio Arimineſium duce & Deſiderio Rege eius cauſam tutantibus . Ad eam rem opprimendā Carolus mortuo fratre oratores ſuos miſit. His legatiſq́ Pōtificis agētibus deiecto Michaele,iuſtis ſacerdotii comitiis Leo Archiepiſcopus lectus confirmatur à Stephano:quo circiter quartum ſedis ſuæ annum defuncto, Hadrianus Pontifex creatus ſtatim præ ſe tulit nihil ſe fidei fœdus petenti Deſiderio habere,opeq́ Francorum rem Romanam defenſurum.omnia in Deſiderii exitium ſpectabāt. Ad eum Hunnoldus tranſiit dimiſſus à Caro-
E lo,cum rediturum ſe fidem iureiurando dediſſet,per ſimulationem religionis,adorandiq́ Pontificis uenia impetrata . Is accenſum per ſe Deſiderium multo magis inflammauit:& ſummus bello dux uidebatur: nec uictus,niſi ſuis prodentibus. Longobardus contendebat,ut,cùm manu ſummi Pontificis non modò Pipinus , ſed & Carolus & Carlomannus inuncti fuiſſent, eorumq́ ſoboli ius regnandi datum à Francis, Hadrianus Pontifex Carlomanni liberos,eoſdem Pipini nepotes, Reges appellaret,inūgeretq́, quòd eius iudiciū ſanctum apud Francos fore non dubitaret,Regnúmque paternum ad adoleſcentulos rediturum, ac nouis bellorum incendiis Franciam

arsuram:Carolum uiuo fratre neminē quiescētem lacessisse:reducibus fra- F
tris filiis, qui opibus exuti à quo minimè deceret, iniuriarum patrui, & beneficiorum externæ Regiæ memores futuri essent, bella domi habiturum, foris nō quæsiturum.simul Hunnoldus iactabat,Aquitaniam, & in primis Vasconiā,iugum recens excutere conari,ad primum rumorem belli paratam esse libertatem pristinam repetere : Ruinas urbium,patriæq; excidium quotidie oculis miserorum obuersari: Proceres ducésque alios alibi exulare:ubi primùm sit qui bellicum canat,publicas priuatasq; iniurias suas quéque ultum ituros:tantū deesse authorem armorum:animis omnes paratos.
Authoritate,precibúsue,aut causa permouere non poterat Hadrianum,ut G
Bertæ puerorúmque patrocinium susciperet: quòd eum non fallebat, non misericordia profugorū Desiderium adduci,sed ut res Francica unicum ecclesię Romanę certissimúmque pręsidium distraheretur,ac uel reddito uel pernegato Carlomanni liberis Regno,perturbaretur:& animus Caroli Pōtificum amātissimi,alienior fieret. Et Longobardorum opes Rege acerrimo solertissimoq; Desiderio erigebantur in spem,Frācorum metu sublato, nō Exarchiæ modò recuperādæ,sed & ducatus Romani (qui sola religione tutus erat)& totius Italiæ potiundæ. Ab eo ingrauescēte in dies metu se suósque uindicare cupiēs Hadrianus, à Franco opem implorabat per ora- H
tores: quoniā terrestria itinera,uel suspecta,uel infesta, uel utiq; clausa Romanis à Longobardo erant,mari in Galliā missos.Vixdum hi profecti erāt, cum Desiderius cōperto Pontificis consilio, antequam quicquam è Gallia, unde semper procellā illa Regia metuebat, moueretur, miscere agereque rem Romanā statuit, ut præsenti pauore attonitus Hadrianus auerteretur à Carolo respiciēdo.Satis causæ Franco poterat uideri belli extemplo Italici capessendi,& quòd sui iudicii faceret Desiderius rē Gallicā, arbitrúmque se præstaret disceptationis de Regno Frācorum,eamq; aleret : & quòd Hunnoldum hauddubiè Frācorum hostem, consiliaq; agitantem de Fran- I
cico bello,parti copiarum præfecisset,fauces q; Alpium obtinendas illius fidei demādasset.Nihil tamen temere,per cupiditatémue motum. In Italiam ad res inspiciendas oratores missi,quos Lōgobardus honorificētissimè excepit.Vetera necessitudinis pignora inter Frācos Longobardósque ac societatem commemorauit:sibi nullas cum Hadriano inimicitias suo nomine esse:nullam esse causam belli, nisi quòd Pontifex pacem sæpe suppliciterq; petitam semper denegarit:sibi necessitatem bellādi eum imposuisse. Quicquid à quoquam usquam secus factū sit, se uno authore factum dicere Romanum.Si Rex Carolus non criminibus maledictisq; iratorum hominum, K
quiq; quoniā semel negauerint pacem , iure optimo sanctéq; negasse uideri uelint,sed rebus ipsis fidem habeat:inuenturū nihil ab se nisi Regio animo actum:se rursus missurū Romam legatos de pace.Interea, si uideretur, uel domū renunciarent legationē, uel expectarent quidnam consilii Pontifici de pace foret. Expectari placuit.Longobardus quidem pacem in Vrbe petebat, sed addebat leges, ut suarum partium Pōtifex fieret:& quia ille id se factūrum negabat, Desiderius ex professo Hadriano hostis Rauennatium Exarchiam armis ingressus,Fauētiam Comaclúmque ceperat. Rauenna

A uenna ęgrè uim sustinuit, defendēte Leone Archiepiscopo, & tribus tribunis, comitiis publicis creatis, quòd ea urbs in fide magis quàm ditione Pōtificis degeret: ad quem etiā missi sunt qui auxilium peterent. Sed ueræ uires in Francis erant. Hæ dum expectantur, Desiderius propius Vrbem mouens, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium occupat. Iam Spoleto cum Carolomagni liberis appropinquabat, uoti gratia exoluēdi Romā iter facere se dictitās, sed ingens agmen sequebatur: cum tres Episcopi à Pontifice ad eū legati, interdicūt illi ulteriore progressu, diris caput eius detestantes, nisi dicto audiens esset. Valuerunt atroces minæ, sacraq; denunciatio. Carolo ubi
B renunciatum est à suis, omnia in Italia hostilia, tunc digna piàque belli causa uisa. Proinde in Allobrogibus conuentu habito, coactóque de sententia cōcilii exercitu, Carolus ipse cum parte copiarum iugum Cinisiū (Dionysium alii uocant) petit. Bernādum auunculum saltum Iouis occupare cum reliquo milite iubet. Vtrinque deiectis Desiderianis, cōiuncto in Subalpinis exercitu, cum hoste atroci pugna certatum est. Exin ad Mortariā signa rursus collata, cęsis aliquot Francorū nobilissimis, uictoria tamē Carolo parta, Papiā obsidēdis à Frāco Regibus Lōgobardorū urbē fatalē, cōcessum est, seq; in ea obsidēdum hostis prębuit, pręparatis omnibus ad tolerandā ob-
C sidionem. Vxores liberíque pręlio interemptorum, Hunnoldum authorem aspernandę pacis, lapidibus obruerunt. Ad primū nuncium uicti Desiderii, nobiles Lōgobardorū Spoletini ducatus incolę, qui auxilio aduersus Frācos Desiderio ire recusarant, Romam profecti, in fidem Pontificis uenientes, capillum barbamq; ponebāt, quod apud eos sanctioris deditionis argumentum erat; eorum exemplum sequentibus Anconitanis, Auximatibus, Firmanis. Multi eorum charitate Vrbis, ut tutis tandem auspicatioribúsque sedibus uterentur, domum non redierunt. His Vaticanum incolendū Pontifex dedit: quò in dies maior eius gētis multitudo cōmigrauit. Interea Ca-
D rolus Bernardo auunculo Papiæ obsidionē mādat. Ipse cum delecto equitatu Veronam proficiscitur, quò refugerat Adelgisius Desiderii filius cum Carlomanni liberis, & eorū matre Berta. Mulier se adolescentulosq; aduenienti Carolo dedidit. Leui castigatione uerborum recepti, ac in Franciam missi, in honoreq; habiti. Omnes Galliæ Italicæ urbes præter Papiam in fidem recepit. Venetos uiginti triremes aduerso Pado atque inde Ticino ad terrendū nouo genere belli Desiderium, ut studium suum ipsi quoq; Francis probarent, misisse sunt qui scribant. Omne genus mortaliū fide officióque erga Carolū inter se certabat. Adelgisius fuga pręrepta procul ad Grę-
E cos se contulit. Francus Rex remissis quas secum in expeditionem duxerat copiis, ad auunculum, iussoq; eo cōtinuare obsidionem, cum cohorte amicorum Romam petēs apparatissimè excipitur. Virtutem in bello, clementiam in uictoria perspexerāt. Religio ea peregrinatione enituit: & ueræ libertatis ciuilitatisque argumētum erat, quòd inermis inermi comitatu Apēninum transgressus, tantumq; Italiæ Rex externus nondū confecto bello emensus adueniret: id quod nemo unquam qui armatus Italiā petiuisset, fecerat. Eóque tutius, & maiore omniū charitate uenerationeq; iter faciebat. Appropinquāti, officii causa, præter ignobile mortaliū uulgus, ad tria

millia nõ contemnendorum hominum, qui indolem maieſtatis Romanæ F
prę ſe ferrent, occurrerunt, aduentum eius gratulantes, numénque precantes, ut fauſtus fœlixq; ei, ac nomini Francico, Italicóque, & populo Romano, Pontificique foret: illiúſque pietati, & ingentibus ipſius paterníſque atque auitis erga Vrbem beneficiis gratiam referret, quam longè maximam ſummis optimiſq; Regibus ſoleret. Præſtolabatur Regem Hadrianus cum ſacro cœtu pro gradibus ædis Petri. Ille ubi in cõgreſſum uenit, prius Pontificis pedes oſculo cõtigit, quàm ſe illi complectendũ daret. Erat Hadrianus ſumma nobilitate, nec patria modò, ſed & ingenio pectoréque Romanus, & uetere Vrbe dignus, ac ut uita Põtificatuq; ſanctus, ita animo moribuſq; Regius. Vterque igitur & in congreſſu, & longiore conſuetudine alteri admirationi fuit. Proceres quoque Romani Franciq; comitate officiíſque inter ſe certarunt. Simul ſocietatem amicitiámque iunxerunt, eoſdem utriſque ſocios hoſteſq; fore: fidémque tacta Apoſtolorum ara dedere, acceperéque. Rex per quatriduum continens templa circumiuit, donauítque munificentiſsime. Diem reſurgenti domino feſtũ apud Pontificẽ egit. Octo dies in Vrbe mãſit, nullis religionis liberalitatiſue Regiæ partibus omiſsis. Munera quoque Pipini patris non confirmauit modò, ſed auxit. Exarchia Rauennatium ſub ditione Pontificis eſſe iuſſa. Ferunt Corſicam inſulam, & H
quicquid Liguriæ ab urbis Lunæ multis antè ætatibus euerſæ ueſtigiis ad Alpes pertinet, Põtificatui attributũ. Et ne odio gentis bellum geri uideretur, Vinigiſio Spoletinus ducatus, Rhogãdo Foroiulienſis, Aragiſio Beneuentanus redditi, fide tantùm iureiurando oppignerata. Aragiſius Deſiderii gener erat, ſed nihil mouerat. Et ut beneficentiæ Frãcorum aliqua referretur gratia, Carolus à Põtifice Patricius creatur, quòd ut Magiſterium equitum principatúſque uiam ducibus Auſtraſianis ad Regnũ munierat, ita is tituli honor gradum Carolo ad Imperium daturus erat. Regreſſus in caſtra Frãcus, omnia prius expertus, ſi cogere pelliceréue ad deditionẽ hoſtes poſſet: ubi nihil procedit, nec ui expugnandæ urbis Regiæ, Rege ſolertiſsimo defendẽte, niſi magno militum periculo, rationem ullam inueniebat: ipſe aſsidere urbi ſtatuit, uxoremq; ac liberos domo in caſtra accerſit: ut ſciret hoſtis, niſi deditione facta obſidionem ſolutum non iri: cum ſperaſſet Deſiderius, etiam ut cętera amitterentur, nomine Regio ac urbe Regia incolumi, fore ut omnia recuperarẽtur. Ea res per ſex menſes obſidionẽ traxit. Tãdem uelùt mortalibus immortalibùſque infeſtis, cum peſtilentia fameq; clauſi laborarent, deditio eſt facta. Lõgobardus cum uxore paruíſque liberis Leodium Eburonum exilii cauſa miſſus, ac diſsimulanter cuſtodiri K
iuſſus. Mediolano Papiæq; clariſsimi Francorum uiri Præfecti dati, qui gẽtis pacem legeſq; ita tutarentur, ut deinceps ſuorum Regum deſiderio non tenerẽtur. Interea Saxones Ereſburgũ, ubi Frãcorum præſidium erat, oppugnãt. Primò egregiè defenſum eſt: deinde cum facta eruptione Franci pugnarẽt, hoſtis ſimulata fuga in præparatas interea inſidias eos pertraxit: tãtamq; cędem edidit, ut perpauci ſupereſſent. Hiq; quoad uires humanę ſufficere poterant, mœnia tutati ſunt: deinde cũ ex hac quoque paucitate quotidie aliqui caderent, quòd hoſtes perpetua oppugnatione alii aliis in orbẽ ſuccedebant:

A succedebant:Francos paucitas eosdē semper in muris telis hostium obiiciebat:tandem in conditiones descensum,ut relicto oppido milites Sigiburgū nobilissimum uetustissimúmque oppidum incolumes abirent:ubi alterum Francorū præsidium erat.Hoc quoq; mox Saxones tentantes Francus non eruptione, sed constantia, tutandisq;, cum satis multi essent,uicissim mœnibus,re infecta,tædio discedere coëgit.Exin finitimas sibi Frácorum prouincias populati,templa nostra,ipsi deorum cultores,incenderunt. Equitatus Francorū recenti gloria Italicarum rerum ingens,quatuor in partes diuisus in hostes mittitur,ut effusiore bello urerētur fines,Saxonésque igna-
B ri cui potissimùm parti obuiam procederēt, ancipiti terrore circumfunderētur. Tres partes obuium hostem habuere, fugauereq;:quarta nemine occurrente latè uagata est. Eresburgum bellicis malis affectum restituitur,firmatúrque.Sigiburgense pręsidium collaudatur.Alio terrarum orbe Adelgisius Græcos Augustumq; cócitabat: Italiam urbémque Romam Imperii arcem specie libertatis religionisq; Augustis ademptā Frācorum nutu,quò eis commodum sit,circūagi.Qui Italicas res Gallicis adiunxerit,ac Germanicas iungat:quò spe enitatur,cogitādum magis Augustis, quàm sibi ominandum.Simul ad proceres Lōgobardorum amicosq; paternos literas mi-
C sit,ut pristinæ maiestatis memores,erigēdam rem Longobardicā Italicámque secum capesserent.Nec uerbis tantùm erat magnificus adhortator, sed classe à Græcis accepta, Patriciusq; (qui apud Augustos erat summorū ducum titulus)salutatus,ut Frācis par nominis maiestas obiiceretur,Byzantio soluit:ad quem rumorem omnium animi in magnarum rerum expectationem erigebantur.Rhogandus Foroiulienſiū dux ex professo defecit,exercituq; coacto se ducem præbebat,si quis rem Longobardicam saluam uellet:& Regii decoris amissi recēs apud omnes dolor quamplurimos armabat.Nihil æquè atque celeritas rem Francicā iuuit.Equites cum leui arma-
D tura à Carolo præmissi Rhogādum acie occidere,fuga cæterorum maiore quàm cęde.Subsequens Carolus allata suorum uictoria ex itinere in Saxoniam rediit,quòd more suo Saxones bellum renouabant, Eresburgúmque maiore quàm antè ui oppugnabant,cuniculis agendis, subruendisq; muris, & scalis erigendis,cōtemptuq; mortis: ut Præfectus præsidii aduersus tantum terrorē amissa spe defendendæ ex muris urbis,eruptionem coactus sit facere.Quo intentiores in mœnia erāt, eo facilius Francus miles repentina eruptione facta adortus nihil tale ab inclusis expectantes,tātam cædem fecit,ut soluta sit obsidio. Rex Foroiuliēsem Præfecturam primùm Comiti-
E bus Francis procurandam dedit:Henricum deinde Francum Foroiulienſiū ducem creauit,additis finitimis regionibus,simul Stiria Charintiáque. Vbi accepit Adelgisium deposita spe rerum Italicarū ad Augustum reuertisse, in Vangionibus conuentu habito,in Saxoniā cum omnibus copiis peruenit:castrisq; idoneo loco munitis, cum delectis in expeditionem proficiscitur.Quocūque ibat,cura,uictoriáque sequebatur. Qui in castris permanere iussi erāt,immemores imperii uagabantur:pleniq; præda redeuntes, quo magis castris appropinquabant,eo magis incōpositi.Germanico & sermone & ornatu magna ex parte miles Caroli,atq; adeò ipse Carolus utebatur:

ut nullum diſcrimen eſſet inter hunc hoſtiúmque exercitum,niſi ſacrorum F animorumq́.Diuina occaſio uiſa Saxonibus qui in inſidiis latebant, remq́ explorarant:& iam nox appetens conſilium mirè iuuabat.Inſignia iam nota induunt,procedunt placidè, hoſti incauto ut commilitones ſe aggregāt: caſtra cæca nocte ſimul ingrediūtut abſente Rege incuſtodita.Franci arma ponunt.Saxones ubi tempus uiſum eſt,ſublato clamore, cædunt, ſternunt: cruore omnia madent. In media uſque caſtra terror mórſque cruenta peruenit.Qui in extremis tetēderant caſtris, fugam circumſpiciebant.Sed tam propinquo hoſte arma capere coacti,cum præter ſpē reſiſterent,animos recipiunt, colliguntq́: & hoſtis cæde ſatiatus, ſenſim ſe recipit,Franco inſidias adhuc uerito,nec inſequi auſo. Regreſſus Rex ignominia paucos notat,quorum curā intentiſsimam eſſe oportuerat:reliquos pro concione increpitat,quòd ſe ludificandos,capiendos,cædendoſq́ ignauiſsimo tradiderint hoſti:uirtuteq́ ſuperiores, furto circūuenti fuerint: non uigilias actas, non cuſtodias ſeruatas,non ſtationes habitas,proditam militarem diſciplinam:Francico nomini in eam diem inuicto notā turpitudinis inuſtam : deſertores fuſtuatio morteq́ iure plecti, quam tandem pœnam meritos eſſe, qui per negligentiam ſocordiamq́ hoſtem armatum in media caſtra intromiſerint,quæ abſente Rege communis ſalutis procurandæ principe,uel diligentius cuſtodiri tegiq́ debuerint:ſe nullam tāti flagitii purgationem excuſationemq́ cernere.Nec ſibi milites prius,quàm edomita ſuperbia uictoris hoſtis,ſatisfacturos:cōniterentur oſtendere hoſti,uirtutem Francorū ſemel fraude eludi poſſe: iterum neq́ falli, neque uinci poſſe.Nec eſſe difficile contundere ferociam hoſtis,qui abiecta iuſti prelii ſpe,latebras captet,& furtis inſidiarum nitatur.Ita cum uariè caſtigaſſet milites, cōſolatúſque eſſet,ac ad eluendam uirtute ignominiam excitaſſet: omnes ardebāt cupiditate rei primo quoque tempore gerendæ.Rex quoque, quæ priore expeditione nō adiuerat,ne diuturnior hoſti lætitia foret,perua ſtabat:& miles nō hominibus,nō iumentis,non pecoribus,non arboribus infœlicibus frugiferiſue,non ſatis ipſis,non tectis parcere.Quodcunq́ trucis iræ poteſt exēplum edebatur. Clamor ploratuſq́ undique omnis generis mortalium,ſexuſq́ ac ætatis exaudiebatur.Crudelitas,indignitas,furor paſsim graſſabatur,ſæuiebat,quoad coacti hoſtes in caſtra ſupplices uenere.Auerſis auribus militum auditi,Regem demiſsiſsimis precibus lachrymiſq́ placauere: ut naturę potius ſuæ clementiæq́,quàm uel erroris uel culpæ ipſorum rationem haberet: ſe omnia paſſos belli mala, ſatis pœnarū ſontes inſonteſq́ dediſſe: reciperet in fidem peccato ſuo miſeros calamitoſóſque, ſeruarétque corporibus affectos,mente tandē reſipiſcentes,noxamq́ confeſſos:eo obſequentius in fide permāſuros, quòd experti ceruicibus ſuis ſint omnia triſtia accidere fœderis humani diuiniq́ uiolatoribus. Eorū quamplurimi oratione Francorum procerum adducti ſunt, ut noſtri religione fierent:ab aliis obſides accepti. Qui uerò grauiſsimę in Francos noxæ ſibi conſcii erant,ulterioribus munitioribuſq́ arcibus ſe tegebātimittebāt tamen legatos ſe quoque in fidē Francorum uenturos,CHRISTVMq́ profeſſuros,ſi aliquo pignore capiti ſuo caueretur. Quia de religione agebatur, non turpe ſibi

Francicoq́

A Francicoq; nomini duxit Rex, nobilissimos amicorum obsides dare. ita dediti, ac sacra aqua loti. Vuestphali quoq; pugna uicti in ditionem uenerũt. Francia florebat domesticæ pacis externæq; uictoriæ bonis perfruens, ingensq;. Nullum Regnum Christianum erat non multo Francis inferius uirtute, gloria, nobilitate, opibus. Gallia, Italia, Germaniáq; Carolo militabat. Ipse Rex summus dux, & ueterum Imperatorum memoriæ par. Arma Gallica quietis ignara impatientiaq; aliò uerti necesse erat. Proxima Hispania procellam hanc solicita expectabat. Saraceni eam magna ex parte obtinebant, experti armis nequaquã Gallis se conferendos: nec dubitabant, ut ipsi
B ultro transmisso Pyrenæo saltu Galliã sæpe uexarant, ita Carolum Regem uictorem matura ætate in Hispaniam transgressurum, qui adolescens opem Christianis Hispanorũ reliquiis aduersus se tulisset: simul Astures Galeciq; per legatos Franco congratulabãtur uictorias partas. Saxonibusq; religionẽ datã, & Pontificiam dignitatem ab iniuria cupiditateq; uindicatã: orabant, ut natus ad nomen CHRISTI propagãdum, Hispanorum, qui summis cruciatibus alii super alios quotidie à Saracenis capti necari malint, quàm impiorũ iugum nedum religionẽ subire, misereretur. Saxonum salutẽ, qui à uero numine alieni essent, curę Carolo extitisse, ut pii fierẽt: maiorẽ apud
C superos laudẽ promeriturum, si tela barbaræ superstitionis à iugulo piorũ auertat, bellumq; Saracenorum ab auo susceptum, à patre gestum, ipse tanto ex interuallo conficiat, quod adolescentulus attigerit. Saraceni multũ in futurum prospiciẽtes, imminentis sibi ex Gallia belli impetum quia fracturos se uiribus non sperabant, arte uel leuare, uel declinare cogitabãt. Complures Reguli erãt, qui ita summæ rei uniuersi consulebant, ut sibi propriè singuli prospicerent. Ibnabala erat Cęsaraugustanorum Regulus consilio quàm armis nobilior, id quod tẽpora & hostis Francus fieri cogebat. Is ultro in Galliam ad Carolũ uenit, se ab suis domo pulsum dictitans, quòd di-
D cerent eum insidias tetendisse cæteris suę secte Regibus, literásque interceptas quas de societate amicitiaque iungenda eum ad Francos dedisse coarguerent. Rex ignarus uerẽ ne hęc an falsò & barbara fide dicerentur, quia tamen ipsum in potestate haberet, eam cogitationẽ suscepit, ut statueret, cũ debellatum ubique esset, dimittendús ne exercitus, an in Hispaniam traducendus. Astures legati non Ibnabalã, sed rem ipsam spectari oportere dictitabant. Saracenos uictores, dum prędam de nobis petunt, communi in nos odio affici: à Francis nuper uictos, ab ipsis Hispanis animos ope Francorum tollẽtibus ita coẽcitos, ut pari iam Marte res agatur: & ipsos, quibus cæte-
E ros mortales, animi morbis laborare, factionibus, seditionibusq;: quòd prædę assueti, cum ab iusto hoste nõ possint, à sociis eam petant. Itum igitur in Hispaniã, nõ tanquã accitu Ibnabalę, sed ęquè ac si cũ omni Barbaria bellandum esset. Nullum genus auxiliorum repudiatum est. Non modò qui in ditione fideue Caroli erant, sed & quidã Danicæ iuuentutis proceres inter duces recepti: quos studium armorum, uirtutisq; ostentãdę cupido perduxerat. Nec traiiciendis Alpibus assuetũ militẽ terrebat Pyrenæi saltus asperitas, rupesq; nubibus infessę, cęlo immistorũ montium iuga niuibus cana, confragosęq; ac arctę & pleræq; pręcipites uiæ, depressissimæq; conuallium

altitudines, strepitusque amnium eum sonitu decidentium, uiduaque gignētibus, & cultu hominū uacua desertaque. Natura ut Italiam Alpibus à Gallia, ita Hispaniam Pyrenæo saltu muniuerat: sed exercitibus iam inde à prima mortalium memoria magis peruiæ tritæque, quàm hic illæ patuere. Tūc quo maior solitudo in Pyrenæo conspiciebatur, eo suspicio maior, ne occultus hostis, prædóue repentinus terga lateráue, ut quæque pars opportuna insidiátibus esset, adoriretur. Omnia tuta fuere, uel cautione Frācorū, uel nullo hoste, insidiatoréue. Ad Pompellonem castra posita. Misi qui percontarentur, deditionēm ne facere Saraceni, qui eam ualido præsidio insederant, an fortunā belli experiri uellent. Tēpus primùm ad deliberandū petebant: datum est diei spacium: deinde id agebant, ut ad Reges socios amicosque sibi mittere liceret: ut nisi intra quindecim dies auxilio illi præstò essent, dederēt sese, urbemque. è re Francorū esse, urbe integra à clade belli potiri potius, quā & à uictore per iram, & à uicto per desperationē euersa. nec hac mora Francū ullius rei iacturam facere. Vrbem enim, ut omnes terrores ingruāt, uim eo dierum numero laturam: & Frācos, si occurrentibus suis pugna superiores sint, portarum claustra solo uerborū imperio refracturos: idque ex eorum dignitate, ac utrorūque commodo esse, ne insontes urbes, ad quas liberandas Franci uenisse se dicerent, omissis hostibus armatis, exempla belli utrinque paterentur, quæ oppugnationis necessitas insolentiaque afferat. Francus ea à Barbaro dici ratus, ut bellū magno impetu cœptū, mora lāguesceret, cōsenesceretque, quòd in re militari initia persæpe rem totā trahant: dari nolebat tempus hostibus ad belli apparatum. Et Saraceni initio soliti fortunæ unius prælii summā rerum cōmittere, quando id tandem parū prosperè cesserat, morē ueteris Hispaniæ secuti, perpetuis bellis leuia prælia quæ uniuersam rem iuuarēt potius quàm decernerent, faciebant: secundis haud segniter utebantur: dubiis experiendo, aduersis cunctādo tempus extrahebant. Bellū igitur denunciatu, & iussus miles parare quæ oppugnandis circunsedendisque urbibus usui sunt, nec tam lentā oppugnationem hācfacere quàm Papiæ Desideriique fuerat. Tunc enim piam urbem, piùmque Regem, cuius uitę nobilitatique parcendum esset, obsessum: nunc aduersus Barbaram religionem nobiscum ad internecionem bellantem, rem esse. Materia cæsa, & suburbanis ædificiis dirutis tigna cōportabantur: omnia suppeditabant ad opera faciēda. Hostis assiduus aderat, crebra eruptione ferro igneque armatus, uelox subitusque, omne tēpus, omnem locum conatúmque uaria ludificatione intutum, infidum, infestumque faciens: prius circunfusus, quàm uēturū quis suspicari posset: prius cęde incēdióue facto ex oculis se proripiēs, quàm contra eundi spacium daretur. ad portas castrorum primò tumultū trepidationemque persæpe iniecit: deinde oppositis aduersus urbis portas stationibus, ne tunc quidē arceri poterat, quin pari audacia impetum faceret: nec prius quàm perfectis operibus, circūuallatúsque claudi mœnibus potuit. Tunc quoque præstanter non uirtutē muris, sed muros uirtute defendebat. Turres Francus ex materia mobiles excitarat, duas sublimiores urbis propugnaculis, nō modò ut telis nudarēt defensoribus muros, sed ut in mœnia transcenderetur. quæ ubi primùm diuersis partibus propius agebātur,

tunc

A tunc missilem ignem ad primum earum conspectum præparatum tormentis iniiciebāt,qui motu ipso maiore flamma concepta,& oculos perstringebat,& quocunq; incidisset,alibi incēdium,alibi insanā trepidationem faciebat.Vna turrium propius admota,terrore micātis flammæ euestigio deserta:altera non satis muuito itinere, simul suo ac superstantium pondere,pēctiumq; mole,tumultuq;,prioribus rotis depressiore in altū orbita sedētibus hæsit,magno hostiū,uelut numini salus eorum cordi foret,miraculo,& nostrorum consternatione.Ita ludibrio id inceptum fuit,augebanturq; animi barbarorū.Perstandū tamen Francus,ac omnes difficultates uincendas existimabat.
B Dū obsidio diutius spe trahitur, Reges barbari non ipsi cū exercitu ad pugnandum iusto prælio aderāt,sed per occasiones notis semitis leuis armaturæ milites submittebant,qui sæpius noctu quàm interdiu repentino tumultu castra perturbarent.Quædā etiā manus cæsis custodibus,perruptisq; munitionibus in urbem penetrās,spei bonæ obsessos impleuit.Carolus uinci insolens,flagitium ferre non poterat.Conciliū Præfectorū suorum habet:iubet omnes intentos esse ad sua quenque munera obeūda: falli eos,si credant uirtutem in acie tantùm inclarescere:tolerātiā,uigilātiamq;, & insomnes maxima ex parte noctes,diesq; laboribus plenos, & perpetuū
C cum mora temporis tædióque certamen,præcipuam esse partem disciplinæ militaris.Ingēs flagitiū fore,si barbaro plus animi industriæq; insit ad clausos liberandos,quàm Francis sociisq; ad claustra uel ui refringenda,uel pertinacia edomāda.Suum quisq; munus impigrè obiret,nec locū ludificationi hostium relinqueret.in armis ipsi essent, suósque continerent:se uigilias, custodias,præsidia,stationes,ut quisque locus,résque ac tempus postularet, dispositurum.ipsi qui pręessent,semetipsos primū, [illegible]de & eos quibus imperarent,assuefacerent cogerentq; ut prius collatis æquo campo signis uincere,ita nunc & exteriorem hostem eludentémque munitionibus arcere,&
D interiorē respirare non sinere.Exin ancipitia munimenta facta:nec minorē cura,quæ foras,quàm quæ intrò spectabant,custodiebantur,firmabanturq;. Barbari eadē,qua prius,spe,incertis temporibus ac locis occursabāt.Coerciti,aut fœdè pulsi,segnius instabant:multísque conatibus irritis,cum etiam ad signum ab se datum eruptionem clausi tentassent,ubi & ipsi reiecti turpiter sunt,& illi in portis retenti alii super alios cadebant, recipere se coacti,incepto destiterunt.Obsidio iam iusta erat:& oppugnatio atrocior clausos adorta est.Tanta multitudo militum undiq; cōtractorum in castris erat, tamq; clari duces , ac tam impiger Rex ,ut,cum continuaretur die noctuq;
E oppugnatio,aliiq; aliis in orbem succederēt,nec ullum genus operum, machinarum,tormentorū,scalarum,pontium,doli, artis, uirtutis omitteretur, hostis amens tandē consternatusq;,uesana propè audacia per æqua per iniqua scandentiū Frācorum oppressus sit.Qui in muris stabāt,omnes aut ferro cæsi,aut deiecti.In urbe quoq; ingens cædes stragesq; tenuit. Præconium ab Rege circūmissum,ut inermi parceretur,finē cruoris fecit. Abiectis telis dextras inermes supplicesq; tendebāt,ad eam diē assueti potius mori,quàm dum arma suppeterent,se dedere.Tunc pręda hominum facta,ad diripiendam urbem discursum,quæ ingēs magniq; precii rerum fuit,ut de Barbaris

qui orbem terrarum ſpoliaſſent.Muri diruti,ad cæterorũ terrorem:isq; me- F
tus effecit,ut aduenięti Franco Cæſaraugusta Ibnabalæ Regnũ minus mo-
ræ difficultatiſque præbuerit.Pauliſper obſeſſa in conditiones deſcendit,ut
CHRISTI famulos concionãtes audirent,Ibnabalã reciperẽt,Regemq;
agnoſcerent.Duosq; finitimos Reges,Abutaurũ & Deuiſſezum, qui Ibna-
balam domo exegiſſe inſimulabãtur,in caſtra uenire cũ donis Francus coe-
git,& uectigal paciſci : omnẽmque Hiſpaniã terrore nominis ſui impleuit.
Adelphõſo Aſturiæ Galeciæq; Regi auxilia miſit:nec poſt eam diẽ piis Hi-
ſpanis ſuperiores bello Barbari extitere,quos initio illi uelut fulmina belli
exhorruerãt.Circũacta æſtate Frãcus deduxit exercitũ,ſatis Frãcici nominis G
gloriã,& religionis pietatẽ auxiſſe ſe ratus.Ibnabalæ fides in petẽda Hiſpa-
nia ſancta uiſa,& Rex cauit ne falli capiue à quoquã mortaliũ poſſet.In re-
ditu offenſum.Impedimenta Francorũ grauia omnis fortunæ,Regię priua-
tæq; ſunt direpta.Tota inuidia in Vaſcones uertit,quorũ in finibus id acci-
derat.Rex milites q; ut in pacato anteceſſerant:reuerſi,nihil niſi fœdã inue-
nere ſarcinarũ iumentorumq; diſſipatã ſtragem,aſportatãque ac abacta quę
concupiſci à prædonibus poſſent.Latronum tantùm ueſtigia extabant,ipſi
iuxtà inuiis deuiisq; aſſueti,notitia latebrarum,compendiiſq; uiarum ſe te-
gebant. Militum uulgus ingenia Vaſconum latrociniis læta incuſabat,pro- H
ceribus mota ſuſpicio,Ibnabala authore id factũ:& ita quos euoluimus Va-
ſconum ueteres annales tradunt:quos multis in rebus ſequi non alienũ du-
ximus in ſumma Francicorum,Latinorum, Hiſpanorumq; ſcriptorum ua-
rietate.Nec perſequi prædones,purgarẽque latrociniis infeſta loca, & late-
bras excutere cupiẽs Rex potuit,quòd Saxonicus tumultus renatus fuerat,
ac iam Galliam urebat.Nullum enim Frãcus peregrè bellum gerebat, quin
rapto tempore Saxones rebellarent,immemores ſanguinis ſui, ſi quos for-
tè dediſſent obſides. Abſente in Hiſpania Carolo, Vindocindus dux Saxo
profugus,& ſuos per internuncios,& alienos coràm ipſe ſolicitabat.Dano- I
rum arma in primis tentabat.Coacto datoq; gentis concilio dicebat Fran-
corum conatus exteris nationibus Regniſque timendos:ſe, quia liber inter
liberos degeret,domo pulſum,reliquis,antequã pereant, exemplo eſſe poſ-
ſe,uti rebus ſuis proſpiciãt,ne in ſeruitutem ex imperio libertateq; decidãt.
Dum ad bellum Hiſpanienſe omnis pubes Gallica abeſſet,in uacuam Fran-
ciam arma ferantur : non tantùm præſentem gloriã prædamq; parari poſ-
ſe,ſed ita affligi euaſtarique ferro ignique Franciam,ut in futurum de ſalute
ſua potius quàm de exterorum Imperiorum excidio cogitationes ſuſcipiat.
" Multitudinẽ moueri dictis apparebat.Tunc contrà unus è proceribus gen- K
" tis egit,Vindocindum uelle cauſam ſuam communis gẽtium ſalutis uideri,
" ut perditas res ſuas cum florentibus Danis miſceat,& alienis tegatur armis,
" qui ſuis tectus non fuerit:nec eum aliter loqui debuiſſe, qui calamitatis ſo-
" cium ſolatiumq; petat,cum remedium non inueniat. Danorum aliam cau-
" ſam eſſe:nec oportere eos alia re quàm miſeratione exiliũ Vindocindi pro-
" ſequi.Scio præſentem obiici prædam,ſed illa hamata eſt:qua qui paſti fue-
" rint,mox ipſi prædę ſint. Nunquã Frãcia tam milite uacua eſt,ut non uiris,
" equis,armis,telis ſit ab externa ui munita. Citiùs ex terra edentur armati,ac
lapides

A lapides animabuntur,quàm iuuentus desit Franciæ,quæ pro patria dimicet
" ferro. Eam quiescentem lacessere,minime è re nostra est:& quanto maiores
" copias eduxit Carolus,tanto magis reditus eius,si ultro lacessimus,est exti-
" mescendus.Maneat uolo in Hispania,nó reuocabo.Dū sanus est,nulla un-
" quam cupiditate Daniæ bellū inferet.Hæc nobis chara est,quia patria.Nul-
" lum maius beneficium à superis habemus Dani,quàm arma,& inopiā.Ad-
" de quòd aliquot iuuentutis nostræ proceres sub Franco militant,quibus cū
" cupiam omnia secūda,cogor & illi cupere studereq;. Est uir fortis Francus,
" est bonus,est nobilis:eius uirtuti faueo,ut illum nostræ fauere uolumus.

B Ita nullum publicè auxilium Vindocindo decretum. Cum uoluntariis & manu popularium Rhenum transgressus Galliam urebat, uastabátq;. Præmissis ab Rege copiis ipse,quíque cum eo erant, præda repleti, in tutum se recepere.Cæteri,quæ maior pars erat,nec duci satis prædę factū dicenti paruerant,ab Regiis palantes cæsi ad unum omnes. In Saxoniam cum duxisset exercitum Rex,comperissetq; Vindocindum ac reliquos proceres gentis se ad Tassillonem Bauarorum ducem,cui Luitperta Desiderii filia nupsisset,contulisse:atrox esse ratus de insontibus obsidibúsque supplicium sumi, ab illis abstinuit.Cæterum ut paulatim extingueretur Saxonū nomen,ipsiq; C sponte sua aliis æquiorum legum gentibus se adscribendos curarēt:graues genti illi leges imposuit,ac testamenti factionē, iusq; intestatis præterquam inter agnatos succedēdi,ademit. Honores magistratúsque gentis alienigenis,& in primis Scotis mandabat, quorum egregia fide uirtutéque utebatur.Sed nec ueniæ facilitate reconciliari,nec armis uicti frangi,nec consortione religionis placari,nec æquis legibus flecti,nec iniquis domari,nec obsidibus oppignerari peruicacia illa Saxonū pectora poterant: & in tot Frācorū occupationibus fortuna nouas semper rebellandi occasiones cupientibus præbebat.Rex,dimisso reliquo milite,cum exiguis copiis tanquam in D media pace in Vbiis ad Coloniam sedebat.Sorabi,Sclauorum inclyta bello natio,Saxonum fines populari cœpere:aduersus quorū uim Geillo Magister equitum missus,ab Rege iubetur habere delectum Saxonū : quos & in fide permanere,& magno animo sua tutaturos sperabat. Reuocatur etiam ad signa Francones,certissima Regis auxilia, quos Frāciam Orientalem seculum illud uocitabat,& unde oriundi Franci ferūtur.Hiq; extemplo in armis Magistrum equitum sequebantur. Non multum itineris emensi erant, cum Saxones,quorum præsidium petebatur,rebellasse nūcius affertur.Cōtinuò & Theodoricus Comes Carolo cognatione iūctus affuit,uixdum di- E gresso Geillone ad famam Saxonici tumultus ab Rege ad eum coercēdum missus.Habito consilio,de omnium sententia cōstitutum est,ut prius quàm in aciem descenderent,exploretur,ubi,ac quantus esset hostium exercitus, quidq; cōsilii conatúsue capturus uideretur. Compertum est eos maiore in Francos aduentantes,quàm in Sorabos sua agentes ferentésque,ira,à tergo propinqui montis habere castra,citra quem amnis præterflueret.Placnit in citeriore ripa Theodoricū considere,Geillonē uero transmisso fluuio propius montem.Ita bina castra facta modico inter se interuallo : ut ipsi nihil prius mouerent,sed utra parte hostis numero præstans, ingenióque ferox

uim faceret,alteri auxilio accurrentes,terga alia pugna occupatorum ado- F
rirentur. Honore imperioq; militari Geillo , maiestate Regiæ cognationis
Theodoricus anteibat:in huncq;,cui etiam Saxonia prouincia data ab Rege
erat,omnis gloria rei bello bene fœliciterque gestæ uersura erat. Cæterùm
Geillo ut suum unius illud decus faceret,tertia uigilia mouet,mõtemq; cir-
cumit.Prima luce hostem sub signis stantem,paratumq; ad pugnam conspi-
catus, cohortatus milites ut de Saxone millies uicto cruẽtas pœnas exigãt,
seq; intuentes pugnã capessant,uiribus impar, maioreq; Theodorici quàm
hostis odio,in Saxonẽ ruens,breuem dimicationem fecit.Ipse,omnesq; pro-
pè eius copiæ cæsæ à Saxonibus numero cõsilioq; superioribus,& nulla nisi G
iu hostes iustos ira furẽtibus. Perpauci ad Theodoricũ ex fuga se recepere:
quò extemplo Rex,allata suorũ clade,cũ nouis copiis uenit. Saxones breui
uictoriæ fructu coacti deditionẽ facere,graui pœna luerunt. Mille quingẽ-
ti securi percussi,quorum præcipua noxa erat,maiore iam scelere quàm cu-
ius exemplo ignosci posset. In gente tam indomita erant tamen aliqui reli-
gione recente sancti,qui tædio domesticorum malorum Romã migrarunt.
& his Vaticani partem habitandam Pontifex attribuit.Tũc nullis domi sa-
nis consiliis,maxima pars iuuentutis,cũ in ipsorũ finibus nihil ex sententia
cederet,in Vuestphaliã cõtendit:eosq; partim uolẽtes,partim inuitos,ut qui H
obsidibus datis oppignerati Frãcis animo essent,ad arma cõpellunt.Eadem
fortuna utriq; uicti:Vuestphali amissis in acie ducibus reliqui ueniã sibi ob-
sidibusq; impetrarunt.Saxones occidi poterant:non tentare fortunam,non
cruentam uictoriam hosti relinquere non poterãt.Proinde quos eorum re-
liquos tot clades fecerant,domũ reuersi,cæteram iuuentutem sibi iungunt.
Tunc quoq; uicti se Regi dedidere,sæpius eius lenitatem quàm seueritatem
experti.Deleri gens poterat,ne semper pacem solicitarẽt: Cruori nominiq;
pepercit:utq; sub oculis essent,obseruariq; facilè possent, nobilitatem, & in
quibus aliquid dignitatis eluceret,cum liberis uxoribusq; traduxit in Galliã I
Belgicam,oceani ora ad incolẽdũ eis data, iussoq; eam tutari Lyderico ma-
ris præfecto.Maritimum Imperatorem,Halmyralũ uocant:haud scio an de-
torta in latinã græca uoce.In locum Geillonis sufficit Burchardum Magi-
strum equitum,quod Imperiũ Regibus ignauis formidolosum,Rege acer-
rimo Carolo,usui,non timori erat.Simul filios,Carolum Germanis præfe-
cit:Pipinum aduersus Græcos Italicarum rerum statum solicitãtes, & Ara-
gisii ducis Beneuentani fidem suspectam,Italiæ Regem creat: Ludouicum
Aquitania donat,eiq; Hispaniense bellũ aduersus Saracenos mandat. Zatis
Barchinonensium Rex ad primam famam Hispaniæ prouinciæ Ludouico K
datæ,legatos misit,se iam animo in fide Francorum esse:ubi primum se for-
tuna daret,ex professo deditionem facturum.Simul & Aza Oscensiũ Satra-
pes claues urbis per oratores misit.Ex Mauritania præterea Abdella Ibimi-
nangæ Regis filius Aquasgrani cum muneribus uenit.Magnitudini Caroli
fœlicitatique,ac Francorũ gloriæ,opibusq; uirtute partis gratulatus, socie-
tatẽ amicitiamq; petiuit.Iuuenis benignè acceptus, comiterque per aliquot
dies habitus,& magnificè donatus redire cum Ludouico in Hispaniã, atq;
inde ad patrẽ transmittere iussus.Barbara religio cũcta hæc longè alio ani-

mo

A mo quàm ore faciebat. Ibiminágæ classis Baleares insulas religione nostras, infestas latrociniis facere mox cœpit. Zatis & Aza Ludouico aduenienti se dediderũt: tota Hispania citerior armis Francorũ in præsentia cessit. reuocato eo à patre, defecere omnes. Redintegrato eo postea bello, Barchino obsessa, receptaq; & ipsa, & Osca. Zatis in Austrasiã exulatũ ductus, uita à Carolo donatur. adeo in fœdifrago Rege Regium nomẽ apud Francũ ualuit, maiestatemq; suã retinuit. Ex alia parte Pompellonẽ nihilo sanctiore Ibnabalæ fide à Barbaris occupatam Francus recepit. Pipinus Alpes trãsgressus, Mediolani Regiam delegit, quòd ea florentissimæ regionis urbs, secundum
B Romã longè princeps totius Italiæ esset: & ut Rauẽna ad res Orientis Latinis, Græcis, Ostrogotthis opportuna fuerat, ita hæc Francis idonea uisa est uelut arx & specula Italiæ, Galliæ, Germaniæq;. Et proceres gentis Regum imperio assueti, mirificè lætabantur se domi habere unde iura peterẽt, quiq; domesticã pacẽ coleret, & externos metus uiribus, ac nominis paterni suiq; maiestate coerceret, id quod per tot secula Italiæ nõ contigisset. Ildebrãdus dux Spoletinus cum omni suorum nobilitate officii gratia ad eum se Mediolanum contulit: Romamq; profectum comitatus, nullum amplitudinis genus in eum omisit. Quacunque iter faciebat, nõ oppidani modò appara-
C tissime excipiebãt, sed & agrestium turba, ut quo dignitate minor, eo numero maior conspiciebatur. Romani parũ sibi reliqui fecere, quo magnificentius patri Carolo præstare possent. Sacerdotũ Pontificisque maiestas omnia superauit. Coronatus maxima mortalium frequentia celebritateq;, contendit, ne liberalitate in sacrosanctam potestatẽ maximo interuallo patri cederet. Dux Beneuentanus soceri tandem exemplo Hadriano infestus erat, aliquótque Campaniæ oppida ditionis Pontificiæ inuaserat, ambiguis adhuc finibus, & recẽti ecclesiæ Romanæ imperio. Cõgressus Pontificis & Pipini metum iniecit Beneuentano, Runoldumq; filiũ cum amplissimis uiris misit
D deprecatorem belli, ne Beneuentũ copias admoueret: se Pontifici arbitratu Francorum satisfacturum. Iuuenẽ Pipinus ab se discedere uetuit, in agrumq; Campanum exercitum duxit. Dux territus Beneuentũ se includere noluit, casu Desiderii admonitus. Salernũ petiit: quę urbs in partibus Gręci Augusti suis legibus utebatur. Altera legatio missa ad ultimã spẽ pacis tentandã: quæ impetrabilior ipsius expectatione fuit. Quo enim lõgius à Põtifice læso ibatur, eo minus claudebantur aures Regis demississimis nobilissimi Ducis precibus. Imperatum ut res redderet Hadriano: daret Frãcis obsidẽ etiã alterum filium Grimoaldũ: Beneuentani quoque in uerba Franci Regis iu-
E rarẽt, duodecimq; obsides darẽt, quos Pipino placeret. Omnia hęc & cõuenere, & facta sunt, ex ingẽti metu belli pace parta. Dux domum rediit. Hæc ad ipsum patrem Carolum Frãcorum annales referunt: eum uolunt in Hetruria Florẽtiæ natalem domini ac dei nostri egisse. Bibliothecarius Romanus nimius propè in recensendis illius ætatis & Caroli Magni rebus, bis omnino eum petisse Italiam, semel cum Patricius, iterum cum Augustus salutatus est, ostendit: res tantas ab illo gestas non dissimulaturus. Beneuẽtanus præter bellum Pontifici illatum Franco suspectus fuerat, & quòd Desiderii filiam Adelbergam in matrimonio, atq; inde liberos haberet, quos diximus:

& quòd Paulum Aquileiēſis eccleſiæ Diaconum genere nobilem,ſed literis clariorem,perduellionis à Carolo conuictum recepiſſet. Hunc Paulum & Deſiderius cū regnaret,ſummè dilexerat,ingenio eius eruditioneq́ delectatus:& Carolus ob eaſdem animi dotes in intimam familiaritatem admiſerat.Cęterùm cum deprehendiſſet eum agitare conſilia Deſiderii educendi è finibus exilii,cuius florentis fortunæ particeps fuiſſet, procul ab illo in Diomedis inſulas eum ablegauit:unde ad Aragiſiū refugit.Nec tunc docto uiro in tali cauſa apud mitiſſimum Regem Carolū fraudi fuit exilii terminis deceſſiſſe,cum proceres ſuaderent ne impunita audacia contumaciaque abiret:& Pipinus iudicium patris ſecutus,eius rei ueniam Duci dedit.Paulus Aragiſii Aldebergæq́ Ducum rogatu ad conſcribendas hiſtorias rediit. à fine Eutropii exorſus res Romanas,ſeparatim Longobardicas cōplexus, ſimul alia edidit.Hymnum in diuum Ioanuem compoſuit,quem inter ſacra orbis tarrarum canit.Vetuſtiſſimis exemplaribus , ſanctisq́ authoribus imperio opeq́ Caroli undique conquiſitis,martyrum uitas mortemq́ ac cæterorum diuorum ſumma breuitate perſtrinxit in templis legendas:quas facilè crediderim lōga die ita immutatas,ut à cōditore ſuo,ſi exiſtat, nō agnoſcantur. Mortuo Aragiſio, in Caſſinatiū cœnobiū ſeſe ultro relegauit:reliquamq́ uitam ſanctiſſimè tranſegit. In defuncti Aragiſii Ducis locum Frācus ſuffecit Grimoaldum eius filium:iuſſitq́ eum Græcorum conatus coercere,in quorum fide erat Sicilia,& quicquid Italiæ quondam magna Græcia fuerat. Adelgiſius Deſiderii filius Conſtantinopoli reuectus , receptusq́ ab iis qui partiū Græcarum erant,Beneuentanum ducatum euaſtabat.Franci Ildebrando Spoletino & Grimoaldo Beneuentano Ducibus iuncti,eum in prælio interemere,tāta edita cæde,ut Græci abiectis belli cōſiliis,de amicitia iungenda cœperint cogitare. Sed nec idcirco Longobardi cauſa uindices habere deſinebat.Luitperta Deſiderii filia patre Rege relegato,fratre Patricio interempto,nirum ſuum Bauarum Taſſillonem conquieſcere non ſinebat.Is Vindocindum Francorum ex profeſſo hoſtem receperat:alia etiā hoſtilia in Carolum auſus,deprecatore Pontifice neniā impetrauit,filiumq́ obſidem dedit.Poſt id creditus eſt cōſanguineos Bauarorū Hunnos occultis nunciis ſolicitaſſe.id palàm fieri non potuit.Conuictus eſt dixiſſe ſe unicum filium Theonem obſidem dediſſe:ſed centum datis,nullo pignore deſtiturum à perſequendis bello(cum poſſet)Frācis. Hæc animi nota,fidē dubiis criminibus fecit.Taſſilloni igni & aqua Pontifex interdixit:& eundem Rex ad indicium procerum(nondum Compares Franciæ,Duces Comitesq́ eo quo nūc ordine maieſtateq́ erant)reuocauit. Cum cōdēnatio dubia nō eſſet,opportunè mortua uxore Taſſillo à Pontifice ignominia leuatus,cœnobio ſe dicauit:cum patre filius ſepro aris totondit.Ita quæſtio iudiciumq́ omiſſa.Bauaricum motum res Hunnicæ finitimæ cōſanguineæq́ excepere. Auares enim,qui iidem Bauari ſunt,Hunnorū populi,omiſſo uetere gentis uniuerſæ nomine,ab Auare Rege ipſi nūcupari maluere. Tunc Hunni parauerūt auxilia,quæ Bauaris mitterent.Sed dum cunctātur, Bauaria in Caroli poteſtatem uenit:quo regreſſo domū , indignè ferentes non expectatis auxiliis ſuis Bauaros fidē,quàm uim Francorum experiri maluiſſe,illata de

finibus

A finibus controuersia,dirimere eam legibus, communiúmue amicorum iudicio nolunt,sed in Bauariam excursiones facere conantur:Bauarisq; ductu Francorum occurrentibus,magno suo malo reiiciuntur.Ipse Rex cùm trãs Albin flumen Vltzios Sclauorũ gentem submouisset,Dragauintumq; urbẽ cepisset,ex amicorũ cohorte Theodoricum Alafredumq; cum parte copiarum in Hunnos præmisit.Hi aliquot secũda prælia fecere,munitionesq; opportunis locis & præcipuè ad coitiones fluuiorũ obiectas expugnarũt:terroremq; circunferentes, hostem longis latisq; finibus ntentem submouere ex ea quæ nũc Austria est,nomine indito ab Austrasia Gallica,unde Caro-
B lus maioresq; orti.Subsecutus cum reliquo exercitu Rex Theodoricum ulteriorem Danubii ripam tenere,ac uastitatem longè lateq; edere iubet:ipse citeriore copias ducit. Sequebatur cũ cõmeatu in nauibus Bauarus immemor germanitatis,ac iam bello ultro lacessitus. Rex ubi hosti se appropinquare exploratũ habuit,gnarus aduersus quàm efferam,& religionis hostẽ gentẽ duceret,in planicie spatiosa sacra facienda excitatis altaribus curauit. Milites ducésque confessione communionéque sacrosancta operati, tãtam numinis fiduciam concepère,ut hostes comperta Frãcorum alacritate,pars in Hunnos Scythas,unde oriundi erãt,se receperint:pars secundo Danubio
C uecti,Francũ magna mole exercitus segne iter facientẽ antecedebant:quos ulteriora semper petentes cum sequi longum esset,nec sui copiam facerent, Rex constitit,omniq; regione utroque exercitu uagante perusta,Henricum Foroiuliensium ducem,ac Geroldum Bauariæ præfectum in Pannonia statiua habere iussit,atq; eas frenare gentes cum parte maxima peditatus.Nam morbi quoddã genus in equos ingruerat,qua lue ad octo millia periere. Et ne unquam absque periculis ageretur, ab hoste armato inuictus Rex,semel atq; iterum prope fuit ut domi parricidio extingueretur.Austrasianę iuuẽtutis aliquot proceres, quòd inde orto Rege summum gratiæ dignitatisq;
D locum apud eum se obtinere æquum censebant,postquam uirtutem aliorũ sibi præferri uiderũt,authore duceq; Arderico in illius uitã coniurationem faciunt:dumq; plures in dies in societatẽ sceleris incautius adsciscunt, delati comprehensiq; qui sceleris manifesti fuere,capite luerũt:quos leuis suspicio aspergebat,exilio solũ uerterũt.Indignũ uisum,quibus præcipuè salutẽ Regis cordi esse oporteret,eos principes nefarii conatus inuẽtos. Sed illud eo indignius,quo propius.Pipinus Regis nothus à nouis cõiuratoribus in spẽ Regni adductus,tempus locumq; circũspiciebat patris necãdi.Rhaudulphi Longobardi prudentia deprehensis ac fidẽ detectis insidiis, iuuenis attõsus
E sacrum cilicium induit:cæterorũ pauci securi percussi:maxima pars tantùm in exilium missi.Odio Sostradæ Reginæ cõspirasse se dicebãt.Mulier enim atrox ferebatur,& quæ uiri animum suopte ingenio lenem,immitẽ in multos efficeret,efferarétque. Eo mitior puniendis sontibus fuit Rex, ut à quibus coarguebatur,illos testes lenitatis ad refellendam inuidiam haberet,ad causamq; religionis reditum.Concilium patrum præsidibus Theophilo & Stephano Pontificis legatis habitum aduersus Græcos Augustos imagines diuorum peruicaciter damnãtes.Imaginibus suus seruatus honor.Sed & simultas inter Francum Græcumq; intercessit,quòd Rotrudem filiam Caro-

lus,cum oratores ad id in Franciam Byzantio missi uenissent, Constantino F
Leonis Cæsaris filio desponderat.Res uana euasit.Adolescens è domestica nobilitate Mariam duxit:eáque mox repudiata,atque adeò attonsa,sacroq; cœnobio clausa,alteram Theodoram sibi iunxit.Rotrudis innupta permãsit,neque impari nubere in animum inducens,neque parem nacta.Carolus uerò ne ullũ popularitatis genus omitteretur,barbara & antiquissima carmina emendauit, quibus priscorum Regum Ducúmque clarissimorum res gestæ celebrabantur, ac ediscẽda edidit. Patrii sermonis grammaticam inchoauit.Latinè Petrum Pisanum præceptorem habuerat,uirum undecunq; doctissimum.Symphoniam templorum, accersitis ex urbe Roma summis G
musicis,sanctam iucundámque effecit.In Aegyptum,Syriam, Africam cum ingẽti ui auri misit,qui pios sub Imperio impiorum Regum uitam inopem agentes,ope subleuarent,solarenturq;.Galliæ & Germaniæ sacras ædes uasis uesteq; ac supellectili preciosa locupletauit: ac ne ianitores quidem templorum profano cultu ornari siuit.Aquisgrani,ubi Regiam statuerat suam, templum Romana æmulatione extruxit, ex Vrbe Rauennáque columnis & priscæ artis operibus deportatis.Domesticam disciplinam singulari cura rexit:se(cum uacabat)literis,filios & literis,& armorum ludicris certaminibus,filias lanificio exercebat. Hierosolyma missus orator Zacharias sacer- H
dos,ad Persas Lanfredus & Sigismundus nobiles Franci cum Isaaco gente religionéque Hebræo Persicæ linguæ perito.Hique adire prius Africã iussi.Totius orbis terrarum pacẽ animo complectebatur Frãcus.Et quia Hunni domum regressi,æqua iam fortuna cum Francis bellabant, aduersus eos Pipinum filium Italiæ Regem in Pannoniam misit. Henricum Foroiuliensium Ducẽ decedere,ac in Italiã redire iussit, ne quid rei nouæ absente Pipino exoriri ea parte posset.Nec armis tantùm terrẽdos Hũnos ratus Rex, pontem sublicium in Rheno ad Maguntiam faciũdum curauit: simul misit qui opus metirẽtur,si fortè à flumine Rheno, fluminibúsue in Rhenũ de- I
currentibus duci fossa nauigabilis posset.Renunciatum est inter duo flumina Radãtiam & Alomoram breuissimum omnium interuallum esse:alterũ in Rhenum,alterum in Danubium se exonerare. magno quidẽ molimine, sed regio tamen animo operéque fieri posse,ut omni parte Europa terra aquáque peruia foret,latrociniaq; tollerẽtur,ac bella incruentius finirentur: ut cum ex mari mediterraneo in Rhodanum, ex hoc in Ararim nauigaretur,ex Arari que(ut prisci duces,si Tacito creditur,excogitauere) aperiri in Mosellam alueus possit,qui flumini Rheno committatur:si item ex Rheno in Danubium,quò Pontus petatur,nauigaretur:commercia rerum in pro- K
miscuo forent,ac orbis terrarum arcana paterent,armisq; Francorum nihil esset inaccessum.Iam opus processerat ad trium millium passuum lõgitudinem,trecentorum latitudinem (altitudo non traditur: pro natura loci depressam,ut patiens magnarũ militariúmque nauium esset,necesse fuit)cum quo longius tendebatur,eo magis uelut palustri limo in se residente, quicquid interdiu exhauriebatur,noctu explebatur:quo quasi miraculo pauefactæ operę,ac curatores id religiosum rati,ut conatu desisteret Rex peruicere:atque ita facies rerum naturæ,quam mutare Francus statuerat,ut ab æuo

fuerat,

A fuerat, permansit: irritis ferè huiuscemodi mortalium conatibus. Audacia tamen Francorũ, & uirtute Pipini, qui se Hunnico bello Carolo patre non indignũ pr ębuit, territis Hunnis, Tudinus dignitatis ab Rege apud eos secundæ princeps, suis iam non innitis non societatẽ modò iniuit, sed & nostræ religionis effectus est: nec ita multo pòst in demortui Hacani Regis locum suffectus Rex Theodorus nomine animóque Christiano, & ipse Hacanus deinceps uocitatus: quod nomen illius Regiæ gentile per multa secula auditum est. Nec ea pax diuturna. Ad supplementum exercitus qui in Hunnia secunda fama stipendia faciebat, delectum haberi in Saxonia Rex B iussit. Non detrectauerũt modò citati ad nomina danda imperiũ, sed quoniam utique pugnandum esset, armis correptis non duces modò ad conquisitionẽ militum ire iussos, sed Magistratus ad ius dicendum sibi ab Rege antè datos, atque adeò Godescalcum in Daniam legatum iter facientem occiderunt: Abroditósque ferocem armis gentem Francis tunc fœderatam auxilio Carolo ad hunc tumultum occurrentes, insidiis exceptos, magnam partem ipsos Vizinumq; Regem interemerunt. Tristis & alter nuncius allatus, milites Francos Hispani limitis custodes, dum occupatam à Barbaris Barchinonem recuperare contendunt, magna suorum iactura repulsos: si-C mul ab Hunnis rebellãtibus Geroldum Bauariæ Præfectũ ipsũm, & quingentorum equitum delectorum alam, ad internecionem deletos. Ita fortuna utrasq; uires suas in longioris uitæ Regibus ostendere mortalibus præclarum ducit: & qui Duces nullam nisi secũdam in summis conatibus semper experti dicuntur, iuuenes ferè fato functi sunt. Ita numini credo uisum, ne res humanæ ueram solidámque fœlicitatem dare posse uideãtur. Caroli res lætæ aduersis, aduersæ lætis exceptæ sunt. Maior dolor propiórq; in Saxones stimulabat. Saxonia armis repetita. Castra in aperto ponere ausi toties uicti, ac omni dignitate gentis cis Rhenum in colonias ductæ spoliati, D pro libertate breui uita bellare, quàm segnes diuturna seruitute transigere malunt æuum. Sed duces gens ferox indomitáque sibi creare poterat, fortunã fabricare non poterat. Hæc libidine omnia regit. Ab Abroditis ignominiæ uindicibus quatuor circitèr millia Saxonum cæsa paruo dictu numero, sed secundum tot clades anniuersarias, cum iam tricesimum annum bellaretur, maiore quàm eorum res accisæ pati possent, ac ipsi hosti Carolo miserãdæ. Igitur castigati uerbis, ut religionem numénque, cui fides fœderum cordi foret, esse crederent, obsides dedêre: quamplurimi trans Albin Salámque refugerant. A Sala flumine Salios Francos initio dictos sunt qui E tradant, atque inde Salicam legem nuncupatam. Ea flumina pontibus iuncta, bellumq; circũlatum. Omnia uel ui uel metu edomita, Velatabi, & alię iuxtà ignobiles gentes. Multa prælia prospera facta, quędam non incruento milite Franco. Nobilissimi quique factis generéque occubuere. Normãni nouissimi omnium arma abiecere, muneribúsque pacem impetrauere. Hunni perdomandi Carolo Caroli Regis filio obuenere. Pipinus in suum Regnum in Italiam rediit, quòd fama acciderat Græcos in Italia nouos motus concire, & Beneuentanos Græcorum Imperio finitimos cum eis societatem armorum iniuisse. Ex Hispania lætior nuncius subsecutus est. Adel-

phonsus Asturiæ Galeciæq; Rex ope nouorum ex Frácia auxiliorum Barbaros fuderat,fugarátque. Vlysipponem urbé Lusitaniæ principem receperat:nec terra modò pollés potensq;,mari etiá uires nactus, Baleares insulas latrociniis Barbarorū piraticá faciétiū infestas pacauerat,prædonū nauibus partim captis,partim suppresis:& piorū Imperio Barduli restituti. Carolus conuentū Aquisgrani sociarū ciuitatū gentiumq; habuit. Quò Adelphonsi Asturum Regis oratores cum peruenissent,opulentámque de Saracenis prædam in conspectum Regis protulissent, Legationis princeps, F

» TVI,inquit,milites,Rex inuicte, tui duces hæc ceperūt spolia. Hæ sunt
» hostium tuorum,quia CHRISTI hostes sunt,èxuuię.Vrbes procul ex- G
» pugnatæ,insulæ receptæ.Hispania propè omnis religioni reddita.Fœlicita-
» te auspiciisq; tuis uincimus.Vnū tibi corpus,unus est animus,quanuis orbis
» immortalitatisq; capax:sed ubi signa fulgebunt tua,ibi præsens nobis telisq;
» nostris esse uideberis.Tua absentis Lilia eadé sequitur fortuna,quæ præsen
» tem. Sed Victoria,ferox uirago est.Illius modò dextrá, modò aliá corporis
» parté prehensamus,nondum totum potuimus corpus.Saracenos enim ho-
» stes habemus,uno cęso capite maiore numero subolescétes. Sed tua fortu-
» na,& tuorū uirtus ostendet eos esse mortales.Corpora tantùm militum in
» supplementùm trade,cætera bellum præstabit. Supplementum Hispanis H
decretum. Vido deinceps Britannici liminis custos cum successisset in eam Præfecturá Rolando fortissimo ac prudentissimo duci, æmulationeq; uirtutis præclara facinora edidisset,de Británis spolia in ora hominum protulit.Isq; laudatus à Rege.Hoc suo suorúmque gradu Carolus ad Imperii nomen capessendum ferebatur.

LIBER III.

LEO PONTIFEX maximus,quòd Hadriani, in cuius defuncti locum suffectus fuerat, acta permulta rescinderet, ab illius propinquis amicisq;, qui eius liberalitate creuerant, coniuratione facta comprehésus, cum è custodia elapsus, ope Vinigisii Spoletini ducis in Franciam confugisset,in Vrbem remittitur comitibus Episcopis, & aliquot proceribus,graui edicto, ne quis eū uiolaret.Interea Rex uelut in speculis sedebat, si quid moueretur.Barbaris in Hispania tantū belli conflatū,ut ęgrè illud arcerent.Hunni à Carolo filio coërcebantur.Qui Albin Salámque circuncolunt,aut fracti aut domiti quiescebant.Normáni Danici oceani accolæ piraticam faciebant,Belgicámque oram euastabant, recétis fœderis immemores.Eam omnem oram maris lustrauit Rex, præsidiáq; & classem,ut quisque desiderabat locus,disposuit: turrim magnifici operis ad Bononiá maritimam urbem restituit,unde nocturnus ignis emicaret ad nauium cursus regédos. Ad Gandauum ad coitionem fluminum aliquandiu I K

diu

A diu ſedit,ne quid eum falleret quod terra marique uſquam gereretur.Exin ex Italia euocato Pipino Rege,rerum domeſticarum finitimarumq; curam filio Ludouico tradit:ipſe Maguntię conuentu habito , cum Pipino in Italiam tandem proficiſcitur.Dum Venetiam obit, uindicauit necem Henrici Foroiulienſium Ducis,quem magnis rebus geſtis ex Hunnia octauo ab initio bello anno regreſſum Tauriſani occiderant . Authores ſceleris ſecuri percuſsi.Rauennam deinde inuiſit.Inde in Samnium Pipinum ire iuſsit, quòd Grimoaldus Dux Beneuētanus haud diſsimulanter officio deceſſerat.Filiũ Anconam uſque proſecutus inde flexit,inermíſque,ut prius , inermi comi-
B tatu Vrbem petit.Per annum aduentus Caroli in expectatione fuerat.Monachi uiri ſancti cum Zacharia ſacerdote reduce oratores ex ſancta urbe Hieroſolymis aduenerant afferētes pia magis quàm magnifica munera religionis gratia,claues ſacroſancti ſepulchri,ac Caluarii mōtis uexillum.Híque nunciabant mox affore legatos Aaronis Regis Perſarum , & munera etiam ex Africa.Nunquam in urbe Roma,ne iura quidem terris dante,tantum exterorum mortalium fuit . Confluxerant ex reliqua Italia , ex continentibus regionibus,ex propinquis,ex ulterioribus,ex longinquis, ex ultimis propè oris ad famam uenturi Romam Caroli, cauſam Pōtificis maxi-
C mi cogniturí.Statura erat eminenti,corpore amplo, membris congruentibus,facie pulchra,canicie reuerenda,uultu maieſtatis pleno,uniuerſa ſpecie auguſta. Viſuri erāt eum cum Pontifice maximo in templo terrarum ſanctiſsimo,in urbe terrarum parente , uelut nihil maius in terris conſpecturi. Continens agmen per aliquot millia paſſuũ, uariæ gentes, diſſonæ linguæ, multiplex ut oris,ita & ueſtis habitus. Edixit Leo,ut cum ſuę quiſque gentis hominibus cōglobatim turmatímque Regi occurrerent. Quicquid decorum magnificúmque uſquam eſt,proferebatur . Laudes Regis omnibus reſonabant linguis.Duces ſua quiſque decora dum Romæ totius orbis cō-
D uentu concinerentur,terrarum omnium ſermone celebrata cognoſcebant: ac uiuentes gloria & poſteritate perfruebantur. Cogniturus de Leone uenerat Rex.Cum igitur ad cognoſcendam cauſam conſediſſet , qui in Pontificē maximum manus iniecerant,alienis criminibus audaciam ſeq; tegentes,ultro eum accuſabāt.Carolus quæſitor,Leo idem & accuſator,& reus. Cōiuratores, utrunque & accuſatores & rei.Francus dici,reticeri, perorari iubebat:hactenus ſilentium actum . Cum uerò ad rogandas ſentētias deſcēdit Rex, tunc demum patientia ſilentiũmque ruptum,ac omnis ſimulatio depoſita.Epiſcopi magis ſacroſanctæ poteſtatis quàm Regiæ maieſtatis
E memores, conſentienti ore reclamauere ſummum optimumq; Regem eſſe Carolum: ſed cuinam tandem de Pōtifice maximo iudicium facere, fas eſſe:ſuſciperet Leo in gremium cauſam ſuam ı quíque in cæteros clauium ius haberet,de ſe quoque ipſe incorruptè iudicaret, ſolo numine uel teſte conſcientiæ,uel uindice.Ita Leo,haud ægrè ferente Franco demptum ſibi graue onus de Pontifice maximo iudicandi,ſuggeſtum conſcendit, criménque iu reiurando diluit:moxq; ſententia ſua abſolutus, cum fraudis capitalis coniuratores rei agerentur, interceſsit, ſatiſque habuit exilium intendi . Nullo unquam tempore ab Vrbe condita neque res Romana liberior uiſa, neque

Pontificia dignitas augustior. Cæsarum maiestas iam & antè propè uilis F
ob res aduersas, impiamq; de imaginibus diuorum sententiam,& tuc nul-
la, quòd nullo exéplo per aliquot iam annos mulier Irena sola mortuo ma
rito Cæsare imperaret, haudquaquam Cæsareo sanguine orta.Hæc uera e-
rant:sed scribebant dictitabántque iniqui, eam ipsam filium Cæsarem non
modò rerum arbitrio, sed & luminibus priuasse. Quam falsam inuidiã ut
ab se amoliretur, iam inde ab initio oratores & in Vrbem, & in Franciam
miserat:sed inuiso semel nomine Græco, fidem mater non faciebat, Con-
stãtinum filium se absente insciáque à Principibus Græcorum odio libidi-
nis atrocitatísque comprehensum pœnas dedisse.Romani proceres animis G
aliter afficiebantur.Solium Imperii uelut à nemine insessum,quasi numine
offerente Regi Franco dandum,summis in religionem meritis id debitum:
eum uictoriarum gradibus ad id culmen conscendisse,ut summus Regum,
summũ rerum humanarum titulum obtineat:diem quoque, locum, annũ,
celebritatem mortalium id postulare. Octingentesimus salutis annus age-
batur,& rem diuinam natali domini ac dei nostri Leo in æde Petri faciens,
ingenti assensu procerum, qui undique in Vrbẽ admiratione Caroli Fran-
corúmque cõuenerant,Carolum Augustum appellatum,infulis, ac cæteris
Imperii insignibus exornat.Acclamauit populus, Carolo Augusto diuini- H
tus coronato,magno,& pacifico Imperatori,Vita & uictoria.Cum deinde
templa circumiret,effusæ in publicum uirgines matronæq; ac pueri conti-
neri nonpoterant,quò minus propius adire,salutare,contingere conaren-
tur.Certatim ruebatur,crescebátque semper turba. Nummus procul spar-
sus in uulgus,& tandem multitudo diuisa in areas,ædésq; sacras, ubi in cõ-
spectum se oculis omnium daturus erat,ac sui appellandi,dextræq; contin-
gẽdę copiam facturus.Roma & cæteræ Italiæ urbes incredibili lætitia affi-
ciebãtur, quadringentesimo duodeseptuagesimo circiter anno quàm insi-
gnia Imperii Romani in Thraciam delata fuerãt, uelut postliminio reuer- I
tisse, summíque nominis dandi ius in Italiam reuocatum. Nascentis eccle-
siæ Pontifices martyrio religionem orbi dedisse,mox impias hæreses inua-
luisse, quibuscum sanctitate uitę doctrináque ac paupertate dimicandum
fuerit. Gotthos Vandalósque ac alias gentes Italiam euertisse.Pontificiam
potestatem adeò uexatam, ut non ante Carolum Martellum Caroli auum
tollere oculos ausa fuerit.Illum Pontificis precibus motum,ecclesię patro-
cinium suscepisse gessisseq;.Pipinum eiusdem Augusti patrem,urbis Romę
in se beneficiis egregiam gratiam retulisse: eum Exarchiam Rauennatium
urbi Romæ redonasse: liberalitate pietateq; Carolum Augustũ neque auo K
neque patri cessisse.Et Carolus Italorum erga se pietati, charitate respõde-
bat:nec quicquam reliquum fecit,quo magis Italiam uniuersam, singulasq;
eius partes augere ornaréque posset.Florentiam restituit: Pipino filio im-
perauit, ut Italiam operibus excoleret, omniq; eius amplitudini inseruiret.
Quædã monumenta extant Desiderium Fluẽtinos dispalatos in una mœ-
nia contraxisse:Petramsanctam, Sergianam,Orbitum condidisse,ac plera-
que alia oppida partim instituisse,partim restituisse:nec euersorẽ,ut ab Ha-
driano insimulabatur, sed parentem restitutorémque Italiæ extitisse. Plus
ducentis

A ducentis triginta annis Longobardi maxima Italiæ parte potiti, iam nihil externi moris religionísue, aut animorum retinebant. Deposita exolescentéue illa, cum qua Alboino Rege uenerant, feritate, in Italici cæli solíque ingenium moréſque transierant, ueteribus Italis affinitate atque inde cognatione adeò iūcti, ut in Hetruria, in Spoletino, Beneuētano, Eporediensi, Foroiulienſi Ducatibus non eſſet facile dignoſcere. Reges Longobardorum in ea Ciſalpina Gallia floréque Italiæ nobiliſsimas urbes, ac nitidiſſimos agros ſibi proceribúſque incolendos delegerant. Mediolanum Papiáque, ſedes Regum erant. Quicquid ergo inter Apenninum & Alpes à

B cætera Italia lacu Benaco, Mincio: ut uerò Longobardorum ſcriptores tradunt, Ateſi, Pado, Rheno Bononienſi diſiungitur, id nomine Longobardiæ cenſeri, Auguſto Pōtificique placuit. Longobardis iucundum erat, florentiſsimæ regioni ab ſe nomen dari amiſſo Regno, cum regnantibus nulla fuiſſet eis ſua peculiaríſque Lōgobardia: & qui eam habitabant, ſanctiorem eam ſibi arbitrabantur, & qui alibi incolebant, quamplurimi eò immigrarunt, alii ſpōte, alii authoritate Auguſti, & benedicente Pōtifice adducti. Quæ Flaminia prius fuerat, in qua Rauenna eſt, tunc Exarchiæ caput, ut oblita Græci nominis reuerentior urbis Romę foret, Romandiola dici

C iuſſa, uelut illuſtriore nomine. Ita dum res ſumma omniū lætitia approbationeq; componuntur hac parte, Rex Pipinus Auguſti filius bellum gerebat in Samnio aduerſus Grimoaldum, qui Beneuentum egregiè tutabatur, crebríſque eruptionibus omnia circà infeſta hoſti Frāco faciebat, ut interdum interclufis commeatibus obſeſſo propior quàm obſidenti uideretur. Beneuentanis omnia ad diuturnam obſidionem tolerandā ſuppeditabant: nec animis deficiebant, ſpondentes ſibi aliam eſſe conditionem Beneuenti obſeſsi, quàm Papiæ fuerit. Hác enim propè in primo Alpium deſcenſu irruentibus more ſuo in eam partem Italiæ quæ Gallica ſit, expoſitam eſſe: ut

D Carolus iure uxorem ea in caſtra tanquam in domeſticam Regiam ex propinquo accerſierit: Beneuentanum uerò ducatum numinis beneficio remotum à Tranſalpinis gentibus, ac Græcis Græcorúmque imperio finitimum, inter indomita Samnitium pectora inuictum futurum. Nec tunc dux Regi ceſsit. Teate urbs nequaquam pati dignitate conſtantiáque à Roſellino Longobardo clariſsimo uiro Grimoaldi cōſiliorum ſocio tenebatur, qui Samnitium uirtute accenſus, oppidanos ad ęmulādum decus Beneuētanorum inflammare conatus, uel uirtute uel fœlicitate inferior extitit. In aduenientes Francos erupit magno animo, dubiámque uictoriam fecit. Sed

E cum Vinigiſius Spoletinus dux cum nouis copiis in caſtra Francorum ueniſſet, tunc intra mœnia ſe ſuóſque continuit. Franci Spoletiníque inter ſe certabant, utris eorum captæ urbis gloria cederet. Vndique copiæ admotę. Pertinacia æmulationis contentioníſque uicit. Dum undique circunſtrepit terror, nec remittitur ardor, obliuióque uulnerum, & mortis contemptus furentes ſubit animos oppugnantium, enitentiūmque: expugnata, direpta, incenſa eſt urbs. Cum ibi omnis exæuiſſet ira, Ortona in fidem recepta, nihil hoſtile paſſa eſt. Profecto Romam ad patrem Pipino, Vinigiſius illius exercitus Imperator, prius quàm redeat Rex, cōficere eam prouinciam fe-

ſtinat,ut ſua ea gloria foret.Sed apud milites non erat idē certamen animo- F
rū.Et Grimoaldus non ut Spoletinus,pro alieno dolore,ſed pro ſalute ſua, de imperioq́; ſuo certabat:& nepos Deſiderii Regis iuſtiore odio arma gerebat.Vinigiſius cum nihil ei proſperè eueniret,ſeu morbo ſponte orto,ſeu ex mœrore animi affecto corpore,Luceriā ſe incluſit,obſeſſuſq́;, antequam ab Rege Auguſtóue auxilia noua ducésue occurrerent, expugnatus ac captus eſt. Comiter benignéque uictor dux Longobardum ducē uictum ſui generis habuit. Auſus eſt etiam,tanquam tunc initium belli eſſet,eius fidem tentare,ut Lōgobardorum nomen à ſeruitute uindicaret potius, quàm aduerſus illud duceret,militarétue: Eam demum gratiam refers natali ſolo, G
ut,quod te clariſsimis parētibus genuit ut ſibi decori præſidióque fores, in illius excidiū externis ſub ſignis dimices?Ego quam à patria mutuatus ſum uitā,eam illi iure optimo repoſcenti reddam.Cæteri, ut Reges, ut Patricii, ut Cæſares dicātur,in uulnera ruunt:nos in repetenda libertate noſtra, nec uiri nec armati erimus, qui tā fortes inuictiq́; pro alieno dominatu ſumus? Profiteamur tantùm nos duces liberorum, non deerunt fortes ſtrenuíque uiri,ac generoſi comites,germanáque maiorum noſtrorum ſoboles atq́; indoles. Vultu magis quàm oratione aſpernatus eſt præceps Samnitis cōſilium.Fœlicitas Caroli,nouáque ſemper Francorum incrementa, nō modò H
Spoletinū deterrebant à noua fortuna experienda:ſed & Grimoaldū, cùm Vinigiſio ipſo uicto eius animum expugnare non poſſet,ut tempora,fortunamq́; ſuam publicámque gentis ſuæ toties uictæ in conſilium admitteret perpulere:nec difficilē uictoriā ſpes ſalutis à Frācis illi oſtētatæ fecit. In poteſtatē non magna deinde ui redactū Grimoaldum, remunerās eius in Vinigiſiū meritū Rex,uita donauit,ab Auguſto Papiæ iuſſum exulare,nullo cuſtode impoſito.Roſellinus in Auſtraſiā relegatus. Tāta rerum inclinatio nouos legatos ex toto terrarū orbe exciuit : nec ullius magis quā Græcorū animos mouebat,ſemper ſpeculantes quē exitū res Italicæ nanciſcerentur. I
Samnitiū bellum in maius incendium exarſurū ſpes fuerat,ac ex Sicilia ueteréq́; illa Italiæ magna Græcia,ſi Grimoaldo proſperè res cederet,in Francos moliri aliquid ſe poſſe.Vbi duas urbes,alterā euerſam,alterā captā,Beneuentum receptum,Grimoaldum exulē allatum eſt, tunc & ſpiritus eorū imminuti,& nomen Frācicum anguſtius etiā magnæ Græciæ cœpit eſſe, & ex ipſa Sicilia Leo Auguſtorū Spatharius,quod eſt imperiū militare , nihil conſulta Irena ſua Auguſta Romam ad Carolum uenit: & ut in tantarum rerum celebri celeríque fama, mox noui ab ipſa Auguſta oratores affuere. Fœdus petebāt Auguſtę legati,ægritudine animi diſsimulata,ignari cōmu- K
nicatū an diuiſum imperium crederēt: illud pro certo rati, duos Auguſtos generi humano ſine bello diutius eſſe non poſſe. Quòd ſi Francus fœmina Auguſta uti curſu rerum ſecūdarum in animum induxiſſet,uniuerſa ſtatim Italia, circumiectæq́; inſulæ in Francorum uel ditionē uel partes trāſiſſent. Iam Pipinus Rex ętate ſpeq́; ferocior Luceria mouebat,Græcos Italia pulſurus:ſed uel ingenio Gręco,uel iuſſu Auguſtæ oratores agere cū Auguſto Frāco cœperunt,ut ea uidua integra adhuc iuuēta,Carolo cælibi,matrimonio iungeretur:quo cōſilio in unius arbitrinm coire imperium rerumq́; ius

uidebatur

A uidebatur posse. Fœdus interea datū, & reuocatus Pipinus Rex, & Augustus tota hyeme maioreq; ueris parte in Vrbe manens res Italiæ cōposuit, ut tuta omnia fidaq; Pōtifici maximo ac Pipino Italiæ Regi relinqueret. Proceres Italiæ, nobilitatemq; ac uirtutes coluit, communiq; libertati ac multitudini cōsuluit: ut leges dominarentur, probi mores instituta q; seruarētur. Octauo Calēdas Maias ex Vrbe profectus, cum officii causa omnes in quibus aliquid authoritatis gratiæ'ue esset, prosequerētur, appellarētq;, ac ægrè diuellerētur, segne iter faciebat. Pridie Calendas Spoletū peruenit. Ibi dum à Vinigisio officiosissimè colitur, hora secunda noctis terra mouit, horrēdo B Italię, Galliæ, Germaniæ fragore, strageq;. Montes quosdā uasto sinu subsedisse: nouos tumulos assurrexisse: oppida quædam corruisse, quædam uasto hiatu hausta: fluminum nobilium rapiditatem retroactam ferūt: mare alibi refugisse, alibi insolito ęstu redūdasse. Vrbs ruinis deformata: ædes Petri labefactata: fastigiū à culmine quassationis ui refixū: tigna laqueariaq; fœdè dissipata. In contrarium anni tēpora uersa: hyems egelida, ac tanquam uerna temperie: dies Ioanni Baptistæ festus, uelut brumali pruina cōcreta insignis fuit: tremorē terrarum, minasq; quasi sublatę æstatis, autumnus pestilens hominibus excepit, minúsque lætam terrarum pacem effecit. Vercellis C erat Augustus, cum ab Aarone Rege Persarū duo legati, alter Persarū nobilissimus, alter Saracenus limiti Aegypti pręfectus, munera attulerūt, in his elephantum, rem oculis Frācorum nouam, & spectaculo dignam. Ad portum Pisanum eū exposuerant. Cum his reuerterat Isaacus Hebręus, defunctis Sigismundo Lanfredoq;, siue longinqui torridíque cæli insolentia, siue nunquam fido inter Hebræos nostrosq; collegio. Simul uelut proposito ęmulationis certamine, Abrahamus barbariæ Aphricanæ Rex munera misit oratoresq;: qui cum speculādi potius quàm gratulationis amicitiæ'ue gratia uenisse uiderētur, e uestigio sunt dimissi, sed cum muneribus, benignoq; D respōso. Africa enim semper aliquid noui pariebat in reliquos Hispanorum religione nostros, qui maximè cordi Augusto erāt. Aaronis Regum Regis uires Gręcis quàm Frācorum sociis propiores formidolosioresque: aduersus quem ut & uirum, & sui generis ducem haberent proceres Gręcorum; Nicephoro affuere, nomen Augustum Imperiumq; inuadenti, comprehensa Irena, & Lesbum deportata, ne nuptiis suis reliquam Gręcorum spem in Franciam deferret. Nihilo secius Nicephorus nouus Augustus in Frāciam misit de renouando fœdere: idq; in has conditiones ictum, ut alter Orientis, alter Occidētis Augusti, fratrésque essent, dicerentúrque. Simul hinc à E Neapoli, illinc à Siponto quicquid ulterioris Italiæ in mare procurrit, cum suis è regione insulis, à Græco, reliquū à Franco iura peteret. Inter duo Imperia medius cardo Venetiæ, utriusq; Imperii maiestatē piè conseruarent. Redeunti Carolo in Frāciam, summo nominis apud genus humanum titulo parto, urbes Franciæ occurrebant gratulantes, gratiamq; agentes, quòd Franciā columen rerum effecisset. Exteræ gentes armis uictæ, minus indignè ferebant se Carolo Augusto Romanorum parere, quàm eidem Francorum Regi paruissent, ac seruitute leuatæ liberæq; sibi uidebantur: finisq; bellorum ac inuidię fuisset, nisi Saxones immortali in Francos odio omnia

Carolo lęta,sibi tristia rati,ad societatẽ armorũ perduxissent Vuestphalos, F
ac utraque hæc gens à Frãcis apertè defecisset. Francos Imperio auctos, æternam seruitutem cæteris importaturos,nisi iugũ recens ceruicibus excutiant prius quàm res suam uetustatem accipiat. Eo anno duci in eos exercitus non potuit, grassante pestilentia: insequenti totus Francicus equitatus ductus. Peditatus longè maxima ex parte constabat ex sociis Francorum Abroditis,Franconibus,Bauaris.Hostes in prælio peditatu superiores erant, ac duabus gentibus tres cedebant,non numero impares(quippe qui ea quoque parte præstabant) sed uel uirtute animíque robore minore, uel quòd segnius pro Imperio Francorum, quàm illi pro uindicta sua dimicarent. procellam quoque Francici equitatus sustinebant. Vbi uerò nihil de G
ardore remittẽtibus his qui à fronte urgebant, reliqui se à tergo circunfuderunt,tunc Saxones conuersis signis conferti uiam sibi per medios hostes multis illatis acceptisq; uulneribus fecerunt: ac in castra sua, quæ loco idoneo muniuerant,se recepere,pari sua hostiũmq; strage.Dũ in hos persequẽdos intẽtior est Frãcus, Vuestphalis tutior fuga fuit. Ex Saxonia in Vuestphaliã itum.Victi eo facilius, quòd soli destitutique pugnabant cum inuicti Augusti exercitu inuicto. Nulla re magis quàm Christiana religione profitenda expiare iram Francorum poterant. Sacra aqua loti pacem impetrarunt. Inde Saxones repetiti, milite,nobilitate, ducibus,spe uidui, necessitati paruere.Confessi se furore lapsos,uitam impetrarunt. Qui eorum H
trans Albin amnem incolebant,ad suos in Galliam Cisrhenanam migrare coacti.& hæ nouæ ipsorum sedes frequentiores quàm Germana illa Saxonia,celebrioresque erant.Decem millia ex illis delecta sunt, quæ per totam Franciam alii aliò diuiderentur. Et ne diuturnam uastitatem solitudo faceret, Abroditis cis Albin sedes descriptæ. Is fuit finis Saxonici belli quarto & trigesimo quàm inchoatum fuerat anno. Ingeniũ Saxonicũ Vuestphali induerant,& sunt qui Vuestphaliã Saxonibus cõtribuant. Rebellarũt suis I
adhuc uiribus freti.Nõ magna clade uicti,leges accepere:quibus mox repudiatis,ad furorem reuoluti, magnam iuuentutis suæ partem acie congressi amisere: ac,quòd fracti animo uiderẽtur, supplicibus fides habita, pax reddita. Sic quoque indomiti paulò pòst spe Danicorum auxiliorum bellum redintegrãt. Antequam Dani occurrerent,oppressi,armis abiectis,ueniam amentiæ orabant.Vltima mala meriti erant toties uicti,toties fidẽ ludificati.Traduci,decumari,internecione deleri iure poterãt: pacẽ Augustus rursus dedit.Dati Magistratus ad ius propalam dicendum,unde prouocaretur ad Augustũ. Sed & sanctius arcanumq; delectissimorũ integerrimorumq; K
uirorum cõcilium sine prouocatione institutum, delectique pari sanctitate uelut speculatores,qui cęteris omnibus ignaris Vuestphalię oppida uicosq; ac conciliabula circumirent, moresq; & dicta cuiusque factaque notarent: ac quemcunque periurii, perditæ'ue religionis reuersi in concilio coarguissent, sine intercessione primo quoq; tempore ubicunque cõprehendi posset,necaretur.Nemini sua dignitas suffragabatur:summi infimique prius laqueo suspensi conspiciebantur,quàm rei fuisse audiebantur.Quem quisque tam ignominioso genere supplicii affectũ uidẽbat, hic fidei uiolatæ pœnas dat,

A dat, dictitabat. Hic noui exempli metus eam gentem & numinis & Augusti reuerẽtiorem effecit. Iudices speculatorésque rem totam, notásque quibus reus coargueretur, tam sanctè occuluere, ut cùm Carolo Augusto defuncto idem institutum uiueret, nullis unquam minis, nullo malo adduci potuerint, ut enunciarent. Saxones ipsi exui armis, patria, facultate rebellandi poterant, cælum ipsum minimè. Abroditi ueteres Francorum socii, amicique, ac recèns agris donati, Saxonico in solo Saxonum animos suscepere: & grauiores propè hostes erant, quòd Francorum militarem disciplinam diuturna societate armorum perceperant: iidem mores, eadem institu-
B ta, idem armorum genus, idem ornatus, eadem propè uirtus, non eadẽ fortuna. eam solum numen præbet, in rebus potissimùm bellicis. & Francus Regum Rex, tantæq; opes uinci bello ab una ea gente non poterant, sed fortissimorum uirorum morte Augusto ea uictoria stetit. Necdum Hunni pacati erant. Domum regressi, cum Carolo filio congressi leuibus præliis, modò uicti, modò uictores discedebant. Vno ingenti prælio uicti, florem iuuentutis suæ desiderarunt. Cætera præda militi cõcessa. Regis gaza (nam & ipse in potestatẽ uenit) Augusto missa, pars in sacra xenodochia, ualetudinariaq; diuisa, pars in Vrbẽ ad ædes sacras, quæ tremore terræ corruerãt,
C restituẽdas missa. Gens quæ tot regiones diripuisset, tunc prædæ non modò Francis iustis hostibus, sed prædonibus Sclauis erat. Vtrinq; premebantur, hinc iusto bello, illinc assiduis latrociniis. Sãctius & certius fœdus Francorũ futurũ erat: simul & illud & auxilia aduersus Bohemos Sclauorũ principẽ nationẽ ab Augusto impetrarũt. Carolus filius tunc nõ minore conatu pro Hunnis, quàm antea in Hunnos bellũ gerere cœpit. Contrà quàm sperarãt Franci, in Bohemia uiros fortissimos, & iustos tũc hostes, ac minimè latronum animos inuenere: & magis fuit anceps dimicatio inter duas gentes uictrices feritatis Hunnorũ Frãcũ Bohemumq;, quàm aduersus Hunnos fue-
D rat: diutiusq; tenuisset, nec uno prælio debellatum fuisset, nisi dux hostium Leccho nõ imperatoris modò, sed militis officiũ in acie præstãs, magna hostiũ edita cæde, dũ studio certaminis finẽ uirtutis nullũ facit, ac ubi Francorum aciẽ densissimã, roburq; uirorum uidet, eã cum delectissimis suorũ cuneo facto perrũpere dissipareq; ordines conatur, occubuisset. Tũc Bohemica uis cessit. alioqui propè par clades. Ex Caroli copiis plus auxiliorũ quàm Francorũ cecidit: Bohemi domesticis tantùm uiribus usi, proceres iuuẽtutis suæ amisere. Augustus nondũ confecto eo bello filiũ Carolũ reuocauit, de summis rebus consiliũ habiturus. Cõuẽnit etiã ex Italia Pipinus: ex Hispa-
E no limite Ludouicus. Venit etiã Petrus Dalmata Iadertinorũ Comes, cum Donato eiusdem ciuitatis Episcopo, alienior à Græco, Francos Latinósque respiciens. Venetiarum quoq; duces affuerunt Obellerius Beatusq; fratres. Dalmata, ingẽs nostrũ flagitium fore contẽdebat, si Dalmatiæ ora eam Italiæ partẽ breui spectans interuallo, quæ Occidẽtis imperio euenisset, Græcorũ prouinciis contribuatur, ac Hadriatici maris possessio amittatur. Eam regionem primo quoq; tempore à Francis occupandã, uelut gliscente iam inter duo Imperia bello. Solitum enim Nicephorum crebris sermonibus uersiculum Græcum, sed in hanc Latinè sententiam usurpare,

» Francum amicum habeas,finitimum non habeas. F
Hactenus Carolum Auguſtum magno patiētiſſimoq; animo Nicephori ſimultatē inuidiamq; tuliſſe.Sin ille Dalmatiam obtineat, deteriore cōditione terra mariq; haud dubiè imminens bellū geſturos Francos.Interea Ademarus Gennæ,Hermengarius Emporiis,Franci Comites dati aduerſus Saracenos Hiſpaniæ incolas,qui oram Italiæ inſulasq; euaſtabāt.Victoria potiuntur noſtri, ingēti naualis certaminis gloria Genuēſibus parta,ſed amiſſo ea in pugna Comite Ademaro,dum uictor nimis inſtat uictis, naui eius Prætoria intercepta, ſuppreſſaq;, eâque una deſiderata. Auguſtus aduerſus Barbaros maioris nominis ducem Burchardum Magiſtrū equitum miſit. G
Saraceni non tam ſuperiore clade accepta triſtes,quàm morte Ademari feroces,ſuppleta claſſe in Sardiniam delati,deſcenſione facta, cum occurrentibus ad arcēdos à populationibus agros,ſigna cōtulere.Sardi egregiè pugnauere.Tribus circiter millibus Barbarorum cæſis, reliquos trepida fuga ad mare compulere,ubi non minor trepidatio fuit, dum conſcendunt naues, turba ſe mutuo certamine impediente. Maiorem tumultum Sardus à tergo premens iniicit: nec minor ibi cædes,quàm in prælio tenuit.Iam Magiſter equitum in Corſica erat.Cum hoc iuſta nauali pugna Barbari dimicaturi ſperabant eādem fortunam Magiſtri equitum futuram, quæ Comitis fuiſſet.Francos ſui ſpecimen terreſtribus dimicationibus dediſſe:rei maritimæ nullum uſum habere,gloria equeſtri nobilem Burchardum: longè aliam eſſe rationem regendorum equorum,ac moderandæ claſſis:nec modo cum hoſtibus,ſed cum fluctibus procellíſque bellandi uirtutem Saracenorum,non minus mari quàm terra enituiſſe.Francos mediterraneum hominū genus,tam procul à maritimis artibus abeſſe,quàm longè ab illo mari incolerent.Magno animo eos Alpes tranſire,atque alia parte in Pannonias ac extremam propè Europam continentem arma ferre : inſulas uerò, quæ in oceano in oculis ipſorū ſint,nunquā auſos eſſe adoriri.Hac ſpe adducti,Corſicam petunt,ut ultro laceſſerent Frācum: nec defuit Burchardus ſuos exhortatus,ut eoſdem eſſe Saracenos meminiſſent,quos ipſi in Hiſpania,quos patres auíque in Gallia deuiciſſent : Neptunum uirtutem eorum non auxiſſe,qui terra ſuccubuiſſent.tantùm nō paterentur ſe diſtrahi: propiuquam pugnam conſererent,iniectis manibus ferreis comminus dimicarent,maritimam aciem ſimilem terreſtri facerent,uſumq; remorū hoſti collata manu eriperent.Et fortuna iuuit.Summa trāquillitas maris, & immotum cælum erat:& hoſtes initio non nobilitate nauium, ſcientiâue gubernandi,ſed uirtute freti dimicabāt:nec uiribus multo inferiores, numerò na K
uium propugnatorumq; antecedebant:æquâque pugna,& ambigua uictoria diu tenuit,nec diuelli à ſe hoſtes Franci ſinebant : eaq; res atrociorem in mari pugnam,quàm terra eſſe ſolet,edidit,quòd aut uincendum, aut moriendum.Audebāt etiam Franci,cum res cogeret, quòd Barbari multitudine nauiū ſuperiores erāt,ſingulas binis obiicere,ac diuerſi ancipiti marte pugnare.ita uirtus multitudini non ceſſit.Cū cædes paſſim fieret,Barbari tredecim nauibus amiſſis,quantum quiſq; remis ualebat, ad ſalutem cōtenderunt.Barbarorū enim naues celeritate,remiges uſu, gubernatores arte anteibant.

A teibant. Numerus pugnantium nauium non traditur, amissarum initus est. Francorum nulla desiderata fertur. Ita receta eius maris possessio. De superiori mari Dalmatiáque Augustus cum filiis & principibus amicorum cōsultabat. Magis cōstabat esse bellandum cum Græco Augusto, quàm, unde initium belli fieret, conueniebat. Exoriens bellum, ac motum terrarum uelut ex specula prospiciens Leo Pontifex maximus, occurrente in Mauritianis Alpina gente Carolo filio, Franciam repetit specie Aquisgrani dedicādi Virginis templi, ac cōmunicandi cum Augusto de sacrosancto sanguine Mantuæ adinuento. Has enim causas & ipse in uulgus iactauit, & condito-
B res rerum gestarum tradunt. Sed illa ad gentium Imperium pertinens, propius fidē est: nec tunc habita cum Leone colloquia, consiliaq; euulgata sunt: conatus bellúmque euestigio insecutum ostendit. Aedes Virgini magnificētissima est ad Aquas extructa, dicataq; iuxta ruinas ædium Grani, qui antiquorum procerum unus nomine suo aquas eo loco calidas emicātes nobilitarat. Sed uires consiliaq; in se belli moles uerterat. Carolus filius iussus Sclauos rursus coercere, ac deinde Pannoniis præsidere. Sclaui passim incolebant: Sorabi Sclauica natio Albis fluminis accolæ, Imperium Francorum detrectabāt, assueti suis ducibus dicto audientes esse. Acie congressi, Mile-
C doctio duce amisso leges accepere. In Liuoniam deinde, ac extremas orbis terrarum oras arma lata, nomenq; Frācicum inuictum sanctumq; apud eos mortales haberi cœpit: eoq; uelut orbe nouo pacato, rursus in Bohemiam itum. Bohemi falsorum Deorum ueneratores, ubi omnia cedere Frācis uiderunt, eosq; cum exercitu simul domesticæ sociæq; iam pridem iuuentutis ac deuictarum modò gentium subnixos redire, filium fortunæ Carolū iuuenem prædicantes, legatos mittunt: quorum princeps minimè demissam, ut in deditione, orationem, sed Scythicæ, unde oriundi erant, libertatis me-
" morem, in hanc sententiam habuit. Victores hactenus multarum magna-
D rumq; gentium, nunquam uicti, ad hanc diem floruimus. Et nūc si æqua fa-
" ta sint, tot gentes nobis militarent, quot sub signis tuis ducis. Dii nobiscum
" fuerūt, iam ad te euocati trāsierunt. Nō uirtus nostra, sed fortuna tuæ cedit.
" Vtere, dū licet, cæli (quo nihil mobilius rapidiusq; est) beneficio. Dux fœlix
" fortissimos uiros (quo quid fortunatius?) in deditionem accipe. Ita deditio facta, acceptaq;. Mortuo sub idem tempus Hacano, Hūnia in formam prouinciæ Francorum redacta, leges magistratusq; à Carolo accepit, ac in aliquot ætates Reges suos habere desiit: & ferebatur Augustus Francus opes suas tres in partes diuidere statuisse: Pipino Imperii nomen, Italiamq;, ac cir-
E cuniectas Interni maris insulas: Carolo Pannonias, & quicquid mediterranearum regionū de Græco deinceps reciperetur: Ludouico Galliam Germaniamq; destinasse. Ac tunc nō tanquam finito, sed initium capiente bello Carolus filius secundū Danubium in Græci Imperii partiúmue prouincias ducebat, cum Nicephori oratores cum muneribus occurrerunt, orabantq; Frācos, ut qui Aaroni Persarū Imperatori pacē dedissent, ne bellum Christiano Cæsari, quem amicum fratremq; uocassent, inferre in animū inducerēt: par esse, qui iura Occidēti darēt, parricidisq; qui in Pōtificē coniurarāt, ignouissent, Ecclesiasticamq; pacem constituissent, eosdem Orientis Impe-

rio parcere,orbíque terrarum consulere,ac si qua de re ambigatur, ex bono F
æquoq;,communíue commodo,nouoq; ac diligentius cauto fœdere transigere.Græcũ nullas pacis leges aspernari.Generi humano prospicerent,cuius salus duorum Imperiorum pace contineretur. Munera accepta, deductus exercitus,tam lõginquam expeditionem grauatis ducibus militibusq;, &,quod maximè omnium mouit,quòd Carolus tanti exercitus ducũmque Dux tentari morbo cœpit.Terrestribus uiribus inuicti habebantur Franci, Græci maritimis rebus præstare se arbitrabãtur.Histria,Liburnia,& mediterranea Dalmatiæ iam in ditione Francorum erant antequam maritima amitterentur.Nicephorus ut distineret naualem Francorum apparatum, cũ G
parte classis mittit Nicetem Patricium ad retinẽdam Dalmatiæ oram.Paulus Cephaleniæ præfectus cum reliquis nauibus ad Inferum mare circunuectus in Hetruriam, Populoniam urbem nihil tale expectantem repentè adortus,captam diripuit,ac circuniectam oram deussit,prius quàm Genuẽsis Emporitanáque classis obuiàm iret. Pipinus Rex pedestri itinere Rauennam petiit.Mox Superi maris classe cõtracta, Comacli in statione erat. Nicetes ut antè inferret bellum,quàm arceret,id oppidum egregiè defendente Franco tentans,tanta ignominia cladéque repulsus est, ut satis præclarum deinceps duceret Dalmatiæ oram tutari. Venetus utrunque Impe- H
rium obseruare iussus, ultro citróque commeans, pacem redintegrare conabatur:nulla re insecuta, nisi quòd infestior hostis Veneto Pipinus quàm Græco est effectus:crimini dans,eum inter speciẽ reconciliandæ gratiæ pecunia supplementóque classem hostium iuuisse.Ac paulò antè Nicephorus Augustus duces fratres Obelleriũ spathariũ, Beatum consulem crearat. Igitur Francus Brundulum,Palæstinã,Albiolam,quę Venetæ ciuitatis perbonę partes erant,capit,Methamaucumq; desertum fuga optimatiũ,nobilẽ locum,quòd ibi tunc Ducum sedes,ac regimen rerum esset,occupat:& uelut confecto bello, cùm una parte Nicetes,altera Paulus cũ classe aduenta- I
rent,ne circunueniretur,classem reduxit.Est apud Venetos fama,Pipinum, cum Riuumaltum insularum Venetarum celeberrimam classe tẽtaret,breuibus stagnisq; impeditum æstu recedente hæsisse, cladeq; Francorum nobilem locum factum.Certiores authores nihil tale tradunt. Cõstat Gallico bello faciem Venetæ urbis immutatam:Pipinũ,dimissa classe,Mediolanum se recepisse. Augustus Francus eo exorabilior paci Venetis reddendæ fuit, quòd omnem culpam à republica in Duces suos auerterent, quos in patriã nefaria consilia iniuisse uel ea fides erat,quòd uoluntarium sibi cõsciuissent exilium.& Veneti summi uiri uidebantur:Francorumq; bellũ cæteris hor- K
rendũ,ipsi etiã in bonũ uerterant,ac relictis pars maxima reliquis sedibus, quas Venetiis cõtributas diuersissimis æstuariis littoribusq; passim incoluissent,sexaginta circitèr insulas,ut quæq; Riuoalto proximæ adiacebãt,pótibus inter se iũgũt:quæ singulæ admodũ paruæ, uniuersæ speciẽ magnificẽtissimæ urbis præberent,ubi Ducũ sedes,publicumq; conciliũ deinceps haberetur.Sunt qui non ductu,sed iussu Pipini Venetum bellum gestum tradant:idq; facilè crediderim,quòd neque Carolum Augustum, neque filios ipsos aliis certaminibus naualibus interfuisse cõstat,sed præfecisse Comites suos,

A suos,cum in terrestribus neque suo neq; filiorum periculo parceret Francus.Duces Obellerius Beatúsque à suis hostes iudicati,Græco etiam inuisi fuere.Et ut mortalibus,si longior uita suppeditet,multa quæ nolunt, accidunt:Carolo Augusto duorum filiorum mors alia super aliam nunciatur. Pipinus Mediolani,Carolus in Bauaria obiit.Hi conatibus Græcorum oppositi fuerant.Illud igitur bellum omissum. Græcis petentibus data pax:ab eisque stare Venetos concessum,quòd Venetorum res maritimis mercaturis Propontidis in primis Pontique constarent. Obellerius etiam dux patria extorris,cum in Galliam uenisset,incusaretúrque & à Franco & à suis B perfidiæ,quòd Spatharius Augusti foret,Cõstantinopolim cum Nicephori Augusti oratoribus mittitur. Beati exitus obscurior fama est. Simul alter Spatharius Leo Siculus,qui ad Francum Romam transierat, decimo quàm profectus fuerat anno, reditum in patriam à Græco impetrauit. Fortunatus etiam Gradensium Patriarcha Venetos apud Francum criminari solitus,quòd ipsi Latini Græcorum toti essent,aliquanto pòst Byzantium se ex Gallia contulit.In nullius caput fortunâsue aut existimationem sæuitũ fertur. Ita cum duorum præpotentium Imperiorum bellum generi humano funestum futurum uisum fuisset,facilem mitémque exitum habuit.Francus C deinceps Augustus uel pacem domi colebat, uel finitima tantùm necessariáque bella,uel pro religione gerebat.Nicephorus aduersus Barbaram religionem,Persasque,ut Latini omnes credimus,turpi nefarióq; fœdere sibi prospexit,pro incolumitate Imperii triginta millia nummûm aureorũ,pro salute capitis sui tria millia in singulos annos paciscens: ut uerò quidam Græcorum(quod propius fidem sit)tradunt,missis cum amplissimis muneribus legatis, qui hostem ita alloquerentur· Nullúsne unquam apud te modus cruoris ac uastitatis erit?Ex sacra locupletissimáque regione uenis: auro,argento,reliquisq; generi humano expetendis fœlix,Græciæ immerẽ-D ti bellum intendis.Cur dæmonum læuorum ac infernorum more,immortali mortalium odio dimicandum censes,quasi nullum numẽ esse arbitratus,ac nunquam ipse moriturus, & reddendæ apud incorruptissimum iudicem rationis legibus solutus? Sin quid mei tibi cordi est, ingenuè deposcas:nullam feres repulsam. Ego enim beneuolentissimæ necessitudinis iure præbebo. Quibus Rex Regum Orientis permotus,delectatusq;,qui omnia euersurus uenerat, pacatus discessit. Nicephorus aduersus alios Barbaros Bulgaros bellum suscepit.Chrunus eorum Rex pacem orabat,munera non magna mittens,addensq; per legatos homini conuenientem ora-E tionem· Nicephorus es:utere omine nuncupationis tuæ,uictoriam ferẽs, eaq; certa & utrinque incruenta cõtentus.Da supplici æquas leges fœdusq;.

Dederat Græcus Persis ingentia munera. Aequa uel maiora à Chruno inopis gentis Rege postulabat.Indignitate rei furens Barbarus Rex cõgredi maiore exercitu minore ira ausum Græcum, ipsum, maximamq; nobilitatis partem interemit:capitéque cæsi purgato, caluam argẽto induxit:eaq; cum ipse libasset, proceres suos ebibere iussit,sic fore, ut auri cupidissimus Cæsar mero post fata expletus,alienam sitim elueret,sedaretq;. Res aduersæ Græcorum Imperii,augustius Franci Cæsaris nomen efficiebant. Et Ca-

rolus Augustus Imperium uirtute bellica longè latéque propagatum, legibus ab se cōditis firmare statuebat, & quamproximè poterat, ad antiquam urbis Romæ gloriam magnitudinemq; peruenire: pulchrum esse, in terris extare unum summū regimen rerum, quod mortalibus iura reddat: cui Reges omnes gentésque peræquè pareant: quod supra cætera emineat: quod unum secundum Deum optimum maximum rerum arbitrium moderetur: ad quod unum mortales omnia referant: quod sanctum sit: unde cūcta petantur. Et ut cæteras gentes imperio uenerando assuefaceret, primos Francos Augustorum legibus teneri nolebat, eásque ipse nouas condere. Quod ubi Franci proceres accepere, tanquam sempiternum iugum ueriti, coitiones facere incipiebant. Ausus est etiam Vasconum procerum unus, nomine etiam Vasco, cum in Hispaniam supplemētum ducere iuberetur, apud Augustum exercitum recensentem ita uerba facere. F G

" Vt instructos nos Auguste uides, ita quocunq; nos signa uocabunt tua,
" sequemur: nulla mōstra, nulla rerum facies milites absterrebit tuos. Aliis in
" urbe Roma esse Imperator cœpisti: Francis Augustus genitus editúsque es.
" Fato quodam uirtus tuæ gentis inuisa alienæ ignauiæ est, & libertas nostra
" reliquorum seruitus uidetur, cum tamen non antè ulla pars orbis terrarum
" uerè libera fuerit, quàm tu cœperis imperare. Hunnis Regē, Græcis fœdus, H
" Europæ iura reddis. Africæ formidinem, Asiæ societatem, terris pacem, ani-
" mis securitatem, templis sanctitatem reddis. Nihil tibi præter curarum (qui-
" bus alii obruerentur) molem, reliquū fecisti. Frāci in tanta nominis tui am-
" plitudine maiestateq; nihil optamus aliud, quàm ut Frāci simus qui fuimus.
" Armorum uacationem si ultro offerres, notari ignominia nos putaremus.
" Cur milites tuos, Regnum tuum, Franciam tuam, Imperii prouinciam face-
" re studes, Imperióque subiicere, rei uagæ (ut expertus ipse es) & profugæ: ut
" cum more suo, quæ fortunæ ludibria sunt, circumagi, temeréue excurrere
" cœperit, nobis aut iure seruiendū sit, aut iniuria dimicādum. Imperiū enim I
" in Francia sempiternum fore quis spondere ausit, quod ex Italia in orientē,
" ex oriente ad te, non nominis Francici charitate, sed uictoriarum fœlicitate
" reuocatum sit? Stipendiarii Imperii esse quî possumus, qui ne Regibus qui-
" dem nōstris pependerimus unquam stipendium?

Nec hæc oratio habita tantùm, sed & crebræ frequentésque coitiones ac propè conspirationes factę. Ita tota res omissa. Volumen legū adhuc extat, sed antiquatū. De institutis Francicis nihil mutatū. Sacerdotum solutiores mores ad frugē antiquitatisq; ęmulationē redacti quinq; Patrum conuentibus, Rhemēsi, Cauillonēsi, Turonēsi, Aurelianensi, Magūtino. Magistratuū K Iudicumq; sordes coercitę multa, ignominia, abrogatione dignitatis. Cum Dano Rege res gestę. Danorū Rex Gotthofredus finibus suis nō contētus, dum Imperiū Germanię bellis Francorum fessę spe sibi destinat, congredi cum Carolo ausus, terra uictus, quòd Peninsulā incolens, mari plus ualere se putaret, Daniam, quà Francorū bello patebat, fossa, aggeréque ac uallo pręmuniit, una omnino porta relicta: intraq; munitiones ad oceanū usque utrinque promotas, retraxit emporiū multarū gentiū conuentu frequens. Sed & mari mox uictus, positis cū uana spe ferocibus animis, supplex pacē

petens

A petens impetrauit conditionibus, quas ira posita mitiores spe sua inuenit. Sed ne in furorem recideret, aduersus eum, consiliorumq; socios, ac in primis Normanos, Esesfellum colonia ducta, frenum earũ aliquandiu gentiũ, degeneraturum tandem, ut omnia, in accolarum mores. Duæ præterea, sed obscurioris apud posteros nominis, coloniæ aduersus Albianos deductæ. ita Albis fluminis accolas uocitabãt. Pipini filium Bernardũ Italiæ Regem dedit paterna maiestate: Valliũmque uirum prudentissimum alterius Bernardi (hic auunculus Augusti fuerat) filium, immaturam eius ætatem consilio moderari iussit, Barbarósque classe Italiam assiduè urentes coercere: id B quod Hermégarius Comes Emporitanus præstitit. Ex Sardinia plenis prędа nauibus redeuntes in Hispaniam Barbaros, positis ad Baleares insulas nauium insidiis excepit, octo naues expugnauit, plus quingentos captiuos Sardos recuperauit. Dum resarcire incommodum hostis cupit, malum malo cumulat. Noua classe Centumcellas Italiæ, ac Nicæam Prouinciæ, captas diripiunt, incendũntque. Nec satiati duarum urbium excidio, in Sardiniam cursum rursus dirigunt, non mortalibus non immortalibus temperaturi. Sed ibi qui sua pari audacia defenderent, atque ipsi oppugnarent, inuenere. Ingenti cæde castigati: reliqui ab hoste uix se nauibus tutati, perdiu dein-C ceps quieuere. Ac ne quid Italiæ subleuandæ deforet, Grimoaldus ab exilio reuocatus, eique ducatus Beneuentanus restitutus, imposito in singulos annos uectigali quinque & uiginti millium nummũm aureorum. Simul Ludouicum Augustus unicum iam filium sibi Augustum cooptauit in cõmuni conuentu, Cæsarémq; salutari uoluit, adactis in eius uerba iureiurando proceribus. Et Regni Hispaniæ recipiendi spes concepta. Adelphonsus Bardulorum Rex cognomento uitáque castus, aduersus Saracenos continenti bello res gerebat, magno quidem conatu, sed ad exitum spes non ueniebat. Si Carolus in Hispaniam se pio Rege accersente Augustus ueniret, D ut Ibnabala Saraceno ducente Rex uenisset, breuis æui impiorum in Hispania opes fore sperabat: se filiis carere, & quòd orbus sit, senectutem suã minori ueneratione suis, maiori contemptui hostibus esse. Præmium laborum, mercedémque religionis defensæ, spem propinquam successionis hęreditatísque Francis proponi posse. Nec tanto præmio abnuit Augustus, Bernardumque Italiæ Regem ex Pipino nepotem Bardulo adoptandum offerebat. Propè res cõfecta uidebatur, Augustusq; iam saltum Pyrenæum superarat, cum Bernadus Comes secundæ ab Rege inter Bardulos authoritatis, sceptrum gentis in Franciam ferri adeò molestè indignéque tulit, uti E procerum gentis coniuratione facta, metúque Adelphonsum perterritum coegerit appropinquanti iam Franco Legatos mittere, qui nunciarent mutata consilia, nec opus esse in præsentia externis auxiliis. Et accidit ad popularium etiam animos concitandos, uti non contemnendus Bardulorum numerus seruitute Saracenorum elapsi, in Francicum exercitum inciderent. Hi siue ab iratis Francis, ac quòd à Bardulis nocati iuberentur te infecta domum redire, indignè ferentibus, grauia passi, siue conueniens tempori dolus à Bernardo Comite excogitatus est, in suas quisque ciuitates reuersi, atrociora exempla à Francis quàm à Saracenis in se edita cum dice-

rent,non prius destiternnt,qnàm peruicere, ut Massillus Rex, quæ'que eo F
duce impiorum ingens manus ex Africa recēns transmiserat, percusso in Francos fœdere accerseretur. Nec antè decedere ex hostico Augustus cœpit,quàm prælio uictor,ustisque agris: quanuis cessere uerius quàm profligati sunt hostes:nec potestatem deinceps pugnandi æquo loco Francis fecere.Pabulatoribus frumentatoribusq; infesti aderant, & grauem Francorum armaturam pernices ipsi equiq; ac expediti uaria ludificatione frustrabantur.Hyeme appetente redeuntes domum/copias Augusti in descensu Pyrenæi saltus adepti, cum procul iam primum & secundum agmen cum Augusto uiam præmensum abesset, extremo agmini tantam cladem prius G
quàm recurrens Augustus ferre opem laborantibus posset, intulerunt, ut nullus locus clade Francorum nobilior,ac fama celebratior sit. Rōcauallis uocitatur.Interempti,ad Christinæ sepulti sunt. Nec hostibus læta diu hæc uictoria fuit. Maiori mox inter se odio pugnauerunt Bardulus Massillusq;, quàm aduersus Francos dimicarāt. Turpinus Rhemorum Episcopus proficiscenti ad Saracenorum bellum Franco benedixit, milites concione adhortatus:sub quam expeditionem obiit, successore Vlfacio:nec quicquam nobilius de eo apud graues authores comperimus. Duos annos rebus Hispaniēsibus superstes fuit Augustus.Iam se deficere sentiebat. Religioni sa- H
crisq; literis in dies se magis dedebat, diui Augustini lectione in primis delectatus.Iam sacra schola Parisiorum in precio erat,cum ex disciplina Bedę quatuor doctissimi uiri aduenissent,Rabanus,Alcuinus,Ioannes,Claudius, literis non usque adeò à ueterum maiestate fœlicitateq; degenerātibus. Pipinus pater Compendium omnibus secessibus antetulerat:ipse Aquisgrani cum per bella licebat,& uiuens sedebat,& supremū diē obiit, sepultusq; est Anno salutis octingētesimo quintodecimo. Vixit annos septuaginta duos, Regnauit quadraginta septē,Imperauit quatuordecim.Rem Christianā auxit armis,pietate,templis. Magni cognomen promeruit,dignus habitus ad I
quem iura insigniàque Imperii post multas ætates reuocarentur. Carolo
815 Magno successit LVDOVICVS cognomēto Pius.Is Aquisgrani sacratur,coronaturq; à Stephano Pontifice maximo, profecto in Galliā ad impetrandum exulibus Romanis in patriam reditū.Nec Romanis modò,sed & Saxonibus,quos traduxerat in Galliam pater,redeūdi domum ius dedit. Quoq; ueterem patriam magis appeterent, nec charitate nouarum sedium tenerētur,simul ut prouinciæ Francorū per belli mala solitudine uastæ,frequentarentur:illis in patriā redeuntibus,testamēti factionem restituit, quā, ut ostendimus,Magnus ademerat,& in Francia remanentibus nullū supre- K
mæ uoluntatis testandę ius reliquit.Saxones hāc noui Augusti in se liberalitatem tam grato animo accepere, ut magis pro Francorū gloria ex eo tēpore pugnauerint,qnàm antè pro libertate sua aduersus eosdē decertassent. Authore Ludouico bellum Danicum confecere, Herioldo Daniæ Rege à popularibus pulso,in patriam opēsque restituto. Quo exemplo incitati Abroditi Sclauos morte Magni in rerum nouarum spē erectos,ad obsequentiam uirtute reuocauere.Contrà Azo Vasconiæ Prætor sordiū manifestus, cum ad repetundarum iudicium decedere prouincia cogeretur,mallétque fortuna

A fortuna tentáda quàm iudicio perire, manu perditorum coacta, ac à Sigino quodam è Vasconiæ proceribus adiutus, signa cum Augusti ducibus contulit: uictúsque, cùm sordibus furore cumulatis nulla spes ueniæ ostéderetur, ne quid non experiretur, in Hispaniam ad Saracenos se recepit, eorum armis se tecturus. Interea in Stephani Pontificis Max. demortui locum suffectus Paschalis, e uestigio Pontificatum iniit, gereréque cœpit Augusto nõ cõsulto, contra superiorum annorum exempla. Qua de re conquerentibus Francis oratoribus, nouus Pontifex, quæ ante necessitati temporibusq; permissa fuerant, ea à piis Regibus Augustísque loco immortalis legis haberi

B ostendit non oportere. Eam satisfactionem excusationemq; accepit Augustus: edictóque in posterũ etiam uim fieri uetuit quò minus per interregnũ Pontificem maximum crearent ii quorum id ius foret: qui continuò Pontificatu inito, certiorem Augustum faceret. Ac ne incertis finibus, noui motus exoriri unquam possent, Hetruriæ urbes Augusto dicto audiétes has fore edixit, Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiã, Vrbem ueterem: cæteras Pontificiæ potestati. Armis etiam maiestatem suam defendit. Vinomarchum iniussũ suo Britanniæ Regem se dicere ausum, pugna oppressit: extincto successorem Ducem, ac Britannis le-

C ges parendi sibi dedit. Quadraginta omnino diebus ea cõfecta est prouincia. Pannonicũ bellum quo longinquius, eo diutius tenuit, ciuili bello par, quòd duas Pannonias, alterã Cadalus, alteram Lindeutus regebãt, discordes æmulationis propinquitate. Ferro etiã dum certatur, uictus Lindeutus, Augusti quoq; hostis efficitur, quem Cadalo æquioré suspicabatur: & Bulgarorum auxiliis fretus, in Bornam Dalmatiæ Ducem Augusti reuerétissimum impetum facit, eumq; ex maxima Dalmatiæ parte deturbat: mox ipse eisdem rebus pulsus, Francorum ope sua recuperante Duce: cui paulò pòst mortuo successit nepos Lãdascus. Et Bulgari controuersiã de finibus mo-

D uebant. Initio per oratores egerant placidè, deinde minis. Verbis ualidus exercitus oppositus. Ita & Lindeutus furere destitit, & Bulgarus æquũ fœdus exorauit: & plus quàm ciuilia exorta sunt bella, quæ rem Frãcicam afflixere: & exteri minus sanctè Francorum nomen suspicere cœpere. Vallius princeps amicorum Magni fuerat. pueritiã Bernardi Italiæ Regis regebat. Defuncto Magno, sorores Bernardi rex probri agebãtur. Crimé maiestatis intendebatur in eos qui eas uitiasse arguebãtur, quòd Regiarum puellarum pudicitiam attrectari nisi læsa maiestate negarent. Quæstio ipsi Vallio mandatur. Is proceres reos condemnare non poterat, quin pupilli sui soro-

E res manifestę infamię obiiceret: dissimulationeq; rem sepelire optabat. Delatores uerò Augusti aures possidebant, & urgebant Vallium, ut iudicium faceret. Sed & ipse tergiuersabatur, & Bernardus authoribus proceribus, quos Vallius uetuerat ab eius latere discedere, sese Regem Franciæ nuncupat. Et sunt qui tradant Pipinũ eius patrem maiorem fratre Ludouico tunc Augusto fuisse: ita nõ deterioris iuris esse ad aui Regis regnum obtinendũ ex maiore filio nepotem, quàm filiũ minorem superstitem. Permulti proceres Franci causæ adulescentuli aderant. Germanorum studia in Ludouicum flagrantissima conspiciebantur, iudicium Magni secuta, à quo memi-

nerât Ludouicum successorem dictum. Bernardus uixdũ Alpibus superatis capitur,luminibusq; orbatus,dolore contabuit.Proceres illorum signorum, ut qui duxissent,nõ secuti fuissent,alii alia pœna affecti: nonnulli Episcopi sedibus exacti. Lotarius Ludouici Augusti filius Italiæ Rex datus à Põtifice coronatur.Sed néc sic res compositæ.Amici Bernardi, qui superstites integris opibus existimationeq; erât, Principe Vallio coniurationem faciũt.Ex quatuor Augusti filiis duo,Lotarius ac Pipinus,à patre abalienati sunt.Pipinus, quòd nõ pauci eius proceres notati ignominia fuissent, & ipse grauissima cõtumelia uerborum increpitus,quòd cum Aquitania Regno donatus esset, per cunctationem descendentes in Galliam duce Azone Saracenos, nõ prius quàm usta propè ea regione omni,repulisset.Lotarius etiam indignè tulerat Regnum Italiæ opesq; suas imminutas abrogato in Stiriam Charintiamq; iure Ducatui Foroiuliensi per iram Augusti,quòd Baldricus Foroiuliensium Dux,Pannonici limitis custos,Bulgaros recentis fœderis immemores uim facientes non arcuisset finiũ ingressu.Foroiuliensis enim Ducatus uiribus firmari res Italicas Lotarius arbitrabatur.Ea uerò res mirũ in modum Germanorũ in Augustum studia accendit, quòd quicquid Lotario Italiæq; Regno ademptũ fuerat, id Germanis reddebatur.Et tertius Augusti filius Ludouicus Noricis Rex datus,fratrũ in patrem conspirationẽ auersatus est,quartò filio Carolo adhuc infante.Coniuratio autem priuatæ nobilitatis in dies plus uirium nanciscebatur: quarum cum nõ pœniteret,specie recti in Aquitaniam profecti,Augustum detrudere è solio contendebant: nec ausi patrem Augustum apud filium Regem ex professo accusare,Bernardum Gotthicanorũ Comitem,eundémque Principem cohortis amicorum Augusti ac Augustæ,cuius pudicitia malè audiebat,accusabant, cõficto crimine ab his qui sorores Regis Bernardi probri accersitas molestè ferebant,parémque dolorem Augusto ex uxore inurere conabantur.Ea trium Augusti filiorum nouerca erat,Caroli mater. Coniuratorum

» oratio apud Pipinum huiusmodi fuit: Nos, Francica nobilitas, non alie-
» ni,sed tui, ad te uenimus opem fidemq; ac dextram tuam implorãtes. Mori
» Francis prestat, quàm externos adire Reges. Cùm alienigenis auxilio sem-
» per fuerimus, exterorum auxilio salutem nostrã tegi flagitiosum est. Nul-
» lis Regibus debere possumus Frãci, nisi Francis. Sed Frãci Reges inter uos
» regionibus discreti, consulere in commune non potestis.Ludouicus frater
» tuus in Germania quã procul à nobis abest?Lotarius alter frater Italicis re-
» bus nõ augustior sed fœlicior quã nostris est.Ludouicus pater tuus,Augu-
» stus noster,suopte ingenio maximè pius,alieno scelere ingentium uirtutum
» suarũ gloriam amittit.Ipse clementissimo in nos est imperio:nos tamen sub
» tyrannide degimus. Ipse Augustus olim liberorum Rex, nũc ne liber qui-
» dem est. Tribus clarissimis totius orbis terrarũ, ac omnium ætatum Regi-
» bus filiis nouercã superinducere senex pater coactus est. Et nos uerè mise-
» ri dum opem petimus, uulnera nostra nudare non possumus. De Augusta
» Bernardiq; licentia secus loqui non possumus,quin scelerata, flagitiosa,im-
» piaq; nobis uox nostra uideatur.Sed quæ Franci silemus, dissimulamus,te-
» gimus,orbis terrarũ nouit.Fabula gentibus Franci sumus. Mala nostra po-

stremi

A stremi omnium discimus. Fredegundis ac Landrici memoria renouata est.
» Sed omitto pudicitiã, quoniã sola cogitatione impii nobis uidemur, quan-
» doquidẽ Bernardus unus fœlix regnator est. Quid de Augusto loquar? quid
» silebo? Amoue à nobis, oramus, hanc acerbam necessitatem. Quæ te audire
» non decet, nefas est nos referre. Te hoc unum per tuam maiorũmque tuo-
» rum gloriam oramus, effice ne exteris secus sentire de Regia Francorum li-
» ceat. Augustus mansuetudine ipse mira est: sed crudelitas nimis diu in Frã-
» cia grassata est. Mors sine cruciatu, supplicii genus hactenus mitissimũ fuit.
» Numera insontiũ pœnas, ignominias, oculos erutos, & alia dictu fœda, in-
B digna, atrocia. Sed homo natus est Augustus: ægrescere, labefactari, minui
» mens eius uel fato uel ueneficiis potuit. Dum suæ mentis fuit, se patre, teq;
» filio dignus extitit. Nũc quod te facere pietas cogit, patri, Regno, rebus cõ-
» sule. Nõ dico impudicitiam, sed impudicitiæ famam ab Augusta aulaq; re-
» pelle: ac uultus oraq; famæ compone. Patrem Augustũ, quoniam humanis
» cõsiliis mens homini reddi non potest, ita rege, ut natura lenissimus facere
» nihil nisi clemẽtissimè queat. Hæ sunt preces nostræ, nobis necessariæ, in te
» honorificæ, in Augustum piæ. Non petimus bella, non atrocium supplicio-
» rum ac iusti doloris nostri piacula. Quæ præterierũt, more fluminis fulmi-
C nisq; irreuocabilis præterierint, unde alii obruti, alii usti periere. Quicquid
» miserarum reliquiarum est, tu serua. Te filium patris uulnera sanare decet.
» Nõ enim minus ipse sæuiendo uulneratur animo, quàm nos patiendo cor-
» pore. Frãcia te nõ tibi uni, sed & sibi & patri genuit. Ea tibi augustissimos
» natales Regiosq;, egregium animum, excellentem uirtutem, opes, nomen,
» Regnum dedit: ut siquando uirtutis tuæ egeret, paratum sibi in te præsidiũ
» haberet. Franci proceres, Francia sumus. Non enim patriæ nomen in surdo
» mutóque ac inanimi solo est. Nos uiuens spiransq; Francia te oramus, rem
» Francicam capesse. A corporibus nostris quotidiana supplicia, & quod non
D minus urit, cõtinentem suppliciorum ignominiarũmque metum prohibe.
» Restitue in solium mansuetudinem, clementiam, quas in te sentimus uirtu-
tes. Hæc oratio, Pipini animum nutantem tam facilè impulit, ut nefas nõ existimaret à patre deficere. Bernardo inferre bellum se dictitabat. Eius filium Aureliani captum, luminibus priuauit, scelera imitatus quorum inuidia pater laborabat. Bernardus in Gotthicanam Præfecturã, atque inde in Hispaniã se recepit. Augusta in sacrarũ mulierum cœtum migrauit ex aula. Augustus in concilio Episcoporum ueniã suppliciorum quæ sumpsisset, petiit. Quæ uoluntaria confessio consilia coniuratorum cõfirmauit, & eo-
E rum caussæ authoritatem uiresq; adiecit. Iam etiã Lotarius in Francia castra aduersus patrem posuerat, sperans totam Italiam pro eo in patrem signa laturam. Sed procul abfuit ut Italici generis proceres filium in patrem armatum armis iuuarent. Gregorius Pontifex Rauennatium ultro citroq; commeãs peruicit ne collatis signis pugnaretur. Pacis conditiones conuenere, quæ in præsentia sanctę fuere: Gregorio in Italiam regresso, Lugduni concilium Episcoporum, quos filii Reges contraxerant, habitum, Imperiumq; patri abrogatum. Quod decretum mox à Gregorio Pontifice maximo rescissum est, & audacia Archiepiscopi Lugdunẽsis multata. Ex sede enim de-

iectus est. Hæ res in uicesimum à Magni obitu annum tractæ. Interea præ- F
textu Lugdunensis cōcilii rerum administratione motus Ludouicus, in di-
ui Medardi cœnobio tōdetur, monachi habitu suscepto, ac addita custodia.
Qua indignitate permoti qui Francorum optimatium à coniuratione inte-
gri erant, Ludouicum sibi reddi postulantes, cogunt copias aduersus Lota-
rii Pipiniq; exercitum. Drogo Mediomatricum Episcopus Magni ex pelli-
ce filius legatur ad Lotarium. Eius maiestas parum apud insanos uirium ha
buit. Subsecutus Anselmus Cauillonensium Comes apud Lotarium in hūc
» modū locutus fertur· Qui modò in illis castris eramus, quæ non suo Du-
» ce, non suo regebantur Imperio, iam abs te Duce Regéque ac Imperatore G
» nostro audimur. Non est cur exteri animos tollāt: enses nobis in hostes da-
» ti sunt, dextręq;, non modò ut pugnemus, sed ut fidem à ciuibus ciues acci-
» piamus, inuicemq; demus. Nulla esse breuior controuersia potest, quàm in-
» ter indulgentissimum Regē; & obsequentissimos milites. Hoc enim unum
» te milites tui oramus, ut Regū Imperatorúmque nostrorum uita sit nobis
» nostra salute prior, potiórque. Cum in acie uos pugnæ ardor ante signa ra-
» pit, uos nostri immemores, corpora uestra nostri lateris opposit u tutamur.
» Nefas esset nobis uiuis spirātibúsque Reges nostros in cuiusquam potesta-
» tém uenire: & nunc patientiā nostram experiri fama uoluit. Qua enim alia H
» causa dici Ludouicum Augustum nostrū in custodia haberi? Scire uult or-
» bis terrarū, quàm magna sit sanctáque nostra in Augustum nostrum pie-
» tas fidésque. Sed ingens, sed immortalis est. Adsumus inermes, adsumus ar-
» mati. Iube nos ferro dimicare pro illius salute: si fugiētes perspexeris, tergo
» poplitibusq; ne peperceris. Aut Regem nostrum iura reddere, regnantém-
» que uidere uolumus, aut ipsi emori. Hāc scilicet in posteros famam mitti, ab
» Rege Regē, à filio patrē? horret animus cætera effari. Exhibe ultro in con-
» spectum patrem. Noli hoc te rogari. Nimis audacem in fingēdo fuisse famā
» ostende. Nos nihil nisi piè factum credemus. Relinquere ultro uoluerit ille I
» Regnum, rerumq; arbitrium. Tutelā suorum fugientem, quòd per leges li-
» cet, recipere gerereq; coegerimus, compulerimúsque. Frustra uiri, armatiq;,
» ac, id quod maius est, Frāci simus, si pro salute maiestatéque nostri Cæsaris
» mori, aut (quod pace dicam tua) uincere recusemus. Hæc Comes. Respō-
dit Lotarius, patrem cōcilii decreto tonsum fuisse. Se, quia reddi optimates
uelint, ut antè concilio, ita nunc illis morem gesturum. Ita redditus Augu-
stus coacto liberiore Patrum concilio, prioréque decreto inducto, insignia
Imperii recepit. Augusta è cœnobio in aulam remigrauit. Bernardus reuer
sus se iureiurando purgauit, professus etiam se innocentiam suam, pudici- K
tiámque aulæ Marte iudice, si quis oppugnet, defensurum· nemine audente
tantæ rei inuidiam periculo singularis certaminis subire, futura etiam aliū-
de pernicie, si iudicio Martis in pręsentia uictor, odia hominum in futurum
nō uicisset. Lotarius Italiā coactus repetere, Cauillonum prius euertit, me-
mor orationis ab Anselmo in se potius, quā apud se habitæ. Simul in Italiā
transgressus, ob iram credo quòd Italicis armis paterno bello adiutus non
fuisset, eam Saracenorū classe uri diripiq; tacitus ac nihil mouens siuit, quo-
ad minis patris coactus est impigrè eā tutari. Anno XXV à Magni obitu
Ludouicus

A Ludouicus Carolum filiorum minimum cognomento Caluum, Neustriæ Regem dixit, simul reliquum Celticum ac Belgicum in eius uerba iureiurando adigebat. Pipinus trans Garumnam in ueterem Aquitaniam compulsus à patre, morbo obiit, relicto eiusdem nominis filio. Is paternam cõtumaciam imitatus, iniussu aui Regium nomen capessit, uindicibúsque licentiæ Augusti copiis appropinquãtibus armatus occurrit. Nec armorum modus. Ludouicus filius Noricorũ Rex, indignè passus spei uniuersi Francici Regni Carolum fratrum minimum à patre admoueri, in Galliam duxit Noricorũ copias. Viuo patre incruenti enses fuere: uicesimoseptimo quàm
B imperare cœperat anno decessit: Sexagintaquatuor uixit. In Mediomatricibus sepultus, iusta Drogone faciente. Tunc qui patre uiuo se ferro accinxerãt filii, mortuo capulis admouere manus. Lotarius, Rex Italię, & quòd maximus stirpis esset, Augustúsque destinatus, ad se omnia reuocabat: & qui ne patri quidẽ Augusto pepercisset, multo ferocior in fratres erat. Ludouicus Carolúsque aduersus fratris cupiditatem communi animo cõsilióque bellum gessere. In finibus Altisiodorensium ad Fõtoniacum uicum castra castris collata sunt. Die Resurrectioni festo, cum utriq; alteros ob sanctitatem diei prælium non expectaturos repentino impetu opprimi posse sperarent,
C prima luce ad castra fratrũ Lotarius, fratres ad castra Lotarii tẽdunt. Vtraque pars alteri in medio spatio obuia fuit. Antequã strueretur acies, locúsque Ducibus militibusq; ab Imperatoribus attribueretur, infestis animis armisq; concurrêre. Cædes miserabilis facta. cumuli corporum cernebantur, necdum furori rabieique finis. Omnis propè nobilitas Francica cęsa, pertinaci inter se certamine. Cõtrariis enim studiis distracta in duas se partes diuiserat. Nomen uictoriæ apud Carolum Ludouicúmque mansit, quòd duo concordes Reges, & ante pugnam militum animos acuissent, & in acie ardorẽ excitassent, omniaq; diuersi obirent facilius, quàm unus apud suos Lo
D tarius, sperãs hostium exercitum sub duobus Regibus contentionum studiis distractum iri: ac ut in præsentia uinceret, de opibus inter se mox dimicaturos. Quæ res longè aliter cessit. Nec modò ex Altissiodorensiũ finibus hostem exegere, sed cũ Aquasgrani plenam maiestatis urbem petiuisset, insecuti ex Belgis Celtisque submouere. Trans Rhodanum se Viẽnam recepit. Exin in annum induciæ factæ, delectíque utrinque quadrageni proceres, quorum fide prudentiáque, fida æquáque pax componi posset. Conuenit ut Frãciæ Rex CAROLVS diceretur: eaq; Arari, Rhodano, Scalde, 841
Mosa, Oceano, Pyrenæo saltu cõtineretur: Ludouico Germania, Hunniaq;
E cederet: reliquæ opes ac Imperium penes Lotariũ forent. Pipini adolescẽtis respectus nullus extitit. Quo dolore adductus, cum omnia agit moliturq;, comprehensus, in cœnobium tondẽdus traditur. Lotarius compositis Imperii rebus, Ludouicum trium filiorum maximum natu, Regem Italię designat, nec prius in possessionem mittit, quàm mortuo Gregorio, sub recentémque creationem Sergii Pontificis maximi, apud nouum religionis Antistitem nouum Regem Augustum futurum, plus maiestatis habiturum ratus. Ducem comitatus Drogonem Episcopũ Magni filium ire iussit. Adolescẽs Rex, non qua religione proauus iuerat, iter faciebat. Armatus arma-

torum agmine longè lateq́; fuso contendebat, in urbibus agrísque fiebant F quę ab exercitu Rege feroci assolēt. Sergius pro gradibus ædis Petri occurrit, excepitq́; , sed non qua Leo Hadrianúsque Magnum comitate. Obseratæ fores templi erant. Vbi ad eas peruentum est, Si pacatus ades (inquit Sergius) patebunt: Sin quid secus, pēdet è cælo in hostem ensis: ualuas caue tetigeris. Ad quam uocem iuuenis posita ferocia templum iniit. Nihil quod dari à bono uiro posset, negauit Pontifex: ac e uestigio Italiæ Regni nomine insignē coronauit, ne causa in Vrbe morandi ulla esset. Octauo die discessit. Caluus domi nec pacem habebat, nec iustum bellum. Res ei erat cum piratis Normānis, infestiore continentioreq́; latrocinio Galliam urētibus, G quàm ullus unquam iustus hostis fecerat. Danis finitimi erāt, Oceaniq́; accolæ. Carolus Magnus reliquarū nationum septentrionalium domitor, eos prælio deuicit, leui clade affectos: nec religionem nec iura nec magistratus à Francis accipere coëgit. Mortuo Magno, ad piraticā faciendam redierūt, tantùm oræ maritimæ infesti: ac ad primum Francorum occursum refugiebāt. Caluo Rege fessa malis ciuilibus Frācia, interiora petere ausi, ægrè sustineri poterant. Lutetiā usque à mari progressi, ingentem prædam auertēre. Regressi domum, prædaq́; exposita, multo plures spe Francicarum diuitiarū adducti, anno eius seculi quinquagesimotertio, maiore classe longius H quàm priores euecti, Ligeris ostia cum subiuissent, nostris religioni deditis Sabbato sancto Nānetes inuadunt, Episcopumq́; ciuitatis rem diuinā faciētem occidunt, frequentē ad sacra populum trucidant. Ea urbe direpta euastataq́; , Andegauum, atque inde Turones, utrâque urbem fuga ciuium desertam, sine certamine ingressi, direptis quæ agi ferriq́; celerrimè poterant, domum rediere, morari diutius non ausi, aduentante cum exercitu Caluo. A cæteris motibus secundum Ludouici Pii Augusti obitum quies Galliam fouit ad quartumdecimum annū: sub quod tēpus Lotarius Augustus religione motus, seq́; monachū professus, tribus filiis, Ludouico, quā antea de- I derat, Italiā, Augustiq́; nomen: Carolo Prouinciam cum altera Burgūdiarum: Lotario alteram attribuit: cum ea quæ Austrasia fuerat antea, tūc Lotaringia pro Lotariana dici ab Rege suo cœpit. Carolus Prouincię Rex, nō diu superstes patri muneriq́; paterno fuit. eo mortuo Ludouicus Lotariusq́; fratres sine certamine illius opes diuisere. Ludouico Prouincia, quòd ea cōtinens Italiæ sit, ac citerior Burgundia, reliqua cessere Lotario. huic paulo longior uita dedecus attulit. Duobus Episcopis Regni sui authoribus, Guntario Agrippinensiū, & Tetgaudo Treuirorū, cum uxore sua Tetberga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate prouectam, ac feram ad prolem K suscipiendam. adulterii etiam arcessebat, idq́; corruptis iudicibus ac testibus coëmptis facilè probauit: Valdradamq́; florentissima ętate specieq́; egregia duxit. Admonitus à Pōtifice maximo, perstabat in amentia. Episcopi, quòd cōnubium diremissent, è gradu dignitatis deiecti sunt: Lotario cōmunione piorum interdictum. Ad iram Pontificis deprecandā Romam profectus, in reditu decessit. Regna eius Caluus cōiungere sibi, ac Francorum Regnum ad pristinos terminos propagare conatus, ne duos simul Ludouicos, fratrē Regem, alteriusq́; fratris Augusti filium Augustum, hostes haberet, propiorem

A rem Ludouicum in partem fœdere icto recipit. Diuisa Lotaringia, alteráque Burgundia, ut quis cuique locus opportunior erat: continuò Augusti oratores affuere, decedere iubentes Regnis quorum ius morte Lotarii ad fratrem Augustum uenisset, subsecutis summi Pontificis legatis, qui Burgundionibus Lotaringisq; iuberẽt Augusto se dedere, simul utrique Regi reddere Augusto fraternã hęreditatem imperarent, cum graui sacrosanctę potestatis denunciatione nisi pareretur. Ludouicus Rex frater Calui exorabilior fuit: Augustæ in Galliam à marito Augusto, qui in Italia Saracenorũ bello uexata retinebatur, missę, quicquid sibi è Lotarii Regnis cesserat, red-
B dit. Caluus in sententia perstabat, uenientisq; ad se Augustæ cõgressum uitauit, maiores occupationes caussatus, expectationémque Normãnici belli. Legatis Romanis negauit æquum esse, in se nondum auditũ, necdum causa cognita, Pontificis fulmen intentari. Res magni momenti summos inter uiros cum trahitur, Caluus cum Britannis bellum gesit. Vno atque alterò prælio uictus, non demisit animũ, turpe Francos existimans bello à Britannis superari. Ferox duplici uictoria hostis, perseuerantia Calui in ordinẽ redactus, leges accepit. Neometicius se Regem Britanniæ dicere ausus, Ducis appellatione pacéque cõtentus, morbo decessit. Caluus eius filio Herispeo
C paternum dominatum reddidit, ac eum in uerba sua iureiurãdo adegit. Superuenit Normannorũ tumultus. Fines Nãnetum, Turonũ, Pictonum populabãtur. Ei Dux Aquitaniæ Ranulfus, & Robertus fortisimus procerũ Comes Andium à proceribus Saxonum oriũdus, Saxonum etiam à Caluo mercede conductorum auxiliis subnixus, occurrerũt. sua eis uirtus, nobilitasq;, & præclara facinora parum profuere. Collatis signis in prima acie pugnantes occubuere, cæteri amisis Ducibus ad internecionem deleti. Andegauum uictores hostes occupant. Britannorũ Rex Solomon, qui patri Herispeo successerat, auxilium Francis hostes Andegauumq; obsidentibus tu-
D lit. Clausi dederunt Caluo ex pręda ingentem uim auri, atque ita fide accepta decessere. Abeuntibus etiã forum rerum uenaliũ datum, maiora Franco Rege animo cõcipiente. Ludouico enim Augusto defuncto, ut in Franciam Cæsarũ nomen reportaret, deiectis è iugis Alpium Ludouici Germanorum Regis filiis ad intercludendum iter à patre misis, in Italia à Ioanne Pontifice maximo Augustus dictus coronatur anno salutis octingentesimo septuagesimo sexto: utq; Italiam in fide officioq; cõtineret, Bossonem Iudithæ uxoris suæ Augustæ fratrẽ Papiensibus Ducem dat, Beringariúmque ac Vidonẽ proceres Romanæ iuuentutis per matres Francis, per auias
E Longobardis cognatione iunctos, factionúmque quę iam Italiam distrahebant, principes, & fœdere ipsos inter se, & honoribus muneribúsque Francis conciliat: alterumq; Foroiuliensiũ Ducem, alterum Spoletinorum dicit: ut aduersus Germanorũ Imperii studiosos Frãcicas partes tutarẽtur, Ducatusq; nomine datos, armis uirtutéque in ditionem suam, fidemq; Francorum redigerent. De Beneuentanis minus solicitus erat Caluus Augustus, quòd hinc à Græcis solicitabãtur, illinc à Saracenis urebantur, magisq; auxilio indigebãt, quàm iuuare partes poterant. Berengarius ut initio fidelitatem suã Francis probaret, Hermẽgardam Ludouici Augusti filiam apud

suæ factionis homines educatam,quã pater Basilio Græco Augusto despó- F
derat,Bossoni,quem unum apud Caluum omnia posse sciebat,collocat. Ea
quòd Cæsaris spósa fuisset,ac patre,auo, proauo, abauo Augustis tumens,
uirum Ducem maiori cupiditate impleuit,negãs iucundam sibi uitam fore,
nisi uirum Regem amplecteretur.Caluus quoque Augustus,ut non Duces
modò, sed & Reges crearet, eisq; iura diceret,uxoris fratrẽ Prouinciæ Re-
gem appellat,quæ Hermengardæ illius uxoris patri auoq; Augustis paruis-
set.ita facilius,& sanctiore iure,minoréque apud mortales inuidia Prouin-
ciam ad Francorũ Imperium redituram.Mortalium iudicia de Imperio ua
ria erant:alii Pontificis maximi factum,magnitudinemq; animi probabant, G
quòd Francis de Italia req; Romana bene meritis pristinum decus restituis-
set:alii ad Germanos Germanorumq; Regem Ludouicum Calui fratrẽ ma
iorem,& ipsum Magni nepotem,res reuocabãt:uel, quoniã is & ætate iam
sera,infirmaq; ualetudine,ac corpore debilitato ruina domus in quam Au-
strasiã petens diuerterat,propè oppressus esset,ad eius filium Carolũ Cras-
sum Augustæ indolis iuuenem trahebãt.In Galliam reuerso Caluo Augu-
sto,Ludouicus Germanorum Rex suum diem obiit.Tunc uelut fatis uocã-
tibus,Regna quæ Lotarii iunioris iuris fuissent , omni ex parte in ditionem
Francici imperii redacturus Caluus,ingentem coëgit exercitum. Tres Lu- H
douici filii,Ludouicus,Carlomannus,Carolus Crassus,sub recentem patris
obitum dum diuisione paterni Regni finitimarumq; gentium bellis disti-
nentur, Caluus Coloniam usque omnia peruasit : mox Germani oratores
affuerunt , ut quæ Ludouicus Augustus in Galliis regna habuisset, legibus
iuréque,non Martis iudicio diuiderentur.Nuper mortuo Lotario iuniore
Austrasiæ Rege,fœdus ictum inter Frãcos Germanosq;, ut Burgundia Lo-
taringiaq; peræquè diuiderentur: nec fas esse Ludouici Regis qui Caluum
ætate antecessisset, filios patrueli hæreditate partéue excludi. Caluus uio-
latum esse fœdus defendebat: Ludouicum fratrem Regem, quòd Augustæ I
reddidisset Regnorum partem quam retineri cautum fœdere inter Francos
Germanosq; fuisset, iure quoque repetendi decessisse uideri. Cum Germa-
ni nihil æqui se uerbis impetrare posse crederent,Francos ad iudicium can-
dentis laminæ prouocarunt:& sunt qui eos illæsos discessisse scribant.Cõ-
stat Germanos tandem compositis domesticis rebus exercitũ Rhenum tra-
duxisse:Caluum,ut eũ repentè opprimeret,sera nocte mouisse: sed Germa-
num per exploratores re cõperta,suos ad pugnam præparasse,eosq; recen-
tes,Francum fessum uigiliis,nocturnoq; itinere, ac imbre qui multus totam
tenuerat noctem,sine certamine primã luce oppresisse.fugam fœdã fuisse, K
cædem minorem quàm pro tãta uictoria.Capti nobilissimus quisque, quos
benignè comitérque Germanus habuit , se genere animóque Francum esse
prædicãs,ac Caroli Magni sobolem.non cum Francico nomine bellum ge-
rere,sed si quis oppugnet,pro eo dimicaturũ.se à cupiditate Calui sua uindi
care.Ita eos affatus dimisit.quę humanitas postea Carolo Crasso apud Frã-
cos usui fuit.Caluus Augustus cogitationes in Normãnos rursus arcendos
uertit,qui finẽ nullũ tumultus faciebãt.Fluminũ põtes ueteres rescissi : ubi
res postulabat,noui fabricati,ac aduersus omnẽ uim muniti firmatiq;:& ad
utraque

A utraque capita propugnacula erecta: simul ad amniū ostia turres excitatæ, castellàque munita, & quà opportunum erat, præsidia disposita. A Normānis piratis publicè tuta erat Francia. Caluus domus suę prędonem inuenit, coactus iniuriā beneficio gratiaq; remunerari. Iudithani filiā Edelulfo Anglo Regi nuptum dederat. Eam mortuo marito ad patrem transmittentem Balduinus Arduēnæ saltuarius intercepit, excellentisq; ac nobilissimæ formæ amore captus, & ipse pulcherrimus, nec ignobilis, uolentem an inuitā, certè non consulto Caluo, toro sibi iunxit. Armis Francorum obrui amentia poterat. Excidio eius exercitus coactus imminebat. Precibus mulieris, cū B infecta res reddi non posset, animus paternus motus, ex hoste prædonéque sanguinis sui generum salutauit: Flandriaq; eum donauit: eādem Comitatū instituit. Compendiū à nomine suo Carolopolin nuncupari iussit. Imperiū uerò nō minore mole retinendū erat, quàm partum fuerat. Germani enim in Italiam, unde petebatur Augustum nomen, irruptionē facturi erant. Rapto trans Alpes exercitu, arcere hostes trāscensu Rheticorum montiū positis præsidiis parabat, cum Mantuę correptus morbo moritur, accepto ueneno à Sedechia Iudæo medico. Nec tradūt authores quo solicitatore corruptoreq; id scelus perpetrauit Hebræus, neq; sęuitúm ne in eum sit: ut do-C mesticis magis insidiis quàm externis petitus oppressusq; Caluus uideatur. Impotētiæ superbiæq; à suis insimulabatur, & quòd cōtemptis patriis moribus, cultu in externos ritus degenerasset. Dalmaticam indutus prodibat, persæpe cum corona diademateque serico, cum ueteres Reges nihil à cęterorum ornatu differrent. Ita dum oculis hominum augustiorem se facit, pe-" ctoribus inuisus fuit. Annonius his ferè totidémque uerbis scribit: " In Ita-" lia expectabat Caluus Augustus primores Regni sui, Hugonem, Bossonē, " duos Bernardos, alterum Aruernorū Comitem, alterū Gotthiæ Marchio-" nem, quos uenire iusserat. Sed hi cū cęteris Regni proceribus, exceptis pau-D cis admodum, aduersus eū conspirarāt, coniurarantq;. Febre tentatus hau-" sit in potione puluerem missum à Sedechia Iudæo medico suo, quem mirè " diligebat, cuique nimium fidei habebat. Hæc Annonius. Necesse est fuisse parricidii authores summos uiros, quorum magnitudo nefariū scelus memoriàmque obscurarit, & impunitatem tulerit, dederitq;. Caluus ex Hermentrude priore uxore præter Iuditham quatuor sustulit liberos, Ludouicum, Lotarium, Carolum, Carlomannum. Lotarium immatura mors præripuit, neq; uirtutibus neque uitiis nobilem. Carolum iam Aquitaniæ Regem destinatum, adolescentia ferocem, uirium periculum facientem Albi-E nus militū fortissimus lucta cōgressum, sed ignarus quisnam esset, tam graui ruina strauit, ut inter manus sublatus expirarit. Carlomannum sacris initiatum, sacerdotiisq; locupletatum, coniurationem in se facere conātem, sacrorum gradu deiectum, reliqua uenia impertiuit: iactantemq; mox se propterea sacris amotū, ut regni potēs esset, luminibus priuauit. Ex altera uxore Iuditha duos sustulit: sed ii nō perēnauerūt. Vercellis funeratus, ad Dionysii aliquāto pòst trāsfertur. Regnauit annos triginta sex, Imperauit bienniū. Successit filius eius LVDOVICVS BALBVS, qui nouercā Augustam, maiestate nominis, ac fratre Bossone, nouercalibusq; spiritibus in- 879

ſtatam, pietate mitigauit, ab eaq; eblanditus eſt Regni inſignia, à patre Italiam petẽte apud illam depoſita. Permultis proceribus memoria Calui erat inuiſa, quòd immodico ſuperboq; imperio uſum in ſuos eum arguerent. Ea res minus obſequentes illos filio nouo Regi efficiebat, metu, ne in patrios mores abiret. Conuentu igitur procerũ indicto, (quæ res per multos annos intermiſſa fuerat) ſpem certam futuræ moderationis omnibus pr&ebuit. Diſſenſiones Principum authoritate potius quàm imperio compoſuit. Paruam expeditionem in Cenomanos fecit, ac Gotthofredi eius ciuitatis Comitis filios minus ſui patriſq; reuerentes, minis, niſi quamprimum ad officium ſanitatemq; redirent, ultima paſſuros, ad obſequẽtiam compulit. Fœdus cum Germanis Regibus fecit, his legibus, ut Lotaringia inter Francos Germanóſque æquis partibus diuideretur: de Imperio neutris ius eſſet alio loco quàm in Italia dimicare. Id triſte miſerumq; Italiæ Pontificiq; maximo fuit, pati Italiam belli alieni mala, immunibus malorũ his inter quos bellum foret. Idcirco anteuertit Ioannes Pontifex maximus, in Franciamq; uenit, turbatis etiam in Italia rebus, cum exagitaretur contrariarũ factionum de Imperio certaminibus. Ipſe Francicarum partiũ erat, conſtantiæq; ac præiudicii ſui eſſe ducebat, ut cum Caluum Auguſtum creaſſet, Balbum filiũ in eius defuncti locũ ſufficeret. Aduerſa factio Carolum Craſſum Cæſarẽ appellabat. Ioannes à proceribus Galliæ piẽ officioſiſſimeq; exceptus, Balbum Auguſtum creat, coronatq;. Simul in Tricaſſibus coacto concilio, Lambertum Imbertũmq; ac Formoſum principes aduerſæ factionis deuouit, qui per æqua iniquaq; Francorum cauſam oppugnabant. Annum in Francia manſit. Coactus eſt in Vrbẽ redire, quòd à Saracenis Italia uexabatur. Carolus Craſſus in Barbaros ſummã uirtutem religionemq; præſtitit. Italia defenſa, cum Auguſtum ſalutatũ Ioannes Pontifex non inuitus tandẽ coronauit, (quod neſcio an ulli alii Pontifici cõtigerit) intra quatuor annos trium Imperatorum coronatione nobilis. Balbus enim cũ uixdum biennium regnaſſet, imperaſſetq;, deceſſit. Grauida uxore, uẽtris ſpei tutorem reliquit Odonẽ Roberti Andegauẽſium Ducis filium. Ita Rege nondũ nato, uelut uentre Rege, omnia turbari cœpta. Erant nobiles inimicitiæ inter Boſſonẽ & Theodoricũ, quòd uterq; Eduenſium Comitatum ſuum eſſe diceret: eoq; uſq; cõtentiones exarſere, ut Boſſo à Pontifice Lugdunenſium Regiis inſignibus ornaretur, ſacrareturq;, ac Rex nõ Prouinciæ modò, ſed & Burgũdiæ declararetur, ipſe primũ, deinde Ludouicus eius filius. Et Richardus Theodorici filius itẽ ſe Regẽ Burgundiæ dictitabat, quòd Edua quam ſibi uẽdicabat, Burgundiæ caput eſſet. Et iã nomine Regio euulgato, LVDOVICVS, K
881 CARLOMANNVSq; Balbi ex pellice filii Regium nomen inuadũt: præclaraq; initio facinora aduerſus Normãnos piratas edidere, & Boſſonẽ eiuſq; filiũ Ludouicũ Prouinciæ finibus cõtinere ſe cogũt. Deinde redeuntes maioribus uiribus Normãnos quũ armis arcere nõ poſſent, ingẽtẽ uim auri illis dederũt, duodecim annorũ inducias ſpõdentibus. Nec res diu lætæ fuere. Carlomannus in equo ludibundus, dum refugientẽ domũ puellã inſequitur, impetu equi intra humile oſtium illatus, corporis compagẽ ſoluit: Ludouicus aprum uenabulo premens, intorto aliunde telo trãſfigitur.

CRAS-

A CRASSVS Augustus pacata Italia in Galliā profectus, aduersus alteros 886
religionis nostræ hostes, sed non eadē fœlicitate res gessit. Normāni adiunctis Danis, Ambianorum, Atrebatium, Cameracensium, Morinorum, Menapiorū, Brabātinorumq; fines populati Gotthofredo & Sigifredo Regibus, Leodiū, Traiectum, Tungros, Coloniā, Treuiros, Aquasgrani, hæc capta diripuerant, cædeq; facta incenderant: cum latius uagarētur, in Mediomatricibus Crassus eis ocrurrit. Inferior discessit. Ex hostibus nō modò socios amicosq;, sed affines fecit, data Gotthofredo Regi in matrimoniū Aegidia Lotarii patruelis sui Regis filia, Normānisq; Frisia attributa. Hugo Lo
B tarii Regis ex Valdrada pellice filius, Lotaringia repētè occupata, ne à Germanis Francisue illo Regno pelleretur, omnia miscere conatus, persuasit Gotthofredo Regi sororis suæ uiro, ut æs militare ex Augusti Crassi fisco petat: sperans siue eo negato hostes ex amicis ea repulsa futuros Germanis Normānos: siue concesso, Augusti milites factos in medias Imperii prouincias ubi uideretur penetraturos. Et ut sanctum fidei necessitudinisq; pignus intercederet, simul Normāni sua tutarentur, partem Lotaringiæ dotis ergò sorori Gotthofredoq; attribuit. Sensit artē Crassus. Normannū Regem æs militare sibi suisq; petentē, ad colloquium cōposito loco temporeq; euoca-
C uit. Henricus dux positis insidiis aduenientē intercepit, occiditq;: ac paulo pòst Hugonē auxiliis destitutum, captū, luminibus priuauit, cum iam prior manus Normānorū Neustriā ussisset, fidemq; induciarum in duodecim annos factarū testantibus Francis, respondisset morte omnia extingui: defunctis Regibus induciarū authoribus, solutas inducias. Nec Hērico duci diuturnum Gotthofredi indigna fraude intercepti occisiq; gaudiū Normanni amisso Rege reliquere. Eum cum Augustus cum copiis ad tutandam Franciam Parisios misisset, ipsi Louanio, quod oppidum captū obtinebant, profecti, Lutetiā oppugnant, erumpentemq; Henricū de industria cedentes lō-
D gius elicuere. Imprudens in cęcas fossas, quas leui materia terraq; superstrata contexerant, corruens, superuentu hostiū oppressus est. Crassus à suarum partiū hominibus nō Augustus modò, sed Rex Frāciæ appellabatur. Neustrii publicè detrectabāt Imperium. Vt eos uel tolleret, uel edomaret, nouā pacem cum Normānis composuit, idq; Neustriæ quod nūc Normānia est, nomine à nouis incolis indito, incolendum eis dedit. Exin, qui iuuenis mira indole fuerat, adeò degenerauit ab illa Caroli Magni stirpe, ut quòd rebus suis publicisq; superesse nō posset, curator ei daretur Carlomanni filius nomine Arnulfus, nobili exēplo, fratris filius patruo. Ludouicus Germanorū
E Rex fratrū maximus obiuerat. Vxor quoq; Crassi, quā probri cū Luitualdo Episcopo Vercellēsi insimulatam Crassus dimiserat, iuratus ab se integram esse: Bene habet, inquit, mariti iureiurando uirgo sum. Ita sacrarum uirginū cœtui se dicauit. Arnulfus Augustus salutatus, Franciæ quoq; Regē se dictitabat, resq; pace belloq; gerebat, cū maxima procerū pars, Balduino Flandriæ Comite, ac Fulcone Rhemēsi Archiepiscopo reclamāte, ODONEM 891
tutorem Caroli Simplicis regnare iubent. Eum Valterus Senonum Archiepiscopus inūxit. Is Rex aduersus Normannos præclarè bellauit. Lutetiam rursus tentabāt. Comes Parisiorū Robertus frater Odonis, idem Magister

equitū,à mœnibus repulit.in Senones eos uelut tempeſtas detulit.Agri ua- F
ſtati,oppida defenſa.Ad Axonā aſſecutus Odo,funeſtā eis prædā fecit.Mi-
ſera erat Frācia,prædæq́;,ac omniū iniuriæ audaciæq́; opportuna.Berenga-
rius Vidoq́;,quos apud Caluum Auguſtū in gratia authoritateq́; fuiſſe oſtē
dimus,magnis opibus ac nobilitate inter ſe cōſpirant,rerumq́; potiundarū
conſiliū ineunt.Placuit ut Berengarius in Italia,Vido in Francia nomē Im-
perii inuaderēt.Et Fulco Archiepiſcopus Rhemenſis eū odio Regis Odo-
nis euocabat.In Mediomatrices uenit,quòd eò cōſiliorū ſocios cum Fulco-
ne cōuēturos ex cōpoſito ſperarat.Sed Odonis opes plus quàm modicę ut
rediret domum coegere:ac quoniam peregre conatus nō proſperè ceſſerat, G
cū Berengario de Italiæ Regno bellū gerere cœpit.Franci Odonē biennio
poſtquam eum Regem ſalutarant,in Aquitania omnino regnare iubēt,cę-
900 tera Francia abſtinere.Fulconē cogūt CAROLVM SIMPLICEM
inungere,duodecimū ætatis annum agentē.id æmulatione rerum admini-
ſtrandarum factum crediderim.Multi enim pro uno tutores exorti ſunt,ac
armis in Odonē actum,in eumq́; Arnulfus Auguſtus uocatus. Virtute,opi
bus,fortunaq́; ſuperior Odo euaſit. Cum Simplex undeuiceſimum annum
ageret, Odo æger deceſſurus,cōuocatis proceribus,talem habuit orationē.

» Supremus mihi dies adeſt, qui ſuo cuique tempore alii ſerius, alii ocyus H
» aderit,ſi quid ſerum in hac uitæ breuitate eſt. Pater meus Robertus cum in
» acie aduerſus Normānos pugnabat, quot hoſtes conſpiciebat, abs tot gla-
» diis necē cū metuere par erat.Sed à nulla re, à nullius ui uitalia noſtra peti
» non poſſunt.Mare,cælum,terra,caſus,natura,ius, iniuria interitum afferūt:
» & uita nonnunquam morte ingratior,ac multos nō natos præſtaret.Viuēs
» uobis magis quàm mihi conſului,& moriens conſulere debeo.Fratres fra-
» tribus in uita ſunt:morientibus,ac ex hac exiguitate in illam perpetuitatem
» æternitatémque uitæ migrantibus,quicquid in terris relinquitur,unum at-
» que idem eſt. Et quo propior illi immortalitati fio, eo perſpicacius proui- I
» deo quàm uos in hac adhuc mortalitate. Diuinior eſt hominis animus,
» quàm ut illi ſordere non debeant quæ attoniti admirantur mortales.Mens
» noſtra cæli æternitatisq́; capax eſt:Regna uerò ſuſpecta,infida, cruenta, in-
» certa,ſerua,anguſta,inſatiabilia.Veros reges non ſolium,non ſatellites,non
» exercitus faciunt:perdunt interdum,euertuntq́;.In primis optandam uobis
» fœlicitatem publicam duco,quæ neque inuitis ipſa ſe offert,neque quęren-
» tibus ſe abdit.Præſtò adeſt,tenetur,ſi publicè petatur. Vt famem, ut peſti-
» lentiam effugiamus,in manu noſtra non poſuit rerum creator:Talem uerò
» ut habeamus rempublicam,taleſq́; leges,quales ipſi cōſtituerimus,in pote- K
» ſtate noſtra eſt.Fortunam nullus ſibi creat.Suæ quiſq́; mentis inſtitutorúm-
» que faber architectuſque eſt.Regnum ſi affectes,non tam facilè adipiſcare,
» quàm,ſi habeas,amittas.Si membra regni partéſq́; inter ſe conſentient con-
» ſtabuntq́;,corpus uniuerſum ſalubre erit.Publica ſalus,priuatorū res ægras
» ſuſtentat. Moribunda & affecta reſpublica,priuatas res uel ualidiſſimas ſe-
» cum trahit in excidium.Si communis omnium res ſuum unū ſenſum con-
» ſiliúmque,ac unum animum haberet,non indicerentur gentium cōuentus:
» Nunc quoniam Deus optimus maximus quid in ſingulo quoq́; uirtutis, fi-
deiq́;

A deiq; foret,cognosci uoluit,par est unumquenque adniti ut quamproxime
» consilio integritatéque potest,accedat ad illum animum, quem si commu-
» nem cunctorumq; unum eundémque Deus uoluisset, singulorum sapien-
» tia nequaquam opus foret.Sed quod natura nobis inuidit,ipsi prçstate.Vbi
» enim uirtus magis elucebit,uos malo conspirationis animorũ quàm de re-
» gno certamẽ inire.Concordia aureum est ac adamantinum uitæ uinculum:
» regina heraq;,omnia in pace,uita,festiuitate tenet.Discordia uastitatem,so-
» litudinem,orbitatem,agris,oppidis,Regnis affert.Patriæ,à qua omnia acce
» pimus,omnia redonemus.Carolus Balbi filius,id quod ius çquumq; postu-
B lat,Rex uocitetur,à quo amouere ius regni uniuersus terrarũ orbis si con-
» spiret,non ualeat, etiamsi sceptra manu extorqueat.Vitam hominis,quen-
» dam in theatro actum arbitremini.Quicquid homo cogitat molitúrque,id
» non modò posteritatis(quç incorruptè iudicabit)oculis patescet,sed iã per-
» spicitur ab ipso cælo ad spectaculum circũfuso:cuius oculis uos ita compo-
» nite,ut uitæ breuitatem tãquam unius diei ludos si spectatoribus probaue-
» ritis,maiora quàm concipi animo in præsentia possint prçmia perceptũ iri
» sciatis. Hæc Odo moribundo corpore,sed uegeto pectore dixit:sed nul-
lius minus quàm fratris sui paterno nomine Roberti animum permouit. Is
C enim inter factionis suæ homines eam actionẽ mouit,quç ne cum ipso qui-
dem extincta fuit,sed immortalis,tantos spiritus proli eius subdidit,ut tan-
dem ad Regnum peruenerit.Dictitabat consensione consilióque uniuersæ
Fráciæ ius Regni ultrò Odoni delatum,eodem exemplo quo ad Pipinum
delatũ fuerat.Si iure Pipinus regnasset,iure Odonem regnasse,nec potuisse
ulla in morte uoce,supremáue obtestatione trãslatum,in domum suam re-
gnandi ius stirpi Balbi restituere.Ius enim Regni Frãciæ,non singulorũ ho
minum,capitúmue,sed sanguinis esse.Mortuo sine liberis Odone,testifica-
tione semel uniuersæ Franciæ iusto ac legitimo Rege, fratrem se iustum ac
D legitimũ Regẽ esse. Multi se illi comites addebãt.Et conatus eue stigio non
irritus cecidisset,nisi dum res nimis immoderatis, ut de Regno assolet, stu-
diis agitur,trahiturq;,Normannorũ arma nouum tumultũ exciuissent.Eo-
rum lingua Northus septẽtrio,Mãnus uir est.Tacitus tradit Germanorum
uoce Nerthũ terrã matrem esse,Manum Tuistonis terra editi Dei filiũ con-
ditorem gentis creditũ.Normãnia suum uni nationi nomen est, quæ ocea-
num accolit,Danis Cimbricæq; Chersoneso finitima. Septentrionalem ta-
men cardinẽ spectantes gentes,in uniuersum Normanni ea tẽpestate uoci-
tati uidentur,à quamplurimis Scythæ nuncupati. Et Luitprandus Ticinẽsis
E Græcarũ rerũ nõ ignarus,illorumq; ferè tẽporũ æqualis, tradit Normãnos
Constantinopolim usq; excurrisse:ac ut alii sint quàm qui Galliã uexarunt,
Russos eosdem nomine extitisse.Nec uero simile sit unam tantùm natiõnẽ
angustis finibus utẽtem,totam propè Europam terra mariq; uno eodémq;
tempore armis peruagatã.Quicũq; ex illius uasti oceani ora,insulisq; septẽ-
trionis ac peninsulis incompertæ magnitudinis arma ferebant,Normãni à
Gallis uulgò nuncupabantur.Cæterum satis cõstat, qui postremi Neustriã
tenuerunt, ex multis unam nationem fuisse Danis sociam, finitimámque.
Falsorum Deorum cultores erant. Vetustissimorum temporum opinione,

piraticam in laude ponebant. Nec modò arma horrenda, sed ut hominum F
nondum pietate religioneq; nostrorũ, etiam libido atrox. Sacratas Deo uirgines interemere, quę ad pudoré à probro uindicandũ, facie uolũtariis notis cõpuncta, speciem oris sibi deformauerant. Nulla non ratione ad uictoriam nitebantur: nihil pensi habebát quibusnam artibus conata perficerét. Nõnulli eorum duces simulato consilio religionis Christianæ profitendæ, quidam etiá morte simulata nostros adducebant, ut in oppida se reciperét: atq; ita nihil timẽtibus à pompa funebri nostris, qui tanquam funere efferebantur, exiluisse, omniaq; crudelitatis auaritiæq; ac libidinis exempla edita feruntur. Hastingus, archipiratæ animo deposito, fidei Calui se tradidit: ob G
uirtutemq; Comes Carnutũ est creatus. Carolo Simplice Rege Rhollo maiore fatorũ mole uenit. Nauiganti somniũ fuisse fertur, se elephantia correptũ, nitidissimo fonte ad radices editissimi montis oriente lotũ conualuisse, moxq; uerticẽ conscendisse. Enarranti quæ in quiete uidisset, quédam religionis nostrę captiuũ coniectoré ita somniũ ei interpretatũ: Elephátia, cultus Deorum est, quo laboras: aqua lustrici fontis sacra purificatus, ab imo ad summas opes peruenies. Constat eũ nõ animo in CHRISTI nomen hostili uenisse. Siue religione perfusus, siue ut nostrorũ animos primo statim aduentu sibi cõciliaret, diuæ uirginis Ameltrudis reliquias argenteis forulis inductas à sui nominis piratis aliunde sublatas, in Neustriá descensione H
facta, ad quod primũ occurrit tẽplũ exposuit, uimq; sacris locis, agricolisq;, & se dedentibus uicis, castellis, oppidis fieri uetuit. nihil minus quàm prędo uidebatur. Opem quoq; Berengarii Bellouacorum Comitis filiá sibi toro iunxit, ut animos Neustriorũ sibi cõciliaret, amareturq; magis quàm timeretur. Nec acerrimũ nec continens id bellum fuit, apparebatq; Rhollonem sedes tãtũ sibi in uastis propè bello piratarumq; iniuria locis quærere: neq; Simplex ipse magna uirtute, neq; unum consilium Francorum erat. Populares factionibus de regno agitabátur. Id bellũ in uicesimum annum extractum est, cũ & Franci inter se discordes, alii Roberto studerét, alii Simplicis I
maiestate tenerentur. Tandem Rotomagẽses cum frustra auxilia diu expectassent, coacti deditioné fecere. Cætera deinceps facilia fuere, iũctiq; Normáni noui cum pristinis, eam regionem cultissimam frequẽtissimamq; reddidere. nec dubitatũ quin uulgo Normannia ea appellaretur. Rhollo religioné nostrá professus initiante Francione Episcopo Rotomagensiũ, Robertusq; nomẽ ei inditũ, patre sacræ ablutionis Roberto Regis Odonis fratre. Normáni historici scribunt Carolum Simplicẽ Regem ei Aegidiam filiam collocasse. Aegidiá Lotarii Regis filiá Gotthofredo Regi Normánorum in matrimoniũ dedisse Carolũ Crassum ostendimus, eundẽ Normannis Neustriæ partem incolendam tribuisse. Non abhorret à fide, eius gentis K
scriptores non satis diligẽtes, cum & Crassus & Simplex Caroli uocati sint, Aegidiam à Crasso datam, tradidisse à Simplice datá: & cum utiq; filia Regis fuerit, Franci Regis filiam credidisse, ac eam Rholloni suo collocatam. Normániæ Dux beneficiarius Rhollo à Simplice dictus, data utrinque fide iureiurando. Quòd si Regia puella despõdenda erat, non utiq; seniori iam Rholloni, qui fœdere cum Francis icto paucos annos superfuit: sed Guliel-

mo

A mo filio eius iam pubescenti collocata fuisset, quiq; patri Duci in Ducatum successit, ex Ope susceptus. Sunt qui Rhollonē Gotthofredum uocitatū dicant. Sed necesse est alium fuisse Rhollonem Ducem, quem generum Simplicis fuisse prędicant, alium Gotthofredum Regem, cui Crassus Lotarii filiā (ut ostendimus) collocauit, quòd Gotthofredus multis antè annis in Frisia circūuētus ferro cecidit: Rhollo summa senectute in Neustria domi trāquilla pace fato functus fuit. Gerlo quidē propinqua cognatione Rhollonē attingens, nobilissima uxore ac arce Blesensi donatur. Ex eo natus Theobaldus cognomine Vetulus, pater Odonis primi, unde Odo Cāpanus Co-
B mes. Moriens Rhollo filium Gulielmum fidei Roberti cōmendauit: isq; & adolescentē rexit, & gentis clientelam suscepit, opes undiq; sibi concilians, quòd regnū in dies magis appetebat, quod Simplice Rege facilè cōsequetur.
» Mirum est robustissimorum hominum robustissimam ferè prolem esse:
» summorum uirorū nobilissimorumq; ingeniorū sobolē tandem hebescere:
» utq; singuli morituri nascimur, ita indolem stirpium, sanguinisq; ac familia-
» rum suos uelut natales incrementaq; habere, consenescereq́ue. Pectoris uigor fuit in Pipino Crasso, ignea mens in Carolo Martello, numen propè ipsum in Pipino Rege, animus orbis terrarum ac cęli capax in Carolo Ma-
C gno. eo Rege Augustoq; Frāci in summo cōstitere. Ludouicus Pius paterna magnitudine multo fuit inferior, Caluus propior adhuc laudi quàm uituperationi. Balbus breuitate regni ac Imperii est obscurę memorię. In Simplice consenuit maiorum gloria, & noua nobilitas industria sibi uiam in soliū patefecit apud Francos: id quod etiam apud Germanos accidit in alia eiusdem Caroli Magni progenie. Carolus Crassus Augustus (ut ostendimus) nullo exemplo curatorem habuit fratris filium Arnulfum Augustum: quo Imperatore Hunnorum noua & ingēs manus ad cognatos suos ex Scythia profecti, in Pannonia sedes cepere, ubi Hunnię nomē Francorū armis pro-
D pè deletū nobilius effecere, hiq; Hungari dicti. Arnulfus XI. annos imperauit, fœdo genere mortis nobilis. Normānorum piratarum ingentē cædem fecit. Italiam factionibus, & domestico, ut assolet, bello fessam, atque ideo externorum armis iniuriæq; opportunam ingressus, Ambrosio Bergomatium Comiti gulam fregit, Formoso Pontifici à Romanis uexato opem tulit, remq; Romanā pacauit. Vidonem Regem fugauit. Firmum urbem, ubi Vidonis uxor degebat, obsedit. Arte muliebri nictus est, corrupto pecunia intimo Augustalis aulæ ministro. Huic mulier clàm ad se deducto, Cæsaris, inquit, animū in me immeritā ira succēsum placare cupio. Hæc potio (po-
E culum manu gestabat) tristitiam discutit: lætitiam, amores, festiuitatē, ludos, iocosq; & omnia gaudia menti affert. eo uiri mei animum furentem ad sanitatē reuocaui. & ut sine noxa sumi scias, experire. Simul seruo uel ægro, uel ægrum agēti introducto poculum porrigit: quod cum is ebibisset, intra horæ spatiū ualidus uigēsq; extitit. illa Germano alteram, & aliter medicatam potionē, uimq; auri tradidit. Arnulfus epoto ueneno correptus lethargo graui, per triduum excitari inclamantibus suis uellentibusq; nō potuit. Euigilās tandē soluta obsidione domū reuertit, ac aliquāto pòst phthiriasi decessit. Duos reliquit filios ex concubina procreatos, Vendaldum ac Lu-

douicũ,paternis tantùm natalibus,nulla præclara gesta re nobiles.Ille pau- F
corum annorum Lotaringiæ Rex, hic ſolo nomine Auguſtus, obiit anno ſalutis noningenteſimo duodecimo. Ita Imperii nomen à ſtirpe Magni ad nouam uirtutem nobilitatemq; delatum. Cũ procerum Germanorũ con curſus fieret ad Othonem Saxoniæ Ducem,cumq; rebus geſtis ſanguineq; nobiliſſimum,ac ſumma prudẽtia uirum,ſed ſenecta inualidum,Auguſtum
» ſalutarent,ætatis excuſatione uſus, Si Germanicis rebus, inquit, uſui eſſe
» dextra mea,ars'ue rerum gerẽdarum poſſet,nullum corporis laborem,ani-
» míue ſolicitudinem pro communi ſalute recuſarem. Nunc cum Imperium
» rerumq; arbitrium à ſobole Caroli Magni transferatur, magnarumq; rerũ G
» inclinationes magnos motus afferre ſoleãt,non patriæ tantùm amantiſſimo
» duce opus eſt, ſed & qui ſciat,poſſitq;,ac audeat inter tela uolitare, exerci-
» tumq; non cõſilio magis regere,quàm exemplo monere. Quærendus uo-
» bis uir,non qui ex Imperio decus ſibi expetat,ſed Imperio afferat. Id quod
» unum poſſum,conſilio uos remq; Germanicam iuuabo.Conradus Franco-
» niæ dux,& opibus, & robore animi ac corporis, fidéque ac exiſtimatione
» & maieſtate eſt ſuſtinendæ moli ponderiq; huius tantæ rei,quam mihi iudi-
» cio ueſtro ultro detuliſtis. Authore Othone Cõradus deſignatus Auguſtus,cum Francis ſocietatem ac amicitiam iunxit. Septem regnauit annos, H
cum interea Ludouicus filius Boſſonis ſpe Italici regni,Auguſtiq; nominis, quod Ludouicus maternus eius auus obtinuiſſet,adductus,in Italiam tranſcendit.Eum Berẽgarius prælio uictum cepit,dimiſitq; iureiurando adactũ ſe deinceps Italicis rebus temperaturum. Domum reuerſus,uix annum cõquieuit.exin Italia cõtra iuriſiurandi religionem repetita, rurſus captus,luminibus priuatur,anno eius ſeculi ſextodecimo, quo Simplex Rex uirtute ſuorum Lotaringiam recepit.Edidit & illud memorabile,ac religione plenum.Summi proceres profani locupletiſſimorum cœnobiorũ opes beneficio Regum acceperant, ac monachis tantum in ſumptum ſuppeditabant I
quantum neceſſarius uſus poſtulabat:ex eisq; ipſi deligebant, qui nõ Abba (nam id ſibi nomen uelut ampliſſimũ arrogabant)ſed decurio uocitaretur. Permultas ætates is mos tenuerat.Iam Epiſcoporum iura inuadebant.Simplex,coacto concilio,diuitias Pontificum ſanctas eſſe cõſtituit. Cœnobiorum libertas ſanciri nondum poterat,quòd eorum facultatibus Robertus Magiſter equitum ac Hugo fratres militẽ alebant,ac iam cum factionis ſuæ hominibus occupare regni ius contendebant. Alterius factionis Princeps erat Balduinus Comes Flãdriæ,infeſtus hoſtis conatibus Roberti,quòd indignè ferret,illum,cum ipſe nepos Calui Auguſti eſſet, regni Franciæ inſi- K
gnia trãsferre ad ſe conari,ſuperſtite Caroli Magni progenie, cognationéque:cauſæq; Simplicis acerrimus propugnator erat,quam ipſe Simplex per ignauiam ſocordiamq; proderet. Et,quod illi exitio fuit, animi cõſiliorũmque eius potentes erant hi qui Roberto diſſimulanter cupiebãt,ſublato inter fidem perfidiamq; diſcrimine. Nec à bello ceſſabatur. Normanni fanũ Quintini de Heberto Viromanduorum Comite ceperant.Mox id Rodulphus Balduini Flandriæ Comitis frater idem Cameracenſium Comes receperat,repetentiq; Heberto,ſe uirtute partum retenturum reſpondit. Accenſis

A censis animis Hebertus qui à Normannis uictus fuerat, Rodulphum qui Normanos uicerat, in pugna occidit. Hoc iusto bello actum: illud indignè, quòd in concilio procerum inermi uariantibus studiis, Fulco Archiepiscopus Rhemorum à quodã Vinemaro interimitur, nec parricida in tanta celebritate comprehensus est. tam ualidæ opes factionis erant. Patrum rursus concilium habitum. Erant qui Fulconis memoriam ream maiestatis agerẽt, quòd conuinceretur euocasse Vidonem in Franciam, spopondisseq; se manibus suis eum inuncturum, Francorumq; Regem salutaturum. Manu Vinemari occisum Fulconẽ fama ferebat, sed maiore uiro authore. Ita Roberto-
B tum significabant, quòd is Fulcone uiuo desperasset se nomen Regium sacrámque inunctionem obtinere posse. Erant qui Vinemarum Flandri familiarissimum esse dicerẽt. eumq; Comitẽ earundem quidem publicè cum Fulcone partium, sed suo nomine inimicum extitisse, quòd Fulco diui Vedasti cœnobium sibi uendicasset, quod Comes per multos annos more tẽporum obtinuisset. Ita dum duo summi authores insimulantur, ipsis impune fuit. Vinemaro aqua tantùm & igni interdictum. Quieta interim à piratis Normãnis Frãcia, Hungari perpopulati Germaniã, Galliam etiam uſſerunt. Franciæ quoque domestica bella, quorum consilia diu coacta fuerant,
C erupere. In Fulconis locum suffectus fuerat Herueus Pontifex Rhemorum, non alienus à Roberti causa. Simplex ferox erat, quòd Lotaringiam amissam tanto ex interuallo Frãcis recuperasset. Id sibi summæ gloriæ ducebat, militéque Lotaringo succinctus erat. Cõradus Augustus, ubi morbo graui correptus bella obire ipse non poterat, simul supremũ diem sibi adesse sensit, conuocatis Germanis proceribus, eis author fuit, ut Henricum Othonis Saxonũ Ducis (cuius beneficio ipse ad Imperium peruenerat) filium patre summo Duce dignum, Augustum crearent. & is cum Franco Rege fœdus icit, eiq; poscenti Germanorum copias auxilio misit contra aduersariorum
D factionem: Germanísque magis quam suis sese credebat committebátque Simplex. Ea res nouam flammam inuidiæ apud Francos illi conflauit, auxitq; eam mox quòd credebatur in animum induxisse, se Franciámque Hẽrico Germanorum Regi subiicere, ne bello à Germanis uexaretur, sed eorũ auxiliis, si opus esset, iuuaretur. Id uerò uniuersa propè Francorum nobilitas non ferens, ad æmulũ Regni Robertum studia uiresq; inclinauit. Consensu hominũ permotus Herueus, eum inunxit. Miraculo mortalibus fuit quòd die tertio ab ea inunctione obiit Archiepiscopus. omen in Robertũ uertit. Seulfus suffectus. In Suessionum finibus in aciem descẽsum. Pugna-
E tum ut de Regno par erat, cum pro Simplice Flandri, Lotaringi, Germani præliarentur: pro Roberto nuper Magistro equitum, nunc nouo Rege, qui Francorum ægerrimè ferebant Franciam à Germania, cui leges dedisset, iura petere. Cum altera pars sub Simplicis Regis signis uelut Duce careret, sibi quisque dux adhortatorq; erat, nec alterius imperium expectabat. Altera nimis ardẽtem ducem habebat, & magis recẽtis Regii nominis quàm uitæ memorem. Maiestas in utroque sancta: in altero, quòd antè Rex fuisset quã natus, quòd patre ac tot maioribus Augustis ortus, quòd una esset reliqua Caroli Magni agnata soboles: alterum commendabat recens sacrum,

ſua uirtus, Odonis fratris memoria, aui mors pro Fräcorum rebus obita, ac F
cauſa belli ſuſcepti in uulgus iactata, libertas, noménque Fräcorum hacte-
nus gentibus nobiliſsimum, ne Germanis Regibus, ne Auguſtis exteris ſer-
uiret. Nec tunc fortuna Franciæ rem ambiguam decreuit. Altera acies per-
paucis militum deſideratis, nouum Regem ſuum dum acerrimè ante ſigna
pugnat, circunuentum, amiſit: alterius cædes ingens militum facta, Simpli-
ce Rege incolumi, qui unus petebatur. Id exitio Simplici fuit, quòd ſubla-
to æmulo, cum non haberent hoſtes pro quo Rege pugnarent, in morem
uicti animũ demiſit, quem potius bello uiciſſe uideri uelle oportuiſſet: ora-
toréſque aliquanto pòſt ad hoſtes, Hebertúmque hoſtium principem miſit G
propè ſupplices, ac alteros ad Henricum Germanorum Regem, qui Lota-
ringiam ei redderent, nouáque auxilia peterent. Nulla inde controuerſia
fuit, quin Simplicem uelut à Francico nomine deficientem Hebertus ad ſe
accerſeret in ſpeciem ſpémque rei Franciæ componendæ, compreheſumq́;
in cuſtodia haberet. Ita dum anceps fertur in poteſtatem Viromandui, Pe-
ronã profectus, præſidio cuſtodibúſque circunfuſis adductus eſt, anno ſalu-
tis noningenteſimo uiceſimo quarto, ut Regni iure cedere ſe in procerum
927 cõcilio profiteretur, illudq́; dono dare RODVLPHO Burgũdiæ Re-
gi Richardi filio poſt Ludouicũ Boſſonis filium in Italia captum, lumini- H
búſque orbatum, magnis opibus uiro, ſuoq́; per baptiſma filio. Ferox Bur-
gundio eo erat, quòd in matrimonio habebat Bertam Burchardi Sueuorũ
Ducis filiã, Francorum amantiſsimi, cum cæteri Germani alieniores à Fran-
cis haberentur. Imperii etiam uelut uagi ac in medio poſiti ſpem affectans,
in Italiam cum tranſcendiſſet, Berengario uicto, rerum illarum magna ex
parte triennium potitur. Mortuo in cuſtodia Simplice, anno eius ſeculi ſex-
to & uiceſimo, cum Italos iam eius pœniteret, in Galliam rediit. Continuò
Hugo Arelatenſium Rex in Italiam uelut uacuam poſſeſsionem ſpe Impe-
rii ſe contulit, quòd Prouinciæ Regibus Italiam Auguſtúmque nomen, ut I
edocuimus, deberi diceret, Gallis Germaníſque ac Italis de arbitrio rerum
decertantibus. Ac ut Rodulphum, quem mox mutatis animis reuocari ab
aduerſa factione cõpertum habebat, ab illis conſiliis penitus auerteret, cui
bello imparem ſe opibúſque ſciebat: icto fœdere, quicquid ipſe in Gallia ur-
bium finiúmque obtinebat, ei tradidit iureiurando adacto in Italiam dein-
ceps non ducturum ſe. Henricus quoque Cæſar pacem cum Francis ſerua-
uit: tantùm à Rodulpho Rege lanceam mirifici operis, ac, ut Sigibertus,
Luitprandúſque & Otho authores ſunt, clauis crucifixi Domini affabrè in
ea locatis ſanctã, precibus promiſcuè miníſque ac muneribus extorſit, illam K
pro ſacroſancto Imperii inſigni poſteris relicturus, quæ apud Conſtantinũ
Magnum in ſumma ueneratione fuiſſe ferebatur. Inter tot rerũ fluctus, qui
poſt mortem Balbi uſque ad Simplicis obitum rerum apud Francos potiti
ſunt, nulli eorum iuſti Reges apud Francos numerantur, quòd is unus ad
Regnum iure inſtitutíſque Francorum uocaretur. Mortuo Rodulpho Re-
929 ge LVDOVICVS Simplicis filius ex Anglia, quò ſe ad auunculũ An-
gliæ Regem cum Oginia matre comprehenſo patre contulerat, reuocatur,
anno eius ſeculi ſeptimo & triceſimo, quo & Henricus Cæſar deceſsit, ſuc-
ceſſore

A cessore Othone filio in nomen Imperii, ac Gisleberto genero in Lotaringiæ Ducatum. Hic Ludouicus Transmarinus cognomento est, quòd mare transmiserit, & sub recentem casum patris in custodiam traditi, patria profugus, & æmulo Regni sublato domum repetens. Quinque annis à domesticis externísque armis Francia conquieuit. Exin Lotaringiæ recuperandæ spes ostẽtata, quòd Gislebertus Dux res Germanicas perturbarat, ab Othone Cæsare deficiens: Henricúmque Othonis fratrem Cæsarem salutabat, quòd eum diceret Henrico Cæsare procreatum: Othonem in nullam Imperii spem ex eodem patre nõdum Cæsare designato genitum. Quamplu-
B rimi nobilissimique proceres huic causæ aderant, in quibus Euerardus Comes Palatinus. Ingentis belli moles terrórque animis mortalium proponebatur. Francus Rex in Lotaringiam aduersus Othonis opes duxit, omniaq; ea parte metu cõpleuit, percurritq; ad Bresacum usque Alsatiæ oppidum. Henricus in leui pugna uulnere graui accepto, cum in potestatem Othonianorum uenisset, necesse habuit cum fratre miti indulgentissimoq; gratiã recõciliare. Gislebertus dum Rheni transitu Othonem arcere conatur, ipse rapiditate altitudinéque fluminis submergitur. Euerardus ferro occubuit: cæteri dilapsi alii aliò. Francus Rex affinitate cum Othone iuncta, Lota-
C ringiæ spem omisit. Gerberga soror Othonis, quam Gislebertus in matrimonio habuerat, Franco Regi nupsit: Lotaringiæ Ducatus Othoni Comiti datur: eo insequenti anno mortuo, Conrado Othonis Cæsaris genero tribuitur. Aliquanto pòst in Conradi defuncti locũ suffectus Bruno Othonis Cæsaris frater, insolenter Archidux Lotaringiæ appellatur, idem Agrippinensium Archiepiscopus non multò antè creatus, ut sanctitati uires adderentur. Altera Othonis Cæsaris soror Auida nupsit Hugoni cognomine Magno, Roberti in Suessionum finibus occisi filio, Magistro equitum, eidem Parisiorum Comiti, quem nonnulli rerum scriptores Francorum Du-
D cem uocitarunt. Hic Hugo ex Augusto connubio nobilior effectus, patrios spiritus induens, in spem Regni erigebatur, nec finebat causam familiæ suæ morte patris extinctam. Arnulfus Flandriæ Comes Balduini filius cõstantissimus propugnator Regiæ causæ, Guilielmũ Normãnorum Ducẽ Rhollonis filium ad Pinciniacum in Somonæ fluuii insula interceptum interemit, ultus Rodulphum patruum Samarobrinensium Comitem, armis aduersæ factionis, cuius signiferi Normãnorum Duces erant, occisum. Normãnia magis quàm unquam aliàs florebat uiris, armis, telis, equis, classe, auro, nouis coloniis. Aigroldus Danorum Rex patria Regnóque à filio pul-
E sus, sexaginta nauium classe cum bona parte nobilitatis, quæ uitã extorrem agere, quàm filio patre profugo parere mallet, paulò antè in Normanniam ad Ducem peruenerat. In Constantiensium finibus sedes his datæ. Normãni metuebant ne Ducũ maiestate à Francis spoliarẽtur. Ludouicus Rex Rotomagum profectus, repentino aduentu suo suspicionem gentis auxit. Arma corripuere, se suáq; tutaturi si quis inra libertatis imminuere conaretur. In periculo erat Rex, ne popularibus furẽtibus aliquid secus accideret: casusq; paternus memoriæ ac propè oculis eius obuersabatur. Richardũ Guilelmi filium Ducem Normãnorum pronunciauit, eúmque suis ita salu-

tandum colendúmque dedit,& in possessione paternarum opum colloca- F
uit.Ita in præsens deposita arma,sed animi tamen adhuc lababant.Accessit quòd Hugo Regi cœpit esse ex professo infestus.Otho Augustus ad amicitiam inter duarum sororum suarum uiros iungendam, in Galliam magno cū exercitu profectus, ut maiestas nominis uiribus cumularetur, ad officiū Hugonē reuocauit.& Normanni conquieuere.Aigroldus Rex peropportunè à suis ab exilio in Regnum restitutus, lætiorē pacem Francis reliquit: sub quod tempus,ut apud eius seculi æquales inuenio, Hebertus fato diem suum obiit. ad fanum Quintini funeratus est:cum sit recentior fama, eum iudicio suo damnatum,comprehēsi Simplicis Regis pœnas filio Regi Lu- G
douico dedisse.Hunc in conuiuio procerum simulasse se ab auunculo Angliæ Rege per literas consuli, quid meritus supplicii uideretur quidā ignobilis cliēs,qui patronum nobilissimum prodidisset: Hebertum accubātem, cum in caput suum consuli se ignoraret,sententiam rogatum,restim deberi censuisse:atq; ita uoce sua damnatum, è conuiuio abstractum,suspensumq;. Sed haud scio an nō passuri fuerint Principes factionis cum Rege certantis,ex hilaritate mensę auelli ab se nobilissimum uirum,in quo ingens uiriū robur partibus suis foret.Constat Albertum filium Heberti opibus in aula floruisse, ac patri in Comitatum successisse. Rex decessit anno eius seculi H
quinquagesimoquinto. Reliquit liberos, Lotarium, Carolúmque. Hugo quoque procreauit liberos, Hugonem cognomento Capetum, & Othonem generum successorémque Gilberti Burgundionum Ducis, & Henricum Othone fratre mortuo futurū & ipsum Burgundionum Ducē. L O-
956 T A R I O Transmarini Regis filio Rege, apparuit quātum fœlicitatis rebus afferant finitimorum Regum Imperatorúmque opes inter se (id quod perraro accidit)consentientes. Primus Otho Augustus pacem Francorum perseuerāter ac æquè colens, læta omnia effecit, factionúmque contentiones sedauit, quòd idem Lotarii Regis & Capeti Magistri equitum ex fa- I
milia Regum æmula,& in possessione Regni semel atque iterum collocata erat auunculus.Is suorū amantissimus, Aquasgrani sorores cum liberis accersiuit.Secundum imperium, rerúmque arbitrium à iusta sobole agnationéque Caroli Magni ablatum,primus hic Otho iustus legitimúsque Cæsar numeratur,quòd Cōradus Henricusq;,& cæteri qui interea ingens nomen sibi uendicarant, Pontificis Maximi authoritate benedictioneq; caruerint. Othonem Ioannes duodecimus Pontifex Maximus coronauit: ad eumq; in Germaniam reuersum concursus totius orbis terrarum fiebat.E Francia Frācus Rex cum fratre Carolo,matreq; Gerberga, Magister equitum cum K
matre Auida,utraque Cæsaris sorore, affuere. Duces nobilissimi genere factisque comitabantur. Totius Latini nominis proceres aderant, & summi Gręcorum uiri,quòd Nicephorus Augustus Theophaniam filiam Othoni filio per oratores despōdebat. Festi celebrésque dies ludis,conuiuiis, omni magnificentia, hilaritate, comitatéque acti. Nunquam Francicum nomen iunctius Germanico fuit.Germani quoque gloriā antiquorum Frāncorum Regum,Ducumq; ac Augustorum,suam ducunt, quòd oriundos ab se eos prędicent,apud seq; Francos adhuc Orientales esse:hos in Gallia Occidentales

A tales dictos,sobolem illorum esse. Sed animorum germanitas inter utranque gentem nunquam maior propiórque, quàm Othone Cæsare fuit. & Bruno Dux Lotaringiæ rebus domi compositis, Raginerióque Montensium Comite comprehēso, ac in perpetuam custodiam tradito,quòd comperisset eum Gisleberti Ducis cōsanguineum fauore cognationis Lotaringiæ Ducatui imminere,in Franciam uenit.Quo par fuit cultu exceptus,authoritate effecit, ut ad domesticæ pacis certiorem sanctiorémq; fidem Comiti Parisiorum Capeto iam Duci Francorum salutato Frācus Rex Pictones etiam Comitatum tribueret. Dum controuersias cæterorum Ducum B componere contendit, morbo correptus Compendii decessit.Normannus Dux simultatem cum Theobaldo Carnutum Comite gerebat. Ad bellum utrinque descensum. Comes Eburouices prodente Gilberto præfecto de Normānis cepit. Ad Hermeuicum pugna uictus Theobaldus,ex hostico reliquas copias deduxit. Verebatur Richardus ne Comes suo nomine id bellum gereret,sed ope Regis subnixus: neq; enim unā omnino ciuitatē Carnutes esse bello uniuersę Normānię tolerādo: profectò Lotarii Regis Frāci conatus consiliaq; eò spectare,ut Normanni Duce spolientur, nullumq; sit in Gallia Normannorū nomē,Francięq; res eo statu sint quo ante Rhol-C lonis aduentum armaq; fuerint. externis sibi auxiliis opus esse ad Regium bellum propulsandum.Dani cōsanguinei uim ingentem bellatorum classe aduexere.Hi pro Normannis omnia pericula erant adituri,falsorū Deorum ueneratores.Eburouicibus iussu Regis Normāno redditis, paceq; cōmuni facta,Danorū aliquot Christiani effecti,partim uoluntate apud Francum mansere,partim domum reuertēre:omnes finem uexandæ Francię fecere. Sexto & tricesimo Regni sui anno mortuo Othone primo Augusto, successoréque filio Othone secundo, Raginerius ac Lambertus Raginerii Montensiū Comitis filii, quorum alteri Carolus Lotarii Regis frater Ger-D bergam,alteri Hugo Auidam filias collocarāt, ad Peronam Varnerium & Ranoldum hostes paternos atroci pugna commissa occidunt,recuperatisq; opibus paternis ad fluuium Axonam Buxide castello communito Lotaringiam infestam Othonianis faciebant.Germanus id indignum ratus, exercitu ingenti coacto Buxidem expugnat,solóque adæquat: ex Franciáque Carolo Lotarii fratri euocato Lotaringiam Ducatū tradit:ut is beneficiarius Cæsarum iureiurando effectus, fratrem Regem Francósque minus respiceret.quę res ut Germanos illi conciliauit,ita suos ab eo abalienauit: isq; alteram filiam Hermengandem Alberto Comiti Namurcensi Germanica-E rum partium acerrimo propugnatori collocauit.quo ex matrimonio septima pòst ætate soboles orietur Balduinus Comes Annoniæ, ex cuius filia Elisabeta Philippus Augustus Frācus Rex procreabit Ludouicum patrem diui Regis,& ipsum uirum sanctum,utroque stemmate nobilem, materno uerò augustiorem, ac à Carolo Magno deducto. Tunc causæ animíque discreti,ac in bellū erecti. Lotarius certatim Francis nomina dantibus coacto exercitu,tāta celeritate Lotaringiā percurrit,ut Aquisgrani inuenē Cęsarē nihil minus expectantem propè oppresserit. Aegrè Otho euasit. quam ignominiam ut elueret, delectu habito Lutetiam infestis signis peruenit.

Paul. Aemylii Lib. III.

Eruptione ciuium præsidiiq; nobilissimos fortissimósque suorum desiderauit. In reditu quoq; ad Axonam fluuium forte imbribus inflatũ tumultu iniecto, magnã impedimentorum partẽ amisit, carpente nouissimum agmẽ hoste. Mox ultro citroq; cõmeantibus sanctis uiris, ad colloquium cõgressi sunt Rex Cęsarq;, armaq; posita. In Lotaringiæ possessione Carolus permansit, sed angustioribus finibus descripta, quàm antè fuisset. Nõ contemnenda enim pars, hinc Agrippinensium, illinc sacræ Leodiensium ecclesiæ attributa est. Noui etiam postea magni nominis Ducatus Comitatusq; instituti sunt, ex illius cuiuis Regno æquandæ regionis corpore uelut membra direpti. Niuellæ, Louanium, Bruxellæ, Antuerpia nominatim Gerbergę Reginę doti dicta erãt. Isq; Marchionatus sacri Imperii à Germanis appellari cœptus, qui aliquãto pòst Gotthofredo Barbaro Gerbergæ cõsanguineo obuenit. Mortuo decimo Imperii sui anno Othoni secundo filius successit Otho tertius. Tunc Francus repetito Lotaringico bello, Viridunũ eiusq; oppidi Comitem Gotthofredum capit. Sed supremis suis diebus Cęsari Comitem, Comiti opes restituit. Lotario defuncto anno eius seculi sex- F G

987 to & octogesimo, LVDOVICVS filius successit. Is annũ omnino Regnauit, ultimus qui ex agnatione Caroli Magni regiũ nomen gesserit. Carolus eius patruus Lotaringię Dux nõ satis Frãcis probatus, quòd Germanorũ Imperii totus fuisset, dum ex Lotaringia in Franciã ad ius Regni capessendum uenit, obuiũ cũ delecta manu habuit Hugonẽ Capetum factionis plus iusto ualidę. Ad Laudunũ pugna cõmissa, fortuna uiribusq; & mortalium studiis inferior Carolus, in oppidũ propinquum se recepit. Cum obsessus eruptione cædem hostiũ fecisset, nouis copiis cõtrà aduenientibus arctior facta est obsidio. Noctu Ascelini episcopi ciuitatis proditione reseratis portis, intromissoq; Capeto, cõprehensus in custodiam Aurelianum mittitur. Ita tertium stemma in solio locatur, haudquaquã Francis pœnitendum. H

988 Iã certus Rex CAPETVS nihil prętereà grauius in Carolũ ausus, quã ut perpetua diligentiq; eum asseruaret custodia, ei tamen copiã uxoris tam liberã fecit, ut is liberos sustulerit Ludouicum Carolumq;. Sed ii intra pueritiæ annos decesserunt. Comes Flandriæ per proauiã Magno iusta cognatione iunctus, coronationi Hugonis interesse noluit, Regũ Francorũ beneficiarius. Excidiũ ei Capetus parabat, aliquotq; iam oppida de illo ceperat, cum quæ opes maximẽ infestæ ad eam diem Flandro fuerant, hæ salutẽ attulere. Richardus secũdus Dux Normãnorũ primi Richardi filius authoritate gratiaq;, qua multũ poterat, Regẽ permouit, ne quietum malum ultrà excitaret. Qui nouo Regno ex professo nõ sint hostes, eos pro amicis habẽdos. & uerebatur Dux, ne assuesceret Hugo illustres opibus familias euertere, se secundũ à Comite peti posse. Et pax & oppida reddita Flãdro, cũ per I K

997 oratores se iureiurãdo deuinxisset ROBERTO, quẽ pater Hugo Regẽ sibi cooptatũ sacrandum curarat, ne in nõdum firmato Regno, si post fata sua id differretur, exoriri posset in tanta mortaliũ cupiditate Regni scelere uirtuteq; petẽdi nouarũ rerũ moles. Simul Arnulphus Lotarii Regis Frãci frater materno genere impar Archiepiscopus Rhemorũ coacto Patrũ cõcilio ob paternã maiestatẽ Hugoni inuisus, prætextu illegitimorũ natalium è sede

A è ſede deiicitur,reclamante uno Seuino Senonũ Archiepiſcopo. Gilbertus Aquitanus philoſophus Othonis Cæſaris primùm,Roberti deinde Regis pręceptor,ad ſuſpicionẽ uſque magicarũ artium doctus,in deiecti locũ ſubſtituitur,eruditione quàm uita melior. Plus leges quàm Regis uolũtas ualuere. Ioannes Pontifex Max. Leonem in Franciam legatum miſit, qui cognita cauſa,concilii acta reſcidit:hortatúſque Hugonẽ,ut contentus regno quod immortale optaret in domo ſua eſſe,cum ſene Archiepiſcopo bellum non gereret:hoc ad gloriã eius,uitæq; integritatẽ pertinere. Et ne Gilbertus Cæſarũ Regumq; adoleſcentiæ moderator, ad priuatã inhonoratamq; B uitã recideret,Rauennatium Archiepiſcopus creatus, ad ſummum Põtificatũ mălis artibus peruenit,Syluester dictus.Hugo anno huius ſeculi nonageſimo ſeptimo deceſſit,nec cõtrouerſia orta,quo minus Robertus,ut uiuo patre cœperat,regnaret. Nullum ſuum hoſtẽ habebat.Odo Carnutum Comes Meledunũ prodente Valtero præfecto cepit, quod Burchardi Comitis iuris erat: nec denũciatione Regis adduci poterat,ut iuſto domino redderet.Richardo Normãnorũ Duci ea prouincia demãdata. Is oppidũ terrore receptũ,Burchardo reſtituit,proditore ſuſpẽſo. Maior mox belli cauſa & ad Regem pertinens nata. Obiuerat nullis liberis relictis Henricus Dux C Burgundiæ,patruus Roberti. Lãdricus Comes Niuernenſis ſe Ducẽ Burgundię dictitabat,iuraq; genti dabat.Virtus fideſq; Normãnorum eo bello enituit.Mortuo Richardo ſecũdo Duci tertius ſucceſſerat. Is auxilia ualidiſſima Roberto Regi adduxit.Quo metu Landricus perculſus,Altiſsiodori, quæ urbs illi parebat,mœnibus ſe incluſit.Ciues ultimã uim experiri noluerunt.Vrbem Landricumq; dedidere.Auallonis arx peruicacior fuit. Triũ menſium obſidione domita in poteſtatem uenit. Vniuerſo Ducatu potitus Rex,genti Ducẽ dedit filium,quo ipſe nomine,Robertum.Senones opprimebãtur tyrãnide Reginaldi Comitis, indignẽ ferẽtis mortuo Seuino Ar- D chiepiſcopo,comitiis deligẽdi Pontificis,conſenſu ſacerdotũ ciuitatis, Epiſcoporumq; eius prouincię approbatione, ac Põtificis Romani authoritate, Regíſque nutu prælatum Leotericum Brunoni Fromundi fratris ſui filio. Aduenienti cum copiis Regi, urbis portæ patuere, Comite fuga ſibi ab odio ciuium cõſulente.Fromundus à fuga interclusus,in turrim ſe cum armatis recepit.Incendio uiq; euerti propugnatores propugnaculumq; poterãt.Temperatum eſt.Fame uincere ſanctius uiſum, cum nihil prouiſum uictui foret. Fromundo in cuſtodiam perpetuam Aurelianum miſſo,aliis uenia ſupplicibus data. Belli inter Frãcos Germanóſque redintegrandi cauſa E fuit,eadẽ quæ ſæpe antea, incertum adhuc Lotaringiæ ius. Obiuerat Otho Lotaringiæ Dux, quẽ Caroli Ducis à Capeto Regni Francici æmulo capti filiũ fuiſſe Sigibertus author eſt. Henricus Noricorũ Dux in Othonis tertii defuncti locum ſuffectus Cæſar,Lotaringiã dabat Comiti Gotthofredo filio Gotthofredi Arduennẽſis in Auguſtali aula gratioſiſsimo. Balduinus Flandriæ Comes cauſæ Francorum ſtudioſiſsimus Valentianas oppidũ nobiliſsimũ occupat,& alia,ſed ea ignobilia,oppida inuadit, quæ Auguſto parebãt.Cæſar antequam res deteriore loco eſſent,arcẽ belli Valentianas obſidet.Aduẽtu Francorum ſoluere coactus obſidionem, Gandauum tentat.

cúmque ea quoq; res parum illi procederet, omissa spe oppidorum expugnandorum, bellum cum agris gerere cœpit. Incendio ruinisq; cuncta miscet, fœdatq;. Ingentem uim Flandrorum in potestatem redigit. Non enim tantum auxiliorũ ex Francia conuenerat, ut & urbes tutari, & aperto marte decertare possent, id quod opus erat si prohibere populationibus cęteráque fœditate agros uellēt. Sic quoq; in cōditiones descensum, ut Augustus non Valentianas modò Comiti relinqueret, sed & Valacras adderet, ísque se beneficiariũ eius rei nomine Cæsaris profiteretur. Tam atroxq; orta est in Gallia Germaniaq; pestilentia, ut necesse foret tela manu abiicere, tanquã supetis mortaliũ generi inexpiabilioris odii bellum inferentibus. Adeò sæuiēte malo efferati erant animi, ut repetēdæ libitinæ, moræ'que tędio, iustorúmque funebrium, cumuli corporum exanguium aceruatorum immixtis spirantibus adhuc & animam agentibus tetra altè latéque effossa obruerētur. Pace terris ueniaq; à numine reddita, Henricus Cæsar Robertusq; Rex super Charum fluuium cum delectissimis ducibus comitibúsque ad colloquium cōgressi sunt, pace fida subsecuta inter Regnum Imperiumq;. Henricus æger cum sibi fatalem diem adesse cerneret, consulentibus se proceribus de successore deligendo, suasit ut Conradũ sobolem Conradi Vangionum Ducis sibi substituerent. Mortui iudiciũ ualuit, eo sanctius, quòd non affectibus suis, sed communi saluti moriens prospicere uisus fuerat. uiuens enim in nulla illũ apud se authoritate gratiaue habuerat. Conradus Augustus per maiores suos Germanorum Francorumq; nobilissimis familiis iũctus, nouam necessitudinem iniuit, filia Odoni Comiti Campano in matrimonium data. Rodulphus Gisilæ Augustæ auunculus Burgundiæ Rex salutatus, charitate erga Francos nemini cessit. Comitatus eius regionis illi Regi parebat, Ducatus Roberto Duci Roberti Regis filio. Lotaringia Gothelonem Gotthofredi Arduēnensis defuncti fratrem Ducem suum habebat. Francus Rex literas, ingeniaq;, ac omnes bonas artes summo in precio habuit, in tēplis frequēs, numinis reuerētissimus, liberalibus studiis sacrisq; disciplinis deditus, priscæ sanctitatis æmulus. Antiphona sacráque responsa quędam edidit iudicio Ecclesiæ uniuersæ probata, receptaq;. Eius illa sunt,

Sancti Spiritus adsit nobis gratia. O *Constantia Martyrum.* O *Iuda.* Ferunt cum Auallonem obsideret, nullo oppugnante quassantéue, sed in tabernaculo numini eo hymnos concinente, sua spōte magnam murorum partem corruisse uelut diuinitus, ac superis ueneratori suo gratiam præsentē referentibus. Ex Constantia Gulielmi Comitis Arelatēsis, & Blāchæ Gotthofredi Comitis Andegauēsis filiæ filia procreauit Robertum & Henricum. Arelate urbs Regum sedes fuerat, tunc Comitum erat. Gotthofredo Chrysogonello uiro fortissimo & nobilissimo maximísque opibus Hugo Dux Frācorum cesserat Comitatu Andium, ut sibi adesset in domesticis de Regno certaminibus. Gotthofredi soboles fuit Fulco Gotthofredi cognomine à uirium miraculo Martelli pater. Robertus Rex tēpla hæc ædificauit, singula Virgini, Stāpis, Aureliani, Victriaci, Regulo, Syluanecti: Nicolao Lutetię, Leodegario ad Syluam Aquilinam. Item Aureliani Hilario ædem, eadē in urbe Anniano, Augustoduni Cassiano singulas ędes, singulaq; cœnobia.

Montemfortem,

A Montemfortem, Sparnonumque muniuit mœnibus,arceque. Hoc Rege
Theobaldus Regius Saltuarius Montemletericum mutis propugnaculisq;
cinxit.Rex anno salutis millesimo religionis causa in urbem Romam pro-
fectus est.Primo & tricesimo pòst obiit anno,quo stella crinita fulsit,atro-
cissimis exortis tempestatibus , largissimis imbribus , minacibus procellis.
Flumina inflata,ripásque supergressa,in lati æquoris speciem agros operie-
bant.Subsecuta fames,pestilentiaq;. Successit Roberto HENRICVS, 1031
quem ille moriens hæredem nuncuparat,ut nõnulli scribunt,minorem fi-
lium.Huic consilio Cõstantia obstabat,Robertum alterum filium Regem
B salutabat.Odoq; Campaniæ,ac Balduinus Flandriæ Comites,ac non pau-
ci præterea nec contemnenda nobilitate in armis ei aderant,cæteri minore
inuidia,Campanus non sine uituperatione cupiditatis,quòd pacto cauisset
sibi dimidiam partem ciuitatis Senonum suæ ditionis Campaniæ cõtribu-
tum iri.Balduinus integer ab infamia fuit sordium,cupiditatísque, nec ullo
belli præmio appetito. Aduersarii iam Lutetiam , Syluanectum , Meledu-
num,&,quod maximè cupiebat Campanus, Senones ac circumiecta oppi-
da occuparant.Quodsi Robertus, de cuius regno certabatur,se impigrum
ducem causæ suæ præbuisset, res non tam facilem exitum incruentúmue
C habuisset. Comminationibus potius quàm rebus gerendis decretum. Ro-
bertus Dux Normanniæ egregiam iuuentutem Henrico auxilio misit,bel-
lo domestico,fraternóque,quanuis dispari animo conditionéque assuetus.
Richardũ tertium Ducem, fratrem suum,id quod constat, maiorem, con-
sensu popularium,iudicioq; supremo patris,ac legibus , & more patriæ re-
rum potitum,coacta perditissimorum audacissimorumq; manu, bello per-
secutus,aliquot oppidis primùm exuerat:deinde procerum armis captus,in
custodiámque coniectus, à fratre Duce magis piè quàm ex usu dimissus est.
Richardus enim uirtute capto fratre,misericordiaq; dimisso, & uita dona-
D to,ipse sibi exitiũ creauit,ab eodem fratre ueneno,ut traditur,sublatus.Fra
ternũ uerò inter Francos bellum,perparuis expeditionibus, leuibusq; præ-
liis,ac propè nullo hausto cruore confectũ.Cum Robertus Dux nihil mo-
ueret,silentióque ac dissimulatione regnum Henrici comprobaret,ac iure
regni cedere acerrimo,& qualem tẽpora postularent,fratri, iudicioq; opti-
mi patris uideretur,ducatu Burgundiæ nobilissimo opulentissimóque cõ-
tentus:mater Constantia facilè adducta est,ut ipsa quoq; bello pacem præ-
ferret,eadem maiestate apud Henricum futura,quam à Roberto expectas-
set. Nec ipsa modò,sed & Flandrus, cæterique proceres armis positis dex-
E tras interiunxerunt, in mutuúmque complexum uenerunt. Odo Senones
insederat,uicta causa communi suam cupiditatem defensurus. Vi coactus,
aliò conatus consiliáque uertit , regni Burgundiæ appetentissimus. Ro-
dulphus Burgũdiæ Rex cum iam trigesimum annum uaria fortuna regna-
ret,fessusq; tandem aliis super alias defectionibus secessionibúsque popula
rium,mentionem faceret Burgundiæ Germanis contribuendę,ac in animo
se habere præ se ferret Henricum Conradi Cæsaris filium in præsens in so-
cietatem regni,ac in spem eius hæreditatis, uniuersæq; successionis accerse-
re,Odo Campaniæ Comes spem eius regni sibi liberísque suis propinqua

cognatione Conrado Rodulphóque iunctis propalam peteba t: se uirtute F
Rodulphum ab impotentia contumaciáque popularium defensurum: illo defuncto, Conradi Cæsaris ac Henrici patri in Imperium successuri beneficiarium futurum,auspiciisque Augustorum Germanorum res gesturum. Munus Rodulphi habere sibi filióque, quàm dari aliis Conradus malebat:& non parum uirium Germani proceres accessurum rebus suis ducebant Burgundionũ regno sibi contributo,quod excluso Ducatu,qui Franco Regi sine controuersia parebat si quis ueterem memoriam repetat,Sequanos, Allobrogúmque ac Arelatensium Regias urbes complecteretur, ac ab extremis Germanorum finibus ad mediterraneum mare pertineret, G
opportunum Galliæ,Hispaniæ,Italiæ, Africæ'que rebus consiliisque expediendis,ac conatibus capiendis, ut Augustum nomen Germaniæ finibus ac angustiis clausum,prodire in totius orbis terrarum lucem, ac pristinam maiestatem tandem possit.Tantæ repulsæ dolore irâque succensus Campanus,dum Cæsar Pannoniarum bello distinetur,Burgundiam præsidiis uacuam,eandem Regi suo non satis æquam,armis & suorum factione repentino impetu occupare contendit,Pannonicum bellum Germanos in multos annos à Burgundia respicienda in se auersurum ratus. Rodulphus indignitate motus,eo obstinatius,nt constituerat, diadema cateráque Regni H
insignia ad Conradum mittit, simul moriens Henricum eius filinm hæredem instituit.Omnia in exitium Odonis spectarunt.Compositis Pannonię rebus Cæsar in Campanum ducit.Primùm ueteres eius fines uastat, ipsum deinde,ac ipsius exercitum è Burgundia exigit,filii ergò hæreditatem adit, in possessionémque uenit.Vrbium illarum proceres, in quibus & Lugdunensis Pontifex numeratur,dicto audientes sunt,præsidia arcibus recipiũt, & ut fidẽ suam oppignerent,obsides dant.Odo undique destitutus, se Fráco Regi antè hostẽ professus,tunc Germanis lacessitis,ac iure infensis infestisq́;,ipse quoque à necessitate consilium in præsens mnutuatus, fidei Con- I
radi se tradit. impunitate ueniáque donatur. Pax inter Francos ac Germanos,fraternúmque nomen inuiolatum permansit: Regníque Francici iura Imperio,& Imperii Francico regno sancta extitere.Cum Italiam Cæsar petisset,Italicas res difficiliores futuras ei arbitratus Odo,ac minimè Pãnonicis comparandas,diu quiescere non potuit.Agendo rursus moliendoq́; ingens se nomen opésque quæsiturnm ratus,in prouinciam Imperii Lotaringiam excursiones facit.Ac ne latrocinium illud uerius quàm iustum bellũ uideretur,Leucos obsidet,nihil minus quàm eo tempore uicti modò Campani uim expectantes. Hi tamen tanta uirtute præsentiaq́; animi se urbémque tutati sunt, ac die noctúque crebris eruptionibus nihil tuti hosti reliquere,ut coactus fuerit soluere obsidionem.Ille ne repulsus fugatúsque dici credíque posset,Ambarrhum tentat:& quia minns nalidum uiris armísque oppidum erat,expugnat,omniáque circà terrore implet, donec Gotthello non minori audacia Lotaringię Dux,antequam interior Lotaringia ureretur,ei in armis occurrit.Atrox prælium committitur.Campanus cadit. Victor Lotaringus uicti signum captum ad Augustũ in Italiã misit. cuius uictoriæ gratulatio faciliores lætioresq́; Germanis Italicas res præbuit.& Hẽ- K
ricus

A ricus Cæsar patri Cæsari defuncto succedens,fœdere icto pacē Francorum coluit,Hagnenq; filiam Gulielmi ducis Aquitaniæ uxorem duxit. Odonis filii duo, Theobaldus Carnutes & Turones, Stephanus Tricasses, omnia hæc de opibus paternis in ditione habebant, spiritibus etiā paternis inflati. Ferocior erat Theobaldus. Pari superbia hostis ei obiectus Gotthofredus Martellus Andiū Comes Turones prouinciam ab Rege petiit, illosq; eius permissu obsedit,ac Theobaldum ad soluendam obsidionem accurrentem ipsum ac quingentos & sexaginta equites intercepit:nec ullā deinceps moram urbs interposuit quo minus deditionem faceret. Tūc spiritus illi feroB ces etiam Tricassibus cecidere.Stephanus enim fidem clementiamq; Franci Regis quàm uires iramq; experiri salutarius duxit.Pace ueniaq; impetrata, suas opes seruauit.Robertus Normannorum dux singularem fidem uirtutemq; gratuitam omnibus in rebus Regi præstitit,ac tantū apud eum ob id meritum authoritate gratiàque ualuit,ut cum Hierosolyma religionis gratia petiturus, Gulielmum filium etiamnum puerum ex cōcubina procreatum,si quid sibi accideret,hæredem nuncuparet,id ab Rege Franco,quāuis non è re dignitatéue Francica,comprobaretur,confirmareturq;. Nec abest suspicio Ducem sacram peregrinationē uouisse,ut fraternas pœnas furiasq; C à se auerteret. Sed multo facilius parricidium perpetratur quàm expiatur.In Asiam iuit, terrámque sanctam peragrauit magno comitatu fastúque, qui solus alere iram numinis posset,ne labori tam lōginqui itineris maximum scelus condonaretur. Et ut fama parricidii superbiæq; peregrinantis falsa fuerit,non poterat superis cordi esse,illum,ut morte fratris Ducatum obtinuerat,ita reliquis iustis fratribus Ducatum paternum auitumq; non relinquere, sed notho legare,& uelle post mortē etiam iniuriam suam immortalem esse.In reditu non minori impotētia usus,in Bithynia decessit.Nicææ sepultus est, suorum & ipse,ut iidem scribunt, ueneno extinctus. Sanctius D Fulco Comes Andegauensis Martelli pater,aliquot antè annis duorum omnino uernaculorum comitatu Hierosolyma peregre profectus,illis iureiurando adactis,se,quod imperaretur,facturos,sumpto noxii damnatiq; habitu,eorum alteri se collo resti illaqueādū, trahēdumq; ad Domini monumētum tradidit:alteri uirgas dedit,quibus se tergo cæsum lacerumq; eodē fœdè agerent,uociferātem,Admitte Domine miserū Fulconē,periurum,& fugitiuū tuum.Hoc factū satis constat, sed cuiusnam periurii scelerisue expiandi causa,non liquet. Numen etiam credo uoluit noxæ memoriā extingui in tam illustri sanctaq; satisfactione:& Fulconis ex filia pronepos Fulco E Rex Hierosolymitanorū creabitur,& extincta demū Gulielmi nothi agnatione Andegauensium Comitū,eadem Fulconum familia cognatione iuncta Gulielmi nothi stirpi, ei in regnum succedet, in hunc usq; diem nomine ac opibus ingens.Tunc Fulco domum rediit, ea demissione animi non uilior terrarum orbi,suísue ingratior,sed probatior gratiosiórque. Mortui Roberti Ducis odium in animis popularium uiuebat,uigebatq;.Apud Hēricum Regem suprema eius uoluntas rata,sanctiorq; quàm apud Normannos extitit. Cum nothum in aula Francica educatum in potestate haberet, eum Ducem salutatum,fidéque iureiurando obstricta, & osculo fidelitatis

utrinque delibato, in possessionem paterni dominatus cum præsidio misit. F
Maxima procerum eius gentis pars indignè ferebant eum puerum nouem annorum inter suos dominari, cum Rhollonis iusta legitimaq; soboles superesset. In primis patruos iustos legitimósque habebat, Maugerum Archiepiscopum Rotomagensium, & Gulielmum militaris ingenii uirū. Continuò bella de summa rerū inter Normānos ciuilia exorta. Sed ingentē uim auri, arcésque à patre, ætatísque rectores fidelissimos, summosq; bello uiros acceperat nothus. Rex Tegulariam tantùm arcem nuper opportuno loco ad faciendas excursiones ædificatam sibi dedi iubet, ne perditorum hominum latronumq; receptaculum foret. Tutores pueri, rerúmq; procurato- G
res, se tradituros eam intra certam diem spoponderant: à qua fide præstanda tantum abfuere, ut perspecta loci commoditate, Crispinum uirum impigrū cum prçsidio eius custodiæ imposuerint. Ea indignitate ludificationeq; accensus Rex, arcem magno suorum ardore expugnauit, per iramq; diruit, mox animo & ipse reputans quàm magno usui in Normannico tumultu foret, restituit. Historici Normanni, & qui eos sequuntur, tradunt Regem infestis signis penetrantem interiorem Normanniam, fusum fugatúmque. Sed propius fidem sit, eam tunc gentē seditionibus domesticis ægram, Regium bellū non laturam. Rex Tegularia recepta, ut cœperat, notho auxi- H
lia misit, quibus ille cumulatus facilè aduersarios superauit. Gulielmus Comes Montrolіensis, soboles & ipse Rhollonis iusta, cum partium suarū nobilitate, hisq; qui notho puero parere turpe sibi, spéique suæ existimabant, cum nobilissimis Francorū ad nouam experiendam fortunā maximo comitatu è Gallia emigrant. Italia eos excepit: cuius longitudinem uariis casibus emensi, tandem in Apulia constitere, nomenq; sibi ingens uirtute fœlicitatéque peperere, noua semper manu affluente. Sed omnium decus, Roberti cognomine Viscardi, genere Normanni, uirtus fœlicitasq; anteiuit. Is cum longè latéque imperium suum terra marique propagasset, ipse (ut uer- I
bis Othonis Pontificis utar) Apuliæ Calabriæq; Ducatum retinuit, fratriq; Rogerio Siciliæ Comitatum dedit. Horum soboles non Ducum modò ab illis relicta insignia, nomenq; ac opes tutata est, sed ad Regium titulum fastigiumq; peruenit. Bellum Italiæ pax Francica extitit, qua lætus Henricus Rex ædem Lutetiæ suburbanam cœnobiumq; diuo Martino struxit: exemploq; paterno, erga superos religione, mansuetudine aduersus mortales nobilis, eo tranquillius regnū habuit, quòd animi robur perspexerant omnes, ac ita lenitatē admirabantur, ut & mentis magnitudinē uererentur. Paucis
1061 ante obitum diebus PHILIPPVM filium maiorem, sed nondum pue- K
ritiæ annos supergressum, coronandū curauit, anno eius seculi sexagesimo. Minor Hugo Heberti Viromanduorū Comitis filia in matrimonium ducta, socero in opes illas successit. Florentissimis suis suorúmque rebus Henricus decedens, filiis tutorem dedit Balduinum Comitem Flandriæ, uirum integerrimum, & fidei sapientiæq; perspectissimæ. Cæteri Franci proceres in rerū procuratione administrationéque Flandrū uersari, æquissimo animo ferebant. Vasconū mens lababat. Alieniores à Flandro erant: Vereri se dicebant, ne tutelam pupilli sui, suum regnum faceret, si uni omnia libera

concessaq;

A conceſſaque ſint : quòd ſoror Regis ei nupſerat,ne regnum appeteret. Sed cum etiam Regem in poteſtate haberet,eius nomine delectum religionis ſimulatione indixit,quòd à Saracenis barbaráque religione Hiſpaniam magis quàm unquam antè euaſtari diceret,futurumque,niſi quis anteuertat,ut edomita Hiſpania in Galliam tranſeant. Velut ad ſacrũ bellum libenti animo in armis nobilitas præſtò affuit. In Vaſconiam ductæ copiæ quaſi Pyrenæum tranſmiſſuræ. Tunc fama euulgata eſt, Hiſpaniæ uniuerſæ agros uſtos partim Saracenorũ in Hiſpanos,partim horum in illos igne, nec eam commeatus inopem exercitus externos alere poſſe, uixque domeſticas copias tutari.

B Depoſita igitur illarum rerum ſimulatione,uires conuerſæ ſunt in Vaſconum conſiliis opprimendis. Ad officium cõuenere.iureiurando ſe tutori pupillóque deuinxere. Procerum liberi per ſpeciem honorum aulicæ'que gratiæ ac potentiæ pro obſidibus abducti. Exercitus ſacræ militiæ nomine authoratus,re infecta,ac ne uiſo quidem hoſte dimiſſus. Huius rei Vaſconũ annales authores habuimus. Hæc res conſilio arteq́; magis quàm armis ingentem maieſtatem Flandro conciliauit, ac ad exemplum cæteros incendit. Hanno Agrippinenſium Pontifex , qunm Hagne Auguſta mortuo uiro Henrico tertio quintum iam annum ipſa & pueritiam filii Cæſa-

C ris Henrici , & res regeret , indignè ferens fœminę imperio bellicoſiſſimas gentes ſubeſſe,partim uiribus,partim calliditate pupillum Auguſtum in ſuã redegit poteſtatem:exortóque fremitu, ac tumultu imminente , procerum conuentum habuit: oſtendítque non ſuarum rerum cauſa , qni & nominis & opum ſatis haberet,ſed dignitatis cõmunis gratia id ſe egiſſe , ut uiri uiris cõſulerent. Tunc cuncti factum uoluntatemq́; eius magno aſſenſu approbarunt. Hagne ſumma rerũ deiecta,ad Frutellam in cœnobium ſanctarum fœminarum ſe contulit. unde non multo pòſt in Italiam profecta eſt, quòd cum tutelã filii Cæſaris gereret, Italicis Imperii rebus Gilbertũ Par-

D menſem ſummum belli paciſque artibus uirum præfeciſſet: & erat in Italia Beatrix Henrici ſecũdi ſoror,Bonifacii Lucẽſis magna nobilitate ſummiſq́; opibus uiri uxor , unde nata Mathildis ſancta fœmina , qnæ Cotthofredo Comiti collocata fuit,hæres paternarum maternarumq́; opum. Igitur Gothofredus maritus iura dabat Lncæ,Parmæ,Regio Lepidi,Mãtuæ,ac ei alia Italiæ parte regioni quæ in poteſtatem Pontificum poſtea teſtamento Mathildis uenit,ac patrimoniũ Petri uocitatur. Hagne Auguſta Italicas ſedes uiduitati ac magnitudini ſuæ, memoriæq́; mariti antiquiores eſſe duxit patria Aquitania,quæ bello ardebat. Gotthofredus Martellus,idem Andium

E Turonumq́; Comes,ferox robore animi, uiribusq́; corporis , & opibus factionis ſuæ plus æquo ualidæ, Gulielmo Aquitaniæ Comiti admodum iuueni bellum intulit. Cumq́; eius uectigalis ac beneficiarius eſſet, coegit ſibi uectigal eum paciſci, penſitaréque:ſucceſſuq́; aucta audacia, ipſum captum in cuſtodiam arctam fœdámque coniecit : illóque ita necato , eius nouercam matrimonio ſibi iunxit,& defuncti fratres ex patre admodum pueros per eam illorum matrem in poteſtatem redegit : Aquitaniæ'que impetitabat non modò uitricus, ſed tutor ſalutatus. adeò tutelarum iure ſpeciéque res paſſim adminiſtrabantur. Balduinus Frãci Regis tutor cognomine Pius

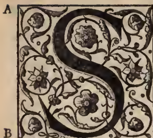
filiam ſuam Mathildem Gulielmo Duci notho iam maturo rebus maximis F
gerendis deſpondit, & Francorum opes illi ad ſpem regni Anglici conci-
liauit. cuius belli ratio initiaq; paulo altius, ſed quam breuiſſime repetenda.
Sueuo Danorum Noruegorumq; Rex auorum memoria claſſe in Angliā
cum tranſmiſiſſet, Edelfredū Anglorum Regem prælio uictum, tota ex in-
ſula exegit. Profugus in Normanniam cum duobus filiis, Eduardo, Alure-
doq;, ac Anna uxore, eadē Richardi tertii Ducis ſorore, ſeſe recepit. Mortuo
Suenone Anglus depoſitis apud auunculū adoleſcētulis, paruis copiis ſub-
nixus ad repetendum regnū cum uxore reuerſus, ab Hunnuto Dani filio
ſignis collatis uictus, Londiniq; obſeſſus deceſſit. Victor ut Normānos ex G
hoſtibus amicos affinéſque ſibi efficeret, cælebs Annam uiduam in matri-
monium duxit, magnóque in honore ac gratia habuit. Eduardus cum ma-
ioribus copiis tranſmiſit, caſtráque iuxta hoſtem collocauit. Re infecta re-
uertit. Ferunt, cum ei ſui certam uictoriam ſponderent, hoſtéſque ad inter-
» necionem deletum iri, illum dixiſſe, Abſit ut meum unius regnum tot mil-
» lium hominum morte ad me redeat. Præſtat priuatam & incruentam age-
» re uitam, quàm per tantam carnificinam dominari. Magis pia quàm fortis
hæc ſententia in exule uiſa. Ab hominibus damnata, à numine probabitur.
Incruentus regnabit. Interea mortuo Hunnuto filius ex priore uxore He- H
roldus ſucceſſit: Aluredúmque auxilio Roberti Ducis tranſgreſſum dolo
ſuſtulit, ſubornatis ueteribus Anglorum proceribus, quorum longè prin-
ceps Godouinus erat, qui dicerent feſſos ſe auaro impotentíque Danorum
imperio, Edelfredi iuſti legitimíque ac optimi Regis ſobolem ſpectare. ma-
turaret procedere ab ora maritima ad accipiendas in ditionem mediterra-
neas urbes, quæ cum ut cælo miſſum ſuſpicerent, operirentúrque. Impro-
uidè habita ſummis uiris fides. Cum mille omnino expeditis profectus, in-
ſidiis exceptus necatur. Hunnuto ſucceſſit Ardehunnutus ipſius ex patre
frater, qui cum Eduardum ſanctū uirum è Normannia uocatum in ſocie- I
tatem regni adſciuiſſet, obiit. Eduardus à diuturno exilio ad regnum pro-
fectus, tranquillam etiam reliquā uitam tranſegit: & quòd apud Norman-
nos Duces educatus cultúſque fuiſſet, nec liberos ſuſtuliſſet, beneficiorum
cognationiſq; ac conſuetudinis memor, Gulielmum nothum Regem hæ-
redémque nuncupauit, in eiuſq; uerba proceres gentis iureiurando adegit.
Poſt obitum apud mortales eius authoritas uilis, & ſacramenti religio leuis
extitit. Anglos iam externorum Regum tædebat, indignum eſſe ſi Anglia
regnum opulentiſſimum nobiliſſimúmque uel Danis obſcuræ genti, uel
Normanno notho ſeruiat, cum ſint inter ſe ſummi Duces, qui Regium no- K
men maieſtatémque ſuſtinere ac tueri poſſint. Godouini filius Haraldus re-
gnare iuſſus iura reddebat, uir & fauore uulgi, & ſtudiis nobilitatis ingens.
Sed imminebat ei metus & Danici belli, quòd repetituri Dani ius poſſeſſio-
némque illius Regni erant: & Normānici, quòd Gulielmus nothus perſpe-
ctæ uirtutis Dux, ſemel Rex iureiurando gentis factus ſalutatúſque, omnia
acturus moliturusq; erat, ut acceptam ſemel nominis maieſtatem, in perpe-
tuum retineret, tutaretúrque. Prior Danus Rex claſſe, quanta maxima con-
trahi poterat (ad mille naues fuiſſe ferūt) in Angliam nauigauit, nec appul-

A su littorum arceri potuit. Viribus terrestribus uictus cecidit, uastata tamen magna ex parte Anglia:faciliorq; de accisis rebus uictoria Normanno subsequenti hosti integróque fuit. Transmisit in Angliam cum robore Normanicæ Francicæq; nobilitatis:utq; necessitatem uincendi suis imponeret, in oculis omnium classem qua traiecerat,incendit. Cum hoste cóflixit. Maximo utrinque ardore res gesta,quòd uterque Imperator causam suam pari uirtute tegendam existimabat:apparebatq; neutrum nisi morientem alteri concessurum. Haraldus semel Rex dictus,æmulúmque se ac hostem Gulielmo professus,in certamenq; iterum de regno descendens, Regium no-
B men non poterat nisi uictoria retinere,nec uitá priuatam exiliúmue uictore tanto hoste respicere:Gulielmus classe incensa, patria receptúque omni exclusus,cúctis circà hostilibus,certa,nisi uinceret,peste, necessitatem summi inuictique Ducis ac militis muneris fungendi,sibi imposuerat:& milites eius Normáni Francíq; nihil sibi ad uirtutem reliqui fecere. Minus pertinaces Angli extitere,neque maximis uiribus contenderunt, infensi Regi suo Haraldo,quòd paucis antè diebus, superiorióq; de Regno bello, in hostem duxisset spe iniecta largitionis,ingentiumq; præmiorum:hoste uicto uix solitum æs militare pependerat, ferocior etiam & imperiosior factus. Igitur
C tunc in aciem tantú,ac in ordines & ad signa quisque sua descendebant: ut facilè procedente certamine appareret,eos non tam dare operam ut uincerent,quàm ne uincerentur.tantum se loco tenebant, pedé non referebant, nec gradum promouebant. Vt uerò sagitta ictus Haraldus Rex cecidit, nó ipsi homines,sed causa defuncti uicta, extinctáque:Manus Gulielmo datæ: finis cruoris factus. Normáni annales,& qui eos authores sequútur,magna contentione pugnatum tradunt.cum perrumpere multis conatibus aciem hostium non possent,fugá simulatam,ut hostis insequens dispalaretur, ordinésque perturbaret. Anglorú septem & quadraginta millia(adeò res illas
D efferunt)suorú sex millia cecidisse. Francis,Francóue Regi,aut socero Flandro,soceriue filio,qui mortuo patri in Comitatum successerat, nihil acceptum ferunt:eos etiam decori nothi inuidisse detraxisseq; tradunt. Si Danorum annales sequimur,cú Noruegi aliud Angliæ latus classe tenerent,tunc Normanni ad aliud classem appulere. Haraldus duplici bello circunuentus,dum anceps hæret,spacium loci temporísque liberè procurrendi utriq; hosti dedit. Noruegi uerò uelut nullo iam hoste in prædam effusi, uagi palantésque ad occasionem Anglo uiam aperuere. Is enim recepto animo, ac beneficio fortunæ usus,repentè adortus eos occidit. Sed & ipse mox in so-
E cordiá insolentia uictoriæ uersus,per cótemptioné,ac quasi inuictus,temere congressus cum Normanno,fusus fugatusq;,partæ de Noruego uictoriȩ decus amisit. Haraldi uestigium in præsentia nullú comparuit. Paulo pòst è latebris,quò se procul abdiderat,ab agrestibus abstractus,ac deditus. adeò non singulorú modò authorú,sed & gentiú monumenta inter se aberrant. Cæterú apud omnes Gulielmi nothi iam Regis secundum uictoriá omniú consensu salutati,nomen gloriaq; ingens est. At uno prælio Rex factus coronatúsque,reliquam uitam fortè segnem atque imbellem egit? Minime. Et ipse inexplebilis magnitudinis,& primum à Valiorum Principe Dauide,&

Scotorum Rege Melcolino, deinde & à Danis bello petitus. Anno eius seculi septimo & sexagesimo, qui Phillppi Regis septimus fuit, Haraldus cecidit. Septē & uiginti annis huic uictoriæ superfuit Gulielmus. Omniū animis nouo semper bello occupatis, intermisso cultu agrorū, tanta fames in Anglia Scotiaq; exorta, ut apud eas gentes renouata sit memoria carnis humanæ gustandæ. Scotus tandem in fidem Gulielmi uenit: & Danorū Noruegorumq; arma in cōtinenti exercitatione potius quàm periculo tenuere Normannos: nec Gulielmū absterruere quo minus regnum armis quæsitum, legibus institutisq; firmaret: sanctosq; uiros in precio habere uideretur, ac sacerdotū deformatos mores quamproxime posset ad priscorū patrum religionem reuocare, exemplo è Francia petito. Gallia nunquam maiores sanctioresque uiros quàm Rege Philippo tulit, ipse male audiit. Gotthofredus Martellus Comes Andegauensium, magnisque etiam alibi opibus, moriens hæredes instituerat sororis filios Gotthofredum Barbatum, & Fulconem à moribus cognomine Asperum. Barbatus maior sibi reliquis dominatibus auunculi retentis, Aspero fratri ætate minori, sed ferocia roboreque superiori, Vastinetensium omnino Comitatū dederat. Is fauore popularium in spem omnium bonorum erectus, fœdere cum Rege icto, ei Vastineto cessit, ne fratri cui bellum inferebat, adesset, sed tacitum spectatorem se præberet, quem iudicem uindicémque esse oporteret. Barbatus ab Aspero armis captus, ac in custodiam perpetuam traditus. Philippus accepta dissimulationis mercede conquieuit, animo minimè regio. Hæc sordiū noxa, illa libidinis. Vxorem duxerat Bertam Balduini Comitis Hollandiæ filiam, ex eaq; filium Ludouicum Crassum in regnum sibi successurum sustulerat: eandem repudiare conatus, ab se ablegarat in maritimum oppidū Montrolium, Bertradamq; ex eodem Fulcone Aspero marito matrē Fulconis futuri Hierosolymitanorum Regis sibi toro iunxerat, ac per aliquot iam annos habebat, tā illi deditus, ut eius nutu omnia administrarentur, circumagerenturq;: nec nisi coactus pellice dimissa uxorem reduxit, cū summus pontifex Vrbanus aqua & igni ei interdixisset: id quod ante conciliū Claromontanum factum Andreas scribit. Alii id eo demum cōcilio decretum ferunt: & difficile est res gestas in suum quanque annum digerere. Sed id perparui refert, nec abhorret à fide, res antè inchoatas agitatasq;, Claromonte ad exitum deductas. Quin insanus Philippi amor mēnsq; sanari non potuit uiuo Vrbano. Extat epistola Iuonis Carnutum Episcopi, qua laudatur magnitudo animi Ioannis Legati Romani, quòd abstinuerit à cōmunione Philippi Regis: uituperanturq; quidam Belgarū Episcopi, qui contra interdictū Vrbani summi Pontificis coronam Regi imposuerint, quasi mortua iustitia, mortuo iustitiæ præcone. Bertradam nonnulli tradunt Regio sanguine ortā. Robertum Regem Franciæ duobus deinceps iustis matrimoniis filios genuisse, priore Almaricū, unde Simon creatus. ab hoc alter Almaricus à Monteforti, ac Bertrada pellicum nobilissima. Francia sub Rege minus probato ita incolumem maiestatē ei seruauit, ut ipsa à sanctitate maiorū non degeneraret. Henricus Suessionū Pontifex ultro ad Vrbanum Pontificem Max. iuit: Pōtificatúque quem à Philippo acceperat, se abdicauit,

A abdicauit, certo consilio eius dignitatis deinde non recipiendæ. Vrbanus permotus diœcesis necessitate, sedem inuito eidem restituit, iureiurãdo adacto temperaturum se ab eorum cõmunione, quos sedes Romana societate fidelium amouisset, neque interfuturum consecrationibus eorum qui sedes à profanis accepissent, utraque in causa Philippum Regem notans. In Bellouacorũ Episcopo idem actum. Atrebates ecclesiæ Cameracensi contribuebantur. Vrbanus edoctus diuum Vedastum à D. Remigio Atrebatium Episcopum sacratum, suum illis Pontificem dedit Lambertum Morinorum Archidiaconum. Gotthofredus Episcopus Parisiorum frater Eusta-
B thii Comitis Bononiensis, idem Franciæ Cancellarius, non in re modò sacra, sed & profana, magna erat authoritate. Aemylius Probus tradit, apud Romanos, Scribas mercenarios fuisse, apud Græcos maiore dignatione, nec ad id officium admissos nisi honesto loco, & fide & industria cognita, quòd necesse fuerit omnium consiliorum eos esse participes: húncque locum officii amicitiæque apud Macedonum Reges extitisse. Cancellarii nomen Arcadio & Honorio Cæsaribus iam a Latinis (ut tunc literæ erant) receptũ fuisse, ex eorum sanctionibus quæ in Iustiniani libris leguntur, apparet. Vt nunc apud Francos res habet, nescio an quem ipsi Cancellariũ di-
C cunt, rectè præfectum iuris dicere possimus, uoce etiam à Liuio usurpata. Burgundiones cùm eis Allobroges contribuebantur, tantum honoris nomini habebant, ut etiam Regni sui Archicancellarium haberent, uocitareq; auderét. & Eustathii Bononiensis Comitis fratrem Andreas historicus non Regis Cancellarium, sed Franciæ uocitat. Magnitudinem uirorum qui eo munere fungebantur, uires decúsque illi attulisse crediderim, ut ab exiguis initiis ad tantam maiestatem peruenerit. Et magistratum amplissimum esse necesse erat, quem apud Francos Pontifex Regiæ urbis, apud Burgundiones Archiepiscopus Viennensium gerebant. Tunc igitur Cancellarii con-
D silio res Flandrica perturbari cœpta, sedata est, non sine ipsius ac Philippi Regis inuidia. Balduinus tutor Regis, Flandriæ Comes tres reliquit liberos; Balduinũ, Robertum, Mathildem. Balduinus maximus stirpis Richildem Hermãni Comitis Annoniæ unicam filiam hæredémque uxorem duxerat. Tres patri superstes annos, filios Arnulfum Balduinúmque reliquit. Eorum tutelam Richildis mater suscepit. Flandri uiro non fœminæ parere in animum induxerant. Robertum pupillorum patruum ad suscipiendam gerẽdámque tutelam incitant. fœdere potius quàm auxiliis Franci Regis fretus Arnulfus puer, temere cum patruo conflixit, ceciditq;. Balduinus cæsi fra-
E ter, Richildisque mater, fortunam prælii deintegro experiuntur. Hinc Richildis, illinc Robertus capitur. Permutatio captiuorum facta, Põtifice Parisiorum, Eustathióque eius fratre suasore: uetitáque Francorum nobilitas Flãdrico bello se immiscere, alterutriue parti adesse. Balduinum filium ope destitutum mater in Annoniam paternúmque dominatum duxit. Robertus Comes Flandriæ salutatus, ex Gertrude Bernardi Saxonum Ducis filia, quæ ex priore marito Florentio Hollandiæ ac Zelandiæ Comite Florentium procrearat, quatuor liberos tulit: Robertũ sacro bello nobilẽ, & Philippum Hyprẽsium principem, Adelam, & Gertrudem: illam Danorũ Re-

ginam,hâc Alſatiæ Ducem. Virtus Ducum, Franciæq́; ſanctitas notam Re- F
gis diluit exorto ſacro bello. Deceſſerat anno eius ſeculi nonageſimotertio
Gulielmus Rex,mórſque eius peropportuna fuerat. Quòd niſi eū ſua dies
ſenectâque iam quartum & ſeptuageſimum annum agentem abſumpſiſſet,
Franciam bello auerſurus in ſe fuerat, Regio nomine tumens, ſeq́; Franci
Regis Normāniæ ergò beneficiarium oblitus,& rebus ſecundis ferox etiã
in ſuos,adeò ut aliquot turmę ab eo ſeceſsionem fecerint,eíſque Ducem ſe
Robertus eius filius præbuerit. Conſilio Francici belli in continentem longo
temporis interuallo reuertit. Moriens contumaciæ Roberti filii natu
maximi non oblitus, Gulielmum cognomento Ruffum, ætate interiacen- G
tem inter Robertum & Henricum, Regem Angliæ deſignauit. Roberto
Normāniam Ducatum, Henrico gazam omnem legauit. Illud exemplum
nobile eſt, quòd corpori defuncti tam inuicti bello Regis, ſepultura paulisper
interdictum fuit. Templum extruxerat aliena in area, nec perſoluerat
precium domino: qui tunc egens, pompã funebrem, cœtúmque procerum
nihil ueritus, in mediam proſequentium Regium funus celebrita-
» tem,mirantibus cunctis ſatis ne ſanus eſſet,ſe intulit ita clamitans, Qui Re-
» gna oppreſsit armis,me quoque metu mortis hactenus oppreſsit. Ego iniu-
» riæ ſuperſtes, pacem mortuo non dabo. In quem effertis iſtum hominem H
» locum,meus eſt. In alienum ſolum inferendi mortui ius nemini eſſe defen-
» do.ſin extincto tandem indignitatis authore, uiuit adhuc uis, Rhollonem
» conditorem parentémque gentis appello, qui legibus ab ſe datis quàm cu-
» iuſquam iniuria plus unus poteſt,pollétque. Simul incendium, incertum
forte an fraude humana ortum,latè domos propinquas ædéſque ſacras depaſcit.
Vndique ad extinguendam ſæuientem flammam concurſus fit, circa
Regium cadauer ſolitudo facta. Velut manifeſta numinis ira territus Hēricus
Regis mortui filius,qui ſolus procerū diuelli à feretro non potuit, rem
præſenti pecunia fundi domino luit. Ita manes patris fraude noxâque libe- I
rati. Francus Rex Robertum in fidem uenientē, Ducem Normanniæ ſalutauit,
iureiurãdo fidelitatis exacto. Ruffus iam inde ex quo pater agere animam
cœperat,in Angliam ad Regnum ineundum tranſmiſerat,paucorum
annorum Rex. Pietas Henrici,qui minimus natu, filiorum ſolus funeri patris
officiū præſtitit, ſuperis cordi fuit. Infœlici enim fratrum fato ſuperſtes
erit, ac annos quinque & triginta regnabit, proléſque eius filiæ per multa
deinceps ſecula in eo ſolio ſedebit.

A ACRVM bellum,heroicorum temporum memoriā gloria & rerū magnitudine trāſcē-
det.Permiſtione terrarum orta,nullius gentis nobilitas uirtúſue armorū exors extitit. Sūmi duces præfuerūt, egregiis militibus certatim nomina dātibus, ac uoluntariā profeſsis militiā aduerſus opulentiſsimos bellicoſiſsimoſq́ orientis Imperatores,Regumq́ Reges. Humanum genus duas in parteis diuiſum.
B Pii cum barbara religione,numinis cauſa ſuſcepta,longè maximis armorum uiribus, animorúmq́ certamine bellarūt. Loca quæ tāto exercitui ab extremis terrarum oris profecto adiri poſſe uix fides fuiſſet, in ius ditionémque redacta, & alter propè terrarum orbis ſub ſignis peragratus. Mahumetis ſtudioſi æmulique iam inde ab initio maximam nobiliſsimámque orbis terrarum partem occuparāt,hoſtes noſtri diri,feriq́.Quicquid nobis ſanctum eſt, illis nefarium execrabiléque habebatur.Vnum initio habuerāt ſummum uirum,qui omnibus imperaret,ad quē ſumma rerum conſiliorūmque rediret.Deinde,ut erat neceſſe in tam longè
C lateq́ fuſis opibus,ſeditio eſt orta,duęq́ ſedes,ac duo Imperatores facti. Alter Baldacēſis Calipha(Calipha latina interpretatione ſucceſſor eſt,quòd in locum Mahumetis opeſq́ alii aliis deinceps ſuccedant) Alter Aegyptius uocitabatur, Hali quodam propinqua cognatione Mahumetem contingente authore ſeceſsionis à Chaldaicis, qui iidem atque Baldacenſes erant. Ille iura Orienti dabat,hic non multis initio gentibus imperitabat.Paulatim hæc Regia uniuerſam Africā, ac maximam Hiſpaniæ partem in poteſtatē redegit. Ex rebus ſecundis Imperioq́,ſuperbia negligentiaq́, atque inde ſocordia ſegnitieſq́ orta.Tandem Caliphæ luxui dedi cœpti,hos inſtituerūt, qui
D Sultani ab Aegyptiis nocitātur:Romana enarratione procuratores ſummę rerum dici poſſunt. Per complures ætates Saracenorū res hoc ſtatu fuerāt. Turcæ Pipino Caroli Magni patre Francorum Rege domo profecti, cum diu erraſſent,in Perſide ſibi ſedes delegere.Regni etiam Perſici nobilitatem ueterē nomenq́ reſtituerunt,& nobilis Perſarum urbs Turca nuncupabatur.Hieroſolyma inter tot rerum temporumq́ fluctus uariis motibus agitata,modò Baldacēſibus Caliphis,modò Aegyptiis, modò Turcarum Imperatoribus parebant,grauiore in dies ſeruitute.Ante concilium Claromontanum duodequadraginta circitèr annis cōtinenti Turcarum oppreſſa iu-
E go,quotidie hoſtilia patiebantur.Non cum patriarchis modò,piiſq́ regionis cultoribus,ſed cum ſanctitate locorū impii bellum gerebant,odio religionis noſtræ inexpiabili. Perpauci exterorum è noſtris audebant ſanctam urbem inuiſere.Petrus ex nobilitate Ambianenſi puer literis imbutus, ubi ætas patiēs laborū fuit,rei militari deditus,nir effectus,rebus humanis ſpretis eremo ſe dicauit. Aliquanto pòſt impetus eum ſubiit ſacræ peregrinationis ſuſcipiendæ.Paupertate uiliq́ cultu inter Barbaros tutus,& acri quidē ingenio,ſed qui corporis ſpecie indecora,breuiq́ ſtatura & minus liberali facie contēnendus magis quàm metuendus uideretur, omnia circūiuir,

lustrauitq́;,ac mores impiorum,animos,urbes,uires cognouit,perspexítque F
quàm atrocia & nefaria exẽpla barbaræ religionis homines in nostros ede-
rent.Cúmque edoceretur à Simone Patriarcha Hierosolymitano uiro san
cto,quæ illi paucis diebus intolerabilia uiderentur,incolis piis quotidie ui-
denda patiendaq́; esse, ac perpetua futura,& si quid ultimis malis addi pos-
sit , etiam atrociora : è re uisum est Patriarcham Petro literas ad summum
Pontificem dare , quibus opem sanctæ Christiano nomini terræ laboranti
malisq́; fessæ imploraret.Hæ in hanc sententiam scriptæ sunt·
» SANCTAE urbis ciues,ac CHRISTI conterranei,quotidie perfe-
» rimus ea quę supremis tantũ diebus mortalitatis suæ CHRISTVS Rex G
» noster semel passus est:Pulsamur,cędimur,fodimur.Quotidie nostrum ali-
» quis fustibus,securi,cruce mactatur.E ciuitate in ciuitatem refugeremus ad
» extremos terrarum fines:è mediaq́; terra,ubi salute nostra operatus est Ser-
» uator noster, cõmigraremus, inopem,profugam,uagamq́; uitam acturi,ni-
» si nefas esset,terrã nascente,docente,moriente,resurgente, cælum repeten-
» te Domino sacrã,cultoribus sacerdotibusq́; orbam esse,priusq́; non superes
» se qui martyrium mortémque perferant,quàm desint qui inferant: nec esse
» qui pro CHRISTO uelut in bello mori uelint, cũ sint qui oppugnãdi
» finem non faciunt.Hæc nos patimur, miserrimè quidem: sed fuit cum ma- H
» iores nostri nihil tale sibi posterísue suis timerent.Nunc forsitã sine metus
» suspicione degunt occidẽtis Christiana Regna:sed exemplo testificationẽ-
» que nostra permoueantur.In dies Turcarum uires augẽtur,nostrorum im-
» minuũtur.nouorum semper Imperiorum accessio illis spiritus addit. Orbẽ
» terrarum spe amplectũtur.Ferociora ualidioraq́; sunt Turcarum quàm Sa-
» racenorum fuerint arma,cõsilia etiã callidiora, & cœpta audaciora,& co-
» natus maiores,ac exitus secundiores. Vtráque tamen Romã teutarunt Sa-
» raceni.Byzantium obsedere,ac Italiæ nõ modò oram maritimã,sed & me-
» diterranea euastarunt . En cur Regna occidentis se in tuto locata, & extra I
» aleam posita cõfidant, cum orbis terrarum arces in periculo fuerint.Quid
» sibi spõdebit reliquum nomen Christianum,cum sedes CHRISTI,reli-
» gionis specula Hierosolyma,oppugnata,capta,triũphata, edomita, seruata,
» elocata sint?cum ex Christiana professione tenues exanguesq́; ac paruæ re-
» liquiæ supersint,siquidem ueteri corpori suo conferantur? Terra hæc, quæ
» quotidie sanguine nostro perfunditur, sanguis ipse fusus uindicem quærit.
» Vestrã opem,misericordiam,fidem,religionem imploramus supplices , de-
» mississimi , Beatissime pater, ac Reges,Duces, proceresq́;,non nomine tan-
» tùm,professionisq́; uoce,sed animo Christiani.Antequam tempestas in uos K
» tonet,antequam fulminet , auertite à uobis liberisq́; uestris procellã immi-
» nẽtem: defendite suppices uestros, uindicate religionem ab impia nefariáq́;
» seruitute . Terras beneficio uestro demerebimini: Numẽ & cælesti in sem-
» piternitatem, & in præsentia terrestribus Regnis uirtutem uestrã remune-
» rabitur,cuius sacrum solum ab inferna rabie defenderitis. Hæ fuere literæ
non minus ad proceres nostros quàm ad Pontificem maximum datæ: ad-
dita uberiora mãdata Petro:cui quod formę minus speciosę deerat,acre in-
genium facundiáque explebat . Accessit fama, eum in templo quiescentem
uisum

A uisum sibi audire uocem CHRISTI iubentis illum cæli legatum redire, nunciaréque proceribus Christianis, bellum pro religione susciperent, gererentq́. Ita deum dominumq́ uelle, iubereque. Constat Vrbanum audito Petro, lectisq́ literis, concilium Claromõtem in Galliam indixisse. Ac dum conueniunt undiq́ proceres, cum in Italia conciliis prius habitis, mores sacerdotum à prisca sanctitate degenerãtes, ad ueterem frugem, quàm proxime fieri poterat, reuocasset, in Gallia quoque circumiuit nobiles diœceses, multaq́ sanctè instituit, sanxitq́. Cum Claromontem peruenit, primis diebus sacris faciendis, afflationeq́ sancti spiritus, ac ope imploranda consum-
B ptis, tunc in prima sessione trecentorum decem Patrum eos hortatus est, ut fraterno inter se animo agerent: meminissent muneris sui eos esse internũcios interpretesq́ Numinis, ac mortalium, qui uoluntatem patris cęlestis filiis in spem supernorum Hierosolymorum procreatis susceptisq́ enunciarent: qui superûm iram in humanũ genus, precibus, lachrymis, cilicio, uita placarẽt: qui deleri mallent è libro uiuentium, quàm ut pereat uel minimus eorum quos sanguine suo à morte Seruator uindicasset: qui Apostolis successissent in custodiam gregis, mortemq́ pro CHRISTI nomine cruentam, si casus ferat, obeundã. Nec hoc uolentibus difficile factu esse. Deũ his
C à quibus piè colatur, quiq́ eius causa omnia uelint, adesse eorũ mentem cõsilio, pectus fortitudine, animum numine implere: præmia proponi, quæ ne spe quidem animoq́ concipi nunc possint. Iam confluxerant ad præstitutam diem proceres legatiq́, ac summi undique uiri. Tunc altero cõsessu nemine piorũ excluso summotóue, recitari iussit Hierosolymitanas ad se procerésque literas. Cõtinuò & Ambianensis mandata exposuit: & quæ literis tradi non potuerant, lachrymas gemitusq́ gentis, & alia, quæ sancto facundóque uiro, qui miseriam fœditatemq́ hominum terrarumq́ illarum corãm uidisset, incendente dolore animi facilius fuit ostendere miserariq́, quã tanto
D to interuallo scriptores exprimere possimus. Cum permoueri homines uo„ ce Petri Pontifex uideret, tunc ita exorsus est: Audistis filii legationem nõ „ unius sanctæ ciuitatis, sed totius humani generis, fidem uestram implorãtis „ in bello quod impii tenebrarumq́ potestates cõtra pios CHRISTVMq́ „ & lucis angelos gerunt. Communis causa, nec magis Orientis quàm Occi„ dentis, terrarumq́ omnium est. Latus nostrum illa tela petũt: ibi oppugna„ mur, quicquid ibi perit, nobis perit. Nostrum illud dedecus, nostrum exci„ diũ. Turpe est, cum uiribus, cum numine superiores simus, nobis per igna„ uiam sedẽtibus, cõpresisq́ manibus, à nouo ignobilissimoq́ hoste causam
E nostram, causam religionis, causam cęli uinci. Pace hic fruimur, sed cũ indi„ gnitate. In ocio degimus, sed flagitioso, quodq́ posteri nostri culpent, iam su„ perûm iudicio, si ultra cessamus, damnatum. Militia est super terram homi„ nis uita. Die baptismatis nomen dedimus, in uerbáque CHRISTI iurati „ sumus. Dux est ille ac Imperator noster. Signa eius ac crux religioq́ oppu„ gnatur, & capti auribus non audiemus classicum eius, ac quid in nobis ipse „ loquatur? Aperite illi pulsanti fores pectoris uestri: ac ad intima sacraria sen„ suum uestrorũ redacti, eum in cõsilium admittite, quid fratribus uestris dei „ hominumq́ hosti obiectis, faciẽdum censeat uobis, & reliquis qui pace do-

» mi festa, arma, tela, equos habẽt, ætate, robore, consilio, fortunis florentissi- F
» mi in summa uictoriæ Deique secundi fiducia, qui quos religionis suæ pro-
» pugnatores esse uoluerit, eis & dum in hostem feruntur, ne cotruãt, dexrrã
» suppositurus sit: & dum præliantur, auxilio accursurus, & parta uictoria so
» lidam gloriam, triumphos, opes, Regna, Imperia daturus. Si quis me armis
» petat, scio, quæ uestra pietas est, pro capite meo uos, filii, nihil periculi non
» subituros. Oppugnatur CHRISTVS, nec dextras nec arma habebimus;
» nec uiriles animos geremus? Mãci, trunci, debiles erimus? Optare unusquis-
» que uestrum, filii, debet, ut in primis numeretur, quos Dux noster CHRI-
» STVS defensores nominis sui delegerit. Velle enim tutari religionem, id G
» etiam non ab homine, sed à Deo beneficium homini datur, idq; tanta facili-
» tate, ut si modò animum uestrum illi non præcluseritis, & mentem militã-
» di, & fœlicitaté uincendi daturus sit, qui aperit manum suam, & implet o-
» mne animãs benedictione. Maiores uestri aduersus Saracenos in Hispania,
» in Aquitania, in Italia, in Illyrico, in Dalmatia pugnauerunt. Nullã gentem
» laude sua fraudo. Sua cuique gloria contigit, alii aliud decus tulerunt, nulla
» è nomine Christiano natio expers est suæ pietatis, religionis, meritorumq;.
» Sed quia in Gallia uerba facimus, ex Aruernorum urbe totum Christianũ
» orbem alloquimur, locus non patitur ut silétio pretereã id quod ipse sug- H
» gerit. Vnus Carolus Martellus, nec ipse Rex, nec patre Rege natus, uno die
» quadringẽta propè impiorum millia, Regémque nobilissimum interemit.
» Vidit Sol lætus spectaculo, uiderunt mũdi lumina, intra paucas horas Asię
» Africæq; euersores, eosdem Europę molientes excidium, ab uno unius gé-
» tis Duce stratos, cadaueribus suis eam terram metientes, quam pugna com-
» mittenda sibi spondebant sanguine incolarum Mahumeti initiatam, sacras
» ipsis sedes perpetuásque futuram. Angelus præses Franciæ, in re trepida tã-
» tùm nõ conspectus oculis mortalium, hac cæde impiorum tutatus, reliquũ
» orbẽ terrarum metu liberauit. Turcæ noui piorum CHRISTIq; hostes I
» è Perside profecti, omne atrocitatis, superbiæ, libidinis, auaritiæ, impietatis
» uetus exẽplum superant. Terrarũ Imperium appetunt, id unum agunt, mo-
» liuntur, parãt, audent: ad id uires, cõsilia, conatus, arma intendunt. Quę pri-
» sca mortalium memoria Babyloniis, Medis, Persis, Macedonibus, Parthis,
» quíque domini orbis terrarum esse salutaríque uolebant, parebant, ea nunc
» Turcarum sunt. Hi CHRISTI famulos premunt, uexant, exagitãt: Cru-
» cis trophæo, sepulchróque Domini, & terræ uestigiis numinis impressæ sa-
» cręq; insultãt. ibi quotidie CHRISTVS cęditur, pulsatnr, icitur, occidi-
» tur. Rerum secundarum cursu, & dissimulatione nostra Tnrca fetocior fa- K
» ctus, noua sibi semper Regna pariens, non continebit se finibus Asiæ. pro-
» piores sumus qui Europam incolimus, Imperio Turcarum, quàm Hieroso-
» lyma Caspiis portis, unde illa pestis exorta humano generi struit insidias. Iã
» nobis imminet, ceruicibus nostris ea securis impendet. Saracenis in Mahu-
» metis superstitione sociis non pepercerunt, eorum nomen ex Oriente pro-
» pè toto sustulere: & confidimus eos nobis tẽperaturos? Quæ exempla Hie-
» rosolymis in uirgines, in matronas, in florem ætatis, in sacra, in numen, in
» mortales ediderunt: in nos, nisi uiri iam sumus, edent. Antequam opprimãt,

opprimantur.

A opprimantur. Vnus fuit Carolus Martellus, multi esse Caroli Martelli pos-
» sunt. tantùm animo est opus. Nullus paulo nobilior Dux Imperatórue in
» Asiam ex Europa transmisit, quin cõtinuò uicerit, quin Magni nomen in-
» de reportarit, uel Regna sibi quæsierit. Qui Comites ibitis, Duces uos uir-
» tus uestra creabit. Qui Duces, Reges efficiemini. Qui tantùm Reges, Reges
» Regum salutabimini. Ibi sunt gazæ, ibi diuitiæ, ibi opes, quæ expositæ sunt
» uiris fortibus. Ibi aurum, gemmæ, ac quæcunque à mortalibus magno æsti-
» mantur. Ibi Regna, ibi gloria, & quicquid bellis prælijsque ingentibus quę-
» ritur. Ibi causa CHRISTI defendẽda. Belli mala à uobis, à coniugibus,
B liberísque quisq; uestris auertetis in suos authores. Simul inopes sibi opes,
» ignobiles nobilitatẽ, nobiles imperium parabunt. Immo quoniam uindices
» religionis eritis, ea quę dixi pręmia non petetis, sed ipsa ultro ad uos perue-
» nient. Agitedum pii, fortes, ac ut uno nomine omnia cõplectar, uerè Chri-
» stiani, animos nunc armate, nomina date, sacrã militiam profiteamini, Cru-
» cis uexillũ sumite. Fundetis uestros, hoc est Ducis uestri CHRISTI ho-
» stes. singuli dena millia fugabitis. Nihil uirtuti, nihil pietati erit inaccessum.
» Mõtes itineri uestro subsident, ualles assurgẽt, freta mansuescent, hostis tre-
» pidabit. Qui piorum sub eius imperio miseram uitam degunt, quorum ora-
C tores CHRISTIq; ad uos legatos oraculumq; audistis, uos ut cælo mis-
» sos intuebũtur, admirabuntur. Vos seruatores suos, uos uindices terrarum,
» & singuli & uniuersi, & singulos & uniuersos salutabũt. Redibitis ad suos
» quisq; pleni opibus, pleni gloria, pleni uictoria. Regna illa uel quibus uisum
» fuerit diuidetis, uel ipsi uobis habebitis. Leges impiis imponetis, orbis terra-
» rum rectores eritis. omnis posteritas uos celebrabit: exemplũ uirtutis pieta-
» tisq; à uobis petet. Liberis uestris ingens & nominis uestri & opũ patrimo-
» niũ relinquetis. memoria uestri sancta & immortalis erit. Has pollicitatio-
» nes, hanc uocẽ non meã crediderítis, qui non sponte mea cogito quomodo
D aut quid loquar: sed in hoc celeberrimo terrarum concilio, hoc horæ mo-
» mento est qui pro se loquatur in me CHRISTVS. Et literis Hieroso
lymitanis, & uoce Ambianensis, & oratione authoritatéque Pontificis, &
sanctitate causæ factum est, ut omnes permouerentur, & uelut cõmuni nu-
mine afflati unam & eandem uocem simul omnes emitterẽt, paríterq; per-
sæpe repetentes succlamarent, DEVS VVLT. Tandẽ indicto silẽtio
» Pontifex, Quod uerbum, inquit, in profitendo sacro bello nõ temere uo-
» bis excidit, id pro tessera in gerendis rebus uobis uelut diuinitus data acci-
» pite. Simul adeste quibus continuò insignia militiæ CHRISTI induere
E cordi est. Primi omnium ad pedes Põtificis maximi duo Episcopi acces-
sere, Ademarus Aniciensium, uir & sanctitate & uirtute præstãs, ac Guliel-
mus Arausiensium, nõ multo inferior Ademaro, petentes ut sibi liceret ar-
ma pro pietate suscipere. Eos amplissimis uerbis collaudauit Vrbanus, ac il-
lorum dextrum humerũ insigniuit lanea cruce rubra, quam sacram palu-
damento assutam in bello gestarent. Iidem cæteriq; patres protinus in suas
quisque dioeceses dimissi, ut popularium ducumq; animos oratione ad ar-
ma sacra capienda sacris cõcionibus incitarent. Nec Petrus huic rei defuit.
Simul erãt apud Latinos profugi Hierosolymitani ciues, Antiochẽsesq; per-

multi sancti nobiléſque uiri, qui è ſeruitute barbarę religionis elapſi, uagam F
egentemq; uitam agebant, ac lachrymis uocéque & ſqualore pios permo-
uebant. Certatim igitur ſummi genere ſanctiſque uiri militiam ſacram pro-
feſſi ſunt, orto initio ab Hugone Regis Fráci fratre. Subinde alii Duces Co-
mitéſque affuere. Omnium oculos in ſe conuertit Gotthofredus Euſtathii
Bononię Belgicæ Comitis filius, Lotaringię Dux, hæres inſtitutus ab auũ-
culo Gotthofredo Duce Gotthellonis Ducis filio, à dehoneſtamento cor-
poris cognomine Gibbero. Hunc bello præclariſsimum duo fratres Euſta-
thius Balduinúſque comitati, nomina dedere, ſeq; cruce initiandos prębue-
re. Gulielmus tertius eius frater domi apud parentes ætatis exactæ permá- G
ſit. Duo præterea Roberti, alter Normanniæ Dux, Gulielmi Anglorũ Re-
gis filius, alter Flandriæ Comes: ſimul Raimundus Toloſatium, & Stepha-
nus Bleſenſium, idem Carnutum, Comites ſe huic militię dicarunt. Horum
nomẽ illuſtriſsimũ extitit. Sed & alii permulti crucẽ ab Epiſcopis quiſque
ſuis accepere, Germani, Galli, Itali, Angli, Scoti: extremiſq; ab orbis terrarũ
regionibus, inſuliſq; orbe terrarum ſubmotis. Hiſpani ſuum ſacrum bellum
domi aduerſus Saracenorum tetras reliquias perſequebantur. Fuere qui tra
derent, quo die Claromonte decretum ſit ſacrum bellum, eodem illius de-
creti famá orbem terrarum peruaſiſſe. Quod ſi res ita tulit, neceſſe ſit uel id H
diuinitus accidiſſe: uel cum dies cócilii edicta multo antè fuiſſet, nec ambi-
geretur qua de re eſſet Pontifex relaturus, id pro decreto ubique acceptum,
quod omnium uotis Pótifice ſancto ſanctiſsimiſq; tẽporibus expetebatur.
Locupletes tenuiorum curá ac clientelá ſuſceperunt, eos armarunt, orna-
runt, aluerunt. Fratres inter ſe omnes uocitabantur. Sanctiones quoq; Pon-
tificis, & leges Regiæ multa commoda impertiebát rebus cauſiſq; eorum
qui huius militiæ cauſa domo abeſſent: & qui domi manebant, abeuntibus
nihil denegabant. Pecunia noxáue nexi, ſoluti. Mulieres neq; uiros, neq; li-
beros, ut aſſolet, lachrymis amplexibúſue circunfuſæ morabantur: ſua ipſæ I
ornamenta depromebant, uenumq; dáda offerebát ultro. Comes Biturigũ
nomine Arpinus eam ciuitatem Philippo Regi uẽdidit ſexaginta millibus
aureorum, maiori uendentis quàm ementis gloria. Dimiſſo Claromontano
concilio, Pótifex in Vrbem rediit. Normannus Dux Conſtantienſiũ primũ
Comitatum fratri Henrico mille & ſexcẽtis pondo argenti addixit: deinde
reliquá Normanniá tredecim millibus ſexcentis item argenti pondo alteri
fratri Gulielmo Regi Anglorum oppigneraauit. Gotthofredus Lotaringiæ
Dux Sperto Eburonum Epiſcopo Ducatum Bullionis ſatis magna ui auri
» uendidit. Tantum rerũ humanarum contemptum animis mortalium affert K
» uera religio, ac numinis fiducia. Flãdrus ſerius mouit, bello petitus ab Hen-
rico Cæſare: qui cum ſuperiores Pontifices Romanos uexaſſet, Vrbano etiá
uelut iuſtis iá inter Pótifices Auguſtoſq; inimicitiis iniquus, gloriá pii bel-
li ab illo excitati, ſuarũ partium dedecus exiſtimabat: ſed tãdem cognitũ eſt
imperium Regum Auguſtorumq; per ſe nullũ, uoluntate cóſenſuq; popu-
lariũ conſtare. Dilabentibus ſuis Cæſar Flandricũ bellum depoſuit. Rober-
tus ſe cóiunxit Franci Regis fratri Hugoni: qui quòd nobiliſsimus omniũ
eo bello procerũ foret, Magnus cognomine dicitur. Duces rerũ bellicarũ
periti

A periti nihil præpropere agebant,gnati quantam molẽ belli suscipere nt.aduersus Turcas sibi pugnandum esse,uiros fortes ac inuictos,quiq; Persarum imperium sibi uirtute peperissent: qui Parthorum regna, & quicquid Sol oriens uidet,tenerẽt:qui nondum illa uetere indole,roboréque animorum & corporis exolescente,opibus etiam ac diuitiis,quibus Orientis regna refetta sint,abundent,numero mortalium præstent,cæli illius ardori solôque assueti:sibi non cum hominibus modò fortissimis,sed cum candente Sole, solôque sitiente dimicandum:eam futuram multorum annorum militiam: maria transmittenda,Asiam metiendam,Taurum montem superandũ,plu-
B res urbes expugnandas quàm quot dies annus habet,ne paucorum mensiũ sudorem futurum putẽt:ac ad singulas acie pugnandum cum hoste,qui ad manum supplementum commeatúsque haberet.Apparandum ita bellum, ut aduersus illa omnia prouisum præcautúmque sit. Ambianensis eremita, qui rem militarẽ puer attigisset,non perdidicisset,maiori animo quàm consilio euestigio arma capere,se sequi iubebat.circumibat ciuitates.ei se quãplurima mortalium millia conglobabant.iuuentus præstò aderat,seniores pecuniam illi ultro conferebant,ut egens miles in itinere ea iuuaretur.Valterus,cuius genus cognomenq; uerum incertum,tantum quòd procerũ il-
C lorum solus dominatu careret,& solum suum nullum haberet,Egerius uocitatus,quatuordecim millia hominum moræ impatiẽtium per Germaniã, Hungariam,Bulgariam,Thraciam,Daciam duxit,uariis casibus agitatus & impotentia contumaciaq; suorũ,& ferocia eorum quorum per fines transibat.Errans tandem Cõstantinopolim peruenit, dimidia ferẽ suorum parte desiderata.Ambianensis quoq; aliquanto maiore subsecutus manu, nihilo fœlicior,continere suos nec ipse potuit, quin tanquam in hostico sæuirent. qua indignitate earum terrarum cultores moti, nostrorũ cædem fecere, ut quisque à signis dilabebatur. præterea ad duo millia plaustrorũ, & magna
D uis sacræ pecuniæ amissa.Reliqui ægrẽ Constantinopolim ad Valterũ euasere.Tunc nihil saniores multa etiã in Græcos audebant, cum animi ferocia,tum inopia adacti.Quorumcunque poterant Cõstantinopolitani arma telaq; emebant.ita non paucis inermibus spiritus cecidere. Cæteros omnes Alexis imperator contractis nauibus coegit in Asiã Egerio ac Eremita ducibus traiicere.Interea ueræ uires,Latiniq; nominis robur, summis sub ducibus ita se parabant,ut neque cogi transire, neq; arceri transitu à quoquã possent.Gallia,Germania,Italia suos armabat. Germani Lotaringiq; ducibus Bononiensibus,ac iis proceribus qui se eis comites addiderãt, Ambia-
E nensis uestigia sequebantur.Hungari eo maiorem huius exercitus impotẽtiam uiolentiamq; fore rati, quo plures ualidioresque erant,quàm Ambianenses fuerant,finibus prohibere eos statuerant.Gotthofredus misso caduceatore facultatem cum eorum Rege colloquẽdi impetrauit. Fratrem Balduinum obsidẽ dedit.Ei nõ modò transitus datus,sed & multi Hungaricæ nobilitatis nomẽ Bononiensi ad sacram militiam dedere. Erat Gotthofredus nõ artis modò militaris imperatoriæq; peritissimus, sed religione præstans,specie corporis eximia,statura sublimi,incessu graui, sermone breui, sed sentẽtiis admirabili,uultu maiestate augusto.Fratres eius huiusmodi,ut

miles illos rebus gerendis summos duces, uita Episcopos nascentis ecclesię F prædicaret. Dum hi Pannoniam metiūtur, Hugo Magnus, Normānus, Flādrus, Blesensis, Tolosas, cum suis quisq; copiis Romam itinere pedestri peruenere: circuitisq; sacris locis, adorato Pontifice, eodem benedicēte, profectionémque faustam, ac reditum fœlicem apprecante, Ademarumq; Aniciensiū Episcopum ad id bellum legante, Superum mare petiuere. Ac quoniam unus portus tantam multitudinem capere non poterat, alii Brundusium, alii Barium, alii Hydruntem se dinersi cōtulere. simul noui duces accessere. Normanni, quos ostendimus ex Gallia in Apuliā profectos, beneficio temporum usi, cum ea Italię ora bellis domesticis laboraret, simul armis G latrociniisq; Saracenorum uexaretur, nec Græci eā satis tuerentur, & Germanus Augustus suæ ditionis illam esse uellet, ipsi inter tam diuersos eius oræ rerum fluctus, nomen ingens sibi opésque peperere. Saracenos iuncti Græcis initio cohibuere, ipsos deinde Græcos exegere opulentissimis Italię urbibus. Robertus Viscardus Normānus opes gētis mirè auxit, quòd duos Cæsares, Henricum Germanū terrestri prælio, Alexin Græcum maritimo deuicit. Nec ea Italiæ ora cōtentus, Siciliæ quasdam urbes ditionis suæ primùm fecit, deinde insulæ Comitem Rogerium fratrem (ut ostendimus) instituit. Roberto summa gloria mortuo, duo eius filii de opibus paternis am H bigebant, quòd è diuersis matribus essent: nec contemnenda pars diuitiarū, beneficio dotéq; posterioris uxoris ad patrem peruenerat. Rogerius minor audebat se dicere Regem Apuliæ, cuius partem à patre uirtute quæsitam Bohemūdus maior armis sibi uindicabat. Authoribus paternis amicis, Ducis Apuli nomen iusq; penes Rogerium mansit: Tarentum & quædam alia oppida Bohemundo attributa. Id ante concilium Claromontanum. Eo soluto Bohemundus non contentus arbitrio amicorum, Melphin urbem de Rogerio occupat. Frater ut urbem nobilem recuperaret, castra iuxtà locat. Dum fraternum bellum trahitur, Hugo sociiq; Duces communem legatio- I nem ad fratres mittunt de bello plusquam ciuili finiēdo antequam odia accendātur, sanguisq; fundatur. Officium pietasq; undique cōstitit. Bohemūdus non modò Melphin fratri reddidit, sed paludamēto purpureo iusso afferri, habuit apud suos milites concionem. & erant omnes ueterani Viscardo duce militare soliti, filiúmque Bohemundum patris simulacrum, uirtutisq; æmulum obseruabant. Hos oratione permouit, ut omniū quæ unquā fuerint, quæ dici fingiue possint, bellorum gloriosissimū, ubi uirtus maximè posset elucere, susciperent, seq; tot ducibus, tam nobili agmini associarent. Duceret ipse, se secuturos omnes conclamarunt. tunc sic inquit, Mihi K uobiscum reliqua erūt cōmunia, ut & hoc est. simul paludamētū purpureū in cruces dissectū: hæcq; militibus pro sacro insigni diuisæ: & cum id non satis esset multitudini ultro offerentium se, alia rubra uestimenta allata, dissectáq; sunt. Rogerius frater adeò neminē suorū moratus est quo minus insignia sacræ militię susciperent, ut Tancredū sororis filium fratri tradiderit comitem. Ad uiginti millia Lucanæ, Brutiæ, Appulę, Siculę iuuētutis duce Bohemundo militarunt. Ex cætera Italia duces milites q; se illi coniunxere. Sua cuiusq; gentis summa nō traditur eorū qui crucē omni ex orbe terrarū

Christiano

A Christiano induerint. Nō militaturi tantùm uidebātur, sed in omnē Orientem colonias duci credidisses. Pannoniæ plenæ horum militū itinere terrestri Byzantium petentium erant. Alibi classibus maria sternebātur: ut qui totam speciem animo conceperit, motum generis humani maiorē fieri nullū posse facilè putarit. Omnes portus, omnis ora maritima referta nauibus militeq; conspiciebantur. Prosequebatur inualida ætas, sexusq; imbellis: & quicunq; domi manebant, ut militantibus subinde quod suum cuiusq; tempus postularet opis submitterent, suos proficiscentes amplectebantur, nec diuelli poterant. Deū optimum maximum precabantur, ut militiā prosperā

B daret, reduces domum sisteret, incolumésq; : belli mala in hostem uerteret. Ex tribus pręcipuè portubus solutum est, ac in Illyricam urbē Dyrrhachiū, & in circuniectam Illyrici orā transmissum, ut Byzantium terra peruenirēt. Illis regionibus ab Augusto Græco Prætores dati ea lege transitū concessere, ut diuisi in cohortes turmasq; nō plus quàm mille singulis agminibus irent. Bohemūdus Roberti qui Græcos Italia expulerat, filius, plus sibi negocii fore aduersus Græcos quàm Barbaros arbitratus, ea parte iter facere noluit. Igitur ne cæterorum exemplo copias diuisas duceret, continenti nauigatione, id quod Græcus minimè expectasset, Corinthium sinū inuectus,

C per Aetoliam, Thessaliā, continentemq; illi Macedoniam, antequam à Cæsare copiæ contrà uenirent, iter fecit: quibusdam etiā locis cum Græcis ducibus præsidio regionum attributis dimicauit, incruentóque milite suo uictor in Thraciam peruenit, séque Gotthofredo coniunxit. Interea Egerius Eremitaq; in Asiam cum transmisissent, ac in fines Nicæensium agri uberrimi peruenissent, Cinitúmque opulentissimum oppidum recepissent: primùm castris communitis se continebant, consiliumq; erat, summos Duces qui aduentare dicebantur, operiri: deinde cum eodē loco duos continenter menses sedissent, annona in dies ingrauescente, reliquáque pecunia &

D sacra & profana consumpta, Eremita legationem ad Alexin suscepit, ut nostrorum inopiam subleuaret. Cúmque diutius omnium expectatione abesset, nec mora suspicione careret, tunc milites uerecundia sancti uiri soluti, ocio lasciuientes, ductu etiam imperióque Egerii spreto, Reginaldum genere Germanū Ducem creauere, ac ducere in hostem, resq; tandem gerere, ac cuius rei causa uenissent, fortunam experiri iubent, oppidumq; nomine Exerogorgū, fuga incolarū uacuū, doloq; à Turcis relictū, occupant, ignauiā hostiū increpātes, qui loca munita deseruissent rerum suarū diffidētia, nec dubia, detrectando certamine, confessione cōcessioneq; uictoriæ. Satra-

E pes Solymanus, si eos qui primi nostrorum in Asiam transmisissent, quacūque ratione opprimeret, cæteros segniores futuros ratus, copias in propinquo in insidiis collocarat: & nostri se eius consilio opportunos præbuere. Aliquot cohortes turmæq; agmine facto paulo longius procedūt, pecoraq; temere pascentia, & ad temeritatē inescandā, licentiamq; augendā, ultro à Barbaris obiecta, in castra cōpellunt. Ea præda cōspecta, ad tria millia Germanorum peditū, & ducenti equites, spe maioris gloriæ reiq;, oppidum nō magnū intra quatuor millia passuum oppugnare ausi, nullā opem ex propinquo ferente, sed maiorem occasionem expectante Solymano, fœlicia in

ſpeciem initia nacti,fœdum exitum habuere.Expugnatos oppidanos trucidarunt.Ita inſoléter lætos Germanos,ac armis poſitis prædam è tectis egerentes,Satrapes repentino aduentu oppreſſit. Ad unum omnes cæſi. Simul hęc calamitas maiorem attulit.Vbi enim hęc ut geſta erant,Exerogorgum nunciata in caſtra noſtrorum ſunt,ſanioribus nihil temere mouẽdum ſuadentibus,Gotthofredo Burello timiditatem ignauiamq; exprobrãte,ac uociferante indignam miſeramq; commilitonum necem uindicandam,ac ſpiritus hoſtium edomãdos,decem millia peditum cum ala equitum quingenaria cõuulſis ſignis egrediuntur. Non multum itineris emenſi fuerant, cũ ex patenti campo ſyluam temere ingreſſi, circunfundẽte ſe uelut ex inſidiis hoſte,pugnare circunuenti coguntur. Princeps ibi iuuentutis Latinæ erat Fulcerius Aurelianenſis.Is egregiam uirtutem ,conſiliũmque in re trepida præſtitit:ipſe Egeriusq; diuiſis partibus primum impetum hoſtiũ ſuſtinuere:ac eorum exemplo uocibusq; accenſi milites,præſtanter,ut tumultuario prælio,res geſſere.Vbi uerò hi confecti uulneribus cecidere,tunc certa hoſtium uictoria fuit.Exerogorgũ pauci ſe recepere:cæteri cæſi.Mox & Exerogorgum obſedere hoſtes.Clauſi noſtri,ſiti maximè laborabant, quòd ex uno tãtum fonte peti poterat aqua,qui pro muris oriebatur:nec niſi repulſis procul hoſtibus eius copia eſſe poterat. Clamitabant milites,ut eruptio fieret,cruoréque hoſtium ſitim ſedarent.Reginaldus uelutſpe ſalutis omni amiſſa,morte fœdius conſilium init. Communicata re cum paucis , quibus tantum ſcelus ſeq; credere audebat,ad hoſtes tranſit,commilitonesq; à quibus per potiorum contemptum delectus dux fuerat, deſeruit:nec in mortales modò,ſed etiam in numen peccauit.Creditur enim à religione nóſtra ad Mahumetem defeciſſe.Expugnatum oppidum,cædes facta.Ad tria Latinorum millia,antequam omnia hoſtis teneret,par auerſam portã in maritimum uicum ſe fuga recepere : ferocéſque uictoria pugnæ , ac expugnato Exerogorgo,Turcas uim facientes arcuere,quoad Ambianenſis ab Auguſto demiſiſſimis precibus impetrauit , ut Græci legati ad Solymanum mitterẽtur,qui peterent Latinos ſibi condonari. Ea res illis ſaluti fuit, duos ſimul ex profeſſo hoſtes Græcos Latinosq; Satrape ſuſcipere nondum auſo, nec Græco è re ſua exiſtimante,ea re Petro denegata , hoſtilẽ animum erga noſtros præ ſe ferre.Nec hoc uelut omen infauſtum, triſtiaq; ingẽtis belli commiſſi initia, Duces caſuum bellicorum Martisq; communis peritos à conatu deterruere,ſed & illos cautiores, & militem modeſtiorem effecere. Iam Hugo cum ducibus comitibusq; ſuis Conſtantinopolim peruenerat, neq; comiter,neq; magnificè,neq; liberaliter à Cæſare exceptus, quòd cœpta Latinorũ ei iam ſuſpecta formidoloſaq; erant,quotidieq; rixa inter noſtros Gręcoſq; exoriebatur,cædeſq; fiebãt,ita ut nec manere inter infeſtos, nec tranſmittere breui traiectu in Aſiam auderet , ancipiti & à Turcis & à Græcis metu.Fama etiam accidit,Hugonem,quòd ſubſequentibus ſuis ipſe cum paucis anteceſſiſſet,propè in cuſtodia aſſeruari.Tunc Tarentinus Bononienſiſq; ad Græcum miſerunt,ſe omnia circà euaſtaturos,urbeſq; euerſuros,ſi quid ſecus Hugoni accideret.ſimul quàm maximis potuere itineribus Byzantiũ acceſſere. Nec initio ſe in urbẽ includere uoluere. Sic quoq;
Græci

A Græci nocte intẽpesta castra Latinorum suburbana sunt adorti: apparuitq; sacrum bellum in ipso exortu finẽ sumpturum interitu nostrorũ, nisi Ducũ uirtus consiliũmq; prospexisset id, quod ab iniquis infestisq; exoriri posset. Reiecti Græci, castra defensa. Postridie Alexis misit ad nostros, qui nocturnum tumultum se ignaro ab imperita multitudine dicerent conflatum: sed bono animo essent, omnia à se in Latinos munificè benigneq; profectura. Datum forum rerum uenalium nostris est, portæ urbis patuere, intromissæ omnes copiæ. Et acceptis obsidibus, in quibus erat Cæsaris filius Ioannes,
" Duces cum Augusto congressi. Purgauit se Alexis si malè de Latinis cogi-
B tasset: cum Hugo ac nobilissima copiarum Latinarum pars diuersis dispala
" tisque agminibus iter facerent, eos nullo negocio potuisse opprimi: Tutos
" nemine suorum desiderato Byzantiũ peruenisse. Quæ Bohemundo in lon-
" go itinere aduersa (ut assolet) accidissent, ea se nolle facta: si præsensisset eum
" per Græciã ducere in animo habere, nihil inhospitale illi oriturũ fuisse. quę
" prospici non potuerint, adscribi sibi non debere. tumultus non modò no-
" cturnos suburbanosq;, sed diurnos urbanosq; ortos, quòd nostrorum non-
" nulli, qui sine ducibus præcesserant, inopia adducti, ut alia indigna silerentur,
" magnificentissimarũ ædium plumbeis laminis tecta fastigia nudassent,
C ornamentaq; nobilia sustulissent, uenumq; dedissent: nunc aduentu Ducum
" omnem formidinem sublatam. Nullius magis quàm sua interesse, imperium
" Turcarum euerti. se his annis à Solymano Turcarum clarissimo Duce no-
" bilissimis cis Taurum urbibus exutum, omnia Nicæam usq; Bithyniæ amisisse. Exin munera magnifica Ducibus data. Liberalis ac pius Cæsar uisus non cæteris modò proceribus, sed & Bohemũdo Roberti Græcorum hostis filio. Verumenimuero tanta in hoc iuncta cũ maiestate comitas, ac morum suauitas, ut uel insensissimos quosque infestissimosq; sibi conciliare in sui admirationem posset. Fœdus ictum, ut Græcus Latinos cõmeatu, ac quã
D quisque rerum cardo postularet, ope iuuaret: Latini, quicquid de impiis caperent, præter Hierosolyma, Græcis redderent. Ita læti Duces quòd in uerum hostem ducẽdi potestas fieret, Chalcedonem transmiserũt. Tunc summi Duces fama tantum inter se noti, castra coniunxerunt, & in mutuũ conspectum complexumq; iuerunt, magna singulorum uniuersorumq; inter se admiratione prudentiæ, sanctitatis, uirtutis, nobilitatis. Tũc unum consiliũ ex omnibus Ducibus factum, ad quod summa rerum spectaret. Hiq; copias recensuere. Inito numero, inuenta fuisse circitèr sexcẽta millia peditũ; equitum loricatorum centum millia, authores propè omnes sunt. Otho Ponti-
E fex trecenta millia pugnatorum tradit. Viros quosdam etiam summos suæ sequebantur uxores, qui semel sacram professi militiam, deserere signa, infame nefariumq; existimabant, nec sustinebãt repellere à sacro comitatu suas ætate formâque præstantes, quæ genialem torum expertæ, non erant laturæ uirorum desiderium in lõginquo diuturnoq; bello, nec diuelli à maritis poterant. Nulla uulgato corpore mulier his castris recepta, nullus flagitiosus admissus. Non castra, sed templũ credidisses. Sacerdotibus operantibus, altaris mysteriis miles aderat. Media nocte hymni in Deum superosq; cõcinebantur: uespertino cultu cælestem opẽ implorabãt: ut mirũ non sit tam

ſanctis armis numẽ affuiſſe.Protinusq; res geri cœptæ.Itinere pedeſtri Nicomedia petita,præmiſſiq; cum ualido pręſidio,qui,quoniã difficile iter excipiebat,uiam munirent quã impedimẽta ducerentur,agerenturq;.Inde nemine obſiſtente,proſequentibusq; cum cõmeatu Græcis locorũ hoſtiúmque peritis,Nicæã peruentum eſt,excitatis ad diuortia uiarum crucibus ligneis,lapidumq; tumulis coaceruatis,ut eo ſigno,qui ſequebãtur, aberrare non poſſent. Cum ante urbem cõſediſſent, animos oppidanorũ tentarunt, ſi uoluntariã deditionẽ facere mallent,quàm uim Latinorũ experiri.Græci genere erant,religioneq; pii:ſed inerat ualidum Solymani præſidium.Belcepho Turcis,qua ex gente ipſe erat,ſimul & Perſis imperabat.Is cum bellum circunferens,gentis ſuæ imperium mirè auxiſſet,ac iam ætate ingraueſcens redire in Perſas conſtituiſſet,Alphaſali fratris filio Armeniæ minoris Satrapiam primùm attribuit,deinde eum copiis iuuit,ut opes ſuas propagaret:Græcos præcipuè in cõtinenti metu teneret,ne attollere caput auderet. Simul ut alia parte æmulos imperii terrarum Aegyptios coerceret,ne eorũ Caliphæ Sultaniq; recuperare quæ in Syria amiſerant, ſe poſſe confiderent, Ducatho alterius fratris filio Damaſcenam Tetrarchiam dedit: huncq; atq; Alphaſalẽ Sultanos uocitauit. Nec ſanguinis modò,ſed uirtutis amicitięq; rationẽ habuit.Duobus pręToribus ſuis Caſſiano Antiochẽſem Tetrarchiã largitus eſt:Aſſungurro Antiochenſi finitimam Halapianam, principe regionis Heliopoli. Hos quatuor ſummos uiros beneficiarios ſuos uectigalesq;, rerum Turcicarum fidos propugnatores ducesq; habebat. Alphaſal primùm Satrapes,deinde Sultanus ſalutatus,Ciliciam,Pamphyliam,Lyciã, Lycaoniam,Cappadociam,Armeniam maiorem, Galatiam, Paphlagoniã, Põti Bithyniæq; opulẽtiſſimas urbes in ius ditionemq; redegit,patruo uirtute cedere in animum non inducens:Græcorũ imperii ingens terror. Rebus gerendis,inſtitutoq; uitæ Magni Alexandri æmulus uel erat,uel aſſentatione potius domeſtica immaturaq; ferebatur.Ea etiam ex re contempto priſtino Alphaſalis nomine ut minus illuſtri,Salamanſa regio ac inter ſuos nobiliſſimo dici uoluit,à noſtris Solymanus appellatus,bellis pręliisq; ad eã diem inuictus,clementia quoque ſecundnm uictorias inſignis: indulgenter captos deditosq; habebat,uſu tantũ armorũ,& reipublicæ adminiſtratione Chriſtianis prohibita:ut ad famam liberalitatis mãſuetudinisq;,quam ſummis Ducibus ad opes propagãdas miro uſui eſſe fuerat expertus,imperium gentis ſuæ adaugeret:ſimul ne ſæuiendo,aut ſolitudinem ea faceret,quibus imperaturus aduenerat:aut animis mortaliũ ſemper à ſe alienis,& quos cepiſſet,& quos non cepiſſet,hoſtes infeſti perpetuiq; eſſent habendi, bello in omne tempus integro.Igitur Nicæenſes mœnia egregiè tutabantur,præſidiiq; præfecto parebant.Vrbs quadrata forma eſt,æquis undique lateribus. Quod meridiẽ ſpectat, lacu Aſcanio munitur,alto procelloſoq;,ac cũ uentis intumuit,minaci. Ab Oriente Hugo Magnus cum Normãno Flandrõque ac Bleſenſi, ab Occidente Bononienſis cum fratribus , à Septentrione Tarentinus cum reliquis Italici nominis caſtra metati ſunt. Machinæ, tormentáque,ac quicquid ad urbium excidia pertinet, comparatum. Sylua ex propinquo materiã benignè ſuppeditabat. Turres ligneæ multiplici tabulato

A lato excitatæ,promotus agger,actæ uineæ,aries,quo usos Latinos hoc bello inuenio,quatiẽdis muris admotus,præfecto fabrũm Lõgobardo quodã. Oppidani omnis antiquitatis periti,Turcis bellorũ artificibus omnes Latinorum conatus ludificabantur:tormentis arietiq; crassitudo murorum obsistebat:simul saxa ingenti põdere tollenonibus eminus incutiebãt,in subeuntes deuoluunt:altitudo ipsa mœnium usum scalarum arcebat,& aut in pertinaci conatu,ut quæque longissima erat,facillimè perfringebantur, aut paucæ integræ superstantium oculis caliginem offundebant:ac si qui fortè euaserant, ipsa paucitas opprimebatur multitudine propugnatorum. Qui B uectibus ferreis inferiore parte mœnia conuulsis imis saxis aperire tentabant,eos uel uncis ferreis uel lupis iniectis in muros extrahebant,fœdéque interemptos,ac laceros tormentis,ad nostros reiiciebant. Vt minore igitur periculo res gereretur,testudine musculóque à Longobardis admoto muri subruebantur:hostis,ne corruerẽt,robustissimis stipitibus fulciebat. subiectis & hi à nostris malleolis, ignique coniecto comburebantur. sed tantam animi præsentiam uirtutémque obsessi præstiterunt,ut noctu reficerẽt quæ interdiu ruinis strata erant.Maximè imminuta est spes Ducum, quòd cum turris ualidissimum propugnaculum interdiu quassata,cum ingẽti so-C nitu noctu procubuisset, nec ullus ausus fuisset tenebris ac interiori urbi ignotæ se committere,ubi primum illuxit,nostri munitionem nouam sibi obiectam conspexere:ut omnis conatus irritus,ludibrióque esset,& nouus semper desudandus labor. Nec Solymanus suos deserebat. Nũcio nauicula per lacum misso,Nicæenses præsidiúmque certiores fecit, quo die,quóque diei tempore castra Hugonis aggressuus esset, ut ipsi quoq; pariter erumperent. Francus ad id suorum animos iam inde ab initio præparauerat, & tunc ancipitia signa statuit : interiorem hostem ferro ignéque in homines operáque armatum intra mœnia compulit,ac propè fuit ut cum fugienti-D bus uictor in urbem penetraret. Clausis eo metu properè portis,extremum eorum qui eruperant,agmen cædi expositum est. Exterior hostis Solymanus maiore ui pertinaciáque dimicauit. Tarentino Bononiensiq; occurrẽtibus,antequam circũueniretur,signum receptui dedit. Hoc prelio re compertum est,quod spe præceperant, hunc hostem uirtute imparem. Obsessi expugnari ui non poterant, quòd ex propinquo per lacum Solymanus commeatus auxiliáque nauibus submittebat. Repelli re infecta ab urbe quam primam omnium tentassent,magnam ad uniuersum bellum desperationem afferebat:nec tutum erat longius progressos,hostem frustra ten-E tatum,ac eo ferociorem futurum,à tergo relinquere. Græcum ingenium ex usu suo rem Latinorum expediuit. Erat in nostrorum castris Græcorum equitum ala ab Augusto missa,cuius præfectus Tatinus cõsiliis Ducum intererat,& quia uir prudens,belliq; Turcici peritus erat,& quia honestè excludi se ingerẽs nõ poterat,ne fides Græca suspecta Latinis tam necessario tempore uideretur. Is gnarus animorũ Ducum, per occultos internuncios egit cum obsessis,ut ipsi Græci Græco Augusto se redderent,cum officio fideq; Solymano iam satisfecissent. ita incolumem inuiolatamq; Nicæam futuram,ac undique gratiam inituros,& apud Latinos,quòd eorum cursum

ultrà nihil moraretur:& apud Latinorum hostes,quòd fide ad ultimũ seruata,cum Solymanus uirtute eximere obsidione eos non posset,obsessoribus se nõ dederent:& ab Augusto Græco,quòd originum suarum memores,se suis restituerẽt.Hęc apud oppidanos acta.simul edocet nostros opem Cæsaris implorandam:nisi possessionem lacus hosti adimãt,frustra eos tot labores suscipere.Græcos remiges lembosq; comparãdos,qui Ascanio potiti,auertãt obsessos à spe auxilii Barbarorum.Missi sunt oratores ad Alexin:nec is prius annuit,quàm pacto conuenit, ne quid iuris Latinis in urbẽ deditósue foret.Tũc lembos ad oram maritimam Nicæensis agri misit,qui iunctis curribus in lacum deueherentur cum Græcis remigibus, gubernatoribúsque.Ita exitum res nacta est, ut Tarentinus constituerat.Oppidani Græcis portas patefecere. Nicæenses ciues nulla suarum rerum desiderata, incolumes permansere: Turcæ omnes (in his uxor duoq; liberi Solymani) Cõstantinopolim ducti,magnificeq; ac benignè culti,& sine precio ad Solymanum etiam cum muneribus remissi,per causam,quòd condonatis tribus,ut ostendimus,Latinorum millibus,à Solymano meritum remunerandum esset.Sed eò(ut fertur)Cęsaris consilium spectauit,ut belli Latinorum præmia ipse omnia haberet,ac urbes obsessæ,obsidionémue metuentes,ultro uetus Græcorum Imperium respicerent:ac Turcæ nostris uirtute inferiores,fide liberalitatéque Cæsaris prouocati,quæ retinere non possent, ea Græcorum quàm Latinorum esse mallent. Duces dolorem dissimulabant: miles fremebat,si ex pristino fœdere necesse fuerat urbem sudore suo partã Augusto reddi,nobilissimorum hominum,aut,si remuneratio utiq; facienda dispar erat, saltem opulentissimarum rerum prædam egenti exhaustoq; militi cedere debuisse.Duos & quinquaginta dies ea obsidio tenuit. Tertio nonas Iulii recepta est Nicæa,eius seculi anno septimo & nonagesimo.Hãc unam opem Græci Latinis magna mercede tulere:nec postea,ut fides data acceptaq; poscebat, nostros commeatu auxiliisue iuuere. Tandem moueri placuit.Ager Nicæensis uberrimus est,sed cælo graui.Excipiebãt fines aduersi iumẽtis alendis,quorum ingens erat in exercitu numerus.Duobus & agminibus & itineribus iter ingressi sunt.Tarentinus alterum agmẽ duxit, Magnus alterum.Tertio die de tertia uigilia Bohemundus cum mouisset, ubi illuxit,certior ab exploratoribus factus est Solymanũ in proximis mõtibus cõsedisse cum incredibili numero nouorum militum ab Imperatore suo missorũ.Babylonii erant,Medi,Persæ,& ab ultimo excitæ Oriente gẽtes.Sustinuit signa,misitq; confestim ad Francũ,si uideretur,maturaret:hostem adesse,pugnam instare. Simul castra muniri cœpta,cõtinuò decurrẽre Barbari cum ululatu strepituq; moris sui in pugna ineunda. Qui eorum in æquum descenderant,ubi nostrorum numerum aciemq; ęquarunt,ceteri in castra nondum permunita impetum faciunt.Lixæ,calonesq;,& qui in opere uersabãtur,uim diu non sustinuere.Irruperant per intermissas munitiones Barbari.fuga hominum,strages sarcinarum iumẽtorumq; fieri.Tarentinus compulsis ad montes iis hostium quibúscum manum cõseruerat, cęteros suorũ sub signis manere eo loco iussit:ipse cum mille delectis equitibus superueniebat. ad primũ eius conspectum,& qui castra inuaserãt,ad suos

A suos se recipere in montes cœpere:sed pauci tenuere, recipientibus animos iis qui in castris erant,& delectissima ala instante.Cum in pugnam rediisset Bohemundus, omnia longè alio statu inuenit,quàm quo reliquerat,maiores multo copias à Solymano è montibus in cāpos demissas, suos ægrè tolerantes.Eius aduentu acies restituitur,æquoq; Marte dimicabatur. Præter necessarium castrorum præsidium,suos omnes in prælium duxerat Tarentinus . in meridianum usque tempus pugna extracta. Sagittarum imbre pii laborabant,comminúsque congredi conabantur,ruebantq; in hostem.Nemo ignauus.Cum ad ludificādos nostros Barbari circumuolitarent,plurimi
B búsque agminibus alii alia parte ferrentur,Latini æquo animo, ut propiore pugna dimicarent,pauci pluribus occurrebant.Iam æstus,labor, ieiunium, uulnera,lassitudo affecerat utrosque. Sed quòd multitudine abundabat Solymanns , partem suorum poscentes pugnam continuerat, ut illis integris, cibóque per ocium sumpto uigētibus,nostros fessos opprimeret, ac hi rem uirtute primorum æquatam,ipsi haud dubiè inclinarent ,totámque traherent.Vbi tempus uisum est,alios ad castra hostium rursus expugnanda mittit,alios subsidio suis in aciem.Iam castra capiebātur, maiórque quàm antè cędes ibi fiebat:& nostri pugna fessi,aduersus integrum recentémque hostē
C plus animorum quàm uirium gerebant . Ignominiáque utrobique accepta fuisset, nisi Franci duce Magno tandē,qui procul abfuerat, superuenissent. Hi castra recepere:ac dum Barbari partim per nōdum commissa munimēta se recipiunt,partim de uallo se præcipiti fuga deiiciunt:plurimum stragis cædisq; in angustiis trepidationeq; editum . In acie quoque qui nostrorum uulneribus ac lassitudine confecti erant, conspectu Francorum,uelut tunc primum signum pugnæ accepissent, redintegrato clamore, prælium restituunt . Mox adest Francus cruore castrorum recuperatorum recenti madēs,feróxque. Ita quasi nullus eo die impetus factus esset,res geritur:omni-
D bus utrinq; copiis pugnatur . usus oculorum inducta nube pulueris sublatus.clamor nostrorum,ululatus hostium,cantus signorum , fragor tympanorum aures obstruebat,ne imperia Ducum exaudirentur. Hanc primā pugnam milites meminerāt iusta acie,æquo loco patentiq; commissam,hos esse hostes in quos superiore anno nomina dederant: quibus si cederent, receptum nullum patere , tanto à patria interuallo ; tot terras , tot maria intercedere.Et Solymanus res gerebat nō pro publica modò causa,communíque,sed pro Satrapiæ suæ Tetrarchiæ'que opibus:& eius miles dignus eo Duce erat, turpeq; existimabat se à nouo hoste collectitióque, nullo dele-
E ctu uirtutis habito,suum unum Regem Imperatorémue nō habente, superari.Ita pari odio ferociáque pugnabatur.Robertus Dux aureum uexillum in frequentissimos hostes iecit:quod dum repetunt Normāni antequam in potestatem hostium ueniret,impetus furentium factus hostes dissipauit,nō ita tamen ut funderet , fugaretq; . se ad montis radices recepere sensim , ac minimè terga dantes.Ibi quoque prælium in serum diei extractum, uix necessitas nóxque diremit. Insequentis diei Sol ortus uictorem ostendit. Deserti montes fuga hostium . Nostri cæsorum hostium spolia legêre. ad duo millia nostrorum desiderata, in quibus Gulielmus Tancredi frater, ac Ro-

bertus Pariſienſis, parua pro tanta uictoria iactura. Hoſtium quadraginta F
circitèr millia cecidere. Latini ſuorum corpora poſtridie, quæ crux inſignia
faciebat, ſelecta ſepelieruut. Solymanus nullo loco conſtitit. Victoriam quidē reportaſſe ſe prædicabat: ſed quacūque properabat, horrea in primis incendebat, ne oppidis quidē parcens. quoſcunq; incolarū poterat, abſtrahebat, ut ſolitudinē uaſtumq; hoſti relinqueret. Apud noſtros Aniciēſis iuſtis funebribus perſolutis, ſacriſq; factis, talem orationem habuit:

» Nullum unquā, inuictiſsimi Duces, ac fortiſsimi milites, prælium maiori
» uirtute commiſſum geſtumq; eſt, quàm quod heſterno die cæſis cæli hoſti-
» bus profligaſtis. Omnia Orientis regna opulentiſsima, ualidiſsimáque, uos G
» alieno in orbe terrarum circumuētos, domi ipſa ſuæ adorta, dignam furore
» ſuo mercedē tulere. Domitor gentium exercitus à uobis uictus, cæſus, ſtra-
» tus. Nobiliſsimus Dux fuſus, fugatus, nihil ſibi relictū arbitratus, quæ ipſius
» modò fuerāt, tanquam noſtra effecta diripit, incēdit: prædas hominum pe-
» corumq; abigit, qui uelut alter Alexander iura humano generi dare in ani-
» mum induxerat. Immortalē gloriam, ſummumq; nominis decus uobis dex-
» tra peperiſtis, qui clauſum piis Oriētem ferro aperuiſtis. Sed admirādę uir-
» tuti ueſtrę uberrima prēmia, fructúmque longi æui Deum optimum maxi-
» mum, pro quo dimicaſtis, daturum cōfido, ut & uictoriā dedit, & ea ſuper- H
» ſtites uos perfrui uoluit, quò maiores animos ad reliquias belli, ſi quid fortè
» ſupereſt, perſequēdas gereretis. Sed erit ſemper locus de incredibili fortitu-
» dine ueſtra prædicādi, nec erit ulla ſolitudo tam muta, nulla regio tā incul-
» ta, nulla conſeneſcente mundo tāta temporis longinquitas uetuſtáſue, quæ
» de uobis conticeſcat, uos non admiretur, uos rerum columen nō fateatur.
» Nūc de iis quos fato functos ab oculis noſtris raptos immortalitas cōſecu-
» ta eſt, paulo plura dicenda ſunt, ut iuſtū eorum deſideriū, grata laudum cō-
» memoratione leniamus: eo etiam æquiore animo, quòd maxima pars de-
» coris uobis cum illis, ut inter commilitones, & gloriæ conatuſq; ſocios, cō- I
» munis erit. Hi enim uobiſcum religione adducti, primi omnium mortaliū
» ueræ uirtutis ſpeciem animo concepere, ac homines nati, maiora humanis
» cōſiliis & auſi ſunt, & perfecerunt. Diuerſi diſiunctíque inter ſe patria, ge-
» nere, lingua, moribus, inſtitutis, tāta pectoris, tamq; germana mentis cōſen-
» ſione conſpirarūt, ac coaluerūt, ut unius urbis ciues omnes uiderētur, ut fra
» tres inter ſe eſſent, ut Iberus, Rhodanus, Rhenus, Tamiſis, Tiberis, Danu-
» bius, Albis, unius eiuſdemq; omnes ciuitatis, unius aluei amnes credi poſ-
» ſent: ac quos natura cardoq; cęli diremerat, ii cauſa, uolūtate, militia, ſignis
» iungerentur, clariſsimis quidem Ducibus, ſed compluribus, nec uno penes K
» quem in cæteros ius imperiumq; ac arbitriū ſit: qui tamē ita diuinitus una-
» nimes facti ſunt, ut terrarū adhuc incolę, uelut cæli cōſortio collegioq; per-
» fruantur. Horū Ducum uocatu, cōmilitones ueſtri, quos fato glorioſiſsimè
» functos ò milites oratione mortali, præconio omniū ſeculorum dignos ce-
» lebramus, non legibus humanis, non mortalium delectu, tāta alacritate no-
» mina dedere in CHRISTI militiam, tantaq; cōſtantia bellarunt, pugna-
» runtq;, quanta nemo unquam pro patria, pro parentibus, liberis, pro ſeipſo
» dimicauit. Ducum imperiis ut numinis oraculíque uoci dicto audientes,
fortiſsimi

A fortisſimi dum uitam inter nos agerent, ſanctiſsimi æternitate parta. Viuunt gloria, uiuent rerum perpetuitate, uiuent memoria ſempiterna, uiuent ſenſibus noſtris ſacri, uiuent meliore ſui parte. Non enim corpore uita cõſtat, re mille quotidie caſibus obnoxia. Spiritu, animo, mente, quę numine afflatur, impletúrque, æuum degunt. Cadaueribus, quæ terræ matri debebãtur, redditis, nulla mole grauante leues expeditiq; , quò ſua eos uirtus numenq; ferebat, ſe cęlo inſeruere, Sole lucidiores. Viuitis fœlices, ſuperumq; cõſortes animę. Emeritis uitę ſtipendiis, præmia, honores, cõmoda ueteranorum inuictiſsimorum percipitis. Sanguine ueſtro fuſi, fugati, cæſi, ſtrati ſunt hoB ſtes templorum, ararum, numinis. In tuto nos collocaſtis. Quod longè maximum difficillimumq; erat, nec niſi à uobis paríque uobis uirtute fieri poterat, Orientem uniuerſum uiciſtis, ſuperaſtis, fregiſtis: nobis cætera facilia pronaq; pręſtitiſtis. Tantũ fremens frendenſq;, ſed exãguis, edomandus nobis hoſtis, arma longius ferenda, erigenda Crucis tropęa. Hieroſolyma recipienda, exempla ueſtra nobis proponenda, ueſtigiis ueſtris inſiſtendum. Viciſtis, nobis uictoria ueſtra utendum. Quod maius patriæ decus, liberis patrimoniũ, parentibus gloria, uxoribus ſolatiũ relinqui poteſt, quàm inimitabilis propè uirtutis memoria, ut uos cæleſtes nunc animæ, antè ſtrenui C milites reliquiſtis? quos nos ueſtri modò ſocii commilitonéſque æquare forſitan poſsimus, poſteri magis admirabuntur, quàm aſſequi ſe poſſe confidant. Hæc de ſanctiſsimis militibus, qui heſterno prælio, cum ad cęlũ euolaturi eſſent, diuinam uirtutem inter nos præſtiterunt, delibaſſe ſatis ſit, cum pro dignitate celebrari ore nõ poſsint. Vos milites exempla ab his religionis fortitudiníſque petatis, horum uirtutem imitemini: poſteri ueſtrã imitabuntur. Memoria horum omnibus horis, ſed præcipuè in pugna uobis ſancta ſit, oculis ueſtris obuerſetur, pectus ueſtrum afficiat. Ita in bello perficiendo fœlicitatem ſperate, ac numen ſecundum propitiúmque, ſi diuiD nitus ad factum bellum uocati Ducibus à numine datis parueritis, & ſanctorum militum præclara facinora æmulabimini: quos ut maiori religione in acie imitaremini, Deus optimus maximus cælo impertiuit, memoria eorum uobis ut ſummo munere relicta, quorum imaginem ſempiternam in imas pectoris ueſtri aras demitteretis.

Hæc Anicienſis. Ita milites erecti, pleníque ſpe diuina ſimul & humana, caſtra mouent. Sitientia Aſiæ loca, deſertáque fuga cultorum, & incendio Solymani, excepere. Segetes non tam facilè corrumpi potuere, ut incendi uici. hæ maturæ meſsibus militum ſpẽ primùm ſuſtentabant, deinde aluere. E Sitis magnam iumentorum uim abſumpſit: nec minor pars cæterę multitudinis quàm militum erat, eóque grauiora maioráque impedimenta, & itinera minora. Tandem ad lætiora peruentum loca, & ulteriora petita. Ad Antiochiam Piſidiæ ſtatiua habuere: qua recepta, Iconium Lycaoniæ urbẽ perrectum. Admiſsi benignè ab oppidanis, audiuere non contemnendam Turcarum manum ad urbem propinquã Heracleam ſtare, ut eam tutarentur: ſed hi potius ibi ſedebant expectantes ſi noſtri uel inteſtina diſſenſione, uel ignoratione locorum, erroréque, uel alia occaſione, quam bellorum caſus ancipites, longúmque iter, & tempus fortunáque afferunt, opportuni

insidiis apertisue conatibus fierent. Hic contrà metus nostros unanimes F
omniaq; circunspicientes præstabat. Acie instructa Latinis occurrentibus,
Turcæ abiere: urbs deditioné fecit. Ita Pisidiæ Lycaoniæq; clarissimæ urbes
in fide Latini nominis erant. Dum in Lycaonia statiua cæteri habent, Bal-
duinus Belga, & Tancredus Appulus, è castris cum suis uterque turmis ad
tentandas ulteriores urbes profecti, recepta Lycia Pamphyliaque, diuersi
abeunt. Appulus Ciliciã petiit. Cum nõ procul à Tarso regionis illius prin
cipe urbe abesset, hostium agmẽ ei occurrit: Oppidani ad spectaculum effu-
si, muros complerãt. Appulorum uirtus eo enituit die. Fusi fugatiq; hostes.
Victor patefieri portas iubebat: sed inerat Turcarum præsidium. Hi cum G
sentirét oppidanorum animos admiratione uirtutis Latinorum fortunam
facilè secuturos, portam unam urbis, & quæ in propinquo turres erant, oc-
cupãt, suo sibi tempore consulturi. Dum de conditionibus tradendæ urbis
Tarsenses agunt, ac propè re confecta Tancredi signa in muris statuissent,
fortè Balduinus, cum aliquandiu alia regione uagatus fuisset, propinquos
montes tenuit: cõspectisq; ad Tarsum Appulorum castris, ignorans ubinam
Tancredus, à quo diuersus mouerat, res gereret, hostium ea esse suspicatus,
uirtute suorum multitudinéque fretus in subiectã planiciem copias dedu-
cit. Simul Tancredus ingens illud agmen contẽplatus, non dubitabat nouũ H
Turcarum exercitum auxilio Tarsensibus præsidióque adesse: suósque co-
hortatus, ut quos semel deuicissent, eos nihil timerent, signa moueri iubet:
aciéque instructa ut pugnaturus occurrit. Ex propinquo conspecta signa
armaq; errorem aperuere: cum mutua gratulatione copiæ iunctę, ac in am-
plexus itum. Belgę comiter accepti, inopesq; omnium rerum armentis do-
nãtur, quæ Appuli uictoria de Turcis parta ex agris in castra compulerãt.
Vbi refectus cibo Belga est, cõspicatur signa Appuli in hostium muris: atq;
inde cõtrouersia orta, quòd admitti se in partem recipiendi oppidi opulen-
tissimi æquum censebat, nec communi militia præcipuam esse Appulorum I
causam. Et parum abfuit quin utriusque miles à controuersia uerborum ad
arma descenderet, lęto Turcis spectaculo. Ciues Tancredo æquiores erant,
quòd eum absente uelut de industria Balduino, signis collatis fortissimi mi
litis ac summi Ducis munere functum corãm perspexerant. ad hoc in legi-
bus pacis sanciendis mitissimum uictoré expperti fuerant, ac eius signis ere-
ctis præiudicium causæ fecerant, à quo non discedere constantię esse existi-
mabãt. Sed territi Belgarum minis, amotis Appuli signis, Balduini signa in
turribus posuere. Appulus Belgę copiis impar, fremés frendensq; abiit ad
maiorem gloriam, sanctiorémque prædam, ac ad alia oppida bellum circũ- K
tulit. Balduinus Tarsum recepit præter ea urbis propugnacula quæ Turcæ
obtinebãt. Oppidanorum corpora résque inuiolata seruauit: sed nec sic ui-
tuperationem inuidiamq; effugere potuit, quam etiam casus insequens au-
xit. Trecenaria cohors à Tarentino ad Appulum missa, sub eam fortè noctẽ
quæ diem receptæ urbis insecuta est, Tarsum peruenit, rata Tancredum ibi
se inuenturam. ubi profectum accepit, Balduinum orabant, ut nocte oppri-
mente se mœnibus reciperet. Ingressu prohibuit. Tantùm cibaria in cœnã
per funes in sportis demisit. Sub dio pernoctarunt, ignari urbis partem à
Turcis

A Turcis obtineri. Labore itineris fessi, ciboq; graues, sine metu temere corpora somno sternunt. Turcę etiã huius rei nescii, quòd oppidanos cum Latinis sentire compererant, deplorata spe retinendi oppidi, ut saltem saluti suæ prospicerent, silentio noctis tacitoq; signo conglobati mœnibus egrediuntur. Offendunt corpora hominum passim iacentium, nõ ambigua fide hostes eos esse. Cædes nullo negocio uelut muti pecoris facta. Ad ùnum omnes interempti. Prima luce Belga relicta ab hoste mœnia cum lætus uideret, atroci specie perculsus est Tarentinorum cæsorum, spoliatorùmque. Continuò accensus ira miles, uociferansq; fortissimos commilitones à Bal-
B duino proditos hostibus, quòd ingressu eos urbis arcuisset, malũ illi minitabatur: nec furor militaris prius sedari potuit, quàm fide facta Balduinũ à Tarsensibus iureiurando adactum ante Ducum aduentum nullam pręterea manũ in urbẽ se introducturum: nec flebilius ulli quàm sibi miserum optimorum uirorum exitiũ. Iam Appulus uicis castellisq; quamplurimis partim ui, partim uoluntate receptis, Manustram urbem ualidissimam ditissimámque imperata facere abnuentem expugnarat, militémque suum locupletarat, cum rursus Balduinus affuit, partem istius etiam prædæ poscens, ut bello expeditionéque communi. Noua ira pristinæ addita indignationi, ui-
C rum impigrum ingentísque spiritus acrius incendit. Repentinum impetum in castra Belgarum nondum permunita facit, cædémque edit. Cum ad arma cõclamatum esset, uiribus inferior coactus est recipere se in urbem. Angustiæ pontis, quo urbs flumine alluente aditur, eius extremum agmen interclusere. Comprehensi permulti. Nox imminens diremit certamen. Interea ira mitescente, cogitatio fraterni nominis commilitíique animos subiit, reconciliauítque. Comprehẽsi redditi, ac dextræ interiunctæ. Balduinum priuatus dolor occupauit. mortua in statiuis Lycaoniæ se absente uxor, & frater Dux inter uenandum cum militem ex ursi immanis corporis complexu
D eripere contendit, feram in se unum uerterat, nec nisi grauiter uulneratus eam ferro interemerat, & per aliquod deinceps menses non nisi lectica iter fecit. Interea uirium accessio spem maiorẽ Latinis adiecit. Vimerius ex Comitatu Bononiensi piraticam fecerat, ex eáque opes summas nactus fuerat. Tũc animo quæstúque illo deposito, cum Hollandorum Frisiorúmque iuuentute mari in Ciliciam delatus, sacram militiam pœnitentia prioris uitæ professus est: simul Asiaticorum procerum nonnulli se nostris coniunxere. Erat apud Bononienses fratres Armenius nomine Pãcratius, quem Alexis Augustus in custodia perdiu habuerat. Is elapsus è Græcorum manu, Lati-
E nos secutus, magno eis usui fuit, peritus illarum rerum, regionúmque. Hoc impulsore adiutoréque Armenia minor in fidẽ Balduini uenit, ac nostrorum nomen res etiam trans Euphratem mouit. Edessani (ea est sacra Syriæ urbs) iam inde ab Apostolorum temporibus Christiani, nũquam à religione defecerant, inter tot casus ruináſque finitimorum imperterriti. Græcus Augustus eis ante Solymani Belchephonísque uim Prętorẽ dederat. Is circumacto tempore Præturæ suæ, cum ui Turcarũ omnibus iam circà hostilibus successor nemo ueniret, retineretúrque ab Edessanis, remansit, eiusq; nutu omnia gerebantur. Longa die ingentem uim auri à ciuibus coëgerat,

aſpergebaturq́; ſuſpicione,ut quiſq; aliquid ei imperáti abnueret, morámue F
neceteret,in eius agros Turcas clandeſtino fœdere excire, ut Edeſſani iá ue-
ctigal pẽdere Satrapis Sultaniſq; cogerentur. Aduentu Balduini ſpes affulſ-
ſit libertatis.Miſsis oratoribus eum accerſunt ad rem Edeſſanam capeſſen-
dã.Balduinus uelut diuinitus miſſus exceptus eſt,nec Græco Prætori lætus
fuit honos illi habitus,ciuiumq́; alacritas. Secundas partes illi non negabat
ut Magiſter militum apud ſe degeret,ſtipendiaq́; acciperet.Belga id fœdum
ſibi ducebat: & ciues primùm coëgerunt Græcũ ut Balduinum adoptaret,
filiumq́; nuncuparet.Edeſſanorum exemplo moti Samoſatenſes, nobilis ad
Euphratẽ Syriæ ciuitas,cũ Satrapæ Turcæ nomine Balduci tyrannide pre- G
merentur, occultá mittunt ad Belgam legationem,ut ſui miſericordia eum
caperet, & quam ab extremo terratũ orbe profectus opẽ Edeſſanis tuliſſet,
ea ſe non indigniſsimos,cũ Chriſtiani ſint,exiſtimaret. Duxit illuc Baldui-
nus.Recipere cõtinuò urbẽ,Turcis tutantibus,non potuit:reliquit qui ob-
ſideret.Edeſſam reuerſus inuenit ciues in ſenem Prętorem Græcum arma-
tos,ulturoſq́; iniurias quas ab illo accepiſſe ſe dicebant.Nec facta minis mi-
tiora extitere. Fidem Belgarum omniumq́; mortalium implorantem occi-
derunt.Tunc Balduci pertinacia uicta,Samoſataq́; recepta,Belgæq́; in arcis
præſidio collocati,cum tyrannide cederet Balducus incolumitatẽ ſibi uxo- H
riq́; ac liberis paciſcens, & decem Byzantiorum millia ſibi numerari cauẽs,
ut priuatam quidem,ſed non inopem agere uitam poſſet.Imperium Belgæ
propagatum.Cappadocũ etiam quędam urbes, in quibus Cęſarea,Baldui-
num admiſere, eiuſq; fidei ſe credidere. Ea expeditio animos fecit oppidis
Chriſtianis,ut pręſidia Turcarũ partim expellerẽt,partim interficerẽt:mõ-
tiumq́; anguſtias noſtris aperuit,quà ducendum erat,uniuerſo exercitu iam
ulteriora ſpectante. Edeſſanũ Comitatum Samoſatenſemq́; Balduinus ſibi
habere retinereq́; iuſſus. Pancratio ſua Armenia reddita,ut ea ipſeq́; in fide
ſacri ſepulchri forẽt:& Latinorũ aliquot millia in pręſidiis paſsim colloca- I
ta,ne incolę mutare temere fidem,& infeſtum iter noſtris in Syriam Meſo-
potamiámue cõtendentibus facere poſſent. Antiquiſsimum omniũ fuit,ut
Ciliciæ anguſtiæ,portæq́; ac fauces Amani mõtis in manu eſſent Latinorũ.
Cilicia Tácredus donatur. Nec paucę præterea ciuitates earum regionum
quas peragrauerát noſtri,illuſtribus incolis indigeníſue parere iuſſæ,quorũ
fidem ſanctam,uirtutemq́; præſtátem cognouerant. Ita compoſitis eius re-
gionis rebus,maior in dies ulteriora tẽtandi duces cupido inceſsit, quòd id
iam inde ex quo ex Europa mouerát,ſibi propoſuerant:& addebat animos
Balduini decus,tanto terrarum tractu Belgarum uirtute fœlicitateq́ue trás K
Taurum tam procul peragrato. Is mõs iam inde ab initio noſtris miraculo
extitit.Velut minax perrumpenſq́; totá Aſiam percurrit, ſideribus iuga in-
ferens,terrarũ uindex,ne mare tot tamq́; uaſtis finibus interioribus exteri-
oribuſq́; eas penetrás,uniuerſas abſumat. in illud promõtoriorum mucro-
nibus penitus emiſsis pugnat mirabili pari,ac ęterno rerũ naturæ certami-
ne:& ne quid tãtùm pelago acceptum ferri poſsit, flumina ipſe nobiliſsima
ex ſe fundit,gentes iungit,dirimitq́: complures uelut terrarum orbes facit,
portarum anguſtiis repaguliſq́; diſcluſos.Arma bellaq́; longinqua ſublimis
arduuſq́;

A arduúsque arcet, nisi hominum audacia terreri formidine nulla, monstrisue
possent. Fatalibus libris prædicta fuerat Romanis clades Tauri montis aqua-
rumq; diuortia transgressis, quæ tunc Britãnici oceani accolæ Bononiẽses
trãsmisere, quando & Turcæ contrà traiecerant, Saracenique, & antè alii
permulti Reges Imperatorésque, non mortalibus modò, sed numinis pro-
uidentiæ, quę ea claustra obiecerat, uim inferẽtes. Balduinus, qui modò ul-
teriora illa submotáque tentarat, peruia fecerat quæ inaccessa uestigiis hu-
manis intactaq; uideri potuissent. Præcipitia, confragosaq; loca, cautes hor-
rendæ, ac immani mole assurgentia saxa, arrecti scopuli, & cœlo se cacu-
B mina ęquantia, continuò subsidentes in depressissimam altitudinem ualles,
arctissima inter anfractus uia, & minimè clemẽter decliuis iugis impenden-
tibus subiecta, eadem hinc læui excelsissimaq; rupe ac pręrupta, illinc pro-
fundo hiatu, nullis circà adminiculis, audacissimo etiam cuique animũ de-
bilitauit. Conspectus primùm pauorem silentiumq; torpens iniecit: admi-
» ratio deinde, ac commiseratio sui, apertáque querimonia subiit, quòd nulla
» necessaria re adducti, arma illuc usque tulissent, ubi uictoria incruẽta hostis
» potiri queat, quem loca ipsa, quanuis nullis infessa præsidiis, per se inexu-
» perabilia tueantur. Si numini cordi futurũ fuisset bellum ab Europa in ul-
C teriorẽ Asiam motum, non fuisse ab orbis terrarum architecto nostris obii-
» cienda naturæ claustra. Quæ in consiliis ineundis per imperitum animo-
» rum impetum contemnantur, ea ubi ad res ipsas uerùmque peruentum sit,
» tunc demum, sed id serò, sua mole perpensa, mẽtes mortaliũ eo magis con-
» sternare, quo minus prospecta, minúsque in consilium adhibita fuerint. Ho-
» stes, ut homines, armatósque, ab hominibus armatísque uinci posse: altissi-
» ma iuga, superatis terris uerticem sideribus inserẽtia, quibus mortalium te-
» lis domari? quibus manibus sede sua euolui? Ad imos manes hiatus montiũ
» depressi, quibus coniectis molibus expleri queant? Vim naturæ fieri. non
D iam pro numine, sed aduersus orbis terrarum conditorem pugnari. quæ ille
» inaccessa crearit, per ea se iter facere, impiè, sed & frustra conari, ac necessi-
» tatem ineluctabilem uincere. Ita gradum nemo promouebat, in uestigio
consistebãt, immoti animo, corporéque defixi, tantùm ora oculósque cir-
cunferentes, ac inter se intuentes, miserantésque, tanquam nunquam suos
domúmque, ac ne hostem quidem, ut ferro potius caderẽt, uisuri. Hoc uul-
» gus militum. Duces ipsi increpitabant, qui falsa cogitatione, uanáque specie
» sibi ipsi horrẽda facerẽt ac inuia, quæ Græci (ut Persę alięq; alioqui nobiles
» fama imperióque gentes sileantur) dum rerum potirentur, occupassent, te-
E nuissent, frenassent: quæ Saraceni magna manu transcendissent: quæ Turcæ
» quondam uictores, nunc trepidè fugientes, sine periculo, quia non admira-
» rentur, emensi essent. Hæc cum reliquo terrarum orbe, rerum temporumq;
» initio affabrè scitéque à summo artifice facta, non uana opera, & nulla ra-
» tione, sed ut fores essent cardóque quà ultro citróque commearent, nullo
» alio quàm conditoris operísque miraculo. Irent audacter, posito uano &
» non necessario metu, quà itinerum duces à Pancratio aliísque sociis ami-
» císque Asiæ proceribus missi præcederent: mox suum irrisuros pauorem.
Ita leuis armaturæ milites, cum etiam ducibus itinerum præcedentibus,

animosq; addentibus, tela tradidissent, iter ingressi, audaciam cæteris fece- F
re,ut sine tumultu etiã grauis armatura traduceretur.Impedimentorum nõ
magna iactura facta. quædam iumenta cum sarcinis exorta insana trepida-
tione in profundum præcipitata.Homines,signa,arma,tela incolumia tan-
dem in aperta æquaq; loca emersere , pristináque alacritas omnis restituta,
eo magis,quòd Balduinus imperio Edessæ parto firmatoq;,Sororgiam ur-
bem ualidam nobilémq;, ipsam piam, sed Balæ Turcæ tyranni præsidio in-
sessam,receperat,unde Antiochiam usque Syriæ duci tutò exercitus posset,
quòd ea urbs media inter Eufratem Antiochiamq; rebus gerendis idonea
collocata est.Bala,ne amissa Sororgia,reliquis oppidis , quæ pauca obtine- G
bat,exueretur,pacẽ exorauit,amicitiamq; ac societatem cum nostris iunxit,
id tempori necessitatíque præstans. Authoribus omnibus ducibus Baldui-
nus Edessę cum suis copiis se continuit, ut in speculis esset ne quid ea parte
moliri Turcę possent in Latinos.Tancredus ex Cilicia,qua donatus fuerat,
reuocatus,ut relicto quod satis uideretur,diuisoq; in arces opportunas prę-
sidio,ipse ad magnum exercitum reuerteretur.Simul decretum, ne quis in-
iussus discederet: omnesq; iureiurando adacti , se non nisi sacro bello con-
fecto domũ respecturos,opem cõmilitonibus in acie,in periculis,in labori-
bus laturos,singulos & inter se,& uniuersis,& singulis uniuersos affuturos, H
Ducũ imperio obtẽperaturos.Ita uno agmine ad urbem nomine Maresiam
peruentum:quam qui Turcarum obtinebãt præsidio,diffisi sibi,mœnibúsq-
que,ac ciuium animis , nocturna fuga ad primam Latinorũ aduentantium
famam sibi consuluere . Maresienses urbem seq; nostris dediderunt : consi
lioq; habito placuit Flandrum Comitem cum mille loricatis equitibus prę-
cedere ad tentãdam proximam urbem Artasiam,quindecim ab Antiochia
millibus distantem.Eo munere impigrè fœlicitérque functus est Robertus.
Cũ eius signa fulgentia oppidani conspexissent,armis correptis Turcas ur-
bis præsides interemere,eorumq; capita ad Flandros detulere,ac portas pa- I
tefecere.Hãc suorum cædem Turcæ ut ulciscerẽtur,simul ut urbem ante-
quam uniuersus exercitus adesset,recuperarent,ad decem millia eorum qui
undique Antiochiam conuenerant, signa mouent: cumq; Maresiæ appro-
pinquarent,idoneo loco latitantes in insidiis,præmiserunt excursores , qui
certamine iniecto Flandrum ex urbe elicerent , studioq; dimicandi longius
abductos,simulatione fugæ ad destinatũ consilio locum pertraherent.Flã-
dri ad primum conspectum hostium urbe egressi,cum præcursoribus egre-
giè manum conseruere, tergaq; simulato metu cedentium insecuti , præci-
pitarunt in insidias:sic quoque redintegrarunt pugnã,ex necessitate animis K
sumptis,quòd fore credebant,ut Maresienses nostros nisi uictores nõ reci-
perent:nec alius sperabatur receptus.Sed illi quòd in pręsidium Turcarum
sæuissent,nullam nisi uictoribus nostris spem relictam sibi cernebãt: arma-
tíque ex urbe profecti,primò metu Flandrum perculere,ne cædis defectio-
nisq; à Turcis crimen sanguine Latinorum luere uellent , ac se pristino im-
perio reddere:simul hostis intercludere nostros ab urbe conabatur,alásque
circundabat,cùm sublato clamore cum impetu oppidani uim faciunt,Tur-
cásque in Flandrum undique uersos à tergo adoriuntur.Tunc uerò omisso
hoste,

A hoste,Turcę se recipere addēsato agmine,qui circunfusi Latinis fuerāt,cœpere.Militem insequi ardentem Comes signo receptui dato reduxit,solicitus ne nouæ copiæ ab Antiochia prælium redintegrarēt.simul leuis armatura hostium grauem armis Flādrū.n elusura facilè erat. Nec uana suspicio Comitis fuit.Turcarum noua manus Artasiam conuēnit:Flandrumq́;,eruptionem cum tentasset,intra mœnia compulsum oppugnabant.qua re Ducibus nūciata,ne fortissimus uir in periculo diu uersaretur,iter accelerarūt. Ante eorū aduentum discedunt hostes, pontemq́; Oronti fluuio superimpositum,æquo ferè ab Artasia Antiochiaq́; spatio distantem,præsidio ualido firmant:ac ad capita eius munitiones ducunt, ulterioremq́; ripam locis

B opportunis insidunt,necubi uado reperto nostri trāsire possent.Pręmissus Robertus Normanniæ Dux pontem occupare , deturbareq́; Barbaros conatus,nube sagittarum ab hoste cōiecta obruebatur,nec facilè signa explicare poterat,quòd in arcto res gerebatur, locusq́; & genus pugnæ pro hoste erant.Omisso igitur uano cœpto,fluuium tentat,si trāsmittere ulla parte queat.Hostis ex ripa superioreq́; loco Normānos flumine impeditos, subiectosq́; telis, acriter impigreq́; premit. Dum uirtus Normannica pertinaciáque non cedit,trahiturque certamen, uniuersus Latinorum exercitus in

C conspectum uenit.Ea res effecit ut Turcæ cederent,Normānus pōtem occuparet.Ita ad duodecimum Calēdas Nouembres peruentū Antiochiam. Ea urbs Syriæ caput est.Septem millia equitum, uiginti millia peditū Turcicæ iuuentutis eò cōuenerant,illam per se propè inuictam , uirtute defensuri.Commeatum,arma,tela intulerant:omnibus rebus urbem,seq́; munierant,firmarantq́;,ut erumpere per occasiones,infestáque circà omnia hosti facere,ac si casus ita ferret, obsidionem quanuis lōgi tēporis sustinere possent.Vrbs ipsa & natura loci,situq́;,& opere,muris,propugnaculis,arcéque inexpugnabilis,tutaq́;. Ante eam ab oriente in occidentem porrigitur ual-

D lis agri opimi uberisque,quadraginta millium passuum longitudine,latitudine inæquali:ubi arctissimè coit,quatuor:ubi laxissimè se in sinum pandit, sex millium,fontibus ac riuis irrigui soli,amœniq́;, ac humano propè cultu fœlicioris. Lacum piscosum intra duodecimum ab urbe lapidem efficiunt fontes,riuúsque ex Oronte influens. Mōtes qui cum ualle utrinque decurrunt excelsi,perennes perspicuásque ac potu suaues edunt aquas:latera eorum leniter decliuia,& cultura læta,& domiciliis frequentia.fluuius Orontes per mediam uallem fertur, Antiochiámque alluit:isque ab ea ad Seleuciam recepto quem emiserat riuo,in mare se fundit,decē millibus passuum

E ab Antiochia, haud procul à Cassio miræ altitudinis monte. Igitur & mediterraneis & maritimis commodis usibusq́; Antiochia maxima Orientis urbium,initium sumit à mōte meridiem spectante: ita ut ab eo summo per decliue latus ad planiciem circunducti muri ad Orontē pertineant:qui fluuius se insinuans ab occidēte, mœnibus & eius regionis monti tam appropinquat,ut ponte statim transeatur:à tergo claudit mons tantæ amplitudinis,ut duobus iugis se attollēs, speciem duorum montium uisentibus præbeat. Fontes ibi salubres etiam,ubérésque oriuntur. ad hoc est magnificus aquæductus, quo fons Daphne in urbem perducitur à tertio lapide. Vrbs

editissimis locis imposita,circunuallari,coronâue militum oppugnari non F
potest,egregiis etiam à ualle planoq́ , unde ascensus nitentibus æquior est,
operibus propugnaculisque firmata.Tota muro ualidissimo duplici septa,
trecentis sexaginta turribus assurgentibus horrens, ac specie minaci:neque
Turcæ,nisi omnibus prius circà occupatis urbibus, diutissime obsessam fame
in ditioné acceperát, quatuordecim tandé ante concilium Claromontanum annis:nec magna modò,sed & sancta nomiui Christiano,quòd Petrus Apostolorũ princeps in ea sederit.Initio qui CHRISTVM agnouerant, Nazareni dicebâtur:in hac primùm Christiani uocitari cœpti. Viginti prouincias illa sedes sacra iurisdictione regebat. ex his quatuordecim G
suos Pontifices Metropolitanos habebant, cum suis quenque suffraganti-
bus.Sex reliquæ sub duobus agebant,quos Catholicos nuncupabant, ipso
nomine magnitudiuem uniuersam ostendentes.Orontes nascitur inter Libanum & Antilibanum iuxta Heliopolim. Aduentu nostrorum,ex finitimis intutísque locis omnes Antiochiam commigrabant cum his quæ agi ferríque poterant.Non contemnendam horum manum nostri ab urbe interclusere, interceperéque pecora agentem , onustumq́ charissimis quenque rebus:idq́ nostris magno usui fuit. Turcarum captiui cum interroga-
" rentur de spe præsidioq́ urbis,responderunt,Si sani essent nostri,uim inex- H
" pugnabilibus inuictisq́ nõ intentaturos.Vrbem nequaquam Nicææ com-
" parãdam:præesse Cassiauũ, duobus iuuenibus filiis subnixum, Bachmano,
" ac Sensadolo,paternæ gloriæ nihil concedentibus.nouas Persarum copias,
" cum opus sit,& ipsas iusto prælio accursuras,résque melioribus fœliciori-
" búsque quàm ad eam diem Ducibus Regibúsque gestum iri. Hæc à captiuis odio nostri dici existimabantur:res tamen ipsa inspiciebatur, quæ dissimulari non poterat.Primo statim Latinorum aduẽtu hostis eos munitione castrorum prohibiturus erupit.Appulus Tarẽtinusq́ impetum sustinuere, dum reliqui opus faciunt.Acerrimum prælium non fuit,quòd propinquitas urbis teláque è muris missa Barbaros tegebant,& nostri satis habebant I
hostem coercere,ne turbare munitores posset.Commeatus copia suppetebat, quòd Syri Christiani pii regionis incolæ in castra quicquid usui erat comportabant,Latinis æquo precio commercantibus:& multi ex Antiochensibus ciuibus,qui & ipsi religionis nostræ erant,in castra furtim commeabant, edocebántque quibusnam locis frumenta more Syrorum subter terram infossa occulerentur:& ipse Cassianus, quos oppidanorum sibi fideles arbitrabatur,ultro submittebat,ut res,animos,conatusq́ ac studia nostrorum per eos comperta haberet:illos fallere non posse sperans, quòd li- K
beros uxorésque in urbe apud se relinquerét. Totius terrarum orbis oculi hoc bellum spectabant. Aegyptius Calipha odio Turcarum,à quibus magna opum parte spoliatus fuerat,lætus erat Latinorum in eam gentem bello,spe,nostrorum armis euerti, aut saltem imminui debilitaríue Persarum imperium posse,& Latinos duces parta uictoria deducturos exercitum: ita nullo suo labore Aegyptios uelut uacantia recuperaturos quæ amisissent. Oratores eorum mari in proximam oram delati,in castra uenere:hortatiq́ sunt nostros,ut magno conatu cœptum bellum nõ prius quàm confectum omitteretur.

A omitteretur. Benignè auditi, ac cum muneribus dimissi, nihil fallentes. Satis sentiebant Duces, non charitate nostri ea illos dicere, sed ex usu præsenti rerum suarum, ac futuri cogitatione. Cæterum ne fortunæ uelut diuinitus oblatæ munus repudiaretur, missi cum redeūtibus domum Aegyptiis legati Latini ad societatem belli armorumq; in Turcas confirmandam. Interea quod instabat, peragēdum erat. Antiochia quibus partibus in planiciē uergit, quinq; nobiles portas habet. una orientem spectat, altera occidentem. hæ inter se uniuersa urbis longitudine (ea duûm millium & quingentorum passuum est) distant. In septentrionem tres uersæ. harum una pōti iungitur,
B quo palus ex fontibus riuulisque stagnantibus effecta, & mœnibus continens transmittitur, altera mille passibus procul ab Orōte, tertia ponti eiusdem fluuii commissa. Hæ pari inter se spatio distant. Portam Orontis, & eā quę occidenti obiicitur, inobsessam reliquere Duces, quòd ille amnis ita alluit mœnia, ut nisi eo transito, ab altera ferri ad alteram signa non possint. ad eam quæ orientem spectat, propius metatus est Bohemundus cum Italis. exin Normannus, mox Flandrus, continentia huic castra posuere. Magnus, ac Blesensis, hi omnia obtinebant ad portam usque paludis, ad quam Legatus Tolosasq; sedebāt. Dux uerò Gotthofredus cum Eustathio fratre
C mediam inter paludem Orontemq; portam obsidebat, militantibus Ducis ductu auspiciisq; Lotaringis, Frisiis, Sueuis, Saxonibus, Franconibus, Bauaris. Omnes hi Duces ita tetēderāt, ut munitionibus commissis una omnino castra, sed triquetra forma uiderētur. Restabat ut Orōtes frenaretur, ut nostris trāsitus liber daretur. Igitur contractas ex lacu flumineque naues mille passibus à ponte urbis ualidis inter se uinculis iungunt, retinaculisq; sistunt, ne secundo flumine laberentur. easdem pontis in modum sternūt, & terra operiunt, adæquántque, ut uelut per continentem non homines modò sed & iumenta sine pauore ire agiq; possent. Ac ad utranque ripam tur-
D res ex materia excitant. Nec Turca segne ocium terebat. Iuuentute armata hunc naualem pontem nostrorum tentabat, si ui soluere, igniue corrumpere, aut propugnatoribus nudare, occupareq; posset. Ingens cœptum, pertinax conatus, anceps dimicatio. sub noctem re infecta se recepit hostis. Et ne sæpius erumperet, Latini coactis fabris tignariis (quorum magna uis in castris erat) turrim ligneam satis procul excitant, ad portámque hostium promouent, ut circa eam munitiones facerent, ac tanquam castello obiecto intra mœnia hostem continerent. Hic quoq; ingens certamen ortum, acriúsque quàm ad pontem naualem res gesta, quòd nostri spem uictoriæ ea in re
E ponebāt, si hostem obsidione iusta premerent: & Turca pro salute sua pugnabat: & propinquitas urbis recentem semper militem præbebat, qui fesso integer succederet. Ac ex muris tela coniiciebantur. Ferro inuicti nostri, igne armatæ propè toti urbi cessere. Combusta turris. Nihil intētatum reliquere nostri, hostesq;. Tormenta Latini aduersus exitum hostium collocarunt. Cōtrà & hostes turres portarum, & quicquid nostros terrere, aut nostri tentare possent, missilibus tormentísque instruunt. Non die, non nocte quies dabatur, capiebatúrue. Nec Latinis cuniculi procedebāt, alibi palustri limo, alibi silice indomito occurrente, alibi Barbaris transuersos cuniculos

agentibus. Et pons naualis nostros quidem trãsmittebat, sed permultos in- F
tercipiebat hostis, quòd paucæ infrequentésque cohortes turmæ'ue transi-
bant, nec magna manus committere se temere procul à munitionibus tutũ
existimabat, ne castra nudarentur, Orontesq; intercedens distineret. In Ca-
lendas Februarias res extracta erat, inopiaq; nostri iam tentabantur. ad hoc
aquæ tam ingentes ea hyeme fuere, ut in sicco quiescendi locus nõ inueni-
retur: cúmque tandem fame miseriáque multi perirent, locus sepulturæ ua-
cans nullus extabat: assuetudinéque efferati, iusta funeribus non soluebant:
nec extremum malorum mors, ac ne malum quidem uiris fortibus habeba
tur: fame occidere, miserum indignumq; censebant, quam uinci rerum na- G
tura prohiberet, cũ cætera uirtus aut domare aut ferre queat. Vix duo mil-
lia equorum bellatorum supererãt, cæteri aut inopia pabuli, aut militari fa-
me nulli rei parcente absumpti. Sunt etiam inuẽti qui corporibus hostium
uitam tolerarẽt. Quidam nobilium cum ex castris clàm se surripuissent, ex
fuga à Tancredo retracti: in quibus Gulielmus cognomento Carpentarius,
& Petrus author sacri belli: hiq; ob nobilitatem Hugoni Magno redditi, ut
de eis ipse statueret. Verbis grauissimis probrisq;, ut desertores signorum,
fratrum commilitonumq; proditores, sacræ causæ præuaricatores euerso-
résque increpiti, & nouo iureiurãdo adacti. Ac ne procerum animus laba- H
re posset, eos Bononiensis confirmandos suscepit: coactóque concilio est
» hortatus, ut nobilitatem à parentibus uirtute rebúsque gestis partam, sibiq;
» relictam, eisdem artibus tuerentur, quibus illi quęsiuissent. Ad Antiochiam
» Syriæ res geri, sed uelut in clarissima omnium mortaliũ posteritatísque lu-
» ce, nihil ibi gestum ignorari posse: suam quenq; mercedem ignauiæ, forti-
» tudinis, sanctitatísque laturum, decus ignominiámue liberis relicturũ. mil-
» lies mori præstare clarissimis uiris, quàm à pristina sua maiorúmque gloria
» degenerare. tolerantia firmitudinéque animi & consilio omnia edomari. si
» Duces se inuictos tempore prębeant, inuictum etiam militem futurum, nec I
» tanto reliquo exercitui quicquam defuturum. Nec oratio magis quàm
authoritas existimatióque Ducis mouit. Bohemundus, cui magis popu-
lare ingenium, uocatos ad concionem milites, qui iam in circulis de reces-
» su inter se agebant, alia ratione pectora uersauit: Se quoque hominem, &
» necessitati naturæ obnoxium, fame tentari: sed dum radices herbarum, stir-
» pésque superessent, Turcarum perseuerantiæ nõ cessurum. Obsessoribúsne
» quàm obsessis duriora eadem uideri? penuriam rerum grauiorem ibi credi,
» quàm domi cuique suæ? Quoties in Europa in bellis domesticis asperiora
» tolerata, ut suum quisque finitimum hostem uinceret? Eadem non feremus, K
» quia in Asia bellamus? & quæ perpetiẽda, si casus ferret, bellum capessentes
» nobis proponebamus, his neque firmitudinem animi, neque remediũ adhi-
» bebimus? Omnia circà hostilia sunt. Quam uirtutem in aperiẽda, si neq; ho-
» minum neque cæli nos puderet, fugæ uia præstare per medios hostes coge-
» remur, eam in expugnandis propinquis oppidis, req; inde frumẽtaria pro-
» spicienda adhibeamus. Si quis uir est, prima luce me sequatur. En ego ille in
» mensis Siculis, epulisq; Tarẽtinis ac mollitie educatus, non prius quàm uo-
» bis satiatis cibum capiam. Si uel me mei fiducia, uel uos ego fallam, pergite

domum

A domum ad longinquam salutem,qua propinqua præsentíque indigere uos conquerimini. Postridie ad eius castra uniuersus propè exercitus affuit. omnes collaudati.Tunc ne castra præsidiis nudarentur,delegit decẽ millia peditum,duo equitum,qui reliqui erant:iterq; intendit ad nobile oppidum Arethusam,unde præsidium Turcarum ualidum erumpens,commeatus in castra ferri prohibebat:locísque incultis, ruináque ædificiorum latebrosis, quatuor millia peditum in insidiis locauit:cæteras copias in hostes præmissis equitibus duxit,haud dubius futurum id quod usu uenit. Hostes qui superioribus diebus multas cum frumẽtatoribus nostrorũ manus fugassent, B gnaríque eorum extremæ inopiæ, rati non prælii conserendi consilio, sed commeatus petẽdi necessitate adductos,castris egressos,ad primum pulueris conspectum patefactis portis,in equitatum ruunt omnes equites.Eques Latinus initium pugnæ sustinuit per se:cum ferre ultrà nõ posset multitudinem hostium,superuenit peditatus, paríque Marte dimicabatur. Procedente pugna nostri consultò cessere, ut in insidias Turca præcipitaret, qui nostros fame confectos tolerãdo diutino prælio impares fugere credebat. dum instat,opportunus dolo fuit.Sensim primùm nostri cedebant, deinde cũ tectus equitatu pedes longius se recepisset,equites quoque uersis conci- C tatisq; equis se proripiunt quò iussi à Tarentino erãt. Vbi insecuti Barbari prætergressi improuidè sunt insidias,tunc ex latebris qui se abdiderãt,cum clamore exurgunt,tergáque hostium cædunt : & qui formidinem simularant,signa obuertunt.ita à tergo fronteq; cæsi hostes.pauci effugêre.ingens numerus equorum captus,nostrisq; diuisus.quæ res uires spémque Latinorum restituit.tutiórque fuit frumentatio nostris per aliquot dies, quòd ex propinquis locis inopiam sustentabant.Sed tot millibus Latinorũ ulteriorum regionum subsidiis opus erat,pristináque fames redintegrabatur,ac in dies magis ingrauescebat. longinquiores conatus audendi, capessendíque D erant.Ne magnæ partis militum discessu, reliqui ab assiduo, nihilq; tuti reliquum faciente hoste circunuenirẽtur,castra minora fieri placuit,egregiéque fossis,aggeribus,uallo,turribus muniri, tormentisq; instrui, in mediis que his contractioribúsque castris uelut arcem castellum extrui, illiq; munitiones altera circundari. Perfecto opere Bohemũdus assumpto Flandro cum duplici quàm modò manu , quàm longissimè potuit in fines hostium est profectus.Omnes in agris(ut nullo à nostris metu, qui fame miseriísque enecti credebantur)degebant. Ingentem igitur uim prædæ auertebat, cum Barbarorum manus ingens undiq; coacta nostrorum agmen abigẽdis pe- E coribus ferendisq; oneribus impeditum adorta,primùm tumultum iniecit; deinde cum Latini reliquis abiectis arma tantùm telaq; ac animos expedissent,impressionemq; facerent,terga dedit.longè plurimi cameli sunt intercepti:quæ præda lætior commodiórque uisa ad leuandum onere militem. Reditus Tarentini Flandríque mira lætitia eorum qui remanserant in castris,exceptus est,quòd cum præda commeatúque ueniebãt:& eorum discessu castra tentata fuerant ea parte,quæ Aniciensi euenerat,ægréque à sagittarum telorúmque coniectu & connisu Barbarorum defensa fuerant. Tunc minus ferox esse cœpit hostis,refectúsque in aliquot dies miles. Exin

obsidionis lentæ tædium militis animos,& renascens semper inopia omniũ F
rerum rursus afficiebat,cum allatũ est,ex Halapiana Satrapia,Damascenaq́;
Tetrarchia aduẽtare auxilio Antiochẽsibus duodetriginta millia armatorum. Antequam hæ copiæ propius accederent,ne à duobus simul hostibus interiore ac exteriore castra premerentur,constitutum, ut omnis equitatus prima uigilia per pontẽ naualẽ è castris educeretur ad id campi quod inter Orontem & lacum in angustum coit. Hostes ponte superiore transierant. Mane cum superueniente hoste pugnatum est.locus,uirtus,numẽ uictoriã Latinis dedit:& quia in arcto dimicabatur,ubi nõ magna hostium pars capessere pugnam posset,circitèr duo tantùm eorum millia cecidere:reliquis G
spatium loci tẽporisq́; ad salutem datum.plus etiam equorum captũ,quàm hominum occisum.aliquid etiam commeatus inuentum, quòd Turcarum consuetudo fert, ut sine folliculis farina plenis in expeditionem non eant. Cæsorum capita Latini partim tormentis in urbẽ misere,partim in conspectu pro muris hastilibus præfixere. Conuenerat inter Cassianũ exercitumq́; auxilio accurrentẽ,ut ille ex urbe erumperet, hi exteriores munitiones nostrorum adorirentur. Ancipiti certamine,& prima luce Cassianus interiori parte castra oppugnabat,sperãs iamiam affuturos socios Satrapas. Reditus uictoris,nouusq́; lætitię index sublatus clamor,illum mœroris luctusq́; ple- H
num in urbẽ compulit. Læta tristibus,ut res humanæ sunt,miscebãtur. Sueno,Dani Regis filius, cũ mille quingentis equitibus cruce insignitis transmisso ad Cõstantinopolim Bosporo, iter Antiochiam ad reliquos Latinos faciebat. Insidiis Turcarũ ad unũ omnes cum Regio iuuene cæsi. Nec mari segniter res gestę. Veneti circitèr ducẽtas omnis generis naues,quanta classe ad eam diem nunquam nauigarant, instruxerant, ornarantq́;, præfectis Henrico Contareno ciuitatis Episcopo,& Michaele Vitale Ducis filio. In Dalmatia remigium expleuere. Ex Ionio mari in Aegæum cursum tenuere. Iam & Pisani Rhodum occuparant, & Genuenses ut Antiochiæ obsesso- I
ribus ex propinquo ferrent opem, proximam maritimam oram ad ostia Orontis classe sociis naualibus militéque egregiè instructa ornataq́; obtinebant. Veneti descensione in Ioniæ oram facta Smyrnam cepere, ac Lycii & Pamphilii Ciliciíque maris littus legebant. Igitur Itali maris possessionem nacti. Simul ut terrestris exercitus aliqua re iuuaretur à classe Italica, Tarentinus Tolosasq́; cum quinque millibus peditum profecti,à Genuensibus commeatus,nouósque fabros materiarios, ac ferramenta ad opus faciendum,cùm arctiore premere obsidione,clauderéque Cassianum in animo haberent,accepere. Cum ingenti sarcinarum numero redibant. Agmẽ K
ducebat Tolosas,claudebat Tarentinus. Ex arce urbis editissima id conspicatus hostis, cum robore præsidii in nostros impetum facit. porta à castris maximè auersa Tolosas proximum montem cepit. iumenta cum sarcinis, hísque qui ẽa agebant, fuga dissipantur. Bohemundus milites suos omnes incolumes in tumulum subduxit, seq́; Raimundo coniunxit. Bononiensis audito tumultu suos è castris raptim circunduxit: omnesq́; in armis esse à Ducibus iussi. Aduentu Bononiensis, qui locis superimpendentibus tegebãtur,se periculo eripuere,signáque in hostem ancipitia obuertère. Acriter

pugnatum.

A pugnatum. Cecidit Bachmanus Cassiani filius fortissimè dimicans. Interea quicquid reliqui militis in præsidio urbis erat, patefacta porta ad templum Barbaræ religioni sacrum loco editiore constitere, ut à persequẽdis suis nostros deterrerent. In hos Bononiensis suos duxit, imparique certamine succedens, ab hoste loci commoditate freto recipere se cogebatur. Tarentinus Tolosasque, ut parem gratiam referrent, fuso suo hoste ante signa procurrentes, illum corporibus suis texere. Crescẽte certamine nostri alios alii exhortãtes, redintegrato clamore, ac impressione facta, locum tenuere, intraq; portam hostem compulere. Hostium ad quinque millia eo die cecidere, ad B septem millia capti, inter quos fuere decem nobilissimi Turcarum duces. Latinorum circiter mille ducenti desiderati. Iumenta quæ cũ oneribus dispalata fuerãt, recepta. Pars spoliorum hostium ad mare in classem missa, signum uictoriæ: & Syri rursus Latinos iuuabãt. Simul Balduinus ab Edessa equos, arma, tela, pecuniam in castra mittebat, rem frumentariam expediebat: uérq; appetebat, tristitia discussa, lætiora omnia effecturũ: & Cassiano suæ clades molestiores erant, quòd quotidianis eruptionibus nouã semper etiam in uictoria iacturã sentiebat, illi minus in paucitate tolerabilẽ, quàm nostrorum multitudini. Sed cum in castra confluerent Græci, Cappadoces, C Armenii, Syri, & aliæ præterea gentes, quæ nostræ religionis essent, nec excludi à nostris sacrã professi militiã uenientes piè possent: Turcæ, aut Turcicarum rerum studiosi, periti linguarũ earum institutorumq;, mutato cultu castra ingrediebantur: consiliáque Latinorum explorata perferebant ad suos: ut nihil iam arcanum foret. Cum ea de re Duces concilium haberent, censeréntque aliqui constituendum esse sanctius ac magis arcanum pauciorum delectissimorúmque concilium: Bohemundus, Ego, inquit, uos hac cura leuabo. Proripiensq; se è cœtu procerum, produci iussit quos Turcarum captiuos in custodiam tradiderat. Insolens, ac nescio an ferum inhu- D manúmque factũ proditur, hos pro castris propalam iugulatos uerubus figi, & subiectis prunis torreri eum iussisse, mirabundisq; omnibus clara uoce dici, id esse Bohemundi obsonium, pœnásque de speculatoribus exploratoribúsq; sumptas. Atrocitas ea res Latinorum ignoratiores Barbaris secundũ eam diem fecit. sed ueram etiam uirtutem industriamq; Tarentinus præstitit. Author fuit, ut collis qui supra ipsius castra in orientem uergeret, occuparetur, castellóque muniretur, quòd id magnam uim habiturum esset ad frenandas eruptiones hostium. Tolosas id munus depoposcit: collaudatúsque, operis & arte suorum struxit, tutandúmque suscepit. Suspicione E duplici, sordium, ac ignauiæ, ad eam diem laborauerat, à qua tunc egregiè se ultro uindicauit: & fortuna occasionem alteram præbuit. Ex perfugis compertum est ingentem uim pecorum in uallem à castris auersam ex urbe propulsam. Tancredus circuitu montis homines pecoráque abegit: notatúsque ibi locus cœnobii diruti, ubi si castellum fieret, pro circunuallatis tandem hostes haberentur, auxiliisq; intromittendis uia interclusa esset. Igitur locus ruderibus purgandus muniendusq; Tancredo obuenit: qui regio animo munificentiáque ad eam diem usus, iam fortunis adeo exhaustis erat, ut oneri ferendo non foret, nec suo sumptu illud opus obire, tutariq;

præsidio posset. Tolosas parcus imbellísque antè uulgo dictus, non paruam F
argenti uim Appulo cótulit, ac celebris esse popularitate cœpit, parénsque militum uocitari. adeo in cótrariú animi uertére. Hæc opera eruptionibus assiduis ferro igneq; armati hostes corrúpere conati, semper cum clade repulsi, multos suorú amisere: ac iusta tandé obsidione clausi. Cassianus uerò partim cęso, partim fugato exercitu qui auxilio ueniebat, desiderato maiore filio, summis ducibus amissis, flore præsidii interempto, cùm nullo terrore tędióue temporis nostros soluere obsidioné uideret, inducias in diem certam petiit, impetrauítque, dictitans illas esse propinquæ deditionis pignus: cœperéque uelut fido pacis commercio in urbem nostri, Barbari oppida- G
níque in castra commeare. Erat Antiochiæ, ut maior pars authorum tradit, Pyrrhns nobilis indidem ciuis an incola, & religione & stirpe Turca. Is potentes urbis nostros effecit. Tyriorum Pontifex totá rem Hemirphérro acceptam fert. eum fuisse Antiochésem ciuem, Cassiani scribam, sed Christianum, ex familia Benizetra, hoc lingna nostra est loricatorū soboles, incertū unde sumpto nomine. qui per insitum, sed dissimulatū odiū, ira corruptæ à quodá Turcicę iuuentutis nobilissimo uxoris incensus, simul rebus Cassiani deploratis, prodendæ cum præsidio duceq; Turcarum patriæ consilium ceperat. utq; occultius id moliretur, ex omnibus Latinis unum Tarenti- H
num delegit, ad quem ipse deficeret, Antiochiámq; traheret, fama admirationéque uirtutis eius permotus. Et continuis cladibus pręsidio Turcarum ad paucissimos redacto, Cassianus cogebatur partem rerū oppidanis administrandam tradere, commune periculum dictitans: odio enim inuidiáque Orientalis maiestatis, & diuitiarum auiditate duces Europæ inopes miserosq; ad diripiendas nobilissimas urbes Asiæ, dignitateq; spoliádas uenisse. Arcem, & alia loca præsidio, stationibus, uigiliisq; firmare necesse erat: nec omnibns muneribus fungi soli hi poterant qui è Turcis reliqui erant: trecentæ præterea, ut ostendimus, & sexaginta turres cum táto murorum or- I
be custodiri nisi adiutoribus oppidanis non poterant. Hemirpherro turris quæ duarum sororū dicebatur, iuxta portulam obuenerat. Ea res fortunam attulit, ratióque rei conficiendæ per fidos est composita internūcios. Cùm expectatione occasionis tempus trahitur, compertum est Corbaná Persarum Imperatoris Satrapen, delectu Persarum habito, gentiúmque omnium quæ Persis parerét, quàm maximum poterat exercitnm scripsisse. Nec fama parati auxilii latuit Cassianum, militésque eius, quornm quidam unum ex nostris Latinorū ducum uirtutem laudibus cælo æquanté, cum Barbarus nostros cótrà uerbis obtereret, rixa exorta interemit: eoq; tumultu, qui no- K
strorum erát in urbe, in castra: qni hostium in castris, in urbem se recepere, nulla re nisi mutuo metu tuti ab hoste. Rupta indnciarum fide, nostri Persarum nobilissimæ fama gentis adnentu soliciti, consultant qnid agendum in re trepida sit. Stephanus Comes Blesensium, qni primas prudétiæ partes sibi opinione hominum uendicarat, per causam ualetndinis Alexandriam, non illam illustrissimam omnium Aegypti, sed Syriæ, propinquam Antiochensium finibus, secessit, non solus, sed magno comitatu. circiter quatuor millia militum eum secuta sunt. nec aberat suspicio id metn potius quàm
morbo

A morbo factum,ſimulatumq;. uix tertia pars militum Latinorum ſupererat, aliis alio caſu fatóue abſumptis,abſentibúſue.Si toto exercitu obuiam hoſti exteriori tantis copiis aduentāti occurreretur,fore ut ſoluatur obſidio,Caſſianúſque tergo inſtet:ſin nihil moueant,uerſa fortuna,ſe qui obſideāt,obſeſſum iri,faméque per ignauiam ignominiámque perituros, incruento uictore hoſte.Quòd ſi copiæ diuidantur,& qui maneant,& qui egrediantur, infirmos imparéſque ſuo utroſque hoſti fore.Dum in ancipiti re conſilium
» non expediunt,Tarentinus,cum omnes antè celatos uoluiſſet, Eſt mihi fa-
» cilis ratio(inquit)Antiochiæ capiūdæ,nullo ſudore,uulneréue aut pericu-
B lo neſtro.Cōcedite mihi eam meiſq; in omne tempus habendam,poſsiden-
» damq;,hoc biduo mea erit:tunc cum uniuerſis copiis, de tanta urbe ad quā
» ſeruandam ueni,uictoria parta , obuiam perculſo cōſternatóque hoſti ala-
» cres ibimus. Tota res Tarentino permiſſa,uno Toloſate diſſentiente, nec tacitum ſinente,in communi labore præcipuam eſſe mercedem Bohemundi.Cæteris aſſenſu miro approbātibus, orantibúſque ut præſentes difficultates quocunq; pacto diſcuterentur,Tarētinus clàm admonuit Hemirpherrum,tempus eſſe fidei rebus confirmandæ.Is filium obſidem dedit,ne dolo captare noſtros uideretur. Bohemūdus per Coronam militē Tarentinum
C præmonitis ſociis Ducibus, hora noctis cum Hemirpherro compoſita copias ſuas ſilentio circunduxit ad eam turrim quam obtineri ab Antiochenſi ſciebat: nec ſtatim admiſſus, quòd Turca uigiliatū præfectus non ita excubias oppidanis credebat,ut nō ipſe omnes circūiret,ac ſæpe repētinus inopinātibuſq; ſuperueniret.& tunc fortè eā turrim inuiſens, ſalutato benignè Hemirpherro,collaudatóque quòd id temporis uigilaret,eius fidei uirtutíque cuſtodiam commendauit:inde digreſſus alias inuiſebat.Tunc ſcalæ demiſſæ,ut noſtri cōſcenderent. primúſq; in muros euaſit Longobardus nomine Paganus,animóſque cæteris fecit , ut certatim tranſcenderent. pluri-
D bus appoſitis ſcalis,muriſque in proximo occupatis,ac portula refracta,cæteri milites Ducéſque ingreſsi.orta luce mœnia tota in poteſtate erant.Metus antea ceperat oppidanos,coniurationem Turcarum factā, ut ciues trucidarentur,ignis tectis ſubiiceretur.& tunc urbe à noſtris capta , timor animos eorum inceſſerat,ad cædem incendiaq; coortos Barbaros,ut quæ urbs diutius retineri non poſſet,ne gloria obſeſſoribus eueniret, ſolitudo fieret. Turcæ ad clamorem captæ urbis, cum opem ferre non poſſent, ac Latinos oppidanoſq; metuerent,in arcē maxima pars conceſſere.dum cæteri diuerſi effugere cōtendunt,cædes latè tenuit.Turcarum domus familiáque præ-
E da,ludibrio,pœnæq; fuere:non uxoribus,non paruis liberis tēperatum per impotētem iram.aliqui ciuium interempti uel per errorem,uel ſtudio prædæ,cum diripiētibus reſiſterent.Ad decem millia cadauerum fuere.Ingens magniq; precii rerum præda facta.Pridie Calendas Iunii urbs capta,octauo amplius menſe obſidionis.Paucisſimorum dierum commeatus repertus,ac quingenti circiter reliqui ex tanto numero equi. Caſsianus in præſens fuga elapſus è telis noſtrorum,dum grauis annis circunfertur in montibus,à Syris occiditur.Senſadolus eius filius ætate florens,uigenſq;,fugam expediuit, eodémque die Corbanæ occurrit.Is in itinere, ne hoſtem à tergo relinque-

ret,Edessam defendente Balduino tentarat,aliquotq; dies oppugnando assidédoq; ibi egerat.Ac ne interea Antiochia,in quã orbis terrarum oculos animosq; uersos euẽtus expectatione sciebat,amitteretur,re infecta mouit. Ad tricesimũ ab ea lapidem peruenerat,cum ex Sensadolo occurrẽte edoctus est urbem ita captam,ut arx retẽta sit:nostrosq; quãuis specie uictores, inopia rerum necessariarum laborantes,interiore ac exteriore parte premi posse,arctiúsque obsideri,quàm obsederint.Postridie Antiochiam peruentum,castraq; posita primùm in planicie patẽte,deinde & in radicibus montis,& in ipso monte,ut auxilia in arcem intromitterentur. Mons(ut ostendimus)est editus,urbiq; impendẽs,biceps,ac ita discriminatus,ut duo montes credi queant,ualle satis alta dirimente. Qui uertex Oriẽtem spectat humilior est,ac lata in summo planicie, bona etiam patenteq; pecori pascẽdo: qui uerò in Occidẽtem uergit,multo sublimior,ac propè in mucronem fastigiatus.In hoc iugo arx est natura opereq; munita,ab Oriẽte ac Septẽtrione præcipiti loco inuióque:ab Occidẽte subest depressior collis,ac satis castigato cliuo,uallis nec altitudine nec latitudine ingẽti:quà,si nemo arceat, in urbem iter est. Arx accersere recipereq; auxilia externa potest exteriore parte,quam ipsa in potestate imminẽs habet: simul interiorem hostem magis terrere quàm timere.Nostri eam tentantes,re infecta se recepere.Fossam tantùm uallumq; duxere,ne impune uim faceret præsidiũ. Nec Latinis Satrapæ aduẽtus improuisa res fuit,ut qui ex captiuis exploratoribusq; omnia comperissent.Ac tantum momenti una nox,unusq; Hemirphertus fecerat, ut nisi prodita Antiochia,perituri postridie cuncti uiderentur: eàque causa extiterat proditionis matutandæ. Conspectis signis Persarum,arx maiores animos sumpsit:& Latini ne obsidione clauderentur,castella munitionesq; quæ obsidendis Antiochensibus obiecerant,retinere in potestate contendunt.Iam res in certamen ducta.Omnia loca uno eodemq; tempore diuisis signis muneribusq; hostes tentant. Ex arce,è collibus,è planicie instant signo dato Persę ad castella acerrimè pugnatur.impigrè res geritur.nemo sibi parcit.Vulnerum obliuio pectora dimicantium ceperat,mortis cogitatio aberat.Non respirãdi,non respiciendi tẽpus locúsue relinqnitur, non sauciis se recipiendi. Non fessis integri recentesq; succedere poterant.Omnia lustrant,circũeunt,adoriuntur Barbari.Bononiensis erumpere conatus,retro cõpellitur. Flãdrus cum castellum quod Tolosas ante receptam urbem obtinuerat,ipse tunc sibi attributum ad cæcã usque noctem ægrè defendisset,diffidens loco,incendit,suosq; incolumes reduxit: & reliqua extra urbẽ uel ui à Corbana capta,uel amissa retinendi spe,deserta.maiorq; metus nostros incesserat,quã qui Antiochenses Cassianumq; à nostris ceperar, quòd illis quamuis exiguo commeatu, nisi prodita urbs fuisset, rem extrahere in aduentum auxiliáque Persarum facile fuerat: qui utique exempturi urbem erãt obsidione:nostri neque commeatu nisi breuissimi temporis,neque spe auxilii tam procul domo sustentabantur.Velut igitur rebus deploratis, ac certa remanentibus pernicie,Gulielmus Maisuilla,cui soror Tarentini nupserat,& Vido Trussellus,noctu per funẽ è muris se demisere,ac ad classem cum se recepissent,res perditas esse dictitabant.Simul Perses, ne mutuo auxilio

A xilio classis urbs'que niti possent, nō contemnendam partem copiarum ad
mare misit.Ita præfecti classis,uelut explorata hostibus uictoria,neque libe-
ram sibi,neque tutam eis locis stationem rati,naues soluerunt:contigitq;,ut
Blesensis cùm lōgo solicitoq; itinere in Græci Augusti prouincias perue-
nisset,audirétque Alexin Philomeli esse,ad eum se contulit.continuò affuit
etiam Trussellus. Cæsar tandem toto terrarum orbe armato,ne gloria reli-
gionis defensæ Latinis cederet,ingentem suorum exercitum scripserat: Vi-
dóque Bohemundi frater cum Italico supplemento,& alii Latinorum pro-
ceres illi se coniunxerant,opem Ducibus in Syriam laturi. Augustum cupi
B dissimum cognoscendi status Antiochensium rerum, initio belli mouendi
perculit metu reditus ex Syria Blesensis Comitis prudétię fama inclyti,opu
lentissimiq;,quem in concilio Ducum Latinorum primas partes authorita-
tis maiestatisq; obtinuisse cognouerat.Trussellus quo metu deseruerat An-
tiochiam,eo illam ita captā dictitabat, ut nostri uerius capti proditique ui-
derentur. Cum ipse necessitati paruisset, seq; ex certa peste rapuisset: nullos
commeatus in urbe fuisse,spémq; inferendi petendiq; sublatā obsessis clau-
sisq; à nobilissimo Persarum duce,innumerabilibusq; copiis. Hæc uerè cō-
modeq; dicebātur,si aut dicta aut accepta fuissent in eam partem,ut quo ar-
C ctiores res essent,eo maturior Augusti fides imploraretur:id quod Vido ti-
miditatem ignauiamq; desertorum increpitās faciebat.Alexis uerò suas res
integras florentésque cum Latinorum Ducum si non perditis, saltem acci-
» sis aut certè dubiis consociandas non censuit: arma cepisse magna spe sua,
» æmulationeq;,ingenti toto terrarum orbe Latinorum gloria:nunc tempo-
» ra fortunæq; uim in consilium admittenda: in præsens egregiè sibi consul-
» tū,si uictoribus fortè Turcis, tutari se suaq; possit, nec necesse sit quas ciui-
» tates habet in Asia,eas,ne prædæ cædiq; sint,in Bulgariā traducere. Ita an-
tè,quàm moueretur,omissum est illud à Græco bellum, magno nostrorum
D Ducum decore,qui à suis alienisq; deserti relictiq;,suprà quàm à mortali ex-
pectare quisquā potuisset,pręstiterunt,ac humanas necessitates deuicerunt.
Blesensis omni genere ignominiæ notatus à Ducibus fuit,quoad nouo ex-
ercitu coacto, aliquanto pòst Hierosolymitano bello non minorē uirtutis
bellicæ quàm prudentiæ gloriam promeruit. Vido dimissis à Cæsare Gr̨e-
corum copiis, diffisus paucitati suorum, ultrà procedēdum sibi non existi-
mauit,dum certior de rebus fratris fieret. Interea nostri Antiochiæ ingenti
in periculo uersati sunt:ac propè casus tulit,ut quemadmodum furto capta
fuerat Antiochia,ita & amitteretur ipsa, nostriq; in potestatē Barbarorum
E uniuersi uenirent.Secunda uigilia hostes turrim propinquam ei qua nostri
recepti fuerant,per negligentiam custodum silentio admotis scalis occupa-
rant.triginta iam conscenderant,subeunte maiore multitudine, cum Hēri-
cus Asca Mosellanensis propinquus excubitor sensit, ac cum duobus co-
gnatis suis Frācone Sigimaroq; cōtrà aduolauit,signo dato, ut subsidio ue-
niretur:captā partem urbis. Tanta in re undiq; cōcurrebatur. Ac ne in no-
cturna trepidatione nostrorum, Corbana alias partes murorum tentaret,si
fortè ad unum locum tutandū contendentibus cunctis,aliquid indefensum
nudatumq; custodibus inuenire posset,Duces diuersi omnia circūiuere,lu-

ſtrauereq́.Cæſis qui iam intrauerant,turris recuperata:cæteri ſubmoti.Re- F
liquum noctis ſolicitũ fuit,omnium animis pauore attonitis tanto caſu tam
propinqui communis excidii.Furtorum pericula omnes metuebant. Præ-
lium uera uirtute cõmittendum depoſcebant.Præmiſſo caduceatore ut po
teſtas fieret legatis tutò eundi ad Corbanam,profecti duo ſunt,Petrus Ere-
mita,& Herluinus,is linguæ Turcicæ non ignarus.Ambianenſis intrepidè
" apud Satrapen cauſam religionis orauit:Si legibus humanis diuiniſq; diſce-
" ptandum ſit,Antiochiam,& quicquid hoc bello à noſtris partum ſit,Chri-
" ſtianorum imperii extitiſſe:ipſam Antiochiam à principe Apoſtolorum Pe
" tro,cultu idolorum,falſorumq; deorum ueneratione ſemel liberatam,nun- G
" quam à noſtra religione defeciſſe:nũc oppreſſam armis Turcicæ de Numi-
" ne perſuaſionis, à ducibus Latinis priſtinæ cauſæ reſtitutam: nec quicquam
" reliqui eſſe,cur relabi eam cõueniat ex ſolida libertate in barbaræ ſectæ cõ-
" pedes.Sin legũ pudor nihil ualeat inter arma,petiit Herluinus,ut uerę uir-
" tutis periculũ fieret.Ex ducibus Latinis deligeret dux Perſarum ,cum quo
" cęteris ſubmotis congrederetur:uel ſi maior manus placeret,plures Duces
" cum pari numero Ducũ certaturos:aut gens cum gẽte,exercitus cum exer-
" citu ęquo loco ſigna cõferret. Corbana exiguũ corpus erat,ſed ſpiritibus
" ingentibus.Reſpondit uictoris eſſe conditiones ferre,legeſq; dicere:nec ui- H
" ctos Latinos,quandò fortunã ſuã uel ignorarent,uel diſsimularent,generis
" mortis optionẽ habituros:eorũ Duces,qui domeſtica miſeria ac inopia ad-
" ducti,Orienti bellũ uecors intuliſſent,in uinculis ad Perſarum Imperatorẽ
" miſſurũ ſe,ut de eis ille ſtatuat Perſarũ legibus,ſuoq; iudicio.militũ uulgus
" nõ prius quã fame illuuieq; ſemianimes in ſeruitutem recepturum.ſic quoq;
" quos eorum uidebitur,ut infœlices arbores, ac inuiſas Soli , terriſq; graues,
" ſucciſurum. Hęc Gotthofredus renũciata in uulgus edi uetuit.Dum pau-
cis diebus obſidio trahitur,fames ingraueſcit,pigritiaq; ſubit pectora:luctus
mœſtitiaq; animos afficit:tędium uitæ inceſsit. Milites tectis ſe cõtinebant, I
in publicum non prodibãt. extrahi à Ducibus uocẽue præconis non pote-
rant.mortem(quod mallent)hoſtium ferro,uel(quod miſerrimum uiro for
ti)fame expectabant.Cõſenſu procerum imperium uniuerſum, ſummáque
rerum,quoad Antiochẽſis res expediatur iis quibus tenebatur difficultati-
bus,Bohemundo cõmittitur.Is ubi nullo pudore,nullo imperio,nullis mi-
nis,nullo ſolatio extrahi è tenebris in lucem milites ad munera quiſque ſua
poſſunt,ignem paſsim tectis ſubiici iubet.ad duo millia domorum,adiuuã-
te fortè coorto uento,conflagrauere.Ita milites neceſſariò ſui copiam fece-
re.Acceſsit res,quę ex ſumma diffidentia ſummam alacritatem effecit.adeò K
" in bello res in contrarium facilè uertũt:ac quod nemo uotis auſus eſſet ex-
" petere,ſibiue ſpondere,ultro ſe mortalibus nonnunquã offert:nec quicquã
" altius quàm religio in hominum pectora demittitur:nec, ſi mentis cæleſtis
" fieri cõiecturam apud mortales fas eſt,ulla in cauſa numinis uim ſtudiúm-
" que magis quàm in hac támque neceſſario tempore tunc ſperare laborãti-
" bus cõueniebat. Nobiles ſacerdotes prodiere perſanctè aſſeuerãtes , ſe no-
cturna ſpecie admonitos,irent, nunciaréntque ducibus militibuſq; , Deum
opti.maxi. flagitiis noſtrorum iratum, quòd nõ humana ope fuſo fugatoq;
Solymano,

A Solymano, beneficii cælestis immemores, minus reuerentes superûm exti-
» tissent: eos castra, quæ initio uelut templum fuissent, incestasse, impiæq; reli-
» gionis mulieribus se immiscuisse, discrimine sublato cūcta promiscua fecis-
» se. Idcirco numen pœnas fame, conclusione, ac metu propinquæ mortis ex-
» petere cœpisse. Nisi ad frugem uita, mens ad sanitatem redeat, securim cer-
» uicibus imminere, quę posit lachrymis, ieiunio, sacraq; confesione placato
» numine auerti. Petrus sacerdos Masilieñsis eadem sibi quoq; pectore ob-
uersata dictitabat: & ad fidem faciēdam addebat, per quietem sibi diuinitus
in æde Petri demonstratum locum, ubi altè obruta abditáque lācea latita-
B ret, quę Domini latus in cruce cōfodisset. Eam sacrosancto sanguine imbu-
tam, de impiis triumphum uictoriamq; daturam. Productus in cōcionem
hæc disseruit, à Legato iureiurādo adactus rē ita se habere, ut & uerbis cō-
cepisset. Mysteriis altaris peractis, itum reuerētissimè ad prędictum à numi-
ne locū. Refossa lancea, sublatus est multitudinis clamor, approbationis re-
ligionisq; plenus. Laus deo, gratiæq; actę. fides cælestis implorata. Indictum
tridui ieiuniū: idq; quod egestas necessarium fecerat, oraculo sanctum effe-
ctum. Sacra confesione flagitia expiata. Quarto Calendas Iulias summa o-
mnium alacritate arma capta: nec minus sacerdotes quàm duces signa cir-
C cumibant, numē piis adesse, si non minus animos religione fiduciaq;, quàm
dextras ferro armarent. Auderēt ductu auspicioq; cælestium cum hoste cō-
fligere: non multitudinis, nec mortalium uirtute, sed uolūtate superûm ui-
ctoriam dari. Lāceam sanctam Legatus ferebat, sancta spe animos replens.
Pręfectus arcis Turca ubi ex loco superiore uidit nostros ad pugnam para-
ri, coireq; frequentes, eius rei signum, quod conuenerat, Corbanæ sustulit.
simul ne (id quod facturus uidebatur) eruptione urbem relictam inuaderet,
Tolosas cum suis ei obiectus, in urbe remāsit, cæteri Duces signa extulere.
Matutino quidem tempore, sed summo fortè æstu, uix portis exierant, cum
D ros solito uberior cælo lapsus est: & id pro diuino imbre à nostris acceptū,
nō magis corporibus robur, quā uires animo addidit: numen profectò huic
aciei adesse. Animos militum hac persuasione affectos, Duces prętera ora-
» tione acuebant: subiiciebantq;, quòd uictores Latini cū uictis Barbaris pu-
» gnaturi essent: non grauiorē tunc hostem Turcā ac Persen futurum, quā in
» Bithynia in illo acerrimo prælio fuerit, cum nullodū periculo uirtutis for-
» tunæq; acie iusta facto, recēti dolore iraq; Nicææ in oculis expugnatę, uxo-
» risque cum liberis captæ stimulante manus conseruisset. Nunc cis Taurum
» Asia exactum Persen, urbibus nobilisimis cis Euphratem, ulterioribúsque
E nudatum: à suo Rege Regum ipso deside, ferrum & Latinum robur horrē-
» te, missum eo cōsilio, ut Antiochiam eximere conaretur obsidione, cuncta-
» bundum ac diffidentem segne iter fecisse, tempusq; ignauia & metu triuis-
» se, adesseq; ut eos seruet, qui iam nulli sint: montes occupasse, ut in campe-
» stri planicie uictus, receptum fidum certumq; habeat, ignotisq; Latino mi-
» liti semitis saluti suæ cōsulat. sed uictis nihil tutum futurum, ipsa mnta loca
» incolásque in gratiam uictoris hostilia infestáque omnia fugientibus factu-
» ros. nec spem modò certam exploratámque uincēdi datam nostris, sed ne-
» cesitatem, exclusis procul à patria: nullo terra, tot faucibus claustrisq; mō-

» tium & naturæ intercedētibus, receptu:nulla maris spe,classe Latina litto- F
» rū appulsu prohibita:nullo Antiochię commeatu.Nec illos mœnia in fame
» obsidionéque defensura,quos sua dextra in acie nō texerit. Ita uiris suopte
ingenio inuictis,fortissimisq;,acerrimum necessitatis telum additum: simul
præmia uirtuti paria parata , opes gazásque ditiorum beatiorúmque quàm
» ualidiorum Regnorum imperiorúmq;. Sultanos Caliphásque ac Satrapas
» in uinculis habituros. Ab occidente septentrioneq; profectos,imperaturos
» regioni intra quā Sol oritur , qui orbem terrarum circūlatus uisurus sit ni-
» hil nisi eorum uirtute uel domitum,uel administratum. Redituros domum
» quenque suam ad coniuges liberósque.fore ut omnia igni festo colluceant, G
» sacris canticis personent:perpetua gloria,sempiternitatéque seculorū , im-
» mortali laudis celebritate uiuant. Simul singulæ gentes suo quæque de-
core excitabantur.Anglos,Scotosq;,ac Danos eius ætatis bellicis rebus ex-
citatos,insitum etiam robur,& non minor animorum quàm cæli soliq; du-
ricies,indomita asperitas,ac mortis contemptus erigebat.Germanis nomen
imperii,summumq; tituli fastigium,ac ingenita uis pectoris,alacritatem ad-
debat.Gallis res fortiter piéque ac fœliciter gestę,simul sua nobilitas,maio-
rúmque decus animos faciebat.Italis memoriæ obuersabatur uetustas glo-
riæ,ac leges terris datæ.Nulla denique gens domesticis ad uirtutem excita- H
mentis non ferebatur ad uirtutis specimen eo die ostendendum.Nec Cor-
» bana cessabat suos inflammare cupiditate glorię,uetus Persarum imperium
» uerbis in cælum ferens, Turcarum arma triumphis trophæisque nobilissi-
» ma : egentes populos propè generatim ex Europa in Asiam commigrasse.
» Quotam eorum partem superesse, qui acie in Bithynia cum Solymano pu
» gnarint? & eos qui reliqui sint , amisisse illas quibus feroces uenerint uires.
» spiritus illos pristinos eis cecidisse,quòd Asia illa minore potiti , quod ma-
» gnum initio uideri poterat,id parui ad uniuersi belli summam spem referre
» serò sentiant.Hæsisse ad Antiochiam plus octo menses, & eam ipsam furto I
» interceptā.Nunc uera uirtute rem gestum iri, quod antè hoc bello non usu
» uenerit.In Bithynia nō ueras uires Persarum conflixisse. ipsam nobilitatem
» Persicam absuisse.Hic non gentes modò Persis finitimas,sociasq; , sed Per-
» sas, ac ipsos imperatoris Persarum intimos fidósq; ac inuictos amicos præ-
» lium inituros,ducturosq; militem uiribus,opibus,generositate,robore,nu-
» mero,delectū præstantem,in homines inopia,illuuie,squalore,fameq; con-
» fectos,qui exiguas reliquias speciei hominum gerant,multumq; ab illa qua
» in Asiam eruperint,indole degenerarint. Animatis ita utrinque militibus,
acies strui cœptæ.Sinistrum cornu Hugoni Magno,extremū Aniciensi, sa- K
cræq; Lāceæ,ubi plurimum eo die fiducię,interius datum. Dextrum tenuit
Tarētinus.Bononiensis eodē in cornu interior cōstitit. Normannus Appu
lusq; mediam aciem texere.Antequā confligeretur,alam delectorum equi-
tum Satrapes circūmisit,ut terga nostrorū in pugna adoriretur.Quod Du-
ces conspicati,detractas ex sua cuiusque gētis acie cohortes turmasq; , quot
necesse uidebatur, appropinquātibus opposuere , præfecto illis Reginaldo
Venusino.Iam conserebatur prælium.Persæ non omnes simul,nec pari co-
natu in pugnam descenderunt.In dextrum Latinorum cornu, quod monti
propius

A propius erat, robur Barbarorum irruit. Tarentinus eos præstãti animo excepit, memor uictoriæ in Bithynia de eisdem hostibus uirtute sua suorumq; parte: nimirum quodam fato primis Turcarum conatibus se oppositum. & cæteræ aciei partes fidúcia eius in spem erectæ, se loco suo continebant, non solũ ut spectarent uelut iam certum euentũ, sed ne promouendis signis reliquos hostiũ adhuc quietos, in se à frõte, à latere, à tergo excirent. Pugnat acerrimè Tarentinus, ueluti toto terrarũ orbe armato, ac spectante omnem molem in ipsum unũ incubuisse: nec locũ ignauiæ celandæ datum, nec lucẽ uirtuti cognoscẽdæ defuturã. Plures Barbarorũ quã Latinorum cadunt: sed
B horũ paucitas grauius afficiebatur, quã multiplici hostes dãno, quorũ multitudo uel uulneribus suis cædeq; ferrum hostiũ hebetarẽt, uiresq; lassitudine conficerent. Igitur cũ extremũ illud cornu diutina pugna affectum, languensq; prœliũ remitteret, ac eo ferocior hostis instaret, Boniẽsis interior promouere cœpit suos, ut latus Persarum aduersus Tarentinũ pugnãtium, acriusq; signa inferentiũ, transuersus aggrederetur, ferociamq; contũderet. Aduersus id consilium paratæ aliæ copiæ à Corbana demissæ, tãta ingruerunt ui, ut satis pulchrũ illi foret suos à clade tutari. Nec Normãnus Appulusq; tertia Persarum acie iam se fulgentibus signis cõtra siquid moueretur
C ostendente, progredi tutũ arbitrabantur. Tandem cum graui armatu æstuq; meridiano fessos nostros Barbari existimarẽt, media quoq; acie pugnari cœptum, ac ad Aniciẽsem prælium peruenerat atrocissimũ. Minor uis Hugonẽ urgebat, quòd lõgissimè omniũ à Corbana monteq; aberat. Itaque Frãci qui Hugoni Magno parebãt, flagrantes auiditate maioris pugnæ, ac ueri decoris, ægreq; ferentes se non magnã partẽ rerũ in se uertere, fuso aduerso hoste, ne segnẽ stationem agerẽt, opem Reginaldo aduersus frequentissimã alam pugnãti ferre statuerant: ne si ea parte uincerent hostes, in nostrorum terga pugnarẽt: cum eques citus à dextro cornu uenit, ut auxilio laborãti-
D bus iretur, quòd Tarẽtinus Bononiensisq; ægrè uim hostiũ sustinerent. Ita mutato consilio circũuectus Francus, sinistrũ hostiũ cornu à tergo inuadit. illi multitudine freti, ancipitia signa statuũt. Prœliũ cruentũ fit, nullus segnis ignauúsue. dextræ uis, robur pectoris, uigor animi se profert. ingens passim cædes. cumuli corporũ coaceruãtur. auiditas cruoris, rabies, furor, impetus uesanus grassatur, omnia peruadit. uictoria nutãs, spes metusq; anceps. Reginaldus præcipuo discrimine laborat, ala equitum nobilissimorũ premẽte, cui etiã Solymanũ præfuisse sunt qui tradũt: nec Barbaros potuisse nisi ope diuina uinci. Baldricus Dolensium Pontifex illius temporis æqualis, cõpe-
E risse se scribit ex his qui interfuerãt, oblatam hostibus speciẽ trium procerũ humana specie augustiorum, qui albentibus in equis sedẽtes, ingens agmen pari cultu corporis, habituq; oris ex editissimis locis aduersus hostes ducerẽt. hos nõ ab omnibus, sed à quibusdã nostrorũ uisos, creditósq; esse martyres Georgium, Demetrium, Mercurium. nec deinde Barbaris animus mẽns ue aut cõsilium suppetebat, constabãtue. apud eos omnia formidine fugaq; cõtinuò plena fuere. Quod utiq; cõstat, Corbana ingens Latinorũ terror, qui primũ ut Antiochiã defenderet, profectus fuerat, deinde recuperaturus aderat, subiici stipulis, ad id, siquid contingeret, destinatis, ignem iussit, ut eo

quod côuenerat signo se sui reciperent. Prima omnium ala se in montes recepit, deinde omnes copię sensim illuc concedebant: instantibus deinde nostris, trepidè terga dedere. Saluti montes quàplurimis fuere, quos expeditus miles leuisq; eques facilius tenere metiriq; cursu poterat, quã nostrorũ grauis armatura, cataphractusq; equitatus. Plus centum millia hostiũ cecidere, nostrorũ quatuor circiter millia ducẽti. Ad quinq; millia camelorũ cũ oneribus, & magna cõmeatus uis capta, castraq; omnis fortunæ regiæq; opulẽtię plena. Postridie arx, amissa spe subsidii, dedita, pacta ut sine fraude qui in præsidio erant, dimitterentur. In cõsilio dũ de summis rebus ageretur, peruicit Tolosas, ut nobilissima legatio Byzantiũ mitteretur, quę, si uideretur, G
Antiochiam Græco redderet, quòd in id omnes iureiurando adacti erãt, ut quicquid hoc bello caperetur, exceptis Hierosolymis, Græco Augusto cederet. Iuit Hugo Magnus. Græcus eam deditionẽ non accepit, siue conscius fœderis à se nõ seruati, & opis secundũ expugnationẽ Nicææ nostris tot inter miserias ostẽtatę, nõ latæ: siue ratus dolũ subesse: quod utrunq; scriptores tradũt. Nos facilè adducimur ut credamus Alexin gnarũ Bohemũdi in ea urbe, consilio ipsius capta, partes ualidissimas esse, Antiochia abstinuisse. Simul ab eo Latini petebant, ut ipse per se hoc bellũ capesseret, nec antequã debellatum esset, exercitũ deduceret. Augusta maiestate indignũ existimare H
poterat, se sequi, nõ ducere uideri, nec sui arbitrii fieri ius suscipiendi deponendiq; belli: nullum finẽ nisi, non Turcis modò, sed & Aegyptiorum Caliphis Sultanisq; euersis. Et Antiochię morbi sæuiebãt. Victoria opulentissima, ex summa inopia cunctarũ rerum, incredibilẽ copiã omnis generis diuitiarũ non ad necessitatẽ modò, sed etiã ad delicias luxumq; attulerat. Nemo egens, beati omnes locupletesq; fruebãtur pręsentibus bonis, pristinum quoq; desiderium abũde affatimq; explentes. Ex hac repentina præcipitiq; in cõtrarias partes mutatioue cultus uictusq;, siue alia causa, coorta pestilẽtia, quinquaginta circitèr mortaliũ millia absumpsit. Periit Aniciensis, non I
tã ea cõmuni lue, quã ęgritudine ex labore lassitudineq; cõtracta. Ante prelium, in re diuina, placandisq; superis: in prælio, cohortandis excitandisq; & cõsilio & exemplo uirtutis militibus: secundum uictoriã, in supplicationibus habendis, gratiisq; numini agendis, purificandisq; lustratione tẽplis, sacrãdisq; quę Barbari omni nefario scelere profanarãt, opera eius singularis ac diuina extitit. Dum sibi nulla in re sancta parcit, excessit è uita, magno sui desiderio. Milites Ducesq; uelut parẽte orbati luxerũt & uita & morte fœlicẽ. Turcicum enim, in cuius excidiũ conspiratio sacri belli facta fuerat, deletũ imperiũ eo signifero credi poterat, Solymano opibus exuto, Cassiano K
extincto, Corbana fuso, fugato, plus centum millibus Persarum uno prelio cæsis, Antiochia Orientis arce capta, defensaq;. Bellum integrũ illibatumq; aduersus Aegyptios Sultanũ Caliphamq; gerẽdum erat, minoris molis futurũ, quòd Aegyptii uiribus inferiores erãt Turcis, quos nostri deuicissent: sed Aegyptii iam arte consilioq; nitebãtur. Cum eorũ oratoribus domum redeũtibus missi, ut ostendimus, fuerant nostrorũ legati ad societatẽ armorum in Turcas cõmunes hostes cõfirmandam. Hiq; primis utiq; diebus necessariò manebãt apud Barbaros, ut mandata cõficerent: deinde non inuiti

morabantur,

A morabantur, ut genus illud hominum locaq; cognoscerent. Postremò subinuiti retinebantur, nouas semper moræ causas frustrationesq; iunectentibus Aegyptiis, gente callida, & ad quālibet aurā famæ, uicissitudinesq; fortunæ mobili. Belli euentum expectabāt, illum in consiliū adhibituri: ex eoq; pendentes, cū nostris societatē armorum in Turcas uerbis iniuerāt, nihil re mouerāt. Capta uerò Antiochia, Corbana magna cæde uicto, nostris quidē acie uictoribus, sed tot casibus ac pestilētia tādē sæua ad paucitatē redactis, uelut utrisq; confectis exanguibusq;, ipsi integris uiribus, belli alieni fructū opimū percepturos se sperabant. & armis consilium addidere. Finibus suis
B terraq; mariq; egressi, circunducebant legatos nostros, quos in potestate habebant, illosq; earū urbiū ciuibus præsidiisq; ostentabāt, quæ adhuc Turcis pares erant. Ita & oppidani religione nostri, & Turcæ qui solis Latinis impares se experti fuerāt, uim simul nostrorū Aegyptiorūq; sustinere se posse diffisi, segniores ad urbes arcésq; tutandas erant. Nec ignobilia modò oppida, sed & ipsa Hierosolyma iam in ditionē Aegyptiorum redierāt: & Turcarum imperator, Satrapæq;, qui rerū potentes pleni maiestate uenerationi terris fuerant, è summo gradu deiecti, & ab alienis & à suis cōtemni cœperant. Latinis uerò res lætæ, nouos amicos sociosq; cōciliabāt. Hasarchi op-
C pidi Præfectus ab Halapiano tyranno defecerat. uterq; Turca erat. Nō erat dubium, quin Halapianus Hasarchū copias admoturus esset, ad cōtumaciā uindicādā. Præfectus Edessam ad Balduinum de amicitia societateq; miserat: filioq; obside dato, cum iam obsideretur, peruicerat ut Latini auxilio sibi accurrerēt, periculoq; eximerent. Ac ne animo interea deficeret, quia itineribus interclusis alii nuncii mitti nō possent, eius oratores epistolā caudę columbæ, quam cum in legationem proficiscerentur, domo secū attulerāt, alligauerūt: illamq; ex cōposito remisere. Ita Præfectus certior factus, egregiè se tutatus est, quoad nostri appropinquare dicerentur. Tolosas, Tarētinus,
D Bononiensisq; rogatu Balduini opem obsesso ferebant, læti occasionē oblatam militis exercendi, & ex lue Antiochēsis pestilentię in aliud cælum educendi. Soluit ultro tyrannus obsidionem, nostrisq; insidias idoneo loco tetendit. nec hæ fefellere. In iustam aciē descensum. Triginta circiter millia Latinorum erant, hostiū quadraginta millia, quorū decem millia cecidere. Præfectus nostris occurrit, uictoriā gratulatus: gratiarūq; actione functus, munera magnificè dedit, seq; nostrorum fidei cōmisit. sed ita Turcicæ fidei credendū erat, ut cauerent sibi Latini, omniaq; in sua potestate haberēt, nec se opportunos dolis facerēt, cum etiā ipsi Edessani religione nostri, iam su-
E spectos nostris gererent animos. Offendebātur, quòd Balduinus, penes quē in se ius imperiumq; ipsorū beneficio foret, Belgarū tantùm opera fideq; in re publica priuataq; uteretur. grauabātur etiā multitudine nostrorū, qui alii super alios ex urbe Antiochia Edessam se recipiebāt, nec dimittebātur nisi amplissimis muneribus honoribusq; cumulati. Cōiuratio à nobilissimis ciuibus facta, ut uel ipsi quacunq; ratione Balduinū tollerēt, uel Turcarū insidiis opportunū præberent. Balas Turca, de quo Sororgiam receptā ostēdimus, dictitabat se suis inuisum, quòd amicitiā Latinorum amplecteretur: periculumq; esse, ne popularium fraude uiue interimeretur. id se uno modo

uitare posse,si arcem quā reliquam haberet, fidei Latinorum committeret, F
ipse cum coniuge liberisq; Edessam traduceretur.Si uideretur,ueniret Bal-
duinus ad arcem recipiendā,seq; ex insidiis popularium eripiēdum. Profe-
ctus Balduinus,cum ingressurus arcem inuictā esset,absterrentibus amicis,
ne inexpertæ se fidei crederet,duodecim suorum nobiles intromisit. Com-
prehensi,ac continuò in uincula coniecti.Tam prope perniciem Balduinus
fuit.Negabat Balas se Belgas redditurū,nisi restituta sibi Sorogia. Fremēs
mœrensq; Edessam reuertit Balduinus:indicioq; delato,ac cōperta ciuium
cōiuratione,de sontibus suppliciū sumpsit, Philbertumq; Carnutē,quē So-
rorgię pręfecerat,edocet quid facto sit opus.Ille ut iussus erat,prædatum in G
fines Balę arci propinquos cohortes duxit,positis haud procul insidiis.Tur
ca pecora ex oculis abigi conspicatus,indignationeq; motus erupit,tractúsque est studio certaminis in insidias.Sex Turcarum nobiles capti,permuta-
tioq; cum pari numero eorū quos Balas per simulationē deditionis cōpre-
henderat,facta.Cæteros sex in custodia Barbarus retinuit. Ex his quatuor
elapsi:qua ira incēso Bala,duo reliqui secuti percussi.Iam Turcarū fide in-
fami,de Balduco Turca,cuius antè mentionē fecimus,pœnæ expetitæ.Pa-
ctus & ipse cū uxore liberisq; Edessam cōmigrare,nonas semper moras lu-
dificationésq; intulerat.In potestatem redactus,capite luit. Edessanis rebus H
compositis,defensoq; Hasarchensi,Duces Antiochiā unde profecti erāt,re-
gressi,de re Antiochensi ambigebāt.Tarentinus arcem insederat. Tolosas
regiā quæ Cassiani fuerat,& portam quæ ad pontem ducit,præsidio tene-
bat.Reliqui Duces iudicium facere supersedebant,quia eorū neutrū offen-
sum uolebāt,segniorémue reddi ad reliquias belli persequēdas.Nec idcir-
co uirtutis periculū fieri desitum. Tolosas ad Albariā oppidū celeberrimū
alteris ab Antiochia castris peruenit,idq; terrore in potestatē redactum,sui
iuris arbitriiq; fecit,ac Episcopū Latinum illi dedit è comitatu suo,Petrum
Narbonensem , eumq; in æquam secum partē dominatus imperiiq; in eam I
urbem accepit.Iam Calendæ Nouembres appetebant exæuiente pestilētia.
Placuit Marrham ualidam nobilémque urbem adoriri. Tolosas,Flandrus,
Eustathius, Tancredus eam prouinciam suscepere. Propugnantibus Mar-
rhēsibus aliquot dies uirtus cum peruicacia dimicauit.Res exitum nullum
habebat.Superueniens Tarentinus operibus uirtutéque expugnauit oppi-
dum.Id Tolosas Albariensium finibus cōtribui uolebat,quos suæ Narbo-
nensisq; ditionis fecerat.Dum reliqui Duces consiliū hac de re cogunt, Ta-
rentinus Antiochiam reuolat , deiectóque Tolosatis præsidio , occupataq;
regia, & porta pontis , totam Antiochiam obtinet : utq; antea Tarentinus K
omnino Princeps uocitatus fuerat,ita Antiochensium deinde Princeps di-
ctus,nullum inuidiosius augustiúsue nomē agnoscens.Sub idē tempus de-
cessit Arausiensis Pontifex,uita morteq; sanctus.Mœsti milites, ac conten-
tione Ducū cōsenescere sacrum bellū indignè ferētes,Marrhā incenderūt.
Minitabantur ex corpore suo creaturos se Ducē,qui non cupiditati suę,sed
CHRISTO militet, debelletq;,ut domum tandē redire fas sit. Tolosas
gnarus causam Bohemundi iustiorem militibus uideri,dissimulato dolore
in hosticum decem millia militum sese ultro offerentiū cum equitibus tre-

centis

A centis quadraginta duxit, prædamq; ingentem auertit. Continuò Tancredus Normannusq; affuere, petitaq; Phœnice, Hamatha ac Emisa urbes forũ rerum uenalium præbuere uili admodũ annona, ne ipsarum ureretur ager. Equorum paucitate laborabatur. Empti plus mille. Exin mediterraneã regionem emensi, maritimã oram repetiuere. Insidiis Barbarorũ in itinere tẽtati, cædẽ in hostes uerterunt. Antaradũ oppugnare adortos, nox oppressit. Continuò metus instantis mali oppidanos silentio exegit. Postridie uacua urbe nostri potiti plena omni opulentia. Nullum præsidium à nostris in ea collocatum: idcirco aliquanto pòst illã Barbari recuperarunt, firmaruntq;.

B Ad Arecn oppidũ castra mota, quod in ditione tyrãni Tripolitani erat. isq; ducentos ferme nostrorũ in cõpedibus habebat, uariis casibus interceptos. Arecn, quia primo impetu expugnari non potuerat, circũsedit Tolosas. Ea obsidio diutius spe tenuit. Interea qui procerũ ad Antiochiam restiterant, Tarentinum in ea urbe reliquerunt: ut qua solertia id caput rerum oriẽtalium pepererat, eadẽ tutaretur: caueretq; ne quid ea parte moueri posset. Ipsi ante calendas Martias mouerunt. Seleuciã cõtinuò itum, uicesimo ab Antiochia lapide urbẽ maritimã, quæ sola ex tota Syria Græco Cęsari parebat, ubi in custodia asseruabatur Vimerius Bononiensis, quem edocuimus Ar-

C chipiratam extitisse, sed in Cilicia sacram militiã professum. Is ut Latinorũ opes in Oriente ualidiores efficeret, Græcos pellere conatus fuerat. Captus à Græco Præfecto, tunc precãti Gotthofredo Duci condonatus est: iussusq; classe oram eam legere, ac nostros iuuare, hosti obesse. Inde Gabulla petita. Vrbs ea abest duodecim à Laodicea passuum millibus, maritima est, & illustris. Præfectus erat Aegyptius, à Calipha suo Sultanoq; impositus. Is aduẽtu ducum quibus Antiochia non restitisset, territus, illis certum pondus auri paciscebatur, si adiuti cõmeatu pacati abirent. Hostem à tergo relinquere nolebant: nec eum aliquid mari posse passuri erant. Ad Tolosatem Aegy-

D ptius clàm misit aurum, ut arte aliqua Duces re infecta reuocarentur. Ficti euulgatiq; sunt rumores, Persas, quantum nunquam antè, exercitum ab intactis bello extremisq; Orientis regionibus coegisse, appropinquareq;: necesse uideri omnes Latinos omissis paruis conatibus in unũ coire, ac undiq; uires contrahere. Itum in Tolosatis castra. Rumores falsi deprehensi, arsq; cognita. Magis inuisus Tolosas proceribus, militũmque uulgo. Quin Massiliensis author sacrosanctæ lanceæ effodiendæ, quia comes Tolosatis erat, ad nouam inuidiam illi conflandam incusari cœpit falsæ religionis. Is ut se purgaret, ad iudicium flammæ descendit: & aderat dies passo Domino san-

E ctus. Circunfuso exercitu sanctam lanceam nudato corpore manu gestans, per coaceruatorum latè lignorum struem ardentem mediósque ignes illæsus euasit. Mox ad id miraculum ruente turba oppressus periit. Apud multos mors magis ambiguũ fecit, quod igne decretu uidebatur. Obsidio nostros ad Arecn diu tenuit. Aliquot leuia prœlia cum Tripolitanó Prætore erumpente facta. Victores Latini cõditiones imposuere, ut quindecim Byzantiorum millia nostris numerarẽtur, commeatusq; præberetur, uniuersæ Prefecturę Tripolitanę parceretur, cui tũc Arce Byblusq;, & ignobilia quędam oppida cõtribuebantur. Captiui recepti. Tandẽ & oratores Latini ex

Aegypto reuertêre,legationemq; renũciauere,ac cõditiones pacis,quas ipsi quoq; damnabât,Caliphâ eius gentis Hierosolymis recepturũ Latinos, nõ omnes quidẽ simul,sed trecẽtos quadringenósue,ut loca sacra inuiserẽt,sacraq; facerent.Hæc uix auribus audita,animo minimè recipiebâtur.Lætior nuncius fuit,ad oram propinqui maris appulisse classem Genuensiũ,Venetorumq;,ac Vimerianã, simul Beryti Prætorẽ cõmeatum ad satietatẽ præbere,ne quid hostile pateretur.Sidoni cũ appropinquarẽt,nemo legatus occurrebat.Ea urbs priscis tẽporibus Tripoli cõtributa fuerat: tunc suũ Prætorem habebat.Ager euastatus.Nõ magna manus erumpens, intra mœnia cõpulsa.Obsidio magni diuturniq; operis futura uidebatur,nec operæpretium ostendebatur ad uniuersi belli discrimen. Ea urbs,& quædã præterea ignobiles arces omissæ:ad Ptolemaidem castra posita,quæ & Ace iam inde antiquitus dicebatur:uulgo uariè,modò Acconẽ,modò Acrin uocitât.Prętor cõmeatum præbuit,spondens intra uicesimũ à captis Hierosolymis diẽ deditionẽ se facturũ.Ea fides uana euadet.Ad Cęsareã Palestinę quarto Calendas Iunias solennẽ Pentecosten celebrarunt,triduo statiuis habitis.Deinde Ramulam desertam à ciuibus præsidioq;,intrauere,refertamq; iis quæ reficiendo alendoq; militi sunt.Ab ea Nicopolin mota castra,in qua Bethleemitæ oratores uenere supplices,ut auxilio patriæ protinus iretur, antequã Barbara religio sæuire in ciues pios templaq; nostra posset,à qua suam sæpe salutẽ ædesq; sacras,ne diruerẽtur,redemissent.Iuit Tancredus opẽ tã opportunè ferẽs,ut paratos iã Barbarorũ ignes à sacris profanisq; arcuerit. Ciues enim piarum urbiũ ab Aegyptiis captiuorum numero aduenietibus Latinis habebâtur. Præcipuè Hierosolymorũ circunie&orumq; oppidorũ incolæ primùm pẽdere pro salute sua quã plurimũ quisq; posset auri cogebâtur:deinde quos uis animi corporisue suspe&os faciebat,eos Barbari fortunis exutos,mœnibus exigebât,interẽpturi,nisi ueriti fuissent ne Latinorũ ira in hoc bello aduersus ipsos atrocior fieret.Reliquos tãquã publica mãcipia ad opera per obsidionis tempus facienda diligenter asseruabant.Tancredus primus excursiones Hierosolyma usq; fecit, aduẽtãtibusq; Ducibus obuius rediit.Nostri ad primum sanctę urbis conspe&um procubuere,numenq; uenerati,terræ osculũ impressere.Hierosolyma Titus Vespasiani filius euertit, Aelius Hadrianus haud procul ab eorum ruinis restituit, ita ut mõs Domino cruci affixo sã&us,urbe cõtineatur,qui suburbanus extiterat. Aelia uocitari à restitutore iussa.Quadraginta circiter millia Latinorũ in castris erãt,dimidia omnino pars bello idonea.Ita imminutæ copię nostrorũ erant.In urbe ingẽs uis propugnatorũ.Cingi obsidione nõ uidebâtur posse,quòd ab Oriente Meridieq; præcipites deie&us excipiant.A Septẽtrione castra obie&a.Propiorẽ locum insederat Bononiensis, proximus illi Flandrus,secundũ hos Normannus,cõtinuò Tancredus metatus fuerat. Tolosas ita se illi cõiunxerat,ut è regione portæ quæ Occidentẽ spe&at,uallum perduceret. Vallis intercedebat inter ipsum urbemq;, quæ conatus eius debilitaret.transtulit partẽ copiarũ suarum in montẽ.Quinto ab aduentu die Latini urbem aggressi, terrorem ingẽtem intulere:coa&iq; Barbari reli&is exterioribus substru&ionibus,ubi pro muris se uirtute defendebant, intra

mœnia

A mœnia concedere, tam trepidè, ut si scalas præparassent nostri, non dubium esset eo die finē laborum futurū. Sub noctē se in castra recepere. Postridie, ut nō scalæ modò fierēt, sed etiā ut machinarum uis suppeteret, materia cędenda erat. intra septimū lapidē nulla copia: ultrà progressi certatim summi infimiq; cędebāt, cōportabātq;: ac paucis pòst diebus magno apparatu, scalis, tormentis, machinis urbē tentāt, instant, premunt: nihil ocii dant obsessis, sibi ue sumunt: uires artesq; promuntur: consilio uirtuteq; res geritur. Et is conatus irritus. Extrema ex Europa uentum illuc erat, ut ea urbs reciperetur. eius rei gratia tot labores desudati, tot tam magna pręlia atrociaq; facta. tātum sanguinis fusum. Omitteretur res in ipso cardine rei conficiēdę? cum exitus sub oculis poneretur, animo audacia, pectori cōsiliū, dextræ uires, menti cōstantia uigorq; deesset? Siti laborabatur & tēpore anni feruentissimo, & cælo æstuanti, & solo torrido, uno tantùm prope urbē fonte Siloe, & eo non perenni, ac interdum insuaui, cæteris longinquis, & ab hoste corruptis obstructisue. & qui pauci intra quintum lapidem indicio piorū incolarū inueniebantur, ad eos sitiens hiansq; uulgus imbelle bellicosumq; pariter cōuolabat. Colluctatio tūc fœda hominū inter se ac equorū, omnia miscebat, inquinabatq;. Immergebāt se procumbētes limo, turbidā ore hau C riētes aquā, tendebanturq; præcordia, pallor deinde rigorq; ac torpor exoriebatur, sequebatúrque animi defectus, ut uix in castra recipiendi se uires corpori suppeterent. Duces utribus comportādam aquam ex liquidis fontibus ulterioribusq; locis curauere. Militum precibus Tancredus & Tolosas simultatem inter se gerētes, in mutuam gratiam rediere. Obsecrationes habitæ, sancta loca suburbana nudatis pedibus reuerentissimè supplicū habitu peragrata. Sacra facta. Diuinum auxilium imploratum, quo humanum etiam oblatū est. Genuēses appulerant classem Ioppen portum nobilē propinquumq;. Præerat Gulielmus Ebriacus: acciditq; ut ex incommodo cō D modum exoriretur. Classis Aegyptiorum quæ ad Ascalonem stabat, soluit, Genuensiū naues nequaquā numero uiribus ue pares aggressura. Illi necessaria re coacti, raptis ex classe quæ usui Hierosolymitanæ obsidioni futura agi ferriq; possent, corruptis nauibus, in castra uniuersi se contulere. Periti erant omnis generis tormentorum machinarúmque, & apparatus urbium oppugnandarū. Ab his nihil omissum quod in rē foret. Præcipua cura fuit procul à conspectu hostiū ingenti mole turris fabricandę, quæ plicatilis esset, ac soluta per partes noctu cōportari in castra posset, ut cū dilucesceret, suis coagmentata compagibus urbi admoueretur. & hostes cōfirmabantur spe E auxilii, si aliquot dies sustinerent obsidionē. Ita enim inter Satrapas Barbarorū tyrannosq; cōuenerat. & casus tulit ut colūba supra castra Latinorum uolitans, accipitre opprimēte se demittēs à nostris exciperetur. sub alis eius inuēta est epistola Arabicis & uerbis & literis exarata. Ea per interpretem recitata, significabat parari auxilia quæ obsessis mitterentur. Idcirco magis impigrè nostri anteuertendum censebant. Hostes antè tormētis machinisq; tentati, sese omnibus rebus instruxerāt. Aduersus ictus nostrorū muris prętendebāt suspensas storias, uelaq; ex cētonibus subcoactisq; ad tela hostium ictusq; tormentorum sine graui iactura excipiendos ludificandosq; confe-

cta:simul missilem igné pararant,ac (quæ Pôtificis Tyrii uerba sunt) saccos F stramine refertos.Prima luce nostri tertiū muros oppugnare incipiūt.Clamor utrinq; tollitur.Duces suos quisq; regione destinata ducūt:adsunt,hortantur,rem gerunt.Cæteræ machinæ promouentur:Turris repentè excitata,ac,ne igni corrumpi posset,à fronte coriis recentibus ac percrudis inducta agitur,urbē despiciēs,multiplici tabulato,unde tormētis tela ingeri possent.Certatur,oppugnatur,propugnatur. Agger iacitur, addensatúrque,ut depressiora loca expleantur,muniantúrq;,quà turris tutò agatur. In meridianū tempus dimicatio laborq; trahitur.Aestus diei,sitisq;,ac ieiunii & lassitudinis uulnerūq; sensus aberat.Par utrinq; pertinacia,par uirtus,par animus,eadem spes,similis fiducia,æquæ uires, nullumdum fortunæ discrimē, G Mars cōmunis,nisi quòd nostri,nisi expugnarent,pro uictis erant discessuri:hostis uictoria erat,nō capi.Ferro igneq; utriq; certabant:Barbari,ut machinas & in primis turrim sparso igne cremarēt:nostri,ut eadē ratione storias & cætera frustrādis ictibus Latinorū obiecta incēderēt.& aqua utrinq; parata ad extinguendū incēdium effundebatur.Fortè coortus uentus terga oppugnātium afflabat. in frontē oraq; Barbarorū atrociter spirans, nostris animos addidit,ut faces certatim maioreq; fiducia iacularentur , intorquerentq;.Hæ adiuuante uēto inferenteq; facilè adhærere,ac quæ Barbari muris prætenderāt,flamma concepta absumebant:nec opem aqua cōportanda H fundēdaq; , aliàue ratione hostes ferre poterāt,quòd uapor fumusq; aduersus loco quēq; suo stare nō sinebat.idem Latinis minimè officiebat.Ita nudatis ea parte propugnatore muris,adæquato solo,substructionibusq; expugnatis, uia turri propius admouēdæ facta. Simul quæ hostes in pestem nostrorū parauerāt,factū est ut iis ipsi caperētur. Aduersus Genuensiū turrim malum in muro erexerant,trabémq; transuersam suspenderant, ut eius interiore capite reducto,ac mox magna ui remisso,exterius in appropinquātē machinā uelut aries incuteretur. Cōtrà Lygur se falcibus muralibus instruxerat, ac ex propinquitate retinaculū trabis cū horrēdo sonitu ingruētis abscidit,& humi stratā in tabulatū sustulit , in murosq; hostiū porrexit. I Fors,cōsilium,ars iuuit.Frons turris ita scitè structa fuerat,ut superior eius pars paruo molimine inclinari,ac tanquā pons protēdi,cū res postularet,in hostē posset.Firmitudo trabis pōdus illud superimpositū facilè sustinuit,ut ausus fuerit primus Gotthofredus in muros hostiū transcendere,miraculo uirtutis etiā cęteris nostrorum attonitis.Insecutus eius frater Eustathius,ac deinde alii atq; aliī.ita ea regione muri occupati,refractaq; porta,& omnes intromissæ copiæ.Cędes Barbarorum tota urbe facta.Ad templū Solomonis eorum proceres refugēre,ubi paulisper prælium recrudescēs tenuit. Ab K Aegyptiorū nullo tēperatū.Quarto Nonas Iulias urbs sancta recepta. Postridie humādis corporibus,purgandaq; urbe opera insumpta.Templa etiā lustrata,Supplicationes habitę,Gratulatio facta.Quos Barbari exegerāt,reuocati ciues. Qui seruilibus in ministeriis habiti fuerant, libertati restituti. Hierosolymitani uniuersi Latinis Ducibus gratias egere,quòd sibi patriā, se patriæ restituissent.Cōpositissima oratione collaudarunt,quòd pro religione,pietate,orbis terrarū salute,rerum immortalitate, seculorum omniū

securitate

A securitate res humanis maiores cõfecissent, numenq; in eis haud dubiè eluceret, quorũ diuina incredibiliq; uirtute res sacræ increméta, Latinũ nomen pristinũ decus, sancta terra cultũ ciuis regisq; sui CHRISTI recuperasset. Petrũ Eremitã amplexabantur, laudibus haud immeritis cumulabant. Restitutoré parentemq; uocitabant, fœlicem munere sanctæ legationis, & euentu belli, in cælum oratione ferebant. Diuelli nó poterant, deducebant, reducebátq;. Ducibus antiquissima omniũ cura fuit, ut Rex Hierosolymorum fortis piusq; eligeretur. Difficile erat uirtutis nobilitatisq; ac meritorũ iudicium delectusq;. Regnum in medio positũ est, omnes peræquè summo

B nomine digni, maximo omnes animo. Nullũ discrimé cur alii aliis anteponantur. Vbi hac nostra ætate tãta modestia, tá incorruptũ cupiditate dominandi pectus, tam sancta, & ultro se in ordinem cogens ciuilitas, æquitasq; mentis? Nulla in sancta ciuitate ambitio, nulla prehésatio, nulla largitio. Ad Robertum Normannorũ Ducé ultro regnũ delatũ. Natus erat inuictissimo sapientissimoq; Rege. Comitatum addixerat, Ducatumq; opulentissimũ nobilissimumq; oppignerarat, ut CHRISTO militaret. Si domũ redeat, nó uidetur aliquid sui liberum solutumq; habiturus ubi consistat. Spes magna oblata rem illi abstulit. Accidit fama, Gulielmũ Anglorũ Regé eius fratrem

C sine liberis decessisse. Domũ spectare cœpit perfectò sacro bello, cum iã & cæteri de recessu cogitarent. Gratias proceribus egit, ac tanto de se iudicio: esse alios tantæ maiestati ferédæ. Henricus eius frater minor rumoré domi emiserat, captis Hierosolymis Robertum Regé creatũ, sacrã terram patriæ prætulisse. atq; ita Rex Anglorũ ab suis salutatus, solium inuasit. Vtroq; regno Robertus caruit. Hierosolymis uerò rursus coacto cócilio, Gotthofredus Dux, sanctæ terræ Rex designatur. Is nó armis tantùm, sed & cósilio & religione ingens erat. Franci eũ obseruabát, quòd in Frácia natus esset, patre in Regia gratiosissimo, patruo Pontifice Parisiorũ, eodé in amplissimo ma-

D gistratu. Germani suũ ducebát, quòd sub Augustorũ signis meruisset. Itali colebát, quòd magnus eius auũculus Stephanus primùm Antistes Cassinatis tépli cœnobiiq;, deinde Pótifex maximus prisca sanctitate sedisset, octauo quidé mense sedis suę defunctus, sed ingéti gloria, quòd ecclesiã Mediolanensem ad officiũ reuocasset, ducentesimo anno ex quo ab Romana defecisset: & in Italia Gotthofredus militauerat auspiciis Cæsarũ, secunda uirtutis modestiæq; ac clemétiæ fama. Proinde trilinguis, ac ueluti triplici patria sacro bello cũctorũ animos in se uertés, eos inter se quoq; deuinciebat, alioqui solitos amaritie uerborũ dictorũq;, ut inter dissonas moribus oreq;

E gentes assolet, decertare. Nó deerant Hierosolymis qui regnũ darét: deerát qui regnum acciperent, gererentq;. Negauit Bononiésis se in ea urbe aureã coronã sumpturum, ubi Dominus Deusq; spineã gestasset. Regia potestas sine Regio nomine insigniq; ei credita. Adiutorem depoposcit Tancredum summũ bello Ducé: eiq; attribuit Tiberiadé, ac uniuersum Galilææ principatum. Bohemundus, Balduinusq;, quorũ alter Antiochiæ, alter Edessæ restiterat, quòd in Europa nomina in sacrũ bellũ dederát, religione se adhuc teneri rati, nec solutum quod cõiurarant, non alibi quàm Hierosolymis arma posituros, in sanctam urbé uenere. Nec Aegyptius animũ desponderat.

Ad Ascalonem tantæ copiæ ex gẽtibus ditionis eius, à sociisq; & fœderatis F conuenerant,ut hoc bello sacro maiores in unũ non coierint.Magnus apparatus:animi suspensi,expectationeq; euentus pendentes. Latini humanæ opis auxiliiq; nihil sibi reliqui fecere.cælestis numinis præsidiũ summa religione implorarunt,memores in protegenda piorum causa,paucitatis uirtutem,fiduciamque cælestis auxilii,de numero impiorum fidem excedente uictoriam reportasse.Ac si unquam,tunc maximè superi à piis stetere.Barbari,cum nostri appropinquarẽt,quos ne primum quidem cõspectum suũ laturos crediderant,comperta eorum alacritate,uelut Panicis acti,ac quasi oculis animoq; eorum truci Latinorum specie obuersante,fuga,formidine G ac amenti cõsternatione affecti,strage etiam oppressi sunt.Tunc quoq; plus centum millia cæsa feruntur.Præda tanta parta,quanta non antè, si omnia huius belli prælia in unum conferãtur.Reditum Hierosolyma:Aedes sacrę patefactę.Absterso cruore Duces militesq; ad aras procubuere,innumẽ hymnos concinentes,quòd uictorias uictoriis cumularet, nouosq; semper de Barbaris triumphos præberet.Literę in Europam ad Pontificẽ Maxi.Regesq; datæ,ac missi qui gaudium ingens nunciarent, confectum Turcicum bellum,Aegyptios cęsos,Orienti iugum impositum,summis nostrorũ Ducibus incolumibus sacrum regnum recuperatum,ac CHRISTO redditum.Vrbs Roma,& pia regna dies festos egere:omne genus hominum, omnis ætas,ordo,templa reuerentissimè circumiere:sacra facta:nullũ lætitiæ religionisq; genus munúsue prætermissum.In Oriente uerò Gotthofredus Tancredo adiutore urbem sanctã multis locis ni bellica dirutam,ac muros tormẽtis quassatos restituit. Ciues incolasq; ita instituit,ut quàmaxime fieri poterat,Latinis moribus rituiq; assuescerent. Bohemundus Antiochiam in suum Principatum,Balduinus Edessam in Comitatũ suum se recepere.Tolosas Seleuchiam rediit, quòd ibi uxorem fidei Græci Prætoris cõmisisset: ac reliquũ uitæ persequẽdis in Oriente impiis dicauit. Cæteri proceres domum reuertêre pleni gloria,diuitiis,nobilissimo apud posteros(si ut admirari,ita & imitari in animum induceremus)exemplo uirtutis,religionisq;. H I

LIBER V.

AETERI Duces receptis Hierosolymis, imperioq; trans Euphratẽ propagato, se perfunctos sacro bello, ac prouinciam cõfectam arbitrabãtur:Gotthofredus uerò memor rerum humanarũ, quæ Barbaræ religionis regna uirtute nostrorũ procerũ interiisse uideri poterant,ea illorum discessu ad pristinam rerum potiẽdarum spem reuiuiscere posse existimabat:nec Latinorũ opes, quanuis florentes,totq; ac tam magnis præliis uictrices, diuturnas in Oriente futuras,nisi ora quoq; Syriæ in potestatẽ redacta, & maris possessione parta.Duo omnino peditum millia, & trecẽtos equites reliquos K

quos

A quos ſub ſignis habebat,quantalibet uirtute,paruam tamen pro tãta rerum mole manum.Proinde ut portum haberet Hieroſolymis propinquum,unde auxiliis commeatibúſque ex Europa ſubuectis iuuari poſſet, ac reliqua expedire conſilia,Ioppen duxit, urbémque atque arcem ab hoſte dirutam, mira celeritate reſtituit,emuniuítque:opus ſummo ſtudio impigréque facientibus iis Syris,qui tyrannidẽ Barbaræ religionis ipſi pii experti, ſe deinceps metu liberare contendebant.Ea res tãti momenti fuit, ut & continuò Aſcalonitæ,& cum mediterranea repetens paulo lõgius procederet, etiam Damaſceni pacem demiſsiſsimẽ peterent. Ea utriſque conceſſa : non quòd B digni forent qui impetrarent,ſanctéue eam culturi uiderentur:ſed ut interea commercio urbium opulentiſsimarum noſtri inopia omnium rerum laborantes, ſubleuari, demptoq; hoſtili metu,agri, quorum cura bellicis ma lis intermiſſa erat, recoli poſſent. annuámque diem edicto præſcripſit definiuítque, intra quam quæ domini non coluiſſent, ea nouorum cultorum iuris fierent.Ad urbana quoque prædia uſucapiẽda annum omnino & diẽ ſatis longum temporis ſpatium eſſe conſtituit. Peſtilentia inſequenti anno orta,qui fuit ſalutis milleſimus centeſimus, quintodecimo calẽdas Auguſti obiit,magno ſui apud noſtros deſiderio,& ſancta etiam apud hoſtes memo C ria,cùm paulò antè Latinis alterũ incõmodum accidiſſet. Gabriel noſtrorum ſocius amicuſq;,Melitenis(ea ad Euphraten urbs eſt)imperitans,à Daſamano Satrape Turca armis premebatur. Balduinus à Samoſatis Edeſſaq; opem ferre poterat,ſed cunctabatur:Bohemundus profitenti ſe eius beneficiarium futurum, copias auxilio ducebat. In itinere obuiam habuit Turcam.Fortuna tũc uirtutem(ut in rebus potiſsimùm bellicis iure ſuo utitur) ac multitudo paucitatem uicit.Fuſi fugatiq; noſtri:Bohemundus cum præclara facinora manu conſilióque,circúmque ſe ſtragem edidiſſet, quòd uiuum capere Barbari conabantur,non prius quàm uires diuturnitate pugnę D cum laſsitudine deficerent,tanta multitudine unum premente,in poteſtatẽ uenit.Balduinus tandẽ Gabrielem in fidem recepit: ac quũ Turca eum recenti uictoria ferox trepidum circunſederet, adueniẽs obſidione liberauit: allataq; morte fratris, Hieroſolyma proficiſcens, ne rem Edeſſanam Principe orbam relinqueret,quæ recenti Latinorum imperio præſentem adminiſtratorẽ poſtulabat, alterum Balduinum à Burgo ciuem Rhemẽſem ſibi cognatione propinquum,Comitem Edeſſanorum creauit. Simultas interceſſerat inter Tãcredum & Balduinum.Appulus in Gotthofredi uerba iurarat cum Comitatum Tiberienſem ab eo acciperet,tãti uiri beneficiarium E uocitari ſe,non indignum uirtute ſua ratus.Quod illi præſtiterat,fratri eius Balduino nouo Regi tribuere in animum inducere non ſuſtinuit.Comitatu illo ceſsit: ſeque Antiochiam contulit, ut ſaluti rebus Antiochenſibus eſſet. Hugonem à fano Odemari uirum clariſsimum Balduinus Rex Comitem Tiberiẽſium creauit. Tancredum ut à numine miſſum Antiochenſes excepere: ac ſummam rerum eius fidei credidere, quoad Bohemundus de Barbaris redimeretur.Gotthofredus Regio nomine in ſacra urbe abſtinuerat:eáque religione apud animos mortalium ſanctior fuit,& ſupra Regum faſtigium gloria euectus. Balduinus primus Rex Hieroſolymorum

numeratur.is in Arabiam duxit: quam à solitudine uindicabāt incolæ uagi F tabernacula circunferentes.Inde ingentem uim armētorum abegit, hominumq; promiscuè omnis generis, ætatisque.In his erat cuiusdam Phylarchi uxor grauida: quæ inter cæteros captiuos camelo à nostris imposita,cū in præpropero Latinorum reditu coortis maturitate partus doloribus deficere uideretur,Rex recurrēs deponi eam,ex spoliisque hostium substerni laboranti uestimenta iubet,amiculóque suo illam operuit, abiitque, remanere cum domina seruo iusso,ac quadam ex captiuarum grege,quæ obstetricis munere fungeretur:simul camelo fœta ad infantem eo lacte alendum relicta,aquâque in utre, ac fructibus in sportula agrestibus ad puerperā sustentandam,reliquum iter confecit. Phylarchus & primum Latinorum in G solitudinem impetum trepidus, ulteriora petierat: deinde recepto animo, contractisque popularibus,prædones insequebatur,& prædam cęteram & uxorem recuperaturus.In medio itinere reperit uxorem, infantémque natum,ac ancillam utrique ministrantem.Admiratione gaudióque repentino substitit:támque grato animo factum Latini Regis Phylarchus accepit, ut clandestinum fœdus cum Rege nostro percusserit,sanctèq; seruarit, cumulatiorem gratiam suo tēpore relaturus.Nec occasio diu defuit. Hugo Magnus præstanti liberalitate in omnes, & splendore uitæ, cum in bello an- H te captam Antiochiam, tum in legationis munere apud Alexin obeundo, ad egestatem reciderat:auctus ex Francia re numaria cum nouis copiis adueniebat ipse, Gotthofredúsque Comes Vindocinensis,& Hugo Lusinianus frater Raimundi Tolosatium Comitis, ac Stephanus Blesensium Comes, is ad eluēdam uirtute ignominiam desertorum sociorum Ducum: alter quoque Stephanus Burgundiæ Comes,& Guelfo Noricorum Dux: hi omnes Byzantium peruenere,transmissoq; Bosporo iter per Bithyniam faciebant. Alexis male audit:tragœdiæq; hac de re ut atroci conscriptæ sunt. Ab eo enim nostri hostibus proditi,ac Barbarorum insidiis circunuenti feruntur. Quinquaginta ferme millia desiderata.Hugo uirtute cautionéque I è telis hostium perfidiaq; sociorum elapsus, morbo decessit in Cilicia:Tarsi sepultus est in ęde Pauli,cuius in tutela urbs ea est,illo ciue se iactās.Obiit & Burgundio, incertum bello, an morbo.Reliquiæ tutius iter difficilioribus etiam transitu locis facere cœpere duce deinceps Tolosate,qui ad Græcum profectus fuerat, si ad euertenda Barbarorum imperia eum impellere posset:sed tantum abfuit ut id consilii caperet Alexis,ut sint qui tradant illum temperare lingua non potuisse,quin inter suos prædicaret se Latinorū Barbarorúmque inter se certamen magno gaudio spectare: utri eorum caderent, se lucrum facturum. Satis constat, in Asia cis Taurum Turcarum K opes quæ deploratæ fuerant, redintegrari cœpisse. Tolosas reliquos huius nouæ Latinorum manus Antiochiam, notis insistens superioris exercitus uestigiis,perduxit.Hi ab Antiochēsibus culti,Hierosolyma proficiscuntur. Ab urbibus piis adiuuabātur cōmeatu, hospitalitatisq; omni iure. Ad Antaradum retenti sunt,quòd eam urbem Barbari repetiuerāt,firmarántque. Aggressi armis operibusq;, multis tandem exhaustis laboribus expugnant. Eam non sine cæterorū querela Tolosas sui iuris fecit. Sed in forti ac bene merito

A merito de rebus Asiaticis uiro multa ferenda dissimulandáque ad distinendos Barbaros, ne omni conatu incũbere in eos possent. Balduinus alia regione hostem premebat. Auxilio classis Genuensium Antipatrida aggressus,tantum terroris statim iniecit, ut oppidani perculsi, antequam ui caperentur,ne atrocia expugnatarum urbium exempla paterentur,dederent se. Cæsarea Stratonis ui capta, direptaq́. Præda maximi precii rerum extitit. Genuẽsibus cessit uas artis priscæ,nobilissimúmque: Smaragdum ipsi prædicãnt,ostentantq́.Nondũ tutum iter nostris erat.Præter Ptolemaida,Tyrum,Sidonem,Berytum,quas urbes Barbari præsidiis obtinebãt,ducendus B exercitus.Rex rerum locorúmque peritus,nostris occurrit:nulláque iactura ignominiáue Hierosolyma eos perduxit. Sanctis locis summa religione aditis conspectisq́, Lusinianus inopia adductus Ioppen petiit, maríque domum rediit.Duo Stephani tardius soluerũt:cúmque in altum progressi essent,aduerso uento reiecti,descensione facta se ad Regem recepere.Barbari qui Asqualonem obtinebant, nouis ex Aegypto Arabiáque auxiliis aucti, Rhamulensium fines ingressi,quòd ibi Latinos esse acceperant,potestatem pugnæ fecere.Atrox pugna fuit:diúque tenuit: quamplurimi Barbarorum cæsi: ex Latinis etiam magni uiri occubuere: cæterorum fama obscurior: C duo Stephani desiderati.Rex in urbem sub noctem compulsus,eam postridie Aegyptiis uictoribus aggressuris certa expugnandi spe. Phylarchus Arabs noctu fide clàm data acceptaq́ in urbem receptus, memor Balduini temperãtiæ humanitatisq́,salutem ei attulit: illúmque,paucis suorum tanti arcani consciis, in tutũ reduxit. Rex pro mortuo deploratus fuerat Hierosolymis,Ioppeq́,ac reliquis urbibus ditionis suæ. Repentè superueniens, mira lætitia omnes affecit:tantámque alacritatem indidit,ut cõgressus rursus cum hoste ingentem uictoriam reportarit.Tolosatis memoria eo etiam est illustris,quòd Tripolim ualidissimam urbem obsedit. Nihil intentatum D ui artéue relinquebat. Vi inexpugnabilis uisa. Classis Genuensium frustra eam mari oppugnarat.Ad eam terra frenandã, duobus ab illa millibus passuum locum Tolosas castello muniendo delegit: præsidióque ac omni re bellica firmauit. Id omnia Tripolitanis finitimisque infesta fecit.Tandem fessi malis ipsi,contributáque in eam Præfecturam oppida, uectigales Raimundi facti,legibus tamen suis utebantur. Mortuo Raimundo Gulielmus Iordanes ei cognatione iunctus, in præsentia succedens, Tripolim ad ueram deditionem perpellere conatus, eam arctissimè obsidebat, magna sua spe, perculsis'que hostibus. Iam multa alia oppida terrore belli receperat, E cum filius Raimundi Bertrannus classe septuaginta longarum nauium Genuensium subnixus aduenit, patri in res Asiaticas successurus. Conuẽnit ut Arca & Antaradus Gulielmo cederent: ísque se beneficiarium principatus Antiochensis profiteretur:Tripolis recepta & Byblus cum cõtributis Bertranno parerent,Hierosolymitani regni beneficiario. Alphonsus alter Raimũdi filius in Syria susceptus, in Tolosatium Comitatum patri successit. Dum bellum sacrum in Asia geritur, & in Europa summus Pontificatus cum Imperio Cæsaribusq́ decertabat, quòd uetusta iam consuetudine Augusti scipionem sacrum annulúmque pastoralem Episcopis

cęterísque patribus dabát,eámque sacrarum dignitatum uestituram,iuraq́; regia appellabant:contendebantq́; illa Carolo Magno à Pontifice maximo Adriano cum patriciatu,& à Leone cum imperio data,etiam penes se esse: Gregorius septimus,ac Victor tertius, & Vrbanus secundus, Pótifices maximi,Henrico Cæsari,qui Conrado patri Cæsari successerat, obsistere conati,eum etiam execrati fuerant. Ille & alendo in summo Pontificatu schismate,& armis se texerat,Appulis ducibus Pontificē tutātibus, ac Mathildē alia in parte Italiæ Comite, fœmina dominatu opibúsque ac religione præstātissima. Cœnobiorum opes profanis proceribus attributas in Francia ostendimus.Robertus Francus Rex eum morem soluit. Henricus Rex paternę sanctitatis ea in re fuit æmulus.Philippo Rege obiit Vrbanus sacrę causæ acerrimus uindex. successor Paschalis Pontifex in Franciam, paratum semper,præcipuumq́; iam rei Romanæ subsidium,uenit. Francus Rex filiúsque magnificè reuerentissiméque sanctissimum orbis terrarum parē-tem excepere.Concilium in Tricassibus habitum: quò & Henrici oratores frequentes conuenere. Absens Cęsar à Pontifice graui oratione increpitus, " quòd à quo mortalium genus exemplum pietatis petere oporteret,diuinos " sibi honores assereret:ac quod iuris ne angelis quidem cōcessum sit, id sibi " assumeret, ut sacrosanctam ecclesiam, pro qua Seruator noster sanguinem " uolens uitamq́; profuderit,ipse pignore nuptiarum deuinciri sibi posse exi-" stimet:ac qua ensem dextra stringat, bellaq́; gerat, eadem annulum sacrum " & contrectet,& arbitratu suo induat Pōtificum Patrúmque digito ac ma-" nibus,quæ sacrosanctum CHRISTI corpus tangant.Habere Augustos " imperium maiestatémque apud humanum genus:sacrarum clauium ius di-" tionémque iis relinquerent,quibus hæc diuinitus data sint. Summo cæterorū assen. su hæc egit Paschalis.Henrici oratores re infecta dimissi. Pontifex in Vrbem rediit.Aduersus nobiles,qui fundos sacerdotum uelut diuturna possessione sui iuris factos retinere perseuerabant,nec uocati ab Rege in ius subire periculum litis in animum inducebant, Ludouicus Crassus Regis filius res gessit,tutelam templorum à cœnobio diui Dionysii tegendo auspicatus,cuius fundos possidere arguebatur Bochardus,uir Parisiensium nobilissimus:in cuius ditione propinquum oppidū erat,quod à Maurentio conditore Monsmorentianus dicitur,unde illi nobilitati gentile cognomen.Nec magna mole ea prouincia confecta.Bochardus initio in animum nō inducebat cedere opulentissimis prædiis,quæ à patre auoq́; ac cæteris maioribus relicta obtinebat:& sperabat in simili causa magnā procerum Frācorum partem pari dolore metuq́; adductam,sibi affuturam: quod ueritus Crassus, Robertum Flādrum unum è domitoribus Asiæ ad se euocatum, huic bello præfecit. Ipse antequam maior motus oriretur, in Drocum Moutiacum Bellouacensis ecclesiæ iuri infestum duxit. Morentiani milites ad famam Roberti Asiatici aduersus se delecti Ducis, abiectis armis alii aliò dilapsi sunt.Bochardus tunc sui in iudicio copia facta,legibus causam suam diiudicandam commisit. Mōtiacus antequam fama exemplumq́; deserti à suis Morentiani ad suos emanaret, pugnare constituit. Hortatus suos ne Crassi nomine copiísque terrerentur:parua manu à præclaris militibus

A tibus ingentes copias profligari, cum sæpe, tum recétissima memoria Asiatico bello compertum: tãtum ardorem uirtuti addidit, ut collato pede uinci nõ potuerint. Sagittis obruti dare terga coacti. Oppidum quoque Montiacum, cùm muris expugnatis finem obsistendi pertinacia non faceret, incensum. Sic etiam Droco necessariò supplici uenia data: causa Ecclesiæ ad suos iudices reiecta. Elbo etiam Rossiacus opibus gloriaq; ingens, Rhemẽsi Laudunensiq; sacerdotio, cuius fundos occupasse dicebatur, coactus est pacem obsidésque dare. Mox alia parte à Leoneti Magdunensis ui agros Aurelianensis Pontificis ármis uindicauit. Ita quadruplici expeditione uictor, B ut uis undique legibus assuesceret, in Matthæum Bellomontanum copias duxit, qui gener Lusarchiam oppidum totum occupasset de Hugone socero, cuius dimidium omnino doti dari conuenisset. Id oppidum facilè receptum. Matthæus peruicacior in supplicis humilitaté demittere se, ueniamq; erroris furorísue petere nondum statuebat: cúmque Cancelliacum se contulisset, egregiè id oppidum defendebat. Exorta fœda tẽpestate, seu cælesti seu hostium igne cõflagrare cœpere quædam tabernacula, flammáque latius fundi. Castra incensa, mouendi signum esse consueuerant. Igitur uelut iussu Crassi, numinísue ira id factum esset, uasa conclamata, militésque dila- C psi, antequam ille retinere morariue posset. Nõ dubium erat eum cum nouis copiis rediturum, nec diuturno bello tolerando fore Bellomontanum. Amicis deprecatoribúsque apud Philippum Regem nõ caruit: & eo facilius ueniam tandem supplex impetrauit, quòd dies læti festique inciderant. Bohemundus magno auri pondere à Tancredo Antiochensibusq; redemptus, à pristina indole animi non degenerauit, casuum bellicorũ non ignarus: fortunę uires ingentes esse: eam rerum temporúmque communium inclinationem afferre: ac pro libidine quem uisum fuerit extollere, premeréque: Mentem hominis, uímque animi, suę spontis esse: summos uiros neque D frangi aduersis, neque tumescere secundis. & quo plura maioráque experimenta uirtutis in utraque fortuna dederat, eo admirabilior sensibus mortalium erat. Tancredi fidei perspectissimæ custodia Antiochiæ demandata, in Frãciam uenit, quacunque ibat, concursu omnis generis ordinísque hominum facto. Francus Rex comiter amantérque excepit: eíque filiam Constantiam ex uxore susceptã in matrimonium dedit: simul Tancredo absenti Cęciliam ex Bertrada Comite genitam despondit. Bohemundus annum in Francia apud socerum mansit. Exin in Italiã ad Gulielmum fratris iam defuncti filium Appuliæ Ducem salutatum cum reuertisset, Alexin Asiaticis E Latinorum conatibus hostem terrere propiore bello statuit. cum iuuentute quæ ex Francia Italiáque eum sequebatur, Dyrrhachium transmisit: Epirúmque ferro ignéque miscere cœpit. Græcus ab alienis appetendis ad sua tutanda reuocatus, castra castris contulit. Authoritate Francorum effectum est, ne arma semel CHRISTO dicata, debitaq; cruore piorum maderẽt: néue quam mentem in mutuam cędem nostris Barbara religio imprecaretur, eam Latini Græcique inter se gererent. Aequis conditionibus, fideque utrinque iureiurando data, discessum ab armis, dextræq; interiunctæ. Summa rerum gestarum gloria, morbo decessit Bohemundus, suscepto ex Cõ-

ſtantia filio item Bohemundo. Canuſi eodem quo frater compoſitus fuerat F
tumulo conditus eſt. Cum uiuo bellum initiò geſſerat: ac mox reconciliata ſumma fide gratia, concors & omni poſtea tempore uixit, & mortuus conquieſcere mixtis cineribus uoluit. Cæcilia ad Tancredum ducta. is tutelam infantis Bohemundi caſtè integréque geſsit. Aliquanto pòſt æger, cum ſupremum ſibi adeſſe diem ſentiret, eíque aſsideret Pontius Bertranni Comitis Tripolitani filius, adoleſcens florentiſsimus, ab eo per amicitiam petiit, uti poſt obitum ſuum Cæciliam duceret, Franci Regis filiam, matre Comite nobiliſsima procreatam: eandem per patrem, Craſsi Francorum Regis futuri, per matrem, Fulconis Comitis Andium, Turonum, Cœnomanorum, ſororē: hoc & illi priuatim amplum, magnificúmq;, & in cōmune rebus Latinorum Aſiaticis maximo uſui fore. Fidem in id & morienti dedir, & mortuo ſeruauit. quo ex matrimonio edetur Raimūdus Comes. Gulielmus Appuliæ Dux non fœdus modò cum Græcis, ſed etiam affinitatē iungere cōſtituit. Deceſſerat Alexis: filius Ioannes ſucceſſerat. Huius ſororem in matrimonium ducturum ſe ſperans, Appuliam Pontifici maximo uelut fiduciariam dedit, commiſitq;, ut ea ſibi ex Græcia reduci reſtitueretur. Ita Byzantiū profectus, utrobiq; offendit. nā nec ſoror Auguſti ei deſpōdetur, & Rogerius Rogerii filius Comes Sicilię illi ſuccēſens, quòd cum Græcis, H gēte Normāno nomini infenſiſsima, ſe non conſulto, amicitia neceſsitudinéque iungi uellet, Appuliam eo abſente occupauit. Gulielmus & à Græcis affinis repudiatus, & à cōſanguineo paternis opibus deiectus, ad Salernitanum Principem ſe priuatus recepit: ibíque mœrore contabuit. Balduinus interea Rex Ptolemaida in ditionem redegit, & uirtute ſuorum, & auxilio Genuēſium claſsis: ob quod meritū magni honores illis habiti: decretumq;, uti ea in urbe ſuum forum, Prætorem, templum haberēt: tertia pars portoriorum, publicorúmque ex mari fructuum, illorum eſſet. Mox & Berytus acceſſu Venetæ claſsis recepta. Ex Dania Noruegiáque claſsis aduenit, tātum maris tanto circuitu emenſa, ſacrâmque militiam profeſſa. eius uirtute I
Sidon urbs nobiliſsima recepta. Hæc in Aſia. Nec Craſſus domi deſidebat. Hugo Pomponenſis oppidum Gornacum ad Matronam flumium obtinēs, nauibus ultro citroq; commeantibus tranſitū non dabat, niſi magna exoratus mercede, qua milites aduerſus Craſſum aleret: eximióſque interceperat equos, qui ad eum ducebantur. Itum in hominem. Nauigia quoque pro natura fluminis inſtructa ornataq; (Hugonianis pro ripa ulteriore propugnātibus, nube miſsilium fugatis) ad ſubiectam oppido crepidinem appulſa. Nec à flumine tantùm premebantur hoſtes, ſed à terra operibus machi- K
níſque. Aduerſus ligneam mobilémque turrim & ipſi propugnacula pari celſitudine ſtatuerant: ac ſi ea quoque imparia audaciæ Craſsi forent, tabulas uerſatiles ubi commodum erat collocarant, in quas ſuperatis muris deſilientes oppugnatores leui momento impulſi præcipitarent in præacutas ſudes, ſubiectóſque ſtimulos. Ita aliquot induti interiere. Recreauit animos Gornacēſium diſceſſus Craſsi aduerſus nouos hoſtes. Vido à Rupeforti erat procerum nobiliſsimus, magnis clientelis, opibúſque, ac tātæ maieſtatis, ut eius filiā Craſſus uxorem primùm duceret: deinde cauſatus propinquam

A pinquam cognationem,dirimēte in Tricaßibus concilio,dimisit: uxorémque duxit Adelá Vmberti Comitis Mauritianæ filiam. Quo dolore adductus Vido,Hugonem iuuit,author Stephano Campano Comiti consiliorū socio,ut obsessis subsidia mitterētur.Crassus parte copiarum ad continuãdam obsidiònem relicta, cum cæteris Campano Vidoníque occurrit. His fusis fugatisq́;,obsessi destituti omni spe,in fidem uenientes, ueniam amentiæ impetrauere.Nulla quies dabatur.Vmbaldus ex fano Seueræ excursiones in Biturigum agros faciebat. Adueniens Crassus cōspicatus eum in ulteriore ripa sedentem trāsitn arcere se statuisse, ripámque ac alueum fluminis acutissimis sudibus munisse, superiore parte uado traiecit: hostémque prælio captū, in custodiam tradidit:oppidum recepit:Bituriges metu liberauit.Hæc agens,summū ocium securitatemq́; patri Regi præbebat reuerētissimus filius.Hēricus uerò Cæsar filium Henricum Cæsarem designarat, insignia nondū tradiderat. Erat longum mortē patris expectare à Pontifice Maximo cōmunione fidelium submoti. Ex professo à patre defecit specie religionis, quòd ab impietatis ignominia uindicare nomen Augustum, ac illud cum sacrosancta potestate summóque Pōtificatu in gratiam reuocare uelle se diceret. Pater arbitrio rerum deiectus, propè priuati hominis C cultu comitatúque in Eburones se contulit.Leodienses eum regio apparatu ut Cęsarem excepere.Tunc ad Francum Regem literas dedit,opem eius exposcens, hísque uerbis scribens· Si per maiestatem Imperii liceret, Regiis genibus aduoluerer,fidem tuam implorans aduersus filium,qui contra religionem militaris sacramenti,naturæq́; leges, ac diuina & humana iura, me in ordinem coēgit,Natalique domini sacra cōmunione arcuit,insigniáque Imperii à me ui extorsit,crucem,lanceam,orbem, sceptrum, coronam.

Nihil mouit Philippus Rex,difficili existimatione & patris in sacras causas,& filii in patrem impii. Henricus pater in Eburonibus obiit. corpus in D patriam relatum,ac Cęsareo cultu sepultum.Rex Francus Meleduni decessit, anno salutis millesimo centesimo nono.Propter Ligerim ad Benedicti sepultus est,ut iusserat, indignum se dictitans qui ad Dionysii inter sanctissimorum Regum monumenta mortuus iaceret.Continuo CRASSVS Aureliani inungitur à Gilberto Senonum Archiepiscopo, adstantibus eius prouinciæ Pontificibus,Parisiorum,Meldorum, Aurelianensium, Carnutum,Niuernensium,Altisiodorēsium. Causabatur temporum uitia nouis remediis indigere:Rhemensia sacra expectari nimis lōgum: se hostes coërcuisse,non perdomuisse. sed uera causa animis hominū obseruabatur. Ro- E dulphus Viridis Crasso non assentiente approbantéue electus Rhemorum Pontifex fuerat:cui qui studebant,in spem ueniebant, necesse futurum nouo Regi Crasso, aut cum eo gratiam recōciliare, penes quem sacrandi Regis ius esse,rumore ferebatur:aut omnino solennibus ineundi Regni cærimoniis arceri.Rex rerum suarum primordiis præscribi sibi, ac inuisi hominis dextera sacrari,alienum ab Regia magnitndine,ac inauspicatum existimare poterat. Extat Iuonis Carnutum Pōtificis apologia id factum uindicantis ab incusatione sanctæ Rhemensis ecclesiæ,defendentisq́; ueterū Regum exemplo,qui neque benedicente neque coronante Rhemensi Ponti-

1110

fice, ab aliarum ciuitatum Pontificibus facrati, Regnúmque auſpicati fuiſ- F
ſent. contenditque unius ciuitatis Belgicæ anguſtiis ius coronandi Regis non contineri, qui Celtis etiam Aquitaniſque iura daret. Addit tamen, ne ullus locus crimini detur, id quod tempus ferebat, tunc Rhemorum ciuitati ſacrificiis interdictum: necdum qui eius ciuitatis lectus Pontifex eſſet, in ſedem ſuā receptum: nec eo loco potuiſſe Craſſum Regiis ſacris initiari, niſi rerū perturbatione, magnâque cæde inſecutura. In præſentia Rhemorū expoſtulatio, Regiis iam ſacris peractis, & re cōfecta, parum ualuit: apud poſteros ſanctior ea demū inunctio uiſa, quæ primi Clodouei religionis apud Francos authoris ueſtigiis inſiſteret, Rhemis D. Remigio operante ſacrati. G
Vido Creciacenſis, qui bello Gornacēſi Craſſo aduerſatus fuerat, Odonem Comitem Coruolienſem Regis ſtudioſiſsimum, uenatum in propinqua loca digreſſum, repentè inuadens intercepit: oppidóque occupato, ac præſidio ſuæ factionis militum firmato, ad ſolicitandum in arma Campanum pergit. Rex celeritate aliquid effecturum ſe confidens, Anſelmum Garlādenſem cū aliquot expeditis equitibus præmittit, ſi celeritate opprimere incautos poſſet. Is ſera nocte adueniens, furtimq́; ingredi oppidum conatus, non fefellit uigiles cuſtodéſque. Eo comprehenſo nihil iccirco territus Craſſus, in conſpectu hoſtium poſuit caſtra. Vido ut interea ſuorū animos ad toleran- H
dam obſidionem cōfirmaret, ex Campania regreſſus: quia nullū aliud iter, nulla alia oſtendebatur ratio, mutato habitu, ſi magna in multitudine Regiorū, cum nō omnes inter ſe noſcerentur, euadere in oppidum poſſet, caſtra ingreſſus non fefellit. Dum cognitus refugit, in Gulielmum Garlandēſis fratrem incidit. Bellum finitum deditione Coruolii, reſtitutione Anſelmi Odoníſque, antequam Campanus occurreret, ſegnior factus ſecundum Gornacēſem fugam. Odo in poſſeſsione Coruolii rurſus collocatur. Id'que non multo poſt Craſſo ceſsit alieni belli præmium, quod ipſius non contigerat. Hugo Puteaci Comes Carnutum fines populatus, etiam Iuonem ci- I
uitatis Pontificē comprehenderat: nec niſi grandi pecunia redemptum dimiſerat. Id oppidum Craſſus expugnauit: Comitem in cuſtodiam tradidit: nec prius dimiſit, quàm Odone mortuo. Iure propinquitatis Hugo ad hæreditatem legibus uocatus, Coruolium Craſſo tradere coactus eſt. Ita etiam hæreditate multatus, infeſtior hoſtis factus, ſuum tēpus expectabat. Interea omiſſa aduerſus mediocrem nobilitatem oppidulorum controuerſia, inter ſummos Reges bellū geſtum, inimicitiis redintegratis. Robertus Normannorum Dux (ut oſtendimus) Normāniam oppignerauerat fratri Gulielmo Regi Anglorum: quo mortuo, ſpe fraterni regni repudiato Hieroſolymita- K
no regno, domū regreſſus, Normāniam facilè recuperarat. In Angliā tranſgreſſus, antequā ſigna canerent, cum omnis Normannica nobilitas partim in hac, partim in illa ſtaret acie: ultro citróque commeantibus amicis communibus, ne funeſtum inter fratres prælium fieret, in conditiones deſcendit, ut Henrico fratri, qui patre natus Rege fuiſſet, regnum Anglicum, ac quem Conſtantienſem Comitatum illi addixerat, relinqueret, reliqua Normannia contentus, eodem patre, ſed omnino Duce creatus. Regreſſo in continentem fratre, Henricus bona procerum ſuæ ditionis qui cum
Roberto

A Roberto senserāt, in fiscum suum redegit. Hi spoliati facultatibus, ad Normannum transmiserunt, cuius causa inopes erant: adduxeruntq; eum, ut ad eorum sumptum cultúmque sustentandum, Constantiensem Comitatum à fratre ad se reuocatum, illis attribueret. Ita utrinqne animis rursus iritatis, Anglus in Normanniam traiecit: fratrèmque in armis occurrentem, non uirtute uictum, sed quibusdam ex intima familiaritate Anglico auro corruptis, prodentibusq;, in potestatem redegit, in perpetuamq; coniecit custodiam: Normanniaq; omni potitus, se Franci Regis beneficiarium professus, in uerba eius iurauit, spondens se Gisortianam arcem à Gulielmo Rege
B exædificatā demoliturum ubi primùm à Pagano nobilissimo uiro qui eam obtinebat, recepisset. Receptam ille retinere integram perseuerabat, firmabatq;. In extremis Normanniæ finibus castra castris collata sunt. Et à Franco Robertus Comes Flandrię ad Anglum missus, causam fœderis egit, postulauítque ut arx euerteretur, ad alendum bellum, pacémque turbandam extructa. Gisortium ad Heptam flumē positum est, uelut quoddam diuortium limesq; imperiorum. Quod Vellocassium finium cis amnē est, Francicum Vellocassinum dicitur: quod ultra iacet, Normannum. Id oppidum utranque ripam contingens, ancipitē causam facit, hinc Francis, illinc Nor-
C mannis sibi uendicantibus. Arx in ulteriore parte condita fluuium frenabat, ac oppidum citerius continenti metu terrebat. Respondit Henricus se
" pacem non repudiare: Gisortii arcē se diruturum, cum id fieri, Normanno-
" rum, Francorumue interesset: nunc causam nullam esse cur bello cogendus
" sit. Si ipse arma ultro inferret, suspectum Gisortium stans integrúmque esse
" posse. Cū ipse molestus nemini, bello uexetur: non ueteres modò munitio-
" nes seruandas, sed nouas instituendas. Fidē meā Regi Franco iureiurando
" obstrinxi. Mutua est religio, ut Regem Francū dux Normannus colam: ille
" neq; me, neque mea uiolet: ac si quis oppugnet, tegat. Quis Franciæ usus fu-
D turus sit ex Gisortii ruinis, nō uideo. Pace, non bello opus est ut fides præ-
" stetur. Re infecta cum rediuisset Flandrus, ad Gisortium pugna cōmissa: uictus Anglus in oppidum se recepit. Gulielmus Henrici filius fidem Franci secutus, arcem seruandam ab eo impetrauit. Guidonis Rupes Sequanam frenat, opportuna rebus in Normannia gerendis. Guido eā obtinebat, Frāco fidus. Eius socer tanta in Frācos rabie Anglo cupiebat, ut nihil tale metuentem generum intromissus interemerit: Rupemq; cum suis occnparit. Finitimi nullum facinus atrox in hūc hominem rati, cum magna pars data fide eum elicinissent ad colloquium, ipsi manu sua non uiolarunt, sed truci-
E dandum reliquere iis qnos suorū ad id iniuratos reliquerāt. Corpora quoque & eius & comitum lacera, cratibúsque imposita, secundo flumine demisere: ut Rotomagensibus, ac quicunq; Anglorum studiosi Sequanā accolūt, spectaculo forent. Crassus omissa Normānia in Meldorū fines exercitum duxit: quòd Campanorum Comitum familia Regiæ Anglicæ affinitate iuncta, consilia conatusq; cum Henrico coniunxerat, in eorumq; fide Carnutes, Blesenses, Campani, Meldiq; forent. Robertus Flandrus cū erūpentes Meldos in urbem compellere conaretur, pro porta suffosso equo lapsus oppressusq; interiit. Crassus exin cautius Latiniaci præsidium erūpēs,

intercluso à tergo reditu, magna cæde castigauit. Angustię pontis cladẽ auxere. Consilium inierant hostes, ut Parisiorum fines infestos facerent. Rex longius submouere bellum contendebat. Id in Belsiam translatũ, ibiq; constitit. Hugo Puteacẽsis cum Carnutibus gratia recõciliata, Puteacũ à Crasso dirutũ restituit, firmauitq; Anglicis auxiliis. Leuia prælia permulta facta: quædam etiã Hugoni prospera. Vtrinque augentur copiæ. Crasso Balduinus Roberti Hierosolymitani filius Flandriæ Comes, & Rodulphus Viromãduus patruelis opẽ tulere: Hugoni Cãpani proceres Theobaldus Stephanusq;. Hi repentè in castra Francorum, qua parte Viromandui tetenderant, irrumpentes, terrorẽ intulere. Vix ad arma capiẽda spatium temporis Rodulphus habuit: peditatus obiectus hosti, dũ sternerentur frenarenturq; equi. Tunc fulgentibus armis equites peditesq; repulso à castris hoste, in patentẽ campũ descenderunt. Hostes aciẽ ita inter se diuisere, ut Theobaldus dextrum cornu obtineret, læuum Stephanus, Hugo mediam aciẽ. In altera parte Rodulphus Theobaldo, Balduinus Stephano, Crassus Hugoni aduersi constitere. Vtrinq; acriter pugnatum est. Multitudine superior hostis, dignitate Crassus. Peditum regiorũ uirtus ingens extitit. Nec tulit Theobaldus impressionẽ Rodulphi. Eo in fugã uerso, tota acies inclinauit. Puteacum propinquũ saluti quamplurimis fuit: quò propè cuncti hostiũ proceres se cõtulere: pactiq; ut sine fraude noxáue abire liceret, Carnotũ se recepere. Puteacũ rursus dirutũ. Hugo Anselmũ ex prouocatione ut uir uiro congrederetur, interemit: ac in Asiam sibi consciuit exilium. Lancellinus Castri Martini Comes, Bellouacensis dominatus iure, quam hæreditatem sibi legibus uenire defendebat, Paganus Libriato, Milo Leterico multati sunt. Philippus Philippi regis ex Bertrada filius infidelitatis suspectus fuit, quòd euocatus ad Crassum non iuisset. Magdunũ à patre Rege attributũ ei assentiẽte Crasso fuerat: obsessus expugnatusq; oppidum amisit: uitã impetrauit, cõmẽdatrice patris memoria. Thomas Marlẽsis magnis opibus cliẽtelisq; uir, nouo suoq; bello coercendus erat. Eius factio partesq; præualidæ in Rhemis Ambianisq; erant: & Lauduni tantũ poterant, ut iura templorũ religionisq; tutantẽ Galdericũ ciuitatis Episcopũ manu facta interemerint. Cuius parricidii expiãdi causa Conon Prænestinus Episcopus à Pontifice maximo legatus, concilio in Bellouacis habito, Thomã, cum die dicta non adesset, cõmunione piorũ mouet, Regiæq; coerctioni tradit. Crassus absentem, ut adumbratione præsentem, balteo militari exuit: hostemq; iudicatũ, Ducibus suis bello persequendũ mandat. Ille Laudunum occupat: Creciacum Noningentumq; in potestatem redacta, præsidiis firmat. Regii Laudunum fide uirtuteq; optimatium ciuitatis recipiunt. Marlenses arcem annum obtinuere: fame coacti deditionem fecere: simul Creciacum Noningentumq; ui expugnata. Capti capite luerunt. Thomas uariis ludificationibus erroribusq; Regios fatigauit. Tandem à Viromanduo coactus pugnare, uulnus accepit, ex quo aliquot post dies obiit. Mirũ sit uel singulos Francos proceres Regi suo infensos infestósque extitisse, ac æquo propè marte pugnasse. Anglus Rex eos solicitabat, iuuabat, armabat. Ac ut undiq; Crassum premeret, cum Henrico Cæsare fœdus icit: eíque unicam filiam Ma-

thildem

A thildem in ſpem regni deſpondet. Cæteri enim eius liberi, Gulielmus, Henricus, Sibylla, cũ tranquillo mari ex Normannia ſoluiſſent, in medio curſu atroci exorta tẽpeſtate, naufragio periere: triſti ſuis, ſed ſalutari ad poſteros exemplo, ſpẽ Regię ſimul uniuerſam, fortunæ diſcrimini, uentorumq́; ludibrio credendã nõ eſſe. Ingentes ſpiritus gerebat Cæſar. cum triginta millibus equitum, duplici numero peditũ in Italiam tranſgreſſus, Nouariã Pontificis partes auſam profiteri, expugnauit, incenditq́;. In Appẽnini tranſitu Pontẽ Tremulum Germanos ulteriore progreſſu arcere conãtem ui cepit, diripuitq́;. In Hetruria Aretiũ ſolo æquauit. Romã petebat. Extorſerat à pa
B tre inſignia Imperii. Paſchalis Põtifex maximus, ſi liberum ei ſit, illum non coronet, ſacras oppugnantem cauſas. Vltro citróque mittuntur legati, qui de conditionibus agerent. Res confecta uidebatur. Adeſt excipiente ad Petri Paſchale Hẽricus: recitãtur quæ cõueniſſe uidebãtur, uti ea præſentibus authoribus data fide acceptaq́; cõfirmarẽtur. Tumultus cõtinuò exoritur: cuius cauſam, qui ſcriptores gloriæ Cæſarũ fauẽt, in Romanos: cæteri reiiciunt in Germanos. Comprehenditur Pontifex, Henrico illud ex ſacris literis dicente, Non dimittam te, niſi bene mihi dixeris. Nõ pauci Romanorũ cæſi. Paſchali neceſſe fuit caput hoſtis ſui corona exornare, ac ius ſacrarum
C ueſtiturarum fando illi permittere. Diſceſſu Cæſaris Pontifex habita ſynodo decretum ui factum induxit. In Paſchalis defuncti locũ ſuffectus Gelaſius, Rhemos indicto cõcilio in Franciã uenit, Francorũ fidẽ implorans aduerſus impiam Henrici uim. Morbo correptus Cluniaci obiit uixdum circũacto Põtificatus anno. ſuffectus eſt Viennenſiũ Epiſcopus Vido, Gulielmi Burgundionũ Comitis filius, idem frater Stephani quem Hieroſolymitano bello cecidiſſe aduerſus Barbaros pugnãtẽ oſtendimus: ac Clemẽtiæ, quę Roberto Comiti Flãdro nupſit, quo ex matrimonio Balduinus Comes procreatus. Nocte cui creationis dies illuxit, ſpecies ei dormienti oblata eſt
D adoleſcentis diuina maieſtate Lunã gremio ipſius reponentis. Caliſtus uocitatus, à conatu conſilioq́; ac magnitudine ſuperiorum Pontificũ non diſceſſit. Rhemis Cæſarem eccleſię hoſtẽ iudicauit. Ea ignominia irritatus potius quàm fractus Cæſar, omnem propẽ Germanorum nobilitatẽ ẽ finibus educit, Franciam ferro igneq́; uaſtaturus. Excidiũ Rhemis minitatur, quòd in ea urbe ſummo Francorum patrum aſſenſu à Pontifice maximo grege piorum ſubmotus eſſet. Faces addebat ſocer Anglus. Bellum Franci hinc cũ Cæſare, illinc aduerſus Anglum Regem geſturi erant. Animus conſiliúmque adhibendum, & uires colligendæ. Craſſus gnarus bellum ad eam diem
E ab ſe cum proceribus ſuis geſtum, ludum propẽ iocúmque fuiſſe præ eo quod aduerſus duos ſummos uiros immineret, nihil ad uirtutem ſibi ſuíſue reliqui fecit. Almericũ à Monteforti Normanniæ oppoſuit, ſiquid Anglus inde moueret. Alanus Dux Britanniæ omnem nobilitatem ſuorum auxilio Francis duxit. Craſſus non armis tantùm, telis, equis, uiris bellum inſtruxit: ſed cæleſtium fidem, opemq́; Dionyſii reuerentiſſimẽ implorauit: ut is martyr Francię tutelam uotis ſibi obſecrationeq́; Francorum creditam gereret. eius diui uim in Francici nominis hoſtes antẽ perſpectam, tunc quoq; tanto in ſummæ rei diſcrimine elucere, perſpicuámque eſſe miſeris ſupplicibusq́;

uellet, quorum patres maioréſq; humana ope ſæpe deſtitutos diuinitus incolumes præſtiterit. Mirum eſt. Tanto ardore Rex Francique flagrare cœpere, tantamq; ſpem concepere, ut Cæſar alacritate fidéque ac uirtute Francorũ, quos ab Rege ſuo Craſſo alieniores ſperarat, cóperta, ſuorum procerũ authoritati ceſſerit, per mortales immortalesq; rogantiũ ne Imperium Germanorum cum regno Francorum cõmitteret, tot ætatibus tam fida utrinque pace. Iam appropinquarat Rhemorũ finibus. Inde reditũ. Et Angli parati ubi primùm Germanos urere Franciá audiſſent, omnia & ipſi miſcere: diſceſſu ſociorum allato, minas armaq; ultro poſuere: quæ continuò rurſus induẽt inuiti. Germanus Auguſtus ſuorũ hortatu permotus, in gratiá cum Pontifice rediit. In Vangionibus conuentus procerũ habitus: quò & legati Pontificis maximi occurrẽre. Sua utrique cauſæ hinc ſanctitas, illinc maieſtas ſeruata eſt. Veſtituræ eccleſiaſticæ, baculiſque ſacri ac annuli dandi iure ceſſit Auguſtus: & legatus Romanus Cæſarem in gratiam conſortionemq; piorum recepit: & ius litui dandi ea ratione reſtituit, ut id priuilegiũ foret, ac homini datum: ad poſteros non ualeret, nec exemplo haberetur. Craſſus ad Anglum Cæſaris ſocerum bello uexandum rediit: ac quod genus belli à feroci Rege Fráco ille minimè expectabat, furto perculit. Diuerſis enim itineribus aliquot milites mutato habitu, tectiſq; ueſte gladiis Nicaſianum (id oppidi ad Heptam fluuiũ, ut de Giſortio diximus, impoſiti nomen eſt) præmittit: ac quid fieri uelit, edocet. Dolus proceſſit. Oppidũ occupatum. Rex ex propinquo aduolauit: locumq; opere inſuper nouo cõmuniuit. Anglus continuò collem propinquum capit: in eoq; caſtellum ædificatum delectis militibus tutandum tradit: ad maioreſque cogendas copias diſceſſit. Id tunc Craſſus ui expugnat: Andeliumq; tradẽtibus oppidanis recepit: ac ut undique terror hoſtem inceſſeret, Gulielmum Roberti Ducis filiũ Normanniæ Ducem appellat, Balduinũmque Flandrum à Comitatu Põtiuo, Fulconem eundem Andegauorum Turonumq; ac Cœnomanorum Comitẽ ex Cœnomanorũ finibus inſtare iubet: ipſe medius urgebat. Anglus oppidis partim fraude hoſtili, partim proditione populariũ amiſſis, omni parte circunuẽtus, æmulumq; Ducatus fratris filium horrens, ſuis rebus diffidere cœpit. Sed nihil æquè terruit eum, atq; Hugonis cubicularii ſui ſcelus: quem occultum fœdus cum hoſte iciſſe compertũ habuit. Eo ad ſupplicium tradito, ne interiorem quidẽ uitam ſibi tutá poterat arbitrari: omnia æquè metuere: nemini mortaliũ fidem habere: nulli rei ſe credere, inſidias menſæ timere: ſilentium hominum inimicum, uocem inſidam exiſtimare: celebritatem horrendam, ſolitudinem inſidioſam. Recreauit ægram mentem mors Flandri acerrimi hoſtis. Balduinus enim dum Augẽ oppidum tentat, in aduerſum pectus ſaxo coniecto, ſemianimis in caſtra relatus, paucis pòſt diebus obiit. Craſſus dedecoris impatiens, in Carnutas, qui Theobaldo ex familia Bleſenſium Comiti dicto audientes erant, Anglicarum partiũ uiro, ignem ferrũmque fert. urbem per impotentem iram abſumpturus omni exemplo belli erat. Ciues ſacerdotéſque cum uelamentis ſupplicum occurrentes, immitem animum placauere. Rem Flandricam ſuſcepit Carolus Canuti Danorum Regis filius, ex ſorore Roberti Comitis ſuſceptus. Balduinus Hieroſolymorum

A rosolymorũ Rex anno eius seculi duodeuicesimo decessit. Successor ei delectus est Balduinus secũdus edessæ Comes. Isq; Ioscellinum uirum fortissimum Comitatu Edessæ donat: quo & ipse donatus fuerat ab utriusque cognato Balduino. ita Belgarũ nomen perpetua gloria illustre. Cum ad famã primi Balduini defuncti Eusthatius eius reliquus frater Comes Bononiẽsis, ut in regnum fratri succederet, iter ingressus Brundusium iam peruenisset, inde in Orientem soluturus: ubi Rhemensem uirum fortissimũ in defuncti locum suffectum Regẽ accepit, authoribus amicis ut ire pergeret, illũ enim
» neque uiribus neque causa parem futurum: Deus meliorem, inquit, mẽtem
B mihi det, quàm ut regnum cruore meorum CHRISTO redditũ, per me
» domesticis bellis antequam coalescat euertatur. Rhemensis multiplici dè Barbaris uictoria parta, celebre nomẽ suũ Orienti initio effecit: Anno uerò eius seculi quinto & uicesimo à Balacho Parthorũ principe nobilissimo, in acie fortiter impigreq; dimicans, fortuna numeroq; multò inferior, nec sociorũ auxiliis expectatis, capitur, minore iactura militũ, quòd & pauciores erant, & Rege in se hostẽ uertente tutior fuga data. Mox Turcæ terra, Aegyptii mari nostros in Syria premunt. Nec Latinorũ nomen suos deseruit, ex Francia semper milite affluente, & Venetis continuò Syriç orã classe in-
C genti tenentibus, resq; partim amissas recuperantibus, partim periclitantes ruentibus. Nec Gulielmus Burrus magister eqnitũ regni Hierosolymitani, solidum gaudiũ Regis capti Barbaris diuturnũmue relinquebat: Tyrũ antè frustra oppugnatam, ipse à terra, Veneti à mari adorti sunt. Hicq;, quò ille maiori animo foret, sciretq; ab sociis se desertum non iri, si qua uis terra ingrueret, classem propius terram appulere: gubernaculáque nauium ad eum in castra detulere. Diutius spe tenuit obsidio. Cum assidetur mœnibus, sunt authores columbam aduolasse. eam cũ nostri usu docti tabellariam esse cognoscerent, clamorem tantum à terrestribus naualibúsque Latinornm co-
D piis sublatum, ut ales tanquã turbine moti cœli acta in terram delaberetur.
» demptam epistolam Barbarorum literis ad Tyrios exaratam, Breui auxilia
» occursura: bono animo essent: paucos dies obsidionem tolerarent. Nostros contrà alteram epistolam curasse scribẽdam manu linguáque eorum Barbarorum quos in fide habebant: quibusdam etiam Latinorum longinquitate temporis, commercióque mutui per interualla bellorum usus, Barbarorum sermonis non ignaris: uolucremq; cum subdititiis fallacibusq; literis remissam, Sibi ex usu præsenti obsessi consulerent: uirtutem eorum fidémque satis perspectam: fortunam deesse: spem propinquam auxilii nullã
E ostendi posse, interclusis ab hoste itineribus. Dolò cessere Tyrii. Veneto nomini summi honores habiti, & tunc à Magistro equitum, Patriarchaq;, & ab Rege postea Balduino reduce: immunitatésque decretæ magnifica præ-
» fatione: Quando Dominicus Michael Venetorum Dux, cum innumera ui
» nauium militũmque in Syriam delatus, ad Ascalonem Barbaræ religionis
» classem edita grauissima strage fudit, fuganitque: Veneti in urbibus regni
» Hierosolymitani suum uicum, forum, templũ, conuentum, suos iudices ha-
» bẽto, soluti Regio imperio. Ciui Veneto, si iactum, si naufragiũ fecerit, sua-
» rum rerum auferendarũ ius esto. Siue testatus, siue intestatus decesserit, eius

» bonorum possessionem Magistratus Venetorum legibus patriis dato. Gēti F
» Venetæ quotannis fiscus Regius numeret trecenos Byzātios Saracenates.
His enim uerbis Pontifex Tyriorũ utitur. Cætera lógiore conscripta car-
mine referre non est operæprecium. Additũ his, ut tertia parte Tyri & Asca
lonis, ubi primùm eorũ ope recepta fuerit, potirentur eo iure quo qui opti-
mo. Barbari uerò ubi sensere capto Rege propè nihilo meliores res suas fa
ctas, nec Latinum nomen iccirco communem religionis causam deserere:
precio accepto eũ comiter dimisere. Hęc in Asia aduersus ueros hostes. Ca-
rolus Flādriæ Comes septē annis rerũ potitus est aduersa semper nobilita-
te, cōmodis uoluntatiq; plebis omni popularitate inseruiens: & casus tem- G
poráque tulere, ut parens à plebe diceretur, habereturq;. Angustissimè fru-
menta prouenerāt. Quendam è gratiosissimis aulicis Tamardum alendis è
fisco egentibus præfecerat: ipse cum loculis in uulgus prodibat, templáque
circumibat, stipē manu sua mēdicis promens. Externo importatoq; frumē-
to utebantur: diuites de frumentariis alienigenis peregrinũ coemebant, sibi
suísque abunde in longam diem prospicientes: tenuiores ferè in diem, aut in
non multũ deinceps tēporis mercati uictitabant: omnino egētes Tamardi
Eleemonis ministerio sustentabantur. Is aliena munificentia repentè ingēs,
conspicuus, spiritibus plenus, atque eam ob rem ueteri nobilitati magis in H
dies inuisus, sed iam partis recentibusq; opibus pollens potensq;, ac castel-
lorum uicorúmque dominatu nobilis. ueteribus relictisq; diuitiis anteibat
Lambertus Stratēsis frater Bertolfi Præfecti ædis Donatiani. ea sacra Præ-
fectura tāta dignatione pręstabat, ut Robertus Comes eũ iuri dicũdo prę-
ficeret, qui pręfectus eius fani erat: eiq;, dum ipse ad sacrũ bellũ procul abes-
set, summam omniũ rerum crederet, ac Comitatus annulum, quo publica
monumenta signarentur, Lābertus, & quia opulentissimus, & quòd fratre
Pręfecto uiro clarissimò permultorum tēplorum decimas in multos annos
redemerat, plena horrea habebat. Nūc in fame inopiaq;, ac agrorum sterili- I
tate, ab Eleemone egētibusq; insimulabatur ut author communium mise-
riarũ, quòd suppresso frumēto, clausisq; horreis, populares ante oculos suos
perire sineret. Ea iussu Comitis refracta: triticiq; uim ingentem egentibus
gratis mensus est Tamardus: qui uerò soluendo forent, certũ precium nu-
merantibus: illaq; pecunia, cum eam Lambertus, ut indignè habitus, oblatā
continuò à Tamardo uelut iniquo ac propè hoste accipere noluisset, ino-
pibus diuisa: quæ res Comitem Eleemonemq; plebi gratiorem iucundio-
remq; effecit, & Stratensem Decumanum noua indignatione incendit. Ac-
cessit quod magis inflammaret, quòd die Epiphaniæ festo, dũ Comes con- K
uiuium frequens habet, ac ut Gallica fert eius celebrandi diei consuetudo,
Rex per lusum creatus, in omnem lætitiam hilaritatemq; effusus accumbe-
re parat, ac officia magistratúsque per ludum iocúmque distribuere. Abba
fani Bertini magno natu repentinus superueniens mensę benedixit: miran-
tiq; Carolo, cur id ætatis uir, sæua hyeme (quæ eo anno atrocissima ingrue-
rat) relictis Cœnobitis iniussus uenisset, respondit se necessitate coactum
adesse, quòd Lambertus decumarum nomine nihil hoc triennio dissoluis-
set: sibi suísque nihil reliqui esse quo uel uitam tolerarent. Comes motus,
continuò

A continuò non ipsum Decumanum, qui absens insimulabatur, sed eius fratrē Præfectū accersi iubet. Ille ab euocatoribus appellatus, tanquam ad conuiuium se in aulā contulit. Tantum abfuit ut cum multo inferiores dignitate nomineq; epularentur, ipse ad lætitiam mensæ inuitaretur, ut inrgio cōuitióque exciperetur, iubereturq; noxam fratris luere. Nisi Bertinianis eodē illo die satisfieret, non leui defunctorum pœna: & beneficia, sacráque atque adeò profana munera ei abrogatum iri. Inter uinum succēsenti Comiti responsum nullū reddi poterat: nulla satisfactio accipi, nec exinanitis expilatisq; horreis erat unde decumæ Bertinianis soluerentur. Decumanus causam suā, cui tempus mederi fortasse potuisset, atroci consilio maximè nefariam scelestiorémque effecit. Ex professo propalámque Comiti obesse protinus minimè poterat, uir priuatus. Tutius interea uisum Eleemonis res agere ferréque. Finitimos agros, castellaq; inter se uicina habebant: atque ea ex re (ut assolet) controuersia de finibus expostulatióque exorta. Stratensis terminos reuellit, ac propius intraq; Tamardi possessiones promotos figit. Id initium iurgii: mox rixa pulsatióque nata: strictis tandem ensibus cædes utrinque facta. Stratenses manu coacta, duce Bochardo Lāberti filio iuuene impigro, in castellum Tamardi impetum faciunt: claustra portarum refringunt, fores disiiciunt, muri partem diruunt: si quis uim ui arcebat, occidunt: bona diripiunt. Priuatum odium etiámnum credit illud esse Comes, nihildum lateri suo præmetuens. Tantùm iubet, cædis causa dissimulata, lapides finales quo steterant loco reponi, castelli ruinas restitui: si quid ablatū foret, duplex reddi. Nec hoc decreto res cōposita. Nouo semper dolore ira accenditur. Quærunt Stratenses, qua ratione caput rerum, anthoremq; (ut sibi persuaserant) iniuriæ tollerēt: cæso Eleemone Comitē iam sibi iniquū, iniquiorē implacabilioremq; fore: sublato Comite Dano, nulladū sobole, nullo rectore aulæ, neminē uindicem futurum: gratiam etiam à uetere nobilitate, cui ille inuisus sit, percussores inituros. Sacrorū Cinerum die, prima luce religionis plenus Comes incomitatus templū Donatiani ingressus, rei diuinæ totum se dedebat. Iam hostia sacerdos faciebat, cum manus cōiuratorum circunstantes ante aram maximā Comitem uelut uictimā mactant. Cruore humano sacra respersa. Forte muliercula stipem mendicans adstiterat. ea hoc diro spectaculo percita, è templi ualuis se proripit, uociferansq;, ac fidem popularium implorans, urbē conciuit. Cognita re Tamardus Decurionésque urbis accurrunt. Vt in re repētina, iis telis correptis, quæ cuiq; festinanti casus obtulit, semiermes aduersus egregiè armatos, inopinato malo attoniti contra præparatos animis, & iam parricidio feroces, ac nullū scelus non ausuros feruntur. In templo altera expetita uictima Tamardus cadit: fugantur cæteri. Mentem consiliúmque Superi, furórque, ac parricidium, sacráque uiolata, Stratensibus ademerant: Nefarium scelus noua indignitate cumulant: ædes Comitis diripiunt: neque ad libertarem usurpandam cines inuitant, neque nobilitatem ad decus repetendum: neque cuiusquam nomen subiiciunt, qui uel legibus ad succedendum uocetur, uel ex usu réque publica instituatur. Simul proceres parricidium perpetratum, sacráque contaminata, iuráque diuina & humana sublata, quocunque

animo in Danum fuissent, persequenda ferro censebant: & plebs uelut pa- F
rente per scelus amisso, eius mortem ultura, ad arma conclamauit. Lambertus consciorum clientiumq; perditissimorũ manu stipatus, Donatiani ædem ac turrim in modum arcis emunit, firmátque: eóque commeatum in longá diem importat, signum tãdem tollens, siqui dulcedine rerum nouarum capti, se ad eum recipiant. Iam à plebe nobilitatéque consentientibus animis Rector Flandriæ salutatur Gulielmus Hyprensis Philippi filius, primi Roberti nepos, sed materno genere impar: uir magni animi, consiliíque. Is se ducem uolentibus ad expetendas à parricidis pœnas præbet. Multitudo ipsa tunc Dani corpus ut sanctas reliquias uenerabatur: contingere osculo G
contendebant: aliquid capilli, barbæq;, atque adeò unguium præcidere, ut domestica religione præsegmina asseruarent colerentq;. Nec uestimentis, ut quæ sanctum corpus operuissent, parcebatur. Lambertus hæc ex edito loco contẽplatus, iam certus sibi perniciem instare, cum fratre Præfecto, filioq;, antequam circũsideretur, nondum dispositis custodiis elabitur. Fuga comperta, missi passim sunt qui eos persecuti cõprehensos retraherent. Et Rex Francus certior factus, ne ea prouincia Anglo in omnẽ occasionem intento iungeretur, simul ne exemplũ beneficiariorum Francicæ Regiæ Principũ coniuratione suorũ occidendorũ inultũ fineret, cum copiis affuit. Stratẽses H
obsidionem oppugnationémque per aliquot dies sustinuere. Nulla res eos æquè terruit, atque quòd cum omnis generis salsamenta commeatumq; intulissent, omnia uitiata tetrum odorẽ spirare cœpere. Id uelut miraculo, ac haud dubia Superûm ira perculsos compulit ad deditionem. Ad ducẽtos è turri in templum, quò iam irruperant Regii, inermes descenderunt: procũbentésque ad Regis pedes, eius fidei se tradebant. Is iussit eos unde descenderant uniuersos se recipere, ac binos deinde in aream fani reuerti. Dicto, ignari quodnam se fatum maneret, paruere. Ita bini ad supplicium traditi: & retracti ex fuga, pœnas pependere summis cruciatibus, alii rotarũ radiis di- I
stricti, alii palis induti, alii nouo & inaudito antè supplicii genere absumpti: maxima pars lenta grauíque morte, cæteri ex editioribus locis præcipitati, atque ita laceris corporibus resti sunt suspensi. Nulli coniuratorum temperatum. Nec noxiorũ modò morte piacula cæsi Comitis expetita, sed quicũque aliqua necessitudine eos contingebant, atque adeò paulo notiores, aut ferro pulsi, aut metu uoluntarium sibi exilium longinquúmque cõsciuere, finitimis eos detestantibus, execrantibusq;. Hunc exitum habuit fera nefariaq; cõiuratio. Dandus nouus Comes genti erat. Gulielmus Roberti Ducis Normãniæ filius, Comes Flãdriæ ab Rege creatus, in eius uerba se iureiu- K
rando adegit. Auia eius materna fuerat Mathildis, filia Balduini Pii Comitis. Ipse apud Francos in honore summo fuerat, ac dux Normãniæ (ut edocuimus) declaratus. pater in custodia apud Regẽ Anglum asseruabatur: quo dolore uelut piis cõceptis inimicitiis Anglos infensissimè oderat, Frãcicarũ partiũ fidelissimus ac acerrimus propugnator. Et quòd Ducatu Normãniæ potiri patruo hoste præualido nõ potuerat, ne priuatã omnino uitã summi Ducis filius ageret, Comes Flandriæ designatus, ab Rege domũ regresso in possessionẽ eius dominatus missus, Regiis copiis stipatus iuit: Hypresemq;,

A quem Rectoré Flandriæ populares crearant,captum semel dulcedine summæ rerum administrandæ,primasq; semper sibi partes arrogantem,Hypras compulit.Eo oppido Francis oppugnationem minitantibus territo, ac deditionem faciente,coactus est Hyprensis se fidei Francorum permittere, ac rectoris nomen munúsque deponere. Venia uitaq; donatus, in uerba noui Comitis se iureiurando adegit. Danum Comitem popularitas perdiderat:offensio omnium ordinum hunc Comitem euertet.Magistratus uenum dabat,nulla ratione uirtutis, nobilitatis, meritorúmue aut cõmunis salutis habita : dignitates officiáque quæstui habebat. Decuriones, Vergobretos,
B Consules(nam & hæc honorum nomina etiam Flandria usurpabat) precio creabat.cuncta illi pecunia niliora erant.Quod illi pesti fuit,ingentem uim auri congesserat, si auro ad comparandum alendúmque exercitum pollens potensq; ulcisci casum paternum, & adiutore quoq; Franco patruum persequi bello posset,pœnisq; expetitis Normaniam recuperare. Dolor iustus causaq; Comitis Flandros non æquè afficiebat. Statũ rerum præsenté oderát, nouarum cupidissimi. Huius habitus animorum gnarus Theodoricus Alsatiæ Comes, Roberti Comitis ex filia nepos, gradu speq; propior, cum exercitu in Flandriam se contulit.Gádauum,Hypræ, Brugæq; cum mœni-
C bus admisere:accurrentiq; Normáno portas claudunt :causamq; repentini tumultus consternationisq; percontanti,respondent,facesseret procul: neminem sibi nisi Theodoricum iura daturum:sibi principe parentéque,non expilatore opus esse.Tunc aurum(quæ mali causa fuerat) promit: undique milites ad se cogit.& Frácus Rex auxilia parabat, quæ mitteret Comiti ab se instituto, aduersus Alsatiensem, qui armis Flandriam peteret,causamq; bello persequeretur, cuius cognitio iudiciúmque ac arbitrium ad Regiam Francorum (cuius summum imperium in Flandricas res foret) pertineret. Nec simplici causa,nec simplex fortuna rem decreuit.Alter præterea atque
D adeò tertius Comitatus æmulus oblatus est Normãno.Arnoldus filius sororis Caroli Dani Comitis,se potiorem esse & Alsatiensi,& Normãno,qui auunculo Comiti succederet,contendens,Danorum iuuentutem classe adducebat:& Hyprensis nuper perturbata re Flandrica, se ducem rursus præbebat,si quis patriæ opem ferre studeret,quæ tot exterarum gentium armis terra marique exposita erat:ac damnata cupiditate illorum,qui de suo tantùm dominatu soliciti,in eius perniciem incendiis ruinísque ac omni uastitate decertarent,antequam omnia perirent,in commune consultum uellet. Ita honesta præscriptione quamplurimorum sibi animos conciliarat: parq;
E bello sustinendo repellendoq; erat.Odomarenses Danũ receperát :sed aduenié̃tibus Francis metu excidii perculsi,sibi cõsuluere.pacti sibi fraudi minimè futurum quòd Danos admisissent,iuuissentq;,portas Regiis patefecere.Danus in ædem Bertini refugit. Sanctitati loci condonatus, quum iureiurando fidem dedisset se arbitrio Fráci Regis staturum, nec bello ius illud deinceps persecuturum:incolumis dimissus, classe qua uenerat,domum reuertit.Ita cũ hoc hoste strictus ensis non est.cum Alsatiensi Normãnus milite Fráco conflixit.Fusus acie fugatusq; Theodoricus, in oppidũ Alustũ ex fuga se recepit.Nihil rebus bellicis incertius.Victor Normãnus dum recétí

decore ferox,ac nihil ſibi non proſperè ceſſurum ſperans, mœnia tentat,& F
incautius ſubit,ex muro telo ictus interiit.Ita Fráci,cum non ſupereſſet pro
cuius cauſa pugnarent, precibus Theodorici in uerba Franci Regis iurátis,
æquiores ſe præbuere:quo cóſenſu motus Hypréſis arma poſuit:ac res Flá-
drica rurſus in unū coiit.Theodorici nomen illuſtre erit, plebi pergratum,
nobilitati acceptiſsimū.Theodoricus igitur ſalutatus Comes, Frácum Re-
gem per materteram propinqua cognatione contingebat. Ei Fulco Comes
ſecundum Regem Frácorum procerum opulentiſsimus filiam Sibyllá col-
locauit: unde natus Philippus patri ſucceſſurus in Comitatum Fládricum:
Fulconé uerò ſummum Ducem factum bellum in Syriam duxit.Aſper Co- G
mes Andegauorum,idem & Turonum,eum ex Bertrada uxore ſuſceperat.
Dux Aquitaniæ ab Aſpero beneficiario ſuo indignis modis uexatus fuerat:
illoq; mortuo Fulconé eius filium admodum puerum acerrimo bello per-
ſequebatur,euerſuruſq; uidebatur.Mater Bertrada,quanuis ſanguine nobi-
liſſima,pellicatus tamen infamiá fœditatemq; non abnuit,dum filio pater-
nas opes incolumes præſtaret. Philippum Regem forma blanditiiſq; in ſui
amorem pellexit. Nec modò patrimonium tutum puero fuit,ſed & incre-
méta fortunarum euenere.Helias Comes Cœnomanus Vibergam unicam
filiá ei collocauit:unde geniti quatuor liberi: quorū nobiliſſimus fama fuit H
Gotthofredus,quia gener fuit Angli Regis, paterq; Henrici item Anglorū
Regis.Fulco mortua priore uxore, in Orienté transmiſerat religionis cau-
ſa:& centum equitum cataphractorum comitatu aduerſus impios præclara
facinora ediderat:tátumq; uirtutis ſpecimen præ ſe tulit,ut noſtros Barba-
roſq; in ſui admirationé adduceret.Domū regreſſum Balduinus Rex ſenex
de ſucceſſore ſolicitus,ſuaſu amicorum uirum hūc fortiſſimum toto ex or-
be terrarum delegit cui maiorem filiam Meliſcendam in ſpem ſucceſsionis
collocaret.Eliſa minor Bohemundo iuniori deſponſa fuit.Conſilium pru-
dens,fidúmque,ac fœlix.Iuit Andegauenſis: ſoceri ſenectutem piè texit: in I
Barbaros res ſumma uirtute geſſit:ſuperauítque ſpem quę de illo concepta
erat. Anno eius ſeculi triceſimo primo deceſſit Balduinus Rex: ſucceſſit
Andegauéſis. Simul in Antiochéſi principatu bello Barbarorū occiſo Bo-
hemundo iuniore,eius unicæ filiæ Conſtantiæ uir, qui rem Antiochenſem
capeſſeret,deligendus erat: cuius optionis arbitrium ad Fulconem Regem
reiectum eſt.Affectuum ſuorum rationem nó habuit: Raimundum ſui pa-
terniq; inimici Gulielmi Aquitanorum Ducis filium minoré(maior in Du-
catum patri ſucceſſerat)digniſſimū eo munere nuptiarum cenſuit:cuius fi-
dei uirtutiq; ipſe principatum Antiochéſium, beneficium ſuum,ſecundaſq; K
in Oriente partes committeret.Ita opes Aſiaticę Latinorum uirtuti nobili-
tatiq; dotales erant:& Francorū nomen tam illuſtre,ut omnes Latinos Frá-
corum nomine Barbara religio cenſeret.Omnes quidem piæ gentes publi-
ce,ac ſummi uiri pro uirili quiſque parte aliquid in commune contulerant,
cauſamq; CHRISTI tutati fuerant:quamplurimi arma ceperant:res ipſi
in Oriente geſſerant:qui domi manſerant,obſecrationibus,uotis, pecuniis,
commeatu bellum iuuerant:nemo ferè laudis expers fuerat.Cæterùm Frá-
corum uirtus,pietas,perſeuerantia,pręcipuá gloriam ſibi dextra pepererat.

A Græci uerò Latinorum nomẽ, opes, imperium in Oriẽte inueterascere, nec Europa contentum, ac iis etiam in Oriente gentibus imperare, quæ ueteris Romæ iam immemores, imperium Græcorum uenerari didicerãt, ægrè ferebant. In primis Antiochensem Tetrarchiã appetebat Ioannes Cæsar, non minoris animi consiliiq; ac cupiditatis, quã pater Alexis fuisset. Ita dum inter duas gentes nominis Christiani nobilissimas parum conuenit, Sanguinus filius Assungurii, idem Noradini magnæ apud Barbaros spei adolescẽtis pater, Halapianus Satrapes, nostrorũ dissensiones, suspiciones, simultates, occasionem suã fecit: ac cum rem Antiochẽsem Græci tentaturi essent,
B si eam suo adiicere possent imperio, ipse Regem Fulconẽ bello sæuo adoritur. Halapia Syriæ urbs est, secundę ab Antiochia dignationis, Heliopolis antea dicta. Græcus quàm maximis fieri potuit copiis urbes quas reliquas Latini in Cilicia, Tancredi uirtute partas, ac Antiochiæ tũc principatui cõtributas, habebant, occupat. Ita Latini Asiatici & Barbarorum & Græcorũ armis simul impares laborabãt. Fulco ueteranus imperator inuictus mãsit: Raimundus iuuenis minus irarum gessit: minúsque uirtutis pręstitit aduersus Augustum, nõ religionis odio, sed æmulatione imperitandi bellum gerentem. Fœdus ictum, ut Augustus Ciliciã redderet: daretq; operam, ut Ha-
C lapia expugnaretur, Tetrarchiæq; Antiochensi cõtribueretur: Raimundus beneficiariũ Græcorum se profiteretur, ac in Augusti uerba iuraret: eumq; Græcorumq; præsidium in urbem arcemq; reciperet. Græcus intra mœnia admissus, rerum Syriacarum se potentem existimabat: uniuersumq; Gręcorum exercitus robur intromitti iubebat: ac præsidiũ ex suis arci imponi: Se ex Græcia Græcorumq; prouinciis omnem pubem exciturum: sacrúmque bellum ita gesturũ, ut Barbara superstitio euertatur, Turcarum Saracenorúmque opes, imperia tollantur, nomen extinguatur. Antiochenses recidere in Græcorũ ius ditionemq;, gentis lingua quã dextra melioris, nolebant:
D Latinos recepisse Antiochiã, quam Græci tueri non potuissent. Syriam maxima ex parte, Phœnicenq;, ac sacrum Regnum recuperasse, quod illi amisissent. Igitur ad arma discurrunt, siqua uis à Ioãne Cæsare fiat. Is uerò oratione tumultum sedat: Se adesse, ut rem Antiochensem seruet tuetur q; à Saracenorum Turcarumq; metu. sin urbs arxq; per se satis uirium habeat, lætari se non distringi copias Græcorum, ut uniuersæ in Barbaram religionem, communesq; Græcorum cum Latino nomine hostes duci queant. Ita deduxit in præsens exercitum. Biẽnio pòst maioribus copiis in maritimam Pamphiliæ oram ad urbem Attaliam classe rediit: emẽsusq; itinere terrestri
E Isauriam, Ciliciam repetit: inde aliò quàm quis expectasset itinere, non in Tetrarchiam Antiochensem, sed Edessanum Comitatum raptim fertur: ac Turbassellum quatuor & uiginti millibus passuũ ab Euphrate situm occupat: Comitemq; Ioscellinum coëgit sibi obsides, & in his filiam dare: ita tutius faciliusq; futurum ut Antiochẽses & ipsi obsides dent, & dicto audientes sint. ad quos præmisit, qui eorum animos cognoscerẽt, fidemq; fœderis exigerent. Non perculsi erant metu: non consilium, nõ animus defuit. Responderunt, rata publicè sibi non esse, quæ Raimundus iniussu cæterorum Procerum populiue egisset de Antiochensi Principatu, quẽ non suum, pa-

Paul. Aemylii Lib. V.

ternúmue,ſed dotalem ac uxorium haberet.Miſit & ad Regem Fulconem F
Auguſtus,religionis obſecrationiſq; gratia peruelle ſe ſacra inuiſere loca,& aduerſus eorum hoſtes arma ferre.Senſit Fulco arté.Renunciari iuſsit,pergratam eſſe Latinis Græcorum pietaté: eam regionem non eſſe alendo colendoq; táto exercitui quantum Auguſtus duceret: Sin cum decem omnino millibus militum ueniret,Regem regio apparatu excepturum,proſecutúrumque Græcam maieſtatem.Ita utrinq; excluſus,in Ciliciam ſe Tarſum recepit.mox quũ uenatione corpus exercés,animum curis ſoluit, in aprum ſagittam uenenatam deſtinat:ſed parum ſcienter tendés,læuæ nulnus inflixit:de ſupremis ſuis rebus agit.Certam alioqui mortem auerti poſſe medici G
teſtantur,ſi manus præcidatur antequam peſtis reliquum corpus peruadat. Auguſtus negauit unimano Cæſare terras recte regi poſſe.Is exitus eius Cęſaris,qui orbis terrarum imperium uera maieſtate uiribúſque obtinere cõtendebat.In Frácia uerò quies à magnorum bellorum mole erat.Parua expeditio iu Borbonium facta,quòd Háno eum dominatum ſolus totum inuaſerat,expulſo Ercembaldo adoleſcétulo fratris maioris filio,ut in magnis imperiis iure controuerſo,utrum nepos ex maiore filio antea defuncto ad auitam hæreditatem,an minor filius legibus uocetur.Háno coactus eſt poſitis armis iudicio procerum ſtare:adoleſcenti idem ius datum,quod patri,ſi H
uiueret,adiudicaretur:pars tantùm bonorum patruo ſeruata.Exin Aruerni petiti,quòd Aruernorum Comes Epiſcopum Claromontanũ ciuitate ſubmouerat.In urbis conſpectu Craſſus poſuit caſtra:oppidani crebras eruptiones,omniaq; circà infeſta faciebant.Almericus Comes à Monteforti poſitis inſidiis aliquot eorum captos,licétia belli potius quàm humanitatis iure pręciſis dextris,in urbem remiſit. Oppidani tam triſti ſpectaculo pauidi, adduxerunt Comitem ſuum,ut leges Epiſcopumq; à Craſſo acciperet. Digreſſo Rege,ad furorem rediit: Frácus reuerſus arcem Ferranam, quæ è regione in conſpectúqne urbis eſt,uirtute ſuorum occupauit.Gulielmus Dux I
Aquitaniæ in Aruerniam copias duxit,quòd eam Aquitanici Ducatus iuris eſſe contenderet.Propinquum caſtris Francorũ locum cepit.Cæterùm cõſpectu Regiorum territus,in conditiones deſcendit,ut Aruerni Aquitanis, Aquitani Regi Franco dicto audientes forent.Pax tota Frácia parta. Anno eius ſeculi triceſimo,cum Honorius Pont.Max.deceſsiſſet, Innocétius ſuffectus mouit in Rogeriũ Rogerii Comitis Siciliæ filium, qui mortuo Gulielmo Appuliæ Duce,nõ Appulia modò,ſed Calabria,Lucania,Cápaniáque potitus,ſe Italiæ Regé dictitabat,ac ita ſalutari uolebat. Animos faciebant illi opes,réſque lætæ,ac maiorum gloria,qui priuata nobilitate orti,au K
dendo agendóque ad maxima quæque perueniſſent:ſibi tantùm Regiũ nomen deeſſe,cum nulli Regum uiribus imperioq; cõferendns non ſit.Nimis magnam ſpem concipere animo uidebatur.Romani cum eo conflixere: ac primùm uictoriam retulere:deinde cum illi Gulielmus filius cum nouis copiis auxilio ueniſſet,cõmiſſo ad Fanum Germani prælio, Innocétius Pont. Max.cum non paucis Cardinalium patrum, qui in eius comitatu erant, in poteſtatem Siculi uenit.Nominis ſanctitas non modò tutum à periculo indignitateq; Pontificé præſtitit,ſed effecit ut reuerentiſsimè officioſiſsimeq;

haberetur,

A haberetur,dimitteretúrque.Illinc religio,hinc gratus animus ualuit. Inno-
centius Siculo cuncta quæ petiit cōcessit,præter Regium nomen, insigniá-
que.Hostis iustus Pontificē coluit:sui tollere contenderunt.Etenim ad eius
capti famam, in urbe Petrus Leonis ciuis Romani ditissimi filius, Aegidio
Cardinale Tusculanorum Episcopo adnitente, Pontifex maximus saluta-
tur adoraturq; à suę factionis hominibus,ac iis quos largitione corruperat,
seq; Anacletum uocitari iubet.Impar uiribus Innocentius in Franciā uenit.
Siculus utrinque auctior fuit.Ab Innocētio cætera impetrarat: eo profugo
se causæ Anacleti coniunxit.ab eo Rex Siciliæ, cōtributis etiam cis fretum
B Brutiis,Lucanis,Appulis,Calabris, salutatus. In Galliā factiones etiam hac
de re peruenere.Gulielmus Dux Aquitaniæ suasu Engolismensiū Episcopi
Anacleto studebat,indignè ferentis non potuisse se ab Innocentio Aquita-
niæ Legationē impetrare.Innocentius conciliū Claromonte habuit, Ana-
cletiq; causam dānauit.Inde Aurelianum perrexit:ibiq; parens generis hu-
mani à Crasso salutatur.In Carnutibus eadem ueneratione obuium habuit
Henricum Anglum Regē.Rhemis etiam concilium habitum,multaq; san-
ctè decreta,si posteri seruaremus.Patres Frāci, Germani,Angli,Hispani, ac
maxima ex parte Italiæ cōuenere. Aquitanus quoque cum cæteris tandem
C piis sentire cœpit. Francus Rex acerrimus propugnator piarum causarum
ad eam fuerat diē,& Innocentio totum orbem terrarum conciliarat, in suæ
ditionis patres omni antè tempore pius:tunc primùm eorum facultates in-
uadebat:Episcoposq; deprecantes à genibus suis repulerat. cui impotentiæ
Bernardus Abba iram cælestem uindicem instare denunciasse fertur.Extāt
epistolæ sancti uiri in hunc Regem liberæ,grauesq;.Cōstat Philippum eius
filium,quem pauloante coronatum,Regem salutandum curauerat,dum in
suburbano Lutetiæ equitat, occursu fœminæ suis pauefacto equo effusum,
ac tā graui ruina stratum,ut paucis pòst horis expirarit.Innocētius eius fra-
D trem LVDOVICVM, ab aliis cognomine Lenē,ab aliis Iuniorem di- 1138
ctum,rogatu patris Rhemis Regiis sacris initiauit.quanta nullus Rex cele-
britate sacratus fuit,quòd ad tollendum schisma,concilium toti orbi terra-
rum indictū fuerat,necdum dimissum.Nullius externæ gentis fidei tam sæ-
pe Pontifices maximi sese uenientes cōmisere,quoties in Galliam profecti,
Francorum opem implorarunt:nec ulla ætas tot peregre conspexit, quàm
multos Crassus uidit,Vrbanum,Paschalem,Gelasium,ac ut omittatur Ca-
listus,quia Gallus in Gallia creatus fuit,Innocentiū. Sub dimissum Rhemis
concilium Pōtifex in Eburones profectus, cum Lotario Cæsare egit de se-
E de Petri à schismate asserēda.Germanus omnia benignissimè pollicitus,se-
dem suam Pontifici,ac Pontificem sedi,Italiam cum exercitu ingressus,re-
stituit.Exactus Anacletus nō multo post obiit.In Francia duobus Regibus,
patre iā sene,ac morbis inualido, nec satis sacerdotibus probato:filio ado-
lescente,ac rerum imperito,Theobaldus Campanus Comes è familia Ble-
sensium Comitum ueteranus Dux, nec minus uulgo quàm nobilitati cha-
rus acceptúsque, minus Reges reuereri uidebatur.Indignatio Crassum in-
cendit, ut supra uires corporis uiuidum pectus conniteretur,ne in ordinem
cogeretur ipse, filiusq;. In oppidum Comitis nobilissimum Bonamuallem

primus impetus belli ingruit: ui captum est: omnia, præter sacra loca, ferro, F
igne, ruinis mixta. Ad humile obsequium profitēdum uenit hostis nobilissimus. Exin ad alterius uiri nequaquam conferendæ dignitatis impotentiam edomandam itum. Briconetum erat oppidum ad Ligerim situm: quo qui potiebatur, omnia circà infesta flumine terráque commeantibus faciebat, grauiaq; portoria exigebat. Oppidum excisum: Tyrannus fuga sibi cōsuluit. Iam à magnis paruisq; motibus bellicis quies erat. Philippo primùm, ac deinde Crasso Regibus, mirum est quantum incrementi res sacræ cepetint. In primis abrogatum est ius Cæsaribus, locupletissima sacerdotia quibus uideretur dādi: quæ res multū uirium illorum maiestati detraxit in ani- G
mis popularium. Causa imperatorum uicta, indignatio tamen manebat, & querela. Illud haud ambigua omnium approbatione factum: Triplex ordo Hierosolymis institutus, Hospitalium D. Ioannis, Templariūm, Teutonū, initia exigua magnis opibus secutis. Antequam nostri terram sanctam bello de Barbaris reciperent, initio à mercatoribus Italis facto, qui Latinorum Orientē petebant, ius templi diuæ Virgini ædificādi ab Imperatoribus Satrapisq; impiorū impetrarunt, ubi sacra Latino ritu fierent: quòd Syri Græcis operarentur ceremoniis. Duo structa sunt templa, duoq; cœnobia, uirorum, mulierumq;, quò sanctius uterque sexus separatim coleretur. Victita- H
bant cōferentibus per pietatem eleemosynamq; Latinis. Res sancta hospitalitásque hæc in dies magis cordi mortalibus immortalibusq; fuit. Additū Xenodochium, ualetudinariumq;, ac ædicula D. Ioanni sacra: iuuentutiq; qui castitatem obedientiámque professi, reliquis muneribus soluti, peregrinos ægrosq; curarēt. Hiq; à Patriarcha cruce alba ad dextram amiculi insigniebātur, Hospitalarii uocitati. Primus hic ordo. Receptis de Barbaris Hierosolymis, nouem numero Latinorum proceres, principibus duobus, Hugone Pagano, ac Gotthofredo à Fano Odemari, frequenti clientiū comitatu, & ipsi castitate ac obediētia apud Patriarchā uota, iussi sunt piis peregre il- I
luc euntibus iter tutum à latrociniis impiorum præstare. His area attributa pro templo Domini ad ædes struendas, quò se reciperent, ubi arma caperent. Hi Templarii dicti. Nihil his aduersus incursus Barbarorum ferocius, nihil magis inuictum. Aut uictoriam exuuiásque hostium reportabant, aut in uestigio non inulti cadebāt. Positis armis nihil illis humanius, nihil moribus suauius. In Frācia concilio patrū in Tricassibus habito, Episcopo Albano præside, Honorii Pōtificis maximi legato, anno salutis millesimo cētesimo uicesimooctauo, toga cādida puraq; sine cruce amiciri iussi: Eugenio continuò Pōtifice cruces rubras uestibus insigne addidere. Vterque hic or- K
do breui locuples beatusq; factus, contribuentibus certatim toto terrarum orbe Regibus Ducibusq; agros oppidaq;. Teutoni suæ genti pręcipuè consultum uoluere: ædem diuæ Virgini Hierosolymis dicarūt: Xenodochium ualetudinariumq; struxere: Primùm uoluntaria paupertate, deinde & diuitiis nobiles, pulla cruce in uestimentis item albis utebantur. Hi tres ordines sancti, ac ferro accincti: illi sanctitate tantùm uitæ interioris, & mortaliū rerū curis soluti, orti sunt, in primis Cartusiēses anno salutis millesimo octogesimo quarto. Conditor eorum extitit Bruno ciuis Agrippinensis, Rhemorum

A morum Canonicus,idē & ſcholarum rector.In finibus Gratianopolitanorum eremus ad incolendū delecta,Hugone eius ciuitatis Pōtifice uiro ſancto.Tertiodecimo pòſt anno Nobertus è Lotaringia,nobilitate,diuitiis, ac familiaritate Regum Ducúmque inclytus,tędio uani uitæ ſplendoris, opes aſpernatus,Prę mōſtrati(id loco nomen eſt)cœnobium condidit nouę ſanctitatis:Præmōſtratenſes dicuntur.Robertus Abba Moliſmenſis in finibus Lingonum,cum diuitiæ iam illius cœnobii laſciuiam ſuperbiamq́; afferrēt, degenerareturque à conditorum integritate,cum uno & uiginti cœnobitis ſanctis uiris in fines Cauillonēſium,deuiamq́; maximè ſolitudinem Ciſter-
B tium ſe ſurripuit:ibiq́; Valtero ciuitatis Epiſcopo aſſentiente,authoreq́; Hugone Lugdunenſium Archiepiſcopo, ſimul annitente Odone Burgundiæ Duce,nouum religionis ſpecimen inſtituit.Quintodecimo pòſt anno Bernardus Caſtellione Burgundiæ oppido ortus,Ciſtertienſem pietatem profeſſus,eum ordinē uelut ipſe potior parens illuſtrauit.Pace ſanctitateq́; florebat Craſsi regnum.Hoſtes habuerat iuuenis paternos,ſuoſq́;.Virtus,experientiáque,ac ſecundum numen eius opes ſeruauit,auxitq́;:fœlicitas amicos incrementaq́; attulit. Gulielmus Pictonum Comes,idem Aquitaniæ Dux, prole uirili orbus,filiā ſuam maiorem Leonoram,neque publico neq; pri-
C uato cōmodo bonoq́; maiore cuiquā quàm Ludouico Craſsi filio Regi ſalutato collocare poterat:neque Craſſus opulentius, & magis è re Francica matrimonium filio cōciliare.Quod res ipſa & tēpora poſtulabant,id etiam hominum conſilium attulit. Gulielmus Dux religionis cauſa in Hiſpaniam ad D. Iacobi profectus,in itinere morbo correptus,obteſtatus eſt proceres comitatus ſui,ſecundum obitum ſuum ſumma ope contenderent,uti Leonora filia Ludouico Regi Craſsi Regis filio nuberet.Mortuo fidem officiúmq́; proceres præſtiterunt.Illis euocātibus Burdegalā à patre miſſus iuuenis Rex,ſibi matrimonio puellā iunxit,maximo utriuſq́; gentis gaudio:fu-
D turoq́; immortali,ſi quod ſenex Dux moriens ſenſerat , id filia generq́; pio ſanctoq́; connubio præſtitiſſent. Aliter fortuna,parumq́; ſana mens mortalium ferer.Nullum auſpicacius coniugium initio uiſum:nullum diuortium infelicius cecidit.Interea omnia læta uiſa : cuncta gratulatione feſtiuitateq́; plena : fœlixq́; Craſſus morte hoc tempore obita,liberis ſuis popularibuſq́; nihil nō ſecundū ſperās.Triginta regnauit annis: & ne quid fortunato deceſſui deeſſet,cum fatalem ſibi diem appetere ſentiret,reuocauit filium Re-
" gē è Vaſconia:coramq́; hortatus eſt,obteſtatuſq́;,ut magis piè regnaret,quā
" ipſe feciſſet:religionem coleret:egentibus conſuleret : orbis pupilliſq́; pro-
E " ſpiceret:paci communiq́; dignitati ac ſaluti inſeruiret: Regnum nihil aliud
" quàm procurationem munuſq́; publicum exiſtimaret:cuius in uita admini-
" ſtrati reddendā exactè rationem continuò poſt fata ſciret,ſedente in ſe im-
" mortali iudice,ſua cuique facinori parata pręſenti ſempiternáque mercede.

Reliquit Craſſus hos liberos:Ludouicum Regē,Henricum Bellouacorū Pōtificem,Philippum Patiſiorum Archidiaconū,Petrum generum,eundē hæredē Reginaldi Cornacenſis : Conſtantiam uxorem Raimundi Toloſatium Comitis,& Robertum Druidum Comitem. Eodem anno decedēs Henricus Anglus Rex nullis ex ſe liberis uirilis ſexus relictis,bellorū atro-

cium causam præbuit:quòd duæ florentissimæ inter Francos familiæ,regni F eius ius legibus sibi obuenire dicebāt.Mathildis Henrici filia,quæ Gotthofredo Comiti Andegauēsi nupserat,ex eoq; Henricum & Gulielmum procrearat,patri succedere se æquum censebat, ut rem Anglicam maior filius Henricus nondum pueritiæ annos supergressus, cum pubesceret, regendam susciperet,se interea tutrice.Cōtrà tendebat Stephanus Stephani Blesensium Comitis filius,ex sorore eiusdem Henrici Regis susceptus, opibus consilioq; præstans. Vxorē duxerat unicā filiam Eustathii Comitis Bononiensis:eoq; defuncto,nobilissima urbe dotali potiebatur,unde in Angliam (nullo tūc Calisii oppidi nomine)breuis cōmodusq; est traiectus:ut fortuna G illum in Regni uelut uacātis possessionē excire uideretur: ac ut socero successerat,ita opibus auūculi paruo ex interuallo augeretur,antequā Mathildis mulier,Hēricúsue puer aliquid moueret.Nec externa illi auxilia quæsita.Duos fratres impigros uiros habebat:Theobaldū Francorū procerū gratiosissimū:ac Hēricum Anglis acceptissimum, maximeq; uenerabilē, quòd Pontifex Vintoniēsis esset,sanctus uita existimatus.Is author fuit,ut cū Angliæ tēpora summum uirum Regem postularent,Stephanus exploratę uirtutis princeps,magni Gulielmi ex filia nepos,ex cōtinente cū transmisisset, Rex salutaretur:ipseq; eum insignibus regiis decorauit.Mathildis initio mu H liebribus spiritibus inflata, & quòd priore toro Cæsaris uxor extitisset, ac deinceps Augusta uocitata esset,ęmulū regni paterni neminem expectabat: illudq; ad se filiumq; ultro delatum iri sperabat.Vbi uerò sensit celeritatem uimq; animi cunctatione potiorem ad maximarum rerum molimina esse,ac amitæ filium in solio collocatum iura reddere: nullo tamen metu perculsa, cum suis opibus aduersus certum iam possessorē diffideret, quæ re integra ambiguā fortunam fecissent,sibi auxilia conciliare constituit. Solus Frācus Rex occurrebat.Socer Fulco in Asia regnabat,opē ex Europa potius expectans,quā ut bello Anglico iuuare suos posset: nulla sibi peregrina fœdera: I ex Frācia Stephano auxilia à fratre suppeditari dissimulāte ad eam diē Rege Ludouico:qui si se iustiori causæ fauere præ se ferat, non parum uirium dignitatisq; hostibus dēptum iri. & apud Francū mulier Augustæ maiestatis supplex ualuit,ne Andegauēsis nobilitas,cuius & in rem Francicā,& erga nomē Christianū quamplurima merita cōmemorari uerē possent, indignior regio nomine uideretur Blesensibus Comitibus, qui uirtute Franci militis priuato cōsilio,non edicto regio res gerentis,in Anglia regnare cōtendant,nihil Regi Franco acceptū ferre debere se rati.Quin beneficii munerisq; sui faceret Ludouicus Rex rem Anglicā: ac quē puerū iura ad Re- K gnū eius gentis uocarent,ipse Regem diceret:uiduamq; ac pupillum in fidē susceptos tegeret ab impotenti Blesensiū iniuria.In humiles preces demisit se Augusta.Theobaldus Blesensis amplitudinis suę nimis studiosus,cū Rex in Pictones ac ulteriorem Aquitaniā recentis ditionis,quòd dotalis esset,& nōdū imperio assueta,euocatis proceribus proficisceretur,ipse se domi cōtinuit.Id superbū cōtumaxq; uisum,Regis animum offendit:nec addubitatum quin Henricus Andegauēsis Augustæ filius Dux Normāniæ ab Rege, cuius id ius esset,crearetur:ac beneficiariū se professus,in uerbaq; eius iureiurando

A iurando adactus, in possessionem Ducatus cum copiis mitteretur: quod erat ingens de iure Anglici Regni praeiudicium. Iam opes Augustae ualidae, paresq; Anglico bello gerendo. Sed cupiditas regni & pariendi, & semel parti retinendi, nihil non excogitat, nulla re non se armat. Obiectum est Mathildi matri Hērici pueri, quòd Augusta uocitari uelle perseueraret, profectò uiuere adhuc Augustum priorē maritum: & fortè oblatus est, qui specie corporis, orisq; lineamētis, ac uultus maiestate Henrico Caesari, cui illa uirgo nupserat, simillimus, se Henricum Caesarē profiteretur, multosq; in spē rerum nouarum excitaret. Audacia cōperta, homo in coenobiū relegatus,
B tam leui pro tāta noxa poena, ut suspicio maior exoriretur uerum Henricū Caesarē eum esse, nec legitimū fuisse alterum Mathildis matrimonium, nec Henricum Andegauensem iustam sobolē. Haec erāt rumorum uulgò ludibria. Sed & ueris uiribus in Anglia dimicatum. Augusta cum Andegauensi Turonensiq; ac Coenomana simul & Normānica iuuētute cum transmisisset, multa praelia, in quibus aliquot secūda, fecit. Stephanū signis collatis cepit: nec idcirco causa fortunāue decreta. Gulielmus Stephani filius refecto exercitu discrimē summae rerū redintegrabat, impigro patre nihil segnior. Vltro citroq; amicis propinquisq; commeātibus, foedus ictū his legibus, ut
C Stephanus dimitteretur, ac omni deinceps uita regnaret: defuncto succederet Hēricus: Gulielmus uerò Stephani filius certis in Anglia Normāniaq; oppidis ipse, sobolesq; potiretur. Antequā illae res in Anglia cōponerētur, etiam in continēte animi contrariis inter se studiis exardescebāt. Et res ecclesiastica suo morbo laborabat. Petrus Abelardus Britannus, coetus discipulorū frequētissimos habebat, qui omniū liberalium artium studia aemulabantur. Ad eum undiq; concursus fiebat: nec ipse contentus erat sui seculi gloria, eruditioneq;. De deo religioneq; Christiana disserēs, à caeteris scholis sensibusq; desciscebat. Id in primis offēdebat, quòd in definitione sanctae
D Fidei, cōtrà ac sancti Patres tradidissent, asseuerabat eam esse existimationē: ita ut uideretur falsam persuasionē, opinionemq; ancipitē fide Theologica contineri censere: quod si reciperetur, de firmitate certaq; ac inexpugnabili sententia pietatis nostrae actum foret. Vim uocum, quam disciplinam nominum uocitabat, ea ratione theologicis studiis coniungebat, ut cōceptione uerborum Deum optimū maximū trinum, eundem & unum praedicās, re oppugnare refellereq; uideretur. In Senonibus cōuentus Gallicorū patrū aduersus eius placita habitus. Coactus est scripta sua coràm igni dare. Nec idcirco iuuētus studia aemulās ab eo defecit. Die rursus dicta, cum quaestio
E repeteretur, cōdemnaretur q;, Pontificem maximum appellauit. Is & sectam illam damnauit, & silentium homini indixit. Maior uir de religione postulatus est Gilbertus Pictonū Pontifex, indidem ortus, cognomento Poretanus, duobus eum suis Archidiaconis, qui mos temporum erat, doctissimis, insectantibus: subscriptore primùm, deinde & principe accusatore Bernardo. Sub idem tempus obiit Ioannes à Stampis, quem, per errorem, à Temporibus multi uocitāt ob diuturnam uitam. Plus trecentis sexaginta uixisse annis eum faciunt: sub Carolo Magno meruisse, Ludouico Crassi filio decessisse: cum interea nulla in tot motibus mentio eius facta fuerit: nec la-

tere ignorariue potuisset uirtus, quæ specimen sui iam inde à clarissimi Imperatoris ætate præbuisset. Libentius crediderim eum militasse sub Carolo Simplicis nepote: quem regnum paternum auitumq; petentem, & in Carolum Magnum originē suam referentem, Capetus regni æmulus cepit, speq; rerum potiendarum exuit: nec trecentorum sexaginta, sed centum circiter & sexaginta annorum uitam ei contigisse: id quod etiam consenescente mundo magnum & memorabile sit. Innocentius Pōtifex maximus in defuncti Alberici Biturigum Pontificis locum Petrum quendā suffecerat: cōsecratumq; in eam sacram sedem Franco multū aduersante mittebat. Ea ex re Frācica ecclesia (ut Gotthofredus temporum scriptor tradit) turbabatur. G
Theobaldus Comes causam Petri Pontificisq; maximi tutabatur, multum succensente Rege. Accessit quod iram exacerbaret: Rodulphus Viromanduorum Comes iusta uxore repudiata, Petronillam sororem Reginę Leonoræ auspicibus aliquot Episcopis matrimonii nomine ducebat. Prioris uxoris causam unus rursus Campanus defendere audebat: eoq; agēte Pōtifex maximus in Frāciam legatum misit. Episcopis diuortii authoribus, sacrificiis: & Rodulpho simul & Petronillæ, aqua & igni interdictum. Rex igitur magis inflāmatus, incendente insuper Regina, & molestissimē ferente quòd ea ignominia sorori inureretur, in Theobaldū uelut omnibus eius H
conatibus oppositū, exercitum duxit. Comes nomine ingens, sed armis impar, ne bello euerteretur, iniquas (ut diuus Bernardus coarguere ausus est) conditiones accepit: ac ut pacē ab irato prementéque Rege impetraret, demississimis supplicibúsque literis Pontificē maximum exorauit ut interdictum induceretur, pollicitus Viromanduum iustam uxorē reductutū. Nō reducebat. In contumacem à Pontifice interdictum renouatum, & regium bellum in Theobaldum redintegratum. Rex magna & ira & manu illatus, Victoriacū, quod oppidū sub ditione Blesensis erat, captum diripuit. Profana sacraq; loca sine discrimine incendit: in æde principe ad mille quingentos puberes impuberesq; promiscuē combusti, qui sanctitate templi salutē tecturi, ad araru tutelā supplices confugerāt. Mox se colligens Rex, ingenti I
dolore atq; inde mœrore correptus, se afflictabat: neq; solatiis ullis subleuari poterat: cum diuus Bernardus ad illum uenit, euocatus, quòd in eo multū diuinitatis eluceret: ac iā antea Rege Crasso quercenū (ut prædicabatur) secessuūq; discipulus, & nullo præterea præceptore doctissimus, è solitudine in celebritatem, ex umbra in Solem, sanctitatē, eruditionemq; importarat. Is tunc intromissus, ac reuerentissimē ab Rege exceptus, cum eius fletū cōspiceret, causamq; doloris didicisset: Hę, inquit, lachrymę, nisi citò exarescāt, K
extinguere possunt Victoriacensis incendii memoriā. Tantū adde illis cōstantiam, roburq;, & ne sit uelut muliebris ploratus: uiriles ac uerē Regios animos gere. Antequam læsi numinis memor ira in te se armet: quas tēplo arisq; intulisti faces, in templorū hostes, Barbaramq; religionem uerte. Nec diffidas placabilem Deum optimum maximū hac auerti posse antequā intorqueantur tela cælestia, si nō tuis, quæ utiq; nulla sunt, sed quæ eius apud te sunt, iis ę re dignitateq; illius utaris, summa etiam tua gentisq; tuæ gloria. Te creauit: utq; clarissimo, fortissimo, inuictissimo patre nascereris, uoluit:
non

A non ob tuum aliquod erga se meritū:quid enim tibi usquam est, quid præ-
» stare potes,quod uel nascens,uel iam in lucem editus,non acceperis?nō ar-
» bitrio tuo,sed illius cōmodo,uicaria curatione, & fiduciaria opera usurus
» & cum reposcet,incūctanter,ac si queas,etiā cumulatius, & multiplici fœ-
» nore redditurus.Arma,tela,uiros,equos,aurum,nomē,maiestatem,Regnū
» opulētissimum sanctissimumq; tibi tradidit. Et tibi ulla sunt potiora tandē,
» quàm quæ pro religione geruntur arma?Tibi ulla belli iustior causa,quàm
» quæ & sanctior?Nullusdum Regum(id quod uel fando turpe ignominio-
» sumq; sit)contra CHRISTI hostes in Asiam trāsmisit:& cum tot priua-
B tæ nobilitatis proceres , tot Comites , tot Duces per tot continenter annos
» traiecerint,propè factum est ut Regio nomine Comitum Ducumq; maie-
» stas sanctior sit generi humano,ac propius ad superos accedat,seq; cælo æ-
» quet.Non maximus ac longè primus Regum signum cæteris tollis, ut eos
» non sequi pudeat tuo classico uocante? Non CHRISTI bellum, Regis
» tandem nobilissimi ductu imperioq; geretur?non Francicum bellum tandē
» erit idem quod & sacrū? Memineris summos duces Regesq; ac Imperato-
» res peccata illustria nobilissimo aliquo & terris salutari facto expiasse.Got-
» thofredus Bononiēsis,ut homo natus,& ipse deliquit:sed in noxa non ob-
C duruit animus eius:non percalluit mens.peccatum cruore Turcarum,cęde
» Saracenorū eluit,ea felicitate,ut fraudis memoria sit obscura , uirtutis laus
» sempiterna in ore omniū uersetur.Henrico Cæsari militans,Pontificię po-
» testati infesto,urbis Romæ mœnia armatus primus conscendit,signum ca-
» ptæ expugnatæq; ab se urbis reliquis tollens.In sacrosanctam potestatē ini-
» qua causa pugnare nefarium scelus uisum, & iram cælestem promeriturū,
» nisi præuertisset:nec Henrici exitum sibi expectandū statuit , ignotū etiam-
» num qualis futurus esset.Tria amplissima patrimonia,& suum,& fratris,&
» matris,partim oppigerauerit,partim distraxit, ut copias piorum plusquam
D pro uirili aleret.Ita qui corruerat,maior excitatus est : Regnúmque cæleste
» merēdo,inter nos etiam in terris nactus est. Nuper Fulco Comes Andega-
» uensis nimis infestus diui Martini prædiis,sacrisq; facultatibus , pœnas ipse
» ab se exegit:nec reliquam modò impunitatē à Deo impetrauit , sed & Rex
» Hierosolymorū effectus est,summa gloria: quando magnificentius est uir-
» tute sacráque peregrinatione acquiri parua regna , quàm ex Regum Re-
» gibus nasci.Nec te pudeat horum procerum uirtutem pietate imitari. Tibi
» illi præluxerunt:tu magnis Regibus Imperatoribúsque prælucebis. Salu-
taria præcepta dabat sanctus uir Bernardus:ex peccato Regis captabat , ut
E rei Christianæ consuleretur.Theobaldus uerò Blesensis domestici doloris
» memor,Regem apud proceres incusabat,Eum primùm cū hominibus bel-
» lum gessisse, deinde in templa numénque tela facésque impias uertisse. Illū
» Regem iustum Francis habendū non esse,cui Deus optimus maximus san-
» ctus non sit.Regni iure decessisse uideri,cum se suósque in aras ararúmque
» supplices armarit , quas tanta religione superiores Reges condendas cu-
» rarint,conditasq; locupletarint,ac inuiolatas inspoliatásque esse uoluerint.
» Qui sexui ætatique imbelli,omnem exuens humanitatem; non pepercerit,
» eum nefas esse apud Francos Regium nomen obtinere, qui pro causis piis,

„ tegendisq; ab impotentium iniuria infirmis inualidisq; bella gerãt.se illi di- F
„ cto audientẽ non futurũ,cuius animus cæcus præcepsq; feratur,quiq; coer-
„ cendus magis sit,quàm regere alios didicerit.Francos,aut eius,aut cæli, cui
„ ille bellũ in tẽpla insontesq; sæuiens indixerit, hostes esse oportere. Non auersis auribus audiebatur uir nobilissimus,summæq; apud proceres authoritatis,& quem plebs etiam obseruabat,parentémque egentium uocitabat ob popularitatem liberalitatemq; ac comitatem.Defectio futura uidebatur: continuoq; exorta fuisset,si caput rei,æmulusq; regni in Francia ut in Anglia extitisset. Simul mortuo Innocentio Põtifice maximo successit Cælestinus quinq; mensium Pontifex.Lucius in defuncti locum suffectus,ecclesiæ Gallicæ iura institutaq; nõ imminuit: & sanctissimis literis Regem proceresq; Francos sacrum bellum ut capesserẽt,cohortabatur.Asiaticos Latinos,nisi primo quoq; tempore auxilio iretur,Barbarorũ ui perituros. Bernardus,quod sui maximè muneris existimabat, instabat ut in hostes religionis armaretur:ea una ratione uerecũdiam imponi proceribus,quorũ fides suspecta esset,ut nõ modo à Rege nõ desciscãt,sed uel religione uel pudore existimationeq; adducti,parentũ exemplo pia induant arma,Regemq; officiosissimè obsequentissimeq; comitentur. Ad hoc Theobaldũ per gloriam maiorum orauit,monuitq;,ut Franciæ communi matri memoriam simulta- H
„ tum cõdonaret.si uocẽ mittere posset,petiturã eam ut pax domi festa age-
„ retur:cædes,cruor,omnia bellorũ exempla in CHRISTI hostes uerte-
„ rentur.Quod tacens flagitaret,ipsi ut pii ciues præstarent. Reges,ut homi-
„ nes natos,peccare grauiter posse, ac in homines superosq; multa impiè ne-
„ fariéque edere facinora.Quem uerò pœnitentia scelerũ subeat,qui pietate
„ corrigere secus facta cõtendat, eum uelut tabulas naufragii sui colligentẽ,
„ non obruendum,cum emergat fluctibus,sed subleuandum esse. Ita agente Bernardo Rex proceresq; obliuionem præteritorum sanxere:ac consilia in Asiam uersa.Lucius Pontifex maximns nondum circũacto anno Põtificatus sui,decessit.Eugenius in demortui locũ suffectus,in Frãciam uenit, Ludouico Rege iam sacram militiam professo.Bernardus in Germaniam profectus,sacras habuit conciones.Ad eius aduentus famam magnus cõcursus I
„ omnis ordinis mortaliũ fiebat.Prædicabat iam Francos publicè sacrã pro-
„ fessos militiam.Ludouicum Regem sacram peram & scipionem sumpsisse:
„ totam pubem Francicam arma,equos parare:se instruere, ornaréque. Pul-
„ chrum Germanis,apud quos sit ingens nomen,cũ Francis religione,uirtu-
„ te,spe diuina,spe humana certare. Cæsarẽ ut augustissimæ maiestatis uirũ,
„ Principem generi humano defendenda sacra ab Turcis causa se præbere. K

Iniecta igitur æmulatione inter duas fortissimas nobilissimasq; gẽtes,certatum utri maius decus sacro bello sibi pararent:& opportunè noui oratores ex Oriente aduenerant,opem fidemq; Cæsaris Regisq; implorantes, & rerum Asiaticarum statum miserantes:impios recentibus uictoriis,rebusq; secundis feroces,certiori in dies,nisi auxilio occurratur, exitio sacri regni, & Tetrarchiæ Antiochensis imminere. Igitur incalescẽtia iam numine pectora facile fuit Bernardo incẽdere. Frãci summa in laude erãt,quòd priores nomina dederant in sacrum bellum. Germani, ne undiq; gloria uincerentur,

A rentur,celeritate mouendi belli palmam quæsiuere.Pontifex interea maximus Eugenius primùm Lutetiæ,deinde Rhemis conuentū egit.Multa sanctè decreta.Quædam Poretani de sancta Triade placita dānata : ipse omni crimine liberatus,nec ulla ignominia notatus,quòd & dum dies ei diceretur,sensus suos iudicio arbitrióque cōcilii Pontificisq; moderaturum se testatus fuerat,quorum id ius potestasq; foret : & decretum pronunciatū reuerentissime officiosissimeq; agnouit, suosq; accusatores Archidiaconos in gratiam recepit.Dum ea in causa diuus Bernardus scripturus calamū sumpsisset,illū dixisse Otho tradit,Scribat licet stylo ferreo,uel ungue adamā-
B tino in plumbea lamina incīdat. Tristiorem exitū Abelardus ei denunciarat,dum in Senonibus de se quęstio haberetur.Carmine quoq; luserat,Aeneæ rem agi dum proximus arderet Vcalegon:eodem incēdio illū mox arsurum,quo ipse cōflagrasset.In Petrum diuus Bernardus acerrimè scripsit: monumēta extāt.De Gilberto Otho:Sed is scriptor diuo Bernardo aliquāto iniquior fertur extitisse,ac in morte palàm ea de re cōfessus. Hæc historiæ usui nihil conferunt,nisi id,quod tamen uel maximum duco,habēdum esse etiam in sacra sapientia modum. Pridie nonas Februarias signa mouit Cæsar:sexaginta millia equitum loricatorum sequebantur,ac innumerabi-
C lis alia omnis generis multitudo.Per Hungariam iter in prouincias Græci Augusti fecit,sibi fœdere ac affinitate iuncti,quòd duæ sorores illis nupserant,filiæ Berengarii Sulcebacensium Comitis. Francus Rex idibus Maiis profectus,iter per Germaniam,atq; inde quà pręcesserat Augustus,faciebat cum Franciæ delecta iuuētute,in comitatu habēs Leonorā uxorē,quòd & à uiro Rege diuelli nolle se diceret,& uidere optabat patruum Raimundū Antiochensium Principem,à quo uenerant oratores cum muneribus precibusq;,ut matnraretur antè quàm res Latinorū in Syria pessum irent.Qui proficiscebātur,ad eā pubē quæ domi sedebat,colū uelut mulierculis pen-
D sumq; mittebāt:quo pudore quamplurimi prætera moti,arma sacra capiebant. Classis etiā in Prouinciæ portubus parata, ut præteruecta Italiæ orā, in Orientem transmitteret,ac cum Rex terrestri itinere Byzantiū peruenisset,ipsa quocunq; ille iussisset,adesset.Scribunt nonnulli Hungarorū historici,Francum Regem per Hungariam copias ducentē,humanitate ac liberalitate cum ea gente ipsum quidē certasse:sed Borichum,qui se regiā apud Hungaros sobolem diceret,aduersarii adulterio conceptum cōtendebant: quiq; cum Geisa de regno antè certasset,fugatusq; fuerat, Francorū comitatui se tunc per fallaciam intermiscuisse,si fortè rursus res mouere in Hū-
E garia posset:Geisam Regē,cum id comperisset,misisse ad Francos qui dicerent beneficium maleficio minime remunerādum:apud Ludouicum Regē esse hostem capitis sui,regniq; æmulū : eum cōprehendendū,dedendumq;, si memores gratiq; esse,diciq; Frāci uellēt.Borichus ad Ludouici pedes sup-
» plex procubuerat.responsum Geisæ oratoribus,Regiā,templum:pedes ue-
» rò Regū,aram uideri,unde supplices abstrahi ad supplicium nefas sit.Tunc
» Hungarus,Adulterinā,inquit,prolē,quæ aris (quando aras Reges dici pla-
» cet)bellum intulerit,quū sancta ecclesia nec agnoscat, nec sanctam habeat,
» Regem Francum tutari quî cōuenit? Borichū,imminens ut euitaret exi-

tium,dũ de eius capite altercatio tenet, equo uelocissimo arrepto sibi præ- F
rapida fuga gnarum locorum consuluisse.Latinus Augustus ab Augusto Græco amplè magnificeq; exceptus,tot bellatorum agmine subnixus,moræq; impatiens in Asiam Bosporo Thracio trãsiit. Res Asiaticæ alio in statu tunc erant,quàm spe præceperat.Crediderat ad primum suorum cõspectum Turcas terga daturos:nec magis uim Latinorũ laturos,quàm Hugone Magno Gotthofredoq; & Bohemũdo Ducibus tulissent. Sed alia indoles,roburq; animi & cõsilii,alia uis religionis, numinisq; fauor fuerat priore bello sacro,ubi nullus Rex,nemo Cęsar imperabat:quàm hoc,cũ potentissimus Augustus,& nobilissimus Rex summis uiribus freti, nihil inexpu- G
gnabile inuictumq; sibi existimabãt. Simul in Syria progenies eorum procerum,qui imperium Turcarum propè euerterant, ipsi tũc Turcis impares erant:non pietate modò religioneq; animi, sed armis uirtutéque ac consilio à parentibus degenerabat.Ioscellinus Comes Edessanus summus bello Dux,ueteranúsque Imperator,cum æger in cubili iaceret,immensasq; Barbarorum copias appropinquare haberet exploratum,iussit filium eodẽ nomine Ioscellinum in eos ducere. Iuuenis tergiuersabatur ,multitudinẽ hostium horrens.Pater senex ægérque lectica latus aciem instruxit tanta arte, ac ita milites acuir,ut de uictoria non dubitaretur.Hostis senem ipsum im- H
perare,ac inter tela uersari ubi primùm accepit,quem ætate ualetudinéque infirma militaribus Imperatoriisq; muneribus abscessisse crediderat, & de iuuene sibi certã uictoriam spopondisset:signa cõferre non ausus, discessit. Mortuo seni filius successit.Fulco Rex Hierosolymitanorùm dum in equo leporem fugientem instans preménsque insequitur, præcepsin terram latus,graui ruina & in præsens sopitus,& inter manus in Regiã delatus,paulo post obiit,relicto filio Balduino tertiumdecimum agente annum,& Almerico sex annis minore.Mater Melíscendis tutelam gerebat, sexus quem neq; hostes formidarent,neq; nostri admirarentur. simul casus ita ferebat, I
ut Comitatus Principatúsque eius regionis maxima ex patte in ditione aut nouorũ semper,aut iuuenum Latinorũ essent, partim parẽtibus defunctis, partim dotalibus dominatibus: ut facillimũ fuerit Sãguino Halapiano Sarrapæ,qui ægrè antea sua tutatus fuerat,nostra ultro inuadere,Edessamq; in potestatem redigere.Iconium etiam Satrapen suum habebat longè latéque imperitantẽ,ac nostris hostem infestissimum,tantísque opibus, ut Sultanus salutaretur.Prætores habebat nobilitatis Turcicę delectissimos:quorũ maximè fuit memorabilis Paramunis.Quarum rerũ nihil animo agitans Augustus Latinus,tanquam impetu tantùm animi res bellicæ administrentur, K
opportunum hostium fraudi se suósque præbuit. Ferro,fame,errore uiarũ, miseriáque tentati. Vix decimus quisque superfuit.Cum multorum dierum iter improuidè fecissent,semperq; noua calamitas cladésque exciperet, coactus est Augustus miseras reliquias ex hostico deducere.Iam Francus Constãtinopolim peruenerat,summis honoribus à Gręco Augusto affectus.ubi Francicam classem Corcyrã tenuisse comperit,misit qui Rhodum eam cursum dirigere iuberent:ac ipse in Asiam transcendit,eo maturius, maioreq; fiducia,quòd fama falso dissipata fuerat Germanos cęde impiorũ aperuisse

A in omnem Orientem uiam. Paucorum dierum Francus uiam emensus erat, cum Fœdericus, qui postea Cæsar fuit, à patruo Cõrado adolescẽs mira indole missus occulta cũ Rege habuit colloquia, quę in uulgus edita nõ sunt. Eius Comites apud multitudinem Francorum in hanc sententiã uerba fe-
» cere: Non serus, Franci, uester in Asiam aduentus est, sed noster fuit præ-
» matutus. Duces itinerum nobis à Gręcis proceribus dati, authores fuere ne
» rei frumẽtariæ prospiceremus, ipsi à se omnia polliciti. Non expedire Chri-
» stianis Christianos fallere existimabamus, animorum harum gẽtium igna-
» ri. Sed illi nos in solitudines, ac manus propè hostium perduxere, locorum
B imperitos. Exin non minus ipsi malefaciendo, quàm nos indigna patiendo
» fessi, occulta fuga se ex castris, utpote qui latebras compendiaq; uiarum co-
» gnoscerent, subduxere. Vnum solatium malorum fuit, quòd superuenit ar-
» matus hostis, ut uirtutem experti, ferro manuq; hominum homines perire-
» mus, non fame. Fœlices, qui nostrorum in acie cecidere, nec magis cruciatũ
» hostium, quàm perfidiam harum gẽtium martyrio effugere. Nos infœlices,
» fortissimis commilitonibus orbati: etiam ut quod belli reliquũ est, prospe-
» rum cedat: id quod, dum uos intuemur, sperare incipimus: quorũ uirtus tu-
» tior erit casu nostro edocta. Exẽplo uos docuimus, uoce monemus, Latini
C Latinos. Si quid in nobis reliquũ opis est, id uobis pollicemur. Nonnulli scribunt farinæ Gręcos gypsum pertritum immiscuisse, quo cũ pernicie necessariò ignari Latini uescerẽtur. Quod cõstat, primùm Fœdericus, deinde Conradus etiam se Francis iunxere: castraq; ultrà mota: & unà iter per aliquot dies factum. Tandem Germanus Augustus Ephesum secessit, Græcorumq; nauibus Constantinopolim nauigauit, seu permotus quòd multarũ rerum egens cum exercitu lacero confectoq; Francorũ animos nondũ aduersam fortunam expertorũ ferre ipse Augustus nõ posset: seu Græco Cæsare comiter liberaliterq; reuocãte: ac apud Græcũ Augustum per aliquot
D menses mansit, maiore humanitate res Germanorum accisas prosequentẽ, quàm integras coluisset. Franci ad Męandrũ fluuium peruenere: pro sinuosiq; ac multiplici errore fallacis amnis traiectu cum Turcis ulteriorẽ ripam seruantibus congressi, prælio uicere. Inde cum motum esset, duas in partes copiæ diuisæ. Vna præcedebat ad occupandũ mõtẽ, qui nõ procul aberat, ut in eo summo castris locus caperetur. Cæteri satis magno interuallo sequebãtur. Ascensus erat aditus angustioris. Prius agmẽ ducebat Gotthofredus Rhemacinns Pictauẽsis: qui quo arctior uia erectiorq; erat, eo rapidius celeriusq; signa ferri iubebat: ac multo ante Solis occasum peruenit ad summũ
E uerticẽ, ubi metari castra iussus erat. Excipiebat uia in descensu fastigii leniter demissi: suberatq; planicies. Ea uisa signis statuẽdis castrisq; ponẽdis magis idonea. Igitur illuc descensum: opusq; fieri cœptũ. Alterum uerò agmẽ quod Rex ipse ducebat, cum tãtum diei superesset, segnius incedebat: haud dubium quin priores iam iugum tenerent, ibique consisterent, isq; finis iustus propositúsque eius diei itineri foret. Turcis in omnem occasionem intentis, consilium ex re natum est, diuináque opportunitas uisa exercitus Francorum delendi, aut saltem insigni clade afficiendi. Eos procul abesse Frãcus credebat, nec fortunæ se commissuros postquã à Mæandro eos fu-

garat.Illi ex uno leui prælio temeritatem incuriámque hostium auctam,ar- F
bitrati locum sibi bene gerendæ rei daturam,occultis itineribus aderant:&
tunc repentè montis iugo occupato,pręsidium ibi relinquunt,ne interclu-
sum primũ agmen ferre opem Regi possit. Cæteris copiis ex loco superio-
re in Regium agmen itineri non prælio præparatũ, cum impetu decurrũt.
Repentina res Regios perculit:Rex arma expedire, stringere ferrum iube-
" bat : Nihil trepidatione opus esse:animi præsentiam in repentinis periculis
" unicum esse remedium,salutémq́:locorum angustias pro Francis esse, quæ
" circunfundi hostes,circunueniréque prohibeant, cogantq́ corpus corpori
" comminus opponi:uirum cum uiro congredi.metum ponerent,cum causa G
" formidinis nulla iusta sit. Ita pugna anceps cõmissa circa Regem: aliis in
agminis partibus,ubi comitatus imbellis,& impedimenta,mulieresq́(nam
& ipsam Reginã secutam ostendimus)intermixtæ uiris fortibus,omnia in-
terturbabant:clamore ululatúque cuncta perstrepebant.Rex dum in con-
fertissimam atrocissimámque pugnam ad suos tegendos se confert in peri-
culo summo fuit:in noctem tamen res extracta.ei hostes cessere.omnes cir-
cà specus,cauáque collium nalliumq́, simul omnes latebræ abditiq́ reces-
sus pleni timidorũ & imbellis sexns erant, quô refugerant,dum uiri fortes
Barbarorum impetum sustinerent.Recessu hostium in iugum perrectũ, ex H
ignibúsque subiectorum castrorum cognitũ est prius agmen incolume in-
tegrumq́ esse, ac ab hoste intactum. Huc se Rex cum infœlicibus reliquiis
contulit:circummissiq́ qui sparsos fuga colligerent. Postridie placuit Regi
desistere ab itinere ea parte hostium consiliis opportuna faciẽdo.Maritima
ora petita, Attaliamq́ peruentũ : ad cuius rei famam classis Francica Rho-
do soluit,ad Regémque contendit.Is mari se deinde commisit: Syriámque
circũuectus tenuit.Cum ad Orontis ostia uentum esset, Raimundus prin-
ceps Antiochensiũ occurrit, Regémque ac Francos Antiochiã duxit ma-
gnificentissimè, benignissiméque, cum ob affinitatem, Francicúmque no- I
men,tum quôd in spe uenerat Barbarorum imperii copiis Francorũ euer-
tendi.Sanguinus Satrapes post res præclarè gestas, redactamq́ in ditionem
Edessam,omni præterea Mesopotamia recuperata,decesserat. Successerant
ei duo filii,Mirmiranus in Mesopotamiam, Norradinus in Halapianã Sa-
trapiam:qua florente,tutus Antiochensiũ principatus futurus non erat.In-
de belli initium faciendũ censebat Raimundus:suadendo,monendo,oran-
do agebat apud Regem Ludouicũ, ut cum in Syriam uenisset, sacram cau-
sam religionémque defensurus,eum hostẽ adoriretur, qui maximè piis of-
fuisset,offuturusq́ esset,nisi dum Francus exercitus Franci Regis ductu au- K
spiciísque res in Oriente gerat,aut euertatur,aut uiribus ad nocendum im-
minutis,exanguis affectúsque relinquatur. eum tunc Francis imparem esse:
illorum discessu spiritus paternos spemq́ sumpturũ.Haud falsa iactabãtur:
sed Rex Hierosolymitanus impubes,materq́,oratores misere,quorũ Prin-
ceps Patriarcha sanctæ ciuitatis erat,qui peterent nt Francus maturaret, ac
Halapianis rebus omissis,Hierosolyma religionis arcẽ primo quoque tem-
pore peteret: necesse esse aduersus Damascenorum Regem bellum gerere,
Hierosolymitano regno assiduum infestissimúmque hostem, qui Francorũ

uiribus

A uiribus facilè tolli posſit:& niſi tollatur,euerſurus ſacrum ſit Regnnm.Iam uer appetebat: & Conradus Auguſtus claſſe Auguſti Græci in Phœnicen delatus,ad Ptolemaidem copias expoſuerat. Quibus rebus permotus Ludouicus Rex ſtatuit Hieroſolyma proficiſci. Acceſsit quod domeſtico dolore urere Regē poſſet. Dum deſedit Leonora Regina inter delicias luxuriámque Antiochenſem,mulier iam caſtris ferróque ac proceribus militaribus aſſueta,parum pudica uideri cœpit.Sed nec locus apud patruum, nec tempus tanta in rerum mole criminis diſcutiendi. iam enim longinquiora noſtros uocabāt.Quanuis enixè retinēte Antiochenſi,repētè diſceſsit Rex, B ac uix ualere iuſſo, nec proſequente Raimundo, nec indignationem diſsimulante.Terreſtri itinere ductæ copię.Vbi emenſæ Phœnicē,ſanctam terram attigere,non ut milites,ſed ut ſacerdotes progredi cœpere.Summa religione occurrente Rege adoleſcentulo,proceribúſque Aſiaticis,ac Sacerdotibus cum inſignibus ſuis,ſanctam urbem uenerabūdi iniere. Nullo unquam loco plus maieſtatis Latinę fuit.Religionis ſacrorúmque muneribus peractis,concilium habitum, ut communi animo conſilióque conſtitueretur quid ac qua ratione capeſſendum agendúmque pro ſacra cauſa eſſet. Galliæ Germaniæq; principes Regem Auguſtúmque comitati,conuenere, C & præter Raimundum Latini omnes Aſiatici proceres patréſque.Ex Italia duo legati Pontificis maximi,alter Regē,alter Cæſarem ſecuti: ſimul Hermanus Veronenſium,& Amedeus Taurinornm, Gulielmuſq; Mōtisferrati Marchiones.(Feracem mallem dici uulgo placuiſſet,quandò mira eſt eius regionis ubertas.) Ferratēſis habebat in matrimonio Iudithā Conradi Auguſti ſororem. Fulcerio Hieroſolymitano Patriarchæ omnes aſſenſere, ut Damaſcum adorirētur. Anno eius ſeculi ſeptimo & quadrageſimo ante ſeptimum calendas Iunias ſigna mota. Monte Libano ſuperato,in planiciem deſcenderunt,ubi Damaſcus ſita. Acies ſtructæ, copiaq; pugnandi hoſti fa- D cta.Mœnibus ſe continuit. Vrbs munitiſsima, inſtructáque niris,equis, armis,commeatu, ducibus, conſilio, hortos pomariáque cōiuncta muris habebat,quæ propngnaculorū loco eſſent, quòd aggeribus foſsiſq; munirentur,turriculiſque horrerent,& uiis anguſtis anfractibúſque inter ſe dirimerentur,ut ad ſingulos hortos tanquā ad obiectas munitiones conſiſtendum bellandúmque eſſet, ac nouus ſemper exoriretur labor, præcipuè à monte Libano quinque millium paſſuum in lōgitudinem.hæ locorum difficultates hoſtem in ſe uertebant, antequam urbs ipſa adiri poſſet. Erant propngnatores impigri acerrimíque, qui noſtros eluderent. Multi temere ſub- E euntes cecidere : nec æquo loco dimicabatur. Multiplicibus implicatarum uiarum ambagibus irretitos Barbari repentini male multabant. Auguſtus Réxque edixere ne rari infrequentéſque noſtri ignotis ſe committerent itineribus:prius foſſas explerent,aggeres æqnarent,uias munirent, latos limites agerent:à ſagittis quæ è turriculis mittebantur,obiecta teſtudine tegerent eos qui opns facerent.Equites omiſsis eqnis,armis fulgētibus, micantibúſque telis adſunt,ſi qua parte Barbari opus impedire, aut ſemiermē peditem adoriri conabantur.Iam opus proceſſerat, expugnatique maxima ex parte horti pomariáque,qui Barbarorum tutáda ſuburbana ſuſceperát,

Paul. Aemylii Lib. V.

diffiſi locis quæ inexpugnabilia exiſtimarant,prope fluuiũ ea regione mœ- F
nia præterfluentẽ ſigna cõſtituunt,ut eo noſtros arcerẽt. Ibi Regii primùm
egregiè pugnarunt:deinde miſsis ab Auguſto auxilio Germanis,intra mœ-
nia hoſtem compulere:obſidereq́; urbem in animo habebãt.Et iam parabãt
quæ ad oppugnandam uſui eſſe poterãt. Damaſcenos omni nobilitate La-
tinorum aſsidẽte deſperatio cepit,faciliorem expugnationem urbis, quàm
ſuburbanarum munitionum fuiſſet,ratos.De fuga conſilium inibant,uiaſq́;
intra mœnia interſepſerãt ea parte quæ noſtrorum caſtra ſpectabat. Latini
urbẽ pro capta habebant.De imperio eius ambigebatur. Theodoricus Flã-
driæ Comes ut illa ſibi attribueretur orabat:Franci, Germani,Italique eam G
illi propalam deſtinabãt. Id ægerrimè ferebant qui Latinorum in Aſia bel-
lando conſenuerant,præmia ueteranorum Ducum nobili quidem domi ac
forti,ſed nouo in Syria homini dari: ſatius eſſe in præſentia non recipi Da-
maſcũ,quàm Latinos hos recentes,qui religiouis ſpecie cum Barbaris bre-
ui tẽporis ſpatio bella gerant,fructum percipere rerum multis annis geſta-
rum.Hæc tacitis ſenſibus agitabant:& poſtea fuit ſuſpicio,quoſdam eorum
ingentem uim auri à Barbaris clàm accepiſſe,ut re abiretur infecta.Fuerunt
authores,ut ab ea parte quæ in ſeptẽtrionem uergit,in aduerſam meridiei-
que obiectam caſtra transferrentur, quòd eà oppugnationem faciliorem H
dicerent,ac muri ex crudis lateribus humilioréſque forent. habita fides re-
gionis peritis.Tranſlata illuc caſtra. Longius à flumine aberant, ac à com-
portandis commeatibus,quòd urbs intercedebat:nec ſuſpecta fraus fuit niſi
fame ſitique iam homines equóſque conficiente, nec libero iam in locum
priorum caſtrorum regreſſu,quòd Barbari eum recuperarãt, ualidioribúſ-
que firmarant munimentis: diſcordéſque noſtrorum animi diſtinebantur.
Germanus ora maritima petita claſſem cõſcendit,Byzãtiumq́; reuectus,in-
de domũ rediit.Francus quod reliquũ æſtatis erat,ac totã hyemem in Syria
egit.Sũpta palma,quod erat ſacræ peregrinationis cõſummatæ ſignũ, uere I
appetẽte claſſem Ioppe ſoluit.Cũ mari ferretur,Græcorum claſſis repẽtino
ac uelut ex inſidiis occurſu cogebatur Cõſtantinopolim flectere. Fœlicior
Græcus tanto furto,quàm Barbari uirtute,uideri poterat:ſed diuturnũ pe-
riculum nõ fuit.Latinis Regiũ nomen ſanctũ extitit. Georgius Prætor Ro
gerii Siculi Regis maiori numero nauiũ ſuperueniens,in Prætoriã Cõſtan-
tinopolitani nauẽ ſagittas aureis ſpiculis præfixas coniecit:atq́; ſe & ad bel-
lum & ad pacẽ paratũ oſtendit.Huius uirtute fideq́; liberatus Ludouicus,in
Siciliã,atque inde in Prouinciã nauigauit.Reuerſus in Frãciam, nihil anti-
quius habuit,quã ut Leonoræ matrimoniũ dirimeret.Baugentiaci conciliũ K
habitũ.Rhemorum,Senonum,Rothomagẽſium, Burdegalẽſium Archie-
piſcopi conſedere.Interrogati teſtes:fides propinquitatis facta: cõſtitutum,
cõſtare coniugiũ piè nõ poſſe.ita nõ ſine admiratione terrarũ dimiſſa Leo-
nora,quã per tot annos uxorem habuerat,unde duas filias procrearat.Nec
diu Regis torus cœlebs fuit.Cõſtantiam Adelphonſi Galecorum Regis fi-
liam uxorem duxit.Simul & religionis gratia,& ut ſocerum uiſeret,in Hi-
ſpaniam profectus,auguſtiſsimum diui Iacobi templum ſumma ueneratio-
ne iniit,obſecrationéſque habuit.Leonoram dimiſſam Henricus Andega-
uenſis

A uensis uxorem duxit:isque mortuo Stephano Regi, ut conuenerat, in Angliæ regnum succeßit:materno iure idem Rex Anglorum, Dúxque Normánorum:paterno Comes Andium, Turonum, Cœnomanorum: Vxorio Comes Pictonum, & Dux Aquitaniæ. Nec pax diuturna esse poterat inter duas opulentißimas Regias, finitimáque imperia: quorum ab altero Leonora tam diues fœmina repudiata esset, ab altero excepta cultáque in deliciis haberetur. Quin ex professo bellum Henricus suscepit. Vxoris nomine Tolosatium Comitatum repetebat. Robertus abba historicus Henrici Regis familiaris causam eius agit:ac scribit, Raimūdum Comitem, quem ma-
B gnas in Asia res gesßisse docuimus, fratrem(nomen non edit)habuisse:hunc Comitem Tolosatium extitisse:eiúsque defuncti unicam hæredémque filiā nupsisse Gulielmo Duci Aquitanorum, Leonoræ auo paterno. hunc cum sacram militiam professus esset, illum Comitatum oppignerasse Raimundo uxoris patruo, Comiti tunc Fani Aegidii: qui deinceps etiam Tolosatium Comes dictus sit: & tunc Henricum ius uxoris auitum persecutum. Contrà Monachus Andreas eius temporis æqualis, author est, nō iure, sed uiribus fretum Henricum arma intulisse. Hercle mirum sit, si, ut Abba tradit, id pignus fuerit, & non addictio, aut iuris ambigui transactio, ipsum patrem
C Leonoræ, atque adeo ipsum Regem Francum tunc in pari causa id pignus non luisse:cum Leonoram in summa flagrantißimaq; gratia, & uelut nunquam dimissurus haberet, colerétque, ac rem præsenti pecunia redimere potuisset, gaza superāte:nisi fortè quòd Tolosas filiam Crasßi in matrimonio habebat, idcirco Frāci æquiores illi erant. Quod constat, Henricus Cadurcos de Tolosate cepit: eósque in fide continendos Thomæ iuris præfecto uiro sancto attribuit. Tolosam cum obsideret eius Comitatus principem urbem, Frācus Rex nihilo segnius quàm si media Francia ureretur, auxilio accurrit Comiti Raimundo sororis uiro: illúmque exemit obsidione. Post
D id tempus nunquam fida inter eos pax iungi potuit:sæpe arma posita, sæpe repetita:oppida utrinque capta, uastati agri, leuia prælia facta:dextræ iniunctæ, mox rursus enses stricti. Frāci Regis frater Philippus ecclesiæ Parisiensis Archidiaconus, cum sacra ea uacante sede Pōtifex eligeretur, Petro ciui Nouariensi cognomine Longobardo Theologorum facilè principi cessit: isq; Episcopus ab Rege salutatus. Hoc animi tantùm religione, illud etiā dextra piè gestum. Cum quies ab armis Anglicis intercederet, duo Gulielmi Aniciensis Cauillonensisq; Comites, ecclesiis suis infesti, armisq; inerme sacerdotium oppugnantes, Regiis armis coërciti sunt. Aniciensi pri-
E mo terrore domito uenia data, patrimoniúmque restitutum. Cauillonensis pertinacioris amentiæ uir Cluniacenses monachos cum cruce ac uelamētis supplicum ad mouendam misericordiam eius occurrentes, indignis affecerat modis. fractus armis ab Rege potius quàm domitus, uitam quidem impetrauit, sed Comitatu spoliatus. Fama celebris est, Cauillonensem Comitem dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam in equo pro foribus sedente euocatum exisse:coactúmque è uestigio conscendere, è conspectu procul raptum, nec deinceps usquam comparuisse. Et Niuernensium Comitem immunitatis ecclesiarum hostem, obtorquente spō-

tè se in terga uultu obiuisse. Ea in ecclesias à proceribus suscepta pugna, to- F
tum orbem terrarum non circumiuit modò, sed transgressa est, hinc Pontifice Romano, illinc Cantuariensi exagitato. Sub mortem Adriani duodeuiginti Cardinales Rolandum elegerunt, patria Senensem: isque fuit Alexander tertius. Quatuor reliqui Cardinales intercessere: Eorum tres quartum Pontifem salutauere. Is Octauianus ciuis Romanus erat: Victor uocitari uoluit. Fœdo in urbe schismate exorto, Fœdericus Aenobarbus Cæsar magnis in Italia rebus gestis Cremam obsidens, Alexādrum Victorémque ad se euocauit, ut concilio ab se Papiam indicto, pro imperio de cōtrouersia cognosceret, statuerétque. Alexander imperium detrectauit. Victor itu- G
rum se quò Augustus iuberet, professus est. Cæsaris hortatu Frācus & Anglus oratores misere: causaq; adhuc ambigua, neutrum Pontificem maximū agnoscebant. Alexander à duodeuiginti Cardinalibus electus prior fuerat: sed in concilio Papiensi deerant qui sine præuaricatione causam eius agerent. Victoriani paucitatem suam alia ratione armabant: multitudinémque aduersariorum (ut quos iustus numerus deficit, assolent) coniurationem fuisse perditorum dicebāt: & (quo maximè Augustum moueri sentiebāt) coitionem nefariam factā contendebāt, ut hostis Cæsareæ maiestatis Pontifex fieret: eosq; qui Alexādrum designassent, semper sacrosancti (his enim uer- H
bis utebantur) Imperii Cæsarúmque iura oppugnasse: Gulielmi Siciliæ Regis amantissimos extitisse: ut non immeritò Alexander, eiúsque studiosi patres, Papiensi concilio, potestatique Augusti credere se, qui rei maiestatis agerentur, nō ausi fuerint, eodem & hoste acerrimo, & iudice prius capitis sui quàm honoris usuri. Fœdericus uerò rem suam summam agi arbitrabatur. Francus cognita eius cupiditate, Alexandro animum adiecit: eique author fuit ut in Franciā confugeret. Altero sedis suæ anno classe Siciliensi in Prouinciam uenit: atque inde Claromontem profectus, ibi concilium, deinde in Turonibus alterum habuit. Authoritate Franci Regis adducti Hi- I
spani, Hungari, atque adeò Angli legatos misere. Papiensis concilii, ac Fœderici, qui Victorem ad se profectum adorarat, acta dānata: Alexander Pōtifex salutatus. Pius in Alexādrum Anglus, ut etiam extra terrarum orbem procella ecclesiam incesseret, in Thomam sanctum uirum tunc Pontificem Cantuariensium sæuiit: qui exagitatus exúlque in Franciam ad Alexandrum se cōtulit: edidítque complura capita perditissimorum institutorum, quæ quia nō seruasset, præceps è sede Angliáque exactus esset ab Rege suo Henrico. Pontifex uirum sanctum in honore gratiáque habuit: & Francus Rex obseruauit: ac per oratores de eo reducendo egit. Aegrè id impetratū. K
Septimo quàm exulare cœperat anno, Philippo Flandriæ Comite, qui defuncto Theodorico patri successerat, prosequente in patriā restitutus, martyrii lauream cruenta morte nactus est. Defuncti memoriam sacrauit Alexander in Italiam regressus: aræq; nomini illius iam diuinitatis signis elucentis dicatæ. Rex Francus ad eius mortui conditorium uenerandū in Angliam transmisit. quem modò extorrē miseratus, ope subleuarat. Rex Henricus insōs uideri uoluit: missisq; ex urbe amplissimi ordinis legatis ad quæstionem habendā, se purgauit, persanctè iurans neque iubente neque scien-
te

A te se occisum sanctum uirum. Cum uiuo simultatem exercuerat: sede exturbarat, in exilium egerat. Iussus est ad id expiandum ducentos equites continuò ad sacrum bellum armare: ac operá dare, ut ipse quoque sacra induceret arma, cum Barbaráque pugnaret religione. Sed sic quoq; mortuo pœnas dedit, non modò alienos, sed filios hostes expertus. Henricum filium pubescentem coronandum, Regémque salutandum curauerat. Re, non nudo nomine imperare regnaréque uolebat, & æquas cum patre partes sibi arrogabat. Pater contrà & Regio nomine, & spe Regni contentum eum esse oportere censebat: sin contumacius ageret, cum quatuor essent fratres,
B proximum illi ætate Richardũ obiiciebat: fœdusq; cum Rege Franco iniit, atque affinitatem inter Regias. Margarita immatura uirgo, filia Franci Regis seni Henrico Regi data est, uti ea seruaretur quoad matura uiro foret: tunc cui Angli Regis filio iuncta matrimonio foret, is patri in summam rerum succederet. D. Tomas pœnas ab Henticis Regibus patre filióque exegit. Puella nimis diu ab Henrico sene seruabatur, nec eius, ubi maturuit, copia cupido & Regni & splendidissimi coniugii iuueni Henrico à patre fiebat: adeò ut atrox fœdáque suspicio exoriretur, nuptias filii patrem ipsũ incestum suum fecisse. Conuenerat etiam inter Francos Anglósque, ut Gi-
C sortium neutris pareret: id Templariorum aliquis uelut sequester fiduciariúsue haberet, quoad de controuersia diligentius caueretur, statueretúrq;. Henricus Rex Templariorum ornatu suscepto Gisortium ingressus, séque Templarium ferés, præfectum præsidiúmque oppido imposuisse à quibusdam traditur. Filius à patre defecit ad Frácum Regem: ab eo gener beneficiariusq;, ac adeò Normanniæ Dux salutatur. Hinc auctus ad patrem redit: ab eóque Margaritam extorquet, eamq; sibi matrimonio iungit, exprimítque à patre, ut Angliæ proceres in uerba sua iureiurando adigantur. Pater filium Richardũ suis incrementis auget, Ducem Aquitaniæ dicit: ac in eam
D possessionem mittit. Is cum Comite Tolosatium transigit, ut se ipsius beneficiarium profiteretur: ipse in Regis Franci uerba iurauit. Simultas inter patrem filiúmque recrudescit. Stat sententia patri, omne imperium ac summam rerum filio, dum uita superesset, non tradere. Cõuenit, ut certum pôdus auri filio erogaretur in sumptum splendorémque uitæ, ac maiestatem nominis tuendam. Longa patris uita filio, & maturus Imperio filius patri seni grauis erat. Anglo multitudo flósque ætatis filiorum solicitudinem attulit. Francus multo ætate prouectior, ex uno atque altero matrimonio binas filias procrearat, nullos dum filios, quorum erat appetẽtissimus: tertium
E coniugium exacta propè ætate uelut diuinitus uoti eum compotem fecit. Ex una Leonora Hẽricus sustulit Henricum, Richardum, Gotthofredum, Ioannem, hos quatuor: ac totidem puellas. Prima Castulonensi Regi, unde Blancha diui Regis mater edita: secunda Siculo, tertia Saxoniæ Duci, unde Otho Augustus: quarta Tolosatium Comiti Raimundo Raimundi filio, nupsere. Francus ex Leonora genuit Mariam & Alisam. illa Henrico Tricassium, hæc Theobaldo Carnutum Comitibus nupsere. Ex Constãtia Hispana suscepta est Margarita, quá ostendimus iuueni Henrico nupsisse: ac Adela, quæ Richardo eiusdem Henrici fratri despondebitur, utroq; hoc

matrimonio infœlici. Ex partu decessit Cóstantia, nondum circumacto altero matrimonii anno. Tertia uxor ducta Adela filia Theobaldi Comitis Campani: publicisque obsecrationibus ac uotis tandem proles uirilis nata, Philippus cognomento Augustus: sub cuius ortum per quietem uisus est Rex uidere filiũ ex se natum calicẽ humano sanguine proceribus miscere. Ex eadem Campana procreata Hagne, Augusta Græcorum futura. Anno eius seculi tertio & septuagesimo Stephanum Sacri Cæsaris Comitem in Asiam Ludouicus Rex cum sacro auro, quod populares, ut cuiusque animus religióque ferebat, contulerant, misit, ut senex Latinos Asiaticos eo subleuaret, quibus ipse ætate florens, armis ac lõginqua militia opẽ tulerat. Secundum eius ex Syria discessum ferox Norradinus Halapianorum Sultanus Raimundum Antiochensium Principem, suscepto ex Constantia Bohemundo tertio, fines Antiochensium tutari uirtute conantem, prælio interemit. Constantia uiduitatis diuturnæ impatiens, Castellionensi Reginaldo nupsit, qui adolescentulum Principem regeret, résque administraret. Vir erat bello egregius: nec ulli ignauo esse licebat. Non agri modò infesti ab hoste erant, sed & in urbibus insidiæ proceribus struebantur: nec ullus locus tutus: nullum tempus metu uacuum. Nec tam magni Reges imperatorésque formidolosi erant, quàm Assassini, gens obscura. Decem omnino incolunt oppida circiter sexaginta uirorum millia. Phœnicibus tunc contribuebantur. Eadem ferè in regione fuere Hesseni, quos, ut Plinius tradit, nocentes fugerent: quíque sine pecunia & fœmina, duabus generis humani pestibus, degerent. Sed Assassini ex Perside profecti creduntur: receptâque Mahumetis persuasione, sanctissimi omnium à Barbaris existimabantur: nec qua cæteri mortales cupiditate honorum ducuntur: ipsi inter se maximè unanimes: nulla de Imperio magistratúque ambitio: summam arbitriúmque rerum non nobilitati sanguiníque committunt: quem uirum optimum iudicarint, eum sibi præficiunt, seniorémque ac Arsacidam uocitant: eóque nomine contentum, cæterorum curam gerere iubent: & ut illum in commune consulere uolunt, ita ipsi ea opinione imbuti sunt, ut sibi persuadeant, in rebus humanis nihil antiquius esse, quàm pro publica salute, cum tempora postulent, mortem oppetere. Eorum alii alias linguas à pueris edocentur: omnes ita animo affecti, ut cælestem immortalitatem adepturos se munere numinis confidant, si hæresis suæ quasi communis commodi sanctitatisq; hostes occiderint. Cui prouincia euenerit alicuius è nostris proceribus interimendi, is ut unus è nostris se nostrorum turbæ immiscens, per fallaciam cædem facit, sibi minimè parcens, gnarúsque sibi statim occũbendum esse. Sic Raimundus Comes Tripolitanus, quòd eis infestus esset, Tripoli à duobus Assassinis cõfossus, cæterorum curam acuit, ut custodes corporibus suis adhiberent. Balduinus Rex ubi primũm adoleuit, ac sui potens fuit, res gerere cœpit. Ascalonem obsedit. Auxilia mari ab Aegyptiis obsessis ferebantur. Terra Norradinus opem ferre quacunque ratione contendebat. Eius incrementa suspecta fuerant suæ superstitionis proceribus, & maximè omniũ Ainardino procuratori Regni Damasceni, uiro acerrimo: quo mortuo

F G H I K

A tuo ignauus imbellisq; illius gentis Rex uilior popularibus esse cœpit: aduenientique Norradino, quem dignum summa rerum ducebant, ciues portas patefecere, suúmque eum Regem salutauere, fuga sibi cum paucis ignauo Rege consulente. Iudicium Regię urbis, cæteræ urbes in illud contributæ Regnum secutæ, deditionem fecere. Impiger experiensq; uir, ac recentis imperii accesione ingens, nondum uirtuti felicitatique suæ modum statuit: utq; nostros ab Ascalonis obsidione auerteret, urbem Paneadem piam oppugnat: ita propiore metu nostros ad sua tutanda redituros. Id consilium robore Latini nominis uictū. Nostri quòd turpem ab infecta re discessum, B & moram periculosam arbitrabātur, sumptis ueluti nullo reliquo consilio animis, tanto impetu admotis operibus urbem aggreßi sunt, ut oppidani & ipsi abscissa omni alia spe eruptionem magna manu fecerint, ac propè sit æquo prælio dimicatum. Tandem cunctis ferè qui eruperant, cæsis: qui superfuere, de cōditionibus dedendæ urbis agere cœpere. Conuênit, ut sublatis rebus suis in Aegyptum migrarent. ciues incolæq; ac præsidium ignari fuerant obsessæ Paneadis ad nostros reuocādos: & nostri omnia per exploratores comperta habebant: eámque ob rem & celeritatē adhibuerant, & Ascalonitis ultima captarum urbium exempla sibi suísque ab irato hoste C expectantibus, ęquiores leges dedere. Patria extorres, à Latinis tuti fuere: à Turcis in itinere spoliati sunt omnibus fortunis, quibus hostis pepercerat: miserabilíque agmine dispalati, quo quenque casus tulit, concessere. Exin Paneadem mota castra. Cum Norradino Latini atrox præliū iniere. Templariorum uirtus excellens fuit. Gloriam hoste fuso, fugato, castris exuto, sibi pepercre. Inclytum Balduini Regnum fuit, tantóque terrori Aegyptiis, ut Alexandrinos coēgerit annuum uectigal pacisci, pēsitaréque. Obiitque summa in gloria anno eius seculi tertio & sexagesimo. Succeßit frater Almericus: in cuius recentis Regni rudimento Aegyptii sustulere animos: ac D domestico bello, quia externus hostis aberat, laborare cœpere. Sultanus Habeis Nosedorinum filium Antistitē Aegyptiacæ superstitionis efficere cōtendens, coniuratione perditißimorum hominum facta Calipham interemit, Regiáque occupata, gazam inuadit, ratus se rerū diuinarum humanarumq; dominum: cum qui à nefariis consiliis integri erant, indignitate scelereq; permoti, armis correptis Regiam circunsistunt, ac irrumpere conantur. Ille nummos magníque precii res in furentem turbam spargit: ad quas rapiendas cùm positis armis undique certatimque ruitur, parricidæ locum tempúsque nacti euasere. Cum in tuto sibi esse uiderentur, insidiis Templa- E riorum nunquam cōquiescentium excepti. Cæteri occisi: Nosedorinus uiuus cum magna gemmarum margaritarúmque ui captus: quem paulopost Aegyptii ingenti auri pondere de Templariis redemere, ac exquisitißima supplicia de eo sumpsere: aduerso apud nostros Tēplariorū rumore, quòd is iuuenis se iam catechumenum professus diceretur. Mox maior rerū moles in Aegypto insecuta. Darganus nouus Sultanus uectigal Almerico Regi pendere abnuebat, quod Balduino Regi spoponderāt Alexandrini. Rex contemptu sui id accidere arbitratus, summos Duces, ac utriusque militiæ magistros (nam Teutonum nomen adhuc obscurius erat) secum duxit, ut

nihil nisi eis authoribus ageret moliretúrue.Cōsilium prudens fortuna secuta est. Victus est tanta Aegyptius clade, ut deplorata spe armis Latinorum obsistendi,in superiorem Aegyptum refugeret.Insequi trepidos,& uictoria uti ardebat Rex,castráque promouerat,cum hostis locorum beneficio se texit. Aggeres Nili interrupit,campósq; aqua immissa operuit. Non cedebat tamen animus Regis necessitati: suorum uoluntati cessit: eorumq; hortatu domum rediit:nec multò pòst fortuna tulit,quod uires consiliúmque ferre non potuerat.Sauar Dargano exortus est ęmulus,Sultanúmque se dictitabat.acie uictus,se ad Norradinum contulit,ut eius ope bellum redintegraret.Ille Syraconum genere Medum militum suorum magistrū misit.Quo nouo summóque metu perculsus Darganus,quod antea cum de ea una re ageretur,nullo terrore permotus expugnari potuerat ut non denegaret,tunc alterius causæ respectu ultro Regi obtulit Almerico: uectigalísque exigēdi iure restituto,pacem exorauit, utq; sibi Latini auxilia mitterēt. Eorum ope fretus,signa cum Medo,qui iam in Aegyptum cum Sauare descenderat,contulit,uicitq;. Dum Almericus altero Regni sui anno, qui fuit eius seculi quintus & sexagesimus,in Aegypto res bene ac fœliciter gerit,in Tetrarchia Antiochensi clades accepta.Norradinus cum nostris signa cōtulit.Dum eorum uim non sustinet,arte uicit. Cessit, ac in loca iniqua nostros temere insequētes pertraxit. Capti summi uiri fuere,Bohemūdus tertius Antiochensium Princeps,Raimundus Comes Tripolitanus Raimūdi filius,Ioscellinus tertius Ioscellini Comitis Edessani filius. In Aegypto Darganus uirtute nostrorum uictor, mox à quodam suorum occisus est.Tunc Sauar,qui latebris uitam texerat,in lucem reuocatus,urbem Regiam ingreditur,à ciuibus,mutatione tēporum mutatis animis,receptus.Ea urbs orbis terrarū maxima est:Chaere ab incolis uocitatur,qua uoce uictrix significatur.Anno Mahumeticę superstitionis trecentesimo & duodeseptuagesimo eam Ioar Sultanus multiplici uictoria inclytus condidit,decē millibus passuum à uetustissimę nobilissimæq; urbis Mēphis uestigiis,ut indigenas tradere author est Tyriorū Pontifex.Latini Chairū uocitamus. Ditiores beatioresque quàm fortiores sunt Aegyptii.Syraconus summus bello Dux,qui cum Sauare in Aegyptum descenderat,quique fratris nomine Negemendi filium Saladinum secum haberet,adolescētem miræ magis quàm sanctę indolis, & quātælibet fortunæ capacem,suum illud suorumq; Regnum facere cōtendebat. Aduersus tantum hospitem,sed iam hostem,coactus est Sauar Almerici opem implorare, uectigalq; pacisci, quod cum Dargano cōuenerat.Virtute nostrorum pulsus Aegypto Medus.Sub quod tēpus Norradinus cladem accepit.Eum Gotthofredus Comitis Engolismensis frater, & Hugo cognomine Brunus Lusinianus in Tripolitanorū finibus fuderūt fugaruntq;:ac ne Aegyptum respicere posset, ad sua tutanda totum auerterunt.Nec iccirco Syraconus conquieuit:multum animo consilióque ualuit: Calipham Baldacēsem adit,adorat, hortatur ut meminerit se unum iustum legitimúmque Mahumetis successorē esse, quem oporteat iura orbi terrarum dare,Aegyptiorumq; nefariam audaciam in ordinem cogere,qui Calipham Antistitemq; suum domi habeant.Effœminatissimam gentem à uiris

edomari

F G H I K

A edomari facilè posse. His lætus ille, talemq; uirum sibi diuinitus datum ratus, militum eum etiam suorum Magistrũ creat: ac uelut sacro eius superstitionis edicto iubet, quibuscunq; Mahumetis nomẽ cordi uenerationiq; sit, Medo Duce res gerere. Id bellum ingens, memorabiléque. Latini arma in Orienté tulerant: nunc Oriens ad meridianũ imperiũ euertendũ armatur. Omnium mortalium animi in expectationẽ erecti. Barbara religio, quę totum propè terrarum orbẽ uanitate occuparat, impleratq;, duas in partes diuisa inter se decertabat. Caliphæ de principatu rerumq; summa armis contendebãt. Pii spectatores alieni belli esse poterant, magno suo ex mutuis illorum incõmodis bono. Almericus ex fœdere Sauari Caliphæq; Aegyptio B præter ipsorum spem auxilio iuit, uectigales suos defensurus à Medi ui, quẽ nõ dubitabat Imperii cupiditate agi: ac Latinis magis, si uinceret, quàm Aegyptiis formidolosum fore. Ausus est etiam, ut uniuersam eam regionem in fide officioq; contineret, ad urbem usque regiam ducere, claustra Nili emissariaq; nihil ueritus, quòd Caliphæ filium Sauaremq; ad se profectos in potestate haberet. Affuit cõtinuò Medus. Pugnatum. uicti magna cæde hostes ea parte cui Syraconus pręfuit: Saladinus parte sua parua cęde facta, aliquot nostrorum proceres circunuentos cepit. Ad hoc Alexandrini ægrè ferẽtes C se Latinorum uectigales dici, regressum Saladinum mœnibus cũ præsidio recepere. Præclarius erat antiquiusq;, talem iuuenem, quàm patruũ quãuis magnum uirũ uincere. Obsidebatur igitur oppugnabaturq; à nostris Alexãdria. Saladini animus inexpugnabilis. Ciues primùm feroces, deinde animis corporibusq; deficiebãt. Patruus in superioribus Aegypti partibus restiterat ad distringẽdos hostes, si ab obsidione Alexãdrię absterrere nostros posset. Vbi id nõ procedit, ne præsidium egregiusq; iuuenis periclitaretur, leges accepit. Captiuos reddidit, deduxitq; exercitũ. Almericus cum gloria domum redit. Nec diuturna pax mansit. Accidit fama, Sauarẽ occultũ fœdus cũ Medo aduersus nostros icisse. Almericus in Aegyptũ redit. Pelusiũ D ui capit, diripitq;. Chairo copias admouere audet. Perculso Calipha Sultanoq;, nec ullas leges abnuente, connenit, ut uicies centena millia nummûm aureorũ penderentur. Ducenta millia præsentia numerata: cõtinuò reliqua solui ex fœdere oportebat. Aegyptius datis ad fidẽ faciendam obsidibus, tẽpus terebat, pecuniã tam grandem breui cogi non posse dictitans. Consiliũ erat, ut nostros tẽpore interposito incautos opprimeret. Iam Medus appropinquabat. Almericus antequã duobus exercitibus circunueniretur, Aegypto decessit. Syraconus uelut uindex ab Aegyptiis excipitur, Sauarémque, E ubi primùm opportunum fuit, occidit: à Caliphaq; Sultanus salutatus, ante circuactũ anni obit. Succedẽs Saladinus per simulationẽ adorãdi Chairẽsis Antistitis introductus, eum manu sua claua quã ueste abdiderat, stratũ interemit. Id Orientalibus Barbarorũ regionibus, Antistitiq; Baldacensi mirẽ lætum gratumq; accidit: ac uiã Saladino muniuit ad Imperiũ in immensum propagandũ. Is die lustrico, cum infans ex ritu Barbaræ religionis circũcideretur, Iosephus uocitatus fuit, nomine Iudaico etiam à Saracenę superstitionis hominibus plerũq; usurpato: postea Saladinus dictus, hoc est Latina interpretatione corrector legis. Nec Occidẽtales Latini, quãuis domesticis

rebus occupati, immemores orientaliū procerū erāt:eos Francus Rex Anglusq; certatim pecunia supplemētoq; iuuabāt,illis rebus ruituris,nisi aliūde subleuarentur. Hi quoq; proceres quos in Tetrarchia Antiochensiū captos à Norradino ostēdimus,domum reuertêre, partim magno redempti, partim obsidibus de reliqua pecunia tantisper datis. Rex Almericus anno eius seculi tertio & septuagesimo decessit:eius filius Balduinus successit,ter tiūdecimum annū agēs,& elephātia laborās. Authoribus proceribus procuratio regni demādatur Raimundo Comiti Tripolitano soboli Raimūdi qui principio belli sacri præclara edidit facinora,ipsi summo Duci:simul Balduinus maiorem sororem Sibyllam, Gulielmo Gulielmi Montisferrati Marchionis filio,è familia Germanos Augustos Francorumq; regiam propinqua cognatione contingente , in spem sacri regni accito collocauit. Iuuenis tertio pòst mense obiit,uxore grauida relicta,unde ortus Balduinus. Mortuo Norradino,Saladinus regno Damasceno, ac iis oppidis ubi asseruabantur qui Latinorum obsides apud Norradinū fuerāt,potitur. Ad hoc aliquot Arabiæ urbes ultro se ei dedidere. Ardebat cupiditate imperii,gloriæq;: nec ei fortuna, nec ipse fortunæ deerat. Acer,impiger, solers, audax, liberalitate mira,in acie ferox,in uictoria mitis. nulla cordi uoluptas,nisi dominatus augēdi:animo uerius magno,quàm pio. In primis Orięti uniuerso iura ut daret,id cōtendebat,id elaborabat. Melesala Norradini filius Halapiæ degebat,longè lateq; imperitans : quem euerti,ac Orientis opes Aegyptiis Saladinoq; iungi,haudquaquam è re nostra erat. Tripolitanus opē iuueni ferre parabat:Saladinus per oratores, Quid me,inquit,in hostes meos arma ferentē,in te unum uertere statuis? Tēdere me quò animus meus fert, patere. Sin ex alieno bello præmium appetis,habe quod maximè concupiscere potes, Reddo tibi nobilissimos uiros , quos de reliqua pecunia obsides,ac potius capitis tui uades habeo,in quos te hoste sæuire iure belli possem:ut scias me non modò tecum pacem sanctam uelle, sed quas Martis ui passi fueratis calamitates,eas eo loco collocare,ut nunquā accidisse uideantur. Placuit incruēta merces Tripolitano. Ea initio læta fuit nostris,quòd fortissimi uiri obsides rediere. Saladinus Melesalam reliquo imperio exuit: Halapiam tantùm illi ac Arethusam reliquit:ac ita supplicem,nec ullas cōditiones pacis aspernatum,in societatem armorum aduersus Latinos adsciuit. Anno quarto regni Balduini Philippus Comes Flandriæ in Syriā profectus,Ptolemaidem classe tenuit. aderant etiam nobilissimi Græcorū Augusti oratores:agitariq; cœpta consilia,ut bellum Aegypto inferretur. Nec id hostem fefellit. eò se recepit, copiasq; undiq; coegit. Nostri cogitationem Aegypti deposuère,ac propius bellum suscepere. Flandrus sacris locis conspectis,ne peregrinatio ea nulli usui religioni foret,iunctus Tripolitano,ac Magistro Hospitalariorum,& magnæ parti militum Templariorū, Antiochensium fines ingressus,Bohemūdoq; assumpto, Arethusam obsedit. Regni Hierosolymitani,ac recentium ex Europa Latinorum uires oppido illi assidebāt. Diuina occasio uisa Saladino uacuum milite Hierosolymitanum regnnm occupandi. Numen mentem fœlicitatémq; in præsens adolescentulo Regi dedit,qui ante plenā pubertatem repudiatis ętatis rectoribus,tu-

telam

A telam recepit. Obsecrationes habitæ: constitutum, ut ea sacrosanctæ Crucis pars quæ in sancta urbe reuerētissimè asseruabatur, in hostē ferretur. Ascalonem itum: quò nō dubitabant Barbarum copias ducturum, si urbē bellicis rebus opportunā recipere posset. Saladinus ex Aegypto mouit: per Arabiam iter fecit: ac ad urbem Larin, quod grauissimum impedimentorū erat, reliquit: uigintisex millia equitum secum duxit. Vbi uentū in hosticum est, agros populatur, pecora abigit, agrestium cædem facit: uillas uicosq́; incendit: nulli omniū rerum parcit, in quam ferrum ignísue sæuire posset. Relictis à tergo duabus urbibus Gaza & Darrhis, in Ascalonitarum fines eandē
B fœditatem infert. Rex ante urbem Ascalonem castris in aperto positis, non audebat longius progredi: ac omnibus uiribus agros populationibus incēdiísque prohibere, cum omnis atrocitas indignitásque ab hoste oculis obiiceretur. leuibus certaminibus procursationibusq́; certabatur. Sub noctem etiā in urbem se recepit, nō dubius obsessurum eam Barbarum. Qui quòd nostri pugnam detrectarent, ferocior factus, multas passim manus ad cāpestria omnia euastāda dimisit. Ea fuit ingēs clades. nihil in planicie tuti erat. ad montanos etiā terror perueniebat: ac qui Hierosolymis erāt, quòd nullum inesset præsidiū, de fuga, si quà euadere possent, cogitabant. Balduinus
C ut repentinus Saladinum nihil tale expectantem opprimeret, Ascalone copias eduxit: per maritimamq́; oram itinere facto, quod spe præceperat, dispalatos hostes inuenit. Saladinus signum dedit, ut omnes undiq; concurrerent. Latinorum equites trecenti septuagintaquinq; omnino erant: in quibus Odo à Fano Odemari magister Templariorū cū octoginta sui ordinis equitibus. Peditum certus numerus nō traditur: non magnā manum fuisse authores significāt, quòd res fœliciter gesta miraculo eis fuerit, ac sacrosanctæ Cruci quæ sub signis ferebatur, accepta referatur. Recurrebāt ad signa hostes: pugnabatúrque iam æquo certamine. Tādem ad Latinos incli-
D nauit uictoria. Cædes Barbarorū in acie ingens facta: in fuga etiam cecidere non pauci: omnes armis exuti. Saladinus ipse incolumis euasit: reliqui ferè omnes fame, ferro, frigore (brumæ tempus erat) absumpti. Mamaluchorum (id militantium seruorum apud eos nomē est) iactura luctuosissima Barbaro extitit. Author est Tyriorum Pontifex eius belli æqualis, Turcarum Satrapas, ac nobilissimos quosq;, qui lingua Arabica Emiri uocitentur, seruos siue bello captos, siue emptitios, siue uernas assuefacere disciplinæ militari: ac ut cuiusq; profectus animi indolísue fuerit, ita eos honoribus, stipēdiísque ac fortunis augere. Horum Volonum delectissimis custodiam corporis
E sui credebat Saladinus. hoc erat eius in prælio corporis præsidium. Nec hi nisi reliqua omni acie fusa cessere: nec Saladinus nisi nudatus fortissimo fidelissimoq́; præsidio finē pugnandi fecit. Ab Arethusa uerò robur Latinorum ueterū nouorumq́; re infecta discessere. Anno insequenti Odo Templariorum magister ab hoste captus coniicitur in atrocem custodiam: ibiq́; enectus. Rex ægrè fuga se in tutū recepit, maiore alioqui ignominia quàm clade. Sæpe bellum intermissum, repetitumq́;. Fusus fugatusq́; à nostris Saladinus, ne uictus omnino diceretur, in Mesopotamiā duxit. Exegit Norradini fratrem: nec Edessam modò, sed & Carras Parthiámque recepit. Ad

Indos usq; propagasse imperium dicitur,ut facilis de nostris postea uictoria F
illi extiterit.Dum ab hoste tāto quies erat, Balduinus sororem uiduam Vidoni Lusiniano è summa Pictonum nobilitate collocauit.Sub quod tēpus Ludouicus Rex Francorū,cum in Franciā ad id uenissent nobilissimi Græcorum proceres,filiam Hagnen octo annos natam Byzantium misit ad Emanuelem Augustum,ut eius filius Alexis tertiumdecimum annum agens, ubi primùm per ætatē liceret,illā sibi matrimonio iungeret:interea sponsalia celebrata.Regia urbs dies festos egit, quàm magnificētissimè lætissimeq; potuit gens ea tēpestate & opulentissima, & scientissima. Puer Alexis Hagneq; puella diademate exornantur,Regesq; authore Augusto salutantur. G
Maria filia Augusti iam nubilis tanto in rerū splēdore negat patri se ulli nisi Regi Regísue filio nupturā.Lætus senex Raineriū Gulielmi Montisferrati Marchionis filiū,cuius frater paterno nomine Gulielmus filiam Almerici Regis Hierosolymitani in matrimonio(ut ostēdimus)habuerat,generū destinatum,Thessaliæ Regem designauit,eumq; ac filiam corona deuinxit.
1181 Francorum quoq; Rex Ludouicus PHILIPPVM filium coronandum curauit maximo procerum conuentu Francorum Anglorúmque,quòd iuuenis Henricus Rex, idē Dux Normanniæ, beneficiarius Regiæ Francicæ, affuit Regio comitatu.Ludouicus Rex anno insequenti,qui fuit eius seculi H
octogesimus,decessit:nec multò pòst senex Augustus Grecus moriens impuberi filio tutorem reliquit Alexin fratris filiū.Regia urbs plena Latinorum conspiciebatur , quòd Emanuel eorum amantissimus fuerat:illorum uirtutem , fidemq; egregiam & ciuilibus & bellicis præcipuè rebus expertus,eis summos honores habuerat:commodis eos auxerat.Francicę nobilitatis non contemnenda manus cum Hagne uenerat:ex Italia cum Rainerio iuuentutis flos profectus fuerat:aderāt & suorum quisque negotiorū mercaturæq; causa multa millia.In aula apud utrunque Alexin pupillum tutorémque plus Latini quàm Græci poterant: ciues ægerrimè ferebant alienigenas sibi præferri.Andronicum,quem Emanuel Augustus, quòd patruelis esset,multis sceleribus obrutum uenia donarat,Pontóque præfecerat,ad res capessendas euocant.Cum copiis Barbarorum affuit.Alexin tutorē captum,ne uir deinceps foret,exectum,luminibus priuat:pupillū Augustū in propinquū mare præcipitat.Latinorū cædes tota urbe fieri. Viri fortes armis correptis,cum occupare tenereq; urbem nominis Christiani maximam nō possent,triremes ad uigintiquinq; inuadunt,quæ in portu stabant: hisq; potiti,per Bosporum,Propontidem,atq; inde Hellespontum,continuóque Aegæum mare inuecti,quicquid oræ maritimæ legebant,urebant:nulli rei, K
nulli mortalium per iram parcētes:& Regiæ urbis ciues in eos Latinorum qui reliqui Byzantii erant,nec sibi cōsulere poterant, sæuierant:ac tantùm Rainerio deprecatrice Maria pepercerant:simul Hagnen iam Augustā salutatam Andronicus,qui euestigio purpurā induerat,colebat:ut ubi adulta esset,eam matrimonio sibi iungeret,nec Francos assumeret ex professo hostes.Sed ab suis euersus est. Eius superbiæ crudelitatisq; continuò Græcos tædere cœpit.Isacium stirpis Cæsareæ uirum ex Peloponeso ad nomen ingens capessendū uocant. Ab hoc Andronicus purpura uitaq; exutus. Hierosolymis

A rosolymis uerò Rex Balduinus minorem sororem Elisam octo annos natã Hemfredo Toroniẽsi(Phœnicum id oppidum est) uxorẽ destinat,fide nuptiarum interea data.Huius adolescentis pater Magister equitum sacri regni fuerat,summus bello Dux:nec ipse indole degenerabat:sed procurationẽ regni Lusiniano Rex dedit: & non magno interiecto temporis spatio, administratione rerum illum submouet: Balduinumq; admodum puerum sororis maioris filium coronandum curat:aliquotq; prælia uario euẽtu ipse cum Saladino conserit,re summa nunquam in discrimẽ adducta.Barbarus aliũde creuerat.Mortuo Norradini filio Halapiam obtinuit:ac ne quid ui-
B rium illi deesset,fortuna etiam fœlicitatem attulit. Nostri domesticis malis laborabant.Raimundus Tripolitanus Regi iniquus erat,nec ad edictũ cõueniebat.Secũdæ ab Regio genere maiestatis erat:Tripolitanus Comitatus ei uetus patrimonium erat:iure uxoris Tiberiensem Comitatũ Galilæamq; obtinebat: ac fuit cum Saladinus pactis sanctéq; seruatis cum illo induciis bellũ cum Rege gereret.Rex nihilo secius anno eius seculi quinto & octogesimo moriens,Balduino sororis filio Regi salutato rectorem procuratorémque rerum Tripolitanum dedit,memor nobilitatis magnitudinisq; uiri.Sed fata Hierosolyma appetebant. Paucis mensibus superstes Balduinus
C auunculo fuit.eo defuncto Sibylla redditã sibi à Templariis regni coronã, quam filius eius fraterque ac pater auusq; gestassent, marito suo Lusiniano imposuit.Continuò renata simultas inter nouũ Regem omnia ad se reuocantem,ac Tripolitanũ maximam rerum partem capessere solitum. Quam rem ubi primùm Latini in Europa accepere, res Oriẽtis pro deploratis habuere.Nec uanus metus.Apertum odium minus offuit:simulatio gratię reconciliatæ res euertit.Barbarus obsidebat Tiberiadẽ.Ne urbs nobilis socia amicáque amitteretur,auxilio eundum erat.Tripolitanus se Regi coniunxit,uultu(si eo animus æstimetur)amicissimo.Mille quingenti circiter equi-
D tes, quindecim millia peditum censebantur. Hostes non minoribus,quàm quantis ad Ascalonem pugnauerãt,copiis aderant.Sacrosancta Crux uelut fatale pignus sacri regni iam manibus minus sanctis tractabatur.Extant illius temporis ęquales authores,sacerdotes fuisse flagitiis sceleribusq; obrutos:atque adeò ipsum Patriarcham neque castè neque integrè uitam egisse: cladem imminentem crebris horrendisq; terræ tremoribus denunciatam: atroces uentos undique exortos:solem defecisse: grandinem frequentẽ instar oui anserini cœlo cecidisse:mare maiore solito æstu redundasse: Regis cubicularium nisum sibi per quietẽ uidere pergrandem Aquilam septẽ ia-
E cula unguibus uncis gestantem copias Latinorum circunuolare,ac uocem huiusmodi humanam emittere, VAEH HIEROSOLYMIS.Facilis fuit Barbaro de nostris uictoria,quos uinci numini cordi erat. Annus eius seculi septimus & octogesimus agebatur. Ante quartum nonas Iulii Regii profecti ad fontem Sophorianũ castra posuere. Postridie Ethin uicum opportunũ aquationi petebant.In itinere mox obuium hostem habuere. Pugna sæua tenuit ad occasum usque solis:nec capere locũ destinatum castris potuere,quòd eum hostis occupauerat.In sitiente iniquoq; noctẽ solicitam egere:nec facultas fuit aqua interclusis se equósque reficiendi. Antequam

affectæ iam uires totæ deficerét,repetito prælio postridie decernendũ erat, F
ac uirtute salus tegenda. Inter multas sentẽtias una maximo assensu audiebatur,ut in eam partem aciei,ubi Saladinus cum Volonibus stabat,id quod ex signo cognosci poterat,omnibus uiribus cuneo facto irruerẽt:ea una aut sublata,aut fugata dissipatáue,de reliquis facilem futuram uictoriã. Tripolitanus hoc consilium aspernatus,peruicit ut dilararetur acies,ne circumiri possent:quæ res & illi liberã fugam prebuit,& ut nostri raris ordinibus sub signis stantes, hosti penetrabiliores essent, effecit. Eductis igitur militibus, structaq; acie, antequam prælium undique cõfereretur,Tripolitanus in fugam se suosq; surripuit:reliqui pugnarunt egregiè.Die procedente,lassitudo,uulnera,ieiunium,æstus,Sol(quod in primis captarat Barbarus) nostris G
aduersus:simul paucitas,si quidem hosti cõferatur, nostros à summo Duce desertos confecit antè,quàm editiora loca tenere possent. Bonifacius Marchio Montisferrati frater Rainerii Gulielmiq;,ei prælio interfuit,& captus est. Profectus fuerat ut mortui fratris filium tegeret,ac eius tutelam suscipe ret. Mortuum puerum inuenit, ac Vidonem Regem dictum. Pudori erat nobilissimo uiro,nulla memorabili re gesta domũ redire:& is,& nobilissimus quisque cum Rege Vidone à Saladino capti.Capta sacrosancta Crux. Sic quoque diuinitas uires suas ostendit,ut ipsi capti capi animo nõ potuerint. Cum Saladinus cõtinuò Templarios omnes præter Magistrum iussisset occidi,certatim se quisque nostrorum Templariũ profitebatur: & martyrii gloria de hoste triumphabat.Tripolitanus Ducum solus effugit, haud dubio postea rumore illum cum Barbaris clandestinũ fœdus icisse.Omnes uires nostrorum concidêre : cæteraq; omnia Saladino prona extitere. Vacuas propè urbes in potestatem redegit. Tripolin cum Comes tradere conatur,noctu mortuus in cubili inuentus est. Vespillones dicuntur circuncisum eũ reperisse,certo signo defectionis non modò à Rege inuiso Vidone, sed etiam à seruatore CHRISTO.Sancta urbs undenonagesimo quàm I
de Barbaris recepta fuerat anno,sexto nonas Octobris uictori Saladino,cũ nõ superessent qui propugnarent,circunsidereturq;, conditionibus reddita est,ut nostris incolumibus abire liceret. Latini emigrauere,in quibus Regina fuit:reliqui Christiani nominis remãsere,Græci,Syri,Armenii:Iacobitæ, Georgiani,Nestoriani. terna nomina,illa gẽtiũ,hęc sectarũ.Heraclius Cęsar de Persis Cosdroeq; Crucẽ recuperauerat:tũc Heraclio Patriarcha rursus amissa est.Vrbano secũdo Põtifice maximo sancta nrbs recepta,Vrbano tertio recidit in seruitutem.Exin Ascalonẽ petiit Barbarus,uacuã & ipsam milite:sed credebatur ualido munita præsidio.Ea fuit causa,cur,dummodo K
eã reciperet,nihil petentibus nostris denegaret.Cõuẽnit nt Rex Magistérque Templariorum dimitteretur. Recepta urbe uelnt frande captus,fidem fefellit:nec eis ad nostros redeundi potestatem fecit nisi anno propè circũacto,adactóque iureiurando Rege, se ins regni armis ultrà non persecuturum.quam sponsionem sanctam non esse ratámue habendam,Orientis patres sanxere,quòd hostis ipse protinus Regem,ut pactus fuerat,Ascalonitis non reddidisset:nec uiolatori fidem seruandam,præcipuè in communi terrarum religionísque causa.alioqui in dedititios mitis liberalisq; uictor erat:

nec

A nec religionis nostræ præter Latinos quenquam emigrare cogebat, fortunisue spoliabat, qui æquo cum cæteris iure uiuere, ac tributum conferre in animum induceret: breuiq; effecit, ut nostri tres tantùm nobiles urbes obtinerent, Tripolim, Tyrum, Antiochiam. Fama rerum in Oriente aduersarum, animos Pontificis maximi, Augustique Germani, ac Regum optimatiumq; mœrore impleuit. Heraclius Patriarcha Hierosolymitanus Regias circumibat: in Franciámque uenit Philippo Augusto iam septimum annum regnante. Is enim Rex sextumdecimum annum agebat cum pater decessit. Adolescentia primùm recta est ab auunculo Gulielmo Archiepi-
B scopo Rhemensi, eóque facilior uenia fuit alteri auũculo Stephano Sacricæsaris Comiti, & Odoni Burgundiæ Duci, qui noui Regis rudimentum contemnentes, res nouas moliebãtur. Castillione ad Ligerim, simul & Flauia Heduorum, Belnaq;, à Regio milite captis, Regis potestati se permisere. Mox diuersa regione Comites Rastellæ, Roseti, Cocii, idem ausi, eundem exitum habuere. Ad hoc Iudæi Francia pulsi, deprehensis eorum nonnullis exemplã crucis, Dominiq; ludibria in quodã ex nostris repetisse. Præterea partim disiecti, partim cæsi fuere in finibus Biturigũ ad septem millia perditorum qui in sacerdotes sæuiebant, ac mysteria altaris damnabant. Hæc
C initio regni acta. Aliquanto pòst Flandricum bellum exortum.

LIBER VI.

HILIPPVS Comes apud Regem Ludouicum in flagrantissima gratia fuerat: eius filium Augustum sacro lauacro imbuerat, noménque illi suum imposuerat. Frequentior in Regia quàm domi apud suos uersa-
D batur, quanuis opibus domesticis ingẽs. Sororẽ Margaritam Balduino Annoni Comiti collocarat: unde multi liberi: ex quibus Elisam idem auunculus admodum puellam euocatam apud se educarat, loco filiæ habiturus, quòd ex uxore Rodulphi Viromandui Comitis filia hæredéque nullos liberos haberet, sperarétue, longinquo & insanabili morbo implicita. Elisam igitur sibi hæredem uerborum iactatione destinabat, perpulitq; Philippum Regem eam in matrimonium du-
E cere. Mortua tandem uxore, Flandrus Viromanduos, quos dotales semel possederat, retinere perseuerabat. Eos Francus Rex morte Viromanduæ suos factos esse iure Regiæ propinquitatis contendebat. Ille iussus cedere, dicto audiens non erat. Rex in dies alienior ab eo fiebat, stimulante in primis eorum procerum factione, qui æmulatione potentiæ aulicæq; gratiæ infensi Comiti erant. eóque processum contentionis est, ut Elisam repudiare dimitteréque Rex constitueret per causam propinquitatis. Acerrimus aduersarius Flandri erat Comes Claromontensis. Exercitus utrinque conscribitur. Prior Flandrus mouit: in interiorémque Franciam excur-

ſiones fecit, ac Syluanetum uſq; populabundus peruenit. Occurrente Regio milite ceſſit.In Ambianorum finibus caſtra caſtris collata.Mutuus cōſpectus iras mitigauit.Incruente diſceſſum.Flādro datum,ut in fidē rediret, reciperetur q;:Viromanduis in uita uteretur,frueretur q;:eius morte ad Regem uenirent.Hunc Comitē ſui miris efferūt laudibus: Eum mortua uxore Viromandua in Syriam cōtendiſſe:congreſſum cum Ducibus Barbarorum,opima ſpolia retuliſſe:eaq; inſignia de hoſte illo cepiſſe, quibus deinceps ipſe uteretur,ac poſteris utēda traderet.Cum mari cōfecta ſacra expeditione rediret,in Luſitaniam delatum,Mathildē,quę florente ętate mulier maritum eius gētis Regem mortuum lugeret,ipſum etiam cœlibē,ſibi matrimonio iunxiſſe.eū domum præceſſiſſe:illam uiginti nauium claſſe ſubſecutam,cum oram Normanniæ maritimā legeret,à Francorum claſſe circūuentam,ægrè cū quinque nauibus ad uirum euaſiſſe:reliquas refertas omni opulentia publica priuatáque à Francis interceptas,& Cęſaroburgum ductas:prædam inter Regios diuiſam. Comitem, ut iniuriam indignitatem q; ulciſceretur,coacta claſſe aduenientem, Francorum naues in altum procul regreſſas expugnaſſe:nautas propugnatoréſque necaſſe: eiſdem q; Francorum nauibus, ac Francicis inſignibus ornatúque Cæſaroburgum curſum direxiſſe.oppidanos eam ſuorum claſſem uictricem ratos,ſe fraudi Comitis præbuiſſe opportunos:urbem captam priuſquam error aperiretur:prędam recuperatam,Normannicis opibus cumulatā: deprehenſos ibi duces Piratarum pœnas capite dediſſe.Francum eam ob rem bellum Flandro intuliſſe.Germanorum auxiliis adiutum Comitem, præclara in Regem facinora edidiſſe.Sed cōſtat ea tempeſtate Normanniæ oram, mare q; illud,ac urbes, oppida,uicos, in Angli Regis ditione fuiſſe: Francos multum terra, nihil mari potuiſſe. Cōſtat Flandrum ſummum ducem extitiſſe: in Syria bellum ſacrum geſſiſſe:ei Luſitanam nupſiſſe,ac inter Comitem & Regem bellum renatū.Nec Angli deerant, æquiores Flandro quàm Franco, quòd Anglus conſobrinus Comitis erat:& ei (ut Robertus eius temporis æqualis tradit) Luſitanas nuptias cōciliarat. Materia belli Anglici perpetua erat Velocaſſinū,quòd eius regionis pars citerior Margaritæ ſorori Auguſti Regis paciſcendis cum Henrico filio nuptiis,doti profectitiæ dicta fuerat: iſq; iuuenis patre Rege ſuperſtite deceſſerat,nō magno apud populares ſui deſiderio,quòd eum authorē Thomæ uiri ſancti mactandi arguerent.Vidua mulier ad fratrem reuertit:continuóque lugubribus in flammeum uerſis, data eſt oratoribus eius rei gratiâ miſſis ducenda in Hungariam ad Belam Regē illam ſibi in matrimonium depoſcentem. Velocaſſinum Anglus repoſcēti Franco non reddebat.Giſortium, munitiſſimam utriuſque Velocaſſini arcem retinebat.Comminatio apparatus q; potius belli quàm bellum tenuit: ídque ſublatum antequam motum,renouata inter Regias affinitate. Adela ſoror & ipſa Frāci Regis Richardo Duci Aquitaniæ filio ſenis Henrici Regis in regnum patri ſucceſſuro pacta,in Angliámque ducta eſt.Sponſus ad Regē Frācum uenit,in eiúſque uerba iurauit.Frater eius Gotthofredus,qui Conſtātia Conani Britāniæ Ducis filia in matrimoniū ducta,mortuo ſocero in illius opes ſucceſſerat,Lutetiæ mortuus, magnificentiſſimè,ſummo q;
ſui

A sui desiderio ad Virginis sepelitur, uxore grauida relicta, unde Arcturus editus. Interea ne res piorum in Syria, quà cœperant ire, præcipites continuò ferrentur, perirentq́, effecit Gulielmi Siciliæ Regis prætor Margaritus: qui iam inde ex quo acceperat simultatem Tripolitani Vidonísque Regis, cum classe quadraginta nauium profectus, post infœlicem pugnã necessario maximè tempore Tyrum tenuit: & uelut ex composito Conradus Ferratensis Bonifacii Marchionis filius Græcorum nauibus eodẽ peruenit: orantibúsque, ac in eius uerba iurãtibus Tyriis, eam urbem à Barbaris defendendam suscepit: ut interim Margaritus obire oram maritimam, & purgare latroci-
B niis, pacatúmque præstare mare illud posset Latinis, quos subinde ex Occidente uenturos spes erat. sed ea lentior fuit. Hoc statu rerum ex Syria oratores uenere ad opem reliquiis Christiani in Oriente nominis implorandã. Hẽricus ad luendam D. Thomæ mactati noxam, si religione se exoluere, ac Romanorum legatorum decretis parere in animum induceret, necesse habebat primo quoque tempore sacrum bellum per se capessere, ductu imperioq́ suo gerendum. Heraclio Patriarchæ Hierosolymitano ad se uenienti promi iubebat ingens pondus auri ad res Orientis recuperandas. Ille, Non pecunia, inquit, sed imperatore nobis opus est. Eo uerbo permoueri uisus ne
C ultrà differret. In Velocassibus cum Rege Franco de sacra causa collocutus est. non dextras modò, sed & animos cõiungere uisi: unum atq; idem uterque sentire. Vterque Rex suos armare in impios cœperat. Luteriæ conciliũ patrum procerúmque habitum: decretum in Saladinum bellũ: at qui domi manerent, siue profani, siue sacri uiri, decimas pensitarẽt: hæq; Saladinides dictæ. Dum omnia parantur quæ ad longinquum maximumq́; bellum usui sunt, septem millia ex Anglis promiscuè Francisq́; ductu Iacobi in Siciliam mari delati sunt, ut in Syriam cursum dirigerent. Iacobus Auenis Annoniç oppido ortus, Brabantiæ Ducis militiæ magister erat. Dani etiã, Frisii, Hol-
D landi coniunctis classibus freto internum mare inuecti, Barbariæ Africanę bellum intulere, quòd non contenta finibus suis, Hispaniam tentaret, uretque. Syluinam eorum urbem expositis copiis quadraginta continenter dies obsederunt: ui captam cæde facta diripuere, euerterēq́. Inde in Siciliam profecti: ac Messana petita, se Auenienfi coniunxere: eumq́ sibi ducem delegere: auctiq́ copiis imperatoreq́, Syriã tenuere. Cum Rex Vido iam subnixus ualido piorũ exercitu, qui alii super alios ex Europa quotidie affluebant, Ptolemaidem obsideret, Pisani Venetiq́; magnam nobilitatis Italicæ partem classe instructissima ornatissimaq́; comportarant. Anglus nondum
E proficiscebatur: diuturniore mora cõsilia sacri belli apud eum consenescebant: & idem propè malorũ orbis repetebatur. Richardus enim morte fratris certa iam spe paterni regni, Raimũdo Tolosatiũ Comiti bellum redintegrauit: nec pauca oppida de illo cepit, in quibus Mosacum. Hæc res Francum armauit uelut iam suo necessarioq́; bello. Tanto impetu tamq́; distantibus locis arma circuntulit Rex Augustus, ut Castrum Rodulphi, Busantalum, Argentonium, Leporosum, Montricardũ, Paluellum, Mõteforium, Vindocinum occuparit. Iam in Normãniam impetus belli se illaturus erat, cum Henricus Rex ex Normãnia mouens, propinqua oppida incendit, in

quibus Druides.Inde refugere coactus est, aduentante uictore undique fe- F
rociq; hoste.Res aduersæ uilem etiam filio, à quo initium belli ortum erat,
senem Regē effecere.Richardus omissis Tolosatibus per causam (ut ferūt)
quòd pater sibi copiam sponsæ iam adultæ non faceret,ac illam eadem,qua
priorem nurum apud se habuisset,suspicione asseruaret:ad uirginis fratrem
Regem Francum transit sub signis adhuc stantem.Ita Henricus, nescio pa-
ter an Rex miserior,undique premebatur.Ignobilia oppida amiserat:nobi-
libus exui cœpit.Cœnomanos in potestatē redegit Augustus,subrutis qua-
dam ex urbis parte muris,turrísque ualidissimi propugnaculi fundamentis
cōuulsis. Exin Turones dedere se coacti, cum Augustus Ligerim uado re- G
perto transisset,oppugnationemq; atque excidium minaretur,si cunctaren-
tur in fidem redire:per quos dies Chinone Henricus ex mœrore (ut credi-
tur)obiit.Richardus Rex salutatus,cū Frāco fœdus icit: & quæ bello amis-
sa erant,pace recepit.Raimundum Anglo affinitas contracta coniunxit. Fi-
lius paterno nomine Raimundus in matrimonio habuit Ioānam Richardi
sororem.Sed necesse erat arma Anglica Francicaq; non conquiescere,ac uel
domi uel foris exerceri.Asiaticum bellum nō modò sanctius, sed,quocun-
que res caderent,minori damno futurum erat.Necessaria maximè uideba-
tur horum duorum Regum profectio, quòd obiuerat tempore alieno Gu- H
lielmus Siciliæ Rex,certissimum fidúmque piorum in Syria præsidium,qui
Ptolemaidem in nostrorum castra commeatus mari mittere nō parcè soli-
tus fuerat . ac Ptolemaidis obsidio alterū iam annū trahebatur,hoste acer-
rimo impigroq; Saladino totā Orientis Barbariā in nostros armante.Hen-
ricus Comes Campaniæ cum gentis suæ nobilitate adueniens,ne animum
nostri despōderent effecit.Et Campani gloria rei militaris præstabant. Sed
fame laborabatur:& belli mala omnia sæuiebāt.Dysenteria in castris ab ho
ste duplici & fossa & aggere tutis Latinos populabatur,maiori clade quàm
quanta timeri acie ulla potuisset.Obiit Sibylla Regina,ac quatuor Vidonis I
Regis ex ea liberi . Huius mulieris sororē minorem Elisam etiamnum uir-
ginem Toroniensi(ut ostendimus)pactā,tradente matre, quæ eam Tyri as-
seruabat, sibi matrimonio iunxit Conradus Ferratensis , ut eius iure dotali
Rex Hierosolymorū salutaretur:id quod Vido ægerrimè tulit, quòd semel
iustus Rex totius terrarum orbis consensu dictus esset,nec à se commissum
cōtenderet cur Regiis insignibus exui deberet.Permulti proceres eius cau-
sæ uirtutiq; taciti aderant: propalam offensum nobilissimum uirum Regni
æmulū nolebant,in cuius manu Tyrus esset,urbs ad huius belli usus oppor
tuna,& unde reliqua cōmeatus spes sustentabatur.Maximi uiri expectabā- K
tur,qui controuersiam componerēt.Fœdericus Cæsar nobilissimo ualidis-
simoq; cum exercitu ex Germania profectus, Pannoniámque emensus , ad
Græcos peruenerat: ad urbemq; Regiam Bosporo transmisso lōgè latéque
nominis sui terrorem iniecerat.Iam in Armeniam copias perduxerat: cole-
baturq; à gentis proceribus à sancta causa non alienis.Dum Selephium flu-
uium transmittit,equo offendente iam grauis ætate lapsus ita affectus est,ut
inter manus sublatus paulo post expirarit . Hoc & ab authore illius tēpo-
ris Tyrio traditur,& propius fidem est,quàm quod à nōnullis fertur:sed ab

A ætate iam ingrauescẽte,& grauitate hominis abhorret,eum dum positis armis uesteq; ad æstum leuandum natat,extinctum.Continuò dilapsus maxima ex parte Cęsarianus exercitus.Henricus tamen filius Augusti cum reliquis Antiochiam peruenit:hiq; ibi morbis tentati,insolentia credo cæli, & sibi minimè parcentes,assuetiq; uictu liberiore largioreq; uti, ad extremam propè paucitatem redacti.Inde ora maris petita,nauibus in castra ad Ptolemaidem posita delati sunt,uix mille octingenti iustis armis ornati.Filius patris corpus Tyri sepeliuit,nulla præterea memorabili re gesta. Spes reliqua in regibus Franco Angloq; erat. Anno eius seculi nonagesimo Frãcus pro-
B curatione regni,filióque Ludouico bimulo(uxor Elisa decesserat)commisso fidei Adelæ matris,ac auunculi Archiepiscopi,ab eoq; ad Dionysii susceptis insignibus sacrę peregrinationis,baculo,peraq;,terrestri itinere ipse Genuam, Richardus Massiliam diuersi petiere. Dum uentum expectat Francus,uno eodemq; die quinquies fulmen cælo cecidit. Cum soluisset,aliquãdiu prosperũ cursum tenuit.Cum in cõspectu Siciliam haberet,atroci tempestate coorta naues defectę sunt:aliæ fractæ,alię obrutæ fluctibus,alię armamentis nudatæ,laceratæq;.Virorum equorumq; multi naufragio extincti:machinarum tormentorumq; iactura facta. ad reliquã classem onere le-
C uandam, miserabilis species. Richardus nullo incõmodo usus Siciliam tenuit:seq; Frãco quassatam classem reficienti, supplementúmque domo expectanti coniunxit. Ibi hyems necessariò acta. Ex diuturna consuetudine, crebroq; inter Reges colloquio,quod sedare iras debuisset,simultates renatæ,altius animis,quàm antè,insedere. In arcano cõgressu Richardus Frãco,
" Soror tua,inquit,à me integra,uirgóque est:sponsalia tantùm cum illa con-
" traxeram:Gengaria Nauarrorum Regis filia uxor mea est. Sororem tuam,
" qui tibi cordi fuerit,& ipsa res suas sibi habeat. Nõ dissimulauit Augustus id se ęgrè ferre,hoc demum loco,temporeq;,ac tam magnarum rerum mo-
D le patefactũ. Accessit,quòd Richardi soror nupserat Gulielmo Sicilię Regi quo nullis liberis mortuo,dotẽ(quod erat ingens auri pondus) Richardus à Tancredo Siciliæ Rege repetebat,ad usus belli fortassis necessariũ,sed his rebus difficili solutione repentina,pręsentiq;.Quarnm contentionũ coniectura motus, numineue afflatus Ioachinus Abba ex cõtinenti Italia Messanam ad Reges euentũ belli prænoscendi cupidos productus,ituros eos, sed parum profecturos respõdit,quòd nondum diram beluam sua fata appeterent,nec terræ sanctę recipiendę dies illuxisset.Nimis uerus uates Ioachinus extitit.Nec Tancredus hoc bellum iuuit.Rogerius Siciliæ Rex eum ex pel-
E lice procrearat: ius illius Regni Romanus Pontifex morte legitimi Regis redire ad summam sedem contendebat. Tãcredus opibus & studiis domesticę nobilitatis plus poterat.Rogerius Siculus treis & uiginti regnauit annos. procrearat Gulielmum, Constantiamq;:hos iustos liberos:& Tancredum nothum.Gulielmus & patri successit,& rerũ duodecim potitus est annis. Vnicus eius filius eodem nomine Gulielmus,idem gener Angli Regis, quinq; & uiginti regnauit. Sine liberis decessit. Tancredus Regnum inuasit.Constantia Rogerii filia nupserat Henrico Aenobarbi Cæsaris filio.Eã scio à plerisque tradi ac uulgò credi in sacro Parthenone educatam uotiua

uirginitate,quòd Ioachinus fatidicus uir cecinisset,ex ea,si nupsisset,funestā F
Italiæ facem exorituram : eandem plus quinquaginta annos natam auspice
Ponti.Maxi.ne Regnum Siciliæ ad nothum recideret,Henrico Cæsari nu-
psisse.exin cum prægnans esset, suspicioq; exoriretur eam uterum mētitam,
partum sibi suppositurum:medio in Messanæ foro tabernaculum illi uirum
iussisse tendi,ubi uentre custodito nulla matronarū exclusa pareret.Ita edi-
tum Fœdericum secundum Cæsarem futurum.Hāc omnem fabulam uani-
tatis arguunt Germani:Aenobarbo Cæsare uiuo filiū Henricum Constan-
tiam ætate florentem collocante Gulielmo duxisse , constanti ore affirmāt:
atq; ita res in suos quáque annos digerunt,ut pudeat pigeatq; tantæ asseue- G
rationi diligentiæq; fidē abrogare.Henricus Cæsar uxoris nomine Regnū
cis transq; fretum Siculum repetebat.& Romanus, quando ipse sibi uendi-
care Siciliæ imperium nequibat, Cōstantiæ Henriciq; iam Cæsaris salutati,
quàm Tancredi causæ,studiosior erat. Et nulla ex re maiora quàm ex con-
trouersia semper de Siculo Regno contributisq; regionibus renascente,rei
Christianæ incommoda orta sunt.Qui Latinorum Ptolemaidi assidebant,
spe magis quā uiribus sustentabantur.Saladinus ex Assyria,Media,Perside,
Arabia, Aegypto pubē exciuerat:nec procul à nostris castra posuerat. Le-
uibus præliis experiebatur quid uirium,quid animi sui haberent.Soliti fue- H
rāt singuli propè ex Europa Latini denos Barbaros fugare,ac uel solo aspe
ctu terrere.Latinos Asiæ incolas uicerat:nunc assuefaciebat militē suū non
uultum modò nostrorum ex Europa recentium,sed collatum pedē perfer-
re,sibiq; fidere.Maxima etiam exercitus parte cōgressus , primum impetum
hostium sustinuit:procedēte certamine inferior,antequam clades accipere-
tur,quę propè oculis animoq; obuersabatur,castra & ipse respiciebat,& mi
les repetebat:cum quidam nostrorum eques ante signa res gerens, in pedes
se excepit:equusq; se circūagens refugiebat in castra,sublato à circunstanti-
bus clamore,ut prehensis habenis sisteretur.qui rem ignorabant,de antesi- I
gnanis actum,& primam aciem cæsam rati,cedere cœpere:ac reliquam in-
clinarunt aciem:nec Saladinus præbēti se fortunę defuit.Reuocatis suis in
nostros fertur:& præsidium urbis magno tumultu erupit. Girardus Ride-
fordiēsis Templariorū Magister(quę uirtus eius ordinis erat,ut emori mal-
lent in uestigio, quàm ulli procellæ hostiue cedere)dum retinere partā iam
uictoriam contendit, piosq; ad decus exemplo acuit , egregiè pugnans, nec
inultus interiit.Alia parte Andreas Brænnę Comes erumpentes excepit:&
confossus uulneribus corruit:ac sublatus,inter manusq; in castra relatus ex-
pirauit. Horum duorum in se hostem uertentium uirtus ferocē hostem su- K
stinuit, quoad Gotthofredus Comes Lusinianus Vidonis Regis frater cu-
stodię castrorum pręfectus,cum præsidio aduenit,Barbarosq; maiorem ui-
ctoriæ fructum percipere prohibuit.Saladinus omnia prius expertus,tandē
se recepit:& qui eruperant,in urbem compulsi.Circiter duo millia nostro-
rum cecidere.Fames minus ferri poterat.Milites coitione facta omnia ten-
tanda inter se fremunt:nihil inexpertū relinquendum: ad extremā descen-
dendum spē:ac, id quod hostes minimè expectent , eorū castra oppugnan-
da:futurum in re inopinata aliquod operępreciū:nihil durius accidere pos-
se,

A se,quàm(quod & optabilius)ut potius ferro quàm fame, miserrimo genere mortis,occũbant:multas arces loco præsidioq; propè inuictas,audendo conádóque in potestatem uirorum fortium uenisse: nullum acrius telum homini necessitate desperationeq; ac peruicacia datum. Hoc præceps erat cõsilium:nec Duces inhibere impetum poterãt: & quando ad id locorũ uentum erat,faces ardori militari oratione addunt:consilium probãt: animum admirantur,nihil tanto pectorũ robori inexpugnabile furorum:omnia tãtæ consensioni alacritatiq; cessura. Ad triginta millia hominum conglobati erãt.Ibãt ut rabidi,ut furore perciti.nihil medium:Vel in conatu emori,uel
B uictoria ingredi castra hostiũ in animũ inducunt:id certũ,id destinatum habẽt:id cæteris abscissis unũ sibi proponunt.Feræ,non homines uideri poterant. Nec Barbarus ausus ita affectos ruentesq; opperiri,munimẽtisue fidere.Per auersam à nostris castrorum portã suos educit relictis tentoriis, stãtibus tabernaculis omnibus plenis publica priuatáq; opulẽtia,&,quod maximè peti sciebat,cõmeatu.unum uenenũ ad obruendum capiendumq; improuidos deerat,uinũ,quia Saraceni eo nõ utũtur.Vacua & aperta ingressi nostri,hostium ignauiã increpitãt:cibo auidè & in præteritum & in præsens & in futurum replentur, uociferantibus Ducibus cauẽdas callidissimi
C hostis insidias,ne repentè superueniens incautos opprimat. Vera,solitáque fieri dicebantur: nec tamen auelli potuere nisi præda onusti: quidam etiam sarcinariis camelis impliciti: omnes incompositi. Nihil optatius usuuenire Barbaro potuit.Saladinus id quod accidit,suspicione assecutus,lõgo,ut falleret, circuitu exercitum cõpositissimum instructissimúmque duxit in eum locũ unde in regredientes in sua castra hostes repentè impetum facere posset,ac interclusos excipere.nec uanum consilium cecidit.Reuertuntur graues,uictique iam cibo,qui ieiuni faméque propè enecti inuicti fuissent. Redeunt onusti præda,nõ continenti agmine,sed dissipati: nec Ducibus ad si-
D gna reuocantibus parent,nisi qui uel generis uel factorum nobilitate turpe sibi existimabãt temeritati multitudinis imperitæ potius, quàm authoritati summorum uirorum obtemperare. Cæteros Barbarus frequentibus signis adortus,cædem edere cœpit.& quia dispalati erant,nec simul omnes inuadere poterat,minor clades accepta.Pugna propè nulla fuit.Latinorum militum uulgus nõ facilè se & onere leuabat,& arma expediebat: nec Barbarus coire patiebatur.Nobilitas cum certam pestem cerneret,antequam cæde recenti calens feroxq; uictor castra aggredi posset, sese recepit. Cecidere hostium ferro qui procerum suorum præceptis parere noluerant.Exempta
E tunc fuisset Ptolemais obsidione, nisi ex Tyro affuissent cõtinnò nouæ Latinorum copiæ . Rex Francus uere appetente ex Sicilia in Syriam secunda nauigatione delatus , uelut cælo missus exceptus est ab exercitu,qui Ptolemaidi assidebat iam uicesimumtertium mẽsem.Refectus uetus miles commeatu,auxiliis,imperatoribus auctus:castra firmiore munimento circũuallata:obsessiq; arctius premi cœpti.Machinę tormentaq; delata nauibus fuerant:noua quoq; instituebantur:omnia ad oppugnationem parabãtur:miles ad uirtutẽ acuebatur. Anglus serius Messana soluit:& tempestate in Cyprum cõpulsus, cum littoribus arceretur,uirtute terram tenuit:insulęq; ty-

rannum,qui ne Græco quidē Augusto,suo nisi malo coactus paruerat,bello cepit.Totam insulam sui iuris fecit:præsidia arcibus imposuit.Dum Ptolemaidem cursum dirigit, naui maximæ occurrit, quæ ex Aegypto cōmeatus telaq; ad obsessos comportabat.Erant in ea,frumenti uis magna, ducēti quinquaginta scorpiones,quamplurima uascula igne Græco plena.alii ferunt fuisse etiam in caueolis uenenatas serpentes, quæ in nostros in prælio emitterentur.eā suppressit Anglus: & descensione facta se Francis coniunxit.Franci prope Tyrum pari magnitudine apparatuq; nauem Barbarorum ceperāt.Richardū Augustus amplissimè benignissimeq; suscepit: partemq; castrorum firmissimam,ubi si uideretur,tēderet, attribuit:in qua castellum arcis instar emnnitū erat.Ostēditq; opera ab se partim instituta,partim etiā perfecta,noluisse se Ptolemaidē antè quàm ipse peruenisset,oppugnare , & quia ita cōuenerat,& ut in communi causa communis uictoriæ fructus foret.Erant in castris Galli,Angli,Itali.Erant etiā Germani,non Cæsaris quidem exercitus reliquiæ(nam illæ partim domum redierāt, partim interierant)sed noui semper proceres sacrā professi militiam. Nulla pia regio expers illius militiæ fuit.Omnes Augusto Regi Richardoq; in armis se ostendebant,ultroq; offerebāt:dicto audientes erant.Tunc uniuersis uiribus Latini urbē oppugnare cœpere.In præsidio urbis summi uiri erant:in tertium annum tracta re obsidentibus oppugnantibusq; cæteris restiterant. Oppugnante Franco Angloq;, quarto quàm Frācus aduenerat mense,cum Saladinus opem ferre non auderet,nihil tamen committebant quod indignum se,perspectáque uirtute foret.Vndique terror eos circunstabat,circūstrepebatq;.Saxorum molarium ictu,quę tollenonibus mittebantur,tecta domorum in urbe supernè perfringebātur,magna incolentium peste.Non in publico,non in priuato cuiquam cōsistere impune licebat. Turres promouebantur:murorum fundamenta conuellebātur: ut summa imaq; infesta obsessis essent.Tantū non capta urbs erat,certa internecione si expugnaretnr. Castra Regum promoto aggere firmisq; munitionibus propè mœnia cōtingebant:& urbs obiecta urbi ac propè commissa uidebatur.Conditiones necessarias obsessi accepere, ut urbem dederēt,sacrosanctam Crucem rederēt, & quicquid Christianorum in seruitute uinculisue apud Saladinum foret,dimitteretur:ciues præsidiumq; sine fraude ad Saladinum Regū præsidio,ne quis eos uiolaret,ducerentur.Vrbs his legibus portas aperuit.Austrii ingressi,signa in muris posuere,gloriā captæ urbis sibi uendicātes.Angli ea deiecere,suaq; imposuere ipsi,Francięq;:quòd ea obsidione, harū duarum gentium decus præcipuū extitisset. Respectus Crucis maximè nostros mouerat:sed ea cum à Barbaris quæreretur, nusquam comparuit:nusquam inuenta.Id nō numine, sed fraude factum Anglus interpretatus,qui Barbarorum ei obuenerant ut ad Sultanū suum reducerentur,productos,præter nobilissimum ac ditissimum quéque,omnes interemit. ad septem millia fuisse feruntur.Francus quoscunque in potestate habebat,asseruari iussit. Inter eos erat quidā Characux nomine,prudentiæ fama nobilissimus:cuius consilio usus Saladinus ad tantas opes peruenisse dicebatur.qui è Frācica nobilitate custodiæ illorum præpositus ab Augusto Rege fuerat, eum ad se accersitum

A cersitum productúmque primo statim aspectu contempsit, quòd specie deformis erat, uultu illiberali, corpore pusillo. Admonitus deinde uim mentis in eo miram esse, submotis arbitris per interpretem obtestari obsecraréque cœpit ut induceret in animum fidele cõsilium dare ea de re, super qua illum consulturus esset. tunc ille, Nulla, inquit, obtestatione opus erat: consultoris nomen sanctum est; ut eum magis fidem quàm prudentiam præstare colereq; conueniat. Cæterùm antè quàm referas qua de re expromere me quid censeã uelis: ut omnia piè riteq; fiãt, sinas me, oro, operari. cumq; aqua petita sese purificasset, procumbensq; cælum ueneratus esset, tunc Francus, Pro B sapientia menteq; pectori tuo data, edoce quanã ratione Latini parare tueriq; perpetuò sacrũ Regnũ possimus. Ille cõtinuò uelut inopinata re perculsus, sublatiore uoce, Proh dolor, inquit, hic dies excidium afferet genti nostræ. petebatq; ut consilii dandi religione solueretur. Francus nihil remittebat. Ille iussus sentẽtiam dicere, Quandò, inquit, plus fatum quàm mortale ingenium humanaq; sapientia potest, polletq;: & sacrata semel fide, his uinculis animum meum numini hominiq; obstrinxi, ut in caput meum de gentis meæ excidio sine dissimulatione uerba facere necesse mihi sit: terrã quæ uobis sancta est, etiam ut nunc omnem in potestatem redigatis, murisq; ferC reis, & adamãtinis propugnaculis, si fieri possit, sepiatis, & præsidio summorum Ducum delectissimorumq; militum firmetis: eam nunquam iure uestrã uocitari posse denuncio, augnror, prædico, nisi Aegypti imperio euerso: id quod, si uiri estis, facile factu est. Mari Latini potimini: classe quamplurimũ ualetis: ac rei naualis scientia pręstatis. Nili beneficium Aegyptus est: eadem mari alluitur. Memoria nostra Hierosolymitani Reges paruis copiis Alexandriã uectigalem sibi fecere: Pelusiũ cepere. quòd si ut uincere, ita uti uictoria didicissent, ac illis ualidam classem auxiliáque Latini Latinis misissetis, nõ me nunc consuleres de quærẽdis tutandisq; Hierosolymis, sed de noD mine nostro actum foret. Quòd si non impetu, sed assiduitate res gerere tutius uidebitur, mare flumenq; Aegyptiis infesta facienda erunt excursionibus, nouoq; semper terrore, ne mutuo usu iuuẽtur, sed etiam mercaturis arceantur, quibus maxima ex parte Chairnm constat. Summa consilii mei est, Aegyptiorum spiritus ferociamq; coërceatis: Nilum frenetis: nec in equitatu peditatúue (ut hactenus) omnem uirtutis spem reponatis. Naualis gloria terrestribus copiis addita, uictoriam incruentã dabit. Damiata terra mariq; maximè opportuna arx, est domãda in primis, ut Hierosolymitanũ regnũ, quandò id maximè uobis cordi est, quærere tueriq; possitis. Hæc CharaE cux: quæ tunc ab hoste dicta contempta fuere. Francus Rex eorum Saracenorum quos sortitus erat, permutationẽ fecit cum totidẽ numero nostrorum qui apud Barbaros seruiebãt. Bonifacius Ferratensis Conradi qui Tyrum ab impiis tutandam susceperat, pater, recuperatus de Barbaris filii pietate est. Per quos dies sacrosancta Crux Ptolemaide anxiè conquisita nusquam cõparuit. Ne quid de religione animorum deperiret, alia passi Domini monumenta miraculo mortalibus extitere. Lutetiæ Ludouicum filium Augusti Regis trimulum tanta uis inuasit morbi, ut animam agere, ac tantùm non expirare uideretur. Sacræ spineæ coronæ particulam eam quæ ad

ædem D. Dionysii asseruabatur, ac sacrum clauum obsecrationibus factis F
Lutetiam reuerentissimè attulit Mauricius Parisiorum Pótifex uir sanctus, ac corpori pueri admouit: Morbus depulsus, ualetudo restituta. Pestiléntia in Syria apud nostros intra paucos dies plus quinquaginta Pontifices Comitésque absumpsit: in quibus Philippum Flãdrum, qui sacrum bellum repetiuerat. Tunc Augustus affectus ualetudine, in conuentu procerum, assidéteq; Richardo, Inclementiam huius, inquit, cæli hoc tempore anni sustinere ultrà nequeo. Si mors mea profutura religioni, ulli ue uestrum, aut communi saluti esset, nulla ægritudo me à uobis auelleret. Maiori usui erit absentis uita, quàm præsentis funus. Robur militum Francorum bello defungi per- G
manentes iubeo quingentos delectos equites, & decé millia peditum. Præerit Odo Burgundiæ Dux: simul suppeditabo stipendium, & quicquid bellum iuuat. Eam excusationem Augusti Richardus nõ accipiebat, decedere illum ex Syria increpans, ut uacuã milite Normanniã Aquitaniamq; occuparet. Nec antè satisfacere Anglo potuit Francus, quàm fide iureiurando data, se nulli rei quæ in eius ditióne foret, ui fraudéue offuturũ intra quinquagesimum quàm ille domum rediuisset diem. Ita Francus relictis ad sacrũ bellum quot suorum professus fuerat, cęteros in naues Gallicas imposuit: & è Genuensiũ classe socia amicaq; tres naues sibi, ac nauarchũ Ruffinũ Vol- H
tam cóiunxit: Asiæq; oram legit. Aegæo deinde Ionioq; mari transmittens, atque ad inferiorem Italię oram circũuectus, ostia Tyberina petit: Romæq; Cælestinum Pótificem religionis causa inuisit. Sacras ædes circuíit. Mari repetito domum reuertit. In Syria, quod salutare in primis rei militari est, uni omnia parebát. Summa rerum ad Richardũ deferebatur. Saladinus amissa Ptolemaide diffidere rebus suis cœpit. Quamplurimum maiestatis eius nomini detractum erat, quòd in eius oculis fuisset capta Ptolemais, deditumq; præsidium, ac ex parte cæsum: expressaq; esset illi, detrectãdo cum Augusto Richardoq; certamine, confessio, eum nobilissimis Regibus nequaquã pa- I
rem, cum Regulis Comitibusq; ac collectitio milite tumultuarioq; exercitu pugnare solitum, magnum sibi nomen fecisse: adeò fortunã libidine omnia regere: ac tenebras, lucémue, simul nobilitatem humilitatemq; nõ è cuiusq; dignitate, sed per mortalium ludificationé afferre. Barbarus suis potius manibus euerti quæ retinere non poterat, quàm aut integra capi seruariq;, aut deleri ab hoste, malebat. Quæcunq; oppida in ora maritima Syriæ in potestate habebat, muris exuit, arcesq; diruit, Characucis cõsilio ea in re usus: qui id quoque suadebat, ut etiam in Aegypto Damiata tunc Alexandriæ nobilitate magnitudinéque non cedens, transferretur paulo longius à maritimis K
periculis: ne consilium quod Latinis tẽporum suorum conditione coactus dederat, si eo uti statuerent, procedere è senténtia posset. Id tunc minimè necessariũ uisum. Richardus in primis Ptolemaidis muros à nostris quassatos, & Ascalonis Porphyriæq; à Saladino dirutos restituit. Gazam Tẽplarii rursus muniuere. Ioppen reficiebat Anglus, cum Barbarus crebris ex Hierosolymis excursionibus prælijsq; Latinos opere prohibere conabatur. Cæterùm non modò munita Ioppe, sed & Latinorum colonia frequens ab Anglo deducta est. Classes Italicæ fessæ exhaustæq; plus duorum annorũ militia,

A tia,maxima ex parte domum rediere. Cōradum Ferratensem Tyri ociose in foro inambulantem duo Assassini occiderūt:retractiq́; ex fuga, uelut egregio edito facinore alacres gaudio,ad suppliciū traditi sunt. Alii eam Assassinorum famam falsam arguunt.occisum à Toroniēsi,percussoribus dolore sponsæ abductæ submissis,credūt. Elisa cæsi Ferratensis Anglo conciliāte nupsit Henrico Campaniæ Comiti:Cuius mater duorū Regum, per patrem Augusti,per matrē Richardi soror esset: ac ne ulla reliqua foret irarū simultatumq́; materia,Vidoni Regi semel salutato Anglus persuasit ut regnū Cypri à se capesseret:Templariisq́;,quibus ipse illud oppignerarat,rem B creditam solueret, cederetq́; iure quod sibi esse in regnum Hierosolymitanum cæteramq́; Syriam cōtenderet. Vido in Cyprum transmisit,sublatis secum rebus suis:quo regno Lusinianorum familia ad memoriam usque nostram potita est. Ad has res conficiendas Ptolemaida regressus fuerat Anglus:exin consilium cepit Hierosolymorum tentādorū: quod unum huius belli operæprecium restabat. Odo Dux Burgundiæ,idē Prætor Franci Regis se illi coniunxit,ut communiter res gererent. Antipatrida peruenerant, oppidum inter Cæsareā Ioppenq́; sitū. Præcedebat Richardus:sequebātur impedimenta:mox Franci Duce Burgundione incedebāt:claudebat agmē C Aueniensis:cum Saladinus affuit,tergaq́; adortus est. Cōuersis signis Aueniensis impetum præstanter excepit,sustinuitq́; quoad Franci, qui proximi steterant,subsidio accurrerent. simul ad primum clamorem Anglus suos in prælium circumacto equo rapit. Pugnatum est egregiè,quòd Barbarus peti Hierosolyma, eáque una spei nostrorum proposita sciebat: qui ea haberet, uictorem uniuersi belli uisum iri:ad illáque propè peruentum. Franci Angliq́; inter se certabant utri plus uirtutis eo prælio præstarent. Aueniensis summis genere proceribus, factis non cedere in animū induxerat. Eū tunc Brabantini Annonésque sequebantur,ac qui Flandrorum mortuo Comite D reliqui erant. In eum primum irruerat Barbarus. Ille Brabātinorum in primis pube stipatus,optimi militis & clarissimi Ducis officium præstitit: Suos hortabatur,ne perturbarentur:impetum hostis leuis armaturæ cōcursatorisq́; forti animo sustinerent. eum nūquam uera uirtute uicisse:aut incredibili multitudine paucitatem superasse, aut fraude uictoriæ nomē reportasse:nunc iustum Latinorum exercitū Ducibus clarissimis,militibus delectissimis,qui nec uirtute uinci,nec dolo capi Barbarorum possint,iusto prælio, æquo loco,aperta pugnare acie. Ita concionabundus circūibat ordines. cōtinuò & exemplo incendebat. Robore corporis manúque fortissimus, nec E inferior uiribus animi,quacūque impetum dabat,suos trahebat,hostiū cædem edebat. Richardus sibi turpe arbitratus,si Aueniēsi priuatæ nobilitatis uiro non præstaret,si Angli Brabantinorum,Annonum,Flandrorū uirtutem saltem non æquarent,ipse manu sua pugnare,hostem petere,uoce suos acuere:ex Anglia,ex Aquitania,ex Normannia profectos esse,ut cū Saladino signa cōferrent,sibi patriæq́; decus pararent. pro religione,pro fœlicitate animorum,pro sacra causa pugnarent:in oculis propè esse Hierosolyma. Victis nihil tuti,nihil fidi,nullum receptum:uictoribus gloriam,imperium, totius Orientis spolia parata:ea in medio posita,uictorem secutura:in quo-

rum spem,in fœminas uiri,in eunuchos integri,in seruos liberi, in uolones F
iusti nobilésque milites,in Barbaros impiósque Latini, Christiani,numinis uindices,magno animo atrociq;,ut in execrabiles hostes, quibus nihil sancti sit,ita pugnarent. Vndique eo die uirtus cōstitit. Franci,qui Anglos domi uicissent,gloria sacri belli his cedere,morte miserius ducebant.Numero pauciores erant:Rex aberat,ipsi quo pauciores in acie stabāt, eo plus æmulandi decoris ardore flagrabant.Summam uirtutem præstiterūt. Non cum cæteris modò,sed & inter se mutua decoris religionisq; æmulatione certabāt:& eorum dux Odo Richardi Regis uirtutē adæquare,aut etiam,si fieri posset,superare contēdit. Meridiano tempore cœpit pugna:ad Solē in occasum præcipitē tracta est:recruduitq; , quòd Richardus sagitta saucius efferatior factus,oblitúsque se Regem esse,militis uesani furentísque partibus fungebatur:ruebat ubicunque conspexerat frequētissima hostium signa.& Angli eius uicem soliciti,ut illum protegerēt,in ferrum,in hostem, sibi minimè parcentes,impetū dabant.Odo Franciq; alia parte Barbaro instabant: circunductáque ala premebant ab aperto latere. Auenienfis nihil ex animi robore remittebat.Fortitudinis palma illi eo die opinione hominum data, eaq; illi morte empta.Cecidit summa suorū hostiumq; admiratione:nec inultus occubuit,multúmque ad uictoriam contulit.Interempta feruntur tot H
G
hostium millia,quot illa patrúmque memoria uno prælio cæsa nō fuerant. Vim numinis cognosci superis placuit:cordi nō fuit uictoriæ fructum percipere nostros , ac Hierosolyma adire nobilissima uictoria parta.Ex proceribus Latinis Auenienfis interēptus,dolori fuit:in cæteris apud nostros neque magna numero iactura,neque claritate uirorum insignis. Postridie ad Bethlemitidem uicum æquo ab Ioppe & Hierosolymis spatio distātem castra metati sunt.Propè in oculis erat urbs sancta,quæ accendere animū debuisset, quæ una tot conatibus petebatur : at eius propinquitas mētem Richardo, in quem unum omnes ora uertebāt,ademit ultrà procedēdi.Causatus hyemem instare,nec Ioppen portum,si sæuierit mare, excipiendo cōmeatui,alendóque exercitui fore,Ptolemaidē reuertit. Franci Tyri hyemarunt,quòd ea urbs dotalis Campani esset. Tunc quicquid Italicæ classis reliquum erat,consenescere Syriacum bellum cernēs,domū reuertit.Richardus uere ineunte ad Bethlemitidem cum copiis rediit: ingentē uim cōmeatus,qui Camelis Hierosolyma ad Saladinū ex Aegypto portabatur,circunductis furtim copiis intercepit.Hactenus Richardi uirtus enituit. Tūc eum cupido incessit deducendi exercitus,patriæq; repetendæ.Concionem apud suos habuit,sibi nunciari Ioannem fratrem consilia Regii nominis arripiē- K
I
di agitare,ut primo sacro bello Gulielmus solium regiū insederat, Roberto maiore fratre reliquias eius belli persequente:preterea uereri se ne Francus Normanniam inuaderet. In quinq; annos induciarum conditiones ab Saladino accepit,ut continuò muros Latini diruerent urbium quascunque post receptam Ptolemaidem muniuissent.Id erat,ut tanto duorum Regum conatu nihil actum uideretur : utq; in Syria Phœniceq; nihil integri præter Tyrum,Ptolemaidem,Antiochiam nostri obtinerent.Henrico Campano Syriæ prætore Richardus copias deduxit: cūq; procul à Barbaræ religionis periculis

A periculis abesset, Adriaticúmque mare cum suis teneret, exorta fœda tẽpestate, disiectaq; classe, alii aliò delati salutẽ sibi peperere: ac qua quisque potuit ratione in patriam reuertére. Ipse fluctibus in Illyrici oram eiectus, deposita maiestate, perpaucis comitibus, sumpto Tẽplarii habitu, Germaniã, quà proximum erat, petit, Francum, à quo maximè insidias uimq; timebat, uitaturum se ratus. Aliunde malum ei conflatum. Facies orbi terrarum nota, ignorari non potuit: & conspectus in digito Regius annulus ab hospite, illum indicauit, prodiditq;. Cognitum igitur Richardũ Lupoldus Austriæ Dux, cuius populares in Asia res gesserant, simultatemq; cum Anglis exercuerant, diuinitus sibi oblatũ de quo pœnas expeteret ratus, ad Henricum Augustũ duxit: atq; ita uerba fecit· Hic est, Auguste, Richardus, qui in Sicilia res perturbauit, ubi subleuatus cultusq; ipse ac miles fuerat. Turcis bellum se inferre iactans, cum Christianis gessit. Nullum locum Christianum nisi hostili animo adiit. Cyprum Christianum regnum armis euastauit, prędæq; totum dedit. In Asia cum Philippo Franco Rege optimo, tibíque ac tuis amicissimo simultatem gessit. Ne Christianos à Turcis captos permutatione reciperet, deditítios illorũ ad Ptolemaidem propè omnes interemit: reliquos ditissimum quenque quæstui habens, pecunia uendidit. Hierosolymitanum iter ingressus, medio ex itinere nulla noua re adactus rediit. A Saladino munera literasq; nullo non die accepit: ac iam propè fœdere iungebatur. Germanos ciues nostros, quicunque in Asia res gerebát, adeò impotẽter habuit, ut atrociorem hostẽ Richardum quàm Saladinum experti sint. Hæc tibi Auguste, orbiq; terrarum nota sunt literis, nunciis, celebri terrarum fama. Sin quid eorum negat, paratus sum armis fidẽ facere, ac uirtute iudice, hácque dextra id decernere. Hæc Dux. Rex ita· Neque ego, Auguste, in Sicilia res turbaui, neque turbatas lætor. Sororem meam uiduã dote sua fraudari, ac ludibrio esse quibus minimè æquum erat, pati tacitus non debui: & sic quoque quàm mitissimè potui rem transegi, nullo grauiore motu per me facto. Cyprum procellis impulsus impactúsque, cum quassata laceratáque classe appulsu littorũ prohiberer, necessaria sumpsi arma: Latinorum hostes lacessitus edomui. Ingentem de illis prædam parare quî poteram, quos Grecorum imperium, & Turcica amicitia exhauserat? In eos cæde non sæuii. Eis Regem Latinum dedi, qui abs te mutari possit, si fortè eius te Auguste pœnitet. Cum Philippo Rege simultatem gessisse insimulor, qui conqueri iustius possum, quàm accusari debeo. Ille, dum religioni milito, fertur Ducatui Normániæ ditionis meæ imminere. Quos Barbarorum occidi, Saladini iniuria perfidiáque adductus occidi: quandoquidẽ neque sanctam Crucem reddebat, neq; pacta Satraparum suorum rata uolebat. De hostibus hostis supplicium sumpsi: optarem de Saladino sumere licuisset. Quod ab dimissis aurum accepi, id diuisi militibus Latinis. Aspice quas excepto hoc annulo mecũ diuitias nudus inopsq; referã. Neq; deserui: ultimus procerũ, ac post accusatores redeo. Ab Saladino fœdus, literas, munera quo pacto accepi, qui ne suorum quidẽ Ducum fidem persoluit? Eodem animo ab Saladino munera, quo famem, pestem, diras, pœnas, inferos acciperẽ. Germanos cur superbè in Asia tractassem? Satis negocii mihi An-

» gli reliquię mei dabāt.Famæ Asiaticæ Cæsar ne credas:falsa insidiosaq; est, F
» à Saladino Turcisq;,ut inter nos bella ferant,cōflata,& ad nos emissa.Fama
» percrebruerat, me percussores Franco Regi parauisse. Hæc initio credidit
» Philippus,latusq; suū munierat,nec quenquā nisi excussum admittebat.Cō
» uicta mendacii fama,animū suspicione,latus custodibus, suos metu libera-
» uit,testatusq; est Asiaticæ famę nullam fidem habendam.In Asia nullam de
» nobis nisi nobis pestiferam famam nasci puta.A Turcis gignitur,ab nostris
» imperitis excipitur,educaturq;:Illa magnis ultro gaudens incremētis,fanda
» nefandaq; affingit.Nos oracula credimus,in uulnera nostra quàm in salutē
» proniores. Si quis Germanus miles à me auarè superbeq; habitū se queri- G
» tur:quicunq; infecta re ex Asia redimus,fortunæ,hominibus,terrisq; omni-
» bus,& nobismet ipsis irati redimus,omnia accusamus:Nihil à quoquam in
» nos nisi hostiliter profectū arbitramur:& ipse fortassis nisi accusarer,accu-
» sarē.Quod autē ad Martis iudiciū uocor,susceperā crucē pro religione tu-
» tanda,si quis eam oppugnat,dimico.Pro capite meo nisi regressus domum
» non dimicabo.Satis in Saladinū pugnaui.Tot millia hostiū religionis acie
» occidi,quot secundum magni Gotthofredi uictorias nullus,coegiq; hostem
» inducias in quinq; annos piis dare. Desertæ proditæq; rei Christianæ insi-
» mulor tantisper, dū & Ioannes frater minor Regiū nomen inuadere dici- H
» tur,& Philippus Rex Normāniā tentare.At tu Auguste patriæ me,mihi pa
» triam restitue:ut ex qua mouit me studiū religionis defendendę,in eā man-
» suetudine tua reuehar: & ut pro nomine decoreq; Christiano arma indui,
» ex Angliaq; profectus,extremū propè Orientem petens,in Saladinum pu-
» gnaui:ita pro te,imperioq; tuo,& maiestate nominis tui,meo meorūq; san-
» guine,ubicunq; iusseris,pugnē:ac si res ferat,uitam profundam. Nihil his motus Germanus,duodeuiginti mēses Anglum in custodia habuit: nec dimisit nisi centum millibus ac quingentis pondo argenti redemptum. Continuò auro Anglico auctus,in Italiam exercitum duxit:mortuoq; Tācredo I Rege ipso,ac filio Rogerio,Campaniam, Lucaniā, Apuliam, Brutios, Siciliam in ius ditionemq; redegit.Panormi reperit Irenam Isacii Græci Augusti filiam,quæ despōsa fuerat Rogerio. Eam Philippo fratri nuptum dedit, illúmque Tusciæ Ducem creauit. Hortante instanteq; Cælestino Pontifice maximo,ut tam secundis lętisq; rebus sacrum Augustus bellum capesseret:domesticas occupationes, ac nondum firmatas opes suas causatus, Duces cum exercitu in Asiam misit,Conradum Archiepiscopum Maguntinū, ac Henricum Ducem Saxoniæ.Nouæ enim semper res in Asia exoriebantur.Henricus Campanus Ptolemaide,dum superiorē partem ædium incautius circumit,præceps delatus expirauit. K Eadē in urbe diem suū obiit Margarita soror Franci Regis,quæ mortuo marito Rege Bela, religionis causa Orientem petierat. Elisa nupsit Almerico Vidonis Lusiniani fratri. Isq; mortuo fratre,Cypri Hierosolymorumq; Rex salutatus,idem Tyro Ptolemaidiq; imperitare cœpit. Decessit & nostrorū terror Saladinus.In eius,ut iusserat,funere, qui signifer in præliis ei esse cōsueuerat,prætulit lācea sublimem interiorem illius tunicam,clamitās illud unum ex domitore Orientis restare.Nouē filios reliquit.eos Saphadinus patruus omnes necauit præter

A unum & ipsum nomine Saphadinum Halapię Sultanum,fide uirtuteq; paternorum amicorum tutum à patrui insidiis.Ex Saphadino patruo nati filii Meledinus Aegyptiorum,ac Coradinus idem Damasci & Hierosolymorũ Sultani.Interea Afri,Numidæ,Mauri indignè ferẽtes Syluinam urbem captam,Africæ oram euastatam à nostris(ut edocuimus)in Orientẽ nauigantibus,in Hispaniam transmisere:congressiq; cum Alphonso Castulonensiũ Rege pugnauere:tãtamq; uastitatem uictores edidere,ut etiam Gallos metus incesseret,ne illi Pyrenæum saltũ sibi transcendendum putarent. Augustus Rex nouis semper occupationibus excipiebatur.Philippo Flãdrię Co-
B mite ad Ptolemaidẽ sine liberis defuncto,hæredẽ soror Margarita se nuncuparat.Huius mulieris filius Balduinus stirpis maximus,indole præstanti adolescens,futurus Græcorum Augustus,erat in possessione Annoniæ,qui erat illi paternus dominatus:simul nomine materno totã occupat Flãdriã, Atrebatesq; à Francis Regibus nuper Flandris Comitibus beneficii nomine attributos.Viromanduos præterea inuadit,quòd in eius auunculi ditione fuissent.Augustus Rex ubi primùm domũ ex Asia peruenit, in Balduinum duxit. Viromandui aduenientem Francũ libentissimis animis mœnibus recepere,imperataq; fecere.In Atrebatibus aliquid certaminis fuit.Tã-
C dem coacto Annone cedere,& ipsi & Odemarenses,qui citeriori Flandriæ contribuũtur,deditionẽ fecere.Id ægerrimè hostis tulit.suum tempus præstolabatur.Frãcus Anglico bello distineri cœpit.Fidẽ Richardo in Asia dederat temperaturum se oppidis finibusq; qui Anglo parerent, quoad fortuna eum reducem domũ sisteret.Is in custodia apud Germanos asseruabatur.Testabantur Angli proceres conuenta: Francus se fide iurisiurandi nõ decessurum affirmabat,temperaturumq; à quibus ius fasq; foret:sed se nulla religione uetari,quo minus qui sororẽ ipsius repudiassent,ab iis eius dotem ad se iure redeuntẽ reciperet:nec æquum esse, mulierem nobilissimam
D reddi bonis retentis. Ad Gisortium bellum hoc cõstiterat, cum Balduinus Fanum Odemari recipit.Gisõrtio tandem Rex potitur,& oppidanis Francorum causæ studiosissimis,& militibus,qui erant in præsidio, perseuerantia uiq; hostiũ territis. Adela Franci soror ex Anglia regressa Comiti Pontiuensi collocata est.Rotomagum haud dubiè iuris Anglici erat: illud non magna ui tentatũ,req; infecta deductæ copiæ.Richardus Frãciæ finibus eõ mittere se nõ ausus,domum ex Germania mari transmisit,melioreq; in statu res inuenit,quàm animo præceperat.Eum Ioannes frater Regem salutauit,bellumq; cum eo aduersus Francos gessit. Augustus Eburouices,& No-
E uumburgum,ac Ruelliuallẽ recepit. Exin multo maiore quàm antè conatu repetitum Flandricũ bellũ,quod tamen non præliorũ fortuna decreuit,sed memoria propinquitatis finiuit. Balduinus in matrimonio habebat Theobaldi Comitis filiam ex sorore Augusti susceptam. Hæc ad auũculum Regem armatũ uenit. Fœdus ea deprecante ictũ,hac(ut author est Gulielmus Pontifex Tornacensiũ) lege,ut Annonia in fide Balduini remaneret,quod Flãdrię à Nouafossa in Oriẽtẽ spectat,id Balduini ditionis foret:Atrebates, Odemarẽses,Lendẽses,Essedinenses,ac quod in Occidentẽ uergit,Augusti dicto pareret. Hæc regio Comitatus institutus est, Atrebatiũq; Comitatus

dictus:ac primus Atrebatiũ Comes creatus Ludonicus Regis filius.Baldui- F
nus in aulam Francicam uenit:ac honoris uirtutisq; causa in familiaris amicitiæ iura receptus ab Rege,balteoq; equestris militiæ insigni donatus,animo maiora cõcepit.Sacram militiam professus, proficiscens,in primis filias duas Ioannam & Margaritam fidei Regis commendauit. Nec multò pòst Ioannam Augustus Ferdinando Lusitano Regiæ nobilitatis adolescenti de sententia Mathildis Lusitanæ uiduæ in Franciam uenienti collocauit.Eum in possessionem opum soceri contendentem Flandri initio recipere nolebant:deinde authoritate Franci Regis adducti,apparatissimè excepere, coluerúque.Et alterum splendidum matrimonium iũctum:Gulielmus Regis G
Eustathii filius,Bononiæ Belgicæ, idem & Moritonii Normannici Comes decesserat.Conciliante Augusto,eius filia in opes succedẽs nupsit Reginaldo florẽtissimo adolescẽti Castrimartini Comitis filio. Simul Rex mortua Elisa uxore cœlebs,Dani Regis sororem Gelbergam uxorem duxit.eadem intra tertium mẽsem per causam propinquitatis dimissa,Mariã Ducis Morauiæ filiam superinduxit.Dano Rege per oratores apud Põtificem maximum agẽte,duo amplissimi ordinis patres in Galliam legati uenere, Regíque denunciauere,ut à consuetudine Mariæ tẽperaret. Dicto non parebat. Diuione concilium Patrum habitũ. Decretum, ut Franciæ sacrificiis inter- H
diceretur. Orator Regis Põtificem maximum appellabat:nihilo secius illo summoto,sanctiore arcanóque conuentu Romanus Franciæ sacris de sententia Patrum interdicere se pronunciauit.Cæterùm uetuit id decretum in uulgus edi ante uigesimum à Natali Domini diem, quo tẽpore procul ipse abisset,ne timere sibi à Rege posset. Ei succẽsere tãtùm animo potuit Rex. Patres,qui & tunc assenserant,& postea interdictũ euulgarant,sedibus primùm ab Rege exacti: deinde mitescente Regis ira, nonus legatus ex Vrbe Octauianus Cardinalis affuit. Suessione Rex & Patres Franci conuenere. Nullusdum prodire audebat qui Regẽ accusaret.erant nimis multi qui di- I
sertissime compositissimeq; eius causam agerent. hi summo silentio ac propè assensu audiebantur.Perorarant etiam,cum nemo uocem contrà mittebat. Quis tanta ceruice foret,qui præsentem Regem Augustum tanta in re oratione distringeret?Perdiu expectatione suspensi animi tenebantur.Tãdem ex humili multitudine adolescẽs ignotus,quis,unde ueniret,uenia dicendi demississimè & ab Rege,& à Romano,& à cætero cõsessu petita,externæ repudiatæq; mulieris desertam ab omnibus causam,tam ornatè dilucideq; defendit, tam reuerenter de Rege uerba faciens,ut in sui admirationem omnes cõuerteret.Fine dicendi facto se surripiens,nusquam deinceps K
comparuit.Sunt qui numini id attribuant,sed cõsilio & arte Dana fieri potuit.Nihil ea cõstitutum actione. Ampliatione facta Patres expectabant ut ultro Rex Danam uxorem agnosceret.Cõsuetudine Mariæ tenebatur, nec ab ea secubabat.Labebatur longior dies,temporísque spatium illi dabatur, si à pertinacia desisteret.Sed publico conuẽtu toties coacto necesse erat iudicium aliquando facere.Rursus coguntur Patres,adest & Rex.iã liberior dolor uoxq; hominum,& magis apertus sensus erat,& prę se ferebant Patres quidnam ipsis necesse foret decernere.Tunc demum Rex necessitatem
in uirtutem

A in uirtutem uertit:relictóque consessu,in equum cum insiluisset, post se receptam Gelbergam in Regiam reduxit. Romanus lætus,id quod captarat, nullo iudicio facto conciliū dimisit. Paulò pòst decessit Maria. Philippum ex ea susceptum,iustam Augusti sobolem esse Pontifex Maximus decreuit, non sine multorum tunc admiratione.Bonam matris nobilissimæ fidē auxilio liberis non esse,indignum credo uisum:& nōnullis Episcopis authoribus auspicibúsque Morauianæ nuptię iunctæ fuerant.Dana Regiæ Francicæ utiq; iuncta cognatione erat.Primi Philippi Regis Frāci filia nupserat Dano Regi, unde Gelbergā aliquot ætatum serie progenitā fides fit. Indi-
B gnius meritò uisum,quòd Rex Iudæos in Franciam redeūtes admisit, peruicax,sed ditissimum hominū genus : & bellum Sacrum aurum efflagitare uidebatur.In Syria Phœnicéque Germani,quos sub signis Conradi Pontificis Maguntini,& Henrici Ducis Saxoniæ in Orientem profectos edocuimus,Berytum occupauere,muniuerēque.Toronium obsedere:& cum iam aut conditionibus recepturi,aut uirtute in mœnia euasuri essent,occurrentibus auxilio Barbaris coacti sunt cœpto desistere qui nostrorū ibi res gerebant:qui uerò Beryti in præsidio remanserant, aduentu hostium oppido excessere.Coniunctis rursus copiis Ioppen perrectū.Vrbs erat euastata:eam
C munitionibus firmarūt.Saracenos magna fiducia aduenięntes repulere.Cōsilia tandem Hierosolymorum petendorum agitabantur, quòd Simo Mōtisfortis Comes summus bello dux cū Francicis copiis iam Syriam tenuerat.Mors Henrici Cæsaris nūciata,omnia mutauit. Archiepiscopus,Duxq;, quorū in deligendo nouo Imperatore authoritas præcipua futura erat,nulla obsecratione Francorum retineri potuere,adducúue,ut religionis causam antiquiorem cæterarum rerum studiis existimarēt. Eorum discessu Ioppen Barbari expugnatam euerterunt:qui nostrorum ibi reliqui erant,ad unum omnes cæsi.Ita feroces hostes reliquias belli persequebantur,ne quid nostri
D in Syria obtinerent. Franci duce Simone impetū cohibuere. Induciæ in lōgam satis diē factæ:cautumq; ne Tyro Ptolemaidiq; arma Barbari inferrēt: qui fuit annus eius seculi duodecentesimus.Ita rebus è præsenti usu cōpositis,Simo suos è Syria deduxit.Germanorū res contrariis studiis agitabantur,seditionibus ægræ:nomenq; imperii distractum. Alii Philippum Henrici Cæsaris defuncti fratrem,Hetrurię Ducem,Francorum amantissimum, Augustum salutabant: Alii Othonem Henrici Saxoniæ Ducis fratrem, sorore Richardi Angli Regis genitum, & qui tunc etiam in Anglia degebat. Is continuò ab auunculo in Germaniam ad ingens nomen capessendum cū
E egregio comitatu,ingentiq; ui auri missus est. Cōtrà Philippus amicitia fidéque Francorum subnixus, animum non deiecit. Maiestatem nominis semel susceptā præstanter tutatus est . Richardus Rex nihilo secius Francico bello insistebat.Eburouices,ipsis se dedentibus,nec ullam uim expertis,recuperat.Obsidebat tūc Vernolium Augustus.Ira incēsus, eo conatu omisso in illos redit.Nō expectauit hostis ruentem.Deserta ab Anglo urbe Augustus sine cōtentione potitur:muri diruti.Ruelli quoq; arcem,diffisus uoluntati oppidanorū,solo adæquat.Albammalam primo impetu expugnare nequit.Quinquaginta dies ea obsidio tenuit Francum. Tandem tormentis

parte muri deiecta,oppidum in potestatem uenit.arx excisa.Hostis alia parte Lochias de Francis cepit.Milionē in Biturigum finibus & cepit,& euertit.Nouamcortem corruptis pecunia custodibus recepit.Adueniente Frāco cessit,pugna comminus congredi non ausus.Terrores cælestes mentē mortalium angebant.Lapidibus pluisse ferunt.horrēdæ tempestates in Laudunensium finibus.Caluusmons nobile oppidum fulmine conflagrauit.Carnutū urbs incendio fortuito maxima ex parte fœdata. Aedes Virginis cremata,& septum:in eoq; quamplurimi mortales absumpti.In Bellouacorum finibus coruos rostro carbones candentes tectis intulisse,incendiumq; cōflasse creditum.Anno insequēti,qui eius seculi undecēcesimus fuit, Richardus decessit.Exhaustus erat omni propè Anglico auro partim ad se redimēdum,partim ad Othonem subleuandū deprompto,ad hoc belli Frācici necessitatibus exinanitus. Ad Calacum oppidum in Lemouicum finibus ingentem uim auri reconditam fama ferebat. Lemouices ipsius beneficiarii erant,& Aquitanis contribuebantur,sed à Franco stabāt.Dum ergo Calacum tentat,è muro ictus scorpione,in castra inter manus relatus paulò pòst expirauit.Ioannes in regnum cæterasq; opes successit,non absq; contentione.Arcturus Dux Britanniæ se potiorem heredem contendebat,ac iure superiorem,quòd ex Gotthofredo natus esset,qui Ioānem fratrem ætate antecessisset.Eius causæ Augustus suffragabatur.Ioannes uerò pacem ab Augusto redemit,redditis tribus oppidis in finibus Biturigum, Castro Rhodulphi,Issoduno, Crasseiano. Cautumq; ne ius Anglo foret Velocassiū citeriorum repetundorum,Eburouicūmue,ac quicquid Normanniæ Frācus nuper recepisset.Publico fœderi priuata necessitudo addita. Augusti filius Ludouicus uxorem duxit Blancham filiā Adelphonsi Regis Castulonensis,sorore Angli ortā.fanctū hoc erit connubium. Ioannes filiam Gulielmi Comitis Claudiocestriæ,quam in matrimonio habebat,repudiauit,propinquitatem tunc demum causatus,filiamque unicam Comitis Engolismensis desponsam iam Hugoni Comiti Marchiæ,patriq; in opes successuram, sibi iunxit.Hugo dolore sponsæ interceptæ adductus,uir amplissimæ ac opulētissimæ cognationis,coniurationem nobilitatis Pictonum fecit,seq; Arcturo cōiunxit.Leonora Ioannis mater,ne Aquitania amitteretur,in eius possessionē rediit,seq; iureiurando Franco Regi ut beneficiaria obstrinxit.Nec idcirco Arcturus cœpto abstitit. Turones occupat summa Frāci Regis uoluntate,ab eoque beneficiarius Comes eius ciuitatis,Andiumq; & Cœnomanorum nuncupatur eodem iure,quo Gotthofredus pater,si uiueret,uocitaretur.Multipliciq; mox bello implicatur.Leonora ex Pictonibus in Andes se cōfert,simul Mirabellum occupat. Eò Arcturus euestigio ducit:idq; oppidum defendente auia oppugnat, Magno natu mulierem ferox adolescens uicit.oppidum captum.ipsa in potestatē uenit nepotis.Ita omnia uiolat sacra cupiditas imperandi.Ioannes nisi primordiis malorum,antequam incremēta maiora Arcturus caperet,occurreret,res suas euersum iri ratus, cum expeditissimo milite profectus,prius illum oppressit,quàm Franci auxilio uenire possent:nec Mirabellū modò,matremq;,sed & Turones recuperauit. Francus in Normannia Arcas obsedit.Ioannes,quoad uixit mater

Leonora,

A Leonora, nihil durius in Arcturum cōstituit, ea pro illo deprecatrice, à quo & obsessa & comprehēsa fuerat. Vixdum circumacto anno defuncta, adolescentē necauit, cum iam Arcas Augustus recepisset. Id parricidium matre Constantia Duce Britanna persequente, Francus Anglo diē dixit: ad quam cum neque adesset, neque excusaretur, infidelitatis scelerisque damnatur, quòd immemor sacramenti Francis dicti, filium maioris fratris, beneficiariū Francorum, in finibus qui iutis Francorum essent, neque legibus quæstione habita, neque cognoscentibus iis quorum hæ partes forēt, patruus occidisset. Hostis igitur Francorum iudicatur: constitutúmque, eum uideri excidis-
B se iure urbium finiúmque quos beneficii nomine à Francis accepisset: eáque omnia in pristinam causam restituta, & ad ius solidum Regis reuertisse: in eorúmque possessionem, si quis prohibeat, armis eundum. Pictones Britaníque iuuentutem suam armarunt, Frācóque affuere, odio Ioannis incensi, & desiderio Arcturi. Butauentum, Genselinum, Gorneium oppida capta. Odiis hominum, armísque Augusti Ioannes impat, fidem Innocentii Pontificis Maximi per oratores implorat, fœdus, inducias pactas, iusiurandum à Franco Rege uiolari dictitās. Extat epistola eius Pontificis ad patres Francos in libros iuris Pontificii relata, causam iurisiurandi non seruati ad co-
C gnitionem suam pertinere contendentis. Legati etiam Innocentii uelut in rem præsentem cum uenissent, utrique Regi denunciauere ut arma deponerent, pacémque templis darent, quæ pleraque belli malis partim euersa, partim ad inopiam redacta, suis sacerdotibus alendis non erant: uter dicta aspernaretur, eius Regno sacris interdici. Anglus lętus imperio, se in authoritate sacrosanctæ potestatis fore affirmabat. Frācus certam sibi uictoriā de manibus eripi indignum ratus, Pōtificem Maximum appellauit: interea se ius suum persecuturum. Falesiam & Danfrontem cepit. Galliardum obsessum sex continuos mēses: eóque fames clausorum processit, ut cum à præ-
D sidio imbellis multitudo ex oppido eiecta, à Francis nec reciperetur, nec cibo iuuaretur, mulier grauida in cōspectū omnium enixa sit, fœtúsque statim absumptus. Hoc oppido dedito Cadomus imperata fecit: Gaii domum ueteres uocitabant. Rotomagum duobus obsessum mēsibus. Cum permissu Francorū ciues misissent ad Anglum oratores, relato responso, præsenti ope iuuari non posse: quid agendum esset, consultabant. Optimates prædicabāt se à prima origine Frācos esse: quæ nunc Normānia diceretur, Neustriam fuisse, nobilissimam opulentissimámque Franciæ partem. Ducatum illum esse beneficium Frācorum Regum, summúmque dominatum penes
E eosdem esse. causam belli diutius tolerandi nullam uideri, multas coniunctionis necessitudinisque ueteris agnoscēdæ. In authoritate principum fuit multitudo. Missi in castra oratores, ac benignē excepti auditique sunt: liberaliter etiam responsum, cōcessum, ut urbs illa pristinis legibus ac institutis uteretur, nihil de eius commodis mutatū. Ita libentibus animis deditio facta: eiúsque exemplum reliquæ urbes secutæ. Tota Normānia in fidem rediit Francorum ducentesimo & septuagesimo anno, quàm attributa Rholloni fuerat. Duodecim deinceps Duces eius numerantur: ex iis sex iidē Anglorum Reges. Exin bellum Græcū ortum. Isacius Græcus Cæsar fratrē

Alexin à Turcis captum magno redemerat: omnibusq; in rebus eius ope- F
ra consilioq; utebatur:maxima quæque eius fidei credebat: tantùm nomen iúsque Imperii non consociarat. & ille simulatione leuandi grauioribus curis fratris de se optimè meriti, munia publica priuatáque diligenter industriéque obibat.in se ciuiū ora uertebat:milites præcipuè liberalitate comitatéque sibi cōciliabat.Cæsar gaudere sibi ocium cum maiestate datum. Omne onus tantæ molis Imperii administrādi, fratris fidei incubuisse:se Augustum illius uirtute tutum tectúmque. eum pietati suæ gratiam parem referre:è seruitute Barbarorum à se in aulam restitutum,trāquillitatem quietémque à rerum turbine temporúmque tumultu præbere. Hæc illi lætitia G
perniciem attulit. Alexis nec fraterno nec grato,sed impio nefarióque animo egit.Non contentus præsenti fortunæ fœlicitatísque munere,quòd secundus à fratre Augusto diceretur: quod unum explendæ cupiditati animi semper maiora cupientis deerat,titulū insigniaq; Augusta inuasit:fratrémque nihil minus expectantem,comprehēsum,luminibus priuat, arctámque in custodiam coniicit. Alexis Isacii filius admodum adolescens,antequam comprehendi à patruo posset,elapsus: ac ab aliquot suorum proceribus ad Latinos ductus, in primis Philippū Cæsarē, quòd ei soror ipsius Irena nupsisset,adiit.Augusta fratrem extorrem piè benignéque excepit: orauítque H
uirū Augustum,ne cōprehendēdorum à quibus minime deceret Augustorum exoriēs exemplum licentiámque inultam fineret: patrem suum, quod miserum indignúmque esset,à fratre, cuius beneficio uitā, lucem, libertatē recuperasset,ac propè in consortionem rerum potiendarum receptus esset, sole,imperio,mortalium colloquio congressuq; priuatum.adolescentulū in spem Imperii educatum,iniuria patrui extorrē,egentem uagari. Huius indignitatis partem in se,quę filia Isacii,quæ soror adolescentuli sit,redundare:atque adeò ad ipsum Philippum Augustum,qui gener Isacii Augusti sit, pertinere. Parricidam Alexin nunquā tantum tamq; nefarium scelus con- I
sciturum fuisse,nisi ei uilis maiestas Philippi,ac parū sancta extitisset. Hæc ac talia mulier Gręca iusto dolore incensa,& magna necessariáque precandi causa apud uirum indulgentissimum. Ipse suo bello certamineq; aduersus Othonem æmulum Imperii occupabatur. Apud Francum authoritate ualebat,fœdere,societateq; armorum iunctus.Francia pace,uiris,equis, nobilitate, opibus,nomine florebat.Iam Balduinus sacra induerat arma.Tota Francia sacrū aurum cogebatur. eius rei causa & ab Rege & Pontifice maximo uicesima omni generi ordiníque hominum indicta. Proceres iuuentutis Francicæ certatim nomina dabant Theobaldo Comiti Cāpano:quòd K
Campani gloria nobilitatis uirtutisq; præstabant. Hoc bello Ioannis etiam Comitis Brennæ & Henrici Comitis Fani Pauli nomen illustre fuit. His se coniunxere duo Pontifices,Suessionum & Tricassium.Tanta erat armatorum multitudo,tantáque sui fiducia, ut antequam mouerent,constituerent cum ad hostem omnes peruenissent,tunc duas in partes copias diuidere,ut alteri in Syria subsisterent,alteri Damiatam tentarent, ne ex Aegypto mouere Sultanus posset, tutiúsque ac minori contentione nostri sacrum Regnum recuperarent,firmarentq;.Per Pannonias Thraciámque Byzantium

petere,

A petere, atque inde traiicere in Bithyniam consilium non erat: quòd Græci
iam propè ex professo nostrorum hostes erant. Præstare uidebatur ex Italia
soluere,& mari transuehi. Iam in Subalpinos peruenerant, cum Campanus
decessit, ingenti omnium luctu. Francus Rex per literas egit cum Bonifacio
Ferratensi rerum Orientalium peritissimo, qui & in Græcia & in Syria res
gessisset, quiq; nobilissimis totius orbis terrarum Regiis propinquitate iū-
ctus esset, ut ducem se huic militiæ pręberet. Dicto paruit: præfuítque tanta
modestia, ut parentem eum omnes prædicarent. Cōsultari cœptum, quibus
portubus soluendum,& quæ, & unde, ac qua ratione classis paranda. Tres
B erāt in Italia præpotentes maritimis rebus urbes, Pisæ, Genua, Venetię. Ve-
netum nomen Orientalibus rebus capessendis gerendisq; opportunius ui-
debatur. Vtrinque fœliciter eueniebat, quòd ut Franco classe opus erat, ita
Veneto egregiis militibus: quòd Istri Liburníque & Illyrici piraticam fa-
ctitantes, mare Adriaticum infestum reddebāt: & Iadera à Veneto Imperio
ad Hungarorum Regē defecerat: hostesq; maris possessione pulsi, in conti-
nentē bello traducto, terrestribus uiribus reliquā spem tutaturi erāt, terre-
stria bella maritimis, terrestribus maritima eludētes. Diuina occasio Vene-
tis uisa: & peropportunè Francica auxilia oblata. Ingēs auri pondus Franci
C paciscebantur mercedem transuehendarum in Orientem classe copiarum.
Dum res trahitur, maioresq; ex Gallia copię expectantur, Duces consumpto
auro quod secum domo attulerant, non modò spe ceciderāt pactæ merce-
dis cum transmisissent dissoluēdæ, sed ad egestatem redacti, mutuari coacti
sunt non paruam uim auri à Venetis. Virtute æs illud alienum luent. Istri,
Liburni, Iadertini domiti leges accepere. Dum compositis illius oræ rebus
in Syriam cursum dirigere parant, consilia in Græcos uersa. Qui Byzantio-
rum Alexin adolescentulum comitati fuerant, diuersi omne nomen Latinū
circūmiuerant miserantes Isacii casum, qui nominis Latini amātissimus ex-
D titisset,& eorum proceribus hospitio iunctus. Exilium filii deflebant, mores
paternos,& instituta colendorum Francorū, Germanorum, Italorum edo-
cti. opem Principum, Regum, Ducum implorabant, Pontificísque maximi
fidem aduersus nefarium uirum. Francus Rex Philippi Cæsaris Germani
studium magni ponderis existimabat, quòd ei fœdere ac omnium consi-
liorum consociatione iunctus erat: quem sciebat ardere cupiditate fratris
uxoris domum reducēdi: simul meminerat Græcos semper in nostros ma-
le pacato animo extitisse: uirum sororis suæ Hagnes Augustum Imperio &
uita deiectum: Francos indignis uexatos modis: posse duce adolescentulo
E pœnas de Græcis urbéque arce rerum Græcarū exigi: ne quis quanuis lon-
go interuallo procúlque à Francia situs, speret impune se posse in Francos
ferrum stringere, statuēdum esse in nobilissima terrarū urbe illustrissimum
documentum nominis Francici toto orbe terrarum sancti existimādi: quod
non uiolari posse, nisi cōtinuò noxiam suo supplicio insecuturo, genus hu-
manum cognoscat. Et Veneti suo dolore mouebantur, quòd aliquot antè
annis Emmanuel Cæsar Græcus indignè ferens eos negasse se, cum id pe-
teret, Gulielmo Sicilię Regi Græcorū hosti bellum illaturos, quo cum fœ-
dus icissent, Venetos mercatores uno eodémque omnes die tota Græcia

Græcorúmque prouinciis uno edicto comprehendendos curarat:missósq; F
ad expostulandum oratores contra ius gentium in custodiam tradiderat,in quibus Henricū Dandulum:nec dimisit nisi indignis habitos modis. Tunc fortè idem Henricus Dandulus dux classi præerat, publica ira priuatáque incensus,ultionem,quoniam ab Emmanuele non potuisset,à quo Augusto liceret, petiturus. Humanis stimulis religio addita. Innocentius Pontifex Maximus admonebat per oratores, per literas proceres nostros, pietatis causa susceptum gestúmque sacrum ad eam diem bellum:sed prius Græcos ad officium reuocandos fuisse, ut cum Latinorum ecclesia iungerentur, ac Romanæ sedi dicto audientes essent.si res Græca cum Latinis initio sensis- G
set, Turcas Saracenósque tolli facilè potuisse.Bellū Barbarorum hactenus tenuisse,nec finem habiturum Imperio Græcorum impiis finitimo,à nostris dissentiente. Alexis adolescentulus ad Frācos proceres sacrum bellum professos à Pontifice Maximo Philippóque Augusto & Franco Rege missus, ad Iaderam inuenit eos sedentes, sed mox in Syriam classe transmissuros. Exceptus est ut Augusti filius,& à summis & illustris maiestatis uiris enixè commendatus:nec ipse sibi deerat,& Græcus,& extorris,& egens,& ingenio & ætate blādus,& ab suis edoctus.In primis,quòd maxima uirium pars spésque in Francis reponebatur, nomen Francorum suum æs alienum effi- H
ciebat:agnoscebatq; se Veneto appensurum quicquid illi deberent: eisdem satisfacturum de iis iniuriis damnisque quæ Constantinopolitano tumultu secundum Emmanuelis mortem Græci illis intulissent. & quando Veneti suas iustas querelas expostulationésque habeant, se hanc quoque noxam pecunia luere paratum fore, ubi primùm restitutus beneficio Francorum Venetorúmque in patriam fuerit. In primis ecclesiam Græcam Romanis Pontificibus dicto audientem futuram,fidem iureiurādo ipse,quíque procerum Græcorum cum eo erant,dedere:ingentia omnia,quibus secus facta redimi possent, omniúmque iniuriarum memoria expiari. Omissis igitur I
Syriacarum rerum consiliis,hoc bellum suscepere. Placuit nulli prius urbi uim inferre, quàm ad Alexin tyrannum, caputque rerum Byzantium perueniretur:tótque in oppida quæ præsidiis Græcis insessa,& tormentis missilibúsque in nostros instructa prætereunda erant,famam euulgarant, nullum cum gente nobilissima se bellum gerere,quondam socia amicáque:sed iustum legitimúmque Cęsarem restituere in pristinā maiestatem uelle:Singulas ueteris Græciæ ciuitates pręmia tyrānicidis, ac diuinos propè honores decreuisse:quanto maiori studio excipiendos esse, qui uniuersis libertatem decusq; reddant?Ex Ionio in Aegęum mare circumacta classis. In Hel- K
lespontum perrectum, nullis angustiis cursum remorantibus. Propontis etiam liberius patuit:nec fauces Thracii Bospori,ac propè concurrens exiguo dirimente freto cum Europa Asia, alacritatem nostrorum remorata. Excipit modicus sinus ab Oriente in Occidentem sese pandens.Huius initio in Promontorio,quod opima significatione Chrysoceras appellatur, à Meridie Byzantium occurrit:ab Septentrione Pera oppidum è regione oppositum est,breui transitu,unde illi Græcè uulgò nomē inditum. Et turris opportuno loco assurgebat:catenaq; prętendebatur ad arcendos libero ingressu

A greſſu hoſtes. Ibi noſtri hærentes expectabant, ſi fortè ad conſpectum claſſis ſignorúmque Francicorum, ac famam redeuntis domum adoleſcentuli, motus aliquis in urbe fieret. Metu tyranni coërciti tenebantur. Auxere animos noſtrorum legati Cretum, qui duabus aduecti triremibus deditionem ciuitatum ſuarum fecere adoleſcentulo Græco. Is continuò Ferratenſem ea inſula donauit, propinquum quidem, ſed & munificentiæ illuſtri exemplo cæteros Duces incitans, ut ſuæ quiſque uirtuti meritiſque ampliſſima præmia propoſita cognoſcerent. Tandē uehementi uento à puppi coorto, noſtri nauium maximam, cuius ſummæ celeritati mobilitatique Aquilæ no-
B men impoſuerāt, immittunt. ea impetu illata uiam toti deinceps claſſi fecit. Reſtabat terreſtre certamen. Stabat in littore Theodorus Laſcaris, tyranni gener, cum iuuentute domeſtica, ut naues Latinas appulſu arceret, aut deſcenſionem tentantes, impeditóſque, antequam in ordines irent, firmitérque conſiſterent, liber expeditusq; ac compoſitus adoriretur. Sed & eo impetu naues ſe inuexere, ac tanto animi ardore Franci deſiluere, ſignáque in hoſtem tanta celeritate tulere, ut uno propè eodémque tempore ſimul & deſcēdere, & ſic in ſicco conſiſtere, conglobaríque, ac aciem ſtruere dirigeréque uiderentur. Prælium diutius tenuit, quòd peditatus tantùm Frā-
C cicus pugnam capeſſebat: nec equi tam facilè pontibus exponi poterant. Græci egregium equitatum habebant. Viginti millia peditum noſtrorum erant, equitum octo millia, naues ducentæ quinquaginta: earum triremes ſexaginta, onerariæ ſeptuaginta, hippagines centum uiginti. Dum Byzātiorum animos oculoſq; Franci ac terreſtre prelium in ſe uertunt, Veneti circumacta claſſe interiorem hoſtium portum aggreſſi, obicibus ibi quoque perruptis, uiginti triremes Græcas inanes occupauere, deſertas fuga nautarum propugnatorúmque, qui magna fiducia atteque eas inſtruxerant, ornarantq;, ſed territi uirtute claſſis Venetæ omnia perfringentis, antequam
D circunuenirentur, ſibi trepidè conſuluere. Sexaginta millia ex Græca iuuentute armatorum difficiliorem fecere Francis pugnam. Exitus tandem is fuit, ut fuſus fugatúſque ſit magna cæde Græcus. Numerus cæſorum initus non fuit: ſed ingentem fuiſſe neceſſe eſt, quòd nocte quæ diem prælii eius inſecuta eſt, Alexis ſenex magnam uim auri clam apud alterā filiarum Irenen ſacrarum uirginum maximam loco ſacro defodit, ſilentióque noctis, quò ciues hoſtémque falleret, cum pauciſſimis, ut aduerſa re aſſolet, amicorum, Theodoróque genero urbe exceſſit. Prima luce uulgata tyranni fuga, Conſtantinopolitani Iſacium è cuſtodia eductum adorant: ei uitam uicto-
E riámque acclamant: portas patefaciunt: noſtros Græcæ maieſtatis uindices ſeruatoréſque ſalutant. Alexin adoleſcentulum ſibi adorandum exhiberi daríque à Francis ſuppliciter expoſcunt. Ita cęde direptionéque opulentiſſimę urbis temperatum. Liberatus Iſacius: filius reſtitutus, nouúmque Frācis ſociiſque decus partum. Senex Auguſtus quantas maximas potuit gratias egit noſtris, quòd eorum fide uirtutéque uniuerſa Græcia tyrannidis iugo exempta eſſet: Sibi, cum lux non poſſet, uita, libertas, patria, Imperium, filius reſtitutus eſſet, ac ipſe filio. Quòd arma in Mahumetē ſumpta pro ſe geſſiſſent, cauſamque ſuam, cauſam religionis eſſe uoluiſſent: nullam gra-

tiam referri, nullã præmia excogitari, nullos honores haberi tantis in se F
suósque meritis pares posse. Tam pii filii pacta sibi rata sanctáque esse: quic-
quid ille nostris domesticæ maiestatis gratia recuperandæ spopondisset, id
pactum receptúmque uelle: ac si quid addi posset, omnia se cumulatius præ-
staturum. Cæsar memor gratúsque in primis agitabat cõsilia, quanam rati-
one persolui fides posset: utq; ciues libẽtius dicto parerent, pecuniamq; cõ-
ferrent, quæ fœdere filii debebatur, Franci in castra ante urbem locata, Ve-
neti ad naues se recepere. Collatio ingẽtis pecuniæ grauis ingratáque Græ-
cis erat, solitis exigere, non pendere. Isacius creditur ex arcta tetraq; custodia
perpetuáque mortis expectatione in solium reuocatus, repentinã uitæ mu- G
tationem nõ tulisse: hac, an occultiore causa decessit. Nec diu patri super-
stes erit filius. Fremebant ciues indignum facinus esse, Græcorum Imperiũ
oppigneratum, ac potius addictum esse à puero auaræ superbæ'que genti.
Græciam auro spoliari. Iam Cretam tantam insulam in medio mari sitam
Latinis dono datam. Constantinopolin Græcamq; ecclesiam à Põtifice Ro
mano sacra iura petere instam, subesse seruireq; ueteri urbi Romæ, unde se-
mel fœlicibus auspiciis emigratũ sit, insigniaq; ac ius Imperii à magno Con-
stantino translata. Hęc pro se quisque: hæc in circulis: hæc plebs, optimates,
principes conquerebãtur. Tumultus exoritur: ad arma discurritur: ad ædes H
Regias multitudinis consternatæ impetus fit, manibus minimè tẽperaturę:
pestem adolescenti Cæsari minitabantur. Subitus ei casus necessitasq; in re
trepida consilium attulisse uisa: Se è superiore ædium parte ostẽdit: testatur
se in suorũ ciuium potestate fore: nihil nisi illis authoribus actur ũ: eos æta-
tis pectorisq; sui moderatores futuros. Cõticuit in pręsentia tumultus. Mox
æstuare Cæsar cœpit, ac anceps ferri. Vtrisq; satisfacere non poterat: alteris
fides seruãda, alteri offendendi: medium tertiúmque consilium nullum. Fi-
dem quam Latinis dederat, sanctiorẽ ac potiorem duxit. Misit ad Ferraten-
sem, ut proxima nocte de tertia uigilia copias in urbem inducat. Portã quæ I
Regiis ędibus proxima sit, per fidos sibi homines illi reseratum iri. Id clam
non fuit. Sensit cõsilium Alexis cognomine Myrtilus, quem Murtzuphlum
alii appellant, Cęsareæ stirpis uir, & imperii cupidus. Nocte iam imminẽte,
par priori tumultus exoritur, submissis dispositisq; à Myrtilo, qui eum mo-
tum concirent: mox ipse in uulgus prodit, concionémque habuit miseratus
publicam Græcorum fortunam, qui regerentur arbitrio infirmæ ętatis: quę
quò Latinorũ cupiditas ferret, præceps ageretur. oportere Regiam urbem,
quandoquidem à quibus minimè deceret proderetur, uenũmq; daretur, ac
pessum iret, ipsam sibi cõsulere. Viro patriæ suorúmque amantissimo opus K
esse, antequam quicquid Græci nominis reliquum esset, occideret. Tunc di-
uersis clamoribus sublatis, alii eum ducem reipublicæ constituẽdæ, alii rei
militaris magistrum, alii Cæsarem salutabant. Hæc acclamatio superauit: in
eámque sententiam itum tandem undique est. Ita Cæsar salutatus, cõsilium
cepit classis Venetæ improuisò absumendæ, ut spem commeatus salutísque
Francis demeret. Sedecim suarum naues plenas tæda, sulphure, stupa, piceq;
& omni genere rerum quibus flamma alitur excitatúrque, uento forte ad id
ferente, repentè subiecto igne immisit. Veneti altum celerrimè petiuere: &
turpe

A turpe fuisset tot maritimis præliis exercitos non præparasse animos,instruxisseq; iis artibus classem quibus incendia possent arceri. Græcorum igitur conatus uanus cecidit: & quia initia parum fœliciter euenirent, subsecuti sunt à Myrtilo legati, qui cum dicerent huius fraudis participem non esse culpam omnem penes imperitam multitudinem:se amicitiam societatémq; petere:Latinósque pecunia,commeatu, copiis adiuturū bello in Saracenos Turcasq; gerendo.Reiecti sunt à Francis ad Venetos.Dandulus respondit, tunc crediturum se uana nō afferri,cum Alexis Isacii filius,quem nostri restituissent,fidem daret,ac pro multitudine in quam crimen intenderent,deB precaretur.Id magis incitauit Myrtilum ad tollendum adolescentulum, ne uulgus impetrandæ pacis spe illum è periculo eximeret, rursusq; adoraret. iam enim efferebantur uoces,rem duriorem quàm fuisset,factam,remediaq; malorum qualiacunq; quærenda. Ei igitur manu sua in latebris quò se receperat,spiritum oppressis faucibus interclusit: famámque emisit, eum sibi mortem laqueo consciuisse. Veneri frustra dolo petiti fuerant. Francos simul religione armísque aggredi placuit.Robur totius urbis,& proceres iuuentutis armat,orationéque acuit:tutarétur patriam,uniuersam Græciam, monumenta parentum,maiorum gloriam,decus præsens,futurorum spem: C habentes in conspectu mœnia, intra quæ geniti natique in expectationem maximarum rerum fuissent:templa,uxores,liberos: horum omnium misererentur,ne reciderent in tam fœdam seruitutem,ut millies mori præstaret. Ita incensis militibus, Virginis signum præferre sacerdotes insignibus suis uelatos iussit: subsequi armatas copias,& in hostes ruere.Impetus eos tulit in stationes quæ pro castris erāt qua parte Balduinus tetenderat.Fuit initio certamen anceps: deinde cùm omni parte castrorum cōclamatum ad arma esset, ac undique concursus in hostem factus, Græci fusi, fugati, in urbem compulsi:Virgo in potestatē uenit. Signo quasi fatali imperii capto, ac ueD lut euocata diua Regiæ urbis præside,mœnibus se Myrtilus continuit. Nostrorum animis noua ira accēsis, arctiore ac sanctiore fœdere Veneti Francíque iunguntur, ut communi animo consilióque bellum gereretur: cum debellatum esset, quæ in potestatem uenissent, ut inter fortes fidósque socios diuiderentur.Duodeseptuaginta dies urbs acriter oppugnata est.Non interdiu,non noctu quies dabatur:alii aliis in orbem succedebant.Franci à terra, Veneti à mari premunt. hi binas naues, in quibus turres propugnaculis urbis excelsiores excitarant, iungebant, demptis interioribus remorum ordinibus, ut superstantes perspectæ uirtutis milites tela ignésque in E muros propugnaculáque hostium conīicerent. Dandulus miram uirtutem præstitit: igne missili tecta urbis aliquot incendit, eáque parte insanam trepidationem iniecit. in turrim quoque propinquam, iam propugnatoribus obrutis telorum ui, euasurus uidebatur, cum Myrtilus subsidio accurrit, rursúsque ancipiti marte ibi dimicabatur. Francus à terra rem fortissimè gessit.prius cum fossis,cum aggeribus,cum substructionibus,quàm cum muris pugnandum ei fuit: omnia aspera ei obiecta: ingens labor desudandus.Ea pars,quòd ad ædes Regias,ac ædem almæ Sophiæ spectat, & aditus à continenti suspectior,ac hostibus opportunior,magísque expositus uide-

batur,maximis munitionibus ſepta erat.ferrum,uires,audacia,animi obſti- F
natio perrupit,perfregit omnia,euaſit.Iam turrim occuparat Francus, quæ
Angeli dicebatur,quòd ibi nuncii cæleſtis ſignum ſitum erat.Ferũt Myrtilo
datam dictionem, Byzantium non poſſe niſi per Angelum capi. Vbi igitur
accepit Angeli turri potitos Francos, de ſe actum ratus : cum nox immine-
ret,Francis in unam portam uerſis,per auerſiſſimam elapſus eſt : ac utrique
hoſti uia data.Eueſtigio ſacerdotes omnes cum ſacris Crucibus,ſacriſq; ami
ctibus ſupplices uictoribus occurrêre:ad militumq; & maximè Ducum pe-
des procubuere,obſecrátes ut meminiſſent rerum humanarum:uictoriam,
gloriam,imperium,nominis immortalitatem peterent, haberent: cæde, in- G
cendiis,direptione temperarent:homines hominibus,uiri fortes neqnaquã
paribus,ſed uiris tamen parcerent.ſtantem, integramq; quàm euerſam ina-
némque urbem mallent.Eam fuiſſe Græcorum Regiam, nunc eſſe Latino-
rum:Ei iã non alienæ,ſed ſuæ conſulturos illos. Authores amentiæ Alexin
ſenem,Myrtilũmque furoris pœnas fuga exilióque dare:innoxię infœliciſ-
que multitudinis alia ſuper aliam parricidarum tyrannide oppreſſę,miſeri-
cordia eos caperet:id ſe per paſſum Dominum deñmq; , per mactatum, per
ſepultum,per reſurgentẽ,per eundem uirorum fortiſſimorum uictoria cle-
mentiſſimè utentium manſuetudini opima multipliciaq; præmia,& cumu- H
latiſſimam gratiam relaturum,orare,obſecrare,obteſtari ignoſcerẽt,parce-
rent,ueniã darent:mitiſſimorum dominorum,patronorum,parentum ani-
mos induerent,gererent:ex lachrymis cognoſcerẽt animorũ habitum.Hęc
Regia,hæc auguſtiſſima tẽpla,hæ ſanctorum reliquiæ uobis ſupplicant:pe-
dibus ueſtris aduoluũtur. Duces uoce præconis pronunciauerunt,captis
opportunis urbis locis placere continuò templa peti, deoq; optimo maxi-
mo gratias agi,uelut uictoria de tanta urbe diuinitus data.Hoc tẽporis ſpa-
cium, & nox opprimens,miſeris plus quàm miſericordia precesq; profue-
re.Anno ſalutis milleſimo ducẽteſimoquarto pridie Idus Aprilis Byzãtium I
receptũ.Duces de ſumma rerum conſultabant. Victoria nobiliſſima parta,
nõ euertenda urbs nobiliſſima uiſa,quę fœliciſſimo loco opportuniſſimó-
que coërcere Barbaras gẽtes poſſet. Imperio potius legibúſque noſtris fir-
manda , ac aſſuefacienda Romanum põtificem agnoſcere parentem gene-
ris humani. Erant qui ſuaderent unũ oportere eſſe nominis Chriſtiani Im-
perium,ut unum Pontificatum maximum. id ius temporaq; poſtulare.Iſa-
cii iuſti legitimíque Græcorum Auguſti filiam Irenen,Auguſtã Latinorum
eſſe,ad quam leges paternã hæreditatem , ſummamq; rei Græcæ deferrent,
quòd una reliqua illius ſoboles foret.Philippum Auguſtũ uirum eius,fuiſſe K
huius belli authorem,eundem Francici nominis amantiſſimum, nec à Ve-
netis alienum. Maiori Ducũ parti uiſa eſt res Græca præſenti Auguſtæ ma-
ieſtatis moderatore indigere,qui ex propinquo ferre opẽ Latinis ſacro bel-
lò poſſet.Hęc uicit ſententia.Quin ex Syriacis etiam patribus, qui in caſtra
Latinorũ frequentes peruenerãt, ut eos ad ſacrum Regnũ repetendum in-
citarent,duo Põtifices Bethlemita Ptolemaitáque in ſanctius cõſilium de-
ſignandi Cæſaris admiſſi ſunt. his,ac duobus Francis Põtificibus Sueſſionũ
& Tricaſſium additus Abba Lucedii. Ducum nobiliſſimi fuere Balduinus
Flandriæ

A Flandriæ idem & Annoniæ, Ludouicus Blesensium, Vido Fani Pauli, Ioannes Brennæ Comites: Bonifacius Ferratensium Marchio, è Venetorum nobilitate quinque: numerum quindecim uirorum expleuere. Hi re diuina facta, afflationéque almi Spiritus implorata consedere. Consensu Imperiũ ad Balduinum delatum est. Auunculus erat Ludouici Augusto Regi patri in regnum Francorum successuri, opulentissimus, & bello egregius: hócq; ipso Græco bello præclara ediderat facinora. Ferratensis accepta ingenti ui auri Venetis Creta cessit, Thessaliaq; donatus est, ac Rex Thessalorum salutatus, cum tanto antè Emanuel Augustus regnum Thessaliæ familiæ Ferratensium

B tensium destinasset. Venetis præterea datæ maris Aegæi insulæ. Gotthofredus è Tricassiũ nobilitate, impiger, ac summę uirtutis uir, Dux Athenarum idem & Achaiæ Princeps declaratus. Et hi, & si qui alii donabãtur urbium regionúmue ditione, iussi sunt quartam partem publicorũ uectigalium fisco Balduini Cæsaris inferre, ac se ei deuincire sanctissima religione, Panagioq; iureiurando, quo Græco uocabulo etiã uulgò postea Franci usi sunt. Byzãtiis datus Patriarcha ex Veneta nobilitate Thomas Maurocenus, Balduinum Cæsarem insignibus Augustalibus exornauit. Ita ecclesia Gręca in unũ cum Latina coiit, Pontificisq; Romani dicto parere cœpit. Qui Græ-

C corum nulla ratione ferre Latinorum imperiũ poterant, Adrianopolim se conferebant. Ea urbs Thraciæ trium dierum itinere Byzantio abest, opportuna Barbarorum auxiliis intrò recipiendis. Ad eam obsidendã Balduinus uixdum circumacto Imperii sui anno profectus, Barbarorum Græcorumq; exulũ insidiis exceptus, ac à nostris pro mortuo deploratus est. Eius frater Henricus continuò Græcorum Augustus salutatur. Ioannes uerò Brennus accitu Syriacorũ Latinorum in Orientẽ profectus est. Almericus Rex Cypri animo minimè Regio uidebatur: iure tamen uxoris se Regem etiã Hierosolymorum dictitabat. Brẽno, ubi primùm Ptolemaida attigit, collocata

D est Almerici Cyprii Regis priuigna, filia Cõradi Ferratensis, eadẽ Almerici Hierosolymitani Regis ex Elisa filia neptis. Hæc Regũ Hierosolymitanorum soboles Regina salutata, nuptiis suis toroq; effecit ut Brennus maritus Rex salutaretur. Nec Saraceni cõquieuere. Africanæ Barbarię Rex nouum exercitum in Hispaniam transportauit. Franci & religionis causa, & metu propinqui belli delectum habebant, ut Hispanis opem ferrent: illi, ut sui belli suum etiam decus facerent, occupauere manus cum hoste conferere. Ingentem cladem accepere: longè latéque ferro igniq; sæuiit Barbarorum furor, quoad ex Francia, ex Germania, ex Italia auxilia aduenere. Tunc

E hostes acie uicti sunt, non ita tamẽ afflictis rebus, ut pelli finibus potuerint. In Betica consedere, quam ad memoriam usque nostram eorum progenies incoluit. Per idem tẽpus ordines duo sacri exorti sunt, Prædicatorum, Minorúmque: duóque abrogati, Humilium (ita se uocitabant) & Pauperum à Lugduno, cõditore huius superstitionis Valdone Lugdunẽsi. Illi humilitatis nomine munia quibus curatores animorum sacerdotes iure funguntur, sibi arrogabãt. cõfessiones arcanas audiebãt: ac uelut ipsi expiandi ius haberent, noxa soluebãt. à liberalibus artibus cum abhorrerent, concionabãtur tamen. regimen animorum sibi uendicabant. Pauperes à Lugduno (ita

enim uocitabantur) neque fundos sui iuris, neq; certas sedes habere uolebant.errabant.mulieres idem professas secum circunducebāt, nec secubare dicebantur.Lucius Pontifex Maximus utranque sectam damnauerat: tolli tamen non poterant.Recepti Prædicatores fratres,qui literis se excolerent, concionibus edocerent,ius alienum minimè usurparēt.Dominicus author extitit,& doctus & sanctus uir, & acerrimus hæresum insectator.Minores fratres cōditore ordinis diuo Frācisco paupertatem professi sunt.Pauperes Minores uocitari cœptos Auspergēsis tēporum conditor author est:postea sanctius uisum omnino Minores dici.Hi saniores ordines uisi:illi pripres hoc remedio sublati.Dominici in tollenda Albiorum hæresi uirtus euituit. F
Sederat ea pestis in Comitatu Tolosatium,cui Albii cōtribuebantur,& finitimas polluerant ciuitates:& Humiliū & Pauperum Lugdunensium sectæ affingebant & ipsi præcipuam impietatē.Pontifices nostros Episcopos sceleratorum,Ecclesiam nostram cœtum infernorum uocitabāt.matrimonia damnabant:promiscuos concubitus,eósque nefarios,sanctos ducebāt. Hi hostes piorum iudicati.Innocentius Pōtifex belli aduersus eos sacri suscipiendi author fuit,legatósque circummisit ad excitandos in nefariam sectam animos.Ad eos sanandos,si resipiscere possent,missus diuus Dominicus.Neq; uitæ,neque orationis sanctitare permoti sunt. Armis etiam pertinacia se tutabatur: necdum indoles illa Gotthica ferociaq; utique exoleuerat.Sacræ militiæ insignia,Cruxq; in eos suscepta,& in militum stipendium pecuniam pro pietate quisq; animi conferebat: illique bello dux Simo Comes à Monteforti,cōsensu Legatorum Romanorū,procerumq; qui ex Italia Galliaq; ac Germania religionis causa ceperant arma, datus est.Is Biteras primùm copias duxit:præmisitq; authoribus Legatis Romanis in urbē, qui ederent nomina eorum qui impietatis conuicti erant,uti cæteri uel eos urbe exigerent,uel ipsi exirent.Neutrū pręstiterunt.Vrbs capta.cędes promiscuè facta.Carcasso recepta,oppidani cum singulis uestimētis abire iussi. G H
In castro Mineruæ expugnando ingens labor insumptus, ubi sunt inuenti quinquaginta qui igui cremari uiui,quàm piè sentire,maluere.Anno eius seculi decimo Albii,antequā uis fieret,Simoni portas aperuere.Nihil hostile tūc passi,postea defecere.nec id impune tulere.capite authores noxæ luēre. Vaurum & ipsum ui captū.ibi quoq; impii igni traditi,cum in amentia perstarent. Præfectus præsidii Almericus magnæ nobilitatis uir resti suspēsus. octoginta prætera minoris nobilitatis securi percussi.Ne mulieribus quidē temperatū.Girarda eius oppidi princeps fœmina in patentem puteum cōiecta,& saxis insuper obruta.Fœdè in hos sæuitum,quòd & ipsi paulò antè quosdā nostrorum paruo comitatu in castra ad Simonem iter facientes circunuentos occiderant.Careum expugnatum.de sexaginta impiis suppliciū sumptum.Exin Apistagnum, Galliacum,Causatum,Fanum Marcelli,Fanū Antonii,recepta. Cadurci aduenienti Simoni deditionē authore Pontifice ciuitatis fecere. Non eos tantùm qui capti furore hæresis erant,sed omnem Comitatum Simo occupare conabatur, spe credo id uirtutis præmiū fore. Mōsacum nostros diu renuit. Captum tandem,cædésque amentium edita. Anno eius seculi tertiodecimo in summū discrimen res adducta.Franci alio I K
bello

A bello occupabantur, nec eis uacabat Tolosates persequi. Illi uerò animos sustulerāt. Alphonsus Rex Tarraconensiū iuuentutem domesticam armarat, ut Raimundo Comiti Tolosatium opem ferret, socio amicoq; ac propinquo. Cis Pyrenæum duxit. Iam ad Mirellum super Garumnā peruenerat: protinus Flustatinm Cōuenarūmque Comites cum suorum quisq; nobilitate affuere, quòd & cōsanguinei & beneficiarii Tolosatis forēt: & Tolosates omnē ciuitatis pubem sub signis habuere. Circiter centū millia armatorum in acie aduersus Simonem ne decima quidem parte hosti parem constitisse ferunt. & Dux & milites cōfessione prius ac sacra communione B operati, se cœlesti ope muniuere. Pōtifices Tolosatium, Agathensiū, Lodouensium, Conuenarum, quos populares sedibus exegerant, in nostrorū exercitu erant cum Dominico sancto uiro. Hi non arma gerebant, non stringebant enses. Dum cōmittitur, dum trahitur prælium, Deum opt. max. precantur pro causa sua stet: ducem se suis militibus præstet: Crucem quā pro militię insigni accepissent, inuictam uelit. Qui hostes uiribus, ope omni humana superiores sint, eos ne sineret etiam de his triūphare, qui omnē spem suam in numine collocassent. Moueretur causa, precibus, obsecrationibus, uotis. Valuerunt lacrymæ. uicit religio. fusa fugata multitudo à paucitate, C furor à religione. Comites effugere. Rex Tarraconēsium cecidit. Tolosates maximè cladē sensere, nulla propè domo cladis experte. Gladio multi, flumine plures, dum omnia minus quàm hostem timēt, dum per medios gurgites euadere conātur, absumpti. Plus uiginti millia desiderata. cęteri armis exuti. E nobilitate nostra unus omnino interiit, cum paucis admodum, atq; his neq; sanguine neq; uirtute inclytis. Vtq; præclare uicerat Simo, ita non segniter uictoria usus, bellum circumtulit: oppida circumiecta cepit. præcipuè in Agenensium & Ruthenorū finibus non parua nec pauca in ditionē redegit: non quòd omnia illa impiè sentirent, sed ne iuuare impios possent. D & Simo magnam spem animo conceperat, paruas opes pro uirtute sua nobilitateq; generis habere se arbitratus. & filios habebat fortissimos florentésque iuuenes, Almericum, Simonémque. In Germania anno qui receptū Byzantium insecutus est, Philippus Augustus Francorum amantissimus ab Ancherauio Comite Palatino occisus est, ad eum uelut salutandi causa intromisso. Othoq; Anglorum studiosissimus, sorore Ioannis Regis (ut edocuimus) genitus, ab Innocentio Pontifice maximo coronatus est anno eius seculi nono, uir maiori animo cupiditateq;, quàm consilio, religionéue. Radicofanum Faliscósque per se, per Prætores suos omnem propè Flaminiam E de Pontifice occupauit, ipse in Apuliam trāsiit, ut eam à Siculi Regis ditione ad se auerteret. totius Italiæ Imperium appetere pręse ferebat. Ingentem exercitum ex Anglia suppeditato sumptu alebat: nec dissimulabat se cōpositis ex sententia rebus Italicis in Francos ductutū, ut eius auunculus Normanniam per tot secula à maioribus possessam recuperaret, antequā Francorum in ea imperium inueterasceret. Non fefellere minæ Regem Francū: eiúsque authoritate ac fiducia Pōtifex maximus adductus, Othonem sanctæ ecclesiæ hostem iudicauit, eiq; ius Imperii abrogauit. & Germani proceres Fœdericum Siciliæ Regem, Rege Franco suadente, ac ut id fieret, per

Oratores omníque ope contendente, Augustum delegerunt, uicesimū ętatis annum agentem, familia Cæsarea procreatum, & iam bello lacessitū ab Othone, Siciliæ quoque regnum sibi uendicare conante. Bellū in Germaniam trāsit. Siculus illuc profectus, Aquisgrani coronatur. Exin in Mediomatricibus cum Ludouico filio Franci collocutus est, fœdusq; renouatum, quod Franci cum iustis Imperatoribus icere seruaréque soliti erant. Nec ab armis quies erat. Cōstantia Dux Britanna mortuo priore uiro Gotthofredo nupserat Vidoni Vicecomitis Toarsensis minori filio, ex eóque duas filias procrearat, Adelā, & Margaritā. Vido mortuo priuigno Arcturo uxoris opes, filiásque communes, ac rem Britannicam egregiè tutatus est. Qui Anglorum rebus fauent, Britanniam beneficium Normannorum primùm Ducum, deinde Anglorum fuisse Regum prædicant: cæteri nihil tale tradunt. Britanni pernegant. Recepta Normannia Francus Rex aliò bellum Anglicū transfert. Lochias ab Anglo & dirutas & restitutas expugnat, nec eius uim Chino ferre potuit. Contrà Ioannes cum ex Anglia Rupellam transmisisset, Andegauum recipit, ac per iram muris nudat, nec multo pòst memor maiorum suorum nataliumq; restituit, iam fretus & suis uiribus, & reconciliata gratia societateq; cum Vicecomite Toarsensi, Sauaroq; Malleonensi, & Almerico Lusiniano, proceribus magnæ uirtutis, magnarumq; opum. Sed his, dum prædam ex hostico abigūt, insidiis Frācorum exceptis, spiritus Anglus rursus demisit, fractus animo etiam ea re, quòd spes Britāniæ sibi associandæ repentè illum frustrata est. Nonnulli enim Britannorū præsenti rerum statu parùm læti, promontorium quò se recipere Anglorū præsidia mari transmissa consueuerant, occupant, ibíque arcem muniunt. Comes Fani Pauli missus ab Rege Franco, reiectis Anglis qui locum recuperare contendebant, ipse receptus arcem eam tenuit. In hanc expeditionē iussi duo Pontifices, Altissiodorensium & Aurelianensium militem ex formula dare, negauere se eo munere fungi oportere, nisi ipso utique Rege ad bellum eunte, alioqui uacationem sacrosanctam se habere. Iniecto metu ne oppidis beneficiariis ob eam rem ab Rege exuerentur, dicto paruere. Non eadem obseruantia fuit Pontificum Anglorum erga Regem suum, neque Regis illius in Pontifices eadem reconciliationis facilitas, indulgentiáque. Ad extremas angustias, tot bellis, tot irritis conatibus redactus erat rei pecuniariæ. Sextum iam annum sacrorū beneficiorum, & Episcoporū, & Patrum monachorum uectigalia ipse sibi per coactores suos exigebat, iisque militem alebat. Nobilissimos ac sanctissimos quosque sacerdotes, Pōtifices, Patres exegit, per causam, quòd cum sacra Cantuariensium sede uacante, Stephanum opinione hominum sanctum, electum à suis, à Pontifice maximo sacratum non reciperet, Angliæ sacris interdictum foret. Extorres sedibus suis Angli Patres inopésque ad Francum se contulere. Augustus conuentum in Suessionibus habet. Proceres in eam sentētiam ibant, ut Anglia classe peteretur, quando Angli in continentem Galliam quotidiano traiectu uenirēt. Piam accedere causam, Patrum è sedibus suis deturbatorū domum restituendorum. Omnes se ituros ingenti assensu profitebantur, præter Ferdiuandum Flandriæ Comitem. Is prius in Francia suum cuique restituendum,

A tuendum,iustitiámque colendam, quàm peregre leges pietatis dandas di-
ctitabat. Flandriæ Comitibus iniuria usque citeriorem Flandriam adem-
ptam. Hæc expostulatio Ferdinandi iactabatur, & Reginaldus Bononiæ
Comes cum hostibus sentiebat.is filiam quam ex Gulielmi & Bononiæ &
Moritonii Comitis filia procrearat, desponderat Philippo Augusti filio ex
Morauia Maria prognato.Sed certior fiebat Rex commeare nuncios inter
Anglos Moritonienseśq;. Id inficiabatur Reginaldus. Iubenti Regi ut si se
suspicionibus purgatum uellet,præsidium Francorũ in oppidum reciperet,
se suo milite defensurũ suas res respõdit.Augustus Moritoniũ expugnauit:
B Bononiam ciuium uoluntate recepit. hoc dolore ille ad hostes transiit. &
Flandricũ bellũ Anglico anteuertit.Classis Regia Bononiã cõuenit,inde in
Ferdinandũ & nauigatum,& terrestris exercitus ductus.Casleto & Hypris
receptis,classis Dammum tenuit. Brugæ in fidem rediere. Dum Rex terre-
stribus copiis Gandauũ obsidet,Reginaldus ex Anglia,quò se cõtulerat,&
Gulielmus Comes Saleberiensis frater Angli Regis,sed ex concubina pro-
creatus, Francorum naues ad Dammum deimprouiso adorti,quicquid ea-
rum extra portum erat,partim cepere,partim depressere:quæ uerò in portu
stabant,parum sibi fidentibus nauarchis,ab iis ultro incensę sunt,ne hostes
C potirentur.Tunc maritimæ copiæ cum Rege iunctæ terrorem circũtulere.
Gandauũ,Brugæ,& quæ circunstant oppida,obsides dedere.Veluti ea cõ-
fecta prouincia,Rex domum rediit,obtestantibusq; Flandris ut sibi obsides
redderentur,ingenti ui auri accepta reddidit. Vbi dimissum Regium exer-
citum accepere,Ferdinandum ex Annonia,quô concesserat, redeuntẽ cum
nouis copiis recepere.Is & amissum imperium recuperat,& Tornacum de
Francis captum suæ ditionis facit. Vere appetente Augustus in Flandrum
redit.Insulam nobile oppidum diruit. Casletum muris exuit. in Aduaticis
præsidium imponit.Sed iam bello omnia ardebant. Ioannes Rex in Aqui-
D taniam transmisit: gratiámque cum Marchiensi Comite reconciliauit lon-
gè principè Aquitanicæ nobilitatis. Andegauum nouis munitionibus fir-
mauit.Pictones obliterata pristinæ simultatis memoria,ei affuere.Britãnos
res nouas spectantes Vido Dux in fide officióque erga Francos continuit:
aduenientémque Anglum à mœnibus Nannetum repulit,mortuaq; uxore
Constantia,filiam Adelam ex ea prognatam consensu gentis uniuersæ de-
spondit Petro Roberti Druidum Comitis minori filio, Regiæ Francorum
soboli,qui adolescens à patre Lutetiam sacrarũ literarum causa missus fue-
rat eo consilio, ut etiam sacris initiaretur, quandò maior in opes paternas
E successurus erat,ac rebus gerendis destinabatur.Nunc oblato splendidissi-
mo ditissimóque connubio,studia literarum omisit, sacerdotii mentionem
aspernatus.Egregiè tutatus est rem Britãnicam,& eius maior frater nomi-
ne paterno Robertus auxilio illi affuit.Isq; redeuntem Anglum, excursio-
nésque in Nannetum fines facientem,initio fudit,fugauitq;:sed dum studio
persequendi improuidè rapitur,in potestatem hostium uenit.Tãtus uir ca-
ptus consternauit animos Britãnicæ iuuentutis.Recreauit eosdem nouum
subsidiũ· Vicecomes Toarsii,patruus Adelæ Ducis, à Ioanne Rege ad Lu-
douicum Augusti Regis filium transit, in Pictones aduersus hostem mis-

ſum. Tunc Ioannes Monachirupem (id arcis nomen eſt) Francorum præ- F
ſidio inſeſſam obſidebat:non tam potiundi ſpe,quàm ut Auguſti Regis uires diſtineret, à Flandriáque auerteret, ubi ſumma rerum uerſabatur. Cæſar Otho inexpiabili in Francos odio flagrabat,Anglis ardentiſſimè ſtudebat. Quàm maximas potuerat copias coegerat. Saxones in primis ei in armis aderant. Fœderici æmuli Imperii eo tempore nomen obſcurius. Othonii Dux Saleberienſis,ſimul & Reginaldus & Ferdinãdus Comites, & Gulielmus Brabantinus Dux ſe coniunxere. Dum hi exercitum ad Valentianas recenſent,conſiliaq; conferunt,Francus Tornacum recepit. Sedebat ibi circunſpiciens quid hoſtes in animo haberent. Mouit Cæſar propius caſtra: G
& ad Moretaniam conſtitit loco munitiſſimo, à Francis octo millibus paſſuum. Auidus prælii Rex erat antequam copiæ hoſtium augerentur, noua ſemper manu ex Germania affluẽte,ac ex Anglia trãſmittẽte. Sui poteſtatẽ nullam fecit hoſtis, munitis atq; impeditiſſimis equiti peditiq; locis ſe continens. Itaq; quando extrahi ad certamen non poterat, Rex Annoniam ingreſſus,ingentẽ uaſtitatem edidit,Tornacúmque rediit pridie nonas Iunias, anno eius ſeculi quartodecimo. Antequam agmen planè ex itinere cõſiſteret,per exploratores cognouit hoſtem caſtra mouiſſe. Occurſum continuò. Cæſar Inſulam petere uideri uolebat,eaq; Frãcos intercludere conari,aliud H
animo agitabat. Cumq; interfluente inter eum Regémque amne, inferiore parte uado per locorum peritos adinuento,copias ſuas omnes prius traduxiſſet,quàm Rex artem cognoſceret, itinere cõuerſo,quòd Franci nihil talẽ ſuſpicantes,eundem fluuium ponte iam partẽ exercitus traduxerant,ne hoſti,ſiue Inſulam,ſiue Tornacum peteret,conſiliũ procederet,improuiſo genere prælii adoriri impeditos,flumineq; diremptos opprimere parabat, antequam coire in unum poſſent. & Rex propè opportunum ſe eius conatui præbuit. Dum enim copiæ põte traducuntur,ipſe æſtu forte diei, ac itineris præproperi celeritate feſſus,ſub fraxino quietẽ capiebat. excitatus à ſuis,qui I
aut pugnam inſtare, aut cum ignominia diſcedendum dicerent: iuſſis illis quod inſtaret tãtiſper agere,proximam ædem diuo Petro ſacram ingreſſus eſt:ac Deum opt. max. ueneratus,ingentẽ uultu fiduciam præ ſe ferens cum
„ prodiuiſſet ad ſuos,Bono,inquit,fortiq; animo ſimus: integri ab omni de-
„ decore,numénque piè ac fidem colentes,pugnabimus aduerſus hoſtem iu-
„ dicio ſacræ eccleſiæ damnatum,& grege piorum ob ſcelera motum. Simul ad primum agmen,quod iam ulteriorem ripam tenebat,miſit,ut qua fluminis parte Cæſarianus miles uado tranſmiſerat,& ipſi rurſus traiicerent,hoſtemq; in ſe uerſum ab tergo inopinantem adorirentur, eademq; arte illum K
circunfuſi caperent,qua ipſi peterentur. Hoc dato præcepto Rex in equum inſilit. Eius,quẽ põte iam inter primos tranſiſſe arbitrabatur,occurſu,Cęſar qui infeſta ſigna inferre iam cœperat,cõſtitit. In media acie ipſe erat. Aurea aquila draconi horribili ſpecie inſidẽs,ſublimiſq; curru portabatur. hoc erat Cæſaris ſignũ. Regium ſignũ ex æde diui Dionyſii acceptum Valo uir fortiſſimus ferebat. Dextrũ cornu Othonis Ferdinandus tutabatur,ſiniſtrũ Reginaldus. Apud Regẽ dextrum cornu Endo Dux Burgũdiæ tenuit,ſiniſtrum Valterus Comes Fani Pauli. Rex contra Othonem ſigna intulit. Initio tempus

A tio tempus consultò terebat, dum qui ponté transierant, uado inuento reuersi Germanos à tergo adorirétur:quos ubi Othoniani procul cóspexere, ueriti ne circumuenirentur,sensim pedem referétes,in locum paulo editiorem sese recepere.qua ex re factum est,ut terga Septentrioni obiicerent, ac solem aduersum (ut meridiano tempore concurrebant) oculis exciperent. Campani non conferti,ut alii alios tegerent, sed in frótem porrecti se cum Suessionibus iunxerant : utq; ipsi ea quoque parte hostem loco motum adorirentnr,centumquinquaginta expeditos equites emisere,qui præliũ iritarent,hostémque elicerent.Flandri,Annones, Ferdinandusq; parati ut cata-
B phractos equites,nobilitatemq; Francicam exciperent, ignobilem equitem non procul loco moti facilè superauere,ac propè omnes interemere.Ferocior erat eo facto Flandrus,Annoq;.Et Valteri fides suspecta esse incipiebat militibus suis,quòd opem non tulisset,in oculísque occidi equites illos passus esset:ac ante pugnam insimulatus fuerat consilia cum hoste consociasse. Tnnc magis solicitus de dignitate,quàm de salute princeps ipse in Flandros ruit,totnmque illnd cornu secum mouit.nec huic rei hostis defuit.pugnatur acerrimè.Ferdinádus pręclarè res gerebat.suis cósilio,manu,adhortatione aderat.incendebat ut ultionem peterét.à Francis nrbes dirutas,prę
C dam abactá,agros euastatos.Libertatem,leges patrias tutarentur,ne in miseram seruitute recideerent,ne alieni arbitrii iurísque fierent.dolorem ac iustam iram fortiorem esse cóuenire cupiditate & insolentia.Campani Suessionesq;,illi gloria rerum orientalium illustres, hi etiam antiquitatis decore,ac maiorũ uirtute ac indole clari,uinci ab hoc hoste flagitiosum ducunt. Valterus cnm turma delectissima per medios hostes cæde facta perrumpit, hostésque à tergo inuadit.nec à fróte remittitur ardor certaminis, sed crescit,tanta spe nictoriæ fiduciaq; proposita. Ferdinandus ancipitia statuit signa:ipse modò in hunc,modò in illũ hostem fertur.unus omnia simul ob-
D ire nequit,& fortuna eum deserit,nec quicquam pręsidii usquam ostéditur. Otho ipse opem ferre nó poteſt:maiore certamine tenebat Bellouacos,Atrebates,Ambianos.ipse Rex ex nobilitate Francica nouem fortissimos uiros corporis sui custodes delegerat,eósque in acie circum se habebat,híque nó modò saluti Regi fuere,sed propè exitium Othonis capiti attulere.Cæsar enim suis iusserat,ut omissis cęteris unum omnes undique Regem peterent:eo uno sublato, uniuersæ uictoriæ fructũ percepturos. & Germani ex sacro Dionysii signo Regem ibi constitisse cognoscebant, in eumq; unum ruebant,uulnerũ immemores,ac uel morte tátum decus quæsituri. & pro-
E ceres iuuentutis corporis Regis custodes furentium impetum,uimq; uesanam ægrè sustinebant:simul signũ inclinabat,significans rem in angusto esse,ac subsidio opus esse.ad hoc Reginaldus pulso Eudone Duce Burgúdię à latere aperto Regium agmen circnmire cótendebat.ubi propius accessit, fertur uelut Regii nominis sanctitatem tandé ueritus, facinus exhorruisse: ac cum Roberto Druidum Comite congressus,ibiq; retentus.& Ferdinandus,qui Regii nominis spé concepisset,uelnt pro eo nno ea pugna fieret,ac Cæsar summiq; Duces,ac nobilissimi Comites pro eo táto conatu,tam magnis copiis opibusq; dimicarent,summam uirtutem præstitit.Franciá enim

inter se iam hostes consilio diuiserant. Ferdinando Regiū nomen, urbemq; F
Regiam destinarant, quòd nobilissimus, ac Regio sanguine ortus esset, maximasq; copias armasset, ac auro Flādrico totum penè exercitū Othonianū aleret. Anglo Aquitaniā, Normāniamq;: Reginaldo nō Bononiam modò, sed Laudunū, Suessionesq;: Othoni Campaniā, Burgundiasq;. Ferdinandus summus erat bello dux: & Flādri Annonesq; se dignos tali duce prǽstitere. cōuersis signis pugnabant: utrinque hostem sustinebant. animum spes iraq; inflāmabat. pectoris robur corpori uires addebat. effera mēs uinci nisi exitio multiplici hostiū posse non uidebatur. Ferdinandus nō suorū corporibus parmisue suum latus muniuerat, sed cū summi ducis munere functus G
fortuna aduersa uti se cerneret, ac artes bellicas inuito numine nihil prodesse, militis fortissimi partes suscepit, suosq; ipse dextra tegebat: ac ut quenq; maximè premi cernebat, occurrebat, opē ferebat, hostē in se uertebat. quoniam uincere nō posset, occumbere prius mortem suam ultus, accumulatis Regiorum cadaueribus, tristi ac lugubri sui memoria Regi, si is superesset, relicta, cupiebat. suffosso equo se in pedes pernix excepit. Cōpluribus uulneribus acceptis, eorum sensu nihil moueri uidebatur, quoad manu telum gerere, pedibus se sustinere potuit. Circunuentus demum & concidit, & in potestatē Hugonis Marolii uenit. Qui Flandrorum Annonúmque superc- H
rant, fugæ se mandarunt, eo tutiori, quòd qui Francorum eo cornu pugnarant, & in primis Campani, Regi laborāti subsidio ierant. Iam enim Othoniani ad ipsum Regem peruenerant: quorū alii custodes corporis in se uerterant, alii Regem circunstant: ex equo deiiciūt. Petrus Comes Altissiodorensis, consanguineus Regis, cuius fides (ut in bello domestico assolet) in utrisq; castris suspectior erat, quòd eius frater Philippus à Ferdinādo, potiore memoria propinquitatis eius quæ sibi per matrē cū uxore Ferdinandi Comite intercedebat, steterat, cum globo suorū uim hostiū sustinuit dum alter Petrus cognomine Tristennis ex equo suo desiliens, stratum Regē rur- I
sus in equum sustulit. utq; hostes in necem unius omnino Regis coniurarant, ita delecta manus nobilitatis Francicæ cæteris uelut uilibus capitibus omissis, unum Othonem animo, oculis, dextra requirebant, insectabantur, per infestasq; turmas impetu facto ad eū perrupere. Gulielmus Barra equitū fortissimus medium Cæsarem complecti, & equo detrahere contendit. Girardus Scropha gladio pectus Cæsaris percussit: lorica uulnus arcuit, ne in corpus penetraret. dū repetit Scropha, mucro in caput equi grauiter adigitur, ad cuius uulneris sensum equus se circūegit, equitemq; ex prælio rapuit, Petro Malcuicino frustra freno retinere conato: nec post id quisquā frontē K
Othonis aduersam uidit. Brabantinorum alam septingentorū equitum ferociter instantē Thomas à Fano Valerii ab Rege cum quinquaginta equitibus & duobus expeditorum peditū millibus missus excepit: ac omnes ad unū aut cepit, aut occidit, uno omnino suorum in præsentia desiderato, qui tamē postea in cumulo occisorū saucius inuētus ac percuratus est. Reginaldus ultimus omnium uinci potuit: reliquis copiis profligatis, ipse cum fuga sibi uitæq; suæ consulere posset, flagitium admittere in animum non potuit inducere: quòd ante pugnam commissam in consilio contra omnium studia

A dia tetenderat ne pugnaretur: qua ex suspicione cum ab aliis timiditatis, ab
» aliis proditionis palàm incusari se sentiret, Ego, inquit, in acie fidem meam
» uirtutémque hodierna die dextra probabo, quando hic nõ audior. Res læ-
» tas optare tantùm, non præstare queo: quod unum mei arbitrii est, spondeo.
» terga mea non feriet insequens hostis: frõtem cassidis æquo discrimine pe-
» tat licebit: idq; me facturum profiteor. si fallo, ignominiosa morte ac seruili
» cruciatu necer. Tunc ex suis triquetram peditum aciem ita constituit, ut
commissis angulis interualla in mediis lateribus relinqueret, quà ipse cum
equitatu delectissimo per occasiones erumperet in hostẽ: ac cum usus esset,
B se reciperet: ut tricipiti acie, nõ haberet hostis quà auersos circũueniret: utq;
equites peditibus, pedites equitibus auxilio forent, mutua fiducia subnixi:
simul undecunque se inferret hostis, eum à fronte haberet. Per dehiscentia
igitur latera, ubi commodum uidebatur, turmas emittebat, & cum grauius
premerentur, recipiebat. hęc ludificatio perdiu tenuit. sine effectu res trahe-
batur, quoad à sex fortissimis Francorum equitibus in Reginaldum erum-
pentẽ impetu facto, eorum unus Cinella ab illo deiectus equo, ac pedes pu-
gnam inire coactus: dum reliqui illum in se uertũt, ipse interea eius equum
cataphractum, sublato læua tegmine, dextra uentrem mucrone petẽs, con-
C fecit: quo ruente eques quoq; uelut uinctus opprimitur, altero fœmine sub-
ter equum hærẽte, eousque ut ægrè graui casu afflictus tolli posset. illuc un-
dique concurrebatur. fusumq; totum etiam illud cornu. certabatúrque cui
gloria capti Comitis cederet. In primis eam palmam Valtetus à Fontibus,
& Ioannes Roberetus petebãt: postremus omnium superuenit Ioãnes Ni-
gella. is corpore præstanti, miráque specie, ac oris dignitate, sed dextra uir-
tutéque nequaquam pari, cum cæteris gloria eo die ingens parta esset, ipse
nihil præclarè gesserat. tũc cum suis turmalibus præstò fuit: seq; cæteris iam
uictoribus nõ immiscebat modò, sed propius adiẽs, ac manum iniicere co-
D natus, Comitẽ captiuum suum prædicabat: superassetq; cæteris inter se dis-
sidentibus animus imbellis, ac formæ gratia ueram uirtutem, nisi Varrinus
aulicorum gratiosissimus, ac ingentis apud Regem authoritatis uir, magni-
que consilii, ac fidei perspectæ, superueniens controuersiam diremisset. Bo-
no animo omnes esse iussit: sua cuiusque uirtuti parata apud gratissimum li-
beralissimúmque Regem præmia. ei Comes deditionem fecit. subleuatusq;
ad Regem duci cœptus, cum Arnulfum Aldenardensem uirũ fortissimum
cum turma sibi auxilio recurrentẽ procul cõspicatus, procubuit uelut ani-
mo se relinquente, quiq; præ lassitudine exanimationeq; progredi non pos-
E set. Qui circunstabãt, simulatione, ac noui auxilii propinquiq; spe cognita,
equo impositum raptim abduxere: cum triquetra acies iam amisso duce se
Arnulfo coniunxisset. Franci minus infestam fugam hostibus præbuere ob
multitudinem nobilissimorum captiuorum, quos diligẽti custodia, ualidó-
que præsidio asseruari oportebat. ac à meridiano tẽpore in diei serum pu-
gna extracta fuerat. Hęc est Bouinensis pugna. ita pontem uocant ad quem
commissa fuit, profligataq;. In Cæsaris exercitu centum quinquaginta mil-
lia peditũ fuisse ferunt: de equitum numero minus constat. cõuenit ad mil-
le quingentos equites, qui aurato balteo uirtutis causa donati fuerant, ab

Othone stetisse. Aquila cum Dracone in potestatem uenit. Otho cum suæ F
gẽtis proceribus fugit. Triginta maiorum ordinum ductores, Comes etiam Saleberiensis fortissimè pugnans captus. Reginaldus in uinculis Peronam, Ferdinandus Lutetiam ductus, & in arcem Luparam in custodiã coniectus. cęteri captiui alii aliò custodiẽdi diuisi. Per eosdem dies & Ludouicus Regius iuuenis arcem Monœci liberauit obsidione: ex Pictonibus fugauit Ioannem Anglum. Vltro citróque commeante Pontificis maximi legato, induciæ in quinque annos factæ. Augustus uelut cœlesti beneficio tot bellis Francia uictrice, templum prope Syluanetum Virgini extruxit, locupletauitq́, addito à uictoria cognomine. Initio sacerdotum iura minus sancta du G
xerat: ex ea die auctiora uoluit. Cõquerentibus Regiis magistratibus, præfectísque, augendo iure sacerdotum, Regia iura imminui, respondit tot esse ac tam perspicua cœli in se Franciamq́ beneficia, ut sacerdotibus templisq́ nihil denegare iure posset ex iis rebus quas diuina potius quàm humana ope integras florentesq́ ac uictrices haberet. Ioannes uerò Rex exhaustus impensis bellorum, & maximarum semper rerum consiliis, ad hoc infestus sacerdotibus ditionis suæ, simul ira succensus, quòd, ut edocuimus, ob nõ receptum in sacrã Cantuariensem sedem Stephanum Põtificem declaratum, & ipse à Pontifice maximo cœtu piorum motus, & Angliæ sacrificiis pu- H
blicè interdictum fuerat, diuitias templorum in usum suum uerterat. Fulmẽ Põtificis, execrationes sanctorum despicere ferox animus poterat: uim numinis perspicuam tot rebus aduersis respicere coactus, nullas conditiones, nullas leges à Pontifice, à sacerdotibus suis iniunctas, nulla luendi sceleris piacula imposita abnuit. Aduenientem Romanũ Legatum obseruantissimè excepit: ad eius pedes Regia insignia posuit. Priuatus, & animo suspensus, quis se tandem exitus maneret, quinque dies egit: sexto ut ingens munus, & propè desperatum beneficium à Romano accepit diadema: seq́ beneficiarium, Angliámque ac Hyberniam uectigalem sacrosanctę potestatis profes- I
sus, Stephanum uereretur Pontificem agnouit: iussus etiam quas facultates sacerdotũ inuaserat, ac septem annis egerat tuleratq́, reddere. quæ uerò ante absumpta, aut uiolata forent, eorũ æstimatio fieret: quãti ante calamitatem fuissent, pręsens preciũ sacerdotibus dissolueret. Ac ne infirmiore fide uteretur, proceres gentis iureiurando à Romano adacti sunt, se qua parte fide decederet, quacunque ratione coacturos ut conuenta præstaret. Grãdi igitur pecunia ad luendum opus erat uicto, tot ignominiis inusto, tot iacturis factis. Dũ sacerdotibus studet satisfacere, cogebatur nouas rationes cogendi auri excogitare, grauis cæteris esse, ab institutis superiorũ Regum disce- K
dere. Ea tyrannidis species uisa, & principes gentis acriore telo iura libertatis tutati sunt. Coitione facta ab eo desciuere. Quatuor ex his consensu cæterorum ad Frãcum transmisere: hortabantur ut rem Anglicam capesseret: seq́ ut Franciæ, ita & Angliæ salutari Regem pateretur. Augustus abnuit, quòd induciæ intercederent. Ludouicus eius filius obsidibus acceptis, traiecit. Rex salutatus, Londinum urbem Regiam recepit. Antonienses, Linconienses iura ab eo petere cœpere. Fato, an morbo, an animi dolore obiit Ioannes Rex. Henrico eius filio æquiores fuere proceres gentis: eique contra

tra

A tra iurisiurandi quo se Fracis addixerant,religionem, affuere aduersus Ludouicum.Decessit insula Francus:domumq; regressus, obsides authoritate Romani Legati,accepta nō contemnenda ui auri, reddidit. Hic finis Ioannis & belli Anglici in aliquot annos.Henrici mater amisso uiro Rege coēgit se in parem natalibus suis fortunam. Hugoni Comiti Marchiæ nupsit, uelut quodā fato illi domui debita,in quam etiam ante Regium coniugium desponsa fuisset.Regina tamē uocitari perseuerauit:atque adeo ita à marito Comite salutabatur.Tolosates bello ardebāt.Eius Comitatus ius Raimundo Comiti abrogatum concilio Lateranensi,quod habuit Innocentius an-
B no qui secutus est Bouinensem pugnam. Ex quatuor orbis terrarum nobilissimis Patriarchis duo interfuere,Byzantiorum,Hierosolymitanorum. Antiochēsis excusatione morbi usus,sacerdotes sanctos uiros Legatos misit:& Alexandrinus ab Aegyptiis uetitus ipse proficisci, è suis oratores misit.Quadringenti Episcopi, septuaginta Archiepiscopi,monachorum sacri Patres undecim,Primores sacrorū cœnobiorum octingenti consedere:nescio an omnis memoriæ celeberrimum fuerit concilium.Oratores Cęsaris Latinorum Fœderici, simul oratores Græcorum Augusti, ac Legati Regū omnium principúmque nominis nostri. Vniuersi concilii decreto ius Co-
C mitatus Tolosatium Simoni dono datum est ob recētem memoriam meritorum,& in futurum spem.Is ad Regem Francum profectus, eius Comitatus nomine se beneficiarium professus,se ei iureiurādo fidelitatis sanctissimè obstrinxit: atque utrinque osculo delibato, Biteras reuersus, conuentū ea in urbe totius regionis habuit.Nemine decretis sacri cōcilii refragari auso,in uerba sua gentem sacramento adegit, atq; fide deuincta iussit Carcassonensibus,Tolosatibus,Narbonensibus intra certam diem muros urbium suarum deiicerent, fossas explerēt. Id indignum miserúmque uisum. Parebant tamen,caput Simonis execrantes.manibus suis patriam muris nudare
D incipiunt,omni iniuriæ opportunos se ipsi facientes.Nec id extremum malorū uisum. Simo & quia sumptu belli exinanitus erat,& quò miseriis multipliciq; malo affectos perdomaret,ingentem pecuniæ uim circūmissis coactoribus exigebat.Mirum ita natura cōparatum,ut sua quęque damna magis quàm publicus dolor moueat:nec ullum acrius quàm rei nummarię telum inueniri possit.Qui patriam iussu euertebant,arcę iacturam facere non sustinuere.Ita bellum quod numinis causa susceptum gestumq; prædicabatur,finiriq; parcēdo deditis,ac præteritorum dissimulatione poterat,durius inclementer cōsulendo factum.Fores refringi,pignora capi: gemitus, plo-
E ratus,querelæ uirorum mulierumq; exaudiri. Dolore tandem in iram uerso,Raimūdus in spē rerum nouarum ex Hispania(quò se ex prælio aduerso fugiens cōtulerat) regressus, à Tolosatibus ac finitimis ciuitatibus recipitur.Rursus Pōtifices quos Simo restituerat,exturbantur, quòd eos ab illo stare multitudo sentiebat. Nihil in sacris bellis perinde offuit, atq; mos iā exortus,ut honesta præscriptione suas quisque respiciat res:in ore omnium sanctum piumq; uersetur:cōsilio,conatu, animo secus afficiantur.Si de religione tantū agatur,si obliuio noxæ sanciatur, si sanatis mentibus, fortunis hominū abstineatur,omnes idem sentiant. Nunc de mortalium iure,de

Comitatu res est. Ea controuersia tollatur, nulla erit armorum causa. Rai- F
mundus patriam repetit. Simo uirtute partum, munus concilii, beneficium
Franci Regis retinet. hi rerum tantùm suarū memores. Pontifex uerò ma-
ximus re semel diiudicata, constantiæ suæ ducit, ac è religione esse, placita
Patrum rata, decreta sua sancta haberi. Quo fortè die Bouinensis pugna in
Gallia cōmissa fuit, eodem Henricus Græcorum Augustus Byzantii deces-
sit: in cuius locum suffectus est eius gener Petrus Altissiodorēsium Comes,
Franci Regis propinquus. Is in Italiā domo transgressus, ac mortuo iam In-
nocentio, ab Honorio Pōtifice maximo Augustus declaratus, coronatúsque,
Iolātidem uxorem, Robertumq; filium, cùm Hydrunte soluissent, per- G
petua nauigatione Byzantiū præmisit: ipse in aduersam protinus orā trans-
misit spe Dyrrhachii recipiendi: quam urbem Theodorus Græcus prætor
obtinebat spe Imperii à Latinis ad suos reuocādi. sed in simulationem offi-
cii erga nostros compositus, nihil illis ore uultúque denegans, specie obse-
quii Græcus Frācum facilè cepit. Hospitio mensaq; inuitatum, extractumq;,
cum iam in Thessaliam processisset, comprehendit, ac compedibus uinxit.
Robertus tutus & ab hoste & à periculis maris Byzātium peruenit, Augu-
stusq; salutatur. In Syriam anno eius seculi septimodecimo, quo dies indu-
ciarum inter nostros Barbarósque exierat, Andreas Hungariæ Rex & pa- H
terno uoto (sed quod soluturum se obtestatione moriētis patris motus re-
ceperat) & quoniam id persoluere cunctabatur, coactu Pontificis maximi,
legato Romano Cardinale Columna id denunciante, in Orientem profe-
ctus est. Ei se comites dederant duo Duces, Bauariæ, Austriæq;. Ptolemaidē
peruenit, quò noua Francorum manus nauigarat, Ericis Niuernēsium Co-
mitis, & Valteri Regis Franci cubicularii ductu. Ioannes Brennus Hiero-
solymorum Rex his se iunxit. Magna spes erat, tanta coacta manu aliquid
præclaræ rei geri posse. In Galilæam usque perrectum. Aliquot turmæ Bar-
barorum occurrere ausæ, in fœdam fugam uersæ. Andreas ubi se fluuio Ior I
dane perluit, uelut se uoti religione exemisset, Pontificisq; edicto paruisset,
Ptolemaidem rediit: atque inde suas copias deportauit. Secūdum Hungari
discessum, magistri trium sacrorum ordinum militarium inter Cęsaream &
Caiaphā promontorium occupauere, muniuereq;, qua uelut ex arce omnia
infesta Barbaris circà incolentibus facerent. Id Castrum peregrinorum uo-
citatū, terraq; mariq; nostris perdiu usui fuit: & Germania maximis uiribus
in id bellum incubuit. Treuiros Agrippinensesq; omnia publicè pollicitos
præstātesq;, cæteræ ciuitates Germaniæ iniecta æmulatione secutę sunt. Tā-
tum iuuentutis armarunt, ut maris Adriatici portubus petitis classem ducē- K
tarum nauium effecerint, implerint, ornarint. In Syriam cursu delati, Ptole-
maidē tenuere, quę amissis Hierosolymis Regia urbs Latinis Asiaticis erat.
Affuit & Anglica classis. Ex Francia tres Pontifices, Parisiorū, Heduorum,
Lexouiorum, egregiam iuuentutem comportarant. Ioannes Rex cōcilium
habuit. Nihil antiquius uisum, quàm cum ualidissimæ classes conuenissent,
manusq; uirorū fortissimorū aduenisset, omnibus rebus instructa, animoq;
ad res terra mariq; gerēdas paratissimo, uti uirtute in aliquo magni momē-
ti conatu. Aegyptum esse caput superstitionis nobis infestæ, cuius imperio

A incolumi nostros in Syria nullum operæprecium facturos: Damiatam uni Chairo cedere, cum Alexandria de secundis partibus certantem. ea recepta, & flumẽ & regionem feracissimam in potestate fore, ac Hierosolyma ultro ad nostros uentura, cum iam Cyprum insulam, & in continenti Ptolemaidem, Tyrum, Antiochiam habeamus. Damiatam ab altero, si quis ab Syria terra proficiscatur, Nili ostio, mariq; mille passibus distantẽ Tyriorum Pontifex scribit. Heliopolin Aegypti urbem nobilem fuisse satis constat: Aeliopolin uerò, quæ eadem Damiata sit, procul ab Heliopoli, quanuis in eadem Aegypto, ab Aelio Pertinace Cæsare triplici muro cinctã, ab eo nomen accepisse

B sunt qui tradant. Quatuor tantùm Nili ostia idẽ Pontifex agnoscit, quæ prisci undecim numerãt: quorum septem nobilia, quatuor falsa. In ulteriore ripa sita Damiata: & fossa nauigabilis ẽ Nilo ducta, eam in insula locabat. Suberat turris, & circa eam ædificia oppidi instar. Transmissa catena erat, ut ingressu naues externas, si uim facerent, arceret. Ptolemaide nostri cõiunctis classibus soluerunt. Quum prospera nauigatione usi Damiatam in cõspectu haberent, libero mari uolitare poterant: obiecta catena interiore ingressu Nili eos arcebat. Ea, uirtute arteq; perrupta, supererat maius aduersus turrim hostium certamen. Lateritia turris sua mole firmitudineq; se

C defendebat: & erat instructa telis, tormentis, egregiis propugnatoribus omnia præsenti animo administrantibus. Nostræ naues, in quibus turres excitatæ erant, nostriq;, & ab hoste, & suo inter se tumultu laborabãt. dum hi propius appelli, iaciq; põtes, & exponi militem: illi reduci, circumuehi, alia parte adoriri iubẽt: & miles nautarum ministeria, & nautæ munera militũ impediebãt. Hac trepidatione una ex nostris turris, quæ cæteras altitudine superabat, solutis compagibus procubuit: magnoq; uelut cæli fragore, latè stragem ac ruinam dedit, miserabili nostris spectaculo. Qui supersteterant, partim in Nilum delapsi sunt, partim graui casu in nauiũ tabulata delati, su-

D peruente turri uel interiere, uel in multos utique dies inutiles ad res gerendas facti. Ioannes Rex sedato tumultu, sauciorũmque cura sanctis uiris demandata, conquisitis quæ ulla diligentia etiam in flumine inueniri poterant exanguibus corporibus, iustisq; persolutis, consolatus est milites, hortatusq; ne unius turris inscienter & factæ & admotæ iactura demitterent animos:
" neque id uirtuti hostium attribuerẽt, neque ignauiæ sibi adscriberent. Vir-
" tuti cõsilium addendum: in exercitu neminem propè militem esse, quin di-
" gnus sit qui exercitum ducat. sed, ut ratio militaris disciplinæ postulat, suæ
" quisque gentis ac ordinis ducibus magistrisq; dicto audientes sint: milites
E proceribus, proceres summis ducibus pareant. Duces parentum pietatem
" animumq; gererent, præstarent. concilium antequam res gerantur, habeãt.
" in commune consulant. rationes belli administrandi conferant, ne in rebus agendis trepident. Omnium assensu hac oratione comprobata, proceres coëunt. summa belli Ioanni commissa, quòd & peritissimus dux, & Rex Hierosolymorũ creatus esset: eiusq; uirtuti ac nomini deberi iudicio procerum uideretur quicquid hoc bello de Barbaris reciperetur. Pelagio Cardinali, quem ad id bellum Pontifex maximus legarat, sua nominis sanctitas seruata. Iam nouæ quoque copiæ ex Italia aduenerant, nouusq; commeatus

Mediolanēſis,Rhegienſis, Fauentini,Brixienſis Pontificū du&u.Nec Barbari ſuos deſerebāt.Sultanus in cōſpe&u Damiatę caſtra muniuerat,ut oppidanis præſidióque animum adderet ſpe propinqui auxilii. Mittebat crebros flumine nuncios:commeatus intromittebat,dele&óſque milites, teláque,ac omnia quę uſui eſſe poſſunt.Imminebatq; occaſioni noſtrorum opprimēdorum,ſi quam aut fortuna,aut eorum negligentia præberet.Multæ excurſiones fiebant,multa leuia prælia committebantur,noſtris ſemper ui&oribus. Ad uniuerſum certamē nec elici nec cogi poterat, nec commeatu prohiberi,munitiſſimis caſtris ſuperiore parte Nili,ac tota ſuperiore Aegypto cun&a ſuppeditante,quæ nō ſuis modò alendis, ſed & exteris nationibus ſubleuandis eſſe conſueuiſſet.Nilo præterea ex ſimplici alueo in plures diffluente partes,ac alibi ſpontè ſe diuidēte,alibi opere foſſiſq; didu&o, alibi aggeribus obie&is coërcito,alibi emiſſariis erūpente,hoſtibus omnia incerta, infeſta faciente:quoniam hoſtis ſui copiam non faciebat , cum muris rurſus pugnandū,turriſq; tentanda uiſa.Fabri toto exercitu cōquiſiti, duabus nauibus cōiun&is,ex firmiſſima materia in eis turrim eduxerunt. in æquam atque turris Barbarorum aſſurgebat altitudinē:robuſtioribus tignis ita commiſſis inter ſe,inſertiſq;,ſimul inſibulatis,ut neque firmitudo materiæ interrumpi, neque complexus contexúſque ſolui,laxariue aut perfringi ulla ui poſſe uideretur.Hæc turrita nauis aduerſus propugnaculum Barbarorum appelli cœpta,ſimul aduerſus alias partes ſuburbani uici,ſubſtru&ionéſque:ad id reliquæ præparatę ornatæq; naues immiſſæ:ad hoc in ripa exercitus in armis ſub ſigniſq; ſtabat,ſimul ad terrorem, ſimul ne quid Sultanus impune contrà moueret.Ingens certamen cooritur : uicanis tutantibus ſe ab hoſte tam procul bellū inferente, tam diuerſis inſtitutis, tam diſſimili ritu.In uico,munitionibus,turri erant nō Aegyptii modò indigenæ, ſed peregrini,atq; adeò incolæ Arabes, Perſæ,Seres,Indi, Garamantes, Aethiopes: quòd illud ſit Emporium mercibus extremo ab orbe importādis, ac totum in orbem terrarum diuidendis:eáque ipſa res & illos ad pugnandum acuebat,ut & ſalutem,& quæ chariſſima mortales habēt,ſeruarent:& noſtros incitabat,ut numini militantes,ſe præda gentium ditiſſimarū locupletarent.Nemo ſibi parcebat.Naues quàm proxime poterāt crepidinibus ſubſtru&ionibuſq; admouebantur , impingebantur,illidebantur:ut in ripa conſiſtentes,pugnam in complexu facerent,uir uiro congrederetur,pe&us pe&ori obiiceretur,manus cōſereretur.Contrà Barbari telis,tormentis arcere,prohibere,procul tenere:non pati ex propinquo pugnari.Illud in primis terruit Aegyptios, quòd cum una noſtrarum nauium conſtrata ripæ quam hoſtes obtinebant, per tela uolantia uesāno impetu appelleretur , in eamq; ex turri lateritia Barbari ut intercepturi ſe demiſiſſent,ac noſtrorum cędem facere cœpiſſent,unus ex propugnatoribus in imam partem iam captæ nauis carinæq; deſcēdit,raptimq; fundum eius perforauit,aquáque largo ingreſſu recepta,ſe,ſuos,atque unà hoſtes ſubmerſit: continuòq; turrita noſtrorum nauis magna fiducia admota turrim lateritiam Barbarorum occupauit,illis eo caſu uelut miraculo perculſis,exiſtimantibuſq; ſibi cum nouo atque inuſitato efferatiſſimorum mortaliū genere certamen eſſe.Ea arce
momento

A momento capta, deiectisq; aut cæsis defensoribus, minus pertinaces uicani præsidiumq; fuere, quòd sua iã ex turri à nostris qui eam occuparant, supernè petebãtur, reliquisq; nauibus certatim appulsis, ac capta crepidine, omnes circũuenti ac interfecti sunt. à nemine temperatum. Ingens uis commeatus inuenta: ingentes diuitiæ partæ: ut Persis, Arabia, India spoliata uideretur. Restabat Damiata urbs munitissima. Tentata è uestigio est, si recenti terrore amissæ turris, ac propè uestibuli urbis, expugnari posset. Scalis, machinis, tormentis adorti, re infecta discessere, multis uulneribus acceptis. Castra tamen etiam in expugnato uico locarunt: & inter urbem obsessam Sultaniq; B castra præsidia disposuere, ne commeatus auxiliaq; intromitterẽtur. Hostes & exteriores irrumpere, & interiores erumpere conati, magna suorum cęde utrique repulsi. Iam iusta obsidione clausa erat urbs, assidebantq; nostri. Dum trahitur tempus, Etesiis aduersissimis uentis uehementius flantibus, exortáque etiam præter locorum genium & cæli & maris sæuissima tẽpestate, usque adeò Nilus intumuit, ut quà tetenderãt nostri, ripas supergressus, omnia operiret, commeatumq; corrumperet. Id non rerum natura, fluminísue ui (quod suo quidem ac stato, sed non eo tempore anni inflari cõsueuisset) sed ira numinis factum rati nostri, ad obsecrationes, ieiuniumq; in C triduum à Legato indictum uersi. quarto die mitescente cælo, mariq; exęuiente, ac cogente se intra ripas flumine, ut initium, ita finẽ metus deo Opt. Max. acceptum retulere. Vices tẽporum in contrarium eo anno uerterant. alieno tempore creuerat Nilus: alieno remiserat: quo uno flumine fœlicitas ubertásque soli cõstat. Frumenta igitur angustissimè prouenerant, coactúsque est Sultanus Aegyptius exercitum partim dimittere, partim in superiorem Aegyptum Regiámque urbẽ reducere. simul uelut in extremo superstitionis Mahumeticæ communiq; periculo, Coradinus idem Damasci & Hierosolymorum Sultanus, per oratores conditiones sibi Aegyptioq; pacis D petebat. pollicebatur in primis se sacrosanctam Crucem, & quicquid de nostris in Syria Phœnicéque ipse, patérue, aut Saladinus cepisset, redditurum. Franci, Angli, Itali leges cõprobabant. capta fuisse hæc arma, ut quod in Syria summorũ ducum uirtute partum esset, id nobis ereptum recuperaretur, elueretúrque ignominia, ne uideremur quæ à parentibus tradita, relinquere filiis incolumia oporteret, non potuisse neque cum accepissemus, tutari: neq; cum amisissemus, recuperare. His restitutis, nullam subesse causam belli, quin uictores decore diuino humanóque pleni domum reuertantur. Pelagius Legatus hanc pacẽ aspernabatur: bellum pro religione aduersus impios Mahumeticamq; superstitionem susceptum: cuius sedes arxq; sit Ae- E gyptus: eam perdomãdam, sanandámque. Legatus authoritate ac sanctitate nominis obtinuit, ut Damasceni oratores pace infecta dimitterentur. Coradinus Hierosolyma muris discinxit, pauloq; magnificẽtiora ædificia & monumẽta diruit, præter turrim Dauidis. sacro etiam sepulchro pepercit. Ad Damiatam pestilentia populari nostros cœpit: pœnitebatq; duces se potius uoluntati legati paruisse hominis togati, quàm suis consiliis obtemperasse, " qui rerum militarium peritissimi, uicissitudines rerum experiendo didice- " rant. offerentis se fortunæ beneficio præsenti utendũ. maiorum rerum aui-

„ ditate,persæpe,quod iam teneretur,è manibus elapsum,nulla deinde uirtu- F
„ te repeti posse. Pelagius malè audire cœpit.& sunt qui scribāt,eum,quòd gente Hispanus esset,lectis quibusdam(ut rebatur)fatalibus libris,qui dicerent finem Mahumetis nominis appetere:ex Hispania uenturum, qui gloriā confecti sacri belli ferret:intercessisse ne pax Barbaris tanta exacta mercede daretur.Decimum iam mensem obsidio Damiatę tenebat:& Sultanus non tam magno quàm prius exercitu, sed delectiore simul expeditioréque nostris inopinantibus,curámque consuetudine(ut assolet)remittētibus, castra posuerat ad aquarū diuortia,quà Nili pars deriuatur in fossam Damiatæ proximā.eo ex loco aliquot terra cohortes repētè auxilio misit obsessis. G Hæ magna audacia noctis silētio,si fallere uigiles possent,iter ingressæ,sensim tacitæ appropinquabant.Primi iam ingrediebantur,recipiebantúrque, cum Latini sensere.Cōclamatum ad arma.Qui nondum ingressi erant,cæsi omnes, quòd qui in urbe erāt,fores raptim portæ obiecerunt,eósque exclusos cædi reliquerunt,ueriti ne nocturna trepidatioue simul hostis ingrederetur.Nostri hac uictoria sublati,postridie relicta quāta satis foret ad cōtinuandam obsidionem copiarum parte, ad Sultani castra ducti sub signis: potestásque pugnandi facta.Barbari uelut conspectu nostrorum,animísque tam cupidè poscentium pugnam territi, castra reliquere. Ea deserta Latini H ingressi,nō magno cōmeatu,sed præda reliqua diuite potiūtur.Sultanus ad superiora diuortia aquarū sese recepit. Nostri rediete in castra præda onusti,ignauiā Aegyptiorum increpantes. Ex hoc contemptu damnum dedecusq; nostris ortum.Castra hostium rursus petere,atque adeò adoriri Brennus cum milite Franco ausus,ipse igne missili afflatus uix euasit. non pauci ambusti:Valterus ferro,ac Milo Meduntensis interiere.Secundū hāc ignominiam placuit tantùm obsidione premere Damiatam, & prohibere omni spe auxilii.Arctiore facta obsidione,fame coacti clausi,omni alia spe deplorata,noua inibant consilia:ac ad nostros in castra eorū aliquor clam transi- I uere.in dies transituri plures erant, cum eorum duces iusserunt portas obstrui,muris uulgus arceri,ne exire,ne demittere se ulli possent.ipsi,ac Volones(quos Mamaluchos esse ostendimus) omnia circumibant, asseruabántque. frumenti quod reliquum erat, exiguè metiebantur, parcè diuidebant inter se.uulgus necessitate coacti, nullo genere cibi abstinebāt:concessis illi genti,illi superstitioni,simul & uetitis,fandis,nefandis,salubribus,ancipitibus,fœdis etiam nullo discrimine uescebantur.uitam producebāt.ad miseriam indignitatémque animam trahebant.Humanis necessitatibus impares,diuina etiā ira petebantur.Pestilētia,cuius uis primùm lenita, postea & K sublata apud nostros fuerat,in urbe atrocissimè sęuiebat,ac populabatur.in dies lues illa eousque augebatur,ut tandē deessent ægris non modò qui uiserent,qui assiderent,qui opem ferrent,qui oculos cōtegerent,sed qui efferrent,qui sepelirent,qui domos corporibus exāguibus liberarent, qui mortuos è uiuis secernerent. Viæ,uici pleni cadaueribus,tetrum spiritū exhalabāt:nullus cuiquā locus uacuus à peste,nullus à mortis ante oculos obuersantis exemplo,à dira specie receptus ostēdebatur,nisi ab hoste infestissimo remedium extremi mali peteretur,eius fidem misericordiamq; implorarét,

numinis

A numinis ira perculsi ab infestissimis hostibus auxilium supplices peterent, seq; eis dederent. Rabies furorq; pectora etiam morientia ceperat: beneficio Latinorum uti, grauius morte ducunt. nostris uitam acceptam ferre, in animum inducere nó possunt. Nostri eos fame tantùm premi exploratum habuerant, uastitatem tã fœdam pestilentię ignorabant. Stationes ualidas opposuerant, ne fame adacti eruptionem facere possent, ad quod consiliũ necessariò descensuros existimabãt. oppugnatione multò antè destiterãt, deditionem uelut necessariam expectantes, ut incruenti, ac sine contentione urbe nobilissima potirentur. Iam circuactus annus erat ex quo assidere Da-B miatæ cœperãt, cum aliquot milites nostri paulo propius muris hostiũ succedere ausi, primùm insolito silentio moti substitere, deinde regressi in castra, ad Duces rẽ detulerũt. Dolus hostilis metui poterat, ne in insidias præcipitaretur. experiri tamẽ placuit. Copiæ uelut aduersus uim acerrimè propulsaturos hostes eductæ: ac scalæ admoueri iussæ. Ingenti alacritate cõscẽsum in mœnia, nemine propugnante. Cum in urbem descensum esset, parua uis à Barbaris, qui perpauci numero in armis reliqui erant, facta. His paruo certamine cæsis, portarum obices disiecti: inædificationesq;, quibus obstructæ fuerant, euersæ: signaq; frequentia illata. Ingredientibus teter grauissi-C musq; odor occurrit, conspectáque noua inauditáque urbis facies, stratæq; tabo corporibusq; uiæ, ac miseranda etiam hosti solitudo. Parati uenerant nostri ad cędem faciendam, implendámque eruore urbem, irati malis, irritati diuturnitate obsidionis. strinxerant ensem: non erat in quod sæuiretur. ipsi etiam parietes ædificiáque adiri nó poterant nisi per humana cadauera, tabémque, & quosdam adhuc animam agentes. Ex septuaginta millibus tria tantùm millia puberum (nam infirmior ætas, ac reliqui omnes absumpti miserrimo fati genere, fame, pestilentiaq;, iacebant insepulti) inuenta, & hi affecti quoque. uita donati ea lege, ut urbẽ purgarent. Is fuit exitus plusquam D annuæ Damiatæ obsidionis. Anno eius seculi undeuicesimo nonis Nouẽbribus capta est. Præda ingens parta auri, argẽti, gemmarum, margaritarũ, preciosæ uestis, supellectilisq;. Ibiq; Latini rursus plus annum desedere, tanquam in eam coloniã nominibus datis, maxima pars patriæ ueteris immemores. & quoniam Pelagius iure sacrosanctæ Legationis primas partes sibi omnium rerum uendicabat, eamq; urbem ditionis Pontificiæ facere contẽdebat: Brennus Rex Ptolemaidẽ secessit. Insequenti anno, cum segnis moræ etiam Pelagium tædere cœpisset, qui spem euertendæ Barbaræ superstitionis concepisse ferebatur, iuberétque ad signa conueniri, & iri aduersus E Sultanum, expugnariq; Chairum: milites dicto nó parebant, omnes præ se ferebant, se unius Brenni dicto obtemperaturos. Coactus est cõsensu militari eum nouas semper non ueniendi moras causasq; innectentẽ, missis nobilissimis publico nomine oratoribus rogare, ut se ducẽ rursus Dei uiuentis exercitui pręberet. Fatigatus precibus procerum rediit, quibus fortè diebus Ludouicus Dux Bauariæ cum populariũ manu magna aduenerat. Legatus instabat, ut statim res gererentur: cõsenuisse sacrum bellum cunctando, differendóque. eius qui bellum procul inferat, esse, instare, premere, urgere, ocium non pati, non desidere, non languescere, sed agere ferréque res

hostiũ:omnia tentare.sic priscos illos Duces,Reges,Imperatores,opes,glo- F riam,imperium sibi peperisse.eius autem qui bello petatur,qui sibi salutem, suis rebus incolumitatem optet,esse,moras hosti innectere,differre,frustrari impetus,ludificari uirtutem,trahere tempus, operiri dum lõga dies,dum tædium hostem conficiat,uires debilitet,animos frangat,spẽ inanem ostendat.Chairum esse magnam urbẽ:sed maximas urbes,bello magnas fieri solitudines,si uirtutem præstes,si celeritatem adhibeas,si cũctationem tollas. Quæ magna imperia,ut Sultanorũ sunt,armis ultro illatis lacessantur, nisi primo quoq; tempore aut euertantur,aut ita afficiantur,ut tollere ultrà caput,subleuaríque non possint: qui exitium illis spe destinarint,eis ipsa exi- G tium allatura. Aut non tentandam fuisse,aut semel tentatam Aegyptũ non dimittendam esse. Brennus seu dolore motus,quòd cum Rex sacri regni uocaretur,habereturq;:Damiata,quæ capta esset armis eorum qui in sacram militiam nomina dederant, ea illi habenda possidendaq; à Legato non daretur:siue semel expertus superiorem Aegyptum magno periculo tentari, iturum se ducturúmue negabat.De sancto solo certamen esse, nõ aduersus Memphin,Babylonémue, aut Thebas Aegyptias sumpta arma: quæ etiam uictæ perdomitæq; in fide mansuræ non sint: Sed Syriam petiuisse, cepisse, tenuisse Gothofredum, sociósque Duces. tot Reges Latinos in ea rerum H potitos:illam esse nostram. Celeritatem,ardorem animi,& quæ iure laudet Pelagius,ea se quoque collaudare:sed ea omnia in Syriam,non quò necesse non est,non unde nullus usus extet,uertenda.Legatus perstitit in sententia:iuréque sacrosanctæ potestatis præcedere Bauarũ Ducem,cæteros,& in his nominatim Brennum Regem sequi iussit: qui dicto audiens non foret, eum se execrari.Iuerũt metu dirarum ad septuaginta hominũ millia Idibus Quintilibus.Barbari,uero an simulato metu semper cedebãt,quò commodum uidebatur.Legatus uerò lætari,ac id laudibus in cælum ferre,quòd eo „ quod uerè uirorum foret,cõsilio usi fuissent: fortunã fortes adiuuare:timi- I „ dis & ignauis cũcta aduersa. Pons etiã naualis, quo Nilum iunxerat hostis, expugnatus,interfecto præsidio. Castra ad decimum ab urbe Regia lapidẽ locata.Barbari sibi timere poterant:obiecta est urbs nobilissima opulẽtissimaq; uiris fortibus,in bellis natis,educatisq;, ac spoliis urbiũ se locupletare,domos ornare solitis.Nostri terrorem augebant circũuolitantes,prouocantesq; ad pugnã:segnitiem,ignauiã, timiditatẽ increpantes: si uiri essent, prodirent.In urbe se continebant.Dies è die ducitur:fiducia sui in dies nostris augetur:negligẽtia pectora capit,acobliuio,incuriaq;.in ferro,dextraq; & audacia omnia reponũt,immemores se in Aegypto tendere,inter moles K fossasq; fallacis fluminis,non uictum modò,sed munimentum gẽti callidissimæ præbẽtis:quæ quo minus uirtute militari ualet,eo plus artis saluti suę tutãdæ adhibet.Moram hosti aliis atq; aliis ludificationibus iniecerũt,suiq; contemptionẽ adauxerunt,quoad gnari locorum,rerum,temporum,ignaros,incautos,improuidos circũuenirent.Loca quæ inter aggeres forent,capiebant de industria nostri,ut aggeribus pro uallo munimentoq;,ac tanquã propugnaculo usi,siqua de improuiso eruptio incursioq; à Barbaris fieret, se tegerent quoad arma caperent.sed hæc depressa, quæ exuberãte Nilo irrigare

A rigare deriuata aqua longè omnium fœcundissima cultores agrorũ solent. Intra has ueluti cõpedes deprehensi captiq; sunt nostri,nullũ uirtutis exercendæ locum nacti.Nilus tunc fortè increscẽs,Aegyptiis,eorum propè rebus iam deploratis,uictoriã incruẽtam de bellicosissimis uictricibusq; gẽtibus dedit.Patefactis emissariis Barbari castra nostrorũ aqua superfusa operuere usq; eò,ut commeatus corrumperetur, nec in sicco consistendi locus ostenderetur. ad hæc moles editioraq; loca repentè Aegyptii occupauere, ne emergere è limo alluuieq; nostri possent. Ita uirtus improuida, & nimia sui fiducia stabat exposita subiectaq; telis hostium, si uim facere conarẽtur, B imbellis forti,ignauus strenuo superior.Pelagius nihil aliud quàm incusari, coargui,dãnari poterat.Francus quòd dissuadens,inuitus,restitans,superos hominesq; testatus tractus esset,ne cõqueri quidem honestè poterat,ne insultare aduersa cõmuni re uideretur. Ecquid hoc tẽpore Pelagius consilii daret?quid caperet?uulgus militũ quam à Ducibus opem expectarent?Qui Damiatę Venetorum,Pisanorum,Genuensium restiterant:quòd maritimis uiribus ualidiores,quàm terrestribus essent,qua ratione classem Chairo admouerent?& quibus uiribus moles aggeresq; riuorum,qui tortuosis flexuũ ambagibus circunducti uelut ad capiendum illaqueandumq; essent,quibus C clausi erant nostri,perrumperẽt,infessos à uictore iam hoste?Nimirum necessitati parẽdum:manus dandæ:leges accipiendæ,modò sine dedecore religionis,sine ignominia notáue uirtuti inusta imponãtur. Nec hostis cruorem petit:nõ nefarium à nostris scelus exposcere se dicit:tantùm, ut Aegyptus suis legibus utatur:res eodem loco sint, quo ante Damiatam obsessam erant,postulat:Damiata cedatur:deportetur exercitus. Grauia,dura,aspera, si spectes quam quantamq; in spem uentum fuisset:sed ut res humanæ sunt, accidere uel fortissimis uiris solita. Sic quoq; mori præstare millies uisum, quàm flagitium admittere. Additum igitur,quãdo Damiatã sibi reddi Bar- D barus utique uellet, ipse quoq; sacrosanctam Crucem, quam Saladinus cepisset,nostris redderet. Hæ conditiones quũ iis qui ex nostris Damiatæ substiterant,ederentur,ingens controuersia orta. Eorũ pars,illas se accepturos negabant:cæteri non prodendos,fortissimos uiros ad cædẽ contendebant: tot millia hominũ,dum incolumes redimi una urbe possent,seruãda.urbes uiris,non uiros muris mœnibusq; constare.Cum in cõsilio uincerent ii qui censebant retinendam urbem,quę firmamentũ,si seruaretur,rebus nostrorum illis regionibus ac toto Oriẽte futura esset:quæ amissa,spem reliquam secum euerteret:omniáque prius experienda, quàm tam flagitiosam pacem E accipiendã:qui contrà sentiebant,proripientes se è cõcilio,ad arma discurrerunt, hospitiáque principum contrariæ sententiæ,clientiúmque ingressi, eorũ arma ceperunt:ut illos inermes ipsi armati cogerent in sententiã suam descendere. Vbi nũciatum est circũuentis ab hoste,Damiatæ certari de sententiis,eis renunciari iusserũt,nisi Damiata Sultano redderetur, missuros se Ptolemaidem,quæ utique dicto audiens futura esset, ut ea Aegyptiis cederetur. Ita Damiata restituta Barbaris:ac irriti tot labores redditi. Vnũ illud indignitatem leuiorem fecit,quòd Sultanus,ut uictoria incruẽta potitus,nõ insultauit nostris:lenitatem summam præstitit:commeatu,uiatico iuuit: ac

Sultanus etiã Damascenns inducias in octo annos cũ Latinis pepigit: quibus fretus Brennus Rex in Italiam uenit: authoreq; Pontifice max. uxore Regina Hierosolymitana defuncta, Iolẽ filiam ex ea, Reginam iure materno salutatam, Regi Siculo Fœderico Cæsari collocauit: ut dotali sacro regno, sacrum maiore animo capesseret tandem bellũ. Ea re factum est, ut deinceps Siculi Reges, Hierosolymorum etiam salutari Reges æquum se censeant: sed armis ius sacri regni non persequuntur, cum tot profanis causis nullus sit bellorũ modus. Is Cæsar, cum anno Bouinensis ignominiæ Otho imperii æmulus mœrore decessisset, sacram Crucẽ suscepit. sed nouas semper occupationes causatus, nihil mouebat. magnæ ei inuidiæ fuit amissa Damiata: quòd eius cunctatione factũ diceretur, ut in Aegypto res amitterentur. Brennus uotiua peregrinatione illustrem fama sanctitateq; diui Iacobi ædem petiit: quo in itinere Castulonensis Regis sororem Berengariã uxorem duxit: exin longo temporis interuallo in Franciam reuertit: Regemq; Philippum Meduntæ moriẽtem inuenit. obiit anno eius seculi tertio & uicesimo. Augusti cognomen apud posteros promeruit. Deodatum etiã nocitarant: quòd obsecrationibus eum pater tertia tandem ex uxore ipse magno natu impetrasset. Brẽno Regi, & duobus magistris Templariorũ Hospitaliumq; sexagena millia aureorum ad sacri belli necessitates moriẽs legauit: filioq; præcepta dedit rei Christianæ inuandæ, sacriq; belli gerendi, ac pacis domi colendæ. Hoc Rege Theobaldus Campanus ex Blãda filia Regis Nauarræ genuit Theobaldũ paterno iure Campaniæ Bryæq; Comitẽ: eundem materno Regem Nauarrę futurum. Augustus Rex eo cognomine dignus pomœriũ Regiæ urbis promouit. Ea trium nrbium instar est. Vicenis Parisiorum suburbanos hortos, paradisumq; clausis feris instituit. F G H

LIBER VII.

I

1224

VDOVICVS Augusti filius annum agẽs septimum & tricesimũ, Rhemis operãte Gulielmo ciuitatis Põtifice sacris Regiis initiatur, frequentissimo procerum cõuentu se illi Panagio iureiurando deninciẽtium. A re diuina in Ambaros profectus, cũ Fœderico Cęsare amicissimè congressus, fraternum nomẽ inter Francos Germanosq; redintegrauit: fœdusq; sanctissimũ icit. Henricus Anglus Rex nobilissimã Aquitanię partẽ obtinebat: quod erat Francorum beneficium. Is non interfuit mysteriis Regiis, neq; per legatos excusatione morbi, necessariæ'ue occupationis usus fuerat. Sauarnm Malleonensem magni in aula Anglica nominis, magnæq; domi nobilitatis uirnm Aquitaniæ præfecerat. Hunc continuò Rex Francus aggressus, prælio fudit, fugauitq;. Victi Niortum ex fuga se recepere. Nec segniter usus uictoria Rex, illud oppidum adortus coegit deditionẽ ea lege facere, ut Malleonensi præsidióque incolumibus abire liceret. Fanum Ioannis Anglici K

petiere.

A petiere.Insecutus,dum recens terror esset,Rex Malleonensem, & tunc Fano Ioannis,& non multò pôst Rupella, quò bellum translatum est, exuit: coegitq; relicta continente in Angliam traiicere.Ille,cum è manibus telisq; hostiũ elapsus,se in tuto esse arbitraretur, necesse habuit causam capitis dicere,proditionis insimulatus, quasi res Francis prodidisset.In præsens liberatus est crimine:sed cũ se genti semper suspectũ sentiret, ad Francũ trãsiit, ab eoq; cultus est,& magnificè donatus.Henricus aduersus Regẽ Francum Regiæ nobilitatis Duce opus esse ratus,Richardũ fratrem cum longè maxima classe in continentem misit. Vasconia iam Francos respiciebat.eam, ne
B omnis deficeret,cõtinuit Richardus.aliquot oppida quę iã desciuerãt,recepit.Riola expugnari nulla ui potuit.Lemonem in citeriore Aquitania Frãcus de Anglo cepit.Exin cũ senesceret utrinq; bellum,tacitis induciis spontè exortis,Anglus classem domum reduxit.Angli armorum socios fœderatosq; Duces clarissimos amiserãt.Otho decesserat,ęmulo imperii Fœderico Francorum in multos annos amantissimo superstite.Reginaldus Bononiæ Comes in cõpedibus interierat,successore in Comitatum Philippo genero Regis Frãci fratre.Ferdinãdus Flãdriæ Comes in arce Lupara asseruabatur. Flandria recẽti memoria uastitatis Frãcico bello illatæ, metu grauioris ma-
C li,speq; recuperandi Comitis,quietẽ tacita agebat. Fœmina rebus Flãdricis Annonicisq; præerat,Ioanna Ferdinãdi uxor,eadẽ Balduini Græcorũ Augusti filia,qui pro mortuo cõploratus fuerat.Nunc consternata malis Flandria,extitit repentè qui se reducem Balduinum Cæsarem esse prędicaret.In Annonia res iam mouerat,quòd id natale solum Balduini,ac paternus dominatus foret,tæderetq; fœminei dominatus, eaq; gens soluta sit Frãcorum imperio.Flandria modico comitatu eum finibus recepit:sed nondũ Comitem Cæsarẽmue agnouit,salutauitue.Ipse grauitatẽ ore quammaxime fieri potest præ se ferebat,uenerationem sui captans,maiestatemq; cõcilians. Io-
D anna in conspectum admittere noluit:tantùm ei sanctius concilium datum est:cui qui præerat,uelut quæsitor eum grauibus fatigare percontationibus
» ausus,Si uerum te,inquit,Balduinum iactas:si non falsum Græcorũ Augu-
» stum te gloriaris:interrogo,cur rem Cõstantinopolitanam fidei tuæ credi-
» tam,eo destituisti tempore,cum tuo consilio uirtuteq; indigeret? Cur opti-
» mè meritos de te Duces,qui te toto ex orbe terrarum unum delegerant, in
» arceq; gentium collocarant,ferocissimis hostibus obiectos deseruisti?ut,etiã
» si uerè Balduinus fores,æquius esset nos dissimulare,ignorareq;,quàm cum
» sis cõmentitius,agnoscere. Cur re Orientis,ut humeris tuis innixa sustine-
E retur,tibi credita,per te perdita,mortem simulasti,uitam dissimulasti?Quæ
» tanti mendacii merces?Quæ digna tanti commenti causa?Si mortuus credi
» uoluisti,cur te uiuum credamus? Cum uiginti annos nusquã fueris, nullus
» fueris,cur Philippo Rege uiuo,uiuisq; iis qui te coarguere mẽdacii possent,
» non rediisti?nõ te ex sepulchro excitasti? Quibus tenebris lucem tuam fa-
» ciẽmque generi humano notissimam occuluisti?Quod nouum gerẽs os tot
» annos oculos mortaliũ quibus præstigiis delusisti?Simul illud quæro,num
» tanto post deploratum uerum Balduinum Augustum,cuiquam dicẽti,Bal-
» duinus sum,fidem cõtinuò habendã censeas? fuerintne aliquando ignobi-

» lissimi homines, qui nobilissimorum imperatorū nomen inuaserint? Secun- F
» dum discessum ueri Balduini tot orbes temporū, tam multas rerum uicis-
» situdines experta est Annonia, sensit Flandria, passi omnes fuimus: ecquam
» opem in bello, ecquid solatii in calamitate tulisti? Hæccine te terra ciuem,
» Principem, Comitem agnoscat, quam rebus dubiis nec parentem, nec pa-
» triam, nec altricem agnouisti? Ille ingenti fiduciæ ostentatione, non ut re-
spondere iussus, sed uelut castigans increpitansq́, uel magnitudinem suam
» uel audaciam tegebat: Se domi inclemētiores populares nactum, quàm fo-
» ris hostes. se ad Adrianopolin egregiè pro decore patriæ, imperioq́ ciuiū,
» qui nunc se insectentur, decertantem, ut res bellicæ ferunt, inclinatis ad ini- G
» qua rebus, circūuentum ab hostibus, maiestate tamen nominis & sui, & pu-
» blicè Flandrici, tectum, nihil ignominiosi, nihil duri perpessum: asseruatum,
» cultúmque per duodeuiginti annos apud eos fuisse: & longa die remittente
» se custodum cura, & ope diuinitus lata, sibi occasionē elabendi datam. cum
» domum refugeret, rursus ab aliis Barbaris captum, ignaris quē comprehē-
» derent, nec se quis esset aperientem, ita in Asiam ductum, ac uelut uile man-
» cipium Syris quibusdam ab iis se uenundatum: in ergastulo bienniū fuisse:
» quibus manibus bella gessisset, sceptra tractasset, coactum opus rusticum fe-
» cisse. Cum Germani mercatores per inducias inter Latinos Barbarósque H
» Asiaticos factas, fortè quo in agro foderet, per eum contenderent, inter seq́
» (ut ad leuandū laborē itineris assolet) uerba facerent: se, qui Germanice sci-
» ret, illis seuocatis aperuisse, quis, quo casu ad id miseriarum peruenisset: ab
» his non magno se redemptum, ac domum remissum, audire probra in se à
» suis, quæ non Græci bello petiti, non Thraces finitimi ferocissimi, non Scy-
» thæ effera gens, nō Barbari Syri, quibus precio uenisset, iactassent. Nunquā
» rem Flandricam ampliorem magnificentiorémque, quàm se Comite: nun-
» quam augustiorem gloriam nominis Flandrici quàm se Principe domi pe-
» regreq́ extitisse. ingratā patriam, ingratos populares. se reducem, tot flucti- I
» bus iactatum, insuper indignitate uerborū insectari. Mutatos profectò mo-
» res, degenerasse à patribus illis, qui se duce iura Græcis dederint: Nec mi-
» randum, se absente patriis institutis repudiatis, nouis exortis afflictam Flan-
» driam, quæ se administrante floruerit. Addebat grauiora: cum concilium
à quæstore dimittitur, quòd nullum decretū maximis de rebus, nisi explo-
rata Ioannæ uoluntate, facere consueuerant. Illa hunc hominem maximè
auersabatur, siue exploratum habēs patrem Balduinum Augustū fato fun-
ctum: siue imperio fœmina delectata, nec illud nisi morte depositura, quod
reduci statim patri reddendum foret. Tandem nō parua Flandricæ nobili- K
tatis manus hominem Comitē Augustumq́ salutantes, iura ab eo petebant,
quòd ille fidem maiestatis suæ faciebat, nomina cōmemorās, nobilitatemq́,
ac egregia facinora maiorum natu, stemmataq́ familiarū, à quo quisq́ pro-
genitus foret. Mulier ad Regem Francum oratores supplices misit, ut Bal-
duini auuculi augustam sanctamq́ memoriam ab ignoti hominis audacia
uindicaret: sibiq́ beneficiariæ & Rex & amitinus opem ferret. Dies igitur
homini dicta. Præstò fuit magno comitatu. Simul atque introductus est, cū
» Regem salutasset, Quonam te, inquit Rex, nomine resalutem, nondū mihi
compertum

A compertum est.Balduinus fuit idem & auunculus meus,& Flādriæ Annoniæq; Comes:omnium Comitum nobilissimus:simul & Græcorum Augustus.huuc ego adolescētulus luxi,eius morte allata.frater uir fortis ei in imperium, filia in Comitatum successit. In fidéque mea est Flandria, Franciæ cōtributa.Optarem,si fas esset,si facta infecta uotis reddi possent,auunculū mihi,amitinæ meæ patrem,Francis nobilissimum beneficiarium,rei Latinæ Augustum apud Græcos nomen regredi domū,si nondū diem suum obiit: aut reuiuiscere,si decessit.Famæ mortis tam cōstanti,tot annorum rumoribus temere fidē non derogo. Testimonio enim mortalium, quæ una famæ
B uox est,res humanæ,imperiaq; constant. Quē haberi te uelis,effare.Si auūculum te uis esse,id aliquo monumento documentoq; cōfirma. Nihil mihi quo inexpectatius, eo & gratius iucundiusq; erit, quàm falsò me defunctū luxisse:reddiq; auunculum, quem parentis loco habeā. Breuis percontatio te eundem & testem & iudicem tanta in causa faciat.Interrogo,tē ne pater meus Rex beneficiariū uocitarit,Flādriæq; iure uestierit?quo loco, tempore,ritu,teste?Balteó ne te,militiæq; insigni donarit? Tibi quęnā fœmina ex Frācica nobilitate,quo cōciliante,quibus auspicibus,quo loco,qua celebritate nupserit?Hęc de se ignorare uerus Balduinus nō potest. Tunc hęrere
C uisus,nec responsa explicare.Fide publica uenerat. Dimissus ab Rege,cū in Annoniam rediret,à Ioannę ministris comprehensus reste suspenditur, fama ancipiti,iurē ne,an iniuria.Exin in Tolosates perrectū,Legato Pōtificis max.ad reliquias belli persequendas incitante : qua ex re coniicere licet sacro ęre eum quoq; militē meruisse. Simo enim Comes Tolosam quæ defecerat,cum oppugnat,oppressus saxo ex urbe cōiecto ceciderat:nec multos post dies Raimūdus repētina morte obiit:nec idcirco illud bellū finitū.Simoni Almericus,Raimundus Raimundo,patribus filii in causam bellumq; successere.Hoc statu rerū ductus à Franco exercitus.Almericus uiribus suis
D belli molē,quo pater tantus uir obrutus fuisset,tolerare se posse diffisus,iure suo Regi Frāco cessit:ab eoq; Magister equitū institutus. Auenionēses Regē transitū petentē,mœnibus ipsum quidē,sed non uniuersum simul exercitum,aut eius nimis magnam partem recipere parati erāt. Indignum Regi uisum.Vrbs obsideri oppugnariq; cœpta.In alterū mensem ea res extracta: pestilentiaq; exorta in castris,alii super alios interibant:nec idcirco Rex,nisi urbe coacta arbitrio ipsius se permittere,murisq; exuta,deduxit exercitū.In reditu ad Montempeusērium obiit,anno eius seculi uicesimosexto.Paucorum annorū Rex,nullo suo cognomine nobilitabitur:filii sanctitas eum il-
E lustrabit.Ludouicus diui Regis pater uelut cognomine nūcupabitur.Sacra Rhemorū sedes uacabat.Tantū tamen dignitatis in eius ciuitatis ęde maxima,sacroq; Simpulo tandē uisum,ut quod controuersum ius Crasso Rege fuerat,de eo nulla dubitatio tunc exoriretur,quo minus Rhemis à Pōtifice Suessionū(quæ urbs in sacra iurisdictione Rhemorū præfecturæ cōtribuitur)sacraretur DIVVS LVDOVICVS annū agēs duodecimū.Sūmā 1227
rerum mater Blancha regebat,demandatam suprema mariti Regis uoluntate.Eam statim res bellicæ excepere.Raimundus Tolosas religionis hostis iudicatus.Saraceuum(id oppidi nomen est) ubi præsidium Frācorum erat,

adortus,deditionẽ facere coegit. Vmbertus uir bello clarus præfectus Re- F
gius in Tolosates iussu Blanchæ profectus,cum agris uastitatem ostẽtaret,
urbi excidium minaretur,peruicit ut se dederent.Raimundus,quem summi
duces non perdomuerant, auspiciis fœminæ uictus, nulla iam reliqua spe,
quascunque Francis uisum est conditiones accepit. Vnicam filiam nouem
annos natam Ioannam habebat. Conuẽnit ut ea Alphonso fratri Regis,&
ipsi impuberi,desponderetur:pater uirginis uiuens uteretur frueretur Co-
mitatu : mortuo succederet gener Alphonsus. Hæc initio regni Ludouici
bello gesta. In aula (ut impubere Rege,fœmina regni procuratrice, eáque
genere externa,necesse erat)factionibus iam exortis,Philippus Comes Bo- G
noniæ, Regis patruus, Blanchæ opponebatur. Duobus deinceps Regibus
patre fratréque ingentem uim auri congesserat,& eorum munificentia, &
hostium exuuiis.Nunc magno sumptu Calitium muniuit, ac muris cinxit,
bello in primis maritimo,rebúsque gerendis opportunissimum, ac unde in
Angliam commodissimus breuissimúsque traiectus:ut repetito ex antiqui-
tate nomine,Itium uocitari iure posse uideatur.Ferunt,cum diuus Pontifex
Thomas sede patriáque exactus,cum in portum locúmque nondum opere
munitum transmisisset,diuinitus cecinisse, illam futuram arcem atrocissimi
ac funesti in aliquot ætates belli.Blãcha uerebatur ne quid noui cõsilii Phi H
lippus iniret.Coargui infidelitatis non poterat:à longè maxima nobilitatis
parte obseruabatur.opponẽdus illi uisus finitimus ingẽs nomine opibusq;.
Ferdinandum igitur ab uxore redemptum,in cohortem amicorum Hispa-
num Hispana recepit.ita Bononiẽsis nomen obscurius factum.Addidit &
aliud opum suarum firmamẽtum.Theobaldum Campaniæ Comitem, pa-
terno Francum, materno genere Hispanum, ab aduersa factione in partes
suas traxit. Petrus uerò Britanniæ Dux, eiúsque frater maior Robertus,
Druidum Comes, Regiæ nobilitatis proceres, se excludi regimine rerum
molestè ferebant.Coniurasse in Regem dicebantur.Dies illis Vindocinum I
ad causam dicendam dicta:quò cum aulici proceres Regem ducerent, idq;
ita futurum compertum rei habuissent,ad Stampas tetenderunt insidias,si
Regem ipsum in potestate haberent, administrationem rerũ ad se uocatu-
ri.Sensere Parisiẽses:correptisq; armis Regem ad Letericum,ut iam profe-
ctus erat,assecuti,Lutetiam reduxere. Illi dolore detectarum insidiarum,in
Campanũ, qui particeps consiliorum extitisset,iram omnẽ effudere.Cam-
paniam ingressi,eius res agebant,ferebantq;: Regiis occurrentibus cessere.
Ita duo fratres bellũ gerebant. Disiungendi erant. Robertum Blancha in
amicitiam inuitauit.Gratiam aulicam euocatus non est aspernatus : ad Re- K
gem uenit.Non tam armis res gerebatur,quàm solicitatione animorũ, re-
conciliandisq; atq; adeò emercandis sociis amicisq;. Petrus Dux unicam fi-
liam nomine Blandã obtulit Ioanni Campani filio. Splẽdidissimæ nuptiæ,
& locupletissimi dominatus spes minimè repudiãda.fœdus grauiore uincu
lo renouatũ,ignara Regis matre.Re palàm facta,bellũ Comiti illatũ.Mon-
toliũ,Brauiumq;, capta.Morte matris auunculiq; Campano Rege Nauar-
rorũ salutato,ac nouis rebus occupato,pax reddita:oppida semel capta,nõ
restituta:reliquæ & ueteres & recẽtes opes incolumes ei mãsere.Supererat
Petrus

A Petrus qui in armis esset, à fratre desertus, Campano rebus suis consulente. Noua auxilia circunspicere, ac longinquam opem implorare coactus, Henricum Regem sibi fœdere iunxit. Sed sera auxilia Anglica. appetente uere affutura erant. Sæua hyeme Francus in Petrum duxit. Andes de Anglis receptos Ludouicus Augusti filius Petro attribuerat: & alia alibi loca obtinebat Dux, alia liberalitate Francorum, alia à patre relicta, alia dotalia. Circunlatum igitur bellū. Andes aduenientibus Regiis se reddidere, quos diu toleraturos obsidionem sperarat: & alia oppida petita, expugnatáque, in quibus Belesmum, Cāpanellum, Ardonum, Caricealum. Vlterioribus im-
B minebant Regii, cum deprecante Roberto fratre uenia Petro data est. In Franci uerba iurauit, professus Britanniam iustum legitimumq; beneficium Frācorum: quam rem pudori illi fuisse Britanni scribunt, & Maledocti cognomen illi ea ex re inditum, quem eruditione præstare oporteret, qui Lutetiæ literis operam dedisset. Vouit sacram peregrinationem. Cum Theobaldo in Asiam nauigauit. simul Almericus à Monteforti, Erixque Ambarorum Comes, Ptolemaidem classe tenuere, rem Christianam tecturi. Cum in cōspectu sacra loca haberent, alienum tempus uisum. Maledoctus Campanúsque uerso geso in sacrum baculum, sacráque pera sumpta, permissu fi-
C déque publica Barbarorum sanctum Monumentum inuisunt, domúmque accepta sacra palma redierunt. Almericus Ambarúsque dum uirtuti nihil inuium ducunt, sub signis in hosticum profecti, internecione cæsi. Iam maturus rebus administrandis Rex, iā inde à pueritia sanctus, & in primis suorum amantissimus, Alphonsum fratrem Ducem Pictonum creat: ac in eius uerba illius Præfecturæ proceres iureiurando adigi iubet. Vxor Hugonis Comitis Marchiæ, quòd mater Regis esset, ac Regis uxor extitisset, a marito Comite Regina tamē salutaretur, deterrebat uirum, ne Regis uitricus Alphonso Duci se sacramento deuinciret: à se Ioannem Alphonsi uxorem
D non adoratū iri. simul Gotthofredū Lusinianū spiritibus impleuerat: eum habuisse fratres Reges Hierosolymorū, Cyprique: Indignum Regiæ Lusinianorum familiæ, ab Alphonso Duce iura petere. In hunc Rex duxit. tria oppida expugnauit, Bergam, Nonnuntum, Fonceum. Sub quod tempus Rex marte uictor, nefariis insidiis petitus est. Hugonis uxorem submisisse ferunt, qui quantocunque auro emerent, per quos ueneno Rex tolleretur. Deprehensos capite luisse. Hoc minimè generosum. Illud etiam ferunt: Percussores in Regē paratos fama increbruit. latus suum custodibus sepsit armatis: nec quenquam temere admittebat. Ab Arsacida Assassinorum senio-
E re missos tradunt: eundem subeunte cruenti consilii pœnitentia, misisse qui eos reuocarent: aut si fortè alio itinere profectos non inuenirent, Francum admonerent quid à quibus cauendum. Vanum id uideatur, à tali hoste missos, eosdem mox ab eodem cōtra patrios mores reuocatos. Vnde uenenum ferunt, inde omne scelus ortum crediderim. Tradunt misisse Hugonis uxorem in Angliam, qui specie sacrarum concionum gentem animo in Frācos male pacato incitarent: eos reliquarum gentium nobilitatem & priuatam & Regiam bello persequi, ac tollere conari. Anglos Normannia exegisse, omni ex Aquitania pellere contendere. Lusinianorum regiam domum

opibus spoliasse:Hugonis filios,quòd fratres Regis sint,patremq; deturba- F
re finibus conari.non moueri,non tangi capíue misericordia ætatis,nobilitatisue.in Francos sanctius fore bellum,quàm quod sacrum in Sytia gestum sit.Hę erant subornatæ à fœmina,habitæ à uiris cóciones:quæ Anglos iam animo hostili cum armassent,facilè mouere Regé poterant,ut insidiis mésæ tentatus,lateri suo etiam ferrũ,sicariosq; propiores,quàm ex Syria Phœnicéque timeret. Cæterùm Angli permoti concionibus, non scelere,sed ex professo armis sumptis,belloq; indicto egere. At cũ in Galliã trãsmisissent, senserũt sibi cũ fortissimo & iustissimo Rege rẽ fore. Hérico Regi Richardoq; occurrit mater,gratiasq; egit, collaudauitq; pietaté, quòd matri, quòd G
uitrico auxilio pręstò adessent cótra Blãchæ Hispanę liberos.Muliere propè signifera nihil præclari manus illa uirorum gessit.Antequã occurrerent in armis Angli, Francus Fonteniacũ expugnauit,diripuit,publica priuataq; ædificia solo adæquauit.tantùm à sacris ædibus tẽperatnm : iritatis animis, quòd Alphonsus Dux,cuius causa hoc bellum gerebatur,unlnus in oppugnatione accepisset.sed id leue,ac facilè petcuratum.Hugonis filius ibi cóprehésus.Vido à Rupeforti Anglicarum partium erat.de eo Villarinm oppidum captum.dirutum & ipsum.Exin Carantonum flumẽ pòte iunctum: repulsusq; Richardus ulteriorem ripam sernãs: qui cum certior factus esset H
Alphonsum primum agmen ducere,satisq; magno interuallo subsequi Regem,dextrã inermem tetendit,nutu uocéque significans se cum Duce colloqui peruelle . Iniussu Regis Alphonsus non ausus fuit colloquium cum hoste conserere,disciplina militari uetante.nec multò pòst Henricus superuenit: & Rex Francus affuit. Pugnabatur acriter : nec decerni res poterat. Vterque Rex ætate florentissima fratribus acerrimis Ducibus prælìabãtur: suis aderát:eos hortabãtur,acuebant oratione, exéplo,consilio,audacia:cũ aliquot Francorũ cohortes,quæ præsidio pótis relictæ fuerãt,audito certamine subsidio suis accurrêre.Hę procul conspectæ alacritatem suis addide- I
re,hosti terrorem iniecere.Isq; se Santones,atq; inde Blaniam ex fuga recepit.Frãcus Rex signũ dedit ne cædes fieret eorum qui arma abĳcerent, manusq; darent.Circiter quãtuor millia hominũ capta. Hugo nõ ultrà audita uxore,Franci Regis fidei se permittens,uenia donatur.Tria oppida ei concessa,Mesenium, Cretoia, Estardiũ. Comes in uerba Ducis iurauit:& Dux Panagio iureiurando se Regi fratri obstrinxit.Blancha Angli amitina erar. Hæc tandé memoria cognationis utrinq; ualuit, & pacem inter Regias recóciliauit.Raimũdus Tolosas dolore paterni dominatus amissi,ac usufructus tantũ sibi relicti,cum Anglo sensurus fuerat aduersus Francos:fortuna K
Frãciæ eum aliò uertit. Raimundum Berengarii filium Comité prouinciæ Phocensis Massilienses questi se ab eo immodico imperio premi,urbe exactũ, omni prouincia pellere conati, Tolosaté accersierant,ut consanguinitate proximus iura Comitatus illius capesseret . Bellũ illud utrunq; Comitem occupauit ne bello Anglico immiscerentur . Pace Anglica Phocensis utrãque Regiam sibi affinitate iunxit.Quatuor filias habebar. Margaritam Frãco Regi,Leonorã Anglo,Santiã Richardo Angli fratri collocauit.Beatricé minimã stirpis nullidum despondebat.Massilienses se ei dicto audien-

tes

A tes reddidere.Ille iniuriæ memor,redire eam in urbem noluit, quà sui eum ciues eiecerant. apud sororis uirum Comitem Sabaudiæ reliquam uitam egit.Biterensis Comes in armis erat:Carcassonis suburbia occuparat:ex iisque urbem premebat.Francus adueniens eos obsidione exemit.Nemo unquam lenior faciliórque ueniæ supplicibus dandæ hoc Rege fuit.Biterensis uita obliuionéque iniuriarum donatus.Beatricem Phocensis filiam Tolosas in matrimonium petebat:nec pater uirginis abnuebat. Propinquitas intercedebat.Pontif. max.erat adeundus. Is se non præbuit indulgentissimum in his nuptiis uinculo legum sacróque impedimento soluendis,Fran-
B cum respiciens, quòd opes Tolosatis iam destinatæ erant genero Duci Alphonso. Dum Romæ trahitur res,Phocensis obiit. Virgo authore Comite Sabaudo nupsit Carolo Franci Regis fratri. Ita quatuor puellæ nupsere in duas binæ Regias:omnes Reginæ tandem salutabuntur.Lutetiæ florebant liberalia studia:iuuentutis concursus undique illuc fiebat.Scholastici suorũ nonnullos à ciuibus pulsatos conquesti,alii in alia cæterarum urbium Musæa concessere.Anglus proposita ingentium præmiorum,honorum, uacationum,emolumẽtorum spe, aliquot eorum millia Oxonium elicuit. Solitudo, exiliumq; literis indictum Lutetiæ uidebatur. Rex non minus deco-
C ris liberales artes,humaniora studia,sacram disciplinam,cultum ingeniorũ Francis, quàm arma afferre prædicans, egregiámque consociationem fore bellicarum rerũ gloria cum diuinarum humanarúmque rerum cognitione doctrinaq; coniuncta:Regię urbis ciues ad officium colendósque doctores discipulosq; reuocauit. Suus ingenuis artibus honor habitus.Ipse Rex iam uirtutis bellicę documentis datis,quietem & tutiorem & gloriosiorem nactus,se totum religioni dedere,publicæ utilitati,decori communi inseruire. Ambitũ coërcuit.Decuriæ honorésque in sua cuiusq; ciuitate largitionibus parari cœperant:Hunc morem graui edicto soluit: sibi primùm imperans,
D quod uirtuti meritisue deberetur,fortunæ auróue non dari.Histriones,parasitos aula exegit. Pestilentia simul & fame orta, ut malum malo feritur, cum nullum consilium, nullam humanam opem non adhibuisset,diuinam etiã implorauit:publicè obsecrationibus, priuatim & arcanè (ut postea cõpertum est)cilicio interiore usus,ieiuniis,tergo flagellis lacero. In omnibus uitę partibus sanctus,cuncta ex usu dignitatéque moderabatur.Plebes parentẽ,nobilitas principem, leges custodem,Francia uerum Regem,religio uindicem sentire.In alienos maximè pius,in suos etiam liberalissimus.Phocẽses mortuo Raimundo Comite,in possessione libertatis erãt:ea abutebã-
E tur:eiúsque prouinciæ urbes contrariis studiis distinebantur.Carolus permissu fratris Regis illò profectus,omnem Phocensem prouinciam in potestatem redegit.ipse minimæ stirpis puellarum uir, socero gener succedens, non modò Prouincię Comes salutatus, sed à fratre Rege insuper Andium simul Cœnomanorúmque Comes creatus, & Alphonso Pictonum Duci Tolosatium etiam Comitatus destinabatur. Roberto item fratri Atrebates Comitatus datus.Matri sua seruata maiestas.Ea rebus initio administrãdis, quòd mulier, quòd externa, quòd externorum fide consilióque uteretur, iniquos æmulósque habuit:alioqui sine cõtrouersia, sine exceptione laudi-

bus cumulata. Ferũt illam à puero filium ita instituisse, eáque religione imbuisse, ut in animum induceret malle emori, quàm scelus cõcipere. Patrem F
quoque Regem opinio est ea continentia in summa omnium rerum licentia, temporibúsque corruptissimis extitisse, ut usum uoluptatum intra septa matrimonii cohibuerit: ut mirum non sit tali utrinque indole, domesticisq; institutionibus ac exemplis sobolem sanctam fuisse. Et sanctam per se matrem, filius ubi adoleuit, etiam sanctiorem effecit. Ii quoque qui in eum arma tulerant, eadem arma in hostes religionis continuò uertêre. Campanus Maledoctúsque in Asiam, ut ostendimus, nauigarant. Anglus trans Pyręneos saltus, quò & Frãcus, militem misit aduersus Africanos Barbaros, qui G
nouis semper copiis populari urereque Hispaniam non desinebant. Tarraconensium Rex suo milite cum Francis Anglisque iuncto, egregiam uictoriam de Africanis reportauit, Valentiámque de illis recuperauit. Eo bello Franci primas uirtutis gloriæq; partes retulere. Collaudati, donatiq;, & hostium spoliis decorati rediere domum. In Græcia uerò Robertus Altissiodorẽsis Gręcorum Augustus uirginem nobilitatis Byzantiæ formosissimã, sed quæ despõsa iam fuerat Burgundioni cuidam iuueni florentissimo, sibi matrimonio consociauit, matre puellę authore, lætaque his multo splendidioribus nuptiis. Lætitia in necem uertit. Burgundio iniuria magis iritatus H
quàm Cæsaris nomine deterritus, manu coacta in domum socrus irruptione facta, nouam nuptam auribus desectis, trũcis naribus deformauit. anum mari proximo mersit. se ab Augusto, ne pœnas daturus comprehẽderetur, commilitonum grege tutabatur. Non multò pòst defuncto Roberto Balduinus filius successit. Hunc adolescentem nomenq; Latinum duo circunstabãt bella, duobus æmulis Imperii. Græci proceres uniuersi ueriti ne Frãcogræcia ea regio fieret, germanáque Græcia nulla esset, à Latinis quidem alieni, sed ipsi inter se distrahebantur. Theodorus Alexidis impii gener à Latinis urbe Regia, ut edocuimus, pulsus, Adrianopolin tenuit, seq; Cæsarẽ dixit: idq; nomẽ ut à socero acceperat, ita Batazi genero moriẽs reliquit. I
Huic filius nomine aui materni Theodorus successit. Hæc apud Gręcos Augustæ maiestatis familia pollens potensq; erat. & altera in Ponto Dynastarum Exagonarum: cuius princeps Ioannes à suis & ipse popularibus Cæsar salutabatur, non alienus ab Augustorum stemmate, quòd & ipse gente Lascaris erat, qua nobilitate Theodori gloriabantur. Hæ duæ familiæ inter se de Imperio bello contendissent, consanguinitatis maiorúmque immemores, nisi communis à Latinis metus cohibuisset. Ponticus sibi suísque minus fidens, agentibus Venetis, unicam filiam Balduino Cæsari in matrimonium offerebat: ita duabus partibus coëuntibus, Batazem Adrianopolitanósque facilè superari posse. Burgundiones ueriti ne tãti soceri ope Balduinus iniuriam patri factam, dehonestamentúmque nouercæ, ac necem nobilissimæ fœminę persequeretur, authores cæteris Francis fuere, ut repudiarentur hæ nuptiæ: caueret Balduinus ne Francica facilitas arte caperetur Græca. Petrum auum Balduini, dum se Theodoro Gręco credit, circunuẽtum, notam improuidi hominis, socordisque reprehensionem infamem simplicitate subiuisse: Sanctiores nuptias Franco circunspiciendas: socerum K
quærendum,

A quæ rẽdum, unde nullus metus, nulla suspicio. Brennum Regem Hierosolymorum esse ducem ueteranum, patrẽ unius adhuc reliquæ pulcherrimæ uirginis Marthæ nubilis, quæ eadem soror ex patre fuerit Ioles Augustæ, modò Fœderici uxoris. Brẽnum perspectæ fidei uirtutisq; uirum, animum paternum, si socer adsciscatur, erga Balduinum gesturũ. talem uirum Põtico Adrianopolitanóque opponendũ: ei & generũ, & res generi, & curam omnium salutẽmque committendam. Nec uariatum sentẽtiis. Placuit Brennum euocari, Imperiique procuratorem dici. A Pontifice max. aduersus uim Fœderici Cæsaris, illius antea generi, sed morte Brennę soluta affi-
B nitate, Rauennatium Exarchus creatus, Flaminiã egregiè defenderat. Nunc Byzantium ad augustiorem prouinciam administrandam profectus, filiam Augusto adolescenti collocat. Præsentia generi, qui Augustus Augusto patre auóque esset, imminuere maiestatem Brenni uideri poterat. Adolescens eius hortatu ad opem ab Regibus Latinis implorãdam, ueterẽmque patriã reuisendam, ac res in ea componendas, in Italiam, atque inde adorato Pontifice in Galliam uenit. Suæ ei redditæ & in Francia & in Flandria res: sed quæ hæ fuerint, non adiicit Andreas. Põticus repulsa filiæ factus in nostros animo multo infestiore, Adrianopolitano iuueni Theodoro Batazis filio
C uirginẽ suã despondit. Exin res nostrę illic duriores. Balduinus sacrosancta passi Domini monumẽta, in quibus Sertum spineũ, ut socerum re nummaria, bellumq; Græcum iuuaret, Venetis grandi pecunia accepta uelut oppignerauit. Illud nomen luit Rex Francus: sanctissimumq; pignus, an depositum, in Franciã allatum officii causa occurrens reuerentissimè excepit. Magna nunc quoq; religione Lutetiæ uisuntur. Hæc pietas ut sancto Regi uenerationẽ inter nos addidit, ita apud Græcos Latinorũ inuidiã auxit, quòd quæ monumẽta sanctitas sua tot deinceps seculis intacta inuiolataq; seruasset, quorumq; nullum commercium sit, ea loco moueãtur, è templis aspor-
D tentur, pignori dentur, precio addicãtur, tã procul transferantur. Iam bellũ in Latinos sacrũ Græcis uideri: proceres eorum antea discordes, iam cõsentire, conspirare. Quod sacrum uerè bellũ apud nos erat, consenescebat, partim socordia, partim dissensionibus nostrorũ. Fœdericus nouas semper occupationes causabatur: ludificationibusq; aliis atq; aliis spem primùm Honorii, postea & Gregorii Pontificis max. frustrabatur. Anno eius seculi undetricesimo, minis denunciationeq; sacrosanctę potestatis territus, ac infensis piorũ omnium, nisi pareret tandẽ, animis, in Syriã nauigauit. Cum bella in Italia gereret, Saracenos mercenarios sub signis habere consueuerat:
E hiq; Nucetiã nobilem urbẽ incolebãt. eorum familiaritate tanta tenebatur, ut consuetudine quotidiana edoctus Saracenè sciret, loqueretur q;. In Syria uerò, quo remotior ab oculis nostrorum inobseruatiórque erat, eo liberius cum Barbarorum Regibus Satrapisq;, commeantibus ultro citroq; nunciis, amicitiã clam iũxisse fertur. Sultanus ita ei ruinas ac uestigia Hierosolymorũ euersorum reddidit, ut, quod sanctissimũ esse sciebat, retineret Domini Deiq; sepulchrum. Muri Hierosolymitani facilè integris fundamẽtis restituti, ex eisdem comminus stratis rediuiuisque lapidibus refecti: quædámque ædes sacræ eadẽ ratione deintegro extructę, ubi ipse sanctæ ciuitatis insulas

coronamq; suscepit:Nazarethum & Ioppen tradēte Sultano accepit, resti- F
tuit,firmauit:quo cū,pręter clandestinum priuatúmque fœdus,publicè inducias in decem annos sanxit: euestigioq; literas ad Pontificem maximum, ad Regem Francum, ad omnes proceres pios misit,gratulationis lætitiæq; plenas. Pontifex ostentationem iactationemq; eam esse ratus,consiliaq; Fœderici regi circumagiq; Sultani amicitia,literas ad magistros militarium ordinum dedit,cauerent nomini Christiano insidias à perditissima simulatione Fœderici. Nec uana suspicio uisa. Arabibus Aegyptiisq; æquior inueniebatur Cæsar, quàm nostris. Prætores in Italia reliquerat, qui Pontificis res agerent,ferrentq;. Picenus ager in primis euastatus : alios decedens in Syria G
reliquit,qui sanctius fœdus Sultani seruarent,quàm pios tutarentur:quorū plerique à milite Cæsaris omnibus rebus exuti,aliquot etiam interēpti. Reuersus in Italiam Augustus,ex professo factus est hostis Pōtificis. Abba Vspergensis eius tēporis æqualis,historias suas claudit laudibus Fœderici,insectationeq; Pontificum:eum piè sacrum bellum gessisse, nulláque uirtute, obseruātia,obsecratione placare execrabile odium Pōtificum potuisse,quo minus in eum indignè,nec ullo illius merito euertēdum incumberent:Fama frequentior,& sensus propè omniū conspirans eum damnant. Satis cōstat,quod & Vspergensis non dissimulat,etiam antequā in Syriam conten- H
deret , Augustum principes urbis Romæ uiros,inter quos & Frangipanes numerat,euocasse,eorumq; agros de illis emisse,persolutionéque facta rursus eosdē illis reddidisse uelut beneficiarios, sacramento fidelitatis seruādę exacto:eorumq; opera exactum urbe Pontificē. Factionibus Italiam impleuit,nominibus longo tēporis interuallo repetitis. Auorum memoria Siculus Rex Rogerius ueritus ne si Cōradus tertius Augustus in Italiam ueniret,Regno ab eo pelleretur,Cęsarum armis Siculorum dominatui semper infestis,missis in Germaniam oratoribus hostem Guelfonem Bauarię Ducē in Cæsarem cōcitauit:bellóque ibi conflato, ex Italia Duci & suo,& ut ui- I
ribus sanctitatis speciem adderet,Pontificis maximi,cuius se beneficiarium profitebatur,nomine,ingentia misit auxilia. Cum his signa contulit Henricus Cęsaris filius in oppido Gibellino natus:quo etiam memoria natalium uelut gētilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie,Io Gibelline:in altera,Io Guelfo , clamabatur. Eo bello exemplū memorabile coniugalis fidei mulieres ediderunt. Victor Cæsar cum oppido capto in uiros statuisset durius consulere,emigrare iussit mulieres rerum suarum iure concesso,quantum quæq; humeris posset efferendarū. Flagrantissimus amor & menti cōsiliū,& infirmitati robur dedit. Viros exportarunt. hoc egregio dolo se ca- K
ptum delusumq; Cæsare non indignante,uictor etiam uictum Ducē in gratiam positis armis recepit . Nomina tamen mansere : ac ex ea die seruatum, ut Guelfi Pontificum,Gibellini Cæsarum partes dicātur. Sed iam memoria propè exoleuerat:Fœdericus Siculus restituit,ac immortales pestes eas effecit,quibus Italia & uniuersa,& singulæ propè ciuitates laborarēt. Conatus est etiā sanctū Regē Siculus à respiciendo Pontifice reuocare. Per oratores parū proficiebat:in cōgressum colloquiūq; inuitauit , uelut acturus de summis nominis Christiani rebus.cōuenit ut in Ambaris colloquerentur. Dies

compofita.

A composita. Mox ut cõperit Regem cum dilectissimo quoque suorum proficisci, tantoq; apparatu, ut etiã si armis res gereretur, par futurus uideretur: ualetudine excusata non affuit: siue capere Regẽ, si sui potestatem facturus inermi incautóque comitatu ueniret, constituerit: siue quòd cultu æquare magnificentiã Francorum non posset: siue mutatis consiliis, aut alia re prohibitus. Confirmauit tamen doli suspicionem casus insequens. Gregorius Pont. max. in Fœdericum concilium Lateranense habiturus petiuit à Frãco ut è Frãcia Pontifices patresq; mitteret. Profecti sunt Cluniacensis, Cistertiensis, Clarouallensis, principe legationis Põtifice Rotomagensi. ex Pro-
B uincia soluerunt. Nauibus Siculi intercepti. Violatum ius gentium cõquestus Frãcus, uiolata iura humana, uiolata diuina. Legatos Regios Antistites sanctos, Pontifice max. euocante in urbem religionis arcem, ad sacrum totius orbis conuentũ profectos excipi? Sic Frãcicum nomẽ uile? usq; adeò arma Francorũ contẽni? non tecturã Franciã suos, quę cæteris auxilio sit? Huiúsne iniuriæ tã insignis authorẽ impune abiturum? Trucibus minacibusq; Franci Regis literis territus Fœdericus incolumes restituit, purgãs se ignaro id factum à filio Laurentio Sardinæ Rege. Gregorius Põtifex antẽ coactum planẽ in urbẽ undiq; conciliũ decessit. successor eius Cœlestinus duo-
C deuiginti omnino dies sedit. exin unũ & uiginti menses interregnũ tenuit. Tandem Innocentius quartus suffectus, in Galliam classe Genuensium delatus, Lugduni cõcilium habuit, anno eius seculi quadragesimosexto. Cæsari absenti diem dixit. Cardinales, quòd eorũ aliquot Siculus cõprehenderat, nec dimiserat nisi Balduini Augusti authoritate permotus: ut augustiores efficeret, Purpuratos ipsos, rubro etiã pileo nobilitauit. Ad Imperatorẽ Tartarorũ quatuor oratores misit uiros sanctos, ex sacro Prædicatorũ cœtu, Dominiciq; obseruatione lectos: si gẽs, quę domo, horrido cœli cardine, torpentisq; naturæ solo profecta, bellum uaga circunferẽs beatiores regio-
D nes urebat, imbui posset Christiana pietate, ac ab insita feritate mãsuefieri, ne uastitatẽ orbi terrarũ inferret. Asię fœlicissimas partes depopulati, altera manu in Europã profecti, nos petituri uidebantur. Hungariã iam fœdarãt incẽdiis, ruinis, cęde: uerẽdumq; ne reliquis Regnis piis excidiũ molirẽtur. Hos Scythas, hos Sarmatas esse satis cõstat. Cũ eorũ Imperator statuisset ex ieiuno inopiq; ac dãnato à rerũ natura solo migrare, cũctaretur tamẽ, quòd suspicaretur sibi cum summis Ducibus, cum ualidissimis gẽtibus rem fore, quæ sua egregiè tutarẽtur, sortes cõsuluit. data ei dictio fertur, ne dubitaret finibus egredi: Duces illi, gentiq;, domesticas hostium dissensiones, & inte-
E stinas factiones futuras, quæ incruentam uictoriam prædamq; de se præberent. Turcæ Saracenos attriuerant: nostri Turcas ingentibus cladibus initio affecerant. Nunc Turcæ Saraceniq; distracti in cõplura imperia, complures Sultanos, Satrapas, Dynastasq; habebãt. Latini ita Barbaros afflixerãt, ut sine sensu recentium malorum uetera decora recordari non possent. Rursus Latini Græcos imperio deturbarãt: nunc ipsi laborabãt. Pontificẽ maximũ Cęsareũ nomẽ assiduo bello, ac ex professo persequebatur. Nulla pars orbis terrarũ integra à peste. Scythæ igitur sedibus suis effusi, Parthorum Regna quorũ tot antẽ seculis parẽtes fuerant, deleuerũt: Chorasmiosq; inde exege-

re. hicq; extorres in Syriá cum refugiſſent, Hieroſolyma à Cæſare Latino re- F ſtituta rurſus euertêre: ſacroſanctũ monumentũ omni nefaria fœditate indignitateq; polluêre. Hos ſunt qui Groſſonos uocitent, & Arabas eos eſſe cõtendant. Saracenos ipſos à Saraco Arabiæ oppido Stephanus author eſt dictos. Illam etiá alteram manum Scytharum Ioannes Hungarus ſcriptor, quos promiſcuè & Mágalos & Tartaros, ut & cęteri, nũcupat, quatuor ante Lugdunenſe concilium annis Hungariá inuaſiſſe tradit: ut ex locorũ deſcriptione obſeruationeq; hos corrupta (ut multa) uoce, eſſe coniectura ſit, quos Plinius Tractaros uocitat: haud dubiè cognitioni noſtræ propiores, quá qui Scythæ Aſiæ receſſus incolunt: ſimul ex unius populi nobis notioris, & bello illuſtris nomine Tartaros appellatos uulgò nõ modò qui Scytharum Europam Aſiamq; incolunt, ſed finitimas illis gẽtes, alioqui nullo ſuo apud nos nomine notas. Fœdericus uerò oratores ſummos ac eloquẽtiſſimos uiros, quorum princeps erat Petrus Vinea, Lugdunũ miſerat, qui eius cauſam agerẽt. Armis etiam ſe tecturus, Siculi Regni iuuentutẽ domo exciuerat. Germani quòd eum Cæſarẽ ſalutarant, Imperium non detrectabant. Comitatus Burgundiæ eum præſentẽ ſecuturus uidebatur. Eò proficiſcebatur, Lugdunũ Pontifici ea parte infeſtũ facturus. Rex Francus cum Lugduni officii gratia & religionis Innocẽtio præſtò fuiſſet, ſe uireſq; Regni ſui, ac cõſilium ſacroſanctæ poteſtati tutandæ paratũ eſſe profeſſus, Innocentii cauſæ dignitatem roburque addidit: refectiq; animi etiam in Italia Põtificiarum partium. Parma Siculo iter in Burgundiam habenti portas clauſit. Ibi hæſit, ſtatuẽs nõ prius ultrà progredi, quàm ea expugnata deletáque cæteris terrorẽ hoc exemplo iniiceret, ne curſum eius remorari uſquam auderẽt. Plus annum ea obſidio tenuit. Ante captá ueram ueteremq; Parmá, ubi caſtra metatus fuerat, ibi nouæ urbis condendæ ſpacium mẽſus eſt. ſacris ædibus extruendis locum deſcripſit: earum maximam, ut fœlici omine, D. Victori dedicauit: cætera publica priuatáque ædificia magnifica aſſurgebant. Vrbem Victoriá appellauit. Nummum etiam nota eiuſdem diui martyris percuſſum Victoriatum nuncupauit. Sultanorum Oriẽtis, ſimul Africæ Regum ſocius, amicúſque, miſſis ad ſe elephantis, ac omni genere ferarum quæ florente re Romana, & iura orbi terrarum dante, notæ fuerant, ſed tunc inuſitatæ oculis Latinorum hominum erant, ſpectacula edidit, muneráque antiquitati comparanda. Ludos fecit: produxit homines inauditis linguis, gentibúſque ignotis, ac nouo habitu: triumphum, uictoriæq;(quæ cœli munus eſt) fructum, antequam uincat, petens. Cæſarum ueterum magnificentiam, & rerum ſplendorem, ſed alieno tempore, æquare K conatus, ad penuriam pecuniæ recidit. Victoriatos, qui antea aurei cudebãtur, iam ſcorteos facere cœpit, cum perparua eius argentea effigie: propoſito edicto, ut hi nummo aureo cenſerentur: fiſcum ſuum tantidem illos ęſtimaturum, accepturũmque. Sed & ferro uictus eſt. Repẽtina eruptione oppidanorum præſidiique caſtris exuitur, fugatúrq;. Victoria urbs antè euerſa, quàm planè conſiſteret. Ei Innocentius, audito Vinea, causáque cognita, de ſententia ſacri conſeſſus ius Imperii noménque abrogauit, iure noui piique Cæſaris deſignãdi Electoribus reſtituto. Interea Frãcus authoritate nominis

A nominis Francici tegens Pōtificem, ſacram inſuper militiam in Barbaram religionem profeſſus erat:nec id humano creditus conſilio agere. Viceſimū iam annum regnabat,pacem domeſticā fouens,ſuis conſulens. Erat in ætatis robore:florebat matre,uxore,fratribus,liberis,opibus,nomine.Tot proceres in Syriam,Phœnicen,Aegyptum nauigarant:ipſe deſidere uiſus:cum morbo grauiſſimo correptus pro mortuo deplorabatur. Vocis uſu amiſſo, ac nullis reliquis ſenſibus,animus eū defecerat:cum omnium miraculo ipſe ad ſe rediēs,primùm omniū ſacræ militiæ Crucē depopoſcit. à Pariſiorum Pontifice accepit.Matrem cū fideliſſimis amicorum reliquit, quæ procura-
B tione regni fungeretur,iam nulla inuidia,quòd initio,ac Rege puero ,eius fœminæ ſanctitatem fidemq́; perſpexerant mortales:& ea tunc ętate fuerat florentiſſima,formâque egregia:nūc omnia maturitatem ſuam nacta,ætate iam uergente,ac maiore uſu rerū illuſtria erant:nec minus filii ſanctitas matris mores excoluiſſe,quàm inſtitutus à matre uideri poterat.Regem fratres comitaturi quocunq; terrarum erāt:ut ei chariſſimi, ita pari uoluntate eius amantiſſimi : nec uxores à maritis Ducibus Comitibusq́; diuelli ſe patiebātur.Simul Alphōſi ſocer Raimundus nomen in ſacram dederat militiā:filiam,generumq́; ſequi conſtituerat.Oriens eum non uidebit.Mòrbo impli-
C citus deceſſit.Ad Euerardifontem elatus eſt, conditusq́; prope monumentum matris.Ea fuerat Ioanna Angli Regis filia.Vt pater Raimundus ſacro loco mortuus cōponeretur,impetrari à Pontifice max.extorqueriue nullis potuit precibus, quòd uiuenti ſententiâq; communione piorū fuerat interdictum,nec in gratiā poſtea redierat.Sanctus Rex cum uxore,cum duobus fratribus Roberto & Carolo,ac utriuſq; uxoribus, & Odone Legato Romano Maſſiliam petiit.Nauē conſcendit octauo Calendas Septembris:qui dies eius memoriæ in numerū diuorū relati poſtea cōſecratus eſt.Alphonſum ſoceri primū aduerſa ualetudo tenuit,deinde mors luctusq́; ne cū Re-
D ge ſolueret effecit.Ad undecimū Calendas Octobres Cyprum Rex tenuit, inſulam longe omniū opportuniſſimam res Syriæ Aegyptiq́; claſſe tentantibus.Præſtò Luſinianus Cypri Rex ei affuit,nullo hoſpitalitatis officiiq́; genere omiſſo.Cæterùm exorta peſtilentia minax magis quàm funeſta coegit Regē Francum in urbes Cypri diuidere copias,& ualetudini conſulere.Interea à quodā Tartarorū magni apud ſuos nominis Principe oratores aduenere:epiſtolā Arabicis exaratam literis attulere.uerſa in noſtrā linguam, certiorē Regem Francum faciebat,illum antea Idololatram extitiſſe: nunc religionem noſtram profeſſum,ſacroq́; lauacro renatum. Is nūcius ſummo
E Regis ſancti gaudio exceptus.Viri ſācti cōcionatores ab Innocētio ad Tartaros Lugduno miſſi,cuius rei gratia iuerant,cōſecuti fuerant, ut feritatem gentis lenirent : ne cæteris mortalibus, in primis ne regnis Chriſtianis peſti
" forēt:ſe homines natos ſcirent:ſocietatē homini cum hominibus eſſe ſenti-
" rent:eſſe numē,cui mortalia curæ ſint:eſſe qui ſe ſpectatorē,quiq́; iudicem,
" qui quæſtorem ſuo cuiq; tēpore præbiturus ſit, dignamq́; cuiq; pro meritis
" mercedē ſtatuat.Qui homo homini cōſulat,qui ad cæteros iuuandos mor-
" tales ſe ſactum,creatū,editum in lucem,& ad aliquid in cōmune cōferendū
" meminerit: illum quamproxime ad ſuperos accedere. CHRISTVM

» Dominum Deum,eundemq; hominem, sanctioré hominũ inter se consor- F
» tioné,ac ueluti fœdus mortalium diuinius cum numine se ipsa uictima cæsa
» fecisse,icisse,iũxisse,sanxisse:eundé cœlestia ad humana deduxisse : humana
» ad cœlestia sustulisse. Qui ingentes uiri esse uelint,hunc Ducem imitandum
» sibi unum proponerét:primum omnium se animo demitterent : in ordiné,
» in humilitaté se cogerét:diuitias,opes,gloriã,ingens inter mortales nomen,
» ignobilia uilia existimarét:se nullos ducerent.quæ qui agerent,eos cœli,eos
» immortalitatis fore participes:nec diuinitatis exortes. Hæc Innocétius literis testabatur:hęc sancti uiri prędicarát. Cũ Tartarus ex eis quęreret quénam Innocentiũ,quemnam Pontificem maximum dicerent,responderunt G CHRISTVM ita cœlum repetisse,ut suos non desereret:statuisse qui uicibus ipsius fungeretur, qui Pontifex diceretur:cui qui Christiano nomine céserentur,dicto audientes forét. Tartarus missurũ igitur se ad Pótificé Innocentium oratores ostendebat. Etiã atque etiam dissuadebant,per causam quòd illis iter faciendum esset per gentes, quas Tartari ferro facibusq; euastassent:has à recenti memoria cladium minus tutũ iter daturas. Sed maior cogitatio pectori insederat. Multa uidissent Tartari cótrà atq; uiri sancti uisi fuerant collaudandis nostrę religionis hominibus iactasse,spopondisseq;: conspexissent bella intestina:Cæsaré in Pontificé uersum:Guelphos in Gi- H bellinos ut nefarios,ut sceleratos arma ueluti sacra gerere : Gibellinos iura sacri Imperii Augustamq; maiestatem tutari se gloriantes:specie partiũ suæ quenq; cupiditati inseruire: Proceres nostros inter se bellare : nulli nefario sceleri nõ prętẽdi nomé pietatis:animi demissioné uerbis collaudari,re nullã esse:fastum,superbiã dominari:uirtuti nullum locũ:diuitias in honore,in precio admirationi esse. Cypri quoq; nõ multa ueræ pietatis exépla cótemplari potuere. Insula duos habebat Archiepiscopos,Latinum,Græcũmque: Latinum imperantem Græco:Græcũ,quòd parere nollet,solũ uertere coactum:Episcopis Gręcis à Latino Archiepiscopo re diuina facienda interdi- I ctum:ad hoc nobilitatis ueteris Cypriæ bonam partem loco impiorum ab Archiepiscopo habitos. Distractam insulã aliorum aliter de re sacra jureq; Pontificio sentientium contentione: nullã formã consentientis germanæq; pietatis. Tartari oratores ad suos rediere cũ muneribus,& literis uicissim ab Rege Franco ad ipsorum Principem datis, plenisq; sancta gratulatione , ac laude,quòd speciem ueræ religionis animo cócepisset:simul cõfirmatione, exhortationeq;,ut initia increméto sãctitatis in dies adaugeret. Antè gloria uirtutis bellicæ præstitisse: nunc eãdé palmã defendẽdo nomine CHRISTI peteret. Hæ literæ latinè scriptæ. Tartari antea humanitatis propè o- K mnis expertes,ac literarum ignari,dum Asiam bello urũt,ex uictis Parthorũ regnis Arabicas literas didicere,quòd eis plurimũ toto Oriéte Mahumeticę superstitionis homines utuntur. Polliciti initio fuerant legati,proxima ęstate suos Duces rursus mediã in Asiam ducturos,& eam hostibus nostris infestã deintegro facturos. Irrita ceciderũt promissa,nimis ueris uatibus sanctis uiris,aduentũ Oratorum potius offuturum nouę eorum religionis rudiméto,quàm nobis conducturum:inspectis scilicet uitiis hominum,moribusq; corruptissimi apud nos seculi,melioréne spe,si nunc nos adeãt? Franci

Regis

A Regis sanctitate adducti qui Saracenorũ capti à nostris multò antè fuerãt, nec ad eã diẽ abduci ab insita de Mahumete persuasione potuerãt, CHRISTVM pectoribus accepere: sacraq; aqua loti. Romanus Legatus author fuit ut Archiepiscopus Græcus ab exilio reuocaretur: sacra interdicta inducerentur. Magister Tẽplariorũ ex Syria scripsit ad sanctum Regẽ, Sultanum Aegyptiũ misisse ad se unũ ex Satrapis suis, qui de pace ageret, si per Frãcos liceret. Rex Lusinianus, qui peritus rerum, hominũ, regionum illarum, falli non poterat: cum in concilio ea de re ageretur, exploratum se habere dixit Templarium ipsum ultro ad Sultanũ misisse, euocasseq; Satrapen: qua ex re
B maiore animo esse factos Barbaros, quòd nostri cupidi pacis, ac cogitare iã de reditu uiderẽtur. Vetuit igitur Frãcus Barbaros à Tẽplariis recipi, audiriue, aut cõmercia sermonũ seri. Quos subsequi Regẽ primo quoq; tẽpore oportuerat, segniter domo soluêre: ac hyeme opprimẽte in insulas alii alias dissipati, ne initio quidem ueris, sed appetente æstate affuere: & Gulielmus Villa genere Francus, idem Achaiæ Princeps, cum classe Peloponesiaca uenit, quòd ea pars Græciæ in Latinorũ fide foret. simul affuit Robertus Dux Burgũdiæ cum suæ nobilitatis manu satis magna. Hyemem in Achaia egerat. Coacta igitur Francica classe, coniunctaq; Cypria, Peloponesiacaq; &
C classe & iuuentute, in Aegyptũ cursus directus. Vbi Damiatam in cõspectu habuere, apparuit pro descẽsione pugnandũ. Parati Aegyptii in littore sub signis stabant cum telis tormẽtisq;, pro patria ferro ac omni ui decertaturi: gens hostili semper in nos animo, consiliis callida, & ingenio acri: diuturnitate bellorũ, ac toties uiribus collatis, artes bellicas, moresq; nostrorũ edocta. Induxerant in animũ non nudare rursus littora hominibus toties bellũ regioni locupletissimæ beatissimæq; inferentibus: sed arcere quàm maximo possent conatu appulsu littorum Frãcos. Franci iam satis inter se, atque alii alios confirmarant, tã procul profecti: quod certamen tam multo antè ani-
D mis prospexerant, id ante oculos positũ: irruendum, impetum dandum, impressionem faciendã: uel iactura nauium terrã occupandam, ut in sicco cõsisterẽt: pugna ex propinquo cõmitteretur. Francicũ robur Aegyptios non laturos, si uir uiro cõgrediatur. Ita coactis gubernatoribus naues littori immittere, illidere, impingere: simul ab utroq; latere dispositis quæ ad id præparatæ sagittarios tormentaq; portabant nauibus, ut nube telorum cõiecta nudarent littora hostiũ fuga. Tanta ui itum, ut hostem sua tela (quę maiorẽ etiã uim habere oportuerat, quòd ex terra stabiliq; loco, unde conniti procurrereq; posset, qua maximè re cõcitatio uisque missiliũ constat, mitteren-
E tur) non tegerẽt: qui prius emori, quàm loco cedere, obstinasse animis uidebatur. Vis tanquã ingentis molis ruina illatarum cum fragore nauium antè perculit animos, quàm collatus pes cædem, fugã, stragẽ faceret. Cecidit Satrapes, ac delectissimi quiq;. Cęteros fuga ac propinquitas urbis texit. Supererat urbs nobilis, & priore bello non capta nisi plus annua obsidione, ac ne sic quidem, nisi pestilentia fameq;, non hostiũ ferro domita, & postea multo etiam magis munita, firmata, instructa opere, præsidio, commeatu, telis, tormẽtis. eaq; res debilitare animos nostrorum poterat, reputãtiũ cum mœnibus sibi, cum flumine, cum uiris luctandũ. Barbari amisso Satrape summo

Duce,in iustam obsidionem cogi:ac quæ fata Brenno Rege tulerant,expe- F
ctare in animum non induxere.Cum in urbe quod reliquum diei fuit egis-
sent,nec dubitarēt,ubi illuxisset,hostem mœnia aggressurū: paulò ante lu-
cem publicis priuatisq; ædificiis iniecto igne,ponte nauali se in ulteriorem
ripam ex urbe surripuere.Francus relucente flamma excitatus, req; explo-
rata urbem euestigio ingressus,quam ciues perdere conabātur,ipse alienus
restincto igne seruauit.Aegyptios soluto pōte ulteriora petētes insequi nō
licuit.In oppido locuplete beatoq; uis ingēs cæterarum rerum,& in primis
magnus numerus frumenti repertus. Erant in cōcilio qui dicerent utendū
uictoria:recenti terrore debellari posse. Antequā Barbarus animos recipe- G
ret,nouásue copias cogeret,arcem rerum Regiā gentis Chairum peterent:.
inuenturos cuncta personantia permixtáque fletu complorationéque ui-
rorum fœminarúmque,nondum colligatis uulneribus eorum qui ex fuga
se recepissent:quorum aures attonitæ adhuc essent uelut etiam nūc obstre-
pente sonitu clamoreq; nostrorum. Hæc sententia fortis uisa: sed illa cau-
tior,ob memoriam superioris belli,ne ante circumactam,qua Nilus inflari
consueuisset,diem mouerentur castra.Hæc mora interiecta alteram intulit
expectatione Alphonsi Ducis,& noni cum eo militis.Ad undecimum Ca-
lendas Nouembres anno eius seculi undequinquagesimo progressis nostris H
Barbari non uniuersis copiis de summa rerum decertaturi occurrerunt.le-
uibus præliis iaculandóque lacessentes refugientesq; ludificabantur. No-
stri semper superiores discedebant,illi cedebant.Ad aquarum diuortia,ubi
è Nilo riuus instar iusti fluminis deriuatur,in cuius aduersa ripa hostes uni-
uersi tetenderant,nostri inter duos amnes hęsere.Tentarunt si uado transi-
tus daretur:sed præaltis ripis altus riuus coercebatur.Spes tamen erat eua-
dendi,quòd non natiuo discrimine,non ui fluminis,naturáue locorum,sed
manu hominum fossa ducta deriuatam partem Nili existimabāt, & eadem
arte cogi in unū alueum utrunque posse, iactis molibus,& diuortiis,emis- I
sarióque obstructo.Muniebatur uia:agger proferebatur : opus assurgebat.
Hostes ex aduersa ripa tormentis tela ingerunt:opere prohibēt.contrà no-
stri ad tegendas operas castellum ex materia excitāt.hoc hostes igne missili
incendunt.Aegyptius quidam è castris hostium, quo casu, quóue consilio
(quandò hoc sancti Regis bello nulla transfugarū mentio est) nō traditur,
ad nostros uenit.ex eo cognitū,inferiore parte riuum uado trāsmitti posse,
quòd latiore alueo in morē placidi stagni diffunderetur. Pars exercitus eò
missa transiuit:sed ægrè emersit,quòd limosis ripis hærente uestigio,luctā-
téque pede,firmiter consistere non poterant.Vbi in locum æquiorem tan- K
dem euasere,ad castra hostiū contendūt.Pugnatur acriter. Robertus Dux
cadit.Fugantur tandē Barbari.nostri castris hostiū potiti,ex materia,quam
hostes munitionis castellorúmque causa cæsam comportarant, pontem in
flumine faciūt,ut reliqua pars exercitus huic iungeretur.& postridie hostes
maioribus copiis affuere.Prælium commissum.nostri cæde ingēti edita re-
liquos in fœdam fugam coniiciunt.His duobus præliis clarissimi Barbaro-
rū Duces desiderati. Sultanus Meledinus morbo obiit.eius filius Melexa-
la iam inde ab amissa Damiata Syriæ Dynastas,Arabum Phylarchas,Sulta-
nos

A nos,cæteros Barbaræ religionis adierat: oſtēderat deploratas pariter Turcicas Saracenaſq; res:omnia ea Prouincias Francorum facta, ſi expectarent dum Chairo euerſo in ſe procella belli feretur: cui anteuertendū ſit. Intercedebāt nobiles inter Halapianos Damaſcenoſq; inimicitiæ.Hæ metu noſtri ſedatæ,dextrę interiūctæ.Aegyptii Sultani filio morte patris Sultano ſalutato,egregia auxilia data,& liberorum,& ſeruorū:qui ita ſeruiunt Sultanis,ut illis unis dicto audientes,cæteris imperitēt,nobili iam ſeruitiorū imperio,& ſic apud illos iucūdiſſima ſeruitute. Tunc lōgè maximus erat eorum numerus,quòd Tartari finitimorum longinquorumq; iuuentutem uel B trucidarāt,uel ſub haſtā uenundederāt.His ingentibus copiis repētè ſuperueniens Melexala noſtris ſe oſtendit.Franci pugnā poſcebāt,ut aut uirtute uincerent,aut cum gloria caderent.Hoſtis pugnandi æquo loco copiā non fecit:& apud noſtros paluſtribus locis morbi exorti:pedes intumeſcere:caput grauedine tētari:ingredi per morbū,cōſiſtere per hoſtes nō licere.Proceres in primis grauiter affici.Curæ uigiliarū,ſtationum,cuſtodiarū,ad humillimū quenq; reciderāt.Rex grauiter laborans,primùm contra mali uim uiribus animi pugnare,deinde ſuperari. Poterat nauicula ſecundo flumine Damiatā clàm ferri,anteqnam hoſtes fluminis potentes fierent:utq; ſibi cōC ſuleret,procerum magna pars hortabatur:incolumi Rege rem Francicā incolumem,facili quātalibet cæterorum iactura. Negauit ſe ſuos deſerturū, ut nec à ſuis deſereretur,ſe cum ſuis quācunq; Deus daret ſubiturum fortunam.Et antequam caſtra ob multitudinem ægrorum moueri poſſent, Barbari æquioribus locis naues iunctis plauſtris in inferiorem partē fluminis tranſuexerūt inter Damiatam caſtraq; noſtrorum,ne mutuis auxiliis iuuari poſſent.quædam etiam noſtrorum naues ex Damiata uim aduerſo flumine facere conatæ,partim ſuppreſſæ,partim captæ ab hoſtiū claſſe.Rex corpore tā exhauſto erat,debilitatóque,ut ſe quantocunque animo ſuſtinere non D poſſet.Qui pauci à morbis integri adhuc erant,aut minus lāguebant:ii correptis armis hoſtem ad pugnam progreſſi prouocant. Exigui numero locis iniquis à multitudine hoſtium circunuenti uincuntur.Fratres Regis Carolus Alphonſuſq; capiuntur.Perpaucis receptus in caſtra patuit: reliqui uel capti,uel cæſi.Caſtra ab ægris Rege iacente defendi non poterant.Mori ſacro bello,ſancto Regi ſanctum uidebatur.eadē & reliquis tali Duce mens. Conditiones ultro Barbarus obtulit:deduceretur exercitus:Damiata cederetur:captiui utrinq; redderētur:induciæ in decem annos fierent:ingens uis auri pēderetur.Has cōditiones neceſſitas imponebat.Addebat Sultanus,ut E iuraret Rex ſe eas ſeruaturum:ſin fidē falleret,ea uerba addebat,quæ etiam rerum ſcriptoribus referre effariq; nefas ſit.Auerſatus eſt carmen illud impium Francus:tantū in eo ſcelus eſſe,ut uel mente concipi,uel ex dentium uallo erumpere formulā illam iuriſiurandi ſcelus ſit.Præſens merces pietatis perſoluta eſt ſancto Regi.pœnas de perditiſſimo Sultano religio ipſa exegit.Sultanum uictorem Francis iura præſcribētem,nobiliſſimum,nobiliſſimo patre auoq;,ſerui emptitii furore repētino capti,ſpectante,ſilentiumq; agente nobilitate,occiderunt.Exin cruentis dextris eadem uecordia amentes in tabernaculum Regis irrupere ſtrictis enſibus,madentibúſque recenti

cæde,eo animo consilioq́,ut eum uel occidant,uel in quæ ipsi nefariæ for- F mulæ uerba cõceperint,iureiurando adigant.Cõspectus sancti Regis,quãuis decumbentis,maiestas oris,dignitas uultus,rabiẽ hominũ cohibuit.Resedit sua sponte furor,uesaniaq́.Octo millia pondo auri precium Regis salutisq́ cõmunis factum. Quatuor millibus solutis, de altera parte obsidem Alphonsum fratrem reliquit.& cum per conuenta procul abire liceret,tamẽ nõ antè,quàm reliqua solutione facta,discedere sustinuit. Tũc Damiata decessum.Deportatus in Syriam exercitus Regius.Frãcus Barbarorũ captiuos omnes cũ fide,sine recusatione, nulla cũctatione restituit. Barbarus Turceminius nomine,ex Volone Imperator,Regumq́ Rex effectus,seruili G barbaráque fide,ex duodecim millibus Latinorum, qui post discessum Richardi alii alio tẽpore capti fuerant,quosq́ omnes dimitti cõuenerat, quadringentos omnino dimisit.Primùm spes cæterorũ redimẽdorum retinuit in Oriente Francũ:deinde cum ea segnius procederet, dulcedo sacrorũ locorum,& cupiditas restituendi quæ diruerant Barbari. Ad duo & triginta millia domo in Aegyptũ profecti fuerãt:ad sex circitèr millia reduces fuerunt.Interea Rex mitit utrunque fratrem ad matrem consolandam·ex quatuor eius filiis tres esse incolumes:quartum egregiè pugnantem,quam sæpe uotis petierat adeptũ martyrii lauream. Rex Sidonẽ, Cæsaream, Ioppẽ re- H stituit:circũmissisq́ oratoribus,cuiuscunque nationis nostri apud Barbaros in seruiture habebantur, eos gregatim ducenos trecenosq́ redimebat. Ad famam circunuenti à Barbaris sancti Regis,in Francia ingens perditorum manus specie sacræ militiæ passim uagabãtur, fortunas cæterorũ agẽtes ferentesq́.Nec iis bellatoribus uindicibusq́ indigebat Rex. Bituriges Aurelianensesque urbes iniuriarum minime omnium patientes,armis correptis hanc colluuionem hominum partim occidêre, partim ad quotidianũ opus faciendum,sanitatemq́ redegere. Quinque annis in Oriente mansit, nullo sanctitatis munere omisso.Ossa nostrorum ab impiis cæsorũ permultis lo- I cis insepulta,manu sua legit, sacroq́ sepulcreto composuit. Vita eius etiam Barbaris miraculo erat: cõpluresq́,quod armis extorquère nulla potuerat uis,uoluntate sacra lauatione imbuti sunt.Initio igitur spõte, postea precibus Põtificum Maximorum in Oriente remansit, totum nomẽ Christianum incitaturos se prædicantium,nt omnium piorum arma in Syriam ferrentur,Franci ductu militatura.Sed CHRISTVS nullũ uere suum militem,nullum Ducem prçter Francũ inuenit.Sacri belli nomine à Turcis Saracenisq́ aliò uerso,Germani proceres, cum ius Imperii Pontifex concilio Lugdunẽsi Fœderico abrogasset,Henricũ Turingum Augustum deligunt: K inq́ huius paulò pòst defuncti locum Gulielmum Hollandiæ Comitẽ sufficiunt.Mortuo Tarenti Fœderico,Conradus iustus eius,non ex Brenna,ut nõnulli tradunt,sed ex Constantia Regis Castulonensiũ filia filius,se & Siciliæ Regẽ iure paterno,& Augustũ dicebat, quòd ante notã patris Lugdnnensem se Cæsarem patri cooptatũ diceret. Vt utrunq́ igitur decus retineret,ex uetere familiæ suæ patria Sueuia in Italiam mouit:cum iam Manfredus ex pellice procreatus,quem pater Fœdericus Tarenti Principẽ instituerat,regnũ Siculum dissimulanter appetens, seq́ nihil maius quàm pro-

curatorem

A curatorem regni dictitans,præsidia quibus locis uidebatur imponeret. Sed cum Neapolitani, Capuaq́;, ac Aquinates authoritatem Pontificis maximi secuti,mœnibus exclusere.Ita in præsentia eo ut non processuro cõsilio deterritus,Cõrado uenienti uenerabũdus occurrit:Regem salutat:reosq́; maiestatis Neapolitanos agit:quòd cum se procuratorẽ absentis profiteretur, ut aduenięti pacata omnia præberet,imperium detrectassent,portasq́; clausissent.Sueuus nouus Rex Tarentini rerũ Italicarum periti,animorumq́; & consiliorũ populariũ gnari,simul uelut benemeriti dictis permotus, Neapolin obsidet.octauo demũ mense fame in deditionem acceptã,direptamq́;, B muris recingit.Continuò eandem fortunã tulit Capua.Aquinum etiam incendio fœdatum.Recepto firmatóque regno,de Imperio reliquum Sueuo certamen erat.Plenus spiritibus paternis Augustũ nomen in familia sua retinere contendebat.In Germaniam reuersus inuenit Hollandini partes magnis auctas incrementis,omniáque sibi infesta.Igitur spiritibus fractis, relicto domi Conradino filio puero,uxoréque Bauari Ducis filia , Italiam repetit:dieq́; suo,an(quæ suspicio tenuit)ueneno absumptus est.Moriens hæredem absentem filiũ scripsit,tutoribus institutis proceribus Bauaris, quos secum duxerat : quòd hi & puero, & matri suæ gentis fideles futuri erant. C Tutorum nomen , puerúmque Regem oderant nobilissimæ urbes à patre euersæ:cæteræ insonti fauebant ætati. Manfredus creditus ueneno Conradum sustulisse,quiq́; initio regnum appetisset , in eandem cupiditatẽ renolutus,inuidiam tutoribus quibuscunq́; poterat artibus conflabat.Procurationem regni Siculi, ipse in eo natus educatusq́; regno , quòd Bauaros nomine pupilli superbè auareq́; regnaturos diceret,petere à proceribus Siculis,Apulis,Calabris,Lucanis,Picẽtinis,Brutiis,Campanis,nõ dubitabat.Vt in regno nobili tot regionibus,tot urbibus & cõtinentis, & in insula opulentissima,non eadem omniũ uoluntas erat,non unum cõsilium.Innocen- D tius ad res regni sedis Romanę beneficiarii uisendas componendasq́; cum ex Gallia redisset,Neapolin iam à ciuibus refectã cum pręsidio ualido proficiscitur.Manfredus ad suas artes se recipiens,Põtifici summa religione occurrit:se in fide officioq́; ac authoritate sacrosanctę sedis esse,permãsurúmque prædicat:ac ita dexter omnes simulationis partes , obsequẽtiæq́; imitationẽ obiuit,ut qui antea,quòd patris partes secutus ex professo fuisset,piorum cœtu esset motus,hostisq́; Pontificum iudicatus,ne ullus honor communicari ei posset:tunc reciperetur in summam gratiam,Principatusq́; Tarentini ius illi à patre datum,à Pontifice cõfirmaretur, ratumq́; haberetur, E nouisq́; insuper honoribus cumularetur , imminuta multis partibus Bauarorum authoritate.Morbo graui corripitur Innocẽtius. Ne expectata quidem morte Tarentinus Saracenos Nucerinos excit:Pontificisq́; copias nihil tale expectãtes,ac in hyberna Fogiã deductas adortus,armis,telis,equis, tormentis,commeatu,impedimentis exuit.Mortuo,ac Neapoli sepulto Innocentio,suffectus Alexander Octauianum Vbaldinũ legatum cum nouo integróque exercitu ad coercendam Tarentini audaciam mittit.Ille copiis multo inferior,prælio decertare nõ ausus,ac Nuceriam cõpulsus,cum uiribus non posset,consilio se obsidione eximit. Emissi clàm ex urbe nonnulli

pari atque ille erat calliditate,cum paulo longius processissent,subornarunt F
quosdam alios nó minori audacia astuq;, qui lugentium habitu ex Sueuia cum literis,quas ipsi conscripserant,adulterinoq; annulo signarant, uenire se dicerent, simulatisq; cum lacrymis falsò nunciarent Conradinū obiuisse.Res & nunciata,& credita.Captus dolo Legatus ultro soluit obsidioné. Bauari perinde ac nullo pupillo cuius tutelam gererét, procul è regno Siculo delusi abiere.Mãfredus uelut pro defuncto rem diuinam magna religione amplissiméque faciendam atratus ipse curauit,iustaq; persoluit: gazáque Panormo ad se transferri iussa,ac largitione ueteranis sibi cõciliatis, nouoq; ex Africa milite Barbaro mercede conducto, quasi nulla iam iusta G
Regiæ Siculæ stirpe, Rex salutatur:priusq; regnum opesq; firmauit, quàm fieret fides à quoquam uiuere Cõradinum, animis hominum errore occupatis.Cum Rege Tarraconensiū affinitaté contraxit,collocata illi filia Cõstantia.Romanus ei non modò ut iniusto Principi, qui nothus in regnum Romanorum beneficiariū succedere se æquum contenderet, sed ut impio, religionísque hosti bellum sacrum indicit. Concionatores circummissi ad excitanda piorum in eum sacro ære arma.Ita sacræ militiæ ad hæc nomine (miserum) recidente, quæ ultrà digna causa moræ in Oriente sancto Regi?quæ iusta auxiliorum in Turcas, in Saracenos expectatio? quæ pia spes? H
Obtestatione igitur suorum lacrymísque permotus, cum etiam mater obiuisset,cum omne pietatis, perpessionis, ac inuicti malis animi præbuisset exemplum,Syria decessit.Tertia quàm soluerat nocte, sæua tempestate orta, nauis eius ui procellæ dorso immanis cautis illata sedit. eam diuinitus non solutam,fractám ue,procumbente Rege, numinisq; fidem implorante,ut suos milites reduces domum sisteret,creditum est.Domum tanto tem porum locorumq; interuallo regressus,res Europę,quas discedens bona in spe reliquerat,propé deploratas inuenit.Mortuo Hollãdo Augusto proceres Germani dissentientibus studiis agitabãtur, cum contétione iniecta alii I
aliis non cederent.ne in externo quidem uno cõsensere. Corrupti insuper largitione alii Richardū Angli Regis fratrem,alii Alphonsum Castulonésem Regem deligunt.Schisma illud sedecim annos tenuit:& in Oriente secundum discessum sancti Regis nihil sancte gestum.Duo erãt totius orbis terrarū emporia celeberrima:Barbaris Damiata:nostris Ptolemais.Hæc(ut ostédimus)amissis Hierosolymis,erat regia nostris urbs,celeberrimusq; Latinorum mercatorum cõuentus.Per inducias,ex India, Aethiopia,Arabia, Beatisq; regionibus ad alios mercatus allatæ merces,illò tandem cõportabantur:inde Veneti Genuensesq; nauibus quò uisum erat asportabant.Frãci cū sacro regno potirentur,magnos honores Venetis, magnos Genuen- K
sibus,ob egregia eorū sacro bello merita,habuerãt. quarundam maritimarum urbium tertiam partem Veneto nomini attribuerant.idem decus Genuensibus decreuerant:ac per multas ætates seruarãt. Bréna puella nuptiis suis Fœdericū Cæsaré effecerat Regem Hierosolymorum. Nunc Regnum sacrū Rege orbatum uidebatur.Philippus à Monteforti Ptolemaidis Prætor delectus fuerat, conciliatrice gloria familiæ, quæ summos bello duces, qui Asiam Europamq; monumentis rerum gestarum implerãt, progenuerat.

A rat. Eadem Anglis recenti affinitate iungebatur, Angli Regis sorore Simoni à Monteforti collocata. Proceres erant dominatus cupidissimi. Inter Venetos Genuensesq́, ut inter opulentissimos populos maritimarũ rerum gloriam sibi uendicãtes assolet, ante sanctum Regẽ natis, sed quæ sancto Rege religioni militante intermortuæ fuerãt, simultatibus tunc renascẽtibus, æquiorẽ se Philippus Genuẽsibus præbere uisus est. Vterque populus Ptolemaide suum Prętorem, suos apparitores, suum forum, suã aream, suas sibi leges habebat: hæc profana. Exoritur de sacris cõtentio. ædem septumq́ diui Sabæ sibi utrique uendicabant. non tamen quamprimum ad arma de-
B scensum. Pontifex Maximus, quod sui iuris erat, pro potestate decreuit, placere fanum commune censeri, idq́ decretum in re præsenti enunciari: Lygurum consilia celeriora decreti enunciatione extitere: occupãt fanum septũq́ instar arcis emunire: propugnaculis, telis, tormentis instruere, Philippo conniuentẽ ne, an etiam adiuuante. Venetus indignatione accensus, tredecim triremibus Tyro mouit: Ptolemaidisq́ portũ catena perrupta ingressus, duas triremes, tres & uiginti onerarias Lygurum naues incendit. fanum ut ab hoste profanatum, septumq́ in bellicam speciem uersum, diruit, anno eius seculi undesexagesimo. Hoc initiũ funesti belli, causaq́ Latinorum in-
C ter Barbaros Græcósque imperii finiendi fuit: in maiúsque cõtinuò exarsit incendium: & cruenta prælia commissa, quibus res Veneta initio superior fuit & suis uiribus, & Pisanorum auxiliis. Hi populi potentes maris fuerãt: nunc inter se illis certãtibus facile fuit Proceribus Græcis Latinos exigere, opesq́ patrum recuperare. Secundum mortẽ Brenni Balduinus eius gener Byzantium sese recepit. res affectas inuenit: exiguam reliquam spem. Nihil boni mente augurans, filium paruum procul à periculis, pestisq́ expectatione seponendum statuit: nec cum eo aurum, quod irritamentũ foret illecebraq́ ingens cupiditatis, præmiũmque scelerum, ac interdum causa adole-
D scentulorum ab iis quorum fidei crediti à parentibus fuissent, necãdorum. ipse fidem eorum quibus filium cõmendabat, sibi pignore deuinxit. Quam maximã potuit pecuniæ uim mutuatus à Brugẽsibus quibusdam ditissimis mercatoribus, puerum alendum eis tuendumq́ tradidit. illum ex uectigalibus quæ in uetere patria Frãcia, Flandriáque, ex agris oppidisq́ suis perciperet, id nomen dissoluturum. Venetias Brugẽses nobile depositũ pignúsque duxere. Pater Byzantii restitit maiore animo, quàm spe. Duæ Augustæ nobilitatis familiæ antea inter se æmulatione imperii discordes, in unum affinitate (ut edocuimus) redierãt. Spes summæ rerum ad Theodorum Bata-
E zis filium uenerat. Eius sub redintegratas inter Venetum Genuẽsemq́ inimicitias mortui, filios duos adhuc impuberes Michael Palæologus tutor regebat, morte pupillorum suũ facturus imperium. Is acris ingenii, animiq́ impigri, Gulielmum Villam Achaiæ Principem ex Syria reuersum repente adortus, prælio uictum cepit: nec dimisit nisi recepto prius munitissimo Achaiæ oppido Epidauro. Inde uictor cum uolitaret, omnem ueterem Græ-
» ciæ nobilitatem cohortando exciuit: meminissent Græciam liberales artes
» humanitatémque mortalibus tradidisse. se in libertatẽ uindicarent: ne soli-
» ti imperare, seruirent: neu patriam nobilissimam augustissimamq́ finerent

„ Gallogræciam fieri,mutatis moribus,lingua,ritibus,cæremoniis. Magna F
coacta manu, ardentibúsque animis cupiditate ueteris decoris recuperādi, Byzantio imminebat, nec tutum erat Balduino in urbe Regia Palæologū nobilitatemq́; suam respiciente se claudere,perparuo Francorum præsidio. Lōgè maxima pars classis Venetæ,cuius uiribus maritimis ad eam diem res Latina in Græcia subnixa steterat, ad bellum Lygusticum profecta aberat. Cum iis quæ reliquæ in portu stabāt nauibus optimum factu uisum est angustias Hellesponti frenare,ne hostis classe circuuolitaret, ac,quæ una spes reliqua nostris ostendebatur,maris etiā possessionem eriperet.mari captum Byzantium,mari retineri posse.Ita Balduinus Augustus, Iustinianúsque Pa G
triarcha classem cōscendunt,reliqua consilia executuri.Ciues liberi nostrorum metu , portis patefactis Palæologum procerésque suos mœnibus regiæ urbis læti congratulantesq́; noctu recepere, anno eius seculi undesexagesimo:qua ex die capta à Veneto Francoq́; de Græcis fuit,quinto & quinquagesimo.Augustus,Patriarchaq́; deploratis rebus Græcia decessere.Igitur uelut numine terris irato,piacula quærenda omnes apud nos censebāt. Mores deformatos ad ueteris sanctitatis æmulationem reuocandos . Rex Francus,quod Regii muneris erat, publicæ utilitati religioníque studebat, ut prætores caste integréque ius dicereut: ne quid in prouincia sua coëme- H
rent:ne affinitate iungerentur.& quę ueteris Romæ instituta fuerant,repetiuit in libidine sordibúsque Magistratuū coërcēdis.Qui eorum secus egissent,de illis ipse causa cognita statuebat.ut quisque meritus fuerat,alios ęre multabat,alios in Syriam aduersus Barbaram religionē militaturos in certam diem ablegabat. Qui numinis,diuorúmue nomen nefarie aut iureiurando aut execrando usurpabant, eorum fronti cādente lamina notam inurebat.Deprecantibus magnis uiris pro quodam eius noxæ conuicto , respondit se cupide id monumētum in fronte gesturum,si ea ratione purgari
„ Frācia eo in Deum optimum maximum scelere posset. Sacrorum Bibliorū I
„ lectione mire delectabatur.Lutetiæ ualetudinariū pro æde Virginis extruxit.Minoribus & Prædicatoribus nondum ad culmē perductas sacras ędes plane absoluit.Cæcis egentibus ædem & domum.Cartusiensibus item ędē & cœnobium.eadem Carmelitis.Hæc omnino Lutetiæ. Extant & alia alibi pia eiusdem monumēta.In iis occupato Rege,ac à seipso initium faciente placandi numinis,cæteri se quisque crimine fando liberabant,alios incusabant:nec singuli modò,sed & uniuersi,ordo in ordinē inuehebantur.Sacri mendicorum cœtus uotiuam paupertatem laudibus efferētes,in diuites sacerdotes concionabātur.eorum cupiditate,eorum ambitione, seruorum K
dei numerū multis partibus imminui: alios bina,alios terna,alios plura sacra eaq́; opulenta sacerdotia habere.Hæc illi prædicantes habebāt aduersarios summos uiros:ac magna,si modum sapientiæ imposuissent,ingenia:in quibus Gulielmū à fano Amoris : qui dānatis semel Pauperibus à Lugduno,paupertatis mendicitatísque profitendæ specimen sublatum contendebant.Pontifex maximus Alexander sacros paupertatis ordines ex usu pietateq́; Christiani nominis habendos censuit,qui tunc & eruditionis & sanctitatis gloria præstabāt.Albertus Sueuus,magnus(ut ea tempestate)uir,&
eius

A eius auditor Thomas Aquinas Prædicatores florebát. Florebat Minor Bonauētura à Balneo Regio: quibus propugnantibus quis uotiuā paupertatē potuisset expugnare? Anno eius seculi altero & sexagesimo in defuncti Alexādri locum suffectus Vrbanus, humillimo in Tricassibus loco natus, patre sutore ueteramētario, sed indole animi nobilis, Vidonem Aegidiēsem Legatum in Angliam ad bellum ibi domesticum dirimēdum misit. Cum Rex Henricus leges quasdam, in quas & ipse iurauerat, & proceres iureiurando adegerat, abrogare contendit, arma suorum in se conciuit. Duce Simone à Monteforti aliquot nobiles urbes ab eo defecere. Prælio etiam facto Regis B filius Eduardus, & frater Richardus Augustus, capti. Ex dignitate Pōtificis erat, Regnum qnanuis longinquum semel in fidem receptum, non sinere intestinis malis perire. Sed & propior dolor curam Pōtificis acuit in Siculnm Regnum, ut Manfredum iniustum possessorem exigeret. Conradinum uiuere adolescereq; cōstabat. Is Manfredo poterat obiici: sed soboles Fœdericorum, indolesq; illa Sueuorum Ducum, inuisa suspectaq; ac formidolosa Romano erat. Anglia Hispaniaq; de imperio cōtendebant. Nulla Pontifici aduersus Manfredum nisi in Francis spes: & in eam pronior erat ipse patria Frācus. Sanctus Rex cupiditate nouarum opum quærendarum adduci C non poterat. Carolus eius frater stimulis uxoris incitabatnr. Ea trium iam Reginarum soror, moleste ferebat se omnino Comitem salutari, scribereq; duas sorores Reginas, tertiam etiam Augustam. Maritus eam bono animo esse iubebat. Tanta dexteritate res acta est, ut ultro ad Siculum Regnū euocatus uideretur, ferretúrque. Vrbanus Purpuratum Legatum misit ad sanctum Regem, uti fratrem Prouinciæ Phocēsis Comitem ad res Siculas capessendas mitteret. Simul sacrum in Manfredum sanctæ ecclesiæ hostē bellum ut redintegretur, omnes pios proceres literis hortatur. Sāctus Rex nihil mouebat. Circūacto tertio Pōtificatus sui anno Pontifex decessit. Con- D silia Caroli, uxoris spes irrita cecidisse uidebantur: cum repente maiora cōfitmatioraq; sunt effecta. Franco Pontifici gētis suæ memori successit Pontifex Francus Vido, quem in Angliam legatum ostendimus, Caroli etiam quàm Vrbanus fuisset, studiosior. Clementem nomē edidit. Absens creatus ad sacrosanctum nomen capessendum ex Anglia in Frāciam, atque inde ex sinu propè Caroli in Italiam transcendit. Pontificatnm Perusiæ iniit, quod urbs Roma solutam imperio Pōtificis se contendebat, suumq; sibi Prætorem ipsi ciues creabant: Senatorem uocitant: isq; mos per multas Pontificū ætates tenuit. A Clemente euocatus Carolus triginta triremibus cum Mas- E silia soluisset, Romā ipse uxorq; delati, in æde Lateranensi à purpurato Legato iussu Pōtificis Reges Siciliæ Hierosolymorumq; designantur, imposito uectigali quadragenûm in singulos annos millium aureorum Pontificibus deinceps Romanis numerandorum. simul iureiurando adigitur nouus Rex, nullas in tāto munere leges detrectans, se imperii nomen uel ultro delatum non accepturum. Alia præscriptione, alia mente crediderim id cautum. Prætexebatur, ne si cōtentiones de imperio ingrauescerēt, difficilius factu foret opes Manfredi euertere. sed Pontifices semper horruere nimias Siculorū Regum opes. in quo simul & Regni illius, & imperii ius fo-

ret,cum in officio fideque ac potestate Pontificum minus fore . pro opibus F
„ quéque animos gerere,spiritus tollere.Qui Guelforum patria exacti ab aduersaria factione usquã fuerant,ii Caroli signa sequebantur:in quibus Hetruscorum magna manus.iam enim è Francia exercitus terrestri itinere aduenerat.In armis Francus habebat in primis Andegauenses,Cœnomanos, Phocẽses,simul Flandros ducente Roberto Vidonis filio florentissimo iuuene.Vxor Caroli,ut nomen tam cupidè quæsitum retineret, omnẽ mundum suum distraxit ad alendum militem.Vno faciliq; prælio ad Beneuentũ debellatum Germani scribunt:desertum ab suis Mãfredum,à Francisq; occisum.Cæteri tradunt pugnã eam magna contentione pugnatam. Floren- G
tini etiã scriptores uirtutem suorum exulũ enituisse tradunt. Occiso Manfredo Francus Regno & cis fretum,& insulæ Siciliæ potitus,cum iam consilia Syriaci belli agitaret, quòd Hierosolymorum quoq; Rex creatus esset, occupatus nouo est bello.Cõradinus Sueuus suos hortabatur.ut qui in Italia præclara facinora patris auiq; ipsius ductu imperioq; fecissent, nomenq; præclarissimum sibi peperissent,tot Reges tot Cæsares genuissent , ne sinerent se uelut extincta exolescentéue indole Sueuæ nobilitatis, gentisq; suæ maiestate,exui Regno Siculo.Cõstabat Sueuos Bauarósque, quæ materna iuueni patria erat,coniunctis copiis Siculũ Regnũ repetituros . & iam He- H
truscorum Gibellini à Guelfis inuicem pulsi , quos ipsi antè pepulissent, in spem nouarum rerum erigebantur.Igitur uelut necessaria re coactus Pontifex,cum solium imperii à nullodum certo Augusto insessum esset,curámque rerum Augustarum sacrosanctæ potestatis esse contenderet, Carolum Regem iam creatum, insuper Vicariũ imperii Hetruria prouincia attributa creat,eum Sueuis tantisper Gibellinisq; hostibus obiecturus, dignatione breuis æui futura . Bellum illa tardius expectatione omnium fuit. Hispania tandem moras sustulit. Alphonsus Castulonẽsium Rex, idem & Augustus ab suis scribebatur.Duos fratres impigros Duces habebat,Henricum, Fœ- I
dericumq;.hi(quo consilio,tunc ambigi poterat,exitus patefecit) conquesti se à fratre minimè fraterno animo haberi, diuersi alter in Africã ad Barbaros,alter in Franciam ad sanctum Regem se recepere,uelut bellum fratri illaturi,si auxilia inuenirent.Francus Rex uel suspecta fraude,uel nõ suæ pietatis ratus fratres in fratrẽ armare:se æquè tribus fratribus cognatione iunctum,parem etiã uoluntatem præbiturum dixit.si reconciliatore se uti uellent,operam suam pollicitus,arma denegauit.Henricus in Bauariã ad Cõradinum sororis nepotem ex Frãcia profectus,iam spontè motũ magis incendit,ne consilia conatusq; cõsenescere sineret:antequam uetustatem Ca- K
roli Regnum accipiat,in Italiam transcendat:ipse specie auxiliorum in fratrem quærendorum ad Pontificem Maximum Viterbium uenit:eiusq; animum pecunia mutui nomine ingẽti data,suo sibi beneficio deuinxit. Vrbis etiam Romæ Prætor à ciuibus Romanis creatur.Pisanos,Senenses fœdere Sueuis iungit.Genuenses iam in societatem armorũ uenerant.Conradinus tandem in Italiam descendit.Fœdericus Austriæ Dux iuuenis maioris animi quàm consilii,gloriæ nominisq; cupidus,eum sub signis sequebatur.Pisani triginta triremibus in Africam delati fuerant. inde Fœdericum Castulonensem

A lonensem cum magna Barbari militis ui in Siciliam transportāt, tota insula, Syracusis Messana Panormo exceptis, potiuntur: eámque in uerba Conradini iureiurando adigunt. A Franco etiā in continente Nuceria desciuit. Ad hoc Capitius Neapolitanus exul cum paucis Lygurum nauibus portū Neapolitanum inuectus, uictoriam Conradino conclamat: tumultuq; iniecto, ægrè repulsus est. sub quā diem Beatricis Reginæ defunctæ iusta soluebantur. Ad hos motus comprimendos Frācus ex Hetruria recurrens, Nuceriam adoritur oppugnare. Cōradinus submoto ex Hetruria hoste iter faciebat. Pontifex Viterbio, quæ tunc sedes Pontificum plurimùm erat, misit
B ad Sueuum, qui eum dirarum minis denunciacioneq; deterrerēt à Siciliensi bello. Sueuus adeò nihil deterritus est, ut etiā sub signis cōspici à Clemente uoluerit. Ante oculos eius præter Viterbiū copias duxit egregias, sequētibus multo maiore, quàm quāta Germanorū esset, manu, totius Italiæ exulibus Gibellinis. Conspicatus Pontifex prætereuntes, seq; in armis ostētantes Duces Sueuum Austriúmque, seu coniectura animi, quòd iuuenes Duces in ueteranum Regē impetu improuidè ferrentur, seu diuinitus, Hæ, inquit, opimę uictimæ ad aras aguntur. Francus Nuceriam defendentibus incolis Saracenis ciuibusq; oppugnabat. Expugnare non poterat, quòd Bar-
C bari ueterani milites erant, & ciues Francorum partes pessimè oderāt. Circunuallauit urbē: nē cum inde castra moueret, erumperent: tergo instarent: Germanis se coniungerent. crebrisq; castellis excitatis, parteq; copiarum ibi relicta, appropinquāti hosti cum reliquis occurrere, ac fortunam prælii experiri statuit: quòd toto propè Siculo Regno populares rursus desiderio teneri Sueuorū, ac ueteris imperii sentiebat. Amissa propè omni Sicilia, & orā maritimam classe Pisana urente: si cedēdo reciperetur interius Sueuus, actū de Francorum in Italia Regno. Ad Fucinum lacum uentum erat. Hostis nō procul aberat. loco ad pugnam delecto cōstitit: admonituq; Alardi uetera-
D ni ordinū ductoris, qui sub Germanis multos annos meruerat, quas in aciē copias in conspectū hostium eduxit, eis Magistrum militum præfecit. Hunc Regiis insignibus exultum rem gerere iussit. ipse cum delecta manu colle propinquo tectus sedet, se in tempore accursurum dictitans. Apud Sueuum Lōgobardi, Vmbri, Hetrusci exules, simul Lygures Hispaniq; in prima stabant acie, Germani in subsidiis. Tres continenter horas pugnatum, ac semper acerrime. Tandem Magister militum cadit: credunt hostes Regem Carolum cecidisse, uictoriam conclamant. Redintegrato impetu uelut recentes impressionem faciunt: fundunt, fugāt, dispalatos persequuntur. Germa-
E ni qui ad id tēpus quieti steterāt, ne uictoriæ partæ gloria, Italorum Hispanorumq; tota fieret, ut ea & ipsi perfruerētur, ne segne ocium tererent, cōsurgunt. perinde atq; nullo iam metu solutis ordinibus feruntur. Tunc Carolus è latebris repētinus superuenit, omniaq; subitò mutata. Tāquam miraculo attoniti Germani opprimūtur. Cædes in uictores uertit. Ad duodecim eorum millia cecidere. Finem cædis fecerunt Dux Austriæ & Hēricus Castulonensis capti, armaq; abiici cœpta. Conradinus qui se Regem dixerat, in eamq; spem se suosq; incitans pugnam inierat, tunc detractis insignibus Regiis, calonis habitu sumpto, longinqua fuga sibi consulebat. Vbi ad

mare Inferum peruenit,nauiculā conspicatus orat dominum ut se Pisas de- F portaret:pro naulo annulum se daturum,quam unā rem loco pecuniæ haberet.homo & specie annuli,& forma adolescētis multo quā calonis liberaliore motus,id clàm non habuit.Concursu facto Sueuus cōprehensus ad Carolum,ut uictoribus omnes adsunt,retrahitur.Sūt authores,Carolū per literas ad Pontificē retulisse quid de Sueuo agi placeret. illum respondisse, nō intercedere se quò minus lege ageretur. ita securi percussum.nec Fœderico Austrio temperatum.Ea pugna debellatum. Quæcunq; defecerant, in fidem rediere.Nuceria annum obsidentibus restitit.qua mora exacerbatus Francus,eam euersurus erat.Fame domiti ciues incolæq;,non habitu modò G reorum,sed dānatorum specie,resti collo circūiecta,portis patefactis,egressiq; mœnibus,ad pedes Caroli procubuere:fidem eius, nominisque Francici,non uirtute magis,quàm clementia,humanitate,lenitate, mansuetudine, liberalitate salutis hominibus dandæ nobilis,implorabant.se errore lapsos, se amentia præcipites actos, se furore captos insanisse. misereretur supplicum,misereretur mente resipiscentium: respiceret malis perdomitos. numē clarissimā omnium uictoriam dedisse:per idem numen se orare, obsecrare, ut diuina ope adiutus,suos, numinisq; supplices, uita in præsentia donaret, eamq; aliquo deinde ipsius cōmodo reposcat,uel prelio pro illius gloria im- H perioq;,uel quacunque alia re profundēdam. Vita omnes donati. Sed Saraceni exercitatione deinceps armorum,req; publica abstinere iussi. Iidem ipsi ac ciues pecunia pro suis quisq; facultatibus in præsens multati sunt:In futurum Saraceni duplex quàm quantum ciues pēderent uectigal.Siculi hostili maximè animo fuerant.Post famā uictoriæ ultro dilabētibus auxiliis, proceres & Siciliæ,& circūiectarum insularum,magna pars alii exilio, alii bonis multati.Ad plebē in officio continendā ualida presidia in urbes arcesq; missa:grauiusq; Siculis imperari cœptum.Tarētinus occubuit anno eius seculi sexagesimoquarto:Sueuus triēnio pòst:quo & Clemēs decessit. Is Pō- I tifex,ut omittā res bellicas(quas in sacrosancta potestate non admiror)cum legem ferre non posset qua successores tenerentur, ipse sibi legem præscripsit,& cæteris exēplum præbuit,qua ratione ecclesiastici mores ad priscam frugem reuocari possent. Ante sacerdotiū uxorem habuerat. procreatas ex ea filias,cum Pontifex splendidissimo matrimonio collocare posset, pristinæ fortunæ suæ hominibus tenui dote despondit. Filio sororis multiplicia præbenda habenti,optionem dedit,quod eorum uideretur retineret, cæteris omissis.Si erga suos se præberet qualem fas esset,reliquos nō molestè laturos saluti potius animorum quàm cupiditati ambitioniq; consuli.& tur- K pe fuisset Pontificem sanctitate cedere Regi Franco,antiquiorem religionē se ipso habenti.Is ne præbendum quidē ædiculæ Regiæ suæ Parisiensis nisi cognitæ integritatis uiris dabat.Quid in magnis locupletibusq; sacerdotiis factum cōiiciamus? Misceamus maria cælo:non antè sanctis uiuetur moribus,nō piè formabitur cæterorum pectus, nisi sanctitate imbutis Magistris morum,iisq; qui uitæ mortalium præsunt.Nō parebunt ex animo alii legibus,lege soluentibus alios iis qui leges moderantur,seq; legū immunes uolunt.In animis tenuiorum regendis,exemplo magnorum Antistitumq; potius

A tius quàm imperio est opus. Non aliis quàm quibus nata est Christiana pietas moribus recoli potest. Publicè quoq; dum ferrum inter nos stringimus, dum suum quisque nostrum bellum, sacrum bellum prædicat. dum hostes quisque suos, impios dictitat: in Syria nominis nostri reliquiæ periere. Tartari ex Scythia rursus profecti, cum Armeniis societate armorum iuncta, eã Syriæ partem quam Saraceni obtinebãt, bello urebant, ac religionis nostræ hostes premebant, magna apud nos spe pristinarum opum recuperandarũ, quam cupiditas licentiaq; militaris uanã effecit. Qui Latiuorum Cæsaream à sancto Rege restitutam, præsidio insederant, excursione facta prædã abe-
B gerũt ex finibus à Guirboca Tartaro Duce de communi hoste Sultano Saraceno occupatis: occurrentémque ad eam recuperandam Guirbocę sororis filium occidunt. Auunculus, qui totus animo noster antea fuerat, domestico luctu nobis hostis factus, Cæsaream expugnat, euertitq;. Sed & Scythia nihilo nobis felicior saniórue, suis uitiis domesticisq; bellis laborare cœpit. Meto Tartarus Rex in Cataoniam profectus, initio prosperè terra res gesserat. dum oppidũ ex naui oppugnat, carina ab urinãte hoste perfossa periit. Halo frater, cui multis domitis gentibus Assyria prouincia mandata fuerat, ad Regnũ capessendum domum regressus, illud inuenit ab altero fratre Co
C billa occupatum. Ita fraterno bello in Scythia exorto, pugna hyeme cõmissa inter Scythas est fortè super flumen glaciatum. Hominum equorúmque tumultu ac onere perfracta solutáque glacie, ad triginta utrinque bellatorũ millia hausta. Melechenus Aegyptiorum Sultanus, qui Turceminio successerat, Guirbocam nullo supplemento, nulla ope domo adiutum, facilè Syria expulit. In Armeniã ad Regem amicissimum se recepit. Cæso à suis Melecheno Bandodachar successit. Is circumacto induciarum cũ Latinis die, nõ tamẽ continuò bellum intulit: ut inopinantes, cum nihil metuerent, opprimeret: quo anno Conradinus Sueuus à Frãco deuincitur, Antiochiam op-
D pugnare adortus, paucis defendentibus: ac propè uacuam tam facilè cepit, quàm ęgrè à nostris fuerat recepta. Exin Aegyptius Ciliciæ Armenięq; imminebat. Tunc Armenii, & qui Scytharum ad eos se ex fuga receperant, communem legationem ad Frãcum Regem mittunt, eius fidem opémque implorantes. Et Carolus Siciliæ simul & Hierosolymorum Rex nuncupatus, ut Siciliam receperat, ita & sacrum Regnum appetebat. & Francia ut elueret ignominiam Aegyptiam, incredibili cupiditate ardebat. Anno eius seculi undeseptuagesimo apud Regem Francum deliberatur, quæ primùm regio Barbaræ religionis tentãda esset. Oratores Caroli Siciliæ Regis sua-
E debant ut Carthago peteretur: Afros Italię semper infestos, Siciliam proximo bello ussisse: Siculo Regno simul & prouinciæ Phocẽsi formidabiles esse. Regem Siciliæ, eundem Comitem Prouinciæ Phocensis, non posse tutò in Syriam nauigare, Regnumq; sacrum repetere, relicto è regione Siciliæ, Italiæ, Prouinciæ, illo Barbarię Africanę incolumi Regno. Cętera prona uirtuti Francorum fore illo in potestatem redacto, aut uiribus, ne obesse deinceps possit, debilitatis. quod facillimum factu sit, cum in cõspectu propè sit, & breui nauigationis cursu interiecto. Id rerum suarum respectu Carolus optabat: firmiusq; Regnum suum futurum sperabat opibus Africanis

euersis. Sanctus Rex totum nomẽ Christianum defendendum suscipiebat: F
ur dum ipse Africã adoriretur, Syriaci Latini aduersus suos destinatos ho-
stes iuuari ope possent: distinerenturq; Saracenorũ uires, ne alii aliis auxilio
forẽt. Societatẽ armorũ cum Henrico Anglo Rege coit: ut Angli in Orien-
tẽ classe contenderent, dum ipse in Africa Tuneta oppugnaret: ea urbe Re-
gia capta, iunctis copiis Franci Angliq; Syriã perdomarent. Et ne ulla cau-
sa suspicione belli inter Francos Anglosq; exoriri posset, uetus quoque cõ-
trouersia sublata nouo fœdere est his legibus, ut nullum ius posthac foret
Anglo repetẽdi Normanniã, Cœnomanos, Andes, Turones, Pictones, quæ
maiores Hẽrici possedissent, uictiq; à Frãcis amisissent. Aquitania ulteriore G
potiretur: simul ex citeriore haberet Santonum fines ad Carantonum usq;
amnem: ei Cadurci Lemouicesq; parerent. Hęc beneficio Francorum obti-
neret, Panagióque inreiurãdo se Francis obstringeret: eorum in illa omnia
summũ esset imperium. Hæ cõditiones æquæ Anglis uisæ: quòd ex iis quæ
obtinerent, nihil amitterent: multa quę bello amiserant, pace recuperarent.
Simul Henricus Henrici filius Rex, Simonis à Monteforti populariũmque
armis uexatus, sanctitatem Franci Regis perspexerat. Is Bononiam profe-
ctus euocauit in cõtinentem Simonem: per amicitiam orauit, ut memor af-
finitatis esset: ne Comes Regẽ suum premere ultrà uellet: ne dum se legum H
patronũ contendit, bello intestino, quo leges silere, quo lõgum ac triste iu-
stitium exoriri necesse sit, res prius perdat, quàm seruet. Comes patrociniũ
legum prætendens, & cõstantiæ & fidei & religionis suæ esse dictitabat, nõ
præuaricari, non deserere causam populariũ: non peierare, discedereq; à le-
gibus in quas & ipse & Rex iurassent. Re infecta dimisit Comitẽ Rex Fran-
cus: cum ille se inexpugnabilẽ eius precibus ac obtestationibus præstitisset.
Ille in Angliam reuersus, prælio commisso, à Regis Henrici filio Eduardo
uictus, ac in acie cæsus est, tanto popularium luctu, dolore, desiderio, ut eius
memoriam animis suis consecrarent, diuũmque existimarent, ac pro causa I
religionis iurisiurandi mortuum sanctissimum martyrem prædicarent. nec
aberunt qui eius necis pœnas exigere conentur. Vido Simonis filius cũ au-
xilia aduersus Anglũ à sancto Rege impetrare nulla potuisset, in Italiam ad
Carolum Regẽ, eundem imperii Vicarium, se contulit. ab eo à cõsiliis An-
glici belli deterritus, ad procurationẽ Hetruriæ collega Vicariusq; coopta-
tus est. Ardebat apud populares inuidia occisi Simonis Rex anglus: eiq; nõ
modò sancta, sed necessaria uisa Franci Regis amicitia, rebus aduersis ultro
oblata, quo tẽpore ueteres amici decedere officio consueuerunt. Sancta pa-
ce societateq; cum Anglo firmata, & alia belli materia sublata est. Comites K
antiqui Tolosatium cõmixti fuerant consanguinitate Comitibus Empori-
tanis, eisdem Regibus Tarraconensium. Iidem nonnunquam fuerant Co-
mites & Tolosatium & Emporitanorum, & Reges Tarraconensium: ac ut
multiplici sobole, multisque una ex gente nobilitatéque familiis assolet, in
complures dominatus imperiáque illæ regiones diuisæ: adeò ut difficile sit
exacta fide nunc quo quisque iure, qua quisque tempestate, ac cui successe-
rit, affirmare: cum recentiore memoria controuersia etiam sancto Rege te-
nuerit de iure finium, de causa cõplurium oppidorum. Auget errorẽ Pro-
uincia

A uincia modò Narbonensis, modò Tolosatiū, à nobilissimis urbibus, modò à Fano genti augusto Aedigiensis dicta. Quæ uerò regio Rhodanum inter Varúmque iacet, Phocensis tūc uocitabatur, Principe Comitatus Massilia. Iacobi Tarraconensium Regis filiam Elisabetham, eandem Petri sororem, uxorem duxerat Philippus Franci filius: fœderéque cautum, ut Carcassonem, quæ urbs in controuersia erat, Francus haberet: Ruscinonē uerò, Emporiasque ac Tarraconē Tarraconensis obtineret. Simul & Flandria à metu grauis & plusquam ciuilis belli liberata, per multos annos iure fœminarum eo Comitatu possesso. Ioanna maior superioris Balduini Cæsaris filia, anno eius seculi tertio & tricesimo defuncto Ferdinando marito nupsit Thomæ Sabaudi Comitis fratri minori. Ei omni uita sterili successit soror Margarita domum sobole replens. Gulielmus uir sanctus initiò creditus, ac sacris initiatus, ætati teneræ præceptor rectorq; datus, unum atque alterum ex ea furto uitiata liberos tulit, Ioannem, & Balduinum: quo defuncto illa Gulielmo Dampetræ ex nobilitate Burgūdionum procerum cum nupsisset, tres procreauit filios, Gulielmum, Vidonem, Ioannem. Hi patre mortuo, matre iam magno natu res administrare se æquum censebant, nulla ratione habita priorum. Ii se excludi spe réque moleste ferebant: seq; nothos, C ut illi criminabantur, esse pernegabant: contendebant se iusto matrimonio procreatos: memoriam patris, spem hæreditatis, natales suos dicendo tutabantur: armis, si ui ageretur, tutaturi: quòd authoritate Pōtificis max. à patre iūctum matrimonium minus quidem illustre, ac minus celebri fama testatum, pium tamen dicerent. Sanctus Rex beneficium suum, quódque iuris sui erat, Flandriæ Comitatum soboli nuptiis teste orbe terrarū piis procreatæ attribuit, his tamē iuuenibus author, ne in matris pudorem tam diligenter inquirerent, utq; suis per matrem fratribus consulerent. In Annonia nobilissimi dominatus illis dati. Gulielmus Dampetræ filius nomen in D sacram militiam dedit, sanctum Regem secuturus. Vido cohortem clarissimorum filiorum procreauit. eorum maximo natu Roberto, qui bello Siciliensi egregiam nauauerat operā, Carolus Rex filiam collocauit. Ita omnibus domi compositis, ac tanquam suo eum die fatoq; appetente, cum nullo sancti Regis munere domi non perfunctus esset, cum Europam miraculo sui impleslet, cum in Aegypto, cum in Asia Barbaris Regum Regibus exemplum Christianæ religionis perpessionisq; præbuisset, illisque etiam sanctus haberetur: Africa supererat, cui sui specimen daret. Filios hos procrearat, Philippū in regnum successurum: Petrum Alāconii, Robertū Cla-E romontensium in Bellouacis, Comites: ac Ioannē infelici cognomine Tristennem, quòd eum mater Aegyptiæ cladis anno pepererat: Ludouicū, qui non perennauit. Ad hoc Blancham, Isabellam, Margaritam, Hagnen, quæ nupserunt Ferrando Regis Castulonēsium filio, Theobaldo Nauarrorum Regi, Ludouico Brabantiæ, Roberto Burgūdiæ Ducibus. Duumuiros gubernando regno proficiscens instituit, Simonem Neellam, & Matthæum Vindocinatem: illum è proceribus, hunc templi Dionysii Antistitē. E Massiliæ portu soluit cum tribus liberis, Philippo, Ioanne, Petro: anno eius seculi septuagesimo, Calendis Martiis. Eduardus Angli Regis filius (ut con-

uenerat)iam Asiam classe tenuerat: Ptolemaidem copias exposuerat: cum F
propè fuit ut in ipsis initiis rerum interficeretur. In cubiculo erat cum percussor eum adortus uno atque altero uulnere afficit.ne cõfoderetur,accursu cubicularii effectũ est.Insidiator trucidatus.Scelus omnes authores Arsacidæ Assassinisq; adscribunt. Nobis mirum uidetur,Barbarum sicarium, quanquam mutato cultu, gnarumq; linguæ nostræ,per tot aulæ ministros, corporisq; custodes,per tot ianitores, excussores, apparitorésque, qui filiis regum summísque Ducibus tam procul tantum bellum inferentibus esse solent,uiam sibi ui artéue ulla in cubiculum regii iuuenis fecisse uideri,potius quàm propioribus insidiis eum tentatũ.Casus fratris eius patruelis Ar- G
sacidã hoc crimine liberabit. Simo à Monteforti ab Eduardo in acie cæsus fuit:filius eius Vido necem patris persequitur:ac in templo tandem ulciscetur nece Henrici Angli Regii adolescentis. Eodẽ dolore paratum insidiatorem domesticum Eduardo crediderim.Cuius audacia Regio cruore aræ perfundentur,ab eo immissum percussorem non credam,præsertim sancta uulgò apud Anglos recenti memoria Simonis?Sed fama iam obtinuerat ut omnes sicarii Assassini dicerentur.Francus interea Rex sæua tempestate iactatus,Sardiniam ægrè tenuit. Exin Carthaginẽ decursum. Aliquot naues hostium in portu expugnatę.Vrbs oppugnari cœpta, se egregie tutabatur. H
Non est illa antiqua Tyriorũ colonia,urbs tam nobilis,tam ferox, tam potens imperio,& orbem terrarum spe conatuq; complexa: sed aut in ruinis eius uestigiisq; restituta,aut non procul sita:ut admoneatur obsideri se terra mariq;,capi,diripi, excindi, euerti posse, toties capta, toties excisa, toties renata,toties ueteribus colonis occisis aut habitãda feris relicta, aut nouis, nouæq; religionis,linguæq; ignotæ mortalibus,eadem ipsis quoque fata expectantibus, frequentanda. Talis tamen urbs uelut ingenio loci, cœlique ui ac natura,& ingenito pectoribus in Latinos odio flagrans,simul callida consilio,nec minus dolo artéque quàm armis instructa,tam atrox,tam an- I
ceps certamen Francis præbuit,ut renouata fuerit memoria priscæ Pœnorum uirtutis.Terrestri prælio,aperta acie,loco æquo,collatis signis diu Regem Francum tenuere:non cedunt:uulnera inferunt,accipiuntq;: non terrentur:redintegrato ab hostibus clamore,impressionem,impetum,ruentes Francos sustinent:connixi tolerant:prælium trahunt diutissime, si Francos lassitudine afficere,ac ita languentibus uiribus,cadentibus animis,subeunte tædio fessos,cõficere tandem ipsi possent,leuioribus armis usi,onere armorum oppressos.Rex cũ uideret hostes non moueri loco posse,ac pro uictoribus discessuros,nisi magna clade uincerentur:cedere sensim suos iussit,ac K
hostes procul ab urbe abduci:simul Magistrum equitum alam delectissimi equitatus circunducere, ac inter hostium aciem urbémq; locum occupare, seq; hosti à tergo ostendere, ac terrorem iniicere. quod cum factum esset, tunc pertinacia fracta, tunc Pœnus respicere, uulgus militum animo labare,mente sibi non cõstare.Duces Barbarorum præsenti ac minime perturbato animo ancipitia constitui signa iussere,ac duplici fronte utrinque excipere impetum Frãcorum:cohortari:adesse.qua parte laborare suos uidebant,eò accurrere. Recipiũt animos Barbari.redintegratur pugna,cum ex urbe

A urbe nouus clamor, index laborantium & ibi rerum, exortus, terrorq; rursus obstupefecit & eos qui aduersus Regem, & eos qui aduersus Magistrũ equitum pugnabant. Classis Francorum oppidanis in spectaculum pugnæ terrestris uersis, metúque & spe ea parte suspensis, arci maritimæ admota, eam repentino terrore cepit. id demum totam rem inclinauit: nec iam pugna in acie, sed fuga Barbarorum passim fieri cœpta. uerùm circumuentis nullus receptus erat. signum à sancto Rege datum, ut qui abiicerent arma, iis parceretur. ita maior numerus captorum quàm cæsorũ fuit. & urbs, arce amissa, propositáque ab Rege salutis spe, deditionem fecit. Nec ea re de-
B bellatum. Ad Tunetem nobiliorem tunc uel ipsa Carthagine urbem Regiam castra mota. In itinere cum Rege gentis pugnatum. ad decem millia Afrorum cæsa. Vrbs obsideri cœpta. Acie uicti semel atq; iterum Barbari, uirtutem Francorum ultrà experiendam sibi non statuunt, nec fortunam periclitandam. Francus consilia Barbarorum animo circunspiciẽs, nõ prius inde mouere quàm recepta urbe constituebat. Vrbs frequẽtissima multitudine ciuium incolarúmq;, redigi ad inopiam commeatus posse uidebatur: Terráque mariq; obsessa, ac exclusa omni spe inuehendi frumenti, iam in sextum mensem continenti obsidione clausa, de deditione agendi per ora-
C tores initium fecit. Dum de conditionibus disceptatur, in castris Frãcorum exorta pestilentia populariter Francos cœpit. Decessit infausto nomine filius Regis Ioannes Tristẽnis, natus patre à Barbaris circunuento, moriens patre protinus morituro. Ad octauũ Calendas Septembres sanctus Rex profluuio decessit. Sãcto Rege ipso quidem defuncto, sed memoria eius pectoribus procerum militúmque immortali sanctaq;, superuenit Carolus Siciliæ Rex cum delecta manu, animosq; Francorum confirmauit, morte sancti Regis & luctu perculsos: simul hostes feroces, & sublatis spiritibus, crebris eruptionibus, leuibúsque pręliis superbam fiduciam ostentantes, in iu-
D stam obsidionem rursus coercuit. Continuo & Anglica classis appulsa copias piorum spémque auxit, ac Barbaris nouum terrorem iniecit. Decesserat Richardus Cæsar frater Angli Regis. Hẽricus eius filius Cornubiæ Comes ignarus sanctum Regem diem suum obiuisse, classe adueniens, in Africam descẽsionem fecit, ut, quod futurum propediem spes erat, Tunete Regia urbe in potestatem nostrorum redacta, quæ piis ad eam diem mare infestum fecisset, cõiunctis classibus in Syriam ad Eduardum patruelem cursum dirigeret: nec inde decederetur, nisi ea prouincia confecta. Barbari ab Anglis, Francis, Italis, terráque maríque oppugnati, circunuenti, ac fame
E grauius quàm ultrà ferre possent laborantes, rursus mentionem pacis facere cœpere: nec illam nostri aspernati, pestilentia eos populante. Leges Barbaro Regi dictæ, ut sanctos uiros à nostris datos urbibus reciperent: his de CHRISTO publice uerba faciendi ius esset: ac si quis Afrorum nostram profiteri religionẽ sacris concionibus permotus uellet, sacra lauatione initiandi, lustrandíque potestas fieret. Quadragena millia aureorum Siciliæ Regi Rex Barbarus quotannis numeraret: quantam summam Siculus Romano Pontifici ex formula debebat. Inde in Siciliam decurrebatur, magna spe mutatione cœli leniri luem grassantis pestilentiæ posse. In conspectu Si-

ciliam habebant,cum tempestas atrox naues disiecit:nec paucas submersit: F
reliquas quassauit.Hęc non modica clades ex Africana lue elapsos,mari afflixit.Mari uexatos,terrestris rursus calamitas excepit.Drepani ui morbi iterum gliscente obiit Gulielmus Comes Flãdriæ:obiit Theobaldus Rex gener,ac uxor Isabella filia sancti Regis:obiit & noua Regina Elisabetha.Per nobilia ignobiliáque capita uagatum malum:uisaq; necessitas imponi sacri belli omittendi,& patriæ repetendæ.Mari Centumcellas itum: exin terrestri itinere Viterbium perrectum:quòd ea in urbe alterum annũ purpuratorum patrum animos contentio de Pontifice maximo in locum defuncti Clementis sufficiendo distrahebat. Præsentia corporis sancti Regis, maie- G
1271 státsque Regum PHILIPPI & Caroli expugnauit, peruicitque, ut quo uerborum pondere reliquos ad pietatem, germanitatemq; animorum excitare confirmareq; consueuissent,eo sibi ipsi persuaderent,ut rebus humanis tandem consulerent:ne qui à se sanctitatis exemplum peti debere contendant, ii Duces perdendæ deplorandæq; reliquæ spei nominis Christiani uideantur.suum orbatis mortalibus parentem darent.Elegerunt absentem in Asia apud Anglum,Theobaldum genere Placentinum,eundem Eburonum Archidiaconum,uirum sanctum: quiq; concionibus excitarat proceres ad arma sacra repetenda. Creatus Pontifex Gregorium nomẽ edidit:ac H
in Italiam reuertit.Eduardus paulò pòst sentiens quos nostrorum ex Africa uenturos ex composito in Syriam sperarat,domum reuerti:& ipse Syria decessit.Interea dum Viterbii tempus teritur, nefarium scelus perpetratur. Vido à Monteforti præcipuo certamine animi sumpto aduersus Regiam Anglorum stirpem,in æde sacrarum maxima, pro aráque maxima Henricum Richardi Cæsaris filium occidit:uiaq; sibi ferro facta,præparatum ad ualuas templi equum conscendit:abiítque ad socerum Rubrum Comitem Anguillarium.Ea res apud omnes, & in primis apud Anglos conflauit ingentem inuidiæ flammam Carolo Regi, quòd non persequeretur cædẽ fa- I
ctam ab eo,cui ipse Vicarius imperii & Hetruriam prouinciam procurandam dedisset, & nobilissimas nuptias conciliasset. Rex Francus in itinere deinde Cremonæ restitit,si pacem posset iungere Venetos inter ac Genuẽses.Magnitudini Regis,ac splendoris Francici nominis datum utrinque est, ut in quinq; annos induciæ fierent. Pontifex Lugdunum conuentum uniuersi nominis Christiani indixit: & quia instaret certamẽ cum Græcis,doctissima sapientissimáque gente, cum de multis aliis, tum de almi Spiritus processione:Thomam Aquinatem,qui Neapoli docebat, ut de Græcorum Latinorũmque contentione aliquid monumenti ederet,& Lugdunum ue- K
niret, hortatus est. In itinere sanctus & uir & doctor obiit. Ad idem munus euocatus Bonauentura theologus affuit,galeróque rubro donatus est: cum antè designatus à Pontifice maximo Archiepiscopus Eboracensium eum honorem ut graue onus detrectasset. Id concilium habitum est anno eius seculi quarto & octogesimo. Græci, Tartarorumq; nonnulli proceres affuere:hi domi candidati, CHRISTVMQVE professi fuerant:tũc sacro baptismate imbuti. Illi & Pontificem Romanum professi sunt esse humani generis parentem:& almum Spiritum utrinque procedere.Balduino etiam

A etiam atque etiam reclamante, Palæologo imperii ius adiudicatum à Pontifice max. Apud Latinos mortuo Richardo Anglo, qui se Cæsarē dictitarat: quanquam superstite Alphōso Castulonensi imperii æmulo, Germani proceres Cæsarem delegerunt Rodulphum Comitem Aspurgensem: expresserúntque, ut profiteretur se in Italiam diadematis causa intra annum profecturum. Duodeuiginti imperauit annos, nunquam Italiam ingressus, semper nouas occupationes publice causatus: sed apud amicos nō dissimulans se ab Italia deterreri, quòd Cæsarum in Italiam uestigia, læta, magnifica, plenáque bonæ spei uideret: ex Italia uerò referentia, & foras uersa, tri-
B stia, misera, luctuosa. Rex Francus in locum Gulielmi Comitis Flandri defuncti suffecit Vidonem eius fratrem. Theobaldo Regi Nauarræ successit Henricus frater, in matrimonium ducta filia Roberti Atrebatum Comitis. Petrus frater Regis duxit Ioannam filiam Comitis Blesensis: Rex Mariam Ericis Ducis Brabantini filiam. Mater Regis ęmula sanctitatis uiri defuncti, se totam religioni dedidit: ac suburbanam Lutetiæ ædem, septumq; uelatarum fœminarum obseruatione diui Francisci extruxit. Alphonsus ac Ioanna Comites Tolosatium sine liberis decessere. In solidam Comitatus possessionem iuit Rex. sed proceres inter se ferro contendebāt. Comes Ar-
C meniaci Girardum à Casabona uexabat suis unius initio uiribus. deinde cū fratrem in prælio amisisset, Comitem Flussatiū auxilio acciuit. Hostis duobus Comitibus nequaquam par, cum in æqnum locum ultrà descendere non auderet, intra mœnia se recepit. Obsideri cœptus, quoad aliquid spei fuit, se, uxorem, liberósque texit. Vbi uerò uidit eò propè peruentum, ut iamiam ui expugnaretur: tunc ut ex certa peste se saltem eriperet, per auersam ab hoste portam salutem sibi peperit, ac ad Regem confugit. Oppido capto, Armeniacus cæterorum cæde facta, uxorem liberósque Girardi in custodiam in Flussates misit: nec adueniente cum exercitu Rege Flussas
D terrebatur, fiducia loci ingenióque ferox. Arx quò se incluserat Flussas, inexpugnabilis uidebatur, instructa armis, telis, tormentis, præsidio, commeatu, & arduo loco imposita, quò intercedentibus præruptis rupibus aditum nullum expediri posse sperabat. Rex ut hostem uinceret, rerum naturam prius uicit: ferro artéque minui quadam parte rupem, & modicis anfractibus molliri cliuum, quà circuitu uia fieret, simul aggere depressa æquari, pandiq; angusta iussit. Quæ ut fieri omnia possent, multitudo hominum studiúmque præstitit. Tunc demum terror perculit Flussatem: supplex ad Regem uenit. Vita donatus, annum in custodia mansit: Comitatuq; spo-
E liatus, ubi satis pœnarum metu ac compedibus dedisse uisus est, ferociáque edomita, & spiritus fracti: tunc etiam uniuersa uenia donatus, ac in pristinas opes restitutus est. Flussatium bella res Hispanienses excepere. Ferrando maiori filio Regis Castulonensis nupserat Blancha diui Regis filia: cautumq; nuncupandis conditionibus, ut si Ferrandus ante obitum patris moreretur superstite etiamnū minore fratre, soboles tamen Ferrandi auo postea decedēti in regnum succederet. Breuioris æui fuit iuuenis: duos ex Franca filios Ferrandum Alphonsumq; reliquit in spem regni. Santius Ferrandi frater minor, in illo ambiguo iure, ad mortui aui hæreditatē utrum mi-

nor filius legibus uocetur,an nepotes ex maiore filio iã defuncto:ne morte quidem patris exactæ ætatis expectata, regnum inuasit: ac populares in uerba sua iureiurando adigere conabatur. Prævalidæ iam eius opes erãt,ac spes regni haud ambigua. Blancha cum filiis in Franciam ad fratrem Regẽ confugit,opem implorans. Exercitus conscribitur. simul Alphõsus puerorum auus,& memor fidei Frãco in paciscẽdis nurus nuptiis datæ spe sobolis,& impietate minoris filii irritatus,qui se uiuo spirantéq; regnaret, eum furiali carmine deuouet:ei iure paterno maledicit. Qua execratione detesta tionéq; religionem animis popularium iniecit, ut nefario scelere se deuinctum iri censerent,si damnato à patre filio, pœnisq; paternis debito parẽ-rent. Ita iam in eum arma capiebant,regno spéque regni exacturi. Supplex ad genua senis patris procubuit:ueniam,piacula,ac,si uideretur,iustum in se suppliciũ exposcens. Sanguis potior apud animum paternũ,quàm memoria iniuriæ, quam pœnitentia illustris satisfactióq; sequeretur, propiórque extitit. Filio benedixit:fausta fœliciq; obsecratione diras auertit, retexuitq;: uerba prius concepta,piis precibus recantauit. Diploma cum aurea imagine sua per urbes Castulonẽsium circummisit,testatus,sibi, quandò raptus fato esset Alphonsus,nihil esse futurúmue charius reliquo filio Santio:cũcta illi optare,apprecari,sperare læta,secunda,fœlicia,ipsi,popularibúsque: quæ crederentur in eum secus concepta uerba, eorum uim ominque in inimicos gẽtis,capita Barbarorum,in religionis hostes uersum iri. Hæc res restituit animos popularium Santio,ut ei uni sene mortuo parerẽt,exclusis Alphonsi ex Frãca filiis. Et in Nauarra tumultus exarsit:quòd Henricus Rex decesserat relicta unica filia Ioanna infante. Qua Regina salutata, ut fere sit ætate immatura solio imposita,procerum contentione orta,Eustathium Bellomarchiũ aduersa factio ualidior oppressura erat. Exercitus ad Castulonense bellum paratus in Nauarrã missus, ducente Roberto Atrebate Ioannæ auunculo filio Robetti qui in Aegypto Barbarorum bello ceciderat. Is infantem Reginã in Franciam misit. Hæc erit uxor Philippi pulchri Regis. Atrebas compositis pupillæ suæ rebus, euocatus à Castulonensi, ad illum se contulit. Magnifice amautérq; exceptus, ac aliquot dies cultus est, ut per auiam Blancham Regię Castulonensium propinquitate iunctus:eáque ipsa fiducia fuit familiaris colloquii. Nam cum repentè literæ allatæ essent,Castulonensis illis lectis,Est,inquit,cur mihi gratuleris. Non tam egẽs studiosorum mei sum, ut non sint apud Regem Francum, qui res meas tegant:qui me certiorem de omnibus faciãt: qui cum mihi alioqui alieni sint, quid te propinquum facere conuenit? Hæc poterant & uere dici uideri,& falsò iactari ad solicitandam Atrebatis in Regem suum fidem. Sed tunc nihil inde secutum est, nisi quòd suspicio fuit ad latus Regis Frãci uersari qui arcana enunciaret. & luctus domesticus curam Franco acuit,quã dolor publicus minus intẽderat. Ex priore uxore filios tulerat,Ludouicum, Philippum cognomine Pulchrũ, Carolum Valesii Comitem. ex posteriore procreauit alterum Ludouicum Eburouicum Comitem: Margaritam: Blancham:illam Anglię Reginam,hanc Ducem Austriæ futuras. Defuncto Ludouico filiorum maximo,res in suspicionem ueneni uenit. Brocchius cubicularius

A cularius Reginam insimulabat: eam id initium fecisse priuignorum necandorum, ut certam in spe regni ex ea filii prognati succederent. Contrà erant qui Brocchium in crimen inuidiamq; uocarent. sed nec traditur causa cur bono futura esset illi mors adolescentulorum: nec quæstio decernitur iure habenda. Inseritur falsane fama, an factum quidem, sed minime reor Regium. Consulere enim, uti ferunt, uates placuit. In Brabantia, unde nata Regina erat, ferebatur responsa reddere mulier quędã è cœtu professionis quã Beguinarum dictam postea concilio Viennensi Clemẽs damnare uisus est. Ad hanc missi ab Rege Petrus Pontifex Baiocensiũ, idem Brocchii affinis: B ac Stephanus Antistes templi Dionysii. hoc primùm improuide, mitti ex sinu affinitatéque Brocchii, qui in Brocchium inquirat: cum uel legibus tales iudices quæstoresq; reiici soleant. Sed cum eo mittitur collega. At quò tandem mittitur? nempe ad Brabantinam anum de capite Brabãtinorum Ducum filiæ sororisque consulendam. Sancta quidem sit, si non dictante Duce responsa uelut oracula diuinitusq; edat: & nos imperiti simus, si toties præstigiis falsorum uatum, aut eo quæstu uictitantium, aut famã sanctitatis aucupantium, capti, fidem in causa capitali habuerimus, & exitum rei talem ferunt. Petrum, cum Niuellam uẽtum esset, Stephano anteuertisse: priorem C ad fœminã uenisse: collocutos incertum quæ: discedentem orasse, ut illa celaret quæ secum acta essent, quæ respondisset: ita Stephanum superuenientem ex uate nihil expressisse, nisi illud unum, satis Petro respõsum. Ad Regem reditur. Pontifex sibi nihil arcanorum ignotum esse renunciat: sed ea effari sibi per religionem non licere, quòd sacra confessione ut sacerdos omnia audierit Rex, Non ad mysteria, inquit, arcanasq; lustrationes, sed ministrum, nuncium, interpretémque te misi. Noua legatio missa Niuellam. Iuit Theobaldus Dolensium Põtifex, retulitq; responsum de Regina, quale expectari à fœmina de fœmina, à ciue de ciue, à priuata de Ducum suorũ D sobole oportuerat, Reginam extra noxam esse. addidit, quod duobus insimulatis reliquum erat, ac ne sic quidem nominatim quenquam coarguens, uenenum à uiro, & eo assiduo, quotidianoq; datum. Hanc uel fabulam fictam, uel ueram famam certior res secuta est. Tabellarius cũ literis à Brocchio, dum citatus ad Castulonensem contendit, graui repentè oppressus morbo, cum mortem instare sentiret, pœnitentia subeunte orat hospitem quò diuerterat, literas quas ipse deferre in Hispaniam cœperat, ad Regem Francum perferret: ipsiq; utique Regi in manus redderet. Hæ literæ manifestam fidem fecere dictis Castulonensis, esse apud Regem Francum qui arE cana foras efferret. hoc uel unũ scelus damnasset hominẽ. De illo reste supplicium sumptum. Petrus Pontifex ad Põtificem maximum se recepit metu pœnæ Legationis male gestæ, ementitæq; aut adumbratæ religionis. De iure Ferrandi Alphonsiq; in Castulonẽsis regni causa si transigi uerbis posset, Francus Baionam, Castulonensis Marsanum petiere: ut ex propinquis locis ultro citróque commearent oratores. Nihil legationibus profectum. Et Tarraconensium Rex Tolosam se ad Regem Francum, eò deinde progressum, se contulit. Vtrobiq; compertũ est nomen Francũ inuidia laborare, atque Pontificem Nicolaum incrementa Francorum horrere. eius enim

Legatus Frãco Regi denunciabat, uti arma uimq; ab Hiſpania omni abſti- F
neret. Franciæ opes nimis magnæ uidebãtur: nullum in ea bellum domeſti-
cum: omnes beneficiarii Duces, Comites, Proceres dicto audiẽtes erãt. Fra-
ternum nomen cum Anglis, cum Germanis ſancte colebatur. In Hiſpania
tutelæ nomine Nauarra in fide Francorum clientelaq; degebat. Sicilia in-
ſula, ſimul in continente Italia, nobiliſſimæ regno Siculo contributæ præ-
terea attributæ'ue ciuitates, Carolo Franco Franci Regis patruo parebant.
Idem Prætor Romanus creatus, magna tũc dignatione, magnis opibus. Idẽ
Vicarius imperii Hetruſcis iura magiſtratúſque dabat. tota propè Italia aut
uiribus, aut authoritate rerum potiebatur. Extra Italiam etiã nomẽ ſibi fa- G
ciebat: in Græciam claſſem ingentem parabat, reſtituturus proceres Frãcos
à Palæologo alios aliis dominatibus eiectos. Mortua Phocẽſi uxore filiam
Balduini Cæſaris in matrimonium duxit: præ ſe q; tulit, ſe Byzantio ſpe im-
minere, eamq; illi propiorem curam quàm ſacri regni eſſe. Nicolaus Pon-
tifex maximus animos cæteris dedit ad Caroli opes imminuendas: ſanctio-
ne cauit ne plus quàm annua Prætura Romana foret: ne cui eius capiendæ .
ius eſſet regia nobilitate orto. Nomen uicarii, iúſque ei abrogauit, cauſa-
tus alia ratione Rhodulpho lecto Cęſari ſe ſatisfacere non poſſe. Statuebat
duos nouos Reges creare, atq; eos ex familia Vrſina, unde ipſe erat: & duo H
noua regna in Italia inſtituere, alterum in Longobardia, alterum in Hetru-
ria, ad arcendos Reges exteros genteſq; à uexanda Italia. Nec ignarus fuiſ-
ſe fertur inchoatæ iam in Francos coniurationis, fœderíſque inter Græcos
Tarraconenſeſq; icti. Erat Ioannes à Prochyta uir ſanguine nobilis, & qui
Mãfredo Rege dominus eius inſulæ fuerat. Is deſiderio priſtinarum opum
Byzantium contendit. Palæologum Cæſarem iã Francos hoſtes expertum,
" maiore ſuſpicione metúque implet. Non dubia, inquit, ſunt Francorũ con-
" ſilia de iſto imperio recipiendo. copiæ ſemper nouę ex Gallia in Italiã tran-
" ſcendunt: claſſis apparatur: pacem tutam domi foriſque colunt: hoc unum I
" bellum illis in animo eſt: huc omnibus uiribus, omni conatu incumbũt. De
" re Græca actum eſt, ſi domi ſedenſq; expectas hoſtem: qui ferox uiribus, &
" memor ſuperiorum de Græcis uictoriarum ferri non poterit. Occupandus
" eſt incautus Carolus: ac antequam moueat aliquid, egrediatúrue, opprimẽ-
" dus: aut iniecta aliqua ingenti atrociq; mora domi retinẽdus. Siculorũ ani-
" mis, Manfredi Fœdericiq;, ut à ſe, ac inter ſe natorum, memoria obuerſatur.
" Sub Regibus ſanguine natalibúſque Siculis ea inſula illuſtris nomine, di-
" gnatione, opibus, imperio floruit. Nunc Francos imperantes nõ ferunt Si-
" culi, imperare ſoliti. Non deerit & quo duce, & ad quem Regem deficiant. K
" Petri Tarraconenſis Regis uxor eſt Conſtantia Manfredi filia. Noui pluſ-
" quam maſculos eius animos. Pluſquã uirile robur pectore gerit. Eam cer-
" tum habeo inſtigare uirum, incitare, ut ſe generum eſſe meminerit Manfre-
" di Regis, quem etiam Pontifex Maximus Tarẽti Principẽ iuſtum eſſe cen-
" ſuerit, ſanxeritq;: quo nobiliſſimo dominatu pelli ſe nullo iure par ſit. Hunc
" ſaltem dotis nomine repetendum, ac in huius hæreditatis poſſeſſionem eũ-
" dum. Nimirũ Tarraconenſis animo conſilioq; circunſpicit, explorat tem-
" pus opum ſoceri repetũdarum. Si ei te Cæſar armorum ſocium addis, lon-
ge aberit

A ge abierit Carolus Fräcus à re Græca nexanda. Aut Græcia tibi amittenda,
» aut Sicilia illi adimenda. Hoc tibi, hoc illi propositum certamen. Bis Franci
» Gręco Imperio manus iniecere. semel Rege Carolo Pipini filio, cũ in Oc-
» cidentis Regna ius adéptum uobis est, si adimi iure religionéue potuit. ite-
» rum memoria patrũ nostrorum, cum Rege Philippo Ludouici iunioris fi-
» lio, nomen Augustũ Balduino Annoni imposuere. Si iam tertium uos ado-
» riantur, cum prima Fräcorum uis Græcum Imperium imminuerit, secun-
» da totũ occuparit, tertia quid allatura sit, ominari horreo. sed in eos tu illud
» excidium uerte. Hæc Ioannes. Palæologus uir magni & animi & consi-
B lii, non tam acri admonitore, quàm fideli, callido, impigro, & qui Francos pessime odisset, ministro indiguerat: cuiusmodi omni ex parte Ioannem cum esse testimonio exulum Siculorũ Appulorúmque, qui quamplurimi etiam in Græciam iuerãt, cognosceret: cum uelut cælo ad se missum cupide excepit: delegítque ministrum exequendi cõsilii, cuius author erat. Ille, quod bene uerteret, dixit se nullum onus non subiturum, non leue existimaturum, dum Fräcos ex Sicilia deturbaret. simul abiecta nobili ueste, sibi tantùm uilem ac tritam à uestiario Minorum depoposcit. Eã simulatione sanctitatis tectus, omnia sibi terra maríque peruia tutáque fecit. Pontificem
C Maximum Nicolaum iam Carolo Regi infensum adiuisse fertur. rem cum eo communicasse. ab eo literas ad Tarraconensem accepisse iam uxoris stimulis incitatum. Cõuenit ut Palæologus tacitus clandestinóque auro bellum iuuaret, Tarraconensis classem maximam pararet, Dolus aliquis ingẽs cruentusq; excogitaretur, strueretúrque. Decessit Nicolaus Pontifex maximus ciuis Romanus. Successor Martinus gente Tarantasiensis Francorum studiosus, Palæologũ eo nomine, quòd Romanæ non pareret sedi (id quod Carolus Rex optabat) execratus est. Tarraconensis per causam sacri belli classem instruit, ornátque. apud illum apparatu belli cuncta strepunt. Põti-
D fex Caroli cupidus, per oratores à Tarraconensi petit, ut consilia communicet. ille respondet, cum tẽpus ferret, se id facturum. Cum oratores nullum
» percõtandi finem facerent: Comburam, inquit, hanc meam tunicam inte-
» riorem, si suspicer eam arcanorum meorum gnaram. Fräcus etiam Rex per literas egit, orauitq; per affinitatem, profiteretur quibusnam illaturus esset bellum. si Saracenis, cum tot sint eorum tamq; diuersa Regna, ne grauaretur aperire sibi socio amicoq; ac affini, ut Franci more suo iuuare pium bellum possent. Ille respõdit nondum sibi constare, quæ Saracenorum Regna adoriri præstaret: sed quoniam opem suam Franci ultro offerrent, subsidiis
E rei nummariæ se indigere. Viginti millia aureorũ missa. uberior etiam spes ostentata: illud esse initium tenue iuuãdi sacri belli: multo maiora accessura documẽta Francicæ pietatis. Sed Græcus aurum minime parce suppeditabat. Interea Ioães Minoris habitu in Siciliam redit. Mamertinorum Panormitanorúmque principes adit. Rei nefariæ coniuratio anno eius seculi octogesimoprimo sanctis diebus facta. Sanctissimo omnium anni tempore scelus admissum. Dies domino resurgenti festus, cum ex templorũ turribus campanę sonitu consuetudine quotidiana signum ad uespertinos hymnos daretur, ater funestúsque Francis factus. Tota insula cædes inermium, nihil

timentium,incautorúmque Francorum uno temporis uestigio fœde facta. F
Inde Siculus Vesper prouerbio increbruit. Naues etiã occupatæ quæ in Siciliæ portubus stabant paratæ ad Imperium Græcum repetendum, Palæologumq́; à Pontifice maximo agente Carolo Rege hostem iudicatum bello persequẽdum. In Hetruria sedebat tunc Rex Carolus nihil minus quàm tales opperiẽs nuncios. Casu Siciliensi nunciato, primùm perturbatus, plenúsque luctu Pontificem adiit: deinde mœrore in iram uerso, Rhegyum se cõtulit. In conspectu hostes breui transmissu habebat: sed naues Siculi occuparant, ademerantq́; facultatem traiiciendi, dum Tarraconensis aduẽtaret. Is Africæ oram, ne sacræ militiæ professione abusus emẽtiendo uideretur, circa Hipponẽ usserat. Mox ad id cuius gratia cætera facta fictaq́; erant, Siciliam cogitatione spectãs, in Corsicam delatus, expectabat quò Ioannis consilia coniuratióq́; euaderet. Vbi defectionem certam, cædemq́; factã audiuit: magno uelut pignore deuinctos sibi animos Siculorum sentiens, ut quibus facinore admisso nullã superesset spes ueniæ gratiæq́; à Carolo Rege respiciendæ: non tamẽ inde euestigio soluit. Opperiebatur quid moliretur Carolus Rex. Ille ex Gallia classem euocarat. Vbi ad transportandũ exercitũ satis magnus numerus nauiũ conuenit, milites traducit, Messanamq́; obsidet. omnia ad oppugnationem parat. Ardebant milites cupiditate necis commilitonum ulciscẽdæ, manibus interemptorum sanguine in primis Mamertinorum parentãdi. Nec id fallebat oppidanos. Fœminæ, pueri, senes, ægri, ualidi, adolescẽtes, inuẽtus, robur ætatis, omnis ordo, omnis ætas, omne genus mortalium, propugnant. nulla munera, nulla onera, nulla pericula detrectãt. adsunt animo, consilio, corpore, assiduitate. Duce, hortatore, excitatore non egent. Nulla multis seculis tenuit acrior & oppugnatio & propugnatio: nullus maior ardor, uehemẽtior contentio. Sed lõga dies, nec intermissus labor conficere clausos potuisset. Tandem Tarraconensis Panormũ appulit ingenti per se classe: eamq́; insuper auxit nauibus iis quas I
Siculi à Carolo Rege aduersus Græcos paratas occuparant. Igitur Carolus aduentu hostium impar maritimis uiribus, & in insula tam infensa nihil sui iam arbitrii conspicatus, in continentẽ rediit. Petrum Panormi coronatum Siculi Regem suum salutauerunt: maximis inde contentionibus insecutis, tam longinqua inter Francos Tarraconensésq́; belli materia: tam remoto armorum præmio uelut in medio posito: alea tam ambigua toties repetita. Defectio Siculorum, ut frequentior fama prodit, à me commemorata est: sed sunt non contemnendi authores, consternationis initium à Panormitanis ortum: cum die sanctæ Resurrectionis ad templum quod ad Montem K
Regium tertio à Panormo lapide abest, religionis causa promiscue conueniretur, Francos per causam scrutandi si quis cum telo esset, etiam matronas uirginesq́; excutere, licentiúsque pertentare sinus, tractaréque cœpisse. Ea ex re ira uiris mota, primùm lapidationem factã: mox ex urbe arma correpta, & Francos cæsos. Hac continuò fama Siciliam totam peruagante, à nullo Franco usquam temperatum. Cum apud Pontificem de hac consternatione ageretur, à Panormitanis missos ad eum oratores uiros sanctos, qui ad pedes illius strati, uelut pro ara hostiáque CHRISTVM agnum dei salutantes,

A salutātes, illa etiam ex altaris mysteriis uerba supplices effarentur, Qui tol-
» lis peccata mundi, miserere nostri: iterum, Qui tollis peccata mūdi, misere-
» re nostri: tertium, Qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem. Pontificem
» respondisse, Panormitanos agere quod fecissent qui cum CHRISTVM
» pulsarent, eundē Regem Iudæorum salutabant: re hostes, fando saluere iu-
» bentes. Quodnā piaculum, quam demum satisfactionem peteret, exequen-
» tibus percontando oratoribus: redditum responsum, redderent se à quibus
» defecissent: uiolasse illos non maiestatem modò Regis ipsorum Caroli, sed
» sacrosanctā potestatem in cuius fide Sicilia esset. Mamertinos, quorum urbs
B iam obsidebatur, dedituros se Carolo pollicitos iis legibus, ut sanciretur
» præteritorum obliuio: caueretur q; sibi fraudi non futura quæ ausi in Fran-
» cos ante fuissent: non pensuros se maiora uectigalia, quàm Regi Gulielmō
» dissoluissent. magistratus, præfectos, milites Francos in ea loca non ituros.
» Italici generis, è Prouinciá ue Phocēsi sine detrectatione se accepturos. Has
» cōditiones abnuente Carolo, nec arbitrio eius, sine exceptioné ue audenti-
» bus se illius iræ credere Mamertinis, spem uoluntariæ deditionis pacisque
» sublatam. Siciliæ sacris interdictum à purpurato Pōtificis Legato. Vt in re-
C latione harum rerum aliqua parte uarient authores, illud inter omnes cō-
stat, aduentu Tarraconēsis classis, Petrique, solutam obsidionem Messanæ,
» missas q; utrinque literas. Francus grauiter incusabat Petrum, quòd in pace
» festa oblitus propinquitatis, affinitatis, amicitiæ, nominis Regii, humanita-
» tis, per nefariā fraudem, furtúmque, sed id atrocissimum, ausus fuisset Sici-
» liam Regnum sibi à sacrosancta potestate beneficiarium datum, inuadere,
» occuparéque. Tarraconensis rescripsit, Sibi, Regi, Regnīmque filio, ac reli-
» gione Christiano, non licuisse non moueri misericordia Siculorum hostilia
» indignáque patientium, seque unum toto terrarum orbe habentium, cuius
» opem iure suo fidémque in calamitate necessariò implorarent, quòd Con-
D stantiam Manfredi Regis Siculi filiam in matrimonio, & ex ea liberos ha-
» beret: quos opibus auitis fraudari, ius q; illud amittere, pater ferre non pos-
» set, præsertim à Nicolao tertio Pontifice confirmatum. cætera nec necesse
» fuisse ab Rege ad Regem scribi, nec responsum desiderare. His utrinque
literis potius aucta exacerbatáque ira Carolus quàm leuata lenitá ue, quan-
quam Petrus necessitudinem iuráque amicitiæ insigni testificatione uiola-
rat, tamen ei amicitiam renunciauit: bellúmque ita indixit, ut non de impe-
rio dignitaté ue, sed de salute, in capútque eius dimicaturum se diceret. Ho-
stis ex Hispania nouas copias expectabat. Carolus ex iis Franciæ urbibus
E quibus iura dabat, nobilitatem exciuit: militém q; primo quoque tempore
ad signa cōuenire iussit: ac literas legatos q; ad reliquarum ciuitatum pro-
ceres circummisit, qui eos fando incitarent: id scelus in Francos publice ad-
missum, ut nisi authoris cruore eluatur, actū de maiestate nominis Francici
apud exteras gentes sit. Simul ut libentiore animo, minúsque parcens sum-
ptibus periculi sue Philippus Francus Rex aduersus Tarraconenses auxilia
mitteret, eius ex priore uxore, quæ Tarraconensis soror extitisset, minori
filio Carolo Valesii Comiti Catharinam ex Carolo Claudo filio neptem
despōdit, doti Andegauensi Comitatu dicto. Ingens igitur uis militum, &

magna nobilitatis manus ex Francia in Italiam transcendit. Terrestris exercitus in Brutios se contulit. Classis etiam tam multarum omnis generis nauium egregie instructa ornatáque conuênit, ut non modò terrestres copias pares haberet Carolus Rex, sed etiam maritimis præstaret, quibus antea hostes ferociores extitissent. Nec aurum Grȩcus, commissis iam inter se Latinis Regnis, Petro ultrà subministrabat: & metu grauium pœnarum, quas Tarraconensi uicto expectabant, Siculos cȩdis defectionísque pœnitebat: circunspiciebátq; quanam ratione, qua expiatione placare iram Caroli Regis, recôciliare animum Pontificis possent. In conspectu est Sicilia, de qua certatur. castra Francorum in proxima continenti breui interiecto freto sunt. tam prope discrimen summa res uenit. Tarraconẽsis astu procellam procul uertit. Ex Gallia tempestas ingruerat, in Galliam reflauit. Quoniam spargebãtur uoces, Tarraconensem non uera uirtute fidere, sed insidiis, dolo, artibus minime regiis niti: ipse ultro, quanuis grauis ætate, Carolum, magno & ipsum natu, ad certamẽ per caduceatorẽ prouocauit: si uir, si Dux, si Rex esset, congrederetur. immunem malorum par esse Siciliam præstari: ut ea salua, florens, incolumis, uictorem sequeretur: neu euerteretur, de cuius integræ possessione ageretur. Id uerò mirum in modum auditu iucundũ Franco accidit, periculum uirtutis fieri: diiudicari utra gẽs bello sit melior. Placuit ut equitibus uterque cẽtenis inter se decertarent. utri alæ Deus uictoriam daret, eius, res de qua agitur, præmium esset. De his conditionibus nulla côtrouersia orta: de loco ambigitur, ubi dimicetur. In Siciliam, quæ tota præsidiis classibúsque Tarraconensibus tenetur, non committent se centum equites Franci, Réxque Carolus. Petrus Italiam continentem sibi meritò suspectam dicit, quòd in ea propè tota nô minus ualeat Carolus, quàm in ea parte Franciæ quæ nullum agnoscit Imperium Regémue nisi Francum. Anglum utique neutri contrà alterum affuturum: Burdegalã in Vasconia eius Imperio côtineri: illic decerni sine metu, campis ante urbem eam patentibus posse. Nec recusauit Francus, quanuis gnarus sibi offensiorem Regem Eduardum memoria Henrici Angli à Vidone cæsi, eiúsque parricidii impuniti, quod persequi ipse potuisset, parricida in Hetruria eius prouincia se tegente. Dictæ leges, & conditio utrinque accepta, & iureiurando firmata. Die certamini constituta Carolus cum ala centenaria prȩstò affuit: Burdegalȩ sese suósque in armis ostendit. Multis seculis non fuit tam paruo numero nobilior sanguine, factis, spe, delectiórque equitatus. Conuenerant undique mortales ad famam duorum clarissimorum Regum parua quidẽ manu, sed summo odio, infensissimis animis inter se de Sicilia, de Regno lôginquo dimicaturorum. Angli, Franci, Hispani, Itali, Germani, ex Græcia etiã mortales confluxerant, alii spectaculi nobilissimi gratia, alii partium studio. Prætor urbis se omnibus æquum, comẽ, liberalémque præbebat: gloriam maximam suam, decus ingens Regis sui existimans, Præfecturam suam toto ex orbe terrarum delectam, cuius in principe urbe Reges externi, fide Eduardi Regis, Martis iudicio controuersias summis de rebus dirimerent. Ingentem expectationem, animos erectos, mentem suspensam frustratio ludificatióque excepit. Nullus Petrus comparuit.

A comparuit. Nullus Tarraconensis se ostendit. Cósecutus erat id quod animo proposuerat: præsentem tempestatem deuitarat: auerterat Francorum uires ab ipso freto, à uestibulo prope ingressúque ac limine Siciliæ. Dimissus semel exercitus, non facile rursus cogetur. nunquam idem impetus ardórque renascetur. Frácus ad seram usque noctem loco constituto in armis stetit. Sunt qui scribant, Petrum, ut ignauiæ periuriíque notam effugeret, quia iurauerat se uenturum, priuati hominis cultu uno omnino comite per dispositos equos Prætorem adiuisse, seque illi cófessum, ac excusatione detrectati certaminis ea usum, quòd Francus Rex cum exercitu iusto appro-
B pinquare diceretur: nec sibi ęqua conditione centum equitibus aduersus omnes Frácorum copias certamen futurum, propioraq; Carolo Francorum auxilia, quàm sibi Tarraconensium. Pariq; celeritate Tarraconem rediisse: cum, id quod præterea captauerat, se absente eius Præfecti in Italia res gessissent. Constátiam uxorem in Siciliam præmiserat ad animos Siculorum confirmandos: cuius mulieris nomen memoria magnę Cóstantię sanctum illis erat. Simul Rogerius Lorius exul Apulus, præfectus classis Tarraconensis, ad certamen elicuit Carolũ Claudũ Caroli Regis filium: cumq; multũ dehortante Legato Romano cógredi ausum, cætera fugata classe, ipsum
C cum paucis nauibus egregie pugnátem cepit, eo maiore Francorum dolore, quòd pater Carolus paucis pòst diebus cum magna classe uenit: quæ si expectata fuisset, lóge alia fortuna fuerat expectáda. Pater ætate graui, laboribus, luctu, tędio aduersarum rerum, sic quoq; non cedere, nó succumbere animo statuens, sed experiendũ agendumq; ratus: dum Calabrorum, Appulorum, Lucanorũ, Picẽtinorum, Brutiorum urbes ad cófirmandos animos circũit, morbo correptus decessit, Rex indole animi summus uir, sed peccato suorum (ut authores tradũt) miser, maximis uictoriis perdiu clarus, sed senior uim fortunæ malis expertus, Dum Carolus filius captiuus apud Tar
D raconenses degit, Francus Rex Robertum Comitem Atrebatem ad eas res interea tutantas misit: qui cómuni animo consilioq; cum Legato Romano à ui speq; Petri continenté tutatus est, quandò Siciliæ recuperandę conatus intermitté dus uidebatur. Causam etiã Francorũ sanctiorem id effecit, quòd Pótifex Maximus Petrum nominatim numero impiorum habendum sancit: sacrum in eum bellum decernit: ius Regni etiam Tarraconésis ei abrogat: idq; Carolo Valesii Comiti Regis Fráci ex sorore Petri filio attribuit: ne in alienã cognationem transferri sceptrum populares conquererentur: eosq; à uinculo fidelitatis, iurisq; iurádi religione soluit, qua se Petro obliga
E rát: & accessit nó paruũ momẽtum ad auertédos Francorũ animos ab Italia Siciliaq; ad ipsum caput rerum fontemq; belli Tarraconense Regnũ petendum: quòd Iacobus frater Petri Balleariũ Rex ad Regẽ Frácum transierat, Regno exactus ab Alphonso Petri filio. Igitur in exercitu Francorum erát hi Reges, Iacobus Balearium, Philippus pater Francorũ, Philippus filius Nauarrorum, simul Carolus ité Fráci filius à Pótifice designatus Tarraconensiũ Rex. Milites, ut sacra militia, Cruce pro insigni belli utebantur. Petrus, quia Pótifex nomé ei Regiũ sanctione abrogarat, uetueratq; ei Regi adscribi, per superbã ludificationé, Pater duorum Regnorum, marisq; do-

minus,scribebat. Anno eius seculi quinto & octogesimo,pridie idus Maias F
Perpenianum peruētum. Ea urbs Iacobo Regi deditionem fecit, Francosq; mœnibus admisit. cuius exemplum reliqua Comitatus Ruscinonis oppida secuta, uim Francorū sibi experiendā non statuerunt, præter unū, eodē quo nobilissima Lygurum urbs, Genua nomine. id nec metu Regū, nec authoritate Legati Romani permotū est ut pertinacia desisteret: quòd Petrus oppidanorū animos cōfirmarat, spemq; dederat, se, si premerentur, subsidio aduolaturū. Purpuratus cum illos, quòd nō parerēt, iure sacræ legationis impios, hostesq; piorū iudicasset, execratusq; esset, militibus, Ite, inquit, magno animo certa uictoriæ de capitibus scelestis, dānatisq;, & inferorū pœnæ de- G
bitis, spe. Thesauro sacrosanctæ iurisdictionis, iureq; cælestiū clauiū peccata his cōdonantur, qui sanctā strenuamq; operā hodierno die nauabūt. Et quò maiore alacritate pugnetis in domini exercituū hostes, qui uestrū in prælio oppugnationeue fortiter res gerēs cadet, eius peccata, mea unius crimina periculo meo facio. me cognitorē, immò me principē reū magna fiducia apud deum sisto, quòd ea hostiū eluentur cruore. Annales Frācorum in hāc ferme sentētiā exhortationē fuisse legati tradūt. Certe grauis oppugnatio urbē adorta est. Obsessi propinqua spe subsidii subleuabātur, Petro ad Pyrenæū saltum sedente. ille confidebat, ut Messana diu tenuerat Carolū Regē, H
ita & Genuā cōplures dies remoraturā hostiū impetū. sed indigne ferebat Francus urbē eā cis Pyrenæū in oculis Francorum sitā, cæteris cedentibus, solam audere obstare, & oppugnantibus tribus Regibus, gloriā inuicti nominis quærere. Igitur tres Reges, & Carolus Valesii Comes, destinatione animorum, speq; omnium & ipse Rex, diuisis partibus circumeunte excitanteq; Romano, oppidū undiq; premunt, urgēt, tentāt, cōminus eminusq; terrent: spaciū respirādi, animiq; colligendi adimunt. muros hinc tormētis quassare, deiicere, sternere, peruios facere: illinc propiore audacia scalis, ascēsu, cōnisu, immemores uulnerū, obliuione periculorū, mortis contēptu, I
euadere cōtendunt. Vix sera nox pertinaciæ finem fecit. Nec dubia res erat quin postridie pari conatu oppugnatio repeteretur, maiore etiā tormētorū machinarumq; ui: quas ingēti certamine fieri ex muris cernebāt, cui se impares sentiebāt. Missus ergo ante lucē ad Francum Regē orator pollicetur seniores triduo oppidū dedituros: orāt id sibi spatium tēporis detur, ut cōsensu omniū fiat deditio: quandò sint non pauci ex inquieta ferociq; iuuētute, qui nondū adduci in eam sententiā potuerint: sed cessuros tandem authoritati seniorū, maiestatiq; parētum. Iacobus Rex eis deprecator aderat, malebātque urbe integra potiri (eam enim Francus illi pollicitus fuerat) K
quā expugnata, malisq; affecta. Venia illis data, conticescit omnis tumultus perinde atq; re cōfecta. Id tēporis spaciū petierāt oppidani, ut interea edoceretur Petrus res in summo discrimine uersari, ac amissas, nisi quamprimū opē ferret. Nuncium literásue mittere non poterant, custodientibus omnia explorantibusq; Francis. Ex editissima oppidi turri signum fumo dant. Cognouere Reges fraudem artemq; tridui petiti. Continuò apparatus omnis profertur, admouetur q;: punctoq; propè tēporis oppidū captū. à nullo temperatum. cæsi puberes, impuberes, uiri, fœminæ. Nothus filius cuiusdā nobilis

A bilis Ruſcinonenſis ſeſe in turrim templi recepit: ex eaq; à primo Francorum impetu ſe tutatus eſt. Vbi cæde toto oppido facta, ira, calor, furorq; reſedit, tunc à Francis Iacobo Regi deprecanti Nothus condonatus eſt. iſque impetratæ ſalutis egregiam gratiam retulit. Oppidum incendiis ruiniſque interiit. Comitatus Ruſcinonenſis Iacobo Regi redditus. In ulteriora tranſcendēdum erat. qua parte uia Francis oſtendebatur, Tarraconenſis operibus præſidiiſq; impoſitis inuia reddiderat. Nothus ea regione ortus, & uenatui aſſuetus, omnes ſemitas calléſque peragrando cognouerat. Tunc leuiſſimo quique corpore milites, ac pernicitate inſignes, delecti ab Regibus,
B ab eo circunducti ſunt: cum interea ipſi Reges ſpecie uiæ per obices clauſtraq; ſub ſignis tentandæ, perrumpendíque, hoſtem in ſe uerſum tenerent, auerterentq; à ſuſpicione aliunde ingruentis periculi. Nothus ſummam fidem præſtitit: nec ei liberum ſinebant Franci fallere, elabíue, circunſtantes, & ſemper intenti. multis locis ſentes arboreſq; inflexis, transmiſſis, addenſatíſque inter ſe in morem ſepis, uelut conſultò ad intercludendum tranſitum, ramis, cædendæ fuere: multæ arduæ prærupteq; rupes occurrebant: ut interdum cogerentur genibus inniti, pedibus luctari, manibus prehenſare ſaxa, ſtirpes, ſtipites, ne toto corpore deuoluerētur, præcipites ferrentur. o-
C mnia iniqua, infeſta. tantùm ipſe hoſtis ferrúmque defuit. Tādem emerſere euaſereq; in iuga quæ capitibus hoſtium impendebant. is repentinus metus oblatus oculis hoſtium, tutum Regibus trāſitum dedit, deſertis à Petro trepide caſtris, relictiſq; quas inſederat faucibus. Aegre quoque oppoſitæ moles amotæ. Tabernaculis, tentoriiſq;, ac non magna nec precioſa ſupellectili militari, ac paruo commeatu potiti Franci, in Emporitanum Comitatū deſcendere. Claſſis in ora prouinciæ Narbonenſis à Frāco parata, ſimul claſſe Genuenſiū Piſanorumq; precio conducta, maritima oppida, portuſq; Emporitanę Præfecturæ adorta, inſtāte etiā à terra exercitu terreſtri, partim ui
D expugnauit, partim metu recepit. Petralata unū omnino diē oppugnationē ſuſtinuit. noctu, deſperata defenſione, oppidani, ne oppido integro Frāci potirentur, igne paſſim tectis iniecto, cum iis quæ nocturna trepidatione efferre quiſq; potuit, emigrauere. Ad Gerundā hęſit Frācus, quòd urbs muniſſima erat, egregieq; firmata. Pręſidii præfectus erat Raimūdus Carmonenſis, uir acer, impigerq;. oppugnantibus Francis nihil per trepidationem egit. pręſenti animo omnia adminiſtrabat. cōſilio proſpiciebat. oppidanos confirmabat. muros egregiis propugnatoribus complerat, diuiſis partibus, diſpenſatis in orbē temporibus, ut alii aliis ſemper recentes feſſis ſuo quiſq;
E loco uiceq; ad labores periculaq; ſuccederent. Audebat etiam erumpere, ac uerſos in mœnia oppugnāda hoſtes à tergo adoriri. opera etiā machinaſq; noctu, ferro, igneq; armatus, ac eruptione facta incēdit. In tertiū menſem ea obſidio tenuit. Interea Petrus inter caſtra Francorum, & propinquum portum, oppidumq; maritimum, unde cōmeatus cōportari in caſtra Francorū conſueuerat, locū inſidiis opportunum cepit cum quingentis equitibus, & duobus millibus peditum, ſperans non commeatum modò, ſed ingentem uim pecuniæ, quā in ſtipēdium militum afferri audierat, ſe intercepturum. Hæ inſidiæ per exploratores Franco cōpertæ ſunt. Maioris partis ſententia

eò inclinabat,ut obuiam commeatui ærique militari cum magna exercitus F
parte iretur,ne consiliũ hosti procederet.Rhodulphus uerò Magister equi-
» tum,Lõge aliter,inquit,sentio.Si paribus hosti copiis, aut etiam maioribus
» ei occurrimus:cui dubium est quin hostis semper fraudibus fidens,detectas
» insidias sentiens,cessurus sit:cum omnium insidiatorum animus ubi fallere
» se cognoscit, ferox fit: ubi deprehensum se intelligit, timidus & imbellis.
» uirtus enim se ipsa freta,& sui fiducia fere imperterrita,se ipsa contenta est:
» semper sibi constat. mens uerò ieiuna, infirmúmque per se pectus, suæ sibi
» imbecillitatis conscium,auxilia aliunde quærit: se dolo instituit: fraude ar-
» mat:insidiis hostem petit.hæc cum primùm uanæ euadũt,eo abiectiore ani- G
» mo trepidat, quo & plus præsidii in illis, & in cæteris minus spei sibi sta-
» tuerit.Nũquam Petrus pari numero, æquo loco sui potestatem faciet. bel-
» lum immortale frustratione ludificationéque faciet, nisi artem arte uiceri-
» mus.Credat sibi procedere insidias:sua eum fraude circũueniamus.Quin-
» gentos equites,duo millia peditum secum habet.trecentos omnino equites
» nostros sine peditatu uelut ignaros insidiarum euntes expectabit, sperans
» eos se intercepturũ. Eum mihi numerum date, sed eos quos ego ex omni-
» bus copiis deligam.cum ala centenaria aduersus alam centenariam pugna-
» re ad Burdegalã timuit:maluítque perpetua inuri ignominia,noráque per- H
» iurii timiditatísque,quàm Martis iudicium experiri.Aduersus trecentos e-
» quites uelut ex insidiis circunuentos pugnabit, multo ac multo maioribus
» copiis insidiísque,ac suis artibus fretus. Hæc sententia uicit. Delegit igi-
» tur trecentos fortissimos ac perspectæ uirtutis equites: iisq́, In uirtute, in-
» quit,dextráque uestra delectissimi equites, reposita est spes recuperandi de-
» coris communis. Parentes nostri clarissimum nomen, gloriam ingentem
» nobis reliquere.in Europa, in Asia, in Africa uictoriarum suarũ monumẽ-
» ta trophæáque erexere. Franciam spoliis hostium locupletauere: Imperiis
» Regnisq́ externis decorauere. Francorum nomen non gentis, sed uirtutis I
» gloriæq́ bellicæ erat.His paucis annis cũ uirtute inuicti apud omnes fuis-
» semus:nefariis artibus,fraudibusq́ impiis hostes nos adorti,maculam illam
» nobis imposuere,quã hodierno die demere aboleréq́ possumus.Vt illi suis
» artibus doloq́ superarunt,ira nos nostris apertoq́ Marte uincamus.Siculus
» Vesper parricidio illorũ, clade nostra nobilitatus est.Hodiernus dies præ-
» uigilium assumptionis Virginis est. Hunc diẽ nobilem, festum,lætum,insi-
» gnẽ,mactatis iusto bello sceleris authoribus,faciamus:ut illis nũquã memo
» riæ obuersetur ille dies, quin & hic continuò tristitia doloréq́ pectus per-
» stringat:& luctuosior hic illis dies,quàm ille lætior illuxerit.Trecẽti equi- K
» tes quingẽtis equitibus & repẽte collecto fugaciq́ peditatui occurrimus.si
» unus ego,duos illorũ exciperem,gestiret lętitia animus,sibiq́ de impiis ho-
» minibus gloriosissimã spõderet uictoriam.eandem in unoquoq́ uestrũ in-
» dolẽ,eãdem uirtutem,easdẽ dextræ uires sitas scio:meq́ id ex animo prędi-
» care,id certum documẽtũ sit,quòd uos potissimos habui, quos deligerẽ ad
» tantũ decus ex omni Franciæ procerũ iuuenture.Sed non utiq́ uir cũ uiro:
» nõ singuli singulis congrediemur: hæc pugnax ala cum illorũ insidiatrice
» ala,semilixisq́ peditibus confliget: ut nostro uniuersorum inuicto robore,
singulorum

A singulorum salus gloriàque contineatur. & cum suum quisque aduersum
» destinatumq́ hostẽ ut uiro uir congressus strauerit, tunc non uiribus mo-
» dò, sed & numero equitem superauerimus: pedites dilabentur: ac quod ti-
» midis ignauísque fieri assolet, suas hosti insidias funestas fecerimus. Hæc
Rhodulphus. Equites à Regibus, laudibus, spe præmiorum gloriæq́ onerati, iter ingrediuntur per dissimulationem quasi portum ad commercia rerum commeatuumq́ petentes, similes securis, & nihil de prælio cogitantibus. Vbi locum insidiarum ingressi sunt, coorti cum clamore hostes circunfundere, ac intercludere & à portu & à castris conantur. Animis antè paratis,
B tela etiam expediunt Franci. Pugnatum est atrociter. numero Tarraconenses, ira uirtutéque Franci, utpote delecti, præstabant. Petrus fortissime impigréque dimicauit. Militis, Ducis, Imperatoris officium præstitit. pugnare, hortari, segnes increpitare, timidos cõfirmare, fortes collaudare: circunspectantes, minis, probris, cuspide, in hostem uertere: omnes acuere, excitare: signiferos urgere: nullo loco, nulli muneri deesse: omni militari Imperatoriáque laude magnus: & ut ad eam diem astu imperiũ suum auxerat, ita eo prælio, quod supremum conseruit, uirtutis decus sibi parare contendebat. ei cum trecentis proceribus tota ex Francia delectis res erat. Franci
C quo pauciores se sciebãt, eo plusquam pro uirili quisque parte adnitendum sibi singuli sentiebant: cum hoste odio implacabili pugnabãt: inter se æmulatione uirtutis certabant. Conabatur hostis circunuectos in arctum angustúmque eos cogere, ne expedire tela possent, ipsiq́ sibi essent impedimento: suamet ipsi trepidatione tumultuq́ premerentur. ubi id parum processit, pugnabantq́, & ordines peditum perrumpentes, eorũ fugam faciebant: tunc cum delectissimis suorum ante signa processit, reliquos cohortatus, ut se sequerentur: ne tantũ flagitium admitteretur, ut tam multi à tam paucis, Rex à Magistro equitũ uinceretur. Pugna recrudescit. plures Tarraconen-
D sium, ut in maiore numero, cadunt: pauciores Frãci, sed pari ob paucitatem dolore. Neutra pars alteri cessisset, nisi Petrus cõto petitus, ac graui uulnere in facie accepto, sese ex acie recepisset, cum equũ circumageret, rũc quoq́ eques Francus eius equum habenis prehensis, illumq́ in equo auertere abducerq́ue conabatur: Petrus ense habenas abscidit, subditisque calcaribus se periculo abripuit. & Rex Francus ex castris, dum pugna à trecẽtis trahitur, subsidio aliquot turmas expeditasq́ cohortes misit. Ita qui hostiũ equites supererant, Regem suum fugientem sauciúmque secuti sunt, pedites occisi. Tarraconensiũ plus cẽntum equites desiderati. Petrus Villamfrancam
E delatus ex uulnere obiit. Barchinone sepultus est. moriens fratri Baleares restitui iussit. Iacobum filium in Siciliam miserat; Alphonsus & Fœdericus domi erant. Franci uictores in castra reuertentes, magna gratulatione sunt excepti. Vbi mors Petri allata est, maiori alacritate Gerunda refectis operibus oppugnari deintegro cœpit. Gerundenses armis operibúsue nõ uincebantur. in paucos dies commeatus supererat: necdum cedebant. ubi nũciata est eis mors Regis sui, petierunt ut sibi mittere liceret aliquem è suis qui rem certã afferret. Iuit, uisoq́ mortuo, ingẽti edito gemitu reuertit ad suos: eósque pari luctu impleuit. Leges à Franco accepere, uti cum iis quæ age-

re ferreq; præter aurum argentumq; possent, emigrarent. Præsidium Francorum impositū, & pestilentia graui exorta, Francus de recessu consilia inibat. Terra rediturus, naues externas, quas mercede conduxerat, ne sumptui ultrà forent, onerique, dimisit: malo (ut postea cognitum est) ac immaturo consilio. Rogerius Præfectus classis Tarraconensis, ex Sicilia, cum minime quis expectaret, ut Petro Regi suo auxilio esset, cum quinque & quadraginta nauibus longis in Hispaniam nauigabat. antequam appelleret, cōperit Petrum decessisse: mercenariam classem a Franco dimissam. Vir sagax, & qui nulli occasioni rei bene gerendæ deesset, quique fortunam sibi ipse faceret, dimissas à Franco naues, mercede ad se euocat: ualidâque classe oppidum portumq;, ubi stabant reliquæ Frācorum naues, adoritur. paucas multæ circunsistunt: & oppidani læto faustoq; clamore illū excipiunt: ac Francos è tectis fenestrisq; lapidibus tegulisque incessunt. ii re necessaria coacti, suis simul nauibus & oppido passim ignē iniiciunt: in eoq; restinguēdo hostibus occupatis, sese ad Regem recipiunt. Is tristis nuncius Regem iam lāguētem grauius affecit. lectica iter faciebat. angustias uiarum rursus inuenit multitudine hostiū infessas. pugnatū acriter est. Rex è lectica suos circumlatus cohortabatur: uoce mouebat: mouebantur & pectoribus insita erga Reges religione. silens etiam maiestate moturus suos fuisset Rex languens, & uerecundiā iniecturus: ut infirmitate corporis se hosti prodēte, telis suorum tegeretur. Cum domo in Hispaniam cōtenderet integro exercitu, recentibus uiribus, uigentibus animis, tamen furto & Nothi beneficio trāsierat, nūc interclusus montibus, hostiumq; exercitu, occisi Regis sui ultionem expetentium, in hostico, in Hispania, procul à domo classe amissa, spe cōmeatus adempta, graui iam tempore anni, & pestilenti autumno Francos " populante deprehēsus hæret. Longe plurimum scilicet præsidii mortalibus " repositum est in uirtute. Magnam uim habet necessitas. ea ingētes stimulos " addit. Humeris amicorum lata lectica, Rex corpore affecto, pectore ualido, " uiam ferro aperiri iubet: ac hostem fraudibus semper subnixū, & intra an" gustias latitantem potius quàm pugnantē adoriri, pedem conferre. ubi co" minus res geri cœperit, non laturum Francorum uim: suas illi angustias ue" lut compedes impedimēto & ad pugnā & ad fugam futuras, prodituras q;. " se uiros, se armatos, se Frācos, se sobolem fortissimorū clarissimorumq; to" to terrarum orbe procerum meminissent. stratis hostiū corporibus, ad pa" rentes quisq;, ad uxores, ad liberos ferrentur. minus certaminis nunc pro" poni: minus negocii esse hostem prædamnata uictoriæ spe se ultro abdentē " loco deiicere, quàm modò fuerit trecentis equitibus quingenariā alā simul " & duo peditum millia fundere, fugare, sternere, Regémq; duorum regno" rum, & dominum maris, egregium eundem Ducem Imperatoremq; occi" dere. Præsens Regis maiestas, oratióque, atque miseratio eius, suáque cuiusque, nisi perrumperent, desperata salus, quo nullum acrius telum mortalibus est, tantum animorum fecit, ut per æqua per iniqua irent, ferrentur, ruerent, perrumperēt, uelut uecordes, furoreq; acti, nullo uulnerum sensu: auersis à periculorum (quæ oculis obseruabantur) cogitatione mentibus. Ita transmissi montes, superatæ angustiæ, patefacta itinera, fugati hostes: qui

A uecordia perrumpentium,miraculóque audaciç uelut uesaniæ consternati, sibi consuluerunt notis semitis latebrisque. Ita Perpenianum reditum. Ibi Rex Francus ingrauescente morbo decessit. Hic annus, Martini Pontificis Maximi Francorum amantissimi,triúmque Regum, Caroli,Philippi,Petri, morte fuit insignis. Gerunda, & cætera quæ bello ceperat Francus, morte eius ad solitum Imperium rediere.Philippus Francus Rex & pius & fortis, nullo tamen suo cognomine celebratur : diui Regis filius dicitur. Tantum honoris sancto Regi mortales habuere,ut etiam filium laude nominis eius decorarint.Ab eodem ad superos recepto Rege, quæ nunc est Regia Fran-
B corum nobilitas omnis,est oriunda.

LIBER VIII.

HILIPPVS Pulcher iam inde à prima 1286
adolescentia Aegidium Romanum theologum obseruarat:authorq; fuerat, ut de regimine principũ,monumenta quç extant,conscriberet, ederétque. Eundem Lutetiam à
C Rhemensibus sacris regressus, quôd sacræ scholæ uniuersiq; Musæi oratione nouos excipi Reges soléne sit, dicere iussit. Isq; ita ex-
» orsus est: E tẽplis, & quasi è colloquio Dei
» optimi maximi uenientes,ac continuò abs te
» indulgẽtissime Rex dicere iussi,non minore religione apud te uerba facie-
» mus,quàm quãta modò pro te ante aras uota suscẽperimus.Te quoq; eadẽ
» animi pietate auditurũ confidimus, qua ut sacræ Scholæ uerbis orationem
» habeamus,hortaris:ut quæ ultro in mentẽ tibi ueniũt,ea etiam à tuis acci-
D pias:& tecum loqui persæpe solitus,uocem etiam nostram non asperneris.
» Quid autem apud nouum Regẽ antiquius grauiusq;, quàm de regno, dici
» potest?Nomen enim Regium,nõ in terris natũ,excogitatúmue,sed è cœlo
» demissum mihi uideri solet.Parẽs enim rerum Deus,cum genus humanum
» condidisset, summum quidem in illud imperium iusq; penes se retinuit:sed
» ut mente in eum sublimes ferremur,ut illũ cupidius quæreremus, ut spe,ut
» uotis incẽderemur:idcirco in terris palàm ipse degere, oculisq; interea no-
» stris obuersari noluit:Reges instituit, qui eius uice munereq; fungerentur:
» quorum ut quisque probitate quamproxime ad Deum optimũ maximum
E accederet,ita uerissime Rex uocitaretur.Ita omnes eodem consilio dati,alia
» tamen alii uia ad laudem cõtenderunt.Permulti singulis singuli uirtutibus
» inclaruere.Audeo prçdicare,nullũdum omnibus anteiuisse.Nõ pauci certe
» compluribus præstitere.Magnus enim campus Regibus patet ad gloriã:&
» ad eam cuncti mortales,sed maxime omniũ Reges studio incitati feruntur.
» Dignissimum enim diademate censuerim, qui quicquid in cæteris pulchri
» passim aut legerit, aut audierit,id omne sibi uniuersumq; expetat : & quod
» desiderarit in aliis,id præterea ipse præstet. Nõ pigebit me,dum te intueor,
» magnitudinémque tuam considero, à Persis exempla repetere: quorum

» Reges tot gentibus imperitantes,cum liberos ſuos ipſarum uirtutum uoce F
» erudiri inſtituique non poſſe cognoſcerent:quod proximum erat, conqui-
» ſitione ſummorum uirorum facta, quatuor uiros ex omni numero delige-
» bant:unum iuſtitia clariſſimum,alterum prudẽtia, tertium fortitudine ani-
» mi,quartum continentia excellentem.Horum præceptis inſtitui iam inde à
» pueris Regum filii conſueuerant.Quæ diſciplina quandiu incorrupta per-
» manſit,tãdiu illud Imperium maximum orbis terrarum extitit,& tot pòſt
» ſeculis etiam apud nos memorabile,ac imitatione digniſſimũ.Sed ſatis mi-
» rari nequeo,id quod multis antè ſeculis admirationi ſummis ſapiẽtiæ pro-
» feſſoribus fuiſſe uideo:poſt hominũ memoriã ſummos Reges , maximosq; G
» Imperatores,ex rebus geſtis,uitę'ue inſtituto,aut fortuna aliqua pręclara ſi-
» bi cognomina peperiſſe: alios Expugnatores, alios Illuſtres, alios Magnos,
» alios Fœlices,alios Auguſtos,alios Pios dictos , alios alio decore nobilita-
» tos:nullumdum Regũ,nullum illorum Imperatorum, qui rerũ potiti ſunt,
» Iuſti cognomen ad hàc diem promeruiſſe:eam unam iuſti Regis palmam,
» cognominiſque dignitatem , cæteris occupatis, reliquam eſſe quæ petatur,
» quam primam omniũ ſumma cõtentione peti oportuiſſet:cum cætera pri-
» uatorum hominũ,& multo minus ſalutaria munera ſint. Cuius rei cauſam
» quis aliam crediderit,quàm quòd ſunt qui ferant, iuſtum hominem maiori H
» aliis,quàm ſibi,uſui eſſe? quaſi Reges loco cœleſtium inſtituti datiq; idcir-
» co ſint,ut ſibi, non reipublicæ ſaluti commodoq; proſpiciant : cum contrà
» res habeat,Regesq; diuinitus generi humano dati ſint, ut in commune cõ-
» ſulant,iuſtitiaq; ſit ea animi dos,quæ uniuerſa utilitate conſeruata,ſuã cuiq;
» tribuit dignitatem:à qua qui deſciſcunt,quanuis in Regio ſolio ſedeãt,Re-
» géſque in præſentia uocitentur : tamen adeò ab Regio nomine, iudicio ſa-
» piẽtum(quo quid maius?quid grauius?)abſunt,ut ne Latino quidem nomi-
» ne nuncupari poſſint. externo & peregrino , & temporibus auribusq; tuis,
» ac uoce pietatéque noſtra indigno , nominantur . Eius igitur culpæ ratio I
» eadem eſt,quæ & communis exitii, maximorumq; bellorum:quòd opibus
» præſtare,id in rebus humanis ſummum bonum arbitrantur: cum ea demũ
» ac una magnitudo Regia ſit, ut cum cupiditati animi modum ſemel impo-
» ſueris,quàm cęteros mortales magnitudine nominis antecedis,tam benefi-
» ciis anteire contendas:& ea in primis excellas uirtute,à qua una reliquæ iu-
» ra petant : eius nutum intueantur, ad eam omnia referant , ab eius ore pen-
» deant:cuius fidei aliæ rerum ſummam arbitriũmque mandarint,ſeque eius
» adminiſtras comitesq; profiteantur.Ea haud dubie iuſtitia eſt:pro qua for-
» titudo,cõſtantia,grauitas,niſi depugnet,ſuum ius, nomenq; ac decus amit- K
» tat:feritas,immanitas,uecordia,dicatur:cui ſapientia niſi appareat,præſtoq;
» ſit:malitia,calliditas,fraus,captio,neceſſariò uocitetur.Eiuſdem eſt,cum ho
» minũ genus ex fera uita ſyluisq; in urbes mãſuetudinemq; exciuerit,legũm-
» que ac inſtitutorum uinculis coniunxerit,cõſociaritq;:dare operã, ut probi
» mores uigeant:pietas,fides,pudor,modeſtia,continentia,tẽperãtia,colatur.
» Quin ipſa liberalitas,quæ prodeſſe uelle ſe,ac augere multos gloriatur:niſi
» ſine iniuria,ſine maleficio alterius id faciat:niſi iuſtitiæ ueſtigiis inſiſtat,cu-
» ius ſe germanam ac maxime geminam prædicat:omnis cõmendationis di-

gnitatiſque

A gnitatísque sit expers: priusq; alios spoliet, quàm aliis largiatur. Eadem &
» magnificentię & munificentiæ uis est:ut ab iniuria procul facessat:ut unius
» iustitiæ nomine omnes contineantur:ea omnes sit:ea uim suam etiam san-
» ctam mortalibus testetur:quòd cum quænam mortalium generi tuẽdo de-
» beantur,præscripserit:cælum etiam suspiciens, illi in animis hominum ue-
» nerationem cultúmque reddat:pietatem & religionem,templa,sacra,supe-
» ris impertiat,summúmque mundi artificem uelut corãm contemplata,imi-
» tãdum sibi proponat:ut quemadmodum ille signa,sidera,cæli motus,tem-
» porum uicissitudines, sempiterna certaq; lege deuinxit, à qua deficere ne-
B queant,ita ipsa terrestribus his apud nos regnis, si perpetua futura sint, sa-
» lutares leges iuráque præscribat. Hæc igitur iustitia terris incedens,ac cælũ
» ceruice contingens,ita sibi nihil ipsa petens,nihil captãs,sua cuique tribuit,
» ut ei nihilo secius genus humanum,resq; omnes eius beneficio incolumes,
» sceptra dent. Simul qui iusti legitimiq; Reges à parentibus more,instituto,
» & legibus,consensuq; regna acceperint,nulli rei plus quàm iustitię debent.
» Maius enim certiúsque patrimoniũ, ac ampliores facultates ab ea accepe-
» runt,quàm à parentibus. Illi enim opes,gazam,arma,arces,pręsidia tradere
» potuere:ut ueri iustiq; Reges sint,haberenturq; ipsi, ac liberis deinceps per
C manus eadem relinquant,id munus eius Reginæ sit. Cur enim iustitiã Re-
» ginã nocitare dubitemus? quæ regna tradat,tueatur, sancta efficiat:adeò ut
» etiam si id uerum credatur,quod & proceres sapientiæ nonnulli dixere,in-
» stum plus aliis prodesse quàm sibi:dissimulari tamen non possit,ueros Re-
» ges,eosq; in primis qui Regibus orti,generaturi Reges sint, ei Reginæ ac-
» cepta omnia ferre debere:quam & ipsos in se colere,& cæteris pręstare cõ-
» ueniat. Et(ut omnia semel cõplectar)religionis,moderationis,fortitudinis,
» prudentiæ,liberalitatis,Iustitia parens est: nec diuelli ab Rege potest inco-
» lumi Regio nomine. Nec difficile factu est eam præstare,non æque cætera.
D Etenim sapiẽtia ingenii indoles est,quã nullus efficere, creareúe sibi potest.
» naturæ bonũ,ac Dei donũ est. Fortitudo quoq; uis quædam & magnitudo
» animi censetur,ac id mentis robur fere ut cuiq; insitũ est specimẽ,cernitur.
» Quid,quòd continentiã facilem aut difficilem corporis dos habitusq; præ-
» stare uideri possit? Iustitia aut à sola uolũtate proficiscitur:& ut quisq; uult,
» iustus,secúsue est:aut facillime omniũ Regiis ingeniis se ultro discẽdã pręー
» bet. Forma corporis,oris dignitas,frõtis grauitas,uultus maiestas,fulgor,ui
» gor ac lumen oculorum,(quandò maxime inclyta cælestiũ munera repu-
» dianda,dissimulandáque non sunt)spectantes mouet,tenẽtque,ac admonet
E quænam species primi à summo artifice initio rerum creati hominis fuerit:
» qualesq;,quicunque iuste regnarint, futuri sint in illa fœlici immortalitate.
» Quòd si corporis pulchritudo tãti est,ut quodam sui miraculo reliquos af-
» ficiat:quid sentiendũ est de illa pulchritudine,quę est animi uere Regii,quę
» simillimum superis facit? Age macte indole animi,spéque mortalium,hanc
» uirtutum Reginam Rex in consiliũ semper admitte: eius speciẽ animo cõ-
» cipias:ad eam te formes:eam intuens te componas. Quàm ea te delectabit?
» Quàm mirum sui amorẽ apud te excitabit? Quàm te cœlestibus charũ ac-
» ceptumq; efficiet? Quantam maiestatem tibi apud tuos,apud alienos cõci-

» liabit? Quàm te immortalitati nominis consecrabit? Is demũ optimus Rex F
» erit, ac minime rerum inclinationibus, temporumq́; communiũ mutatio-
» nibus, & publicis casibus (qui summis imperiis, ubi aliquid labat, ferè acci-
» dere, ut humanis corporibus morbi, cõsueuere) obnoxius, qui eã semel pe-
» ctore admiserit, ac deinceps eius cõsuetudine tenebitur. nec ipse modò fœ-
» lix, sed &, quod propriũ Regum est, suos fœlices efficiet: prægustans quan-
» ta quámque solida futura sit illa inter superos summa æternáque fœlicitas,
» quàm optimis Regibus iustissimisq́; destinauit diuinũ numen: cuius ut apud
» nos partes interea ageres, hoc solio uelut in editissima terrarum specula se-
» des. Hæc Romanus theologus. Pulcherrimum erat magnificam exædifi- G
care basilicã in insula Regiæ urbis, ubi iudicia sine prouocatione fierent, ac
uelut è sinu Regis iura peterentur: idemq́; & Regum domiciliũ, & iustitiæ
tribunal foret: quòd nulladũ pręcipuę dignationis urbs delecta attributáue
iuridicis conuentibus fuerat: forúmque lõgo interdum annorum interual-
lo in paucos admodũ dies indictum, aliàs alibi agebatur: raris initio cõtro-
uersiis, quòd ciuitates suæ quæque præfecturæ iudiciis domesticis conten-
tæ, turpe ducebant longinquum summumq́; auxilium appellatione implo-
rare. Paulatim gliscente calumnia, multitudinéque causarum increscente,
primùm quotannis semel, idque in paucos dies: postea & semel & iterum, H
sed alio quàm proxime semper loco, iurisdictio exercebatur. Tandem è re
uniuersæ Franciæ uisum, certas sedes summis iudiciis dari, eásque & in Re-
gia urbe, & ad ipsam Regiã. Igitur atrium Philippo Pulchro Rege magni-
ficẽtissime extructum, adiectis cõclauibus, & aliis ædium partibus: ubi fre-
quenti concilio decuriæ iudicũ postea cogi cœptæ. Gaguinus recentissimus
rerum Francicarum scriptor refert Vtino Philippi Pulchri Regis filio Re-
ge primùm institutum, ut quæ uaga fuerat antea iurisdictio, in Regia urbe
certis sedibus cõsisteret: ne litigatores peregre semper ac incerti uexarẽtur.
Tandem perparuo loci interuallo, & prope ueterem sancti Regis Regiam, I
fisci quoq́; tabulario, ac authoribus summarum locus attributus. Normãni
domi iura petere uelle perseuerabant. Rotomagi, quòd ea sit urbs regionis
princeps, quotãnis Vere ineunte ac Autumno sexies septenis in singula ea
anni tempora diebus forũ agebatur, si per bella aliásue occupationes lice-
ret: quæ sæpenumero uel uere accidebant, uel fando prætexebantur. Eum
conuentum iuridicum, Scacarium pro Statario uocitabãt. His paucis annis
etiam apud Normannos ea iurisdictio perpetua facta. Ioanna Philippi Pul-
chri Regis, Musæum quod Nauarræ dicitur, extruxit, locupletauítque ad
scholasticorum tenuitatem sustentandam. Romanus theologus conciliãte K
literatura, sanctitateq́; uitæ, creatus est Archiepiscopus Biturigum. Interea
in Italia res gestæ. Robertus Comes Atrebas, dũ Carolus Claudus Caroli
Regis Siciliæ filius captiuus apud Tarraconẽses degit, res eius Italicas pro-
curabat. Neapoli sedem sibi delegerat: classem illuc conuenire iussit. Inde in
Siciliam cum parte copiarum transmisit. Catinam in ditionem redegit. In
spem totius insulæ recipiẽdæ erectus, classem Neapolim remisit ad cæteras
copias repetendas. Rogerius classis Tarraconẽsis præfectus exploratis ho-
stium cõsiliis, classi Atrebatis improuisus occurrit: propugnatoribusq́; ua-
cuam

A cuam adortus, naues omneis ad unam cepit: & antequam huius cladis fama ad hostes emanaret, obuiam procedit alteri classi, quæ ex Prouincia Duce Breno Comite, ac Philippo Flandri Comitis filio, soluerat, ac descẽsione in oram Hetruriæ facta, Vidonẽ à Monteforti Comitem sustulerat: qui, quòd Ruffo Comiti Anguillariæ socero in Comitatũ successerat, & uetere gloria belli, & recentibus opibus ingens erat. Haud in difficili res fuit. Proceres equestribus prœliis nobiles, naualiũ rudes, in Rogerii potestatem uenere. Ille redemptos à suis cæteros dimisit: Vidonem nullo precio ut missum faceret, exorari potuit, Regi Anglo eius hosti implacabili gratificaturus. Vido B in perpetuam custodiam compedesq; coniectus, atque enectus, pœnas Anglis dedit, ac aris sanguine perfusis mactati Regii iuuenis sacro bello reducis. Eduardus Rex per legatos de compositione agẽs, peruicit ut fœdus his legibus iceretur, ut Carolus Claudus dimitteretur: uiginti millia pódo argẽti penderet: Pontificẽ maximũ exoraret, ut Tarraconensibus ius Siciliæ insulæ adiudicaret: eosq; inducto dirarum decreto in gratiá reciperet. Carolo Valesii Comiti persuaderet, uti cederet iure regni Tarraconẽsis, quod Martinus Pontifex ei attribuerat. Ea omnia nisi intra trienniũ præstaret, in custodiam, unde emitteretur, rediret: ea ita futura obsides daret: quos & dedit, C duos ex filiis, Robertum miræ indolis, & Ludouicũ, miræ sanctitatis adolescẽtulos: ac quadraginta præterea è prouincia Phocẽsi nobiles uiros. Ita deportatus è Sicilia exercitus. Quarto quàm captus fuerat anno Claudus Rex in Franciam ex Hispania rediit: atq; inde cum Nicolaus Pontifex maximus fœdus Tarraconẽse ratũ nollet, nec iniussu suo transigi potuisse de regno sedis Romanæ beneficiario contenderet: cum egregio equitatu in Italiam transcendit. Eum Hetruriæ bella excepere. Guelforũ partes ea tẽpestate inualidas tutádas suscepit. Vgolinus enim Girardescus ciuis Pisanus Guelfarũ partium princeps, initio cõtraria factione partim pulsa, partim perculsa, eò D potentiæ domi peruenerat, ut nutu omnia administraret, patriæq; dominus & esset, & haberetur: diuitiis, nobilitate, ingenii fama, authoritate ingẽs, uxore, filiis, nepotibus, & omnibus in uita bonis appetẽdis circumfluẽs, beatus, fœlix & cęteris & sibi uisus: eorúmque cogitatione perfruens, lætus, fidens, etiam illorum commemoratione gaudebat. In festo frequentiq; natalis sui celebrãdi conuiuio, ad quod suos omnes inuitarat adhibueratq;: dũ fortunam suam ipse fando effert, admiratur, cœloq; æquat: ausus est quendam ex intimis amicis Marcum, quid tandem abesse uideretur, interrogare. Ille uel reputatione rerũ humanarum, quàm fluxæ, fallacique specie, quàm uolucri E orbe circumagantur: uel mente diuinitus admonita, Sola, inquit, ira Numi- " nis procul dubio abesse à tam secundis rebus non potest. Et necesse erat cõgesta in unum hominem nódum alteram fortunã expertũ bona, excipi calamitate ingenti. Guelforum uiribus cõsenescentibus, Gibellini armis correptis ædes eius circunsistunt, oppugnant: unum è filiis, unumq; nepotum, uim arcere conatos, occidũt: ipsum, & duos præterea filios, tres nepotes cõprehensos in turrim inclusere obseratis foribus, clauibusq; in Arnum propinquũ flumen deiectis. Ibi fame in oculis, in gremio suo charissima pignora parẽs moriẽs morientia uidit. Vociferanti, exposcentiq;, ut suppliciis hu-

manis exigendis inimici contenti essent, sacræ confessionis sacrosanctíque uiatici potestas facta non est. Hæc inhumanitas partes Gibellinorum magis inuisas effecit. Et superueniens Carolus se Guelfis iunxit. Florentinorum Respublica in manu Guelforum erat: sed exules eorum Gibellini cum Republica Arretinorum, qua potiebantur item Gibellini, fœdus percusserant: & aliarum ciuitatum exules, ut cuiusque causa erat, alii Florentinis, alii Arretinis se coniunxerant. Vtrique prætерea domesticam iuuentutem, & militem mercede conductum sub signis habebant. Arretini Hilermum ciuitatis Pontificé, quandò ad id uentum erat, ut suam quisque causam sanctam prędicaret, sui exercitus ducem sequebâtur. Carolus Florétinis Mericum Narbonensem clarissimum bello uirum cum centum Fràcis delectis equitibus, ut eo exercitu Imperatore, signisq; Liliatis res gererentur, dedit. Hoc duce pugnatū cū Arretinis. eorū tria circitèr millia occisa, duo millia capta. Exin res Florentina pollens potensq;, Francici nominis obseruātissima. Carolus Claudus ipse profectus in Vrbem, à Nicolao Pontifice maximo coronatur anno eius seculi undenonagesimo, die Pétecostes festo. Aduersarii uocabāt eum omnino Regem Apuliæ: Pōtifex etiam Siciliæ diadema nomenq; addidit. Quæ res Tarraconēses à spe pacis, reconciliandæq; cum Pōtifice gratiæ auertit. Et Eduardus Anglus alienior offensiorq; Francis effectus. Sed & Tarraconenses, ut Sicilia arte potiti fuerāt, ita & cōtinentis oppida clàm solicitare cœperunt. Catenzanum in primis ut deficeret à Frācis, adduxere: occupatūq; præsidio firmauere, cætera tētaturi. Robertus Attrebas ut illud recuperaret, cum impetu expugnare non potuisset, obsedit. Iacobus Tarraconēsis Petri Regis filius se Siciliæ Regem dictitans, & Rogerius, cum copiis ingentibus affuere, ut clausos eximerent obsidione. Aperto Marte pugnandum erat. Atrebas lætabatur facultaté pugnæ signis collatis cōferendæ aduentu hostium dari. Vocata igitur cōcione, Id quod optastis milites, inquit, aperto Marte, patentibus campis dimicandum nobis, & de Siculo, regno in parte Italiæ illi contributa est decertandum. Hostis noster non est nobis procul quærendus: nō ad Niceam, nec Antiochiam, nec ad Bouinas, nec ad alia loca uictoriis Francorum nobilia petendus. Adest in oculis nostris, sese ultro cædi offert. Semel atq; iterum in Italia de regno hoc in certamen descēdimus, primùm ad Beneuentum, ubi cum Manfredo uno prælio debellauimus: deinde ad Fucinum lacū, quum clarissimi Imperatoris filium Conradinum, & Fœdericum Austriæ Ducem, ætate uiribúsque feroces, ac suorum externisq; copiis subnixos, profligauimus: nobiliore tunc, quàm prior, Beneuentanaq; extitisset, uictoria. Hæc tertia futura est: quam tanto maiore uirtute pugnari conuenit, quanto secūda nobilior quàm prima fuit: ut uirtuti uestræ semper incrementum, semper cumulus accedat. Quod bonum, faustum, fœlixq; sit, capite arma: descēdite in ordines quisq; suos, pugnaturi ut Francico nomine, ut uobis, ut causa nostra dignum est.

In castris, quod satis uisum est copiarum in præsidio relictum: & ualida statio portis obsessi oppidi opposita, ne ulla impune fieret eruptio. reliquus miles in acié eductus. Pugnatum est acriter. Apud hostes Rogerius nunquā mari uictus, partum pelago decus, gloria terrestri augere cōtendit. Iacobus

hoc

A hoc primum prælium suo ductu auspicióque cum Fráco committens, nomen sibi commendationémque in futurum petit. Franci uicere: minus cædis cruorisq; quàm fugæ ignominiæue fuit. Paulo plus ducenti hostium cecidere: reliqui ad mare nauesq; præcipiti fuga delati. Exin Tarraconenses optimum statuerunt aliò belli terrorem transferre, si distinere uires Fráco-rum, & auertere ab obsidione Cantenzani possent. Caietem classe profecti, expositis copiis oppugnare aggressi sunt. Oppidani egregie se tutabantur: & Carolus cum copiis Pontificis Maximi ad opem ferendam ex Vrbe aduolauit. Alia parte Atrebas, parte exercitus ad continuandam obsidionem

B Catenzani relicta, ad hostem pergit. Tarraconensis & terra & mari urbem premebat. Atrebas ardebat cupiditate pugnæ. Carolus iã ad quietiora consilia pronior erat. Et Tarraconésis pacem fœdusq; petebat, ut undiq; discederetur ab armis, stareturq; iis quę in dimittendo Carolo Rege cóuenerant conditionibus. Commeantibus ultro citróque legatis, redintegratę sunt in quinque annos induciæ, etiam atque etiam Atrebate fremẽte indignantéque leges accipi: uinci posse hostem, nec parem Frãcis futurum, si armis decerneretur. Nihil summus uir oratione authoritatéue mouit. Iratus se ex cõcilio rapuit, in Franciamq; uenit. Catézanum, quia ita cautum fuit, in fidem

C rediit. Sicilia in ditione Iacobi mansit. Eo rerum motu in præsens sedato, alius exortus: quandò Regibus orbem terrarum spe affinitatéque complexis, necesse est magnis nouisq; semper excipi motibus. Tunc curæ in Hungariam uersæ. Carolus Claudus ex Maria Stephani Regis Hungarorum filia cohortem filiorum tulit: Carolum cognomine Martellum, Ludouicũ, Robertum, Philippum, Raimundum, Ioannem, Petrum: hos, & filias quinque. earum duæ in Franciã, duæ in Tarraconenses enubent: una Ferrariensi iuncta. Mortuo Stephano socero Rege, nec diu superstite eius filio Ladislao, Martellus se Hungariæ Regẽ iure materno dictitabat, quod nemo co-

D gnatione propior spei illius Regni reliquus foret. cõtendebat æquum esse, se auo materno, se auunculo succedere: se legibus, se iure, se institutis gentis ad illud solium insidẽdum uocari. Cæterùm is solo apud suos nomine fuit Rex: nec faciliores æquioresúe res illi Hungaræ, quàm patri Siculæ extitere. Ex Clemẽtia Rhodulphi Cæsaris filia procreauit Carolorobertum: qui magno negocio ad Regnum Hungariæ tandem perueniet: ac simplici augustioréque nomine ab ea gẽte Carolus nũcupabitur. Impigrum eius Regni æmulum habuit Andream cognomine Venetum. Vtq; paulo altius res repetatur: Andreas secũdus Rex Hungariæ, ex uxore Getrude Sueua ge-

E nuerat Belam, Colomanum, Andream, & quasdam præterea filias, in quibus diuam Elisabethã. Vxore defuncta, cum in Syriam iussu Pontificis maximi cõtendisset, nec magnis rebus gestis inde rediret: delatus (ut Hungari tradunt) in Italiam, ac forma filiæ Marchionis Estensis captus, eam uxorem in patriam duxit: aliquantoq; pòst moriens grauidam reliquit. Vidua cõcilio procerũ gentis coacto, se uterum ferrè testata, fideq; facta, statuit à priuigno Bela, qui maximus stirpis patri in regnum successerat, procul abire, ac in Italiam ad patrem Marchionem reuerti: ubi filium peperit, Stephanumq; nũcupauit. Is ubi adoleuit, regiis spiritibus paternisq;, priuatam uitam gra-

uatus,aūūmque maternum dominatu deturbare conatus,indicio facto se in F
Hispaniam ad sororis ex patre uirum Iacobum superiorem Tarraconēsium
Regem cōtulit.In Italiam cum rediisset ,ob nobilitatē generis creatus Rauennæ Prætor,non diu ibi ius dixit.Venetias concessit, nobilissimiq; ac locupletissimi Veneti Mauroceni filiā uxorem duxit: quo ex matrimonio natus Andreas Venetus,ubi adoleuit,uiuo adhuc Ladislao Martelli auunculo in Hungariā iuit:eoq; aliquauto pòst mortuo,Rex salutatus est.Carolus (ut quem pro Clando nonnulli cunctatorē uocant)Martelli pater, segnius egit,fretus causa sua,quòd uxor eius,cuius iure regnum filio petebat,soboles fuisset Andreæ secūdi regis per Belam eius filium stirpis maximū, quòd G
eadem fratrem,quòd patrem,Reges habuisset: Venetus neque patre Rege procreatus,& ex Estēsi,posterioreq; toro progenies foret. Bello apud nos omnibus Regnis ardētibus,res Asiaticę,quę & ab eius ætatis Ducibus Regibusq; alia gerētibus intentatæ, & à nobis scribendo intermissæ fuere, repetendæ sunt.Anno eius seculi altero & octogesimo,Armenii armis Saracenorum uexati,cum à nobis frustra opem petiuissent,cum bella domestica in Scythia tandē conticuissent,ab imperatore Scytha auxilia quęsiuere:impetrauerēque triginta millia Tartarorum equitum:iisq; freti cum Saracenis Aegyptiorumq; Rege dimicauere , magna spe debellari posse euertiq; Sultanorum imperium.In Syria ad urbem Gamalā,quā Helpis Aegyptius imperator obsidebat,signa collata sunt:acerrimēque præliabātur Armenii fidētes equitibus Scytharum:nec dubia uidebatur uictoria. Scytharum Dux nomine Mangodamerus, cum trepidare Saracenos , ac in fugam inclinari, dissipariq; cerneret,equo pernix desilit.Qua re conspecta,reliqui Scythę & ipsi in pedes se excepere,instituto gentis , ut Ducem eques milesq; intuens, eius exemplo rem gerat.Tunc collectis animis hostes, redintegratisq; uiribus in pugnam redeunt:Armeniosq; à sociali equitatu,cui uni fidebant,desertos fundunt,fugāt, Gamalam expugnant, cædem faciunt . Reuersis do- I
mum Scythis, eorū imperator securi ductores ordinum percussit:qui eorū ductu meruerant,eos omni deinceps uita,ignominiæ causa, habitu cultuq; muliebri agitare iussit.Tribus pòst annis, Aegyptii Marmē urbem Phœnicum,defendentibus hospitalariis,obsederunt, oppugnaruntq;.Armis,apertaq; ui capere non poterāt:Cuniculis suffodere tam uastis specubus, ut tota urbs pensilis esset,ruituraq; mox uideretur. Cuius rei ignari clausi muris se tutabantur.Hostis ultro exciuit:ac fide data oppidanorum aliquem prodire,& rem ad suos deferre iussit.Cognito certo periculo, urbem dediderūt, pacti ut emigrarēt. Anno eiusdem seculi undenonagesimo Tripolin iidem K
Barbari obsedere.nō eadem humanitate in uictos usi,urbe telis,tormentis, machinis,cuniculis expugnata:quæ atrocissima crudelitatis,feritatis,auaritiæ,libidinis,contemptus Numinis exēpla excogitari ab ulla Barbaria possunt, ediderūt: pauci nauibus, quæ in portu stabant,excepti,effugerunt. In mœnia etiā furor sæuiit.muros deiiciunt:fundamenta conuellunt,dissipāt: fossas,& quos foderunt cuniculis sinus explent,adæquāt, ne uestigium urbis extet.tantùm paruam arcem emuniuerunt, quam præsidio tenerent, ne nostri restituere ruinas conarētur. Nostri nihil in Syria Phœniceue præter

Prolemaidem

A Ptolemaidem habebant, urbem frequentissimam & cōuentu mercatorum, & ea re, quòd quę urbes pactione Saracenis deditionem fecerāt, earum incolæ in illam se cōtulerant: simul sacræ militiæ Magistri ibi præsidia collocarant: induciasq; post captā Tripolin cum Aegyptio in quinque annos fecerant: quarū tamen fides sancta illi non fuit, quòd diceret à nostris inopia adductis excursiones in finitimarum ciuitatum agros fieri, prędámque hominum ac pecorum tāquam ex hostico abigi. Nicolaus Pontifex maximus mille quingentos equites cataphractos stipendiis suis eò miserat. Inerant & multarum è nostris gētium procerúmque milites publice missi in spem sti-
B pendiorum, quę tamen non pendebantur: ut rapto uiuere, inopia cōgerentur. Nec unum erat consilium. Trium quoque ordinum Magistri discordes inter se, eius urbis imperium ad se singuli trahebār. Patriarcha sanctæ ciuitatis primas partes etiam profani dominatus ditionisq; sibi arrogabat urbis citò peritutę, & foris ab hoste, & intra mœnia dissensionibus eorum laborantis, qui ut tutarentur, adesse se dicerent. Carolus idem & Siciliæ & Hierosolymorum Rex à Pontifice maximo dictus coronatusq;, à quo etiam ius exigendarum à ditionis suæ sacerdotibus in sex annos decimarum impetrarat: Ptolemaidem ut sacro Regno cōtributam, sui esse iuris defendebat.
C Cyprius Rex cū satis magna pro facultatibus suis classe Ptolemaidem profectus, Tēplariis persuasit, ut ei sacri Regni diadema redderent, quod ipsius maioribus Almericoq; ademissent. Quam rē Carolus moleste tulit: & uectigalia quæ sub ipsius ditione Templarii percipiebāt, prouentusq; agrorū fisco suo inferri iussit. Helpis Aegyptiorū imperator filiū Melesaitin, dum nostri nihil in commune consulunt, ad eam urbem recipiendam anno eius seculi nonagesimoprimo misit. Tāta erat bellatorum multitudo, tantū studium, ut mira celeritate ingentia opera effecerint, quibus nostros in iustam obsidionem cōpulsos terrerent, eruptionéque prohiberent. Cuniculos ini-
D tio agebant: ubi uerò hi transuersis nostrorum cuniculis excipiebantur, cęcas fossas ducere desiuere: machinis admotis muros quatiebant, fundamēta conuellebāt, specus ingentes deprimebāt, aperiebantq;: qua peste non parua pars mœnium magno fragore corrnés, late stragem fecit. Nec nostri segniter se tutabantur. interdiu strata, noctu reficiebanr. Spes salutis ostentata interim fuit, morte Aegyptii imperatoris nūciata: sed ea & breuis, & uana, quòd filius tāti exercitus dux, cōtinnò Sultanus salutatus est: & milites maiorem uirtutem recenti eius imperio præstabant, quàm sene patre Sultano, eoq; absente, præstitissent. Benignus Magister militiæ Tēpli egregie com-
E munem salutem tutabatur. ubi sagitta uenenata ictus interiit, animi Latinis cecidere. Patriarcha, Cypriúsque Rex, & quos magis salutis quàm decoris cura tangebat, noctu naues conscendêre. Cum procul ab hoste abessent, ac Cypro appropinquarent, exorta sæua tēpestate propè omnes fluctibus obruti. Ita qui ferrum euitarāt, ignaua morte periere. In urbe duodecim millia remāserant: obsessi, oppugnati, saucii, fessi malis præsentibus, perculsi futurorum metu, deserti à suis, uicti, expugnati, capti, cæsi ad unum omnes sunt. Nec in mortales modò atrox Barbari uictoris ira sęuiit: sed ut ad Tripolin factum fuerat, publica priuataq; ædificia, tēpla superûm euersa, refossa fun-

damenta,ne indicium ullum euerſæ,ne monumentum urbis extaret: locus F
etiam ruinarum ſtrage cumuliſq́; liberatus,ut nudum ſolum arandum ſeré-
dúmq́ue reſtaret.Hic finis ſacri belli ſtatui poteſt. Nomen quidem manſit:
ferrum aliis bellis ſtrictum.Anno ante quàm in Oriente amitteretur Ptole-
mais,mortuo apud nos Reginaldo Comite Luceburgenſium, cōtrouerſia
inter eius filios (tres ii erant) & Ioannē Ducem Brabantiæ oxoritur. Iuue-
nes iuraq́; gētilitia Comes Geldubenſis agnatus tegebat,tota ex Germania
iuuētutis proceribus excitis.Franci Ducem Brabātinum ſocium amicumq́;,
ac cuius ſoror Regina Franciæ(ut oſtendimus) fuit, ex qua filii per patrem
fratres Regis Pulchri eſſent,copiis iuuabant: cauſam ueterē,ac iura cogna- G
tionis in Luceburgenſi cauſa perſequentem: quo nomine illius Comitatus
nobilitati iunctus,ſe potiorem eſſe contendebat,quàm uel ipſe Comes Re-
ginaldus fuiſſet.Propter Rhenum ſigna collata prima luce ſunt:in ſerā no-
ctem prælium tenuit,crebris cōgreſſibus receptibúſque:ut uires laſſitudine
hos illóſque deficiebant, ut redintegrabantur,modò conſeneſcente,modò
recaleſcēte certamine. Nobilitate tantū utriuſque aciei pugnante,Magiſter
equitum Francorum à Brabantino ſtans,tandē uictoriam tulit:mille quin-
gētis omnino equitibus utrinq; deſideratis, paulo pluribus hoſtium quàm
Francorum.Occiſi ſunt tres Comitis filii,pro quibus hoſtes pugnabāt: ca- H
ptus eſt Geldubenſis ferro dimicans:comprehenſus etiam Pontifex Agrip-
pinenſium:Luceburgēſes in poteſtatē Brabantini redacti. Obliuio cogna-
tionis communiumq́; maiorum pectora in prælio ceperat.Poſita animorū
contentione,in cauſa non perſpicua,in iure controuerſo, reſpectus Numi-
nis,religio animi,memoria propinquitatis ualuit, peruicitq́; ut res Marte iu
dice diiudicata,pignore neceſſitudinis iūgeretur.Filia ducis Brabātini Hē-
rico filio Henrici,qui filius Reginaldi Comitis,cū duobus fratribus in acie
ceciderat,nupſit,doti adſcripto Comitatu Luceburgenſi.Geldubenſis,Pō-
tifexq́; precio redempti.Henrici nomen ingens erit,ac auguſtum. Hos mo- I
tus bellum Anglicum excepit. Secundum captā Ptolemaidē Legato Ro-
mano circūeunte piorum urbes,excitantéque ad bellū ſacrum redintegrā-
dum: delectum habere, claſſem parare cogereq́; Anglus cœpit.Naues An-
glicę ex ora Normāniæ prædas egerunt. Miſit Pulcher Rex ad res ab An-
glo repetendas.non reddebantur.dies ei dicta, ut qui ſe Cōparem Franciæ,
Beneficiariumq́;,& Aquitaniæ Ducē profeſſus,in uerba Franci Regis iure-
iurando adactus eſſet,cauſam maieſtatis,uexatæq́; populatione Franciæ di-
ceret.non affuit.Arnulfus Nella Magiſter equitum in Aquitaniam miſſus,
Burdegalam urbem Vaſconię principem de Anglo cepit:& cæteræ omnes K
urbes arceſq́; in fidem rediere,præter paucas ualidis Anglorū præſidiis in-
ſeſſas: & harū alias Magiſter equitum,alias Carolus Valeſii Comes,diuerſi
oppugnabant.Interea mortuo Nicolao Pontifice, ſumma ſedes duodetri-
ginta menſes uacauit. Sub quod tempus deceſſit Michael Palæologus Cę-
ſar Græcus:quem ob reſtitutum ſuis ingēs nomen,Magnum uocitatum in-
uenio,eundem,quòd cōcilio Lugdunenſi Græcā eccleſiam ſubiectam Ro-
manæ ſedi profeſſus fuerit,Gręci ſacerdotes mortuum arcuere ſacra ſepul-
tura.Andronicus filius ſucceſſit,ad ueſtē inconſutilem CHRISTI,ger-
manitatémque

A manitatémque animorum religione seruádam pronior:sed damnata à popularibus magni alioqui patris memoria deterritus,in potestate authoritateq; suorum fuit.Decessit & Rhadulphus Latinorum Cęsar.Germani proceres delegerunt Adulphum Nassiæ Comitem.Is cum Anglo Rege fœdus icit,societatemq; armorũ in Francos iunxit:& Anglus iam ex professo Fráncorum hostis,nõ fœdere modò,sed & affinitate Flandriæ Comitem Vidonem,& Ducẽ Ambarum Ericem sibi deuincire contendit.Huic filiam collocat,illius filiá in matrimonium sibi clam petit.Sensit id agi Frácus:& antequam rem palam factá Fládrus sentiret,eum Pulcher Rex, uirginem Io-
B anna Regina , Lutetiam per causam celebrandorum frequenti procerum illustriumq; fœminarum cœtu ludorum cõuiuiorumq; euocarunt, elicueruntq;.Puella cum uirginibus aulicis apud Reginam educari coliq; cœpta, paulò pòst decessit.Pater initio diligẽter asseruatus,deinde remissiore cura custodum domum elapsus,ex professo Pulchri hostis effectus est.Cum iam Erix Ambarus Angli gener Campaniá depopulari ausus,repentina excursione uastitatem inferret,nobilitas eius regionis bellis assueta, eum trepide redire domum coëgit. Sub quod tempus alia quoque parte res gerebãtur. In Aquitania Carolus Comes Rionem maritimum oppidum fiducia præ-
C sidii Anglici imperiũ detrectantes oppugnat.Egregie se tutabantur: trahebaturq; res,ac tẽpus terebatur nullo effectu. Victoria de aliis hostibus parta,hunc hostẽ fregit.Magister equitum,Ponteseiũ obsidione clausit. Erant in pręsidio Vascones,Angliq;:sentiebant se diu tolerare uim Francorũ non posse.Cládestina pactione incolumitatem Anglis concedens,illos desertis sociis abire permisit: receptóque oppido Vascones uinctos Rionem duxit, ac pro portis obsessi oppidi sublimibus furcis suspendit.Id triste spectaculũ metum communem,mutuamq; diffidentiam inter hos,item Vascones Anglósque qui obsidebantur,iniecit,utrisque metuẽtibus ne ab alteris prode-
D rentur.Seditione orta,Franci oppidũ intestinis malis agitatum capiunt:Ioannes genere Britannus, præfectus Præsidii, & ab Anglis & à Vasconibus impetu facto perimitur.Ipsi dum naues quæ in portu stabant,certatim cõscendunt,trepidantq;,à Franco magna pars interempti.Exin Fanum Seueræ obsessum tres continuos menses:tádem fame coacti, incolumitatémque pacti,deditionẽ fecère.Superuenit & tertius Dux Robertus Atrebas:quòd & Angli maiore conatu gerere Aquitanicum bellum statuebant. Edmondus frater Eduardi Regis cum noua classe ex Anglia profectus,Baioná tenuerat.Expositis copiis,cum Frácis, ut fortunam experirentur, aduenien-
E tibus,signa contulit.Vicit Atrebas,cõpulsis intra oppidũ hostibus. Edmõdus Baionæ decessit.Eduardus ad Adulphum Cæsarem septuagintaquinq; millia pondo argenti misit,ut milite cõducto se Vidoni Flandro associaret, iunctisq; copiis in Franciam arma ferret.Atrebas anteuertit.Flandriam ingressus,Insulam metu recepit.Pugnatum etiam acriter collatis signis. sedecim millia hostium à Fráco fusa,fugatáque,ad tria millia cæsa:capti aliquot proceres,in quibus Hilermus Iuliacensis , & Erix Comes Bellomontanus. Rex Anglus classe oram Fládrię maritimam tenuerat:Furnas iter habebat. Certior deinde factus,ipsum Regem Pulchrum cum proceribus iuuentutis

omniq; nobilitate aduentare, Gandauum flexit, quô & Vido Comes concessit. Furnæ ac Brugæ Pulchri fidei se permisere. Adueniës ex Italia Carolus Claudus Rex peruicit ut induciæ inter duas nobilissimas Regias Fräcicam Anglicámque in biënium fierent. Secundum duodetriginta mensium interregnum Purpurati patres Pontificem maximum delegerant Petrum Brutium, mōtis Muronis loca sola secessusq; colentem, ac celebritatem fugientem. Vir qui lucem purpuramq; ignorasset: iis qui eum gnari prudentesq; delegerant, uisus mox est non esse personæ Pontificiæ ferendę, corruptissimis temporibus. Vir sanctus, & dignior nascente quàm consenescente Christiana pietate, facile adductus est à Benedicto Anagnino Cardinale, ut Pōtificatu abiret. Nemo tam cupide accepit summum decus, quàm ille deposuit. Cœlestinum nomē ediderat, duodecim patres Purpuratos crearat, maximam partem Fräcos, Carolo Regi gratificatus. Sedit menses sex. Sufficitur Anagninus. Priuatus is, Benedictus fuerat: Pontifex, Bonifacius esse uoluit. Cœlestinum eremum repetentem retrahi & custodiri iussit, gnarus eius nomē sanctum esse mortalibus, motúmque aliquem exoriri posse. Ludouicum Pulchri Regis auum in superos memoria sacrata retulit. Conciliasse quoque uisus est pacem inter Francos Tarraconensesq;. Obiuerat Alphōsus Rex Tarraconensium: Iacobus eius frater fessus Siciliensi bello, cupidusq; Tarraconēsis Regni morte fratris uacui, festa pace potiūdi, authore Bonifacio fœdus icit his legibus, ut Siciliam Carolo Regi habendam relinqueret: eius filiam Adelam duceret: redderet obsides. Inuicem peruinceret Carolus Rex, ut tandē Comes Valesii cederet iure quod Martinus Pōtifex illi in Tarraconensium Regnum esse sanxisset. Obsides redditi. Carolus Comes nō cessit spei, iuriq; suo, nisi magna re, locupleteq; præmio. Nomine dotis habuerat Comitatum Andegauēsem, nunc socer Cœnomanos etiam ei dedit: ut (quod & factum est) Iacobo restitueret ius quo à Martino Pōtifice donatus fuerat: decederetq; repetēdi Tarraconensis Regni actione. Iacobus Tarraconem lōgo ex temporis interuallo reuertit: Réxque ab omnibus salutatus, coronatusque, cōgratulantibus etiam Francis. Pax ubique Fräcis, partim uictoria, partim fœdere parta uidebatur. nam & Anglus maiorem sororem Fräci Regis cœlebs duxit, reddita ei festis nuptiis Aquitania: cum idem orbis repetitus, renatumq; Siciliense bellum. Iacobo ex Sicilia ad capessendum Tarraconense Regnum profecto, Siculi uelut ex cōposito armis publice correptis, mœnia, fines, oram maritimam custodiunt, ne in potestatem Fräcorum recidant. simul Fœdericus reliquus Iacobi frater, classe in Siciliam ex Hispania uectus, ab illis cupidissime recipitur, Réxque salutatur. Id fraude factū uideri poterat: nec aberat suspicio ita inter fratres conuenisse. Bonifacius Iacobum ad causam dicendam uenire iussit. Affuit ipse, materque Constantia magno natu. Ille nihil à se dolo factum cōtendebat, fidémque se facturum innocentiæ, ac in fratrem cum ipsis Francis pugnaturū. Classe certatum est. Quadraginta longę naues Francorū erant, triginta Iacobi: sexaginta Fœdericus habebat. Non procul à freto pugnatū. Vicit Fräcus adiuuãte in pugna Iacobo. Fusi fugatiq; hostes. Ludicrum certamē uisum. Nauis ex qua Fœdericus pugnabat, capta: ipse scapha exceptus

euasit,

A euasit, locum tempúsque fugę dante (ut fertur) fratre, uictoriæ gloria ingẽti, fructu nullo. Frãcis uisum tutius, Iacobum eiusq; auxilia dimittere, quàm eo socio in prælijs uti. Bellum igitur illud intermissum. Anglus Francúsque fœdere ac affinitate iuncti, in perniciem Adulphi Cæsaris incubuere: Francus, quòd ut se armis oppugnaret, pecuniã acceperat. Anglus, quòd fidem non seruasset, ac multo multóque minores quàm conuenisset copias Flandrico bello misisset: nec se cum illo ad Brugas, antequã in potestatem Francorum uenirent, ex cõposito iunxisset. Ad hoc proceres Germani sordium & perfidiæ eum damnarũt, quòd & à Rege in Regem auro corruptus fidẽ B non coluisset: iureq; imperii ei abrogato, Albertum Austriæ Ducem Rodulphi Cæsaris filium Cæsarem deligunt. Is cum Franco Angloq; fœdus fecit: ab illísque & auro & milite adiutus, in acie Adulphum interemit: affinitate etiam cum Francis iunctus. Minorem sororem Regis Pulchri Fœdericus uxorẽ duxit, noui Augusti filius. Anno salutis millesimo undetrecentesimo Carolus Valesii Comes, Flãdria cum exercitu repetita, quicquid superiore bello reliqui fuerat quod nõ caperetur, tunc partim ui, partim mẽtu recepit. Vido & ab Anglis & à Germanis desertus, cum tutãdi se suáque nulla spes ei ostẽderetur, cum duobus filiis Roberto ac Hilermo se Carolo C permisit. Lutetiã missi, appositis custodibus asseruandi. Tota Flandria Francis parebat. Pulcher Rex Regio comitatu celebritatéque eò se cõtulit. Exceptus est magnificentissimę, apparitissimeq;. Venerabundi omnis generis, cuiusque ordinis mortales cum liberis occurrũt: mœnibus admisere, faustis ominibus, lætis acclamationũ uocibus plausibúsque, ac effusissimis studiis, immodico gaudio patefactis templis, hymnósque concinentibus, campano tinnitu, ornatu uiarum arearúmque, ludis festis, matronis uirginibúsque cũ amplissima ueste mundóque prospectãtibus, speciosissimis magnificisq; rebus expositis. Nec domesticis modò publice priuatímque studiis, hilaritate, D festiuitate, sumptu, cultu, ostentatione certabant inter se Flandri, ut recenti deditione Regi Francisq; uoluntatem suam, animum, fidem, obseruãtiamq; illustri testificatione probarẽt, sed ad rumores famámque longe lateq; peruulgatã noui insolitiq; apparatus, excita finitimarum ac paulo remotiorum gentium iuuentus, suum quæq; in morem exculta confluxit. In primis ex Anglia Germaniaq; permulti proceres honoris gratia aduenere. Omnis ex propinquo nobilitas pręstò affuit: militarium equestriúmque certaminũ simulacra cõmissa, præmiaq; uictoribus data: nihil honoris officiũue excogitari potuit, quod tunc fuerit prętermissum. Nunquam Flãdria amãtior obE seruantiórque Frãcici nominis uisa. Sed effusam sæpe lætitiam tristes & aduersæ res excipiunt. Nunc nihil amãtius, mox nihil infensius. Lutetiam reuertit Rex. In Flandria Regius præfectus ipse nobilis locuplesq; nobilitatẽ Flandricam locupletiorésq; colebat, minore humillimæ plebis cura. Immunibus splendidissimis quibusque, plebs grauitatem tributorum cõquerebatur. Cõtrouersia quoque exorta est inter diuites tenuiorésque opifices artificésque: ac humillimus quisque mercedes ac precia laborum, operarũ, ministeriorum aliquãto liberaliora constitui sibi ab optimatibus suis postulabant. Nec hoc impetratũ. Id tam dolenter latum, ut simul in primores suo-

rum Francósque uim pararent. Brugis audaciæ initium ortum. Ea in urbe F plebis homines Petrum quendam humillima statura senem, qui textrinulariam faceret, altero oculo captum, è carcere, quò ob liberiorem, & in causa plebis non infacundam, ut in illius gentis quæstusq; homine, linguam, eum Regius præfectus cõiecerat, rapiunt, eóque duce, ac Bridano lanio audacia & uiribus corporis insigni, cædem Francorum & suorum procerum facere conantur. Vbi uerò se illi ferro egregie defendebant, ueriti ne pœnas audaciæ darent, magna pars secessionem faciunt. Dammum & Ardiburgum & Malam oppida uicina inuadunt, ibiq; cædem Regiorum nobilitatisque faciunt. Qui Francorum Brugis præsidebant, tam repentino tantoq; tumultu G exorto, auxilium ab Rege petunt. Ea prouincia cum mille quingẽtis equitibus demãdata est Iacobo Comiti Fani Pauli. Proficiscebatur, credebatúrque suppliciũ de sontibus sumpturus. Plebs quæ Brugis remanserat, & ipsa capiti suo extrema metuens, coniurationem clàm cum extorre fecit. Noctis silentio, quæ diem aduentus Iacobi excepit, cum Franci per hospitia diuisi quietem caperent, qui secesserant ducibus Petro ac Bridano, à consiliorum conatúsque sociis intra mœnia recepti, truci clamore sublato, cũcta terribili tumultu formidinéque implent: simul quem quisque plebeius Francum hospitio acceperat, quiescentẽ circũsistit, necatq;. Nobilitas uerò ipsa, quosH cunque Regiorum possunt, excitatos incolumes præstãt: sternere frenaréque equos exclusi tempore non poterant. Viæ quoque continuò à plebe transmissis cãcellatisq; trabibus interseptæ. Iacobus prætor fide uirtutéque hospitis nobilis uiri cũ paucis integer illæsusq; effugit: reliqui occisi. Ita plebem suã recenti cruore madentem furentemq; nobilitas sibi quoque timebat, horrebatq;: sed cæde Frãcorum satiata, nihil præterea in quẽquam durius statuit: & illi, ne strictis semel ensibus, dulcedineq; sanguinis captis animis, in se sæuiretur, nihil eis petẽtibus denegarunt. Nobilitas popularis esse cœpit. Philippus etiam Vidonis Comitis filius, quum munere Caroli Re- I gis in Appulia magnis opibus, magnoq; oppidorum dominatu pollens poténsque esset, ea omnia Carolo Regi reddidit: ut ab omni eius munere beneficióque liber, patriæ quam posset opem ferret, ac in Francos pugnaret. Magno in motu res erant. Pulcher Rex ad octoginta millia bellatorũ coẽgerat, suomet ipsius ductu imperioq; illud gesturus bellum. Excidium Flãdriæ minabatur. Anglus Flãdros texit. Eduardus enim ita Frãci Regis amicus erat, ut tamen Flandros euersos nollet. Proinde simulatione charitatis

" misericordiæq;, uxori, O mea, inquit, fratris tui incauti capiti pestẽ propin-
" quam metuo: à quo enim minime suspicetur, domesticis insidiis hosti miser K
" proditur. Credula anxiaq; de fratre muliere, hoc celeriter Pulchro enunciatur. Ita Rex nemine nominatim à sororis nunciis insimulato, omniũ æque fide uiliore suspectaq;, cũ iam in Aduaticos peruenisset, caussatus hyemem appropinquare, ac beneficio temporis anni, cum uirtute non possent, se hostes tutaturos: re infecta ipse domũ cum longe maxima exercitus parte rediit: præsidiis, ut quisq; postulabat locus, relictis: ne hostes excursiones impune in Regiæ ditionis fines facerent, prædásque abigerent. Anno salutis millesimo trecentesimo Carolus frater Regis idem Valesii, Andium,

Cœnomanorum

A Cenomanorum Comes, à superiore matrimonio cælebs, uxorē duxit Balduini iunioris Græcorum Augusti ex Philippo filio neptem Catharinam: ac Romam ad indictam à Bonifacio Secularē, lustralisq; iam anni celebritatem (Iubileum uocant) cum peruenisset, cōtendebat ut soceri iure Augustus diceretur: pollicitabaturq; Francos in Asiam arma relaturos. Gaudebat Bonifacius se pōtifice sacrosanctum bellum iterari: promittereq; ob id uisus est Carolo imperii nomen, insigniaq;: iussitq; ei quàm maximas posset copias ad id bellum è Francia exçiret. Anno igitur qui sacrū insecutus est, Carolus Comes omnem ditionis suæ nobilitatem in Italiam euocauit: quæ B cum in Hetruriam peruenisset, eum & Bonifacius Diui Petri patrimonio præfecit, & Hetruriæ factiones in se uerterunt. Vt apud antiquos Venetæ Prasinæq; factiones ludicris certaminibus circensibusque celebrantur; ita tunc parum malorum uidebatur in Gibellinorum Guelforúmque partibus nominibusq;, nisi rursus hi bifariam diuisi, ac in contraria studia abeuntes, intestinis odiis armisq; inter se contendissent. Alii enim eorū Albi, alii Nigri uocabantur. Aegræ affectæq; res erant, tamen non tam deploratæ, quin essent aliquot optimates qui communi saluti consultum uellent. A Bonifacio optimates Florentini per oratores petiuere, ut ad se Purpuratum legatū C pacis inter eos domesticæ componēdæ causa mitteret. Missus est Cardinalis Hostiēsis, qui sanctitate nominis iras sedaret. Opus erat & Regiæ nobilitatis uiro, qui maiestate permoueret: ne dimicantibus qui domi erāt, inter se, occasio exulibus redeundi domum daretur. Francus cæteris bellis assuetus, ciuilium contentionum ignarus, à Florentinis hoc statu rerum apparatissime magnificeq; exceptus, quatuor menses apud eos egit. Ex Hetruria in Calabros duxit, quòd Fœdericus Tarraconensis Philippum Claudi Regis filium classe in Siciliam incaute euntem interceperat, Calabrósque receperat. Adueniēte Carolo Comite, potestatemq; pugnæ faciente, fortunā præ-D lii experiri noluit. Franco recuperatis Calabris in Siciliam traiecturo, leges accepit: reddidit Philippum: fidem iureiurando dedit, se deinceps Italia cōtinenti temperaturum. Pignus affinitatis accessit. Nupsit ei Leonora Claudi Regis filia, dictis his legibus, ut Pontifex maximus Claudúsque Rex eum iuuarent in Sardiniæ regno acquirendo, quo ipso aut alio quoquam parto Sicilia Francis cederet: eam interea dotis profectitiæ nomine obtineret. Hæ conditiones tandem uanæ euasere, nec binæ nuptiæ quicquā profecere. Carolo Comite in Franciam à fratre Rege bello Flandrico reuocato, Claudus Rex Nucerinos Saracenos adhuc superstitioni Mahumeticę deditos, opta-E bat pios effici. Quòd Cōradini bello desciuissent, duplex illis uectigal quàm quantum pii idemq; ueteres ciues Nucerini penderent (mixti enim incolebant) imposuerat: ac deinceps seruorum propè numero habuerat: tamē industria frugalitateq; ad maiores diuitias peruenerant, quàm cum gratia autoritatéque apud Manfredum Regem Fœdericumq; Cæsarem ualuissent. Tūc iussi CHRISTVM agnoscere aliquot lauationem sacram petiuere: cæteri cōtentione animi peruicaces, ne seruilibus quidem cruciatibus cogi potuere, ut utriq; saluti suæ cōsulerent. Pace illa Italiæ parte in præsens cōposita, aliquot Emporitanæ aliarumq; promiscue gentium naues bello ui-

uere assuetæ, Rogerium Templariũ sibi præficiunt. Ex Apulia in aduersam E oram transmisere: Salonasq; expugnarunt, ac diripuere. Mare infestum, litoráque faciebant: undique prædas agebãt. Piraticum bellum erat: ac ne illud quidem, ut (quod facere nobiles latrones solent) duci suo parerent. Rogerium occiderunt: nec eum tantùm, sed, cum nec iustum nec iniustum pati possent imperium, alios atque alios creabant occidebantq; duces. Et, quod mirum sit, sublata imperandi parendiq; disciplina, duodecim tamen annis hoc bellum tenuit: cũ uiginti omnino triremes, & aliquot minora nauigia ipsi haberent: sed consociantibus se illis etiam exulibus Græcis. In terrã Atticam igitur delati, Athenarum Ducem Brennæ nobilitatis uirũ occiderũt, G urbémque ceperunt: & in Peloponesum retro acti, eam occuparunt: occisisq; Francis proceribus, qui ea magna ex parte potiebantur, illorũ domos, uxores, opésque sibi uendicarunt: locúmque sibi eum domicilio delegere: in mores finitimorum paulatim abituri, prædonũ tandem depositurí. In Asia Tartarorum opes rursus ingentes erant. Cassanus Scytha Persas deuicerat, eosq; iu ditionẽ redegerat. Armenii Regis filiam in matrimonio habebat, religioneq; noster erat. Pulso Aegyptiorũ imperatore, Syriæ iura dabat. Cũ defectione Persarum reuocaretur, oratores ad Frácũ Regem, Bonifaciúmque Põtificem max. misit, cum Latinis proceribus fœdus facturus, ut com- H muni animo consilióque sacrum regnum recuperaretur, & à Barbaræ religionis ui tegeretur. Bonifacius rursus amplum magnificumq; sibi existimabat, se Pontifice recipi, quæ superioribus Põtificibus amissa fuissent. In Fráciam literas ad Pulchrum Regem de bello sacro redintegrãdo dedit (ut ferunt) imperiosas, ac nisi continuò pareretur, minarum & fulminis plenas. Quod satis cõstat, Bonifacius Apameam prouinciæ Narbonẽsis eodẽ quo aliæ in Asia urbes nomine, sed tunc contributum diœcesi Tolosatium oppidum, ciuitatẽ esse iussit: suumq; illi Põtificem, ac sedem dedit: ut domi haberent à quo sacra iura peterent. Annales Fráncici tradunt Episcopũ Apa- I mensem solitũ fando malè sentire de Rege Pulchro, eumq; urbis allatrare: Regẽ ad se illum euocasse, tradidisseq; uelut in custodiam Archiepiscopo Narbonensi, ut de eo se consulto statueret. Bonifacium id indigne tulisse: misisseq; ad Pulchrum Regem Archidiaconum Narbonensium (is ciuis Romanus erat) qui Pontificẽ Apamensem dimitti iuberet. Edicto etiã proposito iussi sunt à Bonifacio Pontifices Patrésque Franci ad cõcilium certam in diem in urbẽ Romam conuenire. Vetuit Pulcher è Francia discedi. Maiore accensus ira Pontifex, Philippum Regẽ Francorũ nominatim execratur: quòd diceret eum in Episcopũ manus iniecisse, ac bona sedium ua- K cantiũ fisco suo inferre, iúsq; sacrarum uestiturarũ sibi arrogare. Addebat, id quod omnibus permirũ fuit, Regem Fráciæ nõ sacro modò Pontificioq; iure Pontificem Romanum ut animorũ parentem oportere obseruare, sed ciuili iurisdictione, profanaq; re, ac causa, & dominatu Principẽ authorémque agnoscere. Simul scribebat se Franciæ proceres soluere fidelitatis iureiurando, quo se Pulchro deuinxissent, ac ei ius regni abrogare. Harum rerũ frequenti Procerũ Patrumq; Francorum cœtu enũciandarum munus Archidiacono mandarat Pontifex: diplomaq;, ut id sacrum monumentum fo-

ret,

A ret, dederat. Pulcher Apamésem dimisit. Diploma prius quàm coactis ad id Lutetiam Patribus recitaretur, raptū Atrebas igni dedit, facessere Archidiacono procul iusso. Ipsi Bonifacio domi periculum conflatum. Cum Columnis proceribus bellū gessit: siue (ut nōnulli ferunt) quòd superbia execrabiliq; odio partium, eos Gibellinorum duces euertere conaretur ipse Guelforum studiosus: siue iniuria indignitateq; lacessitus, quòd Columnę splendore nobilitatis ac opibus etiam Pōtifici formidolosis freti, Bonifacii Anagniam, unde ortus erat, se conferentis, impedimenta, ingentémque uim auri diripuissent, urbesq; iuris sacræ ecclesiæ in quibus Præneste, Nepeteq;, oc-
B cupassent. Petro Iacoboq; Columnis Cardinalibus ius pilei rubri decreto Pontifex abrogauit. Quo nihilo secius illi uti perseuerabant: solicitabantq; omnes Reges Ducesq; ut à Bonifacio desciscerent: quòd malis artibus Pōtificatum à sancto uiro Cœlestino extorsisse eum dicerent. Præterea impiæ hæresis, cædisque incusabant: Tandem Pontificem eum esse inficias ibant. Tunc multo maiore odio in uniuersam eam nobilitatē exarsit: nihil ad eorum excidium non moliebatur: illorum secessionem impietatis arguebat: ac ueluti schismatis authores damnauit. Cæteri Columnæ quibuscunque potuere latebris sese abdidere: Stephanus in Francia tectus cultusq; fuit. Pro-
C misisse quoque Pulchrum Bonifacio sexaginta millia aureorum (sed dissimulatur causa) quæ numerata non sint, constat. Hilermus Tornacensium Pontifex author est Bonifacium ius dedisse Regi Pulchro ad belli necessitates pecuniæ etiam à sacerdotibus cogēdæ: idémque ius eundem mox abrogasse, sacerdotum querimoniis permotum. Existimatio igitur cuique libera sit, unde conceptum odium. Interea Flandri cum exploratum haberent in se bellum à Franco parari, Atrebatiq; Flandriam prouinciam à Pulchro datam: ne aduersus nobilissimum uirum magnorum Ducum nomine carerent, Vidonis Comitis sui apud Francos captiui filios duos, Philippum
D ex Italia regressum, Vidonémque Sauarensium principem, simul & Hilermum nepotem ex filia Vallisrheni Comitem, Duces belli deligunt: quòd eos dolore domestico in Francum incitatos nō dubitarent. Hi temporibus obsecundantes, Plebicolæ facti, Petrum in cohortem amicorum recipere non erubuere, eúmque Balteo donare. Lanii nomen obscurius fuit: adeò linguę quàm corporis uires nobiliores extitere. Omnes præterea in futurū bona spe implentur. Nunquam Flandrica plebs optimatibus Comitibusq; suis dicto audientior, nunquam illi in plebem indulgentiores fuere: inter se æmulatione fidei uirtutisq; certant. Contrà, maiore animo iráque quàm
E consilio armatur Atrebas, uelut in ignobilem & millies deuictam gentem inuictos Francos pugnaturos ducens. Ad Curtracum dimicatum est. Hostes castris locum delegerant suapte natura tutiorem, ac egregie munierāt. Conspecto hoste, impatiens moræ Atrebas, copias explicat, aciem instruit. Vbi nihil à Flādris mouetur, subire ad eorum castra signa iubet: ac uel ui irrumpere, uel elicere ad pugnam. Contrà Reginaldus Nella magister equitum Atrebatem dehortatur, ostenditque in certam perniciem iturum militem: ac ut hostis manum non admoueat, locum ipsum se defensurum, & pestem contranitentibus allaturum. Implacabili odio in Flādros semel cer-

tamine animi suscepto, furebat Atrebas, ut infensus, ita & inuisus: & nō mul- F
tò ante Hilermi fratrem prælio captum, atroci custodia indignitatéque in-
teremerat. Comitis Vidonis ex Hilermo filio neptem in matrimonio Re-
ginaldus habebat. Igitur Atrebas sanum consiliū danti Reginaldo, Prodi-
» tor, inquit, non fallis: uxor tua soboles Vidonis Flandri Comitis pluris tibi
» quàm tota Francia, salúsque ac gloria communis est. Simul cæterorum qui
pugnam dissuadebant, ignauiam increpitans, latentem metu hostem extra-
here ad prælium, uel non repugnantē conficere iubet. Reliqui Duces Re-
giæ nobilitatis uiro inclemens responsum reddere non audebant. Reginal-
dus quoque grauiori probro lacessitus, nihil aliud respōdit, quàm manu se G
uerba ignominiosa confutaturum: & quandò Atrebas perire ipse, trahereq́
secum in excidium omnia uelit, se ante signa iturum. Nullam maiorē amē-
tiā imprecari hostis Regiis potuisset. Atrebas furore, Reginaldus indigni-
tate perciti, castra hostium prealtis fossis, & iis aqua (quandò natura loci ita
ferebat) repletis, aggeribúsque munita, equis etiam insidentes adorti, super-
stāte munimētis hoste, ac alia manu subinde erumpēte, simul suomet ipso-
rum tumultu insignem cladem accepere. Duodecim millia Francorum, atq́
horum (ut nonnulli scribūt) equitum, cum nobilissimis ducibus periere: in
quibus Reginaldus. In corpus Roberti Atrebatis etiam exanime sæuitum. H
Illud quoque spiritus hostiū auxit, quòd à Pulchro dimissus è custodia Vi-
do senex, si suos tanto ex interuallo reuisens, & ipse moueri conspectu suo-
rum, & mouere charitate sui posset: ut spe ueniæ impunitatisq́ in fidē Re-
gis posito furore redirent. Iuit solo iureiurando reditus, nisi permoueret, fi-
de oppignerata: rediitque in custodiam re infecta: pauloq́ pòst obiit. Pul-
cher Comitatum Atrebatiū Othoni Burgundiæ Comiti, quòd is in matri-
monio haberet Mathildem Comitis Roberti Flandrico bello cæsi filiā, at-
tribuit, reclamante adolescentulo Roberto, eiusdē Roberti ex Philippo fi-
lio ante obitum patris defuncto, nepote. Audebant etiam Flandri Annoni I
Comiti bellum inferre, quòd Hollandiam Zelandiámque obtineret: quas
regiones Comitis sui Vidonis esse contenderent. Auxilio Francorum facile
Anno è finibus Annoniæ hostes submouit. In Zelandiam bellū mari trans-
latum Francus gerendum suscepit pro socio Comite cōtra communes ho-
stes, edomari eos non posse arbitratus, nisi terra marique premerentur. Se-
decim triremes è Lyguria mercede cōduxit, Præfecto Regimerio Grimal-
do. Is in Oceanum circunuectus, maritimam oram Flandriæ hosti infestam
fecit. Tota Flandria in armis erat. Flandri non perculsi metu, impigre res ge
rebant. In Atrebatiū fines excurrerunt: suburbana ędificia incenderunt: ur- K
bem dum tentāt, magna cæde repulsi. Ad Fanum Odemari castra moturos
eos Franci qui ei oppido præsidebant, exploratum habentes, duas se in par-
tes diuidūt. Tria millia equitū erant: pars extra urbem loco opportuno oc-
cultóque sedit: reliqui oppido se continebant. Vbi ferox hostis aduenit, ad
certamenq́ prouocabat, Curtracensem uictoriam iactans: egressi prælium
cōmittunt. In medio ardore pugnæ affuere qui in insidiis latuerāt. qui Fran-
ci nobilissimos Reges imperatorésque uicerant, Flandros etiam uicere. Ad
quindecim millia hostium cæsa, & alia pugna ad Ariam octingēti Brugen-
sium

A sium interiere:ad Tornacū quingenti. Ita deleta est ignominia cladis acceptæ,ac pristinum belli decus recuperatum. Victi erant hostes,sed nondum perdomiti. Tāta clade potius iritati,quàm territi,quàm fracti,nouas scribūt copias:alii alios exhortātur ne animo deficiant:excitati, refectaq; spe,summi,infimi,proceres,plebei,nobiles,ignobiles, opulenti, tenuiores, egentes, adsunt:iustitium edicunt:tabernæ clauduntur:omnes officinę,præterquam armorum,conquiescunt:cætera opera,studia,artes,intermittuntur, cōticescunt,cessant. Arma cupiunt,exposcunt,capiūt:hostem petūt. Iam Rex ipse ductu quoque suo Flādricum bellum gesturus,cum magnis copiis aduenerat.ad Montem populeti(id loco nomen est) castra metabatur, non procul ab hoste circundato carris,munitionibusq; se continente,nec sperabat eum in aciem descensurum. Vixdum exarmarat se Rex,quum repentino impetu hostes in castra Regia sublato clamore irrumpunt,tanto terrore iniecto,ut Carolus Comes se fugæ cum non parua manu mandarit. Regem in tanto periculo nec uirtus nec consilium defecit. Armis correptis,suos,ut quemq; nactus erat,à fuga trepidationeq; ad decus uoce exemplóque reuocat. Vbi præter spem hosti resistitur,ac terror resedit,recursumq; undique ad tabernaculum Regis,quò atrox prælium incubuerat: primùm æquo Marte pugnari cœptum:deinde nobilitas,uirtusq;, ac Regia Fortuna haud ambigue uincere,cædesq; in hostem uertere. Ad sex millia hostium cecidere. Periit & Hilermus Comitis Vidonis nepos. Regiorum desiderati mille quingenti. Flandri leges has accepere,Insula,Orcaiæ, Aduatici, in potestate Regis essent, quoad millia aureorum ducenta filii maioris Vidonis qui è custodia Francorum dimitterentur,Regi numerarent. Pulcher Rex Lutetiæ ad Virginis statuam equestrem posuit:ut id monumentum Regii periculi numine uotóque in ipso discrimine pugnæ propulsati, foret. Robertus Comitum stirpis maximus domum regressus, rem Flandricam suscepit, iam Comes etiam Niuernensium salutatus, quòd haberet in matrimonio Iolantidem Odonis Niuernensium Comitis filiā,hæredemq;. Is Odo fuit filius Hugonis Burgundiæ Ducis,ac Roberti Ducis,cui nupsit Hagna diui Regis filia, frater. Iam Bonifacius Pulchrum hostem iudicarat:Frāciæ sacris interdixerat:Francorum regnum, uelut solio uacuo,iuri ditionique imperii Augustorúmque attribuere adiudicareq; ac addicere se effatur: quódque ad eam usque diem denegarat,Albertum aliquot antè annis electum,tunc primùm Cæsarem appellat:eo maiore illius gratia,quòd fama erat Carolum Comitem,ut antè palàm petierat Orientis imperium, ita nunc dissimulatis consiliis spem Germanici concepisse. Conuēnit ut Germanus Pulchrum regno exuere conaretur,ac Francos ad imperii uenerationem,legésque ab Augustis accipiendas euocare. Extant Regiæ maiestatis Pontificisq; alternæ epistolæ utrinque missæ,plenæ cōuitiis mutuis,ignominiosæq;, si modò ueræ, ab ipsisq; compositæ,& non confictæ ab aliis,quod similius uero sit. Quod constat,contractis Rex Lutetiam patribus,cōmemorat Bonifacii in se Frāciamq; noui exempli decretum : sed eum Pontificem max. non esse,eaq; de re cognoscēda sacrosanctam sedem suo Antistite tunc uiduā appellare. Ad " hoc proceribus coactis,Interrogo uos,inquit,cuinam fidelitatē pręstare ius

» fasq; sit:ac cuiusnam beneficio unusquisque uestrũ oppida, dominatus,im- F
» peria,honores habeat? Vndique consentiente uoce responsum, illius unius se beneficiarios esse,próque eius gloria,imperio,salute, mortem oppetituros, memores fidei suæ, ac Regiæ maiestatis. Anglus & ipse solicitatus in Pulchrũ,nihil tamẽ mouit, morbo primùm,deinde Scotico bello implicitus. Paulò pòst Pulcher Isabellam filiam eius filio item Eduardo despõdit, ut Rex sanctiorem & suam, & filii in regnum successuri florentísque necessitudinem ipse iam senior duceret. Hac temporum perturbatione,miseriáque,neque terra neque mari pax ulla erat. Sara Columna iram Bonifacii iam impar fugiens,dum nihil à tanto hoste sibi tutum fiduniq; putat, in G ora Italiæ maritima errans nagusq; à piratis excipitur, ac ad remum datur: ne tam necessario quidẽ tempore ausus se aperire quis esset : ne generis humani hostes eum Bonifacio dederent, magni proposita præmii spe. In ora Massiliensi quidam è nobilitate Francica colloquii commercio cum Archipirata facto,nauim inuisens,Saram antea familiari usu in rebus Italicis notum,tunc inter remiges uultu gestuq; fidem suam clam cæteris implorantem,agnouit:rem tamẽ in præsentia dissimulauit.Mox classe permissu Præfectorum cõtracta Archipiratam assecutus,peruicit ut ex uinctorum remigum numero unus,quem ipse optaret,catenis solutus sibi daretur.Ita Sara H liberatus,atrox Bonifacio hostis,ac malis exacerbatus, principem Bonifacii opprimendi locum sibi uẽdicaturus uidebatur. Audacior tamen Hilermus Longaretus Tolosas extitit. Is enim acceptis à Pulchro mandatis, ut appellationem quam ille in synodo Parisiensi nuncuparat, Cardinalibus, ac,si potestas fieret,ipsi Bonifacio essaretur, in Italiam se contulit: atque in agro Senensi substitit,causam moræ simulans, quòd forte oblata spes esset gratiæ inter Regem Pontificemq; reconciliandæ : ac quoniam mentionem sexaginta millium aureorum uersatam ostendimus, ingentem uim auri ad controuersias sedandas sibi mẽsariis Petruciis à Rege suppeditari.Rex etiã I Episcopum Altissiodorensem ad Pontificem miserat. Miserant & Episcopi Patrésque Franci communem legationẽ tres sui ordinis Patres permissu Regis, qui Pontifici satisfacerent, purgaréntque reliquos Patres, quòd Flandrico bello retenti in Francia, in Vrbem ire iussi, dicto audientes esse non potuissent.Eam excusationem Pontifex ita accepit, ut à Rege uetiti, non prohibiti Flandrico bello uiderentur. Nullũ tamen suspicatus est Põtifex consilium Regis in se cruentum, hostileue: eum tantùm appellatione subnixum, fretúmque,eiúsque enunciandæ munus Longareto iniunctum ratus.Seruili habitu domũ regressus Sara,per factionis suę homines ad tre- K centos equites Francos, qui ex bellis Siciliensibus pace facta alii aliis locis sedebant,Petruciana pecunia à Lõgareto subministrata cõduxit,ac raptim contraxit. Affuit & Longaretus,corruptis pecunia Anagninorum nõnullis:simul cum Gibellinis eiusdẽ urbis re composita.Prima igitur luce Anagniam intromissi,clamorẽ tollunt.fit fuga aulicorum,Purpuratorumq; Patrum. Vbi primùm Bonifacius se proditum sensit, sacris omnibus summi Pontificatus ornatus insignibus in solio sacro cõsedit: Saræq; cum uociferatione irrumpenti,sed intra linguam sæuienti reticuit:Longareto propius accedenti,

A accedenti,simul stringenti ferrũ,minitantíque se illum in uinculis Lugdunum pertractum,ut in Franciã è sede Petri deturbaretur: Ego,inquit,patienti animo ferá quod sancto Pontifici Syluerio usuuenit. Auus uerò tuus Albianæ impietatis conuictus,damnatúsque,igne meritas scelerum pœnas Deo mortalibusq; dedit:ne mireris indebitas me impietati tuæ luere. Ferũt continuò ferociam omnem Longareti concidisse. Appositis tantùm Pótifici custodibus,ac ędibus direptis,discessit. Triduo pòst,custodibus dilapsis, ex propinquis oppidis auxiliis conuenientibus,Anagninis,& qui incorrupti erant,miseratione motis,& qui cum hoste senserant,pœnitẽtia subeunte,pro salute dignitatéque Pontificis ab se orti,arma capientibus,ad hoc ex

B Vrbe Roma officii causa ingenti concursu simul qui fuga dissipati fuerant, coeuntibus,profectus Romã,trigesimoquinto à ui facta die obiit,anno eius seculi tertio. Paucorum dierum interregno creatur Pótifex Nicolaus ciuis Taurisinus,ex obseruatione Prædicatorũ, ac princeps ordinis. Benedictus dici uoluit:quo nomine uocitatus fuerat ante Pótificatum Bonifacius. Ab eo fuerat creatus Cardinalis, ab eo Legatus in Hũgariã cũ Carolo Martelli iam defuncti filio Claudi nepote missus,ut eum mortuo Andrea Veneto genti cóciliaret,in solioq; collocaret:qua cõmendatione & studiosis Regis

C Fráci,& memoriæ Bonifacii colẽdę deditis Cardinalibus charus acceptúsque erat. Nouus Pontifex Longaretum,& Saram,& qui Anagninorum cũ eis senserãt,cum die dicta nó adessent,absentes,sacræ maiestatis parricidiiq; damnatos,execratus est. Petrum & Iacobũ expertes se eius sceleris edocentes,in gratiam recepit:ex sanctione tamen Bonifacii rubro pileo uti uetuit, haud dubie Bonifacii apud eum memoria sancta, & actorũ approbatione. Regem Francum per oratores purgantem se,nihilq; durius statuisse se,cogitassene in Bonifacium,quàm ut concilium appellaret,nec se authore uim factam,contendentem, ecclesiæ sacræ reconciliauit, Franciamq; interdicto

D soluit. Sanctus etiam à Francis Pontifex habitus,octauo sedis suæ mẽse decessit. Tunc inter purpuratos patres contentio exorta:nec singulorum modò,sed & nationum studia exarsere. Gallici generis Cardinales permultùm & numero & authoritate ualebant. In gratiam duorum Carolorũ Regum cõplures creati a superioribus Pontificibus,& Bonifacius primis suæ sedis temporibus Francorum fuerat studiosissimus. Nunc Franci Cardinales cõspirarant. Contrà Italici generis patres & sui memores erant, & uereri poterant id quod usuuenit. Alterum iam annum illud interregnum tenebat. Tandem consensere,ut Galli ederent tria nomina,modò in illis nemo nu-

E meraretur actorum Bonifacii aduersarius:Itali ex illis tribus optionem haberent. Erat Bertandus Vasco, Pontifex Burdegalensis à Bonifacio creatus:idem à Pulchro Rege animo alieno,quòd Pulchri frater Carolus Valesii Comes bello Aquitanico eius propinquos domúmque uexarat. Is si à Gallis patribus nominetur,etiam ab Italis cupidissime recipiatur,agnoscatúrque Pontifex. Sensit id agi Pulcher Rex, reconciliatáque cum Vascone amicitia,sui beneficii Pontificatum fecisse dicitur, ac sibi Bertandum tanto munere uelut suo deuinxisse. Galli nomen Vasconis edidere,Itali recepere. Creatus cõsentiẽtibus animis,Clemens uocitari uoluit. Purpuratos in Gal-

liam exciuit: Lugduni Pontificatum iniit, tribus Regibus cœtum celebrantibus, Franco, Anglo, Tarraconensi: tanto undiq; concursu studioq;, ut nonnulli proceres multitudine mortalium, trepidationeq; ac turba oppressi obtritiq; sint: Pontifex dum se cõspiciendum tota urbe circunfert, equo laberetur, tyara excussa, ac amissa longe maximi ex ea precii gemma: Pulcher Rex in periculo uersaretur, ruina muri uetustate onerèque superstantium procumbentis. Ioannes dux Britãnus oppressus interiit. Purpurata cohors Pontificatúsque septuaginta annos in Gallia manebit. In Italiam tunc primùm in prouinciã atque adeò in ordinem coactam, tres Purpuratos legatos cum liberis mãdatis misit: eis belli pacisq;, ac maximarum rerum ius arbitriúmque concessit. Albertum Cæsarem Ioannes filius fratris, coniuratione paucorũ procerum facta, in traiectu Rheni fluminis ad Scafusam oppidum è nauicula in ripam egredientem, ferro exceperat, occideratq;, ab eo cultus educatúsque, sed à quo Ciburgum oppidum occupatũ diceret, quod morte matris legibus sibi obuenire oporteret. Proceres Germani in deligẽdo Cæsare contrariis studiis scindebantur. Perdiu interregnum tenuit. Tãdem Henricũ Comitem Luceburgensem delegere. Continuò id Clemens comprobauit, confirmauitq;: simul nulla dubitatione moráue interposita, primam coronam à Pontifice Agrippinẽsium accepit: ac ne quid eius amplitudini deesset, iussus est intra biennium in Italiam proficisci, ac alteram & tertiam coronam à Cardinalibus, quorum ea prouincia erat, accipere. Simul quod nulli unquam Cæsari datum est, id illi ultro oblatum. Ioannes qui patruum Cæsarem occiderat, permotus parricidii pœnitentia, Clementẽ adiit ut expiaretur, ac quas iuberet Pontifex, pœnas daret. Reiecit eum Pontifex ad Henricum, adiret illum, consuleretq; quodnam piaculum expetendum uideretur. arbitrio enim Cæsaris, percussorem Cæsaris luere oportere. Iussit eum Cæsar Eremitarum septo clausum quicquid reliquæ uitæ foret agere. In Italia Pisis diui Augustini ædi se iuuenis dicauit. Eodẽ anno decessit Carolus Claudus Rex. Carolus eius ex Martello maximo natu filio nepos, in Hungaria regno iure auiq; inito, iura dabat. Robertus eius adolescẽtuli patruus in Prouinciam Phocensem, quæ fuerat paternæ ditionis, profectus, à popularibus Comes Prouinciæ salutatur. Auenione (quę urbs ei prouincię contribuebatur) sedebat Clemens: ab eo Rex beneficiariúsque appellatur: coronaturq; eadem qua Pater auusq; dignatione. Henricus Cæsar consiliũ proximorum Cæsarum uituperabat, qui per ignauiam timiditatemq; Italiam non fuissent ingredi ausi. Id sibi unum elaborãdum, ut ad priscum decus nomen Cæsarum redeat, reuiniscat, recolatur. In Germania etiam Cæsarum parente Augustissima, multa secus ac oportuerit, facta, dissimulataq;: Ob unum Austriæ ducatum quinque Cęsares interemptos: eos Duces deiiciendos ex illarum rerum arbitrio, ut ea nobilissima regio Cæsaris tantùm imperio pareat. Hoc Henrici consilium, hæc cupiditas non latuit proceres illius gentis, exortæq; sunt liberæ uoces: Verendum igitur Cæsari, si pergeret alienas opes appetere, ne sextus Cæsarũ numeraretur Austriæ causa interemptorum. Ita permotus Fœdericum Alberti filium Ducẽ Austriæ appellauit, in uerba sua iureiurãdo adactũ, ac iussum àpud se Italico bello militare

F G H I K

A litare cum ducentis cataphractis equitibus. Animo, speq̃, maxima quæque concipiebat. Filio eius Ioanni quatuordecim annos nato nupsit Venceslai Bohemorum Regis nullis liberis superstitibus defuncti soror, eadē alterius Venceslai Regis uita sancti neptis duodeuiginti annos nata. Pius Pontifex author est Hēricum Cæsarem uno eodémque tempore tres exercitus comparasse. Vnum duce Petro Pōtifice Maguntino cum filio Ioanne in Bohemiam misit, ad illud Regnum dotale armis recipiēdum de Henrico Carinthiæ Duce, cui altera atque adeò maior Venceslai iunioris soror nupserat. Alterū duci iussit in Comites Vittembergenses, Imperio nō parentes fiducia duûm & septuaginta oppidorum quibus ipsi imperabāt. sed ui ad obsequium reuocati. Tertium in Italiam ipse ducturus erat, sperans uelut exule sede Romana, Imperii maiestatem sanctius omnes culturos, nec ullas leges munerá ue imposita detrectaturos. ita se magnorum Cæsarum priscorumq̃ decus assecuturum. Tantus animus, tot támque magna cōsilio, prædicatione, conatu, expectatione omnium complexus, ita demum conuertit in se animum Pontificis maximi, ut is quanuis absens, rem tamen Romanam à suspiciendo nomine Pontificum auerti, & arbitrii prorsus Cæsarum fieri, minime patiendum sibi censeret: flagitiosum temporibus Pontificatuíque C suo id futurum, sui ad posteros memoriæ sempiternam ignominiam impositum iri, si sacrosanctæ potestatis iura, amplitudinémque, à maioribus tot deinceps iam seculis per manus traditam, tentari consilio animóque ac uirtute nesciat, nequeat, non audeat. Arcana Clementis Robertíque consilia tunc enunciata euulgatáque non sunt: exitus docet Henrici spiritus Pontifici Regíque nimios tandem uisos: & inter eos conuenisse ne Italiam paterentur Germanorum prouinciam fieri. Henricus per Amadei Comitis Sabaudi fines ducebat. Cum primùm è summo montis uertice Italiam uidit, dicitur passis manibus cœlúmq̃ suspiciens deprecatus esse Deum optimum D maximum, ne funestę execrabilésque factiones Italię sibi quoque pesti exitióque forent: simul Comitem ferunt dixisse, illas eò neque sibi, neque maioribus suis quicquam incommodi ad eam diem importasse, quòd se ab eis integros seruassent: incolumem futurum Cæsarem, si maiestatem suam ab illis respiciendis auertisset. Sapiens, fidum, salutare consilium, si audiatur, si Henricus id assequi & facile possit, & in animum inducat. Sed per ingentes ancipitésque difficultates euadendum Cæsari nimis memori priscorum Cæsarum maiestatis Pōtificibus formidolosę. In animo initio habebat purgare Italiam factionibus: qua re nihil sanctius. Miserat iam oratores ad Flo- E rentinos, ut profugos extorrésque ciues reuocarent: ea erat ingens uis: utq̃ sibi Vrbem petēti, Florentiámque diuersuro, hospitii Augusti iura officiaq̃ pararēt: ut Arretii obsidione abscederent. obsidebāt enim, ut suę urbis exules ab aduersa factione pulsos reducerent. Hæc mandatorum ad Florentinos summa erat. Addebant oratores uerborum magnificentiam, pondúsque: adesse Hēricum Cæsarem inuictum, sapientissimum, opulentissimúmque: adducere gentes exteras, longinquas, feroces, undique excitas: quarum uim sustinere nullæ acies, nulla mœnia queant. Responderunt Florentini, orationem Legatorum minime sibi constare, dicique Henricum Cæsarem

» prudentissimum, qui exteras nationes ferro accinctas in Italiá adducat: cum F
» summi Imperatores soliti fuerint Italos in exteros ducere: nec conuenire,
» iubere exules à Florẽtinis reduci, qui uetet Arretinos iniuria pulsos in pa-
» triá restitui. de recipiẽdo in urbem Cæsare tunc se deliberaturos, cum pro-
» pius accessisset. Liberius responderunt, freti fœdere Roberti Regis, qui ex Prouincia à Clemente dimissus in Italiá prior transcendit. Hẽricus in subalpinas descendens gentes, omnes fere ciuitatum principes honoris officiiq; causa obuios habuit. Mediolanum duę factiones, ut omnia ubique, distrahebant, Vido Turrianus Guelforum, Matthæus Vicecomes Gibellinorũ principes: sed tunc Matthæus domo exactus, inopem solicitámque uitam G agebat. Ad Astam Cæsari uenienti occurrit: quò ingens uis exulum spe patrię recuperandę confluxerat. Etiá atque etiam suadent, hortantur, rogant, ut Mediolanum, quà proximum sit, contendat. Circumibat enim urbes, ac desidebat præscribendis colligendisq; pecuniis in sumptum itineris, & tot numero militum stipendium. Pergitur Mediolanum. Vido alterius factionis princeps certior factus partium studio non adduci moueriue Cæsaré, ei obuiá procedit. Discordiæ ciuiles in præsens sedátur: exacti domo, sine cuiusquam noxa, ignominia damnóue redeunt. Plena erant congratulatione plausuq; omnia, cum aurum coronarium indicitur. Centũ millia nummûm H aureorum coacta dicuntur, magna plebis querela: multiq; in urbe frequẽti tumultus exorti, ægreq; sedati. Anno eius seculi undecimo, die festo Epiphaniæ, Mediolani in D. Ambrosii æde, ferrea corona redimitus est Cæsar. Exin proximas eius Galliæ urbes circumiuit, partim uoluntate, partim metu maloq; in deditionem recipiens. Vicarium suum ad res Mediolanenses procurãdas Matthæum creat, & alios aliis urbibus proceres eadem nominis dignatione præficit. Eius regionis rebus compositis, profectus Genuam, treis cõtinuos menses ibi consumpsit: Legatósque Fœderici Tarraconensis fœdus aduersus Robertum petentes benigne audiuit: Romamq; I distulit, ac societatis iungendę spem dedit. Exin classe quadraginta triremiũ Genuensiũm Pisas cõtendit, prosequente secundum oram maritimã equitatu, maioréque peditatus parte, agrísque Lucensium euastatis, quòd cum Florentinis sentirent. Minus lõga mora Pisis fuit, quàm Genuę fuissent. Itũ Romam. Ad Petri, ut percupiebat, facultas tertiæ coronæ accipiendæ non fuit, quòd ea regio à Roberti Regis Vrsinorúmque factione obtinebatur. In Lateranensi templo tertiam à Purpuratis legatis coronam accepit. Continuò & aurum coronarium poposcit. Vbi tributum populo Romano indictum est, fremere omnis multitudo: & qui partes Henrici Colmnnarúmque secuti fuerant, tunc demum Vrsinis se dedunt. Tumultu exorto K Cæsar Vrbe excedit. Regressus Pisas, dictáque Roberto die, ubi ea uenit, absentem sacri Imperii hostem iudicat, maiestatis damnat: Regni nomen, ius, insignia ei abrogat. Hoc decretum Clemens Pontifex quamprimum irritum esse sancit, quòd nec in locum quò tutum foret, diem dictam diceret: ac cognitionem causæ, Regníque summæ sedis uectigalis beneficiariíque, iuris Cæsaris esse pernegaret. Iam Fœdericus Tarraconensis ex Sicilia in Brutios transmiserat, Rhegyum ceperat: ingens terror omnes perculerat.

A perculerat. Calabri, Apuli, Lucani, Picentini, Campani, ambigua fide agebant: nec populares Regi, nec Rex popularibus fidebat, credebátue. Henricus alia parte Roberto excidiũ minitans, Pisis mouet. In itinere morbo implicitus, ad Bonum Cõuentum (id oppidi nomen est) substitit: ibíque superante magnitudinem animi ui morbi, sed nõ sine ueneni suspicione, decessit. Germani Cæsare orbati, Italici belli consilio destitere. Florentini antequam Augustus obiret, paci domesticæq; concordiæ consulentes, ne oculis capti (quod prouerbii loco iam increbruerat) uiderentur: non Germanorũ (ut illi quæsierant) sed sui beneficii restitutionẽ exactorũ fecere: ac eos exi-
B lio reuocarunt, quorum odia placabilia, nec atrox causa foret, & quorum reditus animos ciuium iungeret, non distineret: obliuióque iniuriarum decreta, præstitáque. Robertus quoque ad famam defuncti Henrici tanti hostis, longe maxima parte solicitudinis leuatus, bellum cum Tarraconẽsibus geret. Clemẽs præ se tulerat, acta Henrici minus sibi probata esse, ac si diuturnior ei uita contigisset, rursus Pontificatum cum Augusto nomine decertaturnm. Nunc cęteris curis solutus, Pontificia munera obibat. In quinque annos ius decimarum de templorum prouentibus cogendarum Pulchro dedit. Templarii quoque tota Francia comprehensi, ac quæstione ha-
C bita, obscœna flagitia, immania de se scelera nefariaq; confessi permulti eorum dicuntnr: libidinem nefariam, impiam religionem, se cum Turcis, cum Saracenis sensisse, à nostris sacris descisse. Damnati quãplurimi, ac uiui cremati. Sunt authores non obscuri, Iacobum Burgundionem ordinis principem, cum productus ad supplicium, circunfusa ingenti multitudine, dum pyra extrnitur, staret, proposita uitæ spe, ac impunitate, si quæ in custodia fassus de se suisque esset, nunc quoque confessus, ueniam publice peteret,
" huiusmodi uerba fecisse. Ego nunc supremis rebus meis, cum locum men-
" dacio, dari nefas sit, ex animo ueréque fateor, me ingens in me meosq; sce-
D lus conscisse, ultimáque supplicia cum summo cruciatu promeritum, qui
" in gratiã quorum minime decuit, dulcedineq; uitæ, flagitia impia sceleraq;
" ad tormenta ementitus sum in ordinẽ meum, de religione Christiana opti-
" me meritũ: nec mihi nunc uita opus est precaria, & nouo super uetus men-
" dacio retenta. Exin rogo impositum, ac admoto paulatim igne primoribus pedibus ad exprimẽdam scelerum cõfessionem, ne tunc quidem, quum reliquo corpore depasto uitalia fœdo nidore torrerentur, ab huins orationis constantia desciuisse, aut mutatæ mentis ullam significationem præbuisse, neque ipsum, neque duos cum ipso supplicio affectos nobilissimos eius
E ordinis uiros: quorũ alter esset Delphini Allobrogis frater. In possessionem Templariorum bonorum Regium fiscum iuisse, Rebus mouẽtibus à fisco retentis: quæ solo continerentur, Pontificis decreto diui Ioannis hospitalariis reddita. Authores habeo, cnm Clemẽs ordinem Templariorum damnasset, munúsque sontes in Germania ex decreto sententiáque lata plectendi, ac lege agi iubendi, Archiepiscopo Maguntino demãdasset, hunc cõuocasse patres sacerdotésque prouinciæ suæ: Frequenti illorum consessu tunc Hugonem clarissimum uirum, cum uiginti ordinis sui, tecto uestibus ferro, nemine arcere auso, ingressum, clara intrepidáque uoce testatum, si quid

grauius in sacrum Templariorum ordinem statutum esset, se Pontificem F
maximum, qui in Clemẽtis locum sufficeretur, appellare: absterritos patres inermes imbellésque ferocia nobilissimorum militaris ordinis uirorum, iussisse illos bono animo esse: certiorem literis factum Clementem mitius respondisse, ac ius deintegro quærendi statuendiq; archiepiscopo decreuisse: eum illos, quòd insontes se edocerent, causa cognita crimine liberasse. Hominibus absolutis, ordo tamẽ ipse abrogatus. Hospitalarii aucti diuitiis Tẽplariorum, simul belli sacri nomine ingenti pondere auri undique collato, classem instruxerunt, ornauerunt q;, ac Rhodũ, quam Turcæ iam possessionem etiam maris appetentes occuparant, de illis recepere. Clemens Vien- G
næ in Allobrogibus coacto cõcilio trecentorũ Pontificũ, multa de eorum sentẽtia sanctæ constituit. Memoriã Petri, qui Cælestinus in Põtificatu fuerat, sacrauit. Dimisso concilio, cum Burdegalã se cõferret, in itinere morbo correptus decessit, anno eius seculi tertiodecimo. Pulcher mortua uxore Ioanna Nauarræ Regina, Ludouicũ maximum natu filium Nauarræ Regẽ appellauit, & Pompellonem missum coronandum curauit. alterum filium Philippum cognomine Lõgum mortuo Marchiæ Comiti succedere iussit: felíxne pater filiis, an nuribus infelix. Omnes illæ probri causam dixere. Ioanna Philippi absoluta. ea Mathildis Atrebatis ac Othonis Burgundiæ H
Comitis filia maior erat. Margarita Ludouici, Blanda Caroli, flagitii cõuictę. Adulteri uerendis conuulsis, cute nudati, unco tracti, resti tandem suspensi, pœnas infessi nobilissimi tori graues illustrésque dedêre. Ianitor conscius ceruice luit. Ludouicus ex Margarita Roberti Burgundiæ Ducis filia Ioannam filiam sulerat. Adultera uxore in custodia morbo, an (quãdò uariant authores) anima interclusa defuncta, Clementiam Roberti Regis Siciliæ sororem, Martelli filiam, uxorem accepit. Blãda Caroli, minor Othonis Burgundionis filia, in custodiam perpetuam coniecta, nullas præterea pœnas dedit, quòd ea uiua ducere aliam uxorem posse Carolum Mathildis I
illius mater diceret: ab eo enim illam è sacro lauacro susceptam, nec matrimonium iustum extitisse. Hoc confictum creditur ad salutem capitis nobilissimæ fœminæ, in gratiámque socerorum Othonis & Mathildis. Dirempto igitur illo matrimonio, alterum contraxit Carolus authore Pontifice maximo, uxore ducta Ioãna Eburouicis Comitis filia. Flandricum bellum redintegratum, quòd needum pecuniam numerasset Robertus Comes, & eo nomine oppignerata oppida minus Regẽ quàm Comitem respicerent, fidéque erga Francos minus sancta agerent. Rex Engerrano Marinio aulicorum intimo iussit uti rei nummariæ prospiceret, exercitum conscriberet, K
eum in Atrebatium fines duceret. Exin ipse ad exercitum profectus, cum motis castris Flandriæ appropinquaret, Robertus Flandrus oratores qui suppliciter agerent, misit. Eos Rex primùm auersari, audire nolle, admitti uetare, procúlque in malam suam Comitísque rem abire iubere. Mox Engerrano deprecatore non modò admissi auditíque sunt, sed & Comiti suo pacem impetrarunt, magna apud omnes Engerrani inuidia, quam conditio tẽporum adauxit. Conquerebantur omnes argentum signari haudquaquã iustæ probitatis. tertia pars experiẽtibus decoquebatur. Creditores cum æs
alienum

A alienum dissoluebatur, argenteos nummos non quāti haberi iussi feriebātur, sed deducto intertrimēto accepturos se dictitabant. ita nummus iactabatur, uitāque communis laborabat. Aurei scutati multo pluris solito æstimari ac permutari cœperant. Pulcher angustius adduxit, ac ad morem maiorum, diuiq; Regis institutum æstimationémq; eos edicto reuocauit. Hoc exactoribus, ueterumq; uectigalium dominis mire gratum commodúmq; erat: sed ii obruebātur unde petebatur. Lutetiæ plebs repentino furore percita, in ædes Stephani Barbatuli officinæ monetæ curatoris impetum fecit. Fortè aberat, an fuga periculum uitarat. Domus direpta, expilatáq;. Ac B ne ipse Rex temporum expers foret, Lutetiam ex bello Flādrico regressus, clamore seditiosæ multitudinis propè fuit circunsessus. Missi ex aulicis qui curæ Regi dicerent fore, nequid detrimenti caperetur à quoquam ex pecuniaria aliáue ulla re. Disiecta in præsentia turba, mox authores tumultus capite luerunt. Lugduni etiam tumultus exortus. Lugdunensium Pontifex erat Petrus è finitima Sebusianorum procerum nobilitate. Cōtrouersia exorta inter eum Regiósque magistratus de Pontificia Regiáque iurisdictione. Plus æquo sibi assumere Regiis uidebatur: & ciues Lugdunenses ei aderant. Ludouicus Rex Nauarrę cum exercitu ingenti missus, eam prouin- C ciam confecit, Hutinus cognomine dictus: qua uoce apud Francos patrio sermone uis turbationis tumultúsque significabatur. Pontifex perculsus, fidei Sabaudi Comitis, qui cum Regis filio aduenerat, se permisit. Ita fine certamine res compositæ. Pax urbi clarissimæ Pontificíque data. Rex Pulcher decessit anno eius seculi tertiodecimo. Ei successit in Francorum Regnum HVTINVS, qui matri successerat in Nauarræ Cāpaniæq; ac Bryæ opes. 1314
Ludouico igitur Hutino Rege, nulla prior actio quàm de Engerrano suscepta est, quē populares authorē grauissimi tributi indicendi insimulabant. Sed cęteri plus mali imprecari ei quàm creare poterant: premendi hominis D princeps inuectus est ex ipsa Regia Carolus Valesii Comes, noui Regis patruus. Causa atrocis odii, quòd dum apud Pulchrum cōtrouersia esset inter duos summos Normaniæ proceres, Haricuriam, Tancredouillanúmque: alteri Engerranus, alteri Carolus aderat. Exorta contentione, exardescentibúsque studiis mentiri Carolum Engerranus dixit. Id uerbum nobilitati grauius omni uulnere, in memoria Caroli eousque sedit, ut uiuo Pulchro fratre exequi dolorē non ausus, in rudimento Regni Ludouici Hutini ultionem petierit. Peculatus reum agere placuit. Ad Luparam ductus, interrogatusq; de pecunia publica, Regníque tributis exactis, respondit per- E bonam partem ad ipsum Carolum Valesii Comitem peruenisse. Hoc respōsum magis irritauit Carolum. Traductum ad Templariorum turrim accusauit Ioannes Annalis fiducia Caroli, & tyrocinio Regis impotentius loquens: atque ita uerba fecit.

» Nullæ mihi cum Engerrano, nisi quæ & publicæ, inimicitiæ sunt: nec ho-
» minem, sed scelera persequor. Consensu Franciæ cogor publicam salutem
» te Rege iudiceq; defendere ab importunissimo homine: qui hactenus scele-
» rum magnitudine tectus, neque uocari in ius poterat, neque cęteros uexare
» desistebat. Tu iusto pióque dolori mortalium mederi initio statim Regni

» tui facile potes,legésque huius audacia euersas, huius pœnis immortalitate F
» donare.Innocentissimus credatur,si quicquã sceleris in homines superósue
» reliqui fecit, quin consciuerit, ausus sit, perpetrarit . Rebus hominibúsque
» orbis terrarum constat:Rerum uires neruúsque, pecunia est.Te intertogo
» Engerrane,cuiusnam pecunia arcáue recōdita clausáue cupiditati tuæ fue-
» rit?Non interrogo quàm amplum tibi patrimonium relictum à parentibus
» sit.Tu te creasti:tu te genuisti. Ingredere Fiscum Rex:inopiã inuenies . In-
» gredere ædes istius gurgitis:gazam Persicam reperies. An uerò illa uirtute
» parta?Quæ uirtus in mõstro portentóque esse potest?At fortuna tibi attu-
» lit.Fœlices erãt,qui te ignorabãt. Nemo enim te nouit nisi suo magno ma- G
» lo.Dices omnia ab omnibus tibi dono data,ut eis deprecator apud Regem
» tui dissimillimum adesses: fidemq; tuam uenalem fuisse. Enumera data tibi
» muneta:causasq; munerum recense: cōuincam uniuersam uitã tuam latro-
» ciniũ extitisse:nisi quòd non è latebris in singulos uim faciebas:sed in luce,
» in Regia,propalam, ex professo de uniuersis prædam spoliaq; petebas . Vis
» scire utrũ Engerrano, an prædoni tibi dederint?Defuncto superiore Rege
» optimo,ecquis te congressu,salutatione, colloquio dignũ duxit? Si Enger-
» rano,hoc est huic nequissimo corpori nemo bene uult:nimirũ illa non mu
» nera,sed prędą,ui,aut,quod nõ procul à ui abest,metu,parta.Grassare in ui- H
» scera nostra,si tanta est diuitiatum, tamq; dita cupido· Vita illa communis
» quæ auribus Regis moderãdis constat,in tuto sit.Si eam tollis , quæ digna
» uiuo pœna,quę mortuo ignominia inuretur? Exemplum in quo, quàm in
» te, iustius sancietur ? An expectamus dũ aliquis te sceleratior exoriri queat,
» à quo pœnis exactis,uitę lex,innocētię fiducia,sceleratis terror, miseris so-
» latiũ constituatur?Illuc atrocitate peruenisti,quò nemo alius salua re Fran-
» cica peruenire queat.Expectas uiuorũ iudicium,supremo superioris Regis
» sapientissimi iudicio cōdemnatus?Viuentis res unus digito tēperabas : Vi-
» uens falli potuit:Testamētum cōdens,in quo plura propè mandatariorum I
» nomina,quàm tabularũ literæ erant,te ne nominauit quidē,minime ambi-
» gua supremi silentii causa.Te scilicet uiui uoce sua absoluent,tali tantóque
» motientis silentio dãnatum?Sciebat,si diu ei superesses, stare Regnum non
» posse.Meminerat(ut uetera obliuioni darentur)nouissimo Flandrico bello
» grauissimi te tributi indicendi authorem,copias in Flandrum duxisse: ac ne
» uisis quidē hostibus re infecta redisse,cum nullo negocio obtuere Flandriã
» potuissemus.Qua tēpestate constat te ab hoste nostro literas,munera,nun-
» cios accepisse,eiq; consilia nostra arcanásque res enunciasse. Nõ ad hostem
» transis,sed hostium partibus fungens apud nos manes.Franciam ducis , re- K
» ducis,circũagis,quò libido tua fert. Quis addere aliquid huic sceleri queat?
» Nullus alius posset.Tu omnes mortales importunitate multò antè supera-
» ras.Iussus fueras Bonifacio numerare sexaginta aureorum millia : quæ tibi
» appēsa,ubinã sint,nouit arca tua illa sanguine nostro, hoc est fortunis no-
» stris referta.Conqueramur cælum terræ mixtum,inustamq;,quæ nunquam
» eluetur, innocēti superioris Regis memoriæ notã. Miscuit mare cœlo En-
» gerranus.Bonifaciũ perfidia tua nummariáque suppressione iritasti,effera-
» stique, tu rabida ac importunissima feta. Abs te è uulpe leo effectus in nos

fæuiit.

A sæuiit.Ingens hoc scelus:& in huius parricidii tui cogitatione inuitus uersor.Sed ueterem hunc furorem dices.Accipe non adeò uetus factum.Mille põdo argenti appendi tibi Rex Philippus iusserat,quæ refunderes, scis cur, Pontifici Clementi.Dedisse te,ore illo tuo impudenti dic: conuincam non data:ostendam apud te etiã nunc obsignatis loculis asseruari.O auri argentiq; altissimum gurgitem, profundam uoraginem, inexplebilem oceanum. O prodigum, ô portentum, ante te nunquam uisum, nunquam auditum. Tu Regem cum Pontificibus committis: Tu digladiari cogis.Seruauítne tandem fidem datam Clemens? Meministi quid pactus sit, quid debuerit: B quid factum,quid nõ factum oportuit.Lugdunum Romá,& in sinum nostrum euocaramus:Sedes Pontificia apud nos,intérque manus nostras erat: Tu in Delphinatium ditionem,in Allobrogésque, exin Auenionem pellis, propiúsque mare fugas,ut quocunque libuerit se conferat,ardeátque cupiditate suæ sedis urbi Romæ restituendæ quod facturus fuerat tot abs te indignitatibus affectus, si longior ei uita contigisset. Sed quod tempus, quis locus,scelere tuo uacat?Franciam dedecorasti:Romam iritasti:Orbem terrarum perturbasti. Quocunque oculos uerto,flagitiorum tuorum uestigia cerno.Corpus scelestissima mente inquinasti. Manus, pedésque, quid aliud C quàm teterrimi ministri flagitiorum, instrumenta feritatis sunt? Hunc locum ubi causam dicis, non exhorrescis? Hi parietes te accusant, in te uociferãtur. Sanguine tuo sanciri maiestatem Regiam,uindicaríque pericula expetũt.Intra quos,quod ante te unũ nunquã accidit, obsessus fuit Philippus Rex,nõ ab hostibus,nobilibúsue telis,sed à sentina plebis,nõ suis uitiis (quid enim illo melius?)sed tuis sceleribus inuisus.Luparã redibis, cuius es Pręfectus?Nam te ipse etiam arcibus,si superis placet,pręfecisti. Eodem tẽporis momento quo Rex Philippus animã cælo reddebat, pecuniæ ingentem uim,testem latrociniorum tuorum,ex Lupara domum ferre cœpisti.In D ædes Regias insulæ Parisiensis audebísne tu, omnia ausus, pedem inferre? Ipsi lapides,quantumlibet muti,ipsa Regum stẽmata,peculatus te arguent: ac,si queant,manum iniicient.Eas ædes faciendas curasti; ínque iis, nequid non auderes,statuam tibi posuisti.Insularum dominos,re nõ soluta, domo pręcipites egisti.Tabernas quas publicas esse oportuerat,quòd publica pecunia fuerãt emptæ,tibi addixisti: tuóque nomine elocas. Quod reliquum erat pecuniæ, quámue uel publicis, uel Fisci rationibus illatam oportuit, apud te etiam nunc esse,planum faciam,si neges.Sed neges,an fateare, quid interest?Vnus omnia potest Engerranus: solus dominatur. Scis iustissime E Rex, uiuo patre tuo Rege optimo,hunc hominem, si homo dicendus est, tantos spiritus sumpsisse, tantúmque dominatum, ut nullus Regiis literis obediret,nisi cõiuncta ab Engerrano epistola,quæ dicto audientes esse iuberet.In primis coactores Regiæ pecuniæ,mensariíque,cum quid cuiquam numerare à Rege iussi erant,ne assem quidem deprompsissent, nisi Engerrano authore.Iubebat,uetabat.Ministri personam exuerat.Fœdissimus homo,(ut hominem mentiar)Regem agebat: immò supra Reges ascenderat. Constat Regem patrem tuum literas mãdatáque ad Atrebatem Comitem dedisse. Hic integerrimus scilicet uir, contraria mandata dedit: iussit'que

» Atrebatē aliter quā Rex uolebat, facere, nihil periculi ab Rege fore polli- F
» citus.Imperiū Regis frustra uileq; fuit:Engerrani sanctissimū,grauissimúm-
» que.Si neges,non modò id factum probabo,sed etiam quæstui tibi fuisse.A
» Cameracēsibus enim publice mille itē pondo argenti,quæ Atrebati appēsa
» oportuit,ipse tibi exegisti. Adeò nullū genus rerum hominúmue omisisse
» te arguo,quod scelere tuo nō uiolaueris.Arguo te expilatæ pecuniæ,pecu-
» latus,latrocinii,infidelitatis,perfidię,maiestatis:& quoniam ne à Pontifici-
» bus quidē abstinuisti,parricidii.Arguo ego?Arguit orbis terrarum. Nemo
» est cui sua liberorúmue uita iucunda futura sit,si tibi impune fuerit nefarie
» importuneq; uitam egisse,& sit posteris similia audēdi,& nouorum semper G
» Engerranorum propositum exemplum.Te enim absoluto,quę furia res in-
» uadere nō audebit imitatione tui,etiā si scelera æquare non possit?Hic unus
» patris tui nomen,mortaliū omniū optimi, terris inuisum fecit immanitate
» atrocitatis suæ.Reddi mortuo sua dignitas non potest hac fera uiua.Nulla
» maiorē uirtutis significationem, iustitiæq; specimē initio statim imperii tui
» præbere potes,quàm principe sontium punito,publicaq; peste sublata, cer-
» tissimam salutis spem bonis omnibus ostendere.

Hæc Annalis. Engerranus magno se animo ad Luparā defenderat,ac ueluti cum summa fiducia innocētiæ, propior exprobranti uirtutē benefi- H ciaq;,quàm reo.Nūc cernens crimina secūdis auribus ab Rege accipi,se rei capitalis,nō pecuniarię existimationísue reū agi:uelut certa, si nimis splendoris sui memor esset,cruce ante oculos obuersante, in quàm demississimā potuit humilitatem se deiiciens, ita exorsus est.

» Deum Optimum Maximum precor,uti quemadmodum ante te Regem
» à patris tui Regis optimi hostibus me sæpenumero difficillimis Frāciæ tē-
» poribus tutatus est:ita nūc te Rege, ab hominū errore tegat: qui me mor-
» talium ditissimum falsò rati,non pecuniæ,sed capitis arcessunt.Miserrimus
» omnium mortalium forem,si alio quàm te iudice fiderem.Eadem uerborū I
» asperitate inuidiam in me uulgi,à quo accusare coactum se uideri uult, cō-
» flauit Annalis,qua te de gradu mansuetudinis mouere conatur, Regnique
» tui initia sanguine meo cōsecrare:ac repetito Bonifaciano crimine,patrem
» tuum Regem etiam fato functum per simulationem nominis mei deferen-
» di,nefarie criminari.Deus auspicatiora tibi primordia det, ac meliora faxit
» gloriæ optimi patris tui, quàm ut in meo capite damnetur eius memoria:
» ac superstite ministro iugulato, æterna ignominia mortuo inuratur abs te
» Rege exemplum posteris præbituro, quid in defunctos Reges liceat, quid
» non liceat. Versetur, oro, ante oculos tuos, non circumactum modò tem- K
» pus,sed omnium mortalium posteritas,qui causam meam præiudicium pa-
» tris tui sancti an secus censendi existimabunt. Qualem ministrum eius inti-
» mū iudicaris,talem illius animum fuisse te iudice censebunt.Pedes manusq;
» Regum ministri sumus. Nos si accusari pateris ab iis qui patris nomen de-
» ferre auribus tuis non audent,cum alibi incusare non desinant:Regem pa-
» trē accusari,extendiq; in omnia futura secula ignominiam eius pateris.Ego
» enim nomine meo respōdere facile possum,si,ut facis, attēte benigneq; au-
» dias,ad salutē innocentię dandam,quàm ad miserorum sanguinem inuidię

præbendum

A præbendū pronior. Diuitiarū fama omnibus inuidiosa est. Summas diuitias & innocētiam in Regiis ministris procuratoribusq; aulicis esse simul posse inficiantur. Interdicatur igitur tibi liberalitate, benignitate. Donas multa multis. Nullus dies beneficio tuo uacat. Causam lege Cincia non dico: nec quæstio hæc cōstituta est, utrū acceperim munera, sed utrū proditor acceperim, id demū quærendum est. Hæc perbreuis defensio est mea. Rex uerò pater tuus, cuius nomini parcens Annalis, re grauis accusator est: si reuiuiscat, se facile purget. Audires eū Rex Regē sic dicentē· Ecquid alieno nomine subiecto, me Annalis insectaris? Itāne mortui Reges causam dicimus? & B apud filiū pater accusor? Dum uiuerē, sacrosancti concilii ac orbis terrarum cōsensu Bonifaciano crimine liberatus, nūc post fata insimulor? Iā non Engerranū, sed me, sed memoriā meī Annalis accusat. Nimis insense atrociterq; insectatur, cum Pontificatum maximum me extraxisse in Franciā, urbi Romæ extorsisse criminatur. Qua in re ne sibi quidē constat: ut res ipsa, oratioq; eius hoc crimē refellat, nec meam orationē desideret: cum adeo liberum Pontificem maximū ipse prædicet, ut in Allobroges, atq; inde Auenionē, & propius mare cōcederet. Meliora ominetur Annalis: nec hāc mētem Deus dederit Francorum Regiæ, ut propugnare tutariq; sedē Petri so- C lita, quicquam in eam nefarie moliri, uere insimulari possit. Iactet fama, perstringat rumor: quod cuiusq; audaciæ temeritatiq; libet, fingat, spargat, edat in uulgus: uitium morbúsque temporum ille, non meus fuit. Res quo sanctiores sunt, eo sæpius sæuiusq; iactantur: cæteræ, quòd tēporibus magis seruiant, tutius agunt. Nauis ecclesiæ sacra suas & ipsa, easq; sæuas tempestates habet: suos fluctus, suos æstus: agitatur, quassatur, sæpius in altū reiicitur: in portu perrarò ac breui conquiescit. Tempestas illa Bonifacianorum tēporum, non ex me exorta, sed aut libidine fortunæ, aut diuino mortalibúsque ignoto consilio. Quid quòd Flandricus etiam tumultus mihi in Engerrano D crimini datur? O felicem optandumq; omnibus belli exitum. Poterā euertere Flandriam: seruator eius quàm excisor uocitari malui. Ea in re uirtutis gloriam, sed multo maiorem clementiæ tuli. uici, idq; incruēto milite meo, nulla hostium cæde: quos quia delere poterā, quū uita donarim, quis id scelus Engerrani dicat, quia ea laus mea est? Supplices ueniebant, aspernarer? Iratus arma ceperā: Flandriæ euertēdæ impetus me subierat: uici iram meā, ubi supplicē Comitē nūcios supplices mittere audiui. Vbi autē uirtus in Rege elucebit magis, quàm ubi animo suo imperat? suámmet ipsius cupiditatē cruoris hauriēdi frenat, coercet, inhibet? Quis cæteris digne imperabit, sibi E imperare nescius? Placaui primū ipse me: domui ultro spiritus meos: sed ita tamen, ut adhuc iratus uideri uellē, quò Comes submissior fieret. uideri infensus adhuc uolebā. Nec id etiā Frācico nomini dedecori fuit, quòd hostis ad me deprecatores mittens, nō admissus à me, sed ab uno meorū muneribus creditur tectus. Ita enim ad existimationem dignitatemq; conseruandā plerunque necesse est, ut cum Reges pacato animo simus, interdum furere in aliquem credi uelimus: quemq; simulanter propalam repulerimus, eum quasi nobis inuitis recipi audiriq; clandestino imperio iubeamus. Hoc est cur, cum ignoretur quid factum uoluerimus, proditi plerūq; credamur.

» Nec ullus adeò felix fidelisq; Regum minister est, quin aliquãdo nobis ex- F
» pediat,cũ officio decedere falsò credi. Ab regibus omnes omnia petere au-
» dent:& cum nullus sit petendi pudor, liberũ nobis nolũt locũ denegandi.
» Reges salutamur,cum serui simus modestis immodestisq; hominum uotis.
» Moribus receptũ est,esse aliquod tandem frenum, quod inhibeat non uocé
» Regum,sed cupiditaté hominum. Maria montesq; sibi quisq; ab Rege spõ-
» deri uult. Nõ sit fraudi capitali,esse aliquem, qui salua maiestate nostra, in-
» uidia uerò sua,statuat quid cuique promi possit benignitatis nostrę. Extor-
» quebãt à me permulti,ut & abs te fili Rex extorquebunt,literas quibus iu-
» beré aureos mõtes appẽdi. Erat mihi Engerranus nõ ab se mihi inculcatus, G
» sed à me delectus,ut & tibi aliquod erit necessariũ ad frenaudam cupiditaté
» adiumẽtũ. Mensarii qui illi parebãt,mihi aliud iubere coacto, aliud sentiẽti,
» parebant. Nec mirari poterant meis tunc audiri Regis literas, cũ testis En-
» gerranus erat meæ uolũtatis. Bonifacio noli queri fili nihil datum:nihil illi
» debui. Cleméti plura persolui quàm debui. Atrebaté Comitem nõ moleste
» tuli mihi nõ paruisse ea in re,quam,ut pleraq; alia,nolẽs fieri uolebã. Came
» racensem pecuniam æquius fuit meis quam Atrebati numerari. Hæc opti-
» mus Rex,cuius nomine nihil tibi tali filio charius est,probaret. Tibi uerò
» Annalis hæc ego respõdere Rege illo mortuo nõ possum. Eo uiuo,libera- H
» litaté eius mea falsa infamia texissem. Ac nũc si premis,falsa cõfessione tegã.
» Multa criminaris à me contrà quàm illi placuerit facta. Eã in arcanis ratio-
» nem uiuo redderé,quam mortuo ne palã reddam,eius maiestas facit. O mi-
» serum me. Capitis causam dico. Sanguis meus animaq; petitur:nec fas est ea
» quæ ad saluté meam pertinẽt,expromere. Aliud accusatori, aliud iudici di-
» cẽdũ est. Alia uiuis reddẽda est ratio,alia mortuo,si ex defunctis existat,qui
» unus esse iudex poterat. Arcana rerũ quæ cũ illo sunt extincta,me tutaren-
» tur:nec uoce mea,sed silentio opus esset apud rerũ omnium gnarum. Quò
» me uertã? O conditioné Regiorum ministrorum infelicé. Crimina in caput I
» nostrũ intẽta,uoce cõfitemur:animo aliter affecti sumus. Multum in caput
» meum uidisti Annalis. ad Philippũ Regé me nõ uocaras, quia cum omnia
» aut in eius oculis,aut in ore eorũ gessissem, quibus uidentibus Rex ipse ui-
» debat:nisi facta uoluisset,non expectasset dũ me arriperes:ipse se ultus esset.
» Sed uidebas,si me pressisses,te illius iussa damnare. Nunc me absolutũ illius
» silentio,qui idem testis iudexq; unus erat,ad filium Regé uocas. Quid agam
» miser? Quem appellé? Tu mitissime Rex,patere abs te ad patré tuum æquis-
» simum,quiq; falli non possit,iudicé prouocare. Apud reliquos omnes cõtra
» quàm uolẽs uoluerit factitasse dicar:Fatebor & id falsò. Non recuso igno- K
» miniã quæ defuncti memoriæ honori sit:dũmodo sit incruẽta. Absolutum
» me à patre tuo ne repete. In me Rex defunctus accusatur:nec mors iudiciũ
» extinguit, sed gignit. Vulgi uoces,ignobilem fremitum,mussitationémque
» imperitorũ existima. Per se populus est corpus sine pectore. Cor uitaleq; ac
» spiritus populi,Rex est. Alii perturbent populũ:Rex uultu suo pacabit. Tu
» Annalis me accusasti. satisfecisti uel populi uel cuiusuis alterius iusto an in-
» iusto dolori. Quid enim necesse est me retractare exulcerareq; uulnera mea?
» Crimina,uel falsò,confessus sum. Vicisti,pete sanctiorem uictoriã,incruen-

támque

A támque palmam. Miserere solitudinis. Initia Regis lenitate imbuta uelis. Si-
» lentiũ Philippi Regis, ac supremæ tabulæ nihil me incusantes, liberauerũt.
» Si pecuniæ meæ multo minores fama quẽquã offendũt, nõ capite, sed pecu-
» nia anquiratur. Fatetur Annalis esse apud me integrã obsignatisq; in fiscis
» pecuniam: Bene habet. Nõ resignaui, non deprõpsi. Mihi igitur non habeo,
» tibi habeo, Rex mitissime. Neq; hos parietes perhorresco. Vulgi tumultum
» contẽpsit hoc loco pater tuus: non meũ aut cuiusquam caput illi dedit. Cõ-
» citatam plebẽ, & seueritate & prudẽtia domuit. Sũt & alia remedia tibi nõ
» ignota. Aedes Regias à me extructas ingredi cur formidem? Nullus in illis
B pedẽ ponet nisi beneficii patris tui, & diligẽtiæ meæ memor. Illæ, rex Cle-
» mentissime, obuersentur animo tuo ad Architecti potius caput tegendum,
» quàm ad illas sanguine eius fœdãdas, & abominabiles efficiendas. Supplex
» procũbo ad mansuetissimos pedes tuos. Miserere laborũ, fidei, periculorũ.
» Datã à Deo optimo maximo uitã, tu Rex clementissime redde ex telis ho-
» stiũ patris tui persæpe seruatam. Sis recreator meus. Sic primordia regni tui
» fausta feliciaq; sint. Sic lætiores semper dies illucescãt. Ac tam secunda tem-
» pora tibi det omnipotens, ut uelle palàm possis quicquid uere uolueris: ac
» eousq; fœlices habeas ministros, ut ualeant efficere nõ modò quod te uelle,
C sed etiam quod omnibus mortalibus placere sentient.

Hac actione nihil constitutũ. Reductus est Engerranus, & quia fides cri-
minũ nõ fiebat, & quia turpe erat à pedibus noui Regis supplicẽ ad suppli-
ciũ abstrahi. Ad iudices legesq; reiecta causa. Cũ trahitur ampliaturq;, dici-
tur deprehẽsa esse Engerrani uxor, quæ Pauioto Mago præceptore simula-
crũ cereũ fingeret, quod leui igni admoueret, ut eo paulatim liquescẽte, per-
inde sensim ac lẽta tabe Rex deperiret. Magi uero an falso crimine gula fra
cta: & Engerranus furca suspẽsus. Ad hoc statua quę ad summos gradus Re
giæ posita ei fuerat, amota. Locus uacuus, basisq; inanis uisitur. Mox illos
D quibus gaudio fuerat suppliciũ uiri, desideriũ eius cepit: & insecuta mala, di
uinæ ex Engerrani nece iræ attribuebantur. Carolus Comes graui morbo
correptus, cũ nec extingueretur, nec ulla ope humana leuaretur, pœnas de-
functo dare diuturno supplicio miserrime animã trahens uidebatur. Nullũ
igitur erga inopes liberalitatis, nullũ in superos tẽplaq;, nullũ pro Engerra-
no deprecationis obsecrationisq; genus omisit. Rex sacrã meditabatur mili
tiã, quòd à patre Rege moriẽte, de eo bello uotoq; quo se obstrinxerat, uel
post fata sua soluẽdo, suprema mãdata acceperat, ac Regia Frãcorũ religio-
ne deuincta teneri uidebatur, quòd eo nomine Pulcher Rex decimas de sa-
E cerdotibus coegerat, filiumq; obtestari nõ desiuerat, ut nõ in regnũ tãtùm,
sed & in sacrã causam succedere se æquum censeret. Res Christiana parẽte
orbata erat. Mortuo Clemente sacrũ Interregnum duodecimũ iam mẽsem
tenebat. Hutinus Rex discordes purpuratos patres, misso ad eos fratre Lõ-
go adduxit ut modũ tandem dissensionum facerent, ac in commune cõn-
sulerẽt. Episcopus Cadurcorum sedi Petri impositus, Ioannes alter & uice-
simus dictus. Põtificatus hic erit solicitudinis, uariorumq; ac magnorũ mo-
tuum plenus. Hutini regnũ breuis æui fuit. altero Regni sui anno decessit,
Clemẽtia uxore grauida relicta: unde natus Ioãnes octo tantùm dies uixit.

Lõgus Hutini frater,& uentris procuratione & infantis tutelá gessit.Mortuo pupillo Ioanne, reliqua erat Hutini soboles Ioanna ex Margarita Roberti Burgundiæ Ducis filia procreata.Huic puellæ iure & paterno & fraterno deberi regnum prædicabat Odo Burgundiæ Dux, eius auunculus. Cæteri Francorum proceres defendebant ius regni Franciæ uirorum tantùm,non etiam mulierum esse,Legis Salicæ uerba hæc identidé recitantes: IN TERRAM SALICAM MVLIERES NE SVCCEDANT. Terram Salicam, Regnum, Franciámq; esse interpretabantur. Salios Francorum gentem fuisse Ammianus Marcellinus refert, Iuliani Augusti, qui res in Gallia gessit,comes, ac suorum temporum scriptor. Consensu Francicæ nobilitatis permotus Burgundio,in eorum authoritate, Lõgique potestate futurum se professus,gener etiá ab eo adscitus est, ac opibus auctus.

1316 LONGVS enim Rex nemine ultrà contratendente salutatus, sacratúsque,trium filiarum maximam illi despondit,dote Burgundiæ Comitatu:in quem defuncto Othone auo materno,Robertoq; auunculo, ea uirgo successerat.Filia Lõgi secunda nupsit Ludouico Roberti Flãdri Comitis ex filio nepoti,eidem materno iure Comiti Niuernẽsi.Tertia Viennẽsi Delphino:ita suos Principes uocitabãt Allobroges.Ioanna Hutini filia nubet Ludouico Comiti Eburouicum, eúmque nuptiis suis faciet Nauarræ Regem. Agente per legatos Pontifice maximo, Flandro Comiti pax eisdem quibus Rege Philippo Pulchro cõditionibus data:tantùm disertius cautum,decies centum millia nummûm aureorũ Flandrus Regi Franco persolueret intra uiginti annos,æquis in singulos pẽsionibus. Interea Francorũ præsidiis tenerentur Insula,Betunia,Aduatici.Nomen exin sacri belli renatum.Pontifex Lõgo Regi petẽti ius decimæ ad sacram militiam de sacerdotibus exigendæ,hac uerborum conceptione exceptioneq; cõcessit,si è re pietateq; id esse Episcopis Francis uideretur.Habito patrum cõuentu,responsum est,cũ bellum in Barbarã religionem sacrum utiq; moueretur,tunc patres aut sub signis Regem,nulla sacrosanctæ uacationis uenia,impigre iustoq; comitatu secuturos,aut sacrum æs minime parcè collaturos. Præscriptio sacrorũ armorum aliò spectauit:Põtifex hostem iudicarat Ludouicũ Bauariæ Ducẽ. Ius Cæsarei nominis in cõtrouersia uersabatur.Duo summi uiri,Cæsares se uocitabãt,Ludouicus,Fœdericusq;:hic Austriç,ille Bauariç,Duces:paribus uterq; procerum suffragiis lecti.Genuenses exules ut in patriam reducerentur,opem à Matthæo Vicecomite principe Gibellinæ factionis,eodem Imperii,ut edocuimus,Vicario,petebãt.Misit cum copiis Marcum filium, impigrum iuuenẽ.Is urbe obsessa recipi exules iubebat,eisq; bona reddi.Si semel exactos reciperent, non dubium erat ipsos pari sorte legeq; in exilium abituros.Fidem Põtificis maximi implorãt, orant ut supplices ab iniuria ac maleficio tutaretur.Denũciari Põtifex Marco iussit, ut ab Ecclesiæ Romanæ supplicibus uim abstineret. Si quid æqui habere se existimaret, amoto exercitu,urbis,sacrosancta potestate cognoscẽte,edoceret.eã ita supplices calamitososq; audire miseraríq; solitã,ut leges tamen coli,iuraq; sua cuique sancte seruari uelit.Nõ paruit dicto armatus iuuenis,arbitrii Cęsaris,nõ Põtificis maximi rẽ Genuensem esse dictitans.Pontifex uelut nullodum certo

Cæsare,

A Cæsare, arbitrium rerum etiam profanarum penes se sacrosanctæ potestatis iure esse prædicans, Marcum hostem impiúmque iudicat: bellumq; in Vicecomites decretũ. Quod ut solum depositis cæteris curis geri posset, Pótifex componere inter Fœdericum Tarraconensem & Robertum Regẽ res conatus, persuasit Tarraconensi ut Rhegyũ, quam urbem de Francis cepisset, quandò ut ipsi Roberto redderet, neq; authoritate, neque precibus, neque ulla alia ratione adduci posset: sibi, cuius summus dominatus in Siciliæ Regnum, contributásque illi regiones imperiúmque esset, traderet. Acceptum Rhegyũ ipse aliquátò pòst Roberto tradidit. Qua ex re Tarraconenses fi-
B dem Pótificis fando damnant. Pótifex se causa cognita, cum id sui iuris arbitriiq; foret, rem iusto domino restituisse defendebat: nec fas fuisse, se, cum sequester, cũ iudex foret, urbẽ de qua ambigebatur, diutius quàm fides postularet, possidere: ac in suammet ipsius rem, litem uertere: id sordiũ, id perfidiæ, id sceleris futurum fuisse. Robertus quindecim suorũ, decẽ Pontificis nauium classe Genuã tenuit. Nõ soluebatur tamẽ tantæ urbis obsidio: tam ualidæ erant Vicecomitũ opes, tam ferox Marci animus, tanta exulum alacritas. Abduci posse uidebantur, si terror Mediolano iniiceretur. Philippus Caroli Valesii Comitis filius, Roberti Regis sorore procreatus, in Italiã cũ
C paucis turmis præcessit, reliquo exercitu segnius iter faciẽte. Oppida subalpina se eius potestati fideiq; permisere. Vlteriora petebat. Inter Nouariã & Vercellas iam cõsederat, expectaturus suũ iustũ exercitum. Galeatius Matthæi filius tutius ratus fidem quàm arma Francorũ experiri, missis oratoribus se in Franci Regis authoritate de omnibus cõtrouersiis fore professus, eum adduxit ut pacatus Italia decederet. Domum regressus, Regem Francũ graui morbo implicitum offendit. Pestilentia ingẽs exorta: fraudeq; humana potius quàm uitio cæli, iráue Numinis credebatur id malũ sæuire. Fama tenet, Iudæos, quod peruicax hominum genus, ac execrabili in nos odio fu-
D rens, è Frãcia exegerat Pulcher Rex, ab Hutino filio mox Rege receptos: & ut pristinum exilium suum, bonaq; direpta ulciscerentur, & priori similem rebus suis fortunã præmetuentes, ab Regibus præterea Satrapisq; Turcarũ Saracenorũq; pecunia accepta, elephãtiacis, qui stipe mendicãda uagi uicitarent, persuasisse ut uenena in puteos spargerent. Horũ quamplurimi cõprehensi, quæstione habita, de confessis supplicium sumptum. Iudæi quoq; in custodiam alii aliò diuisi. Qui eorũ Vitriaci in carcere asseruabantur, nõ dubii pestẽ sibi à nostris instare: quem ex numero suo uirum optimum iudicarunt, eũ delegerunt ut eius manu uitæ finem facerent. Consenuerat & æ-
E tate, & uiribus: adiutorẽ sibi iuuenem robore præstãtem depoposcit ad cædem perpetrãdam. Ii duo cæteros se morti ultro offerentes compressis faucibus necarunt. Deinde senex exorauit iuuenẽ, ut eius dextra caderet. Is iam unus supererat, nec habebat qui se uindicaret à ludibriis morteq; arbitrio nostrorũ obeunda. Ad tignũ fenestræ editissimæ partim reuulsis, partim ita patefactis clatris, ut exitus liber foret, resti religatæ inserta ceruice, se suspẽdio demisit: sed graui casu laqueo prius quàm gula fracto, in subiectã fossã decidit, crusq; fregit. Ad strepitũ excitati custodes eum excepere. Furca interiit. Nihilo secius uis morbi iã uisceribus insidẽs, multos mortales absum-

psit. Anno eius seculi primo & uicesimo Rex Lõgus obiit, nulla ex se uirili F
1321. prole. Successit eius frater CAROLVS PVLCHER. Carolo Pulchro Regi nihil antiquius fuit, quàm ut legũ magistratuumq; moderatione omnia regeretur. Et pestilentia, & morte Regum, & uitio temporũ licentiã uires nactam nihil sibi nõ arrogare: Regiã maiestatem apud animos popularium parum iam ponderis habere: id indignum, id nõ ferendum. Causam enim creandorũ Regum nullã fuisse, nisi ut societas humana unius alicuius capitis sapientia fideq; coniuncta conspiransq; teneretur. Si leges per se audaciam coercere possent, illis semel incisis propositisq;, satis cautũ prospectumq; generi humano uideri potuisse. Cum uerò nullus interdũ iuris pu- G
dor, nulla sæpe legũ reuerentia mortalibus esset, summos uiros Reges institutos, qui pro illarum imperio regimineq; arma ferrent. Datum solium, datum sceptrum, utranq; sacram utique rem, ut cognoscerent, ut statuerent, ut iura redderẽt, iudicia exercerent: ut Numinis munere ea in re ipsi fungerẽtur. Vbi parũ maiestate, parum imperio ualerent, data illis signa, datos exercitus: Inter bonos sanctissimum pignus uinculumq; esse fœdus proborum morum, institutorumq;: sceleratos terrore maloq; frenari, aut prorsus tolli, si forte sanari, si cohiberi tandẽ nõ queant: Nec regna ulla diuturna nisi præsidio legum firmata. Humiliũ supplicia necessaria esse ubi res postulet: sed H
de nobilibus sontibus illustres pœnas propalam sumptas, oculos animosq; mortaliũ magis mouere, splendidioreq; exemplo afficere. Magnorum uirorũ peccata uulgo proposita esse ad imitandum: & ut publico fœdere, cõmuniq; causa, idẽ cæteris, quod illis, ius fasq; uideri. Necesse igitur & monumenta plectendorũ scelerum, terroréſque in clarissimis ceruicibus statui: ut quod uindicatũ in summis sit, id in se dissimulatum minime iri uulgus sentiat: & qui metus malis sit, bonis salutiq; publicæ sit fiducia: quibus duabus rebus cõmunis uita cõstet. Iordanes Ioanni Pontifici maximo necessitudine affinitateq; iunctus, multa flagitiose sceleratéque factitarat, quæ semel I
precibus tanti affinis cõdonata fuerant. Deintegro furenti, non eadẽ uenia data. Regium apparitorem diem illi dicentẽ occidit. eam ob noxam iussus sui copiam in iure facere, pari atq; antea spe Lutetiam summis cum deprecatoribus uenit. clausas Regis aures gratiæ offendit. reste luit. Iordanẽ hunc uitricum Ioannis Pontificis maximi fuisse scribunt. sed Ioannes maior septuaginta annis sedere cœpit. uitricum igitur annis cõfectum crediderim, nec eum Iordanẽ. Ludouicus Niuernẽsis Comes morte Roberti Comitis, quòd ipse ex maximo natu filio ante obitũ patris defuncto nepos esset, mota cũ patruo de Comitatu Flãdriæ cõtrouersia, antequam ea iudicio Patrũ K
Parisiẽsiũ dirimeretur, aut in regis uerba iuraret, ausus Comes Flãdriæ scribere, ac iusiurãdum fidelitatis à suis exigere, euocatus Lutetiam in custodiã coniectus, ac in Lupara arce asseruatus, cum satis pœnarum metu suspensus dedisse uideretur: uxoris gratia, quæ filia Longi Regis esset, cõdonatus, ac causa cognita, iure Comitatus Flandriæ in fidẽ receptus, sacramẽto sanctissimo se deuinxit, & seueritatẽ & clementiam Regis expertus. In Aquitania Hugo Pẽsacensis non consulto Rege Franco arcem loco rebus bello gerendis idoneo ædificabat: ad iudicium uocatus, eam causam nõ esse Re-

gis

A gis Franci cognitionis iurisdictionisq; iactabat:in solo Regis Angli areā se occupasse. Francus,cuius summū in Aquitania imperium esset,prçsidio arcem inchoatam occupauit. Hugo auxilio Anglorū Francos loco deturbat: quosdā etiā occidit.Iam nō inter priuatæ nobilitatis uiros, sed inter Reges bellū uideri.Mittit ad Anglum Frācus,ut sontes dedat,si se purgatum uelit. Almericus Angli Regis frater Lutetiā uenit,precibus se profecturū aliquid ratus.Stat sententia Franco,non dare absentibus ueniam:Pensacensis sisteretur apud patres Parisienses:cum uel inficiantem uel cōfitentem audisset, tunc staturū se quatenus animaduertendū, quatenus ignoscendum.Non B cognita causa statui nihil pro dignitate posse: nec ueniā nisi fassis supplicibusq; dari solitā:ut peccato suo peritnri,sciant se ignoscentis beneficio misericordiaq; uiuere.Cum deprecandi finem Anglus non faceret,Frācus Ioannem Arblaum cum eo in Aquitaniam mittit,qui causam Pensacensis in re præsenti coramq; cognosceret. Quò cum peruentū esset,consedissetq; ad causam cognoscendam Ioannes:ea ita agi cœpta est, ut armis, non iure fretum Hugonem facile perspiceret.Ita re infecta ad Regem rediit. Armis uis coercēda erat.Carolus Valesii Comes,Regis patruus,sibi morbo liberatus uisus,eam prouinciam suscepit.In Pensacensem duxit:eū in armis occurrē- C tem,auxiliisq; Anglicis subnixum,fudit fugauitq;.Pensacum expugnat,diruitq;.Arcem,ob quam bellum ortū,recuperat,firmatq; ualidiore præsidio. Agenum ipsorum uoluntate,& Riolam metu recepit.Omnis Aquitania in fidem redit,præter Burdegalam,Baionamq;, ac Fanū Seueræ:& hæc ipsa in ingēti metu erāt.Eduardus Rex Anglus minime Regii animi fuisse fertur, nec bello fœlix. Ignominiam à Scotis acceperat, quos pater eius maioresq; sæpe fuderant. Curam,summamq; omnium rerū demādarat Hugoni amicorū principi.Huius arbirtio cuncta agebantur,magno dolore populariū: quòd ei uni se Rex uelut manciparat,procerum authoritate spreta.Regina D quoque Anglorum Isabella Regum Frācorum & filia & soror, nihil apud uirū gratia,precibus,admonitionéue poterat.Primùm illam indignitatē tacita tulit:deinde patientia muliebri in irā uersa,secedere à Rege uiro statuit cum paucis matronis,ac aliquot gētis proceribus,qui & ipsi angebātur,nec ferre diutius poterant Hugonis noui hominis impotentiam.Re cōmunicata cū illis,per causam religionis,uotiq; soluendi,à uiro Rege profecta, Cātium petit , diuumq; martyrem uenerata in Franciam transmisit ad fratrem Regem Francum.Ab eo impetrauit, ut filium Eduardum adolescentulum egregię indolis,quem ut auunculū uiseret secum duxerat,in fidē reciperet, E Ducémque Aquitaniæ institueret.Summo in honore ac charitate & mater & filius habiti.Ioannes Hilermi Comitis Annoniæ,cui Caroli Valesii Comitis filia Ioanna nnpserat, frater, eos classe in Angliā restituit. Ex procuratione rerum deiectus,ac ad snppliciū traditus Hugo.Eduardus adolescētulus uiuo patre,atq; adeò in ordinem coacto , Rex salutatus, coronatusq;, in matrimonium accepit Philippā filiā Comitis Annonis. Carolus Comes Valesii ui morbi quæ in prçsens resederat,rursus grassante,nullū religionis munus, nulla cælestium pacis impetrandæ partes omittens, exorauit Regē Frācum,ut Engerrani propinquis redderetur illius corpus furca refixū:eiq;

ample magnificeq; summaq; religione suis ipse impensis funus fecit,iustaq; F
persoluit,ne morte sua illi parentaret.sic quoq; cõtinuo obiit.Carolus Rex & uirtutis & clementiæ laudem fructumq; ad eam diem tulit:exin aduerso rumore fuit,quòd sacri in Ludouicum Bauarũ belli nomine decimas de sacerdotibus Francis petenti Pontifici maximo Ioanni, cumprimum denegasset,pactione deinde expugnatus concessisset,ut in partẽ ipse ueniret.Bauarum & Vicecomites Ioannes Pontifex sacrosanctæ potestatis hostes impiosq; iudicarat.Vicecomites Philippo Valesio polliciti fuerãt de rebus Genuensibus staturos se arbitrio Regis Frãci:quod is decreuisset,id sibi sanctũ ratumq; futurũ.Deducto ex Subalpinis Francico exercitu, mortuo Longo G
Rege Franco,acrius quàm ante Genuam pręmebant:nec obsidionem omisere,nisi aliquot prœliis naualibus terrestribusq; uicti,ac tædio diffidentiaq; fessi.Quæ uerò urbes Subalpinæ Longobardiæq; fidẽ Francorũ Põtificisq; maximi secutæ fuerant,eas partim in potestatẽ Vicecomites redigebãt,partim territabant.Viri fortes,duces egregii erãt,auidi imperii:& Italia domesticis dissensionibus lacera,eorũ conatui locum & cupiditati dabat.Legatũ copiasq; Pontifex in eos misit.Bauarus,quòd iura Imperii à Pontificis Robertiq; Regis cupiditate tutari se pr̨edicabat,quammaximis poterat uiribus illos iuuabat,tegebatq;.Carolo Pulchro Rege fuere sublimia ingenia, eru- H
ditissimiq; uiri.Seculum illud literatura floruit. Erant ex iis uiri uere sancti. Erant,qui dum cæteros anteire improuide contendunt, nec modũ faciunt noscũntue, impii euasere. Erant de quorum moribus consilioq; anceps sit coniectura,Sanctis mala temporũ dolori erant:taciti mœrebant.Ii uerò qui Fraterculi uocabãtur,diuitias ecclesiasticas fando scribẽdoq; dãnabãt:purpurá,opes,dominatum,à religione aliena esse prædicabãt.CHRISTVM dominũ Deumq; nihil in terris quod suum diceret,habuisse.Apostolos eadem qua seruatorẽ CHRISTVM paupertate fuisse.Nõ exemplum modò,sed & legem eandem successoribus datam.Ius sacerdotibus nullum esse I
facultatum potiendarum.Hanc sententiam Ioannes Pontifex impiam censuit,damnauitq;.illi Põtificẽ impia hæresi laborare pr̨edicabãt,qui id quod CHRISTVS Dominus Deusq; sanxisset,ipse impietatis insimularet.Eò cõtẽtionis deuenere,ut Ioannẽ,quòd de religione, de Numine impie sentire eum dicerent,Pontificem esse negarent, ac uelut solio Pontificio uacuo creandũ Pontificem nouum uerumq; contenderent. Occanus Theologus Minor cum Augustorum iura copiose tutaretur, in Ioannem Pontificem monumenta edidit atrocia,quę extant:eum non criminibus modò,sed maledictis lacerans.Intẽperantia lapsus scribit eum contendisse elaborasseq; ut K
Romanum Imperiũ uel sibi subiiceret, uel penitus laceraret.his enim uerbis inuehitur.Eundẽ impiæ hæresis coarguit,uerõne,an eo quoq; falso crimine.Bauarus uelut Pontificio interregno,suarũ esse partium prædicabat, ut sacro solio insidendo suus uerusq; Pontifex daretur. Victo acie captoq; Fœderico Imperii ęmulo,in Italiam anno eius seculi uicesimoseptimo profectus,magnifice apparatissimeq; exceptus Mediolani est. In diui Ambrosii æde,subseruiẽtibus Vicecomitibus,ab eius ciuitatis Pontifice secũda corona redimitus est.primá iam Aquisgrani susceperat,operãtibus Pontificibus
Maguntino

A Maguntino & Treuiro.Tertia ei Romæ fuit imposita à Stephano Colūnā principe factionis Ioanni Pontifici minus æquæ. Tunc Petrum Reatinum Minorem ausus est insignibus Pontificiis excolere: Pontificem maximum eum,ac Nicolaum Quintum salutare,adorareque,hominem maioris quàm sanctioris literaturæ,ac ad res gerendas nō ineptum.Eodem anno Carolus Pulcher Rex Frācus decessit,uxore grauida relicta. Regia apud Frācos sedes uacua est,nec ab ullo insessa. Ioanna Caroli Regis uentrem fert.Partus expectatur.Cuinam procuratio interea rerum credenda sit,cōtrouersia exorta.Angli Legati Eduardum Philippi Pulchri ex filia,quę eadem germa-
B na nouissimi Regis Franci fuisset, nepotem, procuratorem Francici Regni designari debere contendebant:uentrem præterea custodiendum.si fœtus ederetur,tutelam eiusdē Eduardi legitimam esse.Vndiq; reclamatum, ætatem Eduardi procuratore ipsam rectoreq; indigere. Tam palàm affectatam appetitámque tutelam non modò nō legitimā,sed iam suspectam fore: huiusmodiq; tutores iure summoueri.Cæterum quæ initio Regis Longi contentio exorta,& inter Francos Burgundionésque facilè dirempta fuerat,eā ipsi repetebant,siquid uentri editóue partui contingeret, in Francicum regnum Eduardum iure materno cognationisq; successurum. Cōtrà Philip-
C pus Valesii Comes Caroli filius pernegabat ius ullum fœminis in regnum. Iure materno niti fideréque Eduardum filium Regem,quod nullū sit.Arrogare sibi in rebus Frācicis Anglicas fœminas,quod Burgūdionibus, qui iam Franci censeantur,quod Francicis matronis datum nunquam sit,dariq; per leges patrias,per instituta gentis non possit. Secundum Magnum Clodoueum parentē Francicæ pietatis,semel atque iterum orbem rerum Francicarum circumactum:primùm cum ad Pipinum Caroli Magni patrem arbitria rerum translata sint:deinde cū ad Roberti Andium Ducis,qui Odonis,alteriusq; Roberti pater,idem Hugonis Regis proauus fuerit,sobolem,
D Regium apud Francos nomen deuenerit:utriusque tempestatis inclinatione passos Francos cætera potius iura diuina humanaq; dissimulari, silereq;, quàm legem Salicam abrogari.cum essent nobilissimi fortissimiq; proceres, qui per matres,per auias,in Reges Francos origines suas referrēt,se Caroli Pulchri nouissimi Regis patruelem agnatione, gētilitioq; iure proximum, æquius magnificentiúsque esse rebus consulere, tutelamq; pupilli, si nascatur,gerere,quàm Isabellam amitam, Eduardúmne amitinum. Contrà Anglus causam suam etiā ipse legibus armabat: illud ex iure ciuili fando usur-
» pabat,nihil peccasse rerum naturam,quæ fœminas gigneret:eas ad hęredi-
E tatum iura uocandas.Diuinum quoque ius testabatur,uerbaq; illa ex sacris
» Numeris recitabat: HOMO CVM MORTVVS FVERIT ABS-
» QVE FILIO, AD FILIAM EIVS TRANSIBIT HAERE-
» DITAS. Quid tandem sceleris admisisset Eduardi mater, ut è Rege or-
» ta,Regúmque soror,spe Regni priuari ipsa debeat,nec ius suum filio spémque relinquere?Iura mulierum oppugnare longa fori cōsuetudine didicerat Robertus Atrebas.De Comitatu Atrebatensi cū Mathilde amita litigabat. Controuersiam de Regno simillimam existimabat causæ Comitatus cuius de iure ambigebatur.Is igitur cum altercādo multa iactata utrinque

essent,necdum contratēdere oratores Angli desisterent, eis perpetua quo- F
que oratione in cœtu procerum ad id coacto in hunc modum respondit.
» Causa uestra,oratores Regis nobilissimi,nobisq; amicissimi,& omni neces-
» situdinis genere propinquitatéque coniunctissimi, simplex, minimeq; per-
» plexa est. Omnis ea una omnino in re uersatur, quòd cum Eduardus Rex
» Philippi Pulchri Regis Franci ex Isabella filia nepos sit, idem tres nouissi-
» mos Reges nostros auunculos habuerit, si quid uentri quem Ioanna fert,
» accidat,eum ad sceptra nostra uocandum contenditis,quādo illo nullus sit
» uir cognatione propior spei Regni huius: nullàque fœmina sanguine iun-
» ctior,quàm eius mater. Ego cōtrà defendo nihil in Regnum hoc iuris pe- G
» nes mulieres esse:& quam spem mater Isabella uendicare sibi ipsa nequeat,
» eam nec in uita filio tradere, nec in morte relinquere posse. Dico etiam ut
» in spem rerum apud nos potiendarum mulieres nascerentur, alias his pau-
» cis annis fuisse propiores Isabella,quas priores accitas ad regnādum opor-
» tuisset,si id ius fasq; apud nos foret.Addo etiam tale à uobis omnibusq; fa-
» ctum præiudicium,ut cōtrouersia iam nulla de hac re possit exoriri,actám-
» que rem agatis.Quęritis,ecquidnam admiserint fœminæ,cur in solium ex-
» trahendæ non sint?Ego neque eas male,neq; uiros bene meritos dico.Deus
» utro uisum est sexu mortales creat,creatos accipimus:uirorum imperia uiri H
» patimur:fœminarum Regna nō agnoscimus. Quod uerò diuinum ius te-
» stamini,ne filiæ hęreditate paterna excludātur:Dico iure item diuino san-
» citum,ut fœminæ sexum suum agnoscant, inttáque illum sese contineant:
» iura gentibus ne dicāt. Quòd si diuina oracula secus interdum statuisse di-
» ctitatis:nisi pro uestra,oratores,prudentia docetis id non in re priuata mo-
» dò,sed & in Regno,ac in omne tempus,& apud omnes æque gētes ratum
» perpetuumq; uoluisse:nihil est cur causa nostra euertatur.Quinimmo uer-
» ba oraculi illa sunt,ne commisceatur possessio è tribu in tribum,ut hæredi-
» tas permaneat in familiis.De iure uerò naturæ gentiúmue, facilis ratio est. I
» Quòd si sequi naturā ducem placet,aut liberi simus,solutique alii aliornm
» imperio:aut suis quisque non alienis pareat, imperétue. Ius uerò Regnorū
» non idē apud omnes sancitur.Apud uos fœminæ Regię nobilitatis ita non
» regnarunt,ut Regum tamen ex filia nepotes ac deinceps ad ins Regni auiti
» sceptraq; maiorum uocarentur.Ita nonnunquā iure materno apud uos re-
» gnatur.Angli Reges è media Francia nati sunt,enupta Regis Angli filia in
» Andegauensiū Comitum familiam,cuius in nomen Christianum patriám-
» que Franciā multa memorantur nirtutis pietatisq; monumenta. Hoc insti-
» tutum apud uos ualeat.Nos instituta legésque nestras sanctas apud uos esse K
» oportere cēsemus.Apud nos alius mos,alia exemplorum uetustas.Nos ita
» Franci sumus, ut quātum ad legem Regiam pertinet,etiam Salii esse perse-
» ueremus:nec à maiorum exemplo desciuimns. Suus cuique genti ritus,suū
» cuiq; ciuitati ius augustum sanctumq; est. Vrbs Roma libera legem Voco-
» niam tulit, qua excludebātur à locupletibus hæreditatibus mulieres. Eadē
» postea urbs Roma tūc cum ueteribus institutis repudiatis perire cœpit, eā
» legem non agnouit: nec Augusti Latini, Græcúsue Iustinianus repetiuere:
» memores fœminarum beneficio nonnulli se ad imperium peruenisse.Nos
legem

A legem Salicam ante Iustinianum Augustum sanxeramus, ne fœminis Re-
» gnum mandaretur:ut gẽtilitium foret Regni ius. Quod uerò ius nõ haber
» Eduardi mater, qua ratione filio tradere lege Salica incolumi potest? Re-
» gnum hoc, ô Isabella, tibi filióue Eduardo petis, si nulla edatur soboles Ca
» roli pulchri Regis, quia eius soror es? Finge sterilem uterum, Philippũ Va-
» lesium patruelem defuncti in Regnum succedere æquum censeo. Tu soror
» germana, hoc est uno gradu propior es: ut succedas, elaboras. Si fœminas
» mos ac iura diuina humanáque uocanr ad Regnum: interrogo te, mortuo
» Philippo Pulchro petiuisti ne Regnum? Non petiuisti, nec petere poteras,
B nec te ullius aures audissent. Iure igitur Hutinus filius Philippi Pulchri, idẽ
» frater tuus germanus, ad Regnũ peruenit. Præterea interrogo, mortuo eo-
» dem Hutino Philippi Pulchri filio fratre tuo, nec posthumo perennãte, iu-
» réne an iniuria successit tuus Hutiniq; frater Philippus Longus, cum filiam
» Ioannem Hutinus superstitem, quæque adhuc superest, reliquisset? Si iure,
» ergo uiris omne ius, fœminis nullum est in Regnum nostrum. Sin iniuria,
» Ioanna ergo ad Regnum uocaretur, potiorq; fuerit quæ Hutino iusto Re-
» gi patri suo, quàm tu soror, successerit. Quòd si Longus iniustus fuit Rex,
» Regnúmque nõ suum inuasit: dic oro quanam re iustior fuit Rex Carolus
C Pulcher, cui te gradu proximã succedere æquũ prædicas? Numerosam co-
» hortẽ filiarum reliquit Lõgus: násne tu, an illæ te exclusissent paterna hæ-
» reditate? Vides igitur nullum spei tuæ locum ô mulier. Adde quòd decretũ
» deliberatumq; iam de re est. Secundum mortem Hutini ac eius filii Ioannis
» intra octo dies & nati & defuncti, Hagna sanctissima ipsa fœmina, eadẽ di-
» ui Ludouici filia, causam fœminarum ipsa mulier egit: Ioãnamq;, quam di-
» xi, Hutini fratris tui Regis filiam ad Regnum uocabat. Edocta uiros non
» fœminas apud nos Regnare, fœmina fœminis adesse destitit. Accedit iudi-
» cium tuum ô Isabella, tuum etiam ô Eduarde. Cum tu mater filium Longo
D primũ, Carolo deinde Pulchro, iureiurando fidelitatis addixisti, ab eoq; iu-
» re Aquitaniæ ut uestiretur orabas, uestitusq; supplex est: quænam erat con-
» fessio uestra? Nempe eos iustos esse Reges: nec Ioannæ ius esse eos exclu-
» dendi. Non successere filiæ patri: quo ore fratri soror? Nobis nec Eduardo
» adolescente tutore opus est: nec eundem Regem, qui gentilitio stemmate
» agnatus non sit, agnoscemus. Illi quidem ut propinquo amicissimóque o-
» mnia secunda optamus: incrementáque cupimus: hisq;, quatenus sine publi
» ca communiq; iactura rerum Frãcicarum fieri licet, fauemus. Hac oratio-
ne habita, assensuq; procerum perspecto, Angli oratores cõtratẽdere desti-
E tere. Cum puella utero edita esset, Blanchæ ei nomine imposito, PHILIP- 1328.
PVS VALESIVS Rex salutatur, sacraturq; quanta non alius multis se-
culis celebritate, frequentiq; procerũ cœtu. Post Rhemensia sacra ad Dio-
nysii Parisiorum uenit, ac ibi quoque cæremoniis solẽnibus peractis, sacer-
dotio ciuitatis sacris insignibus uelato, necnon liberaliũ artium doctoribus
Musiq; scholasticis ad portas opperiẽtibus: ad hęc patribus in purpura, de-
curionibus cum bicolore ueste: necnõ authoribus summarum extra portas
continentiáque ac suburbana ædificia in equis occurrẽtibus: ipse Rex cum
Regiæ stirpis inclytarumq; familiarum proceribus, reliqua etiam nobilita-

re,& ipsa maxima ex parte torquata, & sagulis uirgatis, auroq; intertextis, F equisq; magnificentissime instratis excultisq;, urbem Regiam sub sacra ipse umbella intrás,excipitur lætis faustisq; ominibus,plausuq;,omni ordine,omni ætate prosperum fœlicemq; ingressum apprecante:Viis(ut tempus anni ferebat)flore multo,festa fronde,uirente hærba stratis:superne uelis umbraculisque honestantibus: aulæorum magnificētia uarietatéque,ac picturarum tabularumq; artificio exterioribus domorū parietibus uestitis:splédidiore mulierum è fenestris spectantium,seq; spectandas prębētium,quàm uirorum cultu.Nulla lætitiæ species,nullum dignitatis exemplum non excogitatum,non adhibitum.Ita in insulam ad ædem maximam deductus, ac G diuam Virginem ueneratus, in Regiam se contulit. Aduentitia(ut assolet) cœna Regifico apparatu accubuere principes illustrésque uiri.Omnia quidem soléni more, institutóque:sed hunc Regem pręcipua charitate obseruantiáque prosecuti, prædicabant eum uindicem Franciсæ maiestatis:legis Salicæ assertorem:qua una, dignitas libertásque Francici nominis cōstaret: nē alienigenarum imperio,ne exterorum ditione teneri possent Franci,cæteris gentibus Reges legésque dare soliti. Vespertino igni in areis plateisq; accenso,nocturnis funalibus concursantibus collucente,choreis uirginum iuuenũmque, symphonia,uoce,fidibus,sistris,tibiis, urbe perstrepente festi H dies acti.Rex filiã Caroli Pulchri Regis posthumam minori filio suo Philippo Duci Aurelianensium matrimonio iunxit.Continuò curæ ad Rempublicam uersæ . Primum omnium bellum cum Flandris gessit, causa ante ipsum Regem exorta . Flandri Comites ex formula in uiginti annos præscripta debebāt Franco Regi quotãnis quinquagena millia aureorum.Ludouicus Comes exactores circūmiserat, atq; ea præscriptione multo maius auri pondus congesserat,quàm quantū ea res postulare illis uidebatur.Cōquerebantur fortunas miserorū agi,ferríque:eamq; indignitatem si in præsentia taciti ferrent,perpetuā futuram.Petierant ut coactores redderent ra- I tioné:ederentq; quantum à quoque acceptum, quantum Regi dissolutum. Tornacum conuentum:intra mœnia mensarii cæteriq; Comitis ministri in oppidum deducti: urbium procuratores legatiq; in suburbium diuerterūt. Ignis seu fortuitus,seu ex præparato in suburbanis ædificiis cōflatus,ea uéro ut forte coortus erat,adiuuãte,magna ex parte absumpsit.Flandri se dolo incendióque petitos rati,in Comitem, Comitísque amicos uelut conflagrationis authores,domū reuersi,suos quisque populos incitauerunt.Pręlio cōmisso Ludouicus captus,nec dimissus nisi iureiurando adactus se immemorem iniuriarum futurum:nec fraudi noxæ'ue fore popularibus secess K sioné fecisse:armatos cōtrastetisse, comprehendisseue:secundum eam diem nihil eum magnarum rerum,nisi de suorum senteētia, réque ad urbium decuriones relata statuturum,acturúmue.Paruit pręsenti necessitati.Vbi primùm liberum ei fuit, ad Philippum Regem confugit, nobilissimo quoque eum secuto,atque adeò ipso patruo Roberto,quocum antea de summa rerum Comitatuq; certasset,se ei comitem uindicémque dante.Rex cum iam in fine æstas esset,suadétibus permultis ut in uernum tempus bellum Flandricum,restitutionémque Comitis differret:coacto cōcilio Valterum Magistrum

A gistrum equitum sententiam interrogauit. Ille quanquam præ se antè multis argumentis tulerat, uideri sibi rem immaturam agi: tamen frequẽti principum consessu, præsideq; Rege, ueritus ne timiditatis argueretur: Viro, inquit, forti omne tempus anni ad res gerendas idoneum est. Nemine deinde dissentire auso, Rex exurgens, Magistrumq; equitũ amplexatus, amplissimis uerbis collaudauit. Bello igitur decreto, in æde diui Dionysii Franciæ præsidis ab Antistite fani Flammulam Rex accepit: idq; uexillum Milonis Norerii fidei uirtutiq; commisit. Hostes ad Casletum conuenerant, quòd ea parte à Francia pateat Flandria. Discessu nobilitatis, imperatore carebant.
B Duces bello gerendo plebiscito delecti Nicolaus Annecinus, & Hilermus Canutus: uiri strenui quidem & fortes, sed humili loco nati. Rex Casletum duxit. Hostes relicto quod satis uideretur ad tutandam urbem præsidio, in propinquo in edito loco castra posuere: nec elici ad certamen poterant. Vrbem oppugnare cœpit Rex. Casletani speciem galli gallinacei laneam confinxerant, subiecto carmine, tunc potiturum Casleto Repertum, cum alites lanei canerent. Philippum Reperti nomine cauillantes, quòd eum dicerent nullam in spem Regni natum, sed forte oblatum Regnare. Propugnabant præsenti animo, acerrimèque, & præsidii uirtute, & fiducia exercitus Flan-
C drici, qui in cõspectu urbis erat, alacritatémque addebat, præsentem pugnæ copiã non faciens, sed suum tempus opperiẽs. Vbi nihil procedit è sententia, Rex per bonã exercitus partẽ diuersos mittit ad uastitarem circã edendam: ut ea indignitate calamitateq; hostes permoti, in æquum locum campósque patentes descendant. Omnia uri, dirui, cædi, diripi, euastari uident: nihil tamen mouent: nec clamor permixtus puerorum fœminarumq;, non ululatus, non sonitus fragorq; ædificiorum ruentium, non ignis late cuncta depopulans, non relucens flamma, nõ omnia pereuntia animos illos feroces indomitósque frangunt, non flectunt, non adducunt ut puncto tempo-
D ris citius quàm constituerant, locum semel captum relinquant. Vagari, circumuolitare ferro igneq; armatos hostes facile patiũtur. Vbi nihil ab Regiis relictum in propinquo uident, in quod sæuire ira posset, rediereq; Franci in castra pleni puluere ac sudore, seq; exarmarãt, tunc Flandri in omnem occasionem intenti, è superioreq; loco omnia conspicati, ac quonam loco tabernaculum Regis excitatũ esset, exploratum habentes: decurrunt tam rapide, ut prius penè in castris uersarentur, quàm quidnã rei foret, cognosceretur. Sublato truci clamore Regium tabernaculum petunt. Fortuna Franciæ eo die Regem texit. Flammulam, & paucos prætere a semiermes circum
E se pro tabernaculo stans habebat. Hi primũ impetum sustinuere, quoad reliqui milites arma caperẽt. Tanta quidem celeritate ex omni parte castrorum recursum, ac ad caput rerum Regem conuolatum, simul tanta uirtute res gesta, ut tentoriis tabernaculisque momento disiectis, uelut libero campo pugnatum sit. Rex equo impositus, ac suos cohortatus, exemplóque incitans, cruẽtam funestámque hosti audaciam effecit. Pugnabat egregie Nicolaus, diuq; Regios tenuit, suósque tegebat. ubi cõfectus uulneribus corruit, tũc certa Regiorum uictoria, cædes in hostem uertit. Ad duodeuiginti millia cecidere. Casletum repetitum, captum, direptum, incensum. Ludo-

uicus Comes domum restitutus, admonente Rege ita dominaretur, ut nō F
iterum necesse Francis foret eum domum armis reducere,de motus authoribus suppliciū sumpsit.horum circiter sex millia extitere.Canutus ad Ducem Brabantiæ refugit.ab eo Regiis reposcentibus redditus,Lutetiamq; in uinculis ductus, ac neci deditus est.Rex Flammulam ędi Dionysii restituit: supplicationibúsq; ac gratiis Numini ac sanctis martyribus habitis,rem sacerdotum composuit.Prætores Regii cōquerebantur omnem iurisdictionem ab Regiis tribunalibus ad sacra delapsam:multo plures causas profanas & inter profanos cōtrouersias cognosci diiudicariq; ab Episcopis reliquisque sacerdotiis,quàm à Regiis Prætoribus.Quicunque,quacunque de G
re sacerdotum decreto nō steterit,continuò templis arceri,piorumq; communicatione moueri:eoq; deuentum esse, ut qui soluendo nō sit,ei aqua & igni interdicatur.Sacerdotium Ducibus Episcopis ad Regem cōuenit. Pro iurisdictione Regis uerba Petrus Cunerius fecit:ut quæ Dei sunt,deo: quæ Regis,Regi darentur. Bertrandus Heduorū Pontifex causam templorum iurisdictionemq; tutatus est:Reges Augustósque fando deuocauit de cælo, Magnum,Pium, Diuum: eorum opē implorauit:ut qui in uita armis texissent ecclesias,liberalitate cumulassent: nunc diuinitatis participes, desertas nollent. Enumerauit quot Reges Ducesq; templorum hostes fœdum atro- H
cemq; exitum habuerint: Quot pii sacerdotiorum propugnatores,& uiui, & mortui,gloria,imperio,prolis fœcunditate,diuturnitateq; domestici imperii fructum amplissimum perceperint:Qui uerò de sacerdotio uicto triūphum ac palmam petiuerint,misero exitu pœnas superis dedisse. Institutis religioneq; animorum uitam communem cōstare. Nihil exortum exorirí- ue posse,cur quæ per tot hominum,per tot deinceps Regum ætates seruata sanctéque culta sint,nunc demum labefactētur, euertantúrue. Regum maiestatem,iuraq; tēplorum sanctissimis moribus Numineq; sanciri,ac utranque rem immortalitate donandá. Prima actione nihil cōstitutum est.Cum I
ampliatur,die D.Thomæ Cantuariensi festo,cum patrum frequenti globo Bertrandus Regem adiit, admonuítque illum illuxisse diem, quem pro libertate ecclesiæ Thomas sanguine suo consecrasset.Respondit Rex omnia sibi curæ futura.Anceps uox. Bertrandus ut certius lætiusq; eliceret respōsum,orauit ut qui diuinitus uocatus fuisset ad sceptrum,ambiguo responso non dimitteret tristes ab se sacerdotes,qui quotidie rem diuinam pro eo
„ facerent. Tunc Rex: Iura,inquit,ecclesiarum auxerim potius,quàm imminuta uelim. Gratias uniuersi egere. Rex Catholici cognomen promeruit. Anglus iuuenis Rex nōdum in Philippi Regis uerba iurauerat:Ambianos K
uenit:fidemq; suā obstrinxit nomine Aquitaniæ, quod pater maioresq; beneficiū à Francis Regibus acceptum agnouissent: ac Comitatus Pōtiuensis iure,quem eius matri Pulcher Rex pater dederat. Ambianos quatuor Reges conuenerant,Francus,Anglus,Bohemus, Balearicus. Francus insignia sacræ in barbarā religionem militiæ suscepit.Bellum in Bauarum à Pontifice Maximo decretum iā consenuerat, quòd Petrus falsus Pontifex à Bauaro in Germaniam redeūte Pisis relictus,à Bonifacio Pisano Comite cōprehensus,ac Auenionē ad Pontificem Maximum ductus,in perpetuā traditus

A ditus custodiam fuerat. Ioánes Pontifex decessit anno eius seculi quarto & tricesimo. Successit Benedictus Tolosas. Francus classem ad sacrum bellum in ora prouinciæ parari iusserat, eamq; ipse cum illuc se contulisset, conspexit, auunculiq; sui Ludouici Tolosatiū Pontificis in cœlestes relati, ac diuinitatis miraculis illustris, téplum iniit. Aueniouе de ratione barbarici belli cum Benedicto cõmunicauit: ac nequid se absente moueri domi posset, Ioannem filium quatuordecim annos natũ, Normaniæ Ducẽ creauit, rebusq; præfecit: ac in eius uerba proceres iureiurando adegit: misitq; ad Anglũ ut is se socium sacræ militiæ preberet. Oratores Anglum belli Frácici consilia B agitare cognouere: nec Catholico Regi arma procul feréda, sed domi exercenda. Eduardus ætate florebat: domesticas res cõposuerat: cum Scotis primum bellum gesserat: uirtusq; eius in illo enituerat. Iã Fráciam respiciebat. Angebant eum à Catholico rege quædã arces in Aquitania retétæ, ac præsidiis Francicis firmatæ, nomine mulctæ patri ademptæ, quòd Pensacésem Francis oppugnãtibus contrà bello tutatus fuisset: & cum in Ambianis Aquitaniæ ius restitueret Francus, eas quanquã Aquitaniæ certissimã partem, tamen reposcenti sibi non tradiderat. Erat imperii nominisq; appetentissimus, & incendit multo magis iuuenem cupiditate gloriæ opumq; flagrantẽ C Robertus Atrebas. Is oratione legem Salicã tutatus fuerat, causamq; Valesii oppugnãte oratore Anglo egerat. Quod antea fando defenderat, tũc armis alienis, quãdò suis nõ posset, uexauit. Nepos ex Philippo filio Roberti qui in pugna Curtraceusi ceciderat, erat: cum Mathilde amita (ut ostédimus) de Comitatu Atrebatési litigauerat: causa cognita, bonorum possessio adiudicata Mathildi fuerat. Ea nupserat Othoni Comiti Burgundiæ: unde quas edocuimus, editæ duæ Francorum Reginæ, & Ioanna, & Blanda. Roberto, ne omnino priuatã uitam ageret, Comitatus Bellomontanus, multo minoris dignitatis, ac opibus tenuis, attributus. Disceptatio tamen repetita, D quòd ueteres tabulæ, quas, dum causa prius ageretur, latuisse diceret, tunc adinuétæ forent: quibus causa ipsius, si ederẽtur, adiuuaretur. Editas in iure tabulas, conspectasq;, falsas & aduersarii arguebát, & Rex pro comperto habere se dicebat, seductumq; Robertũ hortatur, ut cõuellendæ rei iudicatæ conatu absisteret. Robertus, cũ etiã falsi ab Rege insimularetur, dissimulare indignationẽ, temperareq; lingua nõ potuit, quin diceret, se, quicũque tabulas confictas inctepitare auderet, in eũ pugnaturũ, ac Marte iudice fidẽ facturum. Rex cum eo feroci dicto ne se quidẽ excipi crederet, tantum certamẽ animi aduersus eum suscepit, ut implacabile execrabiléque odium E utrinq; insecutũ sit. Tradunt quęstione habita palã factũ esse, illis proximis diebus tabulas adulterinas cõfectas, quibus contineretur, Robertũ, Roberti Atrebatiũ Comitis Diui Regis fratris filiũ, ex Mathilde Brabãtini Ducis filia procreatũ: quo die Blandam filiã Petri Britãni Ducis Philippus ducebat, ei, speiq; sobolis cessisse Comitatu Atrebatési. Addunt mulierẽ quandã Betuniensem ex ueteribus ac ueris Roberti senis tabulis alia de re exaratis ceram integro signo transtulisse in has cõmentitias. Betuniensem satis constat igni traditã, sed obiecto præterea crimine, quòd inspecta fronte mortalium, ueneficiisq; artibus fatidicam uatemq; se professa fuisset. Robertus in ma-

trimonio habebat sororem Regis,ac ex ea liberos.ea affinitas iras non permulsit. F Vasco Flussatium Comes,matrem suam , quæ soror Atrebatis esset, probri arguens,in custodiam tradidit. Atrebas fremens frendensq́;,cū dies diceretur,adesse noluit.Quicquid suarum rerū potuit,Burdegalam sub ditionem Anglorum misit:ipse in Brabantiā ad Ducē propinquū se contulit. Rex eum hostem iudicauit.Ille ad Eduardum,relicta uxore Frāci Regis sorore,duobusq́; ex ea filiis Ioanne ac Carolo,in Angliam transmisit, fax ingens belli, minitansq́; se Regnū Valesio ut dedisset,ita & amoturū.Oratores ultro citroq́; commeabant, si certa sanciri pax posset inter Frācum Anglumq́;. Anglus in perniciē Scoti Regis Frācorum amantissimi fœderatiq́; G incumbebat:urbemq́; nobilē ac opulētam Veruicum de eo ceperat. Euerti amicum Regē,neque fidei,neque è re sua Francus ducebat.Robertus Atrebas plurimū apud Anglos poterat:ad arcana sanctioraq́; cōsilia adhibebatur:author erat belli gerēdi.Francus auxilia mari Dauidi Scotorū Regi misit.Arcē Santonum,in quā oculos cōiecisse Eduardū sciebat, Carolus Comes Alenconii Franci Regis frater solo adæquauit. Hostiū duces Paracolū oppidum in Santonibus de Franco cepere:& agros circa euastarunt. Flussas Armeniacusq́; Francicarū partiū erant , Alebretēsis Anglicarum.Multæ utrinque excursiones,multa leuia prælia facta:oppida ignobilia capta:& H classis Frācica in oram Angliæ transmisit:incendiisq́; permulta fœdauit. Ita bellum iam ex professo utrinque gerebatur.Vterq́; sibi & ueteres amicitias confirmabat, & nouas conciliabat.Comes Burgundiæ Ioanna filia Longi Regis(ut ostendimus)nupserat Odoni Duci Burgundię.ea ut Othoni auo materno successerat in Comitatum Burgundiæ,ita auiæ maternæ Mathildi in Comitatum Atrebatensem.Ita Odo & suis & uxoris opibus ingens,affinitate quoque inclytus erat,quòd eius soror Regina Franciæ esset. Ioannes Cauillonensis Germanorum auxiliis fretus,ei bellum inferebat,cōquestus se uectigalibus Salinarū ab illo fraudari, quę in ditione eius ex fōte uberrime conficiuntur. I Chācum duodequinquaginta dierum oppugnatione obsidioneq́; domitum.Vesontio in hyemem usque uim sustinuit. Authoritate Franci Regis pace facta,ab armis discessum:suum ius Cauillonensi reditū. Alia parte Hilermus Annoniæ Comes numerosæ sobolis pater , cum iam duas filias collocasset,alteram Ludouico Bauaro,alteram Regi Anglo:tertiam filio Brabantini Ducis collocaturus erat,ea quoque affinitate amicitiā nouam Eduardo genero conciliaturus.Francus iuuenem Brabantinum ad se euocatum,sibi generū adsciuit.Ad hoc longinqua quęsita auxilia,nihilq́; omissum intentatūmue,quo iuuari Francia posset:ueteresque amicitiæ no- K uis necessitudinibus cumulatæ. Ioannes Bohemiæ Rex,filius Henrici Cæsaris,postquam Italia decesserat Bauarus, Lōgobardorum factionibus uocatus inuitatusq́; illuc copias duxit.Cumq́; eius spei rerū exitus non respōderet,oblatam deducendi exercitus fortunam nō spreuit.Delphinus Allobrogum bellum cum Sabaudis(ut inter finitimos assolet)ob finium cōtrouersiam gerebat,bello inclytus,sed alienarum uxorū pudicitię infestus.Bohemus auxilio illi socio amicoq́; cum ire constituisset,filius eius Carolus(ut Pōtifex Pius narrat)per quietē uisus est sibi uidere, uiri diuina specie præditi

A diti iussu, præstanti iuuenem forma, editiorem in locum raptum, detractaq; ueste excætum: sibiq; interrogáti, cur & quisnam tam egregia indole adolescens, tam fœde atrociterq; haberetur, responsum, Delphinum aliena cubilia attrectare solitū, meritas pœnas Numini dare. Somniū filii in præsentia elusit pater. bidui uiam progressus, certum nuncium accepit, Allobrogem in oppugnatione oppidi uulnere accepto decessisse. quod minus memorabile, & fortassis uanum credi posset, nisi sub idem tēpus occubuisse telo hostium Delphinum eius gentis Annales authores essent: & in agro Parmēsi, ubi nocturna quiete id obuersatum fertur, ædem Virginis, ut monumēto B foret, Bohemum struxisse, locupletasseq; uectigalibus, hancq; rem testatā tabulis Bohemi Regis, legisse se Pontifex tradidisset. Delphino frater successit. Francus inter gentes conciliandæ pacis author, utrosque sibi fœdere iūxit, militémque mercede inde conduxit. Ioannes Rex cum filio Carolo in Franciam uenit, filiámque Bonam Ioanni Franci filio maiori collocauit, genitam ex Beatrice sorore Ludouici Claromontensis Comitis. Hic Comes diui Regis ex Roberto filio nepos, cum auo materno in Borbonii dominatum successisset, authore Rege primus omnium Dux Borbonii deinceps uocitatus est. Flandri timeri poterāt ne Anglis animos acclinarēt. Cla-C des permultas acceperant á Frācis, quarum recenti adhuc memoria, ut certiorem tandem pacem à Franco Rege impetrarent, missis uniuersæ gentis consensu Auenionem oratoribus, apud Pontificem Maximum deintegro fidem suam sanctissimo iureiurando deuinxerunt, se fide officioq; erga Frācum Regem non decessuros. ubi fallerent, nō abnuere se quo minus eis extemplo sacrificiis interdiceretur: decies centum milliū aureorum à Francis multa irrogaretur. idq; oppignerandæ fidei uinculum accipientibus Frācis, pium seruandúmque sanxerat Pontifex. Nec Hispania neglecta. Tarraconensis cum Nauarræ Rege bellabat, agente Franco, conciliantéque, ab ar-D mis nullodum cruore, nec iritatis ultrà armis discessum. Nauarræ Rex, idē Comes Ebrouicum, consanguineus Frāci, facile uoluntati eius cessit. Tarraconensis fœdus amicitiamq; ultro à Francis oblatam non repudiauit. Ita Philippus Rex consenescētibus sacri belli cōsiliis, aduersus Eduardum undique firmamenta rerum suarū quærebat, animo præsagiens quanta moles belli impendēret. Nullum enim atrocius Anglico arma Francorū exercuit: nullum diutius tenuit: nullum maiore cruore, cōtentioneq; gestum: nullum sæpius repetitū: neutris fœlix lætúmne: rei Christianæ calamitosum: piis luctuosum: hostibus religionis exoptatum. Anglus incendente Atrebate, non E arcem Santonum, non ignobilia oppida amissa, nihil medium, nihil humile animo uersabat: suum esse ius Frācici regni prædicabat: se Philippi Pulchri nepotem filia ortum, potiorem esse qui ad solium Frācicum insidendū uocetur, qui auo, qui auunculis succedat: quàm Philippū Valesium, qui à Philippi Pulchri patre oriundus, stirpe remotior, Regnum inuaderet: se & impuberem & absentē exclusisse: ac tot retentis euersis'ue Aquitaniç arcibus, ne pacem quidem Ambianensem sanctam uelit. Se antea immatura improuidáque ætate falli circumscribiq; potuisse: nunc florentem iam annis, & usu rerum bellorúmque edoctum, persecuturum ius suum. Hæc & sponte, &

Atrebate authore agitabat,prædicante,quando iudice Philippo Valesio in F
causa Atrebatensis Comitatus uictus à Mathilde discesserit, se iudiciū Va-
lesii secuturum,ac matronarū matrisq; Eduardi iura , ut antea oppugnarit,
defensurū:& uiri fortis,& summi Ducis, & indolis Regiæ , Eduardiq; esse,
proposita pari alea,potius de rerum summa,quàm de beneficiariis oppidu-
lis bellū capessere.His stimulis incitatus Eduardus, clarissimos uiros in cō-
tinentem Legatos misit ad socios armorum amicosq; causæ suæ comparā-
dos.In Hollandiam appulere.Exin in Flandriam profecti, oppida gētis cir-
cumibant,si à respiciendo Frāco in sui studium auertere possent. Amplissi-
mo uenerant comitatu,splēdidissime uisitabant,epulis apparatissime stru- G
ctis inuitabant,accipiebantq;.uasis argenteis expositis,magnificentia luxúsq-
que cum comitate hilaritateq; in eis certabat : quibus artibus uulgus maxi-
me imperitúque permouentur,alliciunturq;.Iacobus Arteuilla,obscuro ge-
nere ortus,apud plebem eius gentis plus poterat,quàm Comes.Anglis cu-
piebat , muneribus captus. nihil eius uitæ per uim obesse poterat Comes,
quòd custodes corporis præsidiumq; circa se habebat, plebeiorum præter-
ea oculis uigiliáque tutus. Nec id mirum , eius ordinis hominem Eduardo
suffragari,cum nobilitas Philippo Regi studeret. illud insolens uidebatur,
quendam & sanguine & factis militaribus nobilem Frācum,nomine Cur- H
tesienum,Gandauum profectum,frequentem cum Anglis conspici, ac oc-
culta etiam ferere colloquia.Hunc ad se euocatum Comes securi feriri ius-
sit.Continuò plebs id indignum uociferās,ad arma discurrit,cædésque ali-
quot ministrorum Comitis facta. ipse Malam concessit : cúmque tumultus
resedisset,per causam laxandi curis animi,uenandíque,cum canibus plagís-
que ac uenabulis egressus,in Franciam cum uxore ac paruo filio se contu-
lit.Anglica classis appulsa Chagantum expugnauit, diruitq;,locum mariti-
mum,munitissimumq;,ac Comitis præsidio firmatum : ubi egregie propu-
gnans Henricus patruus nothus Comitis in potestatē hostium uenit.Con- I
cilio Flandriæ habito,cum authore Iacobo cōuenissent oppidorum Cōsu-
les,petentibus Anglis ut fœdus fieret,seq; Francorum hostes profiterentur,
id quidem publice abnuerunt:tantùm decretum, ut Flandris Anglisq; mu-
tua commercia essent , ultro citróque sine noxa utrisque in alterius gentis
agros urbésque commeare quantolibet comitatu liceret: quando res Flan-
drica lanifacio emporiísque constaret,arcendos Anglos nō uideri. Sed Ia-
cobus totus Anglorum erat:bellum graue prospiciebat imminēs:nec iner-
mem quæstum mercaturamq; , sed armatam Anglorum manum iam mari
affuisse,& terrestres uires affuturas.Gulielmus Comes Annoniæ iratus Frā K
co Regi ob generum interceptum, rationem excogitauit distringēdi noua
necessitudine Brabantini Ducis:instandóque peruicit, ut illius soror Ioan-
na filio suo desponderetur. Dux Geldubensis sororem Angli in matrimo-
nio habebat.Bauarus Cæsar,Annonis gener, alienior à Franco erat , quòd
consilia Pōtificum Maximorum regi nutu Francorum sibi persuaserat:nec
ad eam diem agēdo moliendóue supplex armatúsue impetrare potuerat ut
sibi à Pontifice Maximo benediceretur.Secundissimis igitur auribus audi-
uit oratores Anglos de fœdere sanciendo, societateq; in Francos armorum
ineunda.

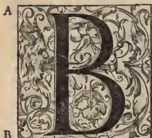
A ineunda. Ipse etiam Eduardus in cõtinentem transmisit: cum Cæsare locutus, impetrauit ut ab eo uicarius imperii in Germania Galliáque instituere-tur: ut ea potestate Augusta auctus, beneficiarios imperii Romani proceres pro imperio cogeret ad nomina danda in Philippum Valesii Comitem (nõ enim Regem Fräciæ uocitabat) iam à Bauaro hostem iudicatum, quòd oppida imperii Romani obtinere eum diceret, in queis Cameracum, circumiectosq; fineis. Cameracenses alieniores à Bauaro Cæsare erant, secuti Põtificem max. qui eum communione piorum mouerat. A Bauaro Angloq; missi sunt qui Franco bellum indicerent. Sub quod tempus Hilermus An-
B no Comes decessit. Eodem nomine filius successit. Is, patruúsque Ioannes Bellomontensium Comes, Anglo non deerant: sed certiores acrioresque propugnatores partium Anglicarum erant Dux Geldubensis, Marchio Iuliacensis, Pontifex Agrippinensis. Brabantini animus anceps uideri poterat. Eduardus in eius ditionis fines profectus, peruicit ut partes Cęsaris pro fiterentur. ex Brabantia Valterus Manius cum paucis Anglorũ turmis profectus, Aunoniámque emensus, in Samarobrinensium fines aduolauit: repentinóque aduentu, Tuinum oppidum arcémque patentibus ut nullo tali metu portis ingressus, Præfectum Præsidiúmque inermes oppressit. Nec
C desidebant Franci: classe oræ Anglię appulsa Antonnem urbem cepere, diripuere, prædáque repletis nauibus domum reuertêre. Anglus Rex longe maximo coacto Germanorum suorumq; exercitu, Cameracum profectus, excidium ciuibus minabatur, nisi sibi sacri imperii Vicario iubenti aperirẽt portas urbis, quæ sine controuersia Cæsaris iuris ditionísque esset, in quam extra fines Franciæ sitam, Philippo Francísque nullum ius foret. Nihil pacati responsum. Inerat egregium fidúmque Franco præsidium, ac commeatus: & ad Peronam Veromanduorum Rex Philippus consederat ualido cum exercitu: tribus præterea sociis Regibus, Bohemo, Scoto, Nauarro, in
D eisdem secum castris tendẽtibus, ac eandem fortunam periclitaturis. Duces sex, in quibus Britannus & Lotaringus: sex & uiginti Comites, præter cæteram multitudinem, quatuor millia equitum balteo uirtutis causa donatorum, sub Franco merebant. Excepto tot Regum nomine, pari dignitate, uiribúsque feroces hostes, ob Augustum etiam nomẽ superiores se sanctio-résque gloriabantur. Sexaginta millia pugnatorum sub signis Anglus, cẽtum millia Fräcus habebat. Atrebas author Anglis erat ut Cameracum omitteretur, ne ibi sederetur, ne mora tædióq; languesceret impetus militũ. Media æstas erat, ne res in hyemẽ extraheretur, in quam obsidio urbis mu-
E nitissimę retẽtura ludificaturaq; esset tam delectum exercitum: Scaldem copias traducendas: in ipsam Franciam, de cuius iure imperioq; agatur, eundum: uires conferẽdas. Hac sententia accepta, collaudatoq; amplissimis uerbis Atrebate, castra mota. Comes Annoniæ, ubi ad Scaldem fluuium uentũ est, quo dirimitur regnum ab imperii iure, cũ eum transire Anglus inciperet, commeatum sumpsit: se in finibus imperii Vicario Cæsaris dicto audiẽtem fuisse: in finibus regni Francici in Francũ Regem auunculum non pugnaturũ. Monit & Francus. Iam quatuor millibus passuum inter se aberant, cum Eduardus in castra Fräcorum misit, qui ad pugnã conferendasq; uni-

uersas uires in posterum diem prouocaret. Exceptus auditusq; benigne ut F
fœlix optatúsque nuncius, ac cum muneribus dimissus ab Rege cupiditate
pugnæ incēso. Postridie Anglus sub ortum solis è castris copias educit, aciē
instruit, opperiens hostem: cum duo equites Franci exploratū profecti propius
accessere. eorum alter ubi se minime fallere sensit, circūacto equo se recepit:
alterum equus in potestatem redacto freno, inuitum transuersum uexit.
Hostes continuò equitem circunstetere, captumq; ad Eduardum produxere.
Interrogatus quid Franci agerent, quid acturi uiderentur, respōdit,
Regem pridie eius diei iussisse ut omnes parati essent ad pugnam, & nunc
milites arma capere, equites equos sternere, frenareq; : Flammulam pro ta- G
bernaculo Regis explicatam: splendore armorum cūcta fulgere: alacri fremitu,
mutuaq; exhortatione animos ad uirtutem excitari: Regem cum delectis
proceribus, sanctioréque consilio, de ordine locóque suo cuique Ducum
tribuendo, aciéque instruenda consultare. Eques is Ioanni Comitis
Annonis patruo tunc forte latus Angli Regis tegēti notus, ac ueteri familiaritatis
usu iunctus erat. eo probitatis fideiq; teste, facile fidem Anglo fecit:
eoq; redemptionis sponsore dimissus & ab Rege, & ab iis qui ceperant,
ad Francum reuertit, ac quę uiderat, renunciauit: stare iamdudum sub signis
hostes: ardore animi oculos Eduardi micare: signa in campis Anglica simul H
& Germanorum, & sua cuiusque Ducis & gentis uexilla, imperiiq; aquilas
conspici: animis dextrísque omnes paratos expeditósque, tantùm non dari
ad procurrendum signum, hostemq; cum quo confligant. Rex contrà eundum,
prælium committēdum censebat. Procerum seniores ueteraniq; Duces
orabant, ne publicā salutem fortunæ libidini, uniúsque prælii aleæ cōmitteret.
Si pugna uicisset, non ea re Angliam Eduardo, non Germaniam
imperio adempturum, sibiq; quæsiturum: sin quid (ut bellicæ res sunt) casus
ferret, Franciam amissurum. Vanis minis, inanibus animis nagarentur, circunuolitarent,
per campos ferrentur: hostes feroces in præsentia uerbis, spi- I
ritus paulò pòst deposituros. nihil eos bonæ spei (quæ quidem diuturna sit)
concipere animis posse, qui repulsi à Samarobrina, fortunam prælii periclitari
constituant: non eorum arbitratu res gerendas, non illis quod unum,
quod cupiant reliquum, sit dandum: cæteris conatibus exclusi, prælio quoque
prohibeantur, & hac etiam frustratione illudātur. Roberti Regis oratores
uiri fortes, consilióque ualidi, apud Francum Regem in castris erant:
uerbis Roberti orabant, obtestabantur, pugna ne fieret. Addunt nonnulli
Robertū mathematicis artibus compertū habuisse, fore ut Philippus Rex
ab Eduardo Rege cladem acciperet, quantam Franci ad eam diem nunquā K
accepissent. Id fatum, ea sors Philippū Regem manebat, quod aliquot pòst
annis implebitur. Anglus stando expectandoq; in armis fessus, reduxit in
castra exercitum. Postridie Germani Duces qui in spem propinquæ gloriæ
præmiorúmque uenerant, longius segniúsque bellum prospicientes, maxima
pars domum spectare, & de reditu inter se agere cœpere. Anglus pigritiam
etiam in uultu militum externorum, nec quam ante alacritatem cernens,
eos dimisit: ipse in Flandriam suos ex hostico deducit, si gentem perpellere
posset, ut se hostes Francorum profiterentur. pollicebatur se illis ea

tria

A tria oppida de Francis recuperaturũ,quæ pignoris nomine præsidiis Francorum teneri,ac uelut à corpore Flandrici nominis auulsa dolerent. Videbat eos uereri,ne suamet ipsorum lege damnarentur,quam sibi præscripserant:si à Franco Rege deficerent,impii censerentur,noxamq; ingenti pondere auri luerent. Ad hæc si in causam Anglorum descenderēt, ne forte reconciliata inter Reges pace,ipsi deserti omnem iram Francorum capitibus suis exciperēt. Iacobus,ut ea dubitatio omnis tolli posse uideretur,persuasit Eduardo,ut Rex non Angliæ modo,sed & Franciæ scriberet:uexillis,parmis,signis liliatis etiam uteretur:ita fore,ut spem pacis cum Philippo Rege B iungendæ respicere ultra non possit,tantæ rei controuersia, tam illustribus monumētis,gentilitiisq; ac immortalibus testata:simul Flādris nullam pœnam, nullam sponsionem commissum iri, si Franco Regi uerbis deuincti, Eduardo Regi & Angliæ & Franciæ scribenti,dicto audientes fuerint. Hoc commento ab Iacobo fides elusa. Anglus nullamdum terræ Salicæ partem nactus,Rex Franciæ ab suis Flandrisque salutatur. Atq; ita scribendi signādique initium fecit:ac in uexilla lilia transtulit. Pontifex maximus Flandriæ sacrificiis interdixit. Philippus Rex in oppidis hosti propinquis ualida præsidia collocauit,reliquúmque exercitum dimisit. Et Anglus relicta Gandaui C uxore Regina,ac Salberiensi,in Angliam rediit ad rem nummariam expediendam,ex qua iam laborabat. Quam fortunam oblatam Francus non omisit. Ad filiam sororis,uxorem Ludouici Bauari, oratores inclytarũ familiarum misit:eamq; Reginam, Augustámque,quod ad eam diem non fecisset,salutauit:petiuitq; ut Augustum maritum Franco nomini,ipsa Fräcico sanguine orta, conciliaret: inter Francos Reges Cæsaresq; uetustissimũ fœdus intercedere,quod ipse sanctum & immortale optaret. Bauarus,cum Anglus quod conuenerat aurum nō penderet,cum Francus amicitiam peteret,fœdus cum hoc percussit: Angloq; Vicarii nomen iúsque abrogauit. D Interea excursiones utrinque leuiaq; prælia facta, Flandris Annonibusque in fines oppidorum Francicis præsidiis insessorum,& Francorum præsidiis in hosticum delatis,prædásque abigentibus,Salberiensis dum cum ducentorum equitum ala circunuehitur, exploratq; quanam ratione Insulam tētare,ac aliquid egregii facinoris absente Rege suo edere posset, eruptione præsidii circunuentus capitur ipse,cæteris fusis cæsis'ue,Lutetiam in custodiam missus. Ioannes Regis filius primùm Scādouerium oppidum expugnauit:deinde Tuinum obsedit.tormētis muros quassabat. Præsidiũ noctu igne tectis iniecto, in Scalde flumine quo mœnia alluũtur deprehensis na- E uibus in ulteriorem ripam traiecere. Francus ingressus ignem restinxit. Hęc terra. Mari,anno eius seculi quadragesimo,trecentarũ nauium classis Francica, additis octoginta Britannicis nauibus,præfectis Hugone, ac Nicolao Variobarbo,pro Clusa Anglicarum partium oppido stabat,Eduardũ Regem appulsu littorum prohibitura,simul Flādros,ne se rursus illi cōiungere possent,interclusura. Erant in ea uilia capita,paruoq; ære merentia. Anglica classis superuenit:in qua Eduardus, Atrebasq;, ac summi Duces proceresq; factis genereq; clarissimi erant. Pugnatum est acerrime sex continenter horas.superiores habiti hostes, uento æstuq; eorum naues cōcitatas

in Francos ferente,& ex littore Flandris propugnantibus, ac terrá prætereа F infestam Franco faciétibus. Hęc pugna numero hominũ Francis,nobilitate desideratorũ Anglis luctuosior extitit. Vtrinq; circiter triginta millia periisse ferũt. Eduardi femur iaculo traiectũ. Angli terram tenuere:quod reliquũ Francis fuit,Normaniam petiit. Hugonem in potestatem uiuum redactum Eduardus è summa turri mali suspẽdit,uulnus suũ eius supplicio ultus. Exin uulnere percurato,suppleméto'q; ex Anglia accersito,ac ex omni Germania non publice quidem milite misso,sed uoluntariis contractis conductisque, ac Flandriæ superioris iuuẽtute ultro nomina dante, Tornacũ ducit:eamq; urbem obsidet:dum ex cõposito Robertus Atrebas ex inferiore Flãdria ad G triginta millia hominum armat. Is ad Fanum Odemari ducebat. Cũ prope Casletum uentũ est, Flandri memores cladis quam eo loco à Francis acceperãt,ultrà se progressuros negant. Ille, Quæ malùm(inquit)ratio est,hic in limine ipso subsistere? En,quia euulgari cogitis,quæ sileri cõmodius foret, legite has literas:ut sciatis res uestras secũdiores,ac magis cordi superis esse, quàm optare ausi fuissetis. Simul falsas an ueras literas recitat,in quibus à proditoribus Fani Odemari uocari eum à parte oppidanorũ scriptum erat, quòd bilingue illud oppidum factionibus laboraret. A præsidio Frãcorum Ducéq; Burgundiæ obtinebatur. Continenti igitur itinere eò peruentum, H pugnatumq; cum erumpentibus. Atrebas instãdo cedendoq; satis procul à mœnibus Burgundionẽ elicuerat:circũmissa turma delectorũ equitum intercluserat Duci in urbem reditũ:quòd limes,quo lõgius à mœnibus recedebatur,eo latius patebat, propius portã in arctiores cogebatur angustias, & flexuum circuitu oberrabat. Sed necessitas ac manifestum periculũ Duci uirtutem auxit. Paucitas etiam beneficio loci par multitudini erat. Atrox fuit pugna. Fusi Flandri,& è muris petiti:qui ab tergo se obiecerant, angustiis quas ipsi quæsierãt,impediti,multis amissis Hypras se recepere. Ad tria millia cæsi. Atrebas iram Flandrorum ueritus,ad Anglum in castra se Tor- I nacum recepit. Ea urbs acerrime oppugnabatur. Qui Francorũ in pręsidio erant,egregie propugnabant,eruptiones etiam faciebant. tandẽ clausi mœnibus se continebant,eaq; uirtute tutabantur. nihil laxaméti hoste dãte,fessi affectiq;,ope subsidioq; indigebãt. Rex in Atrebatibus copias habebat. certior factus obsessos laborare,mouit, ac sex milliũ interuallo ab hoste locũ castris idoneum cepit,natura tutum,& flumine una parte munitum: duoq; millia equitum delectam manum noctu in urbem intromisit. Id spẽ potiũdæ urbis Eduardo ademit: audireq; cœpit oratores socrus sanctæ fœminæ, quos antea aspernatus fuerat. Eadem soror Franci erat. illa agente induciæ K in triennium factę inter Francũ Anglumq;. Captiui utrinque dimissi. Flandris multa remissa. Exoratus Põtifex. Sacrificiorum ius restitutum. Comes domum reductus. Quinquaginta dies obsidio Tornaci tenuit. Scotus Rex domum classe Francica transmisit. Bohemus in Francia restitit. Ioannes tertius Dux Britãnus ex castris Francorũ domum proficiscẽs, in itinere obiit. Eburouix Comes,idem Nauarræ Rex , bellum sacrum professus, militem Francum aduersus religionis hostes in Hispaniam duxit.

A ELLVM inter duas cognatas Regias, Francicam Anglicamq́; uelut auersantibus superis, armaq́; piorum in communem omniũ nostrũ CHRISTIq́; hostem auocantibus, nõdum armis ad Tornacũ positis, allatũ est Hispanos à Saraceuis semel atq; iterũ acie uictos, opem exterorũ Regũ implorare. Tres summi Africæ Reges, quorũ nobilissimo nomine fuit Bal marimus, in Hispaniã transgressi, ac cũ ceteri-
B bus Saracenis Beticam incolentibus, eorumq́; Rege coniuncti, nostros terra mariq́; cõgressi uicerãt. Agris potiti, fugatisq́; cultoribus, urbes obsidebãt. Adueniente cũ Francis Nauarrisq́; Eburouice, duo Alphonsi Reges, alter Castulonensis, alter Lusitanus, refecta spe, opeq́; diuina aduersus pietatis hostes implorata, fortunam prælii tentauere. Signa collata. Dimicatũ summa cõtentione, cũ tres nostri Reges cũ quatuor Barbariæ Regibus duplici eaq́; recẽti uictoria ferocibus decertarẽt. Vicere nostri. Castra hostiũ capta plena omnis opulentiæ Regiæ, priuatæq́;. Maxima pars Barbarorũ cæsa. Reliquis trepidis Betica receptaculum fuit: quæ ea lue
C purgari, nisi hac demũ ętate nostra, nõ potuit. Signa de quatuor Saracenorũ Regibus capta, in Galliam ad Pontificem max. Auenionẽ delata, templisq́; affixa. Habitæ supplicationes: gratiæ laudesq́; Deo opti. max. habitæ actæq́;. Eburouix morbo decessit. Bellum Britannicũ exortũ. Ioannes Dux Britãniæ, Petri Ducis ex Ioãne Ruffo filio Duce nepos Lugduni oppressus ruina muri, filium Arturũ reliquit. Is Dux duobus deinceps matrimoniis liberos tulit: ex Beatrice Vicecomite Lemouicũ, eadem domina Auenarum in Annonibus, procreauit Ioannem tertium, ac Vidonem: ex Iolantide Comite à Monteforti progenuit itẽ Ioannẽ, cui nupsit soror Ludouici Comitis Flan-
D dri. Ex Vidone nata est Ioanna, & cognomine & offenso corpore Clauda. Ioãnes tertius Dux nullos genuit liberos superstes fratri Vidoni. Antequã Tornacũ proficisceretur, Claudã fratris filiã nuptui dedit Carolo Comitis Blesensis minori filio ex Margarita Philippi Franci Regis sorore suscepto. Mortuo Ioanne tertio, eius frater itẽ Ioannes iure materno Comes à Monteforti, prædicans se legibus uocari ad Britanniã obtinendã, Nãnetes occupauit: fraternũq́; aurũ quod in Lemouicũ arce asseruabatur, illuc profectus sibi depromi iussit. Exin Brestum, quod oppidum arcemq́; præsidium Caroli Blesensis insederat, regressus, ad deditionẽ compulit. Rhedones etiã in
E potestatẽ redegit: & Veneti se aduenięti dedidere. Postulabat ab Rege Fráco, ut se in fidem reciperet. Britanniæ Ducatum esse Beneficium Frãcorum Regum. Aduersarium habebat Carolum Blesensem. Is uxoris Claudę causam agebat: illã esse Vidonis filiã: qui pater si uiueret, sine controuersia successurus fuisset Ioãni tertio defuncto, quòd ab eo frater secũdus natu foret: Ioannes uerò, qui nũc fratrum reliquus esset, tertius numeraretur: ac æquũ esse eodem loco filiã haberi, quo pater si uiueret haberetur. Hoc in multis aliis publicis priuatisque causis constitutum, obseruatúmque. Ille contra tendebat: testabatur recẽtem etiamnum memoriam, & id quod secuti fuis-

ſent Patres Pariſienſes Franciæq; Compares in Comitatu Atrebatẽſi adiu- F
dicando Mathildi amitæ, excluſo Roberto fratris filio. quòd ſi mulieres in hæreditatibus paternis præferuntur fratrum iam mortuorum filiis, multo æquius eſſe,ſe uirũ,ſe patruum, præferri fœminæ Claudæ fratris iã mortui filiæ,quãdo iam in Roberto Atrebate huius cauſæ præiudicium factum ſit, filios filiáſue patrem in Ducatibus Comitatibusq; non referre, non eodem loco, non eodem iure cenſendos. Se Ioanni Duci tertio fratrem uno gradu propiorem eſſe,quàm Clauda fratris filia ſit.Hæc pluribus uerbis,ſummáque contentione in ſenatu,ſedentibus Comparibus,præſide Rege,acta.
Secundum Bleſenſem ſententia lata:ſtatutumq;,aliam aliorum Ducatuum G
Comitatuúmque cauſam:nec Atrebates eodem iure agere,quo Britannos. In cauſa Atrebatẽſi palam factum, edoctóſque iudices eodem mulieres iure quo uiros eſſe ad Comitatũ Atrebatenſem obtinendum:nec patrum repræſentandorum conſuetudinem in Atrebatibus receptam. Ioannes id iudicium non æquo,iuréue,ſed in gratiam Regis,qui Bleſenſis auunculus eſſet,factum ratus,relicta in Nannetibus uxore, filioq; Ioanne adhuc puero, ac amicorum fideliſſimis qui res interea tutarentur,in Angliã,quò Atrebas antea pari dolore traiecerat, profectus, cũ Eduardo Rege fœdus percuſſit:
domumq; ad ſuos reuerſus,die ab Franco dicta,quindecim diebus ante Lu- H
tetiam ſe contulit. Accuſabatur maieſtatis,quòd cum dicerent ſe Britanniæ nomine Angli beneficiarium profeſſum,ac ea re in illius uerba iuraſſe.Id ſe feciſſe inficiatus eſt.nihilo ſecius ab Rege iuſſus diem opperiri quæ dicta ei fuerat,nocte inſequenti clàm Lutetia profugit. In eum extemplo duxit Ioannes Regis filius Dux Normaniæ,ut rem iudicatam, armis exequeretur, Bleſenſisq; in poſſeſſionem iret. Nãnetes obſeſſi,cum aliquandiu etiam oppugnati fuiſſent,tandem deditionem fecere. Captus ibi Ioannes,ac Lutetiã in cuſtodiam in arcem Luparam miſſus. Vxor Clauda filiusq; paterno no-
mine Ioannes in Rhedones ſe receperant. Mulier hæc conſilio uirtutéque I
amicorum bellum cum Bleſenſi geſſit.regreſſo ad patrem Regẽ Duce Normanorum,Hembotũ profecta,in Angliã oratores miſit ad auxilia ex fœdere accerſenda.Interea Carolus Bleſenſis Rhedones arcta obſidione, acriq; oppugnatione ad deditionem compulit.Hembotum adortus,cum una parte omni robore exercitus mœnia tentaret, Clauda relictis egregiis eo loco propugnatoribus,cum reliquis ſuorum alia parte ferro ignéque armata in hoſtium caſtra paruo circuitu erupit:eaq; præſidio uacua nacta incẽdit.Tãdem Anglica auxilia ſuperuenere:ſolutaq; ea obſidio. Clemens Sextus,qui
patria Lemouix,in Benedicti defuncti locum ſuffectus,Auenione ſedebat, K
author extitit ut induciæ de Britannicis etiã rebus in bienniũ fierent.Clauda cum filio in Angliam traiecit. Nobiliſſima mulier benigne excepta,cultaq;.eius filio nondum puberi pacta fuit Angli Regis filia nondum adulta. Vbi dies induciarũ exiit, Clauda claſſe Anglica cum Roberto Atrebate in Britanniam reuertẽs,coacta eſt cum Francica claſſe pugnam inire.inter dimicãdum exorta fœda atrociq; tempeſtate,ipſa cum ſuis,cum hoſtes altum diſiecti peterent,terram renuit. Venetos,quos aduenieẽs recepit, paulò pòſt Francis Bleſenſi auxilio accurrentibus, amiſit, trepidatione iniecta, quòd
Atrebas

A Arrebas dum soluere obsidione clausos conatur, in pugna uulnus accepit, ex quo paulò pòst Angliam (ut procul à belli periculis facilius curaretur) mari repetens, medio in cursu obiit, ingēti Anglorum desiderio. Eduardus tali Duce amisso, Britannicum bellum per seipsum gerere constituit. Venetos obsedit. Dinanum & obsedit, & cepit. Pontifice Maximo per Legatos agente, induciæ inter Anglum Francúmque in triennium redintegratæ. Ioannes Comes à Monteforti certis conditionibus dimissus, non ita multò pòst morbo decessit. Ius controuersum causaq; dubia, utrum patrui, an fratrum filii ad res imperiáque obtinenda uocandi sint, ingentium toto ter-
B rarum orbe motuum origo extitit. Carolus primus Rex Siciliæ, id quod edocuimus, procreauit Claudum. Is ex Maria Hungara cohortē liberorum sustulit, in primis Martellum, Ludouicum, Robertum, Philippum. Martellus Carolum progenuit Hungarorum Regē. Ludouicus se totum deo uouit. Robertus excluso Carolo Hungaro fratris maximi natu iam defuncti filio, ipse in Regnum cis fretum Siculum, prouinciamq; Massiliensem patri successit. Tres & triginta regnauit annos, magna imperii prudentiæq; gloria. Neptes duas ex Carolo filio, cui superfuit, habebat. Minoris obscura fama, Ioannam maiorem collocauit Andreę Caroli Hungari Regis minori
C filio, ad se in spem hæreditatis euocato: animi conscientia & religione permotus, ut ad stirpem Martelli rediret Regnum, quo eam fraudasse uideri posset. Anno eius seculi tertio & quadragesimo decessit. Ludouicus Philippi Tarentini Principis (quem quartum natu Claudi filium ostendi) filius & specie corporis præstans, & spiritibus ingens, se potiorem ac propiorem esse ratus, qui nepos Claudi Regis, defuncto sine uirili sobole Roberto, in opes succederet auitas, quā pronepos Hūgarus foret: eum Atellæ faucibus compressis necandum curauit, altero à morte Roberti anno. Ioanna sub recentem indignámque mariti necem eidem Ludouico Tarentino nupsit:
D sed innocens uideri uoluit crimine Andreę interempti. ad eius fratrem Ludouicum Hungarorum Regē literas dedit simulati doloris plenas, ac uelut
» se multis uerbis purgans. Ille his omnino uerbis rescripsit: Et uita antea fla
» gitiose acta, & retentum Regnum, & ultio prætermissa, & subsequens ma-
» trimonium, & nullo dum accusante defensio tētata, hæc omnia te parricidii
» coarguunt. In Italiam cum copiis profectus, cum Ioanna Tarentinúsque tribus longis nauibus Massiliam refugissent, omni cis fretum Regno potitur. Carolum Ducem Dyrrachii, ac duos eius fratres, Ludouicum, Robertúmque, simul Carolum ac Philippum filios fratris Ludouici noui Ioannę
E mariti comprehendit. Ducem sontem iudicatum securi percussit. Cæteros cum in procuratione rerum Italicarum Stephanum Vaiuodam reliquisset, in Hungariam secum duxit: eosq;, quòd consanguinei sibi, Regiísque sanguinis essent, regio cultu habuit, tantùm Hungaria decedere uetitos. Clemēs Pontifex Maximus multiplici ignominia notato Ludouico Bauaro, cum Germanis proceribus egit, uti tot ubique malis aliis super alia exorientibus, pium Cæsarem deligerent. Ea enim tempora turbulētissima miserrimáque extitere. Per Anglicarum induciarum tempus, dum quies ab armis esset, quæstionibus maiestatis exercendis Rex Francus operam nauabat. Dies in

primis Lutetiam dicta nonnullis & è Britannica & è Normana nobilitate: F
qui sceleris conuicti,ceruice luêre. Gotthofredus Haricuriæ Comitis frater proditionis postulatus,sui copiam in iudicio nō fecit.Absens damnatus ad Anglum transit, altera fax belli, secundúsque ab Atrebate exul peregrinis armis patriam oppugnaturus, & magister militum ab Anglo creatus. De Bacchone ac Perseio Anglicarum partium uiris supplicium à Franco sumptum.Iacobus Artenilla Flādrus usqueadeo Anglis se manciparat,ut ausus fuerit Gandaui apud suos concionari,eosq; adhortari,ut non modò à Francis,sed & à Comite suo,qui Francorum studiosissimus foret, deficerent: & aut quem ipsis uideretur nouum Comitem deligerent: aut quem Anglus G
daret,ab eo iura peterent. Mentionem huius rei ut nefarii sceleris detestati, eum impetu facto interemere:ac ne sic quidem ira exatiata,insepultum feris absumendum exposuere, testati nihil sibi antiquius augustiūsue suis uetustissimorum stēmatum Comitibus.Anglus ubi de suæ factionis hominibus pœnas expeti, exemplaq; dira statui cōpertum habuit: ne sui studiosis nihil spei,nihil opis in se repositum uideretur, stimulos præterea addente Gotthofredo,duces in Vasconiam misit ad res denuo mouēdas.Iam Aquitania bello ardebat:Riolam,& quædā minoris nominis oppida receperant Anglicarum partium proceres.Ipse Eduardus cum Eduardo filio adolescētulo in Normaniam trāsmisit,anno eius seculi sexto & quadragesimo,Calendis Quintilibus, florem roburq; ac dignitatem totius Angliæ atque Hiberniæ secum in armis ducens. Constantiensiū oram maritimā plus mille nauium classe tenuisse fertur.ferrum ignésque circūferre cœpit. Carentanum expugnauit,præ impotentique ira euertit,quòd Francus de Bacchone Perseioq; supplicio Lutetiæ sumpto, eorum capita hac in urbe conspecto maxime loco ad terrendam audaciam proposuisset.ea ipse uenerabundus refixit:exequiarumq; ac sepulturæ honorem amplissimum habuit,memoriam defunctorū omni genere laudis celebrās.Fanū Laudi, quòd ibi cōprehensi I
forent,tantū diripuit,leuiore ira,quòd extemplo iussi deditionem fecissent, aduerso rumore Rodulphi Magistri equitum Francorum,quòd nullam ex propinquo tulisset opem.Ad Cadomū tunc sedebat:quò cum postea hostis ferox uenisset, tunc demum eductis in aciem oppidanis signa cōtulit.Non diu nec ancipiti fortuna certatum.Multi enim iam anni erāt,cum Normani nullum hostem uiderant:ensem non strinxerant:uirtutem non exercuerant:Angli domi forísque res gesserant. Cadomenses igitur fusi fugatíque, ac in urbem cōpulsi sunt: unóque agmine ipsi,ac hostis uictor tergo inhærens, ingressi. Magister equitū ac Ioannes Comes Tancredouillanus cum K
paucis præterea nobilibus turrim occupauere,quę ad caput pontis sita,fluuio imminet: nec magna ui adacti se dedidere,cū plus cædis in urbe fieret, quàm quantum in acie editum fuisset, quòd è summis tectis fenestrisq; domorum hostes peterentur,uiris,mulieribus,senibus, puerisq; incessentibus. Plus quingentos uiros fortes Anglus amiserat,necdū cædis finis.Quo dolore motus,iubebat Gotthofredo ut ignē tectis passim inferret,urbemq; deleret.Ille se quidē facturum quicquid imperaretur præfatus, rogauit tamen ut etiam atque etiam uideret, fieríne id posset sine maiore suorum iactura:

ingentem

A ingentem esse oppidanorum multitudinem: qui si faces ingruere senserint, maiore furore perciti, inulti perituri non sint: nec prius suo quàm hostium cruore ignem restincturi: integrum ac propè illibatum adhuc Francicum bellum esse: uitæ militum prospiciendum: ne multorum quidem hostium necem, unius Anglici militis morte emendam. Si ueniæ spes proponatur Cadomensibus, ab amentia desituros. Collaudauit, accepitque consilium Rex. Præconium circummissum, ut inermibus dedentibúsque se ac domos parceretur. Id unum officiũ Normaniæ præstitit Dux oppugnandæ patriæ. Is finis cædis. Incẽdio huius urbis temperatum, ea tantùm direpta. Arcem,
B qui in eius præsidio relicti fuerant, nihil casu oppidi territi, egregie tutati sunt. Multa minoris nominis oppida capta, incensaque, prædáque ingens parta. ea cum captiuis in Angliam missa. Francus Rex pugnæ cupidissimus misit qui prouocaret ad signa æquo loco conferenda. Respondit hostis se in finibus Parisiorum certamen non detrectaturum, ac teste spectantéque Regia urbe periculum uirtutis facturum. Domesticas copias coëgerat Frãcus, & auxilia accersierat externa. Ioannes Rex Bohemiæ, ac Carolus eius filius eisdem ferme diebus à Germanis proceribus, repudiato Bauaro, Cæsar delectus, cum aliquot turmis affuere. numerus non traditur. Rodulphus
C Lotaringus Dux trecentos delectos equites adduxit. Flandrus Comes quãuis cęso Arteuilla perspexisset popularium fidem, non magnam tamen nobilitatis manum exciuit, ne procerum discessu moueri aliquid contrà domi posset. Paulò antè Comes Anno cum Frisios detrectantes imperium, se illorum dominum iure esse contendens, copiis eò ductis reuocare in ditionẽ conatur, in acie ab illis occisus fuerat. Eius patruus Ioannes Francicarum partiũ propugnator, liberior effectus est. Lygurũ sagittariorum duodecim millia mercede à Franco conducta. Pro Regia urbe, ædéque Germani ex composito Francus tetenderat Rex, hostem opperiens ut ibi pugnaretur.
D Hostis alium locum denunciarat, alio dimicaturus. Emensus Normaniam, ingentíque edita uastitate, ad Pisciacum se cõtulit, euulgato rumore Lutetiam iri. Sed Pisciaci sedit dum pontem in Sequana ab hoste rescissum reficeret, non magno negotio, quòd sublicæ maxima pars integræ supererant, nec altera ripa pręsidio insessa erat, quod opere prohiberet. Ita traduxit exercitum, frustratúsque expectationem Franci, in Bellouacos flexit. In Pontiuensem Comitatum contendebat. Ad Arenas uicum constitit: ægréque propinquum amnem traiecit, ulteriorem ripam tenente Godemaro Faia, præstolatus dum ab inferiore parte decedẽs æstus maris uadum in flumine
E ostenderet. Tunc pulsis obsistentibus, Godemaróque, transmisit suos. Vixdum in illa parte constiterat, cum Philippus Rex in hac è regione conspectus sub signis, paratusq; ad pugnam. Sed reciprocans æstus amnem refluũ inflauit: Francosq; circunspectantes quanam hostem assequerentur, interclusit: nóxque oppressit. Postero die traductæ copiæ: tertius ad proximum oppidum explorando itinere consilioq; hostium circumactus: quinto Rex proceres ad uirtutem laudemq; incitauit, in primis ad cõcordiam exhortatus, in acie fraternã inter se charitatem præstarẽt, Anglumq; in quem arma gererent, non cõmuni tantùm odio, sed tanquam suum sibi quisque hostem

præcipuúmque persecutus, parem pręstáter factis gloriam, præmiáque ex- F
pectarent. Qua mora temporis interiecta Eduardus omnia cædibus, incendiis, ruinis fœdauit. Tantùm ab Norella tẽperatum, quòd sub ditione Margaritæ sororis Roberti Atrebatis id oppidum esset. Hic honor memoriæ Ducis pro causa Anglorum interfecti apud eos sanctæ habitus. In Pontiuensi ad Cresciacum locum castris cepit, muniuitque, propinqua sylua materiam suppeditante, paucitati aduersus quantamlibet multitudinem idoneum: suósque incendit, ut magno animo se suáque tuerentur: in Pontiuo eos stare, qui Comitatus hostium cõfessione Anglici iuris sit, matri suæ doti à Francis datus. Prædixit etiã quem quisque locum in acie tutaturus erat: G
ut animo, corpore, signis, armis, telis, equis, parati essent: nequid subitò aut per trepidationem ageretur. Eduardum filium primæ aciei præfecit, nondum pueritiam egressum, non eius uirtute (quæ ingens ab teneræ ætatis indole expectari non poterat) fretus, sed ut proceres quos lectissimos immaturo rebus gerendis rudimẽto adesse, prospiceréque rebus iubebat, meminissent excellentem uirtutem fidémque præstare: dato rectore Gotthofredo Haricuria. Altera acies interior propiórque syluã, sua & ipsa nobilitate uiribúsque fidebat. Ipse Anglus Rex editiore loco tertia in acie constitit, ut quò res postularet, opem ferret, spectatorq; foret ignauiæ cuiusque, fortitudinísque, magnum animorum incitamẽtum. Et ut triplex acies stabat, ita H
earum unaquæque trifariam distinguebatur. Sagittarii primi erant, ut eminus hostem peterent: iidem, si pes conferendus, ferro succincti: deinde hastati: postremi equites contis horrebant. Franco Regi, accensis ducibus, & ipsi ardenti cupiditate pugnæ, superuenit cum mille equitibus Comes Sabaudus: auctaq; est omnibus suarum rerum fiducia, nec de uictoria dubitabatur. Fama etiã incerto authore sua sponte & nata & accepta, hostem trepide fugere. Quem ut insequeretur Rex, prima luce mouit. Nec rectà ad Cresciacum ibatur, quia mouisse hostẽ opinio erat. Tandem præmissi quatuor nobiles explorandi causa, in equis recurrentes, renunciant hostem paratum ad pugnam sub signis stare. Omisso igitur circuitu, quà proximum erat, hostem petunt. Haud procul aberant, cum Dux Luceburgensis Bohemiæ Rex Regẽ admonet, optimum factu esse, peditatum qui subsequebatur, cuiúsque pars nõ contemnenda Lygures sagittarii erant, in prima acie opponi hosti habẽti maximam spem in sagitta: & prius quàm cum recenti integróque hoste dimicetur, ieiuna fessáque corpora reficere firmaréque. I
Maiestas authoris, resq; ipsa facilè Regi persuasit. Ad eius imperium pedites in primum procedunt, læti consilio Luceburgensis: remissisq; à pręsentis pugnæ cogitatione animis, armísque positis, solutísque ordinibus, ad cibum capiendum se expediunt. Qui equitum in extremo agmine relicti erãt, affirmãt sibi nullum uiæ finem antè futurum, quàm posteriores pedes suorum equorum prioribus antesignanorum uestigiis institerint. Qua alacritate cæteri moti, exortáque ęmulatione, & ipsum Regem & Duces permouent peruincuntq;, ut dum calerent animi, pugna committeretur. Tribus equitum agminibus tres pręerant Duces: Rex medium tutandum sibi sumpserat: postremum Sabaudus regebat: Primũm Carolus Alenconii Comes, K

Regis

A Regis frater. Is consilium Luceburgensis non ausus propalam damnare, nō dubitauit cunctantem peditatū, & in primis Lygures grauibus probris increpitare, nihil boni animo augurantes, quòd plurimus imber arcuum neruos emollierat, laxarátque: & repente, tanquam Numen ab hoste staret, ex turbida minacíque tempestate liquidissima lux refulsit: & libero alacríque hostium ore, nitidissimus sol Frācorum oculos perstringebat. Sed cæca pugnandi cupiditas rabiésque mentem ademerat, sanitatémque: peditatúsque à Carolo duce coactus procedit. Peditū medii Lygures graui conuitio irritati procurrunt uelut hoste ad excitandam uirtutem contrà occursuro: cla-
B morémque tollunt. Anglus silentio suos cōtinet. Intermisso breui temporis spacio ad respirandum, uiresq; colligendas, Lygur iterum & simili ratione tertium cursum clamorémque repetit. Hostis uno tātùm gradu promotus, simul iusto arcu, manibúsque sinuatis nimbum sagittarum in aduolantem effudit, multo crebriore iactu quàm Lygures ex arcuballista: qui primo conatu ad animum nō respondente, minus fiduciæ habebant in torquendi mora, missuq; iterando: tergáque uolitantibus semper sagittis dedêre. Magna spe destitutus Carolus Comes, quòd non parum præsidii in huius generis milite Rex expectarat: ira accensus, & ad suos equites uersus: Per ho-
C rum, inquit, corpora, qui uiam nobis ad hostem intercludūt, ruamus. E uestigio per medios Lygures concitatis equis eruptionem tentant. Nec hostis sibi occasioniq; defuit: promouensq; signa, tumultuantibus inter se maiorem tumultum iniecit. Lygures per indignationem arcuum neruos intercidebāt, non pauci obtriti: maxima pars in cornua se recepit uelocitate corporum. uia Comiti data: quem secutus Flandrus, Viennensis, Lotaringúsq;, addensatis turmis, admissisq; equis, ut non tantùm concitatione uires equis contisque atque impetus cresceret, sed ut præ rapida celeritate minus crebris ictibus sagittarum expositi, ad hostem propiorémque pugnam perue-
D nirent. Verum enimuero quo magis torrentis modo ferebantur, frequētiorésque, eo ex aduerso missæ sagittæ altius fixæ sedebant, & pauciores irritę intercidebant: nec sine multa pernicie suorum Comes ad interiorem periculo sagittarum pugnam sese insinuauit. Sed hastati in pugnam coorti, diu eum tenuere. Tandem perrupit ad huius aciei equites: inter quos Eduardus filius cum clarissimis Ducibus stabat. Iusto iam prelio, uteráque uirtute, & pari generositate pugnabatur. Philippus quoque perrupisse fratrē cernens, adoriendi tempus ratus, nobilitatem aulicam, cuius principes erant Comites Blesensis Sacrocæsariensisq;, in prælium ducit. Hi urgent, instántque, si à Comite interruptum hostium cuneum disiicere penitus ac dissipare
E possent. Vt quisque nobilissimus genere est, ita maxime probare uirtutē suam præsenti pugnantíque Regi contendit. Blesensis Sacrocæsariensisq; cadunt. Rex ipse nō Imperatoris modò, sed strenui militis officium præstitit. non sagittæ, non hastæ eum terrent. Dum nullum uirtutis finē facit, suffosso equo ruentéque effusus, ægre à Bellomontensi Comite subleuatus, alteri equo imponitur. Periculo Regis quantum Franci animos demittunt, orántque ut sibi parcat: tantum Angli spiritus tollunt. Proceréstque militi, proceribus miles fidit. Iam ostentant tantùm pugnam Franci ea parte, ne

Paul. Aemylii Lib. IX.

hostes coire omnes,& inferre se in Comitem alio certamine occupatū posſent. Et Comes Carolus, summíque cum eo Duces, suis turmis Eduardum filium premebant: quem qui Angli proceres circunstabant, ad patrem mittunt, qui eius uerbis auxilium opémque imploret. Cui ille, Ecquod, inquit, F
» mortiferum uulnus accepit? num stratus filius iacet? Cum utrúque negaret
» nuncius, sed periculum esse ne clades ignominiáue acciperetur: Redi ergo,
» inquit, & renuncia, omnia auxilia illi in fide uirtutéque Ducum sita, qui illi
» adsunt: fortunámque huius diei in eis collocatam. Hoc responsum relatum magis illos ac magis ad uirtutem acuit. Secunda acies Anglorum, quæ interior stabat integra, recentibúsque uiribus, auxilio adolescentulo uenit: G
primúmque inclinatam ad iniqua rem restituit, æquauítque: deinde cum uiribus numeroq; superiores essent, haud dubie uicere, & hastati intermiscẽtes se hostibus uictis, eos aut deiectos equo conficiebant, aut equos confodiebant, nullius nobilitati splendoriue parcentes: quod etiā Eduardo Regi indignum uisum tristeq; extitit, quòd ditior clariorq; futura fuerat uictoria captis quàm cæsis tot támque augustæ maiestatis Ducibus. Cecidit & Frāci Regis frater. Exin utraque acies in Philippum uersa: & ad augendum undique terrorem Eduardus excelso ex loco descendẽs cernebatur: cum Luceburgensis in extremo agmine certior factus Carolum filium tanta pertinacia pugnare, ut non ante uirtutis quàm pugnæ finem facturus uideretur, H
perpulit Sabaudum raptim signa tertii agminis ferre. ac quanuis maturaretur, omnia tamen animo paterno segniora erāt. Proinde ipse quos reliquos suorum nactus est (nam maior pars cum filio dimicabat) iis, Ciues, inquit,
» commilitonésque, & eodem solo cælóque, ac in eandem fortunam suscepti
» educatíque sumus. Non deseram uos hodierno die, neque uiuens spiransq;,
» neq; si quid secus accidat. Date mihi inter uosq; dextras idem uos facturos.

Data & accepta fide, quæ persanctè seruata est, confertis equis uia inter tumultum ui facta, cui primùm hostium parti occurrunt, manus cõferunt: I
omnes pariter acerrime dimicantes, nec inulti occubuere. Nullus cessit, diuellíue ullo terrore ab suis potuit. Carolus filius alio loco rem gerebat, casus paterni ignarus. Sabaudus superueniens uictoriam feroci hosti extorquere frustra conatur. Anglus Rex suum agmen in eum direxit. Continuò & aliæ duæ uictrices acies impetum faciunt. Flandrus cecidit: fuga omni parte fit. Iam inuesperascebat. Per cumulos corporū armorúmque insequi hastati equitésque abstiterunt. Nec Regem suum nocte iam imminente è conspectu amittere tutum rebantur. Nec Eduardus procul à munitionibus suis discedere, tenebrisq; se committere audebat, tanto maioribus Francorum copiis incolumibus, quàm quantæ cecidissent. Philippus Rex se ad K
Broiā arcem recepit. Portæ clausæ erant. Inclamatus arcis præfectus interrogauit quisnam se uocaret. Rex nihil aliud, quàm ita respondit, Fortuna Franciæ. Voce cognita, receptus modicum cibi cepit, seque Ambianos contulit. Eo prælio cecidit pro Rege Franco in Anglos egregie pugnans Haricuria Comes, ingenti luctu fratris Gotthofredi Magistri militum Anglorum: qui postea pœnitentia duci uisus, quòd priuato dolore stimulante Frāciam uexasset, fratrémque clarissimum uirum se contrà armato amisisset,

A set,relictis Anglis,uincta laqueo ceruice,Regem Francū adiit,ad eiusq; pedes procubuit.Rex laqueum soluit.Pugna Cresciacensis facta fuit ad decimum Calēdas Septembres,quantū nulla alia funesta Francis,nobilisq; strage Ducum.Insequēs quoque dies aduersus fuit. Nam cum matutina caligo exorta in multum diei lucem obscuraret,Angli quæ signa de Francis ceperant,locis editioribus proposuerant. Ad quam illecebram,certiore tandem luce,qui ex Franco exercitu aut per errorē uagabantur , aut uulneribus aut simulata morte retenti fuerant,tanquā ad suos lati,ab hoste opprimebātur. Duces in æde maxima Monsterioli sepulti cura Eduardi Regis.Ad uulgus B humādū tridui induciæ agrestibus datæ.Ad triginta millia cecidere:in quibus mille ducēti equites,quæ ferme nobilitas est. Carolus Luceburgēsis nō multò pòst domū rediit ad nomen ingens capessendum.Secundum tantam uictoriam Anglus Itium tētauit,unde in Angliam cōmodissimus traiectus. Oppugnatio parum procedebat.Obsidere cœpit:ac cum spes lentior ostēderetur,hybernacula ædificauit,muuiuitq;. Ad exercitū in hybernis & ipse permansit:& uxorem domo exciuit. Vndecimum iam mēsem tenebat obsidio.Francis compositiore exercitu , magisq; quàm ad Cresciacum salutaribus consiliis prouocantibus ad pugnam æquo loco cōmittendam,sui po- C testatem nō fecit.Proinde cum Itiensibus Francus tantùm ostendisset præsidii spem,nec posset per munitiones hostium uim facere , perruptionemq; tentare,domiti fame obsessi. Iratus ab longinqua obsidione, suiq; apud eos contēptione, uictor graues cōditiones imponebat. Nisi omnia ferro igniq; misceri uellent,sex ciuitatis primores ad supplicium producerentur : cæteri oppidani cum singulis abirent uestimentis. Cum in senatu ciuitatis inter necessitatem indignitatémque animi ancipites distinerentur, silentiumq; ac torpor cæteros defixisset:qui eorum primus sedebat , surrexit : seq; iræ hostium offerre,ac patriæ uitā condonare professus,æmulationem pietatis re- D liquis iniecit.Ita surrexit secundus,& deinceps cæteri, quoad iustus numerus est effectus optimatum pro communi salute se deuouentiū.Sua eos pietas,Numenq; seruauit , placabilemq; Regem uel sua Regiàque natura , uel fortuna præbuit.Philippa Regina uterum gerens,productos eos,resteq; illigatos fortè uidit:precibus uitā miseris ab Rege marito impetrauit,authoritate etiam suorum Ducum deterrito,ne in oppidanos, præsidiúmue Frācorum quicquam durius statueretur.ut sunt res humanæ, exemplū in Anglos fortassis uersurum,si obsessis & fame edomitis fœda etiam mors oppetenda sit.Presidium Francorum in Angliam transportatum,ut pecunia re- E dimerentur.Coloniam è suis popularibus Rex Anglos eò deduxit.Extorres Itienses Frācus Rex coluit: nec prius quicquam liberalitatis ulli aliū impertiuit, quàm illis omnibus consuleret. Ad solatium rerum aduersarum, Vmbertus Delphinatiū Princeps, dolore amissi unici filii, statuebat cœnobio Prædicatorum se sacrare:dominatúmque suum,cuius caput est Vienna Allobrogum,ecclesiæ ac Pontificibus maximis nō magno precio addicere. Gētis eius nobilitas,Regum quàm Pontificū signa sequi malebat : & quòd à Comitibus Sabaudis bello(ut inter finitima imperia assolet)cōtinenti uexarētur,persuasere ut Francorū fidei tutelæq; traderentur.Placuit,filii Re-

„ gum,ut quisque in proximam spem Regni suscepti essent, Delphini uoca- F
rentur,iuraq; Delphinatibus redderent. Ludouico Flandro in pugna Cre-
sciacensi cæso successit Ludouicus filius.In Britannia etiã res aduersæ. Ca-
rolus Blesensis,ac uterque eius filius Ioannes & Vido capti, ac in Angliam
missi:nec idcirco debellatum.Eius uxor reliquã spem,causamq; suam mini-
me muliebri animo tutabatur,ac gentẽ in fide continebat.Rex Anglus la-
crymis uxoris, quæ captiui consobrina esset,expugnatus, Carolum patrem
dimisit:filii remãsere captiui quidẽ,sed indulgẽter habiti,cultiq;.Rex Fran-
1350 cus obiit anno eius seculi quinquagesimo:reliquit liberos IOANNEM
Regno & aduersis rebus nimis nobilẽ:ac Philippum Aurelianensium Du- G
cem,nulla re gesta insignẽ. Induciæ cum Anglo in biennium factæ. Ioanne
Phillippi filio Rege,Rodulphus,quẽ Magistrũ equitum Anglus ad Cado-
mum in potestatem redegerat,ex Anglia domum regressus,securi percuti-
tur, cum proditionis reus non satis purgare se uideretur, inauspicatis noui
Regis primordiis.Et Angli prius quàm dies induciarum exiret, arcẽ Gui-
nensem, pecunia corrupto arcis præfecto, ceperant: expostulantiq; Franco
responderunt,rerum coëmptione religionem induciarum nõ uiolari,con-
fessione Frãci.eum enim per inducias solicitasse Præfectum Itii: commercii
felicitatem illi defuisse:sui sibi consilii euẽtum datum, pari utrinque cona- H
tu.In Rodulphi Magistri equitum locum suffectus est Carolus cognomen-
to Hispanus.pronepos erat Ferrãdi, cui Castulonensis Regis filio nupserat
Hagne diui Regis filia.In matrimonio habebat Blesensis Comitis filiã. In-
ter hunc Hispanum & Carolum Nauarræ Regem, eundem Ioannis Regis
generum,simultates intercedebant,præter æmulationem aulicam eo etiam
exacerbatæ,quòd Engolismensis Comitatus,quẽ suum Nauarrus Rex esse
defendebat,ab Rege Franco donatus Hispano fuerat: quo uiuo aduersario
omnia sibi infesta ducebat : ab eóque capiti suo insidias factas credi noluit.
Hunc Nauarrum Comes Eburouix ex Ioanna Ludouici Hutini Regis filia I
sustulerat,idemq; materno iure ad Regnum Nauarræ peruenerat:quo mi-
nime contentus,Campaniam Bryamq; in eadem causa qua Nauarram esse
dicebat:quòd auia ipsius materna omnia ea possedisset, proauiq; obtinuis-
sent.Ad tãti uiri querelas sedandas Medunta & quædã circumiecta oppida
attributa ei sunt,& certa pecunia partim præsens, partim quotãnis nume-
rari iussa. Quæ fiebãt ad eius dolorẽ leniendũ,ea magis iritarunt. His enim
perpaucis delenimentis frustrationibusq; demi sibi posterisq; omnem spem
nobilissimorum Comitatuum recuperandorum ratus,omnẽ iram in unum
Hispanum Regi acceptissimum gratissimumq; effudit: eumq; ad Aquilam K
Normaniæ uicum,submissis percussoribus, nocturna ui nihil tale timẽtem
occidit:continuóque, ut ex præparato,literas ad proceres misit,hostem iu-
re ab se cæsum, à quo se petitum insidiis comperisse se diceret. Atrox faci-
nus:uisaq; Francorum maiestas,Magistro equitum cæso,læsa. Quæstio de-
creta:dies dicta:ad quam non affuit,contra iudiciorum exempla, nisi acce-
pto obside Ludouico Andium Comite Regis filio,quem in Eburouicibus
Philippo fratri custodiẽdum tradidit.ita quem dare uades, qui sisterẽt lu-
rẽtue,oportuerat, is animum Regis sibi accepto in potestatem filio oppi-
gneratum

A gneratum habuit:eáque superbia contumaciáque non multo minus quàm cædes audaciáque Francum offendit, mouítque. Lutetiæ causam Nauarrus dixit præside Rege:deprehensis insidiis quæ sibi ab Hispano fierent, necessariò insidiatorem occupasse:non cõtemptu maiestatis in Magistrum equitum quicquam ausum: se per patrem matremq; Regiæ Frãcorum propinquum. Manifestam uim fecerat:factam paratámue sibi ne leui quidẽ argumento confirmabat. Leges erant, indicia fiebãt exercebanturq;, quibus florentibus indicta causa clarissimum uirum sustulerat. Constitutum est cædẽ illam perduellionis teneri. Respectus dati obsidis cruẽtas in præsentia pœ-
B nas sumi prohibuit:ut tamẽ iudicii species aliqua foret, Iacobus Ducis Borbonii frater, nouus Magister equitum manum iniecit, ducique à lictoribus iussit. Ex composito factum uideri potest. Extemplo tres Reginę intromissæ, Ioanna Nauarri amita, quæ Caroli Pulchri Regis uxor fuisset:& Blancha eiusdem Nauarri soror, eadem Ioannis Regis nouerca, sed maternę indulgentiæ:simul & altera Ioanna, eadẽ filia Ioãnis Regis, & Nauarri uxor. Hæc patrem, ut quem maritum sibi dedisset, eundem sibi cõdonaret:illæ ut ueniam daret, hocq; uiduitatis ac solitudinis solatiũ sibi reliquũ esse uellet: omnes ad pedes prostratæ orabãt. Ad hoc ipse Nauarrus & Rex, & gener
C & cõsanguineus, ut ignosceretur sibi, supplicabat. Ita cũ quatuor capita, quę corona Regia redimita fuissent, demississime precandi finem non facerent, Frãcus ueniam dedit. Cæterùm Nauarrus suspicatus dolorem Regis potius dilatũ quàm positum:cum Angli diuisis copiis, alii à Burdegala Tolosam, alii ab Itio Isdinum usq; excursiones fecissent: Rexq; coactis tribus ordinibus, sacerdotio, nobilitate, plebe, subsidia rei pecuniariæ peteret, Nauarrus intercedebat:eoq; contrà tendente decretum tamen est Regi æs militare in triginta millium armatorum stipendium. Quod dum cogitur, in Atrebatibus seditione orta, plebs conquesta iniquam collationem, leuari diuites,
D premi tenuiores:correptis armis, duodeuiginti primorum occidũt. Arnulphus Doderegns ab Rege cum ducentis equitibus illuc missus, de sontibus supplicium sumpsit:rẽsque composuit. Aes deinde militare sine recusatione ubique collatum: & fama apparatus belli apud Francos permotus Anglus se domum recepit. Interea Ioannes Rex intercessionis ac audaciæ Nauarri memor, magísque iritatus, quòd qui gener ingens scelus ingenti officio expiare debuerat, ac iram soceri pietate obseruantiaq; placare, is atrocitatem pristinam noua indignitate licentiáque cumularet:recepto Ludouico filio, Carolum Delphinum filium Normaniæ Ducem dedit: ad quem cum eius
E gentis proceres officii causa Rotomagum sine metu suspicionéque conuenissent, inter quos Nauarrus, quòd idem Comes Eburouicum esset, quæ ciuitas Normanis contributa est:Ioannes Rex cum delectis profectus Lutetia, prouolansq;, Nauarrum Iohannémque Haricuriam è mensę luxu, ut cũ Delphino aduentitia cœna festi discubuerant, abstrahẽdos curauit. Extemplo Ioannes Haricuria, ut consiliorum socius, securi percussus. Nauarrus in custodiam Lutetiam mittitur. Cúmque Rex & Haricuriarum & Eburouicum oppida in potestatẽ redigere conatur, eaq; antè præsidiis firmata deditionem facere abnuũt, tota Normania in expectationem rerum nouarum

erecta est:excitúsque in Normaniam Anglus,eius seculi anno quinquagesi- F
mo sexto.Dux Claudiocestriæ cum non contemnenda manu traiecit.Huic
continuò Philippus Nauarri frater,Gotthofredusq;,redintegrata ira,quòd
Ioannis securi percussi patruus esset,se iungunt. Hi ergo Franci Regis ad-
uersæq; factionis fines urunt.Vernolium arcémque expugnant,cędē faciūt.
Aduenicnsq; Rex eos coercuit.Bretoliū,Tegulariámque recipit.Certa erat
hac parte uictoria,nisi Angli copias Francorū aliò uertissent.Altera manus
Anglorum Duce Principe Valliorum Ednardo,Eduardi Regis filio, ut à
Duce Claudiocestriæ Regem Francum auerteret,Burdegala mouit.Duo
equitum & octo sagittariorū gentis suæ millia ducebat.Secuti sunt Vasco- G
num uoluntarii,belli studio concitati milites proceresq;.Pictonum Bituri-
gumq; fines populantur.Romarentinum expugnant. Paruam Francorum
manum arcere populatores conatam fundunt fugantq;. Ioannes Rex reli-
ctis in Normania copiis quantę satis esse poterāt in illum hostem, per Ce-
nomanorum Turonumq; fines in nouum hostem ducit,qui uelut compos
uoti,quòd certū præsensq; exitiū à Nauarro Haricuriísque ac Duce Clau-
diocestriæ auertisset,in Vasconiam reditum parat:lætúsque Pōtificis maxi-
mi Legatum Cardinalem Petrocoriensem agentem de pace in castra admi-
sit,audiuitque.Duræ conditiones ab Ioanne Rege, ut irato indignéque la- H
cessito ferebātur.Re infecta in Pictonum urbem propinquam Legatus se-
cessit.Princeps quatuor millibus passuum inde cōsedit,loco opportuno,ac
ita munito,ut non facilè à tergo lateribúsue circumiri posset:& uineæ erāt
sepesq; & opera rustica uelut de industria obiecta,quę equitatum,qua parte
belli inuicti Franci habebātur,impedirēt:& quicquid pręterea desideraba-
tur,opere militari consilio Ducum adiectum.Princeps cum indignas con-
ditiones paciscendi Anglis Francus præscriberet,concionem apud suos ha-
buit,fastum,superbiam,impotentiam increpitauit.Confinxit etiā sibi certis
authoribus compertum exploratumq;,apud Francos cōstitutum esse, ut in I
potestatē redactos Anglos,partim extortos cruciatosq; interimant: partim
quibus mitissime consultū uelint,dextræ pollicibus præcisis,uirgisq; cæsos
dimitterēt.persæpe uirtutē delectæ paucitatis,de spiritibus uanitateq; mul-
titudinis uictoriam reportasse.siue uincerētur ipsi pauci,superfuturam pa-
rentū,liberorum,fratrū,domi multitudinē,qui se ulciscerentur:siue uince-
rent,nihil reliqui Francis esse: cum tota Francia se ac Regem Ducésque ac
summam rem aleę committat.Omnibus permotis,ex necessitate uirtus au-
gescit:& quod numero uiribusq; deest,cura rationeq; explent.Nihil mediū,
aut uincere aut emori in animum inducunt.Ducibus maxime dicto audiē- K
tes milites inter se fraternis sensibus agunt:Duces nihil nisi de cōmuni salu-
te,de sua gloria cogitant.Adsunt, circunspiciūt quæ suis secūda,quæ hosti-
bus secus sint.Nihil curæ,nihil de cōtentione animi remittunt. Franci cum
non procul ab hoste cōsedissent,uiderentq; eum se munitissimis castris cō-
tinere,facileq; factu esse, insessis omnibus uiis quà commeatus comportari
possent,hostē ad inopiam redigere:moræ impatiētes,si iusto prælio sui po-
testatē hostis non faciat,quacunq; ratione pugnare cōstituunt:& uelut mi-
nime dubia uictoria,ut omnis gloria nobilitatis foret,uulgi peditatu repu-
diato,

A diato,in equestri ordine pręsidium omne sibi collocāt. Equites treis in partes diuisit:ut primæ parti præesset Brenus Magister equitum: secundæ Delphinus: tertiam firmaret Rex. Ita cum tres essent acies,ut ex singulis cęteni equites deligerentur:quod robur Frācici nominis uideretur.quæ ala trecētorum equitum quanta maxima ui posset in hostes rueret, perrumpénsque munitiones,primósque hostium ordines,uiam subsequentibus aperiret:cęteri primæ aciei equites,omissis equis, resciſsisq; intra quinq; pedum modū lanceis,calcaribus liberi,in turbatos equestri procella Anglos impetum facerent. Cū à Ducibus equites inspicerentur, qui cæteros uirtute anteirent,
B spéque dignitatis communis tegendę præstarent:ac pectorum suorum opposítu reliquos ad hostem ferocem,præsidio prætere a munitionum fidentem perducere possent:unusquisq; initio ut trecentorum primus,deinde ut in trecentis numeraretur,postulabat,elaborabátque. Arma,equos,tela,dextram ostentabāt:sua maiorumq; facinora prædicabāt. Ambitio ad pericula exarserat. Vix studia incitata ad gloriā,coerceri imperio uerecūdiaq; Ducum ac disciplina militari potuere. Delectus pluriū indignatione quàm gratulatione habitus. Cæterorum dolorem Rex sedare lenireq; tentauit:ne re-
" pulsam se passos existimarent,se quoq; in trecentis cupidissime futurum,&
C uel sparo pugnaturum fuisse,nec dextra nec animo cuiquam concessurum:
" sed maioris rei consilio teneri. Cum in nobilitate Francorum,tam multorū
" tam par sit specimen,ut iudicium præstantiæ difficile sit: necesse fuisse non
" tam illos ad primordia pugnæ secerni,quàm hos ad summam uniuersamq;
" rem tutādam secum reseruari.se omninm uoluntatē collaudare:quam uir-
" tutē inter trecentos præstaturi erant,eam,ubicunq; forent,præstarēt. Irrita solatia,uanæ exhortationes. Trecenti Magistro alæ Eustathio Ribomōtano,& suopte ingenio feroces,& testimonio Ducum,& mutua ęmulatione, & pollicitatione Regis sublatis animis,ante signa procedunt. Vbi ad rē ge-
D rendā signo dato uentum est,subditis calcaribus concitāt equos,per uineas pedamentaq;,per depressissimas scrobes,per altissimas fossas,per ardua,per prærupta enituntur,euadere conantur:nullo clamore,nullo uulnere,nulla peste præsenti imminentiue à decore auertuntur:in dextra sua Frāciæ salutem positā existimant. Equi sagittis undiq; uolantibus pauci imperterriti ad equites hostium perrupere. Nec dubiū erat,quin si cæteri agi impelliq; possent,cladem hosti inferrent. Sed maxima pars in potestatem redactis frenis, spretisq; calcaribus,alii sese circumagūt,alii erectis prioribus pedibus equitem excutere contendunt:tumultumq; inrer se insanamq; trepidationē cō-
E sternati edunt:peditemq; etiam perturbāt. Et erumpētes pari ferme numero hostium equites integri,recētibusq; uiribus,per intermissa munitionibus spacia,nanum prælium trecentorum fecere.ac succedēti primæ parmatorū aciei,decurtataq; lancearum longitudine intra fustium breuitatem armato militi occurrunt,oneratumq; immobilibus armis adorti,cedere primos ordines cogūt. Laxataq; tota acies:& postremos etiā pauor perstrinxit. Altera Anglorum ala propinquum tumulum cum mille sagittariis circumuecta,in apertum latus secūdæ aciei impetum repente fecit: nec diutina fuit pugna, difficilisue res aut ambigua. Qui Francorū poterant,prius ad pugnā equos

repetebant:mox cum iustæ lanceæ desiderarentur,pugnáque fustium parũ F
uirium hoc loco aduersus hostem,non sudibus,sed iustis armis telísque armatum,ac ultro irruentem haberet, nec incitare in hostem equos demptis calcaribus possent,de salute cogitabãt. Tunc Eduardus Princeps cum reliquo equitatu peditatuq; Regium agmen adoritur.Præsentia Regis ne statim in fugam inclinaretur, effecit, cum duas uictas acies conspiceret miles. Rex animo dextráque non deficit.Alibi fustibus, alibi strictis gladiis dimicatur.Legati fratris filium cæsum Eduardus Princeps cõspicatus,iussit corpus scutis imponi,portaríque ad patruum, renunciaríque cum uiolasse ius gẽtium,quòd fratris filium in eos armarit,ad quos orator iuisset. Eduardũ G
parem mercedem gratiamq; referre, ac hoc domestico cadauere remunerari.In medio ardore pugnæ nõ uacauit imperatum exequi:mox etiã procerum authoritas ualuit,ne animo Cardinalis tantum uulnus infligeretur, prius quàm sciretur,eáne in re patrui culpa esset:quem postea compertũ est ipsum extra noxam esse,iuuenem à sene patre multò antè traditũ Regi.Sed augustioris maiestatis uiri cecidere,qui mori in uestigio stantesq; malebant quàm terga fugæ dare,aut se hosti dedere.Cæterum cum trecentorum uirtus maior quàm felicior enituisset, cumq; fusa prima secundaq; acie,omnes uires hostis in Regẽ uersæ acerrime pugnarẽt:cædes procerũ facta est.Phi- H
lippus filius Regis cognomento Audax,à patre tegendo diuelli non poterat:miram uirtutẽ præstitit:tandem circumuentus,captusq;.Rex militis fortissimi strenuiq; munere fungebatur. Anglorum nullus gloriam manus in eum impune iniectæ tulit.In Atrebatis potestatem uenit.Dionysius Myrobrechus Atrebas cæde domi facta exul, apud Anglum honestũ ordinẽ ducebat:& Atrebatium fidem uirtutemq; Princeps probabat,commendatrice concilianteq; Roberti memoria. Hic Dionysius Regem in tumultu pugnæ agnouit:uiáque ui facta,propius accedens, Francica lingua hortatus est, ut circunfusa tanta Anglorũ multitudine,inter tot furentia tela,necessitati pa- I
reret:certa præsentiq; pernicie, tempori cederet:seq;, quoniam sibi ipse minime parceret,suis fortunæq; Franciæ remedia malorũ allaturæ,reseruaret. Principem requirebat Rex.Ille alia pugna occupabatur.Atrebati dextram Frãcus dedit. Necdum finis periculi. De captiuis inter uictores certabatur: nec modò inter singulos,sed inter gẽtes, Anglos,Vasconesq;,& qui ex reliqua Gallia signa Angli sequebãtur.Rex à prehẽsantibus huc illucq; distrahebatur.In eius oculis Francorum aliquot nobiles dilaniabãtur, cædebanturq;,quòd qui hostium pertrahere ad se tot eluctandis manibus captiuum nõ poterãt,ii eum potius inter manus occidebãt,quàm ut alii cederet. Rex K
periculi exemplo permotus,manu nutuq; sedabat iras: ac ubi exaudiri poterat uoce, negabat tumultuãdi causam esse:se unũ omniũ uirtuti domuiq; locupletandæ esse.& forte nobilissimi Anglorum Vasconumq; aduolantes cũ turma delectorũ,uoce præconis,cum furcæ minis,uerbis Principis pronunciauere,à corpore Regis facesserent præpropere qui circunstabãt:præmia suæ cuiusq; fortitudini fœlicitatiq; ab Rege principeq; destinata.ipsi ad edictũ submouente sese turba,desilientes equis Regem adorauere:reuerẽtissimeq; ad principẽ ducebant:qui iam re allata,uenerabundus occurrit,in

tabernaculúmque

A tabernaculúmque perduxit:nullo officii humanitatísue genere omisso.Nec
pugna ulla cruórue posthac fuit.Capti nobiles ad mille quingentos,multo
minore quàm ad Cresciacum cæde. Quinq; omnino millia armatorũ de-
siderata.Speciem nobilissimæ omnium uictoriæ captus cum filio Rex pre-
buit.Pictones urbe recepere primos fugientium:mox metu ne simul uictor
irrumperet,portas clausere.Dissipati in fugam,totam Fráciam luctu imple-
uere.Delphinus aliquot turmas prælũ facti ignaras,ac táquam ad principia
rerum occurrẽtes,nocte quæ diem pugnæ insecuta est, in eam urbem misit.
Cœnam Regi Princeps Castrensi apparatu,sed exquitissimæ comitatis da-
B bat.Ille Regio pectore dolorẽ premebat. Nullæ uocis querelæ exaudiebã-
tur:sed miserrimis rebus,nõ ita abditos incommodorum sensus dissimula-
re poterat,quin in uultu extarent indicia pugnantis cum animi magnitudi-
ne malorum acerbitatis.Quem eo modo affectum,uenia dicendi petita,po-
testatéque facta,ita alloqui ausus est Princeps:
„ Nulla causa est,Rex omnium clarissime, cur solicitus sis. Arma tua tuo-
„ rúmque,fortunæ Numinique cessere.Nobilitas inuiolata,dignitas integra,
„ maiestas sancta, ac quęcunque uere tua erãt,tibi incolumia permãsere:nec
„ ulla dies uísue delebit,minuétue. Deus opt.max. sui omnino iuris arbitriĩ-
C que,ut omnia, ita & fortunam belli statuit esse. Maiores tui terra maríque
„ præclara facinora gessere. Tota Europa, totus Oriens, omnia propinqua,
„ omnia longinqua,referta sunt trophæis uictoriisq; Francorum. Pietatis re-
„ ligionísque causa, & nominis Christiani dignitas amplitudoq; à uobis ad-
„ uersus ualidissimos opulentissimósque Duces impiorum Imperatoresq; de-
„ fensa adauctáque est.Nulla monumenta non incisum habent tuorum no-
„ mẽ.Nulla ætas nõ prædicabit grata recordatione laudes uestras.Nulla gẽs
„ non fatetur, Francis se aliquando debuisse. Nulla non sperat se aliquando
„ beneficio incrementóque accepto debituram. Vnum aut alterum tandem
D prelium inter innumerabiles triumphos paulo minus prosperum è sentẽ-
„ tiaq; cessit.Casus ita tulit,qui equos,tela,arma,debilitare potest. Pectus tuũ
„ inuictũ,animi robur insuperabile,sola magnitudo tua prestare potest.Neq;
„ hic dies tibi tuísue quicquam detrahet. Et hæc terra Francia , quæ multos
„ maiorum meorum procreauit,aluitq;,sentiet me & in se pium,memoremq;
„ natalium : & erga maiestatem tuam demississimum, si hoc nomine gloriari
„ me pateris, cognatum. Omnes causæ necessitudinis inter te patremq; meũ
„ intercedunt. Noui intimos patris sensus,affectúsque. Facile inter te illumq;
„ conueniet.Neque me suum,filiúmue agnoscat,nisi te pari atque se sanctita-
E te,eodẽmque loco uenerationis pietatísque habeam.
Cognouit Principem Ioannes generosum uictorẽ: nec ille officiosius lo-
cutus est,quàm re præstitit.Fráciam urere destitit:pacatoq; agmine Burde-
galam Francum duxit.Ibi seditio orta,nec Vascones passi sunt,nisi muneri-
bus pollicitationibusq; Principis pleni,Ioannẽ in Angliam transuehi. My-
robrecho quinq; millia aureorũ presentia in sumptum cultumq; numerata:
uberiora præmia ab Eduardo patre expectáda. Et in Angliã magna classe,
exploratisq; omnibus trãsmissum:quia timeri poterat,Frácos maritimis ui-
ribus statuisse recuperare Regẽ.Luctu occupata erat Fràcia.Apparatissime

magnificentissimeq; ab Anglis exceptus est Rex Ioannes. Quem cum hostes tantopere colerent, Delphinus filius recipere contendens, pietatis sapientiæq; laudem tulit. Lutetiam tota ex Francia optimates conuenerāt:ad eos de rebus restituendis tutandisque relatum. Quinquaginta ex illis lecti: iiq; ad diui Francisci congressi,summotis cæteris,de re pecuniaria primùm, deinde de reliquis rebus consultarunt. Delphini ætati diffisi,petebant ab eo iusiurandum,non enunciaturum quæ ex se audiret. Ille non esse maiestatis suæ arbitratus,ulla iurisiurādi religione se suis obstringi,iuraturum se pernegat:iubetq; sibi iniurato ea dicere quæ sentirent. Edunt nomina summorum aulicorū,quos peculatu diuites factos criminabantur pecunia mulctādos uideri:unde tantum auri confici posse cōfirmabant,ut communi saluti consuleretur. Ad hoc Nauarræ Regem custodia liberandū. Petebant prætere a,ut sacerdotium,nobilitas, plebs, ex corpore ordo quisq; suo senos legerent:ut duodeuiginti uirorū consilio eius adolescētia niteretur. Hoc iuueni uidebatur non opē ferre,sed leges imponere,præceptaq; dare,ac præbere seditiosis audacem prępotentémque ducem:sed propalam coarguendi tempus non erat. Tantùm dissimulanter consilia quinquaginta uirorum disiecit,iussis illis certa die in curiam adesse,uti de postulatis eorum cognosceretur. Illa dies sublata est,causante Delphino allatas ex Anglia à patre literas de rebus quas differri non oporteret. Exin aliis atq; aliis frustrationibus dum dies trahitur,tota res ardenter cœpta elāguit:ac morę tędio quinquaginta uiri domum diuersi reuertêre. Apparuítque multitudinem Rege parentéque orbatam,omnibus seditionum licentiæq; procellis agitari. Parisii primas totius Frāciæ conciliorū partes sibi uendicabant. In primis apud Delphinum quæsti sunt nouum nummum non iustæ probitatis,sed magni ad commercia rerum intertrimenti percussum. Furto etiam è custodia subductus à suæ factionis hominibus Nauarrus,res magis turbauit: nec defuit Anglus. Inducias in biennium,sed cum exceptione,cum Francis fecit,ut liceret sibi & opē Nauarro ferre,& in Britannia contra partes Blesensis pugnare. Solum Numen Franciam texit. Nauarrus nō fractis custodia spiritibus,sed ira aucta,concionem Lutetiæ habuit:indignitatem,iniuriam,cōtumeliam,conquerebatur:studióque dicendi eò processit,ut negaret se à iure diadematis esse alienū: significaretq; se etiam legibus propiorem esse nonnullis qui iure controuerso armis de Regno decertarent. Neminem fefellit quò spectaret ea ostētatio. siue mulieres ad sceptra peruenirent:Ioāna mater Nauarri,eadem Ludouici Hutini Regis filia,prior uocāda fuerat,quàm Isabella mater Eduardi Regis,eadem eiusdē Hutini soror. siue lege nō ipsæ utique fœminæ,sed earum filii ad auita Regna ut cognati reciperētur. Nauarrus ante mortem Caroli Pulchri Regis natus,controuersiā de iure Regni Francici mouere nō dubitasset,ut Anglum filia Philippi Pulchri Regis ortum excluderet post Caroli Pulchri Regis obitū,ipse Hutini soboles. id quod timuisse Anglus uidetur:nec magna auxilia illi misit:ut hoc bellū uelut lēta tabe paulatim cōficeret quicquid reliquæ spei Frācis erat:quasq; ipsi uideretur leges Ioānes Rex Delphinusq; acciperent. Et exemplo permouere conabatur. Dauid Scotorū Rex ab eo captus aliquot antè annis fuerat: tunc

A tunc dimisit decem millibus nummûm aureorum pactum, iureiurandóque adactum, se apud suos omni studio elaboraturum ut Regnum Scotorũ beneficiarium Anglorum sit, eisq; dicto audientes sint. Non dispares conditiones Ioanni legésque præscribebat, Francus de auro nihil recusabat: ius Regni quale à parentibus accepisset, tale liberis se relictur ũ: nec ab hac sententia ulla re aduersa, necessitatéue, aut mortis ullo cruciatúsue genere desciturum prædicabat: nec suam filiiq; ac aliquot præterea procerum salutem, qui mortales sint, tanti esse, ut immortalitati dignitatis Franciæ nõ prospiciatur. Et hæc Angli cupiditas ad concilium uniuersæ Franciæ tresq; ordi-
B nes delata, omnes indignitate mouit. Et Delphinus omissis Parisiis reliquas ciuitates circumibat, opem rebus afflictis & patri petẽs. Apud singulas perfecit, quod apud uniuersas nequiuerat. Ocitani authore Armeniaco Comite, non expectatis precibus Delphini, aurum matronarum, & omnia ornamenta contulere. Legem etiam sumptuariam & de mundo muliebri repetiuere: octo millia bellatorum armaturos se tutaturosq; professi sunt quoad domum Rex restitueretur. Eos Campani secuti sunt. Quem secundiorum rerum cursum Parisii inhibuere, factionum studia Nauarro excitante, non summo tantùm Duce, nobilissimoq; nomine, sed magno per se uiro, ac do-
C ctissimo eloquentissimóque, nisi iis artibus abuteretur: & erat popularitate ingens. Eo contratendente maiestas Delphini uilis erat. Multa concilia & ad diui Iacobi, & aliis locis habita. Re infecta undiq; discessum. Quædã etiã cædes factæ: & confugientes ad templorum tutelam, abstracti, iugulatique. Violatores templorũ cum mox ab aduersa factione cæsi essent, sacra sepultura prohibiti à sacerdotio: nec pax funeri data. Secesserat Delphinus, ad auunculumq; in Germaniam se contulerat. Lutetiam orantibus Parisiis reuersus, uitæ periculum adiit. In eius oculis nonnulli aulici cæsi. Præpositus mercatoribus Stephanus Marcellus, ne quis in Delphinum per impruden-
D tiam manus iniiceret, insigne Parisiẽsium partium Capitiũ ei imposuit. Factio ea bicolor erat. Quo facto tantos sibi spiritus Stephanus sumpsit, ut ad cæteras ciuitates publice literas mittere non dubitaret, ut se cũ Parisiis cõsociarent, gererẽntque insigne quo Delphinus uteretur. Partes Nauarri in Normania finitimisq; locis præualidæ formidolosæq; erãt, & fauore Normanorum, & auxiliis Anglicis, &, quę maior uis erat, decẽ millibus Nauarrorum accitis, in oppidaq; quæ propinqua Parisiis in potestate habebat, diuisis. Et ne quid misero rerum statu domesticæ pestis deforet, omni propẽ Francia plebs à nobilitate secesserat, quòd eius superbia euersam Franciam
E dictitarent, inopemq; plebem seruorum loco haberi. In Bellouacis agrestis multitudo ex professo ab urbana defecerat. Antequã latius id malũ serperet, Delphinus Parisiense insigne abiicit: relictaq; Lutetia, nobilitatis manũ quam maximam potest cogit. In Bellouacis ad tria millia agrestiũ cæsa. In Meldis cũ agrestis urbanæ plebi se iunxisset, aliquãto maior utriusq; strages à Delphino facta. Quo metu cæterarum ciuitatum plebs ad sanitatẽ, quotidianumq; laborem ac aratrũ rediit. Et reliquæ urbes indigne ferentes Parisios sibi authore Marcello summam rerũ arripere, Delphino aderant. Ex his triginta millia armatorũ confecit. Confluentes Matronæ ac Sequanæ in

potestatem redegit, uti hoc freno Lutetiã inhiberet. Nec in difficili res fuit. F
Ad Fanũ Dionysii suos Nauartus duxerat à Parisiẽsibus accitus. Sed ubi in colloquiũ cum Delphino uenit, suspectus illis esse cœpit, id quod per colloquii speciem Delphinus captauerat. In Stephano, iustóue prælio spes ciuibus nulla. Nam leuibus præliis experti nõ paruo suo dãno fuerant. Insidiis etiã quædã manus excepta. Qui integri erãt à factione Nauarri Marcelliq;, animos sustulere: ac ad diui Antonii portam Stephanũ noctu, cũ eius portæ claues peterent, isq; denegaret, occidunt: Delphinúmque cum exercitu ex cõposito patefactis foribus recipiũt. Duobus seditionis authoribus gula fracta, multitudo ad concionem inermis uocata, grauibus uerbis increpita est. G
Restabat cum Nauarro bellũ. Is Meduntam ad inferiorem partem fluminis Sequanæ in potestate habebat: simul ad superiorem eiusdẽ fluminis partem extorserat à sorore Blãcha Meledunum: quod oppidũ illius Reginæ uiduitati attributũ fuerat. Anno insequenti, qui fuit eius seculi undesexagesimus, cum exiuisset induciarũ dies, & Frãcos Anglus prælio uictos, bello inuictos adhuc cerneret, nec domesticis malis frangi flectiue posse, Itiũ tamen transmisit, Rhemos tẽtat. A Burgundionibus centũ millia aureorum nummûm exegit, ne eorũ euastaretur ager. Ad Gentiliacum suburbanum Lutetiæ uicum copiam pugnæ fecit. Nihil fortunæ commisere Frãci. Sua uri uastariq; H malebant: & ille omnia ferro flãmaq; miscet. Ei cordi erat aut uastas solitudines Franciã facere, aut in potestatem redigere. Cum usto agro Parisiensi, Carnutum fines popularetur: Dux Claudiocestriæ ausus est eũ hortari, ut
" bello Francico finẽ imponeret. Nudum, inquit, solum, uastumq; relinquere
" Francis potes: ipsi Franci cæsis patribus succrescentes sobolescẽtesq;, ac iam
" efferati, & malorum assuetudine indomiti, te in rebus nullo exitu gerendis
" omni uita tenebunt. Et fors authoritatẽ Ducis iuuit. Cum nondũ uerborũ finem dux fecisset, repentina tempestas cum horrendo cæli fragore minisq; sæuis exorta, ita terruit, ut porteuti loco miraculoq; Anglis esset: quorũ etiã I nonnullos frequenti insolitæq; magnitudinis grãdine, ac ignibus cælestibus exanimatos ferunt. Rex ad Virginis Carnutũ pręsidis ædem uersus, procũbensq;, ueniã incendiorum, cruorisq; hausti poposcit: æquamq; pacẽ terræ hominibusq; daturũ se uoto mente cõcepto, uerbis etiam nuncupauit. Ad Britiniacum uicum utriusq; gentis proceres conuenere. De Põtiuensi Comitatu nulla cõtrouersia fuit quo minus Anglo cederet, quòd dos materna extitisset. Vt sancta pax reliqua uideretur, & nõ tẽporũ iniquitate extorta, placuit initiũ huius fœderis par fieri ei fœderi quod cum diuo Rege Angli sanxisse dicebãtur: ut duo Eduardi Rex filiusq; remitterent Regi Franco si K quid iuris in Andes, Turones, Cenomanos, Normaniamq; haberẽt. Anglis redderetur Aquitania, sed iis finibus, ut ei Vasconia, Pictones, Sãtones, Petrocorii, Lemouices, Cadurci, Engolismẽses, Rutheni, hęc omnia cõtributa forẽt. Additũ, ut caueretur illa eo iure omnia Anglus haberet, quo quę optimo. Rex Frãcus intra certã diẽ, ea plus quàm annua erat, summo in Aquitanos imperio iureq; cederet. Eaq; omnia ita futura, Rex Frãcus Delphinúsque ac omnes proceres Regii generis iureiurãdo sancirẽt. Iureiurãdo itidẽ solẽni Anglus exueret se iure si quod illi in Regnum Franciæ, summumq;
dominatum,

A dominatum,spemq; hæreditarii diadematis extitiſſet. Numerarentur etiam Eduardis tricies centum ſcrutatorum millia:deduceretur utrinq; exercitus, præſidia, milites. Interea darentur obſides duo filii Ioannis Regis, Duces Andium Biturigúmque: cum alteris duobus Ducibus,Alenconio,Borbonioq;.His conditionibus,ac datis quos conuenerat obſidibus,quarto quàm captus fuerat anno reuertit Ioannes Rex.Ciuitates quas dari placuerat,facere deditionem Anglo abnuebant. Aegre peruicit ut tempori cederetur. Deducta præſidia cum in unum coiiſſent,fortunas reliquas agreſtium agebant,ferebantq;,paci agriſq; infeſta,ac urbibus formidoloſa.Pontificem in-
B uiſens,ſacram militiam profeſſus eſt,& pietatis cauſa,& ut omnem Galliam ea lue liberaret:illoſq; in uerum hoſtem duceret. Mortuo interea Philippo Burgundiæ Duce,eodem item Burgundiæ Atrebatiumq; Comite, in Burgundiam ſe cōtulit.Filiam Longi Regis maximam natu,quæ iure materno Burgundiæ,eadē iure auiæ maternæ Atrebatiū Comes fuit, nupſiſſe Odoni Duci Burgundiæ oſtēdimus:quo ex matrimonio eſt editus Philippus:ex hoc alter Philippus:quo ineunte adoleſcētia defuncto,Burgūdionum Annales(quos equidem euoluerim)produnt illam aliam Lōgi Regis filiam,quę Flandro iuncta fuerat,in Comitatus Burgundiæ Atrebatiúmque: Francum
C uerò Regem Ioannem, quòd ex Ioāna magna Philippi Ducis amita à Philippo Rege procreatus eſſet,in Ducatum ſucceſſiſſe: illumq; filio Philippo Audaci dono dediſſe.Frāci Annales nihil aliud quàm Regem in Ducatum ſucceſſiſſe commemorant:Audacemq; iam Ducem Turonum,poſt obitum patris relicto Turonum Ducatu,à fratre Carolo Quinto Rege Ducē Burgundionum creatum.Ioannes Rex ad reliquas res, antequam in religionis hoſtes moueret,perficiendas,Itium ad Anglos redit, atq; Londinum tranſmiſit:ibiq; morbo correptus obiit,anno eius ſeculi ſexageſimoquarto:relictis liberis Carolo Quinto,Ludouico Andium,Ioanne Biturigum, Auda-
D ce Turonum an Burgundionum Ducibus:ſimul Ioanna Nauarrę Regina, Maria Roberti Ambari Ducis, Iſabella uxore Ioannis Galeatii Mediolanenſis.Huic dos Comitatus Virtutum eſt attributus. Is dominatus eſt in finibus Cāpaniæ Frācicæ. CAROLVS QVINTVS cognomine Sa- 1364
piens,primùm omnium relatum ex Anglia patris corpus ad Dionyſii Pariſiorum ampliſſimo funere extulit.Exin Rhemis more inſtituto q; maiorum ſacratus, Lutetiā regreditur: ibiq; omne propè quo regnauit temporis ſpatium egit,per præfectos fratreſq; bella gerens.Bertrandus Geſquinas genere Britānus,uir bello egregius, de Nauarro Meduntam Mulanchumq; ce-
E pit,eumq; acie deuicit:ſimul ſaluo fœdere Anglico,in Britānia res geri poterant,quòd pace Britiniaca neque cautū neque exceptum erat quo minus Ioanni à Monteforti Ioannis filio,Caroloq; Bleſenſi ius ſuum armis perſequi, ac inter ſe decertare liceret, auxiliáque undecunque accerſere. Id eo conſilio factū uideri poterat,ut qui bello aſſueti turmatim cateruatimq; uagabantur,ex reliqua Francia in Britanniam dulcedine belli abirent: fruſtra contendente Petro Luſiniano Cyprio Rege, qui ex Oriente ad nos profectus author erat, ut ſacrum bellum ab Ioanne Rege deſtinatum,eo defuncto nihilo ſecius ſuſciperetur gereretur q; cæteris interea bellis omiſſis, cu-

risq; depositis. Qui Francicarum partium fuerant, ad Caroli: qui Anglicarum, ad Ioannis signa se contulere. Blesensis commisso certamine, in acie cecidit, sancta post obitum sui memoria: & ab hoste quoq; uictore amplissimis uerbis collaudatus: transactióque mox consensu facta. Ioannæ uiduę, cuius nomine id bellū gestum, redditus Principatus Pontiberæ, ac nō pauca præterea contemnendáue oppida. Ioannes, Dux Britanniæ dictus, Franco Regi se iureiurãdo deuinxit. Iam ad aliquod externū bellum ii qui domesticæ paci graues supererãt, abducendi erant. In Hispaniam itum. Petrus Castulonensium Rex primùm fœdus cum Francis percusserat, affinitatémque iunxerat, Blãcha Borbonii Ducis filia, eadem Reginæ Franciæ sorore, in matrimonium ducta. deinde Anglorum studiosior factus, uxorem indignum in modum habebat, maleq; tractabat, pellice Padilla insimulãte, eam tori ęmulę impatientem, cingulum aureis bullis quibus uis magica inesset, Iudæo quodam authore cõficiendum curasse, quo uxorio munere accepto si uir Rex ignarus doli cingeretur, mente minutus & corpore, in potestate uxoris foret. Obiit Borbonia fato suo, an fraude aliena. Tarraconēsiū quoque Rex à Castulonensi bello uexabatur, Francorum cupidus. Simul Henricus frater Castulonēsis, nothus, in Franciam refugit domo exactus, oppidisq; exutus, quæ à patre Rege assentiente Petro iusto filio accepisset, multósque annos nemine contratendente obtinuisset. Gesquinas per Tarraconensis Regis fines in Castulonensem duxit, ac Henricum domum restituit: Petrum exegit. Is cum liberis ex priore uxore Lusitani Regis filia susceptis Burdegalam ad Anglum profugit. Princeps Anglus angustiis Roncęuallis superatis, duce itinerum Rege Nauarræ, ad Pompellonem peruēnit. Exin prægressus Nauarrus Rex, interceptus ab Oliuerio Manno gente Britanno, sed Francicarum partium: ac Tarraconem ductus. Anglus suspicatus est eum uolentem captum: ac ultro se Frãcis obtulisse. Nihilo secius Petrum in Regnum restituit: Gesquinatem acie uincit, capitq;: Henricum fugat. Mox cum Petrus militi stipendia (ut conuenerat) nō dissolueret, copias deduxit. Nauarrus dato obside filio dimissus, Gesquinas precio redemptus. Hēricus cum Franciam ex fuga repetisset, nouo exercitu adiutus, domumq; regressus, ac destitutum Anglicis auxiliis fratrem hostem adortus, uictor occidit: rerumq; potitus, Rex cõsensu salutatur, coronaturq;. Dux Lecestriæ Principis frater, cœlebs, maiorem filiam Petri Regis in matrimonium accepit, Comes Cantibrigiensiū minorē. Princeps Aquitanis noua & insolita genti uectigalia imponebat, tam magnis rebus gestis egens. Iam gētem liberius uiuere assuetam, Anglici tędebat imperii. Ciuitates ab Ioanne Rege Anglis traditæ, flagrabant desiderio Franci Regis: deplorabant præsentem rerum suarum statum. Minime omnium pati poterãt singulis tandem focis tributum indici cogiq; à Principe. In primis Comes Armeniacus, cum ueteribus legibus iura non reddere Principem conquereretur, Francum Regem appellauit, ad eum prouocauit. Primū Rex Francus eas disceptationes aspernabatur. Deinde Dormanus iurisconsultus, cuius prudentia quãplurimum Rex utebatur, author fuit Armeniaco ut causas agi in conuentu Parisiensi ante pacē Britiniacam cœptas, Rege Franco Parisiensiq; senatu cognoscente

F G H I K

te

A te persequeretur: quãdoquidem diceret futurum, uti hac fenestra patefacta, lux rebus obscuris exoriretur. Nihil prius motum, quàm obsides Frãcorum qui apud Anglum asseruabantur, ut suos interuiserent dimissi, domum reuerterunt. Cum Armeniacus nullum finem faceret de Principe Anglo cõquerendi, iuraq; prouocationum, & leges Fraucicas implorãdi: missus Burdegalam quidã Caponellus ex Belsica nobilitate, Principi diem dicere ausus, in præsentia sine noxa dimissus, cum in fines Agenensium peruenisset, ex itinere retractus est: alter subinde in Angliam mittitur cum literis, ignarus in illis bellum denũciari ipsi Regi Anglo. Is illæsus dimissus, & incolu-
B mis domum rediit. Continuò Comitatus Pontiuensis oppida consiliis antè præparatis ad Francum defecere. Simul diuerso loco Cadurcorum urbs, ac omnia in eorum finibus oppida in fidem rediere, excellenti Episcopi ciuitatis opera. Anglus domo Burdegalã copias trãsmisit. Excursiones paruæ, ac non magnæ expeditiones factæ. Nec modò nobilissimis uiris uis insidiæq; parabantur: sed Isabella Ducis Borbonii mater, eadem socrus Regis Frãci, cum frequenti grege matronarum uirginúmque ad Bellampertica m captæ, ac aliquanto pòst grandi pecunia receptæ. Biturigum Dux Lemouices, ipsis se dedentibus, recepit. Maior moles exercitus Itium classe appulit,
C multis passim locis uagati, ad Iudæam suburbanum Lutetiæ uicum castra metati sunt. Magister equitũ Maurellus Fieuus imperium deposuit. In eius locum Gesquinas suffectus, Anglis Frãciam urentibus, nihil per trepidationem egit: opportunis locis adortus, carpensq; postremum agmẽ, modò etiã à latere ac trãsuersus incessens, ita affecit, uti eos conatus audaciæq; puderet tandẽ, pœniteretq;. Qui horum superfuere in Pictonibus, iis suorum se cõiunxere, qui magno satis numero in præsidio urbis erãt. Lemouicum urbẽ Angli recepere, ac ob iram defectionis direptam incendêre. Hæc in continẽti: sed & mari res gestæ. Classis Frãcorum classi Hispanæ ab Henrico au-
D xilio missæ cõiuncta, expugnat quinque & triginta hostium naues ad Rupellã: quo in oppido trepidatum fuit, quòd inter Anglicum præsidium oppidanósque suspicio mutua diffidẽtiáque esset: actumq; aliquid memorabilis facinoris fuisset, nisi classis Frãcorum cursum direxisset ad oram maritimam Angliç euastandã. Interea Rupellanorum animi adeò confirmantur, ut dum Gesquinas Fanum Seueræ obsidet, redeuntem ad distinendas uires hostium classem Frãcicam Rupellani per se sustinuerint, intra arcem continente se præsidio. Qui uerò Angli præsidio Pictonibus erãt, cum opẽ Fano Seueræ ferre conãtur, utrobique offenderũnt. Pictones enim leuati me-
E tu sese Biturigum Duci dedidere: & repulso noui hostis aduẽtu, Fanum Seueræ Gesquinas cepit. Biturigum Duci Rex Comitatum Pictonum Santonúmque utendum fruendũmque concessit. Et Rupellani deditionem fecere deplorata omni spe: quòd Capitalis Buziorum, ita Principem summ Buzii (Vasconiæ ea regio est) uocitant, nobilis bello Anglicarum partiũ Dux, subsidio cum magna manu ueniens, ipse captus à Francis fuisset, cæteris uel fuga dilapsis, uel cæde stratis. Ioannes Dux Britanniæ quòd Angli Regis gener erat, populariũ animos auertere à Frãcis elaborabat. Proceres gentis tres, Roanus, Lauallus, Clissonus, denunciauere, nisi quã iureiurando Fran-

cis fidẽ dedisset,seruaret,se ab eo defecturos: nec ea re ullius se noxæ fraudísue cõscios futuros.Igitur minime tutum ratus se illis credere, in Angliã transmisit,ad excitãdum inde maiore ui bellum.Interea summam omnium rerũ Britãnicarum Roberto Canolo summo armis Anglicis duci, qui amplissimũ patrimonium in Britãnia habebat, ac gloria belli sanguinisq; nobilitate præstabat,tradidit.Franci Britanniã ingressi compluribus ducibus, alii alia oppida arcésque adorti sunt oppugnare. Brestũ maritimum oppidum Robertus Canolus tutabatur. Subigi ad deditionem terra oppugnãtibus nõ poterat.Eodem tempore obsidebatur oppugnabatúrque Deruallum,quod oppidum patrimonii Roberti censebatur,eius consobrino Hugone defendente.Is pactus est deditionem se facturum, nisi intra duos mẽses ex Anglia tantum copiarum adueniret,ut potestatem pugnę æquo loco facere,ac se obsidione eximere possent:interea se neque militem intra mœnía recepturum,neque cõmeatus:ac ad fidem promissorum duodecim obsides dedit.De Bresto in eadem ferè uerba & Robertus pactus est. Ex Anglia auxilia mari intra cõstitutam diem aduenere:castrisq; naualibus munitis,ac loco idoneo capto,maritimæ Anglorum copiæ prouocabant ad pugnã Frãcos terra prælium non detrectaturos.Procul à nauibus campis patentibus se non committebant.Francus dimicaturum se profitebatur,si (ut conuenerat)pari similiq; prælii genere,æqua cõditione certaretur,soluerẽque obsidionẽ uirtute illi conarentur.Die circumacta,Angli nauibus Brestum à Roberto recepti sunt.Denuncianti Franco se in obsides Deruallensium animaduersurũ,renunciari iussit Robertus,Hugonis unius arcis præfecti pactione non teneri se,qui summam rerum Britaunicarum obtineret: pactionis uerò suæ conditionem commissam non esse,quandò auxilia intra spacium tẽporis compositum aduenissent,& ad pugnam prouocassent,nec Brestum ingressa sint nisi post tempus quo non licere cautum fuisset. Deruallum familiæ suæ oppidum,ut minis territus tradat,commissurum se non esse:sin sæuiretur in obsides,se quoque sumpturum suppliciũ de totidẽ numero captiuis,quos ex Francica nobilitate haberet.Apud summum Pontificem fidem Francorum inuisam facere ac detestabilem omnibus gentibus conabantur Angli oratores,quòd à Britiniaco fœdere discedere eos dicerẽt:quod utri priores uiolassent,eos fulmine iraq; sacrosanctæ potestatis feriendos conuenisset: idq; amborum iusiurandum authore Pontifice pium habitum.Francus orator & memoriam Ioannis fraude liberauit,& Quinti factum à crimine periurii uindicauit. Reliqua erat duplex disceptatio de iure & Regni,& belli: quam cognitionem Pontifex non recepit. Tantùm audiuit Francum de Flandria agentem. Comes enim Flandriæ Ludouicus filius Ludouici ex Longi Regis filia,eadẽ Mathildis Atrebatium,& Othonis Burgũdiæ Comitem nepte susceptus, unicam filiam Margaritam Amm ouio filio Angli Regis desponderat:petebatq;,ut cum ob propinquã cognationem patrum sanctionibus matrimonio iungi uetarentur,legibus sacróque impedimento soluerentur:qua re,Flãdria & alii dominatus ad Anglorum opes accedentes, magnum momentum rerum futuri erant. Ne in eam causam pronior foret,animum Pontificis Frãcus exorauit:quòd Flandria,

A dria,confeſſione etiam Angli,beneficium Francorum eſſet: æquiúſque uideretur eam origines ſuas reſpicere,quàm hoſti conciliari,materiã initiúmque noui belli futurã.Margarita nupſit Philippo Audaci.Comes eo minus generum Audacem Ducem aſpernatus eſt,quòd paciſcẽdis his nuptiis ſibi reddebantur illa tria oppida quæ Francum de Flãdris pignoris nomine obtinuiſſe memorauimus. Fuere qui hac in re ſapientiam Regis deſiderarint: eumq́; perſæpe cognomen ſuum rebus geſtis æquaſſe,illi imparem in Flandricis nuptiis fuiſſe dicerent:qui cum initio optionem habuiſſet,utrum filiã Ducis Borbonii formoſiſſimam,an Flandram,pulchram quidem,ſed multo
B minoris uenuſtatis,uxorem duceret:amores affectúſque ſuos cõmuni utilitati antetulerit: cum Flandra nobiliſſimis Comitatibus dotalibus adeò adauxerit maritum Ducẽ,ut ſoboles eius formidoloſa Regibus,ac propè exitio extiterit:æmulatione rerum adminiſtrandarũ,ac ingenio mortalium ita ferente,ut pro opibus quiſque ſpiritus gerat,animóſque. Rex Francus cum Nauarro amicitiã redintegrauit. Paulò pòſt, quod Nauarri ſcelus ignoratum fuerat,indicio patefactum eſt,cõpertumq́; cum quoſdã ſolicitaſſe, corrupiſſeq́;,ut Regi Frãcô uenenum miſcerent. Venenarii deprehenſi pœnas dedêre.Mortua erat Nauarri uxor,eadem Franci ſoror:cuius lacrymis per-
C multa mariti ſcelera cõdonata fuerant. Rurſus igitur Frãcorum hoſtis iudicatur.De illo Eburouices recepti.Cæſaroburgum fruſtra tẽtatum.Anno eius ſeculi ſexto & ſeptuageſimo Eduardus filius,inſequenti Eduardus pater Rex,deceſſere.Ricardus Eduardi iuuenis filius,duodecim annos natus, auo Eduardo Regi,qui moriens ita iuſſerat, ſucceſſit, nulla mota à patruis clariſſimis Ducibus controuerſia.Sub quod tẽpus Francus Rex memor captiuo apud Anglos patre,iuuentæ ſuæ ut rectores darentur,Lutetię tentatum,ac quamplurima per licentiã popularium facinoroſe impotenterq́; facta,frequenti procerum patrumq́; conuentu,lege de filiis Regum ſanxit, ut
D mortuo patre Rege,maximus ſtirpis filius continuò ſuccederet,iſq́; ingreſſus quartumdecimum ętatis annum & coronaretur,& extra tutelam foret, réſque adminiſtraret.Eam legem eò etiam latam ferunt,ne diuturniore tutela res nouæ orirẽtur,tam multiplici cæcáque mortalium cupiditate.Pius ſapienſq́; pater habitus,gloriam etiam optimi iuſtiſſimiq́; Regis ſolidam aſſecuturus,ſi cõmuni ſaluti proſpexiſſet:ne ſub Rege filio ætate florente,ſed mente minuta,res ipſæ peſſum ire poſſent.Geſquinas in Aquitania fuſis fugatíſque multiplici prælio Anglis,Condatum, Bergeracum, Fanum Fidei, Caſtellionem,Cãderetum,Fanum Macharii, Lungonem,partim ui,partim
E ipſorum uoluntate recepit.Duraſſi arcem alterum & uiceſimum obſeſſam diem,compulit ad deditionem.Dux Audax Anglos Itio crebrò erumpentes,crebris præliis deuicit:circumiecta oppida cepit:hoſtes intra Itii mœnia cõpulit.Angliæ ora maritima à Francis euaſtata,quædam etiam oppidá capta,direptáque,ac igni abſumpta.Ad neceſſitates belli ea tempeſtate uectigal ſali ac promercali uino impoſitum.Tota Britãnia,excepto uno Breſto, in fidem Frãci redierat.Florebat Caroli ſapiẽtia Regnum, cum Angli proceres uniuerſum terrarum orbem circummittendis legationibus ſibi cõſociare ſtudebant,auertere à Franco,inuidiam illi conflare.In Germania tãto

aſſenſu auditi ſunt, ut cum Carolus Auguſtus,qui Franci Regis auunculus F
foret,ac Venceſlaus à patre Auguſtus cooptatus, propè ſoli Franco ſtuderent,bellum Germanicũ in expectatione foret.Miſit igitur & Francus oratores in Germaniam, ut fraternum inter Francos Germanoſq; nomen ſanctè à parentibus cultum,repeterent: refellerentúrque Anglorum in Frácos probra iacta.Conuentu procerum dato,cum præſiderent Cęſares pater filiúſque,princeps legationis Anglorum ita exorſus eſt: Cauſam apud Pon-
» tificẽ maximum hanc eandem egi,Cæſares non minus iuſtitia ſancti, quàm
» dextra inuicti: Sed quia cũ belli legibus ea diſceptatio cõiuncta uidebatur,
» ſanctiſſimus uir maluit arbitrii ſui rem,ſummorum Ducum,Regum,impe- G
» ratorum exiſtimationi relinquere,quã arteis militares, & Martis iudicium,
» ab armorum peritis Auguſtæq; maieſtatis proceribus,ad Põtificia paciſque
» ſtudia reuocare.Nunc cũ & Pontifex maximus,& omnes gentes quid tanta de re ſentiatis expectent,ac in uos oculos coniecerint: & ego apud quos,
» & quo in concilio orationẽ habeam,meminero:& uobis,quos nullum unquam belli fulmẽ terruit,certò ſcio nullam rem antiquiorem potiorémque
» religione immortalitatéq; nominis ueſtri futuram. De pace Britiniaca cognoſcendum uobis eſt,quæ diuturni belli finiendi,amicitiæq; inter duo po
» tentiſſima Regna conciliandæ cauſa facta,ſi dirimitur infirmatúrue,eadem H
» mala renaſcantur neceſſe eſt,quorum tædio compoſita fuerat.Sin qua pietate iuncta eſt,eadem ſeruatur:& quod ſecus factum eſt,nutu ueſtro,Cęſa-
» res,reſtituitur:ingentes cædes,antequam exoriantur,extinxeritis: & noſtra
» hæc ætas feſtam pacem, & poſteritas ſecuritatem ſuam nobis acceptã feret.
» Viribus impares ſemel atque iterum acie uiceramus:& quoties aperto Mar
» te,ueráque uirtute pugnãdi copia fuit,toties rebus noſtris humana ope deſtitutis,ac tantùm bonitate cauſæ ſuæ fretis,Numen euidẽtiſſime affuit.In-
» firmi inualidiq;,firmos pręualidóſque uicimus:clementiſſiméque uſi uicto-
» ria fuimus:nec quas iure belli licebat,uictores leges uictis captiſq; impoſui- I
» mus.Quanti bellũ nobis ſteterat,impenſas perſolui placuit:& fœdus quod
» florente re Frãcica Diuus Ludouicus Rex cũ maioribus noſtris,rebus no-
» ſtris inferioribus,percuſſerat,reuocari confirmariq; conuẽnit:ut Aquitania
» ad nos rediret,quæ parentum noſtrorum fuerat:nec id gratuitò,ſed in mer
» cedẽ ac uelut permutatione ċederemus Angli Francis iure quod maiorum
» noſtrorum per multas continenter ætates fuerat in Normanos, Cenoma-
» nos,Turones,Andes:quæ Franciæ terræ nobiliſſima opulentiſſimáque pars
» eſt.Præterea Põtiuenſes haberemus,quæ confeſſione Francorum materna
» dos Regibus noſtris eſt.Hæc quæ rem continerent,in primis erant.Et quia K
» ſanciebatur,ut ea haberemus eo iure,quo quæ optimo:uiciſſim cõuẽnit, ut
» iure Regni Francici, hæreditatéque ac ſucceſſione cederemus:qua in re &
» cauſa non inferiores,& fortuna belli ac iudice Marte ſuperiores eramus,&
» exẽplo multorũ nobiliſſimorumq; Regnorum, quæ uel fœminas, uel Re-
» giæ ſtirpis fœminarum filios ad Regnum uocãt. Regi noſtro primo Hen-
» rico non ſucceſſit Mathildis filia,ſed Henricus ex eadẽ Mathilde nepos no-
» bis iura dixit. Beneficiarii Francorum Comites in media Francia nati,ſce-
» ptra noſtra tenere poſſunt; Regia noſtra ſpem amittet externorũ dominatuum?

A tuum?Sed Angle,cum initio de Regno ageretur,eras ſuperior iure cauſaq́.
» Cæterùm cum in Philippi Valeſii uerba iuraſti,ultro iure tuo tunc te exui-
» ſti.hoc enim Francus crebris ſolet uſurpare ſermonibus:Si abſque excepti-
» one iuraſſem,tamẽ infirmitas ætatis qua eram,in integrũ reſtituta æquis iu-
» dicibus fuiſſet:Sed his uerbis iuraui,ut ius meũ,ſi quod prętereamihi in ma
» iorem rem erat,imminui non poſſet: ut illud iuſiurãdum in ſummam regni
» ſpem ne mihi obeſſet teſtarer. Quas ob res in fœdere Britiniaco cum iure
» Regni Frãcici ceſſurum me profeſſus ſum,id maxime omnium tibi optabi-
» le erat.Cedo tibi Normanis,Turonibus,Cenomanis,Andibus.Reddis mi-
B hi diui Regis tui fœdus,felicibus rebus tuis ictum.Condono tibi ius Regni
» aut certũ,aut non minus in me quàm in te probabile:& iniquas cõditiones
» conquereris,dignaq́; tibi cauſa uidetur,cur obſides ad fidem promiſſorum
» datos à me,in diem certam eblanditus,cum ea circumacta repoſco,nõ red-
» das:ac ne iura quidem gentium ſerues.Cum Rex Regi bellum indicit,mit-
» tuntur fœciales,qui propalam res repetant: ac niſi reddantur,bellum indi-
» cãt. Tu quos miſiſti?Nullius nominis hominem,ignarum quid ferret,lega-
» ſti.Hæc eſt,Auguſti,expoſtulatio noſtra . Regem Ioannem bello cepimus:
» coluimus,ut domi magis coli non potuerit. Aequiſſimas leges,quaſq́; pari
C utrinque fortuna ſcribi par fuiſſet,ſcripſimus: obſides accepimus:Proceres
» Regii inter Frãcos generis,omnes ſe iureiurãdo in fœdus Britiniacum ob-
» ſtrinxerunt. Pacem, Ioannemq́; reddidimus.Iſq́; domum regreſſus, turba-
» tas res cõpoſuit:Burgũdiam ditionis ſuæ fecit. Feſtam pacem fœlicitatemq́;
» cõſtituit. Floruit liberis,opibus,imperio,quantum pari tẽporis ſpatio nul-
» lus ætatis ſuæ,quantum nullus unquam gentis ſuæ Rex.Ad nos,ubi cultus
» fuerat,regreſſus,in complexu filiorum Ducúmque obſidum mãdata dans,
» bona ſpe poſteritatis migrauit è uita. Filius eius Rex quod fœdus & ſuo &
» paterno & Regiæ nobilitatis uniuerſæ iureiurãdo ſanxerat,uiolat,receptis
D arte obſidibus,bello nullo more gentium indicto.Pontiuenſem Comitatũ,
» maternam dotem meam:Aquitaniam iam inde à Leonoræ matrimonio,&
» poſſeſſione maiorum meorũ,& confeſſione priſcorum Franciæ Regum,&
» fœdere recenti meam,furto occupauit. Ego ſi qua eſſet in terris Auguſtior
» maieſtas quàm ueſtra,Cæſares,ad eam querimonias deferrem in cauſa qua
» maior incidere nulla poteſt.Nunc cũ maximi,inuictiſſimi,ac ſanctiſſimi ſe-
» deatis,totius terrarum orbis animis in expectationem iudicii ueſtri erectis,
» obſeruantibúſque quid ualeant affectus ueſtri,quid integritas,quid religio:
» annuite,quàm ſancta apud uos fœdera extitere,tam inuiolata inter cęteros
E eſſe debere:& quę rerum adminiſtrandarũ præcepta ex uetere ſummorum
» Imperatorũ memoria petiuiſtis,ea reliquos à uobis petere oportere. Angli
» orationem excepit Frãcus orator:atque ita diſſeruit· Non diſſimulò, Au-
» guſti,nos pacẽ Britiniacã iureiurãdo ſanxiſſe:fœderaq́; apud mortales ſan-
» cta eſſe oportere,quòd eorum religione pietas animorum , fidéſque rerum
» Superis deuinciatur .Quòd ſi fœdus Britiniacum,Angle orator clariſſime
» uir,cũ ego graue cenſerẽ,tu leue exiſtimaſti:cur in ea tranſactione,in quam
» uterque cõſenſeramus,mihi ſanctam eſſe uim ſponſionis poſtulas, quæ tibi
» uilis eſt?Cauſam fidei datæ,quam apud ſummum pontificem obtinere non »

» potuisti, Cæsaribus te probaturum confidis? Nec ille eam ab se ad quéquam F
» reiecit: sed cum inferior in cõtrouersia religionis inuenireris, ad iúsque bel-
» li & disceptationem de Regno transires: hanc rem sui arbitrii nó oportere
» esse censuit. Ita apud Pontificem de bello, apud Cęsares de pietate agis. Nec
» nunc Augusti in nos iudices sedent: neque te accusante causam dico. Exi-
» stimatio eorum, non iudicium est: quibus tamé & ipsis, & per eos omnibus
» mortalibus satisfactum, & nos perpurgatos uolumus. Quòd si causam no-
» stram per se satis firmam sentient, magnitudiné Augustissimorum animo-
» rum eam fore confidimus, ut affectus eorũ plus ualeant ad calumniá ab in-
» nocétia propulsandam, quàm pudor ne imperitis uideantur aliquid gratiæ G
» cõcessisse, absterreat ab æquitate nobis impertienda, quam alienissimis prę-
» stant. Non stare me fœderi criminaris. Si id tibi ratum est, ego quoque non
» rescindo. Sin frágis: desine aliis necessitatem ab eo discedendi imponens, in
» nobis id uitio uertere, quod tibi fraudi esse non uis. Spopõdisti te quampri-
» mum exercitum deducturum: uiuo Ioanne Rege non deduxisti, non de-
» portasti. Relicti abs te inter nos tanquam in hostico milites tui infestiorem
» nobis pacem fecerũt, quàm bellum fuisset: plurisque eorum discessum cõe-
» mimus, quàm quãti unquam nobilissimi exercitus opera in bello nobis ste-
» terit. Hoc de milite tuo. Illud uerò utiq; tuũ est. Oportebat frequẽti utrius- H
» que gentis concilio te solenni uerborum nuncupatione cedere iure Fráci-
» ci Regni, quod tuum esse contenderas. doce id abs te factum, quod sola cõ-
» ceptione uerborum, corrogatisq; proceribus fieri poterat. Cum in tãtis re-
» bus pax Britiniaca apud te nullas uires habuerit, eur indignaris me meũ ius
» retinere statuisse? Tibi Comes Armeniacus diem dicendam curauerat. Mis-
» sus est qui tibi denunciaret. Non mittebas qui causam tuam ageret, excusa-
» rétue: & bellum insuper minitabaris. Missum est ad te decretum, quo hostis
» Francici nominis iudicareris. Expectabas ut fœcialis, aut aliquis é proceri-
» bus legaretur. Tu qui beneficiarius meus es, in cognitione causæ qua apud I
» me reus es, Duces internũcios ne præstoleris. Sed una atque altera uictoria
» te ferocem facit. Fateor eum trophæis Fráeorum Oriens Occidensq; refer-
» tus sit, interdum nos fortuna prælii inferiores discessisse. Abs te nunquá bel
» lo uicti sumus, ne nimis iudiciũ Martis amplectaris, iusq; belli cũ iure cau-
» sæ confundas. Communi concilio Franciæ, cuius iudicium est te Regni ius
» postuláte, hæc controuersia dirempta est. Fœminis Regiæ stirpis, neq; ipsis,
» neq; maiestate earũ filiis Regnũ nostrum cedere, palam factum est. Et quod
» sacramentũ Regi Philippo Valesio dixisti, non circũuentus adolescentulus
» dixisti, nec inter eos qui passuri essent te circũscribi: nec deteriorem causam K
» tuá fecisti, ut restitui te in integrum oporteat: nec iis authoribus, quos per-
» fidiæ socordiæ'ue criminari conueniat. In Ambianis eras. Aderãt; ne meos
» enumerem, Dux Lotaringiæ, Rex Nauarræ, Rex Balearicus. Aderat parens
» uester, Augusti, immortali nomine Rex Bohemiæ. Aderant quatuor millia
» equitum: nec iurasti nisi accepto Ducatu Aquitanico. Eadé qua cæteri be-
» neficiarii formula, fidelitatem mihi præstaturum te iurasti, teq; mihi alliga-
» sti. Sed quòd osculum, quod ex cõsuetudine datum oportuerat, omittebas,
» consulereq; domi tuos peruelle dixisti, eiusq; rei ueniam dedimus, regressus

in

A in Angliam, conuentúque gẽtis habito, ad eos retulisti quid fieri abs te placeret. Re per multos dies agitata, de omnium sententia oratores in continentem misisti, qui osculi libationem ferrent, profiterenturq; uerbis tuis te mihi beneficiarium, me tibi Regem iustum legitimumq; esse. Qui Scæuolę consultius egissent, quàm tu tam grauibus tuis alienisq; authoribus? & à liberis Augustis damnari parẽtis Regis fidem authoritatemq; postulas, quàm tota Anglia terra tua sanctam iudicauit: cuius ne te quidẽ ipsum ante pœnituit, quàm Robertus Atrebas Francus exul ad te transiit, causamq; tuam, quam damnarat, non uerbis, quibus controuersiæ regnorum minime diri-
B merentur, sed armis agendam persequendámque dixit. Tunc demum legibus uictus, ad bellũ descendisti: ut nunc bello inferior, leges imploras. Pontiuensem Comitatum fateor ita à me in te profectum beneficium dotemq; fuisse, ut summus dominatus penes me esset: quod te causa cognita amisisse indicas, teq; uoce tua prodis: cum te beneficiarium meum in latus meum strinxisse ferrum, uictoriámque de me reportasse, hoc loco audiẽtibus Augustis confiteris: ut non sit certior fides confessionis tormentis quàm conscientia expressæ. Normaniam, Cenomanos, Turones, Andes, nobis te remisisse prædicas, ut fœdus diui Regis tibi, Aquitaniámque restitueremus.
C Sed diuus Rex summum dominatum imperiúmque in omnia sibi posterísque retinuit. Tu uerò uerbo remisisti ea quorũ possessione multis antè ætatibus, legibus cecideras: quæ continenti multorum annorum usu tenebamus. Aquitaniæ si primam causam spectes, uideas ad Leonoræ tuæ patrem Comitem Pictauensem tres tantùm Præfecturas, Burdegalensem, Agenensem, Baionensem, beneficiarias à maioribus nostris peruenisse, cæteras ciuitates ui temporũ ab eo eiúsue familiæ Gulielmis occupatas, ut Rolo Neustriam armis suam fecit, & Notho filio reliquit, cõtra Francorum instituta: ut Martellorum, Fulconúmque ac Theobaldorum familia Turones ac Ce-
D nomanos inuasit, occupatis Regibus nostris aut domesticis aut externis bellis: ac ita posteros eorum tenuisse constat, ut multis monumentis testata foret perpetua expostulatio nostra, nec ulla temporis longinquitas, nulla uetustas, à iure publico Regióue aliquid ui raptum, eodemq; uitio retentum, reclamantibus iustis dominis usucapere possit. Et quoniam diui Regis nomen iactas: diuus Rex cum fratre ac tot proceribus tantoq; exercitu captus à fero cupidoq; hoste, minore pondere auri cum omnibus suis redemptus est, quàm quanti unum Ioannem de te beneficiario nostro redemimus: cætera nobilitate tantidem, atque adeò pluris, recepta. Et utrum Rex Ioan-
E nes ad uictores Anglos reuersus, ab eísque receptus, apud eosq;, qui coluisse uideri uolunt, defunctus, nos seq; omni religione (siqua forte reliqua tenebamur) liberarit, an etiam in fato functos iura belli ualeant, iudicium difficile nõ est. Quos uiuos nobis obsides reddidisti, etiam si eos se ad te redituros uel sua uel aliena fide tibi obligasses: noua tamen illa nudaq; pactio, uetere causa sublata, nulla noua suborta spondendi materia, eos non teneret: & cum pace dimissos, ipse tibi bellum redintegrans, nullo exemplo iuréue uel ciuili uel belli reuocas. Reliqua oratio facilis fit: Regiũ summúmque apud Francos dominatum, Regiáque iura, minui diuidi nõ licere, non

» posse:neque,ut Pontiuenses silētio prætercam,Aquitaniam iis finibus qui- F
» bus eam metiris,dimidiam propè Regni nostri partē,à sceptro nostro auel-
» li Lege Salica incolumi posse.Quod uobis,Augusti,probasse satis sit,Briti-
» niacum fœdus non uiolaminus priores.Religionem nostrā suspicione per-
» iurii apud Pontificē liberauimus.Controuersia iuris Regni sublata est.Ca-
» ptiuos,bellum cauponante Anglo , pluris redemimus,quàm leges belli fe-
» rant.Obsides,quos semel missos fecit, cur redeant, causa nulla est. Hæc est
» purgatio nostra:quam si uobis Cæsares probauerimus,orbi terrarū satisfe-
» cisse nos nō dubitabimus.Sensus enim uestros humanū genus sanctos du-
» cet,quorum sapientiam fidémque perspexit. Quæ per me agi Rex maxime G
» Christianus apud uos,ô Cæsares,uoluit:eadem ipse, si per ualetudinē lice-
» ret,præsens egisset:idq; magis perspicue,sapientiusque,ac amantius. Neque
» enim ab Anglo Rege propinquitate uoluntatéue alienus est. Causarum
» temporúmq;,non animorum hæc disiuunctio fuit. Ad uos Normaniæ Dux
» uenit:ueniret Rex:inuiseret necessitudines has suas, fraternúmque nomen
» publice redintegraret:ac corām sanctissime obseruaret,quos animo studio-
» sissime absens colit. Hæc oratio iustiorem Cæsaribus causam apud pro-
ceres gentis præbuit,ut id quod taciti concupiuerant,iam posita dissimula-
tione profiterentur,se in Franciam profecturos,daturósque operam, ut res H
componerentur:bellum inter duas clarissimas præpotentésque Regias fu-
nestum,ac rei Christianæ lugubre,finiretur:sacrorumq; armorum agitarē-
tur consilia:quorum obliuio nimis diu pectora tenuerat.Magno splēdidó-
que procerum comitatu profecti,occurrente pari dignitate Frācorum Du-
cum Comitumq;,fines regni ingressi,quascunque per urbes iter faciebant,
apparatissime,magnificentissime, officiose, amanterq; excipiebantur. Infir-
ma & morbis cōfecta ualetudine Quintus Rex Augustis ad Dionysii por-
tam in lectica occurrit.Quæ res ne ei pudori foret, Augustus pater ætatem
podagrámque excusans, lectica & ipse Regiam urbem ingredi uoluit. Fi- I
lius Augustus patris latus in equo texit. Festi dies aduentu Cæsarum cele-
bresq; acti.uinctis dempta uincula,custodiæ emissæ.De pace agere iam cœ-
perant:cum prius Reginæ Francæ,ac propè cōtinuatis funeribus, filiæ Re-
giæ mors,actionem eam interpellauit.Igitur atrata funestaq; Regia, Cæsa-
res domum se recipientes,ac Rex Francus Lutetiæ morbo luctuq; retentus,
Gandauum oratores misēre,quò & Angli legati ex cōposito conuenerant,
ut de pace commodiore loco ageretur. Affuit & Pōtificis maximi Legatus
Archiepiscopus Rauennatium,qui ad id uenerat.Id quoque colloquiū di-
remit nouus quasi terrarum omnium motus, schísmáque sacræ ecclesiæ in K
" triginta annos exortum:de quo deinceps dicere ordiar,quādò res humanę
" semel loco moueri,inclinaríue sede suá cœptæ,quo maiores sunt,eo ægrius
" seriusq; uestigio reponuntur, sistuntúrue. Sedes Pontificum maximorum
ex urbe Roma Quinto Clemente Pontifice in Galliam delata,plus septua-
gesimo pòst anno in Vrbem reuertit.Sed nō diu in tranquillo mansit sacra
nauis:nouis fluctibus atrocibusq; procellis agitari cœpit.Gregorius Vnde-
cimus Pontifex maximus Auenione sedens,cum Italia bellis aliis super alia
renascentibus arderet,nec modus ullus finísue inueniretur,aut remediū sa-

A nandorum leuandorúmue malorum, cõsilium cepit suæ urbi Romæ sedis reddendæ: impulsus etiam libero cuiusdam Episcopi respõso, qui ab eo in- » terrogatus, eccur tandem sedẽ suã non inuiseret? Abs te, inquit, omnes pẽ- » demus: te sibi quisque proponit ad imitandum: exemplo, non oratione tua » orbi terrarum opus est. Si genus humanum te roget, cur urbem tuam Ro- » mam tot iam ætates à Pontificibus suis desertam, tandẽ ipse nõ adeas? mul- » to minus habeas quod respõdeas, quàm ego, qui non tam excelso loco se- » deo, ut in me unum omnium oculi cõuertantur. Hæc intrepida uox uelut numine, non humanitus missa, eos stimulos in animum Põtificis demi- B sit, ut scelus nefarium existimaret eo sese crimine nõ liberare, quod in alio damnasset. In Italiam cũ perbona parte Cardinaliũ, reliquis Auenione manentibus, trãsiit, tanta gratulatione, ut nullus illuxisse lætior dies uideretur: reliquũmque Pontificatum Romæ egit. Anno eius seculi duodeoctogesimo decessit. Sacro solio uacuo, Romani magistratus optimatesq́ ueriti ne Roma iterum desereretur, Auenio repeteretur: magno illustriq́ comitatu Purpuratos patres adeũt, supplices orant, uti sedi Romanę Romanũ genere Pontificẽ, aut utiq́ Italũ redderent: ni id fieret, adeò commotum esse populum Romanum, ut uerendum sit, ne quid atrocis rei contingeret. Romę C quatuor omnino Italico sanguine patres erant, tredecim Galli, sed hi æmulatione discordes. Quatuor deinceps nouissimi Põtifices maximi Lemouices patria fuerant: Clemẽs sextus: Innocẽtius sextus: Vrbanus quintus: Gregorius undecimus. Vndetriginta cõtinuos annos à Lemouicibus genus humanũ sacra petierat iura. Factio ea in purpurato sacróque collegio multum adhuc maiestatis uiriumq́ habebat. Retinere, ut fama est, ingẽs summumq́ decus in sua sibi gente contendebant, ut quintum Pontificem maximũ Lemouices haberent. Reliqui Galli in medium cõmuneq́ uocabant: & populi Romani perstrepentia exaudiebantur arma: unaq́ illa uox circunsonabat, D aut Romanum, aut Italum uolumus. Nec uidebatur populus armatus nisi uoti compos manibus tẽperaturus. Inclinauit igitur res, uti Bartholomæus Neapolitanus ciuis Archiepiscopus Barensiũ Põtifex maximus declararetur: Vrbanum sextum dixere. Apud Pontifices maximos Auenione in gratia, apud omnes authoritate summa à prima iuuẽta fuerat: ut & Itali & Galli suũ existimare possent. Baldus peritissimus iuris ciuilis Pontificiiq́ interpres, super tanta re eaq́ recenti cõsultus, aliquanto pòst edidit, Vrbanũ sibi uerum uideri Pontificem, quòd Purpurati in ipso negocio prædicassent, ut orbi terrarum consulerent, simul quòd Bartholomæum scirent Pontificio E fastigio ferendo esse, ac sacræ aulæ peritum, iccirco se illum deligere. Præterea eo monetur Baldus, quòd Vrbanus loco summæ sedi uelut natali sederet: quòd post designationem eius, cũ inter tumultũ diuersi patres alii in arcem Hadriani, alii extra urbẽ cõcessissent, reliqui in Vrbem in ædes quisq́ suas se recepissent, cõticescẽte tãdẽ tumultu ad Vrbanũ regressi, eũ insignibus summi Põtificatus magna excoluerint cæremonia: quòd his uerbis, his factis, his sententiis omnes regiones repleuerint, ut totus fere orbis terrarũ ita sit opinatus. Hæc fere Baldi uerba. Ioannes quoque Lignanus sacri iuris consultus causam Vrbani scriptis defendit. Cõtrà ædis Vedasti Abba, idem

à consilio Regis Franci, monumentis literarum Vrbanum damnat, ut in re F
tanta támque ancipitis coniecturæ Purpuratis uniuerso nomini Christiano post tertium mensem scribétibus, quarum literarum exemplum extat, se ad mortis periculum euitandum, Bartholomæum delegisse: ratos illum ea esse religione, ut se in sacrosanctam sedem nõ intruderet. Frossardus eius ætatis & ipse author memoriæ mandauit, sub recentem Vrbani electioné Cardinalem Gebénensem, qui postea Clemens fuit, quiq; electioni Vrbani affuerat, ac suffragium tulerat, ad Flandrum Comitem scripsisse delectum Vrbanum consensu ritéque. Scripsere continuò & purpurati Romani purpuratis Auenionensibus in eandé sententiam communes literas, quarum exem- G
plum extat. Flandrus ac Britannus literis Gebennensis adducti, ab Vrbano uita deinceps omni stetere, Gebennensi ante exortam æmulationem affirmanti potius quàm cum postea de pontificatu certaret, neganti, credentes: ea tamen religione, ut testarentur se uniuersi concilii, si quod fortè cogeretur, placito, sententiam suam moderaturos. Qui de Pontificibus scribunt, tradunt, cum Vrbanus uitia temporum corruptissimorũ tollere, morésque deprauatos emédare conatus, iuberet purpuratos à donis muneribusq; accipiendis, & à Simonum ambitu labeq; abstinere: tunc demum illos insolitæ seueritatis tædio adductos, ac pontificis ab se creati pœnitentia subeun- H
te, maximam partem causatos urbanos æstus, pestilensq; anni tempus, commeatu sumpto, post tettium à designatione mensem, Anagniam, atque inde Fundos (quæ nrbs erat partium Reginæ Ioannæ à Francis Regibus oriundæ) secessisse. Annales Francici authores sunt purpuratos quàplurimos post delectum Vrbanum extemplo ad Francum Regem misisse, ne fidem ullam haberet literis nunciisue Vrbani se Pontificem maximum creatum prædicantis: eosdem, nbi Fundos uentum sit, Gebennensem delegisse: Regem ad hortos Vicenarum sanctiore concilio patrnm procerumq; ac doctissimorum uirorum habito, de eorum iuratorum sententia causam Vrbani ut ui I
uitióque creati auersatum, agnouisse Clementem Pótificem ut piis liberísque Fundanis comitiis lectum: qui Auenione ut sancta iam, & urbis Romæ ęmula urbe sedé sibi delegit. Eidem purpnrati Auenionenses, simul ex Regibus Scotus Castulonensisq;, uterque Franco fœderatus, se tradidere: sed Scotus constanti inexpugnabiliq; uoluntate: Tarraconensis uariauit, prius Fundana comitia, quæ & Cathalani, qui & ipsi Hispani sunt, secutns: postea Romana, quæ Itali, Germani, Hnngari, Angli sanctiora ducebant, & ex eadem Hispania Lusitani. Annones neutri partium se addixere. Eam ob rem Cantor sanctæ ecclesiæ Parisiensis Episcopum Cameracésem neutras par- K
tes adsciscendas prædicantem, ausus est literis, qnæ extãt, subincusare, quòd cum semel atque iterũ Lutetiæ habitum fuerit ecclesiæ Gallicæ concilium, ubi idem Episcopus sedisse credatur, mox tamen eius synodi decretorũ immemor uideatur. Priore enim conuentu, qui mense Septembri coactus sit, consessu sex Archiepiscoporum, triginta Episcopornm, complurium Cœnobiornm patrnm, simul theologiæ, iurisq; & ciuilis & Pontificii professornm, constitutnm, Cardinalibus Romana Comitia sando improbantibus non assentiendum, nisi maiore consilio grauioreq; deliberatione. Posterius
concilium

A concilium mense Nouembri coactũ,sed id infrequẽtius:iccirco priori standum sibi uisum: nec eam ob rem,cum duo existant qui se Pontifices maximos contendant,neutrum sequendũ.Etenim siue Cardinalibus,inquit,credis,neutrius esse non potes:siue non credis,prioris concilii Parisiẽsis decreto standum tibi est. Is tamen uir primò Clementem, quem & Rex, deinde Vrbanum secutus,ac Romam profectus est.Antoninus Pontifex Florentinus refert, cũ genus humanũ duos uno eodemq; tempore Pontifices max. habere non possit,tunc,quòd utraque causa haberet quod sequeretur:praeclara ingenia,sanctosq; uiros,& eorum quosdam diuinitatis signis miraculóque illustres,iudicio inter se dissentientes, alios ab Vrbano, alios à Clemẽte stetisse:quò iustior nobis uenia sit, si nudam rem,ut ab eius tempestatis potissimùm authoribus accepimus,prodendá simplici enarratione summaq; religione censuimus: inter discrepantia studia sententiasq; nihil nostri edentes:nisi quòd Numine peccatis temporum succensente id euenisse arbitramur.Extiterantq;,qui uelut spiritu diuino afflati uates id praecinerẽt. Ioannes Theologus Minor,antequam Gregorio Pontifice purpura in Italiam remigraret,Auenione ductus in carcerem fuerat,quòd ea in urbe grauibus concionibus uitia temporum coarguere, ueterisq; fabulae nouum cõmentum affingere auderet.Fuisse diẽ per ambages dictitabat,qua cũ omnia quae gignere natura potest genera uolucrũ, iam in lucẽ edita, ac uestita suo quaeq; decore ornatuq; essẽt,apparuerit diuina specie auis,sed ea implumis, atq; iccirco quę uolitare,seq; alere uagando nõ posset:uerùm miraculo maiestatis,miserationeq; inopiae adductas caeteras uolucres, ne fame miseriaq; periret,ex sua quamque corpore aliquid plumarum pennarumq; reuellisse, in illamq; contulisse,quo ad cibum capiendum ferretur,uictitarẽtque.Hanc ubi sese tanto honore dignitatéque esse haberiq; sensit,fastu spiritibusq; inflatam,tantam in se caeteris alitibus iram mouisse,ut cõsensu spoliata,redactaq; ad pristinam sit egestatem. Persimili ratione procerum ecclesiae ordinem diuinitus institutum,sed initio inopẽ, deinde à mortalibus locupletatum,per superbiã,& quae minime deceret,aetatem agere.Si odiũ iudiciumq; mortalium ad quos uenissent, minime uererentur, si, quandò opibus iam praestent, terrarum illis nullus metus, nullus pudor foret, at Deum cuncta acerrime intuentem,à quo ad hominum genus pietate demissioneq; animi imbuendum legati sint,tandem timendum sibi ducerẽt:qui quo tardior,eo grauior ultor futurus sit.Illum enim dextram in proceres ecclesiae suae fulmine armare:ut,quod ab homine fieri nefas sit,ipse non exuat modò,sed ut exurat,scindat,dissipet. At proceribus ecclesiae sacrae minabatur:appetentesq; poenas denunciabat:Regibus, Ducibus, Comitibus,caeteris terrarum principibus parcebat? Minime ille quidem.Florente re Francica,sibiq; ante Pictauensem cladem perfidente Ioanne Rege,nõ dubitanit uitia aulae grauiter publiceq; increpitare, ipsiq; capiti rerum Regi in primis ingens insolitumq; malum canere. Vrbanus, quòd numero Purpuratorum Clemens pręstaret,ne ea re inferior foret,triginta creauit Cardinales.Sed schisma Põtificiũ totum propè terrarum concussit orbem.Primum omnium pax inter Regna cõuenire non potuit.Britãnus Dux,qui princeps legationis Angli-

cæ de pace cum Francis iungenda in Flãdriam missæ fuerat: soluto Ganda- F
uensi cõuentu, compositionisq; mentione & actione sublata, ac cõtentione
schismatis magis exacerbatis odiis, in Flandria apud Comitē remãsit, quòd
eius amitinus erat. Id Francus moleste tulit, Francorum hostem iudicatū, à
Flandro Francorū beneficiario haberi, coliq;. Accessit & alia causa cur ani-
mus Quinti Regis noua indignitate moueretur. Mittebat enim oratorē in
Scotiam Petrum Bonecellum, uirum cum diuitem, tum diuitiarum ostēta-
torē. Is Clusæ quindecim dies substitit uentū expectans: nec tantisper Bru-
» gas Comitemq; interuisebat. Tunc Dux Comiti, Quin accersimus, inquit,
» hoc superbum caput? Prætor Clusensis iniecta manu iussit eū Brugas se cō- G
» ferre. Vbi in conspectū uenit: En, inquit, adsum captiuus uester. Extemplo
» sustulit uocem Flandrus, aitq;: Quia te uidere optaui, euocauiq;, ea re te ca-
» ptum dices? Excepitq; Britannus: Hæ sunt dominatrices linguæ, quæ Regis
» animū perditissimis artibus possidēt, auertuntq; ab Regiæ cognationis pro-
ceribus. Apparebat concitatos indignatione esse succensereq; quòd nō ue-
nisset nisi uocatus. Ille quamdemississima orationis lenitate iram illorū in
præsens permulsit: se Clusæ sedisse semper in littore expectantem idoneam
ad nauigandum tempestatem: ut, quæ priuatæ nobilitatis partes sunt, fidem
operamq; suam probare Regi, à quo legaretur, posset. Dimissus Clusam re- H
diit: cumq; discessum suum obseruari à speculatoribus Anglis comperisset,
omisso petendæ Scotiæ conatu, ad Regem Quintum rediit, ac de Flandro
Britannoq; grauiter conqueritur. Rex malum Comiti minatur, si ultrà ho-
stem Francorum Britannū à cæteris pulsum, apud se habeat, iuuētue. Ille in
Angliam traiecit: classeq; accepta Britanniam repetit. Veneti cupidissime eū
receperunt. Ad octo millia Anglicæ iuuentutis, duce Thoma Ricardi Re-
gis patruo, Itio mouere, Franciámque metiri sub signis cœpere. Infestum
iter Andium Dux per occasiones faciebat, uetitus à fratre Rege æquo loco
summam rerum fortunæ prælii committere. Hostis tandem in Britanniam I
euasit: Ducísque opes ualidiores effectæ. Gesquinas Magister equitum dum
obsidet Castrumnouum, quod ab Anitio Aruernorum octo millibus pas-
suū abest, ac ab Anglicæ factionis hominibus insessum erat, morbo corre-
ptus in castris decessit. Lutetiam relatum eum Rex sepeliendum curauit ad
pedes eius sepulcri quod uiuens sibi ponendū curabat. Nec Flandria con-
quiescebat. Gandanenses conquerebantur, à Comite suo noua & insolita
uectigalia mercibus quę nauibus ad eos subueherentur, imposita: simul co-
gnitiones rerum capitalium iudiciaq; ab eo ipsius arbitratu fieri, contra at-
que consuetudo superiorum temporum, eorumq; iura ac leges, in quas iu- K
rasset, ferrent. Brugensibus æquiorem se præbebat. Hi fossas ducebant qui-
bus fluuium Lizam per fines Gandauensium urbémque mediam fluentem,
in agrum suum ex parte deriuarent. Hinc bellum conflatum. Gandauenses
Duce Ioanne Leone arma corripiunt, alba capitia induūt: ut id esset factio-
nis insigne aduersus Comitem, Brugensésque. Hi cum allatum esset in se
iri, ab opere diducendóque flumine discedunt. Comes etiam petētibus per
legatos Gandauēsibus ut portoria tollat, útque quem suorum ciuem naui-
culariam facientem in custodiam cōiecerat, sibi reddat, ut ipsi de eo suis le-
gibus,

A gibus causa cognita statuant:illum è uinculis exemptum legatis tradit:pollicetúrque pristinam uectigalium immunitatem se restituturum:tãtùm tumultuandi finem faciant,capitiaq; ponant.Id multitudo libens factura erat. " Leo ueritus ne omne cõsilium Comitis spectaret in suum unius caput:Ca-" pitia hæc, inquit, salutis uestræ causa extitere. ut accepta uos in libertatem uindicauere,ita deposita rursus uos in seruitutẽ redigent. Albati in amentia perstant: Rogeriumq; Comitis Prætorem cum ducentis equitibus amplissimam urbis aream occupare conantem occidunt.Hæc agebat imperita inquietaq; multitudo, ac quorum fortunæ omnes fidésque in manu quo-
B tidianoq; quæstu uersantur.Optimates uerò,ac qui rem habebant, duodecim è corpore suo oratores ad Comitem Brugas mittunt,qui ipsi insontes, strati ad pedes rogẽt uti misereretur urbis furore pereitæ:saluã quàm euersam mallet:remedia sauandorum animorum inueniri posse. Placabilem se præbebat Comes lacrymis optimatium:qui nihil ipsi fide sua indignũ egerant. Leo rursus suspicione perculsus fore ut de se uno piacula iræ pœnasque Comes expeteret:antequam legati redirent, perpulit Albatos uti in ædes quas in suburbio Gandaui ingenti sumptu magnificentissimas extruxerat Comes,plenæq; preciosæ supellectilis erant,impetum facerent, diripe-
C rentq;:ut noua insuper noxa exacerbatus Comes, cum uniuersa plebe bellum gereret : ita in cõmuni causa periculum suum facilius propulsari posse. Aedes direptæ,incensæq;.Ita mentio reconciliationis ueniæq; interpellata:coactiq; sunt Brugenses,cum Comes Teneræmundæ abesset, aduenientem cum exercitu Albatorum Leonẽ mœnibus recipere, ac obsides dare. Exin Dammum profecti intra mœnia recipiuntur. Ibi Leo decessit,magna suspicione ueneni:nec iccirco bellum finitum.Omnem Flandriam suarum partiũ efficere Albati contendebãt.Hypras obtinebãt aliquot milites equitesq; Comitis : Gandauensibus oppugnantibus egregie oppidum tutaban-
D tur,quoad plebe portas Albatis aperiente, tempori cedere coacti sunt. Aldenarda oppugnantibus obstitit, maioreq; ualidioréque Comitis præsidio defensa.Audax Dux quicquid Flandriæ socero periret,sibi speiq; suæ perire ratus,exorauit fratrem Regem ut ire se in Flandriam,ac conditionibus reconciliare gratiam inter Comitem popularesq; pateretur.Iuit Tornacũ:inde ad Albatos misit oratores.Gens ea æquiorem se futuro Comiti suo Audaci,quàm ueteri Principi præstare uisa.obliuio iniuriarum ac maleficiorũ sando sancitur.Aedes Comitis sumptu publico Gandauensiũ restitui iussæ. Ab armis utrinque in præsens discessum.Comes Gandauũ se cõfert:in spe-
E ciem reuerentissime excipitur. Ad concionẽ in forum uocat. Conueniunt frequentes,ingẽti assensu auditur,lõga oratione disserẽs,qua lenitate Principes esse erga populares cõueniat: qua in illos hi pietate obseruãtiaq; agere debeant. Petebat uti factionũ insignia deponerentur.Id Albati aspernati sunt.Indignũ Comiti uisum,belli nomen tolli,insignia iritamentaq; remanere.Nobiles ei stndebãt. Oliuerius Rogerii Prætoris ab Albatis interempti consobrinus,uir amplissima familia ortus,globo clientium stipatus,memor iniuriæ,quadraginta naues,quæ cõmeatus nõ paruam uim Gãdanum flumine subuehebant,intercipit. Paulatim bellũ inter nobilitatẽ Albatósq;

excitatur. Melius feliciúſque in Francia res geſtæ. Semina malorum in ipſo F
exortu extincta:& licentia contumaciáque coercita. Frater Regis Dux An-
dium grauiſſime uindicauit ſeditionem ad Montem Peſſulanum motam.
Peſſulani occiderant uectigalium Regiorum exactores. Sceleris authori-
bus gulam fregit:cæteram multitudinem ſupplicem, ac ad pedes procum-
bentem,uita donatam, ære multauit. Occitanos prouinciam Rex fratri Bi-
turigum Duci primùm dedit,deinde iuſſo eo,quòd male audiret, inde de-
cedere,eam Comiti Fluſſati attribuit, quem ſciebat ab ea gente expeti. Rex
Carolus Quintus deceſſit anno eius ſeculi octogeſimo. Tres reliquit libe-
ros,Carolum,Ludouicum,Catharinam. Carolus tertiumdecimum annum G
ingreſſus erat. Proceres Regni optimatéſque Lutetiã conuenere. Dux An-
dium Rector Franciæ,Borbonius Audaxꝗ teſtamento Quinti Regis tuto-
res inſtituti fuerant. Auhtoritate ſanctorũ ſummorumꝗ uirorum effectum
1380. eſt,ut primo quoque tẽpore CAROLVS SEXTVS Rex ſacraretur,
coronareturꝗ:in eius uerba iuraretur:res militares ciuiléſque eius nomine
adminiſtrarentur:eius ſigno literarum diplomatumꝗ fides cõſtaret: Audax
patruus,ac Borbonius auunculus pupillos educandos curarent, inſtituen-
dóſque iis artibus,quibus futuri optimi Principes Regéſque erudiri ſolent:
Dux Andium patruorum maximus natu,Rector Franciæ diceretur : maxi- H
ma quaque de re ad ſanctius procerum conſilium referret:ipſeꝗ ſententias
rogaret. Hac ratione & ſua Ducibus dignitas ſeruari,& forma Regni cõſi-
lio optimatium temperati inſtitui,& ſuprema ſapientis Regis uoluntas rata
haberi uiſa. Oliuerius Cliſſonus genere Britannus,Magiſter equitũ ab Re-
ge de conſilii ſententia dictus. Rhemis coronationis die quũ ſacris magna
(ut aſſolet)cæremoniia factis,ad æpulum in ædes Archiepiſcopi peruẽtum
eſſet,ſummumꝗ locum Rex lotus cepiſſet: contentio de proximo aſſiden-
di iure nata:quòd Dux Andium,idem & Rector Franciæ,& patruorũ Re-
gis maximus natu,cum honore nominis, tum ætatis ueneratione anteiret. I
Audax ſe Ducẽ Burgundiæ,atque ea re Principem Parium Franciæ,ſecun-
das ab Rege partes dignationis obtinere ſe, æquum eſſe contendebat. Fre-
quentes proceres aderant.de eorum ſententia Rex decreuit,uti cum is dies,
is locus,id epulum feſtum celebréque religione,maieſtatéque coronationis
eſſet,qua in re præcipua Parium munia forent,Burgundiæ Duci Pariũ ne-
mo in præſentia anteferretur. Sed iam lateri ſiniſtro Regis Dux Andiũ iũ-
ctus aſſederat: Audax proſiliẽs, medium ſe inter Regem Rectoremꝗ uelut
interſeruit,inculcauitꝗ:unde illi Audaci cognomen inditũ,ſunt qui ferunt.
Cæterùm in acie,ut oſtendi,& rebus bellicis,ac defenſo,quoad per fortunã K
licuit,patre,id partum magnificentius ſit,quàm rixa fraterna, menſæꝗ iur-
gio. Lutetiam regreſſo Rege, primùm omnium de rebus Britãnicis actum
fuit. Angli(ut oſtendimus)Franciam emenſi,Britanniam intrauerant. Nan-
netes oppugnabant,defendente nobilitate Francica, quæ in præſidio urbis
erat. Abire infecta re coacti ſunt,quòd eruptione facta Franci quoſdam no-
biliſſimos illorum occiderant : ſpemꝗ ademerant urbem expugnari poſſe.
Ducem Britannum ab Anglis ex profeſſo ſtantem populares orarant, ut ſe
fidei Franci Regis committeret:ſe in Francos non pugnaturos: ac ſi ipſe in

A eos arma caperet, ab illo defecturos. Veneti precibus Ducis permoti, Anglos mœnibus receperant: sed in eam conditionem prius iureiurando adactos, sine maleficio se & urbē eam ingressuros, ac quintodecimo die quàm illis denunciatum à ciuibus esset, sine fraude decessuros, copiásque omnes deducturos. Frācum enim Regem respiciebant. Dux tot necessitatibus impulsus, pacem per oratores à Franco Rege petiit; deprecantéque Rectore impetrauit ut in fidem reciperetur, eosdem hostes amicósque, quos Franci, habiturus: cautumq; ut Angli illæsi dimitterētur. Incolumes mari domum transmisere. Nouo iureiurando fidelitatis Britannus se deuinxit. Peruinci
B (ut edocui) nulla ui potuit, ut de Clemente idem quod Frāci sentiret, quòd fide humana se Francis obligari testaretur, religione animi soli Numini addictum. Rector totus Clementis erat: & Clemens se Regem eum effecturum pollicitabatur. Siculum Regnum, quod iuris sacrosanctę potestatis esset, illi ultro offerebat: quandò Vrbanus Hungaros in Italiam euocabat, incumbens in perniciem Ioannæ Siculæ Reginæ: quā solicitatrice exortum schisma coarguebat, quòd ad se Fundos clàm euocasset Purpuratos patres, eorumq; consilia & conatus confirmasset, opem suam uirésque Siculi Regni pollicita. Hæc mulier (ut ostēdimus) obnoxia crimini necati mariti Re-
C gis, iram uindicum Hungarorum, impetúmque fugiens, in comitatum prouinciæ suæ Phocensis mari se contulerat. Auenionem urbem suæ ditionis Clemēti sexto Pontifici Maximo addixerat, nomine eius pecuniæ quæ ingens à Siculis Regibus debebatur, aliquot annis uectigali non penso, quod dari conuenerat. Ita Auenio Pontificum facta est, & Ioanna à Pontifice Regina dicta. Ex Gallia Comitatúque in Italiam Regnúmque redierat, uariis casibus & cōpluribus connubiis nobilis. Quo anno Sapiens Rex Francus in Gallia obiit, Ludouicus Hungarus Rex exercitum in Italiam aduersus Venetos misit, duce Carolo arctissima sibi cognatione coniuncto, quí-
D que oriundus à Carolo Claudo Mariaq; Hungara Regibus esset. Vrbanus Hungaro persuasit, ut omisso Veneto bello, memor Andreæ fratris scelere Ioannæ necati, Carolum mitteret ad gentile Regnum Siculum armis repetendum, ac à muliebri fœdóque dominatu uindicandum. Contrà Clemēs ne Regina sui studiosissima euerteretur, author fuit ut illa Regina Ludouicum Rectorem Frāciæ in spem Regni adoptaret. Pulchrius Duci cupido imperii uidebatur Regē quàm Rectorem dici. Ingentes copiæ in Italiam parandæ: quòd hostes habiturus erat Vrbanum Hungarúmque. Longinquo & ambiguæ aleæ bello, ingenti & exercitu & pecunię ui opus erat.
E Cæteri Frāci Duces non moleste ferebant, specie honoris nouique Regni parandi procul ablegari Andium Ducem, Rectorisque nomē graue & inuidiosum procul amoneri. Placet ope iuuari summum uirum, Clementisq; causam. Duodecies centum millia nummûm aureorum Quintus Rex moriens reliquisse dicebatur: nec parui refert, quæ fama diuitiarum apud socios hostésque increbrescat. Ad nouum in Italiam exercitum parādum, non ambiguo rumore, sed uero auro erat opus: idque ubicunque abditum foret, eruendum. Cardinalis Ambianensis multum Rege Quinto potuerat: author fuisse grauium tributorū, ac ea ex re ipse creuisse infimu-

labatur:& ab illo Carolus Sextus se uiuo patre nō satis officiose ac pro ma- F
iestate obseruatum habitúmue arbitratus,ubi regnare cœpit,Sauoso Gazæ
" custodi,Nunc ab hoc,inquit,Ambiano sacerdote liberi agemus. Id dictum ubi iactari accipíque Ambianensis audiuit,Auenionem ad Clementem sese subripuit. Sed mox & Sauosus thesauro cedere Rectori coactus:nec iccirco stipendia ueteri militi persoluebantur:nouusq; conscribebatur:agrestes uexabantur:nec urbana plebs cōquieuit. Lutetiæ audacissimus quisq; coit: domóque extractum Prætorem mercatorum circūsistunt:iubentq; magno plebis comitatu Rectorem adeat,agátque de tributis abrogandis.Superuenientibus nonnullis optimatibus aulicisq;, ac, ut intermisso spacio impetus G
repentinus uæsanæ turbæ sponte languesceret,fando permulcentibus,suadentibúsque ut concio in posterum differretur diem:quidam sutor ueteramentarius ait, Necessariis rebus exui plebē,ut pauci magnifice excolantur: eundum ad Ducē:deplorandas tenuiorum calamitates. Itum igitur ad Rectorem,procerésque:habita oratio de miseriis plebis:eam nomine uectigaliū,nomine subsidii pecunia ferendi,ac collationibus aliis super alias ad extremā inopiam redactā, Rege Carolo Quinto demississime orasse, ut oneribus,quæ ultrà ferri non possent,leuarētur. Illum omnia benigne pollicitum . Eo defuncto filius adolescentulus Rex,fidem sapientissimi patris in- H
dulgentissimíque præstaret:ac memoriam cinerésque eius fraude noxáque liberaret.Dormanus iuris Præfectus respondit nihil noui exempli consternatione opus esse:postero die certius illis responsum datū iri. Nox interiecta curam nihil remittit.Postridie iussu Regis Ioannes Maresius uir facundia clarus,qui in iudiciis causis orādis aduocari solebat:cum rursus frequēs plebs in concionem uocaret,uerba fecit:Bella necessariò gesta,subsidio rei nummariæ indiguisse:prouidētia Regum, fide popularium salutem dignitatemq; Regnorum constare.tēporibus parendum fuisse:ac Carolo Quinto Rege ingentem alendum exercitum, quò communis salus in tuto foret: I
ne Francia prædæ exposita,hostibus pateret . nunc quoque sine milite stare res nō posse: precibus tamen & uoluntati suorum Regem tributa remittere:domum quisque ad coniuges liberósque redirent, pleni bona spe. nouo enim Rege,nouas leges,nouaq; gaudia fore. Ea mente perditissimi quiq; conuenerāt,ne blanda oratione permulsi,manibus temperarēt.Iudæorum domos adorti,foribus effractis omnia miscent,prædantur:maritos, uxores, liberos abstrahunt.Id odio superstitionis peruicacis factū defendi poterat: sed & in mēsarios publicanósque impetu facto,æs,aurum,argentum, diripiunt:libros rationum nominúmque ac syngraphas discerpunt. Aegre edi- K
cto Regis factum est ut Iudæorum patresfamilias matronæq; dimitterētur, iísque parui liberi restituerentur.Exemplum licentiæ totam Franciam peruaserat.Omnes urbes tributa collationésque pecuniæ detrectabāt.Ocitani Comitem Flussatem Prætorē habebāt : eiúsque moderatissimo imperio regimineq; læti,missum ad se iterum Prætorem Ioannem Biturigum Ducem aspernabantur : eum non cupiditate gloriæ incensum, eam prouinciam ab Rege puero,ut sibi redderetur,extorsisse:sed ut (id quod & Rege fratre antequā ea prouincia submoueretur, fecerat)multo plus auri ex Ocitanis locupletissima

A cupletiſſima regione ſibi ſpoliis miſerorum cogeret, quàm ex Pictonibus,
Santonibúſque: quos utendos fruendóſque à fratre Rege acceptos, omni
genere extorquendæ pecuniæ exhauriret. Comes adueniente Ioanne Du-
ce in armis ſe oſtendit: leuíque prælio aliquot cohortes eius fudit, fugauit-
que: deinde abiecto belli conſilio, autbor etiam Ocitanis fuit, ut patruum
Regis Prætorem conſenſu acciperent, eique parerent: obſequentia potius
quàm contumacia & contrà tendendo animum eius ſibi conciliaturos, ut
genti imperium ſuum ſalutare uelit eſſe: uinci paruo prælio potuiſſe, bello
non poſſe. Dux & Comitem & gentem tradentes ſe in fidem accepit. Hunc
B Ducem mire coluiſſe uirtutes, fouiſſe ingenia ferunt: & crimen cupiditatis,
liberalitate munificentiáque aut diluiſſe, aut obſcuraſſe: uerecundiáque da-
tos illi Ocitanos, & id Aquitaniæ quod Francis pareret, Prouinciam, quòd
cum Dux Andium Rector Franciæ, Borbonius Audáxque tutores Regis
teſtamento Quinti Regis, ac iudicio procerum haberentur, ſolus ipſe ex
Ducibus inhonoratus præteriretur, qui Audacem ætate, Borbonium pro-
pinquitate, ac gradu Regię cognationis anteiret. Dux Rector res Italicas co-
gitatione, cóſiliis, ſpe, complectebatur: Clemens incitabat: nihil ei denega-
bat: ſacras decimas ei in ſumptum belli exigendas dederat, magna ſacerdo-
C tum indignatione: multis paſſim expoſtulationibus, appellationibus, prouo
cationibus, teſtationibuſq; ſed decumano auro infœlici. Eo præterea mo-
uebantur homines, quòd cum Clemēs ſex & triginta ſuæ factionis Cardi-
nales haberet, eorum cupiditati propè ſola Frācia propoſita erat: quòd re-
liquus terrarum orbis longe maxima ex parte Vrbanum unicum Pontifi-
cem maximum agnoſceret. Qui uerò purpuratorum Clementē ſequeban-
tur, ſacris Franciæ beneficiis, ut quæque opulentiſſima erant, ita maxime
ſpe, conatu, expectationum reſeruationum muneribus imminebant, nullo
ſanctitati honore habito, literarum Muſæique Pariſiēſis nullo reſpectu. Io-
D annes Geſſoriacus theologus cauſam ſcholaſtici ſacerdotii libera oratione
apud Regem egit: in exactas decimas, in mores, in tempora inuectus, re uer-
ba ſententiáſque ſuppeditante, magno propoſito argumento, lato dicendi
campo. Qua re offenſus Rector, quòd ea Italici belli conſiliis aduerſa erat,
noctu hominem ex Muſæo raptum in cuſtodiam cóiecit. Orta luce ſchola
uniuerſa affuit. Redditus Geſſoriacus ad Vrbanum in Vrbem ſe contulit: à
quo benigne exceptus, ac liberaliter cultus. Rectorem quoque ſcholaſtico-
rum Rector Dux comprehendi iuſſerat, quòd ab Vrbano literas breues ac-
cepiſſet, ac in uniuerſæ ſcholæ cœtu recitaſſet. Fuga periculū uitauit. Qua-
E re aliquot millia liberalium diſciplinarum ſtudioſi, Lutetia alii aliò dilapſi
ſunt. Sed cauſa Clementis expugnari non poterat hac ſtudiorum conten-
tione. Maius pondus erat in Regum ab Vrbano ſtātium maieſtate. Orato-
res Regum ſub unum idémque tempus, ut Annales Frācici tradunt, ex di-
uerſiſſimis regionibus affuere, Caſtulonenſium, Hungarorúmque. Com-
memorabāt Regēs ſuos procerum populariúmque ac ſacerdotum & uni-
uerſæ gentis conuentu babito cauſam Vrbani ſanctam iudicaſſe: petebant
uti Francia cum reliquis Regnis ſentiret: ſchiſma tolleretur. Nefas eſſe pios
Reges cum ſchiſmatis ſtudioſis aut fœdus iungere, aut iunctum ſeruare.

Respondit Dux Clementis cupidissimus, ipsum quoque Francum Regem F
Sapientem Carolum Quintum,cōuentum suorum habuisse:de eorum sententia statuisse, Vrbanum minis terroréque Romanorum delectum. Fundana uerò comitia,ubi liberis suffragiis creatus sit Clemens, sanctiora Romanis uideri.Filium Regem patris Sapiētis uestigiis insistere.Hoc in commune responsum. Castulonensi proprie uelut exprobratum est,quòd cum beneficio Francorum regnaret, sua à Francis consilia separaret. Hungaro dictum, uetustissimum fœdus inter Francos Hungarósque intercedere,non utilitatis causa,tanto terrarum spatio interuallóque diremptos, sed cognationis nobilitatísque gratia.Sed Carolus Dux exercitus Hungarici,à G
Ludouico Rege Hungaro in Venetos missus, ac in Ioannam Reginam ab Vrbano euocatus,pace cum Venetis composita, iam in Hetruriam peruenerat, & Arretium intestina seditione laborantes facile occuparat. Romæ ab Vrbano Regiis insignibus decoratur,anno eius seculi primo & octogesimo. Ioanna omnem salutis spem in Duce Andium reposuerat. Nupserat postremùm Othoni Duci Brunsuigensi.Is cōtra studium illius Vrbano cupiebat:in bello tamē fidem uxori aduersus Hungarum præstabat. Mira uisa Hungari fœlicitas. urbes aduenienti ei uictoriam acclamantes, deditionem faciebant. Neapolim receptus, Ioannam in Arcemnouam inclusam H
obsedit.Otho urbem,obsessorémque uxoris obsidet. Erumpēte Hungaro, ac prælio commisso,egregie pugnauit: tādem ruente saucio equo comprehenditur, & Ioanna amissa iam omni spe, deditionem fecit. In custodiam coniecta est.Dedita Ioanna,& captus Otho multum dignitatis addidit causæ Vrbani: ut Numen ipsum stare ab eo, oppugnare damnaréque consilia Clementis uideretur.Non demisit tamen animos Rector Francus,quin Siciliæ Regnum appetere perseueraret. Anno eius seculi altero & octogesimo in Italiam proficisci magno belli apparatu constituit.sperās multitudinis animos à superiore contentione resedisse, nomine Regis rerum uena- I
lium uicesimam indixit. Parisii, Ambiani, Rotomagenses in primis id detrectarunt.cæteræ urbes exemplum harum secutæ sunt.Conatur nihilo secius Rector alia ratione pecuniam conficere per Ioannem Maresium, ac Petrum Riparium,alterum disertissimum,alterum amplissima Lutetiæ cognatione:ut non tributi appellatione,non uectigalis, inopiā Fisci iuuarent, subleuaréntque:opem rei pecuniariæ,subsidii specie,nominéque minus inuidioso, quo Sapiens Rex usus fuerat,ferrent.Hominum quanuis popularium oratio,nequaquam popularis uisa.non fallebat multitudinem bellum immensi sumptus,& longinquum,& non necessariū suscipi:sed semel con- K
scripto exercitu,palàm factis consiliis,turpe erat cum externis ferocissimísque hostibus pugnaturum, tanto antè à suis inermibus, à plebe domestica uinci. Stat sententia, æs in urbe Regia cogere. Cum Rex Meldis abesset, à uiris initium factum nō est.In olitorio foro à quadam Petronilla Maurella nasturtium uenum exponente coactor Regis obolum postulabat.cum iam conuitio flagitaret,exigerétque,mulier fidem uirorum implorat.Ad quiritantis mulierculæ uociferationem cōcursu facto,exactor à turba oppressus obtritúsque est.Inermis plebs ad ędes publicas impetu fertur.Deiectis foribus

A bus arma, teláque (in quibus plumbei mallei erant, qui fabricati fuerant ut ad Magistrum equitum mitteretur, ut eo etiam telo militem armaret) corripiunt. Exactores, redemptorésque, quoscunque urbem peruagati adipisci poterant, plumbeis malleis conficiebant: quendam etiam in diui Iacobi ad Lanios æde mactant, simulacrum Virginis amplexantem. Viis uicísque catenas prætẽdunt. Carcerẽ Regii iuris inuadunt: custodias emittunt: uinctos soluunt. Põtifex Regiæ urbis & optimates Lutetia procul à uæsania facessunt. Plebs Põtificiæ coercionis carcerẽ irrũpit: ea ex custodia in primis rapiunt Ambrotum: eumq; sibi ducem præficiunt: ac iubent Sequanæ ac Ma-
B tronæ confluentes occupare: ne Regii ea parte Lutetiã, id quod antea fecerãt, frenarẽt. Ambrotus magni in aula nominis, creatusq; Regiæ urbis Prętor fuerat: magnifica opera facienda curarat: egregios muros ad diui Antonii portã perduxit: pontẽ sublíciũ ad Michaëlis, simul uia fornicata & Põticulũ & Castellum quod paruum dicunt, extruxit. Sexto Rege adolescentulo reus factus est, quòd de Numine parum piè sentiret: quòd Hebræarum puellarum consuetudine teneretur. Quæstione habita, Pontifex Parisiẽsis impietatis damnatum in perpetuam custodiam tradiderat: unde nunc seditione Parisiẽsi exemptus, ac insperatæ saluti redditus, omnia plebi pol-
C licitus, cum domum deductus esset, postridie rediri ad se, ac res geri iussit: gnarúsque quantam pestem furor populi ducibus suis afferat, noctu profugit. Plebs uerò Rotomagensis commota, quendam nomine Crassum sellæ curuli impositum per urbem circunferunt: Regem per licentiam salutant: iubẽt eum pro potestate proposito edicto, uectigalium ius abrogare, subsidiorum nomen tollere. In arcem urbis præsidio Regio insessam, uim facere conati, reiiciuntur. Parisiensis multitudo Ambroti fuga comperta, Maresii authoritati se dedidere, ut malis mederetur. Is, ac quicquid optimatium in urbe Regia reliquum erat, qui nihil ipsi mouerant, Regem adiere habitu
D reorum, cum lachrymis miserabili oratione strati ad pedes orarũt, obsecrarunt, uti ueniã uel errore lapsis, uel furore impulsis daret. Spes uenię ostentata ea lege, uti mulcta sexaginta millium aureorũ cæteris irrogata, authores seditionis, iique qui custodias inuasissent, capite luerent. Maresius Lutetiam renuncians legationem, cætera multitudini exposuit, de sontibus puniendis clàm habebat: noctu corripi singuli cœpere, ac Sequana demergi. Plebs rursus, dum sibi quisque timet, concitatur: supplicia intermissa: pecunia tamen exacta. Rector aduerso rumore Auenionem ad Clemẽtem profectus, ab eo coronatur, ac Siciliæ Hierosolymorumq; Rex salutatur. Pro-
E uinciam Phocensem, quòd ea in ditione Ioannæ fuisset, hortatus ut sibi ab Ioanna in spem successionis adscito se dederent, imperium detrectantes, metu, ui, malo domuit. Ad triginta millia equitum (numerus peditũ incertus est) in Italiam traduxit. In Vrbanum ducere noluit: ne uniuersam Italiã ex professo hostem haberet. In Picenum flexit, ac protinus per Marsos Regni fines ingressus, sperabat hostes potestatem pugnæ facturos, ac se tanto exercitus robore facilè breuíque uictoria potiturum. Contrà Carolus hostis, quo maioribus copiis uenisset Ludouicus, eo citius ad inopiã omnium rerum deuenturum ratus, si contrà atque ille petat, res cunctando gerat,

morámque temporis,ac tædium feroci hosti obiiciat. Interea Ioanna in custodia Hungarorum, ni iniecto faucibus puluino,anima interclusa decessit: nec supererat mater,pro cuius salute pugnaret Ludouicus:quæ belladi gloria,ac pietatis quæsita laus, plurimũ dignitatis ei addiderat.Reliquum erat ut pro imperio suo sibi pugnaret.misit ad Carolum uti cederet Regno sibi ab Regina Ioanna dono dato: parêret decreto Clementis. ab eo enim se Regem Siciliæ creatum. Respondit Carolus, ius non fuisse Ioannæ, spe Regni fraudare reliquam sobolem Caroli primi Siciliæ Regis, à quo ipse sit oriundus: nec penes Clementem esse arbitrium dandi adimendiue Regni:eum non esse uerum Pontificem, sed Pontificis hostem. Dum trahitur tempus,in Appulia,morbo an ueneno(utrũque traditur) decessit Ludouicus.Corpus proceres exercitus in Franciã retulere,nullam ex aduerso uim, nullas insidias experti,maiestate nominis Frãcici tuti. Vulgus militum dissipati,nemine uno Duce,ac propè singuli domum & ipsi incolumes reuertêre.Decem equitum millia,cum ut auxilio essent,Alpes transgressa in Hetruriã peruenissent, Arretiumq; opera exulum cepissent, comperta morte eius cuius gratia in armis erãt,Arretio Florẽtinis cessere, quadraginta millibus aureorum pacti.Arcem Caroli miles Hungarus obtinebat:& is duodeuiginti millibus aureorum acceptis,ea cessit.Is finis tumultus Gallici fuit. Ludouicus duos reliquit filios,Ludouicum,Carolúmque. Hungarus quatuor annos in Italia regnauit.Ludouicus Hungariæ Rex cum maiorem filiam Mariam in spem Regni Sigismundo Cæsaris filio despondisset,decessit. Elisabetha Regina superstes, iudicium uiri secuta, ut gener adolescentulus regnaret, elaborabat.Perbona pars militarium procerum,uiro ætatéque rebus administrandis maturæ ut parêrent, Carolum rerum recenti gloria bello Italico gestarum splendentem accersunt, uno iam Regno uirtute parto non aspernandum uisum:alterum ultro oblatum. Neapoli reliquit Margaritam uxorem, ac duos paruos liberos, Ladislaum ac Ioannam cum fidis amicis.ipse in Hungariam profectus,coronatur. Elisabetha muliebrem dolorem simulatione fraudéque atroci armat:illum ut cæteri adorat:uiduitatis suæ solatiũ uocat: sed parato domi percussore, cum ad eã ille se contulisset de magnis rebus acturus,in sinu propè suo occidẽdum curauit.Sigismundus ab Hungaris,Ladislaus Neapoli, Reges agnoscuntur. Interea in Flandria bellum gerebatur, Carolo Sapiente Rege ortum.Oliuerius(ut ostendimus) Rogerii Prætoris à Gandauensibus occisi cõsobrinus, quadraginta naues quæ commeatu onustæ Gãdauum petebant, intercepit. Id authore Comite factum Ioannes Prunellus unus è Gandauensium tribunis ratus,cum Comes Insulæ ageret, Aldenardam magnam Albatorum manum duxit: repentinóque aduentu urbem eam patentibus ut in nullo metu portis ingressus,duas portas, & quod muri inter eas Gandauum spectat, diruit, fossásque explet: ac in fœdanda ruinis urbe duodetrigesimum iam diem uersabatur.Id ubi accepit Comes,misit Gandauum qui id arguerent,ostenderéntque factum contra pacis authore Audace compositæ placita. Responderunt iniussu suo id actum: neque ea de re Ioannem ad plebem tulisse:nullum scitum factum.in eo maxime hærebant,refellebanturq́;,

quòd

A quôd iam mensem Aldenardæ Prunellus cum Albatis de moliẽdo ageret: ipsi eum edicto à cœptis non reuocarent. Tantùm pari crimine Comitem insimulabant, quòd Oliuerii de se latrocinium non persequeretur: tantam prædam, quadragintáque naues auersurum, bellùmque sibi denunciare nisi gnaro Comite ausurum non fuisse: neque dissimulare Comitẽ illud factum uelle, qui de sontibus pœnas nullas sumat. Cum persequeretur ille Oliuerii audaciam, tunc demum æquum fore, ut ab eis Ioãnes reuocaretur, pœnásque daret. Superbum Comiti uideri poterat, tam ex æquo secum à suis popularibus agi: molestia deuorata, ut Aldenarda reciperetur. Sæpenumero B mutuis apud cæteros maleficiis impunitas data, ac sceleribus scelera cõdonata, ut memoria iniuriarum tolleretur: tunc exilium aduersariorum exilio charissimorum quæsitum. Hinc Oliuerius, illinc Ioannes solum uerterunt: graui edicto, siquis de restituendis ferret, agerétue. Aldenardam receptam Comes restituit, firmauítque præsidio. Cúmque Ioannes in Brabantiam sibi exilium consciuisset, ab eius gentis Duce, socio amicóque ac cognato impetrauit ut sibi liceret illum prehendere, ac uinctum Insulam ducere: ubi ceruice cęsa, rotę insertus est: eadémque ratione & Brugis & cęteris in oppidis, quicunque cõsilia cum Albatis consociarant, horum alii alio tempo- C re ad supplicia à Comite tradebãtur, tam acri præteritorum recordatione, ut Gãdauenses, qui duces turbandarum rerum fuerant, meritò terrerentur ne in potestatem illius uenirẽt. Nullam fidam pacem, nullum sanctum fœdus, nullam certã spem sibi à Comite proponi posse. Antea renuiores à locupletissimis plebeiorum dissenserãt: tunc in communi metu unum idémque omnes sentire, conspirare, in medium pro se, pro facultatibus quisque conferre, quicquid opis, operæ, consilii, industriæ, solertiæ, uirium, dignitatis, rei, haberet: patriam, libertatem, uitam suam, suorum tegere. Ludibria, supplicia, cruciatus, superbiam, indignitatem, ut uitarent, effugerent, in au- D thores auerterent, alii alios hortabantur. Nobilium domos quos à Comite stare constabat, solo adæquare, bona diripere. Speciẽ reipublicæ instituunt: in classes, in centurias, in decurias distribuuntur. Tribunos qui præsint, habent & ciuilium & militarium artium peritos. Norat unusquisque quibus quótque imperaret, cui pareret. Nemo erat expers muneris, nulla uacatio. Bellum illud septem annos tenuit. Plus ducenta millia uirorum absumpsit, salutem popularibus, dignitatem Comite tutante. Hypræ Albatæ factionis erãt. Haud dubium erat eas obsessurum Comitem. Gaudauenses tria millia suorum illis subsidio misère: simul ipsi nouẽ millibus armatorum profecti E Curtracum atque inde Rolerium petiere, ut Comitem cum uiginti millibus pugnatorum Hypras tendentem, abs tergo adorirẽtur: eodémque tempore Hyprẽses cum præsidio urbe egressi, alia parte premerent: ut undique circunuentum male multarent. Consilium in eos uertit. explorata re Comes aduenientes Hyprenses positis insidiis excepit: ad duo millia & quadringentos occidit: fugam effuse fecit: ac tantũ terroris utrique hosti iniecit, ut & Hypręs & Curtracum deditionem fecerint. Comes Hypris de septingentis supplicium, à Curtracensibus ducentos obsides sumpsit. Nec multò pòst longe maximis copiis Gandauũ obsedit: sed nõ ita circunuenire, pre-

merêue potuit, quin dux semper urbis portæ apertis foribus ageret,ac au- F
xilia reciperet,præcipue à Bruxellensibus Eburonibusq; missa. Tantū animotum Gandauensibus fuit, ut ad eorum mœnia Comite hoste sub signis stāte, excidiūmque minitante, cum parte Albatorum altera portarum quæ non obsidebantur,egressi,Teneræmundam petierint,eámque expugnauerint,resq; ita gesserint,ut eorum audacia permotus hostis ultro soluerit obsidionē. Aliquáto pôst cladem acceperunt,cum duo tribuni copias diuersi ducerent,ac alterum eornm Comes adortus esset ea natura loci,ut intercedente palude alter opem sociis ferre non posset. sex circiter millia & quingenti desiderati,partim in acie cæsi,partim,cum in proximum fanum con- G
fugissent,incensi. Multitudo tribunorum uisa est officere rebus bello gerēdis:summum imperium uni mandatum.Philippum Arteuillā Ducem bello gerēdo,paciue iungendæ creauere:filium Iacobi,quem Philippo Catholico Rege occisum à suis popularibus ostēdimus. Nomē die Lustrico ei imposuerat Philippa Anglorum Regina.Is primum omnium de cōpositione paceque cum Comite facienda egit, adiutoribus deprecatoribusq; Pōtifice Eburonum,Duceq; Brabantiæ,ac Alberto Annone Comite.Tornaci conuentus habitus. Philippus omnium rerum ius arbitriūmque, præterquam uitæ mortísque,Comiti permittebat:exilio,fortunísque,quos uellet,multaret:Cruori miserorum supplicūmque parceret.Non audiebat: petebat sine H
exceptione omnia sibi permitti:maiores qnindecim annis uiri, mulieres cū singulis uestimentis urbe exirent:resti ceruice inserta procumberēt supplices:tunc demum cōstituturum se.Hac renunciata legatione,Philippus uocata ad cōcionem multitudine, cum cætera exposuisset,Res,inquit, nostræ
» eo statu sunt,ut à fortuna trium rerum electio proponatur: sacráne confes-
» sione purificati,sacrosanctóque uiatico sumpto,templis ultro inclusi, quá-
» dò iam cōmeatu deficimur,mortem oppetamus, nostri memoriam illustrē
» relicturi,ueluti martyrio defuncti, ac in causa uindictáque libertatis nulla I
» re æqua impetrata:an illaqueatos nos,quanuis irato, homini tamen & non
» feræ,nec omnes utiq;,nec una uniuersorum ceruice necaturo,tradamus: an
» armis ipsum Comitem adoriamur, nihil minus quàm nunc uim nostram
» metuentem,ac Brugis sedētem.Quodcunque uel minimum malorum, uel
» optimum factu censueritis, in id exequendum me Ducem profiteor. nam
» & pro iustitia ante aras emori,& caput meum pro patria securi subiicere,&
» uertere periculum in suum authorem paratus sum. Vbi finem dicendi fecit,undique succlamatum est, eum dedisse optionem: idem eligeret.Tunc,
» Lego, inqnit, quod uirorū est: aut ferro uincamus,aut cum gloria uirtuté- K
» que cadamus:miserebitur nostri Numen,qui à mortalibus destituimur,deserimúrque.Quinque millia Albatorum delecta ex omni numero sunt:iter ingrediūtur,prosequentibus,non procul tamen ab urbe,qui remásuri erát, Deumq; optimnm maximum precantibus,ut eorum uirtuti felicem exitum
» daret:In uestra erga patriam charitate dextráque sita est nostra reliquotum
» salus.Si uincitis,uitam lucémque nobis reddideritis.Sin quid secus,urbem
» publice,nósque in ea incendemus:idem noster ac uniuersæ ciuitatis rogus.

Ita à parentibus,coniugibus,commilitonibusq; cum lachrymis uotísque dimissi,

A dimissi, Brugas contendunt. Exin duplex fama est. Satis cõstat duce Philippo, ac non magno exercitu captas Brugas: sed alii tradunt repentino aduẽtu patentes portas ingressos Gandauenses, cum oppidani festo sanctóque die sacris dediti essent. Alii scribunt improspectam rem non fuisse. Comitem cognita profectione paucitatéque hostium, per contemptum etiam alieno loco prælium commisisse: nictum intra mœnia refugisse, Albatos uictores fugientium tergo instantes, oppido potitos. Philippum imperasse, ut Comes perquireretur, illæsusq; ac sine dedecore seruaretur: eo consilio, ut honorificẽtissime habitum, Gandauum duceret: uitam, ueniam, pacem, to-
B lerabiles parendi leges exoraret. Apud inopem magnóque natu mulierem cum latitasset, antequam omnes ex oppido exitus intercluderentur, uiam fugæ celeritate expedinit: se Insulam contulit. Philippus quicquid alienigenarum hominum Brugis degebat, uiolari uetuit: ne Regum, Ducumq;, ac exterarum gentium in se odia concitaret. De aduersæ factionis Hyprensibus ingens parta præda: & Comitis gaza in potestatem uenit: nec segniter usus uictoria Philippus, Dammum, Clusamq; ad commeatus expediendos misit: Hypras, Casletum, Bergas, Borbnrgũ, Furnas, Poperingas, Curtracũ recepit. Aldenardam imperata facere abnuentẽ obsedit. Ad centum millia
C bellatorum in armis habuisse eum tunc ferunt, quòd pro communi salute, pro libertate òmniñ res gerere se prædicabat aduersum tyrannidem, superbúmque ac immodicum & intolerabile Comitis imperium. Ipse dux egregius hactenus uideri potuit. Albatorum aliquot turmæ cohortesq; excursiones ad mœnia usq; Insulæ fecere: ac cupiditate prædæ, studioq; bellandi in Tornacensium & Franci Regis fines ferrum ignesq; intulere. Ea demum indignitas Francos iritauit, perpulítque ut de iuuando Comite cogitarent. Sapiens Rex non molesto animo tulerat, nescio an minus bono cõsilio, & exemplo in Francnm Regem uersuro, eum à popularibus uexari, compertũ
D habens illum quanquã affinitate cum Audace iuncta, Anglicarum tamen partium esse. Nunc Comes re necessaria adactus, opem fidemq; Sexti Regis implorabat: se beneficiarium Francorum testabatnr: Flandriam Franciæ beneficium: summũ imperium in Flandros, penes Regem: eius iuris munerísque esse, furentes ad sanitatem reuocare; officióque decedentes coercere: bello contumaciam licentiamq; persequi. Eius preces Audax gener iuuit. Auxilia Comiti utcnnque merito promissa. Rex sacrã Flammulam ex diui Dionysii ęde à Fani antistite summa religione acceptam Petro Villario tradidit. Simul martyrũ corpora ex inferiore sacrario deprõpta, & supra edi-
E tiorem aram triplici feretro reposita. In Atrebates copię ductę. Lizæ fluminis pontes Flandri cæteros perfregerant: unũ omnino ad Cominas (id propinqui oppidi nomen est) asseruabant. Præmisit Rex Magistrum equitum ad enm occupandũ. hostes ex citeriore ripa, propioréque pontis capite uirtute reiecti, pontem interciderunt, ne Regii transirent. Magister equitũ telis tormentisq; incessens, in se uersos hostes tenuit, quasi de transitu, reficiendoq; dispositis operis ponte decertans: sed eo consilio, ut interea delecti milites procul à conspectu nauibus traducti, nihil tale expectantes Albatos ab tergo adorirentur. Nec id uanũ euasit. Circunuenti, cæsiq;, ac ponte refecto

exercitus traductus. Ad tria millia hoſtium cæſa, quibus cuſtodia pôtis credita à Philippo fuerat. Philippus allato aduentu Regis, relictis quod ſatis F
copiarum uideretur ad continuandam Aldeuardæ obſidionem, cum ſexaginta millibus pugnatorum Francis ad Roſæbecam occurrit. ibi concurſum. Miraculo fuit, quòd cum caligo denſa lucem obſcuraret, lôginquúmque proſpectum adimeret: ubi Villarius Flammulam explicare cœpit, mira ſerenitas reddita, omnia circà procúlque patefecit: ac uterque exercitus alterum oculis metiebatur. Flandri generatim conſtiterant, ſub ſuæ quiſque ciuitatis ſignis: ut inter ſe noti, cognationéque ac neceſſitudine iuncti, ſe atque chariſſima pignora tegerent: mutua exhortatione incenſi, domeſticos G
teſtes, quod maximum incitamentum foret, ſuæ quiſque uirtutis habituri. Nec ſinguli modò, ſed & populi inter ſe ardore defendendæ communis ſalutis, æmulationéque certabât. Præceptum in primis eis à Philippo fuerat, uti denſis ordinibus, iunctíque decertarent, diſiungi alios ab aliis, diſſiparique ſe non paterentur: inſtarent hoſti: mori quàm cedere mallent: meminerint Ioannem Regem in Pictonibus à paucis Anglorum millibus captum. Capiendis hoſtibus tempus non conſumerent: non ſe illigarent. Regem unum, ſi fortuna ac uirtus ferret, uiuum caperent: cæteris minus parcerent. Captis Brugis elapſum Comitem, atque ea re nondum libertatem ſuã ſta- H
bilitam: Rege captiuo, finem periculorum futurum. Rex tunc primùm arma induerat: conſilii ſalutiſque cauſa delectiſſimis proceribus latus ſuum ſepſerat. Tres inſtituerat acies. quæ earum numero nobilitateꝙ ac uirtute præſtabat, in ea conſtiterat: háncque ſe primùm oſtendentem hoſtes impreſſione facta loco mouere. Id apud Regios malum, in bonum uertit. Dum inſtat ferox hoſtis, ſe uictorem uniuerſo prælio ratus: duæ reliquæ Francorum acies dextra læuâque hoſti circunfuſę, non tam ferro dimicare, quàm urgere, premere, impellere: in anguſtum, in arctum cogere eum cœpere: ne impetu animi roboréque corporis fretus, expedire tela, pugna- I
réque pari atque Regii fortuna, conditione, locóque poſſet. Suómet ipſorum tumultu laborabant: alii alios interturbabant. Dum ſibi quiſque uiam facere in hoſtem, eximere à ſuorum trepidatione conatur, côſternatio uæſana augetur. Alii hoſtium dextra cadunt, alii côcurſatione ſuorum ruinâque oppreſſi procumbunt, conculcantur. Nô minus negocii à ſe ipſi, quàm ab hoſte habent. Ad triginta millia in prælio deſiderata: in fuga plus decem millia cæſa. Secundum uictoriam Rex Philippum conquiri iuſſit. Inuentus eſt in cumulo exanguium corporum grauiter ſaucius, ſed ſpirans. Colligari uulnera, curariꝙ iubente Rege, omnem curationem aſpernatus, ac non K
ſupereſſe ſe ciuibus pro libertate cæſis uelle prædicans, deceſſit. Corpus furcæ datum. Hæc uictoria parta anno eius ſeculi altero & octogeſimo, ante quintum calendas Decembres. Aldenardæ obſidio ultro ſoluta. Dammum, Brugæ, Hypræ, Caſletum, Borburgum, Grauelingæ, Furnæ, hæc atque ignobilia præterea oppida, Præfecturæꝙ, in fidem rediere. Curtracum receptum Franci incenderunt per iram, cum in æde ſacra uiderêt affixa aurata calcaria Francorum procerum prælio Curtracêſi cæſorum octoginta antè annis, cum Robertus Atrebas cecidit. In ædibus publicis reper-

A tæ dicuntur literę aliquot Malleatorum ad Albatos datæ. Regressus uictor Rex ad Dionysii Deo optimo maximo laudes meritas, martyribus gratias egit. Flammulam Petrus Villarius restituit. Triplici acie, sub signisq; Lutetiam ingressus Rex, occurrentes reuerentissime Decuriones, Prætorémque mercatorum, ad se non admisit. Virgini uota persoluit. ad concioně in Regiă inermes ciues incolasq; uocauit. Verba Præfectus iuris pro statua Philippi Pulchri fecit. circunfusis inermi multitudini armatis, atroci acerbáque oratione inuectus est in Malleatos: infidelitatem, crudelitatem, seditionem, defectionem, furorem, coarguēs. Vbi perorauit, procubuit ad Regis pedes, B rogitans, diceréne ea iussisset? Respondit, se uerò ea dici iussisse, dictaq; uel-le: ac leuius quàm pro atrocitate scelerum dictum. Patrui pro Regia urbe, cuius optimates, nobilitasq; consilia cum sceleratis non consociassent, procumbentes deprecabantur. Simul ad crepitum armorum territa plebs, miserabili fletu suppliciique omnia impleuit. Trecenta nomina edidit Sextus. Ii capite luerunt: cæteri ære multati. Catenæ reuulsæ, ac in arcem Luparam latæ. Suos deinceps Decuriones, Prætorémque mercatorum habere crearéque uetiti. Quinto pôst anno sua Regiæ urbi maiestas, iúsque redditum creandi Decuriones, Prætorémque mercatorum. Creatus est Ioannes Iu-C uenalis Vrsinus, ciuis ipse Parisiensis, sed patre è proceribus Romanis: qui in Galliam ductus à fratre Neapolione Pôtifice Mediomatricum, pro gloria imperioq; Francorum bello Anglico præclare res gesserat. Interea Albati Gandauenses, nôdum malis perdomiti, fœdus cum Anglis percussere. Flandria Angliaq; Vrbano dicto audientes erant: Franci à Clemente stabant. Decumas sacras Vrbanus Anglis cōcesserat, ut eius causam ab hostibus tegerent. Traiecerant in continentem Duces Angli octingentos equites, decē millia peditum. se Gandauensium amicos professi, cæteræ Flādriæ bellum inferebant, fusis fugatísque qui arcere illos finibus conabantur: in-D dignabanturq; se Vrbani studiosos uexari ab Anglis Vrbani partes armis æréque sacro defendere se iactātibus. Illi nihil hac expostulatione moti, uictoria feroces, Borburgo Grauelingaq; in potestatē redactis, Hypras obsedere, accitis Gandauensiū auxiliis. Certiores facti Francum Regem aduentare, incensis quæ extra mœnia ædificia erant, re illa infecta cum abiissent, Casletum oppugnant. Ad famam Magistri equitum à Franco Rege missi appropinquantis, incensis castris Grauelingam se recepere. Mox ea à Francis ui expugnata. Anglis per auersam portam Borburgū repentibus, quod & ipsum paulô pôst obsessum, ac deditum pactione est, ut Anglis sine frau-E de abire liceret. Sub quod tēpus Comes Flandrus ad Fanū Odemari morbo decessit. Insulæ in æde diui Petri sepultus est. Margarita eius filia, eadem Audacis uxor, se hæredem dixit. Audax & suis & uxoris opibus ingens, cū Gandauenses adhuc in armis essent, reliquæ Flandriæ, simul Mechliniensibus, Atrebatibus, Rastellensibus, utrique Burgundiæ iura dabat. Ioannes eius filius Comes Niuernēsis Margaritam Alberti Annonis Comitis filiā, Rex Francus Elisabetham filiā Ducis Bauari ex filia Bernabouis Mediolanensis procreatā, in matrimonium duxere. Harum publice, cęterarumq; rerum festa lætitia in socordiā uersis Dammi murorū portarumq; custodibus

ab Audace impositis,absentéque ad celebrandas frequenti procerum cœtu F
nuptias Præfecto præsidii,Franciscus Atremus Gandauensiũ dux,illud oppidum scalis in muros euadés occupauit.In Aruernis,Lemouicibus,Pictonibus,perditissimus quisq;,cõiuratione facta, duce quodam Petro Bruerio, in nobilitatem, in sacerdotes arma ceperat. Eos Dux Biturigum congredi ausos deuicit.alii tunc ferro,alii paulò pòst reste pœnas dedêre. Ita latrocinium uerius quàm bellum sublatum.Sed & in ueros iustosq; hostes bellum paratum.Bellum Anglicum animo consilioq; agitabat Rex: classem multis locis,sed in primis Clusæ instrui ornarique iussit.Qui eam incenderent, Atremus aliquot summæ audaciæ submiserat.Re per indicem palàm facta, G
Rex sontes comprehendi iubet. Sensere se delatos. fuga cum sibi consulerent,eorum alii retracti,ceruice pœnas dedere:alii Dammũ effugêre.Franci Dammum obsederũt,integrum ibi mensem interdiu oppugnantes retenti. Cum desperata diuturniore propugnatione,Atremus nocte concubia profugisset,luce orta oppidũ ceperunt,euerteruntq;.Alia parte à classe militeq; Franco Selandensium ager euastatus,quòd Albaros iuuarent.Tandẽ Gandauenses publice ueniam pacémque demississime petẽtes, in fidem accepit Audax,clemẽti habiturus imperio.Turrim Rex Clusæ extruxit arcis instar tutandis nauibus.Iohannes Viennensis multò antè dux bello mari geren- H
do ab Rege Franco creatus,tunc in Scotiam ad amicum fœderatumq; Regem sexaginta nauium classe copias trãsportare iussus, ut inde Anglos premeret,magna expectatione iuit:impigrè res gessit:oppida aliquot de Anglis cepit,antea inexpugnabilia Scotis uisa.Ferrum,ignésque circuntulit: communi cum Scotis animo consilióque in communes hostes initio res gerẽs: deinde dissensione disiunctionéque exorta, non bene Francis conueniebat cum Scotis:nec Scotia terra externo exercitui diu alendo est: & Ioannes Viennensis dicitur cum Regiæ apud Scotos nobilitatis fœmina stupri cõsuetudinem habuisse:eaq; re à proceribus gentis metum illi iniectum.Mul- I
tiplici igitur causa deportauit exercitum in continentem. Qui ad regem
» reuersus,de moribus uiribusque utriusque gentis interrogatus: Noster,in-
» quit,in Scotiam aduentus,primùm pergratus omnibus fuit: deinde Regi,
» mox & proceribus,postremò omnibus æque mortalibus inuisus. Conspi-
» rationibus in nos factis,iudicio mulieris in aula gratiosæ detectis nobis in-
» sidiis,reduces sumus.Scotia externis diu hospitalis esse nequit.Posita tandẽ
» simulatione ad ingenium redeunt. Vires uniuersæ Scotiæ uidi quingentos
» equites:triginta millia semiermium militum. Cũ uniuersis Anglorum co-
» piis congressus,sexaginta millia peditũ uidi, octo equitum. Angli domi fa- K
» cilè uincuntur,foris ægre. Et nunc florẽ Anglicæ iuuẽtutis Dux Lecestriẽ-
» sis, quócum nupta est Petri Regis Castulonensis ab Henrico fratre Notho
» auxiliis Francorum cæsi maior filia,in Hispaniam transuexit, ut iusti Regis
» soboles domum in Regnumq; restitueretur. Hæc summi uiri oratio Regem permouit,ut ipse longe maximis uiribus in Angliã transmittere cuperet.Tunc,quod prius cõstituerat,Lutetiæ Catharinam sororem filio patrui sui Ioannis Ducis collocauit, cùm Clemens Pontifex cognationis uinculum lege soluisset.Exin ipse cum altero patruo Audace Clusam se contulit,

quòd

A quòd eo in portu, circumiectáque ora maritima stabant circitèr mille ducētæ naues ad bellum Anglicum instructæ, ornatæq; : ac omni ex Francia eò copiæ conuenerant. Audax instabat, ut primo quoque tempore trāsmitteretur. Expectabatur alter patruus Ioannes, & ætate & authoritate maior. Lutetiæ cum filio nuruq; ludis festaq; celebritate tempus terebat, auersus à consiliis belli Anglici. Literis, nunciis, precibus Regis accersitus, tandē proficiscitur: iter cūctanter facit. Clusam ubi peruenit, ibi etiam alias super alias moras nectit: ad postremum posita simulatione, se nunquā authorē futurum testatur, uti Rex omnes uires Franciæ, omnem nobilitatem, dignitatē,
B seq; in primis fortunæ, alienóque orbi terrarum committat: præsertim cum iam hyems impendêret: in eam enim propinquam consultò rem differendo traxerat. Addebat se compertum habere, Anglos pacem affinitatémque cū Castulonensi iunxisse, filia Lecestriensis Ducis nuptui data Henrico Henrici Regis Nothi ex Ioanne filio nepoti: Simul in Anglia ad cētum millia sagittariorum, decem millia equitum cōscripta: tanto maiore numero, quàm posse Anglos Viennensis iactarat. Ioannis Ducis authoritas apud proceres ualuit: classis exercitusq; dimissi: belli cōsilia deposita, aduersa apud uulgus Ioannis Ducis fama, quòd antequam bellum tanto sumptu appararetur, quid sentiret, expromere libere audactérque eum oportuisse dicerent.
C Anno insequēti, qui fuit eius seculi octogesimus septimus, proceres Mediolanenses noua iuncti sunt Frācis affinitate. Ludouicus Turonum Dux Regis frater Valentinam filiam Ioannis Galeatii in matrimoniū accepit. Rex cum Ocitanos inuisere statuisset, Auenionem se contulit. Ibi Clemens Ludouicum Ducem Andegauēsem filium Ludouici Regis Italico bello mortui, Siciliç Hierosolymorúmque Regem nuncupat, coronátque: ut haberet quem Vrbano, Ladislaoq; Caroli filio à proceribus Neapolitanis Regi salutato, opponeret. Bellum Neapolitanum in aliud tempus dilatū. Prouin-
D cia Phocensis sub ditione Andegauensis erat. Exin Francus Rex Flussates inuisit, in uerbáque sua Comitem iureiurando adigit. Ocitanis rursus conquerentibus Ducis Biturigū eius Prouinciæ prætoris cupiditatē, studiumq; cogēdæ ex popularibus pecuniæ multo maius quàm pro ipsorum facultatibus, præesse illis iterum Flussatem iussit: sed suscipere inuito Duce Regis patruo Comes eā prouinciam non est ausus, nec ipse Rex, quòd profusissimus, prodigentissimúsque esset, modica ui auri contentus esse poterat. Nullus in eo largitionum modus. Authores summarum, cum rationes in fiscū referrentur, eas magna ex parte inducebant, tabellisq; quibus nomina mu-
E neráque data continebantur, hæc uerba subscribebant, &, IMMODICE DATVM. &, REPETATVR. Nec minus inuisum suis Nauarrum grauitas tributorūm reddebat. Incendio absumptus est fraude suorum conflato, an fortuito. Optimates intolerabilia tributa conquesti, alii compedibus uincti, alii extrema metnentes, nihil non ausuri per desperationem erant: & sola morte Nauarri liberari poterant: quæ & in tempore insecuta est, eo miraculo, ut fides rerum commento fabulæ adumbrata uideatur. Ad sexaginta, uti ferunt, natus annos, ac intemperantia libidinis uiribus exhaustis, ut reficeretur, toto corpore excalfactoriis medicamentis delibuto cum de-

cubaret, iussit ignem in ænea pila strato linteisq; calefaciendis inferri. dum F
improuide infertur, trepidántque ministri, scintilla in ipsum fortè prolapsa,
continuò fomenta illa inflammauit: ac eũ ita affecit, ut quintusdecimus dies
tosto finis uitæ fuerit. Annales Francici parũ absimili argumento aliam famam
edunt: inductum eum insutumq; linteis aqua uim Naphthæ habente,
quamq; idcirco Franci ardentem dicunt, perfusis, cum qui insuerat, candelam
ardentem filo ex acu exurendo admouisset, flãma protinus fusa, ita ambustum,
ut intra biduum expirarit, miro popularium gaudio, non magno
suorũ luctu. Odio enim fuerat sororis suę uiro Flussati. Is bello ceperat Alebretensem,
dimiseratq; fide Nauarri, pactus certo auri pondere, quod post- G
ea soluit quidem, sed Nauarro, ut is sponsor fidem suam liberaret: qui belli
necessitatibus adductus, & magna nouaq; semper moliens, aurum sibi retinuit.
Tunc Comes uxori, antea etiam non bene conuenienti, nec pellicis
» potentiam ferẽti, Abi, inquir, ad scelestum fratrem: nec redeas nisi re ab illo
» rabido monstro persoluta. Comitatus est filius in aliquot dies matrem: &
illa uiri imperium, inclementiaq; in ipsum uerba renunciauit. Nauarrus re-
» deunti ad patrẽ adolescentulo, Accipe hunc, inquit, puluerẽ: quem si igna-
» ro patri in potione miscueris, continuò flagrabit desiderio uxoris, ultróque
» reuocabit. Credidit auunculo imperitus miserq;, próque amatorio mor- H
tiferum uenenum accepit. id in olfactoriolo, quòd in adolescẽte hæ quasi
deliciæ suspectę esse non poterant, abditum gerebat, expectans occasionem
inscio patri dandi. Deprehensus à patre, nothum filium in honore deliciisque
habente, in uincula coniectus, ac mori coactus est. Hinc magis exarsere
propinquorum domesticorumq; in Nauarrum odia. Comitem Armeniacum
haud dubie arma bellúmque Italicum sustulit. Florẽtini armis Mediolanensium
premebantur. metu seruitutis fidem Franci Regis implorabant:
ne pateretur urbem iam inde ab initio Francici nominis amantissimam, libertate
spoliari, ac alieni iuris arbitriique fieri. Dux Turonensium in soce- I
ri gratiam contendebat ne Florentinorum preces audirentur: respiceretur
potius florentissimi uiri Ioannis Galeatii societas, amicitia, propinquitas,
affinitas. Quàm magna peregre procúlque Francis incrementa quærenda
sint, documento esse Rectorem Franciæ Ducem Andium. Tam recenti
exemplo sibi uideri externa bella externis armis geri, non sanguine Francico,
conuenire. Ioannem Galeatium antea generum Regum Francorum,
nunc socerum Regii Francorum sanguinis, uno tenore in societate amicitiáque
permansisse, ac permultis officiis promeritum, ut Francorum auxiliis
iuuetur potius quàm oppugnetur. Peruicere patrui Regis, ut Comes K
Armeniacus, qui auro Florentinorum permotus eam sibi prouinciam depoposcerat,
educeret è finibus Regni perditissimorum hominum manum.
Fessis enim bello Ducibus Regibúsque Franco Anglóque, ac sponte sua
tacitis exortis induciis, dimissisq; exercitibus, qui militum rem larémque
familiarem habebant, ii se domum receperant, corpúsque è labore, animum
à solicitudine reficiebant, quibus uerò fortunæ omnes in dextra audaciáque
sitæ erant, ii coitionibus factis, diuisiq; in turmas cohortésque, suos
duces, sua signa, sua uexilla habebant. loca munita arcésque insederant, &

(ut qui

A (ut qui iusti milites,iustáque arcium præsidia uideri uellent) se locorum regionumq; ac mortalium propugnatores dictitabant, ut sancta præscriptione dum omnes se metuendos ipsi præbent,singuli eorū duces ex uniuersorum metu quæstum sibi suisq; facerent.Pacem enim,qui circumcolebāt, ab eis redimebant,ut tutò agros colere,manereq; domi cum coniugibus liberisq; sibi liceret:ingentemq; pro se quisq; mercedem paciscebantur eo nomine,uti ab iniuria maleficioq; cæterorum prohiberentur. Iiq; pactitii uocitabātur.Igitur iusti locorum ab his insessorum nobiles domini supra Florentinorum aurum pergrandem pecuniam Armeniaco contulerunt in stiB pendium horum militum quocūque liberet educendorum. In Aruernorū autem potissimùm,Lemouicum,Ruthenorum,Cadurcorū finibus cōsederant.Quindecim ex his millia equitum,decem peditū conscripsit,in Subalpinosq; Comes duxit.Authores erant legati Florētinorum, ut traiecto Pado,quà proximum est, Hetruriam peterent:seq; ueteribus Florentinorū copiis coniungerent.Armeniacus se à tergo tantum hostem tamq; nobilē fluuium non relicturum dixit,sed rectà in Mediolanēsis imperii fines signa laturum,& copiam pugnādi facturum.Iacobus Vermis Præfectus Mediolanensium copiarum,rebus suis minime salutare ratus cum tā recentis animi C ferociæq; hoste quamprimum dimicare,Alexandriam se inclusit,passus aduenientem eum circumuolitare,prouocaréque frustra ad cominus conserendas manus.Ille ubi nemo contratendebat, circumiectos uicos castellaq; capit,diripitq;:suósque, uelut iam debellatum esset, ac tanquam nullo hoste,præda onerat:ac ut in ditionis suæ finibus uagatur. Tunc omnibus exploratis,Vermis in dissipatos incompositosq; impetum repentinū facit: ad sex millia eorū occīdit:cæteros fudit,fugauit. Comes saucius captus,paulò pòst ex uulneribus obiit.Mericus Fœneracus domum reliquias ægre reduxit,Alpinis parantibus ulcisci edita in se in petenda Italia huius militis exēD pla.Tandem reduces quietius reliquam ætatem egere. Hic talium hominū casus bono Franciæ fuit.Sed nōdum ea perpurgata erat sceleratis hominibus. In Lemouicibus Vantadoram arcem Capito Niger gente Britannus obtinuerat.cum morbo decessisset,successere duo fratris filii iuuenes impigri,armis inuicti.dum etiam dolo capere conantur, capti dolo sunt. Assuero patruo agrestibus pacē precio accepto dare,ipsi nobilissimos uiros fraude circunuenire studebant. Cum duos egregios ordinum ductores in se à Biturigum Duce mitti comperissent,Hilermum Vtricularium,ac Ioannem Blonasonem:subornant qui nunciaret,si sibi prȩmio foret,ultro tradituros E arcem:decem millibus aureorū acceptis portam arcis se patefacturos. Cōsilium eis erat,ingressos cum auro Francos Duces comprehendere,nec nisi altero insuper pondere auri redemptos dimittere. Contrà ingressi portam occupauere,datoq; signo iis quos in insidiis noctu collocarant,& arcem & ambos Capitones in potestatē redegere.Arx liberata. Capitones resti pœnas dedēre.Et alia Italiæ regio Lyguria in sanctiorem causam cogitationes Francorum uertit:sacriq; belli mentio renouata. Afri oram Italiæ insulasq; Inferi maris classe assidui ac prǽualidi hostes urebāt.His Genuenses,si iusto tantùm bello agendum sit,non cedant:tantùm gloria nauali ualebant: sed

utrunque,& bellare cum hoste nullum metu uacuum tempus reliqnum fa- F
ciente,& in longinqua diuersissimarum regionum emporia mercaturarum
causa nauigare,non poterant : qua ex re opes nomenq; illius urbis constat.
Si bellum ex mari in Africam transferatur,domíque ac suis in sedibus bar-
bari affligantur:obliuio maritimarum rerum eos capiat.Id suis uiribus Ge-
nuenses præstare non poterant. Igitur Legatos principes ciuitatis in Fran-
ciam ad Regem misere, quorum maximus natu potestate dicendi facta ita
» dicere exorsus est· Fuit, inuictissime Rex, cum huius maxime omnium
» Christiani folii maiestas,solo nominis sui terrore tanquã belli fulmine Tur-
» cas Saracenosq; non modò procul ab Europa arceret, sed intra Tauri mõ- G
» tis iuga contineret:aut siquando uæcordia moti,egredi finibus auderet,ar-
» mis Francicis in Orientem tanto terrarũ spatio interiecto illatis,penè prius
» opprimerentur,quàm famam consiliorum suorum ad nos peruenisse suspi-
» carentur.Itaque per multas continenter ætates idem apud illos Francorum
» quod Christianorum nomen extitit:ac apud eos Franciæ nuncupatio, non
» gentis,sed religionis habita.Paulatim dum uos aliæ necessariæ occupatio-
» nes à rebus Orientis respiciendis auertunt, Christiana religio tanto decre-
» mento imminuta est,quanta accessione fide armísque Francorum adaucta
» accumulatáque fuerat.Quondam arma Francorũ Euphratem iugum ferre H
» cogebant,Nilum coercebant:nunc circa Euphratem Nilúmque nati hostes
» nostri florente Francia Asiæ Africæq; imperant.Illinc in Europã transgres-
» si,Byzantio certa spe imminent, Hungaros terrent. Hinc Beticam tot iam
» ætatibus obtinent.Se terrarum dominos dictitant : nec ea contenti re,mari
» etiam insultant.ante oculos Francorum classe feruntur.Narbonensis Pro-
» uinciæ maritimam oram præteruolant,oraq; ex littore spectantium tuorũ,
» remis respergunt.Id minus indignũ,sed tamen & indignũ,& miserũ,quòd
» nos continentemq; Galliæ Lyguriam,atque uno omnino amniculo direm-
» ptam,insulasq; in conspectu uestro nostroq; sitas, infestas piratica latroci- I
» niísque faciunt:uelut sorte diuina communi semper utraq; fortuna Francis
» cum Lyguribus sacro bello.Franci enim sanctã urbem Hierosolyma de im-
» piis recepere, in partem periculi gloriæq; receptis Genuensibus : nec ea ex
» tempestate finem unquam fecimus sacra Frãcorum aduersus impios arma,
» uirtute,pietate,officio iuuãdi.Nos illis maioribus orti,quibus,ut uos quidẽ
» dicebatis,armorum sociis:ut nos existimabamus,comitibus: pro religione
» præclara facinora maiores uestri summa gloria edidere:sacrũ bellũ aduer-
» sus Afros impiosq; necessariò coactiq; gerimus. illi enim nos ultro petunt.
» nobis non se tantum ostentant,non metum solum iniiciunt, sed malo pre- K
» munt,igni ferroq; nexãt.magis enim illis patet Lyguria, magis exposita est,
» in nos plus audẽt,nec urimur premimurq; ab illis nisi quia Christiani,quia,
» ut ipsi dicere solebant,Frãci sumus.nomen enim Lyguriæ illis ignotum in-
» auditumq; est.Quod bellum sacrum nobis necessarium est ac domesticum,
» id tibi finitimum est,ac in oculis tuis positum.necdum te tuósue urens, sed
» susceptum abs te nunc pro dignitate ac pro religione,gloriam ingentẽ,fru-
» ctúmque attulerit multo maiorem,quàm si necessitas expectetur. Nos ma-
» ri aliquid possumus. Vos omni re, sed maxime terrestribus uiribus inuicti

cstis.

A estis. Quàm facilè, quã non magno nauigationis cursu ex Africa ad nos feruntur, prouinciæq; Narbonensis oram maritimã præteruehuntur: tam nõ ægre, tam breui traiectu iri in Africã ex Gallia potest, ac in sede sua hostis opprimi queat: ne te ętate, gloria tua, maiorũ maiestate, tuorum uirtute, maximo omnium inuictissimoq; Rege, oculis tuorum insultare, illudereq; effœminatissimus tuus religionisq; ac in primis nominis Francici hostis ultrà possit. Pollicemur tibi stationes, portus, littora, oram, urbes, oppida, classes nostras, copias nostras, nauales socios, nos ipsos, non segnè operam nostrã. Suscipe hoc sacrũ bellum in conspectu ac propè sinu tuo positum: ad quod
B ex propinquo te memoria sanctissimorũ Regum maiorum tuorũ, ac propè uoce sua Deus opti. max. uocat, non dubia, nec difficili, nec tarda futura uictoria fortissimorum uirorũ, bellatorumq; de excursoribus, de fugacissimis, si ueras uires tantùm uiderint, de his qui latrocinio nictitantes, iustum bellum nec inferre, nec propulsare possunt. Magno assensu auditus est Genuensis. Frater Regis eam prouinciam deposcebat, ardés cupiditate gloriæ. Patrui ueterano Duce opus esse aduersus nafrã, & fraude potius perfidiãque quàm uera uirtute nitenté gentem prędicantes, authores fuere ut Borbonius Dux secundo loco de sacro bello gerendo ultro imperatorem offe-
C rens, exercitui præficeretur. In hanc militiã nobilitas Francica certatim nomina dabat: ingensq; ardor incesserat. Transit æmulatio uirtutis in Angliã. In trienniũ factæ induciæ, anno eius seculi nonagesimo confirmãtur. Proceres iuuentutis Anglicæ cum ualida manu sagittariorum in Franciã trãsmisere, cõsilia communicauere, uires animòsque consociauere. Superantur Alpes. Itur uno utriusque gentis agmine Genuam. Classem instructam ornatamq; uident: à Venetis auxilia ad hoc bellũ missa, tantis modò Genuensium hostibus: sed in communi religionis causa, gratia reconciliata. Ac ne schismate Põtificio animi distinerentur, iureiurando inter se adiguntur, nul-
D lam mentionem, nullam memoriam fore cęterarum rerum, cõtentionũmue: de solo hoste Saraceno uel tollendo, uel saltem coërcẽdo intra fines Africanæ Barbariæ cogitaturos. Tuneta urbem Regiam, caputq; Africæ cursum direxere. Vbi ex alto terram in cõspectu habuere, uident Barbaros sub signis stantes, ut littore prohiberent. Non Tuneté, sed urbẽ uniuersæ gentis nomine Africã appellatam Frãcici Annales bello petitam tradunt: iidem sagittariorum Anglicorum uirtute effectum ut descensio pateret. Expositæ copię iam uictrices se existimabant, quòd Africam tenerent, quam rem magni cruentique certaminis futuram sibi proposuerant. Barbarorũ Rex par-
E tem copiarũ in urbe in præsidio reliquerat, cum parte in propinquo castra posuerat, muniebatq;: copias in aciem educẽtibus nostris, sese loco tenebat: nec quicquam fortunæ cõmittebat. Vrentibus agros mapaliaq;, Numidas uelocissimũ ac maxime pernix equitũ genus immittebat. qui grauẽ armaturam cataphractumq; equité nostrũ procul uagari nõ sinerent. Et erat maxime impar certamen. occurrẽtibus enim cedebãt: cedentibus instabãt: multiplicíq; ludificatione, ac, ut usus erat, modò tenebãt, modò terrebãt, modò lõgius eliciebant, quò grauius disiunctos à suis paucos ipsi plures circunfusi premerent. Optimũ igitur uisum, omissis leuibus prælijs, cum de summa

re in certamen nôn descenderet Barbarus,urbẽ obsidere,oppugnareq́. Inerant & multi & nobiles delectiq́ propugnatores. Vrbs Regia & egregie tẽtabatur,& egregie defendebatur. Rex nostros primùm in mœnia uersos à tergo adoriebatur:deinde cũ diuisis copiis alii oppugnarent,alii sub signis contrariam in partem uersi starent, siqua exterior uis ab Rege fieret, nihil mouere audebat:atque atrocior oppugnatio urbẽ adoritur.Præfectus prȩsidii petit ut sibi cum imperatore Christiani exercitus colloqui liceat.Iussus igitur egredi,id quidẽ abnuit:nec propius muros Borbonius Dux accedat, nisi cum tormẽtis,egregióque milite,cauensq́ ne peti è muris circunueniriue insidiis astuue possit.Nonnulli Genuensium Punicam linguam probe norant. His interpretibus Præfectus præsidii quæsiuit quænam causa, qui dolor Francos Anglósque tam procul ab Africa incolentes,quæ'ue iniuria in Afros armasset.Consensu responsum est,Genuenses esse unam Christiani nominis ciuitatem:iisq́ odio religionis ab Afris bello latrocinioq́ uexatis,non minus offensos Francos Anglosq́,quàm si Lutetia,quàm si Londinium oppugnata foret. Hoc uerborum initio de cõpositione agi cœptum. Simul Rex Barbarus legatos misit.Conuenit ut Afri finibus suis se cõtinerent:abstinerẽt ora maritima Italiȩ Galliæq́,ac insulis Africæ Europæq́ interiectis:captiuos Christiani nominis redderent : decẽ millia aureorũ præsentia numerarent.In has leges fœdere icto deportatus Genuã unde soluerant exercitus:Franciq́ ac Angli inde profecti,sancta felicique expeditione potius quàm bello, ad suos quisque cum gloria gratulationéque rediere.

F

G

H

LIBER X.

REX iam ætate florebat,simul cæteræ Regno cõtributæ regiones festa pace lætæ degebãt. In Britannia uerò parũ abfuit quo minus ueterum malorum orbis repeteretur,quæ Carolo Blesensi in acie cȩso, de iure illius Ducatus armis decertante,extincta omnino uideri poterãt.Eius enim filii duo apud Anglos captiui erant. hos ingenti põdere auri redemit Magister equitum Francorum : hisq́ reducibus,eorũ maiori filiam despondit ipse genere Britannus,nobilissimorúmque ibi oppidorum dominatu præpotens.Ea res curam Duci acuit,ȩmulos Ducatus sibi obiectos:dissimulato in prȩsentia dolore,uelut alia acturus, gentis proceribus conuentũ Venetos indicit. Magister equitum, ùt unus ex eorum numero, & ipse ex propinquo affuit ex oppidis suæ ditionis,ubi tum forte ab Rege aberat. Eo in concilio nihil actum,nisi de re communi Britanniæ:nulla aduersa suspicio iniecta Magistro equitum.Dimisso conuentu,uocatus ad solenneconuiuium cum summis uiris iuit.Id magna hilaritate splendoreq́ ac comitate celebratum. Post epulas petit Dux,ut ædes quas magnificẽtissimas ipse inchoarat,ille inuiseret, ac si quid artificii ad pulchritudinẽ magnificentiamq́ ac cõmoditatem

I

K

deesset,

A deesset, antequam plane absoluerentur, admoneret, harum non minus elegantiarum, quàm militarium rerum peritus. Eas cum perpaucis amicorum, ut nullo tali metu, ingressum, qui ad id ipsum armati stabāt, cōprehendunt. Rege per oratores grauiter incusante, testantéque id crimine maiestatis teneri, defendebat Dux se iniuria in inuidiā uocari. Fas sibi fuisse hostem suum in potestatē redigere, qui Britannus in Britannia in se Ducem Britannum nefaria cōsilia iniret. simul illum iure pœnas daturum fuisse, nisi magisterii dignitati, ac Regiæ maiestati id honoris habitum esset, ne in caput noxium sæuiretur. Id primùm Regi nō probabatur: bellumq́ imminere uidebatur.
B Deinde cum studiosissime Dux Burgundiæ audax Britannum tegeret, ueterem socium amicumq́, ac uxoris cognatum, permulsa Regi ira, purgatio accepta, dimisso Magistro equitū, neq; id nisi multo auro, ac nō contēnendis finibus multato: quos non multò pòst illi agente Rege restituit Dux. Ita gliscens in graui causa tumultus, in ipso propè exortu oppressus. Hæc ante Africū bellum. Post illud accessit res uix memoratu digna, nisi exiguum admodum initium, magna rerum moles foret insecuta. Petrus Crao amplissimæ familiæ uir, Andium Britannorumq́ Proceribus propinqua cognatione iunctus, in aula Frācica plurimum poterat, & in primis apud Regis fra-
C trem Ludouicum, mortuo Philippo Mediolanensium Duce, omisso Aurelianensi Ducatu Mediolanensem Ducem creatum. Sed nihil incertius aura aulica. perleui momento ea gratia circūagitur. Aurelianensis non contentus Mediolanensi toro, Parisiensibus formis capiebatur. Non fefellerunt externi amores anxiam uxorem. Ea muliebriter indignante, nec quicquam dissimulāte, cognouit Dux Craonem extitisse indicem arcanarum deliciarum: adeóque exarsit & iuuenis præpotens, & amator, ut eo apud Regem item iuuenē agente, præconis uoce Regia urbe aulaq́ interdiceretur Craoni. Is ignarus se à Valentina proditum, ratúsque hanc sibi iniuriam ignomi-
D niamq́ iniunctam à Magistro equitum, cum quo nobilem simultatem exercuerat, secessit in Andes, atque inde in Britanniam. Vtrinque aliquot delectis summæ audaciæ hominibus, noctu Lutetiā ingressus, Magistrum equitum ex aula redeuntem adortus, cum ille se sua suorumq́ uirtute tutaretur, grauibus tādem uulneribus affectum pro mortuo reliquit, in Andesq́ propere rediit. Vulneribus ægre percuratis Magister equitum impleuit noua Regē ira, nō in Craonē modò, sed & in Britannū, quo authore scelus perpetratum existimabat. Aedes quas Lutetiæ Crao magnificas habebat, solo adæquatæ. Cœmiterium diui Ioannis in glarea eam aream uocitant. Rex
E tantum animo certamen imbibit, ut omni cogitatione in unam ulciscendi curā uersus, immemor aliarum rerum, neque cibum neque quietem caperet. In Cenomanos profectus, eò copias ut Britannum euersurus conuenire iussit, nec Britannos legatos perpurgantes neq; authore neque gnaro Duce Craonem facinus ausum, admitti ad se uoluit. Ad quintum Calendas Iulias, anno eius seculi altero & nonagesimo, ex Cenomanorum urbe, obsecrātibus Ducibus Medicisq́ ut maneret, æstuosissimo die, feruenti Sole, sub meridianum tempus, leui galericulo capite operto in equum insiliit, iussis se sequi quibus cordi foret. Vixdum ad alterum ab urbe lapidem perneuerat,

cum penitus cõuulsa mẽte,furoreq́; percitus,stringit repente gladiũ,unum F atque alterum comitũ occidit,cõplures male multat,quoad lassitudine cõfectus,equo delapsus excipitur.Ferunt quendam insolita miraq́; specie eremitam ei occurrisse,prehensoq́; habenis equo,dixisse·Quo miser ruis? proderis.Ad eiusq́; conspectũ mentem immutatam,siue mortalium cuiuspiam uera species,siue oculorum ludibrium pręstigiæq́; ei se obtulere,abiereque, præ præsenti pauore nemine prehendere,asseruaréue,aut insequi ausо,percontaríque quis,unde,quid afferret:siue Rex eam speciem animo cõcepit. Idq́; argumentũ alienatæ mentis,non causam alienandæ extitisse.Pro mortuo inter manus Cenomanos reportatur,ibiq́; per multos curatus dies,cum G initio nec se nec suos nosset,panlatim cõualescere ac resipiscere cœpit. Restitutus ita animus,ut semper diffideretur sanitati pectoris per interualla téporis periclitantis,titubantisq́;.Ad Fanum Macloųii stabat Britannus metu aduentãtis Regis in naues charissimis quibusq́; rebus impositis,cum uxore liberisq́; in Angliã transmissurus,cum audito casu Regis consilium soluendi deposuit.Is aduersus Regis casus Britaunum ab hoc quoque periculo liberauit.Et Magister equitũ aduerso rumore erat. quòd præter id auri quo Blesensis filios captiuos de Anglo,ac rursus quo se de Duce Britãno redemerat,cum è uulneribus æger dubia spe uitæ testaretur,tantã uim auri pre- H ciosæq́; supellectilis legabat,ut id nõ potuisse illũ cogere nisi spoliatis passim popularibus,uulgò fremerent. Ea utique res quantam inuidiã illi conflauit,tãta Britãnum leuauit. Quam uelut indignitatem contumeliãmque, ubi cõualuit, quòd præsens ferre uir nobilissimus nequiret, in ditionis suæ fines se recepit. tunc animo Ducis à gentis proceribus, uti saluti communi prospiceretur,expugnato,obliuio iniuriarum utrinq́; sancitur,ac gratię reconciliatio facta,sanctéq́; culta.Sed hæc aliquanto postea. Nunc Lutetiam Rege è Cenomanis reportato,conuentus de summa rerum administranda habitus. Dux frater Regni procurationẽ,ut proximus gradu, sibi petebat. I Denegata est iuuentæ tanta rerum moles. Patruis arbitrium rerum demãdatum.Qui uerò soluti publica procuratione,utebãtur Regis intima familiaritate,illi ferme æquales,ad illũ oblectãdum , aut noua ludorũ lusuumq́; oblectamenta ipsi adinueniebãt,aut obsecundabant qualiacunque excogitanti:ut & illud,si modò ipsius,ac non in ipsum alterius id fuit cõmentum. Adulta uirgo nubebat nobili & in aula gratiosissimo adolescenti:nocturnisq́; ludis Rex cætero ornatu deposito, uultu in leonini oris imaginẽ personato, reliquum corpus pice delibutum,multoq́; lino depexo,ac in uillos cõfecto ita contexit,ut hispidi ac semiferi portẽti speciem spectãtibus præ- K beret ipse, eodemq́; habitu quinque præterea nihilo saniores in cœtũ principum matronarum uirorúmque prodeũt, in orbémque reste data choreas pedibus plaudunt,fescẽnino carmine modulantes.Tota ex Regia concursus fit ad picatorum spectaculum.Aurelianensis studio clarius uisendi correptam facem propius admouit. Scintilla ex ea in Regem fortè incidẽs repẽtinum in omnes illos effusa flamma cõflauit incendium.Duo inopes auxilii consiliiq́;,pertinaci conflagratione miserabili ululatu periere,tosti,fœdóque nidore. Duo inter manus elati, cum biduum animã traxissent,expirauere.

A ranere. unus ruens in propinquam Promi cellam, aqua uinoq; se perluens, salute sibi peperit. Cõcursu ad Regem facto, uxor Biturigis Regem, antequam ad uiuum flãma iam corpus lambẽs peruenisset, ueste ut caudata fluxaq; erat inuoluit, ac ignem restinxit. Aurelianẽsis errorem imprudentiámque excusans, crimine se liberauit. Exin ualetudo mentis Regis multo magis suspecta mortalibus fuit, nec ulla piacula cœlestium placãdorum omissa. In prmis schismatis cõponendi cura incessit. Secundum Clementis obitum, Franci Duces cum Auenionensibus purpuratis per legatos agebant, ne festinarent in defuncti locum sufficere, ut interea iniretur ratio schismatis
B finiendi. Hactenus Ducum uoluntatem reueriti sunt, ut pro se quisque eorum persancte iuraret, se, si eligeretur, Pontificatum depositurũ, modò Romanus idem faceret: ut totius orbis terrarum cõuentu sacræ sedi certus imponeretur Põtifex. Delegerunt Petrum Lunam, genere Cathalanum, amplissima familia ortũ. Benedictus uocitatus est. Iam maior res, quàm quę per oratores ageretur. Maiestate opus erat. Cum Duces illum eò profecti orarent, ut pacem terris Ecclesiæq; redderet, memor iurisiurãdi quo antequam Põtifex salutaretur, sese obstrinxerat, cogendum Patrum Concilium curaret, in cuius authoritate fore se profiteretur, ac si eis uideretur, insignibus
C Põtificatus nomineq; se exueret: multa de iure causæ suæ uerba fecit, perorauit se non deserturum Dei uiuentis Ecclesiam, nauimq;, ad cuius clauum electus gubernator sedeat. Cum finẽ obsecrandi non facerent ne antiquiorem causam suam duceret totius orbis terrarum conspirante cõsensu, nihil impetratum. Re infecta dimissi Duces. Apparebat eos ira succensos. Ad quã mitigandam Regi ius Decimæ de sacerdotibus cogendæ in annum dedit, summis hominum querimoniis, expostulationibusq;, Benedictíque nomine in dies magis inuiso. Tandem à Franco milite Regióque Prætore obsideri oppugnariq; cœpit: edictúmque, ne quis sacra beneficia, expectationũq;
D munera ab eo peteret. Qui eius sectam sequeretur, iis interdictum iure uectigaliũ, reddituúmque ecclesiasticorum. Proinde secessio ab eo facta, & solitudo circa eum. Quo metu ignominiáque permotus, ne à quoquam uiolaretur, sacrosanctum Domini corpus prę se ferens in Cathaloniã ad natales suos Tarraconensesq; concessit. Ad quam gentem Francus Rex oratores miserat, qui agerent causam Ludouici Andegauensis, Regnum Tarracõnẽse legibus ad se uenire defendentis. Petrus iunior Rex Tarracoñẽsium duos filios procreauit, Ioannem, & Martinum. Tres pręterea filias, quę nupsére Castulonensi, Vrgelensi, Lusitano. Ex his filii, deinde nepotes. Ioan-
E nes maximus stirpis in regnũ patri successit. progenuit Iolãtillam, quæ nupsit Ludouico secũdo, unde nati Ludouicus tertius, Renatus, Carolus. Ioanne Rege defuncto, non filia Iolantilla, sed Martinus frater rerum potitur, qui liberis iustis, cum genuisset, orbatus decessit. Continuò de hæreditate ambigebatur inter amplissimas familias, multiplici causa, cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis, capitũ inre cõtrouerso. Ad arma res spectabat. optimates peruicere, ut armis positis sanctissimi uiri consultissimiq; deligerẽtur, qui causa cognita iurati statuerẽt: simul qui cõtendebant, iurarent se in eorũ authoritate futuros. Ius Regni adiudicatur Ferdinando Re-

gis Castulonensis ex Helionoræ Ioannis Castulonensis filia filio minori. F
maior iam decesserat relicto Regno filio Ioanni. Andegauensis iniuriam & hoc iudicio factam uxori Ludouicoq; ex ea filio conquerebatur, & iam inde ex quo paterna hęreditate à Martino patruo fuere exclusi. Quid delectissimi uiri secuti sint, non constat: in quibus extitit Vincetius prædicator diuinitatis miraculis insignis. Authores sunt Benedictum authoritate quamplurimum apud iudices potuisse, Castulonensiq; fauisse, Hispanum Hispano. Vēceslaus Augustus in sedāda seditione ecclesiæ nihil memorabile gessit, nullum specimen religionis, magniue animi præbuit: tantùm Ioannem Galeatium socerū Aurelianensis ingenti pondere auri exoratus, Ducē Mediolani designauit, cōtributis latissimis finibus. Anno eius seculi nonagesimoquinto Rex Angliæ Ricardus Calitium transmisit, cum Frāco Rege in colloquium descendit. Isabellam filiam septennem Francus ei despondit, ac in manum tradidit. Oppida Brestum ab eo, & Cęsaroburgum recepit, alterum Britāniæ, alterum Normaniæ contributa. In Angliā cum uirgine Ricardus regressus, coitionibus suorum coniurationibúsque coactus, de sontibus suppliciū sumpsit. quorum præterea fides suspecta erat, eos in exilium summouit, in quibus Henricū Lecestrē, qui, cum in Franciam se cōtulisset, non multò pòst ignaris Francis domum reuersus, concursu popularium ad H
eum facto, Ricardum Regno deiecit. Ita Henricus quartus Dux Lecestriæ Rex salutatur. Virgo in continentem ad patrē Regē remissa, nupsit Carolo Aurelianēsis filio. Audacis filius Ioānes aduersus Turcas auxilio Sigismūdo Hūgariæ Regi exercitū duxit, præmissis ad Germanos proceres, qui rurum trāsitum peterent, iter sine iniuria maleficioq; in Hungariam facturis. Cōsenescentibus apud nos sacri belli, Asiaticarumq; rerum cōsiliis, & aliis super alia bellis inter nostros exorientibus, postremò & Schismate Pōtificio, æterni hostes Turcæ mala nostra suā occasionem rati, spiritus, qui piorū in eos armis initio ceciderāt, sustulere. Veteris apud illos nobilitatis indole gloriaq; exolescēte, nouorū hominū familiæ quatuor sunt exortæ, quę I
sibi nomē ingens dextera fecere. Hi erant Asambaci, Candelori, Caramani, Othomani. Othomanorum fœlicitas longe omniū maxima extitit. Domestico Græcorū Procerū bello, ab ea parte quæ ciuili certamine impar erat, acciti, Orchane Othomani filio imperatore in Europā traiecere. Amurates Orchanis filius Bulgarico bello Græcis petentibus opē tulit: illudq; bellum de industria diutius trahens, per speciem supplementi ex Asia transportandi, Callipoln ad fauces Hellesponti, ac nónnulla circà oppida occupat: lōgiusq; progressus, nō paruam præterea Thraciæ partem sibi subiicit, latosq; K
in ea fines multitudini ad incolendum describit. Adrianopolin Regię sedē capit, cum Prusia Bithynię Regia ei antea urbs fuisset. Cū Bulgaris suo nomine bellum gessit. Filius Pazaites etiam Hungaros bello continenti uexabat, regiones Hungariæ attributas finitimásue urens. Ceperat Bulgariæ nobilem urbem, eodē quo & in Epiro & Asia aliæ sunt nomine, Nicopolin. Burgūdio iam Budam peruenerat, copiásque cum Sigismūdo iunxerat. Ibi consilium de ratione belli gerendi habitum. Placuit primo quoque tempore in hostem mouere, & uti ardore militum pugnā & hostem poscentium.

Danubium

A Danubium transeunt. Vbi in Bulgariam atque hosticum uentum est, ignobilia oppida præsidiis Turcarum infessa expugnant. Sui fiducia, ac hostium contemptus in dies augetur. Vno etiam satis magno prælio Franci uictores captiuos interemere, nullius uirtuti, nullius nobilitati parcétes: ac quasi certa uniuersi belli uictoria, in omnem luxum, lasciuiam, libidinemq; effundútur. Auditas etiam apud nostros eorum uoces Ioánes Hungarus scribit, illis hastis quæ in Turcas ferrentur, non modò hominem non metuendum, sed & cœlum ruẽs sustineri ac fulciri posse. quam dicti uęcordiá uindex cælestium uis magna piorum cæde ulta est. Ad Nicopolin castra nostra castris
B hostium collata sunt. Sigismundo placebat, ut Hungari Turcicarum rerum periti, prima in acie cõsisterent, Franci agmen clauderent. Id ignominiosum sibi ratus Audacis filius Audax, in Turcas cum suis ruit, priúsque cõcurrit, quàm è castris Sigismundus signa efferret. pugnauerunt tamen Fráci egregie: cúmque hostium sagittis equi confoderentur, ipsi cataphracti ex equis desiliunt. Plures quàm pro suorum numero occidunt hostiũ: nec dubia uictoria erat, si secundæ Turcarum aciei recenti integræq;, Hungari & ipsi recentibus illibatisq; uiribus occurrissent. Sed Francorum equi uacui, ut strati frenatiq; erant, in castra cõsternati reuertentes errorem iniecere. Rati enim
C Hungari cæsos socios amicosq;, sese fugæ mádarunt: quam uictor mox hostis infestam cruentámque illis reddidit. Captus Ioannes Burgundio cum multis suorum. Sigismundus ex effuso cursu nauim in Danubio nactus cõscendens, non prius fugæ finem quàm in Euxinum Pontum delatus fecit. Thomas Mocenius nauium Venetarum, quæ fortè illuc appulerant, Præfectus, receptum coluit. ipsum, ac eos Procerum qui lõginqua fuga cum eo se texerant, incolumes in Dalmatiam tanto terrarum marisque circuitu restituit. Sed is Rex nihilo fœlicior domi quàm bello Turcico fuit. Adolescens æmulum Regni Húgarici Carolum Neapolitanum Regé habuerat, quem
D in eius absentis ignariq; gratiam authore Regina Isabella eius socru Nico Garésis occiderat. pauló pôst ab ultoribus Regię necis ipse Isabellâque occisi. Rebusq; uelut hoc interregno perturbatis, multa superbe auaréque facta sunt. Rerum potitus Sigismúdus, de duobus & triginta nobilibus sontibus supplicium sumpsit. Hi maximis cognationibus clientelisque erát. Ea igitur ex re maximam sibi cõflauit inuidiam, sed eam ante Nicopolitanam cladem dissimulatá: rebus nunc aduersis, ut assolet, eius maiestas minus sancta popularibus, & in primis nobilitati fuit. facta coniuratione comprehensus à duobus Stephanis summæ potentiæ proceribus, custodiẽdus traditur
E duobus iuuenibus filiis Nicouis: quòd cùm pater Nico cæsq Carolo Rege nomen sibi ingens fecisset, filii fidi custodes Sigismundi Regis uiderentur. Euocatus à coniuratis ex Italia Ladislaus Rex Neapolitanus Caroli occisi filius, memor paterni casus cũctabatur. Interea mater iuuenũ Garésiũ iubebat eos meminisse, Ladislaum, si extincto Sigismũdo re Hungarica potiretur, sæuiturũ etiam in eius liberos, à quo pater per nefariũ scelus esset occisus. Præterea ne nobilitati suæ inustam eam ignominiæ notam uellent perpetuam, ut Regum hostes dicerẽtur: Liberatores potius Regum (quo quid amplius, magnificentiúsue?) salutarentur. Igitur dimissus Rex Stephanos in

poteſtatem redactos ſecuri percuſſit. Hæc apud Hungaros à Turcis uictos. F
Ioannes Audacis filius ducentis millibus aureorum numeratis Turcæ, ad
ſuos rediit cum multis ſimul & captis & dimiſſis. Fœlix igitur tã nobili ui-
» ctoria Pazaites? At uictor multo ac multo infœlicior uictis fuit. Tam fallax
» rerum humanarum fides. Turcarum in pios ingruentem procellam, maius
in orbẽ terrarum fulmẽ inhibuit. Tamerlames Scytha magna ui animi cor-
poriſque, ex gregario milite, audendo, agẽdo, moliendo, fortunam conati-
bus induſtriæq́ parem nactus, eò amplitudinis euaſit, ut quadringenta mil-
lia equitum, ſexcenta peditum ſub ſignis haberet. Parthorum Regna impe-
rata fecere: nec deſunt qui eũ genere Parthũ prædicent. Sed & Parthi ſuas G
primas origines ad Scythas referunt. Frenare impetum hominis nulla gens
poterat. Prædæ illi oriens extitit. Emporia frequenti mercatorũ conuentu
celebria, & pecuniis opulenta, aurum metu impẽdente defoderant, ne aua-
ro tetroq́ hoſti expoſitum ad diripiendum foret. Nouo & inaudito ad eam
diem aſtu circunuenit. Antequã aduentum eius longinquę integræ'que ad-
huc urbes formidarẽt, in eas miſit qui ſpecie cõmerciorum partas direptio-
ne copioſiſſimarum urbium magni pretii merces ingẽti mole camelis inue-
herent, uiliq́, ſed præſenti pecunia diuenderẽt, quæ tenebris occuli, tellurẽ-
ue obrui æque non poterãt. ita iam plenus auro, uetere rurſus præda repẽ- H
te opprimẽs potiebatur. Ea ratione ditiſſimę ciuitates, in quibus Damaſcus,
ludibrio, direptioni, cædi fuere. Aegyptó tenus ea procella omnia peruaſit.
Ad deditionem uocans, antequam mœnia adoriretur, primo aduẽtu ſigna
candida conſpecto maxime in loco proponebat. Qui eo die imperata face-
rent, ſine inſigni iniuria in fidem eos recipiebat. Poſtero die purpurea, ut
cruentam mortem ſibi obeundam ſcirent. Tertio atra, uelut undique fune-
ſta: ut ſimul & hominum & mœnium tectorúmque excidium cæde, ruina,
igne opperirentur. Ab hoc nefario inſtituto mens effera nullis precibus re-
uocabatur. Virgines puerósque cum uelamentis inſignibúſque ſupplicum, I
miſerabilíque alio habitu ad deprecandum patriæ interitum, aut ſaltem ſibi
ueniam petendam prodeuntes, tantum abfuit ut immitis animus ad genua
cum procumbere conarentur admitteret, ut conculcandos obterendóſque
frequenti equitũ alæ pręberet. Pazaitem ex Europa in Aſiam ad ſua tutan-
da regreſſum, prælio uictor cepit, ac ad gentis utriúque ſummi ignominiam,
cauea ænea, radiis item æneis intermiſſis feneſtellis clatrata quadrupedem
uelut ferã incluſum coërcuit. Cibum capiens, in catenis emiſſo, inter canes,
& ipſi tanquã cani de menſa partes obiiciebat. Equum aſcenſurus, ſubſter-
nẽtis ſe tergo pedibus inſiſtebat. Bellum circunferens, ſuis hoſtibúſque o- K
ſtentabat, hos præſentis exempli triſtíſque ſpectaculi documento terrẽs, il-
los ad uirtutem tantæ uictoriæ memoria acuẽs. A Latinorum familiari uſu
non abhorrere uiſus, quendam genere Genuenſem (nomen in obſcuro eſt)
qui Scythice ſciret loqueretúrque, in comitatu ſuo agere facilè patiebatur.
Hunc perblãde auſum rogitare, eccur uictoria (quod munus cœleſtium fo-
ret) multiplici de hominibus parta, ipſe etiam homo, humanius non utere-
» tur: toruo uultu intuens, Ecquid te fallit, inquit, in hac dextra (dextram in-
» tendebat) diras peſtémque terrarum uerſari? Sed procul abi in malam tuam

tuorúmque

A tuorumq; rem: ne cum hac insana percontatione tua, quas ea merita est pœnas, tu mihi luas. Pro immortali beneficio fuit Genuési, licere sibi incolumi è furentis potestate facessere. Ille fessus potius quàm satiatus cruore uastitatéque terrarum, in Scythiam reuersus, urbem Mercantin nomine condidit magnificentissimam: ex subactisque gentibus delectis qui eò coloni deducerentur, frequétissimam exornauit spoliis & trophæis nationum Regúmque deuictorum. Mortuo duo successere filii, neque fortuna, neque indole eadem, ac inter se parùm concordes. Proinde uelut quiete tantisper piorum imperiis data, Palæologus Græcus Augustus Venetias classe delatus, inde B terrestri itinere in Fráciam perrexit, spe noui aduersus communes piorum hostes subsidii. Pro maiestate summi nominis apparate magnificéque exceptus cultúsque, ob recentem cladis Nicopolitanę memoriam, cum spe magis quàm auxiliis dimittitur. Latinum Augustum Vencessaum fordibus ac ignauia iam infamem, ut dehonestamétum cæsarei nominis, Germani proceres imperio exuunt, anno salutis millesimo quadringentesimo. Robertus Bauariæ Dux Cæsar dictus, in Italiam in Mediolanésem duxit, eum pernegás Ducem, quem largitione corruptus dixisset is, cui ob indignitatem imperium sit abrogatū. Acie congressus, uictusq;, in Germaniam rediit. Bien-C nio pôst Mediolanensis decessit. reliquit Valétinam, & tres præterea filios, duos iustos, Ioannem & Philippum, magni deinceps utrunque in Longobardia imperii: ac unum nothum Gabrielem, dominatu Pisarū, sed eo perbreui, nobilem. Hos omnes Marias cognomine dictos. Genua in fidē Franci Regis ueniens, missum ab eo præsidium prætoremq; Bussicaudum mœnibus arcéque recepit. In Aula Regia gliscebant factiones, aliis Aurelianésem, aliis Burgundionem affecto Rege ad rerum regimen uocátibus. Multiplices simultates modò sumptæ, modò in speciem ac in breue tempus depositę. Anno Domini millesimo quadringétesimo quinto decessit Audax. D Maior irarum moles inter patrueles, quàm inter patruum fratrisq; filium. Vtraq; pars suas clientelas & domesticas & externas habebat. Vrbs Regia in cōtraria factionum studia scindebatur. Anno eius seculi septimo Audacis regis frater Ludouicus Aurelianorum Dux, cum à Regina ex puerperio decumbēte multa iam nocte rediret, occiditur. Percussores, ne quis à tergo ultor insequeretur, murices post se, dū in ædes Burgundionis se reciperent, sparsere. Inde se ex urbe in Atrebates recepere. Author ignorari diu nō potuit. Igitur Dux & ipse in ditionis suæ oppida profectus, nouam armorum causam nactus, in Eburones exercitum duxit, Episcopo suo infestissimos, E quòd cum esset ex familia Bauarorum Ducum, Annonū præterea & Hollandorum comitis frater, cuius item soror Ioanni Burgundioni nupsisset, ipse omnino Hypodiaconus maioribus sacris ordinibus initiari nollet, inflatus spe in opulentissimos dominatus morte suorū succedendi, auersus à sacerdotio. Eam frustrationē Eburones indigne ferebát. Pugnatū. septemdecim millia ex ea gente cecidere. Victor Burgundio formidolosior factus. Interea Valétina cum liberis ex Duce occiso procreatis circumibat Proceres Francos: Regis fidem implorabat, ne fratris cædem inultá pateretur. Ad diluendum crimen Dux Ioannes comitatu non inermi, ut par esset si quid

aduersarii contrà moliretur,affuit.Defuncti manes insectatus,postulabat ut F
iure cæsus diceretur.cum à Pontifice maximo cōtendisse, ut ius Regni abiudicaretur à Rege,quòd is non magis regno dignus foret, quàm Childericus fuisset,à quo ius regnādi Pontifice Zacharia authore ad Pipinū translatum fuisse diceret. Magia etiam arguebat ab illo mētem Regis tentatam: Veneficii quoque Valentinam,ipsum Tyrānidis incusabat. in talium scelerum noxios nullam uim iniustam.se ut à Tyrannide patriam uindicantem, triplici præmio remunerandum,gratia,honore,diuitiis.Ioannes cognomine Paruus,professione minor,in cœtu procerū præside Rege causam Burgundionis egit.Exitus fuit,ut non causa probaretur, sed uenia nobilissimo G
Duci daretur,gratiaque delicti fieret. Nec iccirco certamina animorum extincta sunt.Varii rerum motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio misera,qualé fides sit esse Rege mente affecta,Ducibus dissentientibus,pace incerta,domestici belli expectatione.Eoq; contentionis descensum,ut etiam Lanii,cruori assuetum hominum genus, in partes reciperentur.Burgundionum causæ se iunxere.Delphino nupserat Burgundionis filia.Is generi maiestate partes suas firmiores effecerat, Regis, Reginæq; potēs.Bituriges,obsidente oppugnanteq; Burgūdione, propugnāte Aurelianensi,expugnari non potuere. Re infecta discessum , & nomen pacis inter H
partes redintegratum.Turmæ aliquot & cohortes Anglorū mercede conductæ ab Aurelianensi Duce,ubi pacem iunctam audierunt, conquesti nec stipendia sibi persolui,nec ea præstari in quorum spem euocati fide accepta uenerant, Comitem Engolismensem Aurelianensis fratrem secum in Angliā transportarunt.Ibi duos & triginta retentus est annos.Redierat ex Italia Bussicaudus,qui prætor Genuæ fuerat.Is relicto in ea urbe nō satis ualido præsidio, cum cæteris copiis Mediolanum in spem maiorum rerū profectus,mœnibus quidem recipitur,in arcem non admittitur. Nonum diem ibi agens,nuncium accepit Genuam defecisse, amissumque præsidium, nec I
tutā in Longobardia moram,nō satis æquis Mediolanēsium animis, quòd permoleste ferrēt Gabrielem Mariam pecunia à Florentinis accepta,relictis Pisis, Genuamq; mari delatum,securi ab eo percussum. Ita quod reliquum copiarum erat , in Franciam reduxit. Nec finis Italicorum aliorumq; super alios motuū, & re Ecclesiastica seditione lacera iam inde à primordio Vrbani Pontificis , quo defuncto Bonifacius nonus ciuis Neapolitanus successit,huic Innocētius tertius Sulmonensis. Eo defuncto, tædio schismatis, Purpurati Romani,id quod Auenionēses fecisse priores ostēdi, pro se quisque sanctissimo iureiurando adigitur,se,si deligeretur,in authoritate Cōcilii quod cogeretur,fore,ac Pōtificatu abiturum:ut eo uelut interregno comitia haberētur.Sin falleret,dira caput suum detestatione execratus. Delectus Angelus Venetus anno eius seculi sexto , Gregorium duodecimū nomen edidit. Iusiurandum quod uerbis conceptis purpuratus nuncuparat, Pontifex confirmatum in acta referri iussit.Cæterum cum locus congressui Patrum consensu deligendus esset,nullus proponi poterat quem probaret, nisi quem Benedictus,qui & ipse euocabatur,auersaretur. Collusio tamen hæc uisa,& uterque in sacra causa præuaricator.Sāctius egere Patres.Conuēnit

A uênit inter utriusque partis Cardinales, ut Pisas conuenirent. Ibi utrique Pontificatus æmulo ius sedis clauiúmque abrogatum. Delectus Petrus Minor, Theologus, genere Cretensis. Tarraconenses, Scoti, Armeniaci in Benedicti fide mansere, ac Carolus Malatesta Gregorium Arimini tegebat. Ita hoc remedio nō sanata, sed grauius affecta, multiplicata uelut tricipiti seditione, res Ecclesiastica. Alexander sacræ sedis hostem iudicat Ladislaū Regem, quòd urbes imperii Pōtificii, suæ ditionis faceret. ius Regni adiudicat Ludouico Andegauensi, Ludouici Andegauēsis bello Neapolitano mortui filio, Regémque ac beneficiarium nuncupat. Bononiæ moritur octauo
B sedis suæ mense. Ibi suffectus Baldassar Cossa Neapolitanus, Ioannes Vicesimustertius dictus. Cōtinuò per literas author proceribus Germanis ut Sigismundum Regem Hungariæ Turcico bello sanctiorē fœlicioremq; Cæsarem crearent, eius gratiam tanto iudicii consiliiq; beneficio iniuit. Ludouicus Andegauensis copiis ex Prouincia Cenomanísque ac Andibus excitis, simul Forentinorum Pontificísque auxiliis subnixus, Ladislaum in Regni Neapolitani fines ex agro Romano, quem assiduo urebat bello, compulsum, ac in certamen æquo marte descēdere coactum, tanta clade affecit, ut supplex à Ioanne pontifice pacem legésque acceperit, Gregorio deserto,
C à quo steterat. Nec diu in officio mansit. Tarraconem misit legatos ad Alphonsum mortuo Ferdinando nouum Regē, & gratulandi causa, & de societate belli aduersus Andegauēsem, à quo eum alieniorē existimabat, memorem contentionis de Regno Tarraconensi magno certamine animorū habitæ. Respondit Alphonsus de gratulatione gratias se agere: amicitiā Ladislai non repudiare, quam sciat etiam ultro expetendam. Cum Ludouicis Andegauensibus sibi omnia necessitudinis iura intercedere: patrem affinē, filium cognatione iunctum. hunc competitorem extitisse, hostem nunquā. quod communem amicum deceat, se potius pacis, si iungi possit, authorem,
D quàm armorū fore. Nec ideo reparando bello destitit, infestus rursus Pontifici, Florentinísque. ad hæc Longobardia in armis erat, in singulis propè urbibus exorientibus Tyrānis. Proinde Ladislaus spem cōceperat uniuersæ Italiæ Regno potiundi. tam opportune obiit, ut ueneno sublatū non absit suspicio. Successit soror Ioanna minor, nihilo illa superiore Regina Ioanna sanctius fœliciúsue Neapolitanis nomen. Regina salutata, extemplo oratoribus ultro citròque commeantibus in matrimonium pacta est Ioanni Tarraconensis Regis fratri. Lætus adolescēs uelut ad certas nuptias Regnúmque dotale profectus, ex itinere ad suos rediit, allato nuncio Neapo-
E litanam nupsisse Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti præstāti corpore formaq;, nec uirtute inferiori. In Betica res aduersus CHRISTI hostes duce belli Ferdinando egregie gesserat. Hanc indignitatē Tarraconenses suo tempore ulciscentur. Interea cōcursus oratorum totius nominis Christiani fiebat ad Cæsarē, quòd eum intelligerent suscepisse gereréq; patrociniū rei ecclesiasticæ componendæ, quam dirimebant quos authores esse iungēdæ oporteret. Consensu denūciatum est Ioanni pontifici, ut sine frustratione uoluntati omnium gentium morem gereret, conciliumq; haberetur. iam Germanos Gallosq; ad Cæsarem conuenisse. Aut dicto audiendum, aut os-

fendendum erat genus humanum. Duos Cardinales eligit, quos in Germaniam leget, hísque nomina edit urbium quò coiri placeret. neque enim ei tutum uidebatur quolibet conueniri. Numen tandem respexit res humanas, tricipiti eas ambitione prodente. Iam legatos dimissurus, iam illis eum ualere iussuris, mutata repente uolūtate, libera illis mādata dans, Ite, inquit, quod è fide uestra uidebitur, agitote. discerptísque quæ scripta ediderat nominibus urbium, dimisit. Id illi, abrogationi pōtificatus, terris omnibus saluti fuit. Quis enim seditionis modus, si de loco teneat cōtētio? Delecta igitur Constantia, miro gaudio Augusti, in cuius fide urbs ea erat. Haudquaquam dubium erat Italici generis Patres eò conuenturos, in potestate conuentus futuros Ioannem Gregoriúmque, utrunque patria Italum. Benedicti animus peruicacior. Duces Franci eum de sententia non mouerant. Sigismundus si sua præsentis Regia augustáque maiestate adducere posset, ut consentientis nominis Christiani fidei se crederet, experiri statuit. Perpauci Cæsares in bello ut de hoste uictoriam ferrent, tot labores adiere, quot Sigismundus bello infœlix, ut pacem ecclesiasticam constitueret. Perpenianum Tarraconensis ditionis oppidum se contulit, quò ex composito Tarraconensis Rex Benedictúsque in colloquium congressi sunt. Actum est cum Benedicto, ut cum tantus consensus generis humani sine numine esse non potuerit, ac iam certatim Constantiam Dei ecclesia confluat, non alienum à religione sua existimaret, profiteri se in authoritate totius nominis Christiani futurum, id quod Ioannes iam fecisset, Gregoriúsque aut sponte, aut coactu conspirantis orbis terrarum facturus sit. Septuagintaseptem annos natus erat Benedictus, facundia literaturáque præstans, qua uel priuatus nemini suorum temporum cederet, uoce, latere, spirirúque animi magnitudinem adæquante. Septem continenter horas causam suā orauit. Peroratio ac summa res hæc fuit, ut cōtenderet se uerum esse Pontificem, ac se etiam si Pontifex non sit, solum omnino ex omnibus Cardinalibus superesse, qui aut à Gregorio undecimo certo Pontifice, aut à superioribus eo Pontificibus donati purpura sint: reliquos à cōtrouersi iuris æmulis creatos, non certos dici conuenire Cardinales. Quòd si sedes Pontifice uacet, si interregnum sit, si ex usu dignitatéque rei Christianæ sit Pontificatu cedere, penes se unum, nonnullósque Canonicos Romanos, quos ipse nominaret, ius Pontificis eligendi fore. Dicendo diem eximebat: nec aduersus tam obstinati animi orationem tot annis commentatam, Cæsari Regiue quid contrà fando contenderent, occurrebat, nisi, ut ne diffidere causæ suæ uideretur: hæc eadem uel per legatos Constantiæ, uel eò profectus ipse coràm prędicaret. si persuaderet, sanctius gloriosiúsque iure clauium usurum: sin quid secus è re Christiana uideretur, nouáque Comitia haberi placeret, non desperandum, cum in eo sint hæ animi pectorísque dotes, quas in Pontifice esse oporteat, fore, ut cōsensu terrarum deligatur: aut, ut omnia aduersa fingantur, proximum à Pontifice uenerationis maiestatísque locum ei non defuturum, ac amplissimas perpetuásque legationes. Expugnari fando non potuit. Re infecta colloquium diremptum. Rex suos rursus edicto uetuit sacra iura beneficiáue à Benedicto petere. Constantiam iri placere, ac illi

A illi sacro cœtui parendum. Benedictus Panoscholam concessit, exprobrans Ferdinando, iudicium quo dictus ille sit Rex, muneris sui fuisse: se authorẽ deligendorum iudicum, ac ita pronunciandi extitisse: nunc pro summo beneficio gratiam minime parem referri. Augustus reditu suo Constantię inuenit tam frequens iam concilium, ut discrimina & uelut classes essent faciendæ, diuisis in quinque partes Patribus. Itali, Hispani, Angli, Galli, Germani, præcipuæ dignationis erant. In has quinque classes sui cuiusque gentis Patres coibant: cæteræ nationes aliæ aliis harum adscribebantur. Quod tribus harũ generatim placebat, id reliquæ ratum sanxere. Ex singulis classibus
B quini delecti, qui cum Cardinalibus conglobati Pontificem eligerent. Ioannes Pontifex, amicis dehortantibus, eò se contulit. Gregorius Carolum Malatestam legatum misit cum tam liberis mandatis, ut ei facultas iúsque cedendi Pontificatu daretur. Is insignia Pontificis indutus, in augustissima sella consedit, ac uelut Gregorii personam gerens, depositisque sacris insignibus, ac relicta sella, se abire Pontificatu effatus est. Gregorio ius pilei redditum, Legatione Piceni attributa. Non diu superfuit. Ioanni multa crimina obiecta, in quibus & homicidium. cum non satis se purgare uideretur, in custodiã coniectus, Pontificatu abrogato ei, & Benedicto. Otho
C Columna ciuis Romanus Põtifex anno eius seculi quintodecimo creatur, Martinus Quintus dictus, quòd die diui Martini festo designaretur. Eo cõcilio acta triũ Pontificatus æmulorum, concordiæ gratia confirmata, quòd iure hactenus ambiguo, ignorationem ac errorem mortalium fraudi cuiquam esse non conueniret. Ioannes ac Hieronymus Bohemorum doctores uiui igne cremati. Placuit præterea ut ex ea die quinto pòst anno Concilium haberetur, Alterum septimo, Tertium decimo. Exin perpetuum id esset, legitimúmque, ut decimo quoque anno conuenirent in unum Patres omnium gentium. Ex quatuor Cardinalibus qui à Benedicto steterant, ci-
D tatiq; non affuerant, cum nunciatum esset Martinum consensu lectum, duo ad eum trãseunt, duo Panoscholæ permansere. Ioannes è custodia elapsus, Florentiæ Martinum, à quo antè adoratus fuerat, adorauit, Pontificem eum salutans. Pileo uti iussus, in gratiáque ac honore deinceps habitus. Quo anno Pontifex creatur Martinus, eo in Francia nondum ueteribus malis sublatis, noua exorta. Henricus Quintus quarti filius Rex Anglus Catharinam Franci Regis filiam per Oratores nuptui petebat. Responsum, eo tempore neque Ducibus uacare, neque Regi operæ esse ea de re agere. Hanc repulsam interpretatus, ac ueluti ignominia accensus, domesticis malis ægra re
E Francica, in Normaniam hyeme appetente transmisit. Arefluctus obsidionem oppugnationémque paucos dies sustinuit. exin deditionem fecit. Rotomagum frustra tentatum, iam Franco milite undique conueniente. Calitium uersus flexit. Somonam amnem traiecit. Ad Blangium assecutus est Magister equitum Alebretus. Eo die iusto prælio pugnatum non est, maiorum copiarum expectatione, quæ postridie affuturæ erant. Nocte proxima Alebretus Ducésque de instruendæ aciei ratione cõsultãt, qui Ducum primam, qui secundam, qui tertiam ducerent, quo quisque miles loco consisteret. Vulgus militum, quòd nox prægelida forte ingruisset, & in castris &

propinquis locis ingentem ſtruem è propinqua ſylua lignorũ accenderant, F ita ut omnia perſpicua hoſti forent. quæ contemplatus Anglus, orta luce, cum iam ſub ſignis ſtaret miles Francus, non omnes direxit cõtinnò in oppoſitam aciem copias, ſed partem in eam circũmiſit ſemiermium turbam, quæ extra caſtra noctu ſibi circa ignes locum delegerant. Ea, irruente repente hoſte, partim nullo certamine cęſa, partim refugiens ad ſigna, tumultum ac trepidationem ſuis iniecit. Vtcunque tamen pugnatum, ſed diſpari Marte, euentuq́. Ex Anglis ducenti ferme cũ fratre Regis Duce Eboracenſi cecidere. Nequaquam pari clade defuncti Franci. Francorum decem millia, id uulgus militũ fuiſſe crediderim, quòd alii authores ſunt quatuor nobilium uirorũ millia cecidiſſe. Sed maior quàm pro numero cæſorum clades uiſa, quòd capti Duces Aurelianenſis ac Borbonius, Buſſicaudus præterea, ac nobiliſſimarũ familiarum proceres permulti. Victor præda grauis, exercituq́; captiuis pleno, Calitium, quò initio profectus erat, copias duxit. Sigiſmũdus Cæſar uir ſanctus ut eccleſiæ pacẽ reddidit, ita inter duas nobiliſſimas Regias ſedare iras conabatur. In Franciam uenit cõmitatu nobiliſſimo. Ad eũ excipiendũ proſequendumq́; Franci ſibi nihil reliqui fecere, quò Cæſareũ nomen apparatius magnificentiusq́; coli poſſet. In curia præſedit. cauſæ actæ, orationes habitæ. Ambigebatur in primis de Præfectura Bellocarenſi. Erat inter duos cõtentio. eorum alter cæteris omnibus ſuperior, una re uincebatur, quòd equeſtri balteo donatus non erat, quo inſigni alter decoratus, ea maxime fiducia nitebatur. Cauſa utrinq́; perorata, ne uirtute ſuperior, inſigniũ uirtutis expers, Præfectura deiiceretur, uocatũ eum ad ſe, enſe balteoq́; Cæſar donauit. Cõſtituebat etiã Comitem Sabaudiæ magna celebritate Ducatus inſignibus exornare. Interceſſerunt Regii magiſtratus, ne in Regno Francico quicquã pro imperio agere decernereue poſſe uiderentur Auguſti. Permoleſte id tulit Cæſar. Eum Rex Angliæ honorificentiſſime coluit, & Calitiũ, & Londini. eò enim cupidiſſimus iungendæ pacis traſmiſit, frequentiſſimo etiã comitatui uictu cultuq́; gratuito præbito. Pax inter Regias reconciliatore Auguſto conuentura erat: ſed eius rei proſpere agi cœptæ interpellauit nuncius, in cõtinente ad quadringẽtos Anglorũ à Francis collatis ſignis occiſos, nõ magno incõmodo prę magnitudine bellantiũ inter ſe Regũ, ſed tempore alieno, ne ſi pax eo rerũ cardine fieret, uideretur ingenti ad Blangium prælio uictor, ob paruam iacturã ſuccumbẽs leges accepiſſe. Qui Frãcorum cũ Iacobo Borbonio Ioannæ Reginæ uiro Neapoli erant, initiò à Ioanna comiter benigneq́; habebantur. Magiſtratus procurationesq́; eis mandabãtur, nobilitate Neapolitana id permoleſte ferente, Ducibusq́; his qui ſub Ladiſlao res geſſerant, & Reginæ animum ante eius nuptias quò cõmodum illis erat, impellebãt. Auſus eſt etiam Sfortia Dux bello egregius Iacobum qui à Frãcis Rex ſalutabatur, Comitẽ ſalutare. Ob quã contumaciã eo in cuſtodiã cõiecto, ſeditio oritur. Iacobus iuſto bello, nõ inteſtinis armis aſſuetus iactatur. Iam eò res proceſſerat, ut eũ Tarentinorum Principatu, ac geniali duntaxat Ioannæ toro contentum, cęterarum rerum adminiſtratione, Regioq́; nomine abſtinere iuberent. Ioannę Reginæ nutu omnia fieri. Vir ratus de uxoris ſentẽtia hæc agi, caputq́; conſprationi

A ſpirationi ſubtrahedum, de quibus uiſum eſt ſupplicium ſumit, Ioannam in ordinem coactam, in arcem includit. Illa per diſſimulationem doloris gratias etiam marito agit, quòd ſeditioſos coërceat, ſeq; cura rerum tanta mole agendarum leuet, quæ uirtutem ſummi uiri poſtulent: ſibi tranquillitatem animi, quietémque à fluctibus & externis & domeſticis præbeat. Ita recondita indignatione muliebri, ſe aulicis luſibus ludiſq;, ac deliciis & amplexui mariti dedit. Appellata etiam de coniuratione in Iacobũ facienda ab his qui non ex uultu præſente, ſed ex fallaci eius ingenio non dubitabât ira flagrare, rem ad maritũ defert, authorq; eſt ut ſontes capite luant. Nulla iam uxor

B fidelior uiſa. liber quocunq; egreſſus illi permiſſus, libera cũ quibuſuis colloquia. Tunc certiore ualidioréque coniuratione facta, è cuſtodia eximitur Sfortia, Iacobuſq; quam in arcem uxorem clauſerat, in eam compulſus obſidetur. Mox, cũ mari arx alluatur, nauim nactus Tarentũ defertur. Rurſus obſeſſus, certo pôdere auri accepto, nulla ſpe ſe oſtẽdente, ea urbe relicta in Franciam rediit. Ioanna quòd Põtifici Duces ſubſidiâque polliceretur aduerſus tyrãnos, qui permulti ſacræ ſedis urbes ſui iuris facere cõtendebant, ab eo in fidem recepta, eo authore coronatur. Borbonio uino nubere alteri non poterat, nec eo tanto terrarum tractu dirempto, iuſtos liberos gignere,

C adoptione adſciſcere poterat. Tarraconenſiũ Regem, cuius fratri ſpem cõnubii Regniq; oſtẽderat, Sardiniam præterea ac Siciliã inſulam in fide habentem adoptat, euocatq;. Cum iam Martinus Pontifex conqueſtus ab Ioanna non quantas ſpopõderat copias auxilio aduerſus eccleſię hoſtes mitti, Ludouicum Andegauenſem Regem Neapolitanum, beneficiariumq; ſacræ ſedis nuncupaſſet, iſque protinus Calabriam nulla cõtentione in poteſtatem redegiſſet: Alphonſus Neapolin delatus, matreq; ſalutata, à Pontifice contendit ut & ipſe in fidem recipiatur, ſacramentoq; fidelitatis ſedi Romanæ deuinciatur. Abnuebat id Martinus. Expoſtulanteq; eo ſibi nõ idem

D conceſſum, filio ab Ioanna in ſpem Regni adſcito, purgauit, ſe non potuiſſe
" non agnoſcere Regem beneficiariumq; Ludouicũ, iam ab Alexãdro quin-
" to & Ioanne uiceſimotertio in fidem eo nomine receptum: Sanctæq; ſedis
" eſſe, beneficiarios ſuos confirmare, nõ tollere. His uerbis teli atrocioris metus obiectus. Ex decreto Cõcilii Conſtãtienſis, cõuentus Papiæ habendus erat, quò undiq; oratores mittebantur. ſuos etiã miſit Alphõſus, qui poſtularent ut cauſa Benedicti, qui ſuperſtes Panoſcholæ ſedebat, nec Concilio Conſtantienſi præfuerat, interfueráture, agatur, cognoſcaturq;. Ea tantæ rei mentio abſterruit Pontificẽ, ut, uelut renaſcente ſchiſmate, nequid denega-

E ret Alphonſo: ac uiciſſim Alphonſus gratiam continuò retulit. Benedicto enim ſub idem tempus mortuo, duo eius Cardinales delegerãt Aegidium Canonicũ Barchinonenſem, eum Clementem octauum Pontificem appellãtes. Et uiri & loca in ditione Tarraconẽſis erant. mittitur Alphonſus Boria, qui poſtea Caliſtus quintus fuit, Panoſcholã. Is peruicit ut Aegidius nomine Pontificio cederet. Creatus eſt Epiſcopus Balearicus. Qui eum crearãt, in ſeditioſa ſentẽtia permanentes, quòd & iam Martino uniuerſa eccleſia parêret, ac Alphonſus ei dicto audiens eſſet, undique excluſi, coniecti in cuſtodiam ſunt. Is finis ſchiſmatis tot annorum certus, uno iam certo Pô-

tificc. Ex eo tempore parùm sancta societas Regni inter matrem uario mu- F
tabiliq́ue ingenio, & filium non genitũ, sed assumptum. utrinque querimo-
niæ iactatæ. uterq; se insidiis petitum insimulat. Duæ factiones urbem præ-
cipue Regiam distinebant. Alteri Tarraconẽsium partium, alteri Andega-
uensiũ dicebantur. Alphõsus infirmitatẽ animi materni ueritus, statuit eam
procul ab urbe Neapoli submouere. Id nõ fefellit mulierẽ, seu per se id su-
spicatã, seu indicio facto. arce se cõtinebat. Alphõsus per causam salutandæ
matris ingressurus arcẽ, excluditur, idq; haud absq; periculo, prioribus equi
cui insidebat, pedibus tantùm nõ insistentibus capiti pontis quo urbs portę
arcis iũgitur: quòd qui portæ custodes impositi à Regina fuerãt, retracta ca G
tena pontem sublimẽ egissent. Simul qui Tarraconensiũ Siculorumq; Nea-
poli erant, cõprehenduntur. & præstò affuit Reginæ cum copiis ex propin-
quo Sfortia, & Alphõso classis ex Sicilia Hispaniaq;. Capit etiã Alphonsus
permultos aduersariorũ. Permutatio facta. Regina ut ingrati animi Alphõ-
sum abdicat. Ludouicũ Andegauẽsem tertium Secundi filiũ adoptat. Ado-
lescens magno comitatu ueniens, partes suas matrisq; superiores, Alphonsi
inferiores reddit. Extemplo à matre Calabrorũ Ducatu donatus. Pater Lu-
douicus pręter eum tres liberos habebat, Renatũ, Carolũ, Mariam: hãc no-
uo Delphino nuptã: nam uetus decesserat. Renatũ Ludouicus Dux Amba- H
rus magnus auunculus, domesticę nobilitatis stirpe uirili agnationeq; defi-
ciente, hæredẽ instituit. Tarraconẽsis classe aduolans Massiliã Andegauen-
sium Ludouicorũ urbem repẽtino aduẽtu cepit, diripuitq;, nec classem nisi
præda onustam reduxit. Ludouicus Secũdus ex Italia in Franciam reuersus,
quòd patruelis Regis, quòd socer Delphini foret, quòd cæteros Proceres
prudẽtia & usu rerũ anteiret, tantum maiestate poterat, ut omnia eius cõsi-
lio agerẽtur, nec eius Frãcos pœniteret. Id nõ fuit diuturnũ. Eius morte, ma
la Franciæ quæ interquieuerãt, recrudueere. Armeniacus Magister equitũ in
locum Albreti suffectus, in aula cũ perpaucis atq; his nouis hominibus do- I
minabatur. In primis auaritiæ & impotẽtiæ flagrabat inuidia. E templis pe-
cuniã sustulit; quam ingentẽ, quò sanctitate loci tutior foret, Regina depo-
suerat. Ea indignatione accẽsa, cætera simul aulæ uitia causata, Turones se-
cessit à marito Rege, abducta etiã Catharina uirgine filia: Burgundionemq;
euocat, qui ualido exercitu nõ paucis receptis oppidis Sequanã traiecerat, se
prædicans omnium rerũ uectigaliumq;, pręterquã salis, immunitatẽ afferre,
ac miseriarum omnium finẽ. Hac popularitate splẽdentẽ ipsum Reginãm-
que Carnutes & alia regione Tricasses mœnibus receperẽ: cum Normania
bello arderet, quòd defectione facta Cadomũ Anglus Cæsaroburgũq; de- K
ditionẽ facere coegerat, ac Rotomagũ caput eius gẽtis, ubi parũ oppugnatio
processerat, obsideret. In dies factio Burgundionis maiores uires nãciscebа-
tur. Ioannes Villarius proditione unius portæ urbẽ Regiam noctu magna
manu ingressus, eam, Regemq;, ac aulam omnẽ, Burgundionis arbitrii fecit,
ægre Delphino elapso. Qui Ducis insigne nõ sumebant, ii periclitabantur.
id est crux obliquis radiis commissa: Andreanã uocant. Eo tumultu occisus
est Armeniacus, & Erix pręfectus iuris. Recepti Parisii, rem totam inclina-
bant, nec ullus futurus malorũ modus, nisi morte Burgundionis, uidebatur
aduersæ

A aduersæ factionis hominibus:quorum qui Delphini animum circunstãtes possidebant,instando peruicerunt,ut Delphinus Duxq; cum denis omnino comitibus colloquii specie tanquam de pace acturi cõgrederentur, fide & data,& accepta.Ex composito Mõterigolum in pontem flumine subterlabente utrinque conuentum est.In decem Delphini comitibus delectissimis erat Tanaquinas uiribus corporis animiq; robore ferocissimus,quem urbis Regiæ Prætorẽ nocturno tumultu Villariani exturbarãt. Ab hoc,id quod ipse omni deinde uita inficiari solebat,cæsus Dux fertur.Torpentibus pauore,cum in Delphini oculis res ageretur, totidem numero Ducis comitibus,
B cæde cædem expiatam prædicabant,ac manibus Aurelianensis egregie parẽtatum.Verumenimuero exarcerbata sunt odia,quæ alioqui tollere lõga dies uel lenire potuisset.Philippus occisi Ducis filius Dux, acerrimus necis paternæ ultor extitit.Rotomagum septem mensium obsidione fameq; domitũ Anglus receperat:cũ eo Dux fœdus icit:cunctaq; prona ei ad uictoriã reddidit. Vrbẽ Regiã,Carnutes,Tricasses,Regem,Reginã, Catharinã uirginẽ,quæ omnia in potestate patris fuerant,& nunc in manu hominũ suarum erant partium,ei incruẽta uictoria nullo negotio tradit,tam atrox telũ indignatio præbet,anno eius seculi duodeuicesimo.Vtque Delphinũ,in
C quem mirum in modum excãdescebat,à spe Regni paterni excluderet,Lutetiæ uoce præconis citandum curat,dieq; dicta absentem pronunciandum indignum qui succedat in regnum,cuius fide in colloquium de pace descẽdens propinqua cognatione iunctus Dux,per fraudẽ circunuẽtus ac cæsus sit.Preterea in Tricassibus Catharina,patre qui nec sui,nec regni,nec mẽtis potens foret,nihil detrectante, nubit Henrico, his legibus,ut Rex gener, si socero Regi superstes foret,liberiue ex Catharina procreati,in Regnũ Frãciæ succederẽt:interea rem Francicã administraret gener Anglus,Rectorq; Frãciæ diceretur.Eo nomine bellum gerens,adiuuãte Duce,Senones, Me-
D ledunum, Meldos cepit. Maiore igitur fœlicitate,quàm cuius spem ex Anglia soluens animo cõceperat,rebus gestis,relicto fratre Clarentię Duce in procuratione rerum Frãcicarum,qui reliquias belli persequeretur, cũ uxore Frãca domum transmisit.Exceptus est quanto plausu gratulationeq; nullus ad eã diem ex cõtinente uictor Rex. Frater Dux Rotomago in hosticũ mouit,in Andes peruenit:mœnibusq; obequitans, ad certamen præsidium quo firmata urbs erat, prouocat. Illis intra muros se tenentibus(neq; enim pares uiribus erant)ignauiam increpitans,ut latius belli terrorem funderet, copias ad propinquum uicum duxit,ubi Scotos,qui Delphini stipendiis mi
E litabant,ac aliquot Frãcorum cohortes esse afferebatur. cum his,quòd numero multo superior esset,cõtẽptim manus cõseruit. Ex insigni facilè agnoscebatur,quòd in casside aureum orbẽ gemmis distinctum gerebat.Impetu in se multorum ruentium cecidit.Permulti exin capti.lõgè tamen maxima pars amisso Duce,sine trepidatione,seruatoq; agminis ordine sese in Cenomanorum fines recepere: sumptaq; Francorum insigni Cruce alba,cum intercisum pontem offendissent, collectos proximorum agrorum cultores coegerunt cæsa raptim materia pontẽ reficere: quibus deinde partim abductis,partim, quòd repugnarẽt,cæsis,ne finitimis cõcitatis,se correptis armis

insequerētur,incolumes in Normaniā peruenere. Ad nunciū occisi fratris F
Hēricus Rex relicta domi uxore Frāca,& ex ea filio bimulo Hērico Sexto,
in continentē rediit spe in Franciam debellandi,eius seculi uicesimoprimo
anno.Insequens fuit eius uitæ postremus.cum quadraginta omnino annos
natus esset,in hortis Vicenarum morbo decessit.Reliquiæ in Angliā depor
tatæ.Procuratores reliquit rerum Anglicarum patruum Ducē Lecestrem,
Francicarum fratrē Ducem Betfortem,obsecrans ne ullas unquā conditio-
nes pacis cum Delphino, nisi retenta Normania eo iure quo quæ optimo,
acciperet.Tres & quinquaginta dies superstes illi Frācus Rex fuit.Ad Dio-
nysii illatus est.Catharina uidua nupsit Tederrho iuuentutis Valliorum no G
bilissimo,sed & formosissimo iuueni. Annū primum & uicesimum agebat

1423. CAROLVS SEPTIMVS Sexti filius,cū iā Ocitanorū animis cō-
firmatis,quos Arausicēsis Princeps ut ad Burgūdionē deficerēt solicitabat,
Delphinatiū iuuentutē cōscripsisset, & ex Italia milite mercede cōducto in
Aruerniā se contulisset,resq; ibi à Ioāne saltuario turbari cœptas,pulso au-
thore cōposuisset.Allata morte patris, maiore iam conatu res gerere cōsti-
tuit,ratus in primordio Regii nominis à se suscepti positum esse, qualis a-
pud suos maiestas,quantus apud hostes terror,an contēptus imperii sui fo-
ret.Aderant egregii exercituum duces ac milites,ex his ciuitatibus quas in- H
tegras ab aduersariorū factione ac dominatu Anglorum,sua uel uirtus fi-
desq; uel fortuna seruarat. Erāt etiam nonnullæ,hæq; illustres familiæ, quæ
quòd opes oppidaq; habebāt beneficiaria Regum, alia Hērici, alia Caroli,
cogebātur aut alterum secutæ alterū offendere,aut ancipiti gratia distineri.
Hercēbaldus Buziorū Princeps à maioribus relicto quāplurimorū oppi-
dorū dominatu,ducta uxore è familia Comitū Flussatiū,magno incremen
to opibus adauctis,quatuor filios procreauit.Horūm duos,Iohannē & Va
sconē,quòd indole præstanti specimē uirtutis militaris præberēt, ad Fran-
cum duxit,orauitq; ut utrum placeret deligeret,cuius fidē sibi inreiurando I
deuinciret. Ioannē delegit,& is maximus stirpis erat. Ioannes Frācicarum,
Vasco Anglicarum partium acerrimi propugnatores extitere.Obsidebant
Angli Crepātū. Butatius Magister equitum eximere clausos obsidione co-
natus,duobus suorū millibus desideratis,reliquis sibi fuga cōsulētibus, ca-
pitur.oppidū amissum.Nec hoc tanquā triste in noui Regis auspiciis omē,
militum reliquorumq; animos demisit.Aduersis obluctandū uisum.Hostes
ex Andibus Cenomanisq; prædā ingentem maxime pecorum in Norma-
niam abigētes Francus in finibus Sagiensiū assecutus, præda exuit,ad mille
quingētos occidit.Fanum Michaelis,cuius excelsæ arcis radices Oceano al- K
luuntur,hostis obsidebat.ascensu arduo,quà paulo mollior cliuus faculta-
tē dabat,præsidia disponit,turresq; ex materia excitat,& munitionibus cir-
cundat.Præterea in statione naues agebant,ne inueheretur cōmeatus. Bri-
tānia enixè rem Frācicā iuuit.inde classis profecta,hostium naues fudit,fu-
gauitq;.frumentum cuius inopia laborabatur, importauit. Classiarii iuncti
oppidanis præsidioq;, munitiones expugnār, cæde facta obsidionē soluūt.
Simul ex Scotia quinque millia egregiæ iuuentutis auxilio affuere. Va-
riante belli fortuna,Vernolium hostes capiunt,cum auxilio Francis occur-
rentibus,

A rentibus initio pugnæ uicti,tandem eripuissent uictori uictoriá,prædæ mágis quàm reliqui certaminis memori.Quinque ferme millia cecidere. Dux Alenconius ferro captus,ac pauló pòst auro redéptus.Ferox uictor Cenomanos oppugnat,tormentis partem urbis mœnibus nudat. Deditio facta. Mox cũ nõ satis ualido præsidio relicto ad cõtinendá in fide officioq; urbẽ discessum esset,oppidani Regios euocant,mœnibusq; recipiũt. Præsidium misso ad suos nuncio quo statu res foret, conglobati turrim peropportuná interea saluti tutádæ occupát.Breui Tallebotus Anglicæ nobilitatis clarissimus bello Dux affuit.Regiis pulsis,de authoribus defectionis supplicium B sumptum.Ligerim usque imperiũ Anglorũ peruenerat.Carolũ Biturigum Regem per ludibriũ uocitabant. Nec cuiquá dubium erat quin Aurelianũ nobilẽ ad Ligerim urbẽ tentaturi essent. Ciuiũ fides eo bello enituit.Suburbia,quòd instar urbis erát,solo adæquant,ne his ab hoste occupatis,inde ipsi oppugnarentur.Saleberiensis Comes eò exercitu ducto,nihil reliqui fecit quò maiore terrore circunfundere urbem primo aduentu posset. Nihil profecit,ciuibus,diuisis inter se partibus,ad omnia præsenti ac imperterrito animo occurrentibus.eo conatu repulsus,obsidere cœpit. In ulteriore ripa propugnaculũ ad caput põtis quo Siligonia aditur, occupat.mœnibus (ea C in citeriore sita sunt)ne ingressus egressúsue cuiquam pateat, munitiones obiicit,turresq; & castella,quorũ unum ob eximiá magnitudinẽ ab urbis in Anglia Regiæ nomine Lõdinũ dictũ.In Biturigibus erat Rex. Ex finitima ciuitate spes auxiliorum commeatusq; perdiu clausos sustinuit.Vbi tempus extrahitur,famesq; ingrauescebat,de salute consultant.Stat sentẽtia,nõ dedere se Anglo.Eò descendebatur,ut se fidei Burgundionis crederent.eum memorẽ tandẽ fore originũ suarũ,è Regia Francorũ nobilitate ortũ,stirpis in spem regni editę. Nec abnuebat Burgundio in fidẽ nobilissimá urbẽ recipere.Saluo fœdere Anglico id nõ poterat nisi authore Anglo fieri. Sale-D beriẽsis rẽ aspernatus,dissimulare nõ potuit quo minus diceret, minime eõ uenire,cũ ipse plagas feris tetẽderit,capturá alteri cedere. Clemẽtius respõsum reddi poterat nobilissimo Duci,quòd cũ tantũ belli superesset,segniorẽ tantum socium amicumq; nõ redderet.Eamq; ferociá etiá euentus damnauit.Comes enim è mœnibus tormẽto ictus,biduo pòst decessit.Iá mortales immortalesq; rem Francicá respiciebant. Ioanna Lotaringa puella duodeuiginti circitèr annos nata, sub patre oues pascere solita,ad Regẽ ducitur, prædicans se mẽte diuinitus admonita uenire,profiteriq; se Anglos Frácia exacturá.Mirabundo Rege,multiplici percõtatione procerum uersata,sem E per sibi constitit,nullumq; ei uerbũ nisi pudicũ sanctumq; excidit. Cõsilio Ducum sanctorumq; non aspernáda res uisa.Militari ergo habitu, accepto ab Rege exercitu, ducibusq;,traiecto flumine,obsessis per intermissas hostiũ munitiones septimum iam mẽsem clausis auxilia commeatusq; intulit, crebrisq; eruptionibus obsidionem soluit:circunferendoq; bello,uariis Ducũ conatibus circũiecta oppida quæ hostis occuparat,recepit,leuibus prælíis,quæ tamen in summá uniuersæ rei spẽ proficerent,Anglo fatigato. Ad tria hostiũ millia in Belsia cæsa,anno eius seculi undetricesimo. Nec fortunæ se offerenti defuit Francus Rex.utq; augustior suis,hosti formidolosior

foret,authore ac Duce puella Rhemos ad facrũ Chrifma,regnique infignia F fufcipiẽda profectus,quòd ab Altiffiodorẽfibus cõmeatu fubleuaretur,pacato agmine per eorũ fines inceffit.Fanum Florẽtii & mœnibus admifit, & cõmeatu iuuit. Ad Tricaffes nouem dies hæfit, quã urbem Angli præfidio tenebãt.deinde cõuẽnit,ut præfidiũ incolume abiret,ciues fe dederẽt.Catalaunum nullã fe reddẽdi Regi moram interpofuit. Rhemi fummo plaufu, fauftisq; acclamationibus exceperunt.Sacratus coronatusq; Sueffiones recepit.Betfortis Anglus Dux cũ duodecim fuorũ millibus Regi Parifios proficifcenti obuiã procedit fpecie prælii cõferendi,fed uariis ludificationibus fruftrans tempus terebat:apparebatq; cunctãdo id quærere, ut cõfenefcente bello impetus Frãcorum lãguefceret. Ad urbẽ igitur regiã copiæ ductæ. G Betfordienfis in eã regreffus, diligẽtia uirtuteq; nullũ locũ omnia attẽtanti hofti opportunũ reliquum fecit. Vulnus etiã ad portã diui Honorati accepit Iohãna,req; infecta copias reduxit,ac bellum ad Fanum Petri Mofteriẽfis uertit.Dumq; ea regione fedet,hoftes Cõpendium,quod in fide Regis erat,circunfidũt.Puella recepto Mofterio,fruftraq; tentato Caritatis Fano, caftra inde mouet,ut obfeffo Cõpẽdio opem ferret.Longè aliã fortunã nacta eft quàm qua Aurelianum feruarat.in oppidum quidẽ irrupit : fed eruptione poftea facta, in poteftatẽ hoftium uenit.Rotomagum ducta,ab An- H glis fuperftitionis falfæq; religionis infimulata,igne cremata eft,hofte iudice,nemine eo loco pro captiua cõtrà hifcere aufo. Aurelianẽfes puellæ ftatuã pofuere. Eã fummis efferunt landibus. Pius pontifex maximus,ac Antonius Põtifex Florentinus eã admirantur. Obfidio Cõpendii,uirtute præfidii erumpentis,& auxiliis exteriore parte aduenientibus,foluta eft. Meledunẽfes præfidiũ Anglorũ,quod minus ualidũ erat quàm ut oppidũ cõtinere in fide poffet,in arcẽ cõpulere, ac Regiis euocatis coegerũt illud ea relicta fibi falutẽ pacifci. Coruoliũ fine certamine receptum, ac maxima præterea Bryæ pars.Angli uerò ut maieftatem partibus fuis conciliarent,Henricum I fextũ quinti ex Catharina Franci Regis filia filiũ,ex Anglia euocant.Lutetiã Regio comitatu uenit.annum duodecimum agens,in æde facrarum maxima coronatur,operãte Cardinale Viceftriẽfi. Nec id Francos terruit quò minus curfu rerum fecundarum uterentur. Carnutas arte recepere : nocte prope urbem abditis opportuno loco militibus,præmiffoq; fub lucem agitatore cum curru: qui tanquã in macellum pifces importans, cum in porta per fpeciẽ promẽdi donandiq; cuftodi pifcis,cõfifteret:antequam cataracta demitti poffet,aduolauere infidiatores,occupataq; porta,maioribusq; mox ex cõpofito fub fignis accurrentibus copiis,urbe potiũtur.hoftibus partim K cæfis,partim qua cuique parte facultas fuit,elapfis,ne ab urbis quidẽ Pontifice,quia gẽte Burgundio erat,tẽperatum. Dux uerò Philippus minus iam acer defenfor Anglicarum partiũ propiora refpiciebat.Renatus Dux Ambari habebat in matrimonio Ifabellã unicã filiã Caroli Ducis Lotaringi,ex qua procreauit quatuor liberos,Iohannẽ,Ludouicũ,Iolãtillã,Margaritam. Antonius Comes Vallemontenfis beneficiarius ac frater Caroli Ducis Lotaringi,Ducatum Lotaringiæ gentilitio iure morte Caroli fuũ prædicabat, fratrifq; filiã excludendã.Renatus uerò ius uxoris cognationifq; defendebat

A bat. Armis agi cœptum. Vallemōtensis suis uiribus impar, auxiliis Philippi Ducis subnixus prælium cōmisit. Captus Renatus, ac ad Burgundionem ductus. In Normania Caleti ab Anglis iussi in Francos pugnare, armis in Anglos uersis, cum Franciscq; iuncti, & Fiscanum & circuniecta munita loca hosti ademere. Alia parte Fanum Dionysii, tam prope Lutetiā, Duces Franci noctu adiuuātibus oppidanis pulsisq; Anglis occupauere, seq; tutati egregie sunt, cum ex urbe Regia Angli maioribus copiis adorti recuperare conantur. Opes Francorū maioribus in dies augebantur incrementis: sed uniuersa Frācia belli mala sentiebat. Cultu agrorū intermisso, uastitas in agris, B in urbibus inopia: & ad extremam famem ueniebatur, ac armorum cædisq; assuetudine efferabantur animi mortalium. Anglorum edicto, qui fundos, rémue paulo maioris pretii sub eorum imperio habebant, aut bonis absentes exuebantur, si apud hostē permanebant: aut ab eo discedere cogebātur. Ea necessitate adacta permagna nobilitatis pars, quā Anglici tædebat imperii, se ad Burgundionem cōtulere, quòd cum is Anglorum socius amicusq; diceretur, insimulari nō poterant infidelitatis. Hi apud Philippum Ducem in magno erant honore, prædicabantq; Carolum Regem de Burgundionibus & præclare sentire, & amice loqui, ac ad omnem mētionem cæsi Io-C hānis ducis ingemiscere, nec eius cędis authorem, consiliorúmue fuisse participē. tūc eum rerū statum fuisse, ut in suorum potestate potius esset, quàm ut eorū potens foret. multa illum dissimulasse, ac inuitum pertulisse. Ita Ducis ira deflagrāte, ac odiis cruore uastitateq; exatiatis, simul duobus Romanis legatis Cardinalibus uiris sanctis ultro citroq; cōmeantibus, efficitur ut in Atrebates Anglorum ducum (Rex enim Henricus in Angliam è continenti trāsmiserat) Franciq; Regis, ac Burgundionis ducis oratores cōuenirēt. Ibi de pace agi cœptum, anno eius seculi tricesimoquinto. Anglo Regni Frāciæ æmulo satisfieri non potuit. is è medio colloquio discessit. ęquiorem D Burgundio respiciendis sanandisq; patriæ malis se præbuit, nec quicquam Frācus propinqua cognatione iuncto duci denegauit. Primùm omniū memoriæ Iohānis ducis honores habiti. Cōuēnit ut quàm proximè fieri posset, ubi cæsus dux Iohannes fuit, ibi templum Rex ædificaret, collegiúmque sacris faciendis institueret. Cōstitueretur præterea unde sumptus in cultum sacerdotum suppeditetur. Simul augeri Ducis imperium ipsi, legitimæq; in omne tempus proli. Matisconē Fanumq; Gengonis cum cōtributis utrique finibus habenda tradere eo iure, quo pares beneficiarii Regi deuinciuntur. Prætorem suū apud se hi duo dominatus Matiscone habeāt, magistratusq;, E qui de cæteris iura dicant: quarū uerò caussarū cōditio mōsq; id utique postulabit, de his statuat Curia Parisiēsis. Altissiodorū quoque Duci cedat. cū illius comitatus nomine, eo item iure religionis deuinctum Regi esse, quod à iurisiurandi sanctitate omagium appellāt: nec Altissiodorenses, ut ad eam diem factum erat, à Senonēsi prætore iura petere: sed domi suos iudices habeant: eaq; omni ducis Philippi uita, ac post eum filii in ducatum successuri seruari, deinde in pristinam caussam reuocari. Eadē propè formula præberi placuit Duci oppida quæ amni Somonæ circuniecta sunt, cū suis quæque finibus. Sed hæc interea uelut oppignerata haberi, quę lui ius foret quadrin

gentis millibus ueteris notæ ſcutatorum.Ex horum interea omnium nullo F
Rex ulla uectigalia cogeret.Libera eſſet ab omni munere iuſſu Regis fungẽdo:cõmoda duci filioq; obuenirẽt.Sacra beneficia maiora minoraq; quæ patronum Regẽ agnoſcerent,in patris primùm,deinde in filii Ducis patrocinio cenſerentur.Hæc erant quæ maxime rem continerent.Cætera recenſere nullum ſit operæprecium:quæ per ſe quidem magna: ſed diſſociandus ab hoſte Dux præpotens erat,ac gratia quanticunque reconcilianda.Et eo facilius cõceſſa,quòd ea oppida nõdum receperat Rex,ſed maxima ex parte Burgundionum ac nonnihil Anglorum præſidiis tenebantur,quæ etiam perbreui ſui omnino arbitrii ſine certamine Dux effecit.Ita indignatio quæ G
ſumpta Anglos Franciæ dominos impoſuit, eadem depoſita Frãcos ab externo dominatu uindicauit. Ad famam pacis Atrebatenſis in primis Regia urbs animos ſuſtulit, optimatesq; paulo apertius præ ſe ferre quid ſentirẽt. coitiones cõſpirationesq; factæ, ac aliquot eorũ ad regios Duces clàm profecti,accepta fide nemini defectionẽ ullámue rem ſecus factam fraudi fore, rationem tradendæ urbis cõpoſuere. Traiectis ſub noctem põte ad Piſciacum copiis,duces Regii prima luce ad portã diui Michaelis cum perueniſſent,optimates ex cõpoſito multitudinẽ ad capienda in Anglos arma concitant. Simul Anglis tumultu urbano & hoſte pro mœnibus perſtrepente H
territis,Regii aliam portam reſtringunt, alii adiuuantibus ciuibus in muros ſcalis ad hoc præparatis euadunt. Fit Anglorum fuga. Eorum nemini animus ad pugnãdum,cohortãdum, confirmandum ſuppetit.Proceres pro ſe quiſque ad portã diui Antonii in arcem euolant,euentum expectaturi:reliqui deſerentibus ducibus pauidi trepidant.Ciues catenas uiis uicisq; ad impediendam fugam prætendunt, ferro premunt, è tectis feneſtrisq; mulieres ac imbellis ætas lapidibus tegulisq; inceſſunt.cædes paſſim fit.permagna tamen pars ad arcem ſe recepit, pactique incolumitatem inde ſine fraude dimiſſi.Ita urbs Regia ad priſtinum rediit imperium, & Burgundionum ad I
eam diem inuiſum nomen,fauſtum fœlixq; factum,ac memoria factionum ſublata.Villatius,ut in intercipienda urbe operam præcipuam Burgundioni nauarat,ita in reddenda Regi uirtutẽ præſtitit ſingularẽ.Burgundionum militiæ Iohãnes Ducis Aurelianẽſis cæſi filius nothus, omni hoc bello inter belli duces ſibi gloriã cõſilio uirtuteq; peperit.Burgundio Calitiũ obſidet:ſed ibi plus negocii ei aduerſus ſuos quàm hoſtes fuit.Terra egregie urbẽ premebat.portũ obſtructurus,in eius faucibus naues multa ſaburra graues ſuppreſſerat,ne externis auxiliis ingreſſus egreſſusue clauſis pateret.cæterùm æſtu recedente è breuibus,facilẽ moles obiectæ ab obſeſſis detractæ, K
liberatumq; oſtium portus. & claſſis ex Anglia copias egregias tranſuehebat:ad cuius aduentantis famã uetus miles, & in primis dux, nihil territus, permanendum,ac fortunam prælii tentandam cenſebat.Tyro miles in Flãdria tumultuario delectu eductus,domũ ſpectabat,nec imperio precibúsue retineri potuit.Coactus dux obſidionem ſoluit,haud iram diſſimulãs. mutua exorta ſuſpiciõe dux copias ſub ſignis ducebat Brugas.oppidani quod uiſum eſt copiarum introire atque ipſum ducẽ paſſi, cum plures quàm tutum uidereur,ingredi conarentur,fores portæ obiecerunt,turrimq; armati tutabantur,

A tutabãtur, exclusi tumultuabãtur. Dux, inclusiq; altera porta refractis claustris sibi exitum repererunt. Maiori succẽsus ira Dux, urbem cõmercio cæterarum, ac cõmeatu omni prohibitã, fame domuit. Veniam impetrauere ingẽtem uim auri pacti, ac quamplurimis demississimorũ animorum legibus obstricti, nudatis pedibus, aperto capite ex urbe suppliciter occurrentes Duci sub signis aduenienti. Iam sua dignitate Franciæ restituta, quanuis pars belli Anglici restabat, tamen pars curarum bellum in Italicum, Neapolitanasq; res uersa. Ludouicus tertius Andegauensis decesserat. Ioanna eius per adoptionẽ mater, annum ei superstes fuit. Ferdinandus in Sicilia erat, uetere B iã Tarraconensium regno. Ad eum propiorẽ à suarum partium hominibus oratores iuerunt, qui eũ maturare iuberent: & ad Ludouici tertii fratrẽ Renatũ uenere, qui eum omniũ propè uotis expeti dicerẽt, Ioannę testamento hæredẽ scriptum. Bello captus, ut ostendimus, à Vallemontensibus Burgundionibusq; fuerat. cum Vallemõtano ante obitum fratris facilè transegerat, affinitate cõtracta, collocataq; illi maiore filia, uelut animo augurante eo cõiugio ad Vallemontanos peruenturũ Lotaringiæ Ducatũ, de quo armis certabatur. Nondum à Burgundione liber erat, cuius itẽ captiuus erat, cum morte fratris locupletior factus, Ducatuq; Andium, & comitatu Pro- C uinciæ auctus, cogebatur, ut multo quàm cum captus fuit, ditior, multo ac multo pluris se redimere. Ad expediendũ pro redẽptione aurum, domũ dimissus fuerat, obligata iureiurãdo fide: eaq; salua, quæ illi antiquior Regno extitit, procul abire, bellũq; Neapolitanũ capessere nisi auro persoluto, non poterat. Isabella uxor, uirilis animi mulier, cũ duobus ex eo filiis Ludouico & Iohãne in prouincia militẽ classemq; parabat. Alphõsus interea classe ex Sicilia profectus, Neapoli exclusus, ualidioribus aduersariorũ partibus, insulã Aenariã tenuit: ac deinde Caietã prouectus, euocatis proceribus suæ factionis, eã urbem terra mariq; obsedit. Genuenses mercatores, quòd ea in D urbe magnã partẽ fortunarum suarũ habebãt, professiq; iã partes Andegauensium, ne Caieta capta ipsorũ quoq; bona diriperẽtur, peruicerunt apud Philippũ Mediolanẽsem ducẽ, in cuius fide Genua erat, ut præsidiũ Caietã terrestre mitteret, iã spõte Iohãnæ Reginæ antea tegẽdæ, ac tunc Andegauẽsibus acclinatiorẽ. In senatu quoq; ciuitatis obtinuere, ut classis instrueretur, ornareturq;, neu paterẽtur Lygurum nomẽ Cathalanis Tarraconensibúsq; ludibrio esse. Aduersus hunc Lygurum apparatũ Alphõsus ex regno Neapolitano suarum partium iuuentutẽ cõscribit. Simul ex Sicilia Hispaniaq; milites, & in primis omnẽ propè domus suæ regiã nobilitatẽ exciuit, E ut in tãtæ maiestatis oculis meminissent milites naualesq; socii summa uirtute sibi esse pugnãdum. Vterq; hostis lõgè plurimas naues habebat, sed numeri ratione neglecta, earum etiã propugnatorum nautarumq; delectũ habuere. Inter Caietã & Põtias cõcursum. Erãt in regia classe undeuiginti eximiæ magnitudinis naues, undecim triremes, una biremis. harũ singulis præerãt singuli summę nobilitatis duces. in ea quę cæteras magnitudine anteibat, uehebatur Alphõsus cũ sexcẽtis egregiis militibus. Genuẽsiũ classis numero nauiũ magnitudineq; propè dimidio minor, præclaris nauarchis, præfecto classis Blasio Agereo, nõ genere, sed factis uirtuteq; nobilissimo. Initio

pari utrinq; spe, ęquoq; marte certabatur: procedente certamine, tres Lygusticæ naues simulato metu cessim in altū reuersæ: unde concitatiore cursu à puppi uentū increbrescétē nactæ, in hostē repente impetu facto, cæteras interrupta acie dissipauere: eā uerò in qua suos ad uirtutē hortabatur Alphōsus, in læuū latus irruētes adeò labefactatā in dextrū inclinarūt, ut ipsa multū aquæ acciperet, & parum abesset quo minus supprimeretur. Insana utiq; trepidatio iniecta militibus huic generi pugnæ haudquaquā assuetis. Simul in omnes uiua calx effundebatur, ut uelut densa nube oculis offusa, lux cōspectusq; eriperetur. tragulis eminus cōfigebātur. Ad hęc permistus clamor & pauentium & terrentiū, imperia ducū gubernatorumq; exaudiri prohibebat. Præterea concursatio militū, ministeria nautarū impediebat. Nauarrę Rex Alphōsi frater omni spe deplorata, cuius iam nauis manu ferrea iniecta, delectisq; propugnatoribus tenebatur, deditionē fecit. Alphonsus eadē necessitate adactus in potestatē uenit. ex duobus reliquis Alphōsi fratribus alter itidem captus: alter antequā circūueniretur nauis qua uehebatur, euasit. Et Antonius Salernitanus Princeps scapha exceptus. Venit etiam in uictoris potestatē Princeps Tarētinus, & Sinuessanus, & Fūdaui filius. Caietę obsidio extēplo soluta. Blasius Reges & trecētos ferme amplissimo genere captiuos Mediolanū ad Philippū duxit. Tota Italia expectatione euētus erat suspēsa, ecquanā ratione Dux tam nobili uictoria usurus esset. Eius imperii finitimi, quibus etiam antè illius opes formidolosæ fuerāt, in metu erāt, ne hæc illū fœlicitas Italiæ dominū imponeret. Ille periculosæ ancipitisq; aleæ spē, ac rem à summis Regibus Ducibusq; sæpe tētatā, sed nunquā ex sentētia cedentem, omisit, statuitq; lōge maximo beneficio sibi, teste terrarū orbe, deuincire clarissimos Reges proceresq;: qua re maius nullum firmamentū imperio suo parare posset. Eos magnificētissime exceptos coluit ut socios, ut amicos: cū muneribus amplissimis dimisit, omnia præterea à se pollicitus ad opes eorū recuperādas, firmandasq;. Cum assensu etiā audiuit Alphōsum disserentē, magis è re Mediolanensi esse, Regnū Neapolitanum Tarraconensibus parēre, quā Renato, qnē diceret, si rerū Neapolitanarum potiatur, non antè finē rerum in omni Italia nouandarū facturum, quā aut Frāco Rege, aut Ducū aliquo ad quod reliquū Italiæ foret occupandū euocato: Ioāni Galeatio patri Duci sapientissimo suspectos semper fuisse Gallicos spiritus. Hęc dicebātur cum iā Isabella Caietā classe delata, receptaq;, inde Neapolim profecta, conuentū haberet suarū partiū procerū frequētem. Longè alio cōsilio alter Philippus Dux Burgundię in Renato captiuo suo egit, nec eū religione iurisiurandi prius soluit, quàm ualle Casleti, quam ille in ditione habebat, ab eo accepta, Flandriæq; cōtributa. Tūc Renatus Neapolitanū bellum ductu auspiciisq; suis gerere constituit, cum Genuensibus amicitia instituta. Hi enim ęgerrime tulerāt, sudore ac periculo suo parta ad Pōtias uictoria de clarissimis Regibus Ducibusq;, nō modò præmio quod ex ea opulētissimum quærendū erat, se fraudari, sed & gratiā gloriamq; dimissorum cū muneribus auxiliisq; captiuorū, uni Philippo Mediolanēsi cedere: odiū uerò in se uetus Cathalani nominis Terracōnensisq; Regiæ non extinctum, sed noua insuper inuidia conflagrare. Genuam urbem toto terrarum

A rarum orbe fama illustrē,de nomine Christiano optime meritā,quæ Oriētem,Regumq; Reges terruerit,cuius uires uirtutēq; nullū mare non formidarit,à Duce non in fide, sed in seruitute haberi:quicquid uirtute ac Marte quęrat,id uelut à seruis partū,domino cedere.Hac indignatione permoti à Duce desciscūt,se in libertatē uendicāt.Renatus sua eorumq; classe Neapolim nauigat,tenetq;,Rex salutatur,res gerere incipit. Eugenius Pōtifex Isabellā copiis egregiis iuuerat.Renatū sāctitate magis nominis quàm uiribus iuuabat,suarū iam rerū anxius cura.Martinus supremo sedis suæ anno, qui eius seculi tricesimus erat,Basileā Conciliū indixerat ad mores mortalium B deformatos ad ueteris sāctitatis specimē formādos,necnō ad Bohemos qui à cætera ecclesia dissentirēt,in fidē officiumq; reuocandos.Legarat etiā Basileā Iulianū Cæsarinū Cardinalē,qui Cōcilio præesset. In Mattini demortui locū Eugenius gēte Venetus suffectus,habebat in animo illud Bononiā transferre.Sigismūdus Cęsar,quanuis ab Eugenio Romæ coronatus,cōtrà tēdebat.Iā ex Hispania,Gallia,Germania,Pannonia in urbē à Martino destinatā cōueniebatur.Hi Eugenio denunciabāt, nisi eò se cōferret, cōstituturos se in illū quod in desertores sacræ causæ Pōtifices decerni conueniat. Pōtifex Cæsarinū legatū cōfirmat,peragereq; Conciliū iubet.Qui coierāt, C quòd euocatus Pōtifex sui copiam non faceret, quòd dicto nō parēret,fremunt deponendū,abrogato iure sacrarū clauiū:nouū substituendum.Sigismundus Cæsar ita animatis superuenit.Cōsiliū eius rei,ut pręceps,detestatur:iubet meminisse quàm multa,quàm magna intulerit incōmoda nomini Christiano superius schisma post tot Pōtificū ætates ægre sedatū.Obiit Sigismundus anno eius seculi tricesimoseptimo. Insequēti Rex Frācus in Biturigibus in cœtu Francorū Patrum Pragmaticā Sanctionē(ea erant placita Basiliēsis cōuentus) recitari,ac ex ea ius dici iussit.qua ex re Eugenio in cōferendis sacris beneficiis, causisq; eorum cognoscendis,ac controuersiis D diiudicādis,Pōtificatus maximus propè in ordinem cogi uidebatur:& Albertus Austrius Hungariæ Bohemiæq; Rex nouus Cæsar designatus,nō tā acrē propugnatorē pacis ecclesiæ se prębebat.Inter hęc sibi pręmetuēs Pōtifex,Basiliense Cōcilium Ferrariā transferre se pronunciat.Ad id edictum Cæsarinus legatus, & cum eo ex septē aliis Cardinalibus qui Basileam cōuenerāt,quinq; Ferrariam trāseunt:duo perstitere. Præscriptio mutādi loci fuit spes aduētus Ioānis Palæologi imperatoris Gręcorū,qui cū Patriarcha Byzātino,magno præterea tota ex Græcia patrū comitatu ad Romanū Pōtificē profectus dicebatur ad dirimēdā cōtrouersiam,siqua residua erat inter E ecclesiā Oriētis,nostramq;.Hi classe maxima ex parte Venetorum deferebātur:quibus maiori è dignitate uidebatur, cum ad componēdas res coiretur,Ferrariā,ubi caput ecclesię nostrę Pōtifex esset cū suo purpurato cœtu,quàm Basileam animis iam disiunctis cōuenire.Proinde Græci Ferrariā delati,ibiq; culti sunt.& quòd pestis ibi exoriretur, Florentiā itum. Ibi alto in suggestu Eugenius, aliquanto demissiore loco dextra læuaq; Cardinales sedebant.è regione Augustus sedit,sua illi maiestate seruata,plurima utrinq; eruditissimorū hominum corona.Sāctum Spiritū à patre filioq; procedere conuincendi erant Græci,nō nostris,sed illorum sanctis authoribus,Atha-

nasio,Cyrillo,Didymo,Chrysostomo,& in primis Basilio sancto & magno F
sine controuersia uiro.cuius cū à nostris græce pariterq; latine eruditis exē-
plaria proferrentur Byzantio Latinis allata,ubi legebatur ab utroq; Spiritū
sanctū procedere,Græci exēplaria uitiosa esse dictitabant.sua ipsos promere
nostri iubebāt.aliquot proposuere,sed ea uariæ lectionis.Alia à patre filioq;
procedere testabātur,alia à patre,nec præterea quicquā addebāt.Cū Cæsar
multa se in Græcia eiusmodi habere diceret,Cardinalis Cęsarinus,Auguste,
» inquit,cū in certamen sciret Maiestas tua sibi suisq; descendēdum,oportuit
» arma nō domi relicta,sed in contentionē allata.Hoc ita actū author est Ar-
chiepiscopus Florētinus,seq; interfuisse scribit.Patriarcha Byzātius summa G
senectute sub idē tēpus obiit.Ephesius Pontifex expugnari cedereq; noluit,
in persuasione pristina cum suis permāsit.Cæsar & reliqui Græci in senten-
tiam nostrā de Spiritu sancto descenderūt,ac principē sedē Romanā agno-
uere,anno eius seculi undequadragesimo.Basilięsēs Conciliū discessu Cęsa-
rini purpuratorumq; magis irritati quàm territi, dānato Eugenii nomine,
Amadeū Sabaudū Pōtificē salutauere,Fœlicē quintū nuncupātes.is primū
Comes,deinde Dux Sabaudię quadraginta annos fuerat.Reliquit filio du-
catū,ac eremo se dicauit,sex senioribus ex suorum nobilitate comitibus. Id
Eugenii fœlicitati tributū est,quod nulli antè pōstue ad hanc diē pōtifici,ut H
duo Cæsares Græcus Latinusq; eū adirēt,parētē orbis terrarū profiterētur.
Armenios quoq; eadē ueneratione uenisse cōstat,Aethiopas etiā ferūt. Sed
& Basilienses uenturū ad se Græcū fuisse cōtendūt,nisi ancipitē eius animū
Eugenius ad se auertisset à Basilea respicienda.Eugeniū gente Venetū Dux
Mediolanēsis Amadei gener Venetorū hostis oderat.eidē Alphōsus infen-
sus erat,initio causam Renati summo studio defendēti.Sed & hi obiectum
Eugenio æmulū lætati,nō idcirco Sabaudū uenerari animū induxere.Nec
Pōtifex Renatū ultrà ex prpfesso tegebat:qua maxima spe subnixus ad eam
diē Renatus cū præclara facinora toto bello Neapolitano bellū circūferēs I
edidisset,Neapolim ab hoste cōpulsus est.Hostis antea eandē urbē obsede-
rat:sed egregie tutāte Renato,Petrū fratrē ictu è muris tormēti amisit,ob-
sidionēq; soluit:deinde refecta spe rursus obsedit.Transfuga quodā ingres-
sum occultū subter muros per cloacā ostēdēte,urbē nocturno furto ingres
sus cepit,eodē propè fato,atq; tot antè seculis à Belissario recepta de Gotthis
fuerat.Renatus conatus urbē defendere,ubi plenā hostium uidit,ac muros
occupatos,in arcem se recepit:ac nulla reliqua spe incolumitatem sibi suisq;
discessu pactus,ad Eugenium Florentiā,atq; inde in Franciā concessit,anno
eius seculi altero & quadragesimo. Renati frater Carolus apud Regē ma- K
gna in gratia erat:eius nutu agebātur omnia:id quod permulti proceres æ-
gerrime ferētes,Delphino authores fuere, ut ex aula iniussu patris cederet,
relicto Comite Marchię sibi à patre iuuētæ rectore dato.In Borboniorū fi-
nes se cōtulit:ac ex propinquo solicitabat Aruernorū nobilitatē, ut in eius
uerba iurarēt.Respōsum,iuraturos se ea dūtaxat exceptione,ne quid in re-
gem moueretur.Continuò & Rex cum copiis affuit.Filii adolescētiæ pater
ignouit,de principe consiliorum audaciæq; notho Borbonii filio suppliciū
sumpsit. Mox Delphinus peccatum uirtute obliterauit. Taleboto Anglo
Diepam

A Diepā obsidēte, cū exercitu profectus obiectas oppidanis munitiones perrupit, cōmeatum intulit, obsidionem soluit. Burgūdio uerò summo iure in captiuo suo Renato usus, in alieno captiuo Duce Aurelianēsi, antequam de Anglis redimeretur, longe antiquissimū duxit sibi eum recōciliare: ut Burgūdionissimus, ac Aurelianissimus, noua in ore mortaliū, ac detestāda Frācis nomina, tollerētur. cum iam par utrinq; dolor esset, inuisius nomen Burgundionū eo tēpore, post diremptā armorū societatē inuisum Anglis erat. Negociū id iniūgitur Ducis uxori, fœminæ Regia maiestate. erat enim filia Regis Lusitani. ei maritus attribuit prudētissimos uiros, quorū cōsilio utaretur: & quid fieri placeat, ostendit, more præcipue in Gallia recepto, ut authoribus mulieribus res magnæ gerātur. Ea agendo moliendoq; peruicit ut oratores ab Anglo Rege Calitium, ac inde in finitima oppida couenirent, quò & ipsa ex Flādria se contulit. Ibi primū de cōmuni pace agi cœptum, re ingentis molis, ac lentioris spei: deinde copia loquēdi cū Aurelianēsi facta, quem ad id Calitiū Angli ea rogāte trāsuexerāt, cum eo cōuēnit, ut obliuio iniuriarū sanciretur, & exlibe toro duceret Mariam filiā Cleuēsis Ducis ex sorore Burgundionis procreatā. proinde quadringentis millibus scutatorū redēptus, opera Burgūdionis post annos uigintiquinq; in patriā restitutus,

C persancte affinitatē amicitiamq; coluit. Hoc rerū statu & Renatus ex Italia rediit. Calitii Anglica pax cōiungi nō potuit. Induciis primùm in duodeuiginti mēses, deinde cum lōgior dies placeret, in trienniū factis, utraq; Regia inter se affinitate iungitur. Anglo Margarita Renati filia despōdetur. Virginis amita erat Frāca Regina, spōsi auunculus Rex Frācus. His pignoribus necessitudinis deuinctus in gratiā soceri Renati intra certā diem pollicetur spōsæ suæ patruo Carolo, quòd is paterno dominatu Comes Cenomanus diceretur, Cenomanis cessutū se. Ita Cenomani aliquāto pòst ad Frācos rediere, quāuis præsidio Anglorū ægre cedēte, magnaq; inuidia Regi Anglo

D apud suos cōflata. Interea ne miles bello uiuere assuetus, grauis agris, infestus urbibus domi foret, externū bellū quæsitū, rogatuq; Renati in Tullēses Mediomatricesq; itū. Spinale dedētibus oppidanis receptū, urbs Mediomatricū obsessa. Ibiq; Rex substitit cū parte copiarū. Cæteras ad uiginti millia equitū, decē peditū, Delphinus duxit in Basiliēsiū fines, quorū in urbe Cōcilium etiā tum habebatur Eugenio infestum. cum Heluetiis urbi auxilium ferentibus manus cōseruit: quibus eo præterea nomine infensus erat, quòd molesti erāt Augusti fratri Sigismūdo Austrio Duci, quòcum sibi fraternū nomē intercedebat. Duæ enim filiæ Regis Scoti, altera Delphino Frāco, al-

E tera Sigismūdo Duci nupserāt. Ad quatuor eorum millia occidit, reliquos fudit, fugauitq;. interiores eorū fines penetrare asperitas locorū prohibuit. proximis euastatis, ad patrē Regē in Lotaringia quintum iam mensem sedentē rediit. Mediomatrices ducentis scutatorum millibus pacem redemere. Mortuo Eugenio Thomas patria Sergianus Pōtifex eligitur, uir utique sanctus, anno eius seculi quadragesimoseptimo. Nicolaū nomen edidit. Albertus Cæsar bienniū imperauerat, successorē habuit Fœdericū Austriæ Ducē. Eius authoritate, Franciq; Regis, ac Burgūdiæ Ducis permotus Fœlix sacrosancta insignia ac nomen pōtificium deposuit. Legatio ei apud gentem

suã demãdata. In sedãdis sacræ causæ cõtrouersiis magnã laudẽ religionis, F prudẽtiæ,diligẽtiæ tulit orator Frãcus Rhemorum Põtifex Iuuenalis Vrsinus,diuturnus in Frãcia induciis miles in Italiã missus. Philippus Mediolanensis usq; adeò Venetorũ armis premebatur,ut iamiam amissurus imperiũ uideretur. Sororis filio Duci Aurelianensi Comitatũ Hastensem, si auxilia sibi aduersus hostẽ mitteret,daturũ pollicebatur. Missa sunt decẽ millia partim equitũ,partim peditum,Duce Reginaldo. Hastã recepere,prętore urbis eã tradente,eo fortè die quo dux Philippus Mediolani morbo corporis,ægritudineq; animi cõfectus decessit. Mediolanenses uariis alioqui partiũ uoluntatibus,cõsensu tamen,tædio seruitutis in libertatẽ sese uendicarũt, rem G magnis populis saluberrimã,si quis ea moderate cõspirantibusq; ordinibus utatur. Reginaldus æquum prędicans esse,Ducẽ Aurelianensem auunculo in ducatũ succedere,nõ expectatis nouis ex Francia copiis, tãquam impetu non etiã consilio bella gerãtur,in Alexãdrinorũ agrũ cõtendit: admonentibusq; amicis,caueret, nõdum obliterata memoria cladis ad Alexandriam acceptę,ne noua insuper calamitate nobiliorẽ locũ redderet,timiditatis hãc sententiã increpãs,oppidũ nomine Bostum oppugnat. Mediolanẽses Bartholomęum Culleonẽ Bergomatẽ pręstantẽ bello uirũ è custodia,in quam à Philippo Duce cõiectus fuerat,educũt, iubẽtq; lucis ac libertatis sibi redditæ memorẽ, tueri cõmunẽ libertatẽ. Is cõiunctis copiis Nouarensiũ Alexandrinorumq; ac Dertonẽsium,Reginaldũ castris exuit, maiore militum H parte amissa,reliqui Hastã sese recepere. Franciscus Sfortia suæ tempestatis omniũ bello clarissimus Dux, Blãchã Philippi Ducis Mediolanẽsis filiã in matrimonio habebat dote copiosissima urbe Cremona,sed eandẽ nõ iusto natã toro. Is aduersus Venetos bello gerẽdo à Mediolanensibus imperator delectus,Venetos ad Carauagium signis collatis fudit,fugauit,castris exuit. Re secũda sublatis spiritibus,& ab ineũte ætate auidissimus imperii,cũ exercitũ recenti uictoria ferocẽ,& spoliis opulentũ,sibi dicto audientẽ haberet, I icto cũ Venetis fœdere,à Mediolanensibus deficit. Vrbes Insubriũ aliæ aliò trahebant. quædã Mediolanensiũ imperium aspernabãtur,nõnullæ se Frãcisco ultro dedebant,perpaucæ in officio manebant. Ea igitur tãta urbs nõdum docta uti ad moderationem ciuilem libertate, ac factionum cõtentionibus fessa,& foris cõmeatu prohibita,assidẽte propè mœnibus Sfortiano milite coacta fidei Frãcisci sese permisit,Ducemq; eum salutauit. A cõsiliis Italicarum deinceps rerum Carolum Regem Frãcorum auertit rupta fides Anglicarum induciarũ. Frãciscus cognomine Tarraconensis partes Anglicas professus,induciarum die nõdum circũacta, repentina irruptione cepit K Filicerias oppidum opulentissimum Britãniæ contributũ,idem Normanię finitimũ. Qua de re Britãno expostulãte, Frãcus Rex misit ad Sõbressetum. rerum Anglicarum in continẽte administratorẽ, qui reddi oppidum iuberet,ac de iniuriis satisfieri. Respõsum,id iniussu Regis sui factum. sed Filiceriæ nõ reddebantur,& Tarraconensis erat ex intimis amicis Hẽrici. Proinde Franci Pontemarcẽ(id nomẽ est oppidi in flumine Sequana siti,ponteq; utriq; ripæ iuncti)arte ceperunt eadẽ fere qua Carnutes interceperant,premisso prima luce curru tignis onusto,subsequẽtibus, nequa suspicio subesset,

A ſet,ſatis magno interuallo militibus raris habitu materiariorum cum ferramentis fabrilibus. Ab his Aurigaq; occupata porta,ex cópoſito affuere ulteriore citerioreq; fluminis parte duces cũ copiis,noctu itinere cõfecto.Ita arx póſtq; ac oppidũ captum.Vernoliũ,prodente piſtrinario oppidano partem muri ab Anglo ſibi cuſtodiẽdã noctu attributã,receptũ.Arcẽ Angli aliquãdiu tutati,tãdẽ coacti deditionẽ fecere,incolumitatẽ ſibi pacti.Pós Audemari ui,Lexouii uolũtate ipſorũ recepti.Per inducias exire cõſueuerãt Medũta.perſonati,qui ab aliis ficti uultus appellabantur,ipſi ſe Armeniacos dictitabãt.Ab his Medũntini defecere.Illi tũc ſe Anglos cõfeſſi, cõceſſo iure res
B ſuas auferẽdi,ſine fraude dimiſſi. Vernũ,Anglis qui in præſidio erãt, pactis niſi intra certã ſibi diẽ auxilia Rotomago uenirẽt,abituros ſe,ea die præterita deditur.Cõſtantia,Fanum Laudi,in fidẽ ſine certamine rediere. Terror undiq; Rotomagũ circunſtabat,& induciæ haud dubie ruptæ,& ſpes pacis ſublata,quòd inclinatiore ad eã animo Regis Hẽrici cum Auunculo Rege Renatoq; ſocero iũgendã, proceres Angli aſpernabãtur omnes cõditiones pacis,niſi certa Frãciæ parte Hẽrico attributa,optimo habẽda iure,ſolutaq; omni Franci Regis in ſe imperio.Id pernegabat Francus.Vt rebus ſecundis maieſtas Regũ ſanctior habetur,ita aduerſis uilior.In Anglia nõ defectio-
C nes quãprimum à Rege,ſed in eos qui apud eum plurimũ poterãt,impetus factus.paulatim audacia increuit,& Ducũ inter ſe æmulationes ſimultateſq;, ad poſtremũ & domeſtica bella exorta,& in ipſũ Regẽ uis intẽtabitur. Interea Frãcus Rotomagũ obſedit.Inerat ualidũ præſidium,& egregii duces. Carolum Regẽ ciues circunſpiciebãt. Angli eo iutẽtius omnia circũſpicere,ne prodi,ne capi,ne circũueniri poſſent.In tãta urbe inuitis animis oppidanorũ erat difficile undiq; omnia cauere. Aliquot ciues in colloquiũ clam Anglis deſcẽderunt,req; cõpoſita noctu duas turres,& quod inter eas muri eſt,occupauere,ac Frãcos ex cõpoſito demiſſis ſcalis recipiebãt.Senſit An-
D glus.occurrit:& qui cõſcenderãt,deiicit:& qui cõſcendebãt,deturbat:proditores obtrũcat.Ciues poſtridie duce Archiepiſcopo grege facto Sóbreſſetũ in publico circũſtãt:alterũ & quadrageſimũ diẽ ſe clauſos omniũ rerũ inopia laborare cõqueſti,orãt,ut ſuę urbiſq; ſaluti proſpiciat,mittiq; patiatur oratores ad Francũ,qui ſalutẽ illi urbiq; paciſcãtur.Hac circunfuſa multitudine ipſe cũ paucis fortè tunc ſuorũ in præſentia iuſſit facere quod è re cõmuni uideretur.Itum ad Regẽ.nihil ciuibus denegatum.Impetratum eſt etiam ut Anglis abire incolumibus urbe tradita liceret.Renũciata legatione nõ probant Angli cõuenta:occupant arcẽ,& quod uocãt Palatium, ar-
E cis inſtar emunitũ locum,armis telis firmãt.Nihilo ſecius Franci intra mœnia recepti.Angli eruptionẽ tentãt. Coerciti,ac in obſidionẽ iuſtam clauſi, cum peterent ut (quemadmodum placuerat) incolumes dimitterentur, reſpõſum à conuentis eos diſceſſiſſe,cum munitis locis inſeſſis uim cõtra pararint.Nouis legibus illigatur dux Sóbreſſetus,ut ex quinq; Normanię oppidis decederet,deduceretq; pręſidia,Caldebeco,Monuillari,Iuliabona,Tãcreduiulla,Arcfluctu. Ad fidẽ promiſſorũ obſes Talebotus maneret. Ita dimiſſus cum reliquis dux.Cætera quæ cõuenerat oppida reddita: Arcfluctũ Pręfectus redditurũ ſe initio negauit.obſeſſus oppugnatuſq; & terra & ma

ri nō multis pōst diebus dicto paruit. Ad Falesiā plurimus labor fuit, quòd egregius miles eā tutabatur. Id oppidum Henricus ob ingentia merita Taleboto dono dederat. Cóuênit ut Talebotū Frāci recepta Falesiā dimitterēt. Exin ex Anglia auxilia uenêre ad tria millia nouorū militū, & mille circitèr ueteranorum, ex præsidiis oppidorum quæ fidē nō mutarant, collecti. Cum hac utraq; simul manu pugnatū Carētum inter ac Baiocas ad uicū Forminiacū, perpauci Anglorum euasere, cæteri cæsi, captiq;. Tā secundis Francorum rebus Tarraconēsis ad Francū trāsit, Filicerasq; reddit. Circunferuntur arma, ne in Normania quid belli reliquū sit. Ea haud magnò deinde negocio prouincia cōfecta, placuit persequi cętera, & in Aquitaniā recēti terrore mouere, ac omni ex cōtinente hostē exigere. omnes copiæ undiq; cōtractæ, ac mox quatuor in partes diuisæ. Vno eodemq; tēpore quatuor oppida obsidebātur, oppugnabanturq;, Arquæ, Rio, Frōciacum, Castellio. Ita dū distinētur cōsilia uiresq; Anglorum, Burdegalēses ad Frācum mittunt de cōditionibus tradēdæ urbis: quibus ex sentētia cōcessis, & comes Flussatium, & princeps Buziorum in fidē ueniunt: quorū exēplum obsessa oppida sequūtur, præsidiis sine fraude dimissis. Iā omnis Aquitania recepta præter Baionā. eò itum. cū erumpētibus pugnatur. acie uincitur. Suburbanus locus permunitus expugnatur. de deditione oppidani cum Frāco agunt. In cœlo cādida crux cōspicitur, id quod nubium natura ferre potest: in religionē etiam Angli uertêre. Deposita rubra cruce candidā cōsensu sumpsere. illud enim Anglorum, hoc Frācorum bellicū insigne. Nec diu in fide Burdegala māsit. Insequēti anno ad cōiurationis factæ clandestinū nunciū Talebotus quinq; millia peditum trāsmisit: urbemq; recipit, ac circūiecta pleraq; oppida. In eu missus Ioannes Borbonii ducis filius, gener Regis. Ad Castellionem castra posita. superuênit repentino aduentu hostis, terroremq; ad munitiones usq; intulit. Cētum etiā ferme sagittarios occidit metu torpidos. Erumpēte è castris nobilitate, signa collata. Inter pedites Talebotus ætate ingrauescente eques, suos ad uirtutē acuebat. eo magis hosti cōspicuus & expositus, tormētis ictus cecidit. antequam expiraret, haud dubia iam uictoria Frācorum, filio suadebat, ut dum facultas foret, in tutū ipse se reciperet. Neganti se patrē deserturū, Ego, inquit, fili multis rebus fortiter gestis, mori sine decore non possum. te uixdum puberē, nec mors clarum, nec fuga infamē facit. Adolescēs mortē, occumbēte patre, uitæ fugæq; prætulit. Minor quàm pro nomine Ducis uictoria fuit. minus duo millia desiderata: amplius duo millia propinquo receptu Castellionē concessere, sed & hi mox dediti. Supremum eo bello prælium rē uniuersam decreuit, possessionemq; certā restituit Francis urbis Aquitaniæ principis, quā per tot deinceps ætates Angli obtinuerant. Burdegala enim cum oppugnationē aliquot dies sustinuisset, concessit tandē in nouas aliquantoq; grauiores cōditiones. Angli dimissi. Ciuibus uenia data: ac ne respicere ultrà possent Anglos, duplici arce firmātur. & quæ defecerant, in fidē rediere. Miti uictoria Angli undiq; sine noxa dimissi: anno eius seculi quinquagesimosexto, eoq; Frācis fœlici, nūlla re in continēti Anglis reliqua præter Calitiū, & ei cōtributos angustos fines. Id gaudiū ne solidum esset, Delphinus à patre commeatu in quatuor menses petitò, in Del-

phinates

A phinates secessit certo consilio nõ redeundi uiuo patre, causatus impotentiã eorũ quorũ fide uirtuteq; pater tãto bello uictor euaserat, quòd hos meritorũ fiducia omnia sibi arrogare diceret, nec in paterno animo locũ filio relinquere. Quibus diebus bellum Anglicum ad Burdegalã cõstitit, eisdem Gãdauum à Philippo duce defecit. Cõquesti nouũ sibi salis uectigal imponi, & iura ciuitatis imminui. Cõtrà tendentẽ urbis Præfectũ à Duce impositum interemere: nec dubitabant ea ex re sibi bellũ imminere. Eorum quãplurimi quascunq; res carissimas habebant, in propinquo Aldenardæ apud suos quisq; amicos deposuere. Dux nihil per præcipitẽ iram egit cõtra præ-
B ualidã urbem: quo tẽporis interuallo Brugenses Hyprensesq; miserati fortunã Flandriæ, memores auitorũ malorũ, libertatisq; sæpius quàm fœlicius tẽtatæ, sacro ieiunio, frequẽtissima legatione missa, principe legationis Cartusiẽsi quodã uerba faciente, die Domino passo sancta in tẽplo Ducẽ ad aras supplices stratiq; obsecrarunt, ut ueniam errore furoréue lapsis Gãdauensibus daret. Mite, ac tẽpori locoq; cõueniens respõsum tulere. Qui Gandauẽsiũ Aldenardæ res suas deposuerãt, illuc uno globo profecti, mœnibus arcẽtur ab urbis Præfecto, negãte iniussu Ducis tãtã simul mortaliũ multitudinẽ se recepturũ. Cũ iusto exercitu & tormẽtis iuere, urbemq; obsedere. Ex-
C teriore parte adueniens Ducis miles, & erũpens præsidiũ, obsidionẽ magna obsidẽtiũ cæde fugaq; soluit. Iã bellũ ex professo geritur. Audẽt hostes Annoniã & finitimos agros urere, & oppida tẽtare, lenibus præliis interdũ uictores. Sæpius à ueterano duce militeq; temere collecta multitudo fusa. Vno prælio uiginti millibus suorũ amissis, qui modò pro patriis legibus libertateq; mori, sanctissimũ, ac uita potius existimarãt, leges graues accepere, multati insuper prægrãdi pecunia & præsenti, & certis pẽsionibus persoluẽda. Rex cum suis popularibus fœlicius an cõsultius, atq; ideo, ut ferè usu uenit, fortunatius egit. Intermissis aut cõsenescentibus bellis, metuq; hostili subla-
D to, cõsueuerant milites passim uagari, resq; miserorũ agere, ferreq;. Auaritiæ ac libidini eorũ nihil clausi, nihil sancti esse. Militare uectigal instituit Rex, unde quinq; millia peditũ alerẽtur, ac mille quingenti equites delecti cataphracti cũ suo iusto comitatu, ut horũ uirtus cæteros ab iniuria maleficioq; prohiberet, hiq; in præsidiis quarũ uideretur urbium collocarentur. Finẽ licentiæ facerent, si quis quicquã secus auderet, in eum animaduerteretur. Ita disciplina militaris tã sancte coli cœpta, ut qui miles infestus antè fortunis agrorũ urbiumq; & in primis mercatorũ fuerat, is unicus uindex grassationum scelerumq; foret, nullumq; tutius quàm cum milite cõmerciũ. Euiscε-
E ratores antea dicebantur, milites rursus dici cœpti. urbesq; certatim apud se milites in præsidiis locari iã expetebãt, lõgè aliis ea tẽpestate atq; nũc moribus. Proinde summa uolũtate uectigal militare pẽsitabatur. Id uerò minus secũdis animis institutũ, ut uino minutatim uendẽdo grauior precii pars fisco inferretur, quæ antea fuerat leuissima. Duo millia equitũ quorũ nomina in præsidia urbiũ recepta nõ fuerãt, permissu Regis in Frãcia cõscripsernt Florẽtini aduersus Alphõsum bello Hetruriã urẽtem, ubi ea parte debellatũ esset, bellum in regnũ Neapolitanum trãslatura Duce Imperatoreq; Renato, qui oblatã eam fortunam nõ aspernatus, hunc exercitum trans Rho-

danũ ducens,à Ludouico Sabaudiæ Duce trãsitu Alpiũ arcebatur,professo F
se Alphonso ac Alphõsi fœderatis Venetis amicũ,Florẽtinis ac Sfortiæ hostem.Delphinus filia Sabaudi Carola ducta,socerum exorauit ut per suę ditionis fines transitũ daret auunculo,quẽ Astam usq; ipse duxit,peruicitq; ut Ferratẽsis antè Sfortiæ infestus,armis abstineret,societate Venetorũ relicta. Ea expeditione nihil memorabile gestũ, nec in Alphõsum ductus Frãcicus equitatus,sed in Venetos.Id turpe sibi ratus Renatus,nõ suo bello,sed alieno se res gerere,ac alienis auspiciis quasi mercenariũ ne imperare quidẽ,sed Mediolanensi merere,in Franciã se recepit. Et à Turcis capta Cõstantino- G
poli,tristis nuncius religionẽ piis animis iniecit bellorũ atroci animo inter nos gerendorũ.Simul authore Pontifice bellũ lugubre festa Italiæ pax excepit.Vindocini uerò Rex Francus procerũ cõuentũ habuit, causaq; Ioannis Ducis Alẽconii cognita,quòd conuinceretur Anglos clàm solicitasse ut rursus in cõtinentẽ classe exercitũ transmitterent, eum maiestatis dãnauit, homini suppliciũ remisit.Delphinus iam quartum annũ aberat,cõmeatu in quatuor menses,ut ostẽdimus,petito:& cum superiore secessione ueniam à patre facilè impetrasset,huius lõginquioris grauiorisq; pœnitentia duci nõ uidebatur.Legatos Regũ,Ducũ,liberorũ populorũ admittebat.altera propè Regia apud eum uisebatur.Pater illũ ad necessitatẽ implorãdæ fidei pa- H
ternæ subacturus,exercitum cõscribit:quo territus,ad Philippũ Ducẽ concessit,ibiq; cultus est: expostulãtiq; per legatos Regi Dux respõdit,se beneficiarium regis nõ posse pie regis filiũ propinqua cognatione iunctũ finibus suis prohibere:qui maiestate nominis,quocunq; hinc pulsus pergat,receptũ sibi fit magnificũ inuẽturus.Id auxit indignitatẽ, quòd cum Ladislaus Rex Hungariæ Bohemiæq;,Alberti Cæsaris filius,Magdalenã Franci Regis filiã missis legatis ex illis gentibus illustrissimo quoq; in matrimonium peteret, paterq; despõderet,ẽ dignitate fuerat etiã fratrẽ Delphinum paciscẽda uirgine nõ abesse.obijt adolescens sponsus ante perductã puellã.Ea regis Na- I
uarri filio nubet. Anno eius seculi duodesexagesimo Petrus Fregosus Genuẽsis Dux terra mariq; ab aduersa factione Tarraconẽsiq; Alphõso uexatus,principatum quẽ tueri posse diutius se diffidebat, Franco Regi tradidit. Eò Renati filius Ioannes missus,urbi præfuit peropportunè ad bellũ Neapolitanum mari gerẽdum.Fortè per idẽ tẽpus Alphõsus obiit,in regna paterna successore Ioanne fratre.Neapolitanum Ferdinãdo filio notho legauit,nõ ut relictum,sed uirtute partũ.Calistus Põtifex Nicolai successor notho deferendũ regnum sacræ sedis beneficiarium negat,illiusq; solidum ius ad sacrã sedẽ rediisse contẽdit.Cõtrà Ferdinãdus defendebat patrẽ Alphõ- K
sum ab Eugenio Regẽ Neapolitanũ dictũ ea lege, ut ei ipse nominatim filius succederet.Idq; Eugenii decretum,successorẽ Nicolaũ cõfirmasse.dextra quoq; se tecturus erat,si quis uim inferret,socio cõsiliorum armorumq; Sfortia.Apparebat Italiã bello arsurã,haud dubia pristinorũ malorũ specie renascente,cũ Calistus obiit.Pius nouus Põtifex primùm omniũ de pietate à furore Turcarum tegẽda acturus,nomini Christiano edixit,ut Mãtuam, quò ipse affuturus esset,decimo quàm in sacro solio locatus est mense,undiq; conueniretur.Interea Ferdinandum diademate donat, Regemq; nuncupat,

A cupat, ea dũtaxat exceptione, ne id pro præiudicio haberetur, fraudiue cuiquam foret, si cui præterea quid iuris ea in re foret. qua formula cautionis superiores Põtifices minime usi fuerãt. Ea re & Andegauẽsibus prospicere, & dignitati suę in iure cõtrouerso cõsulere uisus. Exin omnis cura in tuendam pietatẽ uersa. Turcæ rebus secundis feroces, aduersis ferociores, ubi eis à cæteris bellis quies dabatur, nullum piis respirãdi tẽpus, locúmue metu uacuũ relinquebãt. Morte Tãberlanis liber Scytharũ metu Pazaitis filius Calepinus rerũ potitur, breui æuo. Mahometes uerò & ipse Pazaitis filius decẽ & septẽ annis regnauit. In Asia Europaq; paternas opes Tãberlanis armis fractas in pristinum robur restituit, reliquitq; filio Amurati. Is eas maiores quã acceperat effecit, latius finibus gentis propagatis. Eius arma Oricũ usq; Apolloniamq; peruenere: Aulonemq; recepit, tam breui in Italiã ex aduerso littore trãsmissione. Cum Hungaris uario euẽtu bellũ gessit, maximis pugnis & uictus, & tanta suorũ cæde uictor, ut frontẽ feriẽs fremeret, nolle se tam sæua mercede sępe uincere. Triginta regnarat annos, cum fessus tam lætis quàm tristibus rebus in Bithyniã rediẽs, cura rerũ in Europa gerẽdarũ filio Mahometi admodũ adolescẽti demandata, attributoq; Satrapa ętatis rectore, idẽ ubi ab Hũgaris sociisq; eorũ bellum rursus apparari audiuit, C in Europã ueniẽs cum nostris cõflixit, uicitq;. Sed funesta etiã tunc suis uictoria, summa rerũ filio reddita, Prusiam principẽ Bithyniæ urbẽ reuersus decessit. Mahometis & fœlicitas & uirtus maiorũ gloriam superauit. Mysiæ Thraciæq; maximã partẽ, Macedoniã, Thessaliam, Aetoliã, Bœotiã, Phocidẽ, Locros, Atticã terram, totã propè Epirum, totum propè Illyricũ, partim à patre accepit, partim ipse sibi adiunxit. Byzantiũ obsedit. Egregie urbẽ rurabatur Augustus Cõstantinus, eius Ioannis filius, qui Florentiam cum suæ gẽtis optimatibus ad Eugeniũ pontificẽ uenit. Græci proceres multitudoq; quãuis infrequens, quòd longe maxima pars prospiciẽs animo quod futurum erat, alii aliò cõcesserant, uirtutẽ summã præstiterunt. Erant eadem in D urbe permulti Genuensiũ Venetorumq;, qui certabãt inter se uirtutis ęmulatione. Illinc acerrime à summo Imperatore Turca, & Satrapis summis itẽ ducibus oppugnatur, hinc præstanter defenditur. nihil alterutra ex parte omittitur neq; consilii, neq; industrię, neq; audacię. Trahitur obsidio oppugnatioq;. uiribus humanis uires humanę nõ cedũt. aliter uolẽti deo cedẽdũ. Turca nocte intẽpesta uidere sibi uisus est ingentẽ lucẽ è cœlo in urbẽ obsessam demitti. Id uisum clàm habuit. Sequẽti nocte item intẽpesta uidet eãdẽ quæ cœlo descenderat, in cœlũ redire. Tunc plenus bonæ spei, urbẽ quã E paulò antẽ superi ope cœlesti texissent, uelut desertã tunc à superis, maiore ui adoritur. Victa uirtus, nõ uicta religio. Cęsar suos, quoad fortuna nõ inuidit, tegẽs, hostẽ petens, egregie pugnat, nec inultus perit. Vrbs uasta, paucitasq;, si quidẽ hostiũ numero conferatur, expugnata, nullum exẽplum sceleris, libidinis, auaritiæ, impietatis nõ edente Barbaro in homines, in numẽ. Hic finis imperii Græcorum. Is casus urbis de nomine Christiano optime meritæ, ubi CHRISTVS mille trecentos circiter ac nonaginta annos sanctissime cultus est: quæ sanctissimos doctissimosq; uiros gennerat. nec periit nisi nobis deserentibus. Pius igitur Pontifex Mantuam profectus, satis fre-

quēti totius reliqui nominis Christiani cōuentu orationē tēpori cōuenientē habuit.Id quod disertissimo Pōtifici haud difficile fuit in tali causa, quæ alioqui nullius uoce,si sana nostris mēs fuisset,indigeret,quæ ipsa se probaret.deplorauit excidiū imperii Christiani,tot pia regna euersa,tot clades acceptas tāta nostra ignominia.nūc saltē has semianimes reliquias piorū seruādas.sibi quisque impendēre periculum meminisset.paulòantè Adrianopolin Nicopolinq; lōgius à Turcarū metu situ regionū fuisse,quàm quorū nunc latus procul ab acinace pharetraq; Turcarū falsò sibi abesse uideatur. F cōspirandū uniuersis,ne singuli deinceps prædæ,ludibrio,cædi simus.Gotthofredū,Balduinū,Bohemundū sibi proponerēt imitādos. qui fortes domesticis bellis essent,ne ignauos in cōmuni salute, in religionis causa se præberent.Ecquis antesignanū Sacro bello profiteretur se futurum?ecquis crucē Domini humeris subiturum?ecquis ea signa sequuturū? ecqui CHRISTI milites haberi esseque uellent?Permouit in præsens oratio:sed dū oratores Regū Ducumq; suas quisq; priuatas suorumq; expostulationes proferunt,cōtrouersiæ rerū profanarū effecerunt,ut antiquiores hæ sacris armis forēt.Ioannes Renati filius,idem Dux Lotaringiæ,ac Genuæ Prętor classe Lygustica Massiliensiq; in regnum Neapolitanū transmisit,bellumq; cū Ferdinādo gerebat: grauissimeq; cōquerebatur hostem suū Ferdinādū corona redimitū.Simul ab aliis aliarum rerū cōquestiones exoriebātur.Verbis modò Sacrum bellum decretum,cōuentusq; dimissus octano quàm haberi cœpit mēse.Ioannes Dux uno ingenti ad Sarnū prælio uictor,uniuerso regno potiturus uidebatur,cōsiliaq; obsidendæ Neapolis agitabat,cum in cōcilio eorum uicit sententia,qui nō mœnibus assidendo premi eam oportere censebāt, sed propinqua oppida prius recipienda,quæ illā alerent tuerenturq;. ea si omittātur,obsessis quàm obsidētibus similiores fore.Hac mora iniecta bellū trahitur, spatiumq; tēporis datū est sociis amicisq; Ferdinandi auxilia mittendi:& nouus dolor inustus est Ioāni,quòd Genua defecerat,arce tātū à Francis retenta.Sed Sauona in fide mansit. Renatus ex Gallia spe recuperādæ urbis copias duxit.Sed hæ fusæ fugatæq;. ad duo millia militum cæsa: reliquis Sauona receptaculo fuit.Dum hæc apud nos gerūtur, duos fratres Constātinus Augustus,qui amissæ patriæ superesse noluerat,haudquaquā uirtute sibi cōferendos reliquerat. Hi dum de Peloponesi imperio inter se armis decertant,opportunā eam Barbarorum iniuriæ præbuere.Turca illā occupauit uniuersam, præter non multa oppida quæ Venetis parebant. In Pōto quoque Barbarus in ditionem redegit Trapezuntem, quā nobilissimam urbem angusta inter Gręcos nobilitate princeps obtinebat.Id per legatos apud Reges Ducesq; ac liberos populos deflebat Pontifex. apud Ducē Delphinus agebat.pollicitabatur,si per patrē sibi liceret,sumpturū in hostes religionis arma.Pater mirari se dicens repentinum filii cōsilium,redire domū prius iubet.Illo nō audiēte, Pōtificē Pium cōsulit de spe Regni à maiore filio cōtumaci ad minorem obsequentissimum transferenda.Pius huius rei mentionem auersatus,religionem filii collaudat, patrem subincusat. Gallos meminisse iubet maiorum pietatis,uirtutis,gloriæ,triumphorum de Barbara religione partorū. Burgūdio ut patris cædem multo domi cruore ultus

A ultus fuerat,ita eiusdē à Turcis uičti cāptiq; memoriā ut gloria obliteraret, profitetur aut se utique arma in Barbaros laturū,aut siqua eum grauior necessitas domi inuitum teneat,Duces ac iustum exercitum missurū.In Brabātia Delphinus filiū sibi natū eodem ipso die Ducē Normaniæ salutari à suis iubet. qua re Regē agere uiuo patre Rege uideri poterat.Et Rex pater suspicione ueneni cōplures dies cibum nō cepit.cū admonitu, ac propè coactu amicorum tandē capere conaretur,clausis iā uitalibus mortem certam intuēs,gratias Deo egit,quòd die peccatricis festo è uita hac euocaretur.Die enim diuę Magdalenæ festo decessit,Magduni Biturigū, anno eius seculi se B xagesimoprimo. LVDOVICVS eius filius lōgo tēporis interuallo reuersus, Rexq; salutatus ac sacratus, lōgè alio quàm quo pater instituto sibi regnādū arbitratus,solicitā sibi omnem deinde uitā effecit.adeò repentina omnis magnæ rei mutatio uniuersa,nō temere,nisi quos minime quis credat, & ipsis persæpe authoribus fit oppressis.Aulicos patris in uullo honore gratiàue habuit.Toto ferme Regno Magistratus,Præfecturas, Procurationes, Munerū functiones,in quibus aliquid dignitatis cōmodiue foret,repudiatis ueteribus, nouis hominibus demādabat,&,quod maximo malo illi extitit, Veteranis militibus ductoribusq; ordinū exauthoritatis, à splēdore quoq; 1461.
C abhorrere uisus.Tarraconēsi nupserat Blāda Regis Nauarræ filia, hæresq;. Huic mulieri cōtrouersia cū Castulonensi(ut inter finitima imperia assolet) erat.Arbiter ab utroque captus Frācus Rex.In extremos regnorū fines dirimente fluuio in Torbellis cōuentum.Traiecit ad Frācum Castulonēsis comitatu magnificentiæ ostentatione uisendo.Vnus etiā comitum uelo nauis aurato trāsmisit.Rex uerò Frācus infrà modice locupletis cultum ipse Regē Castulonensem excepit. id quod Hispani nō ad uanitatē refellendā, sed sordibus,ac animo minime Regio factū interpretabātur.quod alioqui perpetuum in illo fuit,ne ornatu corporis quenquā suorum anteiret.De re cō-
D trouersa secundum Castulonensem pronunciauit. Nihilo secius Tarraconensis Rex Ioannes defectione Barchinonensium perculsus, opem à Frāco impetrauit,attributo ac uelut oppignerato quāti auxilia lata cōstarent,Ruscinonēsi Comitatu.Id ea parte firmamentū Regni erat. Nec minus altera parte,quæ pace Atrebatēsi cōuenerat nomine pignoris oppida ad Somonā à Duce Philippo obtineri,ea redemit.Hac ratione duo maxima pignora initio Regni alterum diluit,alterū cōciliauit,utrinque se in tuto locans. Simul Pōtificis maximi gratiā iniit,misso in urbē Gotthofredo Episcopo Heluiorum,qui uerbis Regis cederet iure Pragmaticæ Sanctionis. Ad hoc Frācis-
E cum Sfortiam beneficiarium summi uocitans, eum iureiurando sibi deuinxit,attributa illi Sauona,quam miles Frācus obtinebat. Arce Genuensi Renatus cesserat.Renati filius Ioannes prælio ad Troiam Apuliæ uictus,nulla ostendente se spe subsidii quod ab Rege expectarat,Italia decessit,ab Rege animo alieniore. Suum uerò Ducē Frācisců eo Britanni offensum tradunt, quòd ab eo Rex tria peteret,omnia noui apud Britānos exempli: unum, ne deinde scriberet, DEI GRATIA BRITANNIAE DVX. alterū,ut Regi ex Britānia uectigal cogeretur. tertium,ut sacra beneficia solum Regem patronum agnoscerent.ea cuncta ni fierent, bellum indici.Regem

in propinquo copias habuisse.Repẽtina mali denũciatione perculsus Dux, F
cũ ipse nullũ militẽ haberet,ut ad apparatũ propulsandi belli,sociósque armorum cõciliandos spatiũ tẽporis intercederet,respõdit, ad ea cõsensu decernẽda,uniuersæ gẽtis cõuentũ habendũ.Quod satis cõstat,oratores Dux prudẽtes ac industrios passim circummisit,quoniã Rex sagacissimus fallendus erat,aliũ alio,& in primis mẽdicorũ & humillimæ sordidissimæq; nonnullos fortunæ hominum habitu ad Duces magniq; nominis proceres,suis quenque illorũ stimulis incitãs.nec ulli ferme suæ de Rege querimonię derãt. Nõ tamen tã clàm iniri cõsilia potuere, ut omnia iã circunspicientem Regẽ falleret Britãnũ & in Angliã de societate amicitiaq; oratores misisse, G
& cum Carolo Comite Carcellẽsi Philippi Ducis filio impigro uiro fœdus iunxisse.Regis igitur missu Rubiprati filius nothus Nauarchus in Hollandiæ orã bellica naui appulsa,ipse in pagum satis procul à littore tribus omnino comitibus cõtendit:ubi Carcellensis fortè infrequenti comitatu uersabatur.Nothus dissimulãs quisnã ipse,qui comites,quò,unde, quid petẽtes uenissent,suspicione iniecta in se oculos hominũ cõuertit. Cognitus tãdem ac cõprehensus in custodiã cõiicitur ipse,comitesq;.Nauis re cognita continuò soluit.Rumorq; exortus omnem eã regionem peruasit in Regem grauis:ac Oliuerius aulicorũ Burgundionis intimus apud nobilitatẽ prædicabat missum ab Rege Archipiratã, qui Carcellensem incautum exciperet,ut Dux pater senex filio orbatus in potestatem redigeretur.Rex ad Ducẽ Pręfectum iuris ac Archiepiscopũ Narbonensem oratores misit,qui filiũ incusarent,quòd fœdus cũ Britãno Anglorũ socio amicoq; iunxisset: idq; crimẽ fando exarcebarẽt,infidelitatisq; ac maiestatis coarguerẽt.Simul postularẽt sibi reddi Rubipratum Nothũ,quẽ à Rege missum dicerent ad intercipiendum Britãni oratorẽ ex Anglia mari transmittentẽ:ac authorẽ nepharii rumoris Oliueriũ dedi,ut in eum seditionis molitorem Rex animaduerteret. H
Aderat Carcellensis cũ hæc apud patrẽ Ducem patente magnifico atrio frequenti cœtu nemineq; excluso à Præfecto iuris perorarentur.Posito igitur genu supplex petiit à patre,ut cum de sua fama,existimationeq; Britãni uiri optimi amiciq; nobilissimi ageretur, sibi liceret pro se corã, ac pro absente innocẽtissimo Duce cõtra criminis atrocitatẽ uerba facere.Apparebat iuuenẽ indignatione succẽsum plura iræ quàm cõsilio daturũ.Indixit idcirco filio pater in præsentia silentium,iussitq; postridie quod tũ demum uideretur respõdere.Interea meditaretur quę ex usu dignitateq; dici par foret.Ipse cõtinuò defendit iure captum,multis,ut fama erat,sceleribus nothũ coopertũ, in Hollãdia finibusq; Regis imperio solutis cõprehẽsum, Regi dedi minime cõuenire. Illum,si in filium quoque scelus cõsciuit,parẽ causæ suæ habiturum euẽtum.Oliuerium quoque ex Comitatu Burgundiæ ortum,ac filii familiarẽ, causam apud Regem nõ dicturum.Cum instarẽt oratores petere ne id Regi petẽti denegaret,utq; filium sibi timere à Rege insidias uetaret, quæ falsò Rubiprato obiicerentur, respondit se ad eã diem Regi nihil denegasse:Regẽ sibi multa pollicitũ,nihil eorum præstitisse. In primis,inquir, spopõdit oppida quæ ad Somonã sunt,quãuis auro appẽso, utẽda fruẽdaq; se mihi relicturum,neque uiuenti adempturum: quæ nihilo secius cõtinuò I K

præsidiis

A præsidiis occupauit,nobilitatéq; noua sacramenti formula sibi obstrinxit,se sine exceptione in quemcunque iuberétur laturos arma. Iubet filium nihil ab ipso timere suspicaríue.Is si terretur, id iam non paternum ei est. Quem enim ego timeam?Postridie sedente patre Duce,repetitaq; cõtentione,cum Præfectus iuris diceret subiratum esse Carolesiũ filium,quòd Rex initio gubernatorem eum Normaniæ instituerit,adscripta in singulos annos auri pẽsione ingẽti,mox exauthorarit:iuuenis paucis uerbis & hesternæ & præsenti orationi clementer respondit,ut satis appareret noctem interpositam, ac maiestatem imperii paterni permulsisse feroces spiritus: se nõ modò fœdus B cum Britãno coniunxisse,sed fraternum etiam ad rem bellicam nomen, nõ quò pesti Regi Regnóue foret,sed potius ut communi saluti consuleret.Se præfecturæ Normaniæ exauthoratione non moueri.Satis honorum fortunarumq; sibi esse in patris erga se indulgentia.Idem re infecta dimissos à Patre oratores nihil boni animo augurantes cũ deduceret, lõgius progressus quàm unde à patre conspici exaudiríue posset,ore ad aurem Archiepiscopi admoto,summissiore uoce, Per hunc,inquit, Moruillarẽ (id Præfecto iuris suum nomẽ erat)apud patrẽ Rex mihi caput multis aspersit probris: sed faxo intra finem anni uertentis Regẽ pœniteat:id quod uerbis meis ei enun- C cia.Ita haud dubia dissociatione animorũ discessum. Rubipratus quinquẽnio pôst custodia liberatur, multo antè cruore iniuriis suspicionibúsue expiatis. Erupit autem coniuratio non multis mensibus pôst, quàm oratores legationẽ renunciauerũt,qui fuit annus eius seculi sexagesimusquintus. Capita erant Carcellensis ac Britannus.Philippus Dux nomen suum non dedit,cæterùm omnes eius uires penes filium erant.Carolus Dux Aurelianensis decesserat relicto infante filio Ludouico. Ioannes Comes Dunensis defuncti frater nothus in parte cõiurationis fuit.Rege superiore maximos ordines duxerat, ab hoc est exauthoratus.Ioannes Dux Borbonii Regis sororem D rem in matrimonio habebat,nondũ auro dotali appenso,amantissimus Philippi Ducis, cuius ex sorore procreatus erat. Ipsius uerò soror Ducis filio Comiti Carcellensi nupserat.Carolus Regis frater Ducatu Biturigũ donatus,ut tenui dominatu,cõtentus esse nõ poterat.Hos ut capita rerũ nouandarum sequebatur lõgè plurima nobilitatis multitudo, sua quisq; indignitate doloréue permotus, in quibus Dux Nemorensis, Comites Armeniacus Alebretẽsisq;.Cum Rege stabant auunculi duo Renatus Carolusq;. Cõtrà Renati filius Ioannes Dux Lotaringiæ in rebus Italicis ab Rege desertum se fremens, in eum ira furebat. Maturis consiliis Biturix cum frater Rex in E Pictonibus ageret,ab eo clàm elapsus, specie uenandi per dispositos equos in Britanniam euolat.Carcellensis ingenti exercitu ex Atrebatibus, Hãnonibus,Flandria,Hollandia,Brabantia conscripto,interiorem Franciã petẽs, se præfectum Biturigis dictitat:se bono publico adesse,se tributis uectigalibusq;,quæ in immensum excreuerint,miseros populares leuandos suscepisse.plebem,quæ seruorum loco habeatur,in libertatem uindicare, nobilitati suam dignitatẽ reddere,sacerdotibus sua sacra iura,cum sanctiores sint in siluis feræ , quas uiolare capitale sanxerit Rex, quàm sacerdotes, quos pro libidine agat feratq;.Ad Isarã amnem arcem pontemq; Maxẽtii proditione

Præfecti recepit. Ad urbem Regiã hæsit. comprehẽsis in Sequana nauibus F
põté ad Clodoaldi capit. Borbonius Dux Regios magistratus finibus suis
pellit,regiamq; pecuniã suis numerari iubet. Rex circunstãte undique repẽ
tino à suis bello,nõ demisit animum.Renatum Carolumq; auunculos Bri-
tanno opponit,septingentis equitibus cataphractis attributis,quòd eorũ al
ter Cenomanorum Comes,alter Dux Andium erat,qua Britãnus iter, nisi
ui arceretur,facturus uidebatur. ipse reliquũ equitatum mille quingẽtos ca
taphractos in Bituriges ducit. qua exclusus urbe, quòd ea fratri dicto au-
diens erat,in Borboniũ mouet.eius oppida permulta capit.ubi allatũ est ex
Burgũdia uenire auxilia Borbonio,simul affuturos mox Nemorensem Ale G
bretẽsemq; ac Armeniacũ,accepitq; fratrem ac Britãnum maioribus copiis
quàm quibus Auunculi pares cõferendis signis forent,finibus erupisse,me-
tuẽs ne hostes castra cõiungerẽt,ac nomine boni publici, põdereq; uerbo-
rum,ac specie sanctissimæ causæ, popularitateq; Regia urbs permota in par
tes descenderet,cæteras exẽplo tractura,quammaximis potest itineribus o-
misso Borbonio Aurelianum redit, Carolumq; auunculũ,ac equitatũ quẽ
Britãno opposuerat,sibi adiungit.Affuit & Delphinatiũ nobilitas,ac pauci
Sabaudi equites.Belsiã emẽsus, Stãpas atque inde Chatras ad sextumdeci-
mum Calẽdas Augusti peruenit,cum primùm Burgundionis agmẽ ducẽ- H
te Ludouico Lucemburgensi Lethericũ perueniesset, ibiq; castra posuisset,
Burgundioq; ad Longumiumellũ (id uici propinqui nomẽ est)cũ reliquis
copiis subsedisset.Is admonitus adesse Regẽ,ac prœliũ instare,signa promo
uit.Vbi se Lucemburgensi coniunxit,iã primum Regis agmen ad Letheri-
cum in conspectu erat.Carolesius in Regios hippotoxotas suos maiore nu
mero hippotoxotas emisit,hiq; omissis equis Regios eminus petebãt,qui &
ipsi pari marte pedites præliabãtur.sed inferiores numero in uicum Lethe-
ricũ cõcessere. Illi proximo ædificio ignẽ subiiciunt. uentus in Regiorum
ora fortè spirans ac quamplurimũ ex repentino incendio fumũ uaporemq; I
inuehens,eos in fugam certiorem cõsternat.Hippotoxotæ Burgundionum
repetitis equis insequuntur,pæana cõcinentes.quo exaudito Carolesius re-
liquos sagittarios peditesq; in cataphractos equites Regis præpropere agit,
ponè sequẽs cum equitatu:peruenitq; ad hostẽ, peditibus longum spatium
interiacentis cãpi cursu tã rapido emẽsis,ut præ lassitudine ac exanimatio-
ne uiribus corporis animiq; ad pugnã deficerentur. Inter duas acies opere
rustico erat fossa ingens ducta,sed ea uelut ad dirimendũ arcẽdumq; de in-
dustria obiecta,sepesq; interiore labro prætenta.Regii ab utroque capite di
uersi cõtrà irruerunt. Carolesius dextra,Lucemburgensis læua impetũ ex- K
cipere conati.hic cõtinuò funditur,fugaturq;. Ille nõ sustinuit modò fero-
citer se inferentes,sed circumactis equis terga dare coegit,ac mille plus pas-
suum fugientium tergo inhæsit. Fama etiam temere uulgata Regem cæ-
sum,Regios amentes ac propè torpidos reddebat. In primis Cenomanus
cum suis septingentis cataphractis fugæ se mandat,ratus extincto Rege nõ
superesse pro cuius capite causaue pugnet. Rex cognito suorũ errore,cas-
side detracta se oculis suorum spectandũ præbẽs, iubet omen mortis cruo-
re hostiũ expiare. Carolesius à persequendis sua parte hostibus ad suos re-
diens

A dies,mutata forma pugnæ fortunaq́;,semel atque iterum circunuectus, propè captus,ægre sua suorumq́; uirtute seruatur,percussus primùm graui gesi in pectore ictu,deinde cũ forte focale laxiore nodo excidisset,in iugulo tã propè ab interitu uulnere accepto.Cõtrà in altero cornu Lucẽburgẽsis Regiorũ ad tuendũ Regẽ cõcursu facto,data facultate suos ex dissipata passim fuga colligẽs,se Carolesio iungit.Nocte iã appetente in castra illi,Rex Coruolium concessit.maior utrinque fuga,quàm cædes. Philippus Cominius, qui hac pugna Carolesio affuit, utrinque minimùm bellatorum duo millia cecidisse author est. Postridie Carolesio nunciatur Biturigem Britãnumq́; B magno comitatu summorum uirorũ,magnoq́; exercitu equitum peditumq́; aduentare. Ad Stãpas ei obuiã it:milesq́; Letherico prælio affectus, paucorum dierum quiete reficitur.Cum saucii uulneribus alligatis in publico ob-" uersarẽtur,Biturix eos cõspicatus, fortunãq́; patriæ miseratus, Quàm mal-" lẽ,inquit,nõ susceptũ bellum , quàm tot uulneribus stare mihi fortunarum" mearum incremẽta?Ea cõploratio Carolesium offendit,reliquisq́; proceri-" bus,Quidnã,inquit,de Biturigis constãtia spõdere nobis possemus,si,quod" cõmuni marte solet,aliquid duri cõtingeret,qui nondum fronte hostis cõ-" specta,quadringentorũ ignotorum hominum uulneribus terretur?Sed ade C rãt ueterani ductores ordinum,militesq́; ab Rege dimissi,ac Biturigis maiestate Ducumq́; permoti,blandiente sua cuique spe,rerum nouarum cupidi, præsentisq́; fortunæ tædio multorum pectora subeunte. Vastinetum petitum,fluuiusq́; ponte iunctus.eo trãsmisso,copię nouæ affuere:Ioannes Dux Lotaringiæ,ac utriusque Burgundiæ nobilitas,centũ uiginti nobiles equites è Regno Neapolitano ductoribus Galeoto & Basso,præterea quadringenti Germani missu Comitis Palatini,ac quingẽti pedites Heluetii.In Angliã quoq́; missi oratores à Burgũdione,ab Rege in Italiã ad Frãciscũ Sforziã.Is quingentos equites cataphractos, & tria millia peditum cõscribebat, D sed multo magis interea consilio iuuit,quo usus Rex propè sedens uicit,ne maiestatem suã ludibriis fortunæ,præliisq́; ultrà cõmitteret. In dissimili sua cuiusque causa singulis eorum suã spem obiiceret, nihil denegaret:ita uniuersam illorum rem retro iturã.hac arte disiecto præsenti belli conatu,cætera proeliuia rebus è sententia componendis,ac maiestatis Regiæ sanciendæ fore. Rex quoque suopte ingenio uafer,ne perscriptio publici, quod in ore semper hostes habebãt,à se populares abalienaret,illis reconciliaret,secundũ pugnã Lethericã Coruolio Lutetiã reuersus,in modum propè priuati hominis se demittens,neminẽ à latere suo arcebat.cõuiuia ciuium ipse E inibat.cœtus frequentes habens,dictitabat sentire se quàm magnũ onus Regnum sit:nec se,nec quenquã unum illi ferendo esse: delectum uirorum sapientũ sanctorumq́; ac rerum peritorum sibi habendum uideri,ad quod cõsilium de summis rebus referat, communique saluti amplitudiniq́; prospiciat. Hoc blandimento urbi Regiæ temporis gratia ostentato,potius quàm dato,relictoq́; in ea præsidio,in Normaniam ad animos & ibi cõfirmãdos; nobilitatémque armandam profectus est. Duces ad urbem Regiam diuersi trinis consedere castris,ultro citroq́; commeante Caduceatore.Petentibus Ducibus,ut delecti uiri ad se mitterẽtur, per quos causam aduẽtus sui doce

rent,iuerunt ex singulis ordinibus delecti uiri,principe legationis Quadri- F
gario ciuitatis Episcopo.Sedebat Biturix,cæteri proceres stabãt.pro uniuer
sis locutus est Comes Dunẽsis,quòd primas prudentiæ uirtutisq; opinione
" hominũ partes ferret. Consensionẽ Ducũ bono publico factam,ne Frácia,
" quã cæteris gentibus exemplũ grauitatis dignitatisq; esse oporteat, indigna
" seruitute prematur:ut Rex principẽ patremq; patriæ agere assuescat,nõ pro
" libidine impotentiaq; fortunas tenniorum agere,ferreq;: ut in animũ indu
" cat patrios mores institutaq; maiorum colere:nobilitatẽ sua dignatione nõ
" fraudare:Regium sanguinẽ meminisse eum esse,unde ortus ipse sit:ut urbiũ
" dignitate princeps Lutetia est,ac Regia Francorũ,ita & ipsi cõuenire, ut se G
" authorẽ principemq; præberet cõmuni totius Franciæ bono cõstituendo:
" in iuuanda tegendaq; cõmuni causa summis Ducibus Proceribusq; se con-
" iungeret: prudentiam,cõsilium,authoritatẽ Regiæ urbis,accedẽtibus uiri-
" bus nobilissimorum uirorũ,res,antequã omnino pereant, restituere in suũ
" decus posse.Hæc renunciarẽt in urbe:ea scirent,se adesse, ut si necesse sit,pro
" eius salute splendoreq; sanguinẽ profundant,se intra mœnia reciperent, ut
" publice quæ ex usu sint,coram agãt. nõ cõuenire se tales uiros excludi, qui
" ut iniuriam excludant,leges iuraq; pereuntia restituãt,adsint.Hæc Quadri-
garius in urbẽ renunciat. Placet recipi Duces,fide accepta, iniuria malefi- H
cioq; tẽperaturos.rerũ uenaliũ foro præbito, nihil nisi antẽ persoluto pre-
cio acciperent. additũ ea ita rata fore,si Rex author fieret.qui ubi quæ acta
conuentaq; erant,accepit,moleste ferens ullã paciscendi conditionẽ iniussu
suo audiri,nobilitatẽ Normanã armatam magnamq; uim peditum Lutetiã
duxit,ut minus libera consilia forent,si quis animo à Ducibus staret. Nomi-
na eorum qui ad hostẽ iuerant,edi sibi uoluit. Quadrigariũ grauissime in-
crepat,quòd cum hostibus armatis ad colloquium cõgressus esset, eorumq;
postulata rediẽs imperitæ multitudini exposuisset: eoq; aliquanto pòst mor
tuo,incisum in monumento elogiũ honorificentissimum abradi iussit, ue- I
lut maiestatis memoria uiri dãnata.Tanti tamen uiri nomen post obitũ Re
gis cõsensu famæ crimine liberatũ,titulusq; ac honor suus paxq; cineri red-
dita.Duces primo aduentu in summa spe fuerant, spõtè aliquẽ in urbe mo-
tũ exoriri posse:deinde Quadrigarii legatione, ostentationeq; boni publici
aliquid incruẽte profectũ rati, ubi ea uana reditu Regis euenere , ad cõsilia
belli reuersi,copias sub signis explicant,Regẽ ad certamẽ prouocantes. Ille
intra mœnia suos cõtinet:pro portis stationes locat,in muris turribusq; prę
sidia,easq; tormẽtis instruit,quibus procul ferox hostis arceatur.ipse custo-
dias uigiliasq; circumit:nullum attentandi locũ hosti præbet.Nobiles tur- K
matim per urbẽ diuersi sese in armis ostendunt,ne occasio detur,siquis tan-
ta in urbe tot generibus mortalium alieniore animo sit,ut cõtrà tẽdere mo
liriue quicquã audeat. Leuia tamẽ prælia fieri patiebatur Rex. nec ad uni-
uersæ rei dimicationẽ descẽdebat,nec paulo maioribus copiis fortunã peri
clitabatur,nisi tuto faciliq; receptu,ne magnũ detrimentũ acciperetur. Ad-
uersus castra Burgundionis Lotaringiq; quæ ad coitionẽ Matronæ Sequa-
næq;,ac ad Carantonẽ posita erãt,Regii aduersa in ripa sibi locum delegere
opportunũ præsidio muniẽdo:quod opus terra materiaq; excitatum instar
bellicæ

A bellieæ arcis,Belloarduū uocitant.Cāpi lata planicie iacet.uicus haud procul incolitur,ubi equitū peditumq; satis magnus numerus tetēdit.Præfecto fabrûm attributa sunt quatuor millia militu eius generis qui agresti delectu cōscripti,Frāci sagittarii dicūtur,quòd liberi à tributis tātisper sint, & liber gētili lingua Frāeus sit:& eum primùm instituti fuere,sagitta tātū uterētur: nunc re militari mutata,nomē tamē pristinū permāsit,quāuis eorū alii aliis telis armisq; adornētur. Hi tunc opere perfecto,tormētis eminus hostē incessentes,eum primū qui ad Carantonē cōstiterat,magna clade affectū coegere ad Cōfluentium depressiora loca trepide refugere. Sed ibi quoq; cum

B in superiore cuiusdā ædificii parte Burgundio cū nō paucis suorū uersaretur,in eius oculis icti nonnulli occubuere.E cœnaculo protinus descendit, munitionibus ædificium firmat,cauis relictis,ac pariete perforato,ut per ea uelut hiātia ora tormentis nicissim hostis peteretur.sed is pari arte fossam à præsidio suo exorsus,urbē uersus ducebat:utq; terrā fodiēs exhauriebat, eā è regione hostis instar aggeris iaciebat, quò eminus tutior ab hoste permaneret.A neutris conatus ars'ue nulla nō excogitabatur.Comes nauibus cōtractis,ut earum quęq; latissima & minimū carinata erat,demptis armamētis,strataq; desuper materia coniungebat,ut uelut ratibus multiplici ordine

C copulatis,non modò pedites, sed equites etiā cum suis quiq; cotis & graui armatu trāsueherentur:& anchoræ impositæ,quæ ubi aduersa ripa teneretur,iniectæ ratē sisterēt.Ita sex ueluti rates instructæ,quæ singula millia portarent armatorū.additi multo plures,sed multo minoris molis pōtones,qui tormētis instructi adornatiq;,siqua uis contra maiores fieret,circunfusi tutarentur:quanuis quo minus hæc fierent,Regius impediturus non uidebatur,nec ausurus caput exerere,aut extra fossam prodire in apertū certamen aduersus aduecta tormenta.In his cōsiliis multū temporis spatium absumptum,in apparatu multus desudatus labor.Cum tantum nō ad finem ope-

D ris uentū esset,Regius miles igne tabernaculis iniecto,uasis cōclamatis,fossa tectus aggereq;,se suaq; omnia in suburbanū fanū Cartusiēsiū recepit. Illi tamē exercitus parte in citeriorē ripam trāsmissa, suburbanū Diui Marcelli tenuere,crebroq; cū Regio milite leuia prælia cōseruere,nullo memorabili euētu.Inde induciis in biduū factis,Præfectus iuris orator ad Biturigē missus,qui abditos eius sensus exploraret.Normaniā petebat:oblatā ultro Cāpaniā Bryāq;,exceptis Meldis,Meleduno,Mostrello,aspernabatur.Delecto inter urbēcastraq; idoneo loco Rex Burgundioq; colloquii gratia cōuene-
» re.Salute accepta redditaq;, prior Rex,Tuæ, inquit,fidei me credere tutum

E mihi est,quam sanctā sum expertus.etenim en insanus ille Moruillaris Prę-
» fectus iuris oblitus mandatorum meorum,cōtrà quàm iusseram,uæsanam
» in te orationem apud patrem ore impudenti euomuisset, spopōdisti factu-
» rum te,ut nōdum circuacto anno me pœniteret.quod cum iam usu euene-
» rit,egregie fidem seruasti. Eo dicto flexit animum uiri,quem ferro adoriri nō audebat:eoq; ex tempore placabilem maxime se præstitit Comes.petiit sibi reddi ad Somonā oppida,Biturigi Normaniam dari. Hoc cōgressu res exitum non inuēnit.Exin crebriora de compositione per utriusq; partis oratores colloquia , induciæq; modò intermissæ , modò redintegratæ , per

quas & hoſtes propius urbem,& Regii iniuſſu propius caſtra cōcedebant, F
multiq; utrinque transfugæ,quod in bellis maxime domeſticis fieri amat.Id
exēplum perniciofum ratus Rex,cum oratio aduerſariorū perblāda foret,
& boni publici præſcriptio uulgus permoueret,è muris turribusq; tormē-
tis peti iuſſit,ac pro hoſte haberi , ſi quid cuiquā ſuorū quāuis per inducias,
cōmercii,congreſſus,ſermonisue aut rei ullius foret. Si quis paulo longius
prodiret,pro hoſte haberetur. Vicenarū areē Regis Paradiſum hoſtes obti-
nebāt,Duces ad urbē excurſiones faciebāt.Ex urbe Prætores Regii erum-
pebāt,horum duo ſimul tāta interdiu audacia,ut etiā fabrum tormētarium
ſub ipſis carris,quibus cum ſuis cuiq; tormētis caſtra circūdabantur,occide- G
rent. Nocte intēpeſta uigiles caſtrorum audiuere uocē cuiuſdā qui diceret,
ſe à certis hominibus(eos nominabat)qui ſtudioſi Ducū eſſent,ex urbe miſ-
ſum,ac iuſſum nūciare,ſtatuiſſe Regē manè omnibus copiis tria in agmina
diuiſis caſtra oppugnare.iret properè uigil:Duces certiores fierēt,ne incau-
ti opprimerētur. Excitati cōtinuò exercitus.arma capere miles iuſſus. Ante
lucē ad utrunq; omnia,& ad caſtra tutāda,& ad prælium parata:miſſiq; ſole
orto exploratores,retulere ſe uidiſſe ingentem uim haſtatorū. Turbida lux
erat,quòd eam exorta denſa fortè caligo premebat.Iterum miſſi equites idē
rurſus cōfirmarunt.Expectabatur iamiā uelut eruptionē facturus hoſtis: at H
is nullus erat.Vanā eā ſpeciē cōceperāt ſpeculatores, & metu falſa pro ue-
ris ſubiiciēte,& nocturna uoce,ludificationeq;.Multo tādē die caligine diſ-
cuſſa,liquidior lux errorē aperuit:nec inurbane iactatū,carduos quibus ſub
urbanus ager ueſtitur,haſtas timidis uideri.id per ſe ridiculū,iam timiditatē
militis,qui tā ferox uenerat, coarguebat:nec ipſi Duces ſatis alii aliis fidere
uidebantur:& cæteri Burgundione nō adhibito inter ſe cōſultare.Ille uerò
indignari cœperat,ſed admonitu paternorū amicorū dolorē diſſimulabat,
lætiore frōte quàm animo.Simul ſua Regē angebat cura. Nocte dū omnia
per ſe luſtrat,inuiſitq; arcem quę ad Antonii eſt,inuenit patentibus foribus I
portulā quę ad hoſtē ferebat,ac tormētorū ora clauis ferreis traiecta,ad eo-
rū uſum impediēdum:& nuncius affertur pontē Iſaræ prodēte Pręfecto ab
hoſte receptū.Illud totā rem inclinauit,quòd cum fama omnē Franciā per-
uadit de cōpoſitione agi,ut mos rumorū eſt falſa ueris affingētium,temere
uulgatur Normaniā iā Biturigi Panagii nomine dari.Nihil lætius accidere
poterat Normanis,quàm domi ſuum Ducē habere.Coitione facta magno-
rum apud eos uirorum,atq; adeò nobiliſſimarum fœminarum,in quibus ea
extitit quæ nupta fuerat Breſcio Normanię Prætori(is pugna Letherica ce
ciderat)Dux Borbonii per arcē Rotomagū intra mœnia recipitur,urbemq; K
in fidem ditionémque Biturigis recipit. Qua re cognita Rex rurſus cum
" Burgundione cōgreſſus,Normania,inquit,fratris eſto:tua ſunto ad Somo-
" nam oppida.Ludouicum Lucemburgenſem magiſtrum equitum creo.Lo-
" taringiæ Duci ingēs auri pondus ac militem do ad regnum Neapolitanum
" repetēdum.Duci Borbonio reliquum aurum dotale appendo,muneraq; ac
" commoda ei à patre data reſtituo.Cæteris quoq; ſua cuiq;,& quas à maio-
" ribus ſuis facultates,& quæ à patre Rege munera honoresq; acceperāt,red-
" do. Colloquebātur delecto inter Cōfluentes ac urbē loco,pari utrinq; cu-
ſtodum

A ſtodū corporis numero,hisq́ æquo interuallo ſubſiſtere iuſſis.Dum modò breuioribus,modò lōgioribus ſpatiis inābulatur,alii ſuper alios ſemper noui ſermones,ut in finiēdis magnis bellis fit,exoriebātur: in quos totus intētus Comes,præ gaudio pacis iunctę immemor ſui,deductus eſt intra Regis præſidia,munitionesq́. Quod ubi Burgūdionibus in caſtra nunciatum eſt,
" Magiſter caſtrorū,Mareſcalū uocant,ſuis cōuocatis: Si iuuenis is Princeps
" noſter ſeſe ultro it perditū,at nos patrē eius ſenem reliquamq́ ſpē nō inſu-
" per euertamus. Per ſpeciē pacis auus eius in colloquiū uocatus interiit. hic
" ne auito quidē exemplo admouitus,ſeſe hoſti cōmiſit.Animo non deficia-
B mur:ſatis uiriū & cōſilii nobis eſt,quo ſeruare nos,reciperecq́ utrocūq́ pla-
" cuerit,uel in Burgūdiā,uel in Annoniā queamus. Cęterùm Comes,deſperantibus incolumē ſuis,ueniens cōſpectus eſt cum pręſidio ab Rege dimiſſus.Eū graui cōuitio excepit Magiſter Caſtrorū,ore libero caſtigās, contrà hiſcere nō auſum , tollereue oculos aduerſus Principē paternorū amicorū, dictitantem ſe patris Prætorem,nondum filii uiuo patre eſſe, niſi precariò. Abire magiſtratu cogitur Moruillaris, Prætura reſtituitur Vrſino. Is enim ea deiectus fuerat.Frater erat Archiepiſcopi Rhemenſis.Pax hæc Confluētina uocitata eſt:eamq́ Duces accepere,quòd & cōmeatus iam,& rei pecu-
C niariæ penuria ingēs erat,& hyems appetebat.Addita paci cōditio, ne quis horum Ducum cogeretur cum ab Rege euocaretur,ipſe utiq́ ire.iureiurādo quo ſe panagio deuinciebāt,ſatisfactum iri,ſi cum foret opus, militē ex formula mitterent. Exercitus Sfortianus Alpibus Duce Galeatio Franciſci Sfortię filio ſuperatis,tranſgreſſusq́ Sebuſianorum agros,in Borboniū ductus,fines Forenſium euaſtauit. Allata pace pacatus deducitur. Hunc exitū habuit boni publici ſpecies, nec tamē finem nacta eſt cōtentio animorum, ſuarumq́ cuiq́ rerū ratio. Auctus copioſiſſimis oppidis erat Burgundio.auctior Biturix ſibi uiſus,omiſſis Biturigibus Normanus Dux ſalutatus.inho-
D noratior Britannus diſceſſerat,qui ſecundum Burgundionem longe plurimum in communem cauſam contulerat : & quòd non omnibus ſatisfieri à Rege potuerat,multi magniq́ uiri, quorum res non ex ipſorum erant ſeutentia,nō domum redibant,ſed nouo Duci ſe dicabant, maieſtatem hominis,& nouas,ut rebantur,eius opes ſecuti:eiusq́ animum poſſidebant : nec ab eius latere Britannus diſcedebat:cōſiliis arcanis intererat.& Rex artifex erat ſerendis alendisq́ mutuis ſuſpicionibus,& ſuo ex illis cōmodo captando.Sedebat nouus Dux in ſuburbano colle ad Catharinę fanum,occupatis Rotomagēſibus in apparatu rerū quibus ſui Principis ingreſſum feſto die
E celebrarēt.Incerto authore ſpargitur fama,Britannos ſtatuiſſe in Britanniā Normanum Ducem abducere. Igitur nō expectantes ciues deſtinatū diem ſolenni ritu honorandi aduentus,iuuenem repentè in urbem deducunt,ſacerdotibus cum Cruce auguſtoq́ ornatu excipientibus. Britannus ſibi cōcitatę multitudinis uim metuēs,inde mouit domū uerſus:ac in itinere quędam Normaniæ loca occupat.Rex hac occaſione capta Rotomagū copias in fratrem ducit.Ille uiribus impar,deſtitutusq́ à Britāno,per paucis diebus Normanis imperauit: paxq́ Confluentina ea in primis regione parū ſanctę culta.Burgūdio Eburonū bello erat occupatus.Regis frater,quoniā omni

alia excludebatur ſpe,priſtinis etiam fortunis exutus,in Britanniá redit,un- F
de ad id bellũ profectus erat,ex quo noua incremẽta quæſierat. Borbonius
in reſtituenda in fidem Regis Normania,fidelẽ impigramq; operá nauauit,
redonatusq; eſt Britanniæ adminiſtratione.Lotaringus auro militeq; acce-
pto,nõ bellum Neapolitanũ,à ſe,patre,patruo, auo, proauo infœliciter tẽ-
tatum,rurſus ſuſcepit,ſed cauſam ſilẽtio diuturno uelut intermortuá repe-
tiuit,Regni Tarraconenſis auita iura perſequens,quæ cauſa,arbitrorum,ut
edocuimus,authoritate tranſacta uideri poterat.Pyrenęũ ſuperauit,egregia
facinora edidit,peſtilẽtia exorta deceſſit.Rex ſuos reuocauit.omnis eius cu
ra in Británũ,Burgũdionis in Eburones uerſa. Philippus Dux ſumma ela- G
borauerat cõtẽtione,ut Põtificatus Leodienſis ceſſione ſenis Epiſcopi má-
daretur Ludouico ſororis ſuę filio admodũ adoleſcẽti,Borbonii Ducis fra-
tri.Põtifex maximus ut id fieret,nullis precibus initio exorabatur,memoria
nondũ exoleſcẽte Eburones ingẽti clade tunc affectos,cum ille Põtificatus
(ut edocuimus)mandatus eſſet adoleſcẽtulo ex familia Bauarorũ Ducum.
Ad hoc Pius Põtifex author eſt,cum à Gregorio ſummo Põtifice ſuus ei ci
uitati Antiſtes datus eſſet,alterũ itẽ à Benedicto,hunc cũ Eburonibus à Gre
goriano ſtátibus ſigna contuliſſe:eorũ ad triginta millia cæſa.Hæc exempla
horrẽs Pontifex maximus, ne Borbonii adoleſcẽtiæ nobiliſſimo opulẽtiſ- H
ſimoq;Põtificatu credito,uetera mala nouis inſuper cladibus cumularẽtur,
expugnatur tamen pietatis obiecta ſpecie,Philippo Duce profitente ſe utiq;
quàmaximo poſſet apparatu conatuq; bellum in Turcas ſuſcepturũ.Ita gẽti
quæ rectorem ſummũ uirum deſideraret,datur adoleſcens Pontifex,euẽtu
quàm in Bauaro atrociore. Vbi per ætatẽ initiari poterat, ciues obteſtabá-
tur ut ſacraretur.Non audiebat.ciuitatis magiſtratus Præfecturasq; intimis
auunculi amicis credebat.permoti ciues ab eo deficiunt.Querimoniis Ro-
má delatis,admonentur ut pareát.In ſentẽtia permanẽt.Impii iudicátur.Sa-
cris eis interdicitur.Sic quoq; nõ terrentur.Bello uelut ad ſanitatẽ reuocá- I
di dátur Philippo Duci.Is fines populatur. Dinanũ copioſiſſimũ oppidum
euertit.prælio uicti,leges à uictore accepere,tributũ pẽndere ingens ob im-
penſas belli coacti.principes iuuentutis partim ſpõtè anteuertentes,ſolum
uertêre,partim edicto Ducis in exiliũ acti,durius,quàm de ſe ſentẽtia Pon-
tificis Romani ſtatutum.Is ad res inſpiciendas,remediaq; malorum quęrẽ-
da,in Eburones legauit Onofrium ciuẽ Romanum, Tricaricenſium Põti-
ficẽ,ex aula Pontificia eundem à ſupplicationibus referendis.Data manda-
ta,ut in gratiá cum Epiſcopo ciues reduceret. ſi pœnitentiam contumaciæ
præ ſe ferrẽt,ſacro ſolueret interdicto.Imperium in ſe Antiſtitis ſui non de- K
trectabant,ei in ſacra profanaq; iuriſdictione,ut urbis uni utroq; iure domi-
nõ patriq;, dicto audientes fore:non paſſuros à Burgũdione imperari urbi.
Sacra reſtituuntur.Ludouicus ſacratus rem diuiná facit.populo benedicit.
Sacroſanctam hoſtiá per urbem ſolemni põpa circũfert. Supererat durior
cum Duce actio prouinciaq;,cuius animus nõ tam facilis ueniæ dandæ. ne-
que enim tributa remitti, nec priſtina libertas reddi, niſi ex eius uoluntate,
poterant.Anno eius ſeculi ſexageſimo ſeptimo moritur, ſumma apud ſuos
gloria & uirtutis & felicitatis.Tũc ſe ſolutos Burgũdionis imperio rati,finiũ
ſuorum

A suorum oppida recipiũt. Ausi sunt etiã Linium oppidũ præsidio Ducis infessũ, deiectis propugnatoribus occupare. Nouus Dux Carolus plenus suo paternoq; odio, maiorẽ quàm pater fecerat, finibus uastitatem infert. prælio hostẽ fũdit, urbẽ mœnibus magna ex parte propugnaculisq; nudat, grauiores parẽdi tributiq; pensitãdi cõditiones imponit. Vires fractæ, animi nõdũ nisi in speciẽ præsentemq; necessitatẽ edomiti. Interea Rex Britannnm fratremq; subigit ad pacẽ paciscẽdã, ac è uolũtate sua accipiẽdã. Britãno nihil debebatur. Frater Regis cessit iure Dncatus Normani. promissa illi tricenaquina in singulos ãnos millia scutatorũ. Burgũdio uelut cõfecto Eburonũ B bello, simul reuocatis ad obseqnentiã Gandauẽsibus, qui grauitatẽ tribntorũ & ipsi cõquesti, officio decesserant, in Britanniã mouebat, auxilio sociis fœderatisq; Dncibus futurus: cũ inter illos & Regẽ pacẽ ictã accepit quibus ipse minime uellet legibns. Ad primũ nunciũ nõ destitit ire pergere, tãquam falsis rumoribus, & uel de industria ad iter suũ remorãdũ uel temere cõfictis: mox certiore fide affuere oratores & Regis, & sociorũ Ducũ. Regii petebãt, ut pacis cõmunis sanciendæ causa, ne ab ea ullus Ducũ exclusus uideretur, Burgundio Regi facultatẽ colloquẽdi daret. fide data tutũ aduẽtum cõgressumq; fore, Rex Peronã modico eoq; inermi comitatu peruenit C ad Ducẽ exercitu nondũ dimisso proceribusq; militaribus subnixum. & in eo numero conspexit Rex nõ paucos quos sciebat in se esse hostili animo. De pace uniuersa postridie agi cœptũ, nec is dies, nec insequens finẽ rei inuẽnit. Interea certis authoribus cõpertum est, solicitãtibus oratoribns Regiis Eburones arma cepisse. Eius gẽtis exules, quæ erat ingẽs manus, & iuuentutis quæ bello superfuerat, flos, in Arduenna silua uitam egerãt, propè nudi, intonsi, semiferi, mortis contemptu atroces. Leodiũ in patriam redierant, coniunctaq; sibi non parua urbanæ multitudinis parte, quam maxime imperii Burgũdionis tædebat, Tungros petunt, oppidum antiquitatis fama D celebre, ubi Ludouicus Pontifex Romanusq; legatus erant, inerat & Dncis præsidiũ. Repentino aduentu oppidum tenuere: perpaucos Burgũdionum interemere: sed à nullo temperatum foret, nisi saniorum, ac in primis Romani precibus, admonitũque, ne præualidum Ducem nullo suo commodo grauius quàm ipsorum res fortunaq; postularet, iritare pergerent. Dimissus igitnr præfectus præsidii cum reliquis suorum incolumibus: duo Canonici in oculis Põtificis occisi. Põtificem Leodium uenire, ac ab eo sibi uno inra reddi iussere. Eodẽ & Romanus profectus. Hæc ubi Duci nũciata sunt, authoresq; tumultus Regios oratores andinit, clamitat, per simulationem col E loquii, pacisq; iungendæ, inqnieti animi Regem alienis armis res perturbare. Eburonum armis fretum, ut facilius inobseruatiórque falleret, inermem ipsum uenisse. insidiosam pacis actionẽ omittẽdam, aliud & certius consiliũ capessẽdũ. Peronæ portas claudi iubet, custodiriq;, dispositis prẹsidiis nigiliisq; circa mœnia, ne qnis emitteretur intromitteretúrue, tantũm causatus amissum cum literis gemmisq; scrinium, quod conquiri oporteret. Per continens biduum Rex uelnt in custodia habitus asseruatusq;, ignarus rerũ suarnm, ac quẹnam se fortuna maneret, arbitrio sui amisso, potestatis alienẹ factus, uelut imaginem fati sui horrebat, quòd locus ipse memoriæ ueteris

admoneret,& esset in cõspectu turris, in qua Carolus simplex Rex clausus F coactusq; fuit se regno abdicare.Dux biduũ de illo cõsilium habuit. Nulla maior quàm tãta de re,ac capite Regis,statuq; Franciæ,incidere poterat deliberatio.Tres dictæ sentẽtiæ:Vna,ut fides colloquii sancte seruaretur,modò Rex se Eburonũ hostem profiteretur: ad bellũ duceret auxilia. Altera, semel captũ Regẽ,nõ dimittendũ.quòd si elabatur,atroci,ubi primũ queat, exemplo indignitatẽ ulturũ.Tertia,euocandũ fratrẽ Regis,& quãdò Confluẽtina pax,quãuis sanctissimo iureiurãdo interposito, irrita ceciderit,certiores cõditiones his pignoribus sanciẽdas, ut Regi circunuenire deinceps liberum nõ sit.Dum sententiis dicendis certatur,dum consultatio trahitur, G spatium temporis fuit Regi tentandi animos eorum qui apud Ducem permultũ poterant.Procul aberat à fisco suo:quindecim tamẽ millia scutatorũ à suis coegit, quæ intimis amicis Ducis diuisit:nec ullis blãdimentis pollicitationibusq; artibúsue pepercit.Ita in primam eamq; mitissimam sentẽtiam itũ,purgatioq; Regis accepta,se ante consiliũ petendi colloquii misisse oratores Leodiũ:nunc se totum in cogitationẽ pacis uniuersæ uersum,cæterarum rerũ oblitum,haudquaquam memorẽ fuisse eorum reuocandorũ. excusata imprudentia. fratri ut daretur Comitatus Cãpaniæ Bryæq;, cõuẽnir. Id unũ spectabat Dux,ut frater Regis imperiũ cõtinens imperio suo haberet,mutuo ac præsenti semper auxilio subnixis futuris,si quid in alterutrum H moliretur Rex.Trecẽtis suorum cataphractorũ equitũ delectis ad se euocatis,Ducẽ in Eburones comitatur.Vrbs antea muris nõ parua ex parte recẽti à Duce ruina stratis,à duobus potẽtissimis Principibus obsidetur.omni externa ope desperata oppugnatur.Multæ eruptiones nocturnę,multę interdiu factæ,multiplices conatus,multa prouide acta, multa fortunæ ancipiti cõmissa.nihil intentatũ ad salutem & publico consilio,& suo cuiusq; ingenio,uirtuteq;.omnia irrita cecidere.Erãt oppositę uires,quibus uirtutẽ cedere necesse foret.Obsessi,socii modò amiciq; à Rege dicti,Franciam inclamabãt,Frãcus Burgundioni uictoriam.Episcopus iureiurando fide ciuibus I obligata,si nihil à Duce impetraret,se rediturum,in castra se confert. Nihil apud cognatum affinemq; lacrymis impetrat.reditu etiam prohibetur. Iuit & legatus Romanus.orat Ducẽ,ut repeteret memoriam illius tẽporis,cum per suos patrisq; oratores Põtificem Maximum obsecrabat ut adolescẽtulo Ludouico Põtificatus Eburonum demandaretur:nunc Pontificis Romani precibus cõdonaret eiusdẽ ciuitatis salutem.Clausę Ducis aures.Apud suos etiam insectabatur Romanũ, insimulãs eum appetiti Põtificatus Leodiensis:id quod author est Cominius.Nos hac in uarietate famæ potiorẽ autho K rem Cardinalẽ Papiẽsem habuimus.Incolumis illæsusq; dimittitur Romanus,quem uelut immeritũ si quis suorum,sed se ignaro,cõprehendisset,nec nisi cum quæstu compendioq; dimisisset, haud grauiter laturũ se ostendisse Ducẽ Cominius tradit.Capta urbs,cędibus,incendiis,ruinis fœdata.Digrediens à Duce Rex,dissimulans quidnam animo moliretur, Quid si, inquit, frater aliud malit,quàm quod Peronẽsi fœdere uobis placuit?Ignarus Dux quò callida percontatio tenderet, nec habens in præsentia aliud quod occurreret,ita respondit: Quod uoluntate utriusque uestrum fier, id & mihi probabitur.

A probabitur. Eblanditus Rex emercarusq; intimos fratris familiares,per eos effecit,ut spē Bryæ Campaniæq;,quæ regio finitima Burgundionis erat imperio,deponeret,Aquitaniam procul ab eo acciperet,ut nobilissimā,latissimisq; finibus.sed non futuro diuturno dominatu,nihil boni augurantibus his amicorū qui permanserāt integri.nā cū nunciaretur Regis Castulonensis minorem fratrē decessisse,Frācus Rex exclamauit,Fœlicem morte fratris Castulonensem.Nonnullorū igitur nunciis admonebatur nouus Aquitaniæ Dux , caueret ne à fratre Rege circunueniretur . In his Ioannes Ballua Pontifex Andegauensis fuisse fertur.cum apud Regem in flagrātissima gra
B tia esset,ad purpurā aspirabat,sed aduerso rumore,ac parū secunda morum uitęq; fama:qua permotus Pontifex Maximus Paulus exorari non poterat, Regiis oratoribus summo studio id cōtendentibus. Rex repulsæ impatiēs, ex intima familiaritate mittit Fumeā aeris ingenii uirum,ac ingentis dexteritatis ad magnorum uirorum uoluntates eliciendas: qui in urbem profectus,ac ad Pōtificē facilè admissus,multa uerba fecit de studio Regis in Ballua excolēdo. Paulus ea de illo delata esse aiebat,ut ei pernegare cogeretur purpuram,quod sanctitatis ac uirtutis insigne foret.Intrepide tunc Fumea,
" Beatissime,inquit,Pater,iā non miror uirum optimū Balluā hic in urbe tua
C malè audire,cū ubique uirtus inuidos urat, à calumniatoribusq; oppugne-
" tur.Fama nihil uanius, nihil rumoribus magis mendax in bonos, cum ali-
" bi,tum Romæ inueni.Audieram ad sanctitatem tuam difficiles aditus,clau
" sas ei in supplices aures:quæ omnia uanitatis & inuidiæ plena coràm expe-
" rior, benignissime exceptus, patientissime auditus. Proinde sanctius & in-
" corruptius existima Regis sanctitati tuæ deditissimi de uiro integerrimo
" testimoniū,quàm maleuolorū fabulas confictas. Motus Paulus Balluā pileo exornauit:nunc atroci suspicione exorta,in custodiā traditur ipse,ac ut cōsiliorum particeps Pōtifex Virdunensis. Ibi uterque per annos undecim
D asseruatus,tandē Legato Pōtificis maximi cōdonatus.Regis uerò maiestatē sanctiorē effecit natus ei Delphinus anno eius seculi septuagesimo. Ea res & Ducū animos spemq; debilitauit,& spiritus Regi addidit,quòd qui antea blandiri proceribus solebat,ut nullo ex se Regni hærede, iam ætate ingrauescente, ualetudine semper infirma, persæpe morbis ægra,uitā quietam se agere sinerent,quoad sua eum dies fatūmue absumeret: ex eo tempore non solùm ut tutum sibi Regnū haberet elaborauit,sed etiā ut liberis pacatū relinqueret,sublatis hostibus,omniq; metu uacuum. In primis quod antea in Burgundionē cōsilii inierat,in id exequendum omni studio incubuit, eisdē
E artibus usus, quibus Carolus Quintus Aquitaniam propè omnē perpaucis diebus nullo periculo, nullo cruore Anglis eripuerat. Ex oppidis finibusq; qui ad Somonā amnem attributi Duci fuerāt, inuenti sunt amplissimæ cognationis uiri, qui in Regiā profecti cōquererentur iura sibi aut nōn reddi, aut sordide per libidinémue reddi. Fidē Regis implorabant. arguebant etiā Ducem fines illos transcendere. Ne quid tamen nisi optimatibus consultis, exemploq; maiorum moliri uideretur, quos uisum est euocauit,ad idq; cōsilium retulit de querelis hominum,iniuriisq; quæ factæ à Duce dicerentur. Haud dubia res fuit quin statueretur fidem conuentorum pacemq; uiolare

uideri Ducem. Missus qui ei diem diceret. Primùm per iram retẽtus, deinde F
dimissus. Magistri equitũ nomẽ gratiaq; his in locis quæ petebãtur, illustris
erat, & opes ingẽtes. eo per idoneos homines adnitẽte, occultæ cõiuratio-
nes omnibus illis in oppidis factæ, ingensq; spes omnium uno consilio uno
tẽpore recipiendorum. Conatus omnino processit in duobus, Fano Quin-
tini, Ambianisq;. Reliqua porrò bello aperto tẽtabantur. Dux ad socios Du
ces amicosq; mittit, simul clàm & ad Magistrũ equitũ. Ab illis opẽ petit: ab
hoc, ne in se potissimũ, quantũ uirtute, quantũ cõsilio possit, ostẽdat, ne re-
ceptũ sibi omnẽ, si quid forte sibi ab Rege accidat, intercludat. Verba nõ as-
pernatus, renũciari iussit, nullã se rebus illius salutẽ prospicere, nisi filia quę G
illi unica erat, Aquitano despõsa. Ille filiã in tãtas opes successurã, ab omni-
bus appeti, à nullo dum haberi uolebat. Ad hoc superuenere clandestinę ab
Aquitano literæ. iubebant eũ bono animo esse: nõ defutura illi externa au-
xilia: dũtaxat curaret ea moderatione cum popularibus agere, ut nulla cu-
piditas rerũ nouarũ eos præcipites ageret. Ea ex die ancipitis animi Magi-
ster equitũ haberi cœptus. Nõ cõquiescebat Rex. exploratũ habet Burgun
dionẽ Quintinianorũ ac Ambianorũ recipiendorũ cupiditate ardere: nec
ullas, si spes ea detur, cõditiones repudiaturũ. Conuẽnit, ut Dux à societate
Aquitani Britanniq; deficeret: bellũ illis inferẽte Rege cõquiesceret: ei quæ H
duo optabat oppida restituerentur. Vtrinque dolus ad alterum capiendum
nectebatur. Cautior, & ut in talibus, fœlicior Rex. Clàm hortatur Dux Du
ces, ne animo deficiant: se oppidis recuperatis non sanctius culturũ hoc re-
cẽs in illos fœdus ictum, quàm Rex Cõfluentinũ Peronẽseue seruarit. Ma-
teriã Aquitanici belli præbuit Comes Armeniacus ab Rege pulsus, à Duce
restitutus: inde bellum Regium exarsit. Burgũdio diu cunctatus, cũ oppida
sibi nõ redderẽtur, semperq; differretur, tandẽ ut Aquitano opem ferret, in
Regem mouet, Bellouacos obsidet, oppugnat. multa frustra conatus, quòd
urbs fide ciuiũ, & præsidii uirtute defendebatur egregie, in Normaniã pro- I
ficiscitur, quòd cõuenerat ei cũ Britanno, ut ad Rotomagũ cõiungerẽt co
pias. In itinere mors ei affertur Aquitani Ducis, & ea de causa Britãnũ non
affuturũ, quòd iã sublatus esset cui auxilio uenerãt: ac Aquitania omnis Re
gios oppidis arcibusq; accipiebat. Dux inuidiã Regi cõflabat, parricidii in-
simulãs, eum corrupisse fratris familiares, per eos illũ ueneno sublatũ. Plus
irarum apud Ducẽ, plus uiriũ cõsiliiq; apud Regem. Persæpe induciæ factę,
persæpe ante diẽ earũ circumactã ruptæ. Quædã, sed ea ignobilia oppida,
utrinque capta: plura frustra tẽtata. Magister equitũ bellũ de industria alere
dicebatur. Rex tectior erat, Dux iã apertior, ac liberius intẽperantiusq; in- K
dignationẽ præ se ferẽs. Magister equitũ in fines Ducis excursiones fecit, &
quod antea factũ nõ fuerat, ruinis incendiisq; passim sæuiit. Et cum pauco-
rũ induciis dierum repetitis, apud Magistrum equitũ Ducis oratores de cõ-
positione agerent, orta de iure partiũ altercatione, euectus intẽperantia lin
guæ, mentiri eos dixit. Summi erant uiri, respõderuntq;, non in se, sed à quo
legarentur, telum cõtumeliæ conuitiiq; contortum. Et Rex Duci se facilem
in exitio illius paciscendo præbebat. Per oratores agebatur, ut uter eorum
prior illum in potestatem redigeret, uel intra octauum diem supplicium de

A eo sumeret,uel puniendũ alteri traderet.Hæc nõ tã obscure agebãtur, quin indicia per amicos propinquosq́, quos multos nobilissimosq́ habebat,ad eũ emanarẽt:per eosdẽq́ effecit,cũ utraque pars ab altera uana pactione illusa esset,ut nec tũc fides haberetur,planéue cõueniret. Prior Rex misit ad suos,ne pactio de capite hominis iã inchoata utique sanciretur. Nihilo secius ille uelut exitum prospiciens,neutris se credere audebat.Simul quò tutior munitiorq́ esset,Fanum Quintini occupat,deiecto Regio Præfecto:fidelissimoq́ sibi milite firmat. Tunc Rex ueritus ne Magister equitum mali ab se metu ex professo hostis factus,ac Duci recõciliatus,cum oppidis arci-
B busq́ quæ munitissima à patre habebat,reciperet,quacunque ratione recõciliare sibi statuit,accersitq́. Ille memor tẽtatæ in caput suũ pactionis,inermẽ se nullo loco cõmissurus est.Iustus uisus metus.Venia data.Pons in amne factus. in eo medio cãcellatæ uelut fenestræ excitatæ, ut cõspici inter se exaudiriq́ colloquẽtes possent,ac dextræ interiungi. Res noua,& si per se spectetur,indigna, Magistrũ equitũ ex æquo cũ Rege suo ad colloquiũ descendere,quo pacto hostes data fide cõgrediuntur.Ad primũ cõspectũ Regis genu posito,exorsus ab excusatione,quòd armatus cum armatis adesset, de Rege dissimulãs,nominauit quos in Comitatu eius hostes salutis suæ es-
C se diceret.Reliquum colloquium in uulgus editum nõ est. Exitus is fuit,ut repagulis reuulsis,clatrisq́ disiectis,ad Regem trãsiret.Quintiniani eius fidei etiam in futurum permissi,& stipẽdia quæ intermissa fuerant,eius equitibus ipsiq́ persolui iussa.Ita ex amplexu Regis dimissus. nunquam tamen posthac nõ solicito animo fuit,ecquãnam ratione fieri posset,ut ad salutem tegendã inter duo præpotentia imperia,diuersissimaq́ Regis Ducisq́ ingenia,difficillimo temperamento conatus moderaretur.Nec suum modò ingenium Regi,sed & fortuna nullã quietem reliquã faciebat. Ad Tarraconensem,ut ad ueterẽ dominum,Perpenianũ è Ruscinonensi Comitatu de-
D fecit,arx tantùm retenta.llud oppidum Francus obsedit.Tarracõnẽsis certis nouisq́ conditionibus cessit:Perpeniani ad Francum rediere.Armeniacus Comes Petrum Borbonium Præfectum Aquitaniæ proditum à nonnullis suorũ cepit,nec dimisit nisi restituto sibi Lectorio oppido.In illũ continuò missæ ab Rege copiæ. Lectorium recuperatũ,ac dirutum.Comes occisus,eo minore inuidia, quòd falso diplomate Pontificio edito, ut ius sibi fasq́ esset sororẽ germanã in matrimoniũ ducere,eã sibi incesto toro iunxerat. Qui Borbonium tradiderãt,de illis supplicium sumptum.A Borbonio Scarlati obsessus Nemorosi Dux deditione facta cõprehenditur,ac in custo-
E diã mittitur.De eo maiestatis quæstio diu tenuit.multis pòst annis supplicium sumptum. Petro Borbonio Anna maior filia Regis desponsa, Ioãna minor Ludouico Duci Aurelianensi admodum adolescẽti, qui eo nomine duodecimus postea Rex fuit,dolorẽ præ se ferre,ut postea prædicauit, non ausо.Illa enim formòsissima, hæc gibbera, Studia Francicarum partium ex cõtinenti iam multò antea in Angliã transcenderãt, & ipsam suis atque his atrocioribus morbis ægram. Duæ factiones iã inde à rebus malè in Gallia gestis eam distinebant. Altera Henricum Sextum Regem ingenii mitioris quàm tempora belli postularent,dehonestamẽtum Regiæ maiestatis dicti-

tabant:& prælio his qui ab eo stabant,uictis,in custodia habebát.Eduardus F
Ricardi Ducis Eboracẽsis filius Rex salutatus, sororẽ Burgundioni cælibi despõdit.Et hoc parum malorũ uisum.Pristina recrudescunt.Comes Veruicus acerrimus nuper hostis Hẽrici Sexti,repentè ab Eduardo,cuius summus modò propugnator fuerat,defecit.Acie uictus trãsmisit in Franciã:sub quod tẽpus Delphinus Carolus natus.Ne à Frãco Rege adiutus ad instaurandũ bellum redire in patriã posset,Burgũdionis classis obseruabat.Eam atrox tẽpestas exorta passim disiecit,partim in Hollandiã,partim in Scotiã. Veruicus tranquillitate maris reddita,priusquã coirent hostiũ naues, classe ac auxiliis Frãcis subnixus in Angliã euectus, Henricum è custodia educit, G
collatis signis Eduardũ fundit,fugat. Pulsus ad Burgũdionẽ sororis uirum traiecit,& hostibus & piratis insequẽtibus ægre elapsus.Sed Burgũdio suis rebus consulens, gratiã uictoris etiam spectãs mittit Calitium ad Præfectũ Anglici præsidii dẽ amicitia concilianda:& ad fidẽ faciendã,uoce præconis uetat ulla re bellica iuuari Eduardũ.Nihilo secius memor affinitatis,& partium semel susceptarum,clàm subministrat quæ usui trãsmissioni sint.Igitur Eboracẽsis prius Angliã classe tenuit, quàm hostis eũ soluisse suspicaretur. Pugnatũ.Cęsus Veruicus.His de Regno inter Anglos cõtentionibus, permulta cruentaq; prælia facta.Cecidere plus sexaginta summi proceres am- H
plissimæ ac Regiæ cognationis,non pauci extorres.Horũ nonnulli ne ausi quidẽ aperire quinã essent,uitã mẽdicitate diu tolerarũt.Hẽricus filius Comitis Richemundi admodũ puer à paternis amicis in nauẽ impositus,ut ad Francũ Regem Veruicinę factionis,cuius ipse erat,amicum deueheretur:ad partium aduersariarum Britãnnm tempestate delatus,ab eo comiter quidẽ excipitur,coliturq;,sed dissimulanter custodiri iussus.Eduardus rursus rerũ apud Anglos potitur.Periscelidem Burgundio sumit,ordinis apud Anglos Regii,ut edocuimus,insigne.Rex Frãcus ordinẽ D.Michaëlis instituit, idq; insigne ad Britannũ misit.Nõ accepit,ne Anglum Burgundionemq; offen- I
deret,socios amicosq;,in quibus rerum suarum salutẽ arbitrabatur. Id Rex Francus ægre tulit, ne fraterno quidem eius ordinis nomine sociari secum Ducẽ in animũ inducere.Præfectus iuris apud Britannos Cauinus ab Rege impetrauit,ut mentione ordinis omissa,profiteretur Dux,si Eduardus in Franciã transmitteret,se illi hostẽ futurũ.Cauinus Franci Regis erat amantissimus,ac ab Rege diligebatur. Eius in rebus Frãcicis ministerio ad auertendã mitigandãmue irã Regis Dux utebatur:in arcanis uerò Anglicarum consiliis rerũ,Burgundionisq; societate,opera Petri Landoici, sed Cauino ignaro.Nec hæc necessaria Britanni cũ Rege Frãco pactio Anglũ Burgun- K
dionẽmue offendit,gnaros totiũ suarũ partium eum animo esse. Burgũdio, Eduardo ope sua in Regnũ restituto,habere se ratus quẽ Franco Regi opponeret,noui belli maiorẽ molem suscepit. Geldubẽsem Ducem senẽ adolescẽs filius in ordinẽ redegerat,iuraq; popularibus dabat.Burgundio adolescente pulso imperiũ seni restituit.ab eo ob id meritum hæres instituitur, exhærede filio.Tanto imperio præter spem auctus,alia parte Comitatũ Feretanũ satis ingenti põdere auri pignori accepit à Sigismũdo Duce Austrię Augusti fratre.His tam inter se lõginquis, diuersaq; regione opibus indu-

ctus

A ctus,multo maiorẽ concepit animo spem, quicquid terrarũ hos inter duos tã facili successu partos dominatus iacet,sui arbitrii faciẽdi.In Treuiris Cęsarẽ cõuenit, illata mentione filiæ Maximiliano Cæsaris filio despõdendæ. Cæterũ cum contenderet ut ipse interea Vicarius imperii designaretur,deprehẽsa cupiditate Cæsar eo ne ualere quidẽ iusso, repentẽ discessit.Sed nõ idcirco conatu destitit:quæq; prima oblata est occasio,eã lætus accepit. De Pontificatu Agrippinensiũ contentio erat. pulsum ab aduersariis Rupertũ restituere conabatur,fœdere ac cognatione iunctum. Cæsar indigne passus res Germanicas Ducẽ externũ ad se reuocare,conuentum gẽtis habuit, au-
B xiliaq; Nussiã misit,quod oppidũ Coloniæ propinquũ iam Dux oppugnabat.Vi expugnare,sępe repulsus à mœnibus,nõ potuit: & castra Cæsaris in cõspectu,flumine Rheno dirimente, animos Nussinis præsidioq; addebãt. In obsidionẽ iustam cõpulsi,Ducem ibi annũ tenuere,nobilissimo exercitu fidentẽ omnia sibi ẽ sententia cessura.Dum ibi hæret Dux,sedendoq; Cæsar uictoriã de feroci hoste reportaturũ sperat, Rex quoq; nouos in Ducẽ hostes excitauit,& iungendarũ & disiungendarũ amicitiarũ efficacissimus artifex.Eo per pari ingenio oratores agente,cũ inimicitiæ ueteri odio atroces inter Sigismundũ Ducẽ Austriæ ac Heluetios intercederent, peruicit,ut si-
C multatibus positis,fœdere iungerẽtur.Ita Sigismundus Heluetiorũ ope Ferretiã re nõ soluta recuperat.Nec hoc satis.alia indignitas Burgũdioni oblata.Renatus iuuenis Renati senis ex filia nepos,mortuo Ioãne auunculo primùm,deinde auunculi filio Nicolao,iure auiæ maternæ uiuo etiamnũ Renato sene in Lotaringiam cum successisset,adhortatu Frãci Regis Burgundioni bellum indicit,finesq; Lucemburgensiũ,qui Ducatus illi parebat, depopulatur.Hæc omnia domi sedẽte,ac nihil mouere uiso Rege fiebãt, primumq; fallebãt,deinde in apertũ authore deprehẽso erupere:ac Rex tandẽ Duce tot aliis super alios motibus occupato, Desiderianos oppugnans, ad
D deditionem cõpellit & ipsos,& quędã præterea circã oppida . Eisdẽ ferme diebus obiit Magistri equitũ uxor:quæ eadẽ soror Reginę lachrymis affinitateq; & uirum ne omnino deficeret,& Regẽ ut iræ moderaretur,effecerat. Nunc Magister equitũ renouato metu,ne suis quidẽ satis fidebat,quos in se iam solicitari ab Rege sentiebat.Ad Ducẽ,cuius quidem irã uerebatur,sed eã & minus insidiosam,& magis placabilem ratus,mittit,si quem cum modicis copiis mittat,se illi Quintinianos traditurũ. Missus à Duce, semel,iterũ,ac tertiũ re infecta semper discessit, causante illo rem immaturã geri,sed animo,reor(ut in extremis miserisq; rebus assolet)æstuãte,ac cõsilium cõsi-
E lio uariãte,præsentis semper fortunæ tædio nullum exitum elabendi expediẽte.Accessit quod difficiliores ei res fecit. iussus ab Rege in Annoniã ducere,misit qui iustum necessariumq; metum excusaret.Se exploratũ habere, duos ex suis necessariis corruptos esse ut in se manus iniicerẽt,proderentq;. eos nõ nominabat,sed his notis describebat, ut solicitationẽ Regis coniurationemq; detectã appareret.Iussus quoq; in colloquiũ rursus descendere, id quoq; deprecabatur.Instanti deniq; respõdit,uenturũ se,si in Laudi æde tacta cruce iureiurãdo fidẽ daret,fraudẽ uimq; absuturã.Ea crux in Andibus summa religione habetur.Peruetus opinio tenet,qui ad eã cõceptis uerbis

peierarit, intra annũ uertenté pessimo letho occumbere. Id se facturum ulli F
mortaliũ negauit Rex. Eo magis aucta suspicio, quòd eadé cęremonia Rex paulò antè Comiti Cõuenati fidé leuiore in metu demendo deuinxerat. simul ad eandé crucé nullo nõ die quos cõmodum erat, iureiurãdo adigebat. Has cogitationes, Anglici belli metus excepit. Solicitante Duce Eduardus cõuentu gẽtis habito, cupidissimis omnibus nihil ad bellũ Francicũ nõ decernẽtibus, certatimq; cõferentibus, Calitiũ traiecit, authorq; per oratores Duci erat, ut Nussiam omitteret. Ille re infecta discedere deforme arbitrabatur: nec Germanis se perseuerantia cessurũ prędicabat. Põtificis Maximi authoritati cessit. Romanus legatus ultro citroq; cõmeans, pacé iunxit his cõ- G
ditionibus, ut quãdo de iure Põtificatus Agrippinẽsiũ disceptaretur, Nussia fidei Põtificis Maxi. cõmitteretur: is cognosceret, statueretq;. Ita soluta annua obsidio, amplũ magnificumq; sibi dictitante Duce, tota Germania in se uersa pelli tãtisper inde nõ potuisse. Ipse misso exercitu in Lotaringos, Ambarosq;, qui & ipsi Lotaringo parebãt, ut eo bello multo leuiore miles aleretur, Renatumq; conquiescere nõ sineret, modico comitatu ad Anglũ uenit, primo cõgressu offendens eius animũ, quòd cui auxilio aduersus Regé Francũ rogatus adesset, Lotaringas res Frãcicis anteferret. Ille paruo conatu magnã rem initio geri posse affirmãs, reddit ei literas à Magistro equitũ. Hę H
iubebãt fidé Duci haberi exponẽti mãdata quę à se ad Anglũ haberet. Narrat igitur promissos antea Quintinianos, dedi à Magistro equitũ ad eam dié tutũ nõ fuisse, occupato Duce Germanicis rebus: nunc præsente Duce, Angloq; Rege, opportunũ esse. Vnà igitur proficiscuntur. Iam Peronã peruenerant. præmissę aliquot Anglorũ turmę, cum Quintinianorum mœnibus appropinquarẽt, nõ dubia spe oppidi proditione recipiẽdi, ictu tormentorũ ac eruptione equitũ repulsæ sunt. Res indigna Anglo uisa. Dux non desistendũ cœptis dicit. ad paruarũ copiarũ cõspectum non factã deditionem, quod quanuis cupidùs Magister equitũ, speciem tamé quærat ut id coactus I
facere uideatur. Si uniuersæ copiæ admoueãtur, nullã intercessuram morã. Simul in Lotaringiã proficiscens, se suo cum exercitu breui affuturũ ostendit. Anglus primi conatus frustratione ipso initio elusus, segnior ad reliqua cõsilia belli factus, facilè primũ Franci Regis caduceatoré de mittẽdis legatis, deinde legatos de pace admisit. Cõuẽnit ut Anglus filiã despõderet Delphino, quãuis immatura ętate: in cultũ puellę aut Aquitania attribuẽretur, aut quotannis quinquaginta scutatorũ millia Londini numerarẽtur, & septuagintaduo millia pręsentia darentur. Aliquot dies antequam ad exitum res duceretur, hęc actio renuit, ultro citroq; commeãtibus legatis, ac modò K
hos, modò illos cõsulentibus. Interea Dux & Magister equitũ sensere Regũ animos procliuiores esse ad pacé. Dux Anglo mirãdum in modum succẽsebat. Nullis uerborum in eum cõtumeliis parcebat. Eum beneficio suo regnare, exulé inopem in patriã in sedem Regiã restitutum, minime grato, minime Regio animo esse. Multa in eum probra cõiiciebat. Ira excãdescere nõ poterat Magister equitũ. non hæ opes uiri. alio loco eius fortunæ uersabãtur. Rex Frãcus ad illum mittebat lætos in specié nuncios, multis etiã de rebus per simulationé consulés. Vicissim & ille ex suis fidos mittebat, illud
maxime

A maxime captás, ut si quid prospere Frácis eueniret, id se adnitente factũ uideretur. In primis misit Ludouicũ Creuillanũ. Is cum quæ acceperat mandata, his quibus iussit Rex, exposuisset, tunc Rex certissimos Ducis amicos loco prætentis aulęis occulto abdidit. Pro aulæis palá sedens introduci Ludouicum iussit, ac eum sibi ipsi eadem mãdata exponere Homo insidiarum ignarus dicit, agente per internuncios Magistro equitum, propè à societate Anglicana Ducem disiunctum, eaq; indignatione concitatum, ut terrá pede pulsans, Eduardũ neget Regio sanguine pectoréue esse: cum esse adulterio procreatum: gregariiq; militis nomine appellaret quem patré diceret. Hæc B Ludouicus dicens, gestũ irati Ducis agebat: uultũ quoq; ac uocé notá Regi effingebat, tá scitè, ut in scena rem agi diceres: Rexq; se iam surdastrũ dictitans, reuocaret, ac repeti iuberet, quò res testatior auribus amicorum Ducis, ac per eos Duci foret. Pace facta nondũ iureiurãdo firmata, orator à Magistro equitũ ad Anglũ uenit cum literis, ut illi edenti ab se arcana mandata fides haberetur. Ea huiusmodi enunciabãtur, aduentare Ducé cum ualidissimo exercitu, quo Anglis iũcto uel omnem Franciá obtineri posse. Interea nullius rei fidé Franco Regi habendá. in præsentia enim eum in pacifcédo nihil denegaturũ: ubi mare Angli traiecerint, immemoré conuentorũ, nihil C contrà non ausurũ. Haud lætũ redditum respõsum, se pacé iam cõpositam ratá habiturum. Reges etiá in finibus Ambianorũ ponte facto inter se collocuti sunt, ac iureiurãdo pacta cõfirmarunt, anno eius seculi septuagesimo quinto pridie calédas Septébres. Suos uterq; socios amicosq; nominauit. in his Burgundioni cautũ. Britannũ excludi uolebat Frácus: respódit Anglus siqua uis illi intẽtaretur, euestigio se classe in continentem redditurũ. In Britãnia, ut ostendimus, profugus degebat Henricus, quem uelut uates futurũ Regé horrebat, ne si eum Britannus à se desertus in Angliá dimitteret, de Regno sibi rursus dimicandũ foret. Literas tamen binas, quas fidei habédæ D gratia datas ostendi, Fráco Regi tradidit: nec quicquá ualuit affinitatis memoria. Nam uxor Angli filia erat sororis Magistri equitũ. Regresso domũ Anglo, Dux ac Rex in perniciem Magistri equitum incubuere. Miserat ad Regé, renunciari sibi permultos esse qui falsis suspicionibus infamé se facere conarentur, sed re ipsa ostendisse se falsa inuidia laborare, quòd in tanta rerum temporumq; uarietate, quæ oppida tutanda accepisset, ea inuicta seruasset, atque inde hostem repulisset. Rex constãtiam uirtutemq; uiri fando extulit, renunciarique iussit, in consiliis capiendis tali capite opus esse. Núcius dictum non quo animo proferebatur interpretatus, lætus dimittitur. E Rex ad amicos fidos uersus, submissiore uoce, Opus mihi est, inquit, homi- » nis capite, sed ita, ut hic caput, illic truncus iaceat. Fœdus in eum Rex cum Duce repetiuit, ut caput Regi, bona cum Quintinianis Duci cederent. uter eo prius potiretur, is intra octauũ dié uel alteri traderet, uel ipse supplicium sumeret. Iam ab amicis, à militibus, ab omnibus propè, ut in mortalium salute deplorata fieri amat, deserebatur. Variis cõsiliis agitabatur. quod probaret, non habebat. quònam se reciperet? ubi cõsisteret? propinqua sibi hostilia, externa imperia longo interuallo dirempta. Arces se tutas & inexpugnabiles habere, sed quo præsidio eas firmaret? Sibi auri uim ingentem, sed

eam prodédi capitis sui mercedé,propositis insuper ab Rege præmiis.Iram F
odiumq; in se Regis deprecaretur? At illud atrox execrabileq;.Fidémne ab
eo acciperet?Sed ecquaná religione firmari posse, ut ei credere tutú sit,qui,
id quod iam uulgò usurpatur,ad diui Laudi crucé spondere nolit?Ducis irá
placabilioré,& fidé sanciri cum eo posse,ac uerecundiam imponi supplicis
uiolandi.Proinde fide ab eo per fidos uiros,quos paucissimos sibi reliquos
aduersę res fecerát,accepta,in Annoniá se recepit ad Ducis Præfectos.Dux
nondú Lotaringicá prouinciá cófecerat.Nanciú túc obsidebat, propinqua
spe capiendi:quo recepto,tota Lotaringia dicto audiens futura erat,ac ipse
habiturus cótinens imperiú ab ora Oceani per fines ditionis suę in Lugdu- G
néſem usq; agrú:quod tot laború desudatorú præmiú ingens arbitrabatur.
Nec ullis dissuasionibus auerti ab ea cupiditate poterat. Equites Italici ge-
neris sub eo magno numero militabant.Horú duo erát Pręfecti,Galeotus,
ut ostédimus,ac Bassus. Bello Neapolitano cótra Tarraconéses pro Ande-
gauensibus steterát.His bello uictis,in Galliá se cótulerát, Ioanné primùm
Ducé,deinde Nicolaú secuti.his defunctis,Ducis Burgúdionis stipédiis or-
dines ducebát. Galeoti fides ac uirtus ab amicis hostibusq; uno cóstáti lau-
datur ore,Bassum cóstans fama dánat.Eum nescio an nó iniustus dolor,sed
haud dubie lógius æquo prouexit.Iam inde ab initio dehortator fuerat Lo H
taringici belli capessendi. eius etiá sumpti in cócilio author erat deponédi.
Nó tenuit irá Dux Lotaringiæ potiúdæ cupiditate flagrans.atrox conuitiú
homini fecit,ac alapa os pulsauit. Eá uelut summá ignominiá militaris uir
in imú pectus immortali memoria tacitus demisit.Dux aut oblitus,aut obli
tú ratus,aut eam nó indignitaté ab Imperatore in mercenariú existimás,uti
eius opera perseuerauit.Instabat túc per oratores Rex , ut quádò Magistrú
equitú in potestate haberet,eum,ut cóuenerat,uel dederet,uel securi feriret.
Simul ei á suis nunciabatur delectissimú Regiú equitatum proximis in fini-
bus in Cápania esse.Veritus ergo ne si id denegaret Regi,ab eo prohibere- I
tur ab Nácio recipiédo,scribit in Annoniá, ut certa circúacta die Magistrú
equitum Regiis tradát:Regi in præsentia satisfaciés, & sperans interea po-
titurum se Nancio , ac tunc sibi liberiora consilia fore. Iam præstituta dies
exierat,cum iam magistro equitum tradito , tribus horis pòst literæ allatæ
" sunt iam deditione á Nanciatibus facta,ne uir dederetur.Tá leui momento
" salus pestisq; summorú sæpe hominú pendet.Quintiniani & oppida arcesq;
Duci traditæ.De uiro Luteticę sumptu publice suppliciú:nec quicquá post-
hac prospere Duci cessit.Causam Lotaringici belli habuit ab Renato Duce
prouocatus.Bellum Helueticum suscepit,Heluetiorú auxiliis á Sigismúdo K
Feretano Comitatu spoliatus.Stimulabát pręterea nónulli ex Sabaudica no
bilitate Proceres,in quibus Ducis Sabaudi patruus aliquot oppidis ab Hel-
uetiis exutus.Erant & alii uiri nobiles illi genti finitimi , pulsi finibus suis.
Nunc Heluetii bello imminente pacem demississime petebant,crimina ob-
iecta purgabant, nihil se nisi anté indignitate iniuriisq; lacessitos necessaria
in lacessentes sumpsisse arma.reciperet in armorú societatem,eundem qué
ille,socium amicúmq;,eundem hostem habituros.Parua mercede illi,quo-
cunque ducerentur , pro illo militaturos . Sin bellum inferens , uictoriam
reportaret

A reportaret ex terra inope,ecquæná præmia demũ uirtuti suæ speraret? Plu-
" ris,inquiunt,sunt equitũ tuorum calcaria,pluris equorũ frena,quàm patriũ
" nostrũ solum,nosq; ipsi qui incolimus.Dicta aspernabatur.Parat exercitum
ualidissimũ,ac qualẽ cõfessione omniũ ætas illa nõ uiderat.In se, euentusq;
expectatione,omniũ animos cõuerterat.Ipse non uictoriã modò de Heluetiis sibi spõdebat,sed res Italicas sibi destinabat. Fœdericus Princeps Tarẽtinus Ferdinãdi Regis filius aliquãtò antè spe filiæ Ducis sibi despõdẽdę ad
illũ uenerat:simul(quod causam arcanaq; ignorãtibus mirũ uideretur)Renatus senex illi Duci suum in Regnũ Neapolitanum ius donò daturũ polli-
B citabatur:&,quòd filiũ Ioannẽ, ac ex eo nepotẽ Nicolaũ amisisset, hæredẽ
eum se nuncupaturũ,ac in prmis breui prouincia illi cessurũ. Hæc ipse cõplexus,deterreri ab Heluetico bello,regioneq; conatui suo opportuna non
poterat.ac iam Dux Mediolani sibi ab illo timẽs, misit ad Frãcum Regẽ de
amicitia iungẽda.Quin Alphõsus Lusitanię Rex,Burgundioni propinqua
cognatione fœdereq; iũctus,pacis uniuersę,si audiretur,Gallię interpres aduenerat,ut ea ex re auxilia rebus suis impetraret.Eius soror nupserat Hẽrico Castulonẽsi Regi.Ex ea procreatur Ioanna. Hãc mortuo Henrico Ferdinandus Ioãnis Tarraconẽsis Regis filius adulterio cõceptã dictitans,Eli-
C sabetha sorore Henrici ducta,Regnũ Castulonẽse ut dotale occupabat.Lusitanus sororis puellæ causæ tutãdæ uiribus suis parũ fidens,primùm Regẽ
Francũ adit.Cultu Regio exceptus,Burgundionẽ inde aditurus:& Renatũ
Francus auunculũ ad se accersit,gnarus quanta spes Duci ab eo oblata ultro
esset.Venit Renatus.In primo congressu princeps amicorum Renati Cossa
" Neapolitanus Frãco Regi,Delatũ est,inquit,maiestati tuæ,hunc dominum
" Regemq; meũ spẽ hęreditatis Duci Burgundię iniecisse.uera ea delatio est.
" Ego huius ostentationis cõsiliiq; author fui,nõ ut res deduceretur ad exitũ,
" sed ut hæc fama ad maiestatem tuã perueniret,utq; maiestati tuę hic metus
D iniectus admoneret te,hunc esse auunculũ tuum,& mitius cum eo ageres in
" rebus Andegauẽsis Ducatus,quę iuris illius esse nosti.Hoc si scelus est,mihi,
" nõ auunculo adscribito. Libera Neapolitani oratione delectatus,& illum
dilexit,& auunculum cõplexus coluit.Dux iã res gerebat.de Heluetiis Lusanam propè sine certamine capit.Granso eius uim minasq; diutius tenuit.
coacti tandem se arbitrio uictoris dedunt.Quingenti & duodecim in præsidio Heluetiorum erant.omnes reste suspensi.Apparuit tunc gẽti quòcum
hoste sibi res foret.Tanto furore rabieq; perciti copiis coactis cum eo conflixere,ut funderẽt,fugarent,castris,impedimẽtis,tormentis exuerent. Grã-
E sonẽ recepere,suos laqueis solutis sacræ sepulturæ mandãt.Quos Burgundionum ibi inuenere,eisdem restibus sublimes tollũt, pari mortis fœditate.
Dux in Burgundiã se recepit.Milite qui cædi superfuerat,collecto, in Burgundia delectum habet.In Flandriã oratores mittit,ut eius gẽtis,ac qui finitimorum in fide erãt,cõuentu habito,ad rem militarẽ ingentẽ uim auri petant.Respõsum,se ad reparãdum lõginquum,infœlix,minime necessarium
bellum nequaquam collaturos. Sin ut in tutum se recipiat , auxilio egeat,
nec facultatibus suis,nec corporibus temperaturos quoad ipsum incolumẽ
domum sistant. Nec ea res spiritus Ducis fregit: nec à suis consilio, nec

ab hoste armis uinci uult.In hosticũ uenit.Murtiã obsidet.Renatus Dux Lo F
taringus ab Rege apud quẽ extorris erat,auxiliis ad iter,quoniam per fines
hostis eundũ erat,impetratis,ac pecunia subleuatus,cum Heluetiis se iũgit,
seq; illis cupiẽtibus Ducẽ in cõmunem hostem præbet.Hoc imperatore pu-
gnarũ rursus cum Burgundione,eruptione etiã ab obsessis ex oppido facta,
altero & uicesimo à Gransonẽsi pugna die.Eadẽ fortuna uictus.Vinci prę-
lio,fundi,fugari poterat:cedere animo nisi moriens nõ poterat.Nõ supera-
tus à ueteranis proceribus, à ueterano Cæsare, ab armata in se Germania,
profligari se ab adolescẽte exuleq; Duce,ab obscura,ut fremebat,frẽdebãq;
gẽte,deforme,ac omni morte tristius existimabat,lõge alio animi habitu, G
ac populares eius,simul socii,amiciq;.Fœdericus Tarẽtinus à patre Rege re-
uocatus,cõmeatu sumpto in Italiã rediit.Aliquãto pòst ad Regẽ Frãcũ pro
fectus.Reginæ Frãcæ sororẽ Sabaudã in matrimonio habuit.Iã ne à Sabau
dis,quorũ causa magna ex parte Helueticũ bellũ suscepisse se diceret, dese-
reretur,Ducẽ eorũ puerũ patre orbatũ cõprehẽdere conabatur. Is ab ami-
cis id suspicãtibus procul subducitur.Matrẽ eius(ea soror Regis erat)ac mi-
norẽ Ducis fratrẽ secũ in Burgundiã abducit.Lotaringus dum calẽt adhuc
Heluetiorũ animi,anteqnã hostis nouas uires colligeret,eos adhortatur, ut
uictoria uterẽtur.Proinde illorũ maxime opera Lotaringiã summa popula H
riũ uoluntate recipit.Hostis id nõ ferendum ratus,reliquiis aduersorũ præ-
liorũ haudquaquam cõtemnẽdis ex fuga rursus collectis, ac ex utraq; Bur-
gundia excita iuuẽtute,Nãciũ iterũ obsidet,tẽpore anni alieno, atroci hye-
me,suis nihil boni augurantibus, etiã atq; etiam dissuadẽte Lusitano Rege
sub illud tẽpus ad illum profecto,ac re cuius causa uenerat, infecta dimisso.
Nõ præbebat aures his qui dictitabãt Lotaringũ suppeditata à Frãco Rege
pecunia iuuari,ab eodẽ aliquot turmas in speciem exauthoritas, ut hosti,si
opus sit,se cõiungant,ne ex professo uiolata pax uideretur.Id uerò propalã
gestũ,quòd Præfectus Campaniæ Burgundiam ingressus, sororẽ Regis, ut I
nõ procul à Diuione cũ filio negligẽter custodiebatur, iussu Regis,uolẽtẽ,
ac id ut fieret rogantẽ,ad Regẽ abduxit.Nihil horũ deterruit Ducẽ.tantum
aduersus ipsam fortunã,aduersus duplici de se uictoria ferocẽ gẽtem perti-
nacis certaminis animis imbiberat. Renatus cum Heluetiis affuit postridie
idus Ianuarii,cum pridie Bassus cum centũ sexaginta egregiis equitibus de-
fecisset.Haud difficilius tunc uictus, quàm duplici antẽ ab eadẽ gente præ-
lio.Sed ibi fusus fugatus,hic etiam occisus.Rex primo nuncio,ut lætissimo,
centũ quinquaginta põdo argenti in abacum facti euãgelii ergô dari iussit.
Sẽper talẽ Ducis prospexerat euẽtum,parũ à fraude cauti;& nimis sæpe ca- K
put partim quęsitis,partim fortuitis periculis obiiciẽtis.Princeps Arausiẽsis
magno in utraq; Burgũdia nomine,eas facilè Regi cõciliauit amisso Duce,
flore nobilitatis triplici pugna desiderato,nulla propinqua spe se ostẽdente,
alienior ipse multò ante res Nãciates à Duce factus,à quo nihil æqui se im-
petrare diceret in cõtrouersia quæ sibi de auito dominatu cum patruo erat:
nunc Rege pollicente se receptis Burgundiis traditurũ ea de quibus ambi-
gebatur. Ita omnis ea regio deditionẽ Regi fecit. Rex alia regione in Bel-
gas,qui incommoda belli minus senserãt,proficiscitur. In fidem sine certa-
mine

A mine rediere. Quintiniani, Desideriani, Perona, Abbeuilla, Mõstroliū. Tuebatur Atrebates Philippus Creperecors, ei circa regioni à Duce præpositus uir bello præclarus, cuius patrimonium cis Somonā amnem erat. Hicq; fines morte Ducis sine cõtrouersia perspicuoq; iure ad Regē redibāt. eā ob rē in regē propēsior erat, eiusq; animū exploratū Rex habebat. A Maria defuncti Ducis filia uirgine iam adulta, ad Regē uenēre oratores cū literis, quales ad fidē habendā dari uulgò legatis mos est, sed hæ præterea nouo exēplo exaratę triplici chirographo, Virginis, Nouercę, Rauastini. addebatur clausula, puellā horū quatuor usurā consilio, Nouercę, Rauastini, Hymbercurti, Hi-

B lermi. hic Pręfectus iuris. Hymbercurtus uir bello egregius. Rauastinus propinqua cognatione uirgini innctus. Petebāt legati, ut submoto exercitu res ex æquo bonoq; cõponerētur. In Flādriā Atrebatesq; & finitimos dominatus mulieres legibus Frācorū ac uolūtate Regū successisse: superesse Carolo defuncto unicā filiā, cuius ætatem orbitatemq; tutari sanctius magnificentiusq; fit, quàm paternis bonis euertere. Illata præterea mentio Mariæ Delphino despōdēdæ, repudiandæq; Anglicę cōditionis. Id magis animo quàm uultu aspernabatur Rex. Oratores ita Mariæ cōsultū nolebāt, ut uicem etiā suā soliciti essent. Opes patrimoniaq; pleriq; eorū in finibus qui iam ditione

C Regis tenebātur, habebāt. Legatorū Princeps Pręfectus iuris Hilermus instāte Rege Philippū Creperecordē religiōe sacramēti soluit, quòd Duci defuncto dixerat. ita Philippus uelut liber iureiurādo si quo Marię tenebatur, ad Regē trāsit: eaq; re nō Atrebates modò, sed & Bononia recepta. Nihil intentatū reliquū Rex faciebat. Oliueriū tōsorē suū obscuro genere, rure Gādauēsibus propè suburbano natū, miserat Gādauum, ut siqua facultas foret, cū Maria summotis arbitris ageret, ut ea paterno maternoq; genere orta è Regia Francorū nobilitate, primas origines suas respiceret, seq; Regis fidei tegendā crederet, splendidissimoq; cōiugio sociandā. Gandauēses puellā in

D potestate habebāt, nec patiebātur cum uirgine occulta seri colloquia. Illud operępretium fecit, quòd, ne ab Rege callidissimo missus, seditiones in urbe uariis motibus agitari assueta excitaret, iussus abire Tornacum se recepit. à Tōsore Tornacēses nihil timebāt. Præfectos Regios clàm per idoneos nūcios pręmonuit, ut noctu iter ingressi, sub lucē ad mœnia adessent. ipse cum his quos in comitatu suo de industria summę audaciæ homines circiter triginta habebat, ad primā aurorā portas occupat, Regiosq; Præfectos sub signis intromisit, plebe nō inuita, optimatibus indigne ferētibus. Gādauenses finitimorū populorū cōuentum habēt. Cōsensu decretū, ut uirgo uniuersæ

E gētis cōsilio regeretur. nec ipsa abnuere uisa. Ab illis oratores ad Regē missi prædicāt se de pace legatos uenire: ratū uirgini fore, quod ipsi authore conuentu gentis de Maria egissent. eam enim uno eo sanctiore usuram cōsilio. Visus est rex è re sua ducere, seditionē in Flandria exoriri, aliud uulgus sentire, aliud hos, quos sibi uirgo consiliarios delegisset. His nouis oratoribus ostēdit redditas sibi à Præfecto iuris literas Mariæ, cōtrarias eorū orationi. Renersis domū, remq; omnē palàm faciētibus, male gestę legationis, proditorumq; Atrebatum causam iussus dicere Pręfectus iuris, cum parū diluere crimē uideretur, capite plectitur, nō eo nomine, ne maxime Regem insectari dicerentur, sed sordium damnatus. Eundem propè exitum, nec dissimili

ferè ratione habuit Præfectus iuris apud Britános à Duce ad Regé sub idé F
ferè tépus missus. Erat Duci fœdus cũ Anglo, perpaucis nõ ignaris. Petrus,
ut ostédimus, Lãdoicus, ac quidã ab epistolis, haud dubie fáciédi ac seruãdi
Anglici fœderis cõscii ac ministri erãt. Quidã prætereа Mauritius ultro ci-
troq; frequẽs cõmeabat, tam fœlix in imitãdis chirographis, signisq; effingẽ
dis, ut uerãne, an falsa, internosci nõ esset. Is singulas & Ducis & Angli cẽ-
tenis scutatis literas ueras traiiciẽs, clàm uẽditabat Frãcis, idonea statione id
opperientibus, ad quos quas acceperat oporteret, ad eos assimilatas deferẽs.
Iam uicenas binas coemerat Rex, cũ Pręfectus affuit, eiq; illas manũ signũq;
agnoscẽti præbuit. Ille reuersus in Britanniã ad Ducẽ rem detulit, & literas G
admirãti tradidit. Petrus Pręfectũ maiestatis apud Ducẽ reũ agit, quòd cum
Frãco sentire illũ diceret, ac filiorũ maximũ natu in Franciã ornandũ augẽ-
dumq; misisse. De internũcio Mauritio, ne apud regẽ res durior fieret, clàm
suppliciũ sumptũ. Pręfectus aliis obiectis criminibus in custodiã datus, atro
ci in uulgus ac apud gẽtis proceres Petri inuidia. Filiũ Ducis Geldubensis è
custodia, quò defunctus Dux eum cõiecerat, educũt Gãdauẽses, ac ad Tor-
nacũ tẽtãdũ ire tumultuario milite iubẽt. Is eruptione ex urbe à regio præ-
sidio facta occiditur. Simul ad spẽ exercitus in Regẽ cõparati Atrebates de-
ficiũt: nec paruo negocio à Rege recepti, migrare maxima pars interiorem H
in Franciã iussi. Ex interiore itẽ Frãcia illuc colonis deductis, nouo nomine
urbs Frãcicia dici iussa. Duobus uelut oppidis inter se Atrebates incolũt, ut
ędificiis, ita & sensu disiũcti: alteri alienissimi à nomine regio, alteri nõ auer
si. Hãc uillã, illã ciuitatẽ uocãt. Iã Terouanã Morinorũ ac Isdinũ receperat
rex. Maria Maximiliano Cęsaris filio in Flandriã profecto nubit. Alia parte
res nouæ in Burgũdia ortæ. Principi Arausiẽsi auitus dominatus nõ reddi-
tur, in cuius spẽ Regẽ secutus fuerat. uelut elusus, cũ Præfecto regio pugna-
uit. ad mille utrinq; cecidere. Multi à Rege, principe authore, deficiunt. No-
uus Præfectus Carolus ab Ambasia ueteri succedẽs, quæ defecerãt recepit. I
Bellũ illud nullo memorabili prælio cõfectũ. Dola tamen à Frãcis incensa.
Belna defectionis noxã quadraginta millibus aureorũ luit. Plura exin auro
pollicitationibusq; quàm ui expugnata. Eo bello Frãcus Heluetiorũ merce-
nariis auxiliis cõsensu gẽtis usus, sex illorũ millia perpetuo stipendio alere
cœpit. Vndecim diebus antequã Dux Burgũdiæ in pugna hostiũ ferro ca-
deret, Galeatius Dux Mediolani in tẽplo ab Andrea Lamponiano ciue suo
occiditur, relicto filio admodũ puero. Exin de rerũ administratione dissen-
sionibus studiisq; ęmulationũ exortis inter nõ paucos, Robertus Seuerinus
Duci cognatione propinquus, domo exactus, in Franciã ad Regẽ uenit, ad K
res Italicas affectãdas eum impulsurus. Eã prouinciã abnuit Rex, prędicans
quantamlibet Italię partẽ Frãcos armis parare, partã diutius tueri nõ posse,
multorũ seculorũ documẽto compertũ. Bello uerò quod Florẽtinis Sixtus
Põtifex maximus Ferdinandusq; Rex intulere, sociã amicãq; urbẽ Florẽtiã
ope armorũ nõ iuuit: oratorẽ ex intimis amicis misit. Simul ad uerecũdiam
terrorẽmue Põtificis cõciliũ Frãcorũ Patrũ Aureliani habuit de Pragma-
tica Sanctione restituẽda, tollendaq; cõsuetudine auri ob Romana diplo-
mata ex Francia exportãdi. Ibi huius rei exitus nullus: tantũ decretũ, ut inse-
quẽti anno Lugdunũ coiretur. Interea Pontifex ius sacrorũ Florentinis re-
stituir,

A stituit,quo eis interdixerat:pacemq; dedit.Regius orator in Franciã se recipiens,Mediolanũ diuertit: in Regisq; uerba iureiurãdo adegit Bonã matrẽ pro pupillo filio Duce fidẽ deuincientẽ,ob Genuensem dominatũ eum beneficiariũ Francorũ regum professam.Arma Hetrusca in oriẽte Rhodiũ,in Italia Hydruntinũ bellum excepit.Mahumetes Turcarũ Imperator Rhodũ summis uiribus è mari classe,à terra expositis militibus oppugnauit. Tres ibi mẽses atroci oppugnatione hæsit.re infecta discessit.Eius interea Satrapes classe prouectus in Italia Hydruntẽ expugnat.nemini parcit,armato,inermíue.Excursiones tota Apulia Turcæ faciũt.cæde,incendiis sæuiũt.ægre

B nelõgius latiusq; popularẽtur,submouẽtur:ægrius in iustã obsidionẽ compulsi,sic quoq; nostros tenebãt.Mors Mahumetis allata fregit animos.incolumitatẽ pacti, urbẽ dedidere. Byzãtii morte Mahumetis tumultuatũ,ac in partes cõtrarias itũ.alii Pazaitẽ stirpis maximũ patre nondũ Imperatore,alii Zizimũ iura dãte natũ,ad imperiũ uocabãt.Pater procul trans Taurũ decesserat,& uterq; filiorũ aberat.Interea Pazaitani aduersariis pulsis Pazaitis filiũ in regia sede locãt,uice patris tãtisper functurũ:qui re allata cõtinuò aduolauit.Imperator salutatus,fratrẽ ad Prusiã Bithyniæ cruẽto prælio uictũ insecutus procul eiicit.pulsus,in Syriã, atq; inde per Arabiæ deserta in Ae-

C gyptũ se cõtulit,fidẽ Sultani implorãs.Nõ bello,sed legatione agebat Aegyptius:nõ ut uniuersi Imperii æqua parte consors minor à maiore reciperetur,sed ut eodẽ patre procreatus,prouincia sedeq; aliqua digna paterni nominis maiestate donaretur.Ferox erat minor,ac patri ingẽtis spiritus Imperatori quã fratri indole similior, quiq; de uniuerso imperio fortunã semel expertus,si in partẽ reciperetur, mox uel parẽ dedignaturus, uel superiorẽ nõ laturus uideretur.Qui circũcolunt Satrapias Turcarũ Reges à Mahumete magna parte regnorũ spoliati,hoc fraterno bello læti,Zizimũ ad se uocãt,à se ingẽtia auxilia polliciti:& spes iniecta aliquos fratris Satrapas ad eũ

D defecturos. Vbi uerò in Syriã rediit, ac Amanũ montẽ superauit,ac multo spe minora à sociis Regibus auxilia cõuenerãt, nec fratrẽ in æquũ certamẽ descẽdere uidet,nec ad se aliquã transitionẽ fieri,sed loca circà occupari, ut ne fugæ quidẽ locus pateret:antequã omni parte circũuentus intercluderetur,in maritima Ciliciæ descẽdit, fideq; publica à Rhodiis accepta, ad illos trãsmisit.Soluẽs,antequã altũ teneret,sagittã epistola alligata in proximum littus misit ad fratrẽ,se eius coactu,nõ cõtẽptu gẽtilis religionis, ad unicã quã sibi reliquã fecisset opẽ Christianos trãsire.Rhodii honorificentissimè exceptũ in Franciã trãsuexere. Pazaites ad Francũ Regẽ mittit oratores cũ

E libello indice sanctarũ reliquiarũ quæ Byzãtii etiamnũ erãt:nihil ex eis Regi Frãco nõ gratificaturus,modò fratrem colẽs,alioqui cõtra se nõ iuuaret. Oratores in Prouinciã cursum tenuere.Ingressu interioris Galliæ iussu Regis prohibiti.Prouincia opibus Francorũ accessit mortuo Renato Rege,eiusq; fratre,ac fratris filio,Andegauẽsiumq; Ducũ gẽtili stẽmate deficiente. Simul Cenomani Andesq; solido iure ad Regẽ rediere,sed prouincia suprema Renati senis uolũtate,multa iuuenis Renati expostulatione.Alia regione in Morinis cũ Regio milite Maximilianus cõflixit. Frãcorũ sagittariorũ cædẽ edidit.Locũ ubi collata signa,ut uictor tenuit.Eã rem Cominius author est curã Regi iniecisse ut cupidior pacis esset,ac alienior à fortuna pe-

riclitáda. Occasio deponendorũ armorũ ultro se obtulit. Maria decessit. Superant ex Maximiliano parui admodũ liberi, Philippus, & Margarita. Amissa uxore Maximilianus parũ ea in regione opibus authoritateq; ualebat. Gandauẽses in potestate pupillos habebãt. Per illos Anglica affinitate repudiata, effectũ ut trimula Margarita in Franciã duceretur, Delphinoq; despõderetur, dotí adscriptis Atrebatibus, & comitatu Burgũdię. Ita & pax facta, & Atrebates ex Frãcia interiore, quò relegati fuerant, domũ rediere, ac urbi pristinũ nomen restitutũ. Rex se iã deficere sentiebat, multiplici morbo tẽtatus, eoq; in dies ingrauescẽte. Sexagesimũ ętatis annũ ut fatalẽ sibi semper horruerat, quẽ Francorũ Regũ uiuendo iam inde ab Hugone Capeto generis sui authore nemo trãscenderat. Ipse id tẽporis spatiũ quindecim diebus excessit, paulò antẽ Eduardo Anglo Rege defuncto. Ante obitũ filiũ inunctũ, Regemq; salutatũ uidere optabat. Rhemense Simpulũ afferri iussit. animã agebat cum id perlatũ est, anno eius seculi octogesimotertio. decessit in G

1484. suburbanis Turonũ hortis. CAROLVS OCTAVVS Ludouici undecimi filius tertiumdecimũ annũ agẽs patri successit. Ambasię educatus fuerat. præter domesticos ministros à patre Rege attributos, nemini eius adeundi „ uisendiue copia fuerat. Latine scire pater eũ uetuerat, pręter illud unũ, Qui „ nescit simulare, nescit regnare. Initio Regni frequẽtissimus liberq; Turonibus cõuentus habitus, cũ superior Rex ita habuisset, ut quos sibi uideretur nominatim corrogaret, & hi nihil pro sententia dicere auderent, nisi quod ille uelle præ se tulisset, & nihil nisi uehementer ac impotenter uellet. Huc undiq; cõcursum, & uoces solutę metu fuere, ac plenæ expostulationũ. Nobilitas, Plebs, Sacerdotiũ, suas quisq; miserias ordo deplorabãt, & quę superiore Rege cõtra instituta maiorũ iniũcta onera fuissent. Iactatæ sunt querelæ etiã horũ tẽporũ, nimis, ut scripto tẽperetur, notæ. ostẽtata potius quã data, nec nisi breui mansura remedia. Pragmaticę dulcedo animos subibat. ea plena popularitatis, ac sua spõte renata. In cõuentu decretũ, ut Anna soror Regis stirpis maxima curã corporis gereret: sanctius cõsiliũ ex duodecim delectis cõstaret Proceribus, de quorũ sentẽtia omnia, sed Regis nomine præscriptioneq;, gererẽtur. Ioãnes Dux Borbonii Magister equitum dictus. Cęterũ paulatim omnis procuratio Regni in Annã uersa, apud quã & Rex frater erat. Insequẽti anno Rex sacratus. Hẽricus Anglus ex Britãnia, ubi exulabat, furtim elapsus, ad Regẽ uenit. Classe Frãcica in Valliã Angliæ transmisit, cõcursuq; ad se facto, Ricardũ tertium Eduardi Regis fratrẽ sub signis occurrentẽ prælio uicit, interimitq;, ac eo Regno potitur. Ludouicus Dux Aurelianẽsis, quòd ex Regia agnatione nullus gradu propior Regi foret, suasoribus his qui apud eum multum poterãt, magnamq; sibi eo Regni procuratore spẽ proponebãt, inuidiã Annę uelut muliebri dominatu cõflare conabantur: sed illa eò leuior, quòd Aurelianẽsis nõdum uicesimũquartum ingressus annũ erat, resq; eius procuratione matris etiãnum agerẽtur, nec curã Regni credendam, cuius rebus curatore opus foret. Eadem igitur ratione minor annis hoc Rege repulsam tulit, qua auus eius Carolo Sexto Rege mẽte minuta tulit. Id illis nõ probabatur. Aurelianẽses uerò ciues eũ Ducẽ suum eo cõsilio aduenientẽ, ut eam urbem sedem belli arcemq; caperet, mœnibus exclusere. Ad Baugentiacũ eius factionis copiæ cõstitere, spe

undique

A undiq; cõcursum ad se fore eorũ quos præsentis rerũ status pœniteret. Nihil usquã motũ, nomine solo Regis illæ copiæ dilapsæ. Is tumultus, insana militia appellatur. In Britãnia par cõtẽtio tenuit, sed dissimili euentu, Rege Ludouico gliscẽs primũ occultius, deinde eius morte dẽpto externo metu rebus domesticis salutari, in apertũ erũpẽs. In custodia obiit Præfectus Britãnici iuris Cauinus. Iã apud Ducẽ omnia poterat Petrus. Ei mors clarissimi uiri crimini dabatur. Principes gẽtis cõsentiẽtibus animis in eius perniciẽ incubuere. Vbi opportunũ uisum, cũ eum aut apud Ducẽ in arce, aut in uilla altero à Nãnetibus lapide esse suspicarẽtur, partẽ suorũ ad circũsidẽdã B expugnandãq; uillã mittunt: cũ reliquis arcẽ ingressi, ne uiro fuga pateret, porta occupata, foribus obiectis, cæteris latebris excussis, in Ducis cõclaue, si fortè illò, ut loci maiestate se tutaretur, recepisset, irrũpunt. Aberat in uilla, ac antequã ea septumq; armatis circũfunderetur, per auersam portã salutẽ sibi peperit. In urbe uerò cũ initio statim tumultus è muro quidã ex Ducis ministris per funẽ demissus, rẽ per se indignã, atrociorẽ uerbis fecisset, arcem ui expugnatã, in Ducẽ impetũ factũ, eius salutẽ, nisi occurratur, deploratã: ciues ignari unũ Petri caput ac nihil præterea quæri, ad arma cõclamãt, excidiũ proceribus minitantes. nec eorũ quisquã è muro habere orationem ad C multitudinẽ furẽtẽ audebat, dispositis cõtrà sagittis scorpionibusq; à nemine, ubi primũ se ostenderet, præterquã à Duce, temperaturis. Is in potestate Procerũ cũ esset, se suis cõspiciendũ præbuit. Cõtinuò procumbentes eum adorarunt, incolumen inter se gratulati. Vecordia consternatioq; recedit. Procerum audacia uita condonata, exilio multatur. In Frãci Regis fines se recepere. Petrus apud Ducẽ quo prius gratiæ loco mansit. Edictũ, ut cõiuratorũ procerũ arces ædificiaq; solo æquarẽtur. Ad id copiæ Ducis nomine coactæ. Proceres & ipsi factionis suæ uiros exilio regressi cogunt. Vbi duo hi exercitus mutuo in cõspectu fuere, memoria cõmunis patriæ charitasq; D animos flexit. arma posita. salutatio facta. dextræ iunctæ. in cõplexum itum. odiũ omne in unũ Petrũ uersum. eum in arce esse exploratum habebãt. con sensu in arcẽ pergunt, uel è cõplexu Ducis abstracturi. Simul multitudinis, simul nobilitatis coactu, nouus apud eos Præfectus iuris uerba apud Ducẽ facit, nõ posse tumultũ sedari nisi Petro tradito. de eo nihil nisi legibus, nisi dicta causa, nisi cognita statutũ iri. Deditus in carcerẽ conijcitur. iudicii specie quæstio habita. Multa, atrociaq; obiecta. cõdemnatus, suspensusq; priusquã causam dictã sciret Dux, qui eũ, etiã ut iudicio legibusq; cõdemnandus foret, uenia impartitũ, ac uita cõdonatũ uolebat. Id ne fieret, supplicium ap- E properatũ. Hic priore maior indigniorẹq; iniuria dolor multo ac multo magis inuisos proceres Duci effecit. Iuris Præfecto successorẽ dedit. Veniẽtem ad se Aurelianensem cum frequẽti factionis suę comitatu libens comiterq; excepit. Quo metu perculsi Britãni proceres, in Franciam rursus ad Regem profugẽre. Vulgò ferebant Aurelianensem in animo habere, Ioannã Regis sororẽ, ut inuito sibi ab Rege Ludouico matrimonii uerbis cõiunctam dimittere, ac spe Annæ maioris Ducis Britanni filiæ in opes patri successuræ ducendæ, illò profectũ. quæ eadẽ spes Alebretẽsem in partes traxit, à patre uirginis, Proceribusq; omnibus qui reliqui apud Ducẽ erant, præterquã ab

Aurelianēſi,chirographo ea de re accepto.Profugi uerò ex Británia id unū F ſtudebant,ut dempto metu redire tutò in patriam,ac in ea permanere liceret.Fœdere igitur inter illos ac Regem inito, Británicum bellum ſuſceptū, eiſq; exercitus Regii ſigniferis in Britanniā perrectū, dedentibus ſe iis arcibus,quæ profugorū fidē ſequebantur.Ad Pleremelum cōſtitere.Id oppidū obſeſſum,cōminanda atroci oppugnatione,metu excidii deditionem fecit. Direptum tamē:& qui ditiores erāt,cōprehenſi,nec dimiſſi niſi redēptione. Proficiſcebantur maxima pars ex inferiore Británia ſexcenti equites,ac ſedecim millia peditū ad famā obſeſſi Pleremeli,ut periculo eximerent: cum
" eorum quidā,Ecquónā inquit,proficiſcimur cōmilitones? Dux noſter cir- G
" cumagitur cōſilio Francorū:quid igitur Frācorum arbitrio in Francos tra-
" himur?Nōne ſatius nos domi cum cōiugibus ac liberis quietē agere, quàm
" aliena libidine circūagi?Ad hæc uerba illæ copiæ dilapſæ.Pleremelo capto, in Venetos itū:& hi nullā uim experti,ſe dedidere.Nannetes ſex & quadraginta dies obſeſſi.re infecta diſceſſum.Dola capta,& direpta.Vagātibus paſſim Regiis,agri fœdati,cædes factæ,pecora abacta.Tunc Britāni exules miſerari cœperunt fortunā patriæ.eo ſe cōſilio tunc dictitabant ad Regē trāſiſſe,ut tutus in patriā Britannorū exulibus reditus eſſet.ſimul qui Francorū extorres in Británia forent,reuerti ad ſuos cogerētur.Nunc,id quod com- H pertū habere ſe dicerent,hos profiteri, ſi fides detur fraudi nō futurū quòd diſceſſerint ad Regē quamprimū redituros.Sibi uerò patriā ultro ac priſtinas fortunas à Duce cōſenſu gētis per internuncios deprecatoreſq; offerri. Quæ igitur belli cauſa?Hæc illi in commune. Cæteri partim minus,partim cunctātius mouebantur.Anchenix oppidū nobile ac peropportunū Regio bello erat. Eius dominus dānata reliquorū mora, illud præſidio ſuorū firmauit,eoſq; in Ducis uerba iureiurādo adegit:ac antequā fama mutatæ uolūtatis emanaret,Caſtellū Bryennū,quod Britāniæ contributū in fide Regis erat,ingenti comitatu profectus,ac uelut ſocius amicuſq; receptus, exa- I ctis qui redire in fidē Ducis ueteris domini nollēt,ſuo milite inſedit.Veneti quoq; recepti.Nec ceſſant Regii.Anchenicē expugnant, Bryennū recipiūt, Feliceras obſident.Duci Britanno metus redintegratur.De procerū ſententia orator ad Regē ire iubetur Comes Dunenſis.Is in itinere cōmoda pacis ciuiliſq; cōcordiæ enumerans,uelut cōcionabundus omniū aures animoſq; in ſe uertens incedebat. In Andibus apud Regē annū iam duodeuigeſimū agentem cauſam Britāni, procerumq; qui ex Frācia ſe ad eum contulerant, egit, nihil ſecus eſſe neq; à Duce neq; à proceribus cur bello premendi forent,cōmiſſum:Britānum Ducē ætate ingraueſcente,morbis inualidū, mor K tua nuper uxore,nulla uirili ſobole ſuperſtite,cum qui natus ſit, nō perennarit,Anna filia uixdum exacto duodecimo anno,altera etiam minore,cæteris aulæ ſubſidiis amiſſis,peccato alieno,Petri inuidia immeritò cōflagraſſe,atq; ea re à gentis proceribus, ne quid grauius dicat,deſtitūtum, in luctu mœroreq; tabeſcere miſerum cœpiſſe. Qui uerò Francorū proceres cognatione eum cōtingant,neceſſario pietatis officio ſe ad illum cōtuliſſe,ut cōſolando illū dolore leuarent.Aurelianēſi,Arauſienſi,(& hic apud Ducē erat) nihil ei ſecundum liberos cōiunctius:alterum auunculi,alterum ſororis filium:

A liū.hos cæterosq; necessarios etiamnū apud illum esse:accusandúmne quòd aduersis suis tēporibus aduenientes non excluserit?an illis pietatem crimini dandam?At esse præterea apud Ducem alios ex Frācorum nobilitate, quos insimulari quòd arma contrà cœperint.quæ tādem arma? Ad Pleremelum cum copiis proficiscentes, ubi fama est allata eis cum Francis pugnandum, memores patriæ maiestatis ultro cessisse,pugnare noluisse:expugnari urbes diripiq;,obsidionem pati maluisse,quàm cum Regiis signa conferre:ac quia rumor increbruerat cordi esse Regi,ut exulibus Britannis facultas domum redeundi daretur,reuocatos eos,& in ueterē gratiā fortunasq; paternas re-
B stitutos.Quæ igitur noxa?Quæ causa Britannici belli?Nulla profectò : cōtrà multa miserationis. se suppliciter petere Britanno Duci pacem.Hæc sibi mandata:quæ deferenda non suscepturum se fuisse,nisi exploratissimum haberet illum esse nominis Regii obseruantissimum.Ex Proceribus qui ex Francia apud eum sint,scire se neminem esse qui non iam Rege ætate rebus gerendis matura,deposita contentione aulicæ æmulationis,pro Regio nomine,quomodocunque ducatur,arma laturus sit.Hæc Comes. Rex mouebatur.De compositione agi cœptum. Ea res inopinato prælio interpellata. etenim in dies acrius Filiceræ obsidione premebantur.Proceres ne cunctatione
C sua hæ amitterentur,copias ex popularibus cogunt,octingentis præterea Heluetiis subnixi,ac trecentis omnino Anglis.Sed ad iniiciendū Francis terrorem,mille septingentos suorum his conglobarant,ut eisdē insignibusrubraq; cruce Angli omnes crederentur . Pedites duodecim millium, Equites cataphracti quadringentorum numerum explebant.tormenta etiā egregia conuehebantur.Alebretensis, Aurelianensisq; inter se discordes agebant.In itinere allatum est Filiceras deditionē fecisse, pactos ut sine fraude præsidium dimitteretur,ac quod quisq; rerum suarum posset,ageret ferretq;.Placuit ut ad Fanum Albini,quod paruo Frācorum præsidio teneba-
D tur,iretur.Id recipi facilè posse.Interea quod prẹsidium è Filiceris dimissum ab hoste esset,ad se uenturum,ac ita copias auctum iri. Regii contrà ad Fanum Albini festinabant,ut ipsi præuenirēt. Neutri illud oppidum tenuere. In itinere obuii inter se fuere.Britannorum militum uulgus, parùm Frācorum profugis fidebant.Verebantur ne qui Francorum apud illos erant, res Francis proderent.Nec antè liberati suspicione,quàm Aurelianensis Arausiensisq; relictis equis inter pedites pugnandi munus sumpserunt.Longè aliis uiribus,aliis animis animorumq; consensione Frāci pugnam iniere:nec ea diuturna.Vix dimidia pars exercitus Britāni superfuit,& ab Regiis mil-
E le ducenti cecidere.Insignem maxime uictoriā fecere Aurelianensis Arausiensisq; capti.Alebretensis re deplorata salutem fuga sibi peperit.Is fuit annus eius seculi duodenonagesimus . Continuò uictor exercitus Rhedones ductus,si fortè recenti terrore ad deditionē inclinarent animi.Responsum, nihil se nisi iussu Ducis acturos.Supplici Duci pax data his cōditionibus,ut quas arces,quos fines Regii cepissent,iidem retinerent. Idē annus finis fuit uitæ Britanni Ducis,& nouarum rursus rerum initium.

FINIS.

INDEX

INDEX COPIOSISSIMVS eorum, quæ decem libris Pauli Aemylij de rebus gestis Francorum continentur.

C

INDEX

D

Ducatuum

INDEX

INDEX

Italiam

N

nummus

INDEX

Tarracu

INDEX

Vernicum

FINIS.

IO. TILII CHRONICON de Regibus Francorum, à

FARAMVNDO VSQVE AD FRANCISCVM PRIMVM.

Cui deinceps adiunximus quæ à Francisco I. scientiarum ac disciplinarum parente, reliquis annis usque ad Henricum II. gesta sunt.

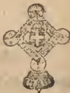
LVTETIAE

Ex officina M. Vascosani, uia Iacobæa ad insigne Fontis.

M. D. L.

Cum priuilegio Regis.

RANCORVM gens è Germanica nobilitate in Galliam ueniens, regnum condidit: quę tãta fuit animi magnitudine & uirtute, ut nullus usquam populus fuerit, quem ferociter bello nõ appetierit: aut lacessita, magna cum laude non repulerit. Gallias enim debellauit, cum quibus non pro imperio & gloria, sed pro salute atque uita omnes ferè orbis nationes armis contẽderunt. Ea prima toti pariter Germaniæ imperauit: quam neqne Romani, neqne alii quãtumuis potentes, non modò domare, sed nec uincere potuerunt. Nullum porrò in Europa florens ac nobile regnum est, uel principatus, qui nõ ut olim à Troianis originem ducere nobilissimus quisque gloriabatur, ita à Francis sanguinem trahere se iactet, & Liliorũ insignia circunferat. Reges quos Berosus ordine commemorat, sciens prætermitto, nolens quicquam literis mandare, quod non incorruptis rerum gestarum monumẽtis sit traditum. In primis enim operam dedi, & id maxime studui, ut quæ adhuc immensis uoluminibus & ueteribus fabulis dispersa iactabantur, ea paucis & certo ordine comprehensa, uerissimaq́, quantum fieri potuit, in lucem emitterem. Franci igitur, quibus Duces antea, aut, si mauis, Reguli imperitabant, Faramundum primum Regem potentissimum habuerunt.

De Regibus Frãcorũ Chronicon.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
420	1	FARAMVNDVS I. REX ANN. XI.	4381
421	2		4382
422	3	*Lex Salica hoc tempore condita fuit.*	4383
423	4		4384
424	5		4385
425	6		4386
426	7		4387
427	8		4388
428	9		4389
429	10		4390
430	11		4391
431	1	CLODIO COMATVS II. REX ANN. XVIII. *Alij Capillatum, alij Crinitum uerbo idem significante nominant.*	4392
432	2		4393
433	3		4394
434	4		4395
435	5		4396
436	6		4397
437	7		4398
438	8		4399
439	9		4400
440	10	*Germanus Altißiodorensis Episcopus.*	4401
441	11		4402
442	12		4403
443	13		4404
444	14		4405
445	15		4406
446	16		4407
447	17		4408
448	18		4409
449	1	MEROVEVS III. REX ANN. X.	4410
450	2		4411
451	3	*Attila Hunnorum rex cum quingentis hominum millibus Germaniam permeans, non paucas diruit urbes: cùm multam etiam Galliæ partem peragrasset, tandem Aurelianum obsidet.*	4412
452	4	*Annianus Aurelianensis episcopus.* *Lupus Tricaßinum episcopus.*	4413
453	5	*Nicasius Rhemorum Archiepiscopus martyr. Quæ de Vrsula & undecim millibus uirginum martyrum leguntur, his temporibus gesta sunt.* *Cum Attila pedem referente manus conferit in Catalaunis Aetius Imperatoris præfectus in Gallijs, cui Meroueus Francorum rex, & eius filius Childericus, Theodoricus Visigotthorum rex, & eius filius Thorismundus suppetias ferunt. In eo prælio ex utraque parte interiere ad. 180. millia hominum fortißimorum. illic Theodoricus occubuit.*	4414
454	6	*Attila uictus Aetij incuria euasit, & in Pannonias profugit. Thorismundus patri Visigotthorum regi succeßit.*	4415
455	7		4416
456	8		4417
457	9	*D. Genouefa uirgo Parisiensis.*	4418
458	10		4419
459	1	CHILDERICVS IIII. REX ANN. XXVI.	4420
460	2		4421
461	3	*Childericus rex libidinosus, & omnis generis luxui addictus, quum tributis populum aliquandiu uexasset, quò fastum & pellices maxime foueret, tan-*	4422

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		dem ob insolentiam expellitur, precium stultitiæ ferens. Aegidius Romanus Sueßionum præfectus succeßit in eius locum per annos 8.	
462	4		4423
463	5		4424
464	6		4425
465	7		4426
466	8		4427
467	9		4428
468	10		4429
469	11	Rex Vidomari opera amici fidißimi in regnum reuocatur, cui obuiam proficiscitur ad Ambaros usque, cum amplißimo Francorum nobilium comitatu. Bißina Bißini regis Turingiæ uxor, marito relicto, Childericum est sequuta.	4430
470	12		4431
471	13		4432
472	14		4433
473	15		4434
474	16		4435
475	17	Colonia à rege expugnata, & exercitus Aegidij cæsus.	4436
476	18		4437
477	19		4438
478	20	Britanni ex insula Albione olim, nunc Anglia uocata, profecti, & nouas sedes quærentes, conantur Pictones, Andes, Cenomanos, & Engolismẽses armis expellere suis sedibus: & usq; in Aquitaniam, quam tum Visigotthi occupabant, penetrauere.	4439
479	21		4440
480	22		4441
481	23	Aegidius moritur, cuius filius Syagrius cùm in patris locum apud Sueßiones succeßisset, Franciæ regnum affectat.	4442
482	24		4443
483	25		4444
484	26	Annos regnauit xxx. Paulus Aemylius.	4445
485	1	CLODOVEVS V. REX ANN. XXX. Clodoueus apud Sueßiones uxorẽ ducit Christianá Clotildẽ Burgundionẽ.	4446
486	2		4447
487	3		4448
488	4		4449
489	5	Syagrius à Sueßionibus expulsus, Tolosam confugit ad Alaricũ Visigotthorũ regem, à quo proditus, & Clodoueo redditus, securi percutitur. Sic desiere expulsi & cæsi in Gallijs imperium habere Romani.	4450
490	6		4451
491	7		4452
492	8		4453
493	9		4454
494	10		4455
495	11	Clodoueus Turingiam subiugat.	4456
496	12	à Rheno ad Sequanam regnum dilatat.	4457
497	13	ad Ligerim usque fines suos extendit.	4458
498	14	Meleduni arcem expugnat.	4459
499	15	Diu multúmque laborauerat Clotildis regina ut maritũ regem ad Christi fidem conuerteret, quod præstare nunquam potuit: aliquando autem deo ita uolente contigit, ut in bello ad Tolbiacom in Vbijs, quod gerebat aduersus Alemanos, periculi magnitudine, idolorumq; diffidentia, repentè uouerit se Christianum fore: quo facto, eorúmque rege cæso, confestim uictor euadit, omnémque Alemaniam reddit tributariã. Ei ex prælio redeunti, ut gratificaretur, obuiam proceßit Clotildis usq; Rhemos, ubi à Remigio pontifice sacrũ baptisma Christique fidem suscipit.	4460
500	16	Lautieldis regis soror ab Arriana hæresi cõuertitur, partim in gratiá Theodorici Italorũ regis, qui, dũ Clodoueus in ecclesiastico erat cõcilio quod Aureliani habuit, legatos ad eum miserat: partim ob nuper susceptá religionẽ	4461

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Alemanus a grauißimis quæ uictor imposuerat tributis, durisque legibus subleuat. Hanc synodum Aurelianensem alij scribunt fuisse ann. 512.	
501	17	Initium belli aduersus Alaricum Visigotthorum regem, ex quo acerrimæ inter utrosque principes & populum exarserunt inimicitiæ. Gundebaldus Burgundiæ rex, & Clutildis patruus, instigante Theodorico res inter Alaricum & Clodoueum cùm componere conatus fuisset, tanquam alteri plus fauisset, ipsum inuitus fratris Odesilli impulsu, dimidio regni Clodoneus spoliat, eique concedit. Odesillus mox à fratre proditore circumuentus, & Viennæ oppressus occiditur. Causa igitur speciosiori Clodoueus cum magna militum manu Gundebaldum persecutus, regno & patria cedere coegit.	4462
502	18		4463
503	19		4464
504	20		4465
505	21		4466
506	22		4467
507	23		4468
508	24		4469
509	25	In Pictonibus ad campos Vogladenses Alaricus rex & Visigotthi cæduntur. Mœnia Engulismæ ruinosa, in conspectu Clodouei urbẽ aggressuri ruunt, quod pro miraculo creditur. Illinc Burdegalam usque hostes insecutus est. Theudoricus regis Clodouei nothus, in Aquitaniam præmissus, Albios, Ruthenos, Aruernos, Tolosates, Vasconiámque subingat. Aruerni postremi sese regi dedunt, cæso Apollinare eorum duce Sidonij episcopi consanguineo. Almaricus Alarici filius in Hispaniam fugiens, patri successit. Rex intellecta Gundebaldi morte, Sigismundo eius filio eam regni Burgundiæ partem quæ est ultra Ararim, reddit, ut ulceratum Theudorici animum ob Alarici generi sui cædem, mitigaret. Reliquam uerò regni partem, quæ est cis Ararim, sibi seruat. Omnes tum ferè Gallias & uniuersam Alemaniam rex tenebat sub ditione.	4470
510	26	Cannacarium Cameracensium & Atrebatum regulum, quòd se uerum regni hæredem diceret, eius quoque fratres & totam familiam sustulit Cloduueus. Adulterinam pecuniam domesticis proditoribus, quorum erat usus opera, persoluit. Cloduueus ab Anastasio imperatore dona recipit Patriciatus & Consulatus titulum & insignia: coronam insuper auream multis unionibus distinctam, quam postea Romam D. Petro offerendam remittit.	4471
511	27	Theodoricus cum lxxx. hominum millibus Ilbam comitem in auxilium Almarico regis Alarici filio mittit, ut in patris uindictam persequatur Francos, qui Aquitaniæ relicti erant præsidio. Francorum ad uiginti millia, aut etiã amplius cæduntur. Sigibertus Coloniæ præfectus à flagitioso filio trucidatus, quò maturius patri succederet. In eum seuerißime rex animaduertit, parricidiúmque sanctißime ultus est. De Chararico eiúsque filio monachatum profiteri coactis, supplicium, quòd de rege maledicerent, sumptum est.	4472
512	28		4473
513	29		4474
514	30	Clodoueus Lutetiæ sepultus in æde quam apostolis Petro & Paulo erexerat, hodie templum D. Geuonefes appellatur.	4475
515	1	CHILDEBERTVS VI. REX ANN. XLV. Regnum diuisit cum fratribus, cui Parisiorum, Clotario Sueßionum, Cludamiro Aurelianensium, Theodorico Notho mediomatricum regna obuenere. Pacem cum Almarico confestim ineunt, data in uxorem Clutilde sorore, & Tolosatibus reddita. Tichildis altera eorum soror sacerdos uixit. Sigismundus Burgundiæ rex filium necat Sugerium in gratiam nouercæ.	4476
516	2	Clochilaicus Danorum rex à Francis quos claßica incursione inuaserat, profligatur. Theodobertus Theodorici filius uictor	4477
517	3	ad patrem redit.	4478
518	4	Hermenfredus Turingus Bertarium fratrem necat, nec quieuit antequam Baderico alteri fratri idem fecisset, accito ad scelus & prædam Theodorico.	4479
519	5		4480
520	6	Clodamirus Aurelianensis Sigismundum Burgundionem cum postrema uxore & eorum liberis bello capit, quos Aureliani necat. Gundemarus frater elapsus Burgundiæ regnum occupat.	4481

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
521	7	Clodamirus successor Burgundionũ uictoria elatus illuc redit, Gundemarum persecuturus: à quo fugam simulante circunseptus est, & in ipso cõflictu casus.	4482
522	8		4483
523	9		4484
524	10	Theodoricus non accepta ab Hermenfredo parte prædæ quam promiserat, adiuuante Clotario illum aggreditur, uincit & cadit, Turingiámque subiugat. Clotarius in matrimonium accepit captiuam Radegundem defuncti Bertarij filiam.	4485
525	11	Childebertus bello occidit Almaricum Hispaniæ regẽ, quòd Arriana hæresi infectus, à qua abhorrebat Clotildis uxor Franci soror, eã dure tractaret: quæ dũ à fratre reducitur, in itinere obit. Parisijs iuxta patrem sepelitur.	4486
526	12	Clotarius in odium mortis Clodamiri fratris Augustodunum obsidet, captiuámque Burgundionum abducit reginam. Gundemarus eius maritus rebus omnibus exutus, in Hispaniam fugit. illincq́; ut tutior esset, in Africam traijcit. Childebertus & Clotarius Burgundiam inter se partiuntur, nulla Clodamiri filiorum habita ratione.	4487
527	13		4488
528	14		4489
529	15		4490
530	16	Franci à rege puero Athalarico uniuersæ Galliæ dominium auferunt, quod eius auus Theodoricus Italiæ rex tenuerat. Amalasiunta mater & tutrix Theudoberto Mediomatricum regi prouinciam tradet.	4491
531	17	Clotarius adolescẽtulorũ fratris filiorũ Theodobaldi & Guntari manibus proprijs cæde patrata, extemplo Parisiorum Lutetiã exit. D. Clodoaldus minimus natu, qui euaserat, monachatũ professus est. Clotildis auia, quæ illos apud se educauerat, rei indignitate percita, Turones se contulit. Quo facto, penes Childebertum & Clotarium summa rerũ fuit, cœperuntq́; simul in Frãcia regnare.	4492
532	18		4493
533	19		4494
534	20		4495
535	21		4496
536	22	Iuetoti paruuli regni in Rotumagẽsi agro institutio & creatio hæredibus Valteri Iuetoti à rege ante aras necati.	4497
537	23	Theodobertus Mediomatricum rex potentißimus.	4498
538	24		4499
539	25		4500
540	26	Regum inter se oriũtur suspiciones. Childebertus cum fratris filio Theodoberto aduersus Clotarium, Clotilde matre repugnante reclamantéque, armatur: sed subita in ipso conflictus initio oborta tempestas quadam numinis uolũtate acies dirimit in Agri Aurelianẽsis uico cui nomen est Combrium: quæ res animos inter se discordes in concordiam traxit.	4501
541	27	Theodobertus partim suis, partim ducum auspicijs in Italiam uaria sæpe fortuna ingressus est ab alijs amplißima retulit spolia, alijs uerò tributa imposuit. Childebertus eiúsq; frater Clotarius Cæsaraugustam deficere ab hæresi Arria-	4502
542	28	na cogunt, plurimásque in Hispania urbes expugnant.	4503
543	29		4504
544	30		4505
545	31		4506
546	32		4507
547	33		4508
548	34		4509
549	35		4510
550	36	Theobaldus Mediomatricum post Theodobertum rex.	4511
551	37		4512
552	38		4513
553	39		4514
554	40	Clotildis regina in Turonibus obit, cuius cadauer Lutetiam translatum.	4515
555	41		4516
556	42	Qui remanserant Franci in Italia, caeduntur. Theodobaldus sine liberis moritur, regnúmque relinquit Clotario alteri patruorum. Clotarius cui ma-	4517

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		gnum erat aduersus Saxones & Toringos negotium, summa immanitate omnia ferro & igni uastabat. aliqoando tamen uitæ periculom adijt.	
557	43	D. Radegundis apud Pictones deo quàm marito gratior & acceptior.	4518
558	44		4519
556	45	Childebertus nollis relictis liberis moritur, sepeliturq; in D. Germani æde, quæ est ad muros urbis, ab eo erecta & dicata D. Vincentio cùm ex Hispania rediret.	4520
560	1	CLOTARIVS SOLVS VII. REX ANN. V. tertiam redituum ecclesiæ partem sibi exhiberi inßit, cui Turonum archiepiscopus liberè & fortiter intercessit, uaticinatus regno spoliatum iri Regẽ, si paoperum bona attenuaret atqoe eriperet.	4521
561	2		4522
562	3		4523
563	4	Grannum filium bello subactu, cum uxore liberis & uniuersa familia rex exurendum curat. is enim patri nõ audiens, ac rebellis, molta Galliæ damna intulerat, primùm à Childeberto patruo inflãmatus, causam eius deinde defendente socero Aquitaniæ duce, postremùm Conabus Britannus eum excepit, ac tutatus est. Socerum illum rex ferè perdiderat, Britãnum autem paulò ante filij necem interemerat.	4524
564	5	Rex Compendij obiit. in æde D. Medardi Suessionensis sepultus, quã paulò ante mortem ædificare cœperat.	4525
565	1	CHEREBERTVS VIII. REX ANN. IX. Ei, diuisa inter fratres hæreditate paterna, Parisii forte obuenere. Chilperico Sueßionum regnum: qui cùm patris thesauros intercepisset, magni pecuniæ Parisios ad sese pertrahere sperabat. Guntranno Aurelianensium, Sigiberto Mediomatricum. Nonnulli ferũt Cherebertum paocos annos uixisse, qui muliere quauis corruptior, totus in scortationibus & luxu uitam agebat.	4526
566	2		4527
567	3	Sigibertus Hunnos profligat, qui per Turingiam signis infestis contra se uenerant. Adeò parum inter reges Chilpericum & Sigibertum conueniebat, ut uterque leuicola occasione captata frequenter alterius fines inuaserit: nonnũquam fœdus inter se feriebant: sed id simulatum erat, quò uterque incautum alterum opprimeret. Guntrannus paci semper studebat.	4528
568	4	Sigibertus Sueuis agrum à Saxonibus relictum cùm Italiã peterent, habitandum dedit. Chilpericus cum prima uxore Andouera diuortium fecit, ex qua tres susceperat liberos, Theodobertum, Merouenm, & Clodoueum, eamq; in cœnobium apud Cenomanos conijcit.	4529
569	5	Sigibertus Brunechildem Athanagildi Visigotthorum regis filiam uxorẽ ducit. Chilpericus Galsontam alteram regis Athanagildi filiam oxorem ducit:	4530
570	6	quæ cum ferre Fredegundem pellicem nõ potuisset, mortua in mariti lecto inuenta est.	4531
571	7		4532
572	8		4533
573	9		4534
574	1	CHILPERICVS IX. REX ANN. XIIII. Initio Chilpericus neque omnia tenebat, neque fortior erat.	4535
575	2		4536
576	3	Orientis Imperator Francis prouinciam restituit, de qua dum Guntrannus & Sigibertus certant, Longobardi eam diripiunt. Fratres de regno certant. Sigiberto in Germania trans Rhenom occupato in rebus ordinandis, Rhemorũ	4537
577	4	oppidom quod illius ditionis erat, nonnulláque in Campania loca Chilpericus adoritur, parátque bellum quantũ potest maximum cum filio Theodoberto. Hunni bello iterum moto, cùm ferè suis præstigijs & incantationibus uictores euasissent aduersus Sigibertum, diu duraturum cum eo fœdus percutiunt. Sigibertus rediens Suessionum deditione facta Theodobertum capit: que	4538
578	5	ubi iureiurando ad[illegible]inxit bellum aduersus se nunquam sosccepturum, statim ad Chilpericum remittit. Theodebertus iussu patris uiolato iureiurando contra patruum dimicans, cæditur. Chilpericus rebus accisis cum uxore Tornacum se recipit. Sigibertus magna pompa cum uxore Brunechilde Lutetiam Pa	4539

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		risiurum ingreditur, à quibus est honorifice receptus. Paucis post diebus cùm fauorem in se principum, quibus gratior quàm frater erat, perspectum habe-	
579	6	*ret, ob idque instituisset fratri nec uitam nedum fortunas relinquere, à duobus trucidatur percussoribus ad id facinus à Fredegũde Chilperici uxore immissis. Brunechildis quæ tum Lutetiæ erat, mariti morte cognita, Childebertũ filium illico liberat, & clàm in Austrasiã mittit. qua re Chilpericus indignatus, ablato uniuerso eius mundo ditißimo, copiosißimoq;, datis custodibus relegat Rutumagum.*	4540
580	7	*Meroueus cum patrui occisi uxore Brunechilde Rotumagi matrimonium cõtrahit, approbante & ministrante Prætextato Rotomagensium archiepiscopo. Chilpericus pater illinc eductum instigante Fredegunde nouerca in cœnobium detrudit.*	4541
581	8		4542
582	9	*Prætextatus Rotomagen. archiepiscopus Fredegundis opera in exilium mittitur, reclamantibus episcopis.* *A rege patre Meroueus cæditur.* *Brunechildis ad filium in Austrasiam remittitur.*	4543
583	10		4544
584	11	*Fredegundis nouercæ iperio Clodoueus natu postremus regius iuuenis necatur.*	4545
585	12		4546
586	13		4547
587	14	*Fredegũdis eiusq; adulter Landricus Magister Equitũ regẽ noctu à uenatione redeuntẽ ad Calã trucidandũ iugulandumq; curant. cuius cadauer ad D. Germani ædem quæ in Lutetiæ suburbijs est, delatum, ibi sepelitur. eius filius Clotarius tunc natus erat menses 4.*	4548
588	1	CLOTARIVS SECVNDVS X. REX ANN. XLIIII. *Guntrãnus patruus rector Franciæ tutorẽ pueri Landricũ Magistrũ Equitum instituit, noluitq; apud matrem Fredegundẽ illum educari. Anno nondũ ex-*	4549
589	2	*acto Childebertus Mediomatricum rex regni administrationem obtinere armis tentabat, frustra etiam Fredegundem deposcens, de qua supplicium sumere decreuerat. Guntrannus quò quietũ redderet, illum adoptat, & in testamẽti tabulis hæredem scribit. Gundualdus cùm se ad aliquod tempus Clotarij primi filium finxisset, tandem à suis proditus, cum ijsdem ad supplicium ducitur. Ad Longobardos ex Italia pellendos Childebertus ab imperatore Mauricio pecuniam accipit: sed hoc frustra fuit. nam modò pace facta cum ijs, modò inferior discedebat. quod siquando hunc uictorem esse contingeret, illi se arcibus & oppidis locisq; munitißimis facilè tuebãtur. Prætextatus Rotom. Archiepiscopus reuocatus die Paschæ in tẽplo cæditur Fredegundis dolo Hæ sunt per initia regni Clotarij mutationes.*	4550
590	3		4551
591	4		4552
592	5		4553
593	6		4554
594	7	*Childebertus Anthari Longobardum repudiato, sorore Ricardo Visigotthorum regi elocat. Antharis Bauarorum regis filiam accipit uxorem. inde ortum est inter Francos & Bauaros bellum. Alij, anno 589.*	4555
595	8	*Taßillo rex Bauariæ per Childebertum statuitur.*	4556
596	9		4557
597	10	*Guntrannus rex bonus moritur, cui testamento succedit Childebertus fratris filius.*	4558
598	11	*In Sueßionibus profligatur Childebertus, cæsis militũ XX. M. in eo prælio Dux regij exercitus Landricus Magister Equitum. Fredegundis mulier ad quiduis audax & animosa semper in prima stans acie ad animandos milites puerum ostentabat.*	4559
599	12		4560
600	13	*Childebertus & eius uxor eodem die intereunt, non sine ueneni suspicione. Brunechildis duobus pueris regibus Theodoberto Austrasianorum, & Theodorico Burgundionum tutrix remansit.*	4561
601	14	*Cacãnus rex Hunnorum in Austrasiam irrumpit, cui Brunechildis data pecunia ad suos redire persuasit. Fredegũdis enim bello persequebatur duos Childeberti filios ualde pueros. ea porrò in exitu anni moritur.*	4562

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
602	15		4563
603	16		4564
604	17	Gallia bellis premitur. Theodobertus &	4565
605	18	Theodoricus reges in Senonibus magnam Clotario cladem inferũt, adeò ut iniquas pacis conditiones, quas seruare nequijt, ab illis accipere cogeretur.	4566
606	19		4567
607	20		4568
608	21		4569
609	22		4570
610	23	Theodoricus & Theodobertus bellũ inter se parant Brunechildis auiæ con silio, quæ pulsa ab Austrasia Theodoricum ad id instimulabat. sed Protadio Magistro Equitum Burgũdionum militari seditione interempto, Theodoricus fratri pacem dedit.	4571
611	24		4572
612	25	Iterum uincitur Clotarius, res semper nouas in Stampis moliens: amissumq; decus recuperare sperãs, maiorem quàm antea cladem accipit per Theodoricum. Bertoaldus tamẽ Theodoberti Austrasiani exercitus legatus cecidit. In his prælijs supra hominũ triginta millia perijsse feruntur. Desiderius Viennensium episcopus martyrium tulit à Theodorico lapidibus obrutus.	4573
613	26		4574
614	27	D. Columbanus à Theodorico rege in exilium pellitur, quòd nothos eius ex scortis susceptos regno nunquam successuros diceret.	4575
615	28	Theodoricus ad Salationem pacem à fratre petit, Clotarium, exterósq; reges Hispanum Longobardũmque uehementer infensos metuens, cõiunctis uiribus bellum apparantes. Cõspiratione fracta, & Clotario pretio & promissis persuaso ac patato, Theodobertum fratrem bello aggreditur: & magna	4576
616	29	hominum cæde facta in pugna Tullensi semel atque iterum uictus Theodobertus ad Coloniam fugiẽs, captiuus Cauillonum ducitur, Paulo Aemylio: alij tradunt in acie cæsum. Theodoricum dysenteria quidam sublatum, alij ueneno putant. Annales & historiæ narrant hoc loco Brunechildis mortẽ, & tragica scelera, quæ magna ex parte fabulosa puto. Clotarius rex solus pacificus, gratiosus, & suis charus.	4577
617	30	Aletheus morte multatur, quòd in Clotarij regis necem conspirasset. Bertrudis regina (cuius subornandæ corrumpendæq; ad id facinus susceperat negocium Lendemundus Sedunensium episcopus, melior leno, quàm præsul) rẽ omnem prudẽter & magna fide uiro detegit. Clotarius episcopo, uita eius seruata, aliam non irrogat pœnam, quàm ut non liceret è diœcesi pedem efferre. O regis pietatem in ecclesiasticum ordinem, ô gratiam flagitioso factam. Clotarius fœdus cum Longobardis diu duraturum percutit.	4578
618	31		4579
619	32		4580
620	33		4581
621	34		4582
622	35		4583
623	36		4584
624	37		4585
625	38		4586
626	39	Dagobertus in cõtumeliam superbo pædagogo barbã uellit ac resecat uirgísque cædendum iubet. Pro miraculo habetur patris iram uitare potuisse: adeò regis animus hoc filij facto offensus erat, ut ægre ueniam dederit, cæsum adeò & lacerum uerberibus hominem aspiciens.	4587
627	40		4588
628	41	Rex Austrasiæ partem Dagoberto regendam dedit, cui Pipinum & Arnulfum, ut eorum consilijs parẽret, & uteretur, adiungit.	4589
629	42		4590
630	43	Crudelis cruentáque Clotarij uictoria suppetias ferentis Dagoberto filio in bello aduersus Saxones in capite sancio.	4591
631	44	Dagobertus Cometrude Sichildis nouercæ sorore in matrimonium accepta, nihil non apud regem patrem indulgentiß poterat. Clotarius duobus filijs Dagoberto & Ariberto relictis ex duabus uxoribus,	4592

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		obiit, in æde D. Germani sepultus.	
632	1	DAGOBERTVS XI. REX ANN. XIIII. Fratri Ariberto Aquitaniæ regnum in partem hæreditariam dat.	4593
633	2	Dagobertus Sclauos adhuc idololatras debellat.	4594
634	3		4595
635	4	Franci Vasconiam debellant.	4596
636.	5	Adeò mulierosus erat Dagobertus, ut quocunque proficisceretur, secū agmē scortorum & pellicum traheret: nec eo cōtentus, uarijs in locis collegia formosarum instituit, quæ habitu & elegantia reginarum uestirentur. Quam	4597
637	6	rem dum diuus Amandus liberè reprehendit, in exilium mittitur. Reuocatū asserit Gaguinus ubi regem huius facti aliquantum pœnituisset.	4598
638	7		4599
639	8	Rex Iudæos omnes qui Christianismum profiteri nollēt, Francia edicto expellit. Dagobertus ædem Diui Dionysij à fundamētis erexit, ex alijs undequaque corradens, easque spolians, quò hanc unam ditaret: nec quisquā ante eum inuenitur qui patrimonij reditus annuos téplis tā magnifice profuseq; donarit. Monachorum ocium & inertia multas texuit de eo fabulas, ut assentatione & laudibus principum facultates ad hamum pellicerent. Credo Dagobertum bonum fuisse uirum: uerùm non usque adeò sanctū, qui in immēsis cùm donationibus tum ædificijs salutem, quemadmodum isti persuadebant, poneret. Horum istiusmodi commenta apud exteros nostrarū eleuant historiarum fidem. In hoc monachorum collegio uiros fuisse quamplurimos religione & sanctitate celebres, non dubito, qui maiora loco illi ornamenta quàm tales scriptores, attulēre. Hoc autem maximum est regum Franciæ Mausoleum. Aribertus rex Aquitaniæ moritur, relicto infante	4600
640	9	Chilperico: quo mox extincto, summa rerum Dagoberto cessit. Dagobertus filium Sigibertum Austrasianorum regem facit, ut contra Sclauos deorum cultores patriam tueatur.	4601
641	10		4602
642	11		4603
643	12	Vascones rebelles in fidem recipit. Iudicaildus Britanniæ rex amicitiam & societatem regis init. Ega Magister Equitum Francorum.	4604
644	13	Sisenandus Dagoberti ope rex visigothorum creatur, pulso Santilla. Paulus Aemylius scribit 16. ann. regnasse, sed duos in Austrasia numerat uiuo adhuc patre.	4605
645	14	Dagobertus profluuio uentris Spineti propter Sequanam IIII. CAL. FEBR. moritur: sepultus in æde D. Dionysii, quā extruxit.	4606
646	1	CLODOVEVS SECVNDVS XII. REX ANN. XVII. Sigibertus maior natu Austrasia contentus. Clodoueus & Ludouicus idem nomen est Germanice. Hic primus Ludouicus numeratur. Nam Clodouei nomen priori illi Magno conceditur, quia regum Francorum primus Christum professus est.	4607
647	2	Grimoaldus Pipini filius Magister Equitum Austrasianorum.	4608
648	3	Ercembaldus Mag. ster Equitum Francorum.	4609
649	4		4610
650	5		4611
651	6		4612
652	7	Sigibertus Austrianorum rex nulla prole suscepta, Ildebertis filium Grimoaldi Magistri Equitum adoptat, uerùm mox nascitur illi filius Dagobertus.	4613
653	8		4614
654	9		4615
655	10		4616
656	11	Grimoaldus Dagobertum ualde puerum & tonsum & monachum in Scotiam mittit, quem pater moriens, eius fidei commendauerat Filium Ildebertum Austrasianorum regem salutat.	4617
657	12		4618
658	13	Franci perfidiam hanc & proditionem ferre non possunt. Ildeberto in pugna occiso, Grimoaldus captus Parisijs in carcere uitam miserè finijt. Clo-	4619

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		doneus Childericum filium secundum regem in Austrasiam mittit.	
659	14		4620
660	15	Hac tempestate fames maxima Galliam inuasit:cui ut succurreretur, Clodoueus aurum & argentum, quo ædem D Dionysii Dagobertus pater impense magnificeq; ornauerat,arripit & aufert,& egentibus pie distribuit. Thesaurum etiam in capsis & ferculis, brachiumq; D. Dionysii frangit & asportat . propterea aiunt regem insaniisse, ac mente captum per reliquum uitæ tempus diuina numinis uindicta. Certe si pauperum gratia submonit,	4621
661	16	sapienter & religiose fecit: quamuis illum uita defunctum mentis impotem finxerint, eò spectantes,ne posteri principes hoc sibi exemplum in diripiendis ecclesiæ facultatibus ad imitandum proponerent, nō solùm in egentium inopia,sed in suis etiam aliquando negotiis.Contrà uerò si alia motus cupiditate,quàm ut fame pereuntium necessitati bona dilargiretur,quæ ad subsidium pauperū ecclesiæ dicata donataq; sunt, equidem statuo indignū & nepharium sacrilegiū fuisse. Non magis enim delirare atque insanire poterat. Sanctæ diuorum reliquiæ ac simulacra preciosa uendita sæpenumero sunt ut expressæ necessitati subueniretur: persuasumq; nobis esse debet, quòd illi uiui se uenales exhibuissent,ut populum fame,miseriis,totq; malis uexatum liberarent. Vtinam non ob alias causas ecclesiæ bona auferantur.	4622
662	17	Rex obiit, in æde D. Dionysii sepultus. Multi annos tantùm regnasse 16. tradunt.	4623
663	1	CLOTARIVS TERTIVS XIII. REX ANN. IIII.	4624
664	2		4625
665	3		4626
666	4	Rex ad Calam Parisiorum uicum decedit,sepultus in æde D. Dionysii.	4627
667	1	Hoc anno Theodoricus Clodouei filius Childerico minor, post fratrem Clotarium regnauit Ebroini Magistri Equit. authoritate:sed ob incōtinentiam & scelera à regno Rex expellitur.Magister autē Equitū callidus, astutus, & crudelis in cœnobium truditur,Childerico qui in Austrasia imperitabat accersito. Soluti & pusilli animi reges,inertes,toti in luxu & uenere,à maioribus degenerātes,se regnumq; Magistris Equitū permittebant.In deliciis, helluationibus,ac libidinibus tum mulieribus clàm uolutabātur. nullo tēpore in publicum prodibant cum pōpa & regio apparatu, præterquam Calend.Maii, ut accepta & data uicissim salute, Regis officio fungi, ac partes obire uiderentur. Ferè Parisii,& Neustriæ regnum, erant uniuersæ eorum ditiones. Reliquum Galliæ in controuersia erat, quamplurimis ab eorum Imperio desciscētibus,dum penes Magistros Equitū summa rerū esset.	4628
668	1	CHILDERICVS SECVNDVS XIIII. REX ANN. XII. Vlfoaldus Magister Equitum.	4629
669	2		4630
670	3		4631
671	4		4632
672	5		4633
673	6		4634
674	7		4635
675	8		4536
676	9		4637
677	10		4638
678	11		4639
679	12	Rex Bodillum uirum insignem & nobilem ad palū ligandum, flagrisq; cædendum iubet: quod dum facit,maius in se suorum concitat odium. Hic graui affectus iniuria,ulcisci statuit.itaque coniuratione facta, dum in ea sylua quæ ad Calam Parisiorum uicum est,rex uenatur, illū ex insidiis ad uesperam adoritur, & interimit.idem continuò facit utero gerenti Reginæ.uterque in æde D.Germani à pratis sepultus est. Vlfoaldus Magister Equitum euadit,& in Austrasiam redit. Theodoricus reuocatus in regnum restituitur, sed cui datur Leudesius Ercembaldi filius Magister Equitum.	4640
680	1	THEODORICVS XV. REX ANN. XIIII.	4641
681	2		4642
682	3		4643

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
683	4		4644
684	5		4645
685	6	*Ebroinus relicto monachatu, ingenti sceleratorum manu collecta, clanculario Audoëni archiepiscopi Rotomagēsium admonitu, hostes magna celeritate opprimit, & gazam intercipit. tandem Regis & regni administrationem recipit, Leudesio perfidiose occiso inter colloquendum.* *Plurimi illius causa episcopi in perpetuum exilium mittuntur: plerósque, ut animum sanguine expleret, iuglandos curat. D. Leodegarius Eduorum episcopus post longa carceris tædia capite truncatur, confossis prius oculis, & corpore misere mutilato, dilaniatóq;. Eius frater Guerinus nomine, paulò antè lapidibus obrutus fuerat. D. Lambertus exulat. Amatus post aliquot annos in exilio moritur.* *Pipinus Crassus Ansigisi filius.*	4646
686	7		4647
687	8	*Pipini & Martini Austrasianorum ducum acies fundit Ebroinus in agro Laudunensi. contra fidem datam Martinum ad se in colloquium accersitum crudeliter interimit.* *Ermenfredus in ultionem ex insidijs sceleratum Ebroinum noctu in lecto*	4648
688	9	*iugulat. extemplo ad Pipinum cōfugit. illius loco Magister Equitum Varrato creatus est: quem Gislemarus sceleratus filius ab illo magistratu haud ita multò pòst armis deturbat, sed paucos dies à perpetrato facinore dignitate*	4649
689	10	*potitur, diuino numine impietatem ulciscēte. In eum magistratum pater restitutus, breui moritur. Bertarius eius gener, homo nō magni animi, parúmque rebus gerendis aptus, Magister Equitum dicitur.*	4650
690	11	*Pipinus cum exulum Francorum collecta manu, Regis Theodorici aciem ad*	4651
691	12	*Textritium fundit, fugatq;. Bertrarius à suis necatur.* *Pipinus Magister Equitum, qui multùm res Francorum auxit, in Austrasiam reuocatus, aulæ præfectum Nordebertum relinquet.*	4652
692	13	*Drugu Pipini maximus natu filius, Dux Campanorum.*	4653
693	14	*Rex Atrebatibus sepultus in D. Vedasti æde.*	4654
694	1	CLODOVEVS TERTIVS XVI. REX ANN. IIII.	4655
695	2		4656
696	3		4657
697	4	*Frisii Rabodo eorum duce superato, in Christianismum à Pipino inducūtur. apud quos Vuillibrotus, quem nonnulli Clementem episcopum nominát, frequentes de Christi uerbo cuciones habuit, eósque instituit.*	4658
698	1	CHILDEBERTVS SECVNDVS XVII. REX ANN. XVIII. *Frater iunior defuncti.* *D. Lambertus Traiectensium episcopus, ab exilio reuocatus, cum non dubitasset Pipini adulterium reprehendere, à Dodone pellicis ipsius fratre mi-*	4659
699	2	*serè trucidatus est. Percussor & conscij intra annum diuinitus puniuntur & pereunt.* *Grimoaldus Pipini filius loco patris Præfectus aulæ.*	4660
700	3		4661
701	4		4662
702	5		4663
703	6		4664
704	7		4665
705	8		4666
706	9		4667
707	10		4668
708	11		4669
709	12		4670
710	13		4671
711	14		4672
712	15		4673
713	16	*Grimoaldus Leodij ante aras D. Lamberti à quodam Frisio gregario milite trucidatur.* *Pipinus Theobaldum nepotem aulæ Præfectum facit.*	4674

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
714	17	Mors Pipini Crassi. Carolum Tutidem, hoc est Martellum ex Alpaide pellice filium, Ducem Austrasianorum instituerat: sed relicta Plectrudis illum Culoniæ in carcerē iōiecit, sperans cum Theobaldo nepote summa rerum potiri.	4675
715	18	Rex conditus Cauciaci ad ædem D. Stephani. HAEC REGVM nomenclatura, & catalogus, quia titulō tenus Reges erant, satis indigestus, & parum certus. Nam & apud illius temporis scriptores nullo ferè numero fuere. In Francia maxima rerū perturbatio, quousque genus hoc regum extinctū fuit, & regni administratio ad Pipini filij Martelli familiam deuoluta. Franci Plectrudis mulieris imperio nunquam se subiecturi erant. Interea Reges pro libidine creabātur, eorūmque ius & dignitatem tuebantur hi tantùm à quibus in regnum euecti erant. Theobaldus Magister Equitum Dagoberti, Ramāfredus Magister Equitum Chilperici, uterque bellum hoc domesticum & intestinū inter se gere-	4676
716	1	DAGOBERTVS SECVNDVS XVIII. REX ANN. IIII. Filius natu maximus defuncti Regis. Hunc nonnulli, præsertim Sigibertus, Clodoneum nominant. bant. Prælium acerrimum ad sylvam Cociam. Theobaldus fuga euadit, ex quo Dagobertus ægre regnū aduersus hostes defendit. Carolus Martellus cum nouercæ manus effugisset, omnia	4677
717	2	expertus est ut in statum restitueretur, & se his omnibus rebus interposuit.	4678
718	3	Initio inferior à Rabodo Frisio, cùm multos suorum amisisset, acri prælio uictus, animo tamen inuictus fuit. Nam Chilpericum persecutus ad Amblanā circunuentum spoliauit, III. Calend. April. cecīdit, deinde ad Vinciacum Samorobriuensium, rediens autem Coloniam ingressus est. Rege	4679
719	4	Theodoricus & Chilpericus Dagoberti liberi penè infantes in cœnobium collocantur. quoque Dagoberto mortuo & sepulto Cauciaci, Martellus subornat salutátq; re-	4680
720	1	gem CLOTARIVM quendam, qui his duobus annis regnum affectans, inuadere & occupare conatur. Sed in ordine regum locum illi esse nō patiar, quia illum prætermittit P. Aemylius. Chilpericus uictus, inita societate Eudonem Aquitaniæ ducem in Campaniam aduocat in auxilium. Ca-	4681
721	2	rolus cum aduersus eos obuiam processisset, in fugam conijcit, & assecutus est Ramanfredum Andegaui. Post Clotarij mortē reuocat ex Vasconia Chilpericum, eumq; sibi regem facit, pace Eudoni data.	4682
722	1	CHILPERICVS SECVNDVS XIX. REX ANN. V. Is est qui antea & Daniel uocatus, & sacerdos fuisse dicitur.	4683
723	2	Carolus debellat Saxones.	4684
724	3	Carolus Bauaros domat.	4685
725	4	Alemanis ui armorum perterritis, Carolus recipit reducitq; Plectrudem unà cum Sonichilde eius nepte, quæ profugerant illuc, Carolum metuentes. CAROLVS MARTELLVS FRANCORVM PRINCEPS.	4686
726	5		4687
727	1	Chilpericus sepelitur Noviodunt. THEODORICVS CALA XX. REX ANN. XV.	4688
728	2	Bellum Aquitanicum & Saracenum.	4689
729	3	Eudo Aquitanicus bello redintegrato, quum modis omnibus se Carolo inferiorem esse animaduerteret, Saracenos Hispaniam tunc occupantes, ad se inuitat. Qui numero ad CCCC. M. cum uxoribus liberis ac seruis tanquā omnia occupaturi uenerūt, quacunq; iter facerent, tum sacra, tum prophana nullo discrimine hostiliter depopulantes. Hospes Eudo eorum aduentu pressus, facilè ad pacem inclinauit. Nam in ipso conflictu & prælio cum ad nos defecisset, plurimum ad uictoriam adiuuit.	4690
730	4	Carolus enim Martellus aduersus illos profectus, cū in Turonibus ad agru D. Martini Pulchri illis occurrisset, stragem eorum incredibilem edidit, In eo	4691

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		prælio cadit rex Abdirama. ex nostris desiderati sunt modò 1500. Commētitium putarem tantā de Saracenis uictoriam à nostris partam esse, nisi pariter exteri rerum scriptores de nobis hoc literis prodidissent, cū magna lætitiæ significatione, quòd gēs tam barbara, legis ac religionis tam impiæ, cui nemo hactenus par esse potuerat, penè occidione occiderit.	
731	5		4692
732	6	Eudo fato functus est. Hunnoldus & Vaifarus filij, ut Aquitaniā recipiāt, ad se Visigotthos & Arrianos in auxilium arcessunt, qui incendijs & direptionibus usq; in Burgundiam penè omnia deuastant. Martellus cum copijs accurrit, eósque cedere cogit.	4693
733	7		4694
734	8	Carolus Frisijs subactis idola deorum deijcit, ut simul omnes Christum colerent profiterenturq;.	4695
735	9	Secundum bellum Saracenum. Saraceni denuo ex Hispania in Galliā, ut se ulciscātur, cōtendunt. cū Gotthis, acceptis inuicē obsidibus, societatē ineunt. proditione Auenionem occupāt.	4696
736	10	Martellus illico cum auxilijs & ingentibus copijs urbem expugnat. Athimus rex Saracenorum nauicula elapsus, Narbonem profugit. Amoreus rex Saracenorum alter, opem suis laturus, ad Illiberim ad internecionem cæsus est. Athimus relicta Narbone fugit. Martellus reliquias belli persequitur, multarum urbium incēdijs. Hoc principe à bello uix militi licebat respirare, qua re nobilitas longè melior & præstantior erat.	4697
			4698
737	11		4699
738	12		4700
739	13		4701
740	14		
741	15	Rex obit mense Iunio, sepultus in D. Dionysii æde. XI. CAL. Nouemb. Car. Martellus princeps Carisiaci propter Isaram è uiuis excessit, conditus in Mausoleo Dionysiaco in ordine regū. Fabulantur ad inferos damnatū, quia decumarū aliquid acceperat, ut nobilibus stipendia facientibus, ob labores, pericula, & rerū suarū damna, quæ in bello Saraceno acceperāt, aliqua ex parte satisfaceret. Filij succedūt Carolomanus Austrasiæ, Pipinus Breuis Franciæ præfecturā obtinet. Aegidius archiepiscopus Rotomagensium.	4702
742	1	CHILDERICVS STVPIDVS XXI. REX ANN. IX. Gripho hæreditate priuatus, Laudunum arcem belli occupauerat, mox fratribus in fidem se permittere cogitur.	4703
743	2		4704
744	3		4705
745	4		4706
746	5	Carolomanus Roma rediens, abiectis omnibus fortunis, in cœnobiū secessit, inclusitq;, quod in monte Soracte ædificauerat. Sed quia in loco frequēti nimium & conspicuo situm erat, nempe ad uiam, in montem Casinum migrauit, tonsu habituq; monachi accepto.	4707
747	6	Gripho, noua semper in fratrem machinatus, quorū exitum nullum reperire	4708
748	7	poterat, in transitu Alpium à Theodino Transiurano nobili occiditur.	4709
749	8		4710
750	9	Childericus regno exactus, cogitur se monachum profiteri. A Faramundo usque ad Pipinum sunt ann. 331. A Meroneo 302. A Clodoneo Christiano 252.	4711
751	1	PIPINVS BREVIS XXII. REX ANN. XVIII. primus ex suo genere consensu nobilium, fauore & beneficio papæ Romani, ungitur. Apud Aemyl. reponendum est 751. pro 701.	4712
752	2	Stephanus papa in Galliam profugus.	4713
753	3	Bonifacius Maguntinus pontifex. Pipinus aduersus Aistulfum Longobardorum regem Italiam inuadit.	4714
754	4		4715
755	5	Pipinus iterum intrauit in Italiā. Aistulfo deuicto, Max. Pont. Ro. dona dedit, etiam exarchiam Rauennatiū finibus bene maximis: nequis istam largitionē à Francis principibus ingratè iniusteq; auferat, Constantino Imp. adscribens, quam Pipinus in ecclesiā Romanam contulit, inuito & reclamante	4716

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
756	6	*Græco eam quoq; possessionem iuris Augustorum esse. Illinc Pipinus primus ecclesiasticos Romanorum ritus, & cátuum cæremonias in Franciam accepit, atque attulit: illudq; negocium Aegidio fratri (Remigium quidã uocant) Rotomagensium archiepiscopo datum. Hæc ex Aemilio & alijs. Stephanus Pipinum Francorum regem & Ro. Patricium dicit.*	4717
757	7	*Rex Parlamentum in Francia instituit.*	4718
758	8		4719
759	9		4720
760	10	*Res his ferè annis aduersus Vaifarum in Aquitania gestæ.*	4721
761	11		4722
762	12		4723
763	13		4724
764	14	*Fabulæ Roberti Neustrij, quẽ Diabolum dicũt, recensentur his temporibus.*	4725
765	15		4726
766	16		4727
767	17		4728
768	18	*Vaifarus à suis occiditur.* *Rex Parisijs obit 8. Calendas Octobris. Alij annis 17 regnasse scribunt, relictis filiis regibus* *Carolo Magno Suessionibus,* *Carlomano Nouioduni.*	4729
769	1	CAROLVS MAGNVS XXIII. REX ANN. XLVI. *Aquitaniam & Vasconiam recipit.*	4730
770	2		4731
771	3	*Carlomanus rex moritur, cuius uxor Berta cum liberis, comite Audomaro, ad Desiderium fugit.*	4732
772	4	*Initium belli Saxonici.*	4733
773	5	*Carolus ab Adriano papa accersitus, & in Italiam ingressus, cepit Desiderium Longobardorum regem. Romæ donationem Pipini confirmauit, auxitque. Synodum simul constituit, ac dignitatem, iúsque eligendi põtificis, & inuestituram illam episcoporũ, pro remuneratione ab Adriano accepit. Patricius etiam primùm ab isto creatus, Italiæ regnum per Frãcos Mediolani Papiæq; præfectos tenuit. Seruandum quoque statuit, reuersus in Galliam, in Mediomatricibus primùm, atque inde per uniuersas Galliæ ecclesias ritum & consuetudinem Rom.*	4734
774	6		4735
775	7		4736
776	8		4737
777	9		4738
778	10	*Euersa Pompelone, Ibnabala regulus Cæsaraugustæ restituitur. Hispani Christianismum accipere, & uectigal soluere coacti.*	4739
779	11		4740
780	12		4741
781	13		4742
782	14		4743
783	15		4744
784	16		4745
785	17		4746
786	18		4747
787	19		4748
788	20		4749
789	21		4750
790	22		4751
791	23	*Bellum Hunnicum, quod ante annum octauum finem non accepit. Palmerius. Carolus Magnus scholam Parisiorum instituit, opera Alcuini, & Claudij Clementis.*	4752
792	24		4753
793	25		4754
794	26		4755
795	27		4756

Anni Christi	Anni Regni			Anni Mundi.
796	28			4757
797	29			4758
798	30			4759
799	31			4760
800	32	Anni Imperij	Turpinus Rhemorum pontifex Romæ natali Christi à Leone papa diadema impositum accipit.	4761
801	33	1	CAROLVS MAGNVS IMP. AVGVSTVS. Caroli Magni liberi prouincias acceperunt à patre regendas, Ca- rolus ætate grandior Pannonias, Pipinus Italiæ regnum, Ludoui- cus Aquitaniam. Carolus & Nicephorus diuiserunt imperium,	4762
802	34	2	sicq; inter ipsos conuentum est, ut qui in Cæsarum familiam Augu- storumque nomen succederent, Imperatores dicerentur, alter quidē Orientis, alter Occidentis.	4763
803	35	3		4764
804	36	4		4765
805	37	5	Saxones perpetuò rebellantes, perpetuóque uicti, coacti Romanam religionem acceperunt. Belli Saxonici finis.	4766
806	38	6		4767
807	39	7		4768
808	40	8		4769
809	41	9		4770
810	42	10	Pipinus Mediolani, 8 Id. Iul.	4771
811	43	11	Carolus in Bauaria, prid. Non. Decemb moritur.	4772
812	44	12		4773
813	45	13	Bernardum nepotem ex Pipino, Italiæ regem esse statuit Augu- stus. Ludouicū filium sibi cooptat, & Cæsarem creari uult. Quin- que concilia pro statu ecclesiastico celebranda iussit, Maguntinum, Rhemense, Turonense, Cauillonense, Arelatense. Aemylius hoc A- relati habitum scribit.	4774
814	46	14	Aquisgrani obijt 5. Cal. Feb. Regni anno 47. ætatis 72.	4775
815	1		LVDOV. PIVS IMP. AVG. XXIIII. REX ANN. XXVI.	4776
816	2		Vascones recepti. Stephanus papa in Galliam uenit, coronauitque Aquisgrani Ludouicum imperatorem.	4777
817	3		Reges filios creauit, Lotarium Italiæ, Pipinum Aquitaniæ, Ludouicum Noricorum.	4778
818	4		Bernardi Italiæ regis interitus, quòd patruo imperatori rebellauisset. Vinomarchus qui se Britanniæ regulum fecerat, oppressus est	4779
819	5			4780
820	6			4781
821	7		Imperator Herioldum Daniæ regem restituit. Sigibertus anno 816 expul- sum esse ait, quo alij restitutum affirmant.	4782
822	8			4783
823	9		Lotarius patre uiuente rex & Augustus à Paschale papa coronatur. Drogo nothus frater Augusti episcopus Mediomatricum.	4784
824	10			4785
825	11			4786
826	12			4787
827	13			4788
828	14			4789
829	15		Coniuratio filiorum & optimatium maxime pontificum in Ludouicum im- peratorem.	4790
830	16		Synodum Imperator habuit, in qua uanitates uestium, luxusq; gemmarum, & auri & argenti nimia pompa ecclesiasticis interdicta sunt. Vtinam no- stris temporibus Ludouice uiueres. Iacobus Vuympfelingius. Consilio e- tiam Gregorij PP. Imperator statuit in Gallia & Germania celebraretur dies festus omnium Sanctorum Cal. Nouemb.	4791
831	17			4792

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
832	18		4793
833	19	Imperator parum prouidus à filijs captus, perignauiam atque socordiam	4794
834	20	ab imperio præter spem depellitur, & in cœnobium detruditur. Eodem anno in imperium restituitur: quo facto Lotarius pedem retulit in Italiam. Ludouicus uxorem Augustam recepit.	4795
835	21		4796
836	22		4797
837	23	Normani Gallias infestant.	4798
838	24	Pipinus Pipini F. possessiones defuncti patris in Aquitania adit, nulla facultate impetrata aut petita ab auo utro sane probissimo & indulgentissimo.	4799
839	25	Ludouicus Lotario data fide ad se uenienti reconciliatur, eiq; dignitatē imperij, regniq; tribuit coronam. Ludouicus Carolum Caluum filiorum minimum Neustriæ regem facit.	4800
840	26	XII CAL. IVNII moritur, 27. Aemyl. In Mediomatricibus sepultus.	4801
841	1	CAROL. CALVVS XXV. REX ANN. XXXVIII.	4802
842	2	Bellum fraternum utrinq; atrox & cruentum die resurrectionis Christi ad	4803
843	3	Fontoniacum in Altissiodorensibus. fœdus his conditionibus initum, ut Carolus Caluus rex esset Franciæ, quæ Britannicum oceanum & Mosam terminos haberet, Ludouicus Germaniæ Hunniæq;, Lotarius Italiam, & imperium haberet in gentes reliquas, Prouinciam, & eam Galliæ partem, quæ nunc Lotaringia à suo rege dicta est, olim Austrasiæ Mediomatricumq; regnum. Pipinus & Carolus fratris filij hæreditate paterna frustrati, in cœ-	4804
844	4	nobium postea coniecti. Carolus Caluus, primus Francici sanguinis, cui separatim contigit quod uerè Franciæ regnum nūc dicitur. Nam Carolus Magnus, & alij qui ætate præcesserant, Germanicum quiddam referebant. Hi tres fratres in colloquium Virduni uenerunt, & quam diximus hæreditariam diuisionem ratam habuerunt.	4805
845	5		4806
846	6	Normani piratæ ditionem Caroli infestant. In Chronicis P.C. Phrygius redegit in annos decem uniuersum bellum quod Caluus non satis prospere cum Britannis gessit.	4807
847	7		4808
848	8		4809
849	9		4810
850	10		4811
851	11		4812
852	12		4813
853	13	Normani piratæ magno cum terrore Nannetes inuadunt, quorum molestæ incursiones in longum tempus tum in Aquitania, tum in Gallia durarunt.	4814
854	14		4815
855	15	Lotarius se monachum professus, filios relinquit,	4816
856	16	Ludouicū imperatorē Italiæ, Carolū regem prouinciæ, Lotariū Lotaringiæ	4817
857	17		4818
858	18		4819
859	19		4820
860	20	Neometicij reguli mors, belli Britannici finis fuit. Herispeus filius dux dat se in fidem & clientelam regi.	4821
861	21		4822
862	22		4823
863	23		4824
864	24	Balduinus primus Flandriæ comes.	4825
865	25		4826
866	26	Cum Normanis in easdem regiones, in quas antè, incursiones facientibus rex paciscitur.	4827
867	27		4828
868	28		4829
869	29		4830
870	30		4831
871	31		4832
872	32		4833

Anni Christi	Anni Regni	Anni Imperij		Anni Mundi
873	33			4834
874	34			4835
875	35		Robertus comes Andium, & Ranulfus Aquitaniæ dux, in bello aduersus Normanos cadunt. Solomon Britannus, Herispei P. Francis suppetias tulit. Caluus non tanti fecit dubiam uictoriam belli, quanti Normanorum præsentem pecuniam: itaque precio illis potestas abeundi facta est.	4836
876	36	1	Carolus Caluus imperator Aug. auri & argenti ui maxima, φιλαυτίᾳ atq; luxuria delectabatur. Corona diademateq; serico immodice & superbe usus est. Vestē præterea Dalmaticū magis q̄ reges superiores induebatur, in omne genus luxus paratior, quā in rebus agēdis audacior aut constātior.	4837
877	37		Qoò potestatē suam in regibus creandis mōstraret, Bossonem Iudithæ uxoris suæ Augustæ fratrem, Hemengardæ defuncti Ludouici imperatoris filiæ uirum regem Prouinciæ facit.	4838
878	38	2	Caluus Mantuæ correptus morbo pridie Id. Octobris moritur, accepto ueneno à Sedechia medico suo.	4839
879	1		LVDOVICVS BALBVS IMP. XXVI. REX ANN. II. Papa Ioannes in Galliam se confert, à quo coronā accipit Balbus Augustus.	4840
880	2		Compendij obit Id. April. die sancto quo supplicium passus est Christus, uxore relicta grauida, quæ Simplicem peperit, cui Odo Roberti andeganen. filius, in spem uentris fuit à patre designatus tutor. Balduinus Caluus Flandriæ comes.	4841
881	1		LVDOVICVS ET CARLOMANVS XXVII. REG. ANN. V. Regnum penè redit ad Germanos. Bosso tyrannidē occupare parat. Illi duo nothi ex Balbo obtinent, atq; initio feliciter rem gerūt aduersus Normanos	4842
882	2		& Danos, qui numeroso exercitu atq; ingentibus animis sacra prophanaq; igni ferroq; in Gallia per totum quinquennium crudeliter uastabant. Gotthofredus & Sigifredus reges Normanorum.	4843
883	3		Normani Treuiros & Mediomatrices occupunt.	4844
884	4		Ludouicus moritur. Hoc in loco cuiusdam Ludouici Nihili, hanc appellationem sortiti, quòd nunquā rem gesserit, mentionē faciunt historici, qui hæres & filius Carolomani fuit. Rerum temporisq; ob mutationem confusio hoc in loco facit, ut paucis ijs etiam propius intuētibus intellecta sit historia. Interposita est fortasse à nōnullis simplicitas atq; [illegible] Caroli Ludouici Balbi Posthumi, qui postea iustam adeptus ætatem regnabit.	4845
885	5		Carolomani interitus.	4846
886	1	6	CAROLVS CRASSVS IMP. XXVIII. REX ANN. V. Accersitus imperij sui anno 6 ob Normanorū motus & infestationes. Normani Lutetiam obsident. Hēricus dux ab il-	4847
887	2	7	lis perimitur in ultionem Gotthofredi regis occisi.	4848
888	3	8	Neustria Normanis ad incolendum data, ex quo huic nostræ	4849
889	4	9	Normaniæ nomen est.	4850
890	5	10	Arnulfus curator datus Carolo Imperatori patruo, hoc uno illius nomine summam rerum habuit.	4851
891	1		ODO XXIX. REX ANN. IX. Arnulfus Augustus salutatus, regnum etiam occupare studet: sed Odo Roberti Andiū ducis filius, alienus à genere Caroli Magni, tutor, regnare iussus, quem unxit Valterus archiepiscopus Senonum. Odo Robertū fratrem comitem Parisiorum eundem Magist. Equitum dicit. Francis infesti esse non cessant Normani.	4852
892	2		Francorum proceres Odonē uirum sane probum timentes, æmulatione partium ac decreto facto in Aquitaniam regnaturū remittunt, accepto rege ante tempus Simplice adolescentulo, per rerum nouarum studiū, & quandam animi leuitatē. Illi autem utrinq; inimicitias accendebāt, pupillum aduersus tutorem committentes. Carolus Simplex annum agens ætatis duodecimū, primùm inūgitur. Hic Sigibertus falsò annum supputat 894. Prætereundum non est Odonem in Galliam attulisse nobile illud signum innumeris pictum & sparsum lilijs, quod ad Caroli Sexti tempora durauit.	4853
893	3		Remigius Altißiodorensis.	4854
894	4			4855

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
895	5		4856
896	6	*Carolus auxilijs Arnulfi Aug. contendit cum Odone, sed frustra.*	4857
897	7		4858
898	8		4859
899	9		4860
900	1	CAROLVS SIMPLEX LVDOVICI BALBI F. XXX. REX ANN. XXVII. *Odo circa initium anni X. quum regnare cœpit, animam agẽs, coram proceribus pupillo regnum iubet restitui, cuius administrationem sumpto regis titulo & authoritate antea meritò ob magna rerũ negocia acceperat. Simplex autem iustus hæres adolescentior intaute imperitéque regnat. Illa est tamen eius pijssima & sanctissima constitutio de facultatibus ecclesiasticis, cuius hodie meminisse nos certe cõuenit. Quòd à multis annis summi proceres profani cœnobiarchias atq; maximos prouentus beneficio regum occupabant, iam episcoporum iura inuadebant, Rex coacto cõcilio ius causamq; episcoporum defendit ac stabilijt, eò spectans, ut mox cœnobia in libertatem, quod tunc præstari difficile erat, uindicaret, atq; assereret. P. Aemy. Bellum domesticum, factionésque Roberti Odonis fratris pro regno occupando.* *Fulco Rhemorum Archiepiscopus occiditur.*	4861
901	2		4862
902	3		4863
903	4		4864
904	5		4865
905	6		4866
906	7		4867
907	8		4868
908	9		4869
909	10		4870
910	11	*Finis belli Normanici.*	4871
911	12		4872
912	13	*Rhollo primus dux Normaniæ.*	4873
913	14		4874
914	15		4875
915	16		4876
916	17	*Simplex uirtute suorum Lotaringiam recipit. Aemyl.*	4877
917	18		4878
918	19		4879
919	20	*Tot dissidia & rerum fluctus in Gallia extitere à Carolo Balbo ad mortem Caroli Simplicis, ut uix certò sciri possit quis potissimùm regnarit. Arnulfus magnus Flandriæ Comes.*	4880
920	21		4881
921	22		4882
922	23	*In Suessionibus pugna inter Carolum Simplicem, & Robertũ Odonis fratrem regni æmulum iam coronatum ab Herueo Rhemorum põtifice. Robertus occiditur. Simplex uictor perinde ac si uictus esset, animo demisso, reddit Lotaringiam Germanorum regi, quo maius ab illo auxilium impetraret, quemadmodũ antea cõstituerat, se, Franciamq;, ut se tutũ præstaret aduersus Robertũ, illi subijcere. Hebertus regem captũ Peronæ in custodia habuit.*	4883
923	24		4884
924	25	*Simplex cogitur regnum dare Rhodulpho Burgundioni Ricardi filio.*	4885
925	26		4886
926	27	*Post innumeras miserias Peronæ animam egit.*	4887
927	1	RHODVLPHVS BVRGVNDIO XXXI. REX ANN. II. *Apud Suessiones regiam coronam suscepit III. Id. Iul. regnauitque per duos tantùm annos, ut D. Dionysij habent Chronica, Sigibertus, Phrygio. Verùm P. Aemylius, R. Gaguinus, & alij multi asserunt regnasse per 12. ferè annos usque ad ann. 937.*	4888
928	2		4889
929	1	LVDOVICVS TRANSMARINVS XXXII. REX ANN. XXVII. *Simplicis filius post patris aduersam fortunam ad a-*	4890

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		nunculum Angliæ regem cum matre Oginia profugerat. Landuni X I I I. Cal. Iun. rex *sacratur.* De regnu *est inter* Ludouicum *ex* Anglia *reuersum & Rodulphum* Burgũdiunem *controuersia.*	
930	2		4891
931	3		4892
932	4		4893
933	5		4894
934	6		4895
935	7		4896
936	8		4897
937	9	Rhodulphus Burgũdio X V I I I. Cal. Iunij *moritur* Altißiodori, *atq; in* Senonibus *sepultus.* Ludouicus *solus.*	4898
938	10		4899
939	11		4900
940	12		4901
941	13	Rex *aduersus* Othunem Cæsarem Lutaringiá *ingreditur ad* Bresacũ *usq;.*	4902
942	14	Gerberga *uidua* Gisleberti *ab* Othune *fratre inter fœdus ineundum* Ludonico *datur in matrimunium ex* Alsatia *decedenti.*	4903
943	15		4904
944	16		4905
945	17	*Dira fame & contentionibus multùm uexatur* Gallia. Hugu *magnus filius* Roberti *ad* Sueßiunes *cæsi, à rege deficit, renuuátque de regni controuersia bellum.*	4906
946	18		4907
947	19		4908
948	20	Hugonis Parisiesis *factio & potētia, magna regi exhibuerunt negocia. Quidam aiũt regem istius opera, suorũ proditione a* Normanis *captũ, &* Landunum *in publicum carcerem ductum atque cunctum.*	4909
949	21	Otho Impe. *multùm in* Franciam *penetrat, ut* Hugone & Normanis *uictis,* Regem *in statum restituat.*	4910
950	22	Hugo Imperatori *ad* Charum *se futurum in eius potestate profitetur, metuēs eius reditum in* Franciam.	4911
951	23		4912
952	24		4913
953	25		4914
954	26		4915
955	27	Ludouicus *apud* Rhemus *sepultus, ubi* Lotarius *eius* F. Id Nouemb. *corona insignitur.*	4916
956	1	LOTARIVS XXXIII. REX ANN. XXXI.	8917
957	2	Cal. Iul. Hugu Magnus *e uita excedit annosus multum, in cœnobiu* D. Dionysii *sepultus.*	4918
958	3	Balduinus *iunior* Arnulfi F. Flandriæ Comes, *qui patrem morte præuenit.*	4919
959	4		4920
960	5		4921
961	6		4922
962	7		4923
963	8		4924
964	9	Arnulfus *iunior* Arnulfi *nepos,* Flandriæ Comes.	4925
965	10		4926
966	11		4927
967	12	*Inimicitiæ & bellum inter* Theobaldum Carnutum *Comitem, &* Ricardũ Norma. Ducem.	4928
968	13		4929
969	14		4930
970	15		4931
971	16		4932
972	17		4933

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
973	18		4934
974	19		4935
975	20		4936
976	21		4937
977.	22	*Carolus regis frater dono ab Othone secundo Imp. Lotaringiæ ducatum accipit. Rex Imperatorem bello adortus, penè opprimit. is vicißim à Calend. Octobris ad Calẽdas Decemb. regem persecutus, præter templa, résq; sacras, nihil non funditus euertit Lutetiam usque: sed pedem cum suis referre coactus, eorum plurimos cum uniuersis impedimentis amisit.*	4938
978	23		4939
979	24		4940
980	25	*Ad Charum fluuium ab Othone & rege itur in colloquium: ubi iureiurando sancitum est fœdus.*	4941
981	26		4942
982	27		4943
983	28		4944
284	29	*Nouo Imperatori rex Lotaringiæ Ducatum inuidebat: quem cum inuasisset, post paulò fœdus ineunt.*	4945
985	30		4946
986	31	*Rex Rhemis obit. Ludouicus eius F. rex generis Caroli magni, & Francorũ postremus, per annũ & paulo amplius cum regnasset, ueneno perijt, Compendijq; sepultus est, sui tantùm nominis memoriam relinquens. A Faramundo usque ad Hogonem Capetum anni sunt 568. à Clodoneo Christiano 487. à Pipino 237.*	4947
987	1	LVDOVICVS QVINTVS XXXIIII. REX AN. I. *Tertium regum Franciæ genus, quod usque ad nostra tempora regnat.*	4948
988	1	HVGO CAPETVS XXXV. ET PRIMVS GALLVS GALLORVM REX ANN. IX. *Parisiorum Comes ui & militum fauore primùm Nouioduni rex salutatus, mox Rhemis cõsecratur & inungitur. Dantes poeta Florentinus in suo purgatorio scribit huius auum paternum lanium fuisse. Credibile non est Gallorũ tam nobilia Stemmata ex tam humili & obscuro loco duxisse originẽ. Carolus Lotaringiæ & Brabantiæ Dux patruus Ludouici defuncti, Galliæ fines ingressus ad regnũ occupandũ, deinde hostis cõtemptus negligentior factus, Laudoni se cũ uxore obsideri passus, proditione Ascelini episcopi ab Hugone capitur, & Aure-*	4949
989	2	*lianum in custodiam mittitur. Bellum quadriennio gestum est. Ideo à nobi-*	4950
990	3	*libus reiectus Lotaringiæ Dux, quod unimum Germanis, in quorum iterum*	4951
991	4	*manus recidere metuebant, faueret. & ferè fit, ut minus grati sint principes exteri ac opibus & gratia florentes, quàm domestici & parum potentes: quod à Germanis diligentißime obseruatur, qui è suis tantum solent imperatores deligere, libertati à potentioribus ac magnanimis metuentes. ἀλλὰ*	4952
992	5	ταῦτα μὲν πορίζεται. *Hugo Arnulfum defuncti Lotarij regis fratrem illegitimum Rhemorum archiepiscopum in familiæ & gentis odiom mittit Aurelianum in carcerẽ. Gilbertus Aquitanus philosophus, qui postea opera imperatoris papatum est adeptus, substituitur. Seuinus (Sergium alij uocãt) Senonum archiepiscopus unà in carcere ad triennium asseruatur, quòd nõ approbasset hanc iniquam Arnulfi priuationem: tandem uterque archiepiscopus suo gregi restitutus est à papa Ioanne. Hugo cum annum solus regnasset, Robertum filium liberalioribus literis institutum Aureliani coronandum curauit. Nam ipse neque diademate neque regijs insignibus unquam, sed tantùm ui & armis usus est. Pater primùm gessit bellum aduersus obnitentem Comitem Flandriæ Arnulfum propinquum antiquo Francorum generi, qui huic omnino regis nouitati contradicebat: à quo Atrebatensis Comitatus uiribus ablatus, sed postea deprecatore Ricardo Normanorum duce restitutus. itaque inter illos pax constituta.*	4953
993	6		4954
994	7	*Sabaudiæ domus apud Allobrogas in Comitatum primùm erigitur.*	4955
995	8		4956
996	9	*Obijt circa initium anni IX. ex quo regnare cœperat, in templo D. Dionysij conditus.*	4957

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
997	1	ROBERTVS, SOLVS, XXXVI. REX ANN. XXXIIII. *literatus, studiosus, religiosus, pius.*	4958
998	2		4959
999	3		4960
1000	4	*Rex Religionis gratia Romam petit.*	4961
1001	5	*Henricus dux Burgundiæ, quòd liberos nullos suscepisset, ducatum suũ regi testamento legat naturæ cõcedens. quem cũ rex possidere cœpisset, confestim*	4962
1002	6	*Roberto filio tradit, eumque mittit aduersus Landricum Niuernen. Comitem Burgundionibus acceptissimum: uictus tamen, & redditus ab Altissiodorẽsibus. Balduinus Barbatus Flandriæ Comes.*	4963
1003	7	*Seuinus Senonensis archiepiscopus obit, cuius archiepiscopatus ob eligendi contentionem annum uacauit.*	4964
1004	8	*Senonum urbs ob Comitis Reginaldi scelus confiscatur, & regis patrimonio adijcitur.*	4965
1005	9	*Gothofredus Gothofredi Arduennensis filius post Othonis Ducis obitum, dono ab Imperatore Lotaringiæ ducatum accipit.*	4966
1006	10	*Rex cum Ricardo Normaniæ Duce Valẽtianas proficiscitur suppetias laturus Balduino Flandriæ Comiti, quas is contra Henricum Imp. occupauerat. Incredibilis fames & pestis.*	4967
1007	11		4968
1008	12		4969
1009	13		4970
1010	14		4971
1011	15		4972
1012	16		4973
1013	17		4974
1014	18		4975
1015	19		4976
1016	20		4977
1017	21		4978
1018	22		4979
1019	23		4980
1020	24		4981
1021	25		4982
1022	26		4983
1023	27	*Rex & Imperator Enolis secundum Charũ conueniunt. illicq; de rebus cum ecclesiasticis tum regijs uerba conferunt.*	4984
1024	28	*Rex Hugonem filiũ Compendij coronãdum curat, qui patrẽ morte præuenit.*	4985
1025	29		4986
1026	30		4987
1027	31		4988
1028	32		4989
1029	33		4990
1030	34	*Numerus annorũ regni Roberti à Gaguino negligenter obseruatus: & alijs historicis: qui ubiq; ferè tempora nullo habito delectu confuderunt. obijt rex Meloduni: cuius cadauer in cœnobiũ D. Dionysii translatũ est. Henricũ filiũ Rhemis antè coronandum curauerat, quem testamento hæredem relinquit.*	4991
1031	1	HENRICVS XXXVII. REX ANN XXX. *Contendunt Henricus & Robertus fratres super regni successione. Henrici partes Robertus Normaniæ Dux sequitur: Odo Campaniæ, & Balduinus Flandriæ comites, Roberti. Bochetus Gaguinũ reprehendens asserit Robertum natu minorem, cui nunquã fauit Constantia mater, quæ obierit anno quinto regni mariti, alia à rege in eius locũ ducta defuncti Comitis Nemodani filia, quare lapsi omnes essent. sed fortè reprehensor iste fallitur.*	4992
1032	2		4993
1033	3	*Incendium patitur Lutetia. Odo & Balduinus ab Henrico uicti. Fratres in concordiam ueniunt*	4994
1034	4	*Rhodulphus Transiurensis Burgundiæ rex, cum annos xxx. (Aemylio teste) in Burgundionum suorum nutu regnasset, regnum Conrado imperatoris filio dat. Odo Campanus cum regnum illud iure hæreditario suum cen-*	9995

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		feret, petere cœpit. quod cum negatum esset, armis inuasit Tunc in duas Burgundia prouincias diuiditur, Ducatum scilicet & Comitatum, ut pertineret Comitatus ad Imperij ditionem, Ducatus uerò ad regiam. *Secundum Burgundionum regnum ad hæc tẽpora annos plus 130. durauit, sub Arnulfo Imperatore inchoatum.*	
1035	5		4996
1036	6	*Odo Bellouacensis Comes cũ Rogerio fratre Sacrocæsariensi Comite, & episcopũ Bellouacẽsi Comitatum cõmutat. Rogerius Comitatũ Bellouacen. episcopatui in perpetuũ donauit. Balduinus Insulanus pius Comes Flãdriæ.*	4997
1037	7	*Odo à Gotthello Lotharingo duce cæsus, Theobaldum & Stephanum filios hæredes reliquit.*	4998
1038	8		4999
1039	9		5000
1040	10		5001
1041	11		5002
1042	12		5003
1043	13		5004
1044	14	*Gotthofredus Martellus Andium Comes Theobaldum Carnutum Comitem intercipit.*	5005
1045	15		5006
1046	16		5007
1047	17	*Gulielmus Normanorũ dux ex illegitimo matrimonio procreatus, suppetias Henrico rege ferẽte, suos Normanos superat, in officiũq; continet. Qui in Italiam Alpibus superatis profugerant Normani, duce Gulielmo Montrulensi Comite, deinde uiribus paulatim collectis Ruberto Viscardo Duce, in Apulia & Calabria magnas sibi opes famámque compararunt.*	5008
1048	18		5009
1049	19		5010
1050	20		5011
1051	21	*Berengarij hæresis.*	5012
1052	22		5013
1053	23		5014
1054	24		5015
1055	25		5016
1056	26		5017
1057	27		5018
1058	28	*Alij hunc tantùm regnasse annos* XXVII. *aut* XXVIII *tradunt.*	5019
1059	29		5020
1060	30	*Henricus Philippum filium regem creandum coronandumq; Rhemis curat. Circa anni huius finem moriens, liberos, Philippum annos ferè* IX. *natum, & Hugonem minorem commendauit fidei Balduini Flandriæ Comitis. Sepultus in templo D. Dionysii.*	5021
1061	1	PHILIPPVS XXXVIII. REX ANN. XLIX.	5022
1062	2	*Balduinus pius regis tutor simulatũ in Saracenos bellũ, cum exercitu de industria moram trahens in Vasconia quà iter est, audaces nubilium animus non satis Regi audientes repressit.*	5023
1063	3		5024
1064	4		5025
1065	5		5026
1066	6		5027
1067	7	*Hoc rege è Gallijs duæ prodierũt nobilissimæ familiæ, quæ apud exteros duo potẽtissima regna erexerunt. Gulielmus nothus Heraldo rege cæso Angliã occupat. Gotthofredus uerò Bullionius, terram sanctam & Hierosolyma postea obtinebit.*	5028
1068	8	*Philippus uxorem ducit Bertã Balduini Comitis Hollandiæ & Frisiæ filiã.*	5029
1069	9		5030
1070	10		5031
1071	11	*Arnulfus Balduini F. Comes Flandriæ.*	5032
1072	12	*Robertus Frisius filijs fratris deuictis Flandriam occupat.*	5033
1073	13		5034

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
1074	14	Grandimontensium monachorum primordia authore Stephano Arverno.	5035
1075	15		5036
1076	16		5037
1077	17		5038
1078	18	Ordo Canonicorum regularium apud D. Quintinum Bellouacum.	5039
1079	19		5040
1080	20	Gotthofredus Barbatus & Fulco asper cõtendunt ob successionem avunculi Gotthofredi Martelli Comitis Andegauensiũ. Rex ab Aspero, quò neutri faueret, Vastinetum obtinuit. Barbatus à fratre interceptus, & in carcerem perpetuum missus.	5041
1081	21		5042
1082	22		5043
1083	23		5044
1084	24	Initium ordinis Cartusiensium authoribus Brunone Agrippinensi tune scholarum Magistro, Rhemorúmque canonico, & Hugone Gratianopolitanorum episcopo.	5045
1085	25		5046
1086	26	Philippus Bertam Balduini Comitis Hollandiæ filiam repudiat, ex qua liberos susceperat, Ludouicum Crassum, & Constantiam: à seq; illam ablegat Montrolium maritimum oppidum: in cuius locum Bertradã pellicem à marito Fulcone Aspero abductam publice accipit: cuius cupidineo amore rex adeò occæcatus fuit, ut grauissima quæque totius regni ad illius arbitrium & libidinem regerentur. Adulterij tempore Philippum Florum & Cæciliã liberos suscepit. Nec postea Bertã reuocasset, nisi summi pontifices Vrbanus & Paschalis illi aqua & igni interdixissent. Hic uariant historici, quibusdã asserẽtibus non omnino restitutã fuisse Vrbano secundo papa, sed Paschale.	5047
1087	27		5048
1088	28		5049
1089	29		5050
1090	30		5051
1091	31		5052
1092	32		5053
1093	33	Ino episcopus Carnutum.	5054
1094	34	Robertus Hierosolymitanus Comes Flandriæ.	5055
1095	35	Concilium Claromontanũ Vrbano papa: res ecclesiasticæ reformatæ & cõ-	5056
1096	36	positæ. De expeditione in terram sanctã deliberatur aduersus Saracenos. Catalogus eorum qui ex Gallijs Duces fuere illius belli. Petrus Ambianensis Eremita. Ademarus Aniciensium episcopus. BELLVM SACRVM IN Gulielmus Arausiensium episcopus. SARACENOS. Hugo Magnus regis frater. Gotthofredus Lotaringiæ Dux: Eustathius, Balduinus, fratres, filij Eustathij Comitis Boloniæ Belgicæ. Gotthofredus, ut nihil deficeret, in ea expeditione urbem Mediomatricum ciuibus uendidit, ac Ducatum Bullionis Sperto Eburonum episcopo. Robertus Normaniæ Dux fratribus, quæ possidet, illius expeditionis gratia oppignerat. Robertus Flandrus. Raimundus Tolosas. Stephanus Blesensis. Arpinus Comes LX M. aureorum Bituriges Regi uendit. Bohemũdus & Tancredus Itali, & multi alij ex Germania, Italia, Anglia, Scotia, & reliquo orbe Christiano. Cõstabat exercitus circiter CCCCCC. M peditũ. Otho põtifex tradit CCC. M. pugnatorũ. Galli uno cõsensu ab uniuersis occiduis nationibus huic bello propter armorũ peritiã præficiũtur.	5057
1097	37	Robertus è Lotaringia homo nobilis, potens, & literarũ peritus, reiectis honoribus & diuitijs Christum & paupertatem sectans, Præmonstratenses instituit.	5058
1098	38	Cistertiensis religionis fundamenta iaciuntur.	5059
1099	39	Hierosolyma 39. die obsidionis Id. Iul (4. Nonas Aem.) à Christianis recepta.	5060
1100	40	GOTTHOFREDVS Rex terræ sanctæ. Gotthofredi regis obitus 15. Calend. Augusti.	5061
1101	41	Balduinus Hierosolymorum rex.	5062

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
1102	42		5063
1103	43		5064
1104	44	Ludouicus Crassus iuuenis multùm, antequam regia insignis fieret corona, oiuente patre & permittente seditiones regni repreßit, ius ecclesiæ tutatus est aduersus Bochardum Parisiensem Montismorentiani dominum, Drocum Montiacum, Elbonem Rosetacũ, Leonetom Magduuensem, & Matthæum Bellomontanum.	5065
1105	45		5066
1106	46	Bohemũdo, cum io Galliam uenisset, Rex Cõstantiã filiã in matrimoniũ dat. Alteram ex Bertrada genitam Cæciliam Tancredo absenti spoo det, atq; mittit: deinde moriẽs Tancredus Põtio Tripolitano cõmẽdat, eiq; in uxorẽ dat.	5067
1107	47	Conciliu Tricasium sub Papa Paschale auxilium Regis petente aduersus factiooem Imperatoris: atq; tum Gragorij Papæ institutum & decretum secutus, nuptias sacerdotibus prohibuit, & simoniacis aqua & igni interdixit.	5068
1108	48		5069
1109	49	Meleduni Rex decedit iij. Cal. August. ad Benedicti ppter Ligerim sepultus. Crassus iij. Nonas Augusti sacratus & inunctus	5070
1110	1	LVDOVICVS CRASSVS XXXIX. REX ANN. XXVIII. Aureliani in æde D. Sansoois per Gilbertum archiepiscopum Senonum, Rhemis sibi id sacri iuris deberi quanuis contendentibus.	5071
1111	2	Nobiles & principes ab Anglo rege adiuti in Regẽ mouẽt seditionem, quem	5072
1112	3	diu multumq; uexarunt: tandẽ tamen superior euadit. Inter coniuratos Philippus regis frater nothus erat, qui cõiugem habebat filiam domioi Montis Letherici. Baldumus Securis Comes Flandriæ.	5073
1113	4		5074
1114	5		5075
1115	6		5076
1116	7		5077
1117	8		5078
1118	9	Initiũ primi belli Anglici, quod sexcẽtis fœderibus cõpositũ, semp renooatur. Gelasius nonus Papa Ro. cui plurimũ inimicitiarum erat aduersus Henri-	5079
1119	10	Balduinus rex Hierosolymorum. Crassus in Normaniã profectus est, noluitq; Gulielmũ Roberti defuncti filium in possesiooem mittere. Io eo prælio Baldumus Flãdriæ Comes uulnere accepto interijt, cui successit Carolus Canuti Danorum regis filius. — cum Imperatorem, in Gallia se contulit suppetias implorãs. Cõcilium Rhemis indixerat: in itinere moritur, Cluniati sepultus. Calistus Burgũdio põtifex maximus concilium continuandum curat. Rhemis XVII. Cal. Nouemb. ex concilij sentẽtia Cæsarẽ hostem ecclesiæ pronunciat. Tũ sacerdotes, diaconos & hypodiaconos cõcubinas habere oetuit, itẽ proscripsit ab ecclesia, qui pro baptismo & sepultura pecuniam exigerent.	5080
1120	11	Henricus Cæsar ab Anglo socero impulsus mense Augusto Galliam inuadit, Rhemis multùm infensus ob iniuriam in illorom urbe acceptam. timore perculsus, regis potentia cognita domum reuertitur. paulò pòst in amicitiam re cum Papa composita redijt.	5081
1121	12		5082
1122	13		5083
1123	14		5084
1124	15		5085
1125	16		5086
1126	17		5087
1127	18	Carolus Flandriæ Comes Bonus Brugis ante aram Donatiani à cõiuratoribus mactatus. VI. Cal. Martij sacro cineris die, quò Rex profectus, seuere in parricidas animaduertit. Gulielmum Normanum Flandriæ Comitem dedit,	5088
1128	19	quem auaritia & peruersitas omnibus inuisa euertit. Eo in bello caso, alijsq; in sententiã adductis qoibus aliquid iuris uidebatur in comitatom, Theodoricus Alsatiensis comitatus nomine regi fidei sacrameotum præstat.	5089

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Hierosolymis trium ordinum D. Ioannis, Hospitalariorū, Templariorū, Teutonicorum res præclarè fortitérque gestæ initio suæ originis. Thomas Marlēsis in regios magistratus, & ecclesiasticus uiros rebellis, extra cōmunionem ecclesiæ proscribitur per legatum Papæ in Bellonacensi cōcilio,	
1129	20	quòd Caldericum episcopum Laudunen. crudeli morte affecisset: tandem à Rhodulfo Viromanduo cæditur. Crassus causam ecclesiæ defendens in Aruerniam proficiscitur ad cōponendas res inter episcopum Claromontanū & Comitem. Gulielmus Aquitaniæ dux sua prudentia rem omnem composuit. Philippus admodum iuuenis in præsentia regum Crassi patris, & Henrici Angli, diademate decoratur Rhemis XVIII. Cal. Maij, festo resurrectionis Christi die.	5090
1130	21	Hugo de S. Victore theologus Parisiēsis. Innocētius ob Anacleti Antipapæ potentiam in Galliam fugit, ubi honorifice receptus duo habuit concilia, alterum Rhemis, alterum Claromonte. Quem honoris causa inuiserunt Gallus Aurelianı, Anglus Carnuti.	5091
1131	22	Fulco Andegauensis rex Hierosoly. Philippus Iunior rex III. Id. Octob. in Lutetiæ suburbijs delapsus ex equo, quē euerterat scrofa, moritur. in æde D. Dionysii sepultus. Platina & Blondus hoc rege Philippo Innocentium Papā in Galliam uenisse intelligunt, aliter aberrant, nec mirū in historia aliena. Ludouicus Iunior concilij Rhemēsis tempore VIII. Cal. Nouemb. ex patris præsentis sententia magnificentissime coronatur à Papa Innocētio, ut regni consors esset. Paulò pòst Innocentius à Lotario Romam reducitur imperatoriæ coronationis gratia.	5092
1132	23		5093
1133	24		5094
1134	25		5095
1135	26		5096
1136	27		5097
1137	28	Ludouicus Iunior Burdegalæ ducit uxorem Leonoram filiā maiorē hæredē Gulielmi ducis Aquitaniæ. Crassus pater statim Parisiis moritur Cal. August. Aemylius habet annum regni XXX. sed ea in re lapsum arbitror, ut numerus ab anno 1110. usque ad 1137. indicio est.	5098
1138	1	LVDOVICVS IVNIOR XL. REX ANN. XLIII. Annorum Ioānis à Stampis uel à temporibus error, & falsa supputatio. uide Aemylium. quendam legi qui per ea uixit tempora historicū minutissima quæq; persequentem, qui tantum rei miraculum nō omisisset, si quid tale unquam contigisset. Galli districti ob bellum Mathildis Augustæ, & filij eius Henrici Andegauēsis contra Stephanū Blesensem de regni Angliæ successione, tandem in hanc sententiam Andegauensis adductus, ut regno abstineret uiuente Stephano, sed post eius mortem regnaret. Quidam se Imperatorem Henricum finxit, qui in cœnobium Cluniacense coniectus est.	5099
1139	2		5100
1140	3	Synodus Francica apud Senones aduersus Petrum Abelardum Britannum hæreticum.	5101
1141	4	Non satis cōuenit Regi cum Papa Ro. qui Petrum rege inuito ut episcopus esset, Bituriges miserat, cui aduersus regem Theobaldus Blesensis fauebat.	5102
1142	5	Constantia regis soror spōdetur Eustathio Stephani regis Angliæ filio. Rhodulphus Viromāduus uxore repudiata Petronillā reginæ Leonoræ sororem accipit: quos cū episcopis qui nuptias permiserant, Papa excōmunicat, Theobaldo procurāte, cui Crassus uehemēter infensus, culpā omnē in eū transfert.	5103
1143	6	Vitriacū quod erat ex ditione Comitis Blesensis, a Rege impotenti ira dirutū, cuius tēplum præcipuū cum M.D. utriusq; sexus & cuiusuis ætatis ad aras cōfugientibus incēsum. Rex sceleris pœnitētia ductus, D. Bernardi cōsolatio-	5104
1144	7	ne & cōsilio sacrum suscipit gerendum bellum. Tunc Bernardus id unum agebat, ut Principes Christianos in hostes religionis adhortaretur, Papa etiam cupiente. Balduinus rex Hierosolymorū.	5105
1145	8	Rex Viceliaci crucem accipit, sacram militiam professus. Eugenius Papa in Galliam se recipiens, concilium Lutetiæ & Rhemis habet. D. Bernardus in Germaniam pro-	5106

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
1146	9	ficiscitur côcionaturus pro bello sacro: cuius persuasu Conradus Imp. cum magno principum numero sa- / Tornacum à summo Pontifice sedes fit episcopalis, cùm antea per annos ferè 600. sub episcopatu fuisset No	5107
1147	10	cra arma induit, qui pridie No. Feb. festinãs antè discedit. Rex ducta secum uxore Id. Maij per Germaniã & Hũgariam idem subsecutus iter, Imperatorẽ, qui iam cladem in Nouembri acceperat, offendit in Asia. / uiodunensi. In concilio hæresis damnatur Gilberti Poretani Pictonũ episcopi, nulla criminis aut ignominiæ nota sibi iniusta, quòd causam suam ad iudiciũ & arbitrium concilij & Papæ semper permiserat.	5108
1148	11	Ianuario proximo rex non multo meliorẽ fortunã expertus est. Quare hic relicta Antiochia, Conradus uerò ab Augusto Græcorum rediens cõtulerunt se Hierosolyma ad Regem Balduinũ adolescẽtulum. Tunc cõiunctis uiribus & copijs Damascum oppugnant, sed dißidio ac dolo obsidionẽ relinquere coguntur. Conradus abit ad suos. Galli in Syria mala multa patiũtur,	5109
1149	12	Quorum Rex in reditu penè captus, nisi Georgius Rogerij Siculi Regis prætor suppetias tulisset. In Galliam ergo euadit. Henricus regis frater ad Claramuallem monachus, Bellouacorum episcopus.	5110
1150	13	Cũm Leonora regina duas filias peperisset, Mariã maiorem, Alisam autè minorem post reditũ, in concilio Baugenciaco à Ludonico repudiatur: qui Cõstantiam duxit uxorem Alphõsi Galecorum regis filiam, quæ Aureliani Regina coronatur. Iuit etiam in Hispaniam religionis causa ad D. Iacobum, & ut socerum inuiseret.	5111
1151	14		5112
1152	15	Interim Leonora in Regis odium alteri nubit marito, Henrico Andegauensi regi Angliæ futuro, ad quẽ Rege Frãco inuito suã priorem attulit dotem Pictones & Aquitaniam. Matrimonium hoc maximi belli Anglici causa fuit.	5113
1153	16		5114
1154	17		5115
1155	18		5116
1156	19		5117
1157	20		5118
1158	21		5119
1159	22	Philippus regis frater archidiaconus episcopatus	5120
1160	23	Parisiensis electionẽ Petro Lombardo ceßit doctiß. theologo. Lombardi episcopi suasu & authoritate actum est & impetratum ut barbæ raderentur. Papa Alexander tertius ab Imperatore	5121
1161	24	& Antipapa territus in Galliã fugit. Habuit in Claromonte conciliũ, deinde Turonibus alterum. Constantia Adelæ iunioris filiæ partu moritur: quæ superuixit. antea oppetijsse tradit Aemylius, necdum circumacto altero matrimonij anno, Margarita & Adela filiabus relictis. hic sequor eius temporis scriptorem. Rex tertiam duxit uxorem Adelam Theobaldi Campani filiã, ex qua post suscipiet Philippum & Hagnen liberos.	5122
1162	25		5123
1163	26	Margarita Regis filia in matrimonium datur Angli filio qui in regno succedet. Poly. Verg. Almericus Rex Hierosoly.	5124
1164	27	Concilium Turonense Alexãdro Papa. Acta Papiensis cõcilij, in quo uictor & Fædericus præfuerant, damnata. Apud Senones D. Thomas Cãtuariẽsis cum Papa colloquitur, apud quos ultra annum ille degit prius quàm Romã reuerteretur.	5125
1165	28	Natalis Philippi Augusti XI. Cal. Septemb	5126
1166	29		5127
1167	30		5128
1168	31	Philippus Flandriæ Comes.	5129
1169	32		5130
1170	33		5131
1171	34	D. Thomas archiepiscopus Cãtuariensis annis 7. exul in Gallia, in Angliam reuersus confestim occiditur. In subsidium Terræ sanctæ pie & liberè erogatam pecuniam ab uniuersa Gallia Stephanus Comes Sacrocæsariensis eò iussu regis defert.	5132

Anni Christi	Ann: Regni		Anni Mundi.
1172	35		5133
1173	36	Balduinus Rex Hierosolymorum.	5134
1174	37		5135
1175	38		5136
1176	39		5137
1177	40		5138
1178	41		5139
1179	42	Hagne regis filia annos VIII. nata ad Emanuelē Græcorū Imp. mittitur, ut illā Alexis eius filius haberet uxorē. Ludouicus ualetudinarius coronandum Rhemis Cal. Nouemb. Philippum filium mittit Adfuit eius coronationi Henricus Rex iunior Anglus, Franci beneficiarius. Primum noui regis edictū fuit aduersus blasphemos nomen Christi contumeliose probroseq. in testimonium, & eiusfuis minutissimæ rei assertionē adducētes, quo censuit in flumē citra mortem mergendos. Secundum fuit aduersus tibicines, histriones, parasitos, & id genus uoluptuarios artifices, quibus interdixit aula.	5140
1180	43	Philippus Lutetiæ quodā sabbati die IIII. Cal. Mar. ingressus synagogā, Iudæos spoliat. IIII. Cal. Iunij in ascensione domini Philippus iterū unà cū uxore Elisa Balduini Annonis filia coronatur. Philippus Elisæ auunculus Comes Flādriæ matrimonij author fuit. Filiū regē per annū unū uidit pater maximo cum gaudio. Religionis gratia in Angliā ad D. Thomā se contulerat. Parisios reuersus obit III. Calē. Octobris, trāslatus ad Barbeli, quod cœnobiū ordinis Cistertiensiū ædificauerat. Adela regina, Alisam Gaguinus nominat, mausoleum marito extruxit auro argento & unionibus decoratum	5141
1181	1	PHILIPPVS AVGVSTVS A DEO DATVS XLI. SOLVS REX ANN. XLIIII. Per initia multus fuit in hostium seditionibus	5142
1182	2	tum suis tum ecclesiæ reprimendis. In Iunio coacti Iudæi regno excedere.	5143
1183	3		5144
1184	4	Balduinus puer, rex Hierosolymorum. Bellum Flandricum.	5145
1185	5	Philippus Comes Flandriæ sic cū rege de Viromāduis pacisci cogitur, ut post mortem adijcerentur regis patrimonio. Vido Lusinianus è nobilissima Pictonum familia, rex Hierosolymorū.	5146
1186	6	Gotthofredus Dux Britāniæ moritur Lutetiæ relicta uxore Constantia grauida, quæ mox Arcturum parit.	5147
1187	7	Natalis Ludouici filij Philippi VIII. Id. Septemb. Finis regni Hierosolymorū. Sancta urbs 89. quàm de Barbaris recepta fuerat anno, VI. Cal. Octob. uictori Saladino reddita est. Aemyl.	5148
1188	8	Idibus Ianua. Reges Gallus & Anglus in colloquium ueniūt in Vellocassibus, ubi de Hierosolymitana expeditione decernunt. In Martio Rex conciliū habet Lutetiæ, cui decimæ cōcessæ, quæ uulgò Saladinides dictæ fuerūt. Angli ab instituta profectione desciscunt Ricardus relicto patre Gallorum partes sequitur. Augustus Cenomanos & Turones occupat, cuius rei ira & indignatione rex Angliæ pridie Nonas Iulias Chinone decedit. Ricardo Angliæ regi salutato Augustus captas	5149
1189	9	uiuete patre restituit urbes, & de pfectione inter se antea instituta cōueniūt. X. Cal. Martij Elisa regina moritur Lutetiæ, in æde Virginis sepulta.	5150
1190	10	Adela regis mater regens Franciæ. Gulielmus Regis auunculus archiepiscopus Rhemensis, Legatus. Philippus profectioni se accingēs, illorum fidei filium cōmittit, regniq; administrationē. Hic suo tempore plurima in reip. utilitatem prudenter instituit. Aediles, quos uulgo Scabinos appellant, Parisiis creandos curat. Bonam urbis partē muris cinxit, plurimas lapidibus uias strauit, cōmune illud D. Innocentij cœmeteriū extruxit. Forum item uenale, Fallas uulgo appellāt, Lutetiæ ædificauit. Saltū Vicenarum mœnibus cinxit. Rex in Genuensi portu mare conscēdit: qui ubi paulū processisset, talis oborta est tempestas, ut multi ex suo comitatu naufragio extincti fuerint. Ricardus Massilia uento secundo soluit. Vterque in Siciliam mense Augusto appulere, ubi coacti sunt hyemare. Inter reges in hybernis ociosos, ut assolet, ortum est dissidium non mediocre.	5151
1191	11	Philippus prior præcessit in Syriam Ricardus tempestatis ui in Cyprū eiectus tyrannum à quo littoribus arcebatur, & insulam bello cepit, præsidioq; firmauit, illinc ad Augustum regem profectus Ptolemaida obsidentem, quam	5152

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		paucis pòst diebus coniunctu copijs expugnauerunt. Mauricio Parisiorum episcopo D. Virginis templum ædificatum. Margarita Flandriæ Comes. Grassante per exercitum peste Rex maiori parte suarum copiarũ, & Odone Burgundiæ duce prætore relictis, in Galliam Rufino Volta Genuensi nauarcho comitatus, obiter Papã cum inuisisset, circa Natalem Christi domum reuertit. Ricardus Anglus in Syria mansit.	
1192	12	Ricardus Cypri regnum Vidoni Lusiniano uendit, quod ad nostra ferè tempora seruarunt eius posteri, quoad illic imperitare cœperunt Veneti. Augustus Balduinũ Flandrũ locis munitis ab eo occupatis repentè deturbat.	5153
1193	13	Antequam è Germania liberari potuisset Ricardus, ubi carcere cõtinebatur, Augustus Gisortium occupat cũ uniuersa Margaritæ sororis dote, ab Anglo repudiatæ, quam postea Pontiuensi Comiti uxorem dedit.	5154
1194	14	Fames	5155
1195	15	Pacẽ ineunt Philippus rex, & Balduinus Flãdriæ Comes. Comitatus Atrebatiũ creatio, qui regis filio traditur. Ludouicus primus Atrebatiũ Comes. Rex uxorẽ ducit Gelbergam Daui regis sororem, quam intra tertium mensem	5156
1196	16	repudiatam, & in Stamparum arcẽ coniectam asseruari iubet: mense Iunio sequenti Mariam ducis Moraniæ filiam accipit. Iudæi à Philippo in Galliam reuocati. Bellum inter Gallos & An-	5157
1197	17	glos, eorumq; socios ac fœ-	5158
1198	18	deratos uariũ. Legatus Pa-	5159
1199	19	pæ circa D. Michaelis festum in Diuionensi concilio ob secundũ regis matrimonium toti Franciæ sacru clàm interdixit. Qua sententia promulgata, Rex uehemẽter iratus, qui concilio interfuerant, persecutus, eos grauiter ultus est.	5160
1200	20	Pax inter Philippum & Ioannẽ Angliæ regem. Ludouicus regis filius Blancham Adelphõsi regis Castulonensis & sororis Ioannis filiam uxorem ducit.	5161
1201	21	Alijs deinde Legatis Papæ ad Suessiones concilium habẽtibus, rex Gelbergã recipit, eodẽ secum equo insidentem reducit. Octauianus Cardinalis alter Legatorũ, perpetuus in Gallia mansit Legatus. Maria uxor posterior doloris impatientia, & animi indignatione apud Pontiacũ interijt. procurante tamen rege Innocẽtius Papa, quos ex ea liberos susceperat, Philippũ qui postea Comes Bononiensis est factus, & Mariam quæ Comiti Louaniẽsi nupsit, legitimos pronunciauit.	5162
1202	22	Ioannes rex Anglus Arcturum Britanniæ ducem, fratris filium, cum quo cõtẽdebat, & qui iam magnas uires acquisierat, in Pictonensi agro opprimit,	5163
1203	23	eumq; aliquandiu in custodia asseruatũ necari iubet. Rex conatur Anglũ persequi, Arcturiq; necem & parricidium ulcisci.	5164
1204	24	Tota Normania Augustus recepit anno 260. (270. Aemyl.) postquã Rhollonι data fuerat. Ab uniuersa quã in Gallia habebat possessione, sua culpa & ignauia Anglus penè depulsus est. Galli Græcorum Imperium pridie Id. April. Byzãtio recepto, tenẽt, à Venetis & quibusdam alijs socijs adiuti, quibus impensas refundunt. Balduinus Flandrensis imperator Constãtinopolitanus, Græcorum ecclesiam Romanæ audientem & concordem reddit.	5165
1205	25	Henricus Balduini frater Græcorum Imp Augustus.	5166
1206	26	Ioanna Comes Flandriæ.	5167
1207	27	D. Dominicus Tolosates & Albios adit hæreticorum confutandorũ gratia.	5168
1208	28	Almaricus Carnotensis hoc tẽpore uir eruditus, sed hæreticus, cuius sequaces Lutetiæ cum eiusdem ossibus refossis postea sunt usti.	5169
1209	29		5170
1210	30	Simo Comes à Monteforti bello aduersus Albios hæreticos profectus, Biterras, Carcassonem & Albios occupat, & quædam alia circùm oppida.	5171
1211	31	Ferdinandus Lusitanus Ioannam Comitem Flandriæ uxorem ducit.	5172
1212	32	Bellum Flandricum.	5173
1213	33	Albiorum strages, in qua Petrus Tarraconen. rex eorũ auxiliarius necatur. Fortunam & uictoriam persequitur Simo à Monteforti.	5174
1214	34	Pugna Bouinẽsis. Rex Augustus uincit pridie Non. Iun. (alij VII. Cal. Aug.) Otho fuga salutem petit. Captiui ducuntur, Ferdinãdus Lutetiam in arcem Luparam recèns ædificatam: Reginaldus Bononiensis Peronam: Salebriensis Comes Anglus ad Fanum Quintini. Otho, & nõnulli eius sectatores, impij, & ecclesiæ hostes à Papa iudicati erant. In acie multùm Rex periclitatus	5175

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		est. reuersus templum uictoriæ Virgini matri dicatum prope Syluanectum ædificat. Male, ut mihi uidetur, Gaguinus hoc prælium anno 1211. factū esse scribit. Eodem tempore, & ut quidam tradunt, die, Ludouicus regis filius ad Pictones & Aquitanos missus, cum Ioanne rege Anglorum manus conserit, cui iam uarijs modis afflicto Augustus dat inducias V. annorum. Petrus Altißiodorensis Græcorum Imp. Aug.	
1215	35		5176
1216	36	Simo à Mōteforti ius sibi in Ducatum Tolosanū concilio Lateranēsi datū, à rege adiutus persequitur aduersus Raimundum Tolosatem ex Hispania cū auxiliarijs militibus reuersum, & aduersus Albios. Ludouicus Philippi F. à primoribus Angliæ in spē regni uocatus, iureiurādo obsidibusq́; acceptis, ex portu Itio traycit tēpore dißidij inter illos & Ioānem Regem, qui interea repentè moritur. Angli igitur Henricū defuncti fi-	5177
1217	37	lium, odio in amorem uerso, Regem salutant Ludouicus autem conuentione facta, pecuniáq; accepta, in Galliā se recipere cogitur, anno 1218. Poly. Verg.	5178
1218	38		5179
1219	39		5180
1220	40	Robertus Petri F. Græcorum Imp. Aug.	5181
1221	41		5182
1222	42		5183
1223	43	Rex quartana febre Meduntę interijt pridie Id. Iulij diluculo. Testamēto ingentem pecuniæ summam legauit Ioanni Brenno Hierosoly. Regi, qui moribundum inuiserat. Item Templarijs hospitalarijsq́;, item egentibus, ac suum omne uestiarium sacris ædibus. Corpus ad D. Dionysii delatū, honorificentißime maximaq́; pompa & frequentia conditum est, exequias celebrātibus Io. Brēno Rege, Legato Papæ, & episcopis qui Lutetiam ad cōcilium in Albios conuenerant. Ludouicus F. cum Blancha uxore VIII. Id. Augusti Rhemis per Gulielmum archiepiscopum sacratur atque coronatur.	5184
1224	1	LVDOVICVS D. LVDOVICI PATER XLII. REX ANN. III. Simo à Monteforti Comes in Tolosæ oppugnatione cæsus. eodem anno idem Vidoni filio contigit, cui Almericus maior frater succeßit. Congressus & amicitia instituta inter Regem & Fœdericū Germanorum Imp. Vallicolorij apud Ambaros. Matthæus à monte Morentiano M. Eq. Sauarus Malleonensis male ab Anglis tractatus, partes sequitur regias.	5185
1225	2	Leues fiunt excursiones inter Gallos & Anglos in Aquitania. Quidam Balduinus commentitius, qui se Imperatorem Constantinopolitanū finxerat, in Burgundia interceptus, & à Ioanna Flandriæ Comite, quā aiebat filiam, ad patibulum missus.	5186
1226	3	Almericus Comes F. Simonis a Mōteforti M. Eq. Rex mēse Maio aduersus Albios hæreticos proficiscitur. Auenionem expugnat, urbisq; muros diruit, redeūdo Montispēserij moritur pridie Id. Nouemb. Ludouicus F. annos natus XII. tertio Cal. Decēb. ab episcopo Sueßionensi sacrā accipit coronam.	5187
1227	1	DIVVS LVDOVICVS XLIII. REX ANN. XLIIII. Blancha regis mater Galliæ Regēs testamēto relicta, moderata & sapiēs mulier: quæ partim obscuras, partim apertas inimicitias initio regni exortas sedat, uel ui, uel beneuolentia concilians sibi principes, aliosq́; qui secesserāt facta in filium coniuratione. Hūbertus bello præfectus Regius à Blācha Regente aduersus Raimundum Tolosatem missus. Die Epiphaniæ festo Ferdinandus Flandrus numerato redemptionis precio liberatus, & in aulā receptus, summa in gratia apud Regentem materterā fuit, ut esset contra Philippum Bononiensem cōiuratorum principem: à quo Calitium & munitum, & muro cinctū est. Pacem fecit Blancha cum Campano, morte matris auunculiq; Nauarrorū Rege salutato. Petrus maledoctus ex uxore Adela dux Britāniæ, qui cum esset aliud coniurationis caput, Anglos in Galliā euocauerat, redit in amicitiam Britanniam regis beneficiū professus, deprecante potißimū fratre maiore Roberto Comite Druidū, qui ante à coniuratione ad partes Regias desciuerat. Quare istorum & permultorum nobilium coniura-	5188
1228	2	tio frustra fuit. Theobaldus Campanus Nauarræ Rex.	5189
1229	3	Balduinus Roberti filius puer Græcorum Imp. Aug.	5190
1230	4		5191
1231	5		5192

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
1232	6	Schola Parisiorũ à D. Ludouico restituitur, quæ propter motus, iniurias & cædes scholasticis illatas dilabebatur. eam autem rex Anglus ad se pellicere, & Oxonij instituere studebat.	5193
1233	7		5194
1234	8	Rex solus regni administrationem suscipiens, Margaritã Raimundi Comitis Prouinciæ filiam uxorẽ accipit. Raimundus Maßiliã redire nolẽs odio suorum (nam expellere eum conati fuerant, accito iuniore Raimũdo Tolosate) apud sororis uirum Comitem Sabaudiæ reliquam uitam egit. Quatuor eius filiæ singulari quadã felicitate Regibus nupserunt. Maxima natu Regi Gallo, Leonora & Sãtia uel Cynthia duobus fratribus, Hẽrico regi Angliæ, & Ricardo Germa. Imperatori delecto Sabaudus Beatricẽ minimã à morte patris Carolo Regis fratri collocat, Tolosate repudiato. Ea regina erit Siciliæ.	5195
1235	9	Alphonso regis fratri Pictonum duci Ioanna Raimundi Tolosatis unica filia despondetur, ea quidem lege, ut Alphonsus solus succederet, usufructu tantùm socero quoad uiueret relicto.	5196
1236	10	Robertus Regis frater Comes Atrebatium. Carolus Regis frater Comes andium, Cenomanorum, & Prouinciæ.	5197
1237	11	Expeditio maritima in Asiam in auxilium Christianorum, quam susceperũt Theobaldus Nauarrorum rex, Petrus Maledoctus, Almericus à Monteforti, Erix Ambarus &c. Balduinus Constantinop. Imp. auxilium petens uenit in Galliam. Regis opera suæ ei redditæ & in Francia & in Flandria res, Comitatusq; Namurcensis.	5198
1238	12	Lutetiæ disputatum authore Gulielmo episcopo de plura sacerdotia obtinentibus: decretum tandem ac constitutum fuit, ut nemo nisi uni præesset, nisi lethali noxa se uellet obstringere. Annales Francorum, & aliæ historiæ.	5199
1239	13	Spinea corona, & sacrosancta Christi paßi monumenta quæ Balduinus Venetis oppignerauerat, à D. Ludouico redempta sunt: qui apud sacrũ Palatij sacellum quod Lutetiæ erigebat, ea deposuit, & asseruanda commisit. Ne minimum quidem sacerdotium & præbẽdum ædiculæ illius dabat, nisi lectißimis uiris, & probatæ uitæ, & doctrinæ singularis. Quid quæso facturus erat si donaret episcopatus? Aemyl. Fœdericus Imperator congressus & colloquij simulatione Regem cir-	5200
1240	14	cumuenire nititur: quosdam etiam Galliæ Præsules Romam ad conciliũ papæ accitos in itinere capit: tandem literis Regis eos restituere cogitur.	5201
1241	15		5202
1242	16	Hugo Marchiæ Comes consilio & superbia uxoris uictus, noluit se profiteri clientem (quod homagium facere dicunt) Alphonso Comiti Pictonum. Sed illa Anglum cuius mater erat, in Galliam pertraxit, ubi rebus parum	5203
1243	17	feliciter gestis, Hugo se dare in cliẽtelam, & iusiurandum præstare Alphõso compellitur.	5204
1244	18		5205
1245	19	Margarita Flandriæ Comes. Innocentius quartus Fœdericum metuens, cum in Galliam fugisset, Lug-	5206
1246	20	duni concilium habuit, quem Rex initio inuisit: Imperatorem ecclesiæ hostẽ iudicat, imperiúmque ei abrogat. Ruber pileus & purpura in eo primùm concilio Cardinalibus data sunt. Rex cùm Pontisaræ grauißime ægrotasset, morbo liberatus sacram militiam profitetur. Controuersia inter filios de succeßione superstite Margarita matre Flandriæ Comite. Rex sic rem composuit, ut Gulielmus, eiusq; fratres Dampetræ filij ex secundo matrimonio post fatum matris, Flandriæ Comitatu potirentur, ex primo autem connubio nati, Annoniam obtinerent.	5207
1247	21	Hẽricus dux Brabãtiæ primus, cũ antea eius maiores Louanij Comites eßẽt.	5208
1248	22	D. Ludouicus Blancha matre Galliarũ Regente II. instituta, cum fratribus Roberto & Carolo & Odone legato papæ soluit Maßilia (alij. Aquis sextijs) VIII. Calend. Septemb. qui dies eius memoriæ postea consecratus est. ad XI. Calend. Octob. appulit in Cyprum. Mors Raimundi Tolosatis Alphonsum generum remoratur.	5209
1249	23	Rex Aegyptum ingressus, Damiatam expugnat. Robertus regis frater ultrà progressus, in pugna cadit cõtra Aegyptios, uictoria Gallis alioqui prælio duplici, cedente. Alphonsus appulit Calend. Nouemb. Damiatam. Morbo ex labore ærumnaq; militari paßim in castris grassante, Rex grauiter	5210

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		laborat. Cladem nostri fessi uictique malis maximam à Barbaris accipiunt. Strenui bellatores permulti per illas miserias desiderati. Carolus Alphonsusq; capti. Damiata Barbaris restituitur, cum magna ui pecuniæ induciarũ pactione in decem annos facta. Itaque rex liberatus in Syriam cum paucis	
1250	24	militibus reliquis se recipit. Regina Ioannem infelici cognomine Tristenuem patre captiuo peperit. Rex ante reditũ Sidonem, Cæsareã, Ioppem restituit. Christianos Barbarorum seruos gregatim undiq; cogebat, atq; redimebat.	5211
1251	25	Pastores ingens manus perditorum hominum, qui cum regem captiuum audiuissent, arma ceperant, à Biturigibus Aurelianensibusq; deleti sunt.	5212
1252	26	Blancha D. Ludouici mater obit.	5213
1253	27	Regis in Galliam reditus. Lutetiæ Robertus Sorbonã instituit, atque fundauit collegium Sorbonæ.	5214
1254	28	Rex Carolum fratrem mittit opem laturum Margaritæ Flandræ aduersus eius filios Auenienses, & Gulielmum Hollandum Imperatorem delectum.	5215
1255	29	D. Ludouicus histriones, parasitos, & eiusmodi homines nequã ab aula exegit. Magistratuum ambitum & sordes coercuit. honorũ dignitates illis non	5216
1256	30	erant uenales, neq; ansi fuissent in toto iurisdictionis tractu aut fundos eme-	5217
1257	31	re, aut sacerdotia liberis accipere. Blasphemis, & in uanũ nomen dei assu-	5218
1258	32	mentibus, in fronte cauteriũ inussit. Ecclesiæ permultæ & collegia & sodalitates gloriãtur hoc se Rege institutas & cõditas. Cœnobiũ D. Dionysii ut nunc stat & uisitur, Rex instaurauit Matthæo Vindociuẽsi antistite, ubi superiorum collecta sepulchra exornauit. Valetudinarium proxime ædem maximam D. Virginis Lutetiæ extruxit. Albertus magnus.	5219
1259	33	Balduinus Augustus Græcia pulsus est à Palæologo. Tunc Gallorũ imperiũ apud Cõstantinopolim finitur, quod obtinuerant ab urbe capta 55. annu. Thomas Aquinas prædicator.	5220
1260	34	Mẽdicantium ordines suum genus uitæ miris laudibus, ac religionis sanctitate, schismatice ac seditiose commendabant. Gulielmus à Pano amoris, Sorbonicus doctor, aliiq; doctrina clari, mendicitatem illam in uulgus, ac notinam sine causa paupertatẽ improbabant, contendentes speciem & prætex-	5221
1261	35	tum religionis dari inerti & desidiosæ uitæ, ac mendicationi. Liber eius, qui adhuc extat in bibliotheca Sorbonæ, damnatus est.	5242
1262	36	Vrbanus Quartus P P. in Tricassibus natus humili loco. Philippus filius D. Ludouici Claromõte Pẽtecostes die, composita de finibus controuersia, Elisabethã Iacobi Tarraconensium regis filiam uxorẽ accipit.	5223
1263	37		5224
1264	38	Carolus regis frater comes Prouinciæ & eius uxor cum Massilia soluissent,	5225
1265	39	triginta triremibus Romã appulsi, Siciliæ & Hierosolymorũ reges salutãtur, Papæ beneficiarij ac tributarij. Ad Beneuentũ Mãfredũ Romanæ ecclesiæ hostem iudicatũ Carolus uicit, occiditq;, & in possessionẽ regnorũ iuit.	5226
1266	40	Carolus Siciliæ rex, uicarius imperij nomine Papæ.	5227
1267	41	Philippus Pulcher nascitur, filius Philippi. Pugna ad lacum Fucinum inter Carolum & Conradinum Suenum.	5228
1268	42	D. Ludouicus cũ iam statuisset in Asiã aut Africã traijcere, celebre illud &	5229
1269	43	memorabile fœdus cum Angliæ rege Hẽrico præsente frequentissimo utrinque nobiliũ conuentu Lutetiæ percussum est. Normani, Cenomani, Andes, Turones, Pictones regi Gallo cesserũt: Anglus uerò magnã uim pecuniæ haberet, & ulteriorem Aquitaniam, & ex citeriore usq; ad Carantonum cum finibus Agenensium, Cadurcorum, Lemouicum, de quibus tamẽ Gallo Anglus ius clientelare deberet, ac superiorem agnosceret, renuncians ius omne quod in Galliæ regnum sibi uindicare posset. Henricus in Oriẽtem expeditionem susciperet, D. Ludouicus Thunetem. Polydorus Vergilius, & quidã alij hanc pacem factam fuisse tradunt anno 1258. Ludouicus D. Ludouici filius moritur.	5230
1270	44	D. Ludouicus cũ tribus filijs Cal. Mar. soluit Massilia (gallicæ historiæ tradunt. ab Aquis Sextijs) in Africã traiecturus, relicta regni administratione Simoni Neellæ, & Matthæo Vindocinensi antistiti D. Dionysii. Sæua tẽpestate in mari iactatus. Carthago expugnata. Thunetis obsessa. Pestilẽtia in castris. Ioannes Tristennis regis F. prior decedit: quẽ ex profluuio ad 8. Cal. Septemb pater Rex sanctus morte sequitur. Carolus frater Siciliæ rex statim interuenit. Henricus quoque Ricardi Angli Cæsaris filius Cornubiæ co-	5231

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		mes. Philippus D. Ludu. F. Rex in castris salutatus, post datas leges Barbaris, & tributū impositū ut quotānis Carolo regi CCCC. M aureorū penderent, cū eo è Sicilia in Galliam redit. In mari peste & tēpestate afflictati. In itinere moriūtur Drepani Theobaldus rex Nauarræ, & statim uxor eius grauida Isabella filia D. Regis. Obit & noua regina Elisabetha Philippi. Aemyl. qui aberrat, Gulielmi Dampetræ comitis Flādriæ interitū hic adnotans, multò antè ob domesticas discordias interfecti. sed Vido Dampetra eius frater D. Ludouicum in hanc expeditionem secutus est.	
1271	1	PHILIPPVS D. LVDOVICI FILIVS XLIIII. REX ANN. XV. Funere patris, eorumq; qui in expeditione obierant, celebrato apud D. Dionysium, rex inungitur Rhemis ab episcopo Suessionum 3. Calend. Septemb. Quidam hunc Audacem cognominat, sed ea fuit animi & morum lenitate, ut non meritò potuerit appellari Audax. Philippus uerò Burgundiæ dux Audax uocabitur. Henricus Theobaldo in regnum Nauarræ successit, uxo-	5232
1272	2	re ducta Roberti Atrebatiū comitis fratris D. Ludouici filia: unde procreata est Ioanna unica. Nuptiæ quoque Petri comitis Alenconij fratris regis cū Ioanna Ioannis Blesensis filia.	5233
1273	3	Bellum Flussatium. Raimundus Bernardus Flussatium comes, cum annum captiuus fuisset, restituitur. Conciliū Lugdunense Gregorio X. PP. pro terra sancta recuperāda, & ad-	5234
1274	4	uersus Græcos de sancto spiritu. Eustathius Bonauētura à balneo regio, ordinis minorū antistes ibi factus est Cardinalis. Rex primùm inuisit Papam. Errat Aemylius, annum 1284 pro 1274 accipiens. Bellum Hispanicum Castulonense pro sororis Blanchæ filijs Ferrādo & Alphonso pupillis, Ferrando Castulonense patre mortuo. Ioanna Nauarra orba in Galliā adducitur patre Hērico Pōpellone defuncto. Eustathius Bellomarchius reginæ infantis nomine iusiurandū & à populis & à ciuitatibus accipit, auxilium ferente Roberto Atrebate pupillæ auūculo præfecto, qui à rege iussus est illuc diuertere relicta expeditione Castulonensi. Rex Mariam Ericis Brabantini filiam ducit, quæ in sacro palatij sacellu Lutetiæ coronatur 10. Calend. Iulij.	5235
1275	5	Ludouicus filiorum regis maximus obit: quem ueneno sublatum esse suspicio fuit. Quare ut res certiò cognosceretur, præsules aliquot (sic uides episcoporum obsequia aliquando honesta & liberalia fuisse) Niuellā missi sunt sciscitaturi Beguinam sortilegam.	5236
1276	6	Brocchius cubicularius fiscique præfectus res maximas regni administras, magna procerum omnium lætitia Parisius reste dedit supplicium. Petrus illi ex uxore affinis Bellouacorum episcopus ad Papam profugit. Reges, Francus Baionam, Castulonēsis Marsanum petiere, sed inde re infecta discessum.	5237
1277	7		5238
1278	8	Iacobus Meyerus huc usque Chronicon Flandriæ scripsit.	5239
1279	9		5240
1280	10		5241
1281	11	Siculus Vesper die Paschæ propter Gallorum libidinem, & militarem insolentiam. Siculi à Carolo deficiunt, ingenti cæde facta, coniurationis principe Ioanne à Prochyta, & Petrum Tarraconensem recipiūt. Petrus Alenconius regis frater, cum magnis copijs, multisq; principibus & nobilibus in Italiam transcendit laturus Carolo suppetias, sed in Apulia naturæ concessit. Bellum Tarraconense. ubi primùm imperio Papæ aduersus Christianos Hispanos, perinde atq; antea aduersus Saracenus, crucis insigne acceptum.	5242
1282	12		5243
1283	13	Papa Petrum Tarraconensem proscribit, & hostem ecclesiæ iudicat, eiusq; regnum dat Carolo Valesij comiti regis Franci ex sorore Petri filio.	5244
1284	14	Nuptiæ & cōsecratio Philippi Pulchri, & Ioanæ reginæ Nauarræ 18 Cal.	5245
1285	15	Septēb. VIII. Id. Ianua. obitus Caroli regis. Carolus Claudus eius filius captiuus erat. Robertus Atrebas præfectus, regis & Papæ mādato, ut quæ patris mortui essent in Italia tueretur, interim dū hæres custodia liberaretur. pridie Id. Maias rex comitatus regibus Philippo filio Nauarrorum, & Iacobo Balearium, in Ruscinonis comitatum uenit aduersus Petrum Tarraco-	5246

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		nensem. Genna Ruscinonis expugnata & diruta. XIX. Calend. Septemb. leui prælio arte & dolo Rodulphi Magist. Equitũ cõmisso, Petrus rex Tarconẽ. ita uulneratus, ut inde obierit. Rex Philippus rediens in magno discrimine, ex morbo Perpeniani decedit mense Octob. Gerunda quam receperamus, defecit.	
1286	1	PHILIPPVS PVLCHER XLV. FRANCIAE REX ET NAVARRAE ANN. XXVIII. Rhemis 8. Idus Ianua. consecratur. Palatium in insula quam Sequana Lutetiæ facit, à Philippo extructum magnificentissime. Huic negocio præfuit Engerranus Marinius, regis cõsiliarius, & fisci præfectus. In eo palatio forum est, quod Parlamentum uocãt: ubi certæ sedes summis iudicijs datæ ac constitutæ sunt. Illic etiam ratiociniorum, aliorumq; plurium iudiciorum subsellia. Ad hæc regia principis. Gaguinus scribit ibi Parlamentum constitisse ordinarium Hutino rege. Hoc rege Gymnasiũ Nauarræ Lutetiæ institutũ ac fundatũ à regina Ioãna.	5247
1287	2		5248
1288	3	Carolus rex Apuliæ (quẽ pro Clando nonnulli Cunctatorem uocant, inquit Aemyl.) ex Hispania in Franciã poce facta rediqt, atq; inde in Italiã cũ egregio comitatu trãscendit, ubi Guelforũ partes contra Gibellinos defendit. Die	5249
1289	4	Pentecostes à Nicolao Papa Romæ Apuliæ rex & Siciliæ consecratur. Induciæ in quinquenniũ renouatæ inter Iacobũ Tarraconensem, & Carolũ	5250
1290	5	Claudu. Robertus Atrebas indignatione redit in Galliã. Carolus Valesius Claudi filiam cum Andium comitatu pro dote, uxorem acceperat. Deinde pace qua Bonifacius octauus in concordiã rediget, ut iuri quod in Tarraconiam sibi uindicabat, renunciaret, Cenomanorum comitatus illi accedet.	5251
1291	6	Aemylius hic statuit finẽ belli sacri in Oriẽte, Ptolemaide à Sultano deleta. IIII. Non. Octob. natalis Ludouici Hutini.	5252
1292	7	Secundum bellum Anglicum.	5253
1293	8	Angli Normaniã & Aquitaniã inuadunt. Arnulfus Neella Magister Equitũ prior discedens, subsecutus deinde Carolus regis frater Valesii comes eos grauiter cædũt, Adulfo Germanorũ imperatore pecuniæ magna ui ad bellũ nobis inferendũ pertracto. Eduardus Anglus parãs expeditionem, similiter	5254
1294	9	Ericẽ Ambarũ, & Vidonẽ Flandrũ socios adsciuerat. Vido à rege Gallo profugit, hostis infensissimus, à quo in aula simul cum filia dolo retẽtus erat: quæ licet honorifice habita & tractata, ibi tamen fato cessit. Ioannes Scotiæ rex natus Haricuriæ in Gallia, eiusdem princeps, semper regis partes tuetur: sed pòst paulò ita uexatur, ut in hostis Angli manus, causam regis defendens, uenerit. Polydorus Verg.	5255
1295	10	Aegidius Romanus theologus archiepiscopus Biturigum. Bellũ Flandricũ Angli gratia. pugnatũ ad Furnas, captis Hilermo Iuliacẽsi, & Erice Bellomõtono, Anglus & Comes se recipiũt ad suos. Claudus rex ex Italia cũ uenisset, inter Philippũ & Eduardũ inducias in biẽnii cõposuit.	5256
1296	11	Quinquagesimæ & centesimæ uectigal negociatoribus impositũ, quæ Malatosta uulgò appellata est.	5257
1297	12		5258
1298	13	D. Ludouicus Franciæ rex à Bonifacio in sanctorum numerum relatus. Philippus & Eduardus aduersus Adulfum omnibus inuisum ob astutias	5259
1299	14	& scelera coierunt, armantq; in illum Albertum Austriæ ducem Imperatorem delectum, à quo fuit in prælio cæsus. Eduardo regi Pulcher Margaritã sororẽ locauit, uniuersamq; Aquitaniam reddidit. Pol. Ver. Blãcham minorem Fœdericus Alberti Cæsaris filius duxit. Vniuersam Flandriam Rex opera Caroli Valesii subigit. Vido comes cum liberis Roberto & Hilermo Lutetiam captiuus adducitur. Rex à Flandris magnifice receptus est, quorum plebs animo confestim mutato cõcitata, armis ducibusq; assumptis Petro Lusco textore, & Bridano lanio, apud Brugas uim conantur inferre Iacobo comiti Fani Pauli regio prætori. Philippus Vidonis comitis F. Carolo rege, cui in Italia stipẽdia faciebat, relicto, rediqt patriæ suppetias laturus. Eduardus Rex Anglus, cum Flãdros seruare cuperet, callide quibusdam dispersis rumoribus regem à bello abstrahit, ad quod gerendum rebus omnibus instructissimus ipse pergebat.	5260
1300	15	Carolus Valesius alia uxore ducta, Catharina Balduini iunioris Augusti ex	5261

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Philippo filio nepte, Romam ad Bonifacium Iubilei ergò peregrinatur.	
1301	16	Carolus Valesius à Bonifacio patrimonij D. Petri præfectus eligitur. Ludouicus regis frater Eburonicum comes.	5262
1302	17	Odium & inimicitiæ Bonifacij Papæ in Philippum Pulchrum. Mira hominis impudentia fuit, qui regnum Galliæ, põtificiæ maiestatis beneficium asserere ausus est. Verùm multò stolidiores esse puto, qui disceptant an tantú liceat pontifici. Tunc nostræ demum Frãciæ sacris interdixit. Episcopi Regis partes secuti sunt. Pugna Curtracensis. Flãdri mense Iulio uictoriã de nobis insignẽ reportarunt. Robertus Atrebas, Reginaldus Neella, Iacobus comes fani Pauli, & pleriq; alij illustres illic cæsi. Aerebatiũ comitatũ Othoni Burgũdiæ comiti, qui Mathildem defuncti Roberti filiam in uxorem duxerat, rex dono dat, nulla Roberti nepotis ex Philippo filio ante Robertũ patrem mortuo, ratione habita. Isabella regis filia iuniori Eduardo Anglo nubit.	5263
1303	18	Vido comes Flãdriæ cum filio Hilermo regi fide data, in patriam ad tumultus sedandos proficiscitur: qui ubi nihil promouisset, ad regem redijt, obijtq; Compendij 8. Calend. Mart. Morte Vidonis Marchiæ regi obuenit Engolismensiũ comitatus. Gaguinus. Bonifacius PP. ab hoste Sara Colũna interceptus, Anagniæq; asseruatus in domo paterna, post diem 35. ex quo liberatus erat, ob animi ægritudinem indignationemq; rabie correptus interijt.	5264
1304	19	Ad fanum Odemari XV. M. Flandrorũ, ad Ariam DCCC, ad Tornacum D. cæsi. Rex ualde periclitatus est in conflictu ad Montem Populeti, in quo, Hilermo Vidonis nepote cum sex millibus hostiũ cæso, uicit, M. D. è suorum numero amissis. Certis conditionibus Robertum Vidonis F. maximum, & comitatus Flandriæ hæredem, Flandris reddit. Regnum & rex ipse à Benedicto põtifice absoluitur. Rex iste grauis decumarũ exactor extitit, cuius tempore pecunia rara, & moneta parũ proba.	5265
1305	20	Lugduni cum Clemes Quintus Lemonix, antea Bertrandus dictus, Burdegalæ archiepiscopus, PP. coronatur, Gallus, Anglus, Tarraconẽsis, reges cõueniunt. Nobiles aliquot in turba elisi, Papa per uias incedens ex equo deiectus, Rex Gallus maceriæ antiquæ & multitudine spectantium grauatæ ruina penè opprimitur: qua circumuentus Ioannes dux Britanniæ necatur. Huic Arcturus F. successit.	5266
1306	21	Sedes papalis Roma Auenionem translata, ubi annos 70. consistit. Tres cardinales missi, qui Romæ & in Italia res gererent. Iudæi à Rege spoliati, & è Gallia pulsi.	5267
1307	22	Ludouicus Hutinus morte matris Ioannæ reginæ Nauarræ rex coronatur Pompelone. Valterus Castellionens Magist. Equitum. Per hæc tempora Templarij ubique	5268
1308	23	puniuntur. interea rex bonam partem reditus illorum accipit, Papa	5269
1309	24	consentiente. Robertus Caroli Claudi F. Prouinciæ comes, Auenione rex Apuliæ à Papa coronatur, quo iure pater eius regnum obtinuerat, & in Italiam præmissus, ut Henrici Imp. eò proficiscentis conatus frangeret. Turcis expulsis D. Ioannis Hospitalarij Rhodum capiunt: qui ob id ipsum postea uocari cœperunt Equites Rhodij.	5270
1310	25		5271
1311	26	Viẽnẽse conciliũ, in quo de Tẽplarijs, & Terræ sanctæ recuperatione actum est. Templariorũ nomen Papa abolet, quorũ reditus D. Ioannis hospitalarijs conceduntur. Pontifex dimisso concilio Burdegalam pergens moritur	5272
1312	27	Aureliani Schola à rege & hoc Papa instituta fuit. Bellũ in Robertũ Flandriæ comitem paratur. Engerrani tamen Marinij opera res omnis inter regem & comitẽ componitur: qui cum satis magnam comparasset inuidiam in colligenda ad id bellũ pecunia, maiorem etiã tum sibi conflauit ob exercitus missionem. Argentũ signatũ improbe. populi Parisiensis tumultus obortus irruentis in ædes Stephani Barbatuli, pecuniæ cudẽdæ magistri. Rex etiam ipse ex Flãdria reuersus Lutetiã, ob id periclitatur. Hutinus Petri Lugdunensis archiepiscopi conatus repressit, ausi regiam occupare iurisdictionem.	5275
1313	28	Nurus regiæ, Margarita Ludouici Hutini regis Nauarræ, Blancha Caroli,	5274

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		apud Malirubi monacharum cœnobium deprehensæ sunt in adulterio, & conuictæ die Martis à resurrectione Christi. grauiter supplicium de Philippo & Valtero Danoysijs earum amatoribus sumptum. Ioanna Philippi absoluitur. Ludouicus, Margarita miserè defuncta, è qua Ioannam filiam susceperat, Clementiam regis Hungariæ filiam ducit. Carolus suæ Blanchæ libellum dat repudij Papa authore, & Ioannam filiam comitis Eburonicum uxorem accipit. III. Calend. Decemb. ad Fōtem Blaudi locum natiuitatis decedit, in æde D. Dionysii sepultus. Ludouicus Hutinus F. post patris mortē sesquiannum ferè regnauit.	
1314	1	LVDOVICVS HVTINVS XLVI. FRANCIAE REX ET NAVARRAE SOLVS ANN. *ferè* II. *Hutinus, tumultuosus & perturbator.* *Engerranus Marinius* Normanus, *Longæuillæ comes, magna cum authoritate fisci summus præfectus, opera & factione* Caroli Valesii *capitalis inimici, quia mentiri cum per iurgium ille dixisset, Ioanne Annali accusatore, peculatus reus, furca suspenditur pridie Cal. Maij. Paniotus Magus, cuius arte Engerrani uxor, ut ferebatur, in regis perniciē uti statuerat, strangulatur. Simul quædā clauda mulier comburitur. Engerrani statua è summis palatij gradibus deiecta. Ex eo Valesius semper ualetudinarius, numinis, ut aiebant, uindicta, ipsemet mortuum uehementer desiderauit.* Rex in Galliam Iudæos reuocat.	5275
1315	2	Opera Hutini creatus Papa Ioannes 22. *qui ditior pontifex, quàm sapientior, diu uicturus est. Parlamentum in palatio Parisiensi statarium & ordinarium constituitur. Rex moritur* Nonis Iun. *ad Vicenarum saltum, Clementia uxore grauida relicta. Bello Flādrico nondum confecto, pax Lutetiæ in palatio hoc interregno facta per Philippum Longum Galliæ rectorē, & sanctius concilium Cal. Septem. Mense* Nouembri *regina Ioannem peperit, qui per* 8 *tantùm dies uixit, quare nullo numero habetur.*	5276
1316	1	PHILIPPVS LONGVS XLVII. FRANCIAE REX ET NAVARRAE ANN. V. Odo Burgundiæ dux, *Ioannæ filiæ sororis & defuncti Regis Ludouici regnum deberi contendebat: cui satisfecit Longus, filia in uxorem data cum* Burgundionum comitatu. *Ludouicus regis F. Parisiis moritur.*	5277
1317	2	*Pace cum comite Flandriæ confirmata, Ludouicus* Niuernensium comes, *ex filio eius nepos, Margaritam Regis filiam in matrimonium ducit. Maria tertia Regis filia Delphino Viennensi nupsit.*	5278
1318	3	*Rex iste neque ab Ecclesia, neque à populo, quæ*	5279
1319	4	*petebat tributa & uectigalia impetrare potuit.* Ioannes *à* Poliaco Theologus, *cogente Papa à*	5280
1320	5	*sententia deductus est, & iussus palinodiam canere. Asserebat enim fratribus Mendicantibus confitendum nōn esse de peccatis: quod si quis hoc fecisset, ad Pastorem & Curionem redeundum.* *Puteos Elephantiaci à Iudæis persuasi ueneno inficiunt: quæ res grassantis extitit causa pestis. sed utrique misere dato supplicio perierunt.* *Rex constituerat, ut ubique ponderis, mensuræ, & pecuniæ ratio eadem esset: sed morte præuentus efficere non potuit.* IIII. Non. Ianuar. *Longus obit, in æde D. Dionysii conditus. ei frater succedit,* IX. Cal. Mart. *Rhemis sacratus.*	5281
1321	1	CAROLVS PVLCHER XLVIII. FRANCIAE REX ET NAVARRAE ANN. VII.	5282
1322	2		5283
1323	3	*Ioannes Insulanus* Non. Maij *Lutetiæ ad patibulum ducitur. Falsum est nitricum fuisse Ioannis Papæ. Aemylius. Scelerum seuerus animaduersor, iustitiæ & æquitatis cultor Pulcher fuit.* *Fraterculorum hæresim Ioannes Papa damnat.* *Carolus Valesius Aquitaniam in-*	5284
1324	4	*gressus, Hugonem Pensacensem & Anglos fugat.* *Isabella Regina Angliæ*	5285
1325	5	*in Galliam proficiscitur ad Regem fratrem pòst* *Carolus Valesius morbo nunquam se re-*	5286

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		mittente, Engerraui corpus in gratiam consanguineorum à Rege postulat, eique sumptuosas exequias faciendas curat. Mēse Decēbri sequēte circa decimū-	
1326	6	septimum Calend. Ianuar. moritur. — in Angliam cum potenti & copioso comitatu reuersa, maritum Eduardum expellit, ut filius iuuenis Eduardus tertius regno potiretur. Regum hic primus est, qui Papæ decumas permisit, ut quæstus particeps fieret. has autem iste colligebat ut bellum moueret in Ludouicum Bauarum optimum imperatorem, quem hostem scilicet Ecclesiæ indicauerat. Nicolaus de Lyra Theologus Frāciscanus, uir doctus in lingua Hebræa.	5287
1327	7	Moritur Rex ad saltum Vicenarum Calend. Feb. sepultus in æde D. Dionysii, relicta uxore grauida. Interim controuersia inter Eduardū Angliæ Regem, & Philippum Valesium, uter regni rector aut successor esse debeat. Robertus Atrebas lege Salica causam Valesii modis omnibus tuetur. Regina Calend. April. Blancham peperit filiam posthumam, quam Valesius Rex postea Philippo minori filio Aurelianensium duci elocaturus est. Itaq; Philippus Valesius trium superiorum regum patruelis id temporis rector, Rhemis Rex inungitur die festo sanctæ Trinitati, per Gulielmum archiepiscopum.	5288
1328	1	PHILIPPVS VALESIVS XLIX. REX ANN. XXII. Caroli Valesii. F. Ludouicus Flandriæ Comes 10. Calend. Septemb. restituitur. Flandri profligātur, cæso in cōflictu Collino Annecino plebis altero ductore. Casletum captum, spoliatum & incensum. A duce Brabantino redditus Hilermus Canutus alter plebis ductor regiis repetentibus, de quo Lutetiæ supplicium sumptum est. Valterus à Creceio Castellionis dominus, Magister Equitum.	5289
1329	2	Ioannes Papa contentionibus quæ illi erant cum Petro Reatino Antipapa, & cum Imperatore, totum regnum commouet & perturbat. Ad Ambianos regū Frāci, Angli, Bohemi, & Balearici conuentus. Anglus clientē se professus est, atq; in uerba Valesii iurauit, repetēs res in Aquitania sibi ablatas bello Pēsacensi. Valesius sacra arma induit aduersus infideles. Ioannes Bohemiæ rex cum filio Carolo postquam in Franciā uenerat, Bonam filiam Ioanni regis filio natu maiori & Normaniæ duci nuptū dedit. Ludouicus Clarimontis & Marchiæ Comes, primus Borbonii dux. Petri Cuuerii actio in episcopos pro Rege, qua conabatur illis cùm temporalem auferre iurisdictionem, tum illorum totiusq; cleri mores in melius cōformare, Bertrando Eduorum episcopo præcipuo defensore. Hanc finiit cōtrouersiam Rex ipse die festo D Thomæ Cantuariensi, episcopis quod petebant concedens. Quare illi cognomen ueri Catholici, cum gratiarum actione, multisque laudibus detulerunt.	5290
1330	3	Philippus Eburouix, Rex Nauarræ, ex uxore Ioanna filia Ludouici Hutini. Aemylius & Polydorus falluntur, appellantes Ludouicum.	5291
1331	4		5292
1332	5		5293
1333	6		5294
1334	7		5295
1335	8	Benedictus Tolosas PP. Auenione. Initium maximi belli Anglici, quod tam atrox, cruentum, & funestū fuit,	5296
1336	9	ut ex quo Gallia Romanorum arma sensit, nullum cum eo sit conferendum: sæpius intermissum, sæpius renouatum. Robertus Atrebas Comes Bellomontanus, cùm litē amisisset quæ illi erat cum Mathilde Burgundionis uxore, atque ob id inimicitias cum rege exercens, iactatis quibusdam uerbis cōtumeliosis, quamuis regis sororem haberet uxorem, se male acceptum, iniuriamq; sibi factam existimās, Burdegalam ad partes Angli se recepit, uxore liberisq; Ioanne & Carolo relictis. Anglus eum honorifice excepit, & remunerauit comitatu Richemondiæ.	5297
1337	10	Iacobus Artenilla homo plebeius in Flandria pro Anglo multas excitat turbas contra Comitem, qui se in Franciam recepit.	5298
1338	11	Natalis Caroli Quinti.	5299

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		Galli & Angli regum instructissimæ acies in conspectu ferè sine ullo conflictu ueniunt. Eduardus, cum Valesius prælio abstineret, Flandriã repetit, ubi Iacobi Artevillæ consilio, liliorum insigni, & Regis Franciæ titulo adsumptu (quæ hucusque sibi arrogat) illinc in Angliam traijcit. P. Valesius socios habuit in castris, Bohemum, Scotum, Nauarrum, reges: Duces, Ioannẽ Britannum, & Rodulphum Lotaringum: Comites 26. magnámque aliorum nobilium cateruam, cum maxima militum turba. Eduardus Imperij Vicarius, consilio ac ductu Roberti Atrebatis cõfidebat uirtute & numero militum Anglorum, Flandrorum, & Germanorum. Sed Ludouicus Bauarus	
1339	12	German. Imp. cui nõ satisfactum erat, mox ab eius societate defecit, amicitiamq; Galli maluit. In quadam in Flandria excursione Guli-	5300
1340	13	elmus Comes Saleberiensis captus Lutetiam adducitur. Pugna nauali atrox ad Clusas 9. Calẽd. Iul. in qua Eduardus sua felicitate & uẽto secundo adiutus, nostros maris Præfectos inter se discordes, cæcidit, profligauitq;. VII. Cal. Aug. dux Burgundiæ Robertũ Atrebatem Fanum Odemari obsidentem coëgit ad Anglum secedere, qui tum Tornacũ oppugnabat. Inducijs inter reges factis promulgatisq;, utrinq; captiui redduntur. Flandri suum recipiunt Comitem. illis omnino parcitur. Scotus æternus Francorum amicus domũ reducitur. Bohemus aliquandiu agit in Francia. Ioannes tertius Britanniæ dux, ad suos rediens, obit in itinere. Philippus Nauarrus in Hispaniam aduersus Saracenos est profectus, ubi postea in Argesillæ urbis regni Granata obsidione mortuus est, anno 1343.	5301
1341	14	Bellum Britannicum inter Carolum Blesensem & Ioannem à Monteforti de ducatus Britanniæ successione. Ioannes cùm iudicio Parlamenti uictus esset ad uim & arma se conuertit, Anglo Rege fretus. Ioannes Regis F. Normaniæ dux, Ioannem à Monteforti ad Nannetes capit, quem Lutetiam in arcem Luparam adseruandam mittit. Claudia uxor cum Ioannæ filio adolescentulo fortiter mariti partes tuetur. Papæ opera in biennium illi dãtur induciæ. Interea regem Angliæ sibi conciliauit, nuptijs pactis inter Ioãnem filium & Mariam Angli filiam. quare ab illo adiuta bellum quàm antea acrius repetit & renouat. Robertus Atrebas ex uulnere illic accepto postea interijt. Eduardum ipsum ut præsens bello præesset, tandẽ illa pertraxit, sed	5302
1342	15	per legatos Papæ induciæ in triennium extractæ. Clemens Sextus patria Lemouix Auenione Papa, qui Iubileum ad annos quinquaginta rediget.	5303
1343	16	Oliuerius Clissonus, Gulielmus Baccho, Ricar-	5304
1344	17	dus Perseius, & alij nobiles aliquot è Normania & Britannia, minutæ maiestatis, qui pro Anglo stetissent, damnati, Lutetiæ capite puniuntur. Gotthofredus Comitis Haricuriæ frater, proditionis accusatus non cõparuit, sed proscriptus ad Regem Angliæ profugit, à quo Magister Equitum dictus est, ut scelerati & impij in patriam belli dux esset.	5305
1345	18	Venalia hoc tempore sacerdotia. pecuniæ omnia obediebant. Initio regni immanes pecuniarum exactiones fuere, ac primùm ex sale uectigal institutum.	5306
1346	19	Eduardus ex ducibus aliquot in Aquitaniam mittit. Ipse cum filio & numeroso exercitu in Constantiensem agrum Calend. Iulij exijt, ubi ferro & igni uastata loca uniuersa. Rodulfus Magister Equitum, & Ioãnes Tancredouillanus Cadomi se ab hostibus capi permiserunt. VII. Cal. Septemb. (10. Calend. inquit Aemylius) sabbato ad uesperã pugna ad Cresciacum omniũ famosissima luctuosissimaq; quæ Gallis unquã acciderũt, ob duces nobilitatemq; ferè omnem illic interemptam. Occisi sunt in eo prælio Ioannes Bohemiæ Rex, Carolus Regis frater germanus Alenconij, Rhodulphus Lotaringia, Ludouicus Flãdriæ, Haricuria, Blesensis, Sacrocæsariensis Comites. Postridie longè maior cædes eorum qui per imprudentiam ad signa nostra se recipientes, in Anglorum manus incidebãt. Desiderati sunt in ea pugna ex omni numero circitèr ad triginta millia. Gotthofredus Haricuria mœrore & facti pœnitẽtia uictus, Regi se tradidit laqueum collo gestans, quem Rex illi abstulit. Carolus Lucẽburgensis Bohemiæ Rex domum redit, qui deinde Imperator deligetur. Ludouicus Iunior Flandriæ Comes.	5307
1347	20	III. Non. Augusti. xi. postquam Calitium obsessum erat mense, spe & auxi-	5308

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		lio urbi destituta, per Ioannem Viennensem Regis Præfectum deditur Eduordo ea lege, ut ciues incolumes cum singulis uestimentis quò uellent se conferant. Nobilibus aliquot, iisq; primariæ authoritatis, qui capita sua pro salute omnium hosti deuouerant, Angliæ Regina grauida nõ sine numinis uoluntate ueniam uitamq; impetrauit. In Francia à Rege institutum, ut qui primùm uacarent magistratus, Calitio expulsis ac proscriptis conferrentur pro genere uitæ & statu, tum ut eis pensatio quædam ac remuneratio beneficiorum, tum ut urbis fortiter defensæ honestum testimonium esset. Ex eo tempore Calitium ab Anglis recuperari non potuit. Carolus Blesensis cum duobus filijs Ioanne & Vidone in Britannia capti, in Angliam ducuntur. Pater, Reginæ Anglicæ, quæ illi sanguine coniuncta erat, precibus statim liberatur, retentis tamẽ eius liberis, qui satis humaniter & habiti & tractati sunt. Mense Decembri Trapezitæ Longobardi & Itali capti, pulsi ac proscripti ex Francia ob immanes usuras præter leges exercitas. Rex sortem accepit, interusurio relicto.	
1348	21	Fames & pestilentia. Inducijs cum Anglo factis Rex	5309
1349	22	nuptijs celebrandis dat operam. Acquisitio Delphinatus Viennensis uili precio uẽditi à principe Humberto, qui Dominicanorum instituto & sectæ se addixit, sed ea lege, ut primus regis filius, eius ferret nomen, dominatúmque obtineret. Philippus Fortunatus Felix uerè Catholicus, qui tamen rebelles	5310
	.	& coniuratos opprimere nũquam potuit, obit 5 Calend. Septemb. ad Nogentum Regium, sepultus apud diuum Dionysium.	
1350	I	IOANNES I. REX ANN. XIIII. Induciæ prorogatæ sunt. VII. Calẽd. Octob. Rhemis cum Ioanna Bononiensi uxore secunda consecratur. 16. Calend. Nouemb. Lutetiã cum pompa ingressus est. Hic Rex Ioãnes excelso & generoso animo fuit, adeò à simulatione alienus, ut in neminem unitu aut uerbo amorem præ se tulerit, quin eum amaret. Quæ uirtus in Rege nimis heroica est. Initium ordinis Stellæ à Rege Ioanne in antiqua & nobili domo S. Audoeni ad Lutetiam. Equites illius ordinis stellã aut in capitio, aut in alio uestis conspicuo loco gestabãt. Aemulatione adductus Rex Anglus Garterios Equites instituit, qui Periscelidem insigne ferrent. Rodulfus Magister equitũ ex Anglia reuersus, proditionis accusatus & damnatus, capite luit pœnas Lutetiæ apud Nellam domum.	5311
1351	2	Carolus Hispanus Magister Equitum. Rex Nauarræ ob simultates priuatas ad Aquilam Normaniæ uicum in lecto iacentem occidendũ curat. VI. Id. Ianua. Nauarrus Regis gener in Parlamẽtum uenire noluit, nisi uno filiorum Regis obside accepto. IIII. Non. Martij acta est causa. Rex ignoscere & factum cõdonare coactus est, adductus potißimùm Heroinarum precibus, quæ conuenerant ut pro eo deprecarentur. Iacobus Borbonius ducis frater, Magister Equitum.	5312
1352	3	Innocentius Sextus Lemouix Auenione PP.	5313
1353	4		5314
1354	5	Nauarrus intercesßit ne Rex tributũ quod à tribus populi ordinibus sibi dari postulabat, pridie Cal. Decẽb. acciperet, tandẽ tamen Regi concessum est.	5315
1355	6	Carolus Regis filius primus Delphinus, & dux Normaniæ. Carolus Nauarrus cũ permultis nobilibus dum mẽsæ accumbit cũ Delphino, imprudens capitur Non. April. Ex eorum numero Ioãnes Haricuria & tres alij e uestigio truncantur capite, Nauarrus Lutetiã captiuus adducitur.	5316
1356	7	Rex Angliæ Claudiocestriæ ducẽ in fines Constanticusiũ mittit: cui se statim dedunt. Philippus Nauarri frater, Gotthofredusq; Ioannis Haricuriæ cæsi patruus, pariter eius filius Valliorũ princeps Eduardus annos uigintiquatuor natus, in Aquitaniã traiecit, aduersus quẽ Rex festinãter cõtendit. XIII. Calend. Octob. die Lunæ Rex Ioannes capitur. Hæc pugna fuit uix ad quartum lapidem ab urbe Pictonum in cãpis qui belli usus & male	5317

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		pertusi uulgò dicuntur. Anglus in uineis, dumis, ac spinetis sese occuluerat cũ modico exercitu. Rex Dionysia Myrubrecho Atrebati tunc apud Anglum exulis se permittit. Philippus animose & audacter patrem defendens, capitur. Ab Eduardo cognato (Ricardum Gaguinus falsò nominat) Valliorum principe humaniter & honorifice tractati, in Angliam ducti sunt. Clades non admodum insignis, nempe ad quinque aut sex millia hominũ numero, præ magnis incommodis quæ ex eo prælio uniuersæ Frãciæ acciderunt. M. D aut M. DCC è nobilibus capti, & bis tanto maior captiuorũ numerus hostium Anglorum exercitu. Valterus Brenus Athenarũ dux uulgò dictus, Magister Equi. illic cæsus est. Fortuna & prosperitas Eduardi principis Valliorum. Carolus Delphinus elapsus, Parisios se recipit, coacturus Lutetiæ concilium Id. Octob. Seditiones passim in Gallia erant. Carolus Nauarrus custodia liberatus à suæ factionis hominibus, pridie Calend Decẽb. Lutetiæ in concione populi conquestus est uehementer de iniurijs sibi à rege factis. Is quacunque iret, cùm orationibus ad concitandum populum compositis, tum armis maiores turbas excitabat. Induciæ cum Anglis in biennium factæ Burdegalæ. Robertus Gallus episcopus Laudunensis, Stephanus Marcellus mercatorum Præfectus, ac ciues Parisiẽses Nauarri turbis ac seditionibus innixi, Delphinum in sua potestate habere, regniq; administrationem rapere nitebantur. Delphinus in Germaniam ad Carolum imperatorem	
1357	8	auunculum se recipere coactus est. Parisiensium precibus Lutetiam rediit, uerùm cum periculo uitæ, Tribunis militum Campaniæ & Clarimõtii intimis Ocitani luxurioso uestitu ludisq; prohibitis aurum & mũdum muliebrem, earumq; magno cõsensu & uoluntate, uendiderunt, ut ad regem liberandum conferrent, Comite Armeniaco apud eos Præfecto.	5318
1358	9	ac familiaribus in cubiculo ad palatium in conspectu suo trucidatis, & per summum ludibrium tractis & proiectis totum diem ad Petram marmoreã. Marcellus Præfectus Delphino capitium proiecit in medium, quod partim ex rubro, partim ex cæruleo erat, qui color plebis ferebatur, ut uim ab illo auerteret. Plebs per tres ordines tentauerat abrogare & tollere Regios Magistratus. Delphinus regni administrationem per se suscipiens, pridie Id. Mart. se Rectorem Franciæ, hoc est regni gubernatorem, præconio promulgari iubet. Plebs ubiq; in nobiles commota, cæsis Bellonacis, quæ factio Iaqueria dicebatur. cæteri perterriti domũ redierunt. Parisienses Nauarrum propè ducem sibi contra Delphinum habebant. Stephanus Marcellus ad D Antonii portam cæsus est. Delphinus Rector urbem ingreditur.	5319
1359	10	Rex Angliæ Calitio in fines Rhemorum profectus, Parisiorum deinde ac Carnutum uicina loca omnia ferro & igni populabatur.	5320
1360	11	Pax ad Britiniacum 8. Id. Maij. Calitij Rex liberatur 8. Calend. Nouemb. In pacis fœdere adiũctus fuit Rex Nauarræ, cùm Philippus frater pro eo uadem se exhiberet. Tota pacis ratio conditionésque in Annalium mo-	5321
1361	12	numentis reperiuntur. Rex Lutetiã reuersus, Parlamentũ quod biẽniũ ferè uacauerat, instaurauit. Morte Philippi Burgũdionis, Ioannes Rex ducatus hæres & successor fuit.	5322
1362	13	Vrbanus Quintus Lemouix Aueniune Papa. Rex Auenionem adit, tum ut Papam inuiseret, tum ut milite gregario in agris omnia prædãte patriam liberaret, & omnem istam fecem extra regni fines in religionis hostes ad bellum duceret.	5323
1363	14		5324
		Rex Ioannes, ut de suis obsidibus liberandis transigeret, in Angliã transiit, sed morbo impeditus Londini moritur 6. Calend. April. Carolus Quintus patris corpus in Galliam ad D. Dionysium transtulit.	
1364	1	CAROLVS QVINTVS SAPIENS LI. REX ANN. XVI. Rhemis cum uxore Regina Ioanna Borbonia consecratur 14. Calend. Iunij. Hic tantummodo loca uicina Lutetiæ peragrans, longinqua & grauia tum negocia, tum bella, per fratres ac Præfectos suos feliciter administrauit. Bertrandus Gesquinas Britannus Nauarrum expellit.	5325

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Philippus Andax Regis frater, dux Burgundiæ. III. Calend. Octob. occiditur in acie Carolus Blesensis, in Britannia bellum gerens contra Ioannem à Monteforti, quem cùm uiduæ principatum Pontiberæ restituisset, & de cætero conuentum esset, Rex in fidem accepit, ducem Britanniæ agnoscens. Carolus Blesensis postea consecratur, & in diuorum numerum refertur ab Vrbano Papa.	
1365	2	Bertrandus Gesquinas in Hispaniam suscipit expeditionem,	5326
1366	3	ut patriam sceleratis hominibus quibus abundat, expurget. Petrum Castulonensem Francis maleuolum, suisq; & Tarraconensi uicino inuisum, regno deturbat. Henricum Castulonensem fratrem nothum qui antea expulsus erat, coronãdum curat. Princeps Valliorum, cum ex Aquitania in auxilium uenisset, Henrico in fugam compulso, ac capto Gesquinate, Petrũ restituit. Verùm cùm militi stipendium à Petro promissum non daretur, in Aquitaniam exercitum reducit, ubi Gesquinas magnifice ac liberaliter seredimit. Nonis ex Francia succedẽtibus auxilijs Nothus bellum redintegrans, fratrem occidit, regno potitur.	5327
1367	4		5328
1368	5	Ioannes Dormanus Iuris præfectus, Bellonacorũ episcopus & Cardinalis. III. Non. Decemb. Natalis Caroli Sexti. Bellum inter Anglos & Francos renouatum. Aquitani grauate imperium Anglorum ferebãt, quia tributo ni-	5329
1369	6	mio premebantur. Armeniacus, nobilésque alij & ciuitates ad Regẽ Franciæ Senatumq; Parisiensem prouocarunt. X. Calend. Maij Lutetiæ ad portam D Antonij iacta sunt fundamenta arcis Bastildæ per Hugonẽ Ambriotũ Prætorem urbanum, Regis uerò sumptibus. Nuptiæ Margaritæ filiæ unicæ Ludouici Comitis Flandriæ, & Philippi Audacis. Rex Angliæ eam nuptum dari Edmundo filio uoluerat. Ad IX. Calend. Octob. Robertus Canolus Anglus Calitio cũ in Franciã peruenisset, inter Lutetiã & Iudæã suburbanũ uicum suos ad dimicandum expeditos paratósq; habuit, ostentauitq;. In Aquitaniam deinde profectus est, ut principi aduersus eos qui defecerãt, uix consistenti, se coniũgeret. Vrbs Lemouicum ab Anglis diripitur ac deletur.	5330
1370	7	Gregorius Vndecimus Lemouix Papa Auenione. Cum Maurellus Fiennius se magistratu abdicasset, Bertrandus Gesquinas statim Magister Equitum dictus, in Aquitaniã ad Anglos armis persequendos à Rege mittitur. Hic Magister Equitum quanto humiliori loco quàm quisquam alius antea, tanto animosior, & ad arma promptior.	5331
1371	8	Auxilio classis ab Henrico Castulonensi missæ Angli ad Rupellã maritimo bello grauiter cæsi, quo partim nauiũ captæ, partim incẽsæ, partim submersæ. Duces Biturigum & Burgundiæ fratres Regis in Pictonibus & Santonibus rem faciunt.	5332
1372.	9	Victoriæ, fortuna, triumphi Bertrandi Gesquinatis in Aquitania & Britannia. Ex Anglis Robertus Canolus eis fortitudine opponebatur, quem Ioannes à Monteforti Regis Angliæ gener summum Præfectum in uniuersa Britannia contra nos reliquit. Ioannes Dormanus Cancellarij dignitate se abdicauit, quam Rex fratri Gulielmo Dormano detulit. Superstitio Turlupinorum, qui cognomen sibi adsumpserãt paupertatis societatem, cum scriptis libris & habitu damnati exusti atque deleti sunt.	5333
1373	10		5334
1374	11		5335
1375	12	Ioannes Viennensis Præfectus maris. Lex Regis Caroli Quinti, ut Regum Franciæ filij anno 14. consecrentur, & coronentur, promulgata fuit in Senatu 12. Calend. Iunij. Gregorius XI sedem Papatus Romam Auenione retulit.	5336
1376	13	VI. Id. Iul. mors Eduardi principis. Ioannes à Monteforti in Britãnia adeò Francos armis urgebat, ut Ludouicus Andegauensis pedem referre coactus fuerit.	5337
1377	14	Ad necessitates belli, uectigal sali ac promercali uino impositum. Aemylius. Rex Quintus eo tempore aduersus Anglos exercitus quinque potentissimos habebat, ut & milite & ducibus longe superior esset.	5338

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Mors Regis Eduardi patris. Ricardus ex Eduardo principe filio nepos annos xi. natus ei successit, ut moriens auus iusserat. Carolus Quartus Imperator, Fráci Regis auúculus, ac Venceslaus fi-	
1378	15	lius Cæsar uenerút in Franciá, ut inter Anglos & Frácos pax fieret. magnificétissime excepti Parisios ingressi sunt pridie Non. Ianua. Rex quáuis æger, eis obuiá processit ad D. Dionysii portam, sed totú de pace negotium interruptum atq; prorogatum, propter obitú Reginæ ad 8. Id. Februa. & paulò pòst Isabellæ filiæ V. Id Februa. Hoc luctus tempore Cæsares abierunt, eorúmque iussu conuentus mox Albata plebs in Flan-	5339
1379	16	Gandaui eadé de re habitus: sed re infecta discessum est, ob schisma & factiones de Papatu. dria aduersus Comitem & nobilitatem. Philippus dux Burgundiæ socero uenit in auxilium. Schisma 30. annos fuit. Vrbanus Sextus Romæ Pontificatú gerent. Clemens uerò Fundis (quæ urbs erat partium Ioannæ Reginæ Siculæ) à Gallis Cardinalibus delectus consedit Auenione. Rex Fráciæ partes eius secutus est. Propterea bina cócilia ecclesiæ Gallicanæ Lusetiæ coacta & habita sunt. Primum frequentia maiori, 3. Id. Septemb. Alterum 16. Cal. Decemb.	5340
1380	17	Thomas Anglus, Calitio in Franciam, deinde in Britaniam peruenit, in auxilium partium Ioannis à Monteforti, Andium duce illum insequente, nó audente tamen confligere. III. Id. Iul. Bertrádus Gesquinas Magister Equitú morte absumptus dú Castrum nouum obsidione premit, quod eodem quo mortuus est die, se dedidit apud D. Dionysium sepultus ad imam partem sepulchri Regis. Rex 16. Cal. Octob. obiit in castro Pulchritudinis ad saltum Vicenarum, conditus apud D. Dionysium. Nicolaus Oresmius, homo doctus, cuius cósilia & monitus Rex Quintus in primis sequebatur, ex Latino Aristotelis & Ciceronis, aliorúmq; authorum libros permultos traduxit. Rex enim literarum & literatorum amator erat summus, & admirator. Iussit etiam sacros Bibliorum libros diligenter & uere transferri (Nam Valdenses aliíque pro libidine eos uertebant) rei ecclesiasticæ literarumq; sacrarum perquam studiosus. Ius ex æquo ut diceretur, in primis curabat, iudiciisq; frequenter aderat. In pauperes liberalis ac beneficus. propterea Sapientis nomen meritò assecutus. Togatus omnino fuit, nec ex quo rex creatus est, arma unquam induit. Quicquid patri ablatum erat, id omne ferme ab Anglis recuperauit. Præfecti belli, duces Andium, Burgundiæ, Biturigú, eius fratres. Dux Borbonius, & Bertrádus Magister Equitum negocia illi feliciter conficiebant. In omni rerum genere lectissimos uiros habere uoluit.	5341
1381	I	CAROLVS SEXTVS LII. REX ANN. XLII. Adolescens admodum Rex consecratus est pridie Non. Nouemb. ob tutorum discordias. Ludouicus tamen dux Andium patruorum maximus natu Franciæ rector permansit. Ludouicus dux Turonum frater Regis. Oliuerius Clissonius, genere Britannus, Magister Equitum. Iudæi uexati & iniuria affecti à perditis & seditiosis hominibus. Ioannes Britanniæ dux à Rege in fidem receptus. Hugonem Ambrotum in aula gratiosum, qui urbis Parisiorum Prætor ampla & magnifica opera (exponuntur ab Aemylio) ædificarat, scholastici & ecclesiastici, quos tum contemnebat, tum studio oppugnabat, iudicio persequútur. Parisiorum episcopus eum hæreseos damnatum in perpetuum carcerem asseruandum tradit. Hic Rex tres tantùm liliorum flores pro insigni Regum Franciæ gestare instituit. Militi stipendium non persoluebatur. Plebs ob aucta uectigalia tumultuabatur. cùm tamen Rex proximus tátam pecuniæ uim reliquisset, Duodecies centú millia nummûm aureorum, ut scribit Aemylius. Gaguinus uerò & magni Annales tradunt decé & octo milliones. Cæterùm ab homine certo ac uero accepi summá in tabulis scriptam, quá iussu dominæ Ludouicæ Regentis Franciæ, dum uiueret, matris huius nostri regis Francisci, subductis rationibus supputauerat, nó minoré fuisse. Initio tamen regni huius magnæ fisci angustiæ fuerunt. Adolescentia regis, & crebra gubernantium muta-	5342

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		tione, dißipata uniuersa. Ludouicus Andegauensis, Rector Franciæ adoptione filius Ioannæ reginæ Siculæ, ut ei suppetias ferret contra Papam Vrbanum, & Carolum Hungarum ab Vrbano euocatum, in Italiam festinans, quod potuit arripuit. Ter conatus uectigalia imponere, quæ singulæ ciuitates persoluere detrectarũt. Seditione ac tumultu populus Parisiensis, qui propterea Malleati dicti sunt, Ambrotum, ut eum ducem haberent, carcere liberarunt. Is elapsus postea nusquam uisus est. Tandem ille Andegauensis exhausit pecunia populum, & ecclesiasticos. Primus enim fuit qui Clemente Antipapa concedente, per laicos ui & armis, neglectis prouocationibus, in magno etiam Academiæ tumultu decumas ad bella abstulit. Verùm male partum, male disperijt, infelici rerum euentu. Nunquam aliàs Frãcia sic uexata, quàm Rege hoc stulto & iuuene imperãte, qui temere largiens omnibus profusißimus erat, ac maxime prodigus. Pudor ac reuerentia tum exulabat. [illegible] quare Carolus Septimus ob hanc regni conturbationem multùm laborauit. Principes læta-	
1382	2	Auxilia Flandro in Albatos decreta postulante Audace genero. Rex ad Rosæbecam xi. Calend. Decemb. primo cui interfuit prælio uictor euasit, ex populo Flandrico plus 20. hominũ millibus occiduntur. Philippus Arteuilla Gandauensis populi dux, illic cũ uulneratus fuisset, nec curari nec uiuere post tãtam suorum cladẽ sustinuit: quãobrẽ / tabantur Rectorem hinc abire, ut eius authoritati ac maiestati obtemperare non cogerentur. Hungarus Ioannam captam ad mortem adegit priusquam in Italiam transcenderet Andegauensis, qui à Clemente Siciliæ & Hierosolymorum rex coronatus Auenione, statim superauit Alpes cum triginta millibus equitum. Nã pedestris exercitus numerus ignora-	5343
1383	3	Rex corpus eius in patibulo ignominiose suspẽdi iußit. Bellum hoc septem annis gestum, plus quàm ducenta hominum millia absumpsit. / tur. Sed quinto Id. Septemb. in Apulia obijt. Corpore in Franciam relato, milites incolumes cateruatim redierunt. Ludouicus Secundus Andegauensium dux, qui Iolantillam Tarraconensem in matrimonium accepit. Rex à Flandria rediens cum exercitu Lutetiam ingressus est, ciuibus uehementer infensus, de CCC. magna populi commiseratione ac consternatione supplicium sumpsit: alij dimidia bonorũ parte multati, quæ militibus distribueretur. In Rotomagũ & quasdam maiores urbes pariter animaduersum. Rex Parisiensibus Aediles, quos Scabinos uocant, & Præfectum mercatorũ in uindictam sustulit: qui magistratus non nisi post quinquennium restitutus est. Ioannes Maresius regis in Senatu aduocatus, popularis admodum, caosa paucißimis diebus agitata capite truncatur. Petrus Orgemontanus Iuris Præfectus. Remittendus fuit iterum in Flandriam exercitus. Angli qui Gandauensibus in auxilium uenerant, domum se receperunt. Interea Ludouicus Comes na-	5344
1384	4	turæ cessit 3. Calẽd. Februa. ad fanũ Odemari. Audax gener eius hæres, qui Gandauenses leuiter rebellantes sedauit, ac rem omnem prudenter cõposuit. Philippus Audax dux Burgundiæ, Comes Flandriæ &c. Agrestes Aruernorum Lemonicum & Pictonum duce quodam Petro Brueno tumultuantes in nobilitatem & sacerdotes, per Biturigũ ducem aut gladio aut laqueo uitam miserè finierunt. Perpauci qui euaserant, ad agros colendos redierũt. Illinc Auenionem ad Papam inuisendum dux profectus est. Iste Biturigum dux Ioannes regis patruus, uir summa uirtute atq; ingenio, solertes & acutos inprimis amabat, ad rẽ aliquantu auidior, quia profusior in negocijs quæ susceperat. Ad hæc in ædificia & ecclesias large plurima erogabat. Finis belli Flandrici.	5345
1385	5	Leo rex Armeniæ à Turcis expulsus, in Francia honorifice exceptus & tractatus, in Angliam traiecit, ut pace facta, bellũ in Turcas coniunctis uiribus & copijs moueretur. Verùm cum impetrare non posset, in Galliam redijt. Ioannes Viennensis præfectus maris in Scotiam missus aduersus Anglos, sed ob dißidium cum Scotis reuersus est, regem adhortãs ut transiret aduer-	5346
1386	6	sus Angliæ regem. Summus apparatus belli in Anglos ad portum Clusæ	5347

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		abrũpitur atq; dimittitur cunctatione cõsilio & authoritate ducis Biturigũ.	
1387	7	Mors senis Caroli Regis Nauarræ ambusti. Lutetiæ singulare certamen inter Ioannem Carongium, & Iacobum Griseum adulterum, qui victus sui sceleris pœnas dedit. Britanniæ dux cum Clissonum M. Eq. ad conuiuium uocasset, simulans	5348
1388	8	deinde sublatis epulis pulcherrimas ædes uelle illi ostẽdere, captiuũ eum tanquam clientem suum fecit quoad redemptionem persolueret, & societatem & amicitiã cum duobus filijs defuncti Caroli Blesensis inegeret. cũ autem, quamuis Rex uehementer infensus esset, nunquam liberare uoluit, nisi accepta prius pecunia, locisq; quibusdam, quæ Rex deinde coëgit restituere. Oliuerius Clissonus M. Eq. & Ioannes Mercarius Nouiantus magnus Magister, & Petrus Riparius ducibus regis patruis domum remissis omnem regni administrationem obtinebant, ecclesiasticorum quoq; maleuolentiam multis modis contrahentes.	5349
1389	9	Rex ad Occitanos contendens, Clementem PP. Auenione inuisit. Papa Siciliæ & Hierosolymorum regem nuncupat Ioannem Iuniorem Andegauensem, qui interim Prouincia potitur.	5350
1390	10	Africum bellum sacrum Genuensium precibus. Borbonius Imperator exercitus missus: & Angli & Veneti cũ simul Genua soluissent, recto cursu Thunetem appulerũt: post imperatã barbaris ingentem pecuniam, utq; in Africa se continerent, captiuosq; Christianos redderent, domum reuerterunt.	5351
1391	11	Philippi Aurelianensis morte Rex ducatum Ludouico fratri dedit, qui morte Philippi fratris uxoris Valẽtinæ filiæ Ioannis Galeatij ducatui Mediolanensi succederet. Petrus Luna, genere Cathalanus, delectus Papa Benedictus Auenione post Clementem. is præter fidem ac iusiurandũ quod dederat, ad tollendum schisma nunquam animum applicuit, uerùm ut Franciæ duces infensos sibi reconciliaret, unius anni decimas illis concedit. unde passim fremitus atque indignatio. Inuisus ergo & destitutus in Tarraconensium fines patriam suam se recepit. Quo tutior esset, primus Eucharistiam ante se ad sui custodiam gestari semper uoluit. Tunc decreto Papæ nihil omnino penoiarum ex Gallia accipiebant. Ludouicus Andegauensis Iolantillæ nomine Tarraconense regnum ad se pertinere contendebat, sed Ferdinando Castulonensi adiudicatum fuit. Iacobus Armeniacus maxima erronum & perditorum per Galliam manu collecta in Italiam contendit, Florentinis à quibus pecuniam acceperat, contra Mediolanenses auxilium latu-	5352
1392	12	rus. Ad Alexandriam uictus captusq; paulò pòst ex uulneribus interijt. Decimooctauo Calendas Iulias Petrus Crao clàm reuersus Lutetiam, Clissonum Magistrum Equitum cũ adeò grauiter cecidisset, ut pro mortuo illum reliquerit, in Andes confugit. Clissonus Britannum huiusce facti etiam cõscium insimulabat. Rex ex ea re tanto dolore percitus, & uindictæ cupiditate motus fuit, ut cibo, potu, & somno abstineret: potentissimóque exercitu comparato, repulsis omnibus qui de pace agerent, à Cœnomanorũ urbe discedens ad quintum Calẽdas Iulias magnis diei caloribus in delirium animi & insaniam lapsus est Eo enim furore & phrenesi raptus est, ut proximos quosque & sibi obuios interemerit, quousque fatigatus, & equo deiectus, in urbem relatus, adhibitis medicorum remedijs, paulo melius habere cœpit, & ad se redijt Ex eo tamen tempore nemo satis ei fidere ausus est. nam in morbum aliquando recidebat ita, ut ne uxorem quidem agnosceret. Patrui regis Lutetiam reducti, regni administrationem susceperunt. Dux Aurelianensis regis frater, cùm prouinciam hanc sibi deferri uellet, reiectus est, nempe nimium iuuenis. Qui regno præesse consueuerant Nouiãtus & Riparius, ablata illis dignitate expulsi. Similiter inuisus omnibus Magister Equitum domum se recipere coactus est. Philippus Duensis comes in locum illius subrogatus M. Eq.	5353
1393	13		5354
1394	14		5355
1395	15	Carolus iunior rex Nauarræ, cui Nemorosum datũ, prius concesso tamen & adiuncto ducatus titulo & dignitate, in possessionem remunerationem quas pater habuerat in Normania. Congressus regum Franciæ & Angliæ duodecimo Calendas Nouembris. Carolus Isabellam filiam annos ferè octo natam, Ricardo despondit.	5356

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		In 30. annos pactæ induciæ.	
1396	16	Ioannes Audacis Burgundionis filius, cum nobilißimis ac potentißimis Galliæ uiris per Germania profectus est, Sigismundo regi Hungariæ cōtra Turcas auxilium laturus. amißis omnibus captus ad Nicopolim persoluta redemptione cum paucis suorum rediit.	5357
1397	17	Ludouicus Sacrocæsariensis M. Eq. Ioannes Maingrius Bußicaudus Trib. Militum.	5358
1398	18		5359
1399	19	Henricus dux Lancastri exul in Gallia, clàm nemine hoc suspicante in Angliam reuersus, Ricardum regno deturbat, ac se regem facit. Isabellam in Franciam ad patrem postea remisit, Carolo Aurelianensis filio nupturam. Palaologus Græcorum imperator in Franciam suppetias quærens uenit,	5360
1400	20	uerùm uerbis & promissis tantùm adiutus est. Mors Ioannis ducis Britanniæ.	5361
1401	21	Vidua ducis Britanniæ nupsit Henrico Quarto Angliæ regi. Tres eius liberi, Ioannes dux Britanniæ, & Ricardus & Arcturus, in Gallia retenti sunt.	5362
1402	22	Natalis Caroli Septimi Lutetiæ pridie Calend. Mart. Carolus Alebretus Druidum comes M. Eq. statim expeditionem in Aquitaniam suscipic. Reginaldus Corbia Cancellarius.	5363
1403	23	Genua in potestate Regis	5364
1404	24	aliquot annos fuit	5365
1405	25		5366
1406	26		5367
1407	27	Decimo Calendas Decembris Ludouicus Aurelianēsis dux, Regis frater (sic enim apud Aemyliū reponendū est) Lutetiæ occiditur noctu à percussoribus immißis per Ioannem Burgundiæ ducem: qui factum in aperto esse intelligens, profugit. Carolus dux Aurelianensis.	5368
1408	28		5369
1409	29	Burgundio armatus, ac magna militum turba septus contra uiduam Valentinam in Senatum uenit cædem iuste factā esse contendens, quod tamen minime approbatum est, uerùm metu condonatum est illi factum. Gulielmus Bauarus, ut pacem inter eos faceret, ad Carnutes profectus est. Hoc ciuile bellum ob duarum familiarum	5370
1410	30	Aureliani & Burgundiæ ducum controuersias fuit. Cuius de causa etiam potentes ac nobiles è medio tollebātur. Heroinæ, regina ipsa atq; eius filia huc illuc pertractæ & uexatæ, ut in tumultu & periculo belli. Exactiones pecuniarum immanes, & interea pestilentia & fames.	5371
1411	31	Alexander Quintus Papa Romanus, Ludouicum 2. Andegauensem Apuliæ regem pronunciauit, Ladislao illud regnum auferre uolens. Ioannes Papa proximus idem fecit. Lutetia laniorum seditio sæpe orta pro Burgūdione, ductu & factione Petri Essarij prætoris, qui ducem illis dedit Cabocheum euisceratorem.	5372
1412	32	Angli, qui pro ducis Aurelianensis partibus uenerant, postquam cum Burgundione pacem esse factam resciuerunt, plurima incommoda Galliæ intulerunt, ac deinde Ioannem comitem Engolismensem Aurelianensis fratrem 32. annos in Anglia retinent.	5373
1413	33	Ioannes I dux Alenconij. Ludouicus Delphinus Aquitaniæ	5374
1414	34	dux, regni administrationē accipit.	5375
1415	35	Iacobus Borbonius Marchiæ comes, Ioannam reginam Neapolitanam accipit uxorem, quæ Ioanni Tarraconensi nuptias promiserat, sed utrunq; fefellit. Circiter Idus Aug. Henricus V. Angliæ rex in Normaniam traijcit. Arefluctu ad deditionē compulso, Calitium uersus se recipit. ad 8. Calend. Nouemb. ad Dagincurtum circa Blangium prælium cōmittit, & parua clade affectus est, excepto fratre duce Eboracensi illic cæso. Decem millia Francorum cum multa nobilitate occubuerunt, & totidem ferè capta sunt. Duces interempti Alenconius, Ambarus, Lotaringus, & Brabantinus, & comes Niuernensis, & Alebretus M. Eq. Capti Aurelianensis & Borbonius duces, & Bußicaudus & Vindocinensis. Concilium Constantiæ, Sigismūdo	5376

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Cæsaris studio & opera coactum & habitum tribus annis. Tres Papatu priuati, sed in primis ferocia & contumacia Benedicti, qui nec adesse, nec quenquam mittere noluit, damnata est. Martinus V. PP. solus deligitur. Ludouicus Delphinus obit, quem mox	
1416	36	secutus est Ioannes eius frater. Carolus Delphinus. Ioannes Armeniacus M. Eq. Sigismundus Imp. ad Carolum uenit, atque illinc ad Henricum pro pace facienda, uerùm id frustra. Amadeus primus Sabaudiæ dux. Mors Ludouici Andegauensis. Controuersiæ renouatæ. Armeniacus Magister Equitum inuidiosus ob fisci administrationem. Factio ducis Burgundiæ superior erat. Regina relicto rege, se in manus	5377
1417	37	eius tradit cũ filia Catharina. Anglus interea rẽ ꝑmonebat in Normania.	5378
1418	38	Ioannes Villarius proditione unius portæ 4. Calẽd. Iunij de nocte Lutetiam cũ armatis inuadit, & promiscue nulla habita ratione, cædes crudelissimas, maximasq; carnificinas facit. Vrbem, regemq; ac aulam omnem Burgũdioni recipit. Armeniacus M. Eq. & Erix Marla Cãcellarius interfecti, ægre Delphinus euasit. In conspectu Delphini ad Monterigolum agere nolẽtis de pace, dux Burgundiæ occisus est. Philippus Burgundiæ dux cum	5379
1419	39	Henrico Angliæ rege iuncta societate, in patris sui ultionẽ, regẽ, reginã, Lutetiã, & quicquid suæ factionis habebat, in manus ei tradidit, & in Tricassibus Catharinam regis Caroli filiã nubere illi coegit, ea lege, ut ij eorumq; liberi Franciæ regno succederẽt, & Henricus interea maritus rex Angliæ, & rector Frãciæ cognominaretur. Delphinus exhæredatus & proscriptus est.	5380
1420	40	Henricus uxorem in angliam traducit;	5381
1421	41	ubi maxima cum pompa & triumpho excepti. In Gallia cũ Philippo Burgundiæ duce Hunfredũ Clocestriæ ducẽ fratrem suum ad πολιτείαν, Thomã uerò Clarentiæ ducẽ ad res bellicas reliquerat, qui ad Baugeum circa Andes à Scotorum manu, quæ Delphino stipendia faciebat, cæsus est. Ioannes Stuartus Scotus Burchaniæ comes M. Eq. dictus à Delphino. Iacobus Borbonius Neapolim relinquere, & in Franciam redire cogitur.	5382
1422	42	Ioanna regina eius uxor Alphonsum Tarraconensiũ regẽ adoptat euocatq;. Martinus PP. Ludouicũ III. Andegauẽsem (opinor Aemyl. falli, qui Secundum pro Tertio ponit) regem Neapolitanum appellat. Regina non ita multò pòst Alphonso irata, adoptionem rescidit, Andegauẽsemq; adoptatum Roma accersit, & Calabriæ ducem facit. Rex Anglus cognita morte fratris in Galliam redit. IIII. Cal. Septemb. ad saltum Vicenarũ Hẽricus Quintus rex, relicto Henrico Sexto, rege bimulo ex Catharina, decedit. corpus eius in Angliã relatũ. fratres suos duces Ioannem Bedfordiẽsem cum Philippo Burgundione, Franciæ, Hunfredum uerò Clocestriensem Angliæ Rectores esse iussit. Carolus sextus XII. Cal. Nouemb. obit, sepultus ad D. Dionysium.	5383
1423	1	CAROLVS SEPTIMVS LIII. REX ANN. XXXVIII.	5384
1424	2		5385
1425	3		5386
1426	4		5387
1427	5		5388
1428	6	Franciscus Britanniæ Dux. obsidio Aureliani. Thomas Montacutus Anglus Sarisberiensis Comes ictus interijt.	5389
1429	7	Aurelianenses omni auxilio miserè destituti Burgũdioni dedere se statuerãt, sed contentione Anglorum Ducum res infecta fuit. quod ægerrime Burgũdio tulit. Ioanna puella armata obsessos iuuat coactis hostibus obsidionẽ relinquere, ad VIII. Id. Maij, eosq; uirtute minime puellari expellit. Francis deinde res melius ac felicius procedere cœperunt. Ioannes Nothus Aurelianensis. Pataiense in Belsia prœliũ. cæsis Anglis Ioannes Talbotus capitur. Puella armis per loca ab hostibus occupata regem Carolum Rhemis cõsecrãdum ducit, multasq; in itinere urbes recipit. Bedfordiẽsis Anglus prælio dimicare uelle simulans, Regem Parisios rectà contendentem remoratur.	5390

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
1430	8	In oppugnatione Lutetiæ ad portã D. Honorati puella uulnerata, exercitus se recepit, quæ illũ in alias partes Galliæ ducẽs aduersus Anglos, ob successus & uictorias semper celebratur. Compendium obsessum ui & astu ingressa, cum aliquando in hostes eruptionem faceret, à Ioãne Lucemburgensi capitur, Rotomagumq; ad Ducẽ Somersetensem mittitur, deinde inuidia & iniuria artis Magiæ damnata exuritur. Ad Compendium obsidione desistere coacti sunt Angli.	5391
1431	9		5392
1432	10	Henricus sextus ex Anglia traductus, in primario Lutetiæ templo Franciæ rex coronatur. Renatus Ambarus cùm bellum in Antoninum Comitem Vallemontensem moueret, captus ad Burgundionem adducitur.	5393
1433	11	In Gallia calamitates bellorũ, ac miseriæ diuturnæ, ager ubiq; incultus, fames, homo homini perniciem moliebatur.	5394
1434	12	Ambrosius Lorus, Stephanus Hyrus, Poto Santrailla, Equites Franci. Thomæ Hũdelli angli uulnerati ad Gerberoiã arcẽ in Vellocassibus interitus.	5395
1435	13	Carolus fortunam belli metuens, ad hæc intelligens nihil commodius ad uictoriam quàm coniunctos hostes diducere, Burgundionem Anglis minime gratum, ab ijs quæ affectabat repulsum, ad se pertrahere conatur. Paci faciendæ Atrebatinum urbs destinata. Papæ Legatus gladios & arma tollere non potuit. Nam fœderi icũdo apud Anglũ locus nullus fuit. Rex Burgundioni quod petebat, atq; adeò plus quàm posset cõcessit. Factiones & inimicitiæ diuturnæ sopitæ & sublatæ. Lutetiæ Ioannis Bedfordiẽsis mors. Anglus apud Flandros tumultum contra Burgundionem incitare laborat.	5396
1436	14	Calitium Dux obsidet: sed succedentibus auxilijs obsidionem relinquere cogitur, deinde Flandriæ statum ordinauit. Lutetia Francorũ uirtute ab Anglis uindicata in Aprili mense. Ioan. Villarius q̃ perfidiosum in ea capienda, tã strenuũ in ea recuperanda se præstitit. Ludouicus Delphinus in urbe Turonum VII. Cal. Iul. Margaritã Iacobi Scotorum Regis filiam in matrimonium accipit.	5397
1437	15	Renatus Andegauẽsis defuncti Ludouici tertij frater, Ioãnæ Reginæ Neapolis testamento hæres, post redemptionem Burgundioni persolutã liberatus, Genuensium auxilijs profectus (qui se in libertatem uindicauerant elusi à Philippo Mediolanensi, nec ullo modo remunerati uictu & captu Tarraconensium regibus ad Pontias nauali certamine) Rex Neapoli coronatur, quo Isabella eius uxor uirilis animi fœmino prius aduenerat, ut ius suum in Alphonsum Tarraconensium regem tueretur.	5398
1438	16	Pragmatica Sanctio in concilio Basiliensi constituta, & Biturigibus à rege probata Nonis Iulij, Lutetiæ deinde in Senatu pu-	5399
1439	17	blicata III. Id. Iulij.	5400
1440	18	Redemptio Caroli Aurelianẽsis in Anglia captiui. Margaritã Ducis Clenensis ex sorore Burgundionis filiam uxorẽ accipit. Finis controuersiæ inter Aurelianenses & Burgundiones, societate & amicitia instituta. Delphinus quorũdã principũ cõsilio malo inductus, à patre secessionẽ facere uoluit, sed pater clemẽs filio pepercit, & coniurationẽ sedauit sustulitq;. Amadeus Sabaudus in concilio Basiliensi appellatur Papa Fœlix quintus. hic filio Ducatum relinquens in eremum secesserat, neque illi molestum fuit postea Nicolao quinto Papatu cedere, uir bonus ad schisma tollendum legatione apud suos contentus fuit.	5401
1441	19		5402
1442	20	Renatus omissa Neapoli contra	5403
1443	21	Alphonsum, in Galliam redire coactus.	5404
1444	22	Induciarum tempore Renatus Margaritam filiam Hẽrico Angliæ regi nuptum collocauit. Rex Carolus interea rogatu & precibus Renati in Mediomatrices profectus. Delphinus pro Sigismundo Austriæ duce in Basilienses & Heluetios. Carolus Andegauensis Cenomanorum Comes. Bernardus Comes Marchiæ.	5405
1445	23		5406
1446	24		5407
1447	25		5408
1448	26	Iacobus Cordatus ciuis Bituricensis opulentissimus.	5409

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Franciscus Sfortia Blancha Ducis Philippi defuncti notha accepta uxore in matrimonium, in ducatum Mediolanensem inuadet, cuius hæres erat Aureliauensis filius sororis.	
1449	27	*Induciæ uiolatæ. Rex in Normania rem bene gerit. Victor cum pompa & triumpho Rotomagum ingressus est.*	5410
1450	28	XVII. *Cal. Maij pugna ad Forminiacum superatis Anglis.* *Carolus septimus uniuersam Normaniam post annos*	5411
1451	29	XXX. *ex quo ab Anglis subacta fuerat, recuperauit.* *Petrus Britanniæ Dux.*	5412
1452	30	*Angli Aquitania expulsi.* *Hic Biturigum modo Rex timidus (sic enim per ludibrium uocabãt) uirtute & fortitudine potentissimos Reges nihili fecit, eos fudit fugauitque.*	5413
1453	31	*Burdegala ad Talbotum in continentem reuersum deficit. ad* III. *Id. Iulij pugna ad Castellionẽ in Petrocorijs, in qua Ioannes Talbotus & eius filius interempti.* *Burdegala iterum recuperatur.*	5414
1454	32		5415
1455	33	*Angli è Francia omnino expulsi, præter Calitium & aliquot uicina loca nihil possidebant in Gallia.*	5416
1456	34	*Delphinus iterum à patre secesserat. in istum Rex bellũ mouit, quem spolia-*	5417
1457	35	*tum rebus omnibus, ne à quoquam exciperetur, inhibuit sed ad Philippum Burgundiæ ducem, à quo prudenter annos aliquot custoditus est, confugit.* *Arcturus M. Eq. dux Britanniæ.*	5418
1458	36		5419
1459	37	*Franciscus secundus Britanniæ dux.*	5420
1460	38	*Henricus rex Angliæ Gallia pulsus, coniuratione deinde principum regni exactus in Scotiam fugit Regina Margarita cum filio Eduardo in Galliam ad patrem Renatum Andegauensem se recepit.* XI. *Cal. Augusti Rex decessit Magduni Biturigum, ad D. Dionysium deportatus.*	5421
1461	1	LVDOVICVS VNDECIMVS LIIII. REX ANN. XXIII. *Inungitur Rhemis* XVIII. *Cal. Septemb.*	5422
1462	2	*Congressus Regum Franci & Castulonensis ad Fontem Rabiæ. Comitatus Ruscinonensis Francis oppigneratus à Tarraconensi: ex quo maxima postea contentiones exortæ.*	5423
1463	3		5424
1464	4	*Bellum Bonum publicum uulgo dictum, consensu & conspiratione principũ tentantium Regẽ ipsum in ordinẽ cogere, qui dignitates & munera fortibus senioribusq; à patre delata abrogauerat, quiq; à nobilioribus & potentioribus improbe semper aliquid exigebat. Dux Britãniæ & Comes Carolesii Burgũdionũ F. fratri Regis unico Carolo Biturigũ Duci persuaserũt, ut coniurationum & belli princeps esset Dignitate & statu deiecti hos sequuti sunt.*	5425
1465	5	XVI. *Cal. Aug. pugna ad Montem Lethericũ aduersus Comitem Carolesium. Nox prælium diremit. Rex Corbolium se recipit. Carolesius in loco pugnæ constitit. Plus tumultus & fugæ fuit, quàm cædis ac uulnerũ. Burgũdio uictoriã sibi uẽdicabat, sed ex eo tempore inclinare & imminui res eius cœperunt. Exercitus ducũ Biturigũ & Britanni ad Stampas obuiam processit.* *Franciscus Sfortia Mediolani dux cõsilio & armis Regem adiuuit. in Galliam eum filium Ioannem Galeatium misit.* *Bellũ ducis Burgũdiæ in Eburones.* *Gulielmus Quadrigarius Parisiensis episcopus.* *Hostes circa Lutetiam. Alia in parte Dux Borbonius Caroli Biturigũ Ducis nomine cupide ac beneuole Rotomagi acceptus quamobrẽ ad pacis cõditiones Rex animum intendere coactus. Pax Consluctina. Carolus Normaniã, Carolesius urbes ad Somonam sitas, aliasq; nonnullas in perpetuum habuit. Ludouicus Lucẽburgensis Comes Fani Pauli M. Eq dictus. His rex quicquid uellent concessit pro tempore, ut eos disiungeret ac separaret Ducis tantùm Britanniæ sors iniquior, & iactura maior. Carolesius in Eburones cõtendit. Inter ducem nouum & Britannum simultates exortæ Rex in Normania fines accedit, frater eius nudus & inops iterum in Britanniam confugit.*	5426
1466	6	*Ioan. Galeatius accepta morte patris qua citissime in ducatu Mediolanensem reuertitur.* *Expugnatio & direptio Diuaui Duce Burgundione.*	5427
1467	7	*Brugis mors Philippi Ducis Burgundiæ* XVII. *Cal. Iul.*	5428

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		Leodio in fidem & deditionem accepto, Burgundiæ dux Gandauum ad sedanda componendáque omnia contendit.	
1468	8	Rex cum paruo comitatu Peronam ad colloquium ducis Burgūdiæ accepta fide proficiscitur, ubi de Eburonum defectione per quosdam Regios facta Dux certior factus est. Quare cōclusus rex illic, & duos aut tres dies detētus magno in periculo fuit. Nobilißimos aliquot, & ducis maxime familiares, X V. M. aureorum corrupit. Pax sic firmata & sancita est, ut Campaniam & Bryam fratri cederet. Ipse etiā in Eburones proficisci cogitur. Leodium III. Cal. Nouemb. expugnatum, direptum, incensum, atque deletum. Ioannes Andegauensis dux Lotaringiæ in Hispaniam ad bellum contendit, sed postea Barchinone febri absumptus est. Rex reuersus fratrem cogit	
1469	9	ut sortem hæreditatis Aquitaniam accipiat. Ioannes Ballua episcopus Andiū Cardinalis cōprehensus custodiæ traditur. Rex Equites ordinis S. Michaelis instituit.	5430
1470	10	Natalis Caroli Delphini pridie id. Iulij. Ricardus Varuicensis mota ab Anglis seditione ad Regem confugit. Quas Burgundiæ duci urbes cedere coactus fuerat, paulatim ad se rex pertrahebat recuperabatq́;. In Turonibus trium ordinum, qui omnino suarum partiū erant, cōuentū habuit. Vt speciosior belli prætextus esset, post nobiliū quorūdā prouocationes ad se & querimonias delatas, uiatorē senatus misit qui Burgundiæ ducem in ius uocaret: quod ille perquā ægre ac moleste tulit. Ambiani ad regem deficiunt. M. Equitum fanum Quintini occupat.	5431
1471	11	Rex loca in potestate obtinens, rem Burgundioni quantū potest extrahit. Dux cupiditate conferendi manus ardebat. Rex quasdā pa- Varuicensis à Gallo summum accipiens auxilium, Henricum Angliæ regem carcere liberauit, Eduardus fugit ad Burgundionem sororis ui-	5432
1472	12	cis conditiones proposuit. IIII. Id. Maij mors Caroli ducis Aquitaniæ, quæ Burgūdionis auxit iram, & conatus eius fregit. Rex sine mora loca munita occupat, fratris domesticis in eodem statu & dignitate retentis. rum, & ab eo clàm adiutus, cum celeriter rediisset, hostes uicit deleuitque. Henricus, filio Eduardo principe occiso, interemptus est.	5433
1473	13		5434
1474	14	Carolo Burgūdioni Audaci in rebus omnibus suscipiēdis, rex plurimos inimicos conciliat, negociumq́; facessit. Burgūdio annū obsedit Nußiā. Impe-	5435
1475	15	rator e Germania ueniēs cum magnis copijs, ut obsidionē relinqueret cogere nunquam potuit, nisi conuentione facta. Lotaringus interea eū prouocauit. Rex peracto induciarū tempore, quod tamē produci noluerat, aliquot oppida incendit in Picardia. Anglus Calitium traiectus, cui Burgundio cum paruo comitatu obuiàm procedens, Bononiæ illum excepit parum magnifice & copiose, & longe aliter quàm expectabat. Quare pronior ad agendū de pace cū Rege Carolus uehemēter iratus, ac tædio affectus. Congressus duorum Regū ad Picqueniū pridie Calēd. Septemb. Induciæ inter eos, eorumq́; socios, qui uellent, in IX. annos Anglus accepta pecunia Delphino filiā despondit. Regi pariter literas reddidit indices coniurationis Magistri Eq. Burgundio pactis seorsum inducijs, in Lotaringos ad bellum profectus est. Lud. Lucēburgensis Comes Fani Pauli M. Eq. cū hos tres potentißimos modis omnibus offendißet, & de cuius nece toties conuentū est, à suis destitutus in Ducis fidē cōfugit ad Montiū in Annonia. Rex fanum Quintini occupat. Dux Regijs repetentibus eū Peronæ tradidit, ac statim à Senatu damnatus capite luit pœnas XIIII. Calend. Ianuarij.	5436
1476	16	Bellum à Burgundione in Heluetios susceptum. Alphonsus Rex Lusitanorum in Galliam uenit aduersus Castulonenses auxilium quærens: quod ut obtineret, pacem componere conabatur. Bis spoliatus, cæsus, atque in fugā cōpulsus Carolus Burgundiæ Dux Non.	5437
1477	17	Ianua. (pridie Id. ut Aemyl. tradit) occisus est ad Nanciū à Renato Lotaringiæ duce fines suos recuperāte auxilio potißimùm pecuniæ à Rege suppeditatæ, & exercitus Germanorum. Hic finis opum, deliciarū & triumphorum domus Burgundionū. Rex ob id negocia sibi ex sententia cedere existimans, festinanter in Picardiā profectus, ut quas defuncti Ducis Stathmi & diuersoria cursorijs equis	5438

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		urbes ac loca posset recoperaret. à rege primùm in Gallia constitota. Gandauenses tanquam domini Mariam Ducis fato functi onicã filiam apud se asseruabãt. Philippus Creperecors ad Regem defecit: quæ res non mediocre auxilium attolit. Princeps Arausiensis Burgundiam utrãque, paucis urbibus exceptis, in Regis ditionem facilè subdidit. Maria nubit Maximiliano Austria duci Cæsaris F. qui uenerat in Flandriam. IX. Cal. Septemb. Iacobus Arminiacus Nemorosi Dux Lutetiæ gladio percutitur.	
1478	18	Arausiensis cum promissa non præstarentur, defecit, & res in Burgundia perturbauit. superior præfectus reuocatur. Carolus ab Ambæsia illuc mis-	5439
1479	19	sus Dolam capit, atque omnia Regi subycit. Heluetÿ primum à rege stipendium accipiunt. Bellum in Morinis aduersus regium exercitum. Maximilianus se uictorem potans, maiorem cladem accepit. Rex etiam cum eo fœdus & pacem cupiebat, sed quæ sibi multo æquior & commodior foret.	5440
1480	20	Ioannes Ballua Cardinalis carcere liberatus.	5441
1481	21	Obitus Renati Andegauensis senis Regis à Neapoli expulsi. Rex eius hæreditatem sibi asseruit.	5442
1482	22	Maria Maximiliani cõiunx ex equi lapsu, unde in febrim incidit, moritur, relictis Philippo & Margarita liberis. Nõnulli tradũt eã tũc grauidã fuisse. Populus Gãdauensis Maximiliaoũ ad id adegit, ut desponsa filia Margarita Delphino, cum Rege trãsigeret, & quas terras & loca Rex peteret, et	5443
1483	23	cõcederet, plura effecturi si possent, ut principis sui opes potẽtiamq; imminuerent atq; debilitarent. Ea uerò annũ attingẽs tertium in Franciã adducta Anglus hoc facto illusus, ac uehementer indignatus. Delphinus enim gener illi ꝓmissus erat. Hic Rex acri, magno, et uersatili ingenio fuit, quod cõsistere & conquiescere illi non poterat. Hoc enim potitus, mox aliud affectabat cupiebátq;. occultus, uehemẽs, atq; omniũ impatiens. Verũ id in primis cauebat, ne fortunæ quicquã cõmitteret, si uel astu uel simulatione, uel alia quauis arte posset euadere. omnia scire cupiẽs, humilis fortunæ hominibus facilis, habitu modicus, conciliandi peritissimus quos sibi aut prodesse aut nocere posse intelligebat. ad ea quæ caute moliebatur, nulli sumptui parcẽs, in cæteris pecuniæ negligẽs et cõteptor. Valetudinarius, ac iã subinde morbo laborãt, aliud quàm quo usus fuerat sceptro ac diademate assumptis, Delphino filio cõsilium dedit, ne antiquos magistratus, amicos, familiares, ministros, cõmutaret. Hoc enim sibi perquã incõmode accidisse. Morti proximus, suspiciosus, diffidens aliÿs, timidus, qui nihil non tentauerat ut timeretur, ex qua re odiũ maximum contraxit. Pressam nobilitatem primus seruire coegit, populo se formidabilem præbebat, uiã posteris Regibus muniens ad opes nimias & potentiam. Nemo unquã tantã præ se tulit religionẽ, ossa & reliquias Diuorum ubiq; uenerabunde exosculans. Pauperibus eripiebat quæ templis largiretur. Populũ tributis & uectigalibus plus uexauit q̃ priorum regum quisquã alius. Verùm ex quo æger esse cœpit, eum subleuare atque exonerare proposuit. Iudiciorum controuersias infinitas ferè, & tẽpus litigandi breuius præscribere: imposturas, furta, rapinas, quæ à pragmaticis & forensibus hominibus quotidie fiunt, abrogare atq; omnino tollere statuerat. Item morem & ius unum per totam Galliam constituere lingua uulgari comprehensum, & libello breui expositum. Ad hæc pondus unum & mensuram. Nisi ergo morte præuentus fuisset (ut Philippus Cominius ac cæteri scriptores literis tradunt) plurimarum in Gallia utilitatũ author futurus erat. Illud autẽ silentio minime prætereundum, ab eo sene uestiẽdi rationem fuisse mutatã. Nam cultu lauto, diuite, magnifico exornatum & cõspicuum se intuens, impense lætabatur. Medico suo, à quo de uita lõgitudine persuasus, & ut sic loquar, incantatus fuerat, decẽ millia aureorũ singulis mensibus dabat, ut uitam prorogaret. Nemo unquam tot hominibus & Diuis se cõmendauit. Obÿt Plessiaci ad Turones III. Cal. Septẽb. aliquanto sexagenario maior. Sepeliri uoluit Cleriaci in æde D. Mariæ.	5444
1484	I	CAROLVS OCTAVVS LV. REX ANN. XIIII. Conuentus trium ordinũ in urbe Turonũ Iulio mense habitus. Constitutũ ut in Francia rector non esset. Regis pueri cura & tutela sorori Annæ Domina à Bello Ioco credita: quo indignatus Aurelianensis Dux, ac propterea	5445

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		dißidium exortum. Ioannes Dux Borbonij M.Eq.	
1485	2	Bellum in Britannos. Huic Regi corpus infirmum & imbecillum. Pater latine scire noluerat.postea Gallice didicit. In mense Iunio annum fere XIIII attingens consecratus,ac Rex salutatus. Henricus Richemondus septimus Ricardo exacto Angliæ regnum auxilio Gallorum recuperauit. Aurelianẽses Duci suo in urbem ueniẽti, ut bellum in Regem pararet, portas	5446
1486	3	occluserunt. Aurelianensis in Britanniam contendit.	5447
1487	4		5448
1488	5	Ludouicus Tremollius XXVI annos natus summus Regis præfectus. Lunæ die V.cal. Aug. pugna ad fanum Albini aduersus Britannos. Dux Aurelianensis & princeps Aransiensis capti. VII. Id. Decemb. Franciscus Britanniæ Dux obiit. PAVLVS AEMYLIVS HVCVSQVE SCRIPSIT HISTORIAM.	5449
1489	6	Pax cũ Britannis. Rex Margarita Maximiliani filia repudiata, Annã Britanniæ heredem uxorẽ ducit, quam per legatum nuptam Maximiliano, ipsi eripiebat. Bellũ Archiducis in Picardia. Philippus Creperecors illi restituit.	5450
1490	7	Anglus Britanno in auxilium cum uenisset, Bononiam usq. pertraxit. Pax cum eo facta, pecunia certa ei numerata. postridie Atrebates proditione capti ab Archiducis militibus, qui Ambianos pariter opprimere conati sunt. Tandem pax & soror Archiducis cum Comitatu Atrebatum data sunt.	5451
1491	8		5452
1492	9	Rex religiose nimis Ruscinonis & Perpeniani Comitatus Hispano reddidit.	5453
1493	10	Expeditio de acquirendo regno Neapolitano. Petrus Dux Borbonij Rector Francia relictus. Principes & nobiles suis sumptibus militabant. Ludouicus Sfortia Dux Mediolani bellum hoc ualde promouebat. Rex pridie Cal. Ianu. Romam ingressus est.	5454
1494	11	Papa pronunciauit Imperatorẽ Constantinopol. Rex Alphonsus, & eius filius Ferdinãdus Dux Calabriæ profugi in Siciliam se receperũt. Carolus regnum obtinuit, ac Neapolim cum triumpho & pompa ingressus est. Gilberto à Monte Penserio Prorege illic relicto, Roma rediit. Collegium prostitutarum pœnitentium Lutetiæ instituitur. Vniuersi Italiæ principes & ciuitates coeũt, ut obsessis itineribus reditu intercluderent Regem. pridie Non. Iul. pugna nobilis & uictoria Fornoui ad Tarum Rex perquam modicas copias habebat. Summi Duces Regis, Gyæ tribunus militum, Ioannes Iacobus Triuultius Italus, Ludouicus Lucemburgensis dominus Ligniaci, Ludouicus Tremollius. Ludouicus Dux Aurelianensis ad Nouaram à Ludouico Sfortia grauiter premebatur. Rex uictor in Franciam reuertitur. Brissonnetus episcopus Maclouien. Cardinalis Cancellarius Franciæ.	5455
1495	12	Neapolis defecit ad Ferdinandum Alphonsi filium. Galli Gilberto à Monte Penserio mortuo in patriam rediere.	5456
1496	13		5457
1497	14		5458
1498	1	VII. Id. April. Rex moritur repente Ambœsiæ, nullis heredibus relictis. conditus est apud D. Dionysium. Ludouicus Aurelianẽsiũ et Valesiorũ dux Rhemis rex inũgitur VI. Cal. Iun. LVDOVICVS DVODECIMVS LVI. REX ANN. XVII. Rex scholæ Parisiensis statum, studiosorum priuilegia reformare, fori pariter ac iudiciorum abusus emendare & tollere instituit. Schola tumultuata seditionem mouit.	5459
1499	2	Rex Annam Regis defuncti uiduam Britanniæ Ducem uxorẽ accepit repudiata Ioanna Ludouici undecimi filia, cui prius Biturigum Ducatum cõcessit, in quo reliquum uitæ tempus exegit. Cal. Octobris Rothomagi Rex parlamẽtum Scacarij loco instituit Georgij ab Ambœsia archiepiscopi consilio. Mediolani expugnatio. Ludouicus Cremonã Venetis, à quibus ut in Italiã transcenderet solicitatus erat, restituit. Philippum Rauestanum prætorem	5460

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Genuensibus dedit. domum se recipiens, Ioannem Iacobum Mediolani præfectum summum reliquit. III. Id. Octobris natalis Claudiæ Reginæ. VIII. Cal. Novēb. Lutetiæ ruina pōtis in Sequana, qui D. Mariæ dicitur. Robertus Gaguinus hucusque scripsit.	
1500	3	Iubileus. Mediolanum à Ludouico Sfortia recuperatum Germanorū auxilio, ad quos se cū thesauris profugus receperat. Verùm paulò pòst captus ipse IIII. Id. April. in Frāciā adductus, aliquot pòst annis moritur. Ascanius Cardinalis, ut fratris Ludouici liberi euaderēt in Germaniā, curauit effecitq́;: ipse tamen captus à Duce quodam Veneto, & Gallis in manus traditus est.	5461
1501	4	Philippus Archidux Austriæ per Galliam in Hispaniam iter faciens, apud Parisios honorificentissime excipitur VII. Cal. Decemb.	5462
1502	5	Albiniacus summus Regis præfectus Neapolim à Federico recuperat, qui mortuo Ferdinando fratris filio regni ius sibi uendicabat. Federicus & eius uxor captiui in Franciam adducti, humaniter tractantur à Rege. Suasu Papæ Rex Philippum Rauastanū in Turcas misit, sed Venetorū culpa Galli ad Mitylenem uicti, magna calamitate accepta domum reuerterūt. Georgius ab Ambœsia Cardinalis in Francia Legatus.	5463
1503	6	Archidux ex Hispania reuersus Lugdunū se confert, ubi pax inter Fracos, Hispanos, Cæsarem, Archiducem, eorumq́; socios promulgatur. Archidux in Sebusianos ad Margaritā sororē Ducis Sabaudiæ Philiberti uxorē inuisendam profectus est. Franci Neapoli expulsi. Hispanus pace uiolata Gōsaluum Ferrandum misit, qui Neapolim astu ac dolo Papæ Alexandri cepit. Ludouicus Armeniacus Nemorosi Dux in pugna occisus. Albiniacus & Palissa strenuos & fortes se præstiterunt: uerùm pecunia destituti fuere.	5464
1504	7		5465
1505	8	Fames & pestilentia.	5466
1506	9	Rex Bononiam pulso Ioanne Bentiuolo Papæ Iulio restitui curat.	5467
1507	10	Genua deficit ductu infectoris cuiusdam Pauli de Nouis, sed mox à Gallis recuperatur. Paulus ille mari cum fugeret, captus, Genuæ capite punitur.	5468
1508	11		5469
1509	12	XV. Cal. Iunij pugna ad Carauagiū cōtra Venetos in loco Aignadelli, Bartholomæus Daluianus suis uictis capitur. Brixia, Bergomū, Crema, Cremona, cæteraq́; ex ducatu Mediolanēsi loca in potestatē Regis uenēre: à quo etiā Papa, Imperator, Hispanus ad recuperādas urbes à Venetis occupatas adiuti. Venetorum imperium, Resq́; publica propemòdum deleta. Lugduni obitus Georgij ab Ambœsia Cardinalis in Frācia Legati. trāslatus Rothomagū, quod unicū eius erat sacerdotiū. An si alia cuperet, ea obtinere nō poterat? O seculū fœlix hoc Rege, & tā excellēti uiro Regis cōsiliario. Nullis negocijs aut belli necessitatibus, quæ in Italia plurima obtigerūt, adduci Rex potuit, ut uectigalia suis ciuibus augeret: ad extremū tamē intra fines à uicinis bello lacessitus, coactus est aliquāto maiora tributa exigere: ô Regem optimum, patrem patriæ, ac pastorem populi.	5470
1510	13	Papa Iulius homo perfidiosus ad Venetos deficit, Hispanos, Germanos & Heluetios aduersus Regem solicitans. Morbus qui uulgo dictus est Coquelucha. Rex & Cæsar omnia experiuntur ut conciliū habeatur: quod nūquam fieri	5471
1511	14	potuit. Primùm ad Turones conuenit ecclesia Gallica: deinde locus delectus est concilio, Lugdunum, Pisa, Mediolanum. Vasto Flussas Dux Nemorosi summus Regis præfectus Bononiā aduersus	5472
1512	15	Papam expugnat. Heluetij in agrū Mediolanensem transcendut. Brixia quæ ad Venetos desciuerat, à Duce Nemorosi statim recepta, ferro & igni uastatur. Die sacro paschæ pugna ad Rauennam in Papæ, Venetorum & Hispanorum copias. Franci uictores. Nemorosi Dux in hostes excurrens cum parua manu, interceptus occiditur. Duces utrinsq; partis lectissimi aut cæsi aut capti. Rauenna destructa. Corpus Ducis Nemorosi uictoris Mediolanum ad sepulturam translatum.	5473
1513	16	Iulius Papa sceleratus & uecors, Cæsarem, Anglum, Heluetios in Francos accendit, sed interea moritur. Ferdinandus Hispaniæ Rex nullo meliori iure, quàm quòd utile & cōmodum foret, Nauarræ regnum expulso Ioanne Alebreto inuadit & occupat.	5474

CHRONICON.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Henricus Octauus Calitium egressus ui Picardiam intrat, certus auxilij à Cæsare & Flandris. Verùm se domum recipere coactus per Scotum Francorum socium & amicum perpetuum. Scoti uictores, sed amisso Rege in prælio. Bellũ etiã à nobis in Anglos mari gestum in ora Britanniæ. Pax inter Regem & Venetos III. Non. Iunij publicata. Bart. Daluiano & Andrea Gritto liberatis & remissis. Franci Mediolanum & Italiam Heluetijs & Hispanis ibi tum potẽtioribus cedunt. Heluetij Burgundionum Diuionẽ obsessum eunt. Ludouicus Tremolius prætor pecuniam ijs pollicitus, atque interea obside dato domino Meßierarum, ut obsidionem soluant efficit. Anglus Morinos oppugnat. Excursio & pugna Calcaria uulgo dicta. Longeuillanus Dux, Bayardus & Bußius captiui in Angliam ducũtur. Morini & Tornacenses Anglo certis conditionibus sese dedunt.	
1514	17	Anna Regina è uiuis excedit V. Id. Ian. Claudia & Renata liberis superstitibus. XV. Cal. Iunij Franciscus Valesius Dux Engolismensium filiam Regis natu maiorem Claudiam ad D. Germanum in Laia ducit in matrimonium. Ducis Longeuillani captiui opera pax inter Reges facta ea lege, ut Francus Mariam Henrici sororem uxorem accipiat. Nuptiæ ad Abbeuillam VII. Id Octobris.	5475
		Ludouicus Cal. Ianuarij moritur, translatus ad D. Dionysium, & cum regina sepultus.	
1515	1	FRANCISCVS VALESIVS PRIMVS, LVII REX, ANNOS XXXII, Mẽses tres & sex dies. 25. Ianuarij Rhemis Rex inũgitur.	5476
1516	2	Dux Borbonius Magister equitum creatur. Rex expeditionem suscipit ut Mediolanum recipiat. Prosper Columna Romanus à Leone Pontifice Mediolanensibus subsidio missus, apud Villamfrancam à Gallis Humbercurtio duce capitur, ad internecionem propè deletis aut captis mille & quingentis quos secum habebat equitibus. Paulò pòst maximo & fortißimo Heluetiorũ exercitu cæso fugatoq;, incredibili fortitudine & gloria Mediolanum et eius arcẽ Rex deditione capit, misso in Gallias captiuo Maximiliano Sfortia Duce. Maria Regis Ludouici mortui uidua Duci Suffolcio Anglo secũdis nuptijs copulatur, & in Angliã migrat. Fœdus initũ cũ Heluetijs, certa pecuniæ, quæ singulis annis illis pensitatur, pactione. Rex quoq; cũ Põtifice Romano Leone secundo pace facta conciliatur. Actũ inter eos de pragmatica sanctione abroganda. Sacerdotũ Monachorumq; comitia creãdis ecclesiarũ Præsulibus sublata, earumq; rerum potestas Regi attributa. Venia uniuersorum scelerum à Pontifice concessa, nomen dantibus & coniurantibus in Turcam. Borbonius pro Rege Mediolanum administrat.	5477
1517	3	Maximilianus Cæsar solicitatis ad defectione a Rege Heluetiorũ aliquot pagis, Mediolani obsidione frustra tẽtata, à Borbonio Duce pro Rege fusus ac fugatus, in Germaniã se recipit. Rex Nauarræ è uiuis excedit. Pax inter Gallos & Hispanos. Desponsata Carolo Arragonũ Archiduci Lodoica Regis filia, quod pactũ postea dissolutũ est. Abrogata publica sanctio fremente & tumultuante uniuerso clero Gallico. Remißio & uenia scelerum omniũ lata & edita publice per uniuersam Christianorum ditionẽ, ijs qui sua bona in expeditionem Turcicam erogarent, quæ Cruciada uocitata est. Cuius rei occasione piorum hominum pecuniæ interuertuntur, & splendida furta cõmittuntur: contra quæ Lutherus hæresiarcha primum detonare incipit. Nascitur Regi filius Galliæ Delphinus nomine Franciscus, sacro lauachro tinctus apud Ambasiam mense Februario.	5478
1518	4	Nascitur alter Regi filius Henricus apud D. Germani in Laia fanũ, qui & ibidẽ fõte sacro aspergitur. Ladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex moritur, cui succedit Ludouicus eius filius. Fames per uniuersam Germaniam.	5479
1519	5	Maximilianus Cæsar diem fatalẽ obit. Carolus Hispaniarũ Rex Francofordiæ Imperator designatus.	5480
1520	6	Reges Franciæ & Britanniæ maxima põpa apud Ardeã cõueniũt & colloquuntur. Idẽ statim faciunt Carolus Hispaniarũ Rex, et Hẽricus Britániæ	5481
1521	7	Belgradum ciuitas Vngariæ Christianorum propugnaculum à Turcis capitur. Bellum inter Carolum, Cæsarem designatum, & Gallos. Cæsariani coniuratione cum Francisco Sfortia & Pontifice facta, rem Gallicam in Italia affligunt, & Mediolanum recipiunt.	5482

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		Nascitur tertius Regis filius nomine Cæsar. Cæsar Maseriam in Campania frustra obsidet, propugnantibus eam fortissimis ducibus Anna Mõmorantio & Baiardo Rex Cæsarem persequitur, & in Flandriam fugat. Hisdinum in agro Morinensi à Gallis, quorum ductor erat Borbonius, expugnatur: arx verò tormẽtis bellicis ꝑ aliquot dies cõcussa deditione capitur.	
1522	8	Leo Pontifex moritur. Adrianus in eius locum Pontifex creatur. Galli Fontarabiam in confinio Hispaniæ capiunt & præsidio muniunt. Cæsariani post longam obsidionem Nerviorum, qui Tornacenses dicuntur, cum iis Rex aquarum inundationibus interclusus copias auxiliares transmittere non posset, deditione capiunt, Flandriæq; ditioni subiiciunt.	5483
1523	9	Latrones militari more incedentes & omnia longe lateq; diripiẽtes duce Macloneo, qui se regem Guillotum dicebat, vincuntur & capiũtur. Ipse Macloneus truncatis prius manibus, Parisiis capitis supplicio afficitur, reliquo cadavere in quatuor partes dissecto. Adrianus Pontifex moritur, in cuius locum Clemens septimus sufficitur. Angli cum Cæsarianis coniuncti exercitu contracto ad millia hominum triginta, posteaquam arcem Hisdinensem duobus mensibus frustra obsedissent, extremam Picardiæ oram latè populantur & evastat. Borbonius ad Cæsarem deficit, cum aliquot Galliæ nobilibus. Semina in terram iacta, circa D. Martini festum gelu perempta: unde fames. Troia in Campaniam incendio flagrat. Rhodos insula clarissima, à Solimano Turcarum Imperatore post longam obsidionem deditione capitur	5484
1524	10	Claudia Regina, Ludovici Regis filia moritur. Borbonius cum exercitu Hispanorum, Germanorum & Italorum Massiliam frustra obsidet: quem Rex persequutus, cum Lõgobardiam fere totam armis recepisset, obsessa Papia, mense Februario ac fatali fortuna ac infelicẽ prælio, dum fortiter pugnaret, à Cæsarianis capitur.	5485
1525	11	Rex ex Italia in Hispaniam ad Cæsarem concordiæ ineundæ & firmãdæ causa suis navibus traiicit. Seditio rusticorum per Germaniam penè pestilens oborta. Eorum in Lotaringia cædes ingens à Ducis fratribus edita. Rex pace cum Carolo Hispaniarum Rege iniquis conditionibus fœdere Madriciano facta, in Galliam revertitur, duobus filiis natu maioribus in Hispaniam obsidibus missis.	5486
1526	12	Turcarum imperator Vngariam igne et ferro vastat. Budam diripit, Ludovico Rege cum exercitu conciso Viennã obsidet. Ianus Lascaris stipendio mille ducentorum Francicorum in annos singulos à Rege accepto, literas græcas in Gallia disseminat. Ferdinandus Archidux Austriæ, Vngariæ & Bohemiæ Rex designatur.	5487
1527	13	Roma capitur a Borbonio & Cæsarianis, vexatur, diripitur. Borbonius inter primos murum scandens occiditur. Clemẽs Põtifex captiuus 40000 aureorũ millibus ab hostibus redimitur. Quæstiones repetundarum in Gallia exercentur. Iacobus Belnensis Sãblaciani dominus, primæ authoritatis vir, extremæ senectutis, peculatus cõvictus suspenditur. Quod supplicium reliqui quæstores & rei nummariæ præfecti veriti, in exiliũ profugiunt: ex quo retractus Poncherius vir & generis nobilitate & opibus insignis fide à Rege accepta reversus, cum Gentilis Itali præsidis fraude literis quibusdam remotis suam innocentiam, quod promiserat, probare non posset, pari pœna punitur. Rex Britanniæ uxorem suã Cæsaris materteram, improbantibus Pontifice & theologis, alterius amore captus repudiat. Cardinalis Dyortius Britannus, episcopus Eboracensis, pompa, splendore & fastu insitato, Legatus ad Ambianos Regem convenit. Renovatum fœdus inter Franciæ & Britanniæ Reges.	5488
1528	14	Reges Galliæ & Angliæ per suos fœciales Cæsari bellum indicunt. Bellum renovatum est, misso cum exercitu Lantreco in Italiam in Pontificis subsidium, qui expugnata Papia & multis aliis arcibus oppidisq;, cum diutius opinione in obsidione Neapolis fraude Andreæ Navarchi qui ad Cæsarianos defecerat, peste in exercitu grassante, vita cum morte commutat. Induciæ octo mensium inter Reges Galliæ, Britanniæ & Cæsarem. Ferrariæ Dux Renatam reginæ sororem alteram Ludovici regis filiam uxorem ducit.	5489

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		Legatus Vngariæ à Vayuoda auxiliũ contra Ferdinandũ impetrandi causa, Lutetiam uenit. Eodem tempore fæcialis à Cæsare in Palatium, extructo ibidem theatro in quo Rex cum nobilitate considebat, admittitur: qui quia literas non attulerat à Cæsare, non auditus remittitur.	
1529	15	Ludouicus Berquinus homo doctus & nobilis hæreseos crimine cõuictus, comburitur. Pax Cameraci Heroidum conuentu inter Pontificem, Cæsarem, Reges Britanniæ & Vngariæ sancita. Præstantissima & nobilissima ædificia multis in locis à Rege excitantur. Lutetiæ sceleratus quidam in platea Malbertina cædis heri sui conuictus, laqueo suspenditur: & dehinc ceruice non fracta, uiuit.	5490
1530	16	Maximilianus Sfortia Lutetiæ moritur, apud Carmelitas sepultus. Cæsar Bononiæ à Pontifice diademate Imperiali die D. Mathiæ festo donatur. Leonora Cæsaris soror Regi desponsata, cum regijs liberis duobus auri milionibus redemptis, in Gallias uenit, & maximo nobilium populique plausu & gaudio excipitur. Rex bonarum artium & literarum omniũ studiosissimus, ut eas quàm longissime & latissime diffunderet, incomparabili regij sceptri ornamento, tum omnium mortalium commodo, Gulielmo Budæo & Ioanne Bellaio hortantibus, Parisijs doctissimos homines in literis Hebraicis & Græcis atque etiam mathematicis, honestis stipendijs publicos professores instituit. Quod quum plausibiliter excipi, & feliciter succedere animaduerteret, Petro Castellano anagnoste suo authore, prioribus alios in literis Latinis, Medicina, & Philosophia adiungis, & primorum numerum adauget. quo facto Academiam Parisiensem uelut opulentissimum literarum emporium breui florentissimam reddit. Idem locum insigni amplitudine trans Sequanam è regione Lupara metatus designat, ubi gymnasium literarum omnium opinione maius, extrueret: quod Franciscorum centum millibus annuo censu dotare instituebat: in quo Gymnasiarchæ, professores, sacrifici, & lecti adolescentes egregia indole supra sexcentos in literis educarentur, quod bellis urgentibus exequi non potest: quæ gloria HENRICVM qui hodie regnat, manet. Vt quemadmodum professores literarum & alia patris laudãda instituta religiose conseruat, sic & hoc gymnasium extruat, quod uelut arcẽ literarũ hostibus in futurum opponat. Florentia Cæsaris auxilijs à Pontifice obsessa deditionem facit. Princeps Aurisiacus tormento bellico interit. Clemens Pontifex inclementer & inhumaniter in ciues Florentinos sæuit. Margarita Flandrorum gubernatrix Cæsaris amita uiuere desinit.	5491
1531	17	Equites Hierosolymitanæ militiæ Modonem in Pellopõnesso occupatum à Turcis capiunt & diripiunt. Cæsar in Germania hæreses uarias maximo Germaniæ & totius orbis Christiani malo excitatas, & in dies magis atq; magis pullulantes comitijs omnium Imperij ordinum indictis extinguere conatur, sed frustra. Rex ad uim nobilitatis inhibendam & castigandam, apud Pictanos & Cænomanos reliquosq; horum accolas & uicinos, quia uiolatis magistratibus et legibus spretis impunè illa in alienas possessiones ecclesiasticas et prophanas inuadebat, conuentus iuridicos extra ordinem indicit, præsidioque armatorum quàm maximo Chandioneo rerũ capitalium præfecto duce, repressa nobilium insolẽti temeritate, de plurimis supplicium capitale sumptũ. Edictum contra falsum testimonium dicentes, & pactorum literarúmque adulteratores, ut capite plectantur exit, Regis mater in fata concedit.	5492
1532	18	Reges Galliæ & Britanniæ rursus coeunt Boloniæ primùm, deinde Caletij, & uetera fœdera renouant, inque sese mutuò hospitaliter excipiendo, nullum magnificentiæ genus prætermittunt. Res monetalis rei nummariæ Præfectorum auaritia ualde corrupta & deprauata, edicta regio corrigitur. Edictum contra eos qui armati incedunt & ui utuntur, capitale. Rex Britanniæ religionis tragœdiã incepsat, se caput ecclesiæ dici imperat, Pontificis Ro. memoria è sacris omnibus eradit, monachos omnes suis possessionibus exuit, exilioq; multat. Eorũ bona partim fisco regio, partim nobilibus ut sibi in hoc suo iure tuendo adiutores essent, attribuit: quem propterea Pontifex Romanus ecclesiastico anathemate publice execratur, eiq;	5493.

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		regnū abrogat, & primo occupanti donat. Turcæ maximo exercitu Viennam obsident Duce Solymano, cui occurrens Carolus Cæsar cum omnibus Imperij ordinibus, Turcas obsidionem soluere & retrofugere cogit, 24000 excursorum ad internecionem cæsis.	
1533	19	Pontifex & Rex Maßiliæ conueniunt: consilia ineunt hæresum opprimendarum, & Mediolani recuperandi. Pontificis neptis despondetur Henrico Valesio secundo regis filio. Legionarij ad exemplum Romanorum à Rege septem diuersis regni Francici partibus instituti, déque eorum militari disciplina libri disertißimè ab ipso Rege scripti.	5494
1534	20	Clemens septimus Pontifex moritur, in cuius locum Paulus tertius substituitur. Solymanus Turcarum Imperator, multis rebus præclare gestis, demum à Sophi Persarum Rege in Perside maxima suorum strage uincitur & fugatur. Libelli famosi in regia aula compilatim Lutetiæ multisq; in Franciæ urbibus sacramentariorū coniuratione teterrima, eadē nocte mense Octobri contra sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum & missam affixi: ad quorum scelus expiandum, Rex publicas supplicationes indicit: quas obiens, à D. Germani prope Luparam fano, ad D. Virginis solenni Lampadephoria cum maximo Cardinaliū Episcoporum & nobilium cœtu, capite nudo tædam ardentem manibus gestans, religiose progreditur. Eodem die Lutherani aliquot uiui publice exusti. Ionas triremium apud Maßiliam præfectus, latrociniijs compluribus infamis, & læsæ maiestatis conuictus, ceruice truncatur.	5495
1535	21	Antonius à Prato Cancellarius moritur. In eius locum Antonius à Burgo sufficitur. Gouleta & Tunetum in Africa expugnantur à Cæsare magna Barbarorum edita strage. Venia publica à Rege clementißimo data Lutheranæ sectæ affinibus omnibus, conuictis & eius ergò exulibus, modo resipiscerent, & errorem abiurarent. Lex contra latrones lata salutaris admodum omnibus peregrinantibus & iter facientibus, ut pedibus, brachijs, dorsi spina & ceruice fracta & conquassata tandiu sublimes in rota uiuant, quandiu animam de cælo trahere poterunt. Rex Legionarios uarijs in locis recenset & armat. Allobrogum oppida & arces ferè omnes & Taurinum occupat. Cæsar Africæ uictor triumphās Romam ingreditur. Franciscus Galliæ Delphinus Regis primogenitus Antonij Leuæ impulsu à scelerato quodā Italo ueneno potionatus, Lugduni interijt. Veneficus à quatuor equis in partes cōtrarias actis distrahitur. Marchio Sallusianus perfide ad Cæsarem deficit. Bellum inter Regem & Cæsarem exardescit. Cæsar in prouinciam Narbonensem maximum exercitum adducit. Rex Cæsari occurrēs & loco opportuno castrametatus intercluso eidem omni commeatu, & ulterius progrediendi omni spe sublata, ad eam desperationē adducit, ut leuioribus excursionibus fame & dysenteria bona exercitus parte amissa, in Italiam re infecta retro abire compulerit. Hannonij & Flandri Peronam frustra obsident, à qua eadem die obsidionem soluunt, qua Cæsar in Italiam pedem referre cœpit. Iacobus Scotiæ Rex amicitiæ ueteris quæ olim Scotis cum Francis intercessit, interpellandæ & Regis uidendi eiúsque affinitatis cupidißimus, in Galliam uenit: cui in matrimonium collocatur Magdalena Regis filia celeberrimo nobilium uniuersi regni comitatu, splendore etiam ornatu, apparatu, & magnificentia incomparabili.	5456
1536	22	Alexader Medices Florentiæ Dux, Cæsaris gener, à Laurentio propinquo suo per noctem in loco secreto occiditur. Rex Hisdinum in agro Morinensi arcem longe munitißimam post longam oppugnationem deditione capit. Fanum Pauli non longe dißitum fossa, aggeribus, & propugnaculis ualidoque præsidio munit. Præfet Gentilis Italus, falsi peculatúsque reus in carcerem coniicitur, & aliquanto pòst in publico patibalo appenditur. Cæsariani conflato magno exercitu fanum Pauli obsidēt, ui expugnant, cæsis Gallis omnibus in præsidio relictis. Hinc Monstrolium deditione capiunt, utrunque incendunt: postremò Morinum arctißima obsidione cingunt, in quod cum commeatum noctu & militem recentem intulissent Gallorum Duces aliquot primæ nobilitatis, à Cæsarianis ferè omnes capti sunt. Induciis demum in decem menses pactis, Cæsariani soluta obsidione discedunt. Magdalena Regis filia regina Scotiæ tabe interit. Maximus Gallorum	5497

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		exercitus ductu atque auspicijs Herici Delphini in agrũ Taurinensem mittitur, à quibus Suza, Moneallerio, multisque alijs arcibus & oppidis expugnatis, ultra Padum Cæsariani longe pelluntur. *Induciæ cum Cæsarianis in triennium pactæ.*	
1537	23	*Anna Mommorantius magnus Equitũ Magister creatur. Turris bellica quæ est Parisiis ad montem Antonij, in qua maxima uis nitri sulfurisq; & bombardici pulueris asseruabatur, fulmine ad imũ discussa est, saxis in loca uicina & trans Sequanam iactis, quibus ædificia plurima afflicta & conquassata.* *Pontificis, Cæsaris & Regis apud Niciam in Prouincia cõuentus, ubi cum post longas & multas disceptationes pax conciliari non posset, induciæ in decem annos sanciuntur. Antonius à Burgo Cancellarius moritur. In eius locum ioris præfectus Poyetus Curiæ præses sufficitur.*	5498
1538	24	*Imperatoris uxor uita defungitur. Quia Procuratororũ & Patronorũ sinnosis litiũ uoluminibus & calumnijs in foro uelut labyrintho inexplicabili magna fortunarum suarum Galli uersabantur, lata lex de litibus forensibus certo compendio decidendis, & cito ad exitum perducendis. Lata item alia de Magistratibus & Remp. administrantibus, ut ijs in locis agerent, quibus præessent: quæ tamen ut prius hominum improbitate & fraude sensim exoleuerunt, & maximo hominum malo obseruari desierunt.*	5499
1539	25	*Gandauenses imperiosi & seditiosi homines suorũ priuilegiorum monumenta suis archiuis à Maria Vngariæ regina Cæsaris sorore Belgicæ Cæsarianæ rectrice sibi sublata questi, res nouas meditantur: aduersus reginam insurgunt: suos magistratus capite puniunt: à Cæsare deficere ad Regem parant: quorum legati à Rege auditi, non impetratis in gratiã Cæsaris quæ postulabant, domum remittuntur.* *Cæsar accepta Regis fide per Gallias nullo regio ornatu, sed hominis priuati habitu plusquam mediocri, ex Hispania in Flandriam transit. Cui à Rege, eius liberis & tota nobilitate obuiam itum est ad radices usque montium Pyrenæorum: qui deinde per omnes regni Gallici ciuitates incredibili apparatu, pompa, splendoreque & magnificentia, oblatisque summis muneribus, applaudẽtibus & gratulantibus populi Gallici omnibus ordinibus exceptus, & ubiuis locorum potestate plusquam regia quantum noluit usus, Valentianas usque nobilissimo frequentissimoq; comitatu deducitur.* *Ardea, Franciæ contra Anglos & Flãdros propugnaculũ, fossis altis mœnibusq; & aggeribus maximo sumptu intra menses paucos munitur.*	5500
1540	26	*Cæsar Grãdauum cum exercitu iusto peditũ Germanorũ, equitumq; Hannoniorum & Artesiẽsium ingressus, cum prius ciuibus per suos Duces oratione blanda omnia arma abijcienda & suam clementiam implorandam persuasisset, de seditiosis quæstionẽ magna seueritate exercet: præcipua capita morte plectit: maximum aliorum numerum laqueo in collum inserto, suis pedibus aduolui, & suam misericordiam implorare imperat: omnium opificum (quorum genera duo & sexaginta erant) ædificia publica, tormẽta bellica, uexilla, uasa argentea, pecuniam & possessiones fisco suo adiudicat: & demum oppressa, omni qua semper usi fuerant libertate, eorum sumptu in D. Bauonis monasterio arcem inusitatæ magnitudinis ad domandam eorundem ferociam & barbariem excitari & extrui curat.* *Dux Cliuensis quem Gueldrenses post sui Ducis mortem cum eius testamento tum sponte sua patronum & pro Duce sibi adsciuerant, accepta à Ferdinando Cæsaris fratre fide, Gandauum ad Cæsarem uenit, à quo contẽptim acceptus, re infecta discedit.* *Anglus Rex Mariam Cliuensem Ducis Cliuensis sororem quarto cõiugio uxorẽ ducit, & paulò pòst repudiat, quinta sanguinis Anglici formosissima superducta, quã adulterij ream non ita longo interiecto tempore, ut secundam quam hæc sanguinis propinquitate coniugebat, capite multat.* *Philippus Chabotius Thalassiarchus primo apud Regem gratiæ loco peculatus causam in grauissimo iudicum ex omnibus prouincijs Francici regni coactorum consessu dicere cogitur. damnatione omnibus honoribus exutus, Regis beneficio postea in integrum restituitur,* *Ioannes Vaynoda Vngariæ Rex moritur, relicto infante sub tutela Georgij Monachi, qui statim Transsyluaniam totam, Budam, Pestam, & quod re-*	5501

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		liquit in ungaria, Vayuoda patri parebat, in pueri uerba iurare cogit. quod intelligens Ferdinādus, comitijs quibus Hagenoæ Cæsaris nomine præsidebat relictus, cum exercitu Budam obsidet, à qua Turcico exercitu quàm maximo superueniente, funditur & fugatur, cæsis ferè in Danubij transitu omnibus suis. Buda Turca potitus Vayuodæ filium cum matre in Transyluaniam relegat.	
1541	27	Cæsar Ratisbonæ alia comitia indicit. Agitur de componendis circa religionem controuersiis, quam ad rem termi utrinque deliguntur, quibus cōuenire non ualentibus, res tota ad futurum concilium remittitur. Bellum decernitur sumptibus Imperij terra & mari gerendum contra Turcam. Dux Cleuensis ad Regem Galliæ se confert, & cum eo fœdere coniungitur, pacta illi & promissa in matrimoniū Margarita Regis & Reginæ Nauarræ unica filia. Salinaria uectigalia noua ratione constituta uocatis in iudicium qui ijs exigendis præfuerant, & tandem lite de eorū bonis æstimata dānatis. Cæsar Fregosius & Antonius Rinconius Regis legati Venetias per Padum nauigia petentes, à Cæsarianis immaniter contra ius gentiū occidūtur. Cæsaris in Argeriam Africæ expeditia sub autumni finem. naufragium & clades ingens accepta. Germanorum exercitus pro recipienda Buda in Vngariam duce Marchione Brandeburgensi missus, ad Pestam ducum crapula, socordia, & rei militaris neglecta disciplina, funditur, fugatur & profligatur. Poyetus Cancellarius, sordium, corruptelæ, & compilationum reus, carceri apud Bituriges includitur: & demum damnatus exuitur omnibus honoribus, æstimatis & adiudicatis regio fisco de bonis eius centum millibus francicorum multæ nomine. & hinc in quinquennium in carcerem includitur. à quo ut se in libertatem uindicaret, suas ferè possessiones omnes Regi cedit. In cuius locum Montelonius Curiæ Parisiensis præses Cancellarium agit.	5502
1542	28	Rex legatos ad Cæsarem mittit, ut cæsorum legatorū noxam sibi expiaret, & de Mediolani iure sibi satisfaceret: Legati cū nihil impetrassent, bellum cruentissimum excitatum. Longuallius cum decem inferioris Germaniæ peditum millibus per mediam Brabantiā iter facit, arces & oppida uastat, munitáque loca pecunia multat: Louanienses & Antuerpienses terret: Principem Aurisiacum cæsis aut captis tribus Germanorum militibus in fugam uertit. Cæsariani Cliuensis ditionem igne & ferro uastant, latè populantur, arcésq; & oppida munitiora capiunt, quos Gulielmus Dux habito Ruremūdæ delectu, ex omnibus locis facilè præterquam Hymbergo expellit. Carolus Dux Aurelianorum Regis filius Yuaidium expugnat. Hinc Virroctonium, Arlunum, Leucemburgūmq; & omnes Ducatus eius arces & oppida capit multaque. Dux Vindocinensis Regis in Picardia legatus in Septentrionali Belgicæ parte Tornehanensem arcem nobilissimam capit, & solo æquat: Flandros Comite Reucio eos ducente fundit, fugátque. Lilerium oppidulum aliáque castella in Artesiensibus capit. Rex Perpenianum in Hispaniæ & Galliæ confinio Delphino cum ingentibus copijs præmisso, obsidet, oppugnat & tormentis bellicis concutit: ipse cum præcipuo exercitus robore subsequitur. quod cū à decē Hispanorū millibus per deuios saltus clàm Gallis intromissis defenderetur, aquisq; sub Autumni finem magna ui inundantibus, castra infestarentur, capere nō potuit. Rex Rupellanos & marinarum insularum incolas, qui ob salinarum uectigalia nouos motus concitauerant, iratus, cum armatis copijs adit: uerum pueris & inermi plebe misericordiam eius subinde implorantibus, ueniam concedit, & rebellionis seminaria in ipsa exorta extinguit. Bellum inter Scotos & Anglos terra marique gestum. Iacobus V. Scotorū Rex uita defungitur, filia regni hærede relicta, cuius morte seditiones & uani motus in Scotia excitantur.	5503
1543	29	Cæsariani Hymbergo in Cliuia dum commeatum & militem recentē immittere uolunt, cum Cliuensibus atroci prælio confligunt: et cum eorum equitatum in fugam uertissent, peditatum omnem suum immani strage cum omnibus tormentis bellicis & commeatu quem importabant amittūt, præclarámque uictoriam Cliuensibus tradunt.	5504

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		Rex singulis oppidis regni Francici pro rata parte ingentem pecuniæ summam ad stipendium quinquaginta peditum millibus dissoluendum extra ordinem imperat: equitatum nobilium euocatorum præsto esse ad certam diem iubet, & ingenti exercitu collecto, ad Marolias in Hannoniam progressus, Landriciũ capit, fossaq; aggeribus, mœnibus, propugnaculis, et ualido præsidio munit. Cæsar ex Hispania Tarracone Genuam Ligurum appulsus, in Germaniam transit, ubi collectis ingentibus copijs, Duram Cliuensium præsidio defensam, ui expugnat, incendit, diripitque: qua clade consternatus Gulielmus Dux, & asuis proditus, ad Cæsaris pedes supplex abiectus, ueniam impetrat, traditis Cæsari Gueldrensis Ducatus omnibus oppidis longe munitißimis. Motolonens procancellarius in fata concedit. In cuius locum Errantius Chemanæus præses Taurinensis substituitur. Angli cum Cæsare confœderati, ad decem millia cum Cæsarianis Landricium arcta obsidione cingunt, quò Cæsar quoque rebus in Gueldria cõfectis, omnes suas uires conuertit. Rex instante hyeme omnibus suis copijs obseßis, subsidio ueniens, pulsa, & loco mota Cæsarianis exercitus parte, quæ cis fluuiolum castra habebat, cum inspectante Cæsare commeatum in oppidum & recentem militem quantum uoluit introduxisset, in Galliam paucis desideratis incolumis reuertitur. Claßis Turcica Aenobarbo duce Niciam capit, uastat, diripit, homines in seruitutẽ abducit: uerùm arcẽ diu frustra obsidet. Cæsariani duce Gulielmo Funestemburgi homine fidei lubrica, & à Francis perfuga, quædã loca munita in Leuris recipiũt, & Leucẽburgũ obsidẽt. Verũ statim à Gallis ductore Iano Caraciolo principe Melphitano pulsi & fugati, obsidionem soluunt. Angli in agro Boloniensi cædes crudeles edunt.	
1544	30	Delphino filius primogenitus nascitur apud Aquæ bellæ fontem, & ibidẽ paulò pòst sacro lauachro aspergitur. Franciscus Anguinens Vindocinẽsis Ducis frater, regiĩ sanguinis & spiritus iuuenis, Alpinarũ gẽtiũ prorex, Carignianum obsidet: & fusis concisisq; hostium Cæsarianorum uiginti millibus, quorũ Dux Alphonsus Daualus Vasti Marchio erat, memorabili uirtute, illustrißima uictoria apud Cerisolium potitur, & Carignianum deditione recipit. Cæsar posteaquam Regem Franciæ Spiræ in comitijs magna contentione hostem imperij pronunciari curasset, & cum eo Henricus Anglorum rex conspiratus, collectis ingentibus exercitibus, in Galliam irrumpunt. Cæsar Leucemburgum militibus in præsidio relictis fame laborantibus, deditione primùm recipit. hinc transgressus in Campaniam Ligniacum in conualle montibus interclusum, quòd loco iniquo propugnari facilè non posset, expugnat. deinde Sandizerium post longam obsidionẽ deditione capit. Hinc sequuta Lutetiæ trepidatio ingens, urbis præfectorum ignauia excitata. Comes Gulielmus Funestemburgi partium Cæsarianarum dux dum Matronæ fluminis uadum tentat, capitur à Francis, & captiuus Lutetiam adducitur. Cæsar cum Cathalanum peruenisset, de ineunda cum Rege concordia monacho Hispano internuntio agit: concepta pacis capita cũ Rex non aspernaretur, quibus omnia hoc nouo bello ablata utrinque restituebãtur, & eo loco quo ante bellum futura erant. Cæsar sancita pace per Sueßiones retro Cameracum & in Flandriam se recipit. Anglus ab Oceano Britannicu cum Monstrolium & Boloniam arctißime obsedisset, hanc demum ducum ignauia male defensam deditione capit. Hinc Richerij fanum incendit, & omnem agrum miræ fertilitatis euastat: sed aduentante Regis exercitu, propere in Angliam cum exercitu refugit.	5505
1545	31	Errantius Chemanæus procancellarius febri pestifera occidit, in cuius locum Franciscus Oliuarius suffectus. Claßis Gallica trecentis & amplius nauibus instructa, maris imperio potitur, & ora Britãnica lecta Anglos in portus refugere cogit. Boloniam quoque Rex cum ingenti exercitu proficiscitur. Cùmque eam capiendi spes nõ esset, ad reprimendas Anglorum excursiones arx munitißima in littore excitata, in quam etiam præsidium quàm maximum impositum. Dux Aurelianus febri pestifera non procul à castris regijs interit.	5506
1546	32	Isabella Henrico Delphino filia nascitur, & sacra lotione apud Aquæbellæ fontem tingitur. Rei frumentariæ caritas longe maxima in Gallia & propè fames. Pax inter Francos & Anglos hac conditione coit, ut intra octauũ annum	5507

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		Franciæ Rex magnam pecuniæ summam pensitaret, ea persoluta, Boloniam recepturus: Bolonia interim tanquam obses penes Britannos esset. Cæsar coniuratione cum Pontifice facta, aduersus Germaniæ Princeps & ciuitates imperiales Lutheranæ factionis, expeditionē suscipit, à quibus circa Ratisbonam arctissime obsessus periclitatur: demum suppetias ei ferentibus copiis Flandricis, quarum ductor erat Burensis comes, & insurgentibus Ferdinando cum Bohemis & Mauritio Saxone, in Saxoniæ ducatu, exercitus Germanorum, in quo supra sexaginta armatorum millia erant, dissipatur & fugatur, & hinc Cæsar Virtembergensi Duce omnibus facultatibus exuto, captisq; Duce Saxoniæ Lantgrauioq; Hessiæ, multatisq; ingenti pecunia ciuitatibus omnibus quæ contra se arma tulerant, late rerum in Germania potitur. Anguianus arcula in caput ludicro ab æqualibus illisa interit.	
		Henricus Britanniæ Rex fato concedit, Eduardo filio octo annos nato regni hærede relicto, cui mandato regio regia pompa Lutetiæ iusta persoluta. quo mortuo, Britanni hæreseon uaria seminaria renouant, & omnia sursum deorsum miscent, eiectis è templo imaginibus reliquisq; ueteribus cæremoniis ecclesiæ extinctis, & prophanato sacramentorum usu. Franciscus Galliarum Rex non ita multo post in arce Rambuletana febre continua atrocissime conflictatur, qui post pœnitentiam incredibilē, & confessionem noxiarum contractarum cum ad sacrosanctum Eucharistiæ sacramētum, unctionis sacræ extremum addidisset, filiumq; salutaribus præceptis eloquentia diuina ad regni capessendi administrationem exhortatus esset, in Christi sanguinis pro nostris delictis effusionem tota salutis fiducia collocata, quam ad rem Castellanus Matisconum episcopus diuinam ei operam nauauit, decima octaua à morbi primordiis die animam agit.	
1547	I	HENRICVS II VALESIVS, LVIII REX, natus annos octo & uiginti, duobus liberis Francisco & Isabella susceptis, Francisco Valesio parenti mortuo, cui clementis & bonarum artium instauratoris nomen inditum, filius unicus eodem anno succedit: & statim regnum ab edictis pietatem spirantibus, quibus grauis pœna proposita execrationum deierationumq; genus omne uetitum est, auspicatur. Idem septimo calend. Augusti magnificentissima pompa & triūpho Rhemos ingreditur: & postridie ibidem sacris regiis, ueteribus ritibus & cæremoniis seruatis, inauguratur & coronatur. Comitatus Aumalæus in ducatum mense Ianuario erigitur. primus dux Franciscus Lotaringus domini Guysiæ primogenitus. Edictum mēse Nouembri ne quis è senatu & foro iuridico præfectus mercatorum fiat, aut ad aliud ciuile munus promoueatur. Eodem mense Regi filia apud Aquæbellæ fontem nascitur Claudia, suscipientibus eam è fonte sacro, & Christianæ religioni initiantibus Heluetiis filia Reginæ Nauarræ & uxore domini à Guysia. Mense Decembri Sequana torrentibus aquis in modum inusitatum extumescit, inūdat, & tanta uiolentia fertur, ut sublicias quibus fulciebatur diui Michaelis pons, concusserit, & loco mouerit: ædificiaq; in ipso ponte insidentia in præceps traxerit.	5508
1548	2	Mense Maio classis Gallica, in qua nobiliū & fortium uirorum maximus numerus, è Normania in Scotiā nauigat: ex qua magna strage mulctatos Anglos expellit. Noua arx in littore maris iuxta portū ppe Boloniā ad intercludendū Anglis in Boloniā aditū, opere stupēdo Castillonæo duce extruitur. Studiosorum & scholasticorū seditio longe maxima contra monachos diui Germani, pro ueteri iure prati Clericorum uindicando excitata: domus aliquot in prato ædificatæ aut prato uicinæ à scholasticis disiectæ: parietes septi monachorum diruti, ipsi monachi intra sua septa cōpulsi, tota ciuitas in armis ad cohibendam impressionem scholasticorum. Regis & reginæ mense Septembri in urbem Lugdunēsium ingressus planè triumpho regio: ubi naumachia, gladiatorum ludus, fabulæ, saltationes, luxus uestium, epulæ regifico luxu apparata, & nullum non spectaculi genus editum. Seditio Aquitanica lōge maxima, & uelut à Rege defectio excitata, propter salinarium uectigal & tributa extra ordinem imperata, demum cum-	5509

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi
		pressa, illuc misso tum exercitu Anna Mommorantio equitum magistro: quo inter cætera legatus regius Monengius uir nobilis & fortis uiolatus & occisus fuerat. Cuius cadauer à frequenti Burdigalẽsi senatu, urbis decurionibus, ciuiũq; magna turba, pullatis, capite nudo incedentibus, & manu tedã ardentem gestantibus, ueniamq; et regiam misericordiam implorantibus, ex æde Carmelitarum refossum, & in ædem D. Andreæ sacram transportatum, ibidemq; religiose sepultum, annuaque sacra in tãti sceleris expiationem instituta. Hinc capite multatis seditionis anthoribus & ducibus, arma priuilegiaque omnia ciuibus adempta: ædes publicæ dirutæ & solo æquatæ: tintinabula omnia et campanæ è torribus sacris & prophanis deiecta, & fabricandis tormentis bellicis destinatæ: missis eò è Parisiensi, Tolosano & Rothomagensi senatu iudicibus qui pop. ius dicerent. *Cæsar in Belgicã è Germania trãsit, & secum uelut in triumphum Saxoniæ ducem & Hessiæ Lantgrauium adducit.* *Lutetiæ iudiciũ cõsessus extra ordinem institutus, hæreticorũ causis peculiariter cognoscendis, quibus magna seueritate miseri crudelibus supplicijs afficiuntur.* *Ludouicus Dux Aurelianus apud Germani fanũ nascitur mense Februario; ibidẽ sacro fonte tingitur, propatribus per uicarios Rege Portugaliæ & Duce Ferrariensi: promatre uerò per uicariam Regina uidua Scotiæ.* *Antonius à Borbonio dux Vindocinẽsis Franciæ Par, cum Ioanna Dalbret Regis & Reginæ Nauarræ unica filia, felicibus nuptijs copulatur, faustis omnium acclamationibus.*	
1549	3	*Mense Ionio Catharina de Medicis, Regina apud diuũ Dionysium sacrata & coronata.* *Eodẽ mẽse die decimo sexto Rex, & postridie Regina, celeberrimo triũpho humanam exuperãte admirationem Lutetiam Parisiorum ingressus, cui ab omnibus ordinibus magna frequentia, magnificentia, & splẽdore ad diui Lazari extra urbem obuiam itum est: ipse autem per diui Dyonisii uiam nullo non peripetasmatum & stragulorum preciosorum uarij coloris circũtectã, picturarum, statuarum & rerum antiquarum imaginibus & spectaculis adornatam, frequenti buccinarum clangore & ab urbis extremis partibus tormentis bellicis propemodũ innumerabilibus horrẽdum tonitru edẽtibus in palatiũ deductus, cœna aduẽtitia plane regia exceptus est: & hinc post tertium diem naumachiæ spectaculo mirifico extra urbẽ ad Cælestinorum cœnobiũ, in multam noctem producto, oblectatus. Eodem tẽpore præter omnium expectationẽ incredibili celeritate bellum cum Anglis susceptũ: quo præter Boloniam, arces omnes & loca munita in agro Boloniensi Anglis inter se intestino odio dissidentibus & tumultuantibus, adempta.* *Eodem mẽse Iunio Iacobus de Coucy dominus de Veruin maiestatis reus, quòd Boloniam proditionis quodã genere Anglis dedidisset, capitis supplicio afficitur: cadauer in quatuor partes dissectum, caput & reliqua in quinq; loca munita Boloniæ uicina asportata, et palis ad reliquorum terrorẽ suffixa. Francisci de Rentij consortis & cõscij qui metu aufugerãt effigies capite trũcata: domini Samblimontij in uinculis mortui memoria quoq; damnata, bonis omnibus regio fisco attributis.* *Philippus Hispaniarũ Rex, Caroli Cæsaris filius, ex Hispania Genuã Ligurum appulsus, per Italiam & Germaniã ad patrem in Flandriam trãsit: in cuius locum Maximilianus Ferdinandi filius Prorex in Hispaniam mittitur, desponsata ei unica Cæsaris filia.* *Quia à militibus, ad suos delectus dum præsidia proficiscebãtur, in agris maximo sumptu agricolarum uiuentibus, & hostilem ferè in modum omnia diripientibus, maxima populo incommoda importabãtur, edicto regio plane necessario cautũ, ut sua pecunia deinceps uiuãt: de agricolarũ bonis nihil nisi emptũ attingãt: id ut cõmodius fiat, stipendia ijs aucta & cõduplicata.* *Paulus tertius Pontifex Maximus 10. Nouemb. die moritur, cui post tres menses dissidentibus inter se & uarie contendentibus patribus purpuratis, præter omnium spem Iulius tertius successor creatur.* *Margareta Valesia Nauarræ Regina Francisci Regis soror moritur 21. Decemb. die: cui Lutetiæ in templo diuæ uirginis iusta religiose persoluta.* *Rex Petro Lysetto, Francisco à Sanctoandrea, & Antonio Minart præsidibus in Senatu Parisiensi, curia interdicit. In quam paucis pòst diebus duo*	5510

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.
		postremi reuocati & restituti. Lysettus verò abbas D. Victoris extra mœnia urbis designatus magistratui cessit, in eius locum Ioãnes Bertrandus tertius præses subrogatus. Senatus Burdigalensis restituitur mense Ianuario, consiliarijs ad tepus delegatis domum dimissis. Andreas Alciatus Iurisconsultus clarissimus Papiæ moritur mẽse Martio.	
1550	4	Annus Iubileus celebratur. Pax inter Francos & Anglos coit, restitutis utrinq; in confiniis Angliæ & Scotiæ, quæ hostiliter belli tempore erãt adempta. Reddita etiam Francis Bolonia adnumeratis aureorum quadringentis millibus in quam 15. Maij Rex ingressus simulachrum diuæ Virginis argẽteum in templo religiose dedicat. Cognitio hæreseon à iudicibus ciuilibus ad ecclesiasticos reuocata, & simul edicitur ne senatores episcoporum & aliorum antistitum ecclesiasticorum uicarios agant. Moneta circumcisa damnata, integræ & legitimæ pretium auctum, iudicia in adulteratores eius & circuncisores instaurata. Carolus Maximilianus Dux Angolismensis mense Iulio apud Germani fanũ nascitur, aqua sacra tingitur Augusti ultimo, propatribus Maximiliano Rege Bohemiæ per uicariũ, & Rege Nauarræ: promatre verò Renata Ferrariæ Ducis filia domini à Guysia uxore. Princeps Melphilanus Ianus Caraciolus Neapolitanus, regius apud Subalpinas gentes legatus moritur, in cuius locũ dominus de Brissar sufficitur. Carolus imperator Augustæ Vindelicorũ in Germania noua comitia habet, quò principes imperij sæpius ab eo conuocati & Saxoniæ superioris ciuitates conuenire recusant: quòd contra fidẽ ante quadriennium datã multa eum fecisse, & hæc comitia contra nouam religionẽ in quam coniurassent haberi quererentur.	5511

Anni Christi	Anni Regni		Anni Mundi.

